

ХИЗБ УТ-ТАХРИР АМИРИ ААЛЫМ
АТО ИБН ХАЛИЛ АБУ РОШТАНЫН
СУРОО-ЖООП
ЖЫЙНАГЫ

саясий (2)

Мазмуну

Усули фикх аалымы Ато Абу Рошта	6
Американын Жакынкы Чыгыш регионундагы саясаты	8
Кипр маселеси	14
Кипр көйгөйүндөгү акыркы жагдайлар.....	21
Түркиядагы нааразылыктар.....	31
Түрк өкмөтүн силкинткен саясий жана финансылык коррупциянын тегерегиндеги жаңжал.....	42
Түркия тарабынан Россия учагы атып түшүрүлүшүнүн натыйжалары	55
Түркия премьер-министир Ахмад Давудоглунун отставкага чыгышынын себептери жана бул себептердин факторлору	57
Түркия жана анын кошуналары менен мамилеси.....	65
Түркиядагы ийгиликсиздикке учураган аскерий төңкөрүштүн жалпы баяны	73
Түрк-орус жогорку даражадагы жолугушуусу	78
Түркиядагы жардыруулардын артында эмне турат?	87
Анкардагы Орусия элчисинин өлтүрүлүшүнүн артында эмне турат? ..	97
Эрдогандын Британия сапары.....	103
Түркия лирасынын куну эмнеге түшүп кетти?.....	106
Түркия менен Орусия ортосундагы С-400 анти-ракеталык система жөнүндөгү келишим жана анын акыбеттери	115
Айя Софияда кайрадан намаз окула башташы жана Халифалыктын кайтып келишин талап кылган чакырыктардын жаңырышы	125
Чыгыш Жер Ортолук деңиздеги Түркия менен Греция ортосундагы жаңжал.....	136
Түрк лирасынын эң төмөнкү деңгээлге түшүшү жана анын 2023-жылдагы президенттик шайлоого тийгизе турган кесепеттери	146
Эрдогандын Фарс булуңуна сапары	153
Сириядагы кырдаал.....	156

Сирия жөнүндө резолюция	158
Дамаскта өткөн саммит	161
Россиянын Шам козголоңуна карата позициясы жөнүндө	162
Сирия майданындагы акыркы саясий жараяндар.....	172
Сирия чегараларына Түркия күчтөрүнүн топтолушу	179
Сирия майданындагы акыркы окуялар: Париждеги чабуулдардын аларга тиешеси барбы?	185
Сирия жана Ливия майданындагы саясий өзгөрүүлөр.....	197
Америка, Россия жана Ирандын Сириядагы оор абалы	211
Учурда Сирия кризисинде эмнелер болууда?	219
Сирия кризисиндеги эл аралык роль	228
Сирия жана Халаб шаарынын айланасындагы окуялар	236
Халабдагы окуялардын акыйкаты кандай жана аны жардамсыз таштап, ага кыянатчылык кылынышынын себебдери эмнеде.....	245
Россия менен АКШнын Сириядагы акыркы аракеттери	256
Түркиянын Афринге болгон «Зайтун бутагы» аталышындагы аскерий жүрүшүнүн артында эмне турат?	260
Американын Сириядагы ракета соккусунун акыйкаты	267
Сириядагы акыркы кырдаал	271
Сирия майданындагы акыркы кырдаал	287
Түркия, жөөт түзүмү жана Сириядагы базалар тууралуу	299
Сувейдадагы окуялар.....	305
Ирандын ядролук программасы.....	312
Ирандагы шайлоо	321
Ирандын уранды байытуудагы позициясын өзгөртүшүнүн маңызы.	328
Ирандын чет элде урандын байытылышына макул болушу	329
Ирандагы кырдаал	333
Ирандын саясаты.....	341
Иран ядролук программасы жөнүндөгү келишим.....	352
Иран менен анын ядролук программасы туурасында түзүлгөн алкактык келишим	368

Ирандын региондогу ролу	375
Иран менен Батыш ортосундагы ядролук келишим	382
Күртстан жана Ирандагы саясий окуялар	392
Трамптын Иран менен болгон өзөктүк келишимден бир тараптуу чыгып кетиши	402
Америка менен Иран ортосундагы кескиндик	413
Ядрочу окумуштуу Фахризаданын өлтүрүлүшү	421
Байдендин Жакынкы Чыгыш сапары жана ядролук маселе	429
АКШ-Иран сүйлөшүүлөрү	438
Яхудий түзүмүнүн Иранга кол салуусу жана анын кесепеттери	444
Ирактагы шайлоолор	452
Конгресс кабыл алган Ирак жөнүндөгү мыйзам	454
Америка күчтөрү Ирактан чыгабы?	456
Американын Ирактагы саясаты	460
Ирак майданындагы саясий жараяндар	461
Мосулду кайтарып алуу согушунун артында эмне турат?!	467
Күрдстан аймагын өз алдынча мамлекет кылуу боюнча референдум өткөрүүнүн артында эмне турат?	476
Ирак, Ливан жана Ирандагы элдик толкундоолор	488
Палестина-(Израиль), Сирия-(Израиль) алакалары	496
Палестинада яхудий турак-жайларынын кеңейтилиши	501
Буштун Палестинага карата аракетин	504
АКШнын Палестинага карата саясаты	508
Жөөт мамлекети жана анын Америка менен тыгыз байланыштуулугу	512
Американын Палестина жана Иран маселелерине карата саясаты ...	519
Хамас кыймылы жаңы декларацияны жарыялашынын себептери жана көз карашы	532
Нетаньяхунун Лондонго болгон кызыктай жана өзгөчө сапарынын артында эмне турат	541
Газадагы согуштан кийин Америка менен жөөт вужудунун пландары жана чечим	549

Газадагы геноцид согушка тиешелүү сүйлөшүүлөрдөн эмне күтүлөт?	559
Газа элинин көчүрүлүшү тууралуу	568
Ливандагы абал	575
Ливанда эмне болуп жатат?	577
Ливандагы күрөштүн маңызы.....	587
Ливандагы күрөш	591
Ливандагы президенттик шайлоо жана Саудия менен Иран ортосундагы келишпестиктер.....	594
Ливандагы жаңы саясий өзгөрүүлөр	597
Обаманын Саудияга сапары жана бул сапардын Сирияга карата боло турган акыбеттери	604
Трамптын Саудия жана басып алынган Палестинадагы сафарынын натыйжалары	616
Саудияда кандай окуялар жүз берүүдө, Американын бул окуяларда орду кандай?!.....	623
Мураскер ханзада Мухаммад ибн Салмандын Британияга, Америкага жана Францияга жасаган расмий сапарлары	631
Саудия-Иран келишими	642
Ибн Салман жана яхудийлер менен нормалдашуу.....	649
Катар кризисин ким пайда кылды?.....	656
Эмираттын көз карандылыгы жана анын аймактагы кээ бир негизги маселелердеги позициясы.....	665
Бахрейн конференциясы жана «кылым келишими»	674
Мьянмадагы саясий абал	681
Мьянмадагы аскерий төңкөрүш акыбеттери.....	688
Бангладештин премьер-министринин отставкага кетип, өлкөдөн качып кетиши	696
Индонезиядагы саясий окуялар.....	703
Малайзиядагы шайлоо.....	710

Усули фикх аалымы Ато Абу Рошта

Хизбдин учурдагы амири

Хижрий 1424-жылы сафар айынын 11-күнү, миладий 2003-жылы 12-апрелде Хизбут-Тахрирдин мазолим деванынын башчысы усул аалымы, инженер Ато Абу Роштанын (Абу Ясин) Хизбут-Тахрир амири болуп шайланганын жарыя кылды. Ал кишинин даъват ишине зор маани бериши белгилүү болгон жана андан хизб ишин жакшы башкаруу о.э. жигиттердеги күч-кайраттан эң абзел түрдө пайдалануу жөндөмү сезилген. Ошондуктан, Аллах Субханахудан аны нусратка карай жетелешин үмүт кылып калабыз.

Анын турмушунан бир үзүм:

Анын аты-жөнү Ато ибн Халил ибн Ахмад ибн Абдулкадир ал-Хатиб Абу Рошта. Ал хижрий 1362-жылы, миладий 1943-жылы Палестина диярындагы ал-Халил вилайттарынын бири болгон Раанно аттуу чакан кыштакта, диндар үй-бүлөдө дүйнөгө келди. Ал Палестина башына түшкөн балээлерге, аны яхудийлер 1948-жылы Британиянын колдоп-кубаттоосу менен жана араб акимдеринин чыккынчылыгы акыбетинде басып алганына жаштайынан күбө болду. Мына ошондон кийин анын үй-бүлөсү ал-Халил жанындагы качкындар лагерине көчүп өттү.

Ал башталгыч жана орто таалимди ошол лагерде алды. 1959-жылы ал-Халилдеги Хусайн ибн Али атындагы экинчи баскычтагы медреседен окууну аяктап, экинчи баскычтагы мектептин биринчи даражалуу күбөлүгүн алды. Кийин Куддус Шарифтеги Ибрахимийя медресесинен 1960-жылы экинчи баскычтагы мектептин жалпы күбөлүгүн (Египетке жолдонмону) алды. Мына ошондон кийин 1960-1961-окуу жылында Каир университетинин инженердик факультетине окууга кирди жана 1966-жылы инженердик боюнча бакалаврдык дипломун алды. Университетти бүтүргөндөн кийин бир нече араб мамлекеттеринде инженер болуп иштеди. Анын инженердик иштери боюнча «Өлчөмдөр эсеп-китеби боюнча орточолук о.э. имараттар жана жолдор көзөмөлү» аттуу чыгармасы бар.

Ато Абу Рошта Хизбут-Тахрирге орто мектепте окуп жүргөн кезинде, элүүнчү жылдардын жарымында кошулду. Аллах жолунда залымдердин камактарында көп азаптарды чекти. Ал Хизбде, анын бардык танзимий жана идарий түзүмдөрүндө: дарис, мүчө, мушриф, жергиликтүү жихаз накиби, вилайт межлиси мүчөсү, муътамад, расмий сүйлөөчү, амир мекемесинин мүчөсү болуп үзгүлтүксүз иш алып барды. Хижрий 1424-жылдын жакшылыктуу сапар айынын 11-күнүнөн, миладий 2003-жылдын 12-апрелинен тартып Аллах Хизбге амирлик кылуу милдети

анын мойнуна түшүшүн каалады жана ал Аллахтан бул оор жүктү көтөрүүдө жардам беришин сурады.

Анын жазган Исламий эмгектери төмөнкүлөр:

1. Бакара сүрөсүнүн тафсири - «ат-Тайсир фий усулит-тафсир сураи Бакара».

2. Усули фикх боюнча изилдөөлөр - «Тайсирул вусул илал усул».

3. Бир нече китепчелер:

а) «Экономикалык кризистер» - алардын вакиълиги жана аларды Ислам көз карашынан туруп дабалоо.

б) «Жазира жана Булуңдагы кресттүүлөр жүрүшү».

в) «Өнөржайлаштыруу саясаты жана мамлекеттин өнөржай курулушу».

4. Анын доорунда (азырга чейин) Хизбдин ушул китептери басылып чыкты:

а) «Исламий нафсия негиздери».

б) «Саясий маселелер: Басып алынган мусулман өлкөлөрү».

в) «Саясий түшүнүктөр» китебинин кайра каралып чыккан жана кеңейтилген басылышы.

г) «Халифалык мамлекетиндеги таалим программасынын негиздери».

д) «Халифалык мамлекетинин башкаруу жана идара аппараты».

Бул амирдин дүйнөнү көзгө илбегени, таквасы, шариятка катуу амал кылганы жана илими белгилүү. Анын Хизб ишин башкарууда түрдүү жоопкерчиликтүү милдеттерди, айрыкча, расмий сүйлөөчү, муътамад, амир мекемесинин мүчөсү сыяктуу жооптуу орундарды ээлеп келгендиги зор пайда берди. Бул нерсе аны Хизбге ар бир жоопкерчиликти талап кыла турган иштерди, тактык жана аракетчендикти толук билип түшүнгөн абалда жетекчилик кылууга ылайыктуу кылып койду. Ошондуктан, жигиттер амири алар менен жанаша туруп, аларга, ал тургай, иштердин тафсилаттарында да жетекчилик кылып жатканын сезип турушат. Бул болсо амирге жигиттердин кудурет-жөндөмдөрүн эң абзел көрүнүштө пайдалануу мүмкүнчүлүгүн берди.

Ато Абу Рошта өзүнө жүктөлгөн даъват аманатын Аллах Субханаху жана Расулу ﷺ сүйгөн көрүнүштө өтөй алышы үчүн жардам берүүнү жана туура жолго жолдоону сурап, анын колу менен туура жолдогу Халифалыкты тикелеп, фатх-жеңиш беришин Аллахтан сурап, тынымсыз жалынып-жалбарды. Албетте, Аллах дуаларды угуучу, кабыл алуучу Зат.

Американын Жакынкы Чыгыш регионундагы саясаты

Суроо: «Демократтар партиясы» конгресстин эки палатасына (өкүлдөр палатасы жана сенат) болгон шайлоолордо жеңишке жетишип, көпчүлүк добушка ээ болгондон бери алардын «Ортоңку Чыгыш кризиси», Палестина жана ага тиешелүү нерселер о.э. Ирак маселеси туурасындагы сөздөрүндө өзгөрүү күзүтөлдү. Бул нерсе Америка өкүлдөр палатасынын төрайымы Ненси Белоссинин ушул регионго жасаган сапарында демократтардын Ирактагы Америка армиясын камсыздоо үчүн каражат бөлүүгө карата туткан оппозициясында даана көрүндү... Ко-ош, бул нерсе Американын бул регионго карата алып бара турган саясатында өзгөрүү болгонун түшүндүрөбү?

Жооп: Кошмо штаттар жана ага окшогон башкаруу тизгиндерин белгилүү мекемелер өз колунда кармап тура турган мамлекеттер өз саясаттарын даярдыксыз, шашмалык менен же убактылуу көрүнүштө иштеп чыкпайт, тескерисинче, алар, айрыкча, кең көлөмдөгү пландарды жана негизги эрежелерди көңүл коюп текшерип, үйрөнүп чыккандан кийин гана иштеп чыгат. Ошондуктан, бийлик башында түрдүү партиялардын өкүлдөрү канчалык алмашпасын, алардын саясатындагы негизги иштер ошол бойдон өзгөрүүсүз кала берет, болгону бул иштерди ишке ашыруу ыкмалары же васиталары гана өзгөрүшү мүмкүн.

Ошондуктан, Белосси 2007-жылы 4-апрелде сапарын аяктап, Дамаскта өткөргөн басма сөз конференциясында мындай деди: «Бул жерде биз ортого таштап жаткан маселелер жаатында бул делегация менен президент Буштун ортосунда эч кандай карама-каршылык жок». Ал мындан мурун 2007-жылы 1-апрелде Бейруттагы билдирүүлөрүндө сапарын өз мамлекетинин улуттук коопсуздугуна байлап, мындай деген эле: «Биз албетте дүйнөнү кантип дагы да көбүрөөк коопсуз кылышыбыз жана терроризмге каршы күрөшүшүбүз мүмкүндүгүн көрүп турабыз».

Белоссинин жөөт мамлекетине, Батыш жээкке, Ливанга, Сирияга жасаган сапарындагы билдирүүлөрүнөн Американын бул регионго болгон карашында да жана пландарында да бирер өзгөрүү болгону сезилбеди:

Мисалы, ал 2007-жылы 1-апрелде, басып алынган Палестинага жана Батыш жээкке кылган сапарында араб мамлекеттерин жөөт мамлекетин тан алууга, зомбулук жана террорду таштоого, жөөт туткунду коё берүүгө, Палестинанын 1967-жылы басып алынган бөлүгүндө бир арзыбаган мамлекетче же мамлекетче сымал бир нерсенин болушуна жетишүү үчүн жөөт мамлекети менен сүйлөшүү алып барууга чакырды... Белосси ушуга чакырып жатып, 2007-жылы 1-апрелде т.а. Белосси жөөт

мамлекетине сапар жасаган күнүндөгү басма сөз конференциясында жарыя кылган Олмерттин араб тынчтык демилгесин талкуулоо үчүн (Израиль)-араб саммитинде катышууга даяр экендиги туурасындагы сунушун мактоону унутпады. Бул болсо, Америка тышкы иштер министрлиги 2007-жылы 3-апрелде жарыя кылган позициянын дал өзү. Себеби, бул министрлик Олмерт сунушун «туура сунуш» деп баалаган эле... Белосси араб демилгесинин артында Буш кеңсесинин өзү турганын, Палестина режими өкмөтүн анын эки канаты «Хамас» жана «Фатх» менен биргеликте араб мамлекеттери сыяктуу араб демилгесин макулдоого мажбур кылган да ушул кеңсе экендигин билет. Мындан максат Палестина менен Сирия чечиминин бир убакыттын өзүндө болушун жеңилдетүү экендигин, себеби, Сирия араб демилгесин макулдаган бир убакта Палестина өкмөтүнүн бир канаты «Хамас» бул демилгени макулдабагандыгын жакшы билет. Азыр болсо «Хамастын» ыраазылыгы жана «Фатхтын» мындан мурунураак берген ыраазылыгы себептүү, бир убакыттын өзүндө Палестина менен Сирия жаатында аракет кылуу мүмкүн болуп калды. Бул Американын чечим туурасында туткан эски-жаңы жолу. Араб лигасын ошол демилгени бүткүл дүйнө жана жөөт мамлекети менен биргеликте үгүттөө үчүн бир комиссияны түзүүгө үндөгөн нерсе – мына ушул!

Келип чыгышы сириялык болгон басма сөз магнаты Ибрахим Сулайман айткандай, жөөт мамлекети менен Сирия ортосунда сүйлөшүүлөр жүрүп жатат. Сулайман Ибрахим (Израиль) кнессетинин (парламенти) алдында сөзгө чыгып, Асаддын (Израиль) менен чыныгы тынчтыкты каалап жаткан жактоочу экендигин жана Ливан менен болгон согушта (Израилге) каршы фронт ачууну четке какканын айтты. Штабы Брюсселде жайгашкан кризистер тобунун жакында басып чыгарган отчетунда да муну күзөтүүгө болот. Себеби, отчетто айтылышында, бул топ (Израиль) менен Сирия ортосундагы чечим долбоорун иштеп чыккан. Отчетто кризистер тобу өз долбоорун эки мамлекеттин жооптууларына сунуш кылгандыгы жана ошол жооптуулар аны кабыл алууга даяр экендиктерин билдиришкени баса белгиленет. Америка да ошол араб демилгеси араб мамлекеттери жана Палестина режими менен анын өкмөтүнүн «кыбласына» айлангандан кийин, Палестина режими жана анын өкмөтү менен жөөт мамлекети ортосундагы сүйлөшүүлөрдүн тездешине кызыкдар. Булардын баарынан максат, Палестинага тиешелүү чечим жаатындагы сүйлөшүүлөр Сирияга тиешелүү чечим жаатындагы сүйлөшүүлөр менен бир убакытта барышы эле. Белоссини сапарында кызыктырган нерсе да дал ушул эле. Ошондуктан, ал Олмерттен Сириядагы Асадга сүйлөшүүлөр туурасындагы катты жеткирди жана Сириянын ошол катка оң жооп кайтарганын билдирди. Т.а. Белосси

Палестина жана Сирияда чечим жаатында Америка планынын дал өзү боюнча аракет кылды.

Эми Белоссинин Ливанга жасаган сапарына токтоло турган болсок, ал Америка элчиси Вельтман аткарып жаткан Америка саясатынан өзгө эч бир нерсени келтирбеди. Себеби, анын сапарлары жана билдирүүлөрү Америка элчисинин сапарлары жана билдирүүлөрүнүн нак өзү болбосо да, окшош көчүрмөсү болду.

Белосси Ливан темасы Ливанда күчтүү таасирге ээ болгон Америка менен Европа (Франция, Британия) ортосундагы эл аралык күрөш экендигин жакшы түшүнөт. Американын Ливанда күчтүү таасирге ээ болушун Сирия «Тоиф келишиминен» бери он беш жыл бою камсыздап келген болсо, Европа Харирийдин өлтүрүлүшү окуясында Сирияны Ливандан айдап чыгаруу жана Ливанда өз таасирин толук болбосо да Америкага шерик болуп тикелөө үчүн бир ыңгайлуу учурду көрдү. Бул күрөш Америка жана Европанын Ливандагы жактоочуларында көрүнүп жатат. Ошондуктан, Белосси Дамаск менен диалогго киришүү пикирин жакшы деп баалады жана Сирияга сапар кылууга чечим кылды. Ал Сирияга сапар кылышынан мурунураак Ливанда билдирүү берип, мындай деди: «Ливандагы айрым проблемалардын чечими Дамаск аркылуу өтүшү керек деп билебиз».

Бирок, ал 2007-жылы 3-апрелде Сирияга жасаган сапарында өзүнүн бул сапары Беккер-Хамелтон комиссиясынын планын ишке ашыруу экендигин айтты. Ошол комиссия республикачы жана демократ эксперттерден туруп, анын планы регион маселелери боюнча Сирия жана Иран менен байланышта болушун, айрыкча, бул экөөсүнүн Американы Ирактагы оор абалынан чыгарууда жардам берүү үчүн активдүү роль ойношун сунуш кылат.

Ошол эле учурда, Белосси (Израиль) менен Сирия ортосундагы проблемалар чечимин да талкуулады. Ал муну (Израилден) Сирияга сүйлөшүүлөр туурасында кат жеткиргени жана Сириянын бул катка оң жооп кайтарганы жөнүндө сүйлөгөн убакытта айткан эле.

Белоссиден мурунураак 2007-жылы 1-апрелде сенатор Френк Вольф башчылыгында үч республикачы мүчөдөн турган республикачылар делегациясы Сирияга келип, Асад менен сүйлөшүүлөр алып барган эле. Мындан эки күн мурун өкүлдөр палатасынын башчысы Ненси Белосси башчылыгындагы алты депутаттан – алардын арасында бир республикачы Девид Хуйсон да бар – турган делегациянын келиши маалым кылынган эле. Расмий өкүлдүн айтышынча, республикачылардан турган делегация алып барган сүйлөшүүлөрдө «Ирактагы жана жалпысынан региондогу абал» талкууланган. Америка конгрессинин делегациясы сириялык жооптуулардан Сирия менен

(Израиль) ортосундагы ишенимге карата айрым кадамдарды таштоону талап кылды. (Израиль) тыңчысы Элли Кохендин өлүгүн (Израилге) кайтаруу жана бул делегация айткандай, президент Бушту «досубуз, анын кулагына жеткире алабыз, ал бизге кулак салат» деген этибарда Вашингтонго карата көрсөтүлгөн айрым демилгелерди бул делегациянын жеткириши мына ошол кадамдардын катарына кирет.

Ирак темасына келсек, Белосси Иракка сапар кылбады, балким, ал жерге кийинчерээк бармакчы экендигин айтты. Бирок, ошого карабастан, анын бул регионго Беккер-Хамелтон долбоорунан келип чыгып сапар кылгандыгынын өзү Американын Ирак жана Булуңдагы кызыкчылыктарын коргоо Буш кеңсеси менен демократтар ортосунда келишип алынган иш экендигин билдирет. Себеби, Беккер-Хамелтон планы мына ушул негизге таянат. Мейли, ыкмалар туурасында Буш кеңсеси менен демократтар ортосунда айырма болсо да, бирок, план ушул негизге таянат. Ошондуктан, конгресс кулуарларында көрүнгөн республикачылар менен демократтар ортосундагы Иракта турган Америка кошуундарына каражат бөлүүнү ал жерден чыгып кетүү мөөнөтүнө байланыштуу кылып коюу жөнүндөгү тартышуулар, ар түрдүү көз караштар Американын ушул региондогу кызыкчылыктарын коргоо, анын Ирак жана Булуңдагы таасирин кепилдөө жана мол-көл нефть булактарынан пайдаланууну камсыздоо үчүн эң пайдалуу ыкмаларды тандоо гана болот, мындан башка нерсе эмес. Мисалы, республикачылар Беккер-Хамелтон планын баскычма-баскыч, акырындык менен ишке ашыруу керек деп билишет. Ошондуктан, алар азыр чыгып кетүүнүн анык убагын күн тартибине койбой жатышат. Демократтар болсо планды дароо ишке ашыруу керек жана чыгып кетүү мөөнөтү азыр белгилениши керек деп билишет. Бул эки топ тең Беккер-Хамелтон планында көрсөтүп өтүлгөндөй, кызыкчылык менен өкүмдарлыкты кепилдей турган сокку берүүчү аскерий күчтөрдүн калышын каалайт. Биз бул жөнүндө мурунураак бир толук билдирүү чыгарган элек.

Т.а. бул жерде региондогу, Палестина жана анын айланасындагы мамлекеттердеги (Сирия, Ливан, Ирак) кризиске карата болгон негизги көз караштарда эч бир өзгөрүү жок. Себеби, бул көз караш республикачыларда да, демократтарда да бирдей. Алар жалаң гана өздөрүнүн ушул региондогу кызыкчылыктарын сактоого кызмат кылуучу, регион нефтисинин үстүнөн кожоюн болушун кепилдөөчү жана аскерий күчтөрүнүн бул региондо ар дайым турушун камсыздоочу усул жана услубдарда гана бири-биринен айырмаланышат.

Балким, Ненсинин бул сапары парламентте көпчүлүктү түзүүчү демократтар төрайымынын алгачкы шайлоо алды сапары болот

айтышыбыз мүмкүн. Себеби, демократтар партиясы Америка калкы Ирак баткагынан кутулууну каалап жатканын жана бул кутулууда Америка Иран менен Сирияны ишке салмакчы экенин жакшы түшүнөт. Буш да, демократтар да ушуну каалашат, Сирия менен Иран да муну четке какпай жатат. Буш жана демократтар жалпы план жаатында бир пикирде, болгону ыкмада гана бири-биринен айырмаланышат. Мисалы, Буш президент болгондон бери «таяк» ыкмасын ишке салып келди. Ал «таяк урууну» баскычма-баскыч, акырындык менен ишке ашыруу ыңгайлуу деп билет. Ал Беккер-Хамелтон отчётунан бери ушул иш негизинде аракет кылып жатат, бирок, аны баскычма-баскыч ишке ашырууну каалайт. Демократтар болсо муну жакшы түшүнүшөт. Себеби, Беккер-Хамелтон комиссиясы жогорку даражадагы комиссия болуп, Буш аны артка таштай албайт. Бирок, ал бул комиссия планын баскычма-баскыч, акырындык менен ишке ашырмакчы т.а. «таяктан» «таттуулукка» аста-секин өтмөкчү. Демократтар муну жакшы түшүнүшкөндүктөн, сапарга шашылышты. Алар Буш жана республикачылар «таяктан» «таттуулукка» көчүү үчүн ыңгайлуу чөйрө даярдашпастан мурун сапарга шашылышты. Ошондуктан, Ненсинин капиет сапары башталды. Мындан республикачылар тынчсызданып калды. Себеби, алар Ненсинин сапары өздөрүн кыйын абалга салып коёт деп эсептешти. Ошондуктан, Ненсиден мурунураак, Сирияга республикачылар делегациясын жибершти. Максат, Ненсини «жеңиштен» т.а. Беккер-Хамелтон комиссиясынын планын биринчи болуп колдонгон шахс деген наамдан куру кол калтыруу эле.

Тыянак: Демократтар Америка калкынын Беккер-Хамелтон планы боюнча иш тутуп, Ирактагы оор абалдан кутулууга умтулуп жатканын түшүнүштү. Алар о.э. Буш жана республикачылар Беккер-Хамелтон токтомун аткарууга карай кадам таштап жатканын, бирок, аны акырындык менен ишке ашырмакчы экендиктерин да түшүнүштү. Ошондуктан, демократтар бул жаатта Бушка убакыт калтырбай Беккер-Хамелтон токтомун дароо ишке ашырууга киришишти.

Демократтарды буга үндөгөн нерсе келерки жылдын аягында боло турган президенттик шайлоолордо жеңип чыгуу үчүн коомчулуктун ишенимине жетишүү. Ошондуктан, демократтар өз шайлоо кампанияларын абдан эрте башташты деп айтууга болот. Себеби, бул кампания адаттагыдай келерки жылдын ортосунда башталышы керек эле. Бирок, демократтар республикачылардын кыйын абалда калганын түшүнүп, аны бүгүн эле баштап жибершти.

Бул нерсе республикачылар партиясы менен демократтар партиясы Иран жана Сирия үстүнөн таасир жана өкүмдарлык орнотуу жаатында бири-бирине карама-каршы деген маанини түшүндүрбөйт. Тескерисинче,

алар болгону ыкмада гана бири-биринен айырмаланышат. Ал тургай, бул эки партия Беккер-Хамелтон комиссиясынын планы туурасында да түрдүү пикирде эмес, бир гана аны ишке ашыруу ыкмасы жана мөөнөтү туурасында гана түрдүү пикирде. Белосси өзү жарыя кылгандай, анын сапары Беккер-Хамелтон планын ишке ашыруу үчүн болду. О.э. жада калса, башкача ыкма менен болсо да, Буш кеңсеси Беккер-Хамелтон планын аста-секин ишке ашырууга киришти. Булардын жемиши катары 2007-жылдын 10-мартында «Багдад конференциясы» өткөрүлдү жана «Шармуш-Шайх конференциясын» 2007-жылдын 3-4-майында өткөрүүгө токтом кылынды. Бул эки конференцияда эң көзгө көрүнгөн катышуучулар Америка, Иран жана Сирия экендиги анык. Бул үч мамлекет өкүлдөрүнүн өз ара жолугушууларынан келип чыккан жана чыга турган натыйжалар, айрыкча, Шармуш-Шайхта күтүлүп жаткан натыйжалар маалым. Себеби, Шармуш-Шайхка Америка тышкы иштер министри о.э. Иран жана Сирия тышкы иштер министрлери келишет. Мунун артынан өткөрүлө турган жолугушуулардын баарында бүткүл этибар Иран жана Сириянын Американы Ирактагы оор абалдан куткарууга жардам берүү милдетин өз мойнуна алууга каратылат.

(Бул жооптор жиберилишинен мурун Америка тышкы иштер министрлиги эл аралык төрттүк комиссиясынын «араб демилгесин» талкуулап, илгери сүрүү үчүн арабий комиссия менен биргеликтеги жыйналышы 2007-жылы 3-4-майда боло турганын жарыя кылды. Бул министрлик о.э. Сириянын мына ушул арабий комиссиянын катарына киришин да жарыя кылды. О.э. Тегеран да Иран тышкы иштер министринин Райс менен «Шармуш-Шайх конференциясында» жолугушууга даяр экендигин, бирок, талкууларда эмес, сүйлөшүүлөрдө жолугушууга даяр экенин билдирди!).

13-робиус-саний 1428-х.

30-апрель 2007-м.

Кипр маселеси

Суроо: 2012-жылы 3-мартта түрк бийлигиндеги Европа Союзунун иштери боюнча министр жана сүйлөшүү алып барып жаткандардын чоңу Эгемен Багис британ жооптуулары менен жолугушуу үчүн Британияга сапар жасап «Кипр» гезитинин кабарчысына интервью берип мындай деди: «Кипр чечими боюнча бардык варианттар сүйлөшүү столуна коюлган. Чечим эки жетекчинин ортосундагы келишим менен федерация (федерациялык мамлекет) формасында болушу мүмкүн болгондой (мамлекет ичиндеги) эки мамлекет көрүнүшүндө болушу да мүмкүн, бул эки жетекчинин ортосундагы чечимге тиешелүү келишим менен ишке ашат, Кипрдин түндүгү Түркияга кошулушу менен болушу да мүмкүн. Бардык варианттар сүйлөшүү столунда турат. Бирок, биз Кипрде эки мамлекеттин бир мамлекет курамында биригишин үмүт кылып, элестетип жатабыз». Бирок, түрк министри нукура чечимди т.а. Кипрдин бүтүндөй Түркия курамына кошулушун айткан жок. Себеби, Кипр Түркиянын ажырагыс бир бөлүгү болгон. Бул билдирүүлөр түпкүлүгүндө эмнени түшүндүрөт? Аллах силерди жакшылык менен сыйласын.

Жооп:

1 – Түрк министри эски Америка долбоорун ортого салды. Себеби, Америка бул планын өткөн кылымдын жетимишинчи жылдарынан тартып ортого таштаган. Бул план боюнча ушул арал эки өзүнчө мамлекетке бөлүнүшү керек же эки мамлекет катары бир мамлекет т.а. федерация же конфедерация курамында болушу керек же Кипрдин түндүгү Түркияга, түштүгү болсо Грецияга кошулушу керек.

Бирок, Кипрдин түштүгү мамлекет катары Европа Союзуна мүчө болуп калгандан кийин түштүктүн Грецияга кошулушу жөнүндөгү ар кандай пикир божомолдон алыс болуп калат. Себеби, ал Греция сыяктуу Европа Союзунун толук кандуу мүчөсү болуп эгемендүү болуп алган, ага өзгөчө этибар берилет. Себеби, ал июль айында Европа Союзуна кезектеги төрагалыкка жетекчилик кылат. Греция болсо, азыр жаман абалда, айрыкча анын экономикасы жаман абалда. Ошондуктан, түштүктөгү адамдар ага кошулууну көп деле макулдай бербейт. Аларда диний фанатизм менен тыгыздашкан грек улутчулдук туйгулары бар болсо да, бирок алар муну анчейин макулдабайт.

Ушул себептен улам, Түркиянын коркунучу бир тараптуу жүзөгө келип жатат. Бул түрк жооптуусу ушул жөнүндө Кипр маселеси пайда болгондон бери т.а. Америка өткөн кылымдын элүүнчү жылдары Кипрде бир катар иштерди ишке ашырууну баштагандан бери сөз кылып жаткан алгачкы окуя. Ошондо, Америка Британиянын Кипрдеги таасирине таасир өткөрүү, аны ал жерден кууп аралды өзү ээлеп алуу максатында

бир катар иштерди жасаган. Акыбетте, Британия 1960-жылы Кипрге үстүртөн эгемендүүлүк берген болду жана ага насраний руханий патриарх Макарияны башчы кылып тикелеп, өзүнүн малайы Рауф Денкташты мусулмандардан өкүл катары анын орун басары кылып койду. Муну менен арал бүтүндөй дагы Британия чеңгелинде калып кетти.

Көрүнүп тургандай, түрк коркунучу Кипр жаатында британиялыктар менен алып барылып жаткан сүйлөшүүлөр алга жылбай калгандан кийин жүзөгө келүүдө. Себеби, министр Эгемен Багис Британия тышкы иштер министри Уильям Хейг менен жолугушуп, 2012-жылы 3-мартта ушул гезитке берген интервьюда мындай деп кошумчалады: «Британия эки тарапты кылдат күзөтүп турат, бирок, мен Британия өз таасирин ишке салууга алакадар нерселерде активдүү аракет кылып жатканын көрбөй жатамын. Биз бул маселеде Британияны канааттандырууга аракет кылдык. Британия Кипр боюнча кепилдикке алган мамлекеттердин бири болгону үчүн биз Британия дагы да активдүү саясий иш алып барышы керек жана күчтүүрөөк таризде натыйжалуу роль ойношу керек деп билебиз».

2 – Мындан британиялыктар Америка ортого салып жаткан чечимдерди каалабай жатканы көрүнүп турат. Түрк министри болсо бул чечимдерди дагы ортого таштады. Британиялыктар тышынан бул маселенин чечимин колдоп-кубаттап жаткандай болуп көрүнүп жатышкан болсо да, бирок, алар бул чечимди каалашпайт. Себеби, британиялыктардын Кипрде эки маанилүү аскерий базалары бар, аларда 24 миңден ашуун британиялык аскерлер жайгаштырылган, мындан тышкары бүткүл регион бойлоп тыңчылык кылуу жана күзөтүү үчүн разведка аппаратуралары да орнотулган. Британия 1964-жылы кол коюлган келишим боюнча кепилдикке алган мамлекеттердин бири. Бул келишим боюнча Британия, Түркия жана Греция кипрдик гректер түрк мусулмандарга каршы уюштурган окуялардан кийин бул аралда Британия орноткон абалды кепилдикке алган мамлекеттер болгон. Муну менен Британия Кипрдеги таасирин жана аскерлеринин турушун ушул келишим боюнча сактап калган.

Кипрдин түштүк бөлүгү башка мамлекеттер жана Европа тарабынан тан алынган, ал Европа Союзунун курамына кирген. Британия болсо Европа Союзунун бир бөлүгү. Демек, Британиянын Кипрде турушу тышкы күчтүн эмес, ички күчтүн турушундай болуп калды. Европа Союзунун башка мамлекеттери мындан тынчсызданышкан жок. Тескерисинче, алар Британиянын позициясын тымызын колдошууда. Алар Кофи Аннандын планын колдоп-кубаттарын билдирип жатышкан болсо да, бирок, түпкүлүгүндө Британиянын позициясын тымызын

колдоп-кубатташууда. Себеби, бул план гректердин аралда өкүмдар болушун жана түрк мамлекетинин ал жердеги таасирине чек коюуну камсыздайт. Ошондуктан, Британия Кипрде туруудан жана ал жердеги таасиринен эч качан баш тартпайт.

3 – Европалыктар Кипр маселеси деген аталышта өздөрүнүн талаптарын ишке ашыруу үчүн Түркияга басым өткөрүшүүдө. Ал европалыктар менен Түркия ортосундагы чечилбестен жаап коюлган иштердин бири. Түркиянын Европа Союзуна кошулушу каршысында чечилбестен турган бир катар иштер бар, алардын саны болжол менен 35ке жетет. Алардын арасында күрддөр маселесинен тартып алавийлер, армяндар ишине чейинки «азчылык улуттар» деген маселе сыяктуу ички маселелер, демократия, адам укугу ишинен тартып конституцияга оңдоп-түзөтүү киргизүү, шайлоолорду күзөтүү үчүн эл аралык байкоочулардын келишин кабыл алуу, аскерийлердин башкаруудагы ролун кыскартууга тиешелүү нерселер жана мындан башка иштер бар.

Европалыктардын Кипр ишине тиешелүү нерселердеги талаптарынын бири түрк портторун жана аэропортторун кипрдик гректерге ачып коюу. Бирок, Түркия буга тиешелүү келишимди аткарбады. Себеби, европалыктар кипрдик түрктөргө каршы колдонгон эмбаргону эки тарап ортосунда кол коюлган ошол келишим боюнча алып таштоо жөнүндөгү убадаларын аткарышпады. Ошондуктан, Кипр маселеси башка жети иш менен чечилбей «тонуп» турат. Түркия бул маселе толугу менен чечилмейинче Кипрдин түштүгүндөгү гректер өкүмдар болуп турган мамлекетти тан алуудан да баш тартууда. Британия өзүнүн малайлары аркылуу Америка планына тоскоолдук кылууга аракет кылды. Бул планга БУУнун мурунку башкы секретары Кофи Аннан планы деп наам берилген. Аралдын түштүгүндөгү көпчүлүк 2004-жылы бул планга каршы добуш беришкен.

Түндүктөгү түрктөр да бул планга каршы добуш берди. Ошондо, түндүктөгү бийликке Американын малайы Мухаммад Али Талыат башчылык кылган, Эрдаган бийлиги аны жан үрөп колдоп-кубаттаган жана ушул планды жактап добуш берилиши үчүн өзүнүн бүткүл таасирин ишке салган болчу. Рауф Денкташ болсо, ошондо бул планга катуу каршы чыгып аны четке кагууга чакырган. Ал муну менен гана чектелбестен, Түркияга келип Эрдаган бийлиги үстүнөн түрк аскерий командачылыгына арызданган дагы, түрк аскерий командачылык болсо ошондо бул бийликке каршы турчу жана Аннан планын колдобогон. Мындан Түркиядагы жана Түндүк Кипрдеги англис жана Америка малайлары ортосундагы күрөш көрүнүп турат. Мына ушул план боюнча түрктөрдү бийликке белгилүү бир көлөмдө шерик кылып аралды бириктирүү максат кылынган. Бирок, кипрдик гректердин бийликте

көбүрөөк үлүшкө ээ болуусу жана түрктөрдүн өз жерлеринин бир бөлүгүн гректер пайдасына 7% өлчөмдө баш тартуусу шарт кылып коюлган болчу.

4 – Америка бул маселе аралдын түндүгү Түркияга кошулушу, түштүгү болсо өз абалында калышы жана ал жерде англистердин беймарал калышы менен чечилишине таптакыр ыраазы болбойт. Себеби, мындай болсо, англистердин аралда турушуна жана таасирине зыян жетпей турган болсо англистер муну кубанып кабыл алышат. Бирок, Америка англистердин таасирин жоготуп анын ордун өзү ээлемейинче, алардын базаларын жоготуп аралда өзү уя курмайынча буга эч качан ыраазы болбойт. Америка бул аралда англистер менен элүү жылдан көбүрөөк убакыттан бери күрөшүп келүүдө. Ошондуктан, ал өз таасирин аралдын түндүгүнө гана жаюуга, анын түштүгүндө болсо англистердин беймарал турушуна ыраазы болбойт! Англистер өздөрүнүн маалымат каражаттары аркылуу Америкага аралдын түндүк бөлүгүндө өз базаларын курушун сунуштаган, бирок америкалыктар мындай кадамга барбады. Себеби, бул, англистердин ал жерде турушун тан алуу болуп калмак. Ошондуктан, Америка Аннан планын ортого таштады. Максат, аралдын эки бөлүгүнө тең өкүмдар болуп алуу. Аралды саясий жактан жаңыдан калыптандыра алса, Америка бийлик үстүнөн кожоюн болуп алуу жана аны өзүнүн буйруктарын аткарууга мажбурлоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болуп алат.

5 – Түрк министринин Кипрдин түндүгүнүн Түркияга кошулушу варианты жөнүндөгү билдирүүсү – ал Американын эски планынын бири болсо да – азыр британиялыктар, европалыктар, кипрдик гректерге басым өткөрүү картасы катары ишке салынып жаткан коркунуч катары көрүнүүдө. Британиялыктар Кипрдеги азыркы абалдарынан ыраазы болгондуктан бул маселени чечүүгө активдүү киришпей жатат жана өздөрүнүн аралдагы малайлары аркылуу Америка планына тоскоолдук коюшууда. Түрк министри муну Британияда ачык айтты жана Британиянын өз таасирин ишке салууга тиешелүү нерселерде активдүү аракет кылбай жатканын, саясий иштерди дагы да активдүү алып барбай жатканын жана күчтүүрөөк таризде натыйжалуу роль ойнобой жатканын айтып Британияга түздөн-түз айыптоо жолдоду. Булар дипломатиялык сөз болсо да, бирок, алар Британияны чечимге тоскоолдук кылып жаткандыкта эле эмес, чечимге аракет кылбай жаткандыкта да тымызын айыптоо.

Кипрдин түндүгүнүн Түркияга кошулушу Түркиянын Европа Союзуна кошулушу алдындагы тоскоолдуктарды дагы да көбөйтөт. Себеби, европалыктар буга ыраазы болушпайт. Ошондуктан, Түркиянын азыр буга кадам ташташы божомолдон алыс. Анткени, Түркия Европа

Союзуна кирүүгө аракет кылып жатат, Америка болсо бул аракетти колдоп, европалыктарга Түркиянын талабын кабыл алуу үчүн басым өткөрүүдө. Американын максаты Европа Союзуна каршы өз максаттарын ишке ашыруу. Ошол эле учурда, Америка Британия таасирин бул аралдан жоготуудан турган максатына жетише албай жатат. Акыбетте, Кипрдин түштүгүндөгү абал кандай болсо ошол абалында кала берет жана Америка ал жерге мындай көрүнүштө кирип бара албайт. Ушуга ылайык, түрк министринин сөздөрү басым өткөрүү картасынан башка нерсе эмес.

Белгилүү болгондой, аралдын түндүгүн өз курамына кошуп алуу Түркия үчүн кыйын эмес. Себеби, ал анын өкүмдарлыгы астында деп эсептелет. Себеби, ал жерде 30 миңден ашуун түрк аскерлери бар, түрк армиясынын азыркы командачылыгы болсо бийликти колдоп калды жана аны менен бир катарда турат. Ошондуктан, бул иш армиянын кыжырын козгобойт жана армиянын ал жерде турушун сактап калат. Демек, түндүк бөлүктү, анын коопсуздугун, кызыкчылыктарын коргоо, булардын баары Түркияга байланыштуу. Түркиядан башка эч ким бул бөлүктөгү мамлекет жана анын бийлигин тан албайт. Демек, анын тагдыры Түркиянын колунда. Ошондуктан, аны кошуп алуу абдан оңой болот. Бирок, Түркия режими көз карандысыз эмес. Себеби, ал Американы ээрчип жүрөт. Ошондуктан, ал Америка буюрса гана бул кадамга барышы мүмкүн. Демек, Кипрдин түндүгүн кошуп алуу туурасындагы ишарат англистерге жана Кипрдеги гректерге басым өткөрүп аларды Америка планын кабыл алууга мажбурлоо гана.

6 – Бул иш июль айынан кийин дагы да айкындашат. Себеби, ошондо Кипрдин түштүк бөлүгүндөгү режим Европа Союзуна кезектеги төрагалыкты мойнуна алат. Ал эми, Түркиянын бул союз менен мамилеси кыйын бара жатканы көрүнүп турат. Европалыктар менен алакалар боюнча жооптуу жана алар менен сүйлөшүү алып барып жаткандардын чоңу түрк министри Багис Кипр гезитине берген интервьюда мындай деди: «Биз Кипрдин түштүгүндөгү рум режими Европа Союзуна кезектеги төрагалыкты июлда өз жоопкерчилигине алганда бул режимге таптакыр кайрылбайбыз... биз рум режими бул союзга төрагалык кылып жатканын көрбөгөндөй союздун өзү менен мамиледе болобуз... Себеби, Кипрдин түштүгүндөгү рум режими ойлонбостон аракет кылып жатат. Ошондуктан, бул режимдин төрагалыгында Брюсселде өтө турган жыйындарга катышпашыбыздын ыктымалы бар». Т.а. абалдан пайдалануу өз ордун табат. Анткени, бул – Америка үчүн тартипсиздиктерди жүзөгө келтирүү үчүн жана мындан европалыктар менен гректерди коркутуу үчүн бир мүмкүнчүлүк. Эгер, англистер жана алардын түштүк бөлүктөгү малайлары жан беришпесе жана Аннан планы деп аталган Америка планын кабыл алышпаса Америка бул

мүмкүнчүлүктөн пайдаланышы мүмкүн. Америка мамлекеттик катчысы Хиллари Клинтон өткөн жылы муну түрк кесиптеши Довуд Углу менен жолуккандан кийин баса белгилеп мындай деген: «Кипрдеги абал бирер тараптын кызыкчылыгына кызмат кылат деп билбейбиз. Биз (Кипрдеги) эки регион жана эки топ тарабынан биригүү пикири болушун каалайбыз. Биз аны мүмкүн болушунча тезирээк көрүүнү каалайбыз». (АФП, 16-июль, 2011-жыл). Т.а. Америка Кипрдеги абалга ыраазы эмес жана аны өзүнүн көз карашы боюнча өзгөртүүнү каалайт.

7 – Эми, Кипр проблемасына тиешелүү Ислам буюрган туура чечимге келсек, Ислам бул аралды бүтүн боюнча Түркияга кошууга буйруйт. Себеби, Кипр – исламий өлкө. Ошондуктан, ал бүтүндөй Түркияга кошулушу важиб. Себеби, Кипр исламий арал болуп аны мусулмандар үчүнчү рошид халифа саййидибиз Усман доорунда фатх кылган. Исламий өлкөлөргө каршы кресттүүлүк согуштарын уюштурган европалык кресттүүлөр бул аралды ошол согуштарда басып алышкан. Бирок, мусулмандар аны кийинчерээк азат кылышып дагы нукуралыгына, мусулман өлкөлөрүнүн кучагына кайтарышкан жана бул арал башка мусулман өлкөлөрү сыяктуу усманий мамлекеттин башкаруусуна моюн сунган. Себеби, Халифалык усманийлерге көчкөн болчу. Биринчи дүйнөлүк согушта англистер бул аралга өз өкүмдарлыгын орнотушканын жана аны Британияга кошуп алышканын жарыя кылышты. Алардын малайы Мустафа Кемал муну Лозанна келишиминде тан алды. Ошого карабастан, Түркия мусулмандары Кипрди өз жерлеринин бир бөлүгү деп эсептешет. Ошондуктан, алар ал жердеги боордошторуна алар алтымышынчы жана жетимишинчи жылдары Британия жана Америка тарабынан түрдүү ыкмалар менен колдоп-кубатталган рум колу менен ишке ашырылган кыргындарга дуушар кылынганда жардам берүүгө аракет кылышкан. Түрктөрдүн армиясы 300 миңден көбүрөөк мусулмандарды коргоо үчүн ал жерде дагы эле турат.

Жогоруда айтылган ушунча нерселерге карабастан, Америка долбоорун кабыл алып Кипрдин түштүк бөлүгүн калтырып түндүк бөлүгүн гана Түркияга кошуп алуу долбоору божомолдон алыс болсо да жана Түркия иш жүзүндө буга аракет кылбай жаткан болсо да, бирок ал аралдын үчтөн эки бөлүгүнөн рум пайдасына т.а. кафирлердин пайдасына баш тартуу болуп эсептелет. Түрктөр расмий түрдө да, калк ичинде да, маалымат каражаттарында да Кипрдеги гректерди ушул аталышта т.а. рум деп аташат. Ошондуктан алар: түштүк рум сектору, рум режими дешет. Аралдын үчтөн бирин гана кошуп алуу менен чектелүү Исламга тескери болуп, буга ыраазы болгон ар бир адам

күнөөкөр болот. Себеби, асл-негиз – Кипр аралы толугу менен Түркияга т.а. өзүнүн нукуралыгына кошулушу.

Эрдаган жана анын партиясы баш болгон бийлик бул маселени бүтүндөй колдон чыгарууга жана мусулмандардын бул аралга болгон көз карашын өзгөртүүгө аракет кылууда. Максат, мусулмандарды бул аралга өздөрүнүн аралы эместей карай турган кылып коюу! Мисалы, Кувейттин КУНА маалымат агенттиги 2012-жылы 9-мартта Түркиянын «Окшом» гезитине таянып «Адилет жана Өнүгүү» партиясындагы бир жооптуунун ушул сөздөрүн басып чыкты: «Эрдаган бийлиги Аннандын тынчтыкка тиешелүү планы Кипрде туруктуу адилет, тынчтык орнотулушунда маанилүү бир чөйрө болуп кызмат кылышы мүмкүн эсептейт, Кошмо Штаттар жана Европа Союзу мамлекеттеринин баары бул планды колдоп-кубаттоодо». Ал мындай деп кошумчалады: «Адилет жана Өнүгүү партиясы Кипр маселесине карата жаңы көз карашка негиз салууга жана Түркиядагы бир канча күчтөрдү бул маселеге нукура түркий улуттук маселе деп карабоого көндүрүүгө аракет кылууда. Тескерисинче, бул маселеге эң оболу адам укугу маселеси деген негизде караш керек, биз үчүн бул маселеде эл аралык, Америка жана Европа кепилдиги аркылуу кипрдик түрктөрдүн укугун коргоо маанилүү».

Кипрге адам укугу маселеси деп караш жер жүзүндөгү кандайдыр бир чет элдик маселеге болгон көз караш сыяктуу. Ал өз нукуралыгынан бөлүнгөн исламий өлкөнүн маселесине болгон көз караш эмес. Бул болсо, Кипрди колдон чыгарып, буга салым кошкон же ыраазы болгон кимсе Кыямат күнүнө чейин күнөөгө батат. Мусулмандар Кипрден эч качан баш тартышпайт. Алар залым акимдер колдон чыгарган мусулман өлкөлөрүнүн эч бир бөлүгүнөн таптакыр баш тартышпайт. Тескерисинче, аны Аллахтын уруксаты менен, эртеби, кечпи өзүнүн негизине кайтарышат. Эртеңки күн аны күтүүчү үчүн жакын.

16-робиул-аввал, 1433-х.

9-март, 2012-м.

Кипр көйгөйүндөгү акыркы жагдайлар

Суроо: 2017-жылы 18-январда башталган Кипр сүйлөшүүлөрү 20-январда аяктады. Бул сүйлөшүүлөр 2013-жылы козголуп, 2014-жылы токтоп калган. 2015-жылы кайрадан козголуп, 2016-жылдын акырында үзгүлтүккө учураган. 2017-жылы 19-январда, Женевада Түрк-Кипринин президенти Мустафа Екинжи менен Грек-Кипринин премьери Никос Анастасиадистин катышуусунда Кипрди бириктирүү сүйлөшүүсү кайрадан көңүл бурарлык деңгээлде козголду. Кийин бул сүйлөшүүгө Кипр коопсуздугун кепилдөөчү катары үч мамлекет кошулду. Алар: Түркия, Греция жана Евросоюз тараптан Британия. Кипр маселесин мындай жандуу козгоого эмне түрткү болду? Кипр көйгөйүндө күтүлүп жаткан чечим кандай? Аллах сизге изгилик берсин.

Жооб: бул маселе ачык-айкын болушу үчүн муну ар тараптуу карап чыгабыз (жергиликтүү, регионалдык жана эл аралык тараптан). Кийин кийлигишип жаткан тараптарды (жергиликтүү, регионалдык, эл аралык) карап чыгабыз. Ушундан кийин гана бул жандуу сүйлөшүүлөр аракетинин себебтери айкын болот. Андан кийин, Аллахтын жардамы менен, бул маселедеги күтүлүп жаткан чечимди карап чыгабыз.

Биринчи: жергиликтүү тараптан:

Жергиликтүү жактан алганда, Кипр көйгөйүнүн артында кипрдик мусулман түрктөрү менен кипрдик гректер ортосундагы бийликке болгон күрөш турат. Бийлик бутактарынан түрк мусулмандарын куугунтукка алып, өздөрү гана бийликке ээ болуулары жана Кипрди Грецияга бириктирүү үчүн, Кипрдеги грек улутчулдары 1963-жылы «Akritas» планын ишке салган. Кийин мусулмандардан өч алуу үчүн кандуу иш-аракеттерди башташты. Кипрдеги түрк мусулмандарынын мүлктөрүн тартып алуу, кыргын кылуу иш-аракеттери Кипрди Грецияга кошууга карата кипрдик гректердин жүргүзгөн саясаты болгон. Бул иш-аракеттер Британия чеңгелинде болгон. Эскерте кетсек, Британия ошол маалда Кипр аралынын негизги кожоюну болгон. Анын ал жерде эки чоң аскерий базасы да орун алган. 1960-жылы Британия кипрдик гректердин Грецияга кошулуу пикиринен кайтуу шартын койгон «энозис» деп аталган, ошондой эле, кипрдик түрктөрдүн Түркияга биригүү пикиринен кайтуу шартын койгон «таксим» деп аталган шарттарда Британия Кипрге эгемендүүлүк берген. 1967-жыл кирип келиши менен аралдагы кожоюндукту бөлүштүрүү ишке ашты. Кипрдеги түрктөр менен гректердин ортосундагы душмандык калкып калды.

Экинчи: регионалдык тараптан:

Греция Кипрди өзүнө кошуп алуу үчүн кипрдик гректерди колдоп-кубаттап, алардын артында турду. Мунун каршысында, Түркия Кипрди

өзүнө кошуп алуу максатында кипрдик түрктөргө жардам берип, алардын артында турду. Аймактагы ушул эки өлкө Кипрдеги жергиликтүү бөлүнүп-жарылуулардын негизги түрткү булактары болуп саналат. 1974-жылы 15-июлда, Америка сунушу менен, Греция аскерий межлиси Кипрди Грецияга кошуу маселесин колго алуу үчүн Кипрдеги грек ынкылабчыларын түздөн-түз колдоого алды. Греция аскерий межлиси Кипрдеги грек ынкылабчыларына Кипрди Грецияга кошуу амалияттарын баштоону милдеттирген эле. Кипр ынкылабынан беш күндөн кийин, Британия сунушу менен, Түркия аскерий жактан Кипрге кийлигишип, аралдын түндүк тарабын басып алды. Кийин Түркия Кипрдеги түрк мусулмандары үчүн коопсуз аймактарды түзө баштады. Түркия Кипрдеги өзүнө географиялык жактан чектеш аймакта 3335 кв. км аймакты Кипрдеги түрк мусулмандарына өзүнчө аймак кылып берди. Тактап айтканда, аралдын үчтөн бир аймагын. Бирок, ал аймактын жашоочулары болгону 210 миң кишини түздү. Башкача айтканда, аралдын жашоочуларынын бештен бири. Мына ушул эки күч: Түркия жана Греция Кипрге таасир берүүчү негизги аймактык күчтөр. Ошондой эле, жөөттөрдүн да таасири бар. Бирок ал ачык эмес, көмүскөдө. Алардын таасири коопсуздук, экономика тармагында, айрыкча, газ келишимдери тарабында орун алган.

Үчүнчү: эл аралык тараптан:

1914-жылы Биринчи дүйнөлүк согуш башталып, Британия Кипрди өзүнө расмий түрдө кошуп алгандан бери Британия Кипрдеги негизги эл аралык күч болуп саналат. 1960-жылы Британия Кипрге эгемендүүлүк бергенден кийин, Британия расмий келишимге ылайык, Кипрдеги кырдаалдын кепилдигин алган бирден бир эл аралык күч болуп калды. 1955-жылы Британия Кипрдеги кырдаалдын кепилдиги катары, Түркия менен Грецияны да өзүнө ээрчитип алды. Британиянын аймактагы бул экөөнү өзүнө ээрчитип алуудагы максаты, Американын Грециядагы таасири аркылуу Кипрди Грецияга кошуу аракетининин алдын алуу болгон. Британия ошол маалдагы анын малайы болгон Түркия бийлигин Грецияга карата колдонду. Британия Кипрдеги дүйнө боюнча эң ири деп эсептелген эки ири аскерий базасын да сактап калды. Ал аскерий базалар аба жана деңиз күчтөрүнүн 24 миң аскерлерин камтыйт. Ал эки база азыркы күндө да Британиянын колонизатордук саясатын жүргүзүүдө таяна турган чоң таянычы. Британия 1954-жылы ушул эки базадан туруп «Суэц» согушуна катышты. 1967-жылы жөөттөрдүн согушунда да ушул базалары аркылуу тик учактары менен согушка катышты. Британия ушул базалары аркылуу 1991-жылы, 2003-жылы Америка тарабында туруп, Ирак согушуна катышты. Ал ушул эки базасы аркылуу тыңчылык иштерин кылат жана аймакты көзөмөлдөйт. Ошондуктан, азыркы күнгө

чейин Кипрдин коопсуздугу Британия кепилдигинде. Британия Кипрди экономикалык тараптан да пайдаланып, жемкор акимдердин жана салык төлөөдөн качкан компаниялардын акчаларын аралга тартуу аркылуу, Кипр аралын салык баш калкасы катары да пайдаланып келет. Башкача айтканда, кылмыштуу «мафиялык» жол менен топтолгон акчаларды аралга тартат, айрыкча, Орусиядан тартат. Ошондуктан, Кипр аралы Британия үчүн өзгөчө статуска ээ. Британия айлакерлиги аркылуу Американын бул маанилүү аралды тартып алышынын алдын ала алды. Греция Америка үчүн Кипрге кирип бара турган жол болчу. Бирок, Британия Түркия жана андагы малайлары аркылуу Американын Кипрге кирип келишинин алдын алды. Кипр эл аралык көйгөйү жана Америка менен Британия ортосундагы Кипр үчүн күрөшүү жакынкы ондогон жылдарда башталды десек болот. Америка Кипрден Британиянын эки ири аскерий базасын чыгаруу менен гана Кипрге кожоюндук кылуу мүмкүн деп билет. Америка өз максатына жетиши үчүн БУУну жана анын ыкмаларын ишке салды. Британия өз айлакерлиги менен Американын тоскоолдуктарын жеңип өтө алды жана өзүнүн аскерий базалары Кипрде турушун актоо максатында, Кипрдин бөлүнгөн абалда калышында да ийгиликке жетти. Американын Кипрди толук бойдон каратып алуу планын ийгиликсиздикке учуратты. Кийин Британия Кипрде өз базаларын сактап калуу максатынын аягына чыгаруу үчүн, Түркиядагы Америкага малай бийликти өзүнө малай бийликке алмаштыруу үчүн Түркияда ыңкылаб кылууга аракет кылды. Бирок, ийгиликсиздикке учурады, ошого карабастан, ал Түркия бийлигине жана Кипрде таасирге ээ болуу жаатындагы Америка-Британия тараптарына эскертүү коңгуроосун какты.

Төртүнчү: кийлигишкен тараптар:

1 – Аймакка таасир эте турган Исламий кыймылдар:

Сирия козголоңу Америка үчүн узакка созулуп, Иран, Орусия, Түркия күчтөрүн ишке салуу аркылуу да, булуң мамлекеттери жардамында акчалай колдоо көргөзүү аркылуу да о.э. өзүнүн күч кубатын иштетүү аркылуу да бул козголоң коркунучун токтото албай жатат. Ошондуктан, Сирия козголоңу аймактагы Америка саясаты үчүн чечилгис түйүнгө айланып баратат. Америка Сирияда Ислам менен күрөшүп жатканын анык түшүнүп жатат. Америка өз саясатында мындай чоң көлөмдөгү кооп-коркунучка жаңыдан туш болуп жатат. Буга Америка президенти Обама 2016-жылы 4-августта улуттук коопсуздук кеңеши жана Америка коргоо кеңешиндеги аскерий жетекчилер менен жоолугушуусунан кийинки пресс-конференциясында мындай ишара кылды: «Менин чачымдын көп бөлүгү Сирия жаатындагы сүйлөшүүлөрдү өткөрүү себептүү агарды...» («Россия сегодня», 2016.08.05.).

Америка менен Батыш региондогу бул исламий кыймылга олуттуу карай баштады. Мусулмандардын мамлекет тикелеп алышы Америка менен Батышты өтө катуу тынчсыздантат. Кипр аралында 30 миң Түркия аскеринин калуусу да алар үчүн чоң кооп коркунуч болуп саналат. Алар исламий кыймылдардын Халифатты тикелөөгө болгон аракетин олуттуу деп билет. Ошондуктан, мусулман мамлекети болгон Түркия аскерлеринин бул аралда калуусу – Кипрди Усман фатх кылган мезгилдегидей кайрадан исламий жерге айлантуу үчүн – найзанын учу болуп калат деп түшүнүшөт. Ошондуктан, алар бул аскерлерди ушул жерден чыгарып жиберүү максатында сүйлөшүүлөрдү тезинен баштоо зарыл деп билишти.

2 – Жаңы пайда болгон энергия тармагындагы түрткү: 2009-жылы басып алынган Палестина жээгинен табигый газдын кору табылды. Жөөт вужуду (Израиль) 2013-жылдан баштап андан пайдалануу аракетин баштады. Кийинчерээк ага жанаша жайгашкан Түркия-Греция-Кипр изилдөө иштери башталды. Ушинтип жаңы пайда болгон энергия түрткүсү Кипр көйгөйүнүн жаңы темпте күчөшүнө салым кошту. Ал төмөндөгүчө:

а) Илимий изилдөөлөр Жер Ортолук деңизинин чыгыш жээгинде табылган газдын кору регионду жетишээрлик көлөмдө газ менен камсыз кыларын аныктады. Ошондой эле, бул табылган газдын кору Орусия газын импорттоп алуудагы оорчулуктан Европа жүгүн сезилээрлик даражада жеңилдетет. Кипр премьери Никос Анастасиадис о.э. байланыш жана бизнес министри, айыл чарба жана айлана-чөйрөнү коргоо министри бул тууралуу мындай дешкен: «Кипрдин газ кору Европаны газды импорттоп алууда Орусиядан бир топ алыс кылат» («Non Post», 2014.11.11.). (Греция өкмөтү 1,7 миллиард баррель мунай жана 122 миллиард куб жаратылыш газын камтыган «Левитан» жана «Никосия» аймактарында изилдөө иштерин баштады. Грециянын бул аракетине каршы расмий Анкара Кипрдеги Түрк бийлиги менен түндүк жээкте мунай изилдөө иштерин алып баруу үчүн келишимдерди түздү) («Дот Египет», 27.04.2015.).

б) Греция жана Кипрдеги грек өкмөтү экөө тең экономикалык кризис кыйынчылыгын тартып жатат. Ошондуктан, Кипр жээгиндеги газдын импортуна түшкөн каражат менен казыналарын толуктоону жана газды Греция аркылуу Европага чыгарып, Греция жана жөөт вужуду газ куру өткөн транзиттик мамлекеттер болуусуна үмүттөнүп жатышат.

в) Греция жана Кипрдеги грек бийлигинин о.э. Европанын бул кыялына Түркия түздөн-түз каршылык көргөздү. Кипрдеги грек бийлиги жөөт вужуду менен биргеликте Кипр жээгинде мунай жана газ корун

изилдөө иштерин алып баруусуна да Түркия түздөн-түз каршы чыкты. Түркия деңиздеги позицияларын күчтөдү. Греция менен Кипрдеги грек бийлигинин изилдөө иштерине жооп катары, Кипрдеги Түрк бийлиги менен – экөөнүн ортосундагы деңизде эле эмес – Кипр түндүгүндөгү «Aphrodite» аймагына жакын аймактардан мунай изилдөө иштерин алып баруу жаатында келишимдерди түздү. Түркия казуу иштерин баштоо менен да коркутту. Түркия – Греция экөөсүнүн ортосундагы мунай изилдөө иштерин алып баруудагы келишпестик бир гана Америка долбоору негизинде Кипр маселесин сүйлөшүүлөр аркылуу чечкенден кийин гана – чечилет деп билет. Мунай изилдөө иштерин сүйлөшүүлөр бүткөндөн кийин гана баштоо мүмкүн деп билет. Түркиянын мындай көз карашын Түркия президенти Эрдогандын билдирүүсү тасдыктап турат: «Кипр грек өкмөтүнүн мунай изилдөө иштерин алып барууга бекем туруп алышы Кипр тууралуу өтө турган сүйлөшүүлөргө залакасын тийгизет...» («Дот Египет», 2015.04.27.). Тактап айтканда, Америка жаратылыш газын изилдөөнү жана аны пайдаланууну сүйлөшүүлөрдөн жыйынтык чыгарууга байлагысы келип жатат. Башкача айтканда, тараптарды бир чечимге келүүгө түртүп жатат. Айрыкча, акыркы мезгилде тараптар изилдөө иштерин алып барууга ынтызарлыгы күчөп жаткан учурда... Ушунун баары сүйлөшүүлөр аркылуу бир чечимге жетүүгө жана талашып-тартышпай изилдөө иштерин алып барууга мүмкүндүк жаратууга каратылган.

Бешинчи: жогоруда айтылып өтүлгөн жаңы жагдайлар Кипр сүйлөшүүлөрүн күчтүү темп менен тездетүүгө түрттү. Ал төмөнкүчө:

1 – Түркияда аскерий ынкылаб кылуу аракети Американын Түркиядагы жана бул аймактагы таасирине чоң кооп-коркунуч жаратты. Америка президенти Обама 2016-жылы 16-июлдагы Түркиядагы бул аскерий ынкылабга байланыштуу Американын улуттук коопсуздук кеңешинде кезексиз жыйын курду. Бул жыйын Американын Түркияда таасирин сактап калууга өтө көңүл буарына ишара кылды. Анткени, Түркия бул региондо чоң таасирге ээ. Аскерий ынкылаб ишке ашпай калганда, Эрдоган өлкөдө өзгөчө кырдаал абалын киргизди. Бийлик бутактарынан жана аскерий жетекчиликтен Британия малайларын тазалоону баштады, ал азырга чейин уланып жатат. Бул тазалоо иштери аркылуу Түркияда Британия таасирин алсыратуу жана Түркия аскерий бийлигиндеги жетекчилерден Британиянын колун үзүп коюу көздөлгөн. Британия ушул аскерий жетекчилер аркылуу Американын Кипрге жетүүсүнө узак убакыт бою тоскоолдук жаратып келген. Мына ушинтип, Америка Кипр маселесин чечүүгө карай ушундайча жол тутту. Айрыкча, Кипрди бириктирүү жаатындагы Американын белгилүү «Аннан» планы аркылуу иш алып барууда. Кипр маселесиндеги Америка планы ишке

ашуусуна тоскоол болуп келе жаткан жана Британиянын Кипрдеги аскерий базалары калуусуна шарт жаратып жаткан Түркиянын аскерий жетекчилигиндеги Британия малайларын куугунтукка алуу менен, Американын Кипр маселесин чечүүгө карата туткан жолу барган сайын жолго салынууда. Куугунтукка алуулар күчөгөн сайын сүйлөшүүлөр Американын пайдасына ооп баратат.

2 – Аймактагы исламий кыймылдар: жогоруда баяндап өткөнүбүздөй, Америка жана Батыш Халифалыкты тикелөөгө аракет кылып жаткан исламий кыймылдарга олуттуу карайт. Ошол эле учурда, мусулман болгон Түркия аскерлеринин Кипр аралында жайгашуусу – бул жерди Усман ﷺ фатх кылгандай – кайрадан Ислам жерине айлантуучу бирден бир абалды жаратат деп билет. Ошондуктан, бул аралдан Түркия аскерлерин чыгаруу зарыл деп, бул максатты ишке ашыра турган сүйлөшүүлөрдү тездетүүнү көздөп жатышат.

3 – Жаңы пайда болгон энергия түрткүсү: бул жаңы энергия түрткүсү экономикалык жактан барган сайын Кипр маселесин чечүүгө түртө турган таасирдүү түрткүгө айланып бара жатат. Ошондой эле, бул келечектүү экономикалык долбоорго жолтоо болуп жаткан тоскоолдукту алып салууга түртө турган түрткүгө айланып барууда. Ошондуктан, Кипр маселесиндеги бардык тараптар – деңиз бойлогон экономикалык кызыкчылыктарына жетүү жана газ куурларын куруу максатына жетүү үчүн – Кипр көйгөйүнүн чечимин табууга умтула башташты. Ошондуктан, сүйлөшүүлөрдү күчтүү темп менен тездетүүгө киришишти.

Алтынчы: Мына ушул түрткүлөрдүн натыйжасында, тараптар өткөн жылдын аягында жана үстүбүздөгү жылдын башында төмөнкүдөй негизде иш алып барууга аракеттене башташты:

а) Кипр тууралуу сүйлөшүүлөрдүн биринчи айлампасы 2016-жылы 7-ноябрда Швейцариянын Мон-Пелерин шаарында болуп өттү. Сүйлөшүүлөрдүн экинчи айлампасы ушул эле шаарда 20-21-ноябрь күндөрү болуп өттү. Бул эки сүйлөшүү тең эч бир жыйынтыксыз аяктады.

б) Кипр маселесинде саясий чечимге жетүү үчүн Швейцариянын Женева шаарында 2017-жылы 9-январда БУУ жетекчилиги астында үчүнчү сүйлөшүүлөр айлампасы болуп өттү. Сүйлөшүү алты темада болду. Алар: Кипрдин экономикалык көйгөйү жана ЕБ; мүлк; иммиграция; бийликти бөлүштүрүү; жер жана коопсуздук; кепилдиктер.

в) 2017-жылы 10-январда, Женевада Кипр маселесин чечүүгө катышып жаткан тараптар үчүн дагы бир жыйын уюштурулду. Ал дипломатиялык деңгээлде өткөрүлүп, ага Түркий Кипр жумуриятынын лидери Мустафа Екинжи жана Грек-Кипр жумуриятынын лидери Никос Анастасиадис катышты.

г) Женевадагы БУУ резиденциясында 2017-жылы 12-январда Түркий Кипр жумуриятынын лидери Мустафа Екинжи жана Грекий Кипр жумуриятынын лидери Никсон Анастасиадис ортосунда болуп өткөн Кипр маселеси жаатындагы жыйын аяктады. БУУнун Кипр боюнча өкүлү Эспен Барт Эйде мындай деди: «Биз өткөн үч күн аралыгында иштиктүү сүйлөшүүлөрдү өткөрдүк», - деп, минтип кошумчалады: «Узак убактардан бери чечилбей келе жаткан маселелер жолго коюулду. Алга жылуу тездик менен баратат».

д) Кипр премьери билдирүү берди. «Кипр лидери пресс-конференцияда: «Саясий сүйлөшүү биринчи жолу иш жүзүндө натыйжа берди. Жумуриятта чечилбеген маселелер боюнча иш жүзүндө талкуулар башталды...», - деди» («Россия сегодня», 2017.01.13.).

е) Кийин 2017-жылы 20-январда сүйлөшүүлөрдүн экинчи айлампасы өттү. Анда төмөндөгүдөй бүтүм чыгарылды: БУУнун Кипр боюнча өкүлү Эспен Барт Эйденин билдирүүсү: Жумушчу топ кепилдиктер темасы боюнча талкуу өткөрүп, талкуу ийгиликтүү аяктады. Бул жумушчу топ коопсуздук жана кепилдик маселелеринин бардык тараптарын талкууга алышты. Эки күндөгү төрт жолку жолугушуудан кийин, коопсуздук жана кепилдиктер маселеси бир өңүткө карай чечилип калды десек болот. Кийинки этапка даярдоо үчүн анын техникалык жактарын караштыруу гана калды. Эске сала кетчү нерсе, тараптар келерки этапта жогорку деңгээлдеги жооптуулар катыша турган саммит өткөрүүгө келишишти. Тактап айтканда, Женевада өтө турган үчүнчү жолку сүйлөшүү айлампасында беш мамлекеттин өкмөт башчылары катышат. 26-январда Никосия шаарында өтө турган жолугушууда бештик саммитине байланыштуу саясий темаларды Түркий Кипр жумуриятынын президенти Мустафа Екинжи жана Грекий Кипр жумуриятынын премьери Никос Анастасиадин талкуулашуусу да күтүлүп жатат. Түркий Кипр делегациясын тышкы иштер министирлинин ыйгарым укуктуу өкүлү элчи Ахмад Мухтар Гун жетектейт. Сүйлөшүүлөр делегациясын Өздил Наами жетектейт. Министирдин орун басары Тогрул Түркиш Кипр сүйлөшүүлөрүн камтыган иштердин топтому тууралуу маалымат берүү үчүн Женевага жөнөп кетти. Сүйлөшүүлөр алты теманын негизинде болот. «Кипрдин экономикалык көйгөйү жана ЕБ; мүлк; иммиграция; бийликти бөлүштүрүү; жер жана коопсуздук; кепилдиктер.» («TRT arabia», 2017.01.20.).

Жетинчи: Америка жана ага малай Түркия бийлиги аракет кылып жаткан Кипр маселесиндеги күтүлүп жаткан чечимге келсек: Бул маселе боюнча басымдуу көз караш: биринчи кадам – Кипрден Британия аскерий базасын чыгаруу максатында, Америка колдоосу менен БУУ аркылуу Кипрди бириккен федералдык мамлекет кылуу кадамы болот. Бул жыл

башында күчтүү темп менен башталган Кипр сүйлөшүүсүндөгү негизги максат, мындан Британия аскерий базасын Кипрден чыгаруу көздөлгөн. Американын Кипр маселесине карата бул чечими (Британия-Түркия-Греция) кепилдиктерин жоюуну талап кылат. Түркия жана Греция аскерлерин да Кипрден чыгарууну талап кылат. Биринчи орунда Британия аскерий базасын чыгаруу каралган.

Бирок бул чечимдин ишке ашышына тоскоолдук жарата турган кээ бир иштер бар. Алардын ичинде кыска убакытта жеңип өтө албай турган тоскоолдуктар да бар. О.э. алардын ичинде таасири азыраак экинчи даражалуу тоскоолдуктар да бар. Ал тоскоолдуктар белгилүү бир максаттарды актоо үчүн койулган, ошондуктан, аларды жеңип өтүү мүмкүн. Ал эми таасирге ээ негизги тоскоолдуктар – бул Кипрден Британия аскерий («Акротири» жана «Декелия») базаларын чыгарууда боло турган тоскоолдуктар. «Акротири» базасы Кипрдин түндүгүндө жайгашкан, «Декелия» чыгышында жайгашкан. Бул эки аскерий база Британия үчүн маанилүү роль ойнойт. Ошондуктан, Британия бул эки базасын чыгарууга каршы күчүнүн барынча күрөшөт. Ал ага каршы айла-амал, ыкмаларды иштетет. Ал Американын Кипр маселеси боюнча чечимин кабыл алуу акысына базалары Кипрде калуусун шарт кылат. Ал өзү койгон шартты Америка оңойлук менен кабыл албашын да билет. Айрыкча, акыркы мезгилде Эрдогандын Түркия аскерий жетекчилигиндеги жана бийлик бутактарындагы Британия малайларын тазалоо иштеринин акыбетинде, Британия Түркиядагы, кийин Кипрдеги таасир күчүнүн көп бөлүгүнөн ажырап калган маалда.

Түркиянын Кипрдеги аскерлерин чыгаруудагы тоскоолдуктарга келсек, Америка Кипрден Британия аскер базасын чыгарууга жол салуу кадамында Түркия аскерлерин да Кипрден чыгарууну талап кылат. Анткени, жаңы бириге турган федеративдик мамлекетте башка мамлекеттин аскери өзүнчө болушу мүмкүн эмес. Себеби Британиянын эки аскерий базасы Кипр бийлигинин көзөмөлүнөн тышкары. Токтомдо Кипр төрт бөлүктөн түзүлөрү бекитилген (Түндүк Кипр, Ортодогу нейтралдуу аймак, Түштүк Кипр, Британия эки аскерий базасы). Британия аскерий базасы Кипрде калышын актоо максатында, Кипр ушундай чыңалган бөлүнгөн абалда калышын каалап жатат. Ошондуктан, Америка Британиянын аскерий базасын чыгарып жиберүү максатында, Кипрди бирдиктүү бир мамлекетке айлантуу долбоорун ишке салып жатат. Кийин кепил мамлекеттердин таасирин жана кепилдигин жоюу тууралуу билдирүүлөр берилди. Жыл башындагы билдирүүлөр ушуга ишара кылды: Кипр лидери Никос Анастасиадис мындай деди: «Кипрдин бөлүнүшүнө чек койо турган чечимге жетүү үчүн Кипрден Түркия аскерлерин чыгаруу зарыл». Анастасиадис

Женевада журналисттерге берген маегинде мындай деди: «30 миң Түркия аскерин Кипрден чыгаруу үчүн келишимге баруубуз зарыл» («Би Би Си», 2017.01.13.). Ал эми Эрдоган Анастасиадиске каршы жооп катары 13-январда жума намазынан кийин билдирүү жасады: «Греция кепил мамлекет катары болгон Түркиясыз Кипр маселесин чечүүнү күтпөй эле койсун. Түркия аскерийлерин Кипрден чыгаруу мүмкүн эмес...» («Россия сегодня», 2017.01.13.) Түркиянын мындай позициясы чындыкка дал келбейт. Мисалы, ошол эле күнү бул билдирүүгө удаалаш, «Reuters» агенттигинин берген маалыматында, Эрдоган мындай деди: «Түркия аскерлерин толук чыгаруу мүмкүн эмес. Биз муну өткөндө талкуулашканбыз. Эгер иш ушул багытта кете турган болсо, анда эки тарап тең аскерлерин чыгаруусу зарыл». Грециянын Кипрде 1100 аскери бар. Эрдоган мындай деди: «Маселе жөнгө салынгандан кийин, Түркиядан 650 аскер, Грециядан 950 аскер калуусу тууралуу план бар» (2017.10.13.) Ушундан көрүнүп тургандай, Эрдоган теңсиздик түрдө Түркия аскерлерин Кипрден чыгарып кетүүгө макул. Бул позицияны Түркий Кипрдин лидери Мустафа Екинжинин билдирүүсү да кубаттап турат. «Reuters» агенттигинин 2017.01.13. берген маалыматында, Түркий Кипр лидери Мустафа Экинжи мындай деди: «БУУнун жетекчилиги менен өтүп жаткан Кипрди бириктирүү сүйлөшүүлөрү эч кандай чектөөлөрдү камтыбашы керек». Ал дагы кошумчалап мындай деди: «Эгер чектөөлөрдү камтый турган болсо, биз бул талкууларыбызда эч нерсеге жете албайбыз жана ушул абалыбызда эле кала бергенибиз жакшы, бул эч кандай ийгилик алып келбейт». Ушулардан белгилүү болгондой, мындай мүнөздөгү билдирүүлөр чындыкка коопшпойт. Болгону, алардан сүйлөшүүлөрдө Британия аскерий базаларын да чыгаруу талкуусуна абал жаратуу көздөлгөн.

Корутунду: Кипр сүйлөшүүлөрүнүн бул жолку күчтүү темпте түс алышынан Америка аралды бириктирип, андан Британия аскерий базасын сүрүп чыгарууну көздөгөн. Ал эми Британия эки аскер базасын Кипрде сактап калууну каалап жатат. Тактап айтканда, базасын сактап кала турган башка чечим издөөдө.

Сегизинчи: Кипр көйгөйү жаатындагы Ислам буйруган туура чечим: Ал чечим – Кипрди бүтүндөй Түркияга каратуу. Кипр Исламий жер. Ал өзүнүн аслине, Түркияга кайтуусу зарыл. Кипр Халифа Усман фатх кылган исламий жер. Кресттүү европалыктар биринчи кресттүүлөр жортуулунда Кипрди басып алышкан. Бирок мусулмандар аны азат кылышып, кайрадан аслине кайтарышкан. Кипр башка мусулман жерлериндей эле, Усманий мамлекет бийлиги астында болгон. Британия Биринчи дүйнөлүк согушта, ага ээлик кылганын жана аны Британияга бириктиргенин расмий жарыя кылган. Британиянын Кипрди аннексиялап

алуусунун эч кандай кыйматы жок жана ал батыл болду. Түркиядагы жана башка жайлардагы мусулмандар Кипрди Ислам өлкөсү деп, аны кайрадан толук түрдө исламий өлкөгө айлантуу ваажиб деп билишет. Кипрди кайрадан ислам диярына кайтаруу – Кипр маселесинин туура чечими. Усман عليه السلام 28-хижрий жылы урухсат бергенден кийин Муавия бин Суфян аны фатх кылган. Ал согуш мусулмандардын деңиздеги биринчи согушу болгон. Аны фатх кылууга Пайгамбар ﷺ дын көптөгөн сахабалары катышкан. Алардын ичинде Абу Зар, Убаадата бин Соомит, аны менен бирге аялы Умму Харам, Абу Дарда, Шидаад бин Авс رضي الله عنه дар катышкан. Умму Харам رضي الله عنها нын кабыры Кипрдеги зыярат кылына турган жерлерден. Аны фатх кылуу бир тараптан Византия империясынын жеңилиши болгон. Экинчи тараптан көптөгөн жеңиштердин жемиши болгон Исламий деңиз флотунун бет ачары болгон...

Кипр үчүн мына ушул акыйкат чечим.

﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ﴾

«Акыйкаттан кийин адашуу гана бар, каякка карай баратасыңар?!»
[10:32]

Чыныгы чечим Америка жана Британия пландап жаткан чечим эмес. Башкача айтканда, Кипрде эки мамлекеттин болуусу анын чыныгы чечими эмес. Анын бир бөлүгү Түркияга, бир бөлүгү Грецияга кошулуусунун же кошулбасынын айырмасы жок. Кипрди федеративдик же унитардык мамлекет кылып, аны гректердин башкарышы да анын чечими эмес. Анткени, ислам өлкөлөрүндөгү бийликти кафирлерге тапшыруу харам.

﴿وَلَنَجْجِلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَيَالًا﴾

«Аллах момундар үстүнөн кафирлерге эч качан жол бербейт» [4:141]

Аллахтын жардамы менен, Кипр Ислам өлкөсүнө кайрадан кайтат. Кипр маселеси колдон-колго өттүдө, бирок акыбет таквалардыкы.

﴿وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ. وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Аллах Өз ишинде үстөм, бирок көпчүлүк адамдар муну билишпейт»
[12:21]

24-робиус-саний, 1438-х.

22-январь, 2017-м.

Түркиядагы нааразылыктар

Суроо: Түркияда нааразылык демонстрациялары дагы эле уланууда, бирок, биринчи күндөрдөгүдөй күчтүү толкундоо менен эмес. Бул демонстрациялар 2013-жылы 31-майда Гези паркіндагы Таксим аянтында ушул парктагы бактардын кыйылышына каршы нааразылык катары башталган. Өкмөт планы боюнча бул парктагы усманийлер дооруна барып такалган казарманы соода жана калк жашаган зонага айлантуу көздөлгөн. Экинчи күнү нааразылык демонстрациялары 67 шаарга жайылып, демонстранттар менен бул нааразылыкты токтотмокчу болгон коопсуздук кызматкерлери ортосунда кагылышуулар жүз берди. Натыйжада, бир нече киши каза болду, жүздөгөн демонстранттар жана полиция кызматкерлери жараат алышты, жүздөгөн демонстрант камакка алынды. Бул демонстрацияга үгүттөгөндөрдү издеп камакка алуулар бүгүнкү күнгө чейин уланууда. Ко-ош, бул нааразылык демонстрацияларынын келип чыгуу себептери эмнеде? Алардын артында ким турат жана бул демонстрациялардан эмне көздөлгөн?

Кала берсе, ал жерде дагы бир көңүлдү бура турган нерсе бар, ал да болсо демонстранттар өлкө президенти Абдуллах Гүлгө карата жумшак мамиледе болушканы, Эрдаганга карата болсо катуу мамиледе болушканы. Бул абалда демонстранттар Эрдагандан көрө Абдуллах Гүлгө көбүрөөк ыраазы болуп калды. Ко-ош, бул нерсе Америка демонстранттардын каарын басуу үчүн мамлекет иштерин башкарууда Абдуллах Гүлдү Эрдагандан алга коюу жолун карманууга өткөнүн түшүндүрөбү? Келечекте ушул нерсе күтүлүүдөбү?

Жооп: жооп анык болушу үчүн төмөндөгү жагдайларды карап чыгабыз:

1 – Түркия премьер-министри Эрдаган ички жана тышкы күчтөрдү, эл аралык массалык маалымат каражаттарын ушул окуяларды күчөтүүдө айыптады. Ал бул демонстрацияларга каршы жана адамдар аны колдоп-кубаттап жатканын көрсөтүү үчүн өзүнүн жүз миңдеген тарапкерлерин 2013-жылы 17-июнда Истамбулдагы Казли чашма аянтына чогултту. Эрдаган Европа Союзунун бул окуяга карата позициясына чабуул кылды. Эрдаган өзүнүн билдирүүлөрүндө ачууланганы, чабуул кылганы көрүнүп турду. Ал демонстранттарды бир ууч бактысыз бузукулар деп атап, алар сүткордук лоббиси менен тил бириктиришүүдө, тышкы күчтөрдүн колундагы ишке салынып жаткан бир курал деди жана башка айыптоолорду жабыштырды. Бул болсо ага каршы мамилени жана кыжырданууну дагы да күч алдырды. Эрдаган жүз берип жаткан ар бир нерсеге жана аларды кылып жаткандарга каршы ачуусун билдирип турду. Анткени, ал мындай иштин жүз беришин күтпөгөн эле.

Ошондуктан, бул окуялар ал үчүн күтүлбөгөн абал болду жана ал бул окуялар араб өлкөлөрүндөгү козголоңдорго окшош нерсеге айланып кетишинен, натыйжада Америка анын аты менен араб дүйнөсүнө жан үрөп үгүттөп жаткан аброюна жана илманий демократиялык үлгүнүн аброюна шек кетишинен коркуп калды.

2 – Түрк премьер-министринин жардамчысы Бекир Боздаг да демонстранттарга чабуул кылып, аларга жана оппозициячыл күчтөргө айыптоолорду жаадырып мындай деди: «Гези багындагы демонстрацияларда катышып жаткандар 2007-жылдагы демонстрацияларда катышып жаткандардын дал өзү. Ошондо алар «армияны өз милдетин аткарууга» т.а. төңкөрүш жасоого чакырышкан. Алар «Республикалык Элдик партия», «Тынчтык жана демократия партиясы» жана «Жумушчулар партиясынын» мүчөлөрү болуп, алар солчулдук чүмбөтүнөн пайдаланышууда». Бекир Боздаг бул нааразылык демонстрациялары элдик аракет экендигин четке какты. Анын айтымында, мунун артында ички жана тышкы күчтөр турат. Ал: «Бул демонстрациялар дүйнөдөгү капиталисттик мекемелер тарабынан камсыздалып, ушул мекемелердин пайдасына иштеп жатканда алар кантип капитализмге каршы экендиктерин айтып жатышат?», – деген суроо салды. Анын айтышынча, анын өкмөтү доорунда алавийлерге биринчи жолу расмий түрдө кайрылуу жасалган. Негизи, алардын диний ырасымдары жана ибадатканаларына Республикалык Элдик партия доорунда «кемелчи» ыңкылап мыйзамдарын колдонуу себептүү тыюу салынган. («Радикал» гезити, 2013-жыл, 21-июнь). Бекир Боздагдын айтымында, бул демонстрацияларда катышкандар 2007-жылдагы демонстрацияларда катышып жаткандардын дал өзү. Бирок, ал демонстранттар демонстрацияны алдын ала пландаштырышты деп айтпады. Ал солчул, либерал жана социалисттик багыттагы бардык оппозициячыл партияларды айыптоодон бул козголоңдорду элдик түсүнөн алыстатып, алар расмий саясий оппозициядан эле турат деп көрсөтүүнү көздөдү. Ошондуктан, түрк ички иштер министри Муаммар Гюлер мындай деди: «Бул жерде адамдарды иш таштоо сыяктуу мыйзамсыз нерселер аркылуу көчөлөргө чыгарууга тукурушмакчы. Мен баса белгилемекчимин, биз бул нерсеге жол бербейбиз». Ал дагы мындай деди: «Бул демонстрациялар эмнеге катуу аракет менен улантылып жатканын түшүнүү кыйын». (АФП, 2013-жыл, 17-июнь). Ал муну жүз миңдеген жумушчулар жана мамлекет кызматкерлеринин эки ири борбордук профсоюзду жамдаган профсоюз ассоциациясы жумушчуларга каршы полиция тарабынан жасалган зомбулук иштерин каралоо үчүн Түркия бойлоп иш таштоого чакыргандан кийин айтты. Т.а. ички иштер министрлиги бул жерде ушул окуялардан белгилүү бир

максаттарда пайдаланып, алардын уланышын каалап жаткан күчтөр бар демекчи.

3 – Бийлик бул окуялар олуттуу түрдө өнүгүп кетишинен коркуп кеткени байкалып турду. Ошондуктан, премьер-министр орун басары Бюлент Аринч мындай дешке мажбур болду: «Полиция бул демонстрацияларды токтотуу үчүн болгон күчүн жумшайт, эгер бул жетиштүү болбосо шаарлардагы түрк куралдуу күчтөрүн ишке салышыбыз мүмкүн». (Рейтер, 2013-жыл, 17-июнь). Ошол эле учурда, Эрдаган да демонстранттарды минтип опузалады: «Биздин сабырыбыз түгөнө баштады. Мен силерди акыркы жолу эскертемин». (Түрк расмий телевидениеси, 2013-жыл, 13-июнь). «Хуррият» гезити 2013-жылы 21-июнда жазышынча, премьер-министр Эрдаган президент Абдуллах Гул менен жолугушкан, кийин коопсуздук кызматынын башчысы Хакан Фидан менен да жолугушуп, башкы штаб башчысы Наждат Озал менен чукул жыйын өткөргөн. Бул жолугушуулардын баардыгы 2013-жылы 21-июнда болуп өттү. Эрдаган бул жолугушууларда демонстрациялар маселесин талкуулады. Бул болсо, Эрдаган эгер бул демонстрациялар толук басылбаса, терс акыбеттерге алып келишинен коркуп калганына далалат кылат. Себеби, бул демонстрациялардын башталганынан 3 апта өттү жана бүтүндөй токтободу. Ошондуктан, 2013-жылы 25-июнда улуттук коопсуздук кеңешинин жыйыны өткөрүлүп, анда бул демонстрацияларга каршы күрөшүү жолдору үйрөнүлө турган болду.

4 – Муну менен бирге түрк республикасынын президенти Абдуллах Гүл позициясы токтоо болду. Ал демонстранттарды түшүнөрүн билдирди. Бул болсо ага колдоп-кубаттоону алып келди. Анткени, Абдуллах Гүл «демократияны» мактап, аны «коомдун эң чоң байлыгы» деп атагандан кийин Таксим окуялары туурасында өкүнүүсүн билдирип: «Бул окуялар кабатырланта турган даражага жетти. Ошондуктан, биз баарыбыз тынчсыздандырган бул демонстрациялардын басылышы үчүн токтоо болуубуз керек». Ал «ушул таңда премьер-министр менен, өкмөт жана мамлекеттин башка жооптуулары менен жолугушуп, алар менен биргеликте ушул нерсени талкуулаганын» айтып: «Биз демонстрацияны өзүбүзгө ылайыктуу ыкма менен тынчтандыруу үчүн талкууладык», - деди. («Стар» гезити, 2013-жыл, 1-июнь). Ал бул билдирүүдө өкмөт жана анын башчысын назарга алууда. Т.а. ал өкмөт жана анын башчысын демонстрацияларды басуу үчүн токтоолук менен аракет кылууга чакырууда. Мына ушул окуялардан кийин Эрдагандын президентке жакындашуусу байкалды. Себеби, акыркы убактарда экөөсү ортосунда бир аз солгундук бар экени көзгө ташталып калган эле. Ошондуктан, Эрдаган 2013-жылы 21-июнда Кайсери шаарына жасаган сапарында – анын партиясы бул шаарда адамдар Эрдаганды дагы колдоп-кубатташы

үчүн чоң массалык жыйын уюштурган – бул шаар калкын мактап: «Кайсери – боордошум Абдуллах Гүлдүн шаары», - деди. Анын бул сөздөрү Абдуллах Гүл менен келишим түзүүгө болгон бир аракет деп каралды. Анткени, Абдуллах Гүл айткан сөздөр Эрдаган айткан сөздөргө тескери башка багытта бара жаткан.

5 – Эми, Республикалык Элдик партиянын позициясы жөнүндө айта турган болсок, бул партия козголоңдорго алакасы жоктугун билдирди. Себеби, бул партиядан шайланган депутат Эрдал Аксюnger «анын партиясы бул демонстрацияларды уюштурбай жатканын, тескерисинче, түрк жаштары бул демонстрацияларга чакырып жатканын, анткени, бул жаштар Эрдагандын адам эркиндиктерине кол салып жаткан чечимдеринен тажашканын» баса белгиледи. («Скай Ньюс Арабия», 2013-жыл, 4-июнь). Демек, Республикалык Элдик партия бул нааразылык демонстрацияларын алкыштабай, аларга жетекчилик кылууга аракет кылбады, анын жооптуулары жарыя кылгандай бул демонстрациялардагы зомбулук иштеринин жоопкерчилиги өз мойнуна түшүп калышынан кооптонуп, бул демонстрацияларда анын байрактары көтөрүлүп чыгышына тыюу салды. Бирок, бул партия оппозициячыл партия катары бул демонстрациялардан өз пайдасы үчүн пайдаланып калууга аракет кылды.

6 – Америка позициясы. Америка мамлекеттик департаментинин өкүлү Женифер Псаки мындай деп билдирди: «Түркияда туруктуулук, тынчтык жана өнүгүүнү камсыздоонун эң жакшы жолу сөз эркиндиги, жыйын өткөрүү эркиндиги жана коомдор түзүү эркиндигин колдоп-кубаттоо. Көрүнүп тургандай мына ушул адамдар бул эркиндиктерден пайдаланып келишкен». Америка «бул демонстрацияларда жарааттанган адамдар туурасында тынчсыздануусун» билдирди. («Ал-Жазира», 2013-жыл, 1-июнь). Американын Түркиядагы элчиси Фрэнсис Рикардоне болсо бийликтеги «Адилет жана Өнүгүү» партиясынын Анкарадагы штабын зыярат кылгандан кийин мындай деди: «Түркия Кошмо Штаттардын досу жана союздашы. Ал оор учурларда жана кыйын абалдарда да ушундай болуп кала берет». Ал дагы мындай деди: «Бул жерде Түркия менен Кошмо Штаттар ортосунда демократиялык принциптер туурасында айырмалар жок». («Миллият» сайты, 2013-жыл, 20-июнь). Америкалыктар Эрдаганды колдоп-кубаттоолорун билдиришти. Акыйкатта болсо, алар сөз эркиндигин жана өз көз карашын билдирүүнү каалаган коомдорду түзүү эркиндигин колдоп-кубаттоолорун айтып келишкен. Бирок, Американын «Кристиан Сайнс Монитор» гезити 2013-жылы 4-июнда бул окуяларга түшүндүрмө берип минтип жазып чыкты: «Ражаб Таййиб Эрдагандын исламий багыттагы партиясынын дагы да күчөп жаткан диктатордук башкаруусуна каршы

Түркиядагы тынч нааразылык демонстрацияларын козголоң эмес, оңдоп түзөө демонстрациялары десе болот. Бул демонстрациялар демократияны куткаруу үчүн аракетке келип жаткан эч бир жетекчиликсиз кайраттуу козголоң экенин түшүндүрүп турат». Демек, америкалыктар кудум Ислам дүйнөсүнүн башка өлкөлөрүндө кылышкандай Түркияда жүз берген ар кандай аракетти бууп таштоо максатын көздөшкөн. Максат, бул демонстрациялар көзөмөлдөн чыгып кетишине жол бербөө. Ошондуктан, алар ар кандай демократиялык аракетти кабыл алышат, демократияга моюн сунбаган кимселерди болсо – бул кимселер өздөрүнүн малайларынан болсо да – сындашат. Муну менен алар дүйнөгө жетекчи экендиктерин далилдемекчи болушат жана абал көзөмөл астынан чыгып кетпешине урунушат. Ошондуктан, алар ар кандай каршылыкты кысымга алып, өздөрүнүн нугуна салууга аракет кылышат. Айрыкча, Түркияда Америка саясатын колдоп-кубаттаган жамааттар о.э. жазуучулар жана журналисттерден турган адамдар бар болгону үчүн америкалыктар ушундай жол тутушат. Бул кимселер Эрдаганды колдоп-кубаттап келишкен. Бирок, белгилүү бир убактан бери алар Эрдаганды сындап башташты жана диктатор деп атай башташты.

7 – Европа позициясына келсек, бардык Европа мамлекеттери эч бири калбастан, эң оболу Британияны о.э. анын расмий маалымат каражаты ВВС Эрдаганды сындап чыгышты. Бардык Европа маалымат каражаттары, ал тургай, чет элдик саясат кабарларына алакасы жок жергиликтүүлөрү да бул окуяларды чоң этибар менен күзөтүштү жана Эрдаганга о.э. анын өкмөтүнө каршы позицияда туруп, демонстрацияларды колдоп-кубаттады. Европа Союзунун мамлекеттери Брюсселде «полициянын тынч жана мыйзамдуу жол менен демонстрация өткөрүп жаткан адамдарга каршы өтө зомбулук менен аралашуусуна терең тынчсыздануу билдирип Түркияны тынч жол менен демонстрация өткөрүп жаткандарга каршы катуу чараларга таянуу акыбетинен эскертти». (Дунья хаберлери, 2013-жыл, 20-июнь). Түркия тышкы иштер министри Давуд Углу Европа мамлекеттеринин бул билдирүүсүн сындап: «Бул билдирүү бизге жетип келген убакта аны дароо четке кагабыз», - деди. (Жогоруда булак). 2013-жылы 21-июнда болсо Германия Түркия элчисин чакырып, андан түрк полициясы демонстранттарга карата колдонгон репрессия жөнүндө түшүндүрмө берүүнү талап кылды. Бул болсо Германиянын түрк бийлигине каршы демонстранттарды колдошунун дипломатиялык көрүнүшү болуп эсептелет. Немис канцлери ушул репрессияны өтө ырайымсыз деп баалады. Түркия буга каршы раддия билдирүү үчүн Германия элчисин чакырды. Германия жана Голландия ушул репрессия себептүү Түркиянын Европа Союзуна кошулуу жаатындагы сүйлөшүүлөрүнүн

жаңы раундунун ачылышына каршылык кылды жана Германияда алавийлер уюштурган демонстрациялардын өткөрүлүшүнө уруксат берилди. Бул болсо, Европа ушул окуялардан жана алавийлерден Түркияга каршы пайдаланмакчы болгонуна далалат кылат. Буга себеп Түркиянын Америка саясатына көз каранды. Европа Түркиянын Европа Союзуна кошулушун четке кагышын актоо үчүн о.э. Түркия алдына жаңы тоскоолдуктарды коюу үчүн ушул окуялардан пайдаланды.

8 – Алавийлер деп аталып жаткандардын маселеси пайда болду. Алардын көбү солчул, же коммунисттик, же либерал жана демократиялык, же кемелчи уюмдардын курамына киришкен о.э. азыркы учурда бир алавий башчылык кылып жаткан Кемелчи элдик партиясынын курамына да киришкен. Т.а. алар Исламга каршы болгон ар кандай кыймылдын курамына киришет жана Исламга же усманий мамлекетке байланыштуу ар кандай нерсеге каршы нааразылык билдирүү үчүн ар кандай учурду канимет билишет. Ошондуктан, алавийлер Ислам мамлекетине каршы чыкмакчы болушканда бул султан аларды куугунтуктаган деген шылтоо менен алар үчүнчү асма көпүрө «Султан Салим I» көпүрөсү деп аталышына каршы турушат. Бийлик бул көпүрөнү Босфор үстүнөн курууга аракет кылууда. Президент Абдуллах Гүл буга ишарат кылып «Истамбулдагы үчүнчү асма көпүрөгө султан Салим Инин аты берилишине карата айрым бир назиктикти көрүп жатканын» айтып «өздөрү (т.а. мамлекет) алавий тайпасынын чоңдорунан эсептелген Пир Султан Абдал жана Хажи Бекташ Валий аттарын келечекте Түркиядагы кээ бир долбоорлорго беришмекчи экенин» көрсөтүп өттү. (Түрк Жайхун маалымат агенттиги, 2013-жыл, 19-июнь). Демек, Абдуллах Гүл нааразылык аракеттерине карата токтоо позицияны көрсөтүүгө урунду.

9 – Айрымдар Иранды ушул окуяларды чыгарууда кандайдыр бир деңгээлде роль ойногону менен айыптады. Ошондуктан, мамлекет ушул окуяларды күч алдырууда деп айыптаган ирандыктарды издей баштады. Ал жерде Иранга каршы болгон алавийлер да бар. Мисалы, «түркмөн, түрк, бекташия, алавийлер коомунун» башчысы Оздемир Оздемир мындай деди: «Иран айрыкча акыркы үч жылда Түркияда суннийлер менен алавийлер ортосунда тайпачылык күрөшүн чыгаруу үчүн аракеттерин дагы да күчөттү». Оздемир Таксим демонстрацияларын ушул сценарийди ишке ашырууну көздөгөн окуялардын бир бөлүгү деп атады. Ал дагы мындай деди: «Тегеран Истамбул, Анкара жана Измирдеги 4 алавий коомдору аркылуу бүлдүргүч планын ишке ашырууда». (Жайхун агенттиги, 2013-жыл, 20-июнь). Эрдаган Кайсериде өзүнүн тарапкерлери алдында бул маселеге ишарат кылып мындай деди: «Бул жерде алавийлер үстүндө кооптуу оюнду ойномокчу болуп

жаткандар бар. Республикалык элдик партия мына ушул ыплас оюнду чыгарууда негизги ролду ойноодо. Себеби, Республикалык элдик партиянын башчысы жана ушул партиянын парламенттеги айрым мүчөлөрү бул оюнда негизги ролду ойношууда. О.э. Түркия сыртындагы айрым булактар да бул ыплас оюнда роль ойноодо». Эрдаган: «Бул жерде Гези паркы окуяларын чечүү үчүн биз ортого салган чечимди бузмакчы болуп жаткандар бар. Алар бул окуяларды күч алдырууну, узакка созууну жана полиция кызматкерлерине карата ок атууну каалашууда», - деди. Эрдаган Республикалык элдик партияга жана солчулдарга кайрылып алардын туруксуз абалды чыгарып жатышканын жана мыйзамсыз террорчу, экстремисттик аракеттерге ээрчип жатышканын айтты. (Миллият, 2013-жыл, 21-июнь). Өзүн «кызыл каракчылар» деп атап жаткан бир солчул уюм Твиттерге твиттерди жиберүү жоопкерчилигин өз мойнуна алганын жарыя кылды. Полиция 5 миллион твиттин жиберилишин текшерүүдө. Түрк премьер-министринин орун басары Бюлент Аринч буга түшүндүрмө берип мындай деди: «Социалдык тармактардан кылмыш жана зомбулукка тукуруу үчүн пайдаланылууда. Ошондуктан, тыйып коюучу чаралар көрүлөт». (Ю-Пи-Ай, 2013-жыл, 20-июнь). Ал жерде бул окуялардан пайдаланып калууда Иран үчүн пайда бар. Ошондуктан, Иран алавийлер менен байланып, аларды өз көзөмөлүнө салууга аракет кылууда. Иран өзүнүн кызыкчылыктарына жетүү үчүн башка күчтөр менен да байланышып, аларды өзүнө оодурууга аракет кылууда, колдоп-кубаттоочуларды табууда. Бирок, бул нерселер Иран түрк бийлигин кулатуу үчүн негизги ролду ойношуна жана бирер олуттуу иш кылуусуна жетпейт. Белгилүү болгондой, Ирандын түрк бийлиги менен болгон алакалары жамандашпады. Себеби, алардын ортосундагы алакалар жаман эмес жана дагы эле уланууда. Эки мамлекет ортосунда күчтүү соода байланыштары да бар. Кала берсе, Түркия жана Иран экөөсү тең Америкага көз каранды.

10 – Исламий деп эсептелген жана Америка саясатын колдогон айрым жамааттар тарабынан Эрдаганды сыңдоолор күзөтүлдү. Мисалы, бул жаматтардын жазуучулары Эрдаганды өзү менен сыймыктанбай насааттарга т.а. алардын насааттарына кулак салышы керектигин айтышты. Алар Абдуллах Гүлдү жупуну демократ деп аташты. Көрүнүп тургандай, бул жамааттар, түрк көчөсүндө «Фатхуллах Гулан жамааты» деп таанылган белгилүү бир жамаат бул өкмөт доорунда жетишкен чоң кызыкчылыктарын сактап калмакчы жана дагы да көбүрөөк кызыкчылыктарга ээ болмокчу. Бул жамааттардын мындан башка камылгасы жок. Бул жамааттар эки жыл мурун өзүнө таандык болгон адамдарды 2011-жылы 12-июндагы шайлоолордо шайлоо талапкерлигине көрсөтүүгө аракет кылган. Бул нерсе ишке ашпаган соң,

алар Эрдаган саясатын сындай башташты, сындап эле калбастан, өкүмдар партияны колдоп-кубаттоону токтотуу менен коркута да баштады. Эрдаган бул жамааттарга тарапкер кээ бир коопсуздук жооптууларын вазыйпасынан бошотту. Себеби, ал бул жамааттар барган сайын терең кирип барып мамлекет мекемелери үстүнөн дагы да көбүрөөк өкүмдар болуп алышын, натыйжада Эрдаган бул жамааттардын ырайымына муктаж болуп калышын, анын позициясы бул жамааттар каршысында күчсүздөнүп, бул жамааттар ага өз өкүмүн өткөрө башташын каалабады. Ошондуктан, Эрдаган бул жамааттардын канатын кыркып коймокчу болду. Бул жамааттар өз курамына көптөгөн адамдарды бириктирген болсо да, бирок, алар бирер чоң саясий абройго ээ болууга күчсүздүк кылат. Себеби, алар саясий кыймыл эмес, ошондуктан, саясий иш менен алектенбейт. Бирок, бул жамааттар материалдык кызыкчылыктарга жетүү, мүчөлөрүнүн санын көбөйтүү, бул мүчөлөрдүн көбүн мамлекет мекемелериндеги мансаптарга алып келүү сыяктуу кызыкчылыктарына жетүү үчүн саясий иштен жана партиялардан пайдаланып калат. Муну менен бирге, Эрдаган партиясы ушул шайлоолордо көпчүлүк добуш менен үстөм чыкты. Ал тургай, ага берилген добуштар көрсөткүчү 50%га жетти. Акыркы окуялар жүз бергенде бул жамаат жана анын жетекчиси кудум өч алуу үчүн ыңгайлуу учур андып турушкандай премьер-министрди түздөн-түз же кыйыр түрдө сындашты. Эрдаган Америкага өткөн айда жасаган сапарында «өзүнүн орун басары Бюлент Аринч бул жамааттын Америкада жашап жаткан жетекчисине аны менен учурашуу үчүн кат жибергенин, мындан максат экөөсү ортосундагы өтмүшкө барып такала турган боордоштук жана достук алакасы жөнүндө тарап жаткан терс имиштерге чек коюу экенин» айтты. (Түркиянын «Актуал хабар» сайты, 2013-жыл, 19-май). Эрдаганга: «Абдулал Гүл мырза жаңы конституцияны иштеп чыгууга үмүт жоголду деп айтты, сиз да бул нерсеге үмүттү жоготтуңузбу?» – деген суроо берилгенде ал мындай деп жооп берди: «Мен ачык жооп беремин, мен да үмүттү жоготуп бара жатам. Биз президенттик түзүм маселеси боюнча талкуу эшигин ачууну каалайбыз». Эрдаган оппозицияга чабуул кылып, мына ушул теманы талкуулоодон качып жатканын айтып: «Алар эмне үчүн бул түзүмдөн коркуп жатышат?» - деп суроо салды. Эрдаган дагы мындай деди: «Эгер бул нерсе ишке ашпаса, бизде конституция долбоору бар жана биз «Б» планына өтөбүз» т.а. Эрдаган өз партиясынын добуштары менен чектелүүнү жана толук кворумга жетүү үчүн айрым добуштардын табылышын айтып «конституция боюнча элдик референдумга баруу үчүн парламенттеги 330 добушка муктаж экенин, бирок, өзүнүн партиясы парламентте 226 орунга ээ экенин» айтты. Эрдаган партиясынын мүчөлөрү буга добуш бербешинен кабатырда экенин, себеби, добуш

берүү жашыруун болушун билдирди. Ал, эгер зарыл добуштар саны жүзөгө келсе 2014-жылы 3 тармакта: жергиликтүү шайлоолорго, президенттик шайлоого жана конституция боюнча элдик референдумга барышын айтты. Көрүнүп тургандай, Америка президенттик түзүмгө тиешелүү конституциялык өзгөртүүгө көп деле көңүл бурбай калган. Себеби, Америка учурда армия командачылыгы үстүнөн арзуу кылып келген өкүмдарлыкка жетишти. Кала берсе өлкө президенттиги да анын колунда, өкмөт жана анын башчысы да анын колунда, сот үстүнөн жана башка бийлик жана мекемелери үстүнөн да өкүмдарлык кыла баштады. Ошондуктан, Америка конституциялык реформа өткөрүү үчүн өзүнүн малайларына басым өткөрүшүнө кажет жок.

11 – Булардын баарынан айкын болгондой, бул нааразылык демонстрациялары өз-өзүнөн башталды. Ошондон кийин Эрдаганга оппозицияда болгон түрдүү саясий багыттардагы кимселер бул демонстрациялардан пайдаланышты. Ошондуктан, бул демонстрациялардын алдын ала пландаштырылып даярдалганы байкалбай жатат. Ал жерде Эрдаганга каршы аны кулатуу жана андан өч алууга аракет кылуу үчүн аңдып жаткан көптөгөн кимселер бар. Айрыкча, англистердин адамдары дал ушундай учурду күтүп турушат. Себеби, алар тазалоолордон зыян көрүштү. Алардын көпчүлүгү камактарга алынды. Мындан тышкары ал жерде илманий багыттагы адамдар да бар, алардын түшүнүгү боюнча Эрдаган исламчы эсептелип, Исламдын кайтышына аракет кылууда. Алар анын илманийлигин бийликте калуу үчүн бир мунафыктык жана чүмбөт деп эсептешет. Айрыкча, бул кимселер Исламды түшүнүшпөгөнү үчүн Эрдаган өкмөтү кээ бир дин көрүнүштөрүнө уруксат берүүдө, бул болсо алардын күмөндөрүн тастыктоодо, деп ойлошот. Алар Эрдаган Халифалык даъватчыларына жана Исламды өкүмдар кылууга каршы күрөшүп жатканын, динге моюн сунууну илманийлик уруксат берген даражада гана жол коюп жатканын түшүнүшпөйт.

12 – Бул нааразылык демонстрациялары режимди өзгөртө турган козголоңго айланып кетиши божомолдон алыс. Анткени, демонстранттар белгилүү бир багыттагы кичине секторго таандык адамдар болуп эсептелет. Өлкө калкынын жарымы Эрдаганды колдоп-кубаттайт, оппозициянын жарымы болсо демонстранттарга кошулушу ыктымалдан алыс. Себеби, бул оппозиция солчулдукка таандык эмес, тескерисинче ал солчулдукка каршы. Ошондуктан, алар демократтардын аныктамасы боюнча оңчулдарга таандык. Солчул оппозициячыл партиялар болсо бул нааразылык демонстрацияларын толук колдогон да, аларды улантууга аракет кылган да жок. Алардан добуштарга ээ болуу үчүн гана пайдаланууга аракет кылды. Демек, бул нааразылык демонстрациялары

тар сектор адамдарына гана чектелип кала берет, андан ары өтпөйт. Бул демонстрациялар маалымат каражаттары, өзгөчө Европа маалымат каражаттары жана ага көз каранды маалымат каражаттары тарабынан ашыра көрсөтүлдү. Европалыктар мындан Түркиянын Европа Союзуна кошулушуна каршылык кылып жатышканын актоону көздөштү. Кала берсе, англистер мындай аракеттерден Эрдаган позициясына зыян жеткирүү үчүн пайдаланууга аракет кылууда. Анткени, Эрдаган алардын малайларын жок кылууга аракет кылды, аларды камактарга салды жана армия командачылыгынан алыстатты. Кандай болбосун, бул окуялар жана Эрдагандын, өкмөттүн ушул окуяларга карата аракети түрк демократиялык илманий үлгүсүнүн аброюна зыян жеткирди. Эрдаган Исламдын башкарууга кайтышына жол бербөө үчүн бул үлгүнү жан үрөп мактап келе жаткан жана Америкага кызмат кылып, аны ыраазы кылуу үчүн бул үлгүнү исламий дүйнөгө киргизүүгө аракет кылып келе жаткан. Эми болсо бул үлгү аброюна зыян жетти. Натыйжада, ал жасалма аброй экендиги, бул илманий демократиялык түзүм диктатордук түзүм экени жана бул түзүм өзүнө каршы чыккандарга каршы зомбулук кылууга даяр экени айкын болуп калды. Белгилүү болгондой, бул түзүм Халифалыкка жана Аллахтын шариятын өкүмдар кылууга даъват кылып жаткандарга зомбулук кылууда. Акыйкатта болсо, бул мусулмандар пикирий жана саясий даъватты гана көтөрүп чыгып, зомбулук жолуна таптакыр өтүшпөгөн. Ушундай болсо да, режим аларды камакка таштап, аларга карата көчөлөрдө жана аянттарда зомбулук кылып жаткандардын жазасынан оор жаза-чараларды колдонууда. Жергиликтүү жана эл аралык маалымат каражаттары муну жашырып, ачыктабоо саясатын карманууда. Себеби, бул нерсе Исламга тиешелүү болгону үчүн аны көрсөтүү алардын кызыкчылыгына кызмат кылбайт. Ошондуктан, бул маалымат каражаттары бул нерселерге карата эки жүздүүлүк менен мамиледе болууда. Америка пайда болушу мүмкүн болгон ар кандай аракетти бууп көзөмөлгө алуу үчүн жана өзүнүн бул өлкөдөгү таасирин сактап калуу үчүн, Эрдаганга айрым сын пикирлерди айткан болсо да, бирок, андан баш тартканы күзөтүлбөдү. Тескерисинче, аны колдоп-кубаттады.

13 – Америка демонстранттар ачуусун басуу үчүн мамлекет иштерин башкарууда Абдуллах Гүлдү Эрдагандан алга коюу жолун кармап баштады деген сөзгө келсек, бул туура эмес. Тескерисинче, Эрдаган Американын Абдуллах Гүл ишке ашыра албаган кызыкчылыктарын жан үрөп ишке ашырып келүүдө. Түпкүлүгүндө, экөөсү тең Америка малайы эсептелип, Америка алардын ар бирин ылайык көргөн орунда ишке салат. О.э. Американын нааразылыктар маселелерин чечүүдөгү саясаты «Американын текебердиги» себептүү токтоолукка эмес,

ырайымсыздыкка ыктайт. Эгер, абал Американын колунан бүтүндөй чыгып кете турган болсо мунун тескериси болот, азыркы окуялар болсо бул даражага жете элек. Демек, Эрдагандын да, Абдуллах Гүлдүн да позициясы азыркы учурда Америка кызыкчылыктарына дагы эле ылайык болуп калууда, жакын келечекте ушундай болуп калат. Ал эми, келечекте күтүлө турган нерсеге келсек, биз – Аллахтын уруксаты менен – кырдалды күзөтүп турабыз. Эгер, бизге түрдүү түстөгү жаңы нерселер көрүнсө, анда ар бир окуя жөнүндө өзүнчө сөз болот.

Биз Аллах Субханахундан Түркияда акыйкаттын акыйкаттыгын жана батылдын батылдыгын көрсөтүп, даъватты көтөрүп чыгып жаткандарга жардам беришин, Үммөт дилдерин алар менен жана алар себептүү жамдап бириктиришин сурайбыз. Натыйжада, Халифалык дагы нур таратып, 90 жыл мурун коштошкон бул өлкөгө дагы кайтат. Ошондо колонизатор кафирлердин таасиринин күнү бүтөт жана бул таасирдин күнү бүтүшү менен кафирлердин малайларынын күнү да бүтөт жана «Исламбулда» Халифалык үстөм болот. Бул болсо Аллахка таптакыр кыйын эмес.

12-шаъбан, 1434-х

21-июнь, 2013-м.

Түрк өкмөтүн силкинткен саясий жана финансылык коррупциянын тегерегиндеги жанжал

Суроо: Эрдаган он министрди өзгөртүп 2013-жылы 25-декабрда жаңы өкмөт түзүлөрүн жарыялады. Бул билдирүү үч министр отставкага чыккандан кийин болду. Алардын арасында Эрдаганды да отставкага чыгууга чакырган айлана чөйрөнү коргоо министри да бар. Бул түрк өкмөтүн он күнгө жакын силкинтп келген саясий жана финансылык коррупция жаңжалынан кийин жүз берди. Мындан мурун 2013-жылы 20-декабрда өкмөткө жана анын партиясына таандык 49 адамдын жыйырма төртү камакка алынган. Алар 2013-жылы 17-декабрда коррупцияда айыпталып тергөөгө өткөрүлүшкөн... Ошондон кийин премьер-министр бул иштин ачылышына себеп болгондорго жана камакка алгандарга каршы катуу чабуул кылды, Фатхуллах Гүлен жамаатынын адамдары деп ондогон кишилерди коопсуздук департаменттеринен четтетип, бул жамаатка каршы бүткүл казабын төктү... Эрдаган Түркиядагы Америка элчисинин атына да сын пикирлерди жолдоду. Эрдаган менен Фатхуллах Гүлен жамааты ортосундагы кызматташтыкты жана бири-бирине көмөктөшүүнү душмандыкка айлантип жиберген эмне жаңылык жүз берди? Суранам, ушуну мүмкүн болушунча кеңири ачыктап берсеңиз, себеби, Эрдагандын ушул жамаатка карата амалдарынан кийин биз үчүн иштер башаламан болуп кетти. Кала берсе, Эрдагандын Америка элчисине карата айткан сөздөрү эмнеге далалат кылат? Негизи, Эрдаган менен Американын алакасы ушунчалык жылуу дейсиң, ал тургай, аны Түркиядагы «америка адамы» дешет.

Жооп: болуп өткөн иштер жана натыйжалар карап чыгылыса, бул суроого төмөнкүдөй жооп чыгат:

1 – Бул тергөөлөр жана камакка алуулардын жарыя кылынышы өкмөттүн, анын партиясынын жана премьер-министр Эрдагандын кыжырын келтирди. Себеби, бул иш-чаралар өкмөткө жана анын өкүмдар партиясындагы адамдарга каршы багытталган. Алардын арасында өкмөттөгү төрт министрдин уулдары, Истамбулдагы Фатих регионунун башчысы, Борбордук Банктын директору бар... Алардын арасында ушул партияга жакын болгон бизнесмендер да бар. Бул жанжал Түркияда үч айдан кийин т.а. 2014-жылы 30-мартта өтө турган жергиликтүү шайлоолор алдында жүз берүүдө. Эрдаган ушул шайлоолордон кийин, 2014-жылы 26-августта өтө турган президенттик шайлоого өз талапкерлигин көрсөтүү үчүн ушул шайлоолор аркылуу өз рейтингин бекемдеп алууну үмүт кылып жаткан. Президенттик шайлоодо түздөн-түз калк тарабынан добуш берилет. Бүгүнкү күнгө чейин башкача болуп келген, себеби, өлкө президенти парламент тарабынан шайланчу.

Ошондуктан, Эрдагандын каршы мамиле билдириши өтө каардуу болду. Ошондуктан, ал коопсуздук мекемесинин Фатхуллах Гүлен жамаатына караштуу мүдүрлөрүн өзгөрттү жана «Миллият» гезитинде 2013-жылы 18-декабрда жазылгандай бул жамааттын соттогу адамдарына: «Бирок, сот тармагында иштөөчүлөр укук жана мыйзамдарды урмат кылышы керек, алар белгилүү бир тараптын көрсөтмөлөрү менен аракет кылбашы керек... Сот тармагында иштеген адамдын адаттык болбогон нерселер туурасында аткаруучу бийликке басым өткөрүүгө, буйрук жана көрсөтмөлөрдү берүүгө акысы жок... Силер сотко эгер адамдарга кайсыдыр түрдөгү басымды пайда кылуу үчүн көрсөтмө берген болсоңор, анда биз кылышыбыз керек болгон нерсени кылабыз жана аны эбак эле кылдык» – деп кайрылды. Эрдаган: «Биз аны эбак эле кылдык», – дегенде коопсуздук мекемесинин бир нече мүдүрлөрүнүн кызматтан бошотулганына ишара кылды... Эрдаган өзүнүн Гүлен жамаатына карата туткан позициясына колдоо табуу үчүн бул жерде чет элден туруп башкарылып жаткан бир фитна бар деген мааниде: «Акыркы күндөрдө болуп өткөн окуялардын созулуп кеткен эл аралык көлөмү бар, себеби, алар чет элге моюн сунган ичтеги аткаруучулар тарабынан шке ашырылган иштерден турат», – деди. Анын бул сөздөрү ошол гезиттин өзүндө келди... Кала берсе, Эрдаган 2013-жылы 20-декабрда коомчулуктун колдоп-кубаттоосун өзү тарапка тартуу үчүн Самсунда токтоп өтүшү учурунда мындай деди: «Элчилер кээ бир тил бириктирүү иштеринин чөйрөсүнө кирип аралашып жүрөт, ошондуктан, мен ал өз вазыйпасын аткарышы туурасында ага кайрылуу жолдоп: Эй элчилер, эгер өз милдетинер чөйрөсүнөн чыгып кете турган болсоңор, анда өкмөтүбүз өз укугунун чегиндеги ыйгарым укуктун чегиндеги бардык иштерди кылат...», – дедим. (Миллият 2013-жыл, 21-декабрь). Эрдаган бул сөздөрү менен Америка элчисине ишара кылып жатат. Ал муну «Стар», «Жаңы шафак», «Акшам» сыяктуу айрым түрк гезиттери Американын Анкарадагы элчиси Риккардоненин 2013-жылы 17-декабрда Европа Союзунун айрым өкүлдөрү менен жолугушканы жөнүндө тараткан кабарга түшүндүрмө берип айтты... Мына ушул кабарда Америка элчисинин окуяларга аралашкандыгына ишаралар бар... Ошентип, Эрдаган Гүлен жамаатына карата айткан сөздөрүндө каардануу, Америка элчисине карата болсо эскертүү бар.

2 – Гүлен жамааты жөнүндө айта турган болсок, белгилүү болгондой, бул жамаат Эрдаган жана анын партиясын ал 2002-жылда бийликти өз колуна алгандан баштап колдоп-кубаттап келди... Өкмөт бул жамааттын көптөгөн мекемелерине киришине о.э. бир нече ири атайын дарстар борборлоруна башчылык кылышына жол берди. Мына ушул борборлор бул жамаатка окуучулар төлөй турган акчаларды топтоп бере турган

болду. Ушул убакта бул борборлор мына ушул окуучулардан көпчүлүгүн ушул жамаат менен бирге иштөөгө даярдай турган да болду... Булардын баары жашыруун эмес, ачык-ашкере алып барылды. Себеби, Эрдаган мындан бирер коркунуч келип чыгышынан коркпос эле. Айрыкча, бул жамаат вакыйкасы бул жамаат өз программасына ээ болгон жана ушул программасын ишке ашыруу үчүн бийликке келүү туурасында атаандаша турган бир саясий уюм эместиги үчүн Эрдаган мындан бирер коркунуч туулушунан коркпос эле... Ошондуктан, Эрдаган аларга астейдил көңүл бурбайт эле. Айрыкча, бул жамаат да кудум Эрдаган сыяктуу Америка чөңгөли болгону үчүн – мейли, бул малайлар услубдары жана ролдору ар түрдүү болсо да – Эрдаган аларга өзгөчө көңүл бурбас эле... Бул экөөсү мекемелер үстүнөн өкүмдарлык орнотууга жана англичандарга малай болгон улутчулар структурасын сындырууга салым кошту. Максат, Американын мекемелерге ушул жамааттын жардамы аркылуу кирип алышына мүмкүнчүлүк жаратуу эле. Американын Эрдаган жана анын партиясы жардамында армия жана саясий чөйрөгө аралашып алышына да мүмкүнчүлүк жаратуу эле... Ошентип бул партия жана жамаат Американын Түркиядагы чөңгөли болуп калды. Экөөсүнүн биргеликте алакасы бир тарапка жардам, достук жана малайлык алакасы болуп калды... Мындан тышкары, Америка Эрдаган башкаруусунун башталышында Түркияда өзүнүн адамдарынан турган бир күчтүү бириккен уюм болушун каалаган эле. Себеби, англичандар күчтөрүнүн ошол убакта али сот жана армияда таасирдүү күчү сакталып калган болуп, Америка бул күч менен эсептешүүгө мажбур эле... Булардын баары Американы Эрдаган жана анын партиясы менен Фатхуллах Гүлен жамааты ортосундагы алака эч кандай каршылыктарсыз болушун каалашына алып келди. Бул абал 2010-жылдын башына чейин уланды. Бул убакытка келип бир нече окуялар жүз берип Эрдаган менен Фатхуллах Гүлен ортосунда ихтилаф уруктары эгилди. Бул келдишпөөчүлүктөрдүн биринчиси Фатхуллах Гүлендин 2010-жылы 31-май таңында яхуд мамлекети Мармара кемесине чабуул кылынганы окуясы туурасында жиберген каты болду. Гүлен өзүнүн катында мындай деп жазган эле: «Бул кеменин Израилдин регионалдык сууларына кириши чоң ката болду, Тель-Авивден уруксат алуу зарыл эле». Гүлен кеме позициясын ката деп эсептеп яхуд мамлекетинин аракетин жактап яхудийлер кемедеги айрым кишилерди өлтүрүүгө акылуу эле деген болсо, Эрдаган кеме жана андагы жолоочулар тарабында турду. Эрдаган Фатхуллах Гүлендин катын жеке өзүнө жолдонгон кат деп эсептеди. Ушуга карабастан эки тарап жүз берген нерсени жеңип өтүп алардын ортосундагы алака дагы жакшырат. Ошондуктан, Фатхуллах 2010-жылы 12-сентябрда Эрдаган конституцияга өзгөртүү киргизүүлөр боюнча

өткөрүүгө чакырган референдумду колдоп-кубаттады. Мында Фатхуллах Гүлендин референдумда «ооба» деп жооп бергендердин «ташы» оор келишинде таасири болду. Себеби, Гүлен өзүнүн Америкадагы штабынан туруп ушул референдум өткөрүлүшүнөн бир нече апта мурун түрк калкын конституцияга өзгөртүүлөрдү макулдап добуш берүүгө чакырып: «Бул өзгөртүү киргизүүлөр – мейли, чектүү болсо да – бирок, алардын узак көлөмү бар жана кудум дагы да көбүрөөк эркиндиктер жана демократияны ишке ашырууга карай аракеттенүү чекити ордунда», – деди. Акыбетте Эрдаган бул референдумда үстөм чыкты. Себеби, конституцияга өзгөртүү киргизүүлөрдү жактап добуш бергендер 58 %ды түздү. Ошондон кийин өкүмдар партиянын штабы алдында көп сандуу калк топтолгон салтанаттар өткөрүлдү...

Мына ушул жактап добуш берүүдөн кийин мекемелерде чоң өзгөрүү жүз берип бошотулган улутчулдардын кызматтарын ушул жамааттын адамдары ээледі. Судьялар жана мамлекет прокурорлорунун жогорку кеңешинин структурасында да өзгөрүү болду т.а. кызматтар пайда болду. Булардын баары жамааттын пайдасына болду. Бул болсо, бул жамаатты мына ушул таасирдүү мекемелерде күчтүү таасирге ээ кылып койду. Акыбетте бул жамаат бир нече маанилүү соттор о.э. судьялар жана мамлекеттик прокурордун жогорку кеңешине моюн сунган атайын соттор үстүнөн өкүмдар болуп алды.

3 – Ошондон кийин 2011-жыл башталары менен экөөнүн ортосундагы иштер олуттуу түс алды. Себеби, Эрдаган бул жамааттын коопсуздук мекемесине жана сотко кирип алып өзүнө кыйынчылык жарата турган болуп калганын жана өз өкүмүн өткөрүүгө аракеттене баштаганын сезді... Иш эми мурдагыдай бул жамааттын Эрдаганды колдоп-кубатташынан турбай калды. Ушул убакыттан баштап Эрдаган менен Гүлен жамааты бири-бирине каршы төмөндөгүдөй иш кыла турган жана каршы мамиле билдире турган болуп калды:

а) Эрдаган 2011-жылдын башынан баштап бул жамаатка таасир өткөрүүгө аракет кылып, бул жамаатка таандык адамдарды 2011-жылдагы шайлоолордо парламент мүчөлүгүнө талапкерлер тизмесинен түшүрүп калтырды, кийин, бул жамааттын кээ бир мүчөлөрүн коопсуздук мекемеси жана кээ бир соттордогу кызмат орундарынан бошото баштады...

б) Ошондон кийин бул жамааттын маалымат каражаттары Эрдаганга каршы чабуул баштады. Маалымат каражаттары муну менен эле чектелбеди, балким, улуттук атайын кызмат мекемесинин башчысы Хакан Фидандын Ожалон партиясы Курдистан Жумушчулар партиясынын жетекчилиги менен 2009-2010-жылдарда алып барган күрттөр маселесинин чечимине тиешелүү сүйлөшүүлөр жөнүндө 2011-

жылы сентябрда таратылган видеотасмада келген нерсени таркатууга астейдил киришти. Мына ушул сүйлөшүүлөр ошол убакта жарыя кылынуудан мурун чөйрөнү тазалоо үчүн жашыруун өткөрүлгөн эле. Натыйжада бул жамаат мына ушул видеотасманы таратууга катышы бар экендикте айыпталды. Бул жамаатка караштуу башкы прокуратуранын башчысы 2012-жылы 7-февралда атайын кызматтын башчысы Фидандын үстүнөн тергөө өткөрүүнү талап кылды...

в) Эрдаган бул маселени өзүнө карата бир тагдырды чечүүчү маселе деп эсептеди. Себеби, бул маселе премьер министрге байланыштуу болуп, мамлекеттин коопсуздук кызматы аркылуу Курдистан Жумушчулар партиясы менен болгон байланыштарына тиешелүү сырларды ачып коёр эле. Ошондуктан, Эрдаган коопсуздук кызматынын башчысын ар кандай мыйзамдуу куугунтуктан катуу коргоду. Муну парламент тарабынан ушуга тиешелүү: «Атайын кызмат тармагында иштеген адамдар жана премьер министр тарабынан атайын иштерди аткаруу милдети жүктөлгөн адамдарды тергөө мүмкүн эмес, ал жалаң премьер министрдин уруксаты менен гана мүмкүн» деген мыйзамды чыгартуу аркылуу ишке ашырды. Ошондон кийин Эрдаган Анкара, Истамбул жана Измирдеги коопсуздук мекемелеринде тазалоо иштерин да өткөрдү. Бул тазалоолор таалим системасы жана сот системасында да өткөрүлүп, Гүлен жамаатынын адамдары кызматтарынан алынышты...

г) Ошондон кийин бул жамаатка катуу таасирин тийгизген кадам ташталды. Ал Эрдагандын жеке менчик билим берүү борборлорун бекер кылып, аларды мамлекеттик программа окутула турган атайын мектептерге же орто мектептерге айлантуу туурасындагы планы болчу. Бул борборлордон миңге жакын борбор ушул жамаатка караштуу болуп, бул борборлор мамлекеттик мектептерде алган төмөн билим даражаларын күчөтүп университеттерге кирүү үчүн ушул борборлорго каттаган окуучулардын ата-энелеринен бийик баадагы төлөмдөрдү алат эле. Жамаат бул борборлордун артынан акча табуу жана мына ушул окуучуларды жамаат тарабына тартуу максатын көздөгөн эле. Ошондуктан, Эрдаган өкмөтү таалим системасында реформа кылып, бул борборлорду мамлекеттик программалар боюнча өткөрүлө турган жана мамлекеттин көзөмөлү астында боло турган атайын мектептерге айлантуу о.э. университеттерге кирүү тартибин өзгөртүү планын түздү. Мында экинчи баскыч мектебин аяктагандан кийин университеттерге кирүүгө даярдоочу жылдык курс бекер кылына турган болду. Экинчи баскыч мектептери көптөгөн ата-энелердин өз перзенттерин – алар университеттерге кире алышы жана өздөрү каалаган факультетте окушуна мүмкүнчүлүк бере турган жогорку дипломдорго ээ болушу үчүн – мына ушул борборлорго жиберүүгө мажбур болушуна себеп болуп

жаткан эле. Бул борборлор бекер кылына турган же жаап коюла турган болсо бул жамаат акча табуу жана адамдарды өзүнө тартуу тармагында зыян көрөт. Ушул себептүү Эрдаган өзүнүн ушул борборлорду бекер кылып аларды мамлекеттик программа окутула турган атайын мектептерге айлантуу туурасындагы планын жарыя кылган убакта бул жамаат эсин жоготуп койду. Ошондуктан, бул жамаат 2014-жылы 30-мартта өткөрүлө турган жергиликтүү шайлоолордо Эрдагандын жеңип чыгышына таасир өткөрүү үчүн Эрдаган жана анын партиясына каршы иш кылуу туурасында пикир жүргүзүүнү баштаган окшойт.

д) Ошондон кийин коррупция жаңжалы жана камакка алуулар жүз берип, Эрдаган өкмөтүнүн мүчөлөрү, анын партиясындагы кишилер, ага жакын кишилер камакка алынды. Мында айыптуу кылып Фатхуллах Гүлен жамааты көрсөтүлдү. Себеби, Гүлен жамаатынын терс мамилеси ошол кишилерди айыптуу кылып көрсөткөн эле. Ошондуктан, бул жамаат камакка алууларга жана тергөөлөргө өтө кубанычта экендигин билдирди, өзүнүн маалымат каражаттарында бул камакка алууларга жана тергөөлөргө жан үрөп үгүттөдү... Бирок, Эрдагандын коопсуздук департаментиндеги отставкага чыгаруу жана башка кызматка өткөрүүдөн турган тездик менен көргөн өзгөртүү чаралары – мында Эрдаган ушул жамаатка моюн сунган бир нече коопсуздук мүдүрлөрүн отставкага чыгарды – жамааттын кубанычын кайгы жана капалыкка айлантады. Ошондуктан, жамаат бул өзгөртүүлөргө тосук коюуга же проблема жаратууга, бул өзгөртүүлөр мыйзамсыз же аларды аткарып болбойт деп уктурууга аракет кылып көрдү. Жамаатты колдоп-кубаттоочу маалымат каражаттары өкмөттүн коопсуздук мүдүрлөрүн 2013-жылы августтан баштап бүгүнкү күнгө чейин өзгөртүү жөнүндөгү токтомун өлкө президенти четке кагып ага ыраазылык бербеген деген кабарды таратты. Ошондон кийин президенттин администрациясы 2013-жылы 20-декабрда дароо Гүлен жамааты таркаткан кабар жалган деген билдирүүнү таратты. Ишентип бул жамааттын Абдуллах Гүл менен Эрдаган ортосунда бөлүнүү жана келишпөөчүлүк бар деп көрсөтмөкчү болгон аракети жокко чыкты! Ошондон кийин жамаат Эрдаганга ачууланып жарылды. Себеби, ал бул өзгөртүүлөр өзүнүн жүрөгүнө сокку болуп түшкөнүн сезді. Ошондуктан, жамааттын төрагасы Фатхуллах Гүлен өзүнүн Америкадагы Пенсильвания штатындагы штабынан туруп өзүнүн жазып алынган каардуу кайрылуусун таркатты. Анын жамаатына караштуу болгон маалымат каражаттары анын бул сөздөрүн 2013-жылы 21-декабрда басып чыгышты. Анын сөзүндө төмөндөгү дуба да бар: «... Я Аллах, уурулардын жолун бошотуп койгон, бул ууруларды куугунтуктаган кишилерди болсо камакка таштаган кимселерди жерге жуттуруп жибер, кылмышкерлерге көз жумуп, бул кылмышкерлерди

куугунтуктаган кишилерди жаман кылып көрсөткөн кимселерди жерге жуттуруп жибер, алардын үйлөрүн күйгүзүп жибер, мекендерин ойрон кыл, союздаштарын ыдыратып ташта, тамырларын курут, кырсык, зыяндарды өздөрүнүн ортосунда кылып кой, алардын үстүнөн бизди үстөм кыл...». Анын жамаатына жолдонгон сокку жанчып таштоочу же кыйратуучу болбосо да, бирок, какшаткыч болгону көрүнүп турат.

4 – Ошентип, 2010-жылдан баштап иштер Эрдаган менен Фатхуллах Гүлен ортосунда өзгөрүп кетти. Бул иштер кийинки үч жыл ичинде курчуп кетти... Бул жамаат жана анын Пенсильванияда жашап жаткан төрагасы Америкага көрсөткөн кызматтар: Аллах динине каршы чыгууга батынуу; Халифалык түзүмүнө душмандык; бул жамааттын акыркы демине чейин Америка кызыкчылыктарын колдоп-кубатташы; – булардын баары Гүленди – ал өзүнүн Эрдаган менен атаандашып жана андан да ашырып Америкага кылган кызматтары себептүү – Америка ыраазылыгына жетишти, ошондуктан, Америка аны Эрдаган ордуна малай кылып алат жана Эрдаганга каршы турууда аны колдойт деген ойго алып келген көрүнөт. Ошондуктан, Гүлен Эрдаганга басым өткөрө баштаган эле. Жамааттын Америкага кылган жана Гүленди Америка аны Эрдагандын ордун ээлей турган дагы бир малай катары колдойт о.э. Эрдагандан баш тартат деген ойго түрткөн кызматтарынын айрымдары төмөнкүлөр:

а) Гүлендин «муътадил ислам»га же туурараак айтканда илманийлик жана демократия пикирлери менен аралаш-куралаш болуп кеткен «өзгөртүлгөн ислам»га болгон активдүү чакырыктары. Ал бул пикирлерди жан үрөп коргоп, адамдарды ушул пикирлерге багыттандырат, мында жамааттын маалымат каражаттарынан пайдаланат.

б) Бул жамаат диндер ортосундагы диалог, айрыкча яхудий жана насранийлер менен диалог темасында активдүү аракет алып барат, баарын момундар деп эсептеп аларды мусулмандар менен теңдештирет, алар үчүн жана нусайрийлер үчүн мечиттер жанында ибадатканаларды курууга чакырат.

в) Бул жамаат Халифалыкты жана Исламий мамлекетти тикелөөгө чакырып жаткан бардык жамааттарга чабуул кылат, аларды «экстремизм» жана «терроризм»де айыптайт, өзү ээлик кылган маалымат каражаттары жардамында өзүнүн карасанатай үгүт иштерин алып барат, адамдар жөнүндөгү маалыматтарды чагымчылык кылып, коопсуздук жана сот мекемелерине жеткирип турат.

г) Бул жамаат жетекчилиги 1999-жылдан баштап АКШны өзүнө штаб кылып алды, анын Америка жооптуулары жана Америка разведка кызматкерлери менен жолугушуулары кеңейип барууда, ал Америкада

америкалыктар кызыкчылыктары тегирменине суу куя турган позициялар, пикирлер жана көз караштар мазмунундагы сөздөрдү сүйлөйт. Ал мурун Американын Ирак жана Афганистанга кылган баскынчылык согушун каралабаган болсо, азыр анын түрдүү маалымат каражаттары Сирияда козголоң көтөргөн исламий аракеттерге чабуул кылууда, аларды террорчу деп атоодо, аларды куник көрсөтүүгө аракет кылууда, Американын бул исламий аракеттерге каршы позициясын колдоп-кубаттоодо.

д) Гүлен өзүнүн яхуд вужудун колдоп-кубаттоочу позициясы менен таанымал, ошондуктан, ал 2010-жылы май айынын аягында Газа калкына жардам үчүн Мармара кемеси жиберилгенин каралап чыкты, яхудийлердин бул кемеге сокку берүүгө акылуу экенин айтты, курман болгон түрктөрдүн үй-бүлөлөрүнүн аза кайгысын бөлүшпөдү, аларды шейиттер деп эсептебеди. Негизи, ал 1991-жылы Саддамдын яхуд вужудуна сокку бергенин каралап чыккан жана мына ушул сокку акыбетинде өлгөн яхудийлерге ачынып кайгырганы тууралуу жар салган эле... Анын интернеттеги сайты анын яхуд вужудундагы чыгыштык яхудийлер раввини Элияху Дорон менен 1998-жылы жолугушканы чагылдырылган сүрөттү басып чыккан.

Жогоруда айтылгандар Гүлен жамаатынын Америкага көрсөткөн кызматтарынын бир тамчысы гана. Бул жамаат өзүнүн бул кызматтары менен Америка бул жамаатты Эрдагандан жогору коёт деп ойлогон эле. Күчтүүрөөк ыктымал ушул, жамааттын бул күмөнү анын өзүн кыйратат. Себеби, Америка Эрдаганды өзүнүн кызыкчылыктарын ишке ашырууда Гүлен жана анын коштоочуларынын жамаатына караганда кудуреттүүрөөк болгон бир саясий партия жетекчиси катары көрөт! Кала берсе, Америка Түркия ичинде өзү жетишкен нерсеге бакша убакта жана башка жайда жетише албаган. Анын Түркиядагы таасири жалаң Эрдаган башчылыгындагы саясий партия аркылуу болот. Ошондуктан, Америка Эрдаган аркылуу өзүнүн саясий долбоорлорун ишке ашыруу үчүн Эрдаганды колдоп-кубаттоодо. Айрыкча, Америка өзүнүн күрттөр маселесине тиешелүү планын, ичтеги жана сырттагы башка пландарын, алардын катарында Сирия маселеси туурасындагы планын ушул Эрдаган жардамында ишке ашырмакчы. Ал тургай, Эрдаганга басымдар күчөп ал, мисалы отставкага чыккан күндө да Америка Фатхуллах Гүленге эмес, Адилет партиясындагы башка бир күчтүү адамга таянышынын ыктымалы күчтүүрөөк. Себеби, Фатхуллах Гүлен жамааты саясий болбогон аракет болуп, ар дайым саясий партиялар көлөкөсүндө болуп келген, ал ким үстөм болсо ошону менен болот. Мисалы, бул аракет өткөн кылымдын сексенинчи жылдарында Тургут Озалдын Она Ватан партиясы менен бирге болгон болсо, кийинчерээк Рафах партиясын

колдоп-кубаттады, 1998-жылы Эрбакан башчылыгындагы Рафах партиясы кулагандан кийн бул аракет Эжевит башчылыгындагы демократиялык партия менен бирге болду, Адилет жана Өнүгүү партиясы түзүлгөндөн кийин анын колтугуна кирип алды. Ошондуктан, бул аракетке өз кызыкчылыктарына жетишүү үчүн өкүмдар саясий партияларды колдоп-кубаттай турган бир пайдапараст кыймыл катары каралат. Ушуга ылайык, бул аракеттин Эрдаган менен келишим түзүүгө аракет кылышы күтүлөт. Себеби, мындай кылбаса зыян көрүшү анык. Чындыгында да бул нерсе жамаат жана анын адамдарынын аракеттеринде көрүнө баштады. Себеби, Гүлен Эрдаганга тымызын чабуул кылуудан чегинди. Негизи, ал Эрдаганды бир ай мурда Фиръавн жана Намруд деп атаган эле. Себеби, ал өзүнүн адамдарына кайрылган видеотасмада: «Эгер Фиръавн жана Намруд силерге каршы болсо, демек силер акыйкат үстүндөсүңөр...» – деген эле. Гүлен кийинчерээк атайын сабак борборлору өз абалынча калтырылып мамлекет көзөмөлү астына киргизилишин сунуш кылып жан берүү кадамын таштаган убакта дагы да көбүрөөк чегинди. Бирок, Эрдаган өзүнүн токтомунда катуу туруп алды. Ал тургай Фатхуллахтын сот жана коопсуздук мекемесиндеги адамдары алдында Эрдаганга каршы көп нерсе калбады. Себеби, алардан бир нечеси камакка алынды, өз кызматтарында калгандары да бир токтомго келүүдө экиленүүнү улантышты. Мисалы, кээ бир соттор Эрдагандын соттор иштерди коопсуздук мүдүрлөрүнөн өз төрагаларынын ыраазылыгысыз түздөн-түз кабыл албашы керектиги туурасындагы токтомун макулдаган болсо, соттордун аз эле бөлүгү бул токтомдон баш тартууга аракеттенди. «NTV» телеканалынын 2013-жылы 27-декабрдагы атайын көрсөтүүсүндө төмөндөгүлөр айтылды: «Түркия жогорку соту полиция офицерлери өз башчыларын тергөөлөрдөн кабардар кылуулары керектиги туурасындагы өкмөттүн токтомун бекер кылды». Муну менен бирге араб тилинде көрсөтүү алып бара турган Скай Ньюс 2013-жылы 26-декабрда билдиришинче, башкы прокурор Муаммар Аккаш – ал чырдын учугу түрк өкмөтүндөгү министрлерге чейин жетип барган коррупция айыптоолору боюнча алып барып жаткан тергөөлөргө башчылык кылууда – өзүнүн бул иш боюнча «көптөгөн басымдарга учурап жатканын» айтып, «тергөөлөргө тосук коюлганын» көрсөтүп өтүү.

Эрдаган жамааттын сот жана коопсуздук мекемесиндеги жардамчыларына тынымсыз коркутууларды ишке ашырды. Мисалы, ал Урду вилаятындагы Фатса сотуна барган учурунда мындай деди: «Мен сотторго кайрылмачымын! Силер аткаруучу бийликке: Араңардагы былыктарды тазалагыла, – деп жатасыңар. Бирок, өзүңөр да аппак, таптаза эмессиңер. Бизде бул жөнүндө маалыматтар бар». (Хуррият, 2013-

жыл, 21-декабрь). Ошентип, Эрдагандын деңгээли Фатхуллах Гүлен деңгээлинен күчтүүрөөк. Жок эле дегенде жакынкы келечекте ушундай болот. Айрыкча, Эрдагандын армиядагы таасири күчтүү болуп калганы эсепке алынса анын мүмкүнчүлүгү бийигирээк. Ошондуктан, түрк маалымат каражаттары мындай деп жазды: Түрк куралдуу күчтөрү бир билдирүү чыгарып, анда «өзүн ар кандай көз караштар жана саясий уюмдардан алыс кармашын жана түрк улутуна ишенимдүүлүк менен кызмат кылышын» билдирди. (UPI жана Хаят сайты 2013-жыл, 27-декабрь).

5 – Эми «Миллият» гезити 2013-жылы 21-декабрда басып чыккандай, Эрдагандын өз сөздөрүндө Америка элчисине ишара кылганына келсек, бул маселе төмөндөгүдөй:

а) Ушул коррупциялык иштер боюнча мына ушул камакка алуулар кампаниясы учурунда үч гезит: «Стар», «Жаңы Шафак», «Акшам» Анкарадагы Америка элчиси Риккардоненин 2013-жылы 17-декабрда Европа Союзунун айрым өкүлдөрү жолугушканы жөнүндө кабар таратты. Бул кабарда Америка элчисинин окуяларга аралашып жатканына ишаралар бар эле. Бул гезиттердин кабар беришинче, түрк тышкы иштер министри Давуд Оглу Американын мамлекеттик катчысы Жон Керри менен байланышып, ага тышкы иштер министрлигинин жана дипломатиялык корпустун аракеттеринен тынчсызданып жатканын билдирет имиш...

Негизи Америка элчиси Риккардоненин өзү гезиттердин бул кабарларын жокко чыгарып, Американын коррупция боюнча камакка алууларга кандайдыр тиешеси бар экендигин четке какты. Ал өзүнүн твиттердеги баракчасында мындай деди: «Кошмо Штаттардын паракордук жана мыйзамсыз жолдор менен байлыкка ээ болуу иштери боюнча камакка алууларга эч кандай тиешеси жок. Ошондуктан, тигил кабарлар жалган жалаа болуп эсептелет. Эч ким негизсиз кабарлар менен түрк-америка алакаларын коркунучка дуушар кыла албайт, анткени, эки мамлекет ортосундагы достук жана кызматташтык эки мамлекет үчүн тагдырды чечүүчү мааниге ээ». (Миллият, 2013-жыл, 21-декабрь). Бирок, Эрдаган кудум бул гезиттердеги кабар куду убадалашкандай жана убагында таратылгандай бул иштен пайдаланды. Бул болсо, айрым серепчилерди: «Бул кабар Эрдаган үчүн, ал бул окуялардын учугу чет мамлекеттерге чейин созулуп барат деп айтууда пайдаланышы үчүн даярдап берилгени ыктымалдан алыс эмес, мындан максат бул жерде чет элдик тил бириктирүү бар экен деген этибарда адамдардын колдоосуна жетишүү!» – деп айтууга үндөдү. Мисалы, Эрдаган коомчулуктун пикирин өзү тарапка тартуу үчүн кылган сапары учурунда 2013-жылы 20-декабрда Самсунда мындай деди: «Элчи айрым тил бириктирүү иштери

чөйрөсүнө кирип аралашып жиберди, ошондуктан, мен ал өз милдетин аткарышы туурасында ага кайрылып мындай дейм: Эй элчи, эгер өз милдетиндин чегинен чыгып кете турган болсоң, анда өкмөтүбүз өз ыйгарым-укук чөйрөсүндөгү бардык иштерди кылат...». (Миллият, 2013-жыл, 21-декабрь). Бирок, болгону ушул болду, Давуд Оглу Керри менен байланбады о.э. Эрдагандын ошол сөздөрү бир аз убакыт болсо да жандуу абалда уланбады. Тескерисинче, Адилет жана Өнүгүү партиясынын башкы төрагасынын орун басары Хусайн Челик мындай деп интервью берип: «Кошмо Штаттар элчиси Риккардоненин твиттер аркылуу билдирүү берип, айрым гезиттер тараткан кабарларды жалган дегендиги биз үчүн этибарга ээ», – деди. (Хуррият, 2013-жыл, 21-декабрь).

б) Адатта мамлекеттер башка мамлекеттердин аралашууларына нааразылык билдирсе, тышкы иштер министрлиги ошол мамлекетке расмий нааразылык нотасын жиберет же элчини чакыртып алат... О.э. адатта кайсыдыр мамлекеттин элчиси өзү элчи болуп турган мамлекет тарабынан өзү жөнүндө таратылган кабарды жалганга чыгарса, ал да бул мамлекеттин тышкы иштер министрлигине нота жолдоп ошол кабардын жалган экенин билдирет... Бирок, болгону ушул гана болду, премьер-министр оозеки билдирүү чыгарды, Американын элчиси болсо твиттер аркылуу өз раддиясын таратты! Бул болсо Эрдаган менен Америка ортосундагы «кайым айтышуулар» жөндөмсүз актёрлор ойноп жаткан бир спектаклдан башка нерсе эместигин көрсөтүп турат! Эрдагандын Америка элчисине карата айткан «катуу» сөздөрү куру ызы-чуу экендигин көрсөтүп турган нерсе ушул, «Миллият» гезити Эрдагандын сөздөрүн басып чыккан күндүн өзүндө т.а. 2013-жылы 21-декабрда кудум ушул гезиттин өзү төмөндөгү кабарды да таркатты: «Этибарды тарта турган нерсе ушул, учугу тышкы мамлекеттерге чейин жетип барган коррупция боюнча куугунтуктоо иштери уланып жаткан бир убакытта Америка финансы министринин терроризм жана финансы разведкасы боюнча жардамчысы Дэвид Коэн – ал «Израил»ге жакындыгы менен таанымал – Истамбулга келди, ал Түркиядагы банктардын директорлору менен жолугушуп, алар менен финансылык иштерди жана Иранга каршы жаза чараларын талкуулайт... Америкалык бул кеңешчи өкмөттөгү эч кайсы расмий адамдар менен жолугушпайт!»! Бул болсо, Эрдагандын маанисиз экенине далалат кылат. Себеби, Америка жооптулары мамлекетке каалаган убакта кирип, эч кайсы түрк жооптуулары менен жолугушпай каалаган кишилер менен жолугушуп, талкуу жүргүзүп жатышат!!!

в) Эрдагандын Америкага көз каранды экени, Түркияда жана андан сыртта Америка долбоорлорун ишке ашырышы маалым. Бул долбоорлор,

айрыкча Түркия ичинде ишке ашырыла турган долбоорлор өзүн аягына жеткиришин талап кылат. Ошондуктан, Эрдаган бийликтен кетсе бул долбоорлор токтоп калышы мүмкүн... Америка болсо Эрдаганды өзүнүн күчтүү адамдарынын бири деп эсептейт. Бул кимселер бийликти колго алгандан баштап Американын Түркияда таасирге ээ болушуна мүмкүнчүлүк жаратып беришти. Мындан мурун Түркияда англичандар таасири өкүмдар эле. Англичандар өз таасирин Мустафа Камал Халифалыкты бекер кылгандан баштап өткөн он жылдыктар аралыгында армия аркылуу орнотушкан эле. Бул Лозанна конференциясында жүз берген эле. Мунун акысына англичандар Мустафа Камалды Түркия өлкөсүнүн президенти кылып дайындашат. Мына ошол убактан баштап англис таасири Түркиядагы бийлик үстүнөн өкүмдар болуп алды. Америка бул таасирди, айрыкча, армиядагы таасирди жогото албады. Болгону Эрдаган бийликти колго алгандан кийин гана Америка бул англис таасирин жоготту. Себеби, бул убакытка келип англис таасири алсырап, саясий майданда көрүнбөй калган эле. Акыбетте англичандарга малай болуп келген партиялар өтө алсырап алды. Ошентип, Америка таасири азыр Эрдагандын башкаруусу доорунда өкүмдар болуп алды. Американын таасири өлкө президенттигинде да, премьер министрликте да көрүнө турган болуп калды. Ошондуктан, демек, Эрдагандын Америка элчисине карата айткан сөздөрү иш жүзүндө вакыйка болбогон куру ызы-чуу болуп эсептелет. Мындай сөздөрдүн эч бир таасири жоктугун Америка да, аларды айтып жаткан кимсе да жакшы түшүнөт...

6 – Тыянак:

а) Түркиядагы азыркы кризистин үстүндө тургандар – Америка малайлары болгон Эрдаган жана Фатхуллах Гүлен.

б) Америка англичандардын эсептешүүгө мажбур кыла турган күч-кубаты бар убакта Эрдаган жана Гүлендин өз ара чатакташпаган бир күч болуп турушуна кызыкдар эле. Англичандардын күчү алсырап, Америка Адилет жана Өнүгүү партиясынын Фатхуллах жамааты менен чырдашуусуна унчукпай турган болду жана алардын Америкага малайлык кылууда о.э. Америка кызыкчылыктарына кызмат кылууда бири-бири менен атаандашууларына жол коюп берди.

в) Күчтүүрөөк ыктымал, Эрдагандын жок эле дегенде жакынкы келечекте бийликте калышы. Себеби, ал дагы эле өз рейтингин сактап келүүдө. Ал тургай, ага басым күчөгөн убакта да Америка Адилет партиясындагы башка адамды Гүленден үстөм коёт. Себеби, Америка Фатхуллах жамааты бир эшен жана анын муриддерине окшогон нерсе экенин, ал бийликте болуу ал жакта турсун, өзүн сактап калуу үчүн бирер өкүмдар саясий партиянын колтугуна кирүүдөн башка жол таба албашын жакшы түшүнөт.

г) Бул Америка жана анын адамдарынын өлчөөсүндө ушундай. Ал эми, Үммөт аракет кылып жаткан нерсеге келсек, ал Үммөттүн англичандар, америкалыктар таасирин, алардын малайлары жана жүгүртөктөрүн Аллахтын уруксаты менен түп-тамыры менен сууруп таштап, Халифалыкты кайра тикелеши. Анткени, Расулуллах А мындай деди:

«ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَىٰ مِنْهَا جَ النَّبِيُّ»

«... Кийин пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот». Бул хадисти Ахмад жана Абу Давуд Таялисий риваят кылды. Ошондо Халифалыкка жана ал үчүн аракет кылгандарга каршы күрөшкөн бардык кимселер, англис, Америка, орус, француз жана башка колонизатор кафирлер менен биргеликте аракет кылган бардык кимселер момундар колунда шерменделикке жана кордукка дуушар болушат.

«Ошол күндө момундар Аллах жеңишке ээ кылгандыгы себептүү шаттанышат. (Аллах) Өзү каалаган кишинин үстөм кылат. Ал кудурет жана ырайым ээси» [30:4-5]

24-сафар, 1435-х.

27-декабрь, 2013-м.

Түркия тарабынан Россия учагы атып түшүрүлүшүнүн натыйжалары

Суроо: менин суроом, Орусия согуштук учагынын Түрк реактивдүү учактары тарабынан уруп түшүрүлгөнү тууралуу: Бул окуя Сирия аба мейкиндигинде аба күчтөрүнүн операциялары көбөйүшүнө жол ачабы? Операциялар Түркия аба мейкиндигине чейин жайылабы? Жооп үчүн ыраазылык билдиремин.

Жооп:

1 – Сирия аба мейкиндигине токтолсок:

– Сирия аба мейкиндигинде операциялардын көбөйүшү дегенде, баардык жердин бомбаланышын назарда тутуп жатсаңыз, мындай кыргындар ансыз деле жүрүп жатат...

– Эгерде учактардын өз-ара келишпөөчүлүктөрү жана кагылышуулары тууралуу айтып жатсаңыз, мындай чыңалуу жакынкы келечекте болушу күтүлбөйт. Мунун себебин 11-октябрдагы билдирүүдө жана 18-ноябрдагы суроо-жоопто түшүндүрүп өткөнбүз.

2 – Операциялардын Түрк аба мейкиндигине чейин жайылуусуна келсек, Орусия менен Түркия арасындагы аба согушу тууралуу айтып жатат окшойсуз. Биздин анализибизге ылайык, төмөндөгү себептерден улам мындай абалдын болушу күтүлбөйт:

– Орусия аба күчтөрүнүн Сириядагы операциясы Америка менен түзүлгөн келишимдин негизинде жүрөт. Түркиядагы учурдагы бийлик Американын таасири астында. Ушундан улам, бул бийлик Американын келишимин жокко чыгара албайт...

– Мындай келишимдин бар экени анык. Муну жогоруда айткан билдирүү менен суроо-жоопто деталдуу түрдө баяндаганбыз. Путин, 2015-жылдын 24-ноябрында, Сочидеги маалымат жыйынында, учактын уруп түшүрүлүшү «далыбызга урулган сокку» деп ортодо келишим болгондугун билдирди. [24.11.2015 радио Сива] Бул билдирүү ортодо бир келишим болгонун жана бул келишимдин бузулганын түшүндүрөт...

– Чындыкка жакын нерсе ушул, учак Түрк саясий лидерлеринин буйругу менен эмес, Эрдогандан башка саясий максатты көздөгөн жана чегарада түркмөн бир туугандарынын бомбалануусуна чыдай албаган түрк аскерийлери ичиндеги айрым командирлердин буйругу менен урулду...

– Мунун далилин башбакан Давутоглунун берген маалымат жыйынынан кезиктирүүгө болот. Давутоглу: «Түрк аба мейкиндигин бузган учактарга каршы куралдуу күчтөрүбүздүн убагында кылган аракетин колго алуу зарыл», - деди. [24.11.2015 Radio Siwa].

– Орусия Түркия өкмөтүнүн коопсуздук келишимин бузбаганын билет. Себеби, Орусия учактары мындан мурун да түрк аба мейкиндигин кесип өткөн. Бирок, түрк өкмөтү чек араны бузган учактарга эскертүү берүү менен гана чектелген. Орусия да уруп түшүрүлгөн учактын өкмөтүн буйругу менен эмес, айрым аскерий жетекчилердин талабы менен болгонун билет. Ушундан улам жагдай оңдолуп кетиши мүмкүн. Ошондуктан, Орусия менен Түркия арасында согуштун болушу күтүлбөйт. Учак кризиси, экономикалык же дипломатиялык алакалар менен, же болбосо, учак урулган аймакта Орусиянын аба соккуларын күчөтүү сыяктуу саясий жолдор менен чечилиши күтүлөт. Окуяны тынчытууда Америка негизги ролду аткарат, айрыкча, түрк аскерлеринин аракетке келбешин катуу көзөмөлдөйт. Америка учактын каерде жана кантип урулганы тууралуу билдирүү берүү менен эки тарапты тең канааттандыруучу бир жолду табышы мүмкүн. Кечээ 24-ноябрда Америкалык чиновник: «Вашингтон Орусия учагы түрк аба мейкиндигин кыска убакытта кесип өткөн жана Сирия ичинде уруп түшүрүлгөн деп эсептейт», – деди. [25.11.2015 Deutsche Welle]. Мындан көрүнүп тургандай, Америка эки тараптын тең көңүлүн алууга аракет кылууда!

– Демек, анализибиз боюнча, жакынкы аралыкта Түркия менен Орусия ортосунда катуу чыңалуу күтүлбөйт. Тескери түрдө, эгер саясий күрөштөрдүн катарында аскерий операциялар да активдеше баштаса, анда окуялар чыңалат жана алар күтүлбөгөн жыйынтыктарга жол ачылышы мүмкүн.

– Тыянактап айтканда, ушундай бир исламий өлкөдө бул сыяктуу окуялардын жана алардын жыйынтыгы колонизатор каапырлар менен алардын агенттери көзөмөлүндө болушу өкүнүчтүү! Бирок күндөр алмашып туруучу. Алланын уруксаты менен бул абал узакка барбайт. Халифалык нуру Ислам өлкөлөрүн, жада калса, дүйнөнүн ар бир көчөсүн жарык кылат. Ислам душмандарын өз өлкөлөрүнө кууп кирет, эгер өлкөлөрү калган болсо.

{وَلْتَعْلَمَنَّ نَبَاهُ بَعْدَ جَيْنِ}

«Албетте, Анын берген кабарынын туура экенин бир аз убакыттан кийин эң жакшы билип аласыңар» [Сод 88]

13-сафар, 1437-х.

25-ноябрь, 2015-м.

Түркия премьер-министир Ахмад Давудоглунун отставкага чыгышынын себептери жана бул себептердин факторлору

Суроо: маалымат каражаттарында Давудоглу Эрдаган тарабынан мажбурий отставкага чыгарылганы жөнүндөгү талкуулоо уланууда. Айрымдар мунун себеби Давудоглу президенттик системаны колдобогону болду деп айтып жатышкан болсо, кээ бирөөлөр Давудоглу качкындардын Европага агып баруусу маселеси боюнча Европа Союзу менен өткөрүлгөн сүйлөшүүлөрдө артка чегингендиги себеп болду деген пикирди айтууда... Сураныч, ушул маселени пчыктап берсеңиз. 14 жыл Эрдагандан ажырабаган Давудоглу эмне мынчалык тез отставкага чыкты, балким, отставкага чыгарылды? Сураныч, түшүндүрүп бериңиз. Бул үчүн сизге көп ыраазычылык билдиремин.

Жооп: бул отставканын же отставкага чыгаруунун шарттарын о.э. жүзөгө келген абалдарды үйрөнүп чыгуу – себептерди жана бул себептердин факторлорун көрсөтүп берет:

1 – Эрдагандын премьер-министрлик доорун гана эмес, Давудоглунун премьер-министрлигинин биринчи жылын күзөткөн киши президент Эрдаган менен анын катарлашы Давудоглу ортосунда чоң айырма жок экенин көрөт. Бул экилик «Адилет жана Өнүгүү» партиясы башкарып жаткан Түркиядагы саясий түзүмдүн белгилеринин бири болуп келди. Эрдагандын шахсияты (личность) башчы болууну, жоопкерчилик жана башкаруу рухун жакшы көрүү жагынан Давудоглунун шахсиятынан кыйла жогору болсо да... Давудоглу кызматта турган жылдары Эрдаганга эч кандай каршылык көрсөтпөдү. Давудоглу 2003-2009-жылдарда Эрдагандын кеңешчиси болуп турган убакта да, 2009-2014-жылдарда тышкы иштер министри кызматын ээлеп турганда да, 2015-жылы июнда өкмөт башчысы болгон убакта да Эрдаган менен эч кандай карама-каршылыкка кирбеди. Бирок, Эрдагандын шахсияты конституцияда көрсөтүлгөн символдук кызматка ыраазы болбойт. Ошондуктан, ал президентти мамлекеттеги биринчи кишиге айланта турган жаңы конституцияны тастыктатуу үчүн ыңгайлуу убакытты күтүп жаткан. Бирок, «Адилет жана Өнүгүү» партиясы 2015-жылдагы шайлоолордо адаттанган көпчүлүктүн добушун ала албады. Бул ийгиликсиздик Эрдаганга конституцияны өзү каалап жаткан президенттик түзүмгө өзгөртүү мүмкүнчүлүгүн бербеди. Ошондон кийин ал көбүрөөк добуш алуу үмүтүндө мөөнөтүнөн мурун шайлоолорду өткөрүүгө чакырды...

2 – 2015-жылдагы ушул шайлоолордон кийин Давудоглу тарабынан эки нерсе байкалды. Бул эки нерсе Эрдаганды тынчсыздантты:

Биринчи нерсе: Давудоглу президенттик түзүмдү Эрдаган каалагандай жан үрөп колдоп-кубаттабады. Бул, айрыкча Давудоглу 2015-жылы июндагы шайлоолордон кийин берген түшүндүрмөлөрүндө көзгө урунуп турат. Давудоглу бир телеберүүдө: «Биз президенттик түзүмгө өтүүнү каалаган элек, бирок, калк бизге андай укукту бербеди. Учурда жаңы иш тартиби бар, ушул иш тартибин баары этибарга алышы зарыл», - деди. (Milliet, 2015-жыл, 11-июнь). Бул нерсе Эрдаганды тынчсыздантып койду. Себеби, бул түшүндүрмө калк Эрдаганды президенттик түзүм маселесинде колдоп-кубаттабай жатканын көрсөтүп берген. Акыйкатта болсо, Эрдаган өзү калк тарабынан шайланганын жана бул калк анын көз караштарын (бул көз караштардын эң көзгө көрүнгөнү – президенттик түзүм) колдоп-кубаттап жатканын баса белгилеп келе жаткан!

Экинчиси: Давудоглу качкындардын Европага агып бара жатканы туурасында Европа Союзу менен алып барылган сүйлөшүүлөрдө тайылгандыгы жана сүйлөшүүлөр учурунда Давудоглуну курчап турган абал о.э. Европа Давудоглу барышы-жөнөп кетиши учурундагы ага көңүл бурушу. Ал тургай, маалымат каражаттарындагы кээ бир саясий талдоолордо Түркия Америкадан алыстоо акысына Түркия менен Европанын жакындашуусу байкалып жатканы көрсөтүлгөн! Булардын баарына себеп ушул сүйлөшүүлөр Давудоглу менен Европа Союзунун өз ара пикир келишүүсү менен өткөнү болду. Бул абал Эрдаган жана анын артында турган Американы кабатырга салды. Эрдаган жана Америка Европа Давудоглуна таасир өткөрүшүнөн кабатырланып калышты. Айрыкча, Давудоглу Эрдаган сыяктуу саясий айла-амалдуу болбой, тескерисинче, саясий аң-сезими жөнөкөйлүккө жакыныраак болгону үчүн түлкү Европа анын ишенимине оңой эле кирип алышы же эч болбогондо анын достугуна жетишүүсү мүмкүн эле! Эрдаган жана анын артында турган Америка ушундан тынчсызданып калды... Ошентип, Европа Давудоглуну – эч болбогондо анын достугуна жетишип, бул достуктан башка максаттар үчүн пайдалануу үчүн – алдоого урунду... Ал эми, Эрдаган жана анын артында турган Америка Европа Түркияга – ал тургай, алардын түшүнүгүндөгү достук менен болсо да – жылжып киришин каалабайт!

3 – Биринчи нерсеге келсек, ал Эрдаганды тынчсызданткан, бирок, Эрдаганга – анын жакындарынан бири болгон Давудоглуну мына ушундай кордоо көрүнүшүндө отставкага чыгарууга мажбур кыла турган – коркунуч туудурбаган эле... Давудоглу шайлоолор жөнүндө жогоруда айтылган таризде түшүндүрмө бергенине себеп – шайлоо натыйжалары «Адилет жана Өнүгүү» партиясы президенттик түзүмүн орнотуу мүмкүнчүлүгүн берген добуштардын үчтөн эки бөлүгүн алууга

жетишишине алып келбегендиги. Ал тургай, анын ушул түшүндүрмөсү бутага алынган учурда да аны тынчтык менен чечүү мүмкүн эле. Себеби, Давудоглу кийинчерээк ага тескери сөздөрдү да айткан...

Бирок, бир жаңсыл токтомого келүүнү жана Давудоглуну ушул таризде отставкага чыгарууну талап кылган нерсе – экинчи иш жана Эрдагандын артында турган Америка болгону көрүнүп турат. Европа менен жакындашмакчы болгон саясатчыларга сабак болушу үчүн Давудоглу ушул таризде отставкага чыгарылды. Түпкүлүгүндө, Давудоглу Европа сызган сызыктан жүрбөгөн эле, а түгүл, европалыктар менен жакындашпаган болчу. Ал болгону алар менен бир аз достук таризде сүйлөшүү жүргүзгөн жана Эрдаганга окшоп Европага каршы кызуу сөздөрдү айтпаган. Натыйжада, Давудоглунун тагдыры ушундай болду!

Эми жогоруда айтылып өткөн экинчи нерсе ушул отставкага чыгаруунун артында турганын көрсөткөн далилдерге келсек, алар төмөнкүлөр:

а) Эрдаган 2016-жылы 1-апрелде Америкадан кайткандан кийин ушул иш-чараларына киришти. Ал Америкада Обама менен жолугушту. Мына ошондон кийин Эрдаган кайтып келип ушул чараларды көрүүгө киришти! Бул абал Обама 2015-жылы 30-сентябрда Путин менен жолугушканын эске салат. Ошондо Путин кайтып келип Сирияга аба чабуулу менен аралашуусун жарыялаган! Ошентип, Обаманын Эрдаган менен жолугушканы, андан кийин Эрдаган кайтып келип Давудоглуну отставкага чыгаруу чараларын көрө баштаганы, булардын баары бул иште Американын колу бар экенин көрсөтүп турат. Америка муну менен Европанын Түркияга жылжып киришинин ар кандай ыктымалын жок кылмакчы болду. Америка муну менен Түркиядагы таасир бир гана Америка саясатына таандык болушун максат кылат!

б) Эрдаган Давудоглуну отставкага чыгаруу туурасында көргөн чаралары Европа Союзу менен алып барылган сүйлөшүүлөр дээрлик аягына жетейин деп калган убакта чокусуна чыкты! Мисалы, «Дарул хаят» сайты 2016-жылы 22-майда ушул кабарды таратты: «Бул токтомо Түркия үчүн Европа Союзу менен өтө маанилүү келишим түзүлгөндүгү жөнүндө 4-майда Брюсселден «сүйүнчү» кабарлар келгенден кийин эле жана Евро комиссия Түркия бир нече жылдардан бери талап кылып келе жаткан нерсеге – т.а. түрктөр Европа Союзундагы Шенген зонасына кирүүлөрү үчүн виза алуу жөнүндөгү шартты бекер кылууга – ыраазылык бергени жарыя кылынгандан кийин эле кабыл алынды. Эрдаган жана Давудоглу муну майрамдап белгилөөнүн ордуна түрк президенти өзүнүн премьер-министрин чакырып жолугушту. Бир жарым саатка созулган бул жолугушууга жалгыз экөөсү гана катышты. Жолугушуунун аягында Давудоглу Эрдагандын командасынан чыгуу ниетинде экендиги

маалымдалды. Бул болсо, экөөсү ортосунда кеминде он жылга созулган бекем алакага жарака кеткенин түшүндүрөт. Давудоглу партия конференциясынын биринчи чукул жыйынында «Адилет жана Өнүгүү» партиясынын төрагасы болуп бир добуштан шайланып, Эрдагандан кийин Түркиянын 62-өкмөт башчысы болгон эле. Ал шайлангандан кийин эле мамлекет башчысы анын ишине аралашып жатканынын белгилери байкалган. Себеби, Давудоглу Эрдагандан мамлекеттин тышкы жана регионалдык саясатын иштеп чыгууда партиянын ички каналдары аркылуу көрсөтмөлөрдү ала баштаган...».

4-май күнү Давудоглу Эрдаган менен бир жарым сааттан ашуун уланган жолугушуудан кийин 2016-жылы 5-майда басма сөз конференциясында (өз кызматынан «Адилет жана Өнүгүү» партиясы өткөргөн чукул жыйында кетишин жарыялады. Ал кошумчалап, анын бул чечими жеке тандоо натыйжасы эмес, зарылдык себептүү болгонун айтты. Ал: «Мен партиянын биримдигин сактап калуу үчүн партия төрагасын өзгөртүү максатка ылайык деген чечимге келдим, мен 22-май конференциясында талапкер көрсөтүү пикиринде эмесмин», - деп кошумчалады. skynewsarabia 2016-жыл, 5-май).

4 – Эрдаган бул отставкага чыгаруу токтомун кабыл алууга ушул кадамдар менен чөйрө даярдады:

а) Давудоглунун «Адилет жана Өнүгүү» партиясынын төрагасы катары региондордогу партия жооптууларын дайындоо (укугу) 2016-жылы 29-май күнү тартып алынды. «Рейтер» 2016-жылы, 2-майда ушуларды билдирди: «Жума күнү Адилет жана Өнүгүү партиясынын аткаруучу комиссиясынын жыйынындагы кадамдар – Түркияда аткаруучу укуктарга ээ президенттик башкарууну каалап жаткан адам т.а. Эрдаган менен парламенттик түзүм өзгөртүлгөндө укуктары чектеле турган адам т.а. Давудоглу ортосундагы алака кескиндешкенин көрсөткөн эң күчтүү далилдердин бири...».

б) 1-майда т.а. Давудоглунун кызматтан кетишинен төрт күн мурун жана партиянын борбордук кеңеши жыйынынан эки күн кийин интернет тармагында «пеликан досьеси» (pelican dosyasi) деген булагы жана ким тарабынан экендиги белгисиз бир досье пайда болду. Ал Давудоглу өз чечимин жарыялаганга чейин Түркиядагы саясий жана маалымат чөйрөлөрүнүн оозунан түшпөй калды.

Бул досьенин аталышы жок жана булагы да көрсөтүлбөгөн. Анын кириш сөзүндө бул досьени «президент алдына руху менен келген кишилердин» «ый-муну» деп эсептөө керектиги айтылган. Досьедеги негизги пикир премьер-министр Давудоглу – досьеде «кожом» т.а. устаз деп көрсөтүлгөн – президент Эрдаган сызган сызыктан чыгып, ага каршы төңкөрүш жасоого чечим кылынганын бир нече окуяларды жана ачык-

ашкере, же парда артында, же телефондо айтылган сөздөрдү көрсөтүү аркылуу далилдөөгө каратылган. Досьеде келишинче, Эрдаган Давудоглунан президенттик түзүмдү колдоп-кубаттоо жана «ага каршы Батыштын төңкөрүш жасоого болгон аракеттеринен» коргоо жөнүндө убада алган. Досьеде баса белгиленишинче, Давудоглу убадасына бапаа кылбаган. Досьеде Давудоглунун көптөгөн тескери иштери жөнүндө да сөз болгон. Бул досьеде эч кандай ишенимдүү «далил» көрсөтүлбөгөнүнө карабастан, ал таркатылды жана Давудоглу жөнүндө айың кептер жайылды, ал жамандап көрсөтүлдү... Бул досьедеги нерселерге терең назар салынса, анын артында Эрдаганга жакын чөйрөдөгүлөр тургандыгынын ыктымалы күчтүүрөөк экени көрүнөт.

в) Эрдагандын жүгүртөктөрү ушул багытка кызмат кыла турган сөздөрдү тынымсыз айтышууда. Мисалы, Эрдаганга жакын кишилердин бири, парламент спикери Исмаил Кахраман: «Эки айдоочу башкарган автомашина окуялардан (кырсыктан) сактана албайт», - деп баса белгиледи. (<http://www.france24.com/ar/2016.05.05>). Түпкүлүгүндө, алар Давудоглунун жалаң гана «айдоочунун» жанында олтуруп келгенин абдан жакшы билишет!

5 – Күтүлгөндөй 2016-жылы 22-майда «Адилет жана Өнүгүү» партиясынын конференциясы шашылыш өткөрүлдү. Жыйында Бенали Йилдирим партия төрагасы болуп шайланды. Ошондон кийин Давудоглу өкмөт башчысы кызматынан кеткенин билдирди жана Эрдаган партиянын жаңы төрагасы болгон өзүнүн малайына жаңы өкмөттү түзүүнү сунуштады... Өкмөт да 2016-жылы 23-майда шашылыш түрдө түзүлдү. «Түркия президенти Режеп Таййиб Эрдаган шаршемби күнү президент аткаруучу бийлик үстүнөн көзөмөлдү бекемдөөгө чечкиндүү аракет кылганын алдын ала тастыктаган жаңы өкмөттүн биринчи жыйынына төрагалык кылды. Ошол эле учурда, оппозиция президентке кенири укуктар берилсе тартипсиздиктер келип чыгышынан эскертти. Жаңы премьер-министр өз кызматын ээлеши менен эле Америка жана француз моделине окшогон президенттик системаны кабыл алуу үчүн тездик менен «мүмкүнчүлүгүндөгү бардык нерсени ишке салышы» туурасында убада берди». (Арабийя: 2016-жыл, 25-май). «Түрк Пресс» 2016-жылы 24-майда өзүнүн сайтында мындай кабар таратты: «Адилет жана Өнүгүү партиясынын төрагасы Бенали Йилдирим премьер-министрлик вазыйпасын Ахмад Давудоглунан расмий түрдө кабыл алды. Бул ырасым Чанкая сарайында Йилдирим жаңы өкмөттүн курамын жарыялагандан кийин эле өткөрүлдү. Давудоглу сарайдан жабык эшиктер артында өткөрүлгөн жыйындан кийин өзүнүн жеке автомашинасында чыгып кетти. 30 мүнөткө созулган ушун жыйында Давудоглу өзүнүн вазыйпаларын Йилдиримга тапшырды. Ошол күнү

Бенали Йилдирим президент Эрдаганга көрсөтүп анын ыраазылыгын алган жаңы өкмөт мүчөлөрүнүн тизмесин жарыялады. Ошондон кийин ал премьер-министр катары партия менен өзүнүн биринчи жыйынын өткөрүү үчүн Адилет жана Өнүгүү партиясынын башкы кеңсесине жөнөдү...».

«Адилет жана Өнүгүү» партиясынын чукул конференциясында бул партиянын чыныгы төрагасы Эрдаган экени көрүнүп калды. Бенали Йилдирим Эрдаганга көбүрөөк берилгендиги үчүн ал Эрдагандын биринчи даражалуу максаттарын тезинен ишке ашырат. Ошондуктан, ал «Адилет жана Өнүгүү» партиясынын төрагасы болуп шайланды. Бенали Йилдирим чукул конференцияда сүйлөгөн сөзүндө президенттик түзүм ылайыктуу түзүм экенин баса белгиледи жана бул партиянын башчысы Эрдаган экендигин айтты. Йилдирим «Адилет жана Өнүгүү» партиясынын жолу Эрдагандын жолу экенин да баса белгиледи.

6 – Ошентип, Давудоглууну отставкага чыгаруудагы ыктымалдагы күчтүү себеп – айтып өткөнүбүздөй – ал качкындардын Европага агып бара жатканы туурасында Европа Союзу менен алып барылган сүйлөшүүлөрдө тайылгандыгы жана сүйлөшүүлөр учурунда Давудоглууну курчап турган абал о.э. Европа Давудоглу барышы-жөнөп кетиши учурундагы ага көңүл бурушу... Муну Америка, Европа жана Эрдаган тарабынан берилген билдирүүлөр тастыктап турат:

а) Америка берген билдирүүлөргө келсек, «АКШ мамлекет департаментинин өкүлү Марк Тонер бейшемби күнү Кошмо Штаттар Түркия премьер-министри Ахмад Давудоглуунун отставкага чыкканын Түркиянын ички иши деп эсептешин билдирди». «Россиянын Спутник агенттиги, 2016-жыл, 5-май). Т.а. Америка муну ыраазылык менен кабыл алды!

б) Ал эми, Европанын билдирүүлөрү кескин түстө болду. Себеби, Британия басма сөзү бул окуяны «сарайдагы төңкөрүш» деп атап, премьер-министр Давудоглууну коргой баштады. Мисалы, «Ал-Жазира нет» 2016-жылы 1-майда ушул кабарды таратты: «Бүгүн Британия гезиттери Түркия президенти Режеп Таййиб Эрдаган менен премьер-министр Ахмад Давудоглу ортосундагы келишпестик жөнүндө толуп ташты. Мисалы, Файнэншл Таймстын жазышынча, түрк бийлигиндеги күрөш Түркиядан Европа Союзуна өтүп жаткан мигранттар агымын токтотуу жөнүндө түзүлгөн негизги келишимге коркунуч туудура турган болду. Мигранттар проблемасы боюнча Давудоглу немис канцлери Ангела Меркель менен жеке өзү сүйлөшкөн. Гезит президент Эрдаган анын премьер-министри кол койгон келишимди солгун кабыл алганын жана Европа Союзуна карата душмандык билдиргенин көрсөтүп өттү. Гезит Европа Союзу расмийлери түрк жарандары үчүн визаны бекер

кылуу жөнүндөгү келишим Давудоглу менен Эрдагандын алкасына жарака кетирди эсептеп жатышканын жана Давудоглунун кулашы Еврокомиссия кече эле кол койгон ушул келишим боюнча алга кадам таштоону сунуштаганынан болгону бир нече сааттан кийин эле жүз берди деп жазды. Макалада Эрдаган султан президент, «неоисламчыл» жана Давудоглунун касташкан душманы деп аталды. Макалада Эрдаганда Европа Союзуна карата жакшы көз караш аз экени айтылды...».

в) Эрдаган болсо Европага асылып, аны эки жүздүү деп айыптады. Ал борбор Анкарада сүйлөгөн ушуларды айтты: ««Европа Союзу бизге террорчу уюмга каршы күрөштү азайткыла демекчи болуп жатат». Эрдаган бул сөздөрү менен Күртстан Жумушчулар партиясынын козголоңчуларына каршы Түркия алып барып жаткан согушка ишара кылды. Ал кошумчалап, Европа Союзуна «Силер качандан бери бул мамлекетти башкара турган болуп калдыңар, силерге бул укукту ким берди?» деген суроосун да берди». (Ал-Жазира нет, 2016-жыл, 12-май). Акыркы убакта Европа Союзуна жолдогон эң кескин сындолорунун биринде Эрдаган бул союзду эки жүздүүлүктө айыптап ушуларды айтты: «Алар өздөрүн «терроризмге каршы күрөштө» туура кылып жатабыз деп ойлошууда, бирок, ал эми, бул иш бизге тиешелүү болгондо алар аны алгылыктуу эмес «ашыкча аракет» деп эсептешүүдө. Кечиресинер, ачык айтайын, бул – эки жүздүүлүк деп аталат». (Ал-Жазира 2016-жыл, 12-май). «Ал-Жазира» 2016-жылы 25-майда ушуларды кабарлады: «Эрдаган европалыктарды түрк жарандарына визаны бекер кылуу үчүн Түркиядан маал-маалы менен жаңы өлчөөлөрдү талап кылбоого чакырды... Эрдаган Латын Америка мамлекеттери Түркиядан анын жарандары виза менен кирүүсүн бекер кылуу үчүн мындай оор шарттарды талап кылбаганын айтып «Бирок, Түркия Европа Союзунун мүчөлүгүнө талапкер мамлекет, ошондой болсо да алар эмне үчүн бул шарттарды талап кылышууда?» деп кошумчалады».

7 – Ушуга ылайык, Давудоглуну отставкага чыгаруудагы башкы себеп Давудоглу президенттик түзүмдү жан үрөп колдоп-кубаттабаганы эмес, тескерисинче, ал – жогоруда баян кылганыбыздай – Европа Союзу менен алып барылган сүйлөшүүлөрдүн ушул узун сызыгында тайылганы болду. А түгүл, Давудоглу президенттик системаны жан үрөп колдоп-кубаттабаганы Эрдаганды тынчсызданткан болсо да, бирок, бул башкы себеп эмес. Эрдаган премьер-министрди кулатуу аркылуу Түркия толугу менен Америка кучагына киришин камсыздоо жана Британия менен Европанын Түркия жөнүндөгү арзуулары каршысында эшикти бирер убакытка чейин жабуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болду... Ошондуктан, Эрдаган «Адилет жана Өнүгүү» партиясынын Давудоглуну отставкага чыгаруу жана партиянын жаңы төрагасын дайындоо жөнүндөгү ушул

токтомдорун кабыл алган чукул конференциясын «Түркиянын жаңы тарыхындагы эң маанилүү саясий бурулуш деп атады. Бул болсо ушул конференциядан кийин партия жана мамлекет жетекчилигинде чоң өзгөрүүлөр болушун көрсөтүп турат. Бул ачык-айкын көрүнүп турган нерсе. Ал партиянын кырк пайыздан көбүрөөгү өзгөргөн жаңы жетекчилиги тизмесинде анык көрүнгөн. Бул өзгөрүү өкмөт жана мамлекеттин көптөгөн рычагдарында да уланышы күтүлүүдө. (Түрк Пресс, 2016-жыл, 24-май). Муну конференцияда Эрдагандын кайрылуусу «Ордунан тике туруп тыңдалды, ал Адилет жана Өнүгүү партиясы конференцияларындагы бир жаңы абал, ал партия жана мамлекет пирамидасы негиздөөчүсүнүн жол башчысын жана жетекчилигин баары кабыл алып жатканынын белгиси... деп айтылган сөздөр тастыктап турат». (Түрк Пресс, 2016-жыл, 24-май).

Давудоглуну партия жана өкмөт башчылыгынан отставкага чыгаруу себеби туурасында мен күчтүүрөөк эсептеген ыктымал ушул. Валлоху Аълам ва Ахкам.

23-шаъбан, 1437-х.

30-май, 2016-м.

Түркия жана анын кошуналары менен мамилеси

Суроо: Түркия премьер-министри 2016-жылы 13-июлда: «Түркия Сирия менен нормалдуу алакаларды кайра жандантат», - деди. «Заман-арабий» 2016-жылы 13-июлда ушул кабарды басып чыкты: «Түркия премьер-министри Бенали Йилдирим Түркия Сирия менен нормалдуу алакаларын кайра жандантат деп билдирди»... Түркиянын Сирияга карата саясаты капыстан карама-каршы тарапка өзгөрүшүнүн артында кандай себеп турат? Анын себеби Түркия менен Сирия ортосундагы келишимби? Же Түркия саясатына таасир кылган Америка саясатыбы? Аллах сизге жакшылыктарын насип кылсын.

Жооп: суроодогу маселелердин жообу айкын болушу үчүн төмөнкү абалдарды карап чыгабыз:

Биринчи: Довудоглу отставкага кетип Бенали Йилдирим премьер-министрлик кызматын ээлегенден кийин Түркия-Россия жарашуусу жөнүндө сөздөр айтыла баштады. Бул жөнүндө «Түркия пост»то 2016-жылы 4-июнда келди т.а. президент Эрдаган 2016-жылы 22-майда Бенали Йилдиримга премьер-министр кызматын сунуш кылгандан он күн өтүп Йилдирим: «Жаңы өкмөт Россия менен алакаларды нормалдаштырууга болгон аракетин жасайт жана Иран менен кызматташтыкты бекемдейт», - деп билдирди. Программанын текстинде мындай делет: «Түркия Россия менен алакаларды диалог аркылуу нормалдаштыруу аракетин улантат». Андан кийин 2016-жылы июнь айынын ортосунда байланыштар ылдамдады. Ошондон кийин иштер өзгөчө ылдамдап, чаташ билдирүүлөр берилип шектүү, таң калычтуу түрдө ачыктала баштады:

1 – Өзгөчө ылдам иш-аракетке келсек, Түркия позициясы – суроодо көрсөтүлгөндөй – карама-каршы тарапка өзгөрдү. Бул ачык ашкере болду:

а) Орус самолёту аба мейкиндигин бузуп өткөнү үчүн кечирим сурабашын айтып келген Түркия 2016-жылы 27-июнда кечирим сурады: «Кремлдин расмий өкүлү Дмитрий Песков «Түрк президенти каза болгон орус учкучунун үй-бүлөсүнө көңүл айтып, кечирим сурады» деди. Ал кошумчалап Эрдаган «Түркия менен Россия ортосундагы салттуу достук мамилелерин жакшыртууга болгон күчүн жумшоосун» айтканын көрсөтүп өттү». (Арабийя, 2016-жыл, 27-июнь).

б) Сирия калкын, өзгөчө Түркман тоосун бомбалап жаткан Путин душман эле, азыр болсо аны менен сүйлөшүү достук сүйлөшүүсүнө айланды! Эрдаган 2016-жылы 29-июнда Путин менен телефон аркылуу байланышты. «Түркия президентинин аппаратындагы булактарга ылайык, телефон аркылуу сүйлөшүү достук маанайда өттү». (Арабий Жаид, 2016-жыл, 29-июнь)...

в) Түркия Россия менен Сириядагы куралдуу кыймылдарды түрлөргө бөлүүдө келише албай келе жаткан. Азыр болсо бул эки мамлекет келишип, кызматташтыкта аракет кыла турган болушту. «... Россия тышкы иштер министри Лавров менен Түркия тышкы иштер министринин Сочиде 2016-жылы 1-июлда болгон жолугушуусунда Сирия темасы эки мамлекет өз ара келишип алган эң маанилүү тема болду. Эки мамлекет терроризмге каршы күрөшүү жөнүндө өз ара келишип алды. Орус тышкы иштер министри Сергей Лавров Москва менен Анкара ортосунда Сириядагы террорчуларды түрлөргө бөлүүдө келишпестиктер болушун четке кагып, терроризмге каршы согушта эки тарап ортосундагы кызматташтык кайра башталышын баса белгиледи». (Русиял Явм, 2016-жыл, 1-июль).

Түркия Сириядагы «террорчу жамааттарды» түрлөргө бөлүүдө Россия менен келишим тапканы дагы бир этибарлуу маселе. Себеби, Түркия бир нече жылдардан бери Сирия оппозициясын колдоп-кубатташын жарыялап келе жаткан позицияны кармаган. Ал эми, жогорудагы келишим мурункусунан бүтүндөй башка жаңы тема.

г) Орус президенти Путин менен Эрдаган ортосунда жолугушуу өткөрүү тездешти. Бул жолугушууну 2016-жылы сентябрда Кытайда өткөрүүгө чечим кылынган. Түрк тышкы иштер министри эки президент ортосундагы бул жолугушуу эртерээк, август айында Россияда өткөрүлүшүн маалымдады. «Интерфакс агенттиги түрк тышкы иштер министринин орус президенти Путин менен түрк президенти Режеп Таййиб Эрдаган август айында Сочиде жолугушат деген сөзүн келтирди. Өз кезегинде орус тышкы иштер министри: «Орус жана түрк армиялары ортосунда Сирия жаатында кызматташуу алып барылышына үмүт кылабыз» деди». (Арабия нет, 2016-жыл, 2-июль)...

д) «Орус президенти Путин өзүнүн түрк кесиптеши менен телефон менен байланышкандан кийин туризм жаатында Түркияга киргизилген санкцияларды бекер кылууга көрсөтмө берди жана эки мамлекет ортосундагы нормалдуу соода алакаларын жандантууну буйрук кылды. Путин премьер-министр Дмитрий Медведевден алакаларды нормалдаштырууга негиз болгон зарыл мыйзамдуу оңдоп-түзөтүүлөр туурасында сунуштарды даярдоону талап кылды». (Русиял Явм, 2016-жыл, 11-июль).

2 – Билдирүүлөрдүн чаташтыгына келсек:

а) Түрк тышкы иштер министри 2016-жылы 4-июлда анын мамлекети Россия «Сириядагы террорчуларды» бомбалоо үчүн Адаанадагы «Инжирлик» аскерий аба базасынан пайдаланышына тоскоолдук кылбашын билдирди. Андан кийин Түркиянын муну четке кагышы белгисиз бойдон калды. «Түрк тышкы иштер министри «орус

самолёттору инжирлик аба базасынан пайдаланышы мүмкүнбү?» деген суроого жооп берип жатып: «Орус самолётторунун бул базага келишине ишара кылган эч кандай түшүндүрмө айта албайм» деди». (Ал-Жазира нет, 2016-жыл, 4-июль).

б) «Түрк премьер-министри Бенали Йилдирим анын мамлекети Россияга «Су-24 орус аскерий самолётун атып түшүрүү акыбетинде жеткирилген зыянды төлөөгө даяр экенин билдирди. Белгилүү болгондой, түрк президенти Режеп Таййиб Эрдаган бул окуя туурасында өзүнүн орус кесиптеши Путинден кечирим сураган жана Россия менен Түркия ортосундагы мурунку алакаларды кайра жандантууга чакырган». (Год, 2016-жыл, 28-июнь). Ошондон кийин бул нерсе четке кагылды, «Ошол эле учурда, түрк премьер-министри Бенали Йилдирим бул окуя үчүн Россияга компенсация төлөө жөнүндөгү билдирүүлөрүн танды. Маалымат каражаттары Йилдиримдин «Россияга компенсация төлөө маселеси талкууга коюлган жок» деген сөзүн таркатты. Бул кабар Йилдирим бир интервьюсунда «Анкара эки мамлекет ортосундагы алакаларга зыян жеткирген бул окуя үчүн компенсация сунуштоого даяр» деп айткандан кийин келди». (Би-Би-Си, 2016-жыл, 28-июнь). Ошондон кийин, компенсация төлөөгө окшогон нерсе болду. «Түркиянын «Кемер» курортунун мэри Анталия шаарында орус башкы консулу менен жолугушуу учурунда каза болгон учкучтун үй-бүлөсүнө бир квартира берүүнү сунуштады». (Русиял Явм, 2016-жыл, 1-июль)...

Экинчи: Булардын бардыгы жөнүндө кеңири пикир жүргүзүү менен бул иштердин артындагы себепти түшүнүү мүмкүн... Ушул шашкакактык жана чаташтык бул окуялар жергиликтүү иш эместигин көрсөтүп турат. Антпесе, мындай таң калычтуу тездик менен карама-каршы тарапка өзгөрүү болбойт эле. Тескерисинче, бул шашкакактык жана чаташтык чет элден буйрук берилгенин көрсөтүп турат. Ушул буйрукту берген тараптын кызыкчылыгы үчүн бул буйрук аткарылышы шарт... Бирок, буйрук берген тарап ким жана анын кызыкчылыгы кандай? Ал тарап – Америка, кызыкчылык – Сирия режими менен илманий саясий чечимге келишүү. Муну ырастап турган далилдердин айрымдары:

1 – Америка Сирия режимин колдоодо жана козголоңчуларды бул режим менен сүйлөшүү алып барууга мажбур кылууда болгон күчүн жумшады. Американын максаты илманий негизде бул режим менен шерик болгон башкарууну түзүү. Америка бул максатка Иран, анын хизби жана куралдуу топтору аркылуу урунду. Бирок, бул аракети кыйрады. Ошондон кийин Америка бул максатка Россия, анын ракеталары, аскерий самолёттору, аскерий кемелери аркылуу урунду. Бирок, бул аракети да кыйрады. Америка бул максатка Саудия аркылуу да урунуп айрым куралдуу топторду курамына алган сүйлөшүү

өткөрүүчү делегацияны түздү. Ошого карабастан, бул аракеттери ийгиликке жетишпеди... Азыр Америка жогоруда айтылган жүгүртөк куралдары ийгиликсиздикке учураган нерседе Түркия ийгиликтүү роль ойношу мүмкүн деп ойлоодо.

2 – Түркия менен Россиянын жарашуудагы эң көзгө көрүнгөн урааны – Сирия. Себеби, эки тарап жаңы жолугушууларда жана байланыштарда Сирия кризиси үчүн чечим табуу зарыл экенин катуу баса белгилөөдө жана «террорчу жамааттарды» түргө бөлүүдө экөөсү ортосунда эч кандай карама-каршылык жок экенин жарыялашууда. «... Россия тышкы иштер министри Лавров менен Түркия тышкы иштер министринин 2016-жылы 1-июлда Сочидеги жолугушуусунда Сирия темасы эки мамлекеттин жарашуудагы темаларынын эң маанилүүсү болду. Эки министр терроризмге каршы согушуу зарылдыгы туурасында бир пикир билдиришти, орус тышкы иштер министри Лавров Москва менен Анкара ортосунда Сириядагы террорчуларды түргө бөлүүдө келишпестиктер болушун четке кагып, эки мамлекет ортосунда терроризмге каршы күрөш боюнча кызматташтык кайра башталарын баса белгиледи». (Русиял Явм 2016-жыл, 1-июль). «Орус тышкы иштер министри Сергей Лавров Сирия кризисин чечүү боюнча Анкара менен боло турган диалог дагы да айкындуулук менен өзгөчөлөнүшүнө үмүт билдирди. Бул диалог орус-түрк алакалары нормалдашкандан кийин башталат. «Русиял Явм» каналы Лавровдун ушул сөздөрүн келтирди: «Мен бул сүйлөшүүлөр Сирия кризисин жеңип өтүү жөнүндө күчтүү ортоктош көз караштарды табууда бизге жардам берет деп үмүт кыламын...». Лавров өткөн айдын аяктарында түрк кесиптеши Мавлуд Чавушоглу менен болгон акыркы жолугушууга түшүндүрмө берип жолугушуудагы диалог айкын түрдө өткөнүн билдирди. Ал: «Биз Коопсуздук Кеңешинин жана Сирияга жардам көрсөтүүчү эл аралык топтун токтомдорун колдонуу жаатында келишүүлөргө жетишүү үчүн дагы да ачыгыраак түстөгү кеңешүүлөрдү өткөрөбүз» деп кошумчалады». (Набаъ Арабий, 2016-жыл, 12-июль).

3 – Түркия достордун алкагын кеңейтишин, бул алкакка Сирия режими да киришин маалымдады. Бул, этибарды өзүнө тарткан жана Түркия төмөндүккө канчалык терең малынганын анык көрсөтүп турган билдирүү. «Түркия премьер-министри Бенали Йилдирим «Сирия кризисин чечүү мүмкүн, бирок, баары кризис үчүн курмандыктарды бериши керек» деди. Йилдирим «Стратегиялык шериктерибиз жана эл аралык коалициядагы шериктерибиз Сирия жараатына дары коюуга аракет кылышы зарыл» деп кошумчалады. Ал Түркия өзүнүн коопсуздук чөйрөсүн бекемдөөгө жана достор алкагын кеңейтүүгө аракет кылышын маалымдап, бул жаатта Түркия баары менен, алардын катарында Россия, Ирак, Сирия, Мисир, Израиль, Кошмо Штаттар жана Европа Союзу

мамлекеттери менен алакаларды өнүктүрүүгө аракет кылып жатканын көрсөтүп өттү». (Ал-Жазира нет, 2016-жыл, 5-июль)... Чаташ билдирүүдөн кийин 2016-жылы 13-июнда Сирия режими менен нормалдуу алака орнотуу жөнүндө анык билдирүү берилди. Заман-арабий 2016-жылы 13-июнда ушуларды жазып чыкты: «Түрк премьер-министри Бенали Йилдирим Түркия Сирия менен нормалдуу алакаларды кайра жандантат деп билдирди». Бул кабарды башка маалымат каражаттары, алардын катарында Рейтер жана Арабийя да таратты...

Үчүнчү: Америка Түркиянын азыркы ролунан пайдаланып Сирия оппозициясына күчтүү басым өткөрүп, аны Женева багытына жана тынч чечимге кайтууга мажбур кылмакчы. Бул планда оппозицияны Сирияда «согуштук аракеттерди» токтотуу туурасында 2016-жылы 27-февралдагы Россия-Америка келишимине амал кылууга мажбурлоо да камтылган... эгер, Сирия оппозициясы сүйлөшү багытына кошулууну четке кага турган болсо, бул оппозициядан баш тартуу туурасында коркутуу да бар. Америка түрк-орус кызматташтыгын көрсөтүү аркылуу опузаламакчы. «Орус тышкы иштер министри: «Биз орус жана түрк армиялары ортосунда Сирия жаатында кызматташууга үмүт кылабыз». (Арабийя нет, 2016-жыл, 2-июль)... Ошентип, Түркия орустардын Сирияга аралашуусуна каршылык кылбай турган болду. Анткени, Түркия террордук чабуулдарга учуроодо. Ошондуктан, Сирия оппозициясы «террорчу жамааттарга» каршы – Америка, Россия, Түркия каалап жаткандай – күрөшүүгө киришүүсү керек. Түркиянын бул коркутуусу оппозициянын ушул бөлүгүнө таасир кылат. Анткени, оппозициянын бул бөлүгү Түркиядан дале жардам үмүт кылууда, Эрдаган экинчи Хамага таптакыр жол бербейт деп ишенүүдө жана Түркия менен болгон байланыштарын улантууда. Ошондуктан, Америка ушул жамааттарды режим менен сүйлөшүүлөргө барышына үмүт кылууда... Түркия «Мамлекет уюмунун» терроруна каршы согушуп жатканын шылтоолоп саясий каражаттар менен басым өткөрүүдөн аскерий каражаттарга өтүшү да ыктымалдан алыс эмес. Т.а. Түркия да Россия оппозицияны бомбалоодо пайдаланып жаткан шылтоодон пайдаланат! Орус тышкы иштер министринин орус жана түрк армияларынын кызматташуусу жөнүндө айткан сөздөрү ушул ыктымалга далалат кылат...

Төртүнчү: Обама демократ өтмүздөшү Билл Клинтон аракет кылгандай аракет кылмакчы. Клинтон президенттигинин акыркы жылында «Палестина Азаттык уюмун» менен яхудийлерди чогултуп Палестина маселесин чечүү боюнча сүйлөшүү өткөрүүгө болгон күчүн жумшаган. Клинтондун бул аракети ийгиликсиз чыккан болсо да, бирок ал Абу Аммар менен Ехуд Баракты бир жерге чогултууга жетишкен... Азыр Обама Сирия оппозициясы менен Сирия режимин сүйлөшүү алып

барууга чогултуу үчүн болгон күчүн жумшоодо. Обама муну менен президенттигинин акыркы жылында айтууга арзый турган ишти жасаганын көрсөтмөкчү. Бирок, Клинтон менен Обаманын аракетинин ортосунда айырма бар: Клинтондун аракет күчү анын малайлары алдында көрүнгөн болсо, Обама малайлары жана жүгүртөктөрү жардамында аракет кылууда жана анын аракеттери ушул малайлардын артында турат! Ошондуктан, Америка Обама доорунда көбүрөөк майлайларына таянууда. Америка Иранга жана анын топторуна таянат, Ирандан кийин Россияга таянды. Ал эми, Америка Сирияда дагы тунгуюкка кирип калганда Эрдаганга Россия менен жарашууну буйруду. Максат, Россияны шыктандыруу жана Сириядагы козголоңчуларды бомбалашын жеңилдетүү. Америка ушул аркылуу козголоңчуларга басым өткөрүп аларды режим менен сүйлөшүү алып барууга мажбур кылмакчы.

Бешинчи: Ошентип, Түркия Россия менен жарашууга умтулуусу, Сирия жаатында кескин бурулушу жана Асад режими менен сүйлөшүүлөр жолун ачышы – Американын Сириядагы кырдаалга карата саясатын шашылыш түрдө аткаруу гана. Мындан башка нерсе эмес. Анткени, Иран жана орустардын Сириядагы аралашуусу тунгуюкка кептелип калгандан кийин Америка Түркияны Иран жана Россия тарапка багыттоого шашылды. Америка ушул аркылуу өзүнүн Сириядагы таасирин сактап калмакчы жана Сирия козголоңунун Исламий абалына чекит коймокчу... Түрк режими чыныгы жүзүн мына ушинтип ачып алганы жана Халабды, анын тегерегин, Сириядагы бир канча жерлерди тынымсыз бомбалап жаткан Россия менен кызматташтык кыла баштаганы Эрдаган жана анын режимине алданып адашкан адамдардын көзүн ачышы керек. Алар Эрдаган режими менен алаканы үзүп, америкалык кафирлердин жана алардын малай түрк акимдеринин фитналарынан алыс турушу керек. Бул малайлардын козголоңду колдоп-кубаттоо, Хама жана Халабга жардам берүү, Россия жана башка баскынчылар жөнүндөгү адаштыруучу билдирүүлөрүнүн жалганы улам ачылып барууда... Бул билдирүүлөрдү шамал учуруп кетти, текерисинче бул билдирүүлөргө тескери билдирүүлөр бериле баштады! Жада калса, бул билдирүүлөрдүн ээси Акса шарифти жана мубарек жердин башка жайларын басып алган баскынчы яхудий вужуду менен достук алакасын орнотту: «Түркия жана Израиль шейшемби күнү алты жыл үзүлүп калган алакаларды кайра жандантуу келишимине кол койду. Түркия менен Израиль ортосудагы алакалар Газа секторуна каршы киргизилген блокаданы 2010-жылы майда жоюуга урунган түрк активисттери түшкөн кемеге Израиль деңиз күчтөрү чабуул кылгандан кийин үзүлүп калган. Ошол чабуул акыбетинде активисттердин ону өлтүрүлгөн... Азыркы кол

коюлган келишим боюнча Газа секторуна карата киргизилген деңиз блокадасы – Түркиянын бекер кылуу жөнүндөгү талабына карабастан – алынбайт, ошону менен бирге секторго белгиленген гуманитардык жардамдар Израиль порттору аркылуу жеткирилет. 2010-жылы «Мармара» кемесине чабуул жасаганы үчүн кечирим сураган Израиль өлтүрүлгөндөрдүн жана жараат алгандардын үй-бүлөлөрүнө 20 миллион доллар төлөп берүүгө макулдук берди. Келишимде түрк парламенти ушул чабуулга катышкан израилдик аскерлерди жазага тартпоо жөнүндөгү мыйзамды тастыктоо керектиги талап кылынган». (Рейтер, 2016-жыл, 28 июнь). Демек, бул жарашуу яхудий койгон шарттар негизинде болду, Газаны блокадага алуу жоюлбады. Түркия палестиналыктарды алдоо үчүн Газага жардам жөнөтмөк болду. Бул жардамдар яхудийдин толук көзөмөлү астындагы Усдуд порту аркылуу өткөрүлөт!

Ошентип, Палестинаны, Акса мечитин басып алган яхудий вужуду менен Эрдаган жана анын режими ортосунда достук алакалары башталды. Ал эми, Газа секторундагы блокада алынбады, тескерисинче Эрдаган режими яхудий вужуду менен кол койгон ушул келишимде, түрк парламенти ошол кемедегилерди өлтүргөн яхудий аскерлерин – арзыбаган доллар акысына – жазага тартпоо жөнүндө мыйзам кабыл алуусу талап кылынган!

Ошентип, Сирияны күнү-түнү бомбалап жаткан Россия «Сирияда терроризмге каршы күрөшүүдө» Түркия менен кызматташтык кыла турган болушту! Алардын ортосундагы диалог «мыкты достук өнүгүндө» өтө турган болуп калды! Ал тургай, орус тышкы иштер министри Сирия жаатында орус жана түрк армияларынын кызматташуусун талап кылды!

Акырында ушуну айтабыз, биз бул сөздөрдү тигил малай эс-акылына келип, бушайман болуп оңдолор, Чыгыш же Батышка жалтактап жаткан тигил малайлар, топтор жана жүгүртөктөр Палестинаны же Сирияны азат кылышар деген ойдо айтып жаткан жокпуз. Тескерисинче, бул сөздөрдү:

﴿مَعْذَرَةٌ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾

«Роббиге (кыямат күнүндө) үзүрүбүздү айтуу үчүн жана балким (алар) Аллахтан коркушар»

[7:164]

деген максатта айтып жатабыз... бул сөздөрдү:

﴿لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾

«Албетте мында (билгич) жүрөк ээси болгон же өзү күбө болгон абалда (т.а. чын дилден) кулак салган киши үчүн»

[50:37]

эскертүү болушу үчүн айтып жатабыз.

Ал эми, Палестинаны же Сирияны:

﴿رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾

«... соода да, алды-сатты да Аллахты зикр кылуудан алаксыта
албаган кишилер» [24:37]

азат кылат. Алар – Аллахтын изни менен – албетте азат болот.

﴿وَلَتَعْلَمَنَّ نَبَاهُ بَعْدَ حِينٍ﴾

«Албетте силер анын кабарын (бир аз) убакыттан кийин билип
аласыңар»» [38:88]

9-шаввал, 1437-х.

14-июль, 2016-м.

Түркиядагы ийгиликсиздикке учураган аскерий төңкөрүштүн жалпы баяны

Суроо: дээрлик бир күн өтө элек болсо да, бирок, мен Түркияда болгон төңкөрүш жасоо аракетине – үстүртөн болсо да – айкындык киргизип берүүңүздү үмүт кыламын: анын артында ким турат? Чынында эле Гулен жамаатыбы? Же армиядагы англиспарас офицерлерби? Бул окуядан кийин эмне болушу мүмкүн? Аллах сизди жакшылык менен сыйласын!

Жооп: 2016-жылдын 15-16-июль күндөрү Түркияда болгон окуяларды күзөтүп, ой жүгүртүү натыйжасында, мамлекет төңкөрүшүн жасоого урунгандар авантюрист, коркунуч астында калган англиспарас аскерий офицерлер экенинин ыктымалы көбүрөөк деп билебиз. Муну ушул фактылар көрсөтүп турат:

1 – Алардын коркунуч астында каганы ушунда: адатта жыл сайын ушул айда т.а. июлдун аяктарында же август айынын баштарында Түркиянын жогорку аскерий кеңешинин жыйыны болуп өтөт. Бул кеңештин армиядагы укугу күчтүү жана маанилүү. Бул жыйын премьер-министрдин төрагалыгы астында Анкарадагы башкы штабдын кеңсесинде өткөрүлөт. Ага коргоо министри, армия башкы штаб башчысы, жөө күчтөр командачысы, аба күчтөрү командачысы, жандарм күчтөрүнүн командачысы, башкы штаб башчысынын экинчи орун

басары... катышат. Кеңештин кезектеги жыйынында ушул нерселер талкууланат: аскерийлердин наамдардын көтөрүү, кээ бир командачылардын кызмат мөөнөтүн узартуу, запаска чыгарууга тиешелүү маселелер, аскерийлерди тартипте же ахлакий норманы бузганы үчүн аскерий кызматтан четтетүү жана булардан башка түрк куралдуу күчтөрүнө байланыштуу маселелер. Жыйын бир нече күнгө созулуп, кабыл алынган токтомдор республика президентине сунушталгандан кийин жарыяланат. Адатта бул жыйында армия командачыларынын жана башка жогорку наамдагы аскерийлердин кызмат вазыйпаларына чекит коюлат. 2015-жылы 2-августта өткөрүлгөн ушул жыйында кызматтан бошотулган аскерийлердин бири ошол убактагы аба күчтөрүнүн командачысы Акын Озтүрк болгон. Кабарларга ылайык, ушул төңкөрүшкө урунуу үстүндө ушул Акын Озтүрк жана башка командачылар турушкан.

Чамасы, мамлекеттик төңкөрүш жасоо амалиятын кылган офицерлер Жогорку аскерий кеңештин жыйынында кабыл алына тургон токтомдор алардын кызматтарын коркунуч астына коёт деп билишкен, же аларга ушундай кабар «жылжып жеткен», натыйжада алар жыйын

өткөрүлүшүнөн мурун этият чарасы катары (шашкалактык менен) ушундай амалиятты жасашкан көрүнөт.

2 – Эми, алар авантюрист англиспарас офицерлер экенине келсек, белгилүү болгондой, англистерге берилген кишилер армиянын ядросу болгон. АКШ Озал доорунан бери ушул ядрого жарып кирүүгө урунуп келди, бирок, мунун өтөөсүнөн чыга албады. Өтөөсүнөн чыга албаган соң, полиция жана ички коопсуздук күчтөрүнө таянды. Кийин Эрдаган доорунда АКШ негизги этибарды армия ичине кирүүгө каратты жана белгилүү бир деңгээлде ийгиликке да жетишти... Бирок, түрк армиясы ичинде англис таасири сакталып кала берди. Эрдаган алардын канаттарын кырккан болсо да, бирок, баарын жок кыла албады. Ошолордун айрым офицерлери бүгүнкү төңкөрүштү жасашты.

Алар авантюрист экенине келсек, бул төңкөрүштүн планын иштеп чыккандар англистер экени ыктымалдан алыс. Көбүрөөк ыктымал ушул: анын планын ушул офицерлер өздөрү түзгөн, англистер болсо аларды өз абалына таштап койгон... Себеби, планды кылдат текшерилсе, анда англистердин ыплас иштери жана айлакердиги көрүнбөйт. Мисалы, бул төңкөрүшчүлөрдүн билдирүүлөрүндө илманийликке басым жасалган, бул болсо алардын акмактыгы болуп эсептелет. Себеби, учурда көпчүлүк түрктөр арасында исламий туйгулар кеңири жайылган, мындан улам, илманийлик урааны аларды коркутуп провокация кылып жиберет, Мустафа Камалдын жана анын тарапкерлеринин башкаруусун эске салат, камалчылар Ислам жана мусулмандарды кандай жек көрүшкөнүн, Ислам жана мусулмандарга кандай айла-амалдарды кылышканын эске салат. Демек, бул төңкөрүшчүлөрдүн илманийлик идеясы акмактык болду, Мустафа Камалдын тарапкерлерин жек көргөн адамдарды көчөлөргө чыгууга үндөдү, алар камалчыларды жек көрүүсү Эрдаганды жакшы көрүүлөрүнөн да жогору турат. Башка маанилүү нерсе да бар: төңкөрүшчүлөр амалияттын башкы сааттарында мыкты план түзүшпөдү, төңкөрүш жарыялоодон мурун саясатчыларды, жетекчилерди т.а. президентти жана өкмөттөгүлөрдү камакка алуулары керек эле, алар болсо өз кызматтарында олтурушкан! Бул, мыкты пландалган аракет эмес, бул төңкөрүштү уюштургандардын кыжырдануусу деп айтуу мүмкүн!

Булардын баары ушундай божомолду бекемдейт: бул төңкөрүш аракетин англиспарас офицерлер – Жогорку аскерий кеңештин токтомдоруна карата этият чарасы катары (шашкалактык менен) – жасашты, бул Кеңеш алардын армия кызматында калышын коркунуч астына коёт деп ойлошту. Бул маселе ушундай божомолдон ашыкча нерсеге барып такалбайт о.э. муну андап жетүү кыйын эмес.

3 – Айыпты Гуленге шылтоолоо да жалган. Себеби, Гулен жамааты социалдык-маданий, соттук иштерге жакын, колонизатор мамлекеттердин жардамысыз эч бир төңкөрүшкө кудуреттүү эмес, аларда аскерий кубат жок. Бул биринчиден, экинчиден, бул жамаат Америка буйругуна карайт, анын уруксатысыз бир кадам да шилтебейт. Америка Эрдаганды, айрыкча азыркы убакта, АКШ кызыкчылыктарына кызмат кылууда эң күчтүү адам деп билүүдө. Америка үчүн Түркия Сирия жаңжалынын чечими маселесинде «акыркы ок» болуп турат. Түркия премьер-министри «Түркия Сирия менен алакаларды кайра жандантышын» билдирди.

Гулен – АКШ үчүн зарыл болгондо пайдаланыла турган шахмат фигурасы. Гулен 2002-жылдан бери «Адилет жана Өнүгүү» партиясын шайлоолордо үч ирет колдоп берди. Ал тургай, 2013-жылда бул партия менен алардын ортосунда келишпестик жаралып, Эрдагандын тегерегиндегилердин коррупция проблемасы көтөрүлгөндө да, Гулен жамаатынын «Даршан» тармагы жаап коюлганда да Гулен жамааты «Адилет жана Өнүгүү» партиясын колдоп-кубаттады. Гулен запас жолу болуп эсептелет. Ал эми, бир колонизатордун малайлары ортосундагы чыр-чатак, атаандаштык, жада калса, күрөш бул колонизатор үчүн зыян эмес. Кайсынысы үстөм келсе, колонизатор ошонусун колдоп-кубаттай берет. Буга Мисир президенти Анвар Садат менен Мисир вице-президенти Али Сабрий ортосундагы чатакты мисал кылууга болот. Негизи, экөөсү тең Америкага малай. Ошого карабастан, Анвар Садат Али Сабрийдин жамаатын таратууга жана камакка алууга жетишкен.

Кыскасы, жогоруда айтканыбыздай, Гулен жамааты төңкөрүшкө урунушу ыктымалдан алыс. Бирок, Гулен жамаатындагы айрым адамдар, өзгөчө, күрт судьялары Эрдагандан көргөн басымдарга жооп катары бул төңкөрүшкө жеке адам катары катышкан болушу мүмкүн.

4 – Шек-күмөнсүз, Эрдаган армияда англистердин күчү – азайган болсо – бар экенин, төңкөрүш аракетинин артында англиспарас аскерийлер турганын түшүнүп жатат, түшүнсө да, Гуленди айыптоодо. Себеби, англиспарас аскерийлерди ачык-ашкере айтуу ушул аскерийлердин аброюн көтөрөт, ачык-ашкере айтпай жок кылуу алардын аброюн төгөт. Ал эми, Гулен жамааты аларчалык чоң абройго ээ эмес... Эрдаган англиспарастарды ызы-чуусуз жок кылууну каалайт. Ошондо алар көзгө көрүнбөй, алардын тегерегинде эч ким бирикпейт. Буга акрама-каршы түрдө, Эрдаган Гулен жамаатын ызы-чуу менен алсыратууну каалайт. Себеби, алар англиспарастарчалык күчкө ээ эмес.

Ушул окуяга карата көбүрөөк ыктымалдагы пикирибиз ушундай. Эмнеси болгондо да, бул төңкөрүш мыкты пландалбаган иш болду. Тескерисинче, аны кыжырдануу, акылга салынбаган, башаламан

авантюра десе болот. Маанилүүсү окуя эмес, анын артынан күтүлүп жаткан нерселер.

5 – Мунун артынан эмнелер күтүлүп жатканына келсек, мамлекеттик төңкөрүш жасоо аракети натыйжасында жүзөгө келген дүрбөлөң эки тарапка таасир кылат:

Америка жана Эрдаган болуп өткөн окуядан пайдаланып, армиядагы англиспарас күчтөрдү жок кылуу, эч болбогондо таасирлерин эң төмөн деңгээлге түшүрүү үчүн болгон күчүн ишке салышат. Алар англиспарас күчтөрдү кеңири көлөмдө репрессия кылууга шылтоо болушу үчүн ушул окуя көлөмүн ашыра көрсөтүшүүдө. Табигый түрдө, Эрдаган атаандашы Гуленди алсыратуу үчүн окуядан мүмкүн болушунча т.а. Америка сызган сызыктан чыкпай пайдаланууга аракет кылат. Миңдеген кишилердин камакка алынышы буга жаркын далил.

Ал эми, экинчи тарапка келсек, Британия төңкөрүштү пландабаган, ыкма жана каражаттарды белгилебеген, тескерисинче, аны төңкөрүшчүлөргө таштап койгон болсо да, окуянын акыбеттерин эсепкитеп кылып койду. Ошондуктан, Британия абалды абдан күзөтүшү, өз малайларына белгилүү бир даражада болсо да аброюн кайтаруу үчүн жооп аракетин жасашы мүмкүн. Муну Америка менен Эрдаган да күтүп жатышат. Ошондуктан, Обама Түркияда болгон окуяны талкуулоо үчүн – кудум окуя АКШ улуттук коопсуздугуна зыян жеткиргендей – Улуттук коопсуздук жыйынын өткөрдү, ыктымалдагы эл аралык реакцияларга каршы турууну эсепке алды. Эрдаган да англиспарас кимселердин ар кандай реакциясын жок кылуу үчүн адамдарды аянттарга чыгууга, аэропорт жана мечиттерден кетпөөгө буйруду.

6 – Сөзүмдүн соңунда ушуну айтмакчымын, окуя өтө кайгылуу болду... Себеби, төгүлгөн кан англистердин же америкалыктардын каны эмес, биздин кан... Ойрон болгон имараттар, аэропорттор жана аянттар АКШ же Британияныкы эмес, биздики... О.э. окуя болгон сааттар биздин өлкөдө, биздин арабызда болду... Бул бизди кайгыга салат. Бирок, бул караңгылыкта бир аз болсо да нур бар... Т.а. бул адамдар көчөлөргө такбир-тахлил айтып, Аллоху Акбар деп чыгышты. Себеби, төңкөрүшчүлөр илманийликти ачык жарыялап Түркиядагы мусулмандардын кыжырын козгошту, ушул нерсе аларды көчөлөргө чыгып, өз динине жардам берүү үчүн танктарга каршы турууга үндөдү. Алар Эрдаган жана анын режимин жакшы көргөндүктөн бул аскерий төңкөрүшкө каршы турушкан жок, тескерисинче, илманийлик жана анын малайларын жек көрүшкөндүктөн төңкөрүшкө каршы чыгышты. Бул – бийликтин да, төңкөрүшчүлөрдүн да илманийлигин четке кагуу болду. Анткени, илманийлик кайда болбосун албетте карамүртөздүк алып келет... Адамдар төңкөрүштүн илманийликке негизделгенин көрүп

исламий туйгулары кыжырданды. Себеби, бул төңкөрүш Мустафа Камал жана анын тарапкерлеринин жолунан бара жаткан, адамдар алардын Ислам жана мусулмандарды жек көрүүсүн жана айла-амалдарын өз башынан өткөрүшкөн... Ал эми, режимдин илманийлигине исламий «тон» кийдирилгени адамдарды бир аз болсо да тынчтандырууда... Андыктан, мусулмандардын акыйкат жана адилет мамлекети болсо кандай болмок, Пайгамбарлык минхажы негизиндеги рошид Халифалык аларды адилет жана ынсаф менен башкарса, Аллахтын өкүмдөрүн колдонуп, Аллах жолунда жихад кылса, адамдар бул дүйнөдө ушул өкүмдөр менен азиз болушса жана акыретте утушка жетишишсе кандай болмок?! ...кандай болмок?! Анда адамдар ушул Халифалыкты мал-жаны менен, туйгулары менен, марттыгы менен, бардык нерселери менен коргошот... Себеби, мусулмандар – инсандар үчүн чыгарылган үмөттөрдүн эң жакшысы болгон жалгыз Үмөт.

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

«Силер адамдар үчүн чыгарылган үмөттөрдүн эң жакшысы болдуңар: маъруфка буюрасыңар, мункардан кайтарасыңар жана Аллахка ыйман келтиресиңер» [3:110]

Адамдар Аллахтын өкүмдөрү менен башкара турган, мусулмандарга Расулуллах ﷺдын байрагы көлөкө сала турган рошид Халифалыкты – инша Аллах – кучак жайып кабыл алышат. Бул, Аллахка таптакыр кыйын эмес.

12-шаввал, 1437-х.

17-июль, 2016-м.

Түрк-орус жогорку даражадагы жолугушуусу

Суроо: Түркиядагы ийгиликсиздикке учураган төңкөрүш жасоо аракеттери дагы эле аягына жете электе түрк президенти Эрдаган 2016-жылы 9-августта Россияга сапар кылды. Ушундай болгон соң, бул шашылуунун себеби эмне? Бул сапардан кандай максат көздөлгөн? Айрыкча тышкы иштер министрлиги, армия жана атайын кызмат өкүлдөрү Россияга келгендиги этибарды тартат? Бул сапардын Сирия кризисине алакасы барбы? Же андан орус самолёту атып түшүрүлгөндөн кийин зыян жеткен түрк-орус алакаларын «оңдоо» көздөлгөбү? Аллах сизди жакшылык менен сыйласын.

Жооп: бул шашылыш сапарбын себептерин жана андан көздөлгөн максатты билүү үчүн төмөндөгү иштерди карап чыгабыз:

1 – Бул сапар жөнүндө 2016-жылы 15-июлда төңкөрүшкө урунуудан мурун сөздөр болгон эле. Негизи, эки президент ортосундагы жолугушууну 2016-жылы сентябрь айында Кытайда өткөрүлө турган жыйырмалык саммитинде өткөрүүгө келишилген. Бирок, орус президенти Путин менен түрк президенти Эрдаган жолугушуусу август айында шашылыш өткөрүлдү. Себеби, башка жүгүртөк куралдардын (Иран, Россия... жана башкалар) аракети онунан чыкпагандан кийин Америка Түркияны бир күчтүү курал катары чечим чөйрөсүнө тезирээр алып кирүүгө кызыкдар. Ошондуктан, түрк тышкы иштер министри эки президент ортосундагы жолугушуу эртерээк, август айында Россияда өткөрүлүшүн билдирди. «Интерфакс агенттиги түрк тышкы иштер министринин сөздөрүн келтирди, министр орус президенти Владимир Путин менен түрк президенти Ражаб Таййиб Эрдаган августта Сочиде жолугушарын айтты...». (Арабия нет, 2016-жыл, 1-июль). Сапар темасы «өз ара жарашуу» алкагында талкууланган. Түркия Сирия кризисин Америка саясатына ылайык чечүүдө роль ойномокчу. Биз муну 2016-жылы 14-июлда чыгарган суроо-жообузда айкындаштырып берген элек. Ошол суроо-жоопто мындай делген: «... Америка Түркиянын азыркы ролунан пайдаланып Сирия оппозициясына күчтүү басым өткөрүп, аны Женева багытына жана тынч чечимге кайтууга мажбур кылмакчы. Бул планда оппозицияны Сирияда «согуштук аракеттерди» токтотуу туурасында 2016-жылы 27-февралдагы Россия-Америка келишимине амал кылууга мажбурлоо да камтылган... Эгер, Сирия оппозициясы сүйлөшү багытына кошулууну четке какса, бул оппозициядан баш тартуу туурасында коркутуу да бар. Америка түрк-орус кызматташтыгын көрсөтүү аркылуу опузаламакчы. «Орус тышкы иштер министри: «Биз орус жана түрк армиялары ортосунда Сирия жаатында кызматташууга үмүт кылабыз»». (Арабия нет, 2016-жыл, 2-июль)... Ошентип, Түркия

орустардын Сирияга аралашуусуна каршылык кылбай турган болду. Анткени, Түркия террордук чабуулдарга учуроодо. Ошондуктан, Сирия оппозициясы «террорчу жамааттарга» каршы – Америка, Россия, Түркия каалап жаткандай – күрөшүүгө киришүүсү керек. Түркиянын бул коркутуусу оппозициянын ушул бөлүгүнө таасир кылат. Анткени, оппозициянын бул бөлүгү Түркиядан дале жардам үмүт кылууда, Эрдаган экинчи Хамага таптакыр жол бербейт деп ишенүүдө жана Түркия менен болгон байланыштарын улантууда. Ошондуктан, Америка ушул жамааттар режим менен сүйлөшүүлөргө барышына үмүт кылууда... Түркия «Мамлекет уюмунун» терроруна каршы согушуп жатканын шылтоолоп саясий каражаттар менен басым өткөрүүдөн аскерий каражаттарга өтүшү да ыктымалдан алыс эмес. Т.а. Түркия да Россия оппозицияны бомбалоодо пайдаланып жаткан шылтоодон пайдаланат! Орус тышкы иштер министринин орус жана түрк арамияларынын кызматташуусу жөнүндө айткан сөздөрү ушул ыктымалга далалат кылат...». Ошол суроо-жоопто ушуларда да кошумча кылынган: «...Обама демократ өтмүшдөшү Билл Клинтон аракет кылгандай аракет кылмакчы. Клинтон президенттигинин акыркы жылында «Палестина Азаттык уюмун» менен яхудийлерди чогултуп Палестина маселесин чечүү боюнча сүйлөшүү өткөрүүгө болгон күчүн жумшаган. Клинтондун бул аракети ийгиликсиз чыккан болсо да, бирок ал Абу Аммар менен Эхунд Баракты бир жерге чогултууга жетишкен... Азыр Обама Сирия оппозициясы менен Сирия режимин сүйлөшүү алып барууга чогултуу үчүн болгон күчүн жумшоодо. Обама муну менен президенттигинин акыркы жылында айтууга арзый турган ишти жасаганын көрсөтмөкчү. Бирок, Клинтон менен Обаманын аракетинин ортосунда айырма бар: Клинтондун аракет күчү анын малайлары алдында көрүнгөн болсо, Обама өз малайлары жана жүгүртөктөрү жардамында аракет кылууда жана анын аракеттери ушул малайлардын артында турат! Ошондуктан, Америка Обама доорунда майлайларына көбүрөөк таянууда. Америка Иранга жана анын топторуна таянат, Ирандан кийин Россияга таянды. Ал эми, Америка Сирияда дагы туңгуюкка кирип калганда Эрдаганга Россия менен жарашууну буйруду... Иран жана орустардын Сириядагы аралашуусу туңгуюкка кептелип калгандан кийин Америка Түркияны Иран жана Россия тарапка багыттоого шашылды. Америка ушул аркылуу өзүнүн Сириядагы таасирин сактап калмакчы жана Сирия козголоңунун Исламий абалына чекит коймокчу... Ошентип, Сирияны күнү-түнү бомбалап жаткан Россия «Сирияда терроризмге каршы күрөшүүдө» Түркия менен кызматташтык кыла турган болушту! Алардын ортосундагы диалог «мыкты достук өңүтүндө» өтө турган болуп калды!

Ал тургай, орус тышкы иштер министри Сирия жаатында орус жана түрк армияларынын кызматташуусун талап кылды!».

2 – Түркиянын бул ролу эртерээк башталышы күтүлгөн. Бирок, англистерге малай камалчы офицерлердин төңкөрүш жасоо аракети Түркиянын ролун «тоңдуруп» койду жана түрк режимин ички проблемалар менен алек кылып койду. Бул роль Түркия – Эрдагандын айтымы менен – кыйраган төңкөрүш зилзаласы акыбеттеринен бошогонго чейин «тоңуп» турушу мүмкүн. Бирок, 2016-жылы август айы башталышы менен козголоңчулар Халабдын курчоосун кыйратуу үчүн чабуул жасашты жана козголоңчулардын бул чабуул кампаниясы ийгиликтүү болду. Ал тургай, бул абал Американы Түркиянын ролун тездетүү үчүн бул кампанияны шылтоо кылууга мажбур кылды. Ошондон кийин Эрдаган Россияга барып Россия менен алакаларды нормалдаштырууга киришти жана Американын саясий чечими Түркиянын активдүү ролу менен башталды... Америка ушул күчтүү чабуулдун натыйжаларын кыйратмакчы болду. Америка бул чабуул кампаниясын нусрат-жеңишке жол ачуучу эмес, сүйлөшүүлөргө жол ачкан кампанияга айлантмакчы. Америка Түркия тең салмактуу сүйлөшүү деген нерседен пайдаланып өзүнүн каражаттары менен тараптарды Обама президенттигинин калган саналуу күндөрүндө Американын сүйлөшүү жөнүндөгү чечимине чогултууга мажбур кыла алат деп ойлоодо! «Бүгүн Түркия президенти Ражаб Таййиб Эрдаган «Ал-Жазира» каналы менен өткөргөн маегинде Сирияга багышталган регионалдык жыйын өткөрүлүшүн талап кылды. Канал бул сүйлөшүүнү ишемби күнү эфирге берди... Эрдаган «Халабдагы абал кырсыктуу, бирок, оппозиция акыркы убактарда тең салмактуулукту кайра тиеледи» деп кошумчалады». (Сирия нет, Жаңы Булуң, 2016-жыл, 6-август).

Ошентип, Эрдаган Россияга барды. Обама Эрдаганга сүйлөшүүлөрдүн жаңы «төртүнчү» раундуна тараптарды чогултууга аракет кылуу үчүн шашылууну буйруду. Обама өзүнүн президенттик доорун ушул раунд менен аяктамакчы. Бул раундга Түркия тышкы иштер министри ишара кылган. «Түркия тышкы иштер министри Мавлуд Чавушуглу жума күнү Сирия келечегине багышталган сүйлөшүүлөрдү кайра баштоо зарылдыгын айтты жана Женева тынчтык сүйлөшүүлөрүнүн төртүнчү раундун өткөрүүгө чакырды». (Reuters, 2016-жыл, 5-август). Ошентип Эрдаган Россияга барып Путин менен жолугушту...

3 – Бул жолугушуу Россия менен Түркия ортосундагы алакаларды нормалдаштыруу аракетинин аяктоочу кадамы болуп эсептелет. Орус самолёту атып түшүрүлгөндөн кийин эки мамлекет ортосундагы алакаларда чоң проблема жаралганы байкалган. Бул нормалдаштыруу

аракетинин сценарийи Түркияны кордогон көрүнүштө иштелип чыкты. Натыйжада Эрдаган Путин койгон шарттарга баш ийип 2016-жылы 27-июнда орус самолётунун атып түшүрүлгөнүнө кечирим сурады. Эрдаган 2016-жылы 29-июнда орус президенти менен шаша байланышты. Айтылышынча, сүйлөшүү достук мамиледе өткөн. Эрдагандын артынан анын тышкы иштер министри Лавров менен 2016-жылы 1-июлда Сочи шаарында жолугушту. Жолугушуу учурунда эки министр Путин менен Эрдагандын Петербургда өтө турган жолугушуусунун убагын талкуулашты. Ошондон кийин Түркия тышкы иштер министри Россия Сирияда чабуулдарын ишке ашырышы үчүн Түркиядагы аскерий базалардан пайдаланышы мүмкүндүгүнө ишара кылды. Түркия позициясынын орустар тарабына мындай корлорчо ооп кетишине себеп Россиянын Анкарага каршы колдонгон экономикалык санкцияларынан Түркиянын кыйналганы эмес. Тескерисинче, бул кордукка себеп – Американын Сириядагы оор абалы дагы да тереңдешкени. Ошондуктан, Америка Түркияны Россия жана Иран тарабына өтүүгө мажбурлап Сирия кризисин чечмекчи. Түркия орустарга корлорчо жан берүүсү мына ушулардан улам болду. Т.а. бул корлорчо жан берүүлөр Түркия Америкага байланып калгандыгы жана Америка саясатын ишке ашырып жатканы себептүү болду. Натыйжада түрк режими мына ушундай кор абалга түштү...

4 – Эрдаган Россияга сапар кылуу туурасында бекем турду. Бул сапар 2016-жылы 15-июлдагы төңкөрүш жасоо аракети менен мурун пландалган эле. Эрдаган Түркиядагы ички абал менен катуу алек экенине карабастан Россияга барды. Акыйкатта болсо, ал «зилзала» деп атаган нерсени чечүү менен алек эле, өзү «кайталануучу силкинүүлөр» деп атаган нерседен коркуп, 2016-жылы 7-август күнү Истамбулда топтолгон калк менен жолугушуу учурунда чогулган калктан шаршембиге чейин т.а. ал Россиядан кайтып келгенге чейин аянттарда калууну талап кылган. Себеби, Эрдаган англистерге малай аскерийлердин жаңы иш-аракеттерди жасашынан кабатырланып жаткан. Орустардын Халабдагы жырткыч кылмыштары болуп көрбөгөн чекке жеткенине карабастан Эрдаган Россияга сапар кылды.... Путин менен жолугушууну жана кечиктирбөөнү катуу талап кылды. Буга себеп Эрдаган Россия менен өтмүш баракты жабууга катуу умтулганы о.э. Америка Түркияны Россия тарабына түрткөнү. Бул жөнүндө Путин мындай деп ишара кылды: «Түрк президенти 15-16-июль күнү кечинде төңкөрүш жасоо аракети менен кийин Түркиядагы оор абалга карабастан, Россияга келүү үчүн убакыт тапты». (Русиял Явм, 2016-жыл, 9-август).

5 – Эрдаган менен Путиндин жолугушуусунда кеңири талкуулана турган тема Сирия кризиси экендиги анык эле. Ошондуктан, эки

президент Сирия кризиси темасын делегациялардын мүчөлөрү катышуусундагы сүйлөшүүлөрдө талкулашпады, Сирия туурасындагы жолугушууну түнгө кечиктиришти. Жолугушууда тышкы иштер министрлери жана атайын кызматтардын өкүлдөрү катышып Сирия кризисин чечүү жолдорун талкуулашты. Путин күтүлүп жаткан жолугушууга түшүндүрмө берип ушуларды айтты: «Биз өз ара маалыматтар алмашабыз жана чечим жөнүндө талкуулашабыз». Сирия туурасындагы жолугушуунун түнгө кечиктирилгени жана делегациялардын тышкы иштер министрлери жана атайын кызматтар өкүлдөрүнөн тышкары башка мүчөлөрү бул жолугушуудан четтетилгени бул жолугушуу жашыруун өткөрүлгөнүнө, эки тарап Сирия темасына чоң көңүл буруп жатканына жана бул тема мурунку тоскоолдуктар алынгандан кийин эки тарап үчүн маселелер арасында эң маанилүү маселе экенине далалат кылып турат. Америка Обама доорунун жыйынтыгы катары режим жана оппозицияны сүйлөшүүлөр столу чогултууну талап кылды!

6 – Жолугушуу учурунда жана жолугушуудан кийин Түркиянын ролу активдүү байкала баштады:

а) «Түркия тышкы иштер министри Мавлуд Чавушуглу жума күнү Сирия келечеги туурасында сүйлөшүүлөрдү кайрадан баштоо зарылдыгын айтып, Женева тынчтык сүйлөшүүлөрүнүн төртүнчү раундун өкөрүүгө чакырды». (Reuters, 2016-жыл, 5-август).

б) «Бүгүн Түркия президенти Ражаб Таййиб Эрдаган Катардын «Ал-Жазира» каналы менен өткөргөн маекте Сирияга багышталган регионалдык жыйын өткөрүлүшүн талап кылды. Канал бул сүйлөшүүнү ишемби күнүндө эфирге берди.... Эрдаган: «Халабдагы абал кырсыктуу, бирок, оппозиция акыркы убакыттарда тең салмактуулукту кайра тикеледи» деп кошумчалады». (Сирия нет, Жаңы Булуң, 2016-жыл, 6-август).

в) «Өз кезегинде орус маалымат агенттиги кече Түркиянын Россиядагы элчиси Умид Ярдимдин сөздөрүн келтирди. Элчи: «Түркия Сириянын азыркы жетекчилиги Сириядагы кризисти чечүү максатын көздөгөн сүйлөшүүлөргө катышуусу мүмкүн деп билет» деди».

«ТАСС маалымат агенттиги Ярдимдин «Анкара Сириянын азыркы жетекчилиги саясий өткөөл доордо бирээр ролду ойношуна каршылык кылбайт» деген сөздөрүн келтирди». (Сабах, 2016-жыл, 12-август).

г) Түрк премьер-министри Сирия режими менен саясий чечимге келүү темасын төңкөрүш жасоо аракетинен мурун, Россия менен жарашуу башталганда эле көтөргөн болчу. Мисалы, Арабия нет 2016-жылы 13-июлда «Сенсация... Түркия Сирия режими менен алакаларды нормалдаштыруу жөнүндө сөз кыла баштады» деген темада ушуларды

маалымдады: «Анкара (Түркия) – Рейтер: Түрк премьер-министри Бин Али Йилдирим бүгүн шаршемби күнү анын мамлекети Сирия менен нормалдуу алакаларды кайра тикелешине ишенишин айтты. Арабийя нет, 2016-жыл, 13-июль». Бул жөнүндө Би-Би-Си да кабар таратты: «Түркия премьер-министри Бин Али Йилдирим «Түркия Сирия менен жакшы алакаларды өнүктүрүүгө аракет кылат, бул Түркиянын өз кошуналары менен алакаларды жакшыртууга аракет кылуудагы жаңы баскыч» деди». (Би-Би-Си Арабийя, 2016-жыл, 13-июль).

7 – Ошентип, Түркия Сирия кризиси иримине активдүүлүк менен кирди. Бирок, Сирия калкына жардам берүү, аларды Россия жана Иран жырткычтыгынан куткаруу үчүн эмес, тескерисинче, Россия жана Иран менен биргеликте шайтаний үчтүктө болуу үчүн, бул эки жырткычтын кылмыштарына ыңгайлуу шарт жаратып берип экөөсүнө жардам берүү үчүн кирди. Түркия бул иримге Шамдагы тогут режим менен сүйлөшүүгө киришүү жаатында Америка алга сүрүп жаткан моюн сунуу чечимин ишке ашыруу үчүн кирди... Эрдаган менен Путиндин бул жолугушуусу – жырткычтык-жамандык. Себеби, анын натыйжасы катары Түркия Сириядагы когolonду колдоп-кубатташын айтып келе жаткан бардык нерседен ашкере баш тартты. Ал тургай, Түркия тышкы иштер министри Россия Түркиядан Сириядагы «координаталарды» берүүнү т.а. түрк разведкасы козголоңчулар позициялары жөнүндө топтогон маалыматтарды – орустар бул позицияларга сокку берүү үчүн – Россияга берүүнү талап кылып жатканын айтты. Америка Россияга каалаган нерсесин берүүнү талап кылгандыктан жолугушуудан кийин, жолугушуунун эртеси күнү Түркиянын жогорку даражадагы разведка делегациясы Москвага сапар кылууну чечим кылды.

Түркия тышкы иштер министри 2016-жылы 10-августта Анадолуга берген интервьюсунда: «Сирияда ок атууну токтотуу, гуманитардык жардамдарды жеткирип берүү жана саясий чечимди табуу зарылдыгы туурасында анын мамлекети Россиянын көз караштарына ылайык экенин, бул үчүн келечекте Москва менен күчтүү кызматташуу механизми курулушун» айткан. Ал кошумчалап «разведка башчысы, тышкы иштер министринин өкүлү жана түрк армиясынын өкүлдөрү бул темаларды ошол күнү түндөсү Санкт-Петербургда талкуулоолорун айтты». (Ал-Жазира нет, 2016-жыл, 11-август).

Түркия тышкы иштер министринин «Сирияда ок атууну токтотуу, гуманитардык жардамдарды жеткирип берүү жана саясий чечимди табуу» деген сөздөрү Америка позициясынын дал өзү. О.э. ал Россия чакырып жаткан жана согуш алып барышына себеп болуп жаткан нерсенин эле өзү. Түрк разведкасы, армия жана тышкы иштер министринин жооптуулары Эрдаган Россиядан чыгып кеткенден кийин

эле тездик менен Москвага жиберилиши Түркиянын орус-иран-түрк үчтүгүн толуктаганына далалат кылып турат! Иран тышкы иштер министринин орун басары: «Бул регион мамлекеттери Россия жана Түркия ортосундагы жакшы алакаларга муктаж» деп баса белгилеген. Ибрахим Рахим Бур «Түркия-Россия-Иран» форматындагы жаңы кызматташтыкты талап кылып, анын мамлекети ушул багыт боюнча аракет кылууга даяр экенин баса белгиледи». (Ал-Жазира нет, 2016-жыл, 8-август). 2016-жылы 12-август күнү Анкарада Иран тышкы иштер министри Жавад Зариф түрк жооптуулары менен жолугушту. Түрк жооптуулары Иран менен Сирия кризиси туурасында ортоктош аракеттерди бекемдөө туурасында келишилгенин баса белгилешти. Эрдаган Иран министри Жавад Зарифти президенттик сарайда кабыл алды. Бул жолугушуу жабык эшиктер артында үч саатка созулду жана жолугушуудан кийин эч нерсе жарыяланбады. Бул болсо Америка Түркияны Сирия сахнасына алып кирүүгө, Америка койгон вазыйпаларды аткарууда Россия жана Иранга жардам берүүгө жан үрөп шашылып жатканына далалат кылып турат.

8 – Бул нерселерден Түркия Сирия туурасындагы америкача саясий чечимди бекемдөөдө жан үрөп, этибарды тарта турган таризде шашылыш кирип барганы анык көрүнүп турат. Акыйкатта болсо Түркия төңкөрүш жасоо аракетинен кийин өзүнүн ички абалы туурасында кадыржам эмес эле. Ошого карабастан, Түркия бул иримге кирди. Булардын баары Вашингтондун катуу талап коюп жатканына далалат кылат. Ошондуктан, Түркия Америка планы боюнча Иран жана Россия менен биргеликте төмөнкү таризде аракет кылышы үстөмүрөөк:

– Саясий жактан: Түркия өз саясатын өзгөрткөнү жана Сирия режими, Иран менен Россия тарабына өтө баштаганы козголоңчуларга анык көрүнүп турат. Ошондуктан, Түркия козголоңчуларды Женевадагы америкача чечимди кабыл алууга чакырып, басым өткөрө баштады. Акыйкатта болсо, бул чечим режим менен сүйлөшүү алып барып аны менен Сирия келечеги туурасында келишүүнү жана козголоңчулар менен режим ортосундагы ортоктош өкмөттүн курамына кирүүнү талап кылат. Козголоңчуларга – Халабдагы режимдин көзөмөлүндөгү региондорду курчоого алууларына жол бербөө үчүн – «гуманитардык жагдайлар» деген шылтоо менен да басым өткөрүлүүдө. Козголоңчулар Халабда бир катар жеңиштерге жетишишкени этибарга алынып «тең салмактуу сүйлөшүү» деген нерсе жан үрөп үгүттөлүп жатат. Себеби, козголоңчулардын ушул жеңиштери аларды кубат борборунан туруп сүйлөшүү жүргүзө турган кылды. Ошондуктан, «тең салмактуу сүйлөшүү» деген нерсеге жан үрөп үгүттөлүп жатат. Бул басым өткөрүү каражаттары ок атууну токтотуу деген нерсе менен бирге алып

барылууда. Булардын баары саясий амалияттан мурун болууда. Бул саясий амалият Обаманын президенттик доору келерки жылдын январда аягына жетишинен мурун аны бирер «жеңишке» жеткириши керек. Бул, Түркия премьер-министри «келерки алты ай ичинде» деп ишара кылган нерсе болсо керек: «Түркия премьер-министри Бин Али Йилдирим жума күнү түрк тышкы иштер министри Мавлуд Чавушуглу жана анын ирандык кесиптеши Жавад Зариф менен бирге өткөргөн басма сөз конференциясында Сирия жаатында келерки алты ай ичинде өтө маанилүү өнүгүүлөр жүз бериши күтүлүп жатканын айтты. Өз кезегинде Иран тышкы иштер министри Жавад Зариф анын мамлекети орус-түрк жакындашуусуна ыраазы экенин айтты. Ал Түркия менен Сирия туурасындагы келишпестикти диалог аркылуу чечүү мүмкүндүгүн баса белгиледи. Зариф Сирия жаатындагы Иран менен Түркия ортосунда кызматташтык тынч чечимдин мүмкүнчүлүктөрүн бекемдешине этибарды каратты». (Арабия нет, 2016-жыл, 13-август).

– Аскерий жактан: Түркия «Мамлекет уюмуна» каршы согуш деген шылтоо астында Россия менен союздаш болуп Сирияга согушка кирет. Бул союз ок атууну токтотуу үчүн тезинен ортоктош күчкө айланат. Түркия Россияга – козголоңчуларды түрк разведкасы ээ болгон жана Россия билбеген «позициялардын координаталары» жөнүндөгү маалыматтардан пайдаланып бомбалашы үчүн – бардык ыңгайлуулуктарды сунуштайт. Түркия Россияга – Сириядагы мусулмандарды кыргын кылуудагы кылмыштуу вазыйпаларын жеңилдетүү үчүн – аскерий базаларды да бериши мүмкүн.

Иран да ушундай кылат. Себеби, Иран Россияга ушул ыпплас максатты жеңилдетүү үчүн базаларды берет. Бул мамлекеттер ортосунда аракеттерди жөнгө салуу иш жүзүндө жолго коюлду:

«О.э. Чавушуглу түрк самолёттору «Мамлекет уюмуна» каршы амалияттарга кошулушун айтты. Ал «Биз бардык деталдарды үйрөнүп чыгып жатабыз. Биз Россияны «Мамлекет уюмуна» каршы ортоктош амалияттарды өткөрүүгө көптөн бери чакырып келүүдөбүз» деп кошумчалады». (Ал-Жазира нет, 2016-жыл, 1-август). Табигый болгондой, бул чабуул Россия «террорго каршы күрөш» деп шылтоолоп сокку берип келе жаткан бардык козголоңчуларды өз ичине алат. Себеби, бомбалоодо алардын позициялары айырмаланбайт!

Ушул күндөрдө орус коргоо министрлиги тарабынан чыгарылган билдирүүдө мындай делет: «Алыс аралыкка учкан «Ту-22М3» тибиндеги бомбалоочу самолёттор жана «Су-34» тибиндеги бомбалоочу самолёттор 16-август күнү Ирандын Хамадан аэродромунан көтөрүлүп Сириядагы «ИШИМ» уюмунун жана «Жабхатун Нусра» уюмунун Халаб, Дийризмур жана Идлибдеги позицияларына күчтүү соккуларды берди»...

«Мурдараак маалымат каражаттары орус аба күчтөрүнүн «Ту-22М3» бомбалоочу самолёттору Сириядагы террорчу «ИШИМ» уюмунун позицияларына соккуларды берүү үчүн Ирандын Хамадан аэродромуна конгону жөнүндө кабар тараткан». (Россиял Явм, 2016-жыл, 16-август).

9 – Америка Сирияда өзүнүн жүгүртөк куралдарынын жардамында ишке ашырмакчы болуп жаткан план мына ушундай. Бул, алардын айла-амалы.

(وَمَكَرُوا إِلَيْكَ هُوَ يَكُونُ)

«Алардын айлакерликтери да жок болот» [35:10]

Анткени, Шамда соода-сатык да Аллахтын зикринен чалгыта албаган чыныгы эр кишилер бар. Алар өз иштерин аң-сезимдүү түрдө билген көз жана жүрөктөрү ачык эр кишилер. Алар тигил жырткычтар козголоңчулардын жеңиштерин сүйлөшүүлөр жолуна айлантууга – инша Аллах – таптакыр жол беришпейт. Кылмышка малынган жана Вашингтон тарабынан башкарылып жаткан бул үчтүк – инша Аллах – таптакыр ийгиликке жетпейт. Бул жырткычтар Шам жеринде ыплас ниияттерине эч качан жетишпейт. Американын мурунку жүгүртөктөрүнүн аракеттери кыйрагандай анын кийинки жүгүртөктөрүнүн аракети да – инша Аллах – шексиз кыйрайт... Тогуттар беш жыл ичинде Шамда садик, калыс эр кишилер бар экенин, Америка, Иран, Россиядан турган топ жана бул топтун жүгүртөктөрү бул эр кишилердин кайратын сындыра албаганын, ал тургай, Шам жеринде бул садик кишилерди жардамсыз таштап койгон кимселер да бул эр кишилердин кайратын сындыра албаганын билип алышты. Бул калыс топ – Аллах уруксаты менен – бекем бойдон кала берет, таптакыр ийилбейт. Бул топ Аллахтын шариятын, рошид Халифалыкты тикелеп Аллах Субханахунун ыраазылыгы үчүн калыс амал кылып, Расулуллах ﷺ га садик бойдон кала беришет. Натыйжада Ислам өлкөлөрү Исламдын бардык душмандарынан тазаланат жана Аллахтын азабы бул душмандарга алар күтпөгөн тараптан келет.

(وَلْيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ)

«Албетте Аллах Өзүнүн (динине) жардам берген заттарга нусрат берет. Шексиз Аллах күчтүү, кудуреттүү» [22:40]

13-зул-каъда, 1437-х.

Түркиядагы жардыруулардын артында эмне турат?

Суроо: 2016-жылы 17-декабрда дагы бир жардыруу жүз берди... «Түрк куралдуу күчтөрү билдирүүсүнө ылайык, ишемби күнү Түркия борборундагы Кайсери аймагынын Эржиес университетинин жанында жардыргыч заттар толтурулган автомашинаны жардыруу акыбетинде 13 аскер өлүп, 48 жайкын жаран жараланды...». (Си-Эн-Эн арабийя сайты, 2016-жыл, 17-декабрь). Өткөн ишемби түнү да, 2016-жыл 10-декабрда, Истамбул борборундагы Бешикташ клубунун стадиону жанында эки жардыруу болуп, 38 киши (алардын 30у полициячы) өлгөн. Кийин өлгөндөрдүн саны 44 кишиге жетти. «Күрдстан азаттык ылаачындары» уюму бул эки жардыруу жоопкерчилигин өз мойнуна алганын жарыя кылды. Азыркы жардыруу артында да ушул уюм турабы? Бу уюмдун сахна артындагы кандай жашыруун жактары бар? Бу жардыруулар артында кандай себебдер бар? Аллах сизди жакшылыктар менен сыйласын.

Жооб:

1 – 2016-жылы 10-декабрда Истамбулдагы жардыруу тууралуу айта турган болсок, аны «Күрдстан азаттык ылаачындары» уюму өз мойнуна алды. Муну уюм өз жарыясында билдирди:

– «Күрдстан Жумушчулар партиясынан» бөлүнүп чыккан «Күрдстан азаттык ылаачындары» жамааты жекшемби күнү Истамбул шаарындагы стадион сыртында жүз берген эки жардыруу жоопкерчилигин өз мойнуна алганын жарыя кылды. Ушу эки жардыруу акыбетинде 38 киши өлүп, 155 киши жараланды... жамаат өзүнүн электрондук сайтында быйыл Түркияда болгон башка жардыруулардын жоопкерчилигин да өз мойнуна алышын, ишемби түнү жүз берген эки чабуулду да ал амалга ашырганын билдирди... Бу эки чабуул – ишке ашпай калган төңкөрүшкө урунуудан жана жыл башынан бери жүз берген бир нече жардыруулардан өзүнө келе албай жаткан бу мамлекетте тынчсыздык абалын пайда кылды... Ишемби күнкү чабуулдар Бешикташ футбол командасынын Вадафан стадиону жанында, футбол оюну бүткөндөн эки саат кийин жүз берди. Бу чабуулдарда полициячылар бутага алынганы көрүнүп турат...». (Анкара-Рейтер, 2016-жыл 12-ноябрь). Кийинчерээк курбандыктар саны артты: «Ишемби түнү Истамбулда жүз берген эки жардырууда курбан болгондор саны 44кө жетти. Бул тууралуу саламаттыкты сактоо министрлиги билдирди жана түрк маалымат каражаттары хабар таркатты. Саламаттыкты сактоо министри Режеб Акдаг Анкарада парламент алдында мындай деди: «Бир кандуу чабуулда полициябыздан 36 кишини жана сегиз жараныбызды

жоготконубуз абдан кайгылуу»... (Лондон: «Шаркул Авсат онлайн» – 2016-жыл 12-декабрь).

2 – 2016-жылы 17-декабрдагы жардырууну болсо эч кайсы тарап өз мойнуна албады. Лекин, түрк расмийлери өздөрүнүн баянаттарында «бүгүнкү жардыруу өткөн ишембидеги, 2016-жыл 10-декабрдагы жардырууга окшойт» деп билдиришти: «Түркия вице-премьер-министри Нуьман Куртулмуш: «Мамлекет борборундагы Кайсериде сакчылыктан кайтып келе жаткан аскерлер түшкөн автобуска миналанган автомашина менен кылынган чабуулда колдонулган жардыргыч заттар өткөн аптадагы Истамбулдагы эки жардырууда колдонулган жардыргыч заттарга окшош», - деди. Куртулмуш муну NTV телеканалы менен болгон маегинде билдирди. 13 киши өлүп, 55 киши жараланган бу чабуул жоопкерчилигин эч кайсы тарап өз мойнуна албады...». (Арабия нет, 2016-жыл 17-декабрь). «Өз кезегинде түрк президенти Режеб Таййиб Эрдоган: «Күрдстан Жумушчулар партиясы бу чабуулга жоопкер» - деди. Эрдоган бир баянатта «жикчил террористтик уюм» бу чабуулдан жоопкер деп айтканда, мындай чабуулдар Ирак жана Суриядагы окуялар өнүгүшүнө байланыштуулугун көрсөтүп өттү. Түрк президенти «жикчил террористтик уюм» сөзүн бир нече жолу колдонуп, муну менен Күрдстан Жумушчулар партиясына ишара кылды. Белгилүү болгондой, бу партияны Кошмо Штаттар, Европа Союзу жана Түркия террорчу уюмдар тизмесине киргизген...». (Арабия нет, 2016-жыл 17-декабрь).

Ушуларга ылайык, демек, 2016-жылы 17-декабрдагы жардырууну амалга ашырган тарап 2016-жылы 10-декабрдагы эки жардырууну амалга ашыргандын өзү экендиги, ал «ТАК» деп аталган «Күрдстан азаттык ылаачындары» уюму экендиги ыхтымалы күчтүү.

3 – Эми бул уюмдун жашыруун жактары жана вакиъсине келсек, муну Күрдстан Жумушчулар партиясындагы – анын негиздөөчүсү Өжалан камакка алынгандан кийинки – өзгөрүү жараяндарын баян кылган соң айтабыз:

а) Өжалан 1999-жылы Кения борбору Найробиде камакка алынгандан кийин, Күрд Коомдук Союзу жетекчилигинин алтылык комиссиясы түзүлдү. Бул уюм Күрдстандын калган бөлүктөрүндөгү күрд партияларына салыштырмалуу абдан татаал түзүлүшү менен айырмаланып турат. Себеби, бу уюм төрт ири партиядан турат, ал партиялардын сабында көптөгөн жаштар, студенттер, аялдар уюмдары, социалдык уюмдар, коммуналдык кызмат жана коопсуздук комитеттери бар... Бул партиялар: Түркиядагы Күрдстан Жумушчулар партиясы (РКК), Суриядагы Демократиялык Союз партиясы (РҮД), Ирактагы Демократиялык чечим партиясы (РҮДК), Ирандагы Азат жашоо үчүн партиясы (РЈАК). Бу партиялардын ар биринин өз жетекчилиги жана

структурасы бар. Лекин, бу партиялар Күрд Коомдук Союзунун курамына кирет. Бу уюмга 1999-жылдан бери Мурат Карайылан башчылык кылып келет.

б) Күрдстан Жумушчулар партиясында Мурат Карайылан башчылыгы доорунда Түркияга карата өз позициясын жумшартуу болду. Себеби, Абдуллах Өжалан 1999-жылы колго түшкөндөн бери Күрдстан Жумушчулар партиясынын максаддары кыскарып, Күрдстандын толук эгемендүү болушун талаб кылуудан социалдык акы-укуктарга ээ болуу; жана күрддөр менен түрктөргө гана тиешелүү болгон автономиялуу башкаруунун бир формасын талаб кылуу даражасына түштү. Бу Америка планы боюнча, түрк өкмөтү менен Өжалан ортосунда түзүлгөн келишимдерден кийин жүз берди. Ошондон кийин Күрдстан Жумушчулар партиясы менен түрк өкмөтү ортосунда тынчтык өкүм сүрдү.

в) Күрдстан Жумушчулар партиясы менен түрк өкмөтү ортосундагы алака Мурат Карайылан доорунда бир кыйла жумшактык жана тынчтык менен уланды. Бу түрк өкмөтү менен күрддөр ортосундагы абалды жумшартуу боюнча Америка сызып берген план боюнча ишке ашты. Америка планынан кийин, эки тараф ортосундагы жумшартуу иштери бири-бирине уланып кетти. Айрыкча, 2012-жылдын акырларынан тартып ушундай болду:

- 2012-жыл 16-декабрь: Түрк разведка башчысы Хакан Фидан Имрали аралына барып, Абдуллах Өжалан менен жолугушту.

- 2012-жыл 9-декабрь: Режеб Таййиб Эрдоган өкмөткө караштуу TRT каналында Өжалан менен учурашуулар өткөзүлгөнүн билдирди.

- 2013-жыл 21-март: Абдуллах Өжаландын кайрылуусу наврузду белгилөөгө топтолгон калк алдында окуп уктурулду. Кайрылууда Өжалан курал-жаракты таштап, саясий күрөш баштоого чакырган. Өжалан мындай деген: «Курал-жаракты таштоо жана куралдуу топ мүчөлөрүнүн Түркия жерлеринен чыгып кетүү кези келди. Бул күрөш бүттү дегенди түшүндүрбөйт, балким, башка түрдөгү күрөш башталганын түшүндүрөт».

- Кошмо Штаттар Күрдстан Жумушчулар партиясынын жетекчиси Абдуллах Өжаландын партияга тиешелүү козголоңчуларды «куралды таштоого» чакырып кылган кайрылуусун алкыштады. Кошмо Штаттар бу чакырыкты «оң кадам» деп баалады. Түрк өкмөтү да бу чакырыкты алкыштады. Бирок, бу чакырык түрк улутчулдарынын нааразылыгын козгоду... Америка тышкы иштер министрлигинин расмий өкүлү Виктория Нуланд: «Өжаландын ок атууну токтотушун жарыя кылышы Түркияда 30 жылдан ашык убактан бери болуп келе жаткан зомбулукту жоюуда жардам бериши мүмкүн» - деди. Нуланд кошумчалап: «Кошмо

Штаттар да тынч жол менен чечимге жетишүү үчүн түрк өкмөтү жана кызыкдар тараптар жумшаган күч-кайраттарды алкыштайт, тынч жол менен боло турган чечим Түркияда демократияны бекемдейт» - деди...». (Ал-Жазира нет, 2013-жыл 22-март).

- 2013-жыл 4-апрель: 63 кишиден турган судьялар комиссиясы түзүлдү. Комиссия мүчөлөрү күрд маселесин өз ара келишип чечүү боюнча диалог өткөрүү үчүн Түркиянын түрдүү жактарын кезип чыгууга киришишти.

- 2013-жыл 25-апрель: Кандил тоосундагы жетекчилердин бири Мурат Карайылан жүздөгөн журналисттер алдында уюм 2013-жылдын 8-майынан тартып Түркия жерлеринен чыгып кетүү амалиятын баштарын билдирди.

г) Бу тынчтык жана жумшак позиция Мурат Карайылан башчылыгы доорунда болуп турду. Кийин Күрдстан Жумушчулар партиясынын тогузунчу конференциясында Мураттын ордуна Жамил Байик шайланды. Мына ошондон тартып иштер катуулукка карай кете баштады: «Июнь жана август айларында Кандилде Күрдстан Жумушчулар партиясынын тогузунчу конференциясы болуп өттү. Анда 162 мүчө катышты. Конференцияда партия жетекчилиги курамында өзгөрүүлөр жүз берди. Байик Карайыландын ордун ээледі. Ал ашыкча үч добуш алып, Карайыланды артта калтырды...». (Күрдстан демократиялык партиясы сайты, 2013-жыл 6-ноябрь).

Комиссия жетекчилигине жетип барган өзгөрүү айрым күрд жана түрк чөйрөлөрү назарында мурунку баскычка каршы бир саясий ыңкылаб жасады. Комиссия жетекчилиги бүтүндөй жаңыдан шайланды. Ал алты кишиден (3 эркек, 3 аял) турду. Ага таанымал жетекчи Жамил Байик төрага болду. Партия жетекчилигинде жүз берген өзгөрүү партия стратегиясында бир жаңы бурулуш жасады. Кийинки окуялар мына ушул саясатка далалат кылып турат:

- 2013-жыл 5-июль: Күрдстан Жумушчулар партиясынын Кандил тоосундагы аскерий жетекчилеринин бири Жамил Байик жана аны менен бирге Бесе Хозат Күрд Коомдук Союзунун (КСК) жетекчилигине шайланды.

- 2013-жыл 31-июль: Жамил Байик Би-Би-Сиге берген интервьюсунда: «Уюм – эгер түрк өкмөтү келерки жылдын июлуна чейин сезилерлик кадамдарды таштабаса – чыгып кетүү амалиятын токтоторун айтты. Ушуну менен гана чектелбей, уюмдун чыгып кеткен мүчөлөрүнүн түрк жерлерине кайрадан кайтышы» мазмунундагы эскертүүнү да жолдоду.

- 2013-жыл 19-август: Жамил Байик улуттук жарашуу бузулса Түркия ичиндеги коопсуздук абалы мурункудан да жаман болорун билдирди.
- 2013-жыл 9-сентябрь: Күрдстан Коомдук Союзу (КСК) Күрдстан Жумушчулар партиясы уюму мүчөлөрүнүн түрк жерлеринен чыгып кетиши бүтүндөй токтотулганын жарыя кылды.
- 2013-жылы 3-декабрь: Жамил Байик Түркиядагы окуялардын акыркы жараяндары тууралуу кайрылуу менен чыгып, мындай деди: «Эгер абал ушундайча улана берсе, Түркияда согуш чыгары анык. Биз түрк өкмөтүнө мөөнөт берип, келерки жазга чейин талабдарыбызды аткарышын айттык. Түрк өкмөтү бу талабдарды аткарса, проблема жарашуу жолу менен чечилет. Эгер шарттарыбыз кабыл алынбаса, анда түрктөр менен мамилени мындайча улантышыбызга мүмкүнчүлүк калбайт».
- 2014-жыл 20-декабрь: Жамил Байик: «Куралды таштоо күрддөр үчүн өлүм менен барабар» деди.
- 2015-жыл 12-июнь: Элдик демократиялык партиясынын төрагасы Салахиддин Демирташ Күрдстан Жумушчулар партиясынын жетекчиси Абдуллах Өжаландын чакырыгына ылайык куралдарды ташташы мүмкүндүгүн айтты. Ага Күрдстан Коомдук Союзу минтип раддия билдирди: «Баары төмөнкү акыйкатты аңдап жетиши лазым: түрк мамлекетине каршы куралдуу күрөштү токтотуу маселесин биз гана чечебиз. Бул жаатта эч кимдин рай билдиришке акысы жок. Баары ушуну да билип коюшу керек, Элдик демократиялык партиясы биздин саясий канатыбыз эсептелбейт, арийне, Элдик демократиялык партиясынын жетекчилиги курал ташташыбызды талаб кыла албайт. Биз жетекчибиз Өжаландын бизден азыркыдай шарт-шарайттерде курал ташташыбызды талаб кылышына ишенбейбиз... Биз бардыгына ушуну да билдирип коймокчубуз, биздин куралды таштабоо туурасындагы токтомубуз Өжалан талабдарын четке кагуу эсептелбейт жана биз Элдик демократиялык партиясынын саясий иш алып барышына тосук коймокчу да эмеспиз».
- 2015-жылы 11-июлда Күрдстан Коомдук Союзу (КСК) ок атууну токтотуу тууралуу Түркия менен 2012-жылдан баштап түзүлгөн бүтүм бүткөнүн билдирип, муну «түрк мамлекети аскерий блокпостторду жана позицияларды кургандыгы» менен актады... Бул Күрдстан Коомдук Союзу (КСК) аткаруу кеңешинин ортоктош жетекчилиги чыгарган баянатта билдирилди. Жетекчилик баянатта: «Түрк мамлекети жарашуу шарттарын бузду» - деп билдирди... (ARA NEWS 2016-жыл 12-июль).

- 2015-жылы 14-июлда Күрдстан Коомдук Союзу башчыларынын бири Бесе Хозат «Келерки баскыч Түркияда козголоң көтөрө турган калк амалга ашыра турган согуш баскычы» деген макала жазды. Бу макала «Өзгур Гундем» газетасында басылып чыкты.

д) Жогорудагылардан айкын болгондой, Күрдстан Жумушчулар партиясы Мурат доорунда – бу партия менен түрк өкмөтү ортосундагы жарашууга тиешелүү Америка келишүүсүн аткарууда – Америка планына жакыныраак болгон эле. Ал баскыч эки тарап ортосунда 2013-жылы мартта тынчтык келишимин түзүү менен аяктады. Ошол доордо айрым күрддөр тарабынан билдирилген нааразылык бөлүнүүлөргө жана пикир келишпестиктерге алып келди. Мурат Карайылан доорундагы (1999-2013) тынчтык айрым күрддөрдүн кыжырын келтирди. Себеби, алар муну кайсы бир деңгээлде жеңилүү деп билишер эле. Мына ушундай кырдаалда ТАК деп аталган Күрдстан азаттык ылаачындары уюму 2004-жылы Күрдстан Жумушчулар партиясынан бөлүнүп чыкты. Бу уюмга 1993-жылы Күрдстан Жумушчулар партиясына байланыштуу абалда негиз салынган эле. Азыр болсо бу уюм – билдиришинче – эгемендүү аракет алып барууда. Бу уюмдун структурасы эгемендүү болуп, өздөрүнө эч кимдин алакасы жоктугун айтышууда. Алар өздөрүн структуралык жактан «фидайи күчтөр» деп аташат. Алардын негизги максады түрк армиясынын аскердик инфраструктурасына сокку бериш жана туризм секторун кыйратуу. «Ылаачындардын» (ТАК) 2005-жылдагы биринчи амалияты туристтер түшкөн автобусту бутага алуу болду. Мунун акыбетинде 5 киши өлүп, 20 киши жараланды. 2008-жылдан баштап «ТАК» уюму Түркия сыяктуу эле Кошмо Штаттар тышкы иштер министрлиги тарабынан да террорчу уюм деп жарыяланды жана «чет элдик террорчу уюмдар» тизмесине киргизилди. Европа Союзу да аны террорчу партия деп эсептейт.

е) Тогузунчу конференция шайлоолорунда жүз берген өзгөрүүдөн кийин жана 2013-жылы августта Жамил Байик төрагалыкка келгенден кийин Жумушчулар партиясы англистер планына ыктап, Эрдоган жана анын өкмөтүн жардыруу жана өлтүрүп кетүү амалияттарынан турган иштер менен бутага ала баштады.

Бул «Ылаачындар» амалияттарында даана көрүнөт. Айрыкча, быйыл ушундай болду. Себеби, Күрдстан азаттык ылаачындары уюму түрк коопсуздук күчтөрүнө каршы өз амалияттарын эки эсеге көбөйттү. Өткөн жылдын акырларынан баштап быйыл жыл бою амалияттар абдан күчөдү, акыркы амалият 2016-жылдын 17-декабрында жүз берди. Бул амалияттарга жаркын назар таштасак, төмөнкү ишти анык көрө алабыз:

- 2015-жылы декабрда – Истамбулдагы Сабиha Гөкчен ракеталар менен бутага алынды, бу чабуул бир кызматчы аялдын курбан болушуна алып келди.
- 2016-жылы февралда – Анкарада жардыргыч заттар жайгаштырылган автомашина жарылды, бу чабуул 28 кишинин өлүмүнө алып келди, алардын көпчүлүгү аскерлер.
- 2016-жылы мартта – Анкарада жардыргыч заттар жайгаштырылган автомашина жардырылды, бу чабуул бир кишинин курбан болушуна жана ондогон кишилердин жаракаттанышына алып келди.
- 2016-жылы июнда – Истамбулдагы Везначилер районунда жардыргыч заттар жайгаштырылган автомашина жардырылышы акыбетинде 11 киши өлдү жана 36 киши жаракаттанды, алардын көпчүлүгү полициячылар.
- 2016-жылы октябрда – Истамбулдагы Ени Боснада мотоцикл жардырылышы акыбетинде 10 киши жараланды.
- 2016-жылы ноябрда – Түркия түштүгүндөгү Аданада бир үйдүн дарбазасы алдында жардыргыч заттар жайгаштырылган автомашина жардырылышы акыбетинде бир нече жайкын жарандар өлдү жана ондогон кишилер жараланды.
- 2016-жылы 10-декабрда – Бешикташта жүз берген кош жардырууда 44 киши өлүп, (алардын көпчүлүгү полициячылар) 200гө жакын киши жараланды.
- 2016-жылы 17-декабрда – «Түркия борборундагы Кайсери аймагынын Эржиес университети жанында жардыргыч заттар жайгаштырылган автомашина жардырылышы акыбетинде 13 аскер өлдү жана 48 киши жараланды, алардын арасында жайкын жарандар да бар. Бу тууралуу түрк куралдуу күчтөрү тарабынан чыгарылган баянатта билдирилди. Коопсуздук булактарына караганда, «жардыргыч заттар жайгаштырылган автомашина Эржиес университетине кире бериштеги, аскерлерди алып бара жаткан автобус жанында жардырылган. Аскерлер дем алыш күнүн өткөрүү үчүн чыгышкан эле». (Си-Эн-Эн арабийя сайты, 2016-жыл 17-декабрь).

ё) Жогоруда айтылган бардык фактыларды үйрөнүп чыгуу менен Күрдстан азаттык ылаачындарынын жашыруун саясий жагы төмөнкүдөй экендиги айкын болот:

Жамил Байик 2014-жылы 20-декабрда «Куралды таштоо күрддөр үчүн өлүм менен барабар» деп билдиргенден кийин, Байик башчылыгындагы Күрдстан Жумушчулар партиясы кырдаалды курчутууга киришти, мындай кескиндик 2015-жылы 12-июлда күчөп кетти. Себеби, Байик

башчылыгындагы Күрдстан Коомдук Союзу (КСК) Эрдоган өкмөтү менен түзүлгөн ок атууну токтотуу бүтүмү токтогонун жарыялады. Муну менен бир катарда ылаачындар уюму (ТАК) түрк өкмөтүнүн эң маанилүү кызыкчылыктарына каршы, айрыкча, коопсуздук күчтөрүнө каршы амалияттарды күчөттү, акыры келип 2016-жылы 10 жана 17-декабрь күндөрүндөгү эки амалият жүз берди.

Бул дегени, Ылаачындар уюмунун жашыруун жагы жөнүндөгү күчтүүрөөк ыхтымал – анын азыр Америка малайы Эрдоган өкмөтүнө каршы Европа планына, өзгөчө, Британия планына жакын турган Байик планына дал келүүдө – деген ыхтымал.

ж) Муну Күрдстан Жумушчулар партиясын негиздөөчүлөрдүн бири Жамил Байик айткан сөздөр тасдыктап турат. Ал 2016-жылы 15-мартта, Британиянын «Таймс» гезитине берген интервьюсунда мындай деди: «Биз Эрдоганды о.э. Адилет жана Өнүгүү партиясын кулатууну каалайбыз. Себеби, Эрдоган жана анын партиясы кулатылмайын, бу мамлекетте эч качан демократия болбойт». (Би-Би-Си, 2016-жыл 15-март).

Республикачыл элдик партиясынын төрагасы, англистер малайы Кылычдароглу да түрк соода үйлөрү жана биржалары союзунун 72 конференциясында сөз сүйлөп: «Бу президенттик система эмне өзү? Бир адам сүйлөсө, бүт Түркия унчукпай угат. Бу президенттик системаны бу мамлекетте колдонуу кан төгүүсүз мүмкүн эмес» деди. (www.tna24.com 2016-жыл 13-май).

з) Булардын баарынан анык көрүнүп тургандай, Истамбулдагы акыркы жардыруулар артында англистер турат. Мунун артында турган факторго келсек, ал төмөнкү иштер алкагынан чыкпайт:

- Англистердин малайлары урунган акыркы төңкөрүштү улантып, Түркиядагы Америкага малай режим үчүн туруксуздук абалын жаратуу. Себеби, англистер Түркиядагы бу режимди өзгөртүү оңойго турбашын жакшы билишет. Себеби, Эрдоган Америка үчүн Түркияда күчтүү таянычтарды түзүп койдү. Ошондуктан, бу режимди өзгөртүү оңой эмес. Лекин, таасир өткөрүп, тынчсыздык жана туруксуздук келтирип чыгаруу мүмкүн. Туруксуздук кайталана берсе, режим таянычтары алсырайт.

- Бу маселенин бир тарабы, башка тараптан болсо, Түркиядагы парламенттик системага Англия – 1924-жылы Халифалык кулагандан кийин – өз малайы Мустафа Кемел колу менен негиз салган. Бул Түркиядагы парламенттик системанын «чокундурган атасы» Британия экенин түшүндүрөт. Ошондуктан, Эрдоган жана анын артында турган Америка парламенттик системаны президенттик системага өзгөртүп, республика президентине дагы да көбүрөөк ыйгарым укуктар бериш аркылуу бул эшикти биротоло жаап салууну каалоодо. Британия болсо

президенттик системаны каалабайт. Мурунураак, Республикачыл элдик партиясынын төрагасы, англистер малайы Кылычдароглу «Бу президенттик системаны бул мамлекетте колдонуу кан төгүүсүз мүмкүн эмес» дегенде, Түркиянын «Сабах» газетасы өзүнүн башкы бетинде «Ал (Кылычдароглу) парламентти, элди жана саясатты акаараттап жатат» деп жазды. Газета муну менен Руспублика элдик партиясынын төрагасы Кылычдароглу «Бу президенттик системаны бул мамлекетте колдонуу кан төгүүсүз мүмкүн эмес» деген сөздөрүнө ишара кылды...». (Түркия пост, 2016-жыл 13-май).

Тыянак: Британия өзүнүн малайлары, анын ичинде Күрдстан азаттык ылаачындары ишке ашырып жаткан өлтүрүү жана жардыруу амалияттары аркылуу бир ок менен эки коён атмакчы болууда: Америкага малай түрк режиминде туруксуздук пайда кылуу жана Эрдогандын парламенттик система ордуна президенттик система киргизишине күч менен каршы туруу. Ал эми, бу амалияттар бир автономия пайда болушуна алып келет деген ойго келсек, бу иштин жакынкы келечекте жүз бериши ыктымалдан алыс.

- Сөзүмдүн акырында айтарым, мусулмандардын каны Ислам жана Уммат үчүн эмес, колонизатор кафирлер кызыкчылыгы үчүн төгүлүп жатканы кандай гана кайгылуу... Бирок, буга карабастан, бу Уммат эң жакшы уммат. Ал узакка созулган уйкудан кийин, Аллахтын урухсаты менен, албетте бутка турат. Уммат тарыхындагы окуялар мына ушуну айтып турат. Себеби, кресттүүлөр, андан кийин монгол-татарлар бу Умматка каршы согушуп, Халифалык борбору Багдадды уратышкандан кийин, Дажланын тунук сууларын кан жана сыяларга аралашкан кызыл-кочкул түскө айландырышкандан кийин, Ислам Умматы кайрадан бутка турган. Умматтын Кустантинияны (азыркы Истамбулду) фатх кылышын ким күткөн эле? Лекин, Аллахка садык чыныгы эр азаматтар бар. Алар адилетсиздикке көз жумуп уктап жата беришпейт жана зулмга унчукпай туруп беришпейт. Алар иштерди өз орду-ордуна коюшмайынча жана рошид Халифалыкты өз негиздерине кайтарышмайынча күрөшө беришет. Алардын тили мындай деп жатат:

﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا﴾

«Момундар арасында өздөрү Аллахка берген ахд-шерттерине садык болгон кишилер бар. Анан алардан (айрым) кишилер өз шерттерине турушту (шахид болду), алардан (айрым) кишилер болсо (шахид болууга) ынтызар. Алар (Аллахка берген шерттерин) өзгөртүшкөн жок» [33:23]

Бул чындык:

﴿إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾

«Албетте, Аллах Өзү (каалаган) ишине жетүүчү, чынында Аллах бардык нерсе үчүн кадар-өлчөө кылып койгон» [65:3]

21-рабиул-аввал, 1438-х.

20-декабрь, 2016-м.

Анкардагы Орусия элчисинин өлтүрүлүшүнүн артында эмне турат?

Суроо: Түркиянын борбору Анкарда коопсуздук кызматынын кызматкери тарабынан 2016-жылы 19-декабрда Орусиянын Түркиядагы элчиси Анкарадагы көркөм сүрөт галереясында сүйлөп жаткан мезгилде атып өлтүрүлдү. Бул окуя ошол замат маалымат каражаттары тарабынан таратылды. Кийин Түркия өкмөтү бул окуянын артында Гулен турат деп билдирүү берди. Түркия өкмөтүнүн Гуленге карата бул дооматы туурабы? Мындай амалга эмне себеб түрткү болду. Аллах сизге жакшылыктарды жазган болсун.

Жооп: биринчиден, окуянын чоо жайы:

1 – Акырка мезгилдеги Халаб мусулмандарынын башына түшкөн трагедиялуу көрүнүш мусулмандардын туйгуларын козгоду. Бул трагедия мусулмандарды буга каршы бир амал кылууга түрттү. Ислам жана мусулмандардын биринчи душманы Америка көрсөтмөсү менен Халаб мусулмандарына кыянаттык кылып жаткан Эрдогандын кыянатчылыгы да ачыла баштады. Ошондой эле, Америка кызматчысы болгон Орусиянын, тогут Башардын жана анын союдашы Ирандын Ливандагы партиясы аркылуу кылынып жаткан кылмыштарынын бети ачылды.

2 – Коопсуздук кызматкери элчини өлтүргөндүн артынан эле Ислам ураандарын айтты. Анда ал араб тили менен мындай деди: «Биз Мухаммад ﷺ га дайым жихад кылганга баят бергенбиз». Түркчө мындай деди: «Халабды унутпагыла, Сирияны унутпагыла, Аллоху акбар». Муну көп жолу кайталады. Мындан көрүнүп тургандай, ал Сириядагы, айрыкча, Халабдагы болуп жаткан окуялардан катуу таасирленгени көрүнүп турат. Ал дагы мындай деди: «Сирия жана Халабдагы бул зулумга кол кабыш кылган ар бир адам анын кунун төлөйт». Дагы кошумчалап: «Биздин жерибиздеги туруксуздуктун даамын силер да таткыла». («Анба» кабар агентиги 2016.12.19.). Бул сөзү менен ал Сирияда ж.б. мусулман өлкөлөрүндө кыргын, бүлгүн салып жаткан Америкага, Орусияга жана алардын союздаштарына о.э. малайларына кайрылуу жасагандай болду... Ошондой эле, алардын бул кылмыштары мусулмандардын эсинен эч качан кетпестигин жана Аллах аларга убада кылган күн жакынкы күндөрү келээрин да аларга кат катары жолдоду.

3 – Таң калычтуусу, өкмөт аны тирүү кармоого аракет кылбастан, атып өлтүрүүгө аракет кылды. Бул иш аны атып өлтүрүүдө ачык эле байкалды. Тогут – эгер аны тирүү кармап, аны прокуратурга өткөрүп берсе – Сирия жана Халабга байланыштуу ураандар дагы улана беришинен коркту. Ошондой эле акимдердин, айрыкча Эрдогандын Халабды жардамсыз таштап койгондугу себебдүү, Эрдоган оңтойсуз

абалда калмак. Анткени, ал чындыгында Халабды жардамсыз таштап, Америка планын аткарды. Эрдоган бул коопсуздук кызматкерин тирүү кармабай өлтүрүү менен оңтойсуз абалдан чыгып алган болсо да, баары бир анын Халабадагы мусулмандарга кыянаттык кылганы мусулмандардын эсинде калды. Тирүү кармалбай атып өлтүрүлгөн коопсуздук кызматкери «Мени тирүү кармай албайсыңар» деп кыйкырган күндө да, көп сандагы спецназдын аны тирүү кармаганга толук мүмкүнчүлүгү бар болчу. «Спецназдын өлүм алдында жаткан Мавлуд Алтынташтын тирүү кармабагындыгынын себеби прокуратура кызматкерлери тарабынан иликтенди» («Анадолу» кабар агентиги 21.12.16). Алтынташтын тирүү кармалбагандыгы Эрдоганды оңтойсуз абалга салды жана ал күч кызматкерлерин актоо максатында мындай деди: «Анын эмне себебтен тирүү кармалбашынын себебтери тууралуу божомолдор бар. Бешикташта болгон окуяны карагыла, ал жерде да өлүм алдында жаткан бир мужаахидди тирүү кармоо аракети болгондо, кандай болгонун өзүңөр билесиңер...». Бирок, бул окуянын Бешикташтагы окуяга эч кандай окшоштугу жок. Анткени, бул жерде күч кызматкери өзү жалгыз Ислам ураанын чакырып, Башар бийлигин сактап калуу үчүн Сирияда күнү-түнү мусулмандарды кыргынга салып жаткан душман мамлекет болгон Орусиянын өкүлүнө каршы турду. Халабда жүз берген окуялар баардык мусулмандардын туйгуларын козгоду. Мусулмандар дүйнөнүн чар тарабынан такбирлерди, ураандарды айтып жүрүштөрдү кылды... Ал эми, Бешикташтагы окуя Күрд илманий уюму тарабынан кылынган эле жана анын Исламга эч кандай байланышы жок. Ал уюмда эч кандай Ислам түрткүлөрү жок. Ал Исламдан өтө эле алыс. Ал уюм саясий жактан колонизатор мамлекеттерге байланышкан уюм... Бул окуя менен тиги окуяны байланыштыруу чалгытуу болуп саналат. Ал далил эмес доомат болуп, айткандын шермендесин чыгарат!

Экинчиден, болгон окуяга карата реакция:

1 – Сирияда Америка планын аткарып жаткан Орусия элчисинин өлүмүнө Америка кабатыр болду. Орусия Сирия жаатында Америка менен бүтүндөй келишип алган жана аны менен жанаша иш алып барууда. Америка ТИМи Керри мындай деди: «АКШ Орусия элчиси Андрей Карловдун өлтүрүлүшүн катуу айыптайт...» (Reuters, 2016.12.19). Ошондой эле, ал «Бул кол салууну иликтөө иш чарасында Америка Орусия менен Түркияга жардам берүүгө даяр» деп билдирүү берди. Америка ТИМнин пресс катчысы Кирби мындай деди: «Мунун булагы кайдан чыкканына карабастан, бул кара мүртөздүктү каралайбыз. Биздин пикирлерибиз, дубаларыбыз аны менен жана анын үй-бүлөсү менен». Ошондой эле, Америка коргоо министирлиги, Ак үйдүн пресс катчысы, жаңы шайланган Трамптын командасы да Орусиянын элчиси

өлтүрүлгөндүгүн айыпташты. Ошондуктан, бул жаатта Америка менен Орусия бир айдында.

2 – Эрдоган – Американын малайы. Ал Американын көрсөтмөсү менен Орусияга союздаш болуп иш алып барууда. Ал Орусия менен болгон алакасына доо кетишин каалабайт. Орусиянын учагы атып түшүрүлгөндө, Эрдоган аны кандай жөнгө салганына да күбө болгонбуз. Ошондо ал Орусиядан кечирим сураган... Американын планын аткарыш максатында, өткөн август айында Аллахтын душманы Путин менен келишип алып, Халабдан козголоңчуларды алдоо жолу менен чыгарып кетип, аны жардамсыз таштаган кыянатчылдыгы да айдан ачык көрүндү. Муну Путин өзү ачып, анын шермендесин чыгарды, анын жалганчы «баатыр» көрүнүшүн да биротоло жок кылды... Эрдоган өткөн август айында Санкт-Петербургда Путин менен жоолугушуусунда «кымбаттуу досум» деп ага кошоматчылык кылды! Орусия элчиси өлтүрүлгөндүн эртеси күнү Эрдоган Путин менен – Орусия элчиси өлтүрүлгөнүнө карабастан – Сирия маселеси жаатында толук кызматташууга келишкендигин билдирип мындай деди: «Болуп өткөн окуя тууралуу Путин менен ой бөлүштүм. Биздин Орусия менен кызматташуубуз көп тармактуу. Айрыкча, Сирия маселеси жаатында мындай окуялар биздин мамилебизге таасир тийгизбеши керек». («Алжазира нет», 2016.12.20.). Түркия ТИМи Чавуш уулу Сергей Лавров менен Москвада кезиккенде мындай деди: «Түркия менен Орусия Сирия жаатында жана башка аймактарда саясий чечимге жетишмейин, кызматташтыгын улантат». Элчинин өлтүрүлүшүнүн себеби: «Эки тараптуу алакаларга зыян жеткириш үчүн» - деди. Путин болсо: «Орусия-Түркия алакаларын жана Сирияда тынчтык амалияттарын үзгүлтүккө учуратуу үчүн» - деди. Кремлдин пресс-катчысы Песков: «Бул кол салууну иликтеш үчүн эки өлкөнүн мамбашчылары биргелешкен комитет түзүүгө келишишти». Мына ушундайча Түркия-Орусия бул окуяга бир айдындан туруп позицияларын билдиришти. Ошондой эле, Сирия козголоңуна карата «тынчтык амалияттары же тынчтык чечими» аталышы астында тил бириктирүү кызматташтыгын уланта беришерин да баса белгилешти. Орус элчиси өлтүрүлгөндүн эртеси Түркия, Орусия жана Иран ТИМдери жоолугушту. Жолугушууда мурдагыдай эле Башар Асадын бийлигин сактап калууга келишишти.

3 – Ошондой эле Европа да – Сирия козголоңуна жана Сирия бийлигине Исламдын кайтып келишине каршы турган тараптардан. Ал Сирияда светский бийликти сактап калуу жана саясий чечимге жетүү аракетинде Америка менен бирге жүрдү. 2015-жылы 14-ноябрда Венадагы конференцияга катышты. Мунун баарынан Европанын каалап жаткан нерсеси – Сирия маселесинде роль ойноп калуу жана обочолонуп

калбай, саясия амалияттарга катышуу. Европа Америка жана Орусия сыяктуу эле Исламга жана мусулмандарга душмандык кылат. Исламдын бийликке кайтып келишине каршы күрөшөт. Ошондуктан, элчинин атып өлтүрүлүшүнө карата Европанын тышкы саясат боюнча атайын өкүлү Федерика Могерини мындай деди: «Мен бул акылга сыйгыс кол салуудан шок болуп калдым» («Алжазира нет», 2016.12.20.). Британиянын БУУ алдындагы өкүлү Мэтью Рикфорд Орусиянын Түркиядагы элчисинин өлтүрүлүшүнө терең кайгыргандыгын билдирип: «Анын өлкөсү Сирия ичиндеги жана тышындагы террористерге каршы Орусия менен бирге күрөшүүгө даяр экендигин» айтты. («Алжазира нет», 2016.12.20.) Ушундай эле мазмундагы билдирүү жасап, Британия ТИМи Борис Жонсон бул кол салууну «коркоктук кол салуусу» деп атады. («Россия сегодня» сайты, 2016.12.20.)

Германия өкмөтү да Орусия элчисине кол салууну айыптады. Германия канцлери Меркелдин пресс-катчысы Штеффен Зайберт «Twitter»де мындай деди: «Элчиге кол салуу абдан жаман кабар. Германия өкмөтү мындай акылсыз иш-аракетти катуу айыптайт» («Алжазира нет», 2016.12.20.). Ал эми Франция ТИМи Жан Марк Эйро мындай деди: «Күчкө салуу менен террорду эч нерсе актай албайт». Ал Орусия элчисинин үй-бүлөсүнө көңүл айтып, Орусия менен Американы колдорун билдирди. («Алжазира нет», 2016.12.20.).

4 – Ал эми, Эрдогандын Фетхуллах Гулендин жамаатына болгон дооматы акыйкаттан алыс. Эрдоган 2016-жылы 21-декабрда мындай деди: «Анкарада Орусия элчисин атып өлтүргөн куралчан адам шек күмөнсүз террорист Гулендин жамаатынын мүчөсү болгон... анын кайдан таалим алгандыгы жана анын намазы Гулендин террорист жамаатынан экендигин айгинелеп турат...» («Reuters», 2016.12.21.) Буга окшогон жалган дооматтар жаңы пайда боло калган жок. Балким, Эрдоган башында турган Түркия мамлекети акыйкатты жашыруу максатында бул жамаатка бардык дооматтарды арта салууга көнүп калган. Эрдоган 15-июлдагы англис малайлары аракет кылып ишке ашпай калган ыңкылабтан кийин, англис малайларын тазалоо иштерин жаап-жашырууда да Гулендин жамаатына жалгандан доомат артып келүүдө. Элчинин өлтүрүлүшүн да Гулендин жамаатына арта салды. Гулендин жамаатынын пресс-катчысы Алп Аслан Доган мындай деди: «Гулен бул иш аракетти бүтүндөй айыптайт». Ал Орусия элчисинин өлтүрүлүшүн «уятсыздык» деп сыпаттады. Ошондой эле, Түркия өкмөтүнүн Гулендин жамаатын элчиге кол салуунун артында турат деп доомат артышы «күлкү келээрлик» деп сыпаттады. («Reuters», 2016.12.20.)

Маалым болгондой, Гулен башында турган бул жамааттын эч кандай Ислам жана мусулмандарга карата камы жок. Бул жамаат он кишинин

мерт кетишине себеб болгон Түркия кемесинине жасалган жөөт чабуулун актап чыккан эле. Бул жамаат жөөттөр менен союздаш иш алып барышат. Жөөттөрдү да өздөрүнө окшош эле ыйман келтиргендер деп эсептейт. Мусулмандар менен кайгы бөлүшпөйт жана кыйынчылык мезгилде аларга жардам да беришпейт. Эч бир Исламий көйгөйдү чечүүгө умтулушпайт. Ошондой эле, бул жамаат Халифалык долбооруна каршы жана ага аракет кылып жаткандарга тескери иш алып барат. Бул жамаат 2013-жылдын акырына чейин Эрдоган менен кызматташкан. Кийин аны менен пикир келишпестиктерге барып, андан кийин Америка кызыкчылыгына кызмат кылуу жолунда Эрдоган менен ат салыша баштады... Бул жамаат Эрдоган сыяктуу эле Американын малайы жана Америка кызыкчылыгы үчүн иштейт. Бул жамаат илманий демократияны жана Американын долбоорлорун өзүнө тандап алган жамаат. Ал Эрдоган жана анын партиясы сыяктуу, эч кандай айырмасы жок, Америка малайы. Ошондуктан, бул жамаат мусулмандарга жардам колун сунбайт. Мусулмандардын кызыкчылыктарына жана алардын көйгөйлөрүнө эч качан камтама болушпайт. Бул жамаат каапыр колонизаторлого каршы туруу иштеринен алыс... Жада калса, Орусия да бул жамаатты элчиге кол салуунун артында турат деп доомат артпады. Орусиянын пресс-катчысы Песков – Түркиянын Гулен жамаатын элчиге кол салуунун артында турат дегенине жооп катары – элчиге кол салуунун артында ким тургандыгын азыр аныктап салуу эрте экендигине ишара кылып, мындай деди: «Элчиге кол салуу – бул Түркиянын кадыр баркына урулган сокку». («Россия сегодня», 2016.12.21.) Эрдоган элчиге кол салган коопсуздук кызматкеринен өч алуу максатында анын ата-энесин, башка тууган-туушкандарын камоого буйрук берди, баштан аяк 13 адам камалды. Кийин Эрдоган Путинге көңүл айтты!!!

Үчүнчүдөн, бул иш-аракетке болгон түрткү:

Жогорудагылардан айкын болгондой, бул коопсуздук кызматкери ушул иш-аракетин эч кимге байланышы жок өзү эле жекече кылган. Ал исламий туйгунун түрткүсү себебтүү, орустун жапайы кылмышынан өч алууну көздөгөн. Биз Аллахка эч кимди актабайбыз. Аллах аны Өз ырайымына алсын. Анын ата-энесине, туугандарына сабыр берсин..

(إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ)

«Аллах сабыр кылуучулар менен бирге»

[8:46]

Биз Аллахтан мусулмандардын кыйынчылыктарын кетирип, Халифалыкты тургузууларына жардам беришин сурайбыз. Бардык тогут, баскынчы, каапырларды жана мунаафыктарды кылган кылмышына жараша жаза берип, артындагыларын коркууга салышын Аллахтан сурайбыз. Ар бир зулум тартканга жардам беришин, андан зулумду көтөрүшүн сурайбыз.

﴿وَيَوْمَئِذٍ يَقَرِّحُ الْمُؤْمِنُونَ أَنَّ اللَّهَ يَنْصُرُهُمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

*«Ошол күнү Аллахтын жардамы себептүү момундар шаттанышат.
Брайымдуу, Улуу Аллах каалган адамына жардам берет»* [30:4-5]

26-робиул-аввал, 1438-х.

25-декабрь, 2016-м.

Эрдагандын Британия сапары

Суроо: Эрдаган 2018-жылы 13-майда үч күндүк сапар менен Лондонго барды. Сапар алкагында королева Елизаветта жана премьер-министр Тереза Мэй менен жолугушту. Эрдагандын сапары 24-июнда Түркияда өткөрүлө турган президенттик жана парламенттик шайлоолордон бир нече апта мурда болуп өттү... Белгилүү болгондой, ийгиликсиздик менен аяктаган төңкөрүш жасоо окуясынан кийин Эрдагандын Британия менен мамилеси өтө начарлап кеткен. Ошондой болгон соң, Эрдаган эмне үчүн Британияга сапар жасады жана анын көздөгөн максаты эмне? Ал өз максатына жетеби?

Жооб: сапардан көздөлгөн максатты баян кылуу үчүн төмөндөгү иштерди карап чыгабыз:

1 – Белгилүү болгондой, өлкө өзгөчө кырдаалды башынан өткөрүп жаткан убакта Эрдаган президенттик башкаруу аркылуу өз бийлигин бекемдөөгө аракет кылууда. Президенттик башкарууда бийлик президенттин колунда болот. Түркияда киргизилген өзгөчө кырдаал 160 миң кишинин камакка алынышына жана болжол менен ошончо мамлекеттик кызматкерлердин жумуштан бошотулушуна себеп болду. Көп абалдарда камакка алуу жана жумуштан бошотуу иштери ырайымсыз ишке ашырылды. О.э. бийликке каршы уюштурулуп, ийгиликсиздик менен аяктаган 2016-жылдагы төңкөрүш жасоо окуясынан бери миндеген оппозиционерлерге, алардын катарында, мамлекеттик кызматкерлерге, адвокаттарга, полиция офицерлерине жана академиктерге каршы «тазалоо» иштери алып барылды. Алардын көпчүлүгү Британияга берилген адамдарга болчу. Ошондой болсо да, Эрдаган жекшемби күнү Истамбулдан Лондонго жол алардан мурун Бириккен Королдукту «стратегиялык шериктеш жана союздаш» деп атады. Ал Мэй менен эки тараптуу маселелерди, регионалдык жана эл аралык маселелерди талкуулашын баса белгиледи. Эрдаган – Түркия менен Британия аралдагы тынчтык кепили деген этибарда – Кипрдеги соңку окуялар да талкууланышын айтып өттү. Демек, үчтүк маселеси (т.а. Кипрдеги Түркия, Греция жана Британия маселеси) талкуулана турган болду. Андан тышкары, Эрдаган Ортоңку Чыгыштагы «ортоктош иш пландар» да талкууланышын билдирди... Ал анын сапары Түркия менен Британия ортосундагы соода жүгүртүүсүн бекемдөөгө каратылышын баса белгилеп: «Биз Британия Европа Союзунан чыккандан кийин да аны менен болгон экономикалык алакаларыбызды үзбөстөн улантабыз», - деди. (<http://www.elfagr.com>, 2018-жыл, 13-май).

2 – Эрдагандын билдирүүлөрүнөн ал жана Мэй регионалдык жана эл аралык маселелерди о.э. Кипрдеги соңку окуяларды, Ортоңку

Чыгыштагы иш планын о.э. Түркия менен Британия ортосундагы соода жүгүртүүнү күчөтүүнү талкуулашканын түшүнүүгө болот. Ортоңку Чыгыштагы иш планына келсек, Эрдаган – Мэй аны менен мындай эл аралык маселелерди талкуулай турган адам эмес. Эми, Эрдаган Истамбул аэропортунда өткөргөн басма сөз конференциясында айткандай, эки тараптуу сүйлөшүүлөр экономикалык маселелерди талкуулоого, эки мамлекет ортосундагы соода жүгүртүүнү күчөтүүгө каратылышы жөнүндө айтсак, бул туура эмес. Себеби, мамлекеттер ортосундагы соода жүгүртүүнү күчөтүүгө каратылган экономикалык жана соода иштери эки мамлекет ортосундагы саясий туруктуулукка байланыштуу. Ал эми, бул эки мамлекет ортосунда – айрыкча, ийгиликсиздик менен аяктаган төңкөрүш жасоо окуясынан кийин – саясий туруктуулук жок. Сапар алкагында бирер маанилүү экономикалык долбоорго кол коюлганы жарыяланбаганы да жогорудагы сөздөрүбүздү ырастап турат. Ал эми, Кипр темасы талкууланышы мүмкүн. Себеби, бул эки тарап аралдагы тынчтыкка жана коопсуздукка кепил. Бирок, бул маселе да аралда кескиндик жүзөгө келсе гана талкууланат. Азыр болсо, ал жерде кескиндик абалы байкалбайт. Мына ушулардан улам, Эрдагандын Британия сапарынан көздөгөн максаттар жөнүндөгү сөздөрү эч бир документке негизделбеген. Тескерисинче, Эрдаган түпкү себептен чалгытуу үчүн ушундай сөздөрдү айтты.

– Бирок, ийгиликсиздик менен аяктаган төңкөрүш жасоо аракетинен кийинки окуяларды үйрөнүү натыйжасында, ушул окуяларды Британияга болгон сапар шайлоолордон мурун уюштурулуп жатканына байлоо аркылуу ушул сапардын чыныгы себебин билип алуу мүмкүн. Мына ошондо, Эрдагандын Британияга сапар кылышынан көздөгөн чыныгы максат мындайча айкындашат:

– Окуяларга келсек... Белгилүү болгондой, ийгиликсиздик менен аяктаган төңкөрүш жасоо окуясынын артында Британиянын Түркиядагы малайлары турган. Ошондон кийин Эрдаган Британиянын малайларына, өзгөчө армиядагы малайларына каршы өтө ырайымсыз чараларды көрдү. Мунун натыйжасында Британияда Эрдаганга карата катуу жек көрүү пайда болду...

– Эми, Британияга болгон сапар шайлоолордон мурда уюштурулганына жана шайлоолор менен сапардын байланышына токтолуп өтөбүз. Белгилүү болгондой, Түркия оппозициячыл партиялар, өзгөчө, Республика Элдик партиясы Британиянын тарапкери. Ушул себептен улам, Британия аларды – парламентте көпчүлүк орунга ээ болушу үчүн – мурун болуп көрбөгөн бир коалиция түзүүгө үндөдү. Ал мындай абалда адаттагы тактиканы колдонду. Т.а. партиялар парламенттик шайлоолорго шериктештик негизинде катыша турган

болду. Ушул аркылуу президенттик шайлоону – эч болбогондо – экинчи турга калтырмакчы болуп жатат. Муну менен ал «мына, Эрдаган коомчулуктун көпчүлүгүнүн колдоп-кубаттоосун жоготуп, экинчи турга калууга мажбур болду» деген нерсени көрсөтүүнү, Эрдаган кийинки турда ийгиликке жетишкен учурда да анын аброюна зыян жеткирүүнү каалап жатат... Өз кезегинде, Эрдаганды ушул нерсе тынчсыздантат.

– Андыктан, Эрдаган 24-июнга белгиленген президенттик шайлоодон мурун Британияны ыраазы кылуу үчүн ушул сапарды уюштурду деп айтууга болот. Көбүрөөк божомол ушундай. Ошондуктан, Эрдаган айрым жан берүүлөрдү сунуштоо аркылуу англистердин көңүлүн алууга урунду. Анын бул жан берүүлөрүнө Британия малайларын камактан чыгарышын – билдирүүдө айткандай – Британияны стратегиялык шериктеш деп атап, акысына мактоолорду айтканын мисал кылуу мүмкүн. О.э. эгер Британия малайлары шайлоо кампаниясында каршылык аракеттерин басаңдатышса, анда Эрдаган да аларга каршы кеңири көлөмдө алып барып жаткан тазалоо амалиятын токтотушун айтып, Британияны алдамакчы болду... Демек, күчтүүрөөк божомолго ылайык, Эрдагандын Британия болгон сапарынын артындагы чыныгы себеп ушул.

3 – Бирок, Эрдаган өз максатына жеттиби? Чамасы, ал ийгиликсиздикке учураган көрүнөт. Мунун белгилери:

– Жолугушуу артынан Тереза Мэй Даунинг-Стриттеги өз кеңсесинде Эрдаган менен бетме-бет туруп: «Демократиялык жол менен шайланган өкмөттү кулатууга урунган кишилерди сот жообуна тартуу туура иш», - деди. Бирок, кийин: «Бирок, Түркия демократияны коргоп жаткан соң, эң маанилүүсү – ал өзү коргоого урунуп жаткан баалуулуктарга көз жумбашы керек», - деп кошумчалады. (alarab.co.uk, 2018-жыл, 16-май). Т.а. Мэй конок болуп келген Эрдаганды журналисттердин алдында сындады.

– Сөз эркиндигин коргогон уюмдар Эрдаганга каршы демонстрация уюштурду. «Даунинг-Стриттеги өкмөт кеңсеси алдындагы демонстрацияга «Pen», «Index on Censorship» жана «Чегарасыз кабарчылар» сыяктуу өз эркиндигин коргогон уюмдардын мүчөлөрү катышышты». («Кантип эле Калам» гезити, 2018-жыл, 15-май). «Күрттөрдү колдоп-кубаттаган активисттер Эрдагандын сүрөтүнө «террорчу» деп жазылган плакаттарды көтөрүп чыгышты. («Айнул Ихбарийя», 2018-жыл, 15-май).

10-рамазан, 1439-х.

26-май, 2018-м.

Түркия лирасынын куну эмнеге түшүп кетти?

Суроо: Түркия лирасынын куну удама-удаа ушул жылдын башындагы көрсөткүчтөн 21% түшүп кетти. 8-августта дагы 14% кунун жоготту. Лира кунунун түшүшүнө Американын Түркиядан импорт кылган алюминий жана болотко болгон бажы салыгын көтөрүп коюшу да өз салымын коштубу? Ошондой эле 2016-жылдан бери Түркияда Америка кечилинин камалып турушу буга таасир бердиби? Трамп анын азат болушун талап кылган эле. Булардын себеби эмне? Бул кризис дагы канчага созулат? Аллах ыраазы болсун

Жооп: жооп түшүнүктүү болушу үчүн төмөнкү иштерге назар салабыз:

Биринчиден:

Түркия лирасынын куну удама-удаа түшүшү:

1. Түркия лирасы 1927-жылы бир лира бир долларга барабар болгон негизде иштей баштаган. Бул акча алтын жана күмүшкө таянган акча колдонулган Халифалык мамлекети кулатылгандан кийин ишке киргизилген. 1933-жылы Түркия лирасынын куну түшүү доору башталган. Анда доллар эки лирага барабар болгон... Андан кийин лиранын кунунун түшүшү чынжырланып 2001-жылы бир доллар 1 миллион 650 миң лирага барабар болду. Эл аралык валюта фондунун кысымы менен Түркия экономикасынын таңсыктыгы өтө жогорку деңгээлге чыкты. Британия малайы Эджевинин өкмөтү солкулдай баштады.

Американын көмөгү менен өкмөт түзүү үчүн Эрдоган жана анын партиясы ийгиликке жетишүү максатында 2002-жылдагы шайлоолор өткөзүлдү. Анын өкмөтү алты нөлдү жок кылууга токтоп кылды жана парламент ага колдоо көргөздү. 2005-жылдын 1-январында ушул токтоп негизинде иш алып барыла баштады жана бир доллар 1.79 лирага барабар болду. Бирок бул абал көпкө созулган жок. 2013-жылы лира кайрадан кунун жогото баштады. 2014-жылдын башталышына чейин лира бир нече жолу кунун жоготту. Ал 30% кыйматын жоготту. Лиранын кунун жоготушу азыркы күнгө чейин токтой элек. Эрдогандын өкмөтү лиранын кунун сактап калышка жана аны туруктуу сактап турууга аракет кыла баштады. Бирок андай кылууга дарамети жетпеди. Ушул жылдын башталышынан бери лира кунун сезилээрлик деңгээлде жоготту. 2018-жылдын орто ченинде, тактап айтканда, алты айдын ичинде 21% кыйматын жоготту.

2. Ушул жылдын 26-июлунда кризис кайрадан сезилерлик деңгээде калкып чыкты. Бул абал Трамп жана анын орун басары Майк Пенс эгер Түркия Брансонду бошотпосо ага карата санкция киргизери тууралуу

опузалоосунан кийин жүз берди. Андан кийин лиранын куну төмөндөй баштады. Өткөн айдын акыр ченинде бир доллар 4.91 лирага барабар болду. Түркиянын борбордук банкы үстөк пайызды 17.75% өзгөртүүсүз калтырган токтому чыгышынан мурда бир доллар 4.76, 4.91 лирага барбар болду. “Түркиянын борбордук банкы 14 жылдан бери биринчи болуп жаткан жогорку деңгээлдеги инфляцияга каршы үстөк пайызды өзгөртүүсүз калтырууга токтом кылды. Банк бир жумага сатып алуу ставкасын 17.75% баасында калтырды... Лира жыл башынан бери 21% наркын жоготту... Бир доллар 4.91 лирага барабар болду. Токтом кабыл алынгандан кийин бир аз абал турукташып, 4.7605 лирага барабар болуп турду...” Булак (Скай ньюс арабия 2018. 07. 24.)

3. Андан кийин Трамп твиттердеги баракчасында Түркияга карата санкцияларды жарыя кылды. Андан кийин эле лира доллар каршысында өз наркын жоготуусу тездей баштады... Вашингтон менен болгон кризисти жөнгө салууга урунуулар башталды. Анкара 7-августта Түркия ТИМинин орун басарынын башчылыгында Америкалык кесиптеши менен кечил Брансондун ишин талкуулоо үчүн делегаттарды Вашингтонго жиберди. Бирок бул сүйлөшүүдө эки тарап натыйжага жетишкен жок. 9- августта Түркиянын делегаттары Түркияга кайта башташы менен эле Трамп отко май чачты. Ал 10-августта твиттердеги баракчасында Түркиядан импорт кылынган алюминий менен болотко бажы салыгын көтөрөрүн жазды. Алюминийге карата 20% болотко карата 50%. Андан кийин лиранын кунун жоготуусу кайрадан уланды.

Салыштырмалуу Азия жана Тынч океан аймактарында бир доллар 7.24 лирага барабар болду. Жыл башынан бери Түркия лирасы 40% наркын жоготту. Августтун экинчи жумасында лира доллар каршысында 20% наркын жоготту. Трамп дагы кошумчалап: “Мен алюминий жана болотко карата акыны эки эсе көтөрүү буйругун чыгардым”, - деди. (2018/08/10 Htbes: //arabi 21.kom)

4. Мына ушундайча Түркия менен Америка ортосунда финансы кризиси калкып чыкты. Сыртынан караганда бул кырдаал кечил Брансондун айынан чыккандай көрүндү. Америка мамбашы бул маселени көтөрүш менен бир ай мурун өзүнүн конгресстеги шайлоолордогу электораты болгон фундаменталдык христиан секторун канааттандырууну көздөдү. Ал эми акыйкатта Брансондун маселеси Түркия лирасынын наркынын түшүп кетүү себептерин жаап-жашыруу фактору катары пайдаланылды. Бул негизинен Америка Европага карата сокку берүү үчүн каратылган саясий кризис болду. Анткени кризистин белгилери Америка менен Түркия карама-каршылыктарга бара электен мурун эле бар болчу. Түрк өкмөтү 2019-жылдын ноябрына шайлоолорду белгиледи. Ошондуктан кандай гана курчуй турган кризис болбосун

шайлоого таасир берет. Муну Эрдоган өзү да моюндап мындай деди: “Биз шайлоо мөөнөтүн белгилөө менен экономиканы изден чыгара турган таасирлерге каршы күрөшүүгө даярданабыз. Эгер антпесек, бул шайлоо айлампаларынан ийгиликтүү чыгышыбыз күмөн жаратат.” (Ахбар Түркия 2018. 04. 20) Тактап айтканда, лиранын куну жоголушу Брансондун жана бажы төлөмдөрүн көтөрүү маселесинен мурда эле пайда болгон. Айрыкча Брансон 2016-жылдан бери камакта. Ошондуктан Америкада ушул убакка келип Брансон үчүн санкцияларды киргизүү муктаждыгы да жок болчу. Айрыкча Американын дин жана адам укуктары маселесине өтө деле көңүл бурбай калган маалда.

5. Түркия лирасынын чыныгы кунсузданышы төмөнкү иштерде көрүнөт:

А. Ири өлчөмдөгү карыз. Айрыкча, акыркы он жылдагы жекече секторлордогу карыздар. 2017-жылдын сентябрында Түркиянын борбордук казынасы тышкы карыз 438 миллиард долларга жеткенин билдирди. Түркия борбордук казынасы 2018-жылы 43 миллиард доллар карызды жабуу максатында 11 миллиард долларды пландады. Түркия борбордук казынасы 2017. 10. 31. баянатында “2018-жылы 43,1 миллиардга жакын карызды жабуунун бир бөлүгү катары 10, 92 миллиард долларды пландады. Инфляциянын деңгээли акыркы учурларда 10%га жетти”, – деди. (Анадолу агенттиги 2017. 10. 31) Мына ушундайча коркунуч коңгуроосу кагыла баштады. Түркия борбордук казынасынын кеңешчиси бираз мурдарак берген билдирүүсүндө: “Түркиянын тышкы карызы март айында 466.1 миллиард долларга жетти..”, – деди. (Анадолу агенттиги 2018. 06. 29)

Белгилей кете турган нерсе бул карыздын негизги бөлүгү өкмөттүк долбоорлорго жумшалган. Бирок жекече секторлор бул долбоорлорду аткаруу жана каржылоо тармагын алып барган... Анкени Эрдогандын өкмөтү акыркы он жыл аралыгында бул долбоорлорду ишке ашырууну жекече тармактарга жүктөө менен өкмөттүн карызын жеңилдетүү жаатында иш алып барды. Ошондуктан азыркы учурда бул карыздардын бир бөлүгү жеке тармакка жүктөлгөн. Бул нерсе өкмөт дайым тышкы карызынын аздыгы менен актана алышы үчүн жасалган саясий айлакерлик.

Б. Түркия соода жана бажы министирликтеринин 2-январдагы көрсөткүчү импорт жана экспорт ортосундагы соода балансынын төмөндүгүн билдирди. 2017-жылга салыштырмалуу импорт 77.06 миллиард долларга же 37.5%га өскөн. Мунун баары накталай акча менен төлөнөт. 2017-жылы Түркия экспорту 157.1 миллиард доллар, импорт 234 миллиард 156 миллион долларды түзгөн. (Түркия теле радио 2018. 01. 02) Буга кошумча инфляция көлөмү “Түрк расмий статистикасы” боюнча 3-

августта 15, 85%га жеткен. (Анадолу агенттиги 2018. 08. 03) Бул көрсөткүч Эрдоган жана анын партиясы бийликке келгенден кийин т.а 2003-жылдан бери биринчи жолу болду. Маалым болгондой, Түркия борбордук банкы инфляция көлөмүн Европа стандартына туура келе тургандай кылып 5% деп көргөздү. Бирок ал ийгиликсиздикке учурады. Өткөн жылы бул көрсөткүч 8% кийин 10% көтөрүлдү. Ушул маалда бул көрсөткүч 16%га жетип барды.

В. Түркия экономикасын чагылдырган агенттиктер рейтингди түшүрүү аркылуу Түркия лирасына карата басым кылып, Түркия экономикасына ишенбөөчүлүк жаратты... “Moody’s” рейтинг агенттиги 2018. 04. 14 Түркия лирасынын чабалдыгы жана Түркия карызы, инфляциясы тууралуу эскертти: “Азыркы учурдагы Түркия акча бирдигинин чабалдыгы Түркия карыз рейтингине жана көйгөйлүү экономикасына терс таасирин тийгизет... Түркияда чет элдик акча алмаштыруу резерви да төмөн”. (Reuters 2018. 04. 14) Ушул эле агенттик 2018. 03. 13 Түркия рейтингин төмөндөтүп BA1 ден BA2 кылып көргөздү. Эрдоган буга ачууланып: “Рейтинг агенттиктери Түркияны бурчка түртүүгө аракеттенип жатат. Каржы базары буга олуттуу деле көңүл бурушу шарт эмес”, – деди (Түрк пресс 2018. 03. 13) Бул агенттиктин изинен эле “Standard & Poor” 2-майда Түркиянын экономикасында күтүлбөгөн жагдайлар орун алышы мүмкүндүгүн белгилеп рейтингди түшүрдү... Бул агенттиктин билдирүүсүндө Түркиянын рейтинги BРге барышы көрсөтүлгөн. “Рейтингдин түшүшү инфляциянын күчөшү жана Түркия акча алмашуу курсунун узак убакыт бою төмөн болуп турушу бизди тынчсыздандырат.” (Reuters 2018. 05. 02) Анын артынан “Fitch” агенттиги өзүнүн билдирүүлөрүн чыгарды. Анын баянында: “Түркиянын кредиттик рейтинги инфляциянын тереңдеши, учурдагы эсептин тартыштыгы жана Түркия экономика саясаты жаатында белгисиздик себептүү “BРден BРge” түшүп кетти. (Түрк пресс 2018. 07. 14)

Маалым болгондой бул кредиттик агенттиктер экономика абалына таасир берүүдө ири рол ойношот. Маселен, көптөгөн жылдардан бери экономикалык көйгөйлөрдү ачыкка чыгарбай жаап жашырып келген. Ал эми учурда саясий максат үчүн экономикалык көйгөйлөрдү көбүртүп көргөзүү менен рол ойноодо. Анын натыйжасында карыз берүүчүлөр Түркиянын карызынан коркуп кийин андан карызын талап кыла башташат. Анын натыйжасында карызды жабуу үчүн базардан накталай акчаны сууруп чыгуу талабынын күчөшү лиранын наркынын төмөндөшүнө алып келет.

Экинчиден:

Бул жерде суроо жаралат: лира кризиси мурдатан эле бар болсо, эмне үчүн азыркы убакта буга кечил Брансондун жана бажы төлөмдөрүнүн

жогорулашы келип кошулуп калды? Кийин тез арада лира кунун жоготуп, Америка менен Түркия ортосундагы чыңалуу лирага сокку бергендей түр жаратты? Ал тургай согуш жарыялап жибергенге чейин барып, алакаларды үзүү же НАТОдон чыгып кетүү түрүн жаратышты... Бирок булардын бири да ишке ашпагандыгы эмнени түшүндүрөт? Мунун акыйкаты төмөндөгү иштер аркылуу айкын болот:

1. Трамптын администрациясы дүйнөлүк акча бирдиктерине айрыкча еврого карата доллар дайым күчтүү болуп турушуна токтоом кылган. Америка ири өлчөмдөгү пайда алуу үчүн Европадан Америкага акча капиталы агып киришин максат кылды. Бул үчүн Евро шаркетте пайыздык көрсөткүчтүн азайтылышы менен өзүндөгү пайыздык көрсөткүчтү көбөйттү. Муну менен Америка ири көлөмдөгү акча агымы Америкага кирип, евро доллар каршысында наркын жоготот деп күткөн... Бирок, натыйжа алар күткөндөй болгон жок. Балким евронун наркы доллар каршысында өскөндөн өсө берди. Анткени Европанын борбордук банкы акча жүгүртүүнү жөнөкөйлөштүрүү аталышы асыгында кредиттик-акча саясатын бекемдөө жана төмөндөтүү же баалуу кагаздарды сатып алууну токтотуу планын ишке салды. Мунун натыйжасында инвестиция кылуунун жакшы жолун издөө негизинде ири көлөмдөгү акча агымы Америкадан Европага жана Азияга агып кире баштады... Трамптын бул аракети оңунан чыкпай калгандан кийин долларды күчтөө жана соода балансын теңдештирүү максатында импортту азайтып, экспортту көбөйтүүгө урунду. Кээ бир өнүмдөргө карата бажы салыгын көбөйттү. Ошондуктан Америка соода министри Уилбр Росс 31-майда Америка эртең жума күнү Кытай, Мексика, Канада жан ЕБден импорт кылынып жаткан алюминий менен болотко жогорку деңгээлдеги бажы салыгын киргизээрин билдирди. (www.dw.com 2018. 05. 31)

2. Бирок Трамптын бул саясатынын баардыгы евро каршысында долларды күчтөй турган каалоосун ишке ашыра алган жок... Ошондуктан, Түрк лирасынын кунун жоготуусуна басым кылышы, анын адашкан үмүтүн жандандыра тургандай түр жаратты. Анын натыйжасында ызы-чуу көтөрүү менен Европа каржы базарына сокку урмакчы болду. Анткени Түркия менен Европанын тыгыз байланыштагы каржы алакасы бар. Түркиядагы көпчүлүк инвестиция Европадан болот. 2017-жылы бул көрсөткүч 42%га чейин көтөрүлдү. Түркиянын Европа менен соода байланышы 2017-жылы 160 миллиард доллар көлөмүндө болду. Акыркы учурларда эки тарап 1995-жылы жетишилген келишимди жаңыртуу аркылуу бир жарым жыл ичинде соода көлөмүн 200 миллиард долларга көтөрүүнү, беш жыл аралыгында 500 миллиард долларга көтөрүүнү демилгелей башташты. Бул тууралуу Түркия экономика

министри Нихад Зибекжи “Түркия менен Америка ортосундагы соода байланыштын көлөмү 18.7 миллиард долларды түзгөнүн жана Трамптын учурунда он бир ай аралыгында Американын Түркияга экспорту 7.2 млрд долларга өскөндүгүн билдирди. (Анадолу агенттиги 2018. 01. 21) Ушуга негизделип Түркиянын экономикасындагы кандайдыр бир солкундоолор болуусу, лиранын наркын жоготуусу, Европа экономикасына туруксуздук алып келет. Трамп бул каржы башаламандыгы еврого карата какшаткыч сокку берет деп үмүттөнүүдө...

3. Европа базарына иш жүзүндө Түркия лирасынын наркын жоготуусу таасирин тийгизе баштады:

А. Европа борбордук банкы евро аймактык банктарына Түркиядагы абалдын таасир берип жатышына тынчсыздангандыгын билдирди. Айрыкча, Франция банкы BNP Paribas Испания банкы BBVA жана Италия банкы UniCredit Bank тары. Бул үч банк Түркияда ири көлөмдө иш алып барышат. Бул үч банктын акциясы 3% төмөндөдү. Европа Түркияда жүз берген абалдан таасирлене баштады. Анткени анын ал жакта инвестициялары, карыздары жана ири көлөмдөгү эки тараптуу соода алакалары бар.

Б. Эл аралык эсептөө банкынын эсеби боюнча Түркиянын Европа банктарына болгон карызы 224 миллиард долларды (200 миллиард евро) түзөт. Анын көпчүлүк бөлүгү Испания банктарына таандык. Бул банктар Түркиядагы кризис абалынан коопсурап жатат. Лиранын түшүп кетиши менен биргеликте бул банктардын да акциялары Түркияда карыздары бар болгондугу себептүү 10-20 пайызга түштү. (Скай ньюс 2018. 05. 31)

В. Түркия карызын тынчсызданууга салып жаткан дагы бир нерсе Түркиянын карызды жабууга болгон кудуретсиздиги. Түрк инвесторлору жергиликтүү жана чет элдик валюта менен Испания банкына 82.3 миллиард доллар карыз. Франция банкына 38.4 миллиард доллар карыз. Италия банкына 17 миллиард доллар карыз. Ошондуктан бул нерсе акцияларынын наркы түшүп кеткен Европа банктарына, айрыкча BNP Paribas, BBVA жана UniCredit Bankтарына эскертүү коңгуроосу болду.

Ошондой эле лиранын наркынын түшүп кетиши Түркия карызын жаба албай турган күмөндү дагы күчөтөт. Анын натыйжасында Европа экономикасына коркунуч жаралат.

Г. Отчеттордо көрсөтүлгөндөй, ири көлөмдөгү Түркия компанияларынын 220 миллиард доллардан ашык карызы бар. Алар лира наркын жогото баштаганда кредиторлорду коргоо талабы боюнча өкмөткө кайрылышты. Бул компаниялардын ичинен Фред Шахинк миллиардер башкарган “Доуш” группасы. Ал банктар карыздарды чет элдик валюта менен калыбына келтирүүсүн талап кылды. Кээ бир

эсептөөлөр боюнча талап кылынган карыздарды калыбына келтирүү үчүн 20 миллиард доллар талап кылынат.

Д. Германиянын соода өнөр жай палатасы: “ Германиянын Түркиядагы 6500 компаниясы Түркиянын экономикасындагы белгисиздик абалдан жабыркашты”,- деп билдирди. Ал Германиянын компаниялары Түркия базарына жаңы инвестиция кылуу жолдорун издештире баштаганына ишаара кылды. (www.lebanon24.com 2018. 08. 13)

Үчүнчүдөн:

Мына ушундайча лиранын тез арада наркынын түшүшүнө Американын басым кылышындагы максат Европа экономикасында солкундоолорду жаратып, анын натыйжасында евро доллар каршысында наркын жоготуусу көздөлгөн... Американын лирага карата басым кылышы, Америкадагы элдердин да жашоосуна таасир беришине карабастан, Трамп буга көңүл бурбайт. Трамптын ковбойлук менталитетине ылайык, доллар менен атаандашып жаткан кандай гана акча бирдиги болбосун ага какшаткыч сокку берүүнү гана көздөйт. Бирок кейиштүү көрүнүш бул нерсени Эрдоган түшүнө албай турганында. Трамп бирде аны союздаш шериктеш кылса бирде аны бир кечил үчүн душман кылып жатканын түшүнө албай аң-таң. Ал Кара деңиздеги Өнө шаарында сүйлөп жатып мындай деди: “Бир кечил үчүн Түркияны опузалап моюн сундурам дегендик чоң ката. Мен Америкадагыларга кайрадан кайрылам. Силер бир кечил үчүн стратегиялык өнөктөшүнөрдү алмаштырып жатышыңар силерге уят.” (Аль анба сайты 2018. 08. 12) Кийин ал Трампка кайрылып, кайгырып үмүт арткан абалда Түркия Америкага көптөгөн кызматтарды кылып бергенин жана анын жолунда согушканын да айтты! Ал бул макаласын 2018. 08. 11 Американын Нью Йорк Таймс журналындагы “ Америка менен болгон кризиске кандай карайсыз” деген аталыштагы тема алдында айтып өттү: “Америка менен Түркия 60 жылдан бери стратегиялык өнөктөш. Ал экөө суук согуш учурундагы жана андан кийинки кыйынчылыктарды бирге басып өттү. Түркия узак жылдардан бери Америкага көмөк көргөзүп келди. Биздин куралдуу күчтөрүбүз аны менен биргеликте Кореяда согушка катышты. Куба менен болгон ракета кризисинин эң кыйын учурунда биз ал кризисти жайгаруу үчүн Американын Юпитер ракетасын биздин жерибизге жайгаштырышына уруксат берип, көмөк көргөздүк. 11-сентябрь окуясын ишке ашыргандарга каршы сокку берүүнү Америка жана анын союздаштары күтүп жатышканда биз куралдуу күчтөрүбүздү Ооганстанга жиберип, НАТОнун миссиясы ийгиликтүү болушуна жардам көргөздүк” Мына ушундайча Эрдоган ислам жана мусулмандардын душманы болгон Америкага канчалык деңгээлдеги малай экендигин көргөздү.

Төртүнчүдөн:

Америка менен Түркия ортосундагы кризис жана лиранын түшүп кетишинен күтүлгөн жагдай төмөнкүдөй болушу күтүлөт:

1. Американын лирага болгон басымынан лира тез арада кунун жоготушундагы максат Европа экономикасында солкундоолорду жаратып, анын натыйжасында евронун наркын жоготуу көздөлгөн. Анткени Европанын Түркия менен тыгыз финансы алакасы бар. Бул нерсе иш жүзүндө евронун доллар каршысында наркын жоготууга алып барып жатат. Financial Times билдиргендей, жума күнү евро бир топ наркын жоготту. Европанын борбордук банкы Испания, Франция жана Италия банктары Түркиядагы абалдан жабыркап жаткандыгына кабатыр болду. Кечээ евро доллар каршысында 1.13655 наркын жоготту. Бул көрсөткүч евронун доллар каршысында 2017-жылдын сентябрынан бери эң төмөнкү көрсөткүчү. (Рейтер агенттиги 2018. 08. 13) Ошондуктан, эгер Трамп лирага басым кылуу аркылуу еврого каршы сокку уруу каалоосун ишке ашыра алса, анда кайрадан 2003-жылы Эрдоган бийликке келген учурда лираны кредиттик рейтингди баалоо агенттиктери аркылуу лираны колдоого алышы мүмкүн. Эрдоган бийликке келээрде, башкача айтканда Эджевидин өкмөтү учурунда лиранын куну качкан экономика өтө чабал абалда болгон. Кийин Американын таасири, жардамы менен карыздарды мол көл кылып берүү жана Түркиянын рейтингин көтөрүү аркылуу “ажарлуу” экономика пайда кылган. Анын натыйжасында карыз жана сүткордукка негизделген Түркия экономикасы “өсүү” дооруна кирген эле.

2. Ал эми бажы төлөмдөрүн көтөрүү бул маселеге анчейин таасир бербейт. Түркиянын Америкага алюминий жана болотту экспорт кылышы миллиард доллардан ашыгыраак көлөмдү түзөт. (Аль явм Саабиг 2018. 08. 02) Бул нерсе 2017-жылы экспорту 157 миллиардды түзгөн мамлекет үчүн таасир эте турган нерсе эмес. Ошондуктан, Түркия экономикасына көлөкө түшүрүү, андан кийин лиранын үстүнөн кара булут айлантуу бул Европа экономикасында паника жаратуу кийин анын натыйжасында евронун кунун жоготуу максатында кылынган иш. Анкенти Түркия менен Европанын ортосунда тыгыз финансы алака бар...

3. Ал эми кечил маселеси болсо анын камалганына эки жылча болуп калды. Бул иш Түркия менен Америка ортосунда жөндүү гана иш болчу. Азыр болсо Трамп шайлоо алдында аны көтөрүп чыкты. Ошондой эле каржы базарына таасир берүүдө жардамчы катары Америка Түркия ортосундагы чыңалууга көмөк көргөзүүчү фактор катары пайдаланды. Бул маселе бул иштин бир бөлүгү гана, ал негизги көйгөй эмес. Ошондуктан, жүрүп жаткан кризис көп узабастан эле евронун кунун жоготушу менен чектелиши... артынан эле Эрдоган бул кечилди эч бир

бетин кызартып койбостон эле Америкага өткөрүп бериши акыйкаттан алыс эмес.

4. Ал эми лира наркын жоготушу менен баалар көтөрүлүп Түркия элинин кыйынчылыкка кептелиши... Бул нерсе Трамптын башынан бир тал чач да түшүрбөйт. Трамп эле эмес анын жүгүртөк малайлары да буга кабак чытып койбойт... Балким жүгүртөк малайлар алардын кожоюндары кызыкчылыгына жараша пайдаланып, кереги тийбей калганда ыргытып коюшун, ал тургай бетине кара көө жаап артына тээп коюшун түшүнүшөбү? Ким өзүн кор тутса аны кордоо жеңил болот.

Корутундулап айтканда:

Трампын бажы салыгын көтөрүүсү, кечилдин маселесин козгоо жана кредиттик рейтинг агенттиктери аркылуу Түркиянын карыздарынын бетин ачып, анын рейтингин түшүрүп, кризисти пайда кылды. Мындан көздөлгөн максат – Европа экономикасында паника жаратуу аркылуу евронун кунун түшүрүү. Анткени Түркия менен Европанын ортосунда тыгыз финансы алака бар. Ошондуктан бул нерсе иш жүзүндө евронун доллар каршысында наркын жоготуусуна алып барат...

Эрдоган Американын каш кирпичи менен кошо айланат. Ошондуктан кризис көпкө узабашы күтүлөт. Балким Трамп еврого какшаткыч сокку бере албаса да куну түшө баштаган абал менен чектелиши мүмкүн... Анда Трамп Эрдогандын бетинде бир нерсе калгыдай же эч нерсе калтырбай эле бул кризисти баштаганындай аягына чыгарып коюшу күтүлөт... Андан кийин кечил бошотулат бажы төлөмү кыскартылат же жеңилдетилет. Кредиттик рейтинг агенттиктери карызды жабууну артка сүрүү жана жаңы карыздарды берүү аркылуу Түркиянын рейтингин көтөрөт. Андан кийин лиранын наркы кризис баштала электеги наркына көтөрүлөт же белгилүү бир деңгээлде көтөрүлөт. Эрдоган менен Трамп мурда эч нерсе болбогондой кол алышып достук сүйлөшүүлөрүн уланта беришет. Окуя ушундай таризде улана берет... Эгер кожоюндары кызыкчылыгына жараша кордогусу келсе аларды кордошот. Балким, аларды арттарына тээп да коюшат. Мындай окуялар алардан мурдагыларда да жүз берген. Алар ошол окуялардан сабак алышпайбы?

“Бул нерседе кимде уга турган кулак туя турган жүрөк болсо эскертме-үлгү бар” (Кааф: 37)

23-август, 2018-м.

Түркия менен Орусия ортосундагы С-400 анти-ракеталык система жөнүндөгү келишим жана анын акыбеттери

Суроо: АКШ Түркияга F-35 үлгүсүндөгү көзгө көрүнгүс учакты Түркияга берүү амалияттарын тоңдуруп койду. Пентагондун басма сөз катчысы мындай деди: «Түркиянын С-400 ракета системасын албай турган ачык билдирүүсүн күтүп жатабыз, Түркияга бериле турган F-35 үлгүсүндөгү учактын ыкчам мүмкүнчүлүктөрүн иштетүүгө жана жеткирип берүүгө байланышкан иш-чара токтотулду». Ал минтип кошумчалады: «Түркия менен бул маанилүү маселе жаатында сүйлөшүүлөрдү улантып жатабыз» («i24news.tv», 2019, 1-апрель).

Суроо, Түркия менен Орусия ортосундагы С-400 ракета системасы тууралуу сүйлөшүүлөр 2017-жылдын сентябрынан бери уланып келе жаткан. Ал учурда Америка бул келишимге катуу каршылык кылган эмес, бул жаатта бейтарап позицияны карманып турган. Эмне үчүн бүгүнкүгө келип Америка Түркияга басым өткөрүп, Россия менен бул келишимди жүзөгө чыгара турган болсо «олуттуу акыбеттер» менен коркутууда? Аллах ыраазы болсун.

Жооб: суроонун жообу ачык-айкын болушу үчүн ушуларга назар салуу зарыл:

1. 2015-жылы 30-сентябрда Орусия Американын макулдугу менен Сирияда аскерий чабуулун баштады. «2015-жылы 29-сентябрда 90 мүнөткө созулган Обама менен Путиндин жоолугушуусунун биринчи бөлүгүндө Украина кризиси талкууланды, калган бөлүгүндө эки мамбашчы Сирия маселесин талкуулашты. Жолугушуунун натыйжасы катары Орусиянын Федерация Кеңеши Путиндин куралдуу күчтөрдү Сирияга киргизүү жөнүндөгү талабын бир добуштан колдоп беришти» («RT», 2015-жыл 30-сентябрь). Америка эгер согуш узакка созулуп кетсе Орусия бул баткактан чыга албай Американын ойуна келбеген иштерди жасоого шашышын билген. Америка Түркия Сирияда Америка чектеп берген жерге чейин Орусияны киргизип барышын каалады жана Орусиянын чабуулдары чектелген чектен ашып кетпеши үчүн Түркия аны менен шериктеш иш алып баруусуна, ошондой эле Орусиянын чабуулдарын чектеп турушуна шыкактады. Ошондой эле Сирия кризисинде Америка долбоору негизиндеги акыркы чечимге жеткичекти Идлибде чогулуп калган оппозицияны өз жайына калтыруу максатында Орусия чабуулдарын андан кайтарып турушу үчүн да Түркияны Орусия менен коалиция көрүнүшүндө иш алып баруусуна да көндүрдү. Анткени, Америка Сирия кризисинде акыркы чечимге жетүү алкагында оппозицияны Сирия режими менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө пайдаланмакчы болду.

2. Бирок, көйгөй мында эле – Түркия оппозиция тарабында, Орусия болсо режим тарабында тургандай түр көрсөтүштү. Башкача айтканда алар каршылаш тараптар болуп көрүнүштү. Кийин 2015-жылы 24-ноябрда Түркия учактары Орусиянын учагын атып түшүргөндө, бул көйгөйгө башкасы кошул ташыл болду. Эрдоган жаалданып кечирим суроодон баш тарты. Бирок, Америка Орусия менен Түркиянын тил табышуусуна кызыкдар болду. Америка Түркия кечирим сурап, Орусия менен жандашуусун каалады. Иш жүзүндө ушундай болду. Түркия Орусиянын учагы чек араны бузуп киргендиктен кечирим суралбайт дегенден кийин, 2016-жылы 17-июнда кечирим сурады. «Орусия президентинин басма сөз катчысы Дмитрий Песков мындай деди: «Түркиянын мамбашчысы каза тапкан Орусия учкучунун үй-бүлөсүнө терең кайгыруу менен көңүл айтты. Ошондой эле кечирим сурады». Ал кошумчалап айтты: «Мамбашчы Эрдоган салтка айланган Түркия менен Орусия ортосундагы достук алакаларын кайра чындоо жаатында бар мүмкүнчүлүгүн жумшаарын билдирди» («Ал арабия», 2016-жыл, 27-июнь). Путин айрыкча Түркмөн тоодогу катардагы калкты бомбалап душман болуп турганда Түркия аны менен жылуу маанайда достук алакасын улантты. 2016-жылы 29-июнда Түркия мамбашчы Эрдоган Путин менен телефон аркылуу сүйлөштү. «Түркия расмий булагынын маалыматына ылайык, достук маанайдагы сүйлөшүүлөр өттү» («Ал арабия жадид», 2016-жыл, 29-июнь). Түркия менен Орусия досторго айланышты, айрыкча Орусия Сирияда мусулмандарды кыргынга салып жаткан учурда Эрдоган Путинге дос катары мамилесин улантып жатты!

3. Мына ушундайча Эрдоган менен Путин жакын досторго айланышты жана келишимдерди, жоолугушууларды өткөрө башташты. 2017-жылы 5-февралда чыккан суроо-жообто мындай дегенбиз: «2016-жылы 9-ноябрда Трамптын шайлоодо жеңиши жарыялангандан кийин да Түркия Американын ыкластуу малайы катары Америкага кызмат кылган бойдон калды. Ал тургай, Трамп 2017-жылы 20-январда өз кызматына киришкенден кийин да Түркия бирер өзгөрүү жөнүндө ойлогон жок. Трамп шайлоо кампаниясында Орусияга карата ийкемдүүлүгүн көргөзгөн. Орусия Трамп мансабына келгенден кийин Астана конференциясына жогорку даражалуу жооптууларын жиберип, анын кадыр-баркын көтөрөт деп күткөн. Орусия Трамп Америка ТИМин Астана конференциясына жиберет деген үмүт менен Трампын мансабына келишин эт бетинен кетип күттү. Ушундайча Орусия Трампын колдоосу менен Астана конференциясы Сирия режими менен оппозиция ортосунда баардыгын камтыган тынчтык сүйлөшүүлөрүнүн башаты болот деп чыдамсыздык менен күткөн. Бул Трамп Орусияны колдойт деген саясий сокурлук эле! Кийин Орусия конференцияга

келүүгө Вашингтонго чакырык жолдоду. Орусия Американын жогорку жооптуулары келет деп күткөн. Вашингтон – Трамп Астана сүйлөшүүлөрүнө Астанадагы Америка элчисин байкоочу катары жөнөтүшү Орусияны жаакка чапкандай эле болду! Мына ушундайча 2017-жылы 23-24-январда согушту токтотуу жаатында эч бир сезилээрлик натыйжага жетишпестен Астана сүйлөшүүлөрү болуп өттү. Тескерисинче, Барада өрөөнүндө салгылашуу күчөдү. Ошону менен бирге, эч кандай саясий чечимге жетишилген жок. Астана конференциясы Орусия элестеткен көрүнүштөн кыйла төмөн деңгээлде өттү. Конференция ок атышууну токтотууга чакыруу жана бири-бирин айыптоо менен аягына чыккты» (цитата бүттү).

4. Кырдаал 2017-жылдын аяк чендерине чейин ушундай уланды. Орусиянын абалы дагы оорлошту. Орусия Идлибде оппозицияга сокку берип, жок кылуу менен коркута баштады. Американын буга бушайман болуп Орусия Америка сызып берген чектен чыгып кетет деп коркту жана Американын Сирия кризиси жаатында акыркы чечими бышып жетиле электе Идлибге чабуул жасалышынан чочулай баштады. Ушул этапта Түркия Орусия менен коалиция көрүнүшүндө абдан тыгыз алакада болуусу өтө чоң зарылдыктардан саналды. Анын натыйжасында Идлибге карата чабуулду алдын алуу жана Идлибге карата сокку эки тараптын макулдугу менен гана ишке ашуусу максаты катылды. Мына ушундайча Орусияны азгыра турган 2.5 миллиард долларлык С-400 келишими орун алды. Айрыкча, Орусия экономикалык жактан кыйынчылыкка кептелип турган учурда. Эрдоган бул келишимди – 2016-жылы ийгиликсиз аяктаган аскерий төңкөрүштөн кийин учкучтардын жарымынан көбү камака алынуусу, учкучтар кадрлары жаатында таңсыктык пайда болгону менен актады. Төңкөрүштөн кийинки камоолордон соң Түркия ээлигиндеги F-16 учактарын башкара турган учкучтардын кескин азайуусунун ордун басуу үчүн Орусиянын С-400 системасын алуу зарыл жана Түркия абадан коргонуу жаатында коопсуз болот деген жүйөлөр айтылды.

5. Бул келишимдин артындагы Орусиянын түпкү сыры да ачылып калды. Ал Түркия менен түзүлгөн С-400 сатып алуу жөнүндөгү 2.5 миллиард долларга барабар болгон бул келишим аркылуу материалдык кызыкчылыкты гана көздөп жатканы айкын болду. Москва Америка менен Европа орус мунайы менен газын албастан, ага карата киргизип жаткан санкциялардын запкысынын ордун толтурууну каалаган. Бул келишим Түркия менен Орусияны жакындаштыра турган жаңы кадам экендигин билдирет. Түркия бул келишимди толуктоо алкагында бул системаны шериктеш өндүрүү шартын койду. Түркия ТИМи Мавлуд Чавушуглу, эгер Орусия С-400 ракеталык системасын шериктеш

өндүрүүгө макул болбосо, анда Түркия бул коргонуу ракеталык системаны башка өлкөлөрдөн алууга аракет кылат деди. («DW», 2017-жыл, 9-октябрь). Кийин Орусия шериктеш өндүрүүнү четке какты. Бирок, Түркия Орусиянын иш жүзүндө Идлибге карата баштаган чабуулун токтотуп калуу үчүн өз шартынан кайтып бул келишимге макул болду. Сириянын түндүк-батыш аймагындагы чыңалууну кыскартуу аймагынын бири болгон Идлиб провинциясындагы Арманаз шаарында абадан бомбалоого алуудан 28 жайкын тургун мерт кетти. Сириядагы адам укуктары боюнча абсерваториянын билдирүүсүндө 12 адам мерт кеткени айтылды. Идлиб аймагы Астана келишим негизинде чыңалууну кыскартуу аймагына киргенине карабастан, Орусия тараптан бомбалоого алынды. Обсерваториянын мүдүрү Рами Абдул Рахман: «Учактар бомбалаган аймактагы урандылардын арасынан жарадарлар кутаруу учурунда аскердик учактар Идлибдин түндүк-батышындагы Аманаз шаарын экинчи жолку бомбалоого алгандыгын жана бул аймак биринчи бамболоого алууда да бомбаланганына ишаара кылды. Обсерватория дагы бир тараптан буларды кошумчалады: Провинциянын башка аймактарында да бамболоого алуунун кесептинен 13 жайкын турган каза тапты. Идлиб провинциясы эки аптадан бери Орусия учактары тарабынан жана Сирия режими тарабынан удама-удаа бомбалоого алынууда. («Ахбаару Халиж», 2017-жыл, 30-сентябрь). Орус-Түрк ракета келишими мына ушундайча шериктеш өндүрүүсүз түзүлдү! Эрдоган Украина менен Сербияга барып келгенден кийин мындай деди: «Түркия сатып ала турган С-400 ракета системасы келишиминин биринчи этабында шериктеш өндүрүү каралбаган, бирок, ортоктош өндүрүш экинчи этапта башталат деп үмүттөнөбүз». С-400 бир эле убакта үч жүз бутаны алууга кудуреттүү, учакты кыйратуу аралыгы үчтөн 240 километрге чейин. Ошондой эле бул система бардык истребителдерди жана канаттуу ракетаны да атып түшүрө алат. С-400 ракета системасын ишке салуу 5 мүнөттү гана талап кылат. Орусия армиясы бул ракета системасы менен 2007-жылдан бери камсыздалган. («Алжазира нет», 2017-жыл, 29-декабрь).

6. Түркия НАТОго мүчө жана ал Батыштын курал системасы менен куралданган. Батыштын курал системасы өз ичинде Орусиянын курал системасы, өзгөчө С-400 ракета системасы болушун кабылдабайт. С-400 НАТО системасын бузууга кудуреттүү. Бирок, ошого карабастан Америка жана НАТО эки себептен улам бул келишимге өзүн кармап сабырдуу позицияда болду: биринчи, Америка Сирияда акыркы чечим бышып жетиле электен мурда Орусиянын Идлибге чабуул жасашын токтотуу максатында Түркия менен Орусиянын жакын алакада болуусуна муктаж эле. Экинчи, Америка Түркия НАТО ичинде турганда

бул сыяктуу келишимдерди жүзөгө чыгаруу мүмкүн эместигин түшүнүп турат. Америка Түркия НАТОнун ичине Орусия куралын алып кирүүсүнө уруксат бербейт. Мына ушул эки этибардын негизинде Америка жана НАТО Түркиянын бул келишимине карата өзүн кармаган позицияда болду. «Расмий Анкара Орусиядан сатып алына турган ракета системасы НАТОнун ракета системасына киргизилбейт деп билдиргенден кийин, ошондой эле Түркия өз коопсуздугун камсыз кылуу жаатында куралга ээлик кылуу укугу бар экендигин билдиргенден бери Вашингтон Түркиянын бул куралды Орусиядан сатып алуусуна карата өзүн кармаган позициясын улантып жатат...» («Шаркул Авсад», 2017-жыл, 28-декабрь)

7. Бул келишимдин алкагында Орусия менен Түркия алакаларында көңүл бурарлык жакындашуулар пайда болду. Идлиб фронту да тынчтана түштү. Орусия Түркия менен болгон бул достук алакалар жана сүйлөшүүлөр аны кризистен алып чыгууну тездетет деп ойлоду. Бирок, абал 2018-жылдын акырына чейин ушундай өңүттө уланды, Орусияны кыйын кырдаалдан чыгара турган эч нерсе өзгөргөн жок. Америка сүйлөшүүлөргө, айрыкча Астанада болгон сүйлөшүүлөргө эч кандай этибар караткан жок, тескерисинче Иордания сыяктуу Казакстандагы элчисин байкоочу катары гана жөнөтүп тим болду. Орусия болсо Америка катышпаса, бул сүйлөшүүлөрдөн натыйжа чыкпасын да айдан ачык билет. Көрүнүп тургандай, Орусия Американын оюнун түшүндү, ошондуктан ал Идлибге чабуул кылууга токтомок кылды. Түркия аны менен бирге болот деп ойлогондугу Орусиянын саясий сокурлугу болду. Орусия Түркия Идлибге чабуул кылуудан баш тартканына аң таң болуп, куралдуу күчтөрүн кайрадан казармага кайтарып кетүүгө аргасыз болду. Бул тууралуу 2018-жылы 22-сентябрда чыккан суроо-жоопто да айтып өткөнбүз: «Сирия куралдуу козголоңчулары Идлибге топтолгон мезгилде Орусия аскерий амалияттарын улантууну каалады. Орусия өзүнүн таарыхында биринчи жолу Жер Ортолук деңизинин чыгыш аба мейкиндигин жаап, орто аралыктагы согуштук кемелерин жана стратегиялык авиалайнерлерин ал жерге чогултту. Бирок, Орусия өзүнүн оюуна келбеген кыйын кырдаалга тушуккандыгына күбө болду:

А. Түркия толук түрдө Идлибге чабуул кылууга каршы болду. «Түркия министри муну «терористерди» аныктап алуу менен түшүндүрдү. Идлибге толук түрдө чабуул кылуу жана башаламан бомбалоого алуу туура эместигин билдирди» («Инаб Баладий», 2018-жыл, 14-август). Түркиянын позициясы Тегерандагы үч илтик: Орусия, Иран жана Түркия ортосунда болуп өткөн конференцияда ачык болду. Түркия Орусияны аң таң кыла турган позициясын билдирди. Түркия Идлибге чабуул кылуудан ага карай ага турган качкындардын

агымынан чочулап жаткандыгын билдирди, согуш Сирияда саясий чечимге жетүүнү жокко чыгарат деп Орусияны кыйын абалга салып койду. «Түркиянын мамбашчысы Эрдоган жума күнү Сирия оппозициясы көзөмөлдөгөн Идлиб провинциясына каршы чабуулдуу улануусу Сирияда саясий амалияттардын ишке ашуусун жокко чыгарат деди» («Явму Саабиг», 2018-жыл, 7-сентябрь). Ушундай жол менен Түркия Орусиянын Идлибде Сирия куралдуу жамааттарын жок кылам деген үмүтүн жокко чыгарды. Ушул нерсе 2018-жылы 16-сентябрда Тегеран жоолугушуусунан тогуз күн өтүп Путин менен Эрдоган Сочиде эки тараптуу жолугушуу өткөрүүсүнө себеб болду...

Б. Мына ушундайча Америка Орусия Сирияда асылган боюнча калуусун каалады. Америка өз планына ылайык, Сирияда саясий чечимге жеткичекти Орусия ал баткактан чыга албагандай абалда калтырды. Орусия Америка аны Сирия сазына батыргандыгын түшүндү. Орусия иш жүздө Сирия сазына батып калды, Сирияда толук таасирге ээ Американын уруксаты менен гана чыга ала турган болуп калды. Ошондуктан, Орусия өз жолунда турган жана кыйын абалдан чыгара турган Идлибге каршы чабуулун ишке ашыра алган жок. Анткени, Түркия Америка шыкагы менен ага каршы чыкты, Иран болсо унчукпай тим болду... Ушундай көрүнүштө Орусия планы негизинде аны кыйын абалдан чыгара турган Идлибге чабуул кылуу токтому 2018-жылы 7-сентябрда Тегеранда ийгиликсиздике учурады. Андан көп өтпөстөн Эрдоган менен Путиндин жолугушуусу болуп, анда чабуул кылуу куралсыз аймак түзүү келишими менен алмаштырылды! Бул Америка тарабынан кубатталды. «Новости» кабар агентиги 2018-жылы 18-сентябрда Америка коргоо министирлигиндеги жооптуулардын билдирүүсүн маалымдады: «Орусия менен Түркия Асад өкмөтүнүн жана анын союздаштарынын Идлибге чабуул жасашын тосуп кала турган кадамдарды колго алгандыктарын кубаттайбыз жана колдойбуз...». Орусия мамбашчысы Сочи курортунда Эрдоган менен жолугушуунун корутундусунда мындай деди: «Биз ушул жылдын 15- октябрынан баштап 15-20 километрге созула турган куралсыз аймак түзүүгө токтом кылдык». Орусия коргоо министери Сергей Шойгу Орусия кабар агентигине берген маегинде, бул келишимге ылайык, Сирия куралдуу жамааттарынын акыркы коргонуучу жайына күтүлүп жаткан чабуул жокко чыгат деди. Бул келишимдин негизинде Идлибге карата эч кандай чабуул болбойбу деген суроого министир «ооба» деп жооп берди («Интерфакс», «ТАСС»). Мунун тушунда Эрдоган жолугушуудан кийинки пресс-конференцияда мындай деди: «Орусия эскалация кылбоо аймагы болгон Идлибге каршы эч кандай аскерий чабуул болтурбоо кепилдигин алат» («France 24», 2018-жыл, 17-сентябрь). Ушундай

көрүнүштө Орусия Идлибге чабуул кылуу иш чарасын токтотту жана Жер Ортолук деңизине топтоп койгон куралдуу күчтөрүн казармаларга кайтарып кетүүгө аргасыз болду. Башкача айтканда, Орусиянын Идлибге каршы чабуул кылуусун токтотууга кызыкдар болуп жаткан Түркия жана анын артында турган Американын кызыкчылыгы биринчи кезекте Америка кызыкчылыгы үчүн болду. Бул аракеттер Идлибди Сирия режиминин чабуулдарынан тосуп калуу же жарандарды коргоп калуу үчүн кылынган жок. Тескерисинче, биринчи кезекте Америка өзү кызыкдар болуп жаткан чечимге Орусияны баш ийдирүү, андан кийин гана Идлибдеги карапайым, же карапайым эмес, же куралдуу, же куралдуу эмес жарандардын канын төгүү жеңил аша турган болуп калат. Алардын мындай кылыгына Сириянын түрдүү аймактарында ишке ашырган иштери күбө. Алардын кылмыштары бардык тараптан баштарынан ашып түштү» (цитата бүттү).

8. Ошондуктан, Америка өз планы ийгиликтүү ишке ашуусуна жана Түркия Америка Сирия кризисинде акыркы чечимге жете электен мурда Орусиянын Идлибге карата ар кандай аскерий чабуулуна жолтоо болооруна кадыржам болду. Америка Сириядагы азыркы малайынын ордун баса турган адамды табуусу жана ал оппозиция тараптан кабыл алына турган болушу, ошондой эле Америка планы негизинде жаңы өкмөттү калыбына келтирүү үчүн Сирия режими менен сүйлөшүүлөрдү өткөрүү алкагында Идлибде оппозиция болуп турушу зарыл. Ушуга негизделип Америка азыркы учурда Орусия менен Түркиянын жакын алакада болуусуна муктаж болбой калды. Орусия болсо Идлибге каршы аскерий чабуул кылуу үчүн куралдуу күчтөрүн кайрадан топтоого дарамети жок. Ошондуктан, Орусия менен Түркия ортосундагы С-400 келишими тууралуу Американын унчукпай турушунун себеби да жокко чыга баштады. Ушуга негизделип Америка Түркиянын Орусиянын ракета системасын Батыш уюму НАТОнун ичине киргизишине каршы болуп, аны опузалай баштады. Америка 2017-жылы Орусия менен Түркия алакаларын жакындаштырууга умтулган, эми болсо баштапкы келишим түзүү учурундагы жумшак позициясы өзгөрүп, ал келишимдин ишке ашышына каршы позицияга өттү. Анткени, Американын бул муктаждыгы 2019-жылы жокко чыкты...

Бул опузага алган билдирүүлөрдүн айрымдары:

А. «Американын НАТОдогу жооптуулары Анкараны эскертип, расмий Анкара Орусия ракеталык системасын НАТОнун системасына киргизүүсү мүмкүн эмес, Түркия Орусиядан С-400 ракеталык системасын сатып алуусу Түркиянын «Lockheed Martin» компаниясынын F-35 истребителине ээлик кылуу мүмкүнчүлүгүн азайтат

жана Вашингтон тарабынан санкциялардын киргизилүсүнө алып барат деп эскертишти» («Arab Sky News», 2019-жыл, 26-февраль).

Б. «Америка коргоо министирлигинин басма сөз катчысы Чарльз Саммерс 2019-жылы 8-мартта: «Түркия Орусиянын анти-ракеталык системасын сатып алуусу ага чоң кесепеттерди алып келүүсү мүмкүн», - деди. Кийин ал Пентагондогу пресс-конференцияда кошумчалап: «Түркия С-400 анти-ракеталык системасын сатып алуусу биздин Түркия менен болгон алакаларыбызга, айрыкча аскерий жааттагы алакаларга чоң доо кетирет. Түркия F-35 учагын жана Patriot ракетасын эч качан алышпайт», - деди» («DW», 2019-жыл, 8-март).

В. Шейшемби күнү Американын ТИМине караштуу жооптуулардын бири Америка Түркияга эгер Түркия С-400 анти-ракеталык системасын сатып алууда кадамдарын улантуусу биздин алакаларда орун алып жаткан «F-35», ошондой эле келечекте курал-жарак жаатында Вашингтон менен боло турган келишимдерге өтө чоң залкасын тийгизерин билдиргенин айтты... Америка коргоо министирлигинин басма сөз катчысы билдиришинче: «Америка «F-35»ке тиешелүү жабдыктарды Анкарага жеткирип берүү ишин токтотту...». «Reuters» агентигине эки булак булактын билдирүүсүндө: Америка жооптуулары Түрк жооптууларына «Lockheed Martin» компаниясынын «F-35» учагын көзгө көрүнгүс кылуу жабдууларын жеткирип берүү ишке ашпастыгын билдишти... Пентагондун басма сөз катчысы лейтенант Майк Эндрюс баяндамада мындай деди: «Түркиянын С-400 ракеталык системасынан баш тартуу токтому күтүлүүдө, Түркияга F-35 учагын ишке киргизүүгө байланыштуу жабдууларды жеткирип берүү токтотулат» («Ал арабия нет», 2019-жыл 2-апрель).

Г. «АКШнын мамлекеттик катчысынын жардамчысы Роберт Палладино мындай деди: «Вашингтон бул келишимге олуттуу тынчсызданып жатат». Ошондой эле Палладино Түркия менен F-35 учагын шериктеш өндүрүү демилгесин да кайра карап чыгуу мүмкүндүгү бар экендигин жана келечектеги башка куралдар жаатындагы келишимдер тууралуу да кайра карап чыгуу мүмкүндүгү болуп каларын баса белгиледи. Ал кошумчалап, мамлекет, же менчик компания, же жеке адамдар С-400 ракета системасын сатып алууга катышса, мыйзам негизинде санкцияга кириптер болуп калаарын да билдирди» («CAATSA», 2019-жыл, 11-март).

10. Ал эми, келишимдин ишке ашуусуна байланыштуу жагдай төмөнкү иштер ортосунда орун алышы күтүлөт:

А. Түркия келишимди ишке ашыруу кадамдарын токтотуу чечимин чыгаруусу. Анткени, Түркия экономикалык жана саясий жактан Америка менен тыгыз байланышта. Бул келишимди тактикалык куралдарды сатып

алуу менен орун алмаштыруусу күтүлөт. Мисалы, Орусиядан анти-ракета системасын сатып алуунун ордуна вертолетторду сатып алуусу. Бул сыяктуу тактикалык куралдарды сатып алуу Америкага жана НАТОго коркунуч жаратпайт. Андан кийин Түркия өз коопсуздугу коргоо жаатында Америкадан жабдыктарды сатып ала турган болот... «Шейшемби күнү Америка коргоо министри Патрик Шэнахэн Пентагондо журналисттерге мындай деди: «Биз Түркия F-35 программасына катышуусун калайбыз, бирок, анда ал Patriot ракетасын сатып алуусу керек» («Ал арабия нет», 2019-жыл, 2-апрель).

Б. Же америкалыктар «Грек чечимин» сунушташы күтүлөт. Башкача айтканда, Орусия ракетасын кампага сактап дат бастыруу тагдырын кийгизет. Анын каршысында Американын 3 жарым миллиард доллар турган Patriot ракетасын сатып алуу. Орусиянын Грецияга саткан ракетасынын тарыхы кайталанат. Орусия биринчи бул ракетаны анын баасын төлөп берген Кипрге саткан, бирок Түркия катуу каршылык көргөзгөндүгү себебтүү Афина Түркия менен жаңжалга бааруудан сактанып, аны өзүндө калтырган. Бул дегени Түркия Орусия ракетасы үчүн 2.5 миллиард доллар төлөп бере тургандыгын билдирет. Бул чечим Дональд Трампты толук канааттандыра тургандыгы тастыкталып турат. Бирок, мынчалык үлкөн көлөмдөгү акчаны коротуу Түркия өкмөтүнө каршы оппозициянын санын калыңдатат жана Түркия элинин акчасы ысырапчылык менен коротулуп жатат, тышкы саясатта чоң катага жол берилди деген айыптоолор өкмөткө туш тараптан жаайт.

В. Же бул ракета системасын үчүнчү өлкөгө жиберүү мүмкүнчүлүгү күтүлөт, мисалы, Орусияны туталантпай, анын куралын Индияга багыттап жиберүү. Индия Кытайды ооздуктоодо Америка стратегиясы менен шайкеш иш алып барат.

Булардын ичинен басымдуурак ишке ашышы күтүлө турганы «А» пункту болуп саналат. Жогоруда айтылган 2019-жылы 2-апрелдеги Шэнахэндин билдирүүсүндө көрүнүп тургандай, тараптар бул көйгөйдү ушундай көрүнүштө чечүүгө багыттана башташты. Ошондой эле Орусиянын аскерий өндүрүш боюнча вице-премьеры мындай билдирүү берди: «Түркиянын С-400 келишиминен кайтуусу бизге эч кандай коркунуч жаратпайт» («Алжазира», 2019-жыл, 3-апрель). Ошондой эле ушул булак «Орус Мамдумасындагы коргоо боюнча комитеттин төрагасы Владимир Шамановдун Түркиянын С-400 келишиминен кайтуу мүмкүндүгүн акыйкаттан алыс санабагандыгын билдирди» («Алжазира нет», 2019-жыл, 3-апрель). «Ал-арабия» булагынын 2019-жыл 4-апрелдеги маалыматында айтылышынча: «Түркия Орусиянын С-400 ракета системасынын коркунучун талкулоо үчүн Вашингтондон жумушчу жамаатын чакырды». Ушунун баары биринчи «А» пунктундагы Орусия

менен ракета келишимин ишке ашырбоо кадамдары башталгандыгын тастыктап турат. Башкача айтканда, келишимди жокко чыгаруу.

28-ражаб, 1440-х.

4-апрель, 2019-м.

Айя Софияда кайрадан намаз окула башташы жана Халифалыктын кайтып келишин талап кылган чакырыктардын жаңырышы

Суроо: биз билгендей, Мухаммад Фатих (Аллах ага ырайым кылсын) Константинополду жеңип алгандан кийин Айя София чиркөөсүн мечит катары колдонгон... Ошондой эле Мустафа Кемал (Кудайдын ага каргышы болсун) Айя Софиянын мечит сыпатын алып, аны музейге айландырган да билебиз... 2013-жылы Эрдоган мусулмандардын Айя Софияны мечит катары кайтарып берүү өтүнүчүн четке каккан. Андан кийин быйыл Эрдогандын буйругу негизинде сот Айя София мечитин кайтарып берүү токтомун чыгарды. Анда 2020-жылы 24-июль жума күнү жума намазы окулду. Ошондой эле, анын дубалдарындагы христианчылыкка таандык сүрөттөр намаз учурунда гана жабыла турган болду. Бул жагдай намаздын туура аткарылышына таасир кылабы? Айя София 500 жылга жакын таза мечит болгон, бул сүрөттөр кайдан келип чыкты?!

Мухаммад Фатих Айя Софияны фатх кылып, аны мечит кылган нерседе бизде Айя Софияга байланыштуу шарий өкүмдө бир аз бүдөмүк (башаламандык) пайда болду. Биз сизден үмүт кылып ыраазылык билдирип, жүрөгүбүз тынчтана турган нерсе – бул фатх кылынган кафирлердин жерлериндеги ибадатканалардын шарий өкүмүн баяндап берүүнүз. Сизге ырахмат.

Жооб: бул суроолордун жообу айкын болушу үчүн Аллахтын тафыкы менен биз буга байланышкан маселелерди жана алардын кесепеттерин карап чыгабыз жана андагы шарий райды баян кылабыз:

Миладий 2020-жылы 2-январда, хижрий 1441-жылы жумаадил ууланын жетисинде Мухаммад Фатих хижрий 851-жылы, миладий 1453-жылы Константинополду фатх кылгандыгын эскерүүгө карата жолдогон кайрылуубузда мындай дегенбиз: «Мухаммад Фатих Константинополду курчоого алууну хижрий 857-жылы 26-робигул аввалдан баштап кийинки айдын жыйырма үчүндө фатх кылган. Тактап айтканда, эки айга жакын курчоого алынып фатх кылынган. Мухаммад Фатих шаарга жеңүүчү болуп киргенде атынан түшүп, Аллах ага жеңиш тартуулаганы үчүн шүгүр келтирип сажда кылды. Кийин «Айя София» чиркөөсүнө бет алды. Анткени, ал жерде Византия эли жана анын кечилдери чогулган эле. Мухаммад Фатих аларга коопсуздукту кепилдеди жана Айя Софияны мечитке айлантууну буйурду. Ошондой эле, улуу сахаба Аюб Ансорий дын кабырына мечит курууну буйрук кылды. Бул улуу сахаба Константинополду фатх кылуу үчүн барган биринчи аскерлердин сабында болгон жана ал жерде каза тапкан. Мухаммад

Фатих «фатих» деген лакабга Константинополду фатх кылгандан кийин ээ болду жана ал Константинополду өзүнүн борбор шаары кылууга токтом кылды, ага чейин анын борбор калаасы Эдрине болгон. Константинополду фатх кылгандан кийин анын атын «Ислам бол» деп атады, тактап айтканда Ислам шаары «Дарул Ислам», кийин «Стамбул» аты менен белгилүү болуп калды. Кийин султан Фатих «Айя Софияга» кирип намаз окуду жана ал жер Аллахтын нийматы менен мечитке айланды. Айя София качан Ислам душманы жана кылмышкер Мустафа Кемел анда намаз окулуусуна тыюу салып, аны музейге айлантканга чейин ушундай абалда турду... Пайгамбар ﷺдын Абдуллох бин Амр бин Аас риваят кылган хадистеги куш кабары мына ушундай көрүнүштө ишке ашты. Айтты: «Биз Пайгамбар ﷺдын айланасында жазып отурган элек. Пайгамбар ﷺдан эки шаардын: Константинополь же Римдин кайсынысы биринчи фатх болот деп суралганда, Пайгамбар ﷺ айтты: «Хираклдын шаары биринчи фатх болот, башкача айтканда Константинополь». Ахмад муснадында, Хаким Мустадрагында риваят кылган. Ал бул хадисти «Эки шейхтин шартына ылайык сахих» деген. Эки шейх муну риваят кылышпаган. Захабий Талхисинде буга түшүндүрмө берип мындай деген: «Бухарий жана Муслим шартына ылайык сахих». Ошондой эле, Абдуллох бин Бишри Хосагий ал атасынан, ал Пайгамбар ﷺдан укканын айтты: «Константинополь албетте фатх болот. Аны фатх кылган амир кандай гана жакшы амир жана анын аскери кандай гана жакшы аскер». Айтты: «Мени Масламату бин Абдулмалик чакырып сурады, мен ага айтып бердим, ал Константинополго казат кылды». Ахмад риваяты. Мажмагу Заваиддин түшүндүрмөсүндө келген: «Ахмад, Ал Баззари жана Табароний риваят кылган, риваят кылган адамдар ишеничтүү адамдар болуп саналат». Пайгамбар ﷺдын бул куш кабары жашы жыйырма бирден өтө элек жаш жигит Мухаммад Фатихтин колу менен ишке ашты. Бирок, ал бала чагынан баштап туура негизде тарбия алып даярдалган. Анын атасы Мурат II буга өтө көңүл буруп, ал өзүнүн доорундагы эң жакшы устаздардан илим алуусуна шарт түзгөн. Алардын бири Ахмад бин Исмаил Ал Кураний. Суютий аны Мухаммад Фатихтин биринчи устазы деп эскерген, ал тууралуу мындай деген: «Ал факих аалым болгон, өзүнүн доорундагы аалымдар аны ар бир иште чебер жана үстөм экендигин белгилешкен. Алар аны өзүнүн заманындагы Абу Ханифа деп аташкан. Ошондой эле Ак Шамсудин Санкар шейх дагы Пайгамбар ﷺдын Константинополь тууралуу хадисин Мухаммад Фатихтин зээнине кичинесинен баштап сиңдирген. Ак Шамсудин шейх негизги илимдерди: Куран, хадис, Пайгамбар ﷺдын сүннөтүн жана фикхти Мухаммад

Фатихке үйрөткөн. Ошондой эле, араб, түрк, перс тилдерин үйрөткөн. Математика, астраномия, тарых сыяктуу илимдерди да окуткан. Андан тышкары, ал ат жана согуш өнөрүнүн кайратуулук жагынан да жогору деңгээлде болгон. Аллах Өз пазилети жана ырайымы менен аны Пайгамбар ﷺ мактаган амирден кылды. Ал эң жакшы амир жана анын аскери эң жакшы аскерлерден болуп калды. Алардын жүрөктөрү ыйманга толуп, Аллах жолунда жихад кылып Пайгамбар ﷺ куш кабар кылган, Аллахтын жардамы менен Константинополду фатх кылышты. Баардык мактоолор бүткүл ааламдар роббиси Аллахка болсун».

Экинчиден:

Ошол убактан тартып Айя София мусулмандар арасында чоң орду бар улуу Ислам мечитине айланган. Мухаммад Фатих жана анын башкаруусу учурундары адистер Исламга каршы келген сүрөттөрдү дубалдардан алып салышкан жана боёк менен кетирүү кыйын болгон сүрөттөрдү жок кылышкан. Анын натыйжасында Айя София бул ачык-айкын жеңишти бергендиги үчүн мусулмандар Аллахты даңктап дуа кыла турган, таза жана жаркыраган мечит болуп калды. Бул доор кылмышкер Мустафа Кемал 1934-жылы 24-ноябрда Айя София мечиттинде намаз окууга тыюу салып, анын тарыхый чечимине ылайык музейге айландырганга чейин уланды... Ага чейин Мустафа Кемал (Аллахтын ага каргышы болсун) мечитти 1930-жылы болжол менен төрт жылга жапкан: Айя София намаз окуучулар үчүн 1930-1935-жылдары Түркия Республикасынын негиздөөчүсү Мустафа Кемалдын буйругу менен калыбына келтирүү иштерине байланыштуу жабылган. Калыбына келтирүү боюнча ар кандай иш-чаралар жүргүзүлдү... Андан кийин Министирлер кабинети 1934-жылы 24-ноябрда Айя Софияны музейге өзгөртүү жөнүндө токтом кабыл алган. (aa.com.tr/ar/190, «Anadolu Agency», 07.11.20). Башкача айтканда, мечит ушул мезгил аралыгында жабык бойдон калды. Ушул мезгил аралыгында Батыштан бирөө ошол сүрөттөрдү тартуу үчүн келгендиги, кийин 1935-жылы Айя Софияны музей катары ачканда, элге анын ичинде христиан эстеликтери жана чиймелери бар экен деп көрсөтүү үчүн болгондугу чындыктан алыс эмес! Ага чейин Мустафа Кемал хижрий 1342-жылы, миладий 1924-жылы Ислам Халифалыгын жоюу жөнүндөгү чоң кылмышын жасаган! Мустафа Кемал Халифалыкты калыбына келтирүү үчүн болгон ар кандай чакырыктарга каршы аёосуз күрөш жүргүзгөндөй эле, Айя Софияны мечит катары калыбына келтирүүгө чакырган бардык аракеттерге каршы ошондой аёосуз күрөш жүргүзгөн. Бирок, мусулмандар Айя Софияны мечит катары калыбына келтирүү жөнүндө арзуу кылууну улантышты. «Ал-Мудун» сайты 2019-жылы 26-мартта жарыялаган кабарда мындай делет: «Көпчүлүк түрктөр Айя София мусулмандар үчүн мечит катары калыбына келтириле турган

күндү дагы эле чыдамсыздык менен күтүшөт. 2012-жылдын 27-майында миңдеген мусулмандар диний жөрөлгөлөрдү өткөрүүгө тыюу салган мыйзамга каршы нааразылык билдирип имараттын алдында намаз окушту. Бул иш-чара Султан Мехмеддин жеңишинин 559 жылдыгына жана Константинополду жеңишине байланыштуу эскерүү иш-чарасы алкагында орун алды. Нааразычылык акциясынын катышуучулары «Чынжырларды сындыргыла... Айя София мечитин ачкыла... туткунга алынган мечит» деп кыйкырышты. Алардын чечкиндүүлүгү мечитти ачууну талап кылууну токтоткон жок. Бирок, Эрдоган бул талаптарга карата 2013-жылы премьер-министр болуп турганда Айя Софиянын статусун өзгөртүү маселеси каралбай тургандыгын айткан...».

Үчүнчүдөн:

Бирок, Эрдогандын көз карашы 2019-жылы 31-мартта, Түркияда болгон муниципалдык шайлоого карата үгүт өнөктүгүндө өзгөргөн. Ал өзүнүн рейтинги түшүп калганын байкады, Айя Софияны мечитке айландыруу кылын (тыкылдатып) көрүү парламенттик шайлоодо анын рейтингин жогорулатат деп билди, ошондуктан бул нерсеге шайлоо өнөктүгүнүн башынан тартып чакырык сала баштады. «Жума күнү Түркия президенти Режеп Тайип Эрдоган «Стамбулдагы Айя Софияны жекшемби күнкү шайлоодон кийин музейдин ордуна мечит деп атын өзгөртүү керек» деди. Эртең Түркияда муниципалдык шайлоо өтөт, «Адилеттик жана Өнүгүү партиясы» 2014-жылдагыдай эле жеңишти чыдамсыздык менен күтүп жатат...». («Al-Jazeera Net», 30.03.19). Бирок, мусулмандар Айя Софиянын чыныгы мечит болуп кайтып келиши Исламга, Ислам мамлекетине, Халифалыкка байланыштуу экендигин билишет. Айя-София Халифалыктын жаркыраган мечити болгон. Жеңишти жана жеңиш наамын көрсөткөн, чынчыл жана ишенимдүү Аллахтын элчисинин куш кабарынын аткарылышын көрсөткөн мечит болгон... Чын ыкластуу момундар Айя София илманийлик туусу астында эмес, Халифалыктын туусу астында, «Аллахтан башка кудай жок, Мухаммад – Аллахтын элчиси» туусу астында кайтып келүүсүн каалашат. Ошондуктан, Эрдогандын парламенттик шайлоо өнөктүгү Айя Софиянын чыныгы мечит болуп кайтышына жетишкен жок. Ал өз максатына жеткен жок, ошондуктан Түркиянын эң чоң эки шаары: Стамбул жана Анкара алдында ийгиликсиздике учурады! Кимдин алдында ийгиликсиздике учурады? Элдин жана партиянын алдында ийгиликсиздикке учурады. Айя Софияны музейге айландырган Мустафа Кемалдын жолдоочулары алдында! Себеби, адамдар ушул партиялардын ортосунда чоң айырмачылыкты таба алышкан жок. Анткени алардын бирөөсү да Айя София Халифалыктын желеги астында калкаланышын каалаган жок!

Төртүнчүдөн:

Эрдоган Айя Софиянын мечит катары кайтып келиши Халифалыктын кайтып келиши менен коштолбосо, жемиш бербестиги жана эл тарабынан колдоого алынбастыгын түшүнгөн жок. Ал муну шайлоонун натыйжаларынан өз көзү менен көргөнүнө карабастан, ошол эле ыкманы уланта берди! Ошентип, анын буйругуна жана каалоосуна ылайык, Түркия Жогорку Соту 2020-жылы 10-июлда Стамбулдагы Айя София музейин Халифалыктын кайтып келишине эч кандай байланыштырбастан мечитке айлантуу жөнүндө токтом чыгарды. 2020-жылы 24-июлда Айя София мечити илманий түзүм жана инсан ойлоп тапкан мыйзамдар астында калкаланышы менен анда жума намазы окулду.

Айя София мечитинде кайрадан намаз окула башташы – мусулмандар Халифалыктын кайтып келишин жана Айя София 500 жыл бою мечит болуп келгендей кайрадан мечит катары кайтышын канча убакыттан бери күтүп жаткан каалоолорун көрсөттү. Хижрий 1441-жылы зулхижжанын үчүнчү күнү, миладий 2020-жылы 24-июль жума күнү түрк диний иштеринин башчысы Али Эрбас Айя София мечитинде 90 жылдан кийин кайрадан намаз окула баштаган учурдагы хутбасында көпчүлүк элдин кубанычы муну айкындап койдү. Ал хутбада мындай деди: «Ушундай куттуу жана тарыхый күнү биз бул мечитте чолугулушубузга шарт түзгөн Улуу Роббибизге мактоолор болсун. «Константинополь албетте фатх кылынат, ал амир кандай гана жакшы амир жана ал аскерлер кандай гана жакшы аскерлер...» деп Константинополдун фатх кылынышын куш кабар кылган Пайгамбар ﷺ га салам жана салаваттар болсун. Пайгамбар ﷺ дын бул куш кабарын жүзөгө чыгыруу үчүн Аллах жолунда жихадга аттанган сахаба ﷺ дын алыдыңкысы жана Стамбулдун моралдык жактан куруучусу катары эсептелген Абу Аюб ансорий ﷺ га тынчтык болсун. Алардын жолун жолдоп Анадолуну биздин ата-журтубуз кылып берген жана аны коргоп, бизге тапшырган шейиттерибизге жана жоокерлерибизге тынчтык болсун...

Илимдин жана акылмандыктын ээси султан Мехмеддин жүрөгүнө фатх кылуу сүйүүсүн жазган жана 1453-жылы 1-июнда Айя София мечитинде биринчи жума намазына имамдык кылган Ак Шамс ад-Динге салам болсун! Аллахтын жардамы жана фазилети менен фатхты ишке ашырган акылдуу жаш жана жеңүүчү Мухаммад Ханга салам болсун... Айя Софиянын мунараларын кооздогон улуу уста Мимар Синанга тынчтык болсун!

Айя-София – фатхтын белгиси, Ал-Фатихтин жана Аль-Фатихтин администрациясы жайгашкан жер, ошондой эле Султан Мухаммад бул жерге жайгашкан жер. Ал аны Кыямат күнүнө чейин мечит катары

калтырды. Ал аны ыйман келтиргендердин колуна тапшырды. Биздин ишенимбиз боюнча, вакф мүлкүнө кол тийбейт, бул мүлктү вакфка калтырган тараптын шарты милдеттүү түрдө аткарылат. Анан аны бузган адам каргышка кабылат. Ошондуктан, Айя София ошол учурдан тартып бүгүнкү күнгө чейин биздин өлкөнүн ыйыктарынын бири гана эмес, балким Мухаммад Умматынын ыйыктарынын бири болуп саналат». (aa.com.tr/ar/192, «Анадолу», 24.07.20).

Бешинчиден:

Чындыгында Ислам пикирлери мусулмандардын жүрөгүнөн орун алды, айрыкча, алар Аллахтын элчисинин Константинополдун фатх болушу жөнүндөгү жакшы кабарын укканда. Ислам өкүмү Константинополду фатх кылууда жана Айя Софияны мечит кылууда негизги ролду ойногондугун да түшүнүштү. Беш жүз жыл Стамбул жана анын мечити Айя София Усман Халифалыгынын борбору болду. Ошондуктан, Халифалык жөнүндөгү пикирлер алардын жүрөктөрүндө терең орун алды. Ал тургай, айрым маалымат каражаттары мындай кабарларды жарыялады, «Шарк ал-Авсат» хижрий 1441-жылы 7-зул-хижжа, миладий 2020-жылы 28-июлда мындай деди: «Кечээ жарыяланган «Gerchik Hayat-Real Life» журналынын жаңы санында Түркияда түзмө-түз Халифалыкты жарыялоого чакырылды. Журналдын мукабасында араб тилинде «Азыр болбосо, анда качан?» деген сөздөр жарыяланган. Бул чакырыкка карата Эрдоган өз партиясынын өкүлүн каршы пикир билдиртип койбостон, өзү жооп бериши керек эле: Түркиядагы өкүмдар «Адилеттик жана Өнүгүү партиясынын» өкүлү Амр Шалик бул чакырыкты айыптады. Амр Шалик Айя София мечитинин ачылышынан кийин башталган Халифалыкты жарыялоого үндөгөн чакырыктардан соң пайда болгон талаш-тартышууларга карата каршы пикирин билдирди. «Gerchik Hayat - Real Life» журналы бүгүн жарыкка чыккан санындагы негизги бетине Ислам Халифалыгынын кайрадан жаралуусун талап кылган чакырык менен чыккан. Шалик Түркия демократиялык, илманий жана социалдык укуктук мамлекет экендигин түшүндүрүп, «Түркиянын саясий тутумуна саясий поляризацияны байланыштыруу туура эмес» деп билдирди... Андан кийин ал сөзүн минтип улады: «Эгемендүүлүк согушунун лидери, республиканын негиздөөчүсү жана анын биринчи президенти Мустафа Кемалга жана Эгемендик согушунун бардык лидерлерине ырайым сурайм. Биз, Президенттин квалификациялуу жетекчилиги менен, тынч жана бекем кадамдар менен элибиздин каалоолоруна жетебиз. Тилегибиз элибиз менен жана биздин максатыбыз – бирдиктүү өлкө. Жашасын Түрк Республикасы». («Заман», 27.07.20). Мына ушундайча өкүмдар партиянын өкүлү бул маселе Аллах үчүн эмес, балким тезирээк жок боло

турган дунявий ой-максаттар менен ишке ашырылып жаткандыгын ачык айтты.

Исламдагы ар бир чын ыкластуу мусулман Аллахтын Элчисинин куш кабары болгон, Усман Халифалыгынын, Ислам Халифалыгынын тарыхындагы нурлуу жалыны болгон Айя София Мухаммад Фатих баштагандай, жеңиш жана фатх наамын көрсөтүп тургандай, мечит болуп кайтышын каалап тургандыгына карабастан, оо, Түркия Республикасынын Президенти, төөлөрдү кантип жеткирип жатат! Айя Софиянын кайтып келиши Ислам жана мусулмандардын кызыкчылыктарына эмес, колонизатор кафирлердин кызыкчылыгына кызмат кылган, динге негизделбеген илманийлик мыйзамдар желегине баш калкалай турган негиздеги муниципалдык же парламенттик шайлоо максатында эмес, Ислам дининин желеги желбиреп турган, Исламдын башкаруу туусу, Халифалык туусу, анын устүндө 500 жылга жакын турган жаркыраган мечит ушундай көрүнүштө кайтуусун ар бир чын ыкластуу мусулман каалайт.

Алтынчыдан:

Суроонун аягында айтылган суроо тууралуу: «Мухаммад Фатих Айя Софияны фатх кылып, аны мечит кылган нерседе бизде Айя Софияга байланыштуу шарий өкүмдө бир аз бүдөмүк (башаламандык) пайда болду. Биз сизден үмүт кылып ыраазылык билдирип, жүрөгүбүз тынчтана турган нерсе – бул фатх кылынган кафирлердин жерлериндеги ибадатканалардын шарий өкүмүн баяндап берүүнүз. Сизге ырахмат».

Бир тууганым, шарият өкүмүндө башаламандык болушу туура эмес, шарияттын кээ бир бутактары жөнүндө факихтер арасында ар кандай пикирлер болсо дагы, алар ой жүгүртүүлөрүнө ылайык, колдонууга жарактуу болгон шарый далилдерден басымдуу тарабын түшүнүп алышат. Ошондуктан, шарий өкүмдө бүдөмүк, башаламандык болбойт.

Бул маселе жаңы нерсе эмес, тескерисинче, буга чейин факихтер тарабынан талкууланып келген нерсе:

Каратылып алынган өлкөлөр бул абалдардын алкагынан чыкпайт:

1. Куфа, Басра, Васит жана башка ушул сыяктуу мусулмандар пландаган жана курган шаарларда чиркөөнү же ибадаткана курууга болбойт. Зимма (амандык баш коргоосун алган) жаран сатып алууга же сатуу үчүн кириши мүмкүн эмес... ж.б.. Шарап ичүү, чочко багуу да болбойт, анткени бул мусулмандар орноткон Ислам шаарлары... Набий ﷺ айтты:

«لَا تُبْنَى بَيْعَةٌ فِي الْإِسْلَامِ وَلَا يَجْدُ مَا خَرِبَ مِنْهَا»

«Ислам шаарларында башка ибадатканалар курулбайт бузулганы кайрадан тургузулбайт». (Алау-Дин Ал-Бурхан Фаври, хижрий 975-жылы каза болгон. «Канзул Уммаал фии сунанил акваал уа афаал»

китебинде ибн Асакир бин Умардан риваят кылган. Ошондой эле Суйитий «Жамигул Кабиир» китебинде Ибн Аббас Икримадан риваят кылат:

«أَيُّمَا مِصْرَ مَصَرَّتُهُ الْعَرَبُ فَلَيْسَ لِلْعَجَمِ أَنْ يَبْنُوا فِيهِ بِنَاءً، أَوْ قَالَ: بَيْعَةً»

«Кайсы шаарды арабдар курган болсо, араб эместер ал шаарда эч нерсе курбашы керек же айтты: ибаадаткана». Ибн Аби Шайба Мусанифинде риваят кылган.

2. Мусулмандар тынчтык келишими негизинде, фатх болгон нерселер жана андагы чиркөөлөр менен ибаадатканалар келишимдеги нерсеге байланыштуу болот. Жакшыраагы, алар менен – Халифа Умар رضي الله عنه хижрий 15-хижрий, миладий 638-жылы Илия (Иерусалим) калкы менен мусулмандар аны жеңип алган доордо түзүлгөн келишим негизинде – келишим түзүлгөнү жакшы.

3. Мусулмандар күч менен каратып алган жерлерде куфр ибаадатканаларынын эч бири киргизилиши жаиз эмес, анткени ал мусулмандардын менчиги болуп калган. Ал жерлердеги фатхтан мурун жайгашкан ибаадатканалар маселесинин эки жагы бар:

Алардын бири, күч менен каратып алынган жерлер мусулмандардын менчигине өтүп, Дарул Ислам болот. Мусулмандар өздөрү курган өлкөлөр сыяктуу, ал жерде ибаадаткана же чиркөө болушу мүмкүн эмес.

Экинчиси, алардын сыйынууларына уруксат берилиши. Себеби Ибн Абу Шейбанын Иш китебине келген Ибн Аббастын хадисинде айтылат:

«أَيُّمَا مِصْرَ مَصَرَّتُهُ الْعَجَمُ يَفْتَحُهُ اللَّهُ عَلَى الْعَرَبِ وَتَزَلُّوا يَغْنِي عَلَى حُكْمِهِمْ فَلِلْعَجَمِ مَا فِي عَهْدِهِمْ»

«Кайсы бир араб эместердин шаарын Аллах арабдарга фатх кылуу мүмкүндүгүн берсе, алар арабдардын өкүмү астында калса, араб эместер мурунку нерселерин кыла бере алышат...».

Демек, маселе Исламдын жана мусулмандардын кызыкчылыгына ылайык көргөн жана мусулмандардын жана зимма элинин иштерине кам көрө турган өлкөнү күч менен басып алган фатихтин өзү ылайык көрө турган ишке барып такалат.

Константинополь маселеси «күч менен каратып алуу» бөлүмүнө киргизилгендиктен, мен канааттанууну бекемдөө үчүн кээ бир факихтердин райларына токтолуп өтөмүн.

А. Хижрий 977-жылы көз жумган Мухаммад ал-Шербини хижрий 676-жылы көз жумган Нававинин «Матн минхааж тоолибин» китебине карата берген шарх китебинде (Муъний мухтааж илаа магрифати алфаазил минхааж) мындай келген: «Биз курган же Ислам динин кабыл алган бир мамлекетте алар чиркөөсүн ачууга тыюу салабыз. Күч менен каратылып алынган жерде алар чиркөөлөрүн кура алышпайт. Ал жерде чиркөөлөрү мурдатан болсо ага жайгаша алышпайт. Же келишим менен каратылып алынган өлкө болсо жер биздин мүлккө өтүү шарты жана

алардын ал жерде жашоолоруна мүмкүндүк берген шарты, ошондой эле чиркөөлөрдүн калуу шарты менен болсо жайыз. Эгер ал бошотулса, (келишимден) анда туурасы тыюу салынат. Же алар ал жерге жайгаша алышат жана чиркөөлөрүн кура алышат.

Б. Ибн аль-Хамм (хижрий 861-жылы каза болгон.) аты менен белгилүү болгон Камал ад-Дин Мухаммаддын Фатх аль-Кадиринде: «Ханафи фикх»: «Экинчиси, мусулмандар күч менен фатх кылган жерде ижма менен ал жерде мусулмандарга таандык эмес башка ибаадатканаларды курууга жол берилбейт. Ал жерде мурдатан болгон ибаадатканалардын өкүмү кандай, аны бузуу важибби? Айтты: Малик менен Шафии бир пикирде, Ахмад риваятында: важиб. Бизде аларды зимма кылат. Чиркөөлөрүн жашай турган үй кылышат. Алардын ал жерде топтолууларына тыйуу салынат. Бирок бузулбайт. Бул Шаафиинин сөзү, Ахмад бир риваятта: Сахабалар ﷺ дар көптөгөн жерлерди күч менен каратып алышкан. Алар ал жерлердеги чиркөөлөрдү, монастырларды бузган эмес. Мындай нерсе тууралуу эч бир риваят келген эмес.

В. Хижрий 620-жылы көз жумган Ибн Кудама Аль-Мугниде мындай дейт: «Экинчи бөлүгү, мусулмандар күч менен каратып алган жерлер. Ал жер алар эч бир нерсе (ибаадатканаларды) кура алышпайт. Анткени ал мусулмандардын мүлкүнө айланды. Ал жерде мурунтан болгон нерселер эки тараптан каралат. Биринчиси, аны бузуу важиб. Аны калтыруу харам. Анткени, ал мусулмандардын мүлкүнө айланды. Ал жерде башкаларга тиешелеүү ибаадаткана болушу жайыз эмес. Анткени, ал мусулмандар өздөрү курган өлкө сыяктуу болуп калат.

Экинчиси жаиз, себеби Ибн Аббастын хадисинде

«...أَيُّمَا مِصْرٍ مَصَرَّتْهُ الْعَجَمُ يَفْتَحْهُ اللَّهُ عَلَى الْعَرَبِ وَتَزَلُّوا يَغْنِي عَلَى حُكْمِهِمْ فَلِلْعَجَمِ مَا فِي عَهْدِهِمْ»

«Кайсы бир араб эместердин шаарын Аллах арабдарга фатх кылуу мүмкүндүгүн берсе, алар арабдардын өкүмү астында калса, араб эместер мурунку нерселерин кыла беришет».

Жетинчиден:

Демек, берилген суроолордун жооптору кыскача:

1. Эгерде өлкө тынчтык келишими аркылуу фатх кылынса, анда келишимдин шарттарына ылайык болот, жакшыраагы Умар учурандагы Куддусту фатх кылгандагы келишимдегидей кылуу шарт.

2. Эгер өлкө күч менен басып алынган болсо, анда фатх кылган мусулман башкаруучусу алардын сыйынуу жайын калтырышын же калтырбашын Ислам жана мусулмандардын кызыкчылыгы, мусулмандардын жана зиммилеринин иштерине кам көрүү маселеси боюнча кабыл алынган нерселерге ылайык өзү чечет.

3. Ошондуктан, Мухаммад Фатих кылган нерсе, Аллах ага ырайым кылсын жана ага ыраазы болсун, Аяя Софияны мечитке айлантуу анын

ыйгарым укуктарынын бири болду, анткени өлкө күч менен басып алынган.

4. Мухаммад Фатих грек православ патриархынан Айя Софияны сатып алгандыгы тууралуу риваяттар бар. Зиммаларга, башкача айтканда, Стамбулдагы христиандарга жакшы мамиледе болуу маселеси боюнча. Кээ бир ишенчиликтүү айрым тарыхый документтер Мухаммад Фатих аты менен менен таанымал Султан Мехмед II жогоруда аталган сатып алуу үчүн бааны мамлекеттик акчадан эмес, өз акчасынан төлөгөндүгүн тастыктайт. Аны өзүнүн атына жеке менчик укугу менен каттатып койгон акчасына. Бул маселе сатуу жана сатып алуу келишими аркылуу документтештирилген. Документ төлөм векселдеринде сумманы төлөгөндүгүн тастыктаган. Бул нерсе Усман Халифалыгынын тушунда Константинополду фатх кылгандан кийин орун алган. Андан кийин ал мүлктү коомдун пайдасына иштетүү максатында Абу Фатх ал-Султан Мухаммад атындагы вакф негиздеген. Бул риваяттардын ишенүүгө татыктуубу, же сатып алуу шарттары жөнүндө макала барбы же жокпу, айырмасы жок. Ислам өкүмү менен башкарган аким, эгер ал кафир өлкөлөрдү күч менен жеңсе, жогоруда айтылып өткөндөй алардын ибадатканаларын сактап калуу же буздуруу ыктыяры өз колунда болот.

5. Дубалдарда кафирлерга таандык чиймелер турганда намаз убагында аларды жаап коюу аркылуу намаз окуунун жарактуу же жараксыз экендигине келсек: жабылган учурда намаз жарактуу. Бирок, намаздан кийин аны ачуу жаиз эмес жана мамлекет мунун менен күнөө кылат. Ислам өкүмү мечиттин дубалдарына же андагы бардык жерге сүрөт тартууга тыюу салат. Эгер, ал табылса, анда аны алып салуу керек, эгерде кандайдыр бир себептерден улам мүмкүн болбосо, ага тийиштүү каражат менен биротоло жок кылынат. Буга далил, Икримата Ибн Аббас رضي الله عنه дан риваят кылат, айтты:

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمَّا رَأَى الصُّورَ فِي النَّبْتِ "بِعْنِي الْكَعْبَةَ" لَمْ يَدْخُلْ حَتَّى أَمَرَ بِهَا فَمُحِيتْ

«Пайгамбар ﷺ Каъбада сүрөттөрдү көрдү, аны өчүртүп салганга чейин ага кирген жок». Бухаари риваяты.

Ошондой эле Ибн Хибан дагы өзүнүн сахихинде риваят кылат, Ахмад өзүнүн Муснадында Жабир бин Абдулладан риваят кылган:

«أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الصُّورِ فِي النَّبْتِ وَنَهَى الرَّجُلَ أَنْ يَصْنَعَ ذَلِكَ وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ زَمَنَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِالْبُطْحَاءِ أَنْ يَأْتِيَ الْكَعْبَةَ فَيَمْحُو كُلَّ صُورَةٍ فِيهَا وَلَمْ يَدْخُلِ النَّبْتِ حَتَّى مُحِيتْ «كُلُّ صُورَةٍ فِيهِ»

«Пайгамбар ﷺ Каъбада сүрөт тартууну кайтарды, аны жасаган адамды да тыйды. Пайгамбар ﷺ Меккени фатх кылган учурда Умар رضي الله عنه ну Каъбага барып, андагы баардык сүрөттөрдү өчүрүп салуунун буйруду. Умар رضي الله عنه Каъбааны сыртындагы түзөң жерде жүргөн.

Пайгамбар ﷺ Каъбадагы баардык сүрөттөр өчүрүлгүчөктү ага кирген жок». Аль-Байхаки «Сунан ал-Кубра»да риваят кылган.

Ушуга негизделип сүрөттөрдү мечитке же намазканага ар дайым жайгаштырууга тыюу салынат. Намаз убактысында жаап, андан кийин ачып койуу менен мамлекет чоң күнөөгө батат.

Сөзүмдүн акырында Аллах Тааладан Халифалыкты тикелөө үчүн аракет кылып жаткан мусулмандардын колу менен Халифалыкты тикелөөнү тездетишин суранам жана Аллахтын Пайгамбары бизге куш кабар кылган баардык нерселер да орундатылышын тилейм: Куддус яхудийлердин ыпластыгынан азат болушун, Константинополь фатх кылынган соң Римдин фатх кылынышы, андан кийин жер жүзү кайрадан Исламдын даңкы менен нурланып, Исламдын желеги башка желектерден жогору турат. Аллах айтат

﴿وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Аллах Өз ишинде үстөмдүк кылуучу бирок, адамдардын көпчүлүгү (муну) билишпейт» [12:21]

Арафа күнү, 1441-х.

30-июль, 2020-м.

Чыгыш Жер Ортолук деңиздеги Түркия менен Греция ортосундагы жанжал

Суроо: Түркия тышкы иштер министри Мевлүт Чавушоглу анын өлкөсү менен Грециянын ортосунда жаңы келишимге жетишкендигин 2020-жылы 8-октябрда ачыкка чыгарды. «Түркия Нау» сайты: «Чавушоглу грек кесиптеши Никос Дендиас менен эки өлкө ортосунда сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүнү макулдашты. Бул Дендиас менен Словакияда өткөн Братиславадагы глобалдык коопсуздук форумуна катышкан жолугушуудан кийинки билдирүүлөрдө келтирилген. Греция өзүнүн мөөнөттөрү боюнча сунуштарын киргизип жаткан учурда, ал сүйлөшүүлөрдү Түркия өткөрө тургандыгын ачыктады...». (Turkey Now, 10.08.20). Буга чейин, Түркия Греция менен мамилесин бир топ начарлатып, Түркия бургулоочу кемелерин эскорт аскер кемелери менен бирге жөнөтүү аркылуу Греция менен эрегишип жаткан... Түркия менен Грециянын ортосундагы бул кризистин акыйкаты кандай? Бул кризис боюнча эл аралык позициялардын акыйкаты кандай? Анын артында Америка турабы же Түркия жалгыз аракет кылып жатабы? Башында тирешүүлөр болгон жана андан кийин сүйлөшүүлөрдү кабыл алуу менен аяктагандыгы эмнени түшүндүрөт? Сизге ыраазычылык билдиремин.

Жооб: Түркия-Греция кризисин анын себептери жана Түркиядагы жергиликтүү кесепеттери, ошондой эле эл аралык эконимика жагынан кароо керек. Муну билүү үчүн өткөн кылымдын биринчи чейрегиндеги Лозанна келишиминен баштап, төмөнкү маселелер каралышы керек:

Биринчиси: Лозанна келишими:

1. Доордун кылмышкери Мустафа Кемалдын өкүлдөрү 1923-жылы 24-июлда Стамбулдагы халифаттан бөлүнгөн Анкарадагы Түркия Улуу Улуттук Жыйынынын өкмөтүнүн атынан кол койгон Лозанна келишими негизинде Эгей деңизинде жана Чыгыш Жер Ортолук деңизинде Түркия эң узун жээке ээ. Бул келишим Түркияны Эгей деңизи менен чектеген, анын жээгинен дээрлик чыкпайт, ошондуктан Эгей деңизиндеги аралдар толугу менен же көпчүлүгү Грецияга таандык болуп калган! Мустафа Кемал өз өкүлдөрүн Швейцариядагы Лозаннага жиберип, союздаштарга анын Анкарадагы Стамбулдагы халифаттан бөлүнүп чыккан өкмөтү алар менен кол коё алат деп сунуш кылган. Башкача айтканда союздаштар каалаган келишим! Ошентип, Лозанна келишимине Швейцарияда Улуу Британиянын, Франциянын жана башка өлкөлөрдүн өкүлдөрү ортосунда Исмат Инөнү баштаган Мустафа Кемалдын өкүлдөрү менен Анкарадагы Улуу Улуттук Жыйындын өкмөтүнүн атынан кол коюлган.

2. Мустафа Кемал жана анын өкүлдөрү макулдашкан келишимде таң калычтуу нерселер орун алган, анын ичинде Эгей аралдарынын

бардыгы же көпчүлүгү Грецияга таандык болгон 12-берене камтылган, бирок алардын айрымдары грек кургактыгынан 600 км алыстыкта, ал эми Түркия кургактыгы менен кээде эки чакырым алыстыкта кездешет. Грецияга катарлаш жайгашан Мейс аралындагы абал сыяктуу алар аны Анталия провинциясындагы Каш шаарын Кастилло Роуз деп аташат. Бул келишим Грецияга «легитимдүүлүктү» берет, бул келишим Грецияга Лозанна келишимине ылайык Түркиядан түрк жээктерин бургулабасын деп талап кылууга өзгөчө укук берет! Андан кийин 15-беренеден Түркия ушул аралдарга карата Италиянын пайдасы үчүн бардык укуктарынан чегинүүлөргө барган: Стамбул (Астрабул), Родос (Родос), Калки (Хархи) ж.б. Ошондой эле 20-беренеге ылайык, Түркия 1914-жылы ноябрда Британия тарабынан жарыяланган Кипрдин Британия өкмөтүнө кошулушун тааныйт. Ошондой эле 23-беренеден Жогорку Макулдашуучу Тараптар өтүү жана кеме жүрүү эркиндигинин принцибин таанууга жана жарыялоого макул болушту деп айтылган. Дарданелл, Мармара деңизи жана Босфор кысыгында деңиз жана аба аркылуу согуш мезгилинде да жана тынчтык мезгилинде да эркин өтүүгө макулдашылган! Ошентип Түркия ушундай болуп калды. Чыгыш Жер Ортолук деңиздеги эң узун жээги бар, ушул деңиздердеги аралдардын айланасында эркин жүрүү эркиндигинен ажырап калды. Бүгүн Эрдоган аны уурдалган «көк» мекен атынан эстегени ушул! Ал Лозаннадагы ушул чегинүүлөрдү жактырган доордун кылмышкери Мустафа Кемалдын элеси анын башынан көрүнүп турган абалда, Эрдоган буга нааразы. Ушунун баарына карабастан, Мустафа Кемалды жаман сөз менен эскерүүгө батына албай жатат! Тескерисинче, геологиялык чалгындоо кемелерине улуу Усман лидерлери Мехмед Аль-Фатих жана Аль-Канунинин ысымдарын берүү менен түрк элдеринин сезимдерин кытыгылайт. Ал өз саясатында бул улуу лидерлерден алыс тургандыгына карабастан! Ал билдирүү берип: «Бардыгы Түркиянын саясий, экономикалык жана аскерий жактан адеп-ахлаксыздыкка негизделген акыйкатсыз документтерди жана карталарды жулуп алып, ага каршы турууга жөндөмдүү экендигин түшүнүшөт», - деди. Ал кошумчалап, анын өлкөсү муну «сүйлөшүү столунда болобу же талаада болобу, оор тажрыйбаларды башынан өткөрүү менен» тактоого даяр экендигин билдирди. (Аль-жазира, 05.09.20). Бирок, ал буга канааттанып, жакшы иш кылдым деп ойлойт! Түрк эли таасирдүү армияга ээ эмес Грециянын Мис аралына өз аскерлерин жөнөткөнүнө күбө болуп жатышат. Лозанна келишимине ылайык, ал арал куралсыздандырылган. Бирок, Түркия Грецияны бул кылыгына татыктуу жооп кайтарган жок!

3. Бул келишим Мустафа Кемалдын шериктештери менен түзүлгөн чыккынчылык келишими болгонуна карабастан, ал аны Анкарадагы

Улуу Улуттук Жыйындын өкмөтүнүн атынан түзгөн. Британия буга канааттанган жок, тескерисинче, ага өзү койгон шарттарды, айрыкча, халифатты толугу менен жоюп, мамлекеттин илманийлигин жактырышын каалады. Мустафа Кемал ага жооп кылып, андан кийин 1924-жылы 3-мартта эртең менен халифат жоюлгандыгын жарыялаган. Дин мамлекеттен бөлүндү. Ошол эле түнү Мустафа Кемал Стамбулдун губернаторуна халифа Абдул Мажиддин эртеси таңга маал Түркиядан кетишин талап кылган буйрук жөнөттү. Ошентип, ал полицейлер менен аскерлер гарнизонунун коштоосунда түн ортосунда Халифанын сарайына жөнөдү. Ал жерде халифаны аны чек арадан Швейцария тарапка унаага отургузуп чыгып кетүүгө аргасыз кылды... Эки күндөн кийин Мустафа Кемал бардык төрөлөрдү жана ханбийкелерди чогултуп, өлкөнүн чегинен тышкары жакка сүргүнгө айдады. Бардык диний функцияларды жойду. Мусулмандардын садакалары (вакфтар) мамлекеттин менчигине өттү. Диний мектептер жарандык болуп калды, ал Билим берүү министрлигинин көзөмөлү астында болду. Муну менен Мустафа Кемал Керзондун Мустафа Кемалдан талап кылган төрт шартты аткарды, тактап айтканда: Халифатты толугу менен жоюу, халифаны аймактан чыгаруу, акчасын тартып алуу жана мамлекетти светтик деп жарыялоо. Демек, халифат жоюлганга чейинки Лозанна келишими тастыкталып, халифат жоюлгандан кийин ишке ашкан... Ошентип Лозанна келишими халифатты жоюу менен аяктаган. Өлкөлөр Түркиянын көз карандысыздыгын тааныды. Англиялыктар Стамбулдан жана кысыктан чыгып кетишти. Натыйжада, Британиянын өкүлдөрүнүн бири Түркиянын көз карандысыздыгын тааныгандыгы үчүн жалпы палатада Керзонго каршы чыкты Керзон мындай деди: «Маселе, Түркия талкаланды жана ал эч качан тура албайт, анткени биз андагы моралдык күчтү: халифатты жана Исламды жок кылдык», - деди. Ошентип, англиялыктар жер жүзүндөгү мусулмандардын мурдуларынын астында турганына карабастан Мустафа Кемал аркылуу Халифалыкты жана Исламды жок кылышты. Айрыкча Түркиядагы мусулмандардын мурдуларынын астында турганына карабастан. Ошентип, Аллахтын өкүмү баардык жерден көтөрүлдү. Динсиздик өкүмү өкүм сүрө баштады, куфр өкүмү. Зулумдун башкаруу түзүмү гана бардык адамдарды башкара турган түзүмгө айланды жана дүйнө жүзүндө колдонула турган түзүмгө айланды!

Экинчиси: Мустафа Кемалдын Швейцариянын Лозанна шаарындагы өкүлдөрү кол койгон келишим, анда Эгей деңизинде Түркияга тыюу салынган, анын аралдары жана жээктери Грецияга таандык болгон, кийин Түркиянын аны казуусуна тыюу салынган! Бул маселеге болжол менен жүз жыл болуп калды, Түркия ага баш ийет, азыркы учурга келип

Түркияны кыймылдатып жаткан эмне түрткү? Иштин жүрүшүн күзөткөн адам бул кризистин артында эки фактор тургандыгын көрөт: Түркиянын экономикалык шарттарына байланыштуу ички фактор, Америка Кошмо Штатты артында турган сырткы фактор:

1- Ички фактор:

Түркия энергияны керектөөчү, энергия өндүрбөй турган өлкө, акыркы мезгилде мунай өндүрүшү күнүнө 53 миң баррелге жетти. Бул күнүнө бир миллион баррель мунайды керектөөгө салыштырмалуу өтө аз. (Al-Araby Al-Jadeed, 22.04.20). Түркия болжол менен 475 миллион кубометр газ өндүрүп, анын 45 миллиард кубометрден ашыгын импорттойт. (Al-Jazeera Net, 31.08.20). Ошентип, Түркия импорттогон мунай зат жана газ үчүн өтө чоң эсепке туш болду, ал 2019-жылы 41 миллиард долларды түздү, бул глобалдык деңгээлде энергияга болгон баанын төмөндүгүнөн улам 2018-жылдагы 43 миллиарддан төмөнүрөк болду. (Daily Sabah, 27.02.20). Бул түрк экономикасын бир топ чыңалткан фактор.

Б. Ошондой эле Түркия Араб аймагындагы мунай өндүрүүчү өлкөлөр, Иран жана Азербайжан менен мунай керектөөчү өлкөлөрдүн ортосунда жайгашкан. Башкача айтканда Европа өлкөлөрү менен мунай өндүрүүчү өлкөлөрдүн ортосунда жайгашкан. Өзүнүн көптөгөн энергетикалык стратегияларын «коридор мамлекет» болуунун негизинде курду. Түркиянын Жейхан порту Азербайжан мунайын экспорттоо үчүн порт болуп, ал аркылуу жана андан өткөн түтүкчөлөрдүн тармагы түзүлдү, ал акыркысы эмес, Орус газын Батыш Түркияга жана ал жерден Европага ташуу үчүн Түркия агымы линиясы түзүлдү, анын ачылыш аземи 2020-жылы 8-январда болду. Түркия энергетикалык коридор катары чогулткан төлөмдөрүнө карабастан, мунай жана газ үчүн эсеп анын экономикасы үчүн өтө кымбат.

В. 2009-жылдан бери еврей уюму жана эл аралык компаниялар Чыгыш Жер Ортолук деңизде укмуштуудай көлөмдөгү газдын табылышы жөнүндө жаңы кулактандырууларды жарыялап келишет. Хайфадан 80 км батыштагы Тамар кенинде 9 триллион куб фут казылып алына турган газ кору табылды. Андан кийин, бир нече айдан кийин, Палестинанын борбордук бөлүгүндө 500 миллиард куб фут болгон Далит кени табылды. 2010-жылы Палестинанын батышындагы Жонатан талаасында 16 триллион куб фут табылган. Ошол кезде Американын «Тышкы Саясат» гезити: «Бул акыркы он жылдагы дүйнөдөгү жаратылыш газынын эң ири ачылышы» деп жазды.

Г. Ошондуктан, Түркия тартып алуу жана сатып алуу демилгесин көтөрүп Түштүк Кореядан заманбап жана ири чалгындоо кемесин сатып алды. Ал 2011-жылы биринчи жолу сүзүп чыгып, мунай жана газ издөө иштерин баштаган «Фатих» кемеси. Андан кийин, Түркия менен Кипр

жана Грециянын ортосунда Түркия Кипрге таандык болгон деңиз аймактарын бургулап жатат деген доомат менен бир катар кризистер башталды. Түркия Кипр түрктөрүн жана алардын укуктарын шылтоо катары пайдалана баштады. Бирок, акыркы айларда, Түркия Улуу Британиядан дагы бир чалгындоо кемесин (оффшордук бургулоо) сатып алгандан кийин, бир учурда Кара деңизде, Батыш Түрк жээктеринде жана Түштүк Кипрде, Жер Ортолук деңизде издөө жана чалгындоо иштерин жүргүзүүгө жөндөмдүү деңиз бургулоо жана геологиялык изилдөө кемелерине ээ болуу үчүн геологиялык чалгындоо иштеринин темпин жогорулатты.

Д. Ошентип, Түркия мунай жана газ кендерин изилдөө менен экономикалык абалын реформалоо муктаждыгына туш болду. Балким, Түркиянын экономикасы чоң соккуларды башынан кечирип жатат, анын оордугу түрк валютасы «лиранын» тынымсыз төмөндөшүнөн пайда болду, бул президент Эрдоганды лиранын кулашынан улам төмөндөп бараткан популярдуулугун сактап кала алабыз деген үмүт менен газ издөө темпин жогорулатууга түрттү. Ошондой эле лира кунунун түшүшү анын партиясындагы ага каршы лидерлер жана оппозициялык партиялардын Эрдогандын популярдуулугуна көлөкө түшүрүшүнөн сактап калуу максатында Эрдоган ушундай кадамдарга барды. Демек, түрк казуулары Кара деңизге чейин ар тараптуу болду жана ал Жер Ортолук деңиздеги Греция менен талаштуу аймактар менен гана чектелген жок...

2- Тышкы фактор:

А. Америка Кошмо Штаттары бул түрк аракеттеринин башталышын колдойт. Бул эки жагынан: биринчиси, жергиликтүү. Американын Түркиядагы адамы Эрдоган экономикадагы тормозду кетирип, популярдуулугун жогорулатып, аны 2014-жылга чейинки деңгээлде кайрадан жогорку деңгээлге жеткирсе, жакшы абалда болот дегенди билдирет. Бул Американын саясатын ишке ашырууну жеңилдетет, анткени Американын кызыкчылыгы үчүн Түркиянын Ливиядагы аймактык кийлигишүүсүндө каражат жагын өзү көтөрө алышы мүмкүнчүлүгү жаралат. Экинчисине келсек, Америка Европа Россиянын газынын саясий таасири астында болушун каалабайт, ошондой эле Европа газ маселесинде көз карандысыздыкка ээ болушун да каалабайт. Греция жана Кипр, Европа Биримдигинин мүчөлөрү жана андан Европага карай куурлар бар. Мунун бардыгы Америкага жакпайт. Ошондуктан, газ маселесинде Түркия аркылуу Европанын көз карандылыгы болгон коркунучту колдойт. Башкача айтканда Түркия президенти Эрдоган Американын жашыруун колдоосу менен Грецияны менен макулдашпай аны коркутуп, өзүнүн өзгөчө деңиз аймактары деп эсептеген жерлерде

бургулоо иштерин жүргүзүп жатат деген мааниде. Ошондуктан, америкалык аскер кемелери Түркиянын аскердик машыгууларына катышты. Түркиянын Коргоо министрлиги ал машыгууларга америкалык «USS Washington» эсминенин катышаарын жарыялады (Аль-Аан, 26.08.20). Мунун бардыгы Американын НАТОнун ичиндеги Европа өлкөлөрүнө каршы НАТО союздаштыгындагы өлкөнү (Түркияны) колдоодон уялуу кыйынчылыгын жаратканына карабастан ишке салды. Бул, ошондой эле НАТОнун мүчөсү болгон Франция, грек аскерлеринин манёврларына катышкандыгынын каршысына болду. Бул маневрлар, аскер күчтөрүнүн топтолуусунун айрымдары жана тирешүүлөрдүн добуулу... Мунун бардыгы Жер Ортолук деңиздин чыгыш тарабында НАТО өлкөлөрүнүн ортосундагы аскердик тирешүү тутанып кете турган коркунучун жаратты. Башкача айтканда, эгерде бул маселе жөнгө салынбаса, Америка тарабынан көшөгө артында колдоого алынган Түркия менен Франция ачыктан ачык колдоп жаткан Грециянын ортосунда.

Б. Башка жагынан алганда, Америка бул кризисти жөнгө салууда өзүнүн оор салмагын салбастан ири жаңжал чыгуусуна уруксат берүүсү, НАТО альянсына мүчө эки мамлекеттин ортосундагы аскерий аракеттер курчуп кетиши аз калды. Бул Америка коронавирус жана шайлоо маселеси сыяктуу ички көйгөйлөрү менен алек болгонун көрсөтүп турат... Учурда Америка бул иш-аракеттерди Американын уятын сактоону эске алган жолдор менен Европага, айрыкча Грецияны Эрдоганга ишенип берип жатат, анткени Түркия жана Греция Америка башында турган НАТО союзунун мүчөлөрү болуп саналат. Ошол себептен улам, Америка ушул шарттарда Түркияны колдоо катары аны менен бирге аскерий машыгууларга катышты. Бул бир тараптан болду. Ал эми башка тараптан болсо, Помпео Грек Киприне чагылган сапары менен барды. «Помпео Түркияны өз күчтөрүн Чыгыш Жер Ортолук деңизден чыгарып кетүүгө чакырды. Тактап айтканда, аскер фрегаттары коштогон түрк экспедициялык кемеси кайда иштеп жаткан жерлерден». (RT, 13.06.20). Түркияны колдогон Америка өзүнүн европалык өнөктөштөрүнөн катуу уялып, Түркиянын президенти Эрдогандан чалгындоо кемесин алып кетүүсүн суранууга аргасыз болду. Андан кийин Греция менен диалогко жана сүйлөшүүлөргө баруусун талап кылды. Анткени Греция диалог үчүн Түркия бургулоочу кемесин чыгарып кетүүсүн шарт кылган.

Үчүнчүсү: башка өлкөлөрдүн позициялары:

1. Франциянын позициясы эң күчтүү европалык позиция болду. Биринчи көз ирмемден баштап эле Грецияны колдой тургандыгын жарыялады. Ал өз алдынча аракет кылды, Макрон мындай деди:

«Жакынкы күндөрү Европалык өнөктөштөр менен биргеликте Франциянын Чыгыш Жер Ортолук деңиздеги аскер күчтөрүн убактылуу бекемдөөнү чечтим. Анын ичинде Грецияны». (Анадолу, 13.08.20). Ал Греция менен Кипрге жайгаштырган Рафале учактарынын катышуусунда биргелешкен деңиз машыгууларын өткөрдү. Андан кийин 2020-жылы 26-августта Греция жана Рим Кипрден тышкары Италия катышкан башка аскерий маневрларды өткөрдү. Мунун бардыгы анын чөлкөмдө эч кандай таасири жок экендигине карабастан өткөрдү! Бул нерсе ал дагы бир жолу таасир күчүнөө ээ болууга аракет кылып жаткандыгын билдирет. Франция Америка Түркия менен маневрларга катышып жаткан учурда Греция менен аскерий маневр жүргүзүшү Америка үчүн жашыруун чакырык болду. Италиянын ага катышуусу Европа өлкөлөрүн Түркияга каршы тартып жаткандыгын түшүндүрөт. Ошондой эле Европанын Жер Ортолук деңизинин айрым өлкөлөрү (Греция жана Кипрден тышкары Италия, Мальта жана Испания) өткөргөн жолугушуу. Бул Франциянын Европа Биримдигине карата НАТОнун ичинде Түркияга каршы катуу позицияларды ээлешине болгон кысымы. «Франциянын президенти: «Биз, европалыктар катары, бүгүн кабыл алынгыс жүрүм-турумду жүргүзүп жаткан президент Эрдоган өкмөтү менен такма так жана чечкиндүү болушубуз керек», - деди. Ал: «Түркия эми бул аймакта өнөктөш болбой калды» деп эсептээрин да билдирди. (Франс 24, 10.09.20). Ошондой эле «Франциянын тышкы иштер министри Жан-Ив Ле Дриан Европа Кеңешинин кезектеги жыйыны Түркияны жазалоого арналганын айтты. Ал Түркиянын президенти Режеп Тайип Эрдоган өз өлкөсүнүн оор экономикалык абалын жаап-жашыруу үчүн Греция менен чыңалууга барып жаткандыгын белгиледи». («Индепендент арабий», 07.09.20).

Франциянын Түркияга каршы тайманбас позициясына жана түрк президентинин сөөгүн сындыруу аракетиине карабастан, Түркия президенти Эрдоган өзүнүн кемелерине «Фатих» же «Конуний» деп ысым бергенине карабастан, Францияга карата Жер Ортолук деңизде сабак берген жок. Эрдоган өз аймагында анын сөөгүн сындырыш максатта кеминде миңдеген чакырымды басып өткөн Франция кемелерин жана учактарын жок дегенде кемечесин да чөктүргөн жок. Мунун баарына карабастан, Франциянын саясаты импровизацияланган (күтүүсүз) бойдон калууда, ал тереңдикке ээ эмес. Мальта Франция менен болгон союздан баш тартууга шашылды, андыктан Мальтанын тышкы иштер министри Эварист Бартоло түрк кесиптеши Мевлут Чавушоглу менен өткөргөн пресс-конференцияда: «Европа Биримдиги Түркия менен болгон мамилесин стратегиялык көз караш менен карашы керек. Менин оюмча, Европа Биримдиги Түркия менен олуттуу мамиле

кылууга кез келди, айрыкча соода, адам укуктары жана терроризмге каршы күрөш жаатында», - деп кошумчалады Бартоло. (Анадолу, 12.09.20).

2. Британияга келсек, анда Франциянын чочулоосун күчөткөн Жер Ортолук деңиздин чыгышындагы кырдаал боюнча эч бир комментарий берген жок. Чынында эле Брекзиттен бери Франция Британиянын ролуна шектүү карай баштады. Ал кээде Алжирдегидей ага каршы чыгат. Лондондогу ири каржы базарлары Британияга карата мунай жана газ базарларында орун берет, айрыкча анын Brent мунайына болгон байланышы, Brent мунай баасына жараша башка мунай баалары да ал тургай жаратылыш газынын баасы да ага жараша белгиленет. Франция Улуу Британиянын Европа Биримдигинен чыгып жаткандыгын көрүп, ал бул жаатта өтө маанилүү эл аралык сектордон орун издеп жатат деп билет. Ошондуктан, Франция Грецияда өзүн энергетика жаатында гана керектөөчү эмес, негизги таасир ээси болушуна жардам берүүчү абалды пайда кылыш үчүн бул жаатта кадам таштоону чечти.

Экинчи жагынан, Британия Европа Биримдигинен чыккандыгына байланыштуу Европа Биримдигинин саясаты ага каршы жазалоочу саясатка окшоп бараткандыгын байкап, ал өз жолун тандоо саясатын бекемдөөгө киришти. Балким, ал Жер Ортолук деңиздин чыгышындагы чыңалуунун күтүүсүздөн көтөрүлүп кетишинен корккон чыгар. Ошондуктан, ал Түркияга каршы позицияларды ээлеген жок. Британиянын Түркия кызыкчылыгы катарында Греция Британия үчүн эч нерсеге арзыбайт. Франция сыяктуу сокур фанат гана грек толкунуна эргешет! Франция Британия жана Германия менен салыштырмалуу каралса, ал эч кандай алгылыктуу түшүнүккө ээ эмес, бул анын жүргүзгөн оор саясий иш-аракеттеринен кийин куру кол кайтып келиши. Мунун баарына карабастан, Түркия президенти аны опузага алуу ирээтинде кайрылды: «Макрон мырза, сиз жеке өзүңүз мени менен дагы жеке көйгөйлөргө туш болосуз», - деди. Ал кошумчалап: «Сенде тарыхый маалымат жок жана Франциянын тарыхынан да кабарың жок, андыктан Түркия жана анын эли менен алек болбо...», - деди. (Аль-Кудс Аль-Араби, 12.09.20).

3. Германияга келсек, ал дагы француздардын анти-түркиялык позициясынан калышкан жок. Ортомчулук кылуу сунушу болгон. Муну кээ бирлери Вашингтон ойной турган ролду Германия ойноп жатат деген комментарийлерди беришти. Ал Франциянын позициясынан алыстап, ортомчулук кылып, диалогго чакырды. Анын Түркияга каршы акыркы позициясы – Германия тышкы иштер министри Хейко Маас Афинага барганда айтты: «Чыгыш Жер Ортолук деңиздеги Түркия чалгындоо иштерине байланыштуу биздин позициябыз абдан так... Эл аралык

мыйзамдар сакталышы керек. Демек, ЕБдин Түркия менен мамилесинде алга жылуу Анкара Чыгыш Жер Ортолук деңиздеги провокацияларды токтоткондо гана мүмкүн болот». Ал кошумчалап: «Кипрдин жээгиндеги түркиялык чалгындоо иштерин токтотуу керек», - деди. (Франс 24, 22.07.20).

4. Россияга келсек, ал Түркия менен болгон жакшы мамилелеринен пайдаланып эки тараптын ортосуна ортомчулук кылууну сунуш кылды. Бирок, адаттагыдай эле, ал өз алдынча кыймылдай албайт. Франциянын аскерий маневрлерине жооп катары Жер Ортолук деңиздин чыгыш тарабында аскерий маневрлерди жарыялоо менен ал өзүн эске салып койууну каалагандай түр жаратты. «Россия кийинки шейшембиде Жер Ортолук деңизде аскердик-деңиз машыгууларын баштоону мерчемдеди. Ал 22-сентябрга чейин созулат. 17-25-сентябрь аралыгында. Bloomberg түрк флотуна таянуу менен келтирген маалыматка ылайык. Орусиянын аскер-деңиз флотунун өкүлү Игорь Дыгало мындай деди: «Түркия менен күчтүү экономикалык жана коргонуу мамилелерибиз бар. Бирок биздин саясат – эки тарапты тең колдоодон алыс болуу». Орус аскерий машыгуулары Франция аймактагы башка аскердик машыгуулардан кийин орун алды. Франция Греция менен Кипрди жаңжалда колдоо үчүн аскер учактарын жана аскер кемелерин жайгаштырды. (Ал арабия индипендент, 07.09.20). Башкача айтканда, орусиялык позиция маргиналдуу (артык баш) бойдон калууда, океандын артынан белги күтүп жатат. Бирок ал өз күчүн эске салып койду.

Төртүнчү: ушулардын негизинде Түркия-Греция кризиси:

Эгер, ал созулуп кетсе, эл аралык мамилелерде терең жарака кетиши мүмкүн. Атлантика тараптагы мамилелерге токтолсок, Европа өлкөлөрү Американын Кытайга жана анын өсүп келе жаткан ички көйгөйлөрүнө багыт алгандыктан лидерлигинен баш тарткан дүйнөдө өз ордун көргүсү келет. Бул өлкөлөр Америкадан обочолонгон ролду издеп жатышат. Трамптын администрациясы учурундагы Америка башкаларды колдонуу менен Европа кызыкчылыктарына коркунуч келтирүүдөн баш тартпайт, Ливиядагы Россия менен Түркиянын ролдору сыяктуу. Европа өлкөлөрү Жер Ортолук деңиздин чыгышындагы кризис, эгерде Түркия газдын көп бөлүгүн көзөмөлдөсө, алардын жаратылыш газынын коопсуз булагы жөнүндө кыялдарынын курчушуна алып келет деп чочулашат. Ошондой эле Түркияны Вашингтон көшөгө артында колдоп жаткандыктан, Франциянын Чыгыш Жер Ортолук деңиздеги саясаты Вашингтон Түркия үчүн сызып берген ролдорду, ошондой эле Орусияны да четке кагууга аракет кылып жатат. Бул трансатлантикалык талаш Европанын ичиндеги дагы бир талаштан кем эмес. Германиянын позициясы - Франция Европаны Түркияны жазалоого түртүүгө мүмкүндүк берген жок.

Башкача айтканда, Түркияга каршы Европа Биримдигинин ичинде бир пикирге келтире алган жок, ошондуктан барып Жер Ортолук Европа өлкөлөрүн чогултту! Германия өзүнүн кызыкчылыктары жөнүндө көп ойлонот. Чындыгында, анын тарыхы Түркия тарыхы менени бирге. Германия жана Усман халифалыгы Биринчи дүйнөлүк согушта союздаштарга каршы жанма-жан күрөшкөн. Германиянын карым-катнаштары Түркия менен бекем бойдон калууда, кээ бир учурда гана президент Эрдогандын «бурмалоолору» кесепетинен улам келип чыккан, ага көбүнчө америкалык саясат түрткү берген... Бул Германиядагы ири түрк коомчулугуна кошумча фактор.

Бешинчиден: кризис аяктадыбы же жокпу, Түркия Кара деңизде 320 миллиард кубометр газдын маанилүү ачылышын жарыялады. Бул андан ары Кара деңизди жана Жер Ортолук деңиздин чыгышын казууга түртөт. Түркия оор экономикалык жүгүн азайтуу боюнча аракеттерин улантууда. Американын Түркияга колдоосу Европаны куугунтуктап, аны, айрыкча Францияга кысым көрсөтүүнү улантууда, Франция Американын региондогу саясатына карама-каршы келип, тынчын алуудан да алыс жүрүшү үчүн!

Бирок чындыгында, Ислам өлкөлөрүнүн Халифат кулагандан кийинки акыркы жүз жыл ичиндеги абалы абдан кейиштүү. Ислам мамлекети Исламдын чыныгы абалы жана мусулмандар даңкынын булагы. Бул исламий өлкөлөр элдердин куйруктарына айланды. Колонизатор капырлар мусулман өлкөлөрүндөгү малай акимдер менен мусулман өлкөлөрүнүн тагдырларын манипуляциялайт! Ошого карабастан караңгы таңдан кийин жарык таң келет. Айрыкча Хизб ут Тахрир Аллахтын жардамы менен бул жарык таңдын атышы, даңкка, жеңишке жана жарыкка алып чыгуу үчүн жан үрөп аракет алып барып жатат. Аллах Таала айтат:

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٦٨﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ﴾

«Бул ааламдар үчүн эскертме, анын кабарын бир аздан соң албетте билесиңер» [38:87-88]

14-сафар, 1442-х.

11-октябрь, 2020-м.

Түрк лирасынын эң төмөнкү деңгээлге түшүшү жана анын 2023-жылдагы президенттик шайлоого тийгизе турган кесепеттери

Суроо: Түрк лирасы эки айга жетпеген кыска мөөнөттүн ичинде эң төмөнкү деңгээлге түшүп 30%дан ашык наркын, быйылкы жылдын башынан бери 45%дан ашык наркын жоготту. Инфляция эки эсеге өсүп, болжол менен 21%ды түздү. Баалар кыйла көтөрүлдү. Белгилей кетсек, лира 2013-жылдан бери тынымсыз төмөндөдө. Мунун себеби эмнеде? Бул кризис менен кандай күрөшүү жана лира кунун төмөндөшүн кантип токтотуу мүмкүн? Анын 2023-жылдагы шайлоого кандай таасири бар?

Жооб: мунун себептерин жана анын кесепеттерин билүү үчүн биз төмөнкү маселелерди карап чыгабыз:

1- Ооба, жыл башынан бери валюта (лира) долларга карата өз наркынын 45%га жакынын жоготту! Октябрдын аягынан бери болжол менен 30% жоготту. Мунун баары карыздын көптүгүнөн, шашылыш карыздардын мөөнөтү жана мөөнөтү бүткөндө төлөй албагандыктан келип чыкты. Бул нерселер валютанын девальвациясында (куну түшүп кетишинде) маанилүү роль ойнойт. Түркиянын Каржы министрлиги 2021-жылдын 31-мартында жарыялаган билдирүүдө тышкы карыздын көлөмү болжол менен 448,4 миллиард долларды түзгөндүгү белгиленген. Негизги карыз 262,1 миллиард долларды түзүп, карыздар боюнча камсыздандыруу төлөмдөрүн төлөөдөгү үстөк пайыздардын негизинде көбөйгөн. Ал эми, Түркиянын бир жылдын ичинде төлөшү керек болгон шашылыш карызы болжол менен 168,7 миллиард долларды түздү. Түркия карыздарды төлөө үчүн башка жактардан карыз алууга муктаж болуп, ошону менен ал карызды төлөө циклинде калды. Көрүнүп тургандай, Түркия бул шашылыш карыздарды төлөй албай жатканы белгилүү жана алар чет өлкөлүк валютада төлөнөт. Карызды төлөө планы түрк экономикасына оор басым жасоодо. Төлөм тартыштыгы өткөн октябрда 3,7 миллиард доллардан ноябрда 12 миллиард долларга чейин өстү. Декабрь айынын тартыштыгы болжол менен 10,4 миллиард долларды түзөрү күтүлүүдө. Банктарда иштеген кээ бир түрк экономисттеринин божомолуна ылайык, келерки жай айларына чейин дефицит айына 9 миллиард доллар өлчөмүндө болушу күтүлүүдө. Эрдоган чет элдик валюталарды сатып алып, аны Борбордук банкка жеткирбестен базарлардан чыгарып жаткан белгисиз тараптарды күнөөлөөгө аракет кылды. “Эрдоган мамлекеттик көзөмөл кеңешине ири өлчөмдөгү чет элдик валютаны сатып алган мекемелерди аныктоону жана кандайдыр бир манипуляция болгон-болбогонун аныктоону тапшырды”. Эрдоган: “Биздин өлкө көз карандысыз экономика үчүн күрөшүп жатат жана багытты өзгөртүү үчүн кысымга алдырбайт.

Түркияны тең салмактуулуктан чыгаргысы келгендердин валюта курсун, пайыздарды жана бааларды көтөрүү манипуляцияларына күбө болуудабыз”, - деди. (“Жакынкы Чыгыш”, 27.11.21). Мына ушунун баары жоопкерчиликтен качып, чындыкты жаап-жашыруу аракети жана алсыздык. Сырттан үстөк пайыздуу карыз алуу үчүн ар кандай тараптарга эшик кенен ачылды. Бул тараптармамлекет болобу, компаниялар болобу же кредиттик карталарды колдонуу менен карыз алган жеке адамдар болобу, айырмасыз, пайыздуу карыз алууга эшиктер кенен ачылган. Карыздар чет элдик валюта менен төлөнөт. Мунун баары чыныгы кризисти жаратып, акыбетте валюта арзандап, жакырчылык күч алууда. Кредитордук банктар жана финансы институттары өз өлкөлөрүнүн, айрыкча, колонизатор өлкөлөрүнүн казынасын гана толтурушат. Кийин алар өлкөнүн иштерине кийлигишип, ага үстөмдүк кылууну күчөтөт.

2- Натыйжада, баалар укмуштуудай кымбаттады. Түркиянын Статистика мекемеси 2021-жылы 3-декабрда жарыялаган билдирүүдө мындай делет: “Ноябрь айында өлкөдөгү инфляция жылдык негизде 21,31 пайызды түздү”. (“Анадолу”, 03.12.21). Бул экономикалык төмөндөөгө алып келет. Бул пайыз Эрдогандын өкмөтү белгилеген максаттан төрт эсе жогору. Бул көптөгөн үй-бүлөлөр үчүн жашоо баасын өтө кымбат кылат. Көптөгөн адамдар карыздарын төлөй албай калышына шарт жаратат. Түркия Республикасынын Президенттине караштуу Бюджет жана стратегия боюнча төрагалыгы 2021-жылы 12-февралда жарыялаган отчетто мындай делет: “Сүткордук (пайыздык) карызын төлөй албай калган керектөөчүлөрдүн саны быйыл өткөн жылга салыштырмалуу 127,2%га өстү. Белгилей кетсек, Түркияда насыя картасын колдонгон же үстөк пайыздуу карыздарлардын, башкача айтканда, пайыз менен насыя алгандардын саны 35 миллионго жакын”. Казына жана каржы министри Лотфи Алван айтат: «Кредит картасын колдонгондордун саны 34 миллион 119 миң 250 киши. Алардын 874 миллиард 300 миллион түрк лирасындагы карыздары бар”. (“BBC Turk”, 14.09.21).

3- Мамлекет, президент жана мамлекеттик институттар экономиканын өсүшү үчүн элди керектөөнү көбөйтүүгө үндөй баштады. Бул – элди арам сүткорлук негизде карыз алууга түртөт. Эгерде, Борбордук банк Эрдогандын талабы боюнча сүткордук наркын 24%дан 19%га чейин төмөндөтсө да, акыркы айлардагыдай 15%га чейин азайтканы да абалды өзгөртүп ийбейт. Муну менен президент 2021-жылы 17-ноябрда парламенттеги партиясынын депутаттарына чыгып сүйлөгөн сөзүндө буга токтолуп, мусулмандардын сезимдерин пайдаланууга аракет кылды. Ал мындай деди: “Сүткорлук – себеп, инфляция – натыйжа. Бул үчүн биз инфляция менен күрөшөбүз жана сүткорлуктун

элибизди эзүүсүнө жол бербейбиз”. Сүткорлуктун 24%, же 19%, же 15% болушунун айырмасы жок, анткени анын аз-көп пайыздуу болушуна карабастан ал арам. Ал эми, ким аны жесе же аны адалдаса жана ага үндөсө, анда ал Аллах жана Анын элчиси тарабынан боло согушка макулдук берген болот. Эрдоган жана анын партиясы 2002-жылдан берки 19 жылдык исламчылмын деп жүйөлөгөн башкаруусунда көпчүлүк адамдарды сүткорлукка аралаштырды! Насыялар сүткордук негизде болуп турганда аны алууга элди шыктандыруунун максаты – экономикада жылыш, өсүүнү камсыздоо. Башкача айтканда, бул сатып алуу, сатуу жана инвестициялоо жагынан базар кыймылынын көбөйүшүн жана жумушсуздуктун кыскарышын билдирет. Бирок, мунун баары Түркия калкы сүткорлук менен карыз алуу аркылуу керектөөнү көбөйткөн сайын тескери таасирин берди. Алардын жакырчылыгы жана жардылыгы көбөйдү, капитал ээлеринин байлыгы жана капиталы көбөйдү. Эл Эрдоганга нааразы болуп, ага каршы үндөр көтөрүлүп, популярдуулугу төмөн деңгээлге түшө баштады. Президенттик шайлоо жакындап калды, ал 2023-жылы 18-июнда өтөт. Учурда Түркияда колдонулуп жаткан капиталисттик, секулярдык демократиялык система сүткорлуктун жайылышынын негизги мотиви болууда, себеби ал бул системанын түркүктөрүнүн бири.

4- Президент 2021-жылдын 19-мартында жогорку пайыздык саясатты жактаган Борбордук банктын мурунку төрагасы Нажи Икбалды кызматтан алып, алдыдагы парламенттик жана президенттик шайлоолор алдында экономиканы жандантуу үчүн, сүткордук кызыкчылыкты азайтуу жана баанын туруктуулугун калыбына келтирүү үчүн Кавучиоглуну дайындады. Бул тууралуу Түркиянын Борбордук банкынын төрагасы Шихаб Кавучиоглу билдирип мындай деди: “Борбордук банктын валюта рыногуна кийлигишүүсүнүн максаты рынокто болуп жаткан туруксуздукту жоюу болуп саналат. Позициябыздын учурдагы акча-кредит саясатына болгон кумулятивдик (топтомдук) таасири 2022-жылдын биринчи жарымында байкалат”. (“Анадолу”, 02.12.21.). Эрдоган Казына жана каржы министри Лутфи Алванды кызматтан алып, анын ордуна Нуреддин Небатинин дайындады, бул тууралуу 2021-жылы 2-декабрда Түркиянын расмий гезитинде жарыяланды. Белгилей кетсек, Эрдоган аны бир жыл мурун күйө баласы Берат Албайракты 2020-жылдын 11-сентябрында кызматтан алгандан кийин дайындаган. Бул жагдай саясаттагы башаламандыкты жана чечимдерди сунуштоодогу калпыстыкты көрсөтүп турат. Ошодой эле, бул нерсе Эрдоган өзү дайындаган башка адамдар да ийгиликсиз экенин көрсөтөт.

5- Эрдоган Американын аймактагы саясатына кызмат кылууну улантууда жана аны кызыкчылыктарын ишке ашырып берүүдө. Ал Америка орбитасында айланууда. Эрдоган мунун акысына Америкадан ар тараптуу колдоо алып турат. Ушул себептен улам, америкалык эл аралык кредиттик рейтинг компанияларынын отчетунда Эрдоганга карата оң маанайдагы отчеттор жарыяланды. 2021-жылы 1-декабрда Американын Standard & Poor's кредиттик рейтинг агенттиги түрк экономикасынын өсүшү боюнча божомолдорун жарыялады. Standard & Poor's “Түркия экономикасынын быйылкы өсүү божомолун 1,2 баллга жогорулатып 9,8 пайызга, 2022-жылдагы өсүү божомолун 0,4 баллга жогорулатып 3,7 пайызга чыгарды. Ал өткөн сентябрда Түркия экономикасы 2021-жылы 8,6%га өсөрү боюнча божомолун жарыялаган”. (“Анадолу”, 01.12.21.). Андан кийин 2021-жылдын 2-декабрында АКШнын кредиттик рейтинг агенттиги Fitch түрк экономикасынын өсүүсүнө оң баа берген билдирүүсүн жарыялады. Билдирүүдө Түркиянын экономикасы быйыл сентябрь айында жарыяланган 9,2 пайыздын ордуна 10,5 пайызга өсүүсү күтүлүп жатканы белгиленди. Ошондой эле, агенттик Түркия экономикасынын 2022-жылга карата өсүү божомолун 3,5 пайыздан 3,6 пайызга көтөрдү жана Түркиянын кредит рейтингин “BB-” деңгээлинде сактады. Агенттиктин билдирүүсүндө Түркиянын экономикалык өсүүсү башка өлкөргө салыштырмалуу күчтүү экенин көрсөттү. Бирок киши башына туура келген киреше 2013-жылдан бери доллар кыйматына жараша азайып барууда. (“Анадолу”, 03.12.21.). 2021-жылдын 3-декабрында АКШнын Moody's эл аралык кредиттик рейтинг агенттиги Түркия рейтингине терс баа берүү менен анын дегээлин “B2” даражасында калтырды. Агенттик мындай билдирүү берди: “Түркиянын негизги тышкы аялуу тобокелдиги учурдагы эсептин тартыштыгынан улам төмөндөдү. Бул – валюта резервдерин таза дүң негизде акырындык менен реструктуризациялоону колго алууну билдирет. Жергиликтүү валютанын учурдагы алсыздыгына карабастан, Түркия чоң жана көп тармактуу экономикага ээ. Ал эми, өлкөнүн экономикасы быйыл 11%, 2022-жылы 4% өсөт деп күтүлүүдө”. Агенттик өткөн жылдын ноябрь айында жарыяланган отчетунда түрк экономикасы быйыл 9,2% өсөөрүн күткөн болчу”. (“Анадолу”, 04.12.21.). АКШнын эл аралык рейтинг компанияларынын бул билдирүүлөрү Эрдоганды колдоо катары каралууда. Демек, Америка Эрдогандын алдыдагы шайлоодо ийгиликке жетишин каалайт жана ал Америкага кызмат көрсөтүп жатат. Ошондуктан, Америка анын ордун баса турган күчтүү альтернативаны ушул кезге чейин аренада таба элек.

6- Түрк президенти чет элдик инвестицияларды тартуу жана чет өлкөдөн түрк инвестицияларын издөө аркылуу экономиканы колдоого

жана валютанын баасын сактоого аракет кылып, Перс булуңундагы өлкөлөргө багыт алууда. Ошондон улам, ал дайыма талашып-тартышып жүргөн Бириккен Араб Эмираттарына жылмандай баштады. Эмираттардын мураскер ханзаадасы Мухаммед ибн Заид Түркиянын президенти Эрдогандын чакыруусу менен 2021-жылы 24-ноябрда расмий сапар менен Түркияга келди. Белгилей кетсек, ал экөө 2021-жылдын 31-августунда телефон аркылуу сүйлөшүшкөн, анда эки тараптуу мамилелер жана аймактык маселелер талкууланган. Андан соң Түркиянын тышкы иштер министри Мевлүт Чавушоглу Түркия-Эмират мамилелеринде акыркы мезгилде оң маанай өкүм сүрүп жатканын белгиледи. Бул иш сапарда Түркия менен БАЭ, Эрдоган жана Ибн Заиддин катышуусунда түрдүү тармактарда 10 келишимге кол коюлду. Андан соң Ибн Заид өзүнүн Твиттердеги баракчасына мындай деп жазды: “Бүгүн Анкарада Түркиянын президенти Эрдоган менен жолугуп, жемиштүү сүйлөшүүлөрдү жүргүздүк. Талкуулардын жүрүшүндө биздин экономикалык мамилелерибизди чындоо мүмкүнчүлүктөрү көбүрөөк талкууланды. Ал эми, Абу-Даби өнүктүрүү холдингинин директорлор кеңешинин төрагасы Мухаммед Хасан Аль-Сувайди: “БАЭ Түркияга инвестиция салуу үчүн 10 миллиард доллар бөлүүнү чечти”, - деди. Түркиянын тышкы иштер министри келерки айда Абу-Дабиге барарын билдирди”... (“Anadolu”, 24.11.21.). Андан кийин түрк лирасы долларга карата бир аз кымбаттады. Анан кайра төмөндөп кетти. Эрдоган бир жылдан ашык убакыттан бери аймактагы өзү талашып-тартышкан режимдер менен элдешүү үстүндө иштеп жатат. Анткени Эрдогандын атаандаштыктары принципиалдуу эмес, балким өзү орбитасында айланып жүргөн Американын кызыкчылыктарына жана саясаттына байланыштуу. БАЭ яхудий вужуд менен алакаларды нормалдаштырды, ал эми, Эрдоган да яхудийлер менен алакаларды нормалдаштыруучу болуп саналат жана нормалдаштырууну ырастайт. Булар жана аймактагы башка режимдер да Палестинага каршы тил бириктирип, яхудийлердин Палестинаны басып алуусуна унчукпай турушат.

7- 2021-жылы 6-декабрда Түркиянын президенти Катарга иш сапары менен барды. Бул иш сапар Катар Эмиринин чакыруусу менен эки өлкөнүн ортосундагы Жогорку стратегиялык комитеттин жетинчи жыйынына катышуу үчүн болсо да, Эрдоган Катарга барар алдында өткөргөн маалымат жыйынында мындай деди: “Түрк ишкерлеринин Катарда ишке ашырган долбоорлорунун көлөмү 15 миллиард доллардын тегерегинде. Эки өлкө экономикадан коргонууга, соодадан инвестицияга чейин көптөгөн тармактарда өз ара пайданын негизинде өнөктөштүктү бекемдеди. Булуңдагы боордошторубуз менен мамилебизди орток кызыкчылыктарыбыздын жана бири-бирибизге болгон урмат-сый

алкагында басмырлоосуз өнүктүрүүнү улантабыз”. (“Анадолу”, 06.12.21.). Катардын тышкы иштер министри Мухаммед ибн Абдурахман Аль Сани түрк кесиптеши Мевлут Чавушоглу менен өткөргөн маалымат жыйынында мындай деди: “Эрдоган Доха сапары алдында, стратегиялык комитеттин жетинчи сессиясынын жыйынында Түркия менен Катар ортосундагы 12 келишимге кол коюлушу күтүлүүдө”. (“Анадолу”, 06.12.21.). Андан кийин Катар менен Түркиянын ортосунда 14 кызматташтык келишимине кол коюлду: Катар менен Түркия 14 келишимге кол коюшту жана Эрдоган Анкаранын Перс булуңундагы мамлекеттер менен кызматташууга ынгызар экенин тастыктады... Жетинчи сессиянын иши Катар мамлекетинин эмири шейх Тамим бин Хамад Аль Сани менен Катардын борбору Дохага барган президент Эрдогандын жетекчилигинде өттү. Эки тарап экономика, инвестиция, өнөр жай, коргонуу, коопсуздук, кайрымдуулук, медиа, маданият жана спорт сыяктуу түрдүү тармактарда 14 кызматташтык келишимине кол коюшту... (“Al Jazeera”, “Анадолу”, 07.12.21.). Бул – Эрдогандын түрк экономикасын колдоо жана түрк лирасынын кулашына жол бербөө аракети.

8- Валюта кунунун кулашы жакын арада токтошу мүмкүн эмес. Анын кыйрашын токтотуу аракеттери көрүлүп, жасалып эле келе жатат. Бирок, эч кандай майнап чыкпайт, анткени бул аракеттердин негизи бузук жана жараксыз. Лира 2004-жылдын аягында бир миллион 797 миң лирага чейин кулагандыктан, 2005-жылдын 1-январынан баштап алты нөлдү алып салуу чечими чыгарылып, доллар 1,79 лирага барабар болду. Бирок, ал көпкө созулган жок. 2013-жылдан бери лиранын куну түшө баштады. Барган сайын кулашы тездеди. Лиранын девальвациясы түрк экономикасынын начарлашына байланыштуу. Ал эми, Түрк экономикасынын абалынын начарлашынын себептери негизинен ал таянган негиздерге жана ага ылайык колдонулган саясаттарга байланыштуу. Эгер, экономика таянган бул негиздер түп тамырынан алынып салынбаса, эл бул сүткордук экономиканын отуна күйүп бактысыздыкта күн кечире берет. Бул экономика негиздери бузгунчу капиталисттик негиздерге таянган. Ал өндүрүштү, өсүштү көбөйтүүгө жана керектөөнү стимулдаштырууга гана таянган экономика. Ошол үчүн, Эрдоган жана анын светтик режими исламда катуу тыюу салынганына карабастан, үстөк пайыздуу насыя алууга кенен жол ачты. Көпүрөлөрдү, жолдорду, туннелдерди, метро жана аэропортторду куруу сыяктуу мамлекеттик долбоорлорду ишке ашыруу үчүн чет элдик инвестициялык компанияларга эшик ачты. Бул чет элдик компаниялар карапайым элден акча чогултуп, алардан пайда көрөт. Белгилей кетсек, булар Ислам буйругандай мамлекет бардык адамдарга бекер бериши керек болгон

коммуналдык кызматтар болуп эсептелет. Экономикалык маселени чечүү — коомдук каражаттарды жана жалпы байлыкты коомдун бардык мүчөлөрүнө жеткиликтүү бөлүштүрүү жана андан коомдун ар бир мүчөсү пайдалана ала тургандай шарт түзүп берүүдөн турат. Куран жана Сүннөттөн алынган ислам конституциясынын беренелеринде көрсөтүлгөндөй, коомдун ар бир мүчөсүнүн бардык негизги муктаждыктарын толугу менен камсыз кылуу, ошондой эле, алардын камалий муктаждыктарын да жогорку деңгээлде камсыздоо важиб. Ошол эле учурда, түрк лирасын доллардан ажыратып, аны шарий өкүмгө ылайык алтын менен күмүшкө негиздеш керек. Экономиканы чет өлкөлөргө, өзгөчө сүткордукка негизделген чет элдик насыяларга көз каранды кылуу коркунучтуу жана өлүмгө алып келет. Аллах сүткорлук менен алектенгендерди Өзүнөн жана Элчисинен боло турган согуш менен коркуткан.

Алла Таала айтты:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ + فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ﴾

«Эй момундар, Аллахтан корккула жана эгер чыныгы момун болсоңор, риба саркындыларын таштагыла. Эми эгер (буйругубузду) кылбасаңар, анда Аллах жана Расулу тарабынан болуучу согушту угуп-билип койгула! Эгер тообо кылсаңар, мал-мүлкүңөр өзүңөргө, залым да, мазлум да болбойсуңар» [2:278-279]

Аллах Таала Анын хидаятына ээрчигендерге бактылуулукту сүйүнчүлөдү. Ал эми, анын хидаятына ээрчибегендерди азап жана бактысыздык менен эскерти.

Алла Таала айтты:

﴿فَمَنْ أَتَّبِعْ هَذَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى * وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾

«Ким Менин хидаятыма ээрчисе, жолдон адашпайт жана бактысыз болбойт. Ким Менин эскертмемден баш тартса, анда, албетте ал үчүн бактысыз турмуш болот» [20:123-125]

Сөз акырында:

﴿هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ﴾

«Бул (Куръан) адамдар үчүн туура жолду баян кылуучу жана таква ээлери үчүн хидаят жана насаат» [3:138-139]

7-жумаадил уула, 1443-х.

11-декабрь, 2021-м.

Эрдогандын Фарс булуңуна сапары

Суроо: “Emirates Today” 2023-жылдын 25-июлунда өзүнүн веб-сайтында ушул кабарды жарыялады: “Түркия президенти Режеп Тайып Эрдоган өткөн аптада Фарс булуңунун үч өлкөсүнө жасаган сапарын “абдан ийгиликтүү жана жемиштүү” деп мүнөздөдү. Эрдоган дүйшөмбү күнү кечинде телевидение аркылуу сүйлөгөн сөзүндө чоң бизнес делегациясы менен Фарс булуңуна жасаган сапары тышкы саясат жаатында “өтө маанилүү кадам” болгонун белгиледи”.

Белгилүү болгондой, Түркия президенти 2023-жылдын 17-19-июль күндөрү Сауд Арабия, Катар жана Бириккен Араб Эмираттарында иш сапары менен болгон. Аны 200дөн ашуун ишкер жана маанилүү инсандар коштоп жүрүштү... Фарс булуңундагы өлкөлөр Түркиядан эл аралык саясий мамилелер жагынан айырмаланып турса да, бул сапардын максаты эмне? Же бул сапар экономикалык себептерге байланыштуубу, өзгөчө азыркы түрк экономикасында байкалган инфляцияга байланыштуубу? Рахмат жана ыраазычылык билдиремин.

Жооп: бул суроолордун жообун тактоо үчүн ушуларды карап чыгабыз:

1 – 200дөн ашуун ишкерлер жана маанилүү инсандар менен коштолгон бул сапар Түркия экономикалык кризистен жапа чегип турган мезгилде инфляциянын деңгээли рекорддук деңгээлге жетип, түрк лирасы тынымсыз наркын жоготуп жаткан учурда болду. Ошондуктан бул сапарда экономикалык маселелер алдыңкы планга чыкты. Бул сапарда инвестициядан өнөр жайга, коргонуудан ден-соолукка, жаңыланма энергия булактарынан космостук өнөр жайга чейин көптөгөн тармакта 18 келишим жана биргелешкен билдирүүлөргө кол коюлуп, Түркия менен Бириккен Араб Эмирликтеринин ортосунда 50,7 миллиард долларлык келишимге кол коюлду.

2 – Түркия экономикалык кризистен кыйналып, баалар тынымсыз өсүүдө. Расмий маалыматтар боюнча Түркияда инфляция 40 пайыздын тегерегинде болсо, расмий эмес маалыматтар боюнча 100 пайыздан ашты. “Бүгүн, шаршемби күнү жарыяланган расмий маалыматка ылайык, Түркияда инфляция июнь айында төмөндөп, жылдык негизде 38,2%ды түздү, бул 18 айдагы эң төмөнкү деңгээл. “Көз карандысыз инфляцияны изилдөө тобунун” (ENAG) маалыматына ылайык, инфляциянын деңгээли жылдык негизде өсүп, 108,5%га көтөрүлгөн”. (“Al-Jazeera Mubasher”, 05.07.23).

3 – Түрк Борбордук банкы 2023-жылдын май айындагы шайлоо алдында долларды белгилүү бир деңгээлде кармап туруу үчүн базарга чоң суммада доллар чыгарды. Бул жагдай Түркиянын Борбордук

банкындагы чет элдик валюта резервинин олуттуу азайышына алып келди. 28-майдагы шайлоодо 19,90 болгон доллардын баасы учурда 26дан ашты. Ошентип лиранын долларга карата кунсузданышы жыл башынан бери 28 пайыздан ашты. “Шейшемби күнү эртең менен расмийлер жана банкирлер Борбордук банк валютаны колдоо үчүн резервдерин колдонууну токтотту деп билдиргенден кийин түрк лирасы долларга карата жаңы рекорддук деңгээлге жетип 26,10 болду. Лира кийинчерээк 26,05 баада турукташып жыл башынан бери 28 пайыздан ашык арзандады...”. (“Арабий 21”. 27. 06.23).

4 – Ошондуктан, Эрдоган бюджеттин таңкыстыгына, өнөкөт инфляция жана түрк лирасынын кунсузданышына каршы күрөшүү үчүн капитал жана каржы жагына чоң үмүт артты. “Bloomberg агенттиги жарыялаган анализде Эрдогандын өзгөчө экономикалык саясаттарынан улам өлкөгө капитал салуудан качкан Батыш инвесторлору арасындагы айырмалуу жабуу үчүн араб дүйнөсүндөгү мунайга бай өлкөлөр менен мамилени жакшыртууга аракет кылып жатканы белгиленген...”. (<https://aposto.com>, 21.07.23).

5 – Фарс булуну менен алакаларды жеңилдетүү үчүн Мехмет Шимшек дайындалган. Ал Британиядагы жана Фарс булуңундагы инвесторлор менен жакшы мамиледе жана ал мурун бул кызматтан алынган. Ал 2023-жылы 28-майдагы шайлоодон кийин Каржы министри болуп дайындалган. Ал ЕТБ банкынын стипендиясы менен Британиянын Эксетер университетинде магистратураны бүтүргөн жана Лондондогу эл аралык уюмдарда экономист, стратег жана менежер болуп иштеген. Анын каржы министри болуп дайындалышы Европада акча тартууну жана Британиянын Түркияны сындаганын азайтуу максатын көздөйт. Ошон үчүн, Британиянын финансы чөйрөсүндө таанымал жана финансы мекемелеринде иштеген Мехмет Шимшек июнь айында Сауд Арабия, Катар жана Бириккен Араб Эмирликтерине сапар кылып, жогорку деңгээлдеги жолугушууларды өткөрдү. “Өткөн айда вице-президент Жевдет Йылмаз, Казына жана каржы министри Мухаммад Шимшек, Борбордук банктын төрагасы Хафиз Гайе Эрдан Фарс булуңундагы өлкөлөргө барып “экономикалык кызматташтык мүмкүнчүлүктөрүн” баалашты. Экономика министрлигинин бул сапарлары Эрдогандын Фарс булуңуна сапарында түзүлө турган келишимдердин пайдубалын түптөөгө багытталганы болжолдонууда...”. (17.07.23, <https://www.indyturk.com/>). Ошондуктан, Эрдогандын Булуңга жасаган сапары экономикалык чөйрө даярдалгандан кийин болду.

6 – Анкара ноябрда чоң көлөмдөгү карызды төлөөгө туш болот. Ал эми, тышкы карызын төлөй алышы үчүн ноябрь айына чейин тышкы ресурстарды табышы керек. Ошондуктан, тышкы ресурстарды издөө

үчүн Фарс булуңундагы инвесторлорго бет алды. “JP Morgan 2023-жылдын июль айынан октябрга чейин Түркиянын тышкы карызынын ай сайын төлөмү 2,4 миллиард доллардан 3,5 миллиард долларга чейин болорун жана 2023-жылдын декабрынан 2024-жылдын мартына чейин ири тышкы карыз төлөмдөрү бар экенин баса белгиледи”. (<https://www.bloomberght.com/>, 06.07.23).

7 – Ошондуктан, экономикалык себептер Эрдогандын Фарс булуңуна жасаган сапары артында турган саясий себептерден жогору турат. “Атлантика Кеңеши” (Atlantic Council) тарабынан жарыяланган макала муну ырастап турат. “Атлантика Кеңеши” жарыялаган бул макалада изилдөөчүлөр Серхат Чубукчуоглу жана Моуза Хасан Аль-Марзуки баса белгилешинче, Түркиянын Фарс булуңундагы мамлекеттер менен мамилени чыңдоого кайрадан кызыкдар болушунун негизги себеби – капиталдын агылып келүүсүн тартуу жана акыркы жыйырма жылдагы экономикалык өсүшкө жетишкен лидер катары Эрдогандын мурасын сактап калуу... (<http://www.atlanticinkle.cc/>, 21.07.23).

8 – Бул нерсе Эрдогандын билдирүүлөрүндө да көрүнүп турат. “Президент Эрдоган Түркия менен БАЭ ортосундагы соода алмашуунун көлөмү 10 миллиард долларды түзгөнүн белгилеп, БАЭ Түркиянын аймактагы эң маанилүү соода жана экономикалык өнөктөштөрүнүн бири экенине көңүл бурду. Эрдоган БАЭге болгон сапарында ар түрдүү тармакта 13 келишимге кол коюлганын жана алардын жалпы көлөмү 50,7 миллиард долларды түзгөнүн билдирди”. (“Emirates Today”, 25.07.23).

9 – Жыйынтыктап айтканда, Эрдогандын Фарс булуңуна жасаган сапары биринчи кезекте экономикалык сапар болуп саналат. Т.а. түрк лирасын, Түркиядагы экономикалык рынокту тең салмактуулук калыбына келтирүү үчүн инфляцияны азайтуу жана экономикалык абалды жакшыртуу максатындагы сапар болду десек жаңылышпайбыз. Мунун баары мусулман өлкөлөрүнүн вакыйы (абалы) алардын биримдиги зарыл экенин ачык көрсөтүп турат. Бул өлкөлөрдүн жер асты жана үстүндөгү байлыгы элине жетет, жакырчылыкты жоёт, улуулука көтөрөт. Эгер, мусулмандар бул нерсени түшүнүшкөндө Аллахтын бурадар пенделери болмок жана бир уммат, адамзат үчүн чыгарылган эң жакшы уммат болушмак.

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

«Силер адамдар үчүн чыгарылган, жакшылыкка буйруган, жамандыктан кайтарган жана Аллахка ыйман келтирген эң жакшы уммат болдуңар» [3:110]

16-мухаррам, 1445-м.

3-август, 2023-м.

Сириядагы кырдаал

Суроо: акыркы кездерде массалык маалымат каражаттарында Американын Сирияга өткөзүп жаткан басымдары, Сириядагы оппозиция менен жолугушуулары деген сөздөр пайда болду. Ошол эле учурда, Европанын Сирияга жасаган визиттери жана учурашуулары жөнүндө да кабарлар бар. Кош, мындай абал Европа Сирияга жол тапты деген маанини түшүндүрөбү? Же Сириянын Америка менен байланышында өзгөрүү жүз бердиби? Ушул туурасында бирер жаңылык барбы?

Жооп: Сирия режими ошол-ошол бойдон. Жаңылык ушул, азыркы башкаруу өз кол астындагылардын улутчулдук, жердешчилик, катъият, мутасаддийлик сыяктуу артыкча манёврларсыз кызмат кылышын каалап жатат. Өтмүштө мындай иштерге уруксат берилген эле. Режим кишилери мындай ураандарга адаттанып калышкан эле. Эсиңерде болсо, Египет режими да падышалык бийликти оодаргандан кийин Америкага кызмат кылып жатып, аны акаараттар эле. Өтмүштө Америка малайларына мындай иштерге уруксат кылынган, бирок, азыркы неоконсерваторлор доорундагы Америка башкаруусу мындай иштерди каалабай жатат. Кол астындагы кызматчыларынын манёвр кылбастан, айландырбастан иштешин каалап жатат. Сирия президенти муну түшүнүп, иштерин ушуга ылайыкташтырып жатат. Ватиканда жөөт мамлекетинин президенти менен кол кысып көрүшкөнү мунун мисалы. Бирок, Сирия режиминде ушундай калдыктар да бар. Аларга ураандар жана манёврларды чектөө оор болуп жатат. Азыркы Сирия режими ураандарсыз кызмат кылууга жетишүү үчүн электен өтүү доорун башынан кечирип жатат. Американын Сирияга өткөзүп жаткан басымдары мына ушул багыттагы иштер.

Американын чет элде Сирия оппозициясы менен байланышынан максат, узак келечек үчүн ылайыктуу орунбасарларды даярдоо. Анткени, бул оппозиция азыркы Америка казанында кайнап бышпаган. Америка каалоолорун аткарышы, Сириядагы иштерди башкара алышы үчүн болсо Америка казанында кайнашы керек.

Европа болсо шарттан пайдаланып, Американын адамды кор кыла турган талаптарынан тажаган кишилер менен байланышууга жана аларды козгоого урунуп жатат. Бирок, ал ичкериге кирүү ал жакта турсун, али астанага чейин да жетип барганы жок.

Европа, айрыкча, Британия жана Франция Сириядабы, Египеттеби, Саудиядабы, Ливандабы – каерде болушуна карабастан, Американын өз малайлары менен кыла турган мамилесиндеги текебердиги Европа үчүн атты камчылоо жана жаңы окуялардан пайдалануу үчүн эң ыңгайлуу мүмкүнчүлүк экендигин жакшы билет.

Биздин үмүтүбүз бул мамлекеттер бири-бири менен кагылышып,
кыйроого учурашсын. Акыбет такыбадарлардыкы!

30-сафар, 1426-х.

9-апрель, 2005-м.

Сирия жөнүндө резолюция

Коопсуздук Кеңеши 2005-жылдын 31-октябрында 1636-сандуу токтомун чыгарды. Токтомдо Дамашктын Мехлис башчылыгындагы эл аралык текшерүү комиссиясы менен эч кандай шартсыз толук шериктештик кылышы لازымдыгы айтылган, токтом өз кириш сөзүндө ал аткарылбаган убакытта кабыл алына турган жаза чараларына тиешелүү жетинчи пунктуна таянган. Бул токтом артында Америка кошмо штаттары менен Франциянын атайын колу бар. Сурия президенти бул токтомдон да мурун 2005-жылдын 29-октябрында «Сот тергөө комиссиясын» түздү. Бул комиссия Мехлис комиссиясы шектүү саналган жарандар жана аскерлер менен тергөө өткөзүү, о.э. эл аралык текшерүү комиссиясы менен шериктештик кылуу укугуна ээ.

Суроо: Бир тараптан эл аралык текшерүү комиссиясы Сурияга ишара кылып жаткан болсо, экинчи тараптан андан Сурия сот тергөө комиссиясы эл аралык комиссия менен шериктештик кылууну сурап турган болсо, бул Сурия түзүмү же жооптуулар (Ливандын мурунку премьер министри Рафик Харирийдин) өлтүрүлүшүнө аралашып калган дегениби?

О.э. ушул маселеде Америка менен Франция өз ара күрөшүп жатат эмес, келишип жатат деш мүмкүн эмеспи? Акыры токтомдун артында экөөсү да турат-го? Мунун үстүнө Сурияга карата позицияларын кескиндештирүүдө ким ашты ойношуп жатат-го?

Жооп: бул суроого жоопту төмөнкү иштер айкындатат.

1. Америка Сурия менен Ливандагы иштердин тизгинин кармап алган жана Сурия-Ливан сахнасындагы жалгыз «оюнчу» эле. Чыгыштан да, батыштан да эч ким ага шерикчилик кылбас эле. Бул абал Тоиф келишиминен Харирийдин өлтүрүлүшүнө чейин улантылды. Ошондон кийин сахнага Европа кирип келди - Франция ачыктан ачык, Британия парда артынан. Ливан менен Сурия проблемаларынын али ал жагына, али бери жагына чаап жаткан Америка өзүнө бир же бир нече «оюнчулар» кабыл алууга мажбур болду. Айрым абалдарда демилге тизгини башкаларга өтүп кетти. Ал болсо 1559-сандуу токтом жана кээ бир токтомдор себептүү өлгөнүнүн күнүнөн ага эргешүүгө мажбур болор эле.

2. Башир Асаддын тактка чыгышында да, Лахуудун мансап ээлеши жана аны колдоп кубаттоо артында Америка турар эле. Башир менен Лахуд Американын күчү (деми) менен кыймылга келер эле. Харирий өлтүрүлгөндөн кийин экөөсү тең арсар болуп калды. Америка адамдары арсар болуп турган бир убакытта, Британия менен Франция адамдары күчтүүрөөк жана активдүүрөөк болуп калышты.

3. Сурия түзүмүнүн (т.а. Баширдин) адам өлтүргөндүктө колу бар экендиги ыктымалдан узак. Себеби, бул окуя түзүмгө сокку. Сурияда болсо ар түрдүү күч борборлору бар. Ошолордон биринин адам өлтүргөндүктө алакасы болушу мүмкүн.

4. Башир Асад атасынан кийин Абдуннасирден кийинки Садат абалына түшүп калган эле. Күч борбору Садатты жок кылып жиберүүгө саал калган эле. Ошондуктан, Америка аны өзгөртүү жана андан көрө күчтүүрөөк адамды алып келүү жөнүндө ойлоп калган эле. Бирок, Садат эсеп-китептүү тил бириктирүү аркылуу бул борборлорго чек коё алды жана өзүн Америка адамы кылып көрсөтүүгө жетишти. Ушуну менен Американын көңүлүн таап, анын колдоп кубатоосуна жетишти жана өз тактында калды.

Азыр Башир ушул абалда турат. Эгер ал күч борборлоруна, айрыкча, Харирийдин өлтүрүлүшүнө алакасы бар экендигине чек коё алса, Американын көңүлүн таап, падышалыгын уланта берет. Мехлистин билдирүүсү ага ушул мүмкүнчүлүктү берет. Мүмкүн, үй-бүлөнүн досу Патрик Селл 2005-жылдын 28-октябрь жума күнү «ал-Хаёт»та басылган макаласында ага ишара кылгандыр: «Мехлистин билдирүүсү Баширге каршы күчтөр каршысында бийлигин бекемдеп алышы жана өзүнүн чыныгы аким экендигин көрсөтө алышы үчүн алтын мүмкүнчүлүктү берет». Анткени, «борбордун кирүү жайларына өкүмдарлык кылуучу төртүнчү Ливо» аскердик бөлүккө командачылык кылуучу иниси Мохир жана анын күйөө баласы – аскердик разведканы башкаруучу Осиф Шавкат ушул күчтөрдүн бири. Патрик Селл Хофиз Асад доорундагы окшош абалга ишара кылып, мындай дейт: «Эгер ага-ини ортосунда кагылышуу жүз берсе, бул иш 1984-жылы Хафиз Асад менен өзүнүн бир тууган иниси – ошол убакытта «коргоо отряддары» деп аталуучу күчтүү аскердик бөлүккө башчылык кыла турган Рифъат – ортосундагы окуянын кайталанышы болот».

5. Америка Сурия менен Ливанда өз таянчтарын бекемдөөгө аракет кылып жатат. Бул жерде Суриянын нукуралыгын, Суриядагы таасирин сактап калса, Ливандагы таасири өз-өзүнөн сакталып калышын өтө жакшы билет. Ал ушуну да жакшы билет, Европа (Франция менен Британия) Суриядагы айрым күч борборлору менен алака орнотууга аракет кылып жатат. Ошондуктан, ал Баширдин ордуна андан көрө күчтүүрөөк, Американын Суриядагы таасирин сактап бере турган, Европанын бул таасир чөйрөсүнө кирип алышына жол койбой турган башка бир кандидат издеп жатат. Бул иш күч борборлоруна чек коё албаган убакытта жүз берет. Буга чейин ал Баширге 1636-сандуу токтомду өз борборун күчөтө турган, атаандашынын борборун болсо күчсүздөнтө турган түстө аткарышы жөнүндө көрсөтмөлөр берип барат.

Бул ишти өз малайы Египет акимине тапшырды. Мубарактын 2005-жылдын 28-октябрындагы Сурияга кылган сапары ушулардын катарына кирет. Ошол күнү алар экөөсү узак мөөнөттүү сүйлөшүү өткөзгөн эле. Негизи, алар 2005-жылдын 27-октябрында телефон аркылуу сүйлөшүшкөн эле. Мубарак кайтып келгенден кийин Сурия президентинин сот тергөө комиссиясын түзүшү бекерге эмес эле.

6. Франция, Британия жана алардын Ливандагы малайлары мунун тескерисинче, Харирий өлтүрүлгөндөн кийинки убакытты колдон бермекчи эмес. Алар ушул убакыттан пайдаланып финишке жетип алышмакчы. Ушуну менен анча убакыттардан бери четке улактырылган таасирлери Сурия менен Ливанга кайтат жана эки мамлекет регион туурасындагы эски арзууларын ишке ашырат. Бул арзуунун ишке ашышына узак жылдардан бери туурарагы, Таиф келишиминен Харирий өлтүрүлүшүнө чейин Америка тоскоолдук кылып келе жаткан эле.

7. Ошентип, Америка менен Европа ортосунда жүрүп жаткан Сурия менен Ливан туурасындагы күрөш чыныгы күрөш. Анткени, алардын саясий жана материалдык кызыкчылыктары ушуну талап кылат. Сырттан караганда, токтом кабыл алуу жана саясий иштердеги келишүүгө окшоп көрүнгөн абалдар шарттын талабы менен болуп жаткан саясий манёврлардан башка нерсе эмес. Анткени, Европа Ливандагы таасирди талашып Америкага чабуул кылып жатат. Америка болсо жалгыз өзү иштерди башкара абай калды. Ошондуктан, токтомдор кабыл алууда шерикчилик кылууга мажбур болду. Экөөсү тең мүмкүн болушунча, өз кызыкчылыктарын ишке ашырууга урунушууда. Ливандагы Америка жана Франциянын элчилери кылып жаткан иштер ушуну көрсөтүп турат.

7-шаввал, 1426-х.

9-ноябрь, 2005-м.

Дамаскта өткөн саммит

Суроо: Дамаскта болуп өткөн саммиттин артында эмнелер турат? Катар көз карандылык жактан Сириядан айырмалана туруп бул саммитке эмнеге келди? Акыры, Катар Сирия менен Түркия сыяктуу Америкага эмес, англистерге көз каранды го?

Жооп: бул саммит тээ жаңы америка жетекчилиги келгенге чейин сүйлөшүүлөрдө кабыл алуу жана четке кагууда улантуу аркылуу региондо тынч абалды жаратуу үчүн өткөрүлдү. Максат, Америка шайлоолор менен убара болуп турганда аны тынчсыздандыра турган бир «кайнак вулкандын» пайда болбостугу.

Америка региондо жүзөгө келген боштукту толтуруу менен алектенүү үчүн өзүнүн ордуна Сарказини жөнөттү. Америка шайлоо менен убара болгондуктан ушундай кылды.

Америкалыктарга көбүрөөк жакындашып аларга мунафыктарча жалтактап жаткан Сарказини Америка өзүнүн ордуна саясий вазыйпаларды аткарууну тапшыруу менен сыйлады.

Дамаскта Асад, Саркази, Эрдаган жана Катар амири ортосунда болуп өткөн жолугушуудагы эң көзгө көрүнгөн максат жөөт мамлекетине Ольмерт отставкасынан кийин сүйлөшүүлөрдү улантуу зарылдыгын сездирүү болду. Бул тууралуу Сирия президенти мындай дейт: «Биз алты пунктту белгилеп алдык жана аларды түрк тарабында аманат калтырдык. Израиль өз пункттарын түрк тарабына тапшырышын күтүп ушундай кылдык. Израиль ортого таштай турган пункттарга жообубуз оң болот жана түздөн-түз сүйлөшүүлөргө өтөбүз. Бул жаңы Америка жетекчилиги түзүлгөндөн кийин болот».

Белгилүү болгондой, Асад менен Эрдаган Американын малайлары. Америка жетекчилиги аларды жаңы жетекчилик түзүлүп, өзүнүн өкүмдарлыгын жана таасирин жүзөгө чыгарат деп биле турган токтомду кабыл алганга чейин жөөт вужуду менен сүйлөшүүлөрдү улантуу үчүн Франция көзөмөлүндө ишке салат.

Катар болсо, бул саммитте Англия кызыкчылыгын чагылдырат. Ал региондогу ар кандай сүйлөшүүлөр, же келишимдер, же сулхтарда өзүн жагымдуу тарапка айландыра турган көрүнүштө Америка менен жөөт талаптарына баш ийүүдө.

9-рамазан, 1429-х.

9-сентябрь, 2008-м.

Россиянын Шам козголоңуна карата позициясы жөнүндө

Суроо: ассаламу алайкум ва рохматуллохи ва барокатух.

Урматтуу боордош шейх Ато – Аллах сизди Үммөт үчүн бир казына катары Өз коргоосуна алсын. Сизге Россиянын Шам козголоңуна болгон позициясы жөнүндө суроом бар. Менин оюмда Россия бул козголоң маселесинде Америка барабар туруп, олжолорго жетүүнү үмүт кылууда. Ал эми, сиз, азирет тарабынан чыгарылган талдоо боюнча Америка Россияны ишке салып жатат. Сураныч, мунун кандай ишке ашып жатканын түшүндүрүп берсеңиз – Аллах сизге береке берсин – бизге муну түшүндүрүп берсеңиз.

Жооп: ва алайкум ассалам ва рохматуллохи ва барокатух.

Жооп анык болушу үчүн сизге төмөндөгү жагдайларды эске салып өтөмүн:

1 – Саясий окуялар алардын тышкы көрүнүшү менен түшүндүрүлбөйт, себеби, тышкы көрүнүш көбүнчө алдамчы же адаштыруучу болот. Айрыкча, бүгүн дүйнөдөгү таасирдүү мамлекеттер саясий жактан бири-бири менен эч кандай туура баалуулуктарга моюн сунбай мамиледе болуп жаткан соң, тышкы көрүнүш адаштыруучу болушу анык!

2 – Россия Советтер Союзу кулагандан кийин анын эл аралык майдандагы саясий ролу кыскарып кетти. Мурунку Советтер Союзу бул майданга жарып кирүүгө жана ага өз таасирин өткөрүүгө умтулуп келген. Россиянын саясий ролу бул майдандан анын турмуштук кызыкчылыктары майданына т.а. мурунку Советтер Союзу республикаларына кыскарды. Ал тургай, мурун Советтер Союзу өкүмдарлыгы астында болгон Чыгыш Европа мамлекеттери да Европа Союзунун курамында болуп калды, бул союзга кирүүгө даяр болбогондору да Россия өкүмдарлыгынан чыгып кеткен. Мисалы, Сербия НАТО тарабынан катуу баскынчылык чабуулдарына кабылды. Россия болсо Сербияга – ал анын эркеси болушуна карабастан – жардам бере албады! Ал тургай, сербдердин Россия тарабынан корголуп келген жетекчилери да эл аралык кылмыштар сотуна тапшырылды жана Россия аларды коргой албады!

3 – Россиянын Ортоңку Чыгыш жана Чыгыш Азия сыяктуу башка региондордогу иштери экономикалык кызыкчылыктардан ары өтпөйт, бул иштер менен ал саясий таасир өткөрө албайт. Эгер, Россия бул региондордо кандайдыр бир саясий иштерди жасаган болсо да, бул иштер келишип же келишимсиз Америка иштери менен параллель таризде болот. Эч болбогондо, жакынкы келечекте ушундай болот.

4 – Россия мурунку Советтер Союзу республикаларына саясий жактан абдан көңүл буруп жатканын о.э. анын башка региондордогу позициясы күчсүз экенин – бул позиция Америка позициясы менен шайкеш болсо да – көрө алышыңар үчүн Россиянын өзүнүн турмуштук кызыкчылыктары майданындагы, Чыгыш Азияда жана Ортоңку Чыгыштагы айрым бир иштерин айтып өтөмүн:

- а) Мурунку Советтер Союзу республикалары
- Грузия:

Саакашвили 2003-жылы ноябрдагы «роза гүлү» революция учурунда Грузияны Россия боорундагы бир Америка очогуна айлантууга урунду жана Америка Грузияны Түштүк Осетияга чабуул кылууга тукуруп, Россия менен акыбетте боло турган сүйлөшүүлөр жаатында колдоп-кубаттоого убада кылды. Иш жүзүндө ошондой да болду. Грузия Түштүк Осетияга 2008-жылы 8-августта чабуул баштады... Россия бул чабуул артында Америка турганын жакшы түшүнгөн, айрыкча, Америка өзүнүн айрым жооптуулары аркылуу муну ачык билдиргени үчүн Россия муну жакшы түшүнөт эле. Бирок, булардын баарына карабастан, Россия Грузияга каршы чоң чабуулда бүткүл күчүн жумшады жана Осетия менен Абхазияны Грузиядан бөлүп алды. Т.а. Россия Грузияны ыдыратууга аракет кылып, анын так жүрөгүнө канжар сайды. Бул канжар Грузияны Россияга зыян жеткирүү тиякта турсун, ал тургай, аны тынчсыздандырууга кудуреттүү болбогон абалга келтирип койду. Россия Американын жан үрөп – орустардын Грузияга чабуулу эл аралык мыйзамга тескери болду деп өткөрүлгөн эл аралык басымдар менен бирге – орус армиясынын маанайына таасир өткөрүү үчүн Россия Түндүк Грузия баткагына батып калды деген аракеттерине көңүл да бурбады.

- Кыргызстан:

Россия Бакиевдин 2009-жылы 23-июлда шайланышын колдоду. Россиянын анын шайланышын колдоп-кубатташы көңүлдү өзүнө бурду. Себеби, орус президенти Медведевдин жеке өзү Кыргызстанга келип 2009-жылы 2-августта Бакиевдинг инаугурациясына катышты. Ошого карабастан, Россия Бакиевдин – Америка саясий жооптуусу Ричард Холбрук 2010-жылы 19-февралда Кыргызстанга келгенде – Америкага жакындашканын сезді. Себеби, Холбрук «Русиял явм» сайты 2010-жылы 19-февралда «Интерфакстан» алып жазгандай, Бакиев менен маалымат каражаттарынан алыста жолугушкан. Холбрук президент Бакиев менен «эки тараптуу алакалардын келечегин жана Афганистандагы абалды» талкуулады. Эки тарап маалымат каражаттарынан алыста Афганистандагы абал жөнүндө өз ара пикир алмашып, эки мамлекет ортосундагы өз ара пайдалуу кызматташтыкты бекемдөө жолдорун талкуулашты. Ошол сайт 2010-жылы 17-мартта ушуларды да жазып

чыкты: «Кошмо Штаттар жакында Кыргызстанга Баткен шаарында терроризмге каршы күрөш боюнча атайын аскерий бөлүмдөрдү машыгуудан өткөрүү борборун курууда жардам берүү үчүн 5,5 миллион доллар бөлгөнүн жарыя кылды»... Россия Бакиевде Америкага бир аз ыктоо пайда болгонун сезгенден кийин, Бакиевдин Америка менен алакасын улантышына жол бербөө үчүн ага каршы шашылыш төңкөрүш уюштурду. Россия Бакиевге каршы төңкөрүш уюштуруп, 2010-жылы 8-апрелде аны кулатып таштоодо «жеңишке» жетишкенинен кумарланганы даана байкалып турду.

– **Өзбекстан:**

Каримов Россия менен бирге болуп келди, айрыкча Россия ага Анжиян окуяларында аскерий жардам бергени үчүн ушундай болду. Бирок, Американын Каримовду экономикалык жана коопсуздук жактан азгырып кызыктыруулары Каримовдун Америкага барган сайын көбүрөөк ыкташына, Россиядан болсо билинерлик алысташына алып келди. Бул жагдай Өзбекстан Жамааттык Коопсуздук Уюму тарабынан 2009-жылы 26-августта өткөрүлгөн жана 2009-жылы 15-октябрга чейин созулган машыгууларда катышуудан баш тартканда анык көрүндү. Бул болсо Россияны тынчсыздандырып койду. Анткени, Өзбекстандын мындай иш-аракети анын бул уюмга мүчөлүгүн тоңдуруп коюу дегенди түшүндүргөн. Айрыкча, Америка генералы Дэвид Петрэус Ташкентке келип 2009-жылы 18-августта Каримов менен жолугушкандан кийин Өзбекстан мындан бар тартканы үчүн жогорудагы мааниге ээ болчу. Ошол жолугушууда Каримов мындай деди: «Өзбекстан Кошмо Штаттар менен өз ара сый-урмат жана тең шериктик принциптери негизинде натыйжалуу кызматташтыкты кеңейтүүгө даяр». («Новости» агенттиги, 2009-жыл, 18-август). Ошол жолугушууда эки мамлекет ортосунда аскерий, машыгуу жана профессионалдуу билим боюнча кызматташтык келишимине кол коюлду.

Бул иштер Россия үчүн коркунучтан кабар берет эле. Ошондуктан, Россия мурунку Советтер Союзу республикаларынын маселесинде бекем туруу жолун карманып Өзбекстанды Жамааттык Коопсуздук Уюмуна т.а. Россия кучагына кайтаруу пландарын түзүүгө киришти. Ушул максатта Россия Кыргызстандагы өзүнүн жүгүртөгү болгон убактылуу өкмөттү өзбектерге чабуул кылып, аларды өлтүрүүгө, үйлөрүн өрттөп, ойрон кылууга буйруду... Мындан өзбектерди чегара тарапка кууп, Өзбекстанга проблеманы пайда кылуу көздөлгөн. Ушул максатта азчылык өзбектердин чоң бөлүгү Кыргызстандан Өзбекстанга качууга мажбур кылынды. Себеби, ошондо бул проблеманы Өзбекстан өз мүчөлүгүн тоңдуруп койгон Жамааттык Коопсуздук Уюму аркылуу чечүү үчүн аралашууга даяр бир шылтоо табылмак... Россия мындан

Өзбекстанды ушул проблеманы чечүү үчүн Жамааттык Коопсуздук Уюмуна кайтууга мажбурлоо максатын көздөгөн. Албетте, бул уюмдун жетекчиси – Россия. Ошондо, Өзбекстан дагы Россияга моюн сунууга жана Америкадан алысташууга мажбур болмок. Эгер, Американын Ташкенттеги элчиси аралашпаганда, бул план дээрлик ийгиликтүү ишке ашышына, натыйжада Өзбекстан дагы Жамааттык Коопсуздук Уюмуна кошулуп ушул проблеманы чечүү үчүн Россия командачылыгы астында күчтөрдү жиберүүдө ыраазы болушуна аз калган. Ошол кезде Американын Ташкенттеги элчиси Америка бийлиги атынан өзбек өкмөтү менен байланышып, аны Жамааттык Коопсуздук Уюму күчтөрү менен кызматташтык кылбоого ыраазы кылды. Өзбек бийлиги муну кабыл алып, өзбек качкындары астында чегараларды жаап койду. Акыйкатта болсо, алгач бул чегараларды ачып койгон эле. Ошондуктан, Америка мамлекеттик катчысынын жардамчысы Роберт Блек Өзбекстандын бул иштерин жана чегараларды качкындар астында жаап койгонун мактады.

– Украина:

Украинада «заргалдак» революциясынан кийин бийликке Ющенко келип, Россиянын адамы Янукович кулатылганы Россия үчүн какшаткыч сокку болду. Мында Америка Ющенкоун президенттик доорунан Украина менен Батыш ортосундагы интеграцияны ылдамдатуу үчүн пайдаланды. Ющенко кызматта турган доордо орустар менен түзүлгөн аскерий ижара келишими 2017-жылда бүткөн убакта орус кара деңиз аскерий флотун Севастополдон чыгаруу менен коркутуп келди. Ющенко Европа Союзу жана НАТО сыяктуу мекемелерге толук кошулуу каалосунда экенин жашырбады. Ошондуктан, Киев Европа Союзу менен кызматташтык келишими жаатында сүйлөшүүлөргө киришти жана НАТОго мүчө болуу үчүн жараян планын талап кылды. Ошентип, Россиянын таасири кыйын абалга түшүп калды. Бирок, Россия Украинадагы өзүнүн малайларын ишке сала баштады жана бул мамлекетте, айрыкча кыш мезгилинде туруксуздукту пайда кылуу үчүн газды токтотуп коюу, кийин анын баасын көтөрүү ыкмасын колдонду. Анткени, Украинада экономикалык тармактын көп тараптары дагы эле Россияга байланып калууда. Ошондуктан, Россия булардын баарынан таасирдүү пайдаланып, акыры өзүнүн адамы, мамлекеттин төртүнчү президенти жана Россияны күчтүү колдоп-кубаттаган Януковичти 2010-жылы февралда дагы бийликке алып келе алды. Ошондон тартып Америка таасири артка чегинип, Украина Россия менен алакаларын – бул алакалар заргалдак революциясынан мурунку абалына караганда солгун тартып калган болсо да – жакшыртуу жолуна өттү.

Ошентип, көрүнүп тургандай, Россия мурунку Советтер республикаларындагы өзүнүн адаттагы таасирин жана өкүмдарлыгын

коргоо үчүн мүмкүнчүлүгүндөгү бардык ыкмаларды, саясий, экономикалык, а түгүл, аскерий ыкмаларды ишке салып келүүдө. Ал бул республикалардагы өз таасиринен мажбур кылынса гана же регионалдык жана эл аралык факторлор себептүү бул таасирин сактап калууга кудуреттүү болбой калса гана баш тартат, антпесе, баш тартпайт...

б) Башка региондорго келсек, мында кырдал бүтүндөй башкача. Себеби, Россиянын ролу морт, күчсүз, айрым учурларда болсо бүтүндөй четке сүрүп коюлат. Роль ойноп калган тагдырда да бул роль Америка менен түздөн-түз же кыйыр түрдө параллель түрдө болот. Төмөндөгүлөр ушуга мисал:

– Чыгыш Азиядагы Түндүк Корея: Америка Россиянын түштүк тараптарынан алысташпай кезип, Гуам аралында ракетага каршы калканды курууда. Жада калса, Россия Түндүк Кореяга каршы кабыл алынган №2094 резолюцияга ыраазылык берди. Анын Кореяга карата саясий позициясы Америка позициясынан айырмаланганы дээрлик байкалбайт. Америка Түндүк Кореянын жанында үлкөн машыгууларды өткөрүү менен Түндүк Кореяга провокация кылды. Бул манёврлар 2013-жылы 19-февралда башталып 2013-жылы 30-апрелге чейин созулду. Бул болуп көрбөгөн чоң машыгуулар Америка Коопсуздук Кеңешинде ишке салган жаза чаралар менен бир убакытка туура келди. 2013-жылы 7-мартта Батыш, айрыкча, Америка Түндүк Кореяны 2013-жылы 12-февралда үчүнчү ракета сыноосун өткөрүүгө жан үрөп мажбурлагандан кийин Россия менен Кытай бул жаза чараларга ыраазылык берди. Мына ушул манёврлар Түндүк Кореяга карата кескин провокацияны пайда кылды. Мындан мурун Америка Азия-Тынч океаны боюнча өзүнүн жаңы стратегиясын жарыя кылган болчу. Бул стратегия Американын ушул региондогу күчтөрүн күчөтүүгө тиешелүү. Муну 2020-жылга чейин ыктымал тутулган коркунучтарга каршы туруу үчүн деңиз күчтөрүнүн 60%ын Тынч океанына көчүрүү менен ишке ашырышмакчы. Булардын баары Түндүк Кореяны өзүнүн орто алыстыкка учуучу ракеталары менен Америка базаларына сокку берүү менен коркутууга мажбур кылды. Америка мындан Гуам аралында ракетага каршы калканын курууну тездетүү үчүн пайдаланды. Акыйкатта болсо, бул нерсе Түндүк Корея менен бирге Россиянын түштүгүнө да коркунуч туудурат. Бирок, ошого карабастан, Россиянын позициясы токтоо болду, а түгүл, Американын позициясынан дээрлик айырмаланбады. Себеби, орус тышкы иштер министринин өкүлү Александр Лукашевич мындай деди: «Биз Пхеньяндын азыркы убакта согуштук жана провокация жолун карманышын четке кагууда америкалыктардын позициясына кошулабыз». Ошентип, Россия Американын Түндүк Кореяга карата душмандык позициясына каршы жана Американын Түштүк Корея менен

биргеликте заманбап курал-жарактары менен машыгууларды өткөрүп Түндүк Кореяга карата провокация кылышына каршы эч кандай олуттуу позицияларды ээлебеди. Россия буга көңүл бурбады жана аны каралабады. Акыйкатта болсо, бул нерсе регионго коркунуч туудурат жана мындан баарын коркууга салып, дүйнө үстүнөн Америка өкүмдарлыгын орнотуу үчүн Американын бул региондо жайгашуусун бекемдөө көздөлгөн. Бул план Россияга да каршы каратылган. Анткени, мында Россия ушул региондо ар кандай таасирин жүзөгө келтиришине жол берилбейт!

– Эми, Ортоңку Чыгышка келсек, Сирия жөнүндө жооп берүүдөн мурун, мен сизге Россиянын Ливия окуяларына карата позициясын эске салып өтөмүн. Ливияда элдик көтөрүлүштөр 2011-жылы 17-февралда башталды. 2011-жылы февралдын аяктары жана март айынын баштарында Европа, айрыкча Франция Ливияга аскерий аралашуу чөйрөсүн, бул аралашууну тар чөйрөдө ишке ашырууну даярдап койгон эле...

Мына ушул негизде Америка мамлекеттик катчысы 2011-жылы 2-март күнү Ливияга аралашуу боюнча сенатта угуу жыйынында Кошмо Штаттар эч бир вариантты божомолдон алыс тутпашын айтты. Бирок, мамлекеттик катчы Каддафиге каршы чыгып жаткандарга жардам берүүгө каратылган ар кандай аралашуу Ливияда эле эмес, бүткүл араб дүйнөсүндө да «жаңжалды келтирип чыгарышы» мүмкүндүгүнөн да эскертти.

Мына ошондон кийин Россия тышкы иштер министри Сергей Лавров өзүнүн мамлекети Ливияга аскерий жактан тыштан аралашууга каршы экенин билдирди. Ал 2011-жылы 7-март күнү Калининград шаарында өткөргөн басма сөз конференциясында Ливия маселесине карата өзүнүн мамлекетинин позициясы өзгөрбөшүн анык айтып мындай деди: «Россия Ливиядагы кризистин чечим каражаты катары каралып жаткан чет элдик аралашууга, айрыкча, аскерий аралашууга каршы». Ал: «Ливиялыктар өз проблемаларын өздөрү чечиши керек», - деп кошумчалады. Ошондон бир нече күн өтүп Америка аскерий аралашууга ыраазылык берди жана Коопсуздук Кеңешинин 2011-жылы 17-марттагы №1973 резолюциясы артында турду. Бул резолюцияга добуш берүүдө Россия өзүнүн мурунку билдирүүлөрүн ичине жутуп, ветоу ишке салбады, ал тургай, каршылык да билдирбеди, болгону добуш берүүдөн эле баш тартты. Мына ошондон кийин ушул резолюция чыкты жана Америка менен Европанын аскерий аралашуусу жүз берди. Т.а. Россия Америка аскерий аралашууну каалабай жатканда аскерий аралашууга каршы туруп келди, бирок, Америка муну каалаганда аскерий аралашууга каршы чыкпады.

Эми, Сирияга токтолобуз:

Сирияда Тунис, Мисир (Египет), Ливия, Ямандагы (Йемен) араб жазы козголоңдорунан башкача бир жаңы абал жүз берди. Бул жаңы нерсе Америка жана башкаларды коркууга салып, исламий ураандардын көтөрүп чыкты. Алар Халифалык ураандары болчу. Бул ураандар адамдардын туйгуларын этибарды тарта турган таризде козгоп жиберди. Бул жаңы кырдал ушундай бир окуяны пайда кылды дейсиң, анын алдында Батыш мамлекеттери, айрыкча, Сирияда Башардын атасы Хафиз доорунан бери саясий таасирге ээ болуп келген Америка абдырап калды.

Буазизий Ибн Али режими жана анын полициясы тарабынан зулум жана кордоого кабылгандан кийин өзүн өрттөп жибергенден тартып Батыш өзү күтпөгөн бул козголоңдорду максатынан буруп жиберүүгө жетишти. Ушул максатта Батыш өз жүгүртөктөрүн ушул козголоңдорго кошулуп, ураандарды бийик үн менен дагы да катуу кыйкырууга буюрду. Мына ошондон кийин бул жүгүртөктөр жагымсыз тогутту жоготушуп, анын ордуна азыраак жагымсыз дагы бир тогутту орнотушту. Түзүм болсо ошол эски малай республикалык илманий түзүм боюнча өзгөрбөй кала берди, болгону адамдар гана алмаштырып коюлду. Жүгүртөктөр бул ишти даяр рецепт катары кабыл алышты. Адамдарга качан эч кандай өзгөрүү болбогону ачыкталып калганда колонизатор мамлекеттер өздөрүнүн бул жүгүртөктөрүн адамдар арасына алып киргенден кийин бул жүгүртөктөр эркиндик жөнүндө кыйкыра турган болушту. Мунун акыбетинде өзгөрүү мына ушул колонизатор мамлекеттердин пландары алкагында кала берди.

Бирок, Сирияда Батыш мамлекеттеринин жүгүртөктөрү козголоңчулар арасына кирип алып мына ушундай кыйкырышы үчүн, кийин адамдарды башкарып бир адамдын ордуна башкасын орнотуусу, акыбетте бул козголоңдун аракетине чек коюу үчүн улуттук, жарандык, эркиндик жана демократия ураандары деген нерселер болбоду. Тескерисинче, Халифалыкка же Исламга чакырган ураандар көтөрүлүп чыкты, бул ураандар ушул жүгүртөктөр адаттанган таризде т.а. ушул жүгүртөктөр «мелүүндүк жана муътадилдик» деп айтып жаткан топ тарабынан көтөрүлүп чыкпады. Бул ураандарга башка жарандык жана демократиялык ураандар аралашып кеткен болсо да, бирок, бул башка ураандар башка козголоңдордо болгондой козголоңдорго оңой эле аралашып кете турган таризде үстөм боло албады.

Ошондуктан, Американын Улуттук Кеңеш жана Улуттук Коалиция сыяктуу чет элдеги куурчактары, ал тургай, Улуттук Координациялык Кеңеш сыяктуу Сирия ичиндеги куурчактары да адамдардын колдоосуна жетише албады, натыйжада Америка кыйын абалга түшүп калды:

Бир тараптан Америка өзүнүн малайы Башардын бийлиги кулай баштаганын, ошондуктан, бул тогут өзү жана атасы 40 жылдан бери ишке

ашырып келген таризде Америка кызыкчылыктарын ишке ашыра албай калганын о.э. яхудийлердин коопсуздугун камсыздай албаганын көргөн болсо, башка тараптан Сирия ичиндеги куурчактары козголоңчулар тарабынан кабыл алынбаганын да көрүп турат. Ошондуктан, Америка Башардын ордуна анын сызыгынан чыкпаган дагы бир тогутту даярдоого үлгүрбөй жатып, Башар чынында эле кулай турган болсо жаңы башкаруу Америка каалабаган таризде болушунан, Халифалык же Америка сызган сызыкка көнбөгөн башка башкаруу тикеленишинен коркуп калды. Америка мурунку козголоңдордо адаттангандай өзүн калктардын зулум жана бузгунчулукка каршы аракетинин тарапкери катары көрсөтүүгө урунууда!

Ошондуктан, Америка бул кыйын абалдан чыгып кетүү жолун издөөдө. Мында өзүн калктардын тогутка каршы чыгышынын тарапкери кылып көрсөтүүнү улантмакчы. Ошол эле учурда, Америка тогуттун кетишин – анын ордуна жаңы малайын тикелөөнү кепилдемейинче – каалабайт. Мында чыгуу жолу Россия тарабынан жүзөгө келди. Себеби, Россия Башарды колдоп-кубаттап жатат, Америка болсо өзүн Россия себептүү чечимге кудуреттүү болбогондой кылып көрсөтүүдө. Ошондуктан, Америка өкүлү Россияга барып, аны менен сүйлөшүү алып барып жатканын көрүп турасынар. Ушул жол аркылуу Америка өзүн козголоңчулардын тарапкери кылып, Россияны болсо Башардын тарапкери кылып көрсөтүүдө, өзү менен Россияны чечим жаатында түрдүү позицияда кылып көрсөтүүдө. Ошондуктан, Америка өкүлдөрүнүн тынымсыз сапарлары, мөөнөт артынан мөөнөт берүүлөр уланууда. Максат, Башар орус куралдары менен дагы да көбүрөөк кыргын жана ойрон кылышына мүмкүнчүлүк жаратуу. Булардын баарынан Америка өзүнүн эски малайынын ордуна жаңы малайын чыгарып алып келүүгө үлгүрүп колу бошошу көздөлгөн. Бул жаңы малайды алып келүү адамдарды моюн сундуруп Америка куурчактарын кабыл алууга мажбурлоо үчүн дагы да көбүрөөк кыргын кылуу менен ишке ашабы же акыбетте жаңы бийлик коопсуздугун сактоо деген шылтоо менен Коопсуздук Кеңеши тарабынан чыгарылган дагы бир резолюция шылтоолонуп Американын аскерий аралашуусу аркылуу болобу, Америка үчүн мунун айырмасы жок.

Ошентип, Америка качан кыйын абалга түшүп калса барып Россия менен учураша турган, ал жерде сүйлөшүүлөр аркылуу чечимге жетишүүгө тиешелүү келишим бар деп көрсөтө турган, мына ошондон кийин дагы Россия менен Америка ортосунда келишпөөчүлүк бар деп көрсөтүлө турган болду. Ал тургай, Америка химиялык куралдар кызыл сызык деп жар салганда Франция ага далилдерди көрсөткөн убакта да Америка бул далилдер жетиштүү эмес деп четке какты. Ал эми, далилдер

көбөйүп кеткенде Обама: Бизде далилдер бар, бирок, Россия алар туурасында күмөн кылууда, деген сөзгө өтүп алды! Булардын баарына Америка азыркы малайынын ордуна кабыл алына турган башка малайды таба албаганы себеп болууда. Анткени, адамдар Американын чет элдеги куурчактарын да, режим менен ичкеридеги жана чет элдеги хамелеон оппозиция өз ара келишип алган өткөөл өкмөттү да кабыл албай жатат. Ошондуктан, Америка азыр «камчы жана шириндик» саясатын биргеликте алып барууга урунууда. Урунуп эле калбастан, Башар топтору жана жардамчыларынын самолётторун жана ракеталарын «камчы» катары, оппозицияга болсо Башар самолётторуна жана ракеталарына каршы күрөш үчүн т.а. Россия Башарга кыргын жана ойрон кылуу үчүн берген курал-жарактарга каршы күрөш үчүн бир катар шарттар негизинде курал жеткирип берүүдөн турган «шириндикти» да тартуу кылууда. Америка, Европа, алардын союздаштары жана жүгүртөктөрү оппозициядагыларга анык өлүм алып келе турган шарттар негизинде курал-жарактарды беришүүдө. Ошондон кийин Башардын кол салуусуна каршы сокку берилди деп жар салышууда. Максат оппозиция менен режим ортосунда өткөөл өкмөт туурасында сүйлөшүүлөр жүргүзүү үчүн Женева конференциясына мажбурлоо көздөлгөн. Жакында Доха конференциясында да ушундай болду. Себеби, Американын бүткүл ташбиши өзгөрүүнү көзөмөлгө алуу. Россия болсо мындай иш-аракетке каршы чыкпайт, тескерисинче, Россия ушул багытка кызмат кылууда!

Ошентип, демек, орус-америка позицияларын дыккат күзөткөн адам экөөсү бири-бирине карама-каршы эместигин көрөт, тескерисинче, Россиянын иштеринен Америка максаттарына кызмат кылуу көздөлгөн. Россия дагы бир Америка малайы эски малайынын ордуна келишине жол даярдоо үчүн Америкага ушундай кызмат кылууда.

Ливияда да ушундай болгон. Анткени, ошондо Америка саясий же аскерий чечимге келгенде Россия вето укугунан пайдаланбашы күтүлгөн болчу. Ал тургай, Коопсуздук Кеңеши тарабынан реолюция чыгышы күтүлгөн эле. Булардын баарына Ортоңку Чыгыш Россиянын саясий таасир майданы эместиги себеп болот, тескерисинче, Ортоңку Чыгышта Россия Америка сызыгына ылайык аракет кылууда.

Тыянак ушул, Россия Сирия кризисине карата саясий жактан Америкага каршы чыкпайт. Тескерисинче, Россия Американын чечим жаатындагы алдыңкы фронту болуп эсептелет. Ошондуктан, Россия адамдарды Америка куурчактарын кабыл алууга мажбурлоо үчүн Башардын кыргын жана ойрон кылышын колдоп-кубаттоодо.

Америка, Россия, Европа, алардын союздаштары жана жүгүртөктөрү мына ушундай иш-аракеттерди алып барууда. Ал эми, Үмөт аткара

турган ишке келсек, Үммөт арасында – Аллахтын уруксаты менен – садик, калыс эр кишилер бар. Ошондуктан, зулум жана караңгылык канчалык күчөп узакка созулбасын, акыбет, бир аз убактан кийин болсо да такваларга таандык болот. Аллах Азиз, Хаким Зат.

20-шаъбан, 1434-х.

29-июнь, 2013-м.

Сирия майданындагы акыркы саясий жараяндар

Суроо: Америка жана Түркия муътадил элементтер деп аталган топторду машыгуудан өткөрүүгө тиешелүү келишимге кол койгону жөнүндө кабар таркады... Бул Америка Башардын ордуна жаңы малайды табуунун астында турганын, ошондуктан бул жаңы малайга аны абадан колдоп-кубаттоого кошумча түрдө, жерден туруп да колдоп-кубаттай турган бир татыктуу күчтү даярдап жатат деген маанини түшүндүрөбү? Же бул Америка Башардын ордуна жаңы малайды табуудан бошогонго чейин бир жыл жана эки жыл машыгуудан өткөрүү аркылуу болгону убакытты өткөрүү элеби? Башкача айтсак, бул альтернативдүү малай даярдалышына жакын калгандыктан, аны колдоп-кубаттоочу күчтү даярдап коюшканын түшүндүрөбү же альтернативдүү малай табылышына али көп убакыт бар болуп, ошондуктан альтернативдүү малайды даярдаганга чейин муътадилдерди машыгуудан өткөрүү менен убакытты өткөрмөкчү экендиктерин түшүндүрөбү? Аллах сизди жакшылык менен сыйласын.

Жооп: жооп анык болушу үчүн Америка позициясын о.э. анын региондогу мамлекеттер менен бирге кылып жаткан аракеттерин көрүп чыгабыз:

1 – Обама келишим туурасындагы сөзүндө мындай деди: «Кошмо Штаттардын Сириядагы муътадил оппозицияны колдоп-кубаттоосу ал жердеги аракетке салым кошуп эле калбастан, бардык жерлердеги адамдарга экстремизм акыйдасына каршы турууда жардам бериши да мүмкүн. Бул аракет убакытты жана бүтүндөй этибарды каратууну талап кылат». Ал дагы мындай деди: «Көп сандагы кургактык күчтөрүн чет өлкөгө жиберүүнүн ордуна азыр Кошмо Штаттар Түштүк Азиядан Түндүк Африкага чейин созулуп жаткан мамлекеттер менен кызматташтыкта иш алып баруу жолуна өтүүдө, мындан көздөлгөн максат, Кошмо Штаттарга коркунуч болуп жаткан террорчуларды тынч баш баанектерден куру калтыруу». (IP Digital 2015-жыл, 20-январь.).

Бул сөздөрдөн анык көрүнүп тургандай, Америка бул регионго көп сандуу күчтөрдү жиберип мурунку катаны кайталоону каалабайт. Тескерисинче, Америка региондогу мамлекеттерди ишке салып, регион калкынын өзүнөн муътадил же васатия деп аталуучу күчтөрдү түзмөкчү. Америка өзүнүн максаттарына жетишүү үчүн бул күчтөрдү колдоп-кубаттайт жана аларды ишке салат. Америка президенти муну өзүнүн мамлекети тышкы саясатта негиз кылып аракет кыла турган бир саясий план катары жолго койду. Ошондуктан, Америка Исламдын бийликке кайтышына жол бербестик жана өзүнүн бул региондогу таасирин сактап калуу о.э. бул региондогу байлыктарды талап-тоноп кетүүнү улантуу

максатында өзүнүн бул региондо жүргүзүп жаткан согушуна көп сандагы кургактык күчтөрүн жиберүүнү каалабай жатат. Бирок, өзүнүн бул согушунда мусулмандардын өздөрүн ишке салмакчы. Ушундай максатта жардамдашууга тиешелүү белгилүү бир милдеттерди аткаруу үчүн же машыгуудан өткөрүү, согуштарды башкаруу жана абадан туруп самолёттор менен жардам берүү үчүн чектелген көлөмдө кургактык күчтөрүн жиберет.

2 – Америка өткөн жылы жай мезгилинен баштап муьтадил оппозиция деп аталган топту т.а. өзүнө көз каранды болгон оппозицияны машыгуудан өткөрүүгө токтоом кылды жана муну өткөн жылы күзүндө расмий түрдө жарыя кылды. Америка президенти Обама 2014-жыл, 13-июнда бул оппозицияны куралдантууга тиешелүү жашыруун иш-чараны тастыктады, бул чара Америка разведка агенттиги аркылуу ишке ашырылат. Обама муну 2014-жыл 20-сентябрда мындай деп жарыя кылды: «Вашингтон Сирия оппозициясына амалий жардам, ошону менен бирге аскерий жардам көрсөттү, бирок, бул жаңы аракет Сирия оппозициясы согушкерлерин курал-жарак менен камсыздайт жана аларды машыгуудан өткөрөт, ошондо алар күчтүүрөөк жана Сирия ичкерисиндеги террорчуларды тыйып коюуга кудуреттүү болушат». (Ассошиэйтед Пресс агенттиги 2014-жыл, 20-сентябрь).

«Конгресс палатасы 2014-жылы 18-сентябрда президент Обаманын мына ошол планын тастыктаган» эле. Америка армиясынын башкы штабынын башчысы генерал Мартин Демпси мындай деди: «Талаа командачылыгы менден же коргоо министринен ирактыктарды же жаңы Сирия күчтөрүн колдоп-кубаттоо үчүн атайын күчтөрдү жиберүүнү талап кылган күндө бул биз президент Барак Обамадан талап кыла турган нерсе болот». (Скай Ньюс 2015-жыл, 5-март).

Америка мындан мурда мындай күчтөрдү түзүү жолуна өтпөстөн кырдаалды Женева-1 жана Женева-2 сыяктуу сүйлөшүүлөрү менен жайгарууга аракет кылган эле. Ушундай максатта коалицияны пайда кылып, аны козголоңчулар өкүлү кылып көрсөтүүгө аракеттенди. Бирок, бул коалиция Сириядагы адамдар массасы тарабынан кабыл алынбады жана ал Сирияда бир күчкө ээ болбоду, натыйжада Американын бул жааттагы аракети жокко чыкты. Ошондон кийин Америка сүйлөшүүчүлөрдүн позициясын күчөтүү үчүн өзүнө көз каранды болгон күчтөрдү пайда кылуу пикирине келди. Америка бул сүйлөшүүчүлөрдү кудум алар козголоңдун өкүлдөрү сыяктуу кылып көрсөтмөкчү. Ушундай максатта Америка муьтадил Сирия күчтөрүн пайда кылуу идеясын кабыл алды. Буга жетишүү жана бул күчтөрдү режимге каршы согушка эмес, Америка долбоорлорун четке кагып жаткан козголоңчуларга каршы согушка салуу үчүн аларды өз колу менен

машыгуудан өткөрөт. Ооба ушундай, Америка бул күчтөрдү режимге каршы согушка салбайт. Себеби, Сирия режими жана бул режимдин табакташтары Американын малайлары болуп эсептелишет. Бирок, Сирия калкы жана бул режимге каршы баш көтөргөн козголоңчулар Америка тарапта эмес, тескерисинче, алар Америкага каршы. Ошондуктан, Америка режим курамында жана анын айланасында болбогон адамдардан өзүнө малай болгон күчтөрдү пайда кылып, аларды ал жердеги бир күчкө айландырмакчы жана аларды жаңы сүйлөшүүлөргө алып кирмекчи. Себеби, Америка качан гана башкалар иштерди жүргүзүүгө жана козголоңду өчүрүүгө кудуреттүү болгон жаңы малайларга айланганына көзү жеткенге чейин өзүнүн азыркы режимдеги эски малайларын алыстата албайт.

3 – Америка өзүнүн малайы болгон түрк режими менен ушул тууралуу бир келишимге жетишти. Себеби, Америка тышкы иштер министрлигинин өкүлү Жейн Псаки мындай деп билдирүү берди: «Биз Сирия оппозициялык топторун машыгуудан өткөрүү жана аларды камсыздоо үчүн Түркия менен принципалдык жактан келишимге жетишкенибизди баса белгилешибиз мүмкүн». Ал дагы мындай деп кошумча кылды: «Биз мурдараак бул жерден туруп жарыя кылганыбыздай, Түркия Сирия муътадил оппозициялык күчтөрүн машыгуудан өткөрүү жана аларды курал-жарак менен камсыздоо программасына – бул программаны өз мамлекетинде өткөрүүгө ыраазылык берген мамлекеттердин бири болууга – ыраазылык берди, биз Түркия менен жакында келишим түзүүнү жана ага кол коюуну күтүп жатабыз» (Скай Ньюс 2015-жыл, 17-февраль). Бул келишим 30 офицерден турган Америка аскерий делегациясы мындан бир нече күн мурда Анкарага барып сүйлөшүүлөрдү жүргүзгөндөн кийин жүзөгө чыкты. Америка коргоо министрлиги оппозициячыларды Саудия, Түркия жана Катардагы лагерлерде машыгуудан өткөрүү үчүн 400ден көбүрөөк аскер жиберилишин жарыя кылды. Коргоо министрлигинин өкүлү Жон Кирби мындай деп билдирүү берди: «Бизде саудиялыктар менен иштей турган топ бар. Бул топ машыгуу программасына адистешкен имараттарды даярдоого, куралдантууга жана машыгуудан өткөрүлүп жаткандарды даярдоого байланыштуу бизге керектүү ресурстарды аныктоого аракет кылат». Башкы штабдын башчысы Мартин Демпси болсо мындай деген эле: «Бул программаны даярдоо баскычына 3 айдан 5 айга чейинки убакыт кетет, Сирия муътадил оппозициясынын 5000 согушкерин машыгуудан өткөрүү үчүн болсо 8 айдан 12 айга чейинки убакыт кетет, ошондо алар Ислам мамлекети уюмуна каршы, кийинчерээк болсо Башар Асад режимине каршы согуша ала турган болушат». (Анадоли 2014-жыл, 16-октябрь). Америка тышкы иштер

министрлигинин өкүлү Мария Харф болсо 2014-жыл, 10-октябрда мындай деп жарыя кылды: «Түркия Сирия муътадил оппозициясын машыгуудан өткөрүү жана куралдантуу аракеттерин колдоп-кубаттоого ыраазылык берди». (Рейтер 2014-жыл, 10-октябрь). Себеби, Саудия болсун же Түркия жана башкалары болсун, айырмасыз, бул регион мамлекеттерин Сириядагы кырдаал аябай тынсыздандырууда. Ошондуктан, бул мамлекеттердин бардыгы Сириядагы бул кырдаал жөнгө салынышын каалап жатышат, себеби, бул кырдаал аларга да таасирин тийгизет. Бул мамлекеттер Америка менен кызматташууда жана муътадил оппозиция күчтөрүн пайда кылуу фикратын колдоп-кубатташууда. үчурда бул мамлекеттер түрдүү жолдор менен козголоңду муунтуп таштоого да аракет кылышууда. Булардын бардыгынан көздөлгөн максат, козголоңдогу бардык калыс адамдарга сокку берүү жана ар кандай исламий долбоорду муунтуп таштоо.

4 – Мына ушундан келип чыгып, өткөн айда Америка менен Түркия ортосунда расмий кол коюу жүзөгө чыкты. Америка тышкы иштер министрлигиндеги бир жооптуу келишимге кол коюлган күнү т.а. 2015-жыл, 19-февралда Франс Пресс агенттигине мындай деди: «Бул кечте Анкарада келишимге кол коюлганын силерге баса белгилешим мүмкүн». Ага кол койгондор Түркия тышкы иштер министринин жардамчысы Феридун Синирлиоглу жана Американын Анкарадагы элчиси Жон Басс болду. Анадولي агенттиги 2015-жыл, 19-февралда Түркия тышкы иштер министри Давутоглунун төмөнкү сөздөрүн келтирди: «Эки тарап өз ара келишип алышкан документке кол коюшту, машыгуудан өткөрүлгөн оппозиция мүчөлөрү Сирия режиминин күчтөрүнө, ИШИМ террорчу уюмуна жана Сириядагы бардык террорчу уюмдарга каршы күрөшөт». Ал дагы мындай деди: «Биз ал тургай болгону алты аптага болсо да ок атууну токтотууну алкыштайбыз». «Түркия кабарлары» баракчасы 2015-жыл, 20-февралда Түркия тышкы иштер министри Давутоглунун төмөнкү сөздөрүн келтирди: «Бул келишимден көздөлгөн максат, Сирия туурасындагы Женева билдирүүсү негизинде чыныгы саясий өзгөрүшкө жетишүү, терроризм жана экстремизмге каршы күрөштө жана Сирия оппозициясына коркунуч туудуруп жаткан бардык элементтерге каршы күрөшүүдө Сирия оппозициясын күчөтүү болуп эсептелет». Түркия тышкы иштер министри «... Катар жана Саудия Сирия оппозициясын машыгуудан өткөрүү жана куралдантуу программасын өз жерлеринде өткөрүүгө токтоп кылганын жарыя кылганына» көңүлдү бурду. Рейтер 2015-жыл, 19-февралда ушул агенттикке интервью берген жана өздөрүнүн атын жашыруун калтырууну талап кылган үч америкалык жооптуунун төмөнкү сөздөрүн келтирди: «Машыгуудан өткөрүү март айынын ортосунда башталышы мүмкүн, алар муътадил Сирия

оппозициясын колдоп-кубаттоо планы боюнча үч жылдын ичинде жыл сайын 5000ден сириялык согушкерди машыгуудан өткөрүшмөкчү». Ошентип, демек Түркия тышкы иштер министри, муътадил оппозиция деп аталып жаткан бул күчтөрдү машыгуудан өткөрүүдөн максат Женева негизинде саясий өзгөрүшкө жетишүү жана бул саясий өзгөрүштү четке кагып жаткан жана башка нерсени каалап жаткан калыс адамдарга сокку берүү экенин ачык жарыя кылууда.

5 – Демек, Америка долбоорлоруна каршы турган жана Сирияда таасирге ээ болгон күчтөргө сокку берип муътадил оппозиция деген малай күчтөр орнотулгандан кийин гана эски малайдын ордуна жаңы малай бийликке келет. Бул программаны толук ишке ашыруу үчүн үч жыл берилген. Демек, ошондо альтернативдүү (жаңы) малай даяр болот. Ушуга ылайык, демек учурда альтернативдүү малай даяр боло элек, сүйлөшүүлөрдүн активдүү жүрүшү болсо азыр жүз бербей жатат. Ошондуктан, күчтүүрөөк ыктымал боюнча сүйлөшүүлөр экстремист деп аталып жаткан күчтөргө сокку берилгенден кийин же бул күчтөр таасирсиз кылып коюлгандан кийин болот. Буга колонизаторлор үч жыл кетишин болжолдоп жатышат, алар жыл сайын 5 миңден согушкерди машыгуудан өткөрүшмөкчү... Ушул айдын башында Эрдогандын Саудияга болгон сапары ушундай мазмунда болду. Себеби, маалымат агенттиктери Сирия маселеси Эрдоган менен сауддар ортосундагы талкуунун орду болгону жөнүндө жазышты. Экөөнүн ортосундагы талкууда муътадил оппозицияны күчөтүүгө аракет кылуу туурасында өз ара келишип иш кылуу жана Америка талапкер кылып көрсөткөн болочоктогу альтернативдүү малайды колдоп-кубаттоо маселеси үстөм болду. «Түркия кабарлары» баракчасы 2015-жыл, 2-мартта түрк президентине көз каранды булактардан алып төмөнкү кабарды таркатты: «Саудия королу Салман ибн Абдулазиз Түркия президенти Режеп Таййиб Эрдоган менен 2015-жыл, 2-март күнү борбордогу королдун сарайында жолугушту, экөө Сирия оппозициясына берилип жаткан жардамды сезиле турган натыйжага алып бара турган көрүнүштө күчөтүү зарылдыгына келишип алышты». Т.а. бул эки мамлекет, Американын эки малайы: Салман Саудиясы жана Эрдоган Түркиясы муътадил оппозиция деген фикраттын ийгиликке жетишүүсүн каалап жатышат. Ошондуктан, бул эки малай сезиле турган натыйжага жетишүү үчүн өздөрүндөгү болгон мүмкүнчүлүк менен өз ара келишип иш кылуусу көрүнүп турат. Демек, азыр алар ушул күчтөрдү пайда кылуудан үмүттөнүшүүдө. Себеби, бул эки малай Сирия жери үстүнөн көзөмөл орното турган жана өзүнүн козголоң өкүлү экенин дааба турган бир малай күчтү пайда кылмайынча сезиле турган натыйжаларга эч качан жетише албастыктары жана пландары жокко чыгышы туурасында Америка менен бир пикирде.

Ушундай малай күч пайда кылынгандан кийин альтернативдүү малай маселеси ортого ташталат о.э. Женевага окшогон сүйлөшүүлөр жана конференциялар өткөрүлөт.

6 – Учурда Сирия жери үстүндө көзөмөлүн орноткон козголоңчулар күчүн жок кылуу үчүн Америка колдоно турган ыкмалардын бири – бул Америка тандаган күчтөрдү машыгуудан өткөрүүгө убакыт берүү үчүн согуштарды токтотуу. Себеби, ошондо бул күчтөр муьтадил болбогон «экстремист» күчтөрдү жеңип, алардын ордун ээлөөгө кудуреттүү болот. Ошол эле убакта согуштарды токтотуу, топтордун бири-бирине каршы согушуусуна алып барат. Бул болсо, алардын күчүн алсыратат, натыйжада мына ушул жеңилүүгө салым кошот. Ошондуктан, колонизаторлорго Америка планына ылайык согуштарды «согушту тоңдуруп коюу» деген чүмбөт астында токтотуу зарыл болуп калды. Себеби, ошондо Америка өзү машыгуудан өткөргөн муьтадил күчтөрдү жайгаштыруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болот жана мына ошондон кийин режим менен муьтадил оппозиция ортосунда сүйлөшүүлөр башталат. Америка муну БУУнун өкүлү де Мистуранын тили менен айтууда. Де Мистура түпкүлүгүндө Американын өкүлү болуп эсептелет жана Америка долбоорун көтөрүп чыгууда. Себеби, де Мистура Дамаскта эки күн болгондон кийин мындай деди: «Президент Асад чечимдин бир бөлүгү болуп эсептелет, ошондуктан, мен аны менен маанилүү талкууларды улантамын, ал дагы деле Сирия президенти болуп турат... Бул жерде Сирия өкмөтү да бар, Сириянын бир чоң бөлүгү дагы деле ушул өкмөттүн көзөмөлүндө». Ал дагы мындай деди: «Жападан-жалгыз чечим – бул саясий чечим, бирер келишим жок болуп турган шартта кырдаалдан пайдаланып кала турган тарап Ислам мамлекети уюму» (АФП 2015-жыл, 13-феврал). Демек, Америка де Мистуранын тили менен Башарды президент катары тан алууда, аны менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзмөкчү болууда жана чечимди саясий кылып коюуда. Ошондуктан, Америка өзүнүн малайы Башарга каршы согуштарды токтотмокчу болууда. Бул болсо, Америка Башардын тагдырын азыр эмес, тескерисинче өзү машыгуудан өткөрө турган мына ушул күчтөр көлөкөсүндө сүйлөшүүлөрдү жүргүзгөндөн кийин чечмекчи экенине далалат кылат. Себеби, Америка согуштарды токтотууга жана өзүнө көз каранды муьтадил күчтөрдү Сирия үстүнөн өкүмдар кылууга жетишпей туруп бул эски малайын кулатууну каалабайт. Америка өзүнүн мына ушул максаттарына жетишкенден кийин альтернативдүү малайды ортого таштайт жана режим менен муьтадил оппозиция ортосунда сүйлөшүүлөр жаңыдан башталат.

7 – Тыянак: Биз альтернативдүү малай даяр болуп калды жана Башардын эсептелүү күндөрү калды, - деп айта албайбыз. Тескерисинче

көрүнүп турган нерсе ушул, Башар сүйлөшүүлөр жаңыдан башталып кырдаалды кайрадан калыптандыруу боюнча келишимге түзүлгөнгө чейин бул баскычта калып турат. Себеби, Америка даярдоого аракет кылып жаткан муътадил күчтөр кыска убакытта даяр болбойт, тескерисинче, аларды даярдоо эң эле жок дегенде бир жылга созулат. Т.а. 5 миң согушкер даярдалып биринчи баскыч аяктагандан кийин Америка согуштарды токтотууга аракет кылат. Себеби, ошондо бул күчтөр ичкериде бар болуп турууга даяр болот жана өз ишин «экстремист» деп аталып жаткан аракеттер менен алек болуу менен башташат. Мына ошондон кийин Американын режимдеги жана муътадил оппозициядагы малайлары ортосунда сүйлөшүүлөр жаңыдан башталат. Ошондон кийин альтернативдүү малай ортого ташталып, эки тараптан турган өкмөт түзүлөт жана мунун тартип-чаралары жүргүзүлөт.

Бул Американын о.э. анын малайлары жана союздаштарынын планы, бул алардын айла-амалдары... Бирок, Аллахтын ушундай чыныгы эр кишилери болгон пенделери бар болуп, алар Аллах Субханахунун жана Расулу ﷺдын биз жашап жаткан мына бул зордукчул падышалыктан кийин рошид Халифалык тикелениши жөнүндөгү убадасы жана башаратын жүзөгө чыгаруу үчүн калыс Аллах Субханахунун ыраазылыгын көздөп жана Расулуллах ﷺга ишенимдүү болуп күнү-түнү дебестен олуттуу аракет кылып жатышат... Рошид Халифалык тикеленген күндө бул колонизаторлордун айла-амалдары чаң-тозон сыяктуу желге учуп кетет.

﴿وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ﴾

«Чындыгында, алар өздөрүнүн айла-амалдарын кылышты. (Бирок) эгер алардын айла-амалдары себептүү тоолор жемирилип кете турган болсо да, алардын (бул) айла-амалдары Аллахтын алдында (маалым)»

[14:46]

22-жумадул-аввал, 1436-х.

13-март, 2015-м.

Сирия чегараларына Түркия күчтөрүнүн топтолушу

Суроо: «Кабар 7» сайтынын билдиришинче, 2015-жыл, 9-июль бейшемби күнү Түркия президенти президенттик сарайда чет мамлекеттердин Анкарадагы элчилерине иптарлык кылып берди. Иптарлыкта ал Сирия ичкерисиндеги ар кандай демографиялык өзгөрүштү кескин четке кага тургандыгын билдирди. Муну менен ал өзүнүн 26-июнда «Анадолу» маалымат агенттиги чыгарган мурунку билдирүүсүн баса белгиледи. Ал бул билдирүүсүндө: «Биз түштүк чегараларыбызда т.а. Сирия түндүгүндө жаңы бир мамлекет курулушуна эч качан жол бербейбиз, бул канчалык кымбатка түшсө да, бул жолдо күрөшүбүздү улантабыз», - деген эле. Андан кийин «Сирия жана Иракта жүз берип жаткан окуялар региондо жаңы Сайкс-Пико түзүмүн жаратууга аракеттенүү болуп, мында ички коомдук пикирди Түркияга каршы козгоо көздөлгөн» деди. Мунун артынан маалымат каражаттарында Түркиянын коргонуу күчтөрүн көбөйтүшү туурасындагы кабарлар таркатылды.... Суроо мындай, жүз берип жаткан бул иштер эмнени түшүндүрөт? Түркия Сирия түндүгүнө аскерий аралашууга иш жүзүндө киришүүсү мүмкүнбү? Же мындан башка максат барбы? Аскерий аралашууга карата Американын позициясы кандай?

Жооп: жооп аныгыраак болушу үчүн төмөнкүлөрдү айтып өтөбүз:

1 – Чындыгында эле Түркия президенти «Биз түштүк чегараларыбызда Сирия түндүгүндө жаңы бир мамлекет курулушуна эч качан жол бербейбиз, бул канчалык кымбатка түшсө да, бул жолдо күрөшүбүздү улантабыз», «Сирия жана Иракта жүз берип жаткан окуялар региондо жаңы Сайкс-Пико түзүмүн жаратууга аракеттенүү болуп, мында ички коомдук пикирди Түркияга каршы козгоо көздөлгөн» («Анадолу» маалымат агенттиги 2015-жыл, 26-июнь) деген сыяктуу билдирүүлөрдү берди. Кийин 2-июлда Түркиянын премьер-министри Ахмад Давутоглу «Кабар 7»ге «Биз чегараларыбызды коргоо үчүн керектүү болгон чараларды көрдүк, качан өлкө коопсуздугуна коркунуч туудуруучу бирер кырдаал жүз бергидей болсо, аракетке өтүүгө буйрук берилген, эч ким «Түркия эртеби кечпи аскерий аралашууга киришет» деген күмөнгө барбасын» деди. Эртеси күнү Конья ТВга берген интервьюсунда мындай деди: «Түркия Сирия иштерине дароо иш жүзүндө аралашат деп күмөн кылуу туура эмес, бирок, Түркия Сирия тарабынан болушу мүмкүн болгон ар кандай коркунучка даяр абалда турат жана бардык окуялардын өнүгүшүн жакындан күзөтүп барууда». Дагы: «Эч ким бизди авантюрага алданат деп ойлобосун», - деди.

2 – Ушундай көрүнүштө кээде аралашуу туурасында, кээде аралашпастык туурасында билдирүүлөр жаңырууда. Мунун артынан бир

билдирүүнү четке каккан карама-каршы билдирүүлөр жаңырды. Мисалы, түрк тилинде чыгуучу Хуррият журналынын 2015-жыл, 5-июлдагы санында «Башкы штабдын Булу жана Кайсери вилайеттарындагы талаа комнадирлери менен чегара бөлүктөрүнүн командачылары чакыртылып, алар менен Түркия-Сирия чегарасындагы окуялар өзгөрүшү артынан өткөрүлүшү мүмкүн болгон ыктымалдуу аскерий операция туурасында кеңешилгени» кабарланды. Бирок «Анадолу» маалымат агенттигинде 2015-жыл, 6-июль күнү аскерий булактардын муну четке кагуучу билдирүүсү таркатылды. Ага ылайык, аскерий башкы штаб «чегарадагы окуялар өзгөрүшү артынан чегара кошуундары менен атайын күчтөр кошуундары командачыларынын башкы штабга чакырылганы туурасындагы сөздөр чындыктан алыс, анда айтылган бул түрдөгү жолугушуу болгон жок о.э. бул тууралуу пландар да жок» деп бул кабарды четке каккан.

3 – Мына ушундай карама-каршы, а бирок, абдан эсеп-китеп менен берилип жаткан билдирүүлөр фонунда аскерий билдирүүлөр да жаңырды. Мисалы, маалымат каражаттарында Сирия чегараларына кошуундар жайгаштырылып жатканы, Түркия бул түрдөгү аралашууга кошумча жардам катары аскерий аба күчтөрү жана 400дөн ашуун бронетранспортер тартканы, Түркия Халаб шаарынын түндүгүндөгү согуштар күчөшүнүн артынан чегараларга 54 миңден ашуун аскер, танктар жана зениттик ракеталарды жайгаштыруу аркылуу коргонуу күчтөрүн бекемдегени кабар кылынды. Кабарлар ушуну менен аяктабады. Ал тургай, Түркиянын аскерий аралашуусу Сирияга көз тигип гана калбастан, кадам да таштап жаткандай көбүртүп-жабыртуучу кабар даражасына да жетти! Айрым маалымат каражаттары Түркиянын келечек пландары менен байлданыштуу расмий чөйрөлөр тарабынан атайын даярдалган кабарларды чыгарды. Мисалы, түрк тилинде чыгуучу Ени Шафак гезитинин 2015-жыл, 28-июндагы санында мындай кабар басылып чыкты: «Түркия башкы аскерий штабы Сирия түндүгүндө күрт мамлекети тикеленишине же анын реалдуу маселе катары тыгаштырылышына жол бербестик максатында Сирияга аскерий аралашууга тиешелүү аскерий план түздү. Бул план Сирия ичкерисине 28-33 км. кирген, 110 км. узундуктагы буфердик зона жаратууну өз ичине алган. О.э. эл аралык коомчулук колдоп-кубаттоого жетишилгенден кийин Сирияга эки жыл мөөнөткө 18 миң аскер жиберүү планын да өз ичине алган. Эгерде эл аралык коомчулук ыраазы болбосо, кудум Израиль Ливандын түштүгүндө кылганы сыяктуу Түркия да өзү эгемендүү буфердик зона жаратууну көздөй кадам таштайт».

4 – Ушул кабарларды жана башка окуялар агымын жакшылап пикирлеген адамдын көзү жете турган нерсе, булардан амалий аскерий

аралашууга караганда көбүрөөк Түркия ичкериси максат кылынган. Мунун себептери төмөнкүдөй:

а) Түркия өкмөтү өзүнүн аскерий даярдыктарына Сирия түндүгүндө күрттөрдүн өнүгүшүн колдоп жаткан болсо да, бирок, алардын өнүгүшүнөн өз максаттарында пайдаланган. Мисалы, ушул өкмөттүн өзү Пешмергага Түркия жерлери аркылуу Айнул Араб-Кобаниге кирип алышына уруксат берди. Белгилүү болгондой, Пешмерга ал жерге кирүүдөн күрттөр менен биргеликте согушуп, аларга жардам берүүнү о.э. Талл Абяз шаарын ээлөөнү максат кылган эле. «Кабар Түрк» гезитинин 2015-жыл, 4-июлдагы санында бир кабар жарык көрдү. Анда гезит кабарчылардын бири мындай дейт: «Биз кечээ бир топ журналисттер түрк өкмөтүнүн жогорку даражалуу жооптуусу менен жолугуштук жана жолугушууда өкмөт Демократиялык Биримдик партиясынан өзү үчүн максат катары таптакыр пайдаланбастыгына көзүбүз жетти».

Жооптуунун баса белгилешинче, Демократиялык Биримдик партиясынын Африн жана Кобанини байланыштырып туруучу регионду көзөмөлгө алышы т.а. күрттөрдүн Түркияга өтүүсү үчүн өтмөк жаратуу ыктымалы бүгүнкү баскычта эсепке алынбай турган маселе болуп эсептелет». Ал дагы мындай деди: «Демократиялык Биримдик партиясынын Талл Абязды көзөмөлгө алышы Түркия кызыкчылыгы болуп эсептелет, бирок Демократиялык Биримдик партиясынын фатхтар принциби негизинде өкүмдарлык кылып жаткан региондорундагы иш-аракеттерине келсек, бул нерсе региондо орточо жана узак мөөнөттүү жаңжалдарды, проблемаларды келтирип чыгарышы мүмкүн». Т.а. түрк өкмөтү менен Сирия түндүгүндөгү күрттөр ортосундагы мамиле аскерий операцияны пайда кыла турган даражада суук эмес.

б) Америка Сирияга кургактыктан жүргүзүлө турган аскерий аралашуу туурасында дагы деле токтоп кабыл алган жок. Ал дагы деле Сирияда эски малайдын ордуна кимди жаңы малай кылуу туурасында изденүүдө. Сириядагы калыс кыймылдар анын ушуга чейинки аракеттерин жокко чыгарышты жана бул калыс кыймылдар анын аракеттерин жокко чыгарууну улантышын Аллахтан сурайбыз. Качан гана Америка аскерий операцияга ыраазы болмоюнча (же ушуга буйрук кылмайынча) Эрдоган жана анын өкмөтүнүн билдирүүлөрү куру кыйкырыктардан нарыга өтпөстүгүн вакиъ көрсөтүп турат. Буга көп нерсе күбө:

– Түрк өкмөтү Сирия ичкерисинде тынч же коопсуздук зоналарын жаратууну Америкадан көп жолу суранды, а бирок, ал ыраазы болбоду. Давутоглу 2014-жылдын октябрь айында 4 метрлик кургактык жолун алуу аркылуу буфердик зона жаратуу ыктымалы бар экендиги туурасында сүйлөдү. Бул сызык Латакиядан Хасакага чейин созулуп,

узундугу 720 км.ге, кендиги 70 км. Сирия ичкерисине кирген т.а. Сирия жерлеринин үчтөн бирин түзөт. Ал эми Америка муну четке какты жана ал ишке ашпай калды... Жакында Түркиянын жээк көрүнүшүндө коопсуздук зоналарын жаратуу үстүндө изденип жатканы туурасында сөздөр пайда болуп калды. Жээктин биринчи учу Жароблуста башталса, экинчиси Айнул Арабда аяктайт. Жергиликтүү макалаларда Курдистан Демократиялык Биримдик партиясы Түркиянын чегара аймактарында өкүмдар болушунун артынан түрк президенти Эрдогандын чегараларда буфердик зона жаратууну үйрөнүп жатканы кабарланды. Ошондо Америка өзүнүн маалымат өкүлү Жон Кирби аркылуу буга раддия билдирди: «Пентагон да, Америка армиясы да, НАТО да учурда буфердик зона жаратууга муктаждык сезбей жатат жана ошол себептен улам кыйынчылыктар болууда, бирок биз Түркиянын өз чегараларынан тынчсызданып жатканын түшүнөбүз» (Рейтер 2015-жыл, 30-июнь). Түрк өкмөтү Америкадан кескин четке кагуучу жоопту алгандан кийин, мындай кыжалатчылыктан өзүн алып качууга аракеттенди: 2015-жыл, 30-июнда премьер-министрдин жардамчысы Иброхим Калинин мындай деди: «Бул жерде биздин чегараларыбыз коопсуздугун камсыздоо үчүн көрүлүп жаткан иш-чараларды «Түркия согушка кирип жатат» деп түшүндүрүү акыйкатка туура келбейт». Дагы мындай деди: «Биз буфердик зона каалайбыз деген сөздү эч качан айтпаганбыз, тескерисинче биз учууга тыюу салынган коопсуз зонаны каалашыбызды айтканбыз, ошол себептен коопсуз зона жаратуу зарыл» (Анадолу 2015-жыл, 30-июнь). Бирок, Түркия дагы деле коопсуздук зонасын да, Буфердик зонаны да жарата албады, себеби буга Америка ыраазы болбой жатат!

– О.э. Эрдогандын «экинчи Хама» кайталанышына таптакыр жол бербестиги туурасындагы билдирүүсү. Бул билдирүүгө бир топ убакыт болду жана унутулайын деп калды! Ошого карабастан, кылмышкер Асад режими Америка жагып койгон «жашыл чырак» негизинде, Россиянын колдоп-кубаттоосу астында, Иран жана анын Ливандагы Хизбулласынын түздөн-түз аралашуусу менен шаарма-шаар кыргын кылууну улантып, экинчи Хама тургай, үчүнчү жана төртүнчү Хамаларды келтирип чыгарууда, бардык тарапты кыйрандыга айлантууда... Ушулардын бардыгына карабастан, ага каршы Эрдоган жана анын режими эч нерсе кылган жок. Себеби, анын каалоосу Америка каалоосуна байланган, Америка анын билдирүүлөрүн жүзөгө чыгарышына дагы деле уруксат бербей жатат. Бул билдирүүлөрү Аллахтын тулпарларынын туяктары шамалында калган чаң сыяктуу жок болуп кетти... чындыгында (риваятта айтылгандай) бүгүн Анкара-Умурияда Муътасимдерди жана Стамбул-Константинопольдо Фатихтерди кайрадан пайда кылуу үчүн Аллахтын

тулпарлары «келгиле мени мингиле да, Аллахка шыктангыла», деп турушат...!

5 – Ошентип бул аскерий даярдыктан максат, иш жүзүндө Сирияга кирүү эмес. Бул үчүн Американын өз кызыкчылыгына карай уруксат бериши шарт. Мен туура деп билгеним ушул, бул аскерий даярдыктан максат, жергиликтүү коомчулуктун пикирин тартуу. Мындан төмөнкүлөр этибарга алынган:

а) Жогоруда айтканыбыздай премьер-министрдин билдирүүсүнөн ачык көрүнүп турган нерсе, Түркиянын Сирияга аскерий аралашкысы жок жана муну авантюра деп эсептейт. Бирок, ал Сириядан келиши мүмкүн болгон ар кандай коркунучка каршы күрөшүүгө даяр турат. Т.а. президент Эрдоган тилге алган Сайкс-Пико чегараларын бузууну эмес, тескерисинче өз чегараларын коргоону каалап жатат.

б) Сирияда күрттөр мамлекети тикеленишинен тынчсыздануучу добуштар Түркия ичкерисинде кулакка даана угулуп калды. Мындай добуш ээлери эгерде бул мамлекет тикелене турган болсо, Курдистан Жумушчулар партиясын Түркияга каршы кайрадан аскерий операция жүргүзүүгө кайраттандырып коёт деген пикирде. Чындыгында, 2013-жылдын март айында алардын Түркия ичкерисиндеги аскерий операциялары токтоп калган эле. Ошондо партия жетекчиси Ожалон камактан туруп, согушту токтотууга жана куралдуу партиясын Түркиядан тышкарыга чыгып кетип, ошол жерде тынч куралсыз ишмердүүлүк жүргүзүүгө чакырган эле. Ошондуктан, бул аскерий даярдык дал ушул тынчсыздануучу добуштарды тынчытып турууга да кызмат кылат.

в) Эрдоган шайлоолордо көп добуш ала албады, анын Сириядагы туруксуз позициясын каралоочу оппозициялык добуштар күчөп кетти, анын үстүнө эгерде Давутоглунын мыйзамда белгиленген убакыттын ичинде өкмөттү түзүү колунан келбей турган болсо, мөөнөтүнөн мурда шайлоо өткөрүү ыктымалы аныгыраак болуп калды. Ушулардын бардыгы Эрдоган жана Түркия өкмөтүн кудум өкмөт өз коопсуздугуна кайгырып жаткандай жана кудум Түркия дагы деле кубаттуу мамлекеттей көрсөтүүгө мажбур кылды. Ал ошону менен өзүнө карата оң көрүнүштөгү коомдук пикир пайда кылып аламын деп ойлоп жатат.

Кыскасы, бул иштер жана аскерий даярдык Сирия түндүгүндө иш жүзүндө аскерий аралашуу жүз беришине караганда көбүрөөк ички коомдук пикирди пайда кылууга жана тынчтандырууга каратылган. Бирок, качан Америка Түркиянын аралашуусу өзүнүн Сириядагы планына кызмат кылат деген пикирге келип калса, бул даярдык иш жүзүндөгү аралашууга айланышы мүмкүн... Биз кудурети кең Аллахтан Америка жана анын малайларынын пландарын жокко чыгарып, бирер

жакшылыкка жетише албаган абалда артка кайтарып ташташын сурап дуба кылабыз.

26-рамазан, 1436-х.

13-июль, 2015-м.

Сирия майданындагы акыркы окуялар: Париждеги чабуулдардын аларга тиешеси барбы?

Суроо: Сириядагы абал, айрыкча орустардын Сирияга каршы жырткычтык баскынчылыгынан кийинки абал Америка, Россия, Сирия жана булардан башка мамлекеттердин самолёттору үчүн аскерий майданга о.э. аскерий күрөшкө айланып калды. Ошол эле учурда Вена-1, Вена-2 жана Вена-3 сүйлөшүүлөрү о.э. экинчи даражалуу сүйлөшүүлөр да күчөдү. Менин суроом төмөнкүдөй: Эмне үчүн бул самолёттор ортосунда асманда аскерий кагышуу жүз бербеди? Себеби, алар түрдүү мамлекеттерге караштуу эмеспи? Эмне үчүн аскерий иштер активдешүүсү менен бир учурда саясий иштер күчөшү да жүз берди? Сирия маселеси боюнча күтүлүп жаткан чечим эмнеден турат? 2015-жыл, 14-ноябрда Вена-3 сүйлөшүүлөрү өткөрүлүшүнөн бир нече саат мурда т.а. Парижде 2015-жыл, 13-ноябрь, жума күнү жүз берген чабуулдардын Сирия маселеси боюнча күтүлүп жаткан чечимге таасири барбы? Же бул чабуулдардын бул маселеге алакасы жокпу жана сүйлөшүүлөр менен чабуулдардын бир мезгилге туура келип калганы бир кокустук болдубу? Мен жооп беришиңизди суранамын. Бирок, саясий талдоого өтө киришип кетпей, мага жана адамдардын көпчүлүгүнө жеңил түшүнүктүү болгон жөнөкөй жоопту беришиңизди суранамын. Аллах сизге бүт жакшылыкты тартууласын.

Жооп: жооп берүүнү суроодогу акыркы сөзүңүздөн баштаймын. Эгерде жооп жөнөкөй болсун дегенден анын эч кандай күнүрттүк болбогон анык болушу, ачык-айкын далалаттуу сөздөр менен болушу назарда тутулуп жаткан болсо бул – баракча болобу, же баянат болобу, же суроого жооп болобу, айырмасыз – биз чыгарып жаткан басылмалар айырмаланып туруучу өзгөчөлүктөр. Ал эми эгерде жооп жөнөкөй болсун дегенден көздөлгөн максат маселелердин мазмундары жана натыйжаларын үйрөнүп чыкпастык, алардын вакиъсин жана себептерин терең билип албастык болсо, анда бул саясий кризистерде болбойт т.а. саясий кризистерде мындай жандашылбайт. Себеби, жооп көбүрөөк чын же туура деп күмөн кылына турган маалыматтар негизине курулушу керек. Бул (т.а. күмөндө чын же туура деген раый үстөм болушу) болсо – эгерде вакиъ, анын факторлору, себепкерлери, ага тиешелүү далилдер үйрөнүп чыгылбай турган болсо – туура болбойт. Биз өзүбүз чыгарып жаткан басылмаларда мындан сактанабыз, жооптун туура болушуна күчүбүз жетишинче катуу аракет кылабыз. Бул жоопту окуп чыгуу менен биздин райыбыз, инша Аллах, чын жана туура экендигин ыктымал анык билип аларсыз. Суроолорунуздун жообу төмөнкүдөй:

Биринчи: Самолёттордун кагышпай жатканы темасы:

Туура, бул мамлекеттер – аталышы да, позициялары да ар түрдүү болгон мамлекеттер. Бирок, Сириядагы кризис темасында алардын «мугалими» бирөө. Ошондуктан, пландар жана ал тургай фитна жиптери да анык белгиленген. Муну сизге төмөнкүдөй түшүндүрөмүн:

1 – Сириядагы режим жөнүндө айта турган болсок, ал Американын ишенимдүү малайы. Башар доорунда да, анын атасы доорунда да бул режим Американын ишенимдүү малайы болуп келди жана ушундай болуп калууда. Себеби, бул режим Америка кызыкчылыктарын жана яхудий мамлекетинин кызыкчылыктарын коргоп келе жатат. Хафиз Асад Жолон дөңсөөсүн таштап чыгып, аны яхудийлерге кош-колдоп тапшырды, кырк жыл бою аны яхудийлер үчүн тынч аймакка айландырды. 1991-жылы экинчи Булуң согушу учурунда Америка коалициясында катышты. Региондо Америка башкарып жаткан сүйлөшүүлөр жана тил бириктирүүлөрдө бул режим Америка саясатына тынымсыз көрүнүштө бүтүндөй моюн сунган малайлардын бири болуп келди... Мына ушулардан келип чыгып айтуу мүмкүн болгондой, Сирия авиациясынын адамдарга чабуул кылышы Америка саясатынын алкагында болот. Ошондуктан, Сирия самолёттору Америка самолётторуна жакын жолобойт. Тескерисинче, сызып берилген пландын алкагында өзүнүн милдетин аткарат. Өткөн жылы Сирияда Америка коалициясынын аскерий операциялары башталган кезде бул операциялар башталышы тууралуу режимге маалымат берилгени жөнүндө кабар таркады. Булардын бардыгы ашыкча түшүндүрүп отурууга зарылдык калтырбайт.

2 – Орустардын Сирияга кылган баскынчылыгына келсек, ал Америка менен келишүү негизинде жана эки тараптын самолёттору ортосунда аракеттерди өз ара ылайыкташтыруу менен болууда. Биз муну ушул маселе боюнча 2015-жыл, 11-октябрда чыгарган баракчабызда анык баяндаган элек. Андан ушуга тиешелүү кээ бир нерселерди сизге келтирип өтөмүн: «... Бүт балээнин баары мына ушунда. Себеби, Америка өзүн сыртынан козголоңчулар менен бирге кылып көрсөтүүдө. Ошондуктан, козголоңчуларга каршы ачык согушуу Америка үчүн кыйын. Козголоңчулар болсо режимге зыян жеткиришти. Американын эски малайынын ордуна келе турган жаңы малайы болсо азырынча «бышып-жетиле элек». Ошондуктан, Россиянын колу менен мына ушул ыпылас оюн башталды. Россиянын ролу режимди ачык-айкын колдоп-кубаттоо жана козголоңчуларга каршы ачык согушуу. Козголоңчуларга каршы согушуу үчүн Россиянын актоочу шылтоосу бар. Ошондуктан, режим Американын буйругу менен Россияны жардамга чакырууга даяр турду жана ошондой да болду. Себеби, Россия Сирияда Америкага кызмат кылуу үчүн бул карамүртөз, ыпылас ролду ойноого ыраазы

болду! Орус авиациясынын абадан, деңизден жана ал тургай өздөрүнүн базаларынан туруп кургактыктан ишке ашырып жаткан чабуулдары Америка менен келишүү негизинде болуп жатат. Эки мамлекеттин аскерий самолёттору бир асманда уча турган болсо, бул учуу же эки мамлекет ортосундагы келишүү менен болот, же эки душман катары алардын ортосундагы согушта болот. Мында экөө ар кандай согушта болгону сыяктуу эле, бир-бири менен кагышат, бири-бирине ракета атат. Мындай болбосо экөө достор катары бир максатка жетишүү үчүн асманда өз ара кызматташат. Эки тарап берип жаткан билдирүүлөр бул кызматташтыкты далилдеп турат: «Россиянын тышкы иштер министрлиги өзүнүн электрондук сайтында 2015-жыл, 8-октябрь күнү жарыя кылган билдирүүдө «Россия президенти Путин жана анын америкалык кесиптеши Барак Обаманын БУУнун Башкы Ассамблеясынын жыйынынан тышкары жолугушууларынын аягындагы сунушка ылайык эки мамлекеттин тышкы иштер министрлери Сириядагы абалды жөнгө салуу жолдорун талкуулашууну аягына чыгарышты. Ошону менен бирге, Сирия асманында окуялар жүз беришинин алдын алуу жана Сирия боюнча саясий чечим иш-чарасын 2012-жыл, 30-июндагы Женева билдирүүсүнө ылайык күчөтүү зарыл экендиги да талкууланды», - деп билдирди. Билдирүүдө эки министрдин «Украина боюнча 12-февралда кол коюлган Минск келишимдерин ишке ашыруу кадамдарын көрүп чыгышканы» да айтылды». Мен төмөнкү маалыматтарды да кошумча кыламын:

а) Россиянын 2015-жыл, 30-сентябрда Сирияга баскынчылык кылышынан мурда Обама жана Путин 2015-жыл, 29-сентябрда жолугушту жана бул жолугушуу 90 минутка уланды. Жолугушуунун биринчи бөлүгүндө Украина проблемасы талкууланган болсо, калган бөлүгүндө эки президент бүтүндөй көңүлүн Сириядагы кырдаалга каратышты. Бул жолугушуунун натыйжалары тез эле көрүнүп калды. «2015-жыл, 30-сентябрда Россиянын Мамлекеттик Думасы Путиндин Сирияда орус аскерий аба күчтөрүн колдоо туурасындагы талабын бир добуштан макулдады». (Русиял Явм 2015-жыл, 30-сентябрь).

б) Ал тургай, Россиянын Сирияда көптөгөн позицияларга сокку бериши да Америка менен болгон келишүү негизинде болду. Себеби, Си-Эн-Эн 2015-жыл, 4-октябрда төмөнкү кабарды таркатты: «Орус армиясынын башкы штабынын аскерий жооптуусу генерал Андрей Картаполов 2015-жыл, 3-октябрь күнү кечинде «Сирияда орус аскерий аба күчтөрү тарабынан бутага алынган региондордун террорчулар жайгашкан аймактар экендиги туурасында бир аз убакыт мурда Америка аскерий командачылыгы тарабынан Москвага кабарланган болчу» деп билдирди. Орустардын ТАСС агенттиги билдиришинче, бул жооптуу

«АКШ өз ара байланыштар аркылуу бизди бул региондордо террорчулардан башка эч ким жоктугу туурасында эскерткен эле» деп да билдирди».

в) Россия жана Америка самолёттору ортосунда Сирия асманындагы аракеттердин ылайыкташтырылганы. Муну, ал тургай машыгуу деп да аташты: «Америка коргоо министрлиги «Пентагон» 2015-жыл, 3-ноябрда төмөнкүлөрдү билдирди: Америкалыктар жана орустар өздөрүнүн Сирия асманында операцияларды өткөрүп жаткан самолётторуна ар кандай окуянын алдын алуу үчүн түздөн-түз байланышуу мүмкүнчүлүгүн бере турган механизмди сыноодон ийгиликтүү өткөрүштү. Пентагондун маалымат катчысы Жефф Дэвис «шейшемби күнү Америка самолёттору орус самолёттору менен биргеликте даярдап коюлган байланыш каражатын Сирия асманында сыноодон өткөрдү» деди. Ал бул сыноонун «үч мүнөт» уланып «өз максаттарына жетишкени»не көңүлдү бурду». Өз кезегинде орус маалымат агенттиги да Россия куралдуу күчтөрү генералынын: «Америка жана орус аскерий аба күчтөрү Сирияда шейшемби күнү биргеликте машыгуу өткөрдү», - деген сөздөрүн келтирди. (Арабийя Нет: 2015-жыл, 3-ноябрь).

Ушуга ылайык, демек Америка жана орус самолёттору бардык тараптан тынч болгон асманда аракет кылууда: Америка авиациясы Сирияда тогут режимге кабарлап коюп бомбалап жаткан болсо, орус авиациясы да Сирия режимине кабарлап коюп бомбалап жатат. Орус самолёттору Сирия асманында Америка менен болгон келишүү негизинде ызгып жүрөт. Бул ызгып жүрүү Америка жана Россия аскерий аба күчтөрүнүн аракеттерди толук ылайыкташтырышы негизинде болууда. Ошентип, демек кагышуу күтүлбөйт. Себеби, Сирия асманында ызгып жаткандар бири-бирине дос. Алардын бүтүндөй айла-амалы Ислам жана мусулмандарга каршы каратылган.

(قَاتِلَهُمُ اللَّهُ أَيْ يُؤَفِّكُونْ)

«Аларды Аллах наалаттасын! Кандай гана адашууда!» [9:30]

А бирок, эгерде экөөнүн ортосундагы союздаштык бузулса ошондо кагышуу болот.

Экинчи: Саясий иштердин аскерий иштер менен бир учурда болуп жатканы:

Белгилүү болгондой, Сириядагы режим Американын малайы. Ошондуктан, Америка Сирияны өзүнүн кызыкчылыктарына кызмат кыла турган регион деп эсептейт. Америка азыр Башар алда качан эле кулаганын же кулоого жакын келип калганын, ошондуктан Америка кызыкчылыктарына кызмат кылууга жарабай турган бир абалда болуп калганын жакшы түшүнүп турат. Ошол себептен улам, Америка анын

ордун баса турган жаңы малайды издеп жатат жана бул жаңы малайды таба элегинде эски малайы кулап кетишинен коркуп жатат. Ошондуктан да Америка эски малайын түрдүү ыкмалар менен, ошону менен бирге, аскерий иштер менен да колдоп-кубаттап жатат. Америка мунун менен төмөнкү эки ишке жетишмекчи:

Биринчи иш: Тогут Башарды – Америка анын ордуна жаңы малайды тапканга чейин кулабастыгы үчүн – колдоп-кубаттоо. Америка анын ордуна жаңы малайды тапса ошондо боштукту Американын эсептерине туура келбей турган көрүнүштө толтуруу жүз бербейт. Экинчи иш: Сирия калкына тынымсыз басым өткөрүп, аларды Американын коалиция жана ал муьтадил деп атап жаткан топторду о.э. режимдин кээ бир жардамчыларынан турган куурчак альтернативаны кабыл алууга мажбурлоо.

Ошондуктан, Америка Сирияда башчылык кылып жаткан аскерий иштердин ыкмалары ар түрдүү болду. Ирандын, же анын Хизбинин, же Иран жардамчыларынын, же жакында бастырып кирген орус күчтөрүнүн ыкмалары ар түрдүү болсо да, бардыгы мына ушул багытка кызмат кылышат. Т.а. эң оболу Америка кызыкчылыктарын жүзөгө чыгарып турган жана Россияны да жаза-чараларын жеңилдетүү жана Украина маселеси боюнча ыраазы кыла турган саясий ишке чөйрө даярдоого кызмат кылат. Саясий чөйрөнү даярдоо үчүн аскерий иштер ушундай көрүнүштө күчөтүлүп жатат. Окуялар жараянын күзөтсөк бул иш ачык-айкын болот. Себеби, аскерий операциялар уланып жаткан бир мезгилде жолугушуулар да удаама-удаа болууда:

– 2015-жыл, 23-октябрда төрттүк: Россия, Кошмо Штаттар, Саудия жана Түркия ортосундагы биринчи жолугушуу болду. «Россиянын тышкы иштер министри Сергей Лавров мындай деди: «Венада 23-октябрь жума күнү болуп өткөн төрттүк: Россия, Америка, Саудия жана Түркия жолугушуусунун катышуучулары Сириядагы саясий операцияны чет өлкөдөн колдоп-кубаттоо мазмуну боюнча келишип алышты». Ал бардык министрлердин Сирияны суверендүү, илманий, бир бүтүн мамлекет катары сактап калуу зарыл экендигин бир добуштан макулдашканын айтты. Керри Венадагы төрттүк министрлеринин жолугушуусун «конструктивдүү жана жемиштүү» деп атады. «Блумберг» агенттиги Керринин: Тегеран Сирия кризисин жөнгө салуу боюнча өткөрүлө турган атайын сүйлөшүүлөргө кошулуу үчүн чакыруу кат алышы мүмкүн, деген сөзүн келтирди...» (Русиял Явм 2015-жыл, 23-октябрь).

– 2015-жыл, 29-октябрда болсо бул төрттүктүн экинчи жолугушуусу болуп өттү. «Венада 2015-жыл, 30-октябрь кечинде төрттүк жолугушуу болуп өттү. Анда Саудия, Түркия, Россия жана Кошмо

Штаттардын тышкы иштер министрлери чогулуп, Сириядагы кризиске чек коё турган саясий чечим жолдорун талкуулашты. Бирок, төрттүк министрлери жолугушуу аяктагандан кийин маалымат каражаттары үчүн эч кандай билдирүү беришпеди... Мындан мурда Американын тышкы иштер министри Жон Керри өзүнүн ирандык кесиптешин Мухаммад Жавад Зариф менен жолугушкан эле. Анын айтымында Вена сүйлөшүүлөрү тез саясий чечимге алып барбайт, бирок, бул сүйлөшүүлөр Сирияны тозоктон куткаруу үчүн эң жакшы учур болушу мүмкүн». (Арабийя Нет 2015-жыл, 29-октябрь).

Мында Американын өзү менен союздаштары жана малайлары т.а. Россия, Түркия, Саудия жана Иран ортосунда жолугушуулар болушуна жан үрөп умтулуп жатканы көрүнүп турат. Мындан көздөгөн максаты, бул топту толтуруу жана мына ошондон кийин Америка пландарын Европанын тоскоолдуктарысыз беймарал жүргүзүү! Ошондуктан, Америка Иранды бул жолугушууларга чакырууга катуу аракет кылды: «Америка 2015-жыл, 27-октябрда Иранды Венадагы жолугушууда катышууга чакыргандыгын жарыя кылды. Иран тышкы иштер министрлигинин өкүлү Марзия Афхам дароо «Биз бул чакырууну алдык жана бул сүйлөшүүлөргө тышкы иштер министри катыша турган болду» деп билдирди. (Шаркул Авсат 2015-жыл, 28-октябрь). Иш ушундан эле турбады, тескерисинче Америка Европаны – сүйлөшүүлөр учурунда анын проблема жаратышынан кутулуу үчүн жана мына ошондон кийин сүйлөшүүлөр өзүнүн союздаштары жана малайлары катышуусунда уланышы үчүн – биринчи жолугушуулардан алыстатууга аракеттенди. Франция мындан тынчсызданып калды. Ошондуктан каршы мамиле билдирүү катары француз тышкы иштер министри 2015-жыл, 27-октябрда «кечки тамакка» чакырды. Фабиус «кечки тамак» тышкы иштер министрлигинин штабында өткөрүлүшүн, анда Франциянын «Сирия кризиси менен мамиледе болуудагы шериктери» катыша тургандыгын айтты. Ал: «Чогулгандар бир бүтүн жана демократиялык Сирия үчүн калктын бардык катмарын урматтай турган саясий өткөөл мезгил жолдорун о.э. терроризмге каршы күрөшүбүздү колдоп-кубаттоо жолдорун талкуулашат» деп кошумча кылды. Бирок, Америка бул жыйынга көп маани бербеди. Себеби, Америка Жон Керринин ордуна анын орун басары Тони Блинкенди жиберди». (Би-Би-Си 2015-жыл, 27-октябрь). Франция өткөргөн бул жыйын Венадагы сүйлөшүүлөрдө орун ээлөө үчүн болгон бир аракет экендиги көрүнүп турат.

Эгерде сириялык качкындар кризиси жана анын таасирлери Европанын так борборуна көчүшү проблемасы жардырылбаганда эле (ал тургай качкындар кризиси европалыктарга Греция кризисин унуттуруп койду деген кеп-сөздөр да болду) Америка Европаны алыстатууну

улантууга дээрлик жетишип калган эле. Акыркы төрт айдын ичинде Европадагы маалымат каражаттарында негизги этибар ушул качкындар кризисине каратылды. Айрыкча, Британия жана Францияда ушундай болду. Ошондон кийин бул проблема ого бетер күчөп Европа үчүн, айрыкча Франция жана Британия үчүн Сирия кризисин көздөй өтүп бара турган бир «өтмөккө» айланды. Натыйжада Европанын Сирия кризисине тиешелүү жолугушууларда катышуудан башка айласы калбады. Ошого карабастан, күзөтүүчү адам олуттуу талкуулар Америка менен анын союздаштары жана малайлары т.а. Россия, Саудия, Түркия жана Иран ортосунда жүрүп жатканын анык көрөт.

– 2015-жыл, 30-октябрда он жети мамлекеттин кеңейтилген жолугушуусу болуп өттү. Анда Европа жана кээ бир башка мамлекеттердин о.э. БУУнун, Европа Союзунун жана Араб Лигасынын өкүлдөрү катышты. Бирок, бул жолугушуулардын жүрүшүнө өз өкүмүн өткөрө турган Америка экендиги, андан соң анын союздаштары жана малайлары экендиги алдын ала белгилүү болчу!

Бул жолугушуу жөнүндө келген эң көрүнүктүү нерселер төмөнкүлөр болду:

«Венада Сирия кризиси боюнча жаңы сүйлөшүүлөр бүгүн эртелеп жыйырма чакты мамлекеттин катышуусунда башталды. Алардын арасында Иран да бар. Бул сүйлөшүүлөр ушул кризисти жөнгө сала турган жана Асаддын өткөөл мезгил аркылуу кетишин кепилдей турган саясий чечимге жетишүүгө аракет кылуу боюнча өткөрүлүүдө. Жыйында Кошмо Штаттар, Россия, Саудия, Түркия, Кытай, Британия, Германия, Франция, Италия, Ливан, Иран, Иордания, Катар, Мисир, Амман, Ирак жана Эмираттардын өкүлдөрү катышууда. Анда БУУ жана Европа Союзунун өкүлдөрү да катышууда. Бул Сирия кризисин чечүүгө аракет кылып жаткан эл аралык жана регионалдык күчтөр менен Иран жанмажан катышып жаткан биринчи сүйлөшүүлөр болуп эсептелет». (Ал-Жазира Нет 2015-жыл, 30-октябрь). Бул жыйын көбүрөөк ыраазы кылуу жыйынына, айрыкча Европага жакыныраак болду... Эки аптадан соң кийинки жыйын өткөрүлө тургандыгы жарыя кылынды.

– 2015-жыл, 14-ноябрда жыйын болуп өттү. Анын билдирүүсүндө төмөнкүлөр келди: «17 мамлекеттин өкүлдөрү о.э. Европа Союзу, БУУ жана араб мамлекеттери лигасынын өкүлдөрү Вена жолугушуусунда Сирияда алты айдын ичинде өткөөл мезгил өкмөтүн түзүү жана 18 айдын ичинде шайлоолорду өткөрүү үчүн анык белгиленген күн тартибине келишип алышты, Башар Асаддын тагдыры туурасындагы келишпестиктерге карабастан, ушуга келишип алышты. Венадагы эл аралык жыйын ишемби күнү, Кошмо Штаттар жана Россия катышуусунда башталган эле. Максат – бир дипломатиялык булактын

билдиришинче – Париждеги чабуулдардан жана Башар Асаддын тагдыры туурасындагы келишпестиктерден кийин Сириядагы жаңжалга тиешелүү бир саясий чечимди табууга аракет кылуу. Бул 15 күндүн ичинде өткөрүлүп жаткан экинчи эл аралык жыйын. Ал эң кеминде 128 адам өлтүрүлгөн Париж чабуулдарынан бир нече сааттан кийин болуп өтүүдө». (Арабийя Нет 2015-жыл, 14 ноябрь, Вена – Франс Пресс).

«Германия министри да өз кезегинде төмөнкүлөрдү айтты: «Бул иш дагы деле жетишүү узак болгон иш болуп жаткан болсо да, бирок бардык тараптар сүйлөшүү столунун айланасында чогулушту». Керри болсо өзүнүн орус кесиптеши Сергей Лавров жана БУУнун Сирия маселеси боюнча өкүлү Стефан де Мистура менен биргеликте өткөргөн маалымат жыйынында мындай деди: «БУУнун Коопсуздук кеңешинин туруктуу беш мүчөсү Сирияда ок атууну токтотууну жана 18 айдын ичинде шайлоолорду өткөрүүнү жактап токтом чыгарууга ыраазылык берди». (Имаротул Явм 2015-жыл, 14-ноябрь).

Ошентип, демек аскерий иштер уланууда, сүйлөшүүлөр да уланууда. Булардын бардыгы Американын багыттоосу менен болууда. Американын мындан көздөгөн максаты, биз азыр эле айтып өткөн төмөнкү эки максатка жетишүү:

Биринчи: Тогут Башарды – ал Америка анын ордуна жаңы малайды тапканга чейин кулабастыгы үчүн жана мына ошондон кийин боштук Американын эсептерине туура келбей турган көрүнүштө толушу жүз бербестиги үчүн – колдоп-кубаттоо...

Экинчи: Сирия калкына тынымсыз басым өткөрүп, аларды Американын коалиция жана ал муьтадил деп атап жаткан топтордон о.э. режимдин кээ бир жардамчыларынан турган куурчак альтернативаны кабыл алууга мажбурлоо.

Кошмо Штаттар Сирияда түшүп калган кыйын абал төмөнкүдөй, Америка бир нече куурчактарды даярдады. Мисалы, өзүнүн малайларынан турган коалиция деген нерсени жана башка түрдүү куурчактарды даярдады. Бирок, бул куурчактардын эч бири Сирия ичкерисинде кабыл алынбады. Ошондуктан, Америка өзүнүн аскерий операцияларын күчөтүп жатат. Бул операциялар түздөн-түз Американын өзү тарабынан, же Иран жана анын Хизби тарабынан ишке ашырылып жатат. Жакынкы күндөрдөн баштап болсо, Россия тарабынан ишке ашырылууда. Булардын бардыгы Америка тарабынан Сирия калкына – аларды мурдагы малай Башардын ордуна келе турган жаңы куурчак малайларды кабыл алууга мажбур кылуу максатында – басым өткөрүү үчүн болуп жаткан аракеттери.

Үчүнчү: Сирия боюнча күтүлүп жаткан чечим:

Сирияда болуп жаткан окуяларга, алардын эл аралык, регионалдык жана жергиликтүү майданга болгон алакасына терең назар таштоо күтүлүп жаткан чечим төмөнкүдөй болушун ачыктап берет:

1 – Сирия режими Башардын атасынын доорунда да Америка малайы болуп келген, Башар доорунда да ушундай болуп калууда. Муну ашыкча чечмелеп түшүндүрүп отуруунун кереги жок.

2 – Колонизатор кафирлер өздөрүнүн малайларын – эгерде өз ролун аткарып бүтүп, алардын кызыкчылыктарын ишке ашырууга кудуреттүү болбой калышса – бир керексиз буюм сыяктуу алыска ыргытып жиберешет.

3 – Бирок, бул кафирлер ал кезде ошол эски малайдын ордун баса турган жаңы малайды табууга жан үрөп аракет кылышат...

4 – Бул жерде Америка түшүп калган кыйын абал бар. Себеби, Америка даярдаган куурчак альтернативалар жана коалиция сыйкырчынын айла-амалы болуп чыкты, сыйкырчы болсо кайда барса нажат таппайт.

5 – Американын азыркы малайынын ордуна кийинки малайды табуу аракети жокко чыкты. Ошондуктан, Америка Башардын жаңы малайды тапканга чейин өлүшүнөн, натыйжада боштукту мусулмандар толтурушунан коркуп калды.

Мына ушул ачыктоодон белгилүү болгондой, күтүлүп жаткан чечим төмөнкү үч иштин бири болот:

– Американын сүйлөшүүлөрдү, Женева 1-2-3тү, Вена 1-2-3тү жана башкаларды созууну улантышы... Сүйлөшүү мөөнөттөрүн бир айдан кийинкиге же эки айдан кийинкиге созуу... Бир жыл же эки жылга болжолдонгон убактылуу башкаруу... Америка адамдар тарабынан кабыл алына турган жана өзүнүн кызыкчылыктарын ишке ашырып берүүгө кудуреттүү болгон альтернативдүү малайды табышын күтүп ушундай кылат. Учурда Башарды – ал мезгилинен мурда жок болбостугу үчүн – колдоп-кубаттоону улантат. Муну өзү тарабынан о.э. малайлары Иран жана анын топтору, Россия жана анын топтору тарабынан ишке салына турган түрдүү шайтаний колдоп-кубаттоо ыкмалары менен ишке ашырат.

– Американын бийликке өзүнүн коалиция жана муътадил топтордон турган куурчактарын эл аралык күч же башка күч менен зордоп алып келиши. Бул куурчактар Аллах Субханаху ва Росулу ﷺ га каршы согуш ача турган илманийликти жарыя кылышат.

– Бийликти анын ишенимдүү калкы, Дарул Ислам борбору болгон Шам калкы өз колуна алышы. Ошондо алар колонизатор кафирлерди, алардын куурчактарын жана илманийликтерин эзип, жанчып таштайт жана Ислам башкаруусун, рошид Халифалыкты курушат. Натыйжада

Ислам жана анын калкы азиз, куфр жана анын калкы болсо кор болот. Азиз, Ҳаким Зат:

﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾

«Дагы айткын: Акыйкат (т.а. Ислам) келди жана батыл (т.а. куфр) өчүп- жоголду. Себеби, батыл жоголуучу нерсе» [

17:81]

деп айткандай болот. Анткени, Шам калкы жана алардын Исламдагы бардык боордоштору Аллахтын күч-кудурети менен Шам жеринде Ислам башкаруусу гана болушуна ыраазы болот, андан башка бардык башкарууга эч качан жол беришпейт. Алар Укоб роясын т.а. Расулуллах ﷺ роясы болгон «ла илаха иллаллах Мухаммадур Расулуллах» роясын гана кабыл алышат, андан башка бардык рояны четке кагышат. Мына ошондон кийин алар Шам жерин малайлар жана колонизаторлор ыпыластыгынан тазалашат.

Төртүнчү: Париж чабуулдарынын таасири жана алардын Вена жолугушуусу менен бир мезгилге туура келгени:

Эми Вена жолугушуусунун Франциядагы жардыруулар менен бир мезгилге туура келип калганына келсек, жолугушуу жардыруулардан бир нече сааттан кийин болуп өттү. Бул бир мезгилге туура келүүнүн атайылап кылынганы же Вена жолугушуусуна күчтүү таасир кылышы ыктымалынан алыс. Ал болгону Американын бул чабуулдардан пайдаланып калышы көлөмүнчө гана таасирин тийгизиши мүмкүн. Америка Францияны Башар режимине каршы согушууну талап кылуудан тыйып коюу үчүн, балким Башардан алыста терроризм деп аталып жаткан нерсеге каршы согушуу менен алек болушу үчүн бул чабуулдардан пайдаланышы мүмкүн. Себеби, мына ошондо Башар – Америка анын ордуна жаңы малайды тапканга чейин – өз ордунда кала берет. Франция Американын режимге каршы эмес, тескерисинче, терроризм деген нерсеге гана абадан чабуул кылууга чектелишине каршы чыгып келе жаткан эле. Эми болсо Франция режимге эмес, терроризм деген нерсеге бүтүндөй этибарын карата турган болуп калды... Булардын бардыгы Американы Сирия жаатында Шам калкы талап кылып жаткан Халифалыктын ордуна өзүнүн «баштыгында» жаткан илманий чечимди пайда кылуу үчүн өзүнүн тил бириктирүү фитналары торун токууга аракет кылууга мажбур кылат. Америка Башардын – жаңы малайды тапканга чейин – бийликте калышына ишеним пайда кылып кадыржам болмоюнча ушуга аракет кыла берет. Кадыржам болгондон кийин фитна торун токуудан кутулат. Буга Башарды Иран жана анын Хизби, алардын топтору жана малайлары менен, жакындан баштап болсо Россия менен колдоп-кубатталгандан кийин о.э. Франция коркунучун режимден алыстаткандан кийин жетишмекчи.

Бул бир тараптан ушундай. Башка тараптан болсо Обама бул чабуулдардан өзүнүн демократиялык башкаруусунун жүзүн шайлоолордун астында чырайлуу кылып көрсөтүүдө пайдаланды. Себеби, Обаманын Франция менен анын террорчу уюм жана терроризмге каршы чараларында жанма-жан туруу жөнүндөгү билдирүүлөрү күчөгөнү күзөтүлдү! Обама Америкада болуп өтө турган шайлоо кампаниясы учурунда терроризмге каршы күрөштө бекем болуп көрүнмөкчү. Себеби, анын республикачы атаандаштары «Обаманын демократ өкмөтү терроризмге каршы зор кубат менен күрөшпөй жатат» деп айыптап келе жатышат. Бул болсо, шайлоодо коомчулуктун демократтарды колдоп-кубаттоосуна таасирин тийгизет. Америка тышкы иштер министри Жон Керринин 2015-жыл, 13-ноябрда, Тунисте айткан сөздөрү ушул мааниде болду. Париж чабуулдары ошол күнү жүз берди. Керри: «ИШИМдин саналуу күндөрү калды», - деди. Ал муну Жон Жихадий аттуу кимсе бутага алынганына коментарий берүү учурунда айтты. Американын өзү машыгуудан өткөрүп жаткан күчтөр жөнүндө жар салышы, Сирияда ИШИМ уюмуна каршы жеңиштерге жетишип жатканы да кудум ушул мазмунда.

Бул жерде көңүл буруу зарыл болгон дагы бир иш бар. Ал төмөнкүдөй, Батыш Париждеги чабуулдардан Исламга каршы «согуш жарыя кылууда» пайдаланды. Себеби, Батыш «карапайым жарандарды өлтүрүүнүн артында Ислам турат» деп дааба кылды. Акыйкатта болсо, согушпай жаткан карапайым жарандарды бутага алуу Ислам көз карашынан караганда шариятка тескери иш экендиги собит акыйкаттардан жакшы белгилүү. Анткени, Ислам бүтүндөй тарыхта жана Расуллалах ﷺ доорунан баштап согуштук абалда болбогон карапайым жарандарды согуш кырсыктарынан коргоого умтулуп келди. Т.а. Ислам өздөрүн коргоо үчүн зарыл болгон согуштук куралга ээ болбогон алсыз, карапайым жарандарды куткарууга буюрат. Ал тургай, согуштарда, душман менен бетме-бет келген учурда да Расуллалах ﷺ исламий кошуунга буйрук кылып:

«وَلَا تَقْتُلُوا امْرَأَةً، وَلَا وَلِيدًا، وَلَا شَيْخًا كَبِيرًا»

«Бирер аялды, жаш баланы жана кары адамды өлтүрбөгүлө», - деген эле. Рошид халифалар да ушуга буюрушат эле. Мисалы, Абу Бакр رضي الله عنه кошуун командачысына төмөнкүлөрдү насаат кылып буйруган эле: «Силер өздөрүн мына ушул ибадатканаларга туткун кылган (т.а. ибадатканалардан чыкпай турган) коомдорго дуушар болосуңар, аларга да, ибадатканаларына да тийбегиле... бирер карыны, аялды, жаш баланы өлтүрбөгүлө, гүлдөгөн жайларды кыйратпагыла...». Умар رضي الله عنه да кошуун командачысына төмөнкүлөрдү насаат кылган эле: «Кишенге салбагыла, алдап кыянат кылбагыла, мусла кылбагыла (өлтүрүлгөндөрдүн

мүчөлөрүн кеспегиле), бирер аялды, жаш баланы жана карыны өлтүрбөгүлө...». Мусулмандар, ал тургай согуштарда да ушундай болушкан. Алардын душман менен согушуп жаткан атчан жоокери эгерде душмандын колунан кылыч түшүп кетсе, качан ал кылычын алганга чейин күтүп туруп, ошондон кийин гана бетме-бет алышууда азиздик, баатырдык даражасында туруп өлтүрөт эле. Булар Исламдагы собит-катъий акыйкаттар, Батыш аларды мусулмандар тарыхынан жана фатх-жеңиштеринен өтө жакшы билет. Бирок, колонизаторлор мына ушул окуялардан Ислам жана мусулмандарга каршы кек-душмандыкты багыттоодо пайдаланышууда. Ал сокурларча кек-душмандык. Эгерде алардын өзү бул кылмышты кылышканда – алардын мындай кылмыштары болсо өтө көп – мындай ызы-чуу салбастан, тескерисинче аны актап жар салышат эле. Эгерде бирер мусулман кылмыш кылып койсо аны дароо өздөрүндөгү исламий диаспорага жабыштырышат, ошону менен эле чектелбестен Исламдын өзүнө чабуул кылышат. Муну кечээ да, бүгүн да күзөтүп турабыз. Бул эч бир шек-күмөнсүз сокурларча кек-душмандык болуп, ал Халифалык тикеленгенден кийин гана өчүрүлөт. Мына ошондон кийин Халифалык ар бир мазлум үчүн ар бир тогуттан өч алат. Натыйжада Халифалык нуру бардык тарапка жайылат, анын жакшылыгынан баары пайдаланат. Мусулмандар өлкөлөрү эле эмес, бул дүйнөдөгү ар бир тирүү жан андан пайдаланат.

﴿وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Аллах өз ишинде үстөмдүк кылуучу, бирок адамдардын көпчүлүгү (муну) билишпейт»

[12:21]

6-сафар, 1437-х.

18-ноябрь, 2015-м.

Сирия жана Ливия майданындагы саясий өзгөрүүлөр

Суроо: Сириядагы акыркы келишимге тиешелүү иштердин жараянын күзөтүүдөн Америка Сирияда оппозиция жана режимден турган илманий өкмөттү орнотуу үчүн бул ирет сулх ишинде жана сүйлөшүүлөрдү өткөрүүдө олуттуу аракетке киришкендей көрүнүүдө. Бул туурабы? Бул нерсе Америка малай Башардын ордуна жаңы малайды алып келүү пикиринен кайтканын жана Башардын бийликте калышына таянып жатканын түшүндүрөбү?

Уруксат берсеңиз, дагы бир суроо бермекчимин. Ливиядагы кырдаал чечимге жакындашары менен дагы кайрадан чаташып жатат. Мисалы, алар Схиратта келишип алышкан жана бул келишим Табрук парламентин мыйзамдуу деп моюнга алды, бул болсо, Табрук үчүн утуш болду... Ошого карабастан, ал (парламент) өкмөткө ишеним көрсөтүүнү кечиктирип жатат. Акыйкатта болсо, Сарраж министрлердин санын 32ден 18ге азайтуу менен алардын талабын кабыл алды. Ушундай болгон соң, бул кечиктирүүнү кандай түшүнүүгө болот? Аллах сизге жакшылык тартуу этсин.

Жооп: биз 2016-жылы 19-январда «Ливия кризисиндеги акыркы окуялар» деген «суроо-жоопту» чыгарып, Ливия проблемасын ачыктап берген элек... Сирия жөнүндө да 2015-жылдын 11-декабрында Эр-Рияд конференциясы жана сүйлөшүү комитетин түзүү жөнүндөгү «Бири-бирине байланышкан эки жамандык...» деген баракчаны чыгарган элек. Ал эми, 2016-жылы 24-февралда «Америка, кийин Россия режимди сактап калуу үчүн Мюнхенде кандуу жиптер менен токуган тынчтык келишими...» деген темада дагы бир баракчаны чыгарып, азыркы тынчтык келишими жана сүйлөшүүлөр темасын ачыктап бердик. Бул баракчаларда тема кеңири ачыкталгандыктан андан жоопту түшүнүп алууга болот. Себеби, окуялар картасы биз ошол чыгарылган баракчаларда баян кылган негизги багыттын алкагында калды. Ошондой болсо да, кошумча баян жана түшүндүрмөнү сунуштаймын. Бирок, оболу бул күрөштөгү Сирия менен Ливия ортосундагы айырманы түшүндүрүп өтөмүн:

Ливия маселеси Сирия маселесинен айырмаланат. Себеби, Сириядагы күрөш Америка, союздаштары жана тарапкерлери менен Сирия калкынын ортосундагы күрөш. Ал Америка менен башка ири мамлекет ортосундагы күрөш эмес. Россия бир ыпылас келишим боюнча Америка планын аткарып жатат. Путин Америкага Сирияда көрсөткөн бул кызматы себептүү Америка аны Украина проблемаларынан тынч коёт деп ойлоодо... Европа болсо Американын айланасында тегеренип, Америка эмнени айтса ошону тоту куштай сайрап жатат. Европанын

максаты – олжодон бирер нерсеге же нерсенин бирер бөлүгүнө ээ болуу! Себеби, Россия жана Европа таасир Американын колунда экенин жакшы түшүнөт. Ошондуктан, бул эки колонизатор Американын Сириядагы таасирин чыгарууга үмүттөнбөйт... Т.а. бул күрөш Америка менен сириялык момун мусулмандар ортосундагы күрөш болуп эсептелет.

Ливияга келсек, күрөш – Америка менен Европа ортосундагы, айрыкча Британия жана кандайдыр бир даражада Франция ортосундагы, андан соң бир аз Италия ортосундагы таасир талашуу күрөшү... Ошондуктан, Америка Сирия калкы Сирия козголоңунун беш жылында Америка пландарына каршы бекем турганын көрүп эс-учун жоготту. Бирок, Америка Ливия жаатында Европага каршы күчтүү экенине кадыржам. Ошондуктан, ал ушул кубат себептүү Европага каршы кадыржамдык менен күрөшүүдө...

Бул айырманы баян кылганыбыздан кийин суроодо келген нерселер боюнча дагы да көбүрөөк баян жана түшүндүрмө берип өтөбүз:

Алгач: Сирия маселеси:

1 – Американын келишим жана сүйлөшүүлөр маселесинде олуттуу аракетке түшкөнүнө келсек, бул – туура. А бирок, «Америка малай Башардын ордуна жаңы малайды алып келүү пикиринен кайтты» деп айтуу туура эмес. Себеби, Америка бул малайынын ордуна башка малайды тапкан учурда Башардын милдети бүтөт. Америка бул малайлардын тарапкерлерине карата да буга чейин кудум ушундай кылган. Мунун баяны төмөнкүдөй:

Америка келишим, ок атууну токтотуу, согуштарды токтотуу, душмандык операцияларды токтотуу деген аталыштар астында бул козголоңду токтотуу жана аны жок кылуу үчүн бүт басымын ишке салды. Ушул максатта Женевада, Венада жана Эр-Риядда конференцияларды өткөрдү, Коопсуздук Кеңешинде резолюцияларды чыгартты. Буга кошумча, Америка козголоңду өзүнүн малайы Башар, Иран жана анын Ливандагы Хизби о.э. Россия тарабынан ишке ашырылган аскерий операциялар менен муунтууга да аракет кылды. Американын өзү да түздөн-түз аралашты о.э. «Ислам Мамлекети уюмуна жана терроризмге каршы күрөш» деген шылтоо менен эл аралык коалиция чүмбөтү астында башка мамлекеттерди да шерик кылып согушка тартты. Ошентип, Америка 2016-жылы 12-февралда Мюнхен жолугушуусунда өзү үчүн чыгуу жолун тапты. Бул жолугушууда Америка козголоңду ок атууну токтотуу келишими менен бир апта токтотууга аракет кылды. Бул ишке ашпаган соң, Америка мамлекеттик катчысы Керри орус кесиптеши Лавров менен 2016-жылы 22-февралда жолугушту. Экөөсү ортоктош билдирүүдө согуштарды токтотуу 2016-жылы 27-февраль түн жарымдан тартып күчкө киришин жарыялашты. Булардын бардыгы Американын

илманий долбоорун сүйлөшүүлөрдө макулдатуу үчүн кириш сөзү болду. Америка бул сүйлөшүүлөрдү Женевада кийинки күндөрү олуттуулук менен даярдады... Ал ушул багытка кызмат кылган иш-чараларды көргөндүгү Американын олуттуу экендигине далил болот. Америка айрыкча 2015-жылдын 9-10-декабрынан баштап ушундай чараларды көрдү. Себеби, Эр-Рияд конференциясы болуп өттү. Бул конференция режим менен сүйлөшүүлөрдү өткөрүү үчүн сүйлөшүү комитетин түзүү үчүн өткөрүлдү. Ушул чаралардын айрымдары:

1. Америка сүйлөшүүлөргө эч бир каршылыксыз мажбурлай турган абалды пайда кылуу менен Сирия ичинде өзүнүн малайлары Түркия жана Саудия таасири менен бир демөөрчү даярдады:

а) Америка Саудияга малайлар жана тарапкерлерди, айрыкча куралдуу отряддардан ушундай кимселерди Эр-Риядда чогултуп сүйлөшүү комитетин түзүү милдетин жүктөдү, муну акча жана курал-жарак берип ишке ашырууну буйруду. Америка буга жетишти жана акыретин башкалардын дүнүйөсүнө саткан кимселерден ушул комитетти түздү. Ошентип, Америка Сирия козголоңу башталгандан бери алгачкы жолу, бир башкарууда режим менен шерик болуу үчүн сүйлөшүү алып барууну кабыл алган куралдуу отряддарды сүйлөшүү комиссиясынын курамына киргизүүгө жетишти: «Бейшемби күнү өткөргөн маалымат конференциясында Булуң изилдөөлөр борборунун башчысы Абдулазиз Сакар оппозициядан бир делегация январь айында режимдин делегациясы менен жолугушарын айтты. Келишимде 32 мүчөдөн турган жогорку кеңеш түзүлүшү көрсөтүлдү, алардын ону отряддардын мүчөлөрү, тогуз адам коалиция мүчөлөрү, беш адам координациялык кеңештин мүчөлөрү, сегиз адам көз карандысыз кишилер». (Ал-Жазира нет, 2015-жыл, 11-декабрь). Сүйлөшүүчүлөр мындан мурун чет өлкөдө жашаган жана Сирия ичинде баш баанеги жок кимселерден турган... Ошондуктан, кеңештин курамына кирген ушул отряддар адамдарды, айрыкча аларды колдоп-кубаттап келген адамдарды жардамсыз таштап койду. Ушул адамдар «бул отряддар бизди тогуттан куткарат» деп аларды колдоп-кубаттап келишкен!

б) Эрдоган Сирияда Америка долбоорун ишке ашыруу үчүн жана Сириядагы отряддарды сулхка жана сүйлөшүүгө катыша турган оппозициядан бир кеңеш түзүүгө ыраазылык берүүгө көндүрүү үчүн Саудияга барып сулх жана сүйлөшүүлөр темасын талкуу кылды: «Түркия президенти Эрдоган шейшемби күнү Саудияга келди, бул сапардын алкагында ал жооптуулар менен региондогу маселелерди, айрыкча Сирия жана Яман маселесин талкуулашат. Эрдоган Эр-Рияддагы король Халид эл аралык аэропортуна келери менен Ямаа сарайына барды. Ал жерде

аны Саудия королу Салман ибн Абдулазиз тосуп алды. Саудия расмий маалымат агенттиги». (Кудс, 2015-жыл, 29-декабрь).

в) Америка сүйлөшүүчүлөр үчүн – аларды өзүнүн чечимине көндүрүп «колго үйрөтүү үчүн» – даярдык жыйындарын өткөрдү. Америка иштер ал каалагандай нукта бара жатканын көргөн соң, Түркия менен Иранды өз ара жакындаштырды. Ошондуктан, Түркия менен Ирандын бири-бирине карата курч билдирүүлөрүнө карабастан, Давутуглу Иранга барды. Анын бул сапарынан Түркия менен Ирандын Сириядагы отряддарына болгон таасиринен Американын Сирия жаатындагы долбоорун ишке ашыруу үчүн пайдаланууда өз ара келишип алуу көздөлгөн... «Түркия премьер-министри Ахмет Давутуглу 4-мартта бир нече министрлерден турган делегация менен Ирандын борбору Тегеранга келди. Бул – түрк премьер-министринин Иранга жасаган эки жылдан берки алгачкы сапары... Ирандын «Фарс» агенттиги билдиришинче, түрк премьер-министри ирандык ири жооптуулар менен жолугушуп өнүгүү жана эки мамлекет ортосундагы экономикалык жана соода кызматташтыгын бекемдөө жолдорун талкуулашат...». (Россия Сегодня, 2016-жыл, 4-март). Бул малайлардын ушул сапарды тамтыгы чыккан сөздөр менен чүмбөттөшү ачык-айкын-көрүнүп турат. Алар бул жолугушуу соода максатында өткөрүлдү деп маалымдашты. Буга, ал тургай, эң аңкоо адамдар да ишенбейт!

2. Америка сүйлөшүүлөргө региондогу жана Сирия ичиндеги чөйрөнү даярдоо үчүн өзүнүн малайларынын мына ушул ыпылас саясий иштери учурунда өзүнүн долбоорун ишке ашыруу үчүн түрдүү көрүнүштөрдө басым өткөрүүчү чөйрөнү пайда кылууга аракет кылды. Бул иштер Америка сунуштап жаткан сүйлөшүү чечими Сирия үчүн эң жакшы чечим деп көрсөтүү үчүн акыйкаттарды бурмалоодон баштап, Америка тарабынан, же аны менен ыпылас келишим боюнча биргеликте аракет кылып жаткан Россия тарабынан, же Американын регионалдык жана жергиликтүү жүгүртөктөрү тарабынан ишке ашырылган аскерий операцияларга чейинки иштерди камтыйт. Бул иштердин айрымдары ушулар:

а) Америка Сирия калкы эки варианттын бирин тандашы керек: сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү аркылуу Американын Сирия боюнча илманий долбооруна ыраазы болушу керек же Сириянын бөлүнүп кетишин тандашы керек деген пикирди синдирүүгө астейдил аракет кылды... Америка Сирия калкы бөлүнүп кетүүнү каалабастыгын жакшы билет. Ошондуктан, Америка сириялыктар анын режим менен оппозиция ортосундагы ортоктош башкарууну түзүү жөнүндөгү илманий долбоорун макулдоо үчүн сүйлөшүүгө киришет деген ойго келди. Америка аларды ушул пикирге ишендирүү үчүн төмөнкүнү ишке ашырды: Америка менен

Россия биргеликте бөлүп таштоо жөнүндө сүйлөшүүлөргө барууга мажбурлаган билдирүүлөрдү берди. Бул билдирүүлөр сүйлөшүүчүлөрдү кабатырга салып, Сирия калкына каршы катаал чөйрөнү пайда кылды. Ал «Эгер, Сирия калкы Американын режим менен оппозициядан турган илманий мамлекетти куруу жөнүндөгү долбооруна ыраазы болбосо, Сирия бүтүн абалда сакталып калбайт, тескерисинче бөлүп ташталат» деген чөйрө эле... Ушундай максатта Керри мындай деп билдирүү берди: «Эгерде, узак күтө турган болсок убакыт өтүп, Сириянын бүтүн абалда калышы колдон чыгышы мүмкүн». (Рейтер, 2016-жыл, 23-февраль)... Россия болсо федерация жөнүндө сайрай баштады. Мисалы, Россия тышкы иштер министринин орун басары Сергей Рябков ушуларды айтты: «Москва Сирия сүйлөшүүлөрүнө катышып жаткандар федерациялык республиканы тургузуу пикирине келишет деп үмүттөнөт. Себеби, ал – күрттөрдүн талабы». (Хадас каналы, 2016-жыл, 29-февраль)... Булардын бардыгынан оппозициянын атынан сүйлөшүү жүргүзүп жаткандарга басым өткөрүп, Америка орното турган саясий режимге ыраазылык берүүгө мажбур кылуу көздөлгөн. Америка жана анын союздаштары Сирия калкы бөлүнүүнү четке кагып жатышкандай эле Американын илманий долбоорун да четке кагып жатышканын унутуп койду же өзүн унутканга салышты. Сирия калкы бул эки долбоорду тең Америка иштеп чыккан эки карамүртөздүк деп эсептешет. Ошондуктан, бул эки долбоорду Үммөткө кыянаттык кылып жаткан чыккынчылар гана колдойт. Бул чыккынчылар – Аллахтын уруксаты менен – шексиз жок болуп кетишет...

б) Сүйлөшүүлөр учурунда орустун баскынчылык чабуулдары ого бетер күчөдү. Бул сүйлөшүүчүлөргө – алар Америка долбоорун макулдоо үчүн сүйлөшүү алып барууну кабыл алууга мажбур экендиктери, антпесе бул чабуулдар дагы күчөшү туурасында – жолдонгон «ишарат» эле. Ошондуктан, орустардын баскынчылык чабуулдары 2016-жылы 1-февралда башталган Женева-3 сүйлөшүүлөрү учурунда этибарды тарта турган көрүнүштө күчөдү. Бул чабуулдар Халабды курчоого алууда дагы да курчуду. Бул сүйлөшүүчүлөргө басым өткөрүүнүн бир жолу эле...

в) Сүйлөшүүлөрдү четке кагып жаткан бардык адамдарды коркутуп ишарат кылуу. Ушул мазмунда Керри 2016-жылы 24-февралда мындай деди: «Альтернатива план жөнүндө – эгер сүйлөшүүлөр онунан чыкпаса – маанилүү бир талкуу бар». (Рейтер, 2016-жыл, 24-февраль). Жубайр да өзүнүн бул «устазынын» сөзүн тоту куштай сайрап мындай деди: «... Эгер, сулхту узартууга жетише албасак – Америка мамлекеттик катчысы айткандай – башка варианттар бар. Бул жерде «б» планы бар. Эгерде, Сирия режиминин же союздаштардын олуттуулугу жок экени анык болуп

калса, анда, жогорудагы башка вариант жүзөгө келет жана ага чоң маани бериле турган болот». (CNN, 2016-жыл, 28-февраль).

Жогоруда айтылгандардан белгилүү болгондой, Америка Сирия жаатындагы өзүнүн илманий долбоорун ишке ашыруу үчүн сулх жана сүйлөшүүлөр маселесинде чындап эле олуттуу аракет алып барды.

Бул иштер режим менен сүйлөшүүнү улантуу үчүн оппозициядан сүйлөшүүлөр комитетин түзүүнү актаган шылтоо жаратууда ийгиликтүү чыкканы көрүнүп турат. Себеби «БУУнун Сириядагы атайын өкүлү Стаффан де Мистура кечээ Сириядагы жаңжалды токтотуу максатындагы сүйлөшүүлөрдүн жаңы баскычы Женевада 14-марттан 24-мартка чейин ушул эл аралык уюмдун колдоосу астында өткөрүлүшүн жарыялады...». (Эр-Рияд, 2016-жыл, 10-март). Ошондон кийин оппозициянын сүйлөшүүлөр комитети бул сүйлөшүүлөргө ыраазылык берилиши үчүн чөйрөнү даярдоого киришти. «Сирия оппозициялык отряддардын өкүлү болгон сүйлөшүүлөр жогорку комитети (кеңеши) 2016-жылы 9-март күнү билдиришинче, бул комитет БУУ тарабынан тынчтык сүйлөшүүлөрү жөнүндө сунушталган иштер жадыбалын алгылыктуу деп билет жана өкмөт күчтөрүнүн сулхту бузган абалдары азайганын билдирет. Сүйлөшүүлөр жогорку комитетинин расмий өкүлү Салим Мусаллиттин айтымында, комитет жакында Женевада өткөрүлө турган сүйлөшүүлөрдө катышуу жөнүндө чечим кабыл алат». (AFP, DW, 2016-жыл, 9-март). Ошондон кийин «Россия Сегодня» сайты 2016-жылы 11-мартта ушул кабарды таратты: «Сирия оппозициясынын сүйлөшүүлөр жогорку комитети эмдиги дүйшөмбү күнү Женевада өткөрүлүшү күтүлүп жаткан сүйлөшүүлөр раундуна катыша тургандыгын жарыялады». (Россия Сегодня сайты, 2016-жыл, 11-март).

2 – Ал эми, Американын альтернатива малайды издөөдөн баш тарткандыгына келсек, бул, туура эмес... Себеби, Башар Сирияда туруктуу башкарууну – Америка кызыкчылыктарына кызмат кылган көрүнүштө – кепилдөө кудуретин жоготту. Ошондуктан, Америка анын өткөөл баскычта гана калышын каалап жатат. Себеби, Америка өткөөл мезгилде Башарга караганда азыраак карамүртөз болгон, адамдарды алдай алган, адамдарга жылмайып Америка кызыкчылыктары ишке ашыра алган жаңы малайды издей алат! Себеби, Американын бүткүл ою – Сирияда дагы бир малай илманий башкарууну тургузуу. Бул башкаруу Америка кызыкчылыктарына кудум Башар жана анын атасы кылгандай кызмат кылышы керек. Ал тургай, Америка имиш кылып таратып жаткан ыпплас бөлүнүүгө таянышы ыктымалдан алыс. Эгерде, Америка азыркы малайы Башардын ордуна кийинки альтернатива малайды орнотко албаса, ошондо Америка бул ыпплас планга таянышы мүмкүн... Ошондуктан, азыр Америка үчүн маанилүүсү – ок атууну токтотуу. Себеби, ошондо

Америка Башардын ордун ээлей турган жаңы малайды тапканга чейин режим жана оппозициядан турган өзүнүн долбоорун ишке ашырууга бемарал аракет кыла алат... Америка бул ок атууну токтотууну жана оппозициянын бул шартка моюн сунушун – анын таасирине жана Шамдагы малайларына каршы көтөрүлгөн бул козголоңго каршы күрөшүүдө – беш жылдан бери жетишкен эң чоң утуш деп эсептөөдө. Айрыкча, Америка исламий деп аталып жаткан кээ бир отряддарды бул сулхту жана сүйлөшүүлөрдү кабыл алууда шерик кылууга жетишкени үчүн муну чоң утуш деп эсептөөдө... Россия да муну чоң ийгилик жана режимди бекемдөө үчүн бир мүмкүнчүлүк деп эсептеди. Ошондуктан, Россиянын БУУдагы өкүлү Виталий Чуркин «Коммерсант» гезитине берген интервьюсунда Мюнхен келишимине түшүндүрмө берип: «Дамаск бул нерсе Сирия үчүн ушунча ойрондулуктардан турган беш жылдан кийинки жападан-жалгыз ыңгайлуу учур экенин түшүнөт деп үмүттөнөмүн», - деди. (Франс Пресс, 2016-жыл, 19-февраль). Ошондон кийин Башар Асад ок атууну токтотууга даяр экенин жарыялады.

3 – Булар Америка, Россия жана алардын малайларынын эсеп-китептери... Ал эми, Сирия калкынын эсеп-китептери башкача болуп, кафир колонизаторлордун жана алардын малайларынын, алар сызган сызыктан чыкпай аракет кылып жаткандардын пландарын талкалап, бул колонизаторлордун айла-амалдарын – Аллахтын уруксаты менен – өзүлөрүнө кайтарып урат.

﴿وَمَا كُنْزُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ﴾

«(Бирок) кафирлердин айла-амалдары шексиз залалат (т.а. текке кетет)» [40:25]

Анткени, Шамдагы эр кишилер – Эр-Риядагы «Интерконтинентал»да акча жана залалатка малынып отурган, сүйлөшүүлөр комитетин түзгөн тигил кимселерден эмес... Бул эр кишилер ыпылас акча аккан жерге чөгөлөгөн тигил чыккынчылардан эмес... Бул эр кишилер режим менен сүйлөшүү өткөрүү керек деп жаткан, ошол эле убакта, режим башчысы үчүн эч кандай орун жок деп алдап жаткан тигил алдамчы кимселерден эмес. Бул тогутту четке каккан киши бул тогуттун режими менен сүйлөшүү жүргүзбөйт! Бул эр кишилер Америка буйруган илманий жарандык мамлекетине ыраазылык билдирип, ошол эле учурда, өзүлөрүн исламчы катары көрсөтүп жаткан тигил кимселерден эмес! Бул эр кишилер Аллахтын өкүмүн четке кагып, адамзаттын өкүмү менен адал жана арамга чыгарган демократия тарапкери экенин айтып жаткан тигил кимселерден эмес. Аллах Таала айтат:

﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ﴾

«Өкүм кылуу бир гана Аллахка таандык»

[6:57]

Ооба, ушундай, бул эр кишилер тигил кимселерден эмес... Тескерисинче, алар – Шам арстандары. Үммөт бул арстандардын чыныгы ишенимдүү эр киши экендиктерин жакшы билет. Алар да Үммөттө жакшылык кыямат күнүнө чейин жок болбостугун жакшы билишет... Алар жүрөгү менен «Ал (козголоң) Аллах үчүн, ал Аллах үчүн» деп ачык айтып жаткан чыныгы эр кишилер... Аллах Субханаху жана Расулу ﷺ каалагандай, алар:

«غَفَرُ دَارِ الْإِسْلَامِ بِالشَّامِ»

«Ислам диярынын борбору Шамда» болушун каалап жаткан чыныгы эр кишилер. (Табароний Кабирде Салама ибн Нуфайлдан чыгарган)... Бул эр кишилер Американын илманий долбоорун жана кафирлер менен мунафыктардын бардык долбоорлорун кандай четке кагып жаткан болушса, бөлүнүүнү да ошондой четке кагып жаткан чыныгы эр кишилер... Алар Шам жериндеги калыс кишилер. Алар акыйкат үстүндө бекем турушат. Алар батыл үчүн бир өкүм сүрүү болсо, акыйкат үчүн өкүм сүрүүлөр бар экендигин жакшы билген, ошондуктан өз дини жана Үммөтү үстүндө соодалашпаган эр кишилер... Алар өздөрүнүн козголоңу чындап эле ашкере кылуучу, акыйкатты ачыкка чыгаруучу экенин өз көздөрү менен көрүп турган кишилер. Себеби, бул козголоң фитнага тил бириктиргендерди ашкере кылды жана мунафыктардын жүзүн ачыкка чыгарды. Натыйжада, бул фитначылардын жана мунафыктардын жүзү ачылып калды. Ошондуктан, бул фитначыларга жана мунафыктарга капарсыз гана алданат, алардын айла-мал тузагына жахил гана түшөт... Албетте, ушул эр кишилер кафирлердин долбоорлору алар эсепке албаган тараптан кыйроого учурашына анык ишенишет.

﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾

«Залим кимселер жакында кандай акыбетке карап бара жатышканын билип алышат» [26:227]

Экинчиси: Ливия маселеси

Жогоруда айтып өткөнүбүздөй, Ливия маселеси Сирия маселесинен айырмаланат. Себеби, Сириядагы күрөш Америка, анын союздаштары жана малайлары менен Сирия калкынын ортосунда жүрүп жатат. Ошондуктан, Сириядагы күрөш – Ливияда болуп жаткандай – Америка менен башка ири мамлекет ортосунда жүрүп жаткан күрөш эмес. Себеби, Ливияда күрөш Америка менен Европа ортосунда, айрыкча Америка менен Британия жана кандайдыр бир даражада Франция о.э. азыраак даражада Италия ортосунда болуп жатат. Демек, ал – жергиликтүү малайлар ишке салынып жаткан болсо да – негизинен мамлекеттер ортосундагы эл аралык күрөш болуп эсептелет...

Айырманы баян кылгандан кийин Ливия жөнүндө суроодо келген нерселер боюнча кошумча баян жана түшүндүрмөнү айтып өтөбүз:

1 – Америка Ливияда – Сириядагы аракетин тескери көрүнүштө – саясий чечимге жана аны ийгиликтүү ишке ашырууга жан үрөп аракет кылганы байкалбайт. Тескерисинче, Америка Коопсуздук Кеңешинде Ливия жаатында аскерий аралашууга ишара кылды. Америка саясий чечимге жетишүүгө тоскоолдук кылуу менен гана чектелбестен, өткөн жылы ноябрдан баштап түрдүү баскынчылык чабуулдарын ишке ашыра баштады. Себеби, Америка өзү издеп жаткан адамдардын бирин өлтүргөндүгүн билдирди. Мына ошондон кийин Американын 20 аскери Ливиядагы бир базага кирип, кийин андан чыгып кетишти. Ошондон кийин Америка самолёттору 2016-жылы 19-февралда ишке ашырган ушул акыркы операция жүз берди. Бул операцияда Америка «Ислам Мамлекети уюмунун» мүчөлөрү деген 49 кишини өлтүрдү. Алардын көпчүлүгү Тунистен болгон. Ал Америка эң көп санда өлтүргөн эң чоң операция болуп эсептелет... Американын мындай соккуларды улантышы көрүнүп турат: «Обама 2016-жылы 28-январь күнү улуттук коопсуздук кеңешинин Ливиядагы кырдаалга арналган жыйынына төрагалык кылды. Батыштын ири мамлекеттери Ливиядагы конституциялык боштук террорчу уюмдун жайылышы үчүн «түшүмдүү» жер болушу мүмкүндүгүнөн тынчсызданып жатышат... Ошондуктан, Ак Үй билдирүү чыгарып ушуларды маалымдады: «Президент улуттук коопсуздук тобуна учурда Ливияда терроризмге каршы күрөшүү үчүн болуп жаткан аракеттерди колдоп-кубаттоо жана өкмөттү бекемдөөнү улантуу туурасында көрсөтмөлөрдү берди...». (Мидл Ист Онлайн, 2016-жыл, 29-январь). Ошентип, Америка эч бир эл аралык токтом чыкпай жатып «Ислам Мамлекети уюмуна жана терроризмге каршы күрөш» деген шылтоо менен аскерий баскынчылык чабуулдарын же аскерий аралашууну ишке ашыруу саясатын жүргүзүүгө чечим кылды...

2 – Бул чечим Ливиядагы абал Америкага канчалык кооптуу экенин көрсөтүп турат. Буга себеп – жан үрөп көрсөтүлүп жаткандай – «Ислам Мамлекети» уюмунун кооп-коркунучтары эмес, тескерисинче, бул коркунучтар Америка аралашуу үчүн себеп катары карманып бир шылтоо гана. Кээ бир ири мамлекеттер Америка Ливияда өз таасирин жайышына тоскоол болууда. Ошондуктан, Америка 2015-жылы 17-декабрда Схиратта кол коюлган корутунду келишимге маани бербей иш кылып жатканын жана бул келишимди ишке ашырууга аракет кылбай жатканын көрүп турабыз. Себеби, Америка «терроризм» деп жар салган нерсеге каршы Ливияда аскерий аралашуу жөнүндө айтууда. Эгерде ушул келишим Америка кызыкчылыганы болгондо, анда Америка аны колдонууга болгон күчү менен аракет кылмак... Булардын бардыгы, Америка 2014-жылдан баштап өзүнүн малайы Хафтар аркылуу Ливияда өкүмдар болуп алууга жана өз таасирин жайып, режимди өз чөңгелине

ала албагандан кийин жүзөгө келди. Ошондуктан, Америка Коопсуздук Кеңешинен резолюция чыгартып отурбастан түздөн-түз аралаша баштады. Себеби, Коопсуздук Кеңешинде Британия Ливияда аскерий аралашууга уруксат берген резолюциянын чыгарылышына жолтоо болду. Ошондуктан, саясий чечимди ишке ашыруу кыйын бойдон кала берет.

3 – Америка өзүн Схираттагы саясий келишимди кабыл алгандай кылып көрсөтүүдө, ошол эле учурда, бул келишимди ишке ашырууну артка сүрүүгө аракет кылууда. Биздин бул сөздөрүбүздү БРБнын (Борбордук Разведка Башкармалыгынын) директору Жон Бреннандын 2016-жылы 25-февралда айткан ушул сөздөрү тастыкташы мүмкүн: «Кошмо Штаттар Ливияда эки негиздеги саясатты ишке ашырууда, алардын биринде Кошмо Штаттар өз ара атаандашып жаткан эки өкмөттү бириктирүү үчүн о.э. коркунучу күчөп бара жаткан «Ислам Мамлекети» уюмуна каршы терроризмге каршы күрөш операцияларын уюштуруу үчүн дипломатиялык аракеттерди кылат». (AFP, 2016-жыл, 25-февраль). Америка мамлекеттик катчысы Жон Керри ушуларды айтты: «Биз өткөн апталарда Триполи өкмөтүн түзүүдө өтө олуттуулук менен аракет кылдык. Алар өз ара келишимге жете алышпаса Ливия кыйраган мамлекетке айланып калат». (Рейтер, 2016-жыл, 24-февраль). Демек, Керри өкмөт түзүүгө олуттуу аракет кылганын айтууда! Т.а. Америка өлчөөсүнө ылайык келген өкмөттү түзүүгө аракет кылган. Антпесе, Америка бул өкмөттү кулатат. Себеби, Схират өкмөтү мындай болбогону үчүн (т.а. Америка өлчөөсүнө ылайык келбегени үчүн) Америка Табрук парламентиндеги өзүнүн малайлары аркылуу болор-болбос шылтоо менен бул өкмөттүн түзүлүшүнө тоскоолдук кылууга аракет кылды. Америка малайлары бул өкмөттүн 32 министрден түзүлүшүн четке кагышты. Ошондуктан, өкмөт башчысы Фаиз Сарраж 2016-жылы 22-январда Мисирге барып президент Абдулфаттах Сисий менен жолугушту. Анын бул сапары 6 күнгө созулду. Сарраж Америка малайларын ыраазы кылууга аракет кылды. Себеби, ал сапарынын аягында министрлердин санын кыскартууга даяр экенини билдирди. Сарраж Каирден кетээри менен ал жерге Хафтар натыйжалардан кабардар болуу үчүн, көрсөтмөлөрдү алуу үчүн, кошумча колдоого жетишүү үчүн учуп келди. Демек, бул, Америка өкмөттүн түзүлүшүнө ыраазы эместигин билдирет. Себеби, өкмөттүн түзүлүшү Америка каалаган көрүнүштө болбойт... Анткени, Сарраж өкмөт мүчөлөрүнүн санын кыскартып, өкмөттү 18 министрден түзө турган болуп, аны Табрук парламентине 2016-жылы 23-февралда сунуштаса да бул парламент аны четке какты. Ал тургай, белгисиз куралдуу топ добуш берүү үчүн келе жаткан парламент мүчөлөрүнө чабуул кылып, алардын парламентке

киришине жол бербөөгө аракет кылды. Натыйжада, кворум (добуш берүүчүлөр саны) толук болбой калды, себеби, парламенттин толук 200 мүчөсүнөн болгону 89 депутат гана келди. Натыйжада, парламент төрагасы жыйынды таратууга мажбур болду. Демек, Америка өзүнүн топтору жана малайлары аркылуу тоскоолдук кылууга аракет кылууда...

4 – Бул тоскоолдук кылуунун себебине келсек, ал төмөнкүдөй: Ливиядагы саясий чөйрөнүн көпчүлүгү Каззафийден калган саркындылар т.а. Европа малайлары болуп эсептелет. Ошондуктан, министрликтердин ар кандай түзүлүшү мына ушул үлгүдөн алынат. Муну жаңы министрликте көрүү мүмкүн. Ал эми, Америка Хафтарга жана анын айланасындагы бир нече аскерийлерге таянууда. Америка Хафтардан ал өкмөттө көбүрөөк үлүшкө ээ боло турган жана өкмөт үстүнөн өкүмдарлык кыла турган жаңы саясий чөйрөнү пайда кылып, өзүнө таяныч базаларын пайда кылышына үмүттөнгөн. Бирок, Хафтар азырга чейин буга жетише албады. Анын бардык аскерий операциялары да ийгиликтүү чыкпады. Ошондуктан, Америка саясий чечимге өзү тарабынан, Хафтар тарабынан жана башка малайлары тарабынан болуп жаткан аскерий аралашуу менен мүмкүн болушунча чоңураак тоскоолдук коюуга аракет кылууда. Америка бул тоскоолдукту өкмөттө «арстан үлүшүнө» ээ болгонго чейин уланта берет... Демек, аскерий аралашуу – Американын Ливияда өз саясий таасирин орнотуу үчүн ишке салып жаткан ыкмасы. Америка өзүнүн бул каалоосуна жетишпейинче, мындан таптакыр тыйылбастыгы көрүнүп турат.

5 – Ал эми, Европанын позициясы буга бүтүндөй тескери. Себеби, Европа келишимди ийгиликтүү ишке ашырып өкмөттү түзүүгө жана бул өкмөттү моюнга алдырууга аракет кылууда. Себеби, Европа Ливиядагы саясий чөйрө үстүнөн дале өкүмдар болуп калууда. Муну көрсөтүп турган далилдер көп. Мисалы, француз президенти Олланд Британия малайы Марокко королу Мухаммад VI менен 2016-жылы 17-февралда Францияда жолугушту. Экөө Ливиядагы кырдаалды талкуулашты жана Ливия парламентин Сарраж башчылыгындагы улуттук биримдик өкмөтүнө ишеним билдирүүгө чакырышын билдиришти. Британия тышкы иштер министри Филип Хэммонд 2016-жылы 19-февралда Алжирге барып, тышкы иштер министри Рамтан Ламабра менен жолугушту. Алжирде Хэммонд: «Ливияда аскерий аралашуу бул мамлекет башынан өткөрүп жаткан кризис үчүн татыктуу чечим болуп эсептелбейт», - деп баса белгиледи жана саясий чечимди табууга чакырды. Алжирдин тышкы иштер министри британиялык кесиптешинин сөзүн колдоп-кубаттап ушуларды айтты: «Биз аскерий аралашуу Ливиядагы кризис үчүн татыктуу чечим деп билбейбиз. Бардык иш-аракеттер Ливияга – терроризмге каршы активдүү күрөшө турган –

улуттук биримдик өкмөтүн орнотууга мүмкүнчүлүк берүүнү көздөйт...». (Algerian News, 2016-жыл, 19-февраль). Демек, Британия Франциянын колдоосу менен өзүнүн региондогу күчтөрүн саясий жараянды ийгиликке жеткирүүдө жана Америка жар салып жаткан аскерий аралашууга тоскоолдук кылууда ишке салууда...

Ал эми, аскерий операциялардын зарылдыгы жөнүндө кээ бир Европа мамлекеттери тарабынан берилип жаткан билдирүүлөргө келсек, алар этияттык үчүн берилип жаткан билдирүүлөр болуп эсептелет, мындан эгерде аралашуудан башка айла калбай, майданды Американын жалгыз өзүнө калтырбоо көздөлгөн. Мисалы, маалымат каражаттарынын жазышынча, Британия Ливияга бир аскерий күчтү жиберди. «Africa Portal» 2016-жылы 12-январда Британиянын «Socialist Worker» сайтынан алынган ушул кабарды таратты: «Консерваторлор өкмөтү Ливияга 1000 Британия аскерин жөнөттү. Бул аскерлер Ислам Мамлекети уюмуна караштуу күчтөрдүн алга жылышы себептүү коркунуч астында калган нефть булактарын коргоо үчүн жөнөтүлдү. Британия королевасынын деңиз күчтөрүнүн бир эскадра миноносци да Түндүк Африка жээктерине сапар тартты. Ошол эле учурда, аба күчтөрүнөн Ливиядагы буталарга авиа соккуларды берүү үчүн даярдык көрүү талап кылынды». Франциянын «Le Monde» гезити 2016-жылы 24-февралда төмөнкү кабарды таратты: «Атайын күчтөр бөлүктөрү Ливияда Ислам Мамлекети уюмунун экстремисттерине каршы жашыруун согушта катышат». Т.а. Франция зарыл болгон учурда аралашууга даярдык көрүүдө, бирок, жашыруун түрдө. Франция Американын бир өзүнүн Ливияга аскерий аралашуусуна жол бербөө үчүн Британия менен биргеликте атайын даярдыктагы күчтөрдү жиберет. Франция муну ашкере көрүнүштө кылууну каалабады, тескерисинче жашыруун түрдө кылмакчы. Себеби, Франция аскерий аралашууну Ливияда табигый жана мыйзамдуу нерсеге айландырууну каалабайт. Франция Британия менен биргеликте саясий келишимди ишке ашырып өкмөт түзүүгө жана бул өкмөттү кубаттоого аракет кылууда. Ал тургай, Америка Европаны аскерий аралашуу менен кыйын абалга кептеп коюуга аракет кылып, бирде ал жерде, бирде бул жерде Европа тарабынан аралашуулар болууда деп жар салып билдирүүлөрдү бергенде да Европа ушул билдирүүлөрдү четке кагууга шашылды: «Италия премьер-министри Маттео Ренци жекшемби күнү Италиянын Ливияга 5 миңге жакын аскерди жөнөтүү ниетинде экенин четке кагып, азыркы шарт Италиянын бул мурдагы колониясында аскерий аралашуу үчүн ыңгайлуу эместигин айтты. Ренци телекөрсөтүүдө ушуларды айтты: «Мен премьер-министр болуп турганда Италия Ливияга бастырып кирүү үчүн ошол беш миң аскер менен эч качан барбайт». Ал минтип кошумчалады: «Эгерде аралашуу зарыл

болуп калса, Италия таптакыр артка чегинбейт. Бирок, бул, бүгүнкү абал эмес. Беш миң аскерди жөнөтүү идеясы талкууга коюлган жок». Ренци муну менен Американын Италиядагы элчиси Жон Филипке каршы жооп берди. Себеби, Америка элчиси «Коррьере делла Сера» гезитине интервью берип: «Рим беш миндей аскерди жөнөтүшү мүмкүн» деген. (News Agencies, Россия Сегодня, 2016-жыл, 7-март)... «Италия ушул аскерлерди жайгаштыруудан мурун Ливия өкмөтү тарабынан – бул өкмөткө парламент ишеним көрсөткөндөн кийин – расмий талап алынышы керектигин билдирди». (Арабийя, 2016-жыл, 8-март). Италия бул аркылуу Америка Коопсуздук Кеңеши тарабынан жана Ливиядагы мыйзамдуу өкмөт тарабынан чыга турган токтомду күтүп отурбастан аралашып жатканына ишара кылууда.

Бул болсо, Ливияда иштер жакын арада турукташпастыгын түшүндүрөт. Ошондуктан, Ливияда тынчтыкты же туруктуулукту камсыздай ала турган абройлуу өкмөттүн пайда болушу күтүлбөйт. Ашып кетсе, ал эч кандай күч-кубатка ээ болбогон үчүнчү өкмөт болушу гана мүмкүн. Айрыкча, Америка түзүлө турган ар кандай жаңы өкмөттү кемсинтип жаткан соң, ушундай болушу табигый: «... Кээ бир эксперттер Триполи жана Табрук парламентинин мүчөлөрү улуттук биримдик өкмөтүн түзүү жөнүндөгү келишимге кол коюшу мамлекетте үчүнчү өкмөттөн башка натыйжаны бербестигинен, бул болсо бөлүнүү жана башаламандык абалын ого бетер чаташтырышынан эскертишти... Башкы штабы Нью-Йоркто жайгашкан Американын «The Soufan Group» изилдөө борборунун отчетунда төмөнкүлөр билдирилди: «Улуттук биримдик өкмөтү түзүлсө, бул өкмөт өз ара күрөшүп жаткан эки өкмөткө караштуу отряддар бул өкмөттүн мыйзамдуулугун кабыл алууну четке кагышына дуушар болушу ыктымалдан алыс эмес». Британиянын «Гардиан» гезити билдиргендей, отчет «Түзүлө турган өкмөт – күчтүү ыктымалга ылайык – аны түзүү келишиминин сыясы кургабай туруп согушка киришүүсү мүмкүндүгүнөн» эскертти....». (Шурук, 2015-жыл, 19-декабрь). Ошентип, өкмөт түзүлгөн күндө да ал согушкердин бир аз дем алышындай нерсе гана болот. Ошондон кийин күрөш дагы кайрадан башталат. Көрүнүп турган абал ушул, Америка бул сапар Ливияда негизги роль ага тиймейинче аракетин токтотпойт. Себеби, Америка алгачкы жолу ушул көрүнүштө өз малайларына ээ болууда жана ал үчүн «Ислам Мамлекети уюмуна каршы күрөшүү» деген шылтоо менен аралашуунун учуру жаралды.

Ушуга ылайык, демек Ливияда – ушул колонизатор мамлекеттердин аралашып жаткан чеңгелдери кесилмейинче – эч качан туруктуулук болбойт. Маанилүүсү – бул же ал мамлекетке малайлык кылып жаткан жергиликтүү ыплас малайларды кулатуу. Бул малайлар сатылып жана

сатып алынып, ушул колонизаторлорго аралашуу шылтоосун даярдап беришүүдө. Бул аралашууда колонизаторлорго кызмат да кылып жатышат жана алардын атынан согушуп да жатышат! Ошондуктан, калыс, аң-сезимдүү кишилер чет элдик аралашуунун ар кандай түрүн жок кылууга жана колонизаторлорду – европалыктар болобу же америкалыктар болобу, баарын – өлкөдөн кууп чыгарууга олуттуу аракет кылышы керек. Калыс, аң-сезимдүү кишилер колонизаторлордун бардык чечимдерин жана долбоорлорун четке кагышы, бул чечим жана долбоорлорду ыргытып, колонизаторлордун малайларын кулатуусу жана иштер тизгинин колго алып Аллахтын өкүмүн Анын жеринде орнотууга аракет кылышы керек... Биз Курани Карим хафиздеринин өлкөсү болгон Ливия калкында жакшылык калбаган деп эсептебейбиз. Себеби, бул өлкөдө ушундай садик, калыс эр кишилер бар, алар Ислам жана анын калкына касташкан ушул душмандардын долбоорлорун – Аллахтын уруксаты менен – жок кылууга кудуреттүү. Анткени Күчтүү, Азиз Аллах Өз динине жардам бергендерге албетте жардам берет.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُذْهِبْ أَقْدَامَكُمْ * وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَسْفَلُ أَعْمَالُهُمْ﴾

«Эй момунлар, эгер силер Аллахка жардам берсеңер, ал Зат да силерге жардам берет жана согуш майданында кадамдарыңарды бекем кылат. Кафир болгон кимселер үчүн болсо кыйроо болот жана (Аллах) алардын амалдарын зая кетирет» [47:7-8]

3-жумадус-саний, 1437-х.

12-март, 2016-м.

Америка, Россия жана Ирандын Сириядагы оор абалы

Суроо: Россиянын башкы штаб башкармалыгынын жетекчиси генерал Валерий Герасимов: «Сириядагы окуяларга карата Кошмо Штаттардын эмес, Россиянын сабыры түгөндү», - деди. (Ал-Жазира: 2016-жыл, 21-июнь). Валерий Герасимов муну менен Керринин Американын сабыры түгөндү деген сөзүнө ишара кылды. Керри: «Ок атууну токтотуу мажбуриятына амал кылуу жаатында Вашингтондун сабыры «өтө чектелүү» экенин Россия түшүнүшү керек», - деген. (Ал-Жазира нет: 2016-жыл, 15-июнь). Россия тышкы иштер министри Лавров 16-июнь күнү Петербургда өткөрүлгөн жыйында Керриге каршы жооп берип ушуларды айтты: «Керринин сөздөрү туурасында Америка мамлекеттик департаменти чыгарган түшүндүрмөнү окуп чыктым. Алар дагы да көбүрөөк сабыр менен куралданышы керек». (Русиял Явм: 2016-жыл, 16-июнь). Бул бир тараптан, башка тараптан болсо, бул билдирүүлөрдөн мурун Иран талабы менен 2016-жылы 9-июнь күнү Россия, Сирия жана Иран коргоо министрлиги Сириядагы аскерий амалияттарды координациялоо үчүн Тегеранда жолугушту... Суроо төмөнкүдөй: Бул жагдай Америка, Россия жана Иран Американын чечим жөнүндөгү мурунку долбоорлору (сүйлөшүүлөр, Женева, Ряз делегациясы) жаатында оор абалга түшүп калганын көрсөтөбү? Эгер ушундай болсо, кургактыкта аскерий жактан аралашууга аз калдыбы? Аллах сизди жакшылык менен сыйласын.

Жооп: Америка, Россия жана Ирандын Сирияда оор абалга түшүп калганына келсек, бул туура. Бул – Америка кыйын абалда калганын түшүндүрүшү да туура. Себеби, Россия менен Иран Американын Сирия боюнча саясатына жардам берген факторлор гана болуп эсептелет... Ал эми, «кургактыкта аскерий жактан аралашууга аз калдыбы?» деген суроого келсек, мында окуялар багыты кандай түс алышына карап ой жүгүртүү керек... Окуялар жараянынын түпкү маңызын түшүнүү үчүн ушул нукталарды көрсөтүп өтүү зарыл:

1 – 2016-жылы 22-апрелде Женевада сүйлөшүүлөрдүн акыркы раунду – оппозиция сүйлөшүүлөрдөн чыгып кеткени үчүн – токтоп калды. Оппозиция сүйлөшүүлөрдөн чыгып кеткенине бул сүйлөшүүлөрдүн олуттуу эместигин себеп кылып көрсөттү. Ошондон кийин Башкы сүйлөшүүчү Мухаммад Аллуш 2016-жылы 30-майда отставкага чыкты. (Арабийя нет). Ошондуктан, Стаффан де Мистура сүйлөшүүлөрдүн жаңы раунду башталышын жарыялоо пикиринен кайтты. Мындан мурун «БУУнун Сириядагы өкүлү Стаффан де Мистура Коопсуздук Кеңеши менен жыйын өткөргөн соң – майданда зомбулук амалияттары уланып жатканына карабастан – Сирия боюнча

сүйлөшүүлөрдүн жаңы раундунун убагы кийинчерээк, 2016-жылы 26-майда жарыяланышын айткан». (Васат сайты: 2016-жыл, 26-июнь). Ошондон кийин 2016-жылы 9-июнда «БУУнун Сириядагы өкүлү бейшемби күнү бул эл аралык уюм (т.а. БУУ) Сирияда тынчтыкты орнотуу боюнча Женевада сүйлөшүүлөрдүн жаңы раундун – бардык тараптардын жооптуулары саясий өткөөл доор келишиминин өлчөөлөрүнө макул болушмайынча – өткөрбөшүн айтты. Бул келишимге кол коюу мөөнөтү 1-августта бүтөт. Стаффан де Мистура журналисттерге: «Сирия боюнча сүйлөшүүлөрдүн үчүнчү расмий раундунун убагы дале келбеди», - деди». (Baladi-news 2016-жыл, 9-июнь).

2 – Адаттан тыш көрүнүштө Америка Сирияны Жер Ортолук Деңизден бомбалоону башташын жарыялады. Бул, Америка 2003-жылы Иракты басып алгандан бери Жер Ортолук Деңизден туруп бул региондо мындай бомбалоону ишке ашырып жаткан биринчи абал. «Русиял Явм» 2016-жылы 9-июнда Американын бир гезитине таянып ушул кабарды таратты: «Уолл Стрит журнал гезити жазышынча, Американын «Гарри Трумэн» авианосеци өткөн аптадан капыстан манёвр жасап Булуңдан Жер Ортолук Деңизге өттү. Гезиттин айтымына ылайык, бул манёврдан Американын аскерий күчүн Россияга көрсөтүү көздөлгөн...».

3 – Америка мамлекеттик департаментиндеги 51 дипломат жана жооптуу бир документке кол коюп, аны президент Обамага тапшырышты. Документте Сирияда аскерий амалият өткөрүүгө чакырылган. «Уолл стрит журнал» гезити 16-июнда ушуларды жазды: «Америка мамлекеттик департаментинин 51 кызматкери бир меморандумга кол коюп, Сирияда аскерий амалият өткөрүүгө чакырышты...». (Русиял Явм: 2016-жыл, 17-июнь).

4 – 2016-жылы 17-июнда Саудиянын мураскер ханзадасы Мухаммад ибн Салман Америкага сапар жасап Ак Үйдө президент Обама менен жолугушту. Бул – мамлекет башчысы болбогон киши үчүн өткөрүлгөн өзгөчө ырасым. Саудия тышкы иштер министри Жубайр да Америкага барып Сирия кризисин америкалык жооптуулар менен өзүнчө талкуулады...

5 – Бул бир катар сапарларга, жолугушууларга жана билдирүүлөргө терең назар салсак, ушулар ачык-айкын болот:

а) Америка Сирияда чоң ийгиликсиздикке учураганын сезүүдө. Себеби, сүйлөшүүлөр басандап маанилүүлүгүн жоготту жана аларга башчылык кылган кээ бир кимселер кулады. Америка Асаддын ордуна жаңы малайды таба албады. Ал эми, Сириядагы козголоң өзүнүн тирүүлүгүн жоготподо. Бул козголоң сүйлөшүүлөргө каршы басым өткөрүүдө. Сирия майданында Америка жетишкен ийгиликтерге назар

салсак, алардын эң манилүүсү куралдуу жамааттар саясий амалиятка (Рияз делегациясына, Женевага) алып кирилгендиги ачык-айкын болот. 2016-жылы 27-февралда карама-каршылык амалияттарын токтотууну жарыялоо – Америка Сирия козголоңун саясий амалият отуна салуудагы эң чоң арзуусу эле. Америка ушул аркылуу козголоңдун майдандагы басымын жоюп, Асаддын ордуна жаңы малайды даярдап алмакчы болгон. Рияз делегациясынын курамына кирген куралдуу кыймылдардын ичиндеги саясий амалиятка каршы көтөрүлгөн үндөр бул куралдуу кыймылдарга жана башка бөлүмдөргө басым өткөргөн фактор болду. Мындан тышкары кээ бир кыймылдардын саясий амалияттагы аракетине карата адамдардын нааразылыгы басым өткөрүүчү раый омм болду... Булардын баары режимге каршы күчтүү куралдуу иш-аракетти жүзөгө келтирди. Бул иш-аракет ичинде садыгы да бар, адамдардын ишенимине жаңыдан жетишүү үчүн убактылуу да бар. Ошого карабастан, ал ылдам куралдуу иш-аракет болуп эсептелет. Мунун натыйжасында Халаб түштүгүндөгү бир нече стратегиялык региондор бир нече баскычта (Иййс, Хан Туман согуштарында жана алардан кийинки согуштарда) кайтарып алынды. Булардын баары аскерий амалияттарды токтотуудагы Америка-орус жарыясынын «белин» сындырды. Натыйжада, Женева сүйлөшүүлөрүн улантуунун мааниси калбады. Майдандагы абалдын жарылышы саясий жараянга карата атылган кооптуу ок болду... Ошентип, Америка туңгуюк көчөгө кирип калды.

б) Халаб түштүгүндөгү согуштар – майдандан каралса – көп сандагы Иран күчтөрү жана анын топтору үчүн чоң жеңилүү болуп эсептелет. Ошондуктан, Иран Сирияга дагы да көбүрөөк кургактык күчтөрүн алып кирүүнү талап кыла баштады. Иран оор жоготууларды көрүп, жетишкен жеңиштери аз. Буларга Иран ядролук программасы боюнча Женевада кол коюлган келишимден кийин Иранга каршы экономикалык санкцияларды жеңилдетүү туурасындагы кээ бир тоскоолдуктар кошумча болду. Бул болсо Иран тарабынан Сириядагы аскерий амалиятка каражат бөлүүнүн азайышына алып келди. Ошентип, Ирандын Асадга берип жаткан аскерий жардамдары чынында эле алдан тайып жаткан болушу мүмкүн. Ошондуктан, Иран Американын көрсөтмөсү менен Россиядан жардам талап кылды. Натыйжада, Тегеранда коргоо министрлеринин жолугушуусу болуп өттү... Т.а. Иран да туңгуюк көчөгө кирип калды.

в) Россия жөнүндө айтсак, бир нече жаңы факторлор жүзөгө келип, бул факторлор Россияны Америка талаптарын кабыл алуу каалоосун жоготушуна же буга кудуреттүү болбой калышына алып келди. Америка козголоңчуларды алар ээлеген позициялар чегинде токтотуп калуу үчүн т.а. майданда алардын алга жылуу үмүтүн кесүү үчүн Россиядан кошумча

аскерий амалияттарды өткөрүүнү талап кылууда. Россия буга т.а. козголоңчуларды токтотуп калууга 2015-жылы 30-сентябрда Сирияга аралашкандан баштап урунуп келе жаткан. Америка мамлекеттик катчысы 2016-жылы 11-февралда Сирия донорлорунун Лондондо өткөрүлгөн саммитинде мактанып: «Россия Сириядагы куралдуу жамааттарды үч ай ичинде жок кылат», - деген. Демек, бул, Америка Россиянын аралашуусу аркылуу жүзөгө чыгарууну каалаган максат эле. Эми жаңыча түс алган жана Россия аралашуусун чечкинсиз абалга келтирген факторлорго токтолобуз:

- Россия – Исламдын касташкан душман жана ал Сирия козголоңунун исламий абалынан абдан коркууда. Андан тышкары Россия Сирияга аралашуусун Советтер Союзу кулагандан таптып жоготкон улуулугун көрсөтүп коюу үчүн бир ыңгайлуу учур, мүмкүнчүлүк деп билген. Ошондуктан, Россия Сирияны Каспий денгизинен жана Жер Ортолук Деңизден туруп бомбалоодо өзүнүн аскерий аба күчтөрүн жана аба-космостук күчтөрүн, калибр ракеталарын жана кубатын көрсөтүүгө жан үрөп умтулду. Россия бул жырткыч чабуулдар Америка максатын ишке ашырып беришин, натыйжада Сирия калкын режим менен Америка койгон шарттар негизинде сүйлөшүү столуна олтурууга мажбур кылышын күткөн. Бирок, Россиянын бул үмүтү жокко чыкты.

- Россия Крым жарым аралын өзүнө кошуп алгандан жана Украина чыгышында согуш отун жаккандан кийин ага каршы колдонулган эл аралык изоляция жана санкцияларды бекер кылууга да жетишмекчи болгон. Бул каалоосу да ишке ашпады. Тескерисинче, Россияга каршы мамлекеттердин кыжыры дагы да күчөйт жана аны менен Европа Союзу ортосундагы жарака кооптуу таризде кеңейди. Европа Союзу Россияны тынымсыз айыптап гана калбастан, аны эл аралык сотко тартуу туурасында ишараларды да кылууда. Европа мамлекеттери ичинде Россияга каршы эң касташкан душмандыкты көрсөтүп жатканы Британия, кийин Германия болду. Германия өзүнүн «ак» китебине Россияны «атаандаш» т.а. душман катары киргизе баштады. Ошондуктан, немис канцлери жети ири мамлекеттердин 2016-жылы 26-майда Японияда өткөрүлгөн саммитинде Россияга карата колдонулган санкцияларды жеңилдетүүнү талкуулоону да кескин четке какты.

- Россия экономикалык жактан алсыз мамлекет. Ошондуктан, ал өзүнүн чегараларынан алыстагы согушка каражат бөлүүнү уланта албайт. Айрыкча, Россия Батыштын санкциялары астында эзилip жаткан соң, буга кудуреттүү боло албайт. Нефть баасынын төмөндөшү да Россияны алдан тайдырды. Демек, Россия Сириядагы өзүнүн чыгашасын узакка көтөрө албайт. Россиянын чыгашасына Сирияда согушуп жаткан орус согушкерлери үчүн бөлүп жаткан кошумча финансылык мажбурияттар

да кошулууда. Бул орус согушкерлеринин саны Россия коргоо министрлиги берген маалыматка ылайык 25 миңге жеткен. Россия коргоо министрлиги мындай деп билдирди: «2015-жылдын сентябрь айынан бери Сирияда жүрүп жаткан согушка 25 миң орус аскерийи жана жараны катышты. Бул Россия Думасынын шейшемби күнү «ветеран согушкердин» бул согушка тиешелүү статусун тастыктоо жөнүндө токтом алган мыйзамда анык көрсөтүлгөнү боюнча болду». (Скай Ньюс Арабийя: 2016-жыл, 21-июнь).

- Россия Сирия боюнча Америка менен түзгөн келишиминин келечегинен абдан коркууда. Себеби, Америка администрациясы 2016-жылы ноябрдагы президенттик шайлоодон кийин алмашат. Ошондуктан, Россия өзүнүн Сириядагы аскерий вазыйпасын Обама администрациясы кетишинен мурун аяктоону же бул аралашуу Америка менен ачык келишим болушуна үмүт кылууда. Ушул максатта Россия Сирияда Америка менен келишимди ачыкка чыгарууну тынымсыз талап кылууда, Америка болсо мындан баш тартып келүүдө... Мисалы, Россия «аскерий амалияттарды токтотууну» бузуп жаткан жамааттарга каршы Америка-Россия кош чабуулдарын ишке ашырууну талап кылганда Америка муну четке какты...

- Таң калычтуусу, орустардын түшүнүгү туура эместиги. Себеби, Россия Америкага эч болбогондо Сирия маселесинде шерикпиз деп эсептөөдө. Ошондуктан, Россия Лавров-Керри жолугушууларын т.а. Сирия кризиси боюнча токтомдорду Сириядагы ашкере аскерий союзга айлантууну каалап жатат. Россия – Америка Лавров-Керри коштугун Европа мамлекеттеринин Сирия кризисине аралашуусуна жол бербөө үчүн майданга чыгарганын – түшүнбөй жатат. Ушул себептен улам, Россия шахмат тактасында болгону бир шахмат фигурасы – а түгүл, Америка столундагы чоң фигура болсо да – экенин түшүнбөй жатат. Америка өзүнүн Сириядагы таасирин коргоо үчүн, Сирия козголоңунда Ислам таңы атышына каршы күрөшүү үчүн бир сапар Иранды жана анын топторун ишке салып жаткан болсо, башка сапар Россияны ишке салууда. Бирок, улуулулук оорусуна кабылган Россия Сирияда Америкага шерикпиз деп куру кыялданууда. Муну Керри Сирия боюнча Россия туурасында Американын сабыры өтө чектелүү экени жөнүндө айткан сөздөрүнөн түшүнүп алуу мүмкүн. Т.а. Керри Россиядан Асад күчтөрүн, айрыкча, Халаб түштүгүндө жеңилген күчтөрүн куткаруу үчүн тезинен аракет кылууну талдап кылууда. Муну Лавровдун Керринин сөздөрүнө таң калышы жана Американы сабыр менен куралданууга чакырышы түшүндүрүп турат. Демек, Америка Россияны өзүнүн колундагы бир шахмат фигурасы деп билет. Россия болсо өзүнүн Сириядагы аралашуусун Америка менен эл аралык шериктештиктин үлгүсү деп

билүүдө!... Ушул факторлор себептүү Россия да туңгуюк көчөгө кирип калды.

6 – Ошентип, Америка да, Россия да, Иран да туңгуюк көчөгө кирип калышты. Азыр эле айтып өткөнүбүздөй, ал эң оболу Америка кирип калган туңгуюк көчө. Ошондуктан, бул абал Америка үчүн – Асад күчтөрү, Иран жана анын топтору чоң жоготууларга учурап алдан тайып жаткан шартта – чоң кыйынчылык болуп эсептелет. Ушунусу анык, Америка Иран Сирияда катуу алдан тайганын көрүп турат. Ирандын аскерий аралашуусу Дамасктагы режимдин өмүрүн узарткан болсо да, бирок, бул аралашуу Сирия боюнча чечимге салым кошо албайт. Россия да – ушунча жырткыч бомбалоону жана күйгүзүүчү бомбаларды ишке салганына карабастан – Сириядагы абалды толук чече албады, Сирия калкын тогут режимге баш ийүүгө мажбур кыла албады. Мындай бомбалоо шартында Американын Сирия боюнча варианттары абдан оор болуп калды. Айрыкча, азыр Америка шайлоо доорунда турат жана республикачылар партиясы менен демократтар партиясы бул доордон бири-биринин кемчиликтерин көрсөтүүдө пайдаланат. Буга кошумча Американын жеке өзү аралашуусу зарыл деп билген дипломаттардын меморандуму да бар... Ошондуктан, Америка бул аралашууну талкуулоого өзүн кызыккандай кылып көрсөтүүдө... «Гарри Трумэн» авианосецин Булуңдан Жер Ортолук Деңизге жиберүүдө... Жер Ортолук Деңизден Сирияга ракеталарды атууда... Саудия коргоо министри Мухаммад ибн Салманды чакырууда жана бул министр президент Обама менен Ак Үйдө жолугушууда. Негизи, бул мамлекет башчысы болбогон киши үчүн өзгөчө абал. Күзөтүүчүгө аскерий аралашуунун максаты үстөм келип жаткандай болуп көрүнүшү үчүн ушундай кылынууда!

7 – Муну менен бирге Америка администрациясынын азыркы саясаты – анын жооптууларынын билдирүүлөрү көрсөтүп тургандай – аскерий аралашуу оболу тарапкерлердин жана жүгүртөк малайлардын колу менен алып барууга багытталган... Себеби, АКШ мамлекет департаментинин өкүлү Кирби Американын Сирия жаатындагы саясаты өзгөргөнүн билдирди. Кирби Вашингтондун Сирия жаатындагы саясаты өзгөрүшүнүн ыктымалы туурасында түшүндүрмө берип ушуларды айтты: «Биз дагы эле Сирия жаатындагы саясий чечим эң жакшы чечим экенине ишенебиз». Кирби азыркы Америка президенти Барак Обама администрациясы – анын президенттик доору бүткөнгө чейин – Сирия кризиси үчүн саясий чечим табууга бүткүл этибарын карата беришин да түшүндүрөт. (Рusiaл Явм: 2016-жыл, 17-июнь)... Дипломаттардын меморандумуна келсек, күчтүрөөк ыктымалга ылайык ал бул кризисти аскерий жактан эмес, саясий жактан муалажа кылат. Себеби, Ал-Жазира нет 2016-жылы 18-июнда «Вашингтон Таймс»

гезитинен алган ушул кабарды таратты: «Ак Үй дипломаттар меморандумунун акыбеттерин жоюу үчүн күрөшөт». Гезит Ак Үй расмий өкүлү Женифер Фридмандын «Обама администрациясы Сириядагы кооп-коркунучтар туурасындагы ар кандай пикирлерди угууга даяр, бирок, президент Обама Сирия кризиси үчүн аскерий чечимди туура көрбөйт» деген сөздөрүн келтирди. Гезит кошумчалап: «Бул меморандум узак жылдардан берки эң акыркы меморандум. Обаманын Сирия кризисине карата жүргүзгөн саясатынан азыркы жана мурунку америкалык жооптуулардын о.э. Обама администрациясындагы көптөгөн жооптуулардын көңүлү сууй түшкөн» деп жазды.

Корутунду:

1 – Американын туңгуюк көчөгө кирип калганы туура... Ал эми, Американын кургактыкта аскерий жактан аралашуусуна келсек, күчтүрөөк ыктымал ушул: мындай аралашуу белгисиз убакытка чейин кечиктирилип турат. Себеби, азыркы Америка администрациясы кургактыктагы согуштарды тарапкерлер, малайлар жана жүгүртөк топтор алып барышына аракет кылып жатат. Бул абал Обама доору бүткөнгө чейин созулушу мүмкүн... Эгер, окуялар агымынан тышкары жаңы иштер жүз берип калса гана ошондо аскерий аралашуу болушу мүмкүн.

2 – Бирок, этибарды тартканы ушул: Сирияда Ливия жана Ямандагы сыяктуу эл аралык күрөш жок, бул жерде жалгыз эл аралык «күрөшүүчү» – Америка. Бул «күрөшүүчү» Россияны, Иранды, Асад режимин, жүгүртөк топторду ишке салып түрдүү жырткыч кылмыштарды кылдырууда. Ошого карабастан, Америка жана анын тарапкерлери Сирия калкын Америка долбоорлорун аткарууга жана тогут режим менен шерик болууга мажбур кылуусу ушул бүгүнкү күнгө чейин кыйрап келди. Негизи, Америкага каршы күрөшүп жаткан тарап – ушул колонизатор мамлекеттердин мүмкүнчүлүктөрүнө таптакыр теңдешпеген материалдык мүмкүнчүлүктөргө ээ Сирия калкы. Ошого карабастан, Шам бул мамлекеттердин, алардын жүгүртөктөрүнүн ач көз каалоолоруна дагы эле моюн сунбай келүүдө! Булардын баарына улуу Ислам себеп. Ислам Шам калкын куфрга жана анын калкына, зулум жана анын жардамчыларына каршы күрөшүүгө аракеттендирүүдө... Улуу Ислам садык, калыс кишилердин жүрөгүнөн орун алган... Ал тургай, айрым адамдар пикирден эмес, жалаң гана Исламий туйгудан келип чыгып аракетке келип жаткан болсо да... ал тургай, айрымдар туура эмес максатты көздөп аракетке келген болсо да, бирок, учурда мындай чөйрөдө исламий туйгулар үстөм, көпчүлүк адамдарга Исламий пикирлер өкүмдар... Шамдагы Ислам нуру Американын максатын бүгүнкү күнгө чейин кыйратып келди. Акыйкатта болсо, Ислам Үмөттү

бириктирген бир мамлекетте али көөдөлөнгөн жок. Ошондой болгон соң, эгер мамлекет болсо кандай болот? Канткенде да бул иш-аракеттин албетте келечеги бар.

وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ

«Залим кимселер болсо жакында кандай акыбетке карап бара жатышканын билип калышат»

[12:21]

22-рамазан, 1437-х.

27-июнь, 2016-м.

Учурда Сирия кризисинде эмнелер болууда?

Суроо: сулх (жарашуу) жокко чыкты. Америка менен Россия бул нерсеге токтоп кылуу үчүн узакка созулган жолугушууларды өткөргөн болчу. Жолугушуулар абдан узакка созулган, а түгүл, Керри менен Лавровдун ортосундагы айрым жолугушуулар он саатка чейин созулду! Америка менен Россия бул сулхту алкыштады, ал мурунку сулхтардан айырмаланат, Америка өзү жана оппозициянын, Россия өзү жана режимдин сулхка моюн сунушун кепилдейт деп жар салынган... Эми болсо бул сулх жокко чыкты жана Америка менен Россия бири-бирин бул сулхтун жокко чыгышынын артында турат деп айыптай баштады! Бул нерсе каргаша сулх мөөнөтү аягына жеткенин түшүндүрөбү? Аягына жетпеген болсо, анда учурда Сирия кризисинде эмнелер болууда? Аллах сизге жакшылыкты насип кылсын.

Жооп: Америка назарында каргаша сулх мөөнөтү дале аягына жеткен жок. Т.а. болуп жаткан окуялар Американы сулхка оңдоолорду киргизүү үчүн аны кайра карап чыгууга жана дагы бир чараны көрүүгө мажбур кылды. Бул чараны «сулх түзүүчүнүн тыным алуусу» десе болот. Топтор жана адамдарга таасир өткөрүп аларды – Америка ушул «тыным алуу» убагында өзгөртүү киргизген сулх келишимине ылайык режим менен оппозиция жаңы жолугушуусуна – мажбурлоо максатында дагы да көп бомбалоо амалияттарын өткөрүү үчүн Америкага бул «тыныгуу» зарыл! Обама өзүнүн президенттик доорун Сирия темасы жаатында бирээр чечим менен аяктоону каалайт, эч болбосо режим менен оппозицияны бир жерге топтоп, өзүнүн президенттик дооруна бир аз болсо да ийгилик түсүн бермекчи. Андан мурун демократ президент Клинтон да Палестина маселесинде ушундай аракет жасаган. Обама андан үлгү алмакчы болуп жатат. Клинтон максат кылган нерсесине жетише албады, бирок, Обама андан үлгү албады. Обама мурдагылар кыла албаган нерсени кыла алам деп ойлоп, өзүнүн ийгиликсиздиги өтмүздөшүнүн ийгиликсиздигинен да ийгиликсиз экенин түшүнүп жетпеди!... Муну айкын түшүнүү үчүн төмөндөгү нерселерди карап чыгуу зарыл:

1 – Америка – Россия жана режим Халабды толук курчоого алганда – сулхту колдонууга олуттуу урунду. Россия жана режим катуу бомбалоо амалияттарын өткөрүп Кастило жолунун негизги бөлүктөрүнө көзөмөл орноткондон Халабды толук курчоого алышты. Ушул амалияттар учурунда аба чабуулдары тынымсыз болуп турду. Ал-Жазира кабарчысы 2016-жылы 7-июлда билдиришинче «... Орус жана режим самолётторунун Халабга жасаган чабуулдарынын саны жүздөн ашты». Натыйжада, режим ушул жолго – оппозиция чыгып кеткенден кийин – көзөмөл орнотууга жетишти. «Ал-Жазира кабарчысы аскерий булактарга

таянып билдиришинче, Сирия куралдуу оппозициясынын согушкерлери Кастило жолунун тегерегиндеги позицияларынан аскерий себептерге ылайык чыгып кетишти...». (Ал-Жазира, 2016-жыл, 10-июль). Ошондон кийин катуу чабуулдар тынымсыз уланды. Бул болсо Россиянын, Ирандын, анын тарапкерлери жана куралдуу топтордун колдоосунда режимдин күчтөрү Халабды 2016-жылы 26-июлда курчоого алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушуна алып келди. «Сирия режиминин күчтөрү шейшемби күнү шаардын түндүгүндөгү Кастилону өз көзөмөлүнө алып Чыгыш Халаб кварталдарын курчоого алды...». (Ал-Жазира, 2016-жыл, 27-июль)... Ушундай шартта Америка мамлекеттик катчысы менен орус тышкы иштер министри Лаос борбору Вьентьянда 2016-жылы 26-июлда жолугушканда Керри журналисттерге 2016-жылы августта Сириядагы согуш абалынын өзгөрүшү жөнүндө дурус кадамдар жөнүндө кабар беришин убада кылды. Себеби, Керри Сирия режими орустар жана ирандыктардын жардамында Кастило жолуна чыгып Халабды курчоого алганын толук ишеним жаратмакчы эле. Керри бул курчоо ишке ашкандан кийин сулх орнотмокчу болду.

2 – Бирок, Халаб түштүгүндөгү козголоңчулар олуттуу аскерий амалияттарды өткөрүшкөндүктөн бул (сулх) жүз бербеди. Козголоңчулар амалияттарды өткөрүп курчоонун Халаб түштүгүндөгү жана аскерий окуу жайлар регионундагы эң катуу бөлүгүн жарып киришти. Мындан мурун козголоңчулар Халаб түштүгүндөгү Рамуса районун алууга жана ага алып барган жолду ачууга т.а. курчоону жарып кирүүгө жетишишкен. Халаб курчоосун жарып чыгуу амалияттары Америка пландарына берилген катуу сокку болду. Америка Сирия козголоңуна, анын Халабдагы эң күчтүү жана эң кызуу очогуна сокку берүүнү пландаган эле. Бирок, бул планы жокко чыкты. Натыйжада Америка менен Россия абдан жинденди. Россия козголоңчулардын бул амалияттарын сындап, Лавров бул амалияттарды «бетпак амалияттар» деп атады. Бул болсо Россия менен Америка Сириядагы козголоңду баш ийдирдик жана бул козголоң басаңдап баштады деп ойлошконун көрсөтүп турат.

3 – Бүткүл этибарын Халабга карата баштаган Америка пландарын ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн кайра курчоого алуу зарыл болуп калды. Америка Халабды кайра курчоого алуу үчүн ушул эки багыт боюнча аракет кылды:

Биринчиси: Түрк армиясын Сириянын түндүгүнө киргизүү – бул Жараблус регионунан башталды, бул туурасында Түркия «Фурот калканы» амалияттары башталышын жарыялады – жана «Мамлекет уюмуна» каршы согушуу үчүн Халабдын түштүгүнөн «Түркияга жан тарткан» козголоңчуларды чакырып алуу. Т.а. Халабдагы реалдуу согуш фронтторун алсыратуу жана ички өз ара согуштун жаңы фронтторун

пайда кылып козголоңчуларды Халабдагы согуш фронтуна мүмкүн болушунча алыска сүрүү!

Экинчиси: Иран өзүнүн миндеген тарапкерлерин топтоп аларды Халабдын түштүгүнө жибере турган болду. Ирандын Ливандагы Хизби жана «Ирак асылзадалары» кыймылы Халабдын түштүгүнө күчтөрдү жиберишин жарыялады. Ошол эле учурда, Россия Рамуса регионунан карата чабуулдарын дагы да күчөттү...

Америка ушул эки багыттын жардамында Сирия режимине жана анын союздаштарына Халабды кайра курчоого алуу мүмкүнчүлүгүн жүзөгө келтирди. О.э. Америка Халабдын чыгыш райондорунда «террорчуларга сокку берүү», «Халабдагы катардагы жарандарга гуманитардык жардамдары жеткирүү» деген аталышта айла-амал кыла баштады. Ошондо Америка Россия менен келишүүсүн жарыялап «согуш аракеттерин токтотуу» үчүн ыңгайлуу убакыт пайда болду. Америка жана орус тышкы иштер министрлери Женевада он сааттан ашуун уланган жолушууда өз ара келишишти. Жолугушуу учурунда Керри – орустардын ок атууну токтотууга амал кылбаган жамааттарга каршы америкалыктар жана орустардын биргелешкен ашкере амалияттарын өткөрүү жөнүндөгү талабы ишке ашуусун кепилдөө үчүн – коопсуздук кызматы, айрыкча, Пентагон менен байланышып турду.

4 – Америка менен Россия 2016-жылы 12-сентябрда Сирияда «согуштук аракеттер» токтотулушун жарыялады. Америка Сирия режими жана анын союздаштары болгон Иран, Россия Халабды дагы курчоого алганына толук ишенгенден кийин «согуштук аракеттер» токтотулушу жарыяланды... Ок атууну токтотуу мубарек курман айтынын биринчи күнү башталды. Максат Сирияда ок атууну токтотууну кабыл алдыруу убагын дагы да жакшыртуу үчүн «айттан» пайдаланып калуу эле.

5 – Америка бул келишимди иштеп чыгып жүзөгө чыгарууга олуттуу киришкен эле. «Америка мамлекеттик катчысы Керри Россия-Америка келишими илманий Сирия бүтүндүгүн сактап калуунун акыркы учуру болушу мүмкүндүгүн айтты». (Ал-Жазира каналы, 2016-жыл, 12-сентябрь). Себеби, бул план Америка Сирия маселесин Женева сүйлөшүүлөрүнүн «балтасы» астына коюуга жол даярдоо үчүн согуштук аракеттерди токтотуу максатын ишке ашырып бермек... Башка тараптан бул план Америкадагы шайлоодо демократтар партиясына саясий упайларды алып бермек. Ушул упайлар себептүү Америка Обама администрациясынын акыркы доорунда Сирияда бирер ийгиликке жетишүүгө урунууда. Ошол эле учурда, Россия да бул келишимди – Америка менен биргеликте ашкере аскерий амалияттар толкуну башталышына жакын калганы үчүн – алкыштады. Орустар биргеликте

амалияттарды өткөрүүнү көп убакыттан бери талап кылып келе жатышат. Россия бул амалияттарды Сирияда Америка максаттарына кызмат кылууну улантуу үчүн негиз деп билүүдө. Анткени Россия – Обама администрациясынын ордуна келе турган кийинки Америка администрациясынын саясаты кандай болушунун белгисиздигинен – этияттанып жатат.

6 – Бирок, абал Америка каалагандай болбоду жана Америка каршысында эсепке алынбаган ушул эки нерсе пайда болду:

Биринчи: Америка Сирияда өз коалициясы менен түздөн-түз эбегейсиз кылмыштарды кылды, анын союздаштары болгон Россия жана Иран о.э. Ирандын Ирак жана Ливандагы топтору аркылуу эбегейсиз кылмыштарды жасады. Сулх жөнүндөгү келишим курчоо учурунда, айрыкча, Халабды курчоо учурунда түзүлдү. Ушуларга таянып Америка жана анын союздаштары, жийиркеничтүү топтору Сирия калкы эми сулхка ыраазы болууга мажбур болот деп ойлошкон. Бирок, мунун бүтүндөй тескериси жүз берди. Себеби, курчоо шартында жана азык-түлүк жардамдары тосуп коюлган шартта, жада калса, бул жардамдын үстүнө бомбалар ташталып жаткан шартта адамдар демонстрацияга чыгып сулх келишимин кескин каралашты. Бул болсо, бир нече топторду кайраттандырды. Алар бул келишимге кызыкдар эместиктерин жарыялашты! Башка топтор болсо Америка ушул келишимге таянып өзү «террорчу» деп атап жаткан жамааттарга Россия менен биргеликте соккуларды беришине каршы чыкты. Ал жерде бул келишимге бүтүндөй каршы чыккан башка топтор да бар... Бул гана эмес, адамдардын басымдуу аракеттери а түгүл Америка малайларына жан тарткан топторду да өз позициясын билдиришине жол бербеди жана өз позицияларын жашырууга мажбур кылды. Натыйжада, Америка бул сулх келишими – адамдар аны четке кагып жаткан шартта – ал каалагандай пайда бербешин түшүнүп жетти... Бирок, Американы жинденткен нерсе – оппозициядагы тараптар Америка атайын күчтөрүн Сириянын түндүгүндө күтүп алууну четке каккан «күркүрөгөн» окуя болду. Мындан мурун Эрдаган «Фурот калканынын» үчүнчү баскычы Америка күчтөрүнүн катышуусунда башталышын алкыштаган жана Америка күчтөрү Сириянын түндүгүнө киргизилген... Бирок, бул күчтөр оппозициянын катуу каршылыгына туш келди. Америка муну күтпөгөн эле. Америка «экстремист» деп атаган оппозиция гана эмес, жада калса, ал муътадил деп атаган оппозиция да Америка атайын күчтөрү тарабында туруп согушууну катый четке какты. Бул четке кагуу менен кошо бул күчтөрдү «кресттүүлөр» деп атаган кыйкырыктар жаңырды. Маалымат каражаттары бул окуя жөнүндө 2016-жылы 16-сентябрда ушуларды маалымдашты: «Активисттер жана журналисттер «твиттер»де тараткан

видеолордо Америка атайын күчтөрүнүн аскерлери Халабдагы Рой шаарынан чыгып жатышканы көрсөтүлгөн, алар «Азат Сирия армиясынын» аскерлери деп айтылып жаткан согушкерлер тарабынан акаарат кылынды. Бул видео «Уолл-стрит Жорнал» гезити Америка жооптууларынын «Президент Барак Обама Сирияга кырк миңге жакын атайын күчтөрдү Сириянын түндүгүнө түрк күчтөрү менен биргеликте аракет кылуу үчүн жиберүүгө макулдук берди» деген сөздөрүн ачыктаган учурга туура келди... Рой шаарында тартылган тасмаларда согушкерлер – жүк машиналарынын кербени Америка күчтөрүн алып чыгып бара жатканда – Америкага каршы душмандык мазмундагы сөздөрдү кыйкырып жатышканы көрүнүп турат... Видеодо бир киши «америкалыктарга арабызда орун жок... алар Сирияны басып алуу үчүн кресттүүлүк согушун башташмакчы...» деп кыйкырып жатканы угулуп турат (Бавваба сайты, 2016-жыл, 16-сентябрь).

Бул биринчи нерсе Американы сулх түзүүчү «дем алууга» мухтаж деген пикирге алып келди! Америка бул «тыным алуу» учурунда Сирия калкынан өч алуу үчүн, Американын кылмыштарына жана ыплас пландарына каршы турган, дагы эле каршы туруп жаткан кишилерден өч алуу үчүн бомбалоолорду дагы да күчөтмөкчү. Америка бомбалоону күчөтүү сириялыктарды баш ийүүгө мажбур кылат деп ойлоодо. Анын бул ою – инша Аллах – анын өзүн жок кылат.

Экинчи нерсе: Сулх келишими аскерий келишим гана болуп калбастан, саясий чечим дагы. Обама президенттик доорун Сирияда Америка таасирин сактап кала турган бир чечим менен аяктоого умтулуп жаткан. Себеби, ошондо бул чечим анын атына жазылып, шайлоодо демократтардын талапкерине жардам берет... Кабарларда айтылышынча, келишим беш документтен туруп, алардын экөөсү согуш аракеттерин токтотуу жана азык-түлүк жардамдарын камтыйт. Бул эки документ ачыкталды, Америка калган үч документти маалымдоодон баш тартты. Себеби, алар – көрүнүп тургандай – саясий чечимге тиешелүү. Бул үч документ Америка муътадил оппозиция менен бирге болуп көрүнүп адамдарды алдап жатканын ачыкка чыгарышынын ыктымалы күчтүү. Бул документтерде тогут Башар Асад өткөөл өкмөттүн башчысы болуп калышы, а түгүл, шайлоого чейин калышы жазылгандыгы да ыктымалдан алыс эмес! Ошондуктан, Америка – аскерий машыгуудан колу бошогонго чейин – буларды маалымдоону каалабай жатат... Америка бул туурасында Россия менен келишип алган жана оболу иштер тынчтык менен жүрдү. Америка Европаны этибардан качырганы көрүнүп турат. Америка Европаны Сирияда болуп жаткан окуялардан четтетип койгон. Европа ар кандай ыңгайлуу убакыт пайда болору менен Америкага каршы «тополоң көтөрүүдө» күчүн таптакыр аябашын Америка назардан

качырды. А түгүл, Сирия кризисинде Европанын эч бир күчтүү ролу жок экени маалым болсо да, бирок, Европа Американы кыйын абалга салып коюшу мүмкүн. Ошондой да болду! Себеби, Европа ушул тараптан пайдаланууга урунду. Франция Америкадан келишимдин беренелерин өз союздаштарына маалымдоону талап кылды. Француз тышкы иштер министри Америкадан Сирияда ок атууну токтотуу туурасында Россия менен түзгөн келишимдин деталдарын кабардар кылууну талап кылды... «Француз тышкы иштер министри Жан-Марк Эро 15-сентябрда «Франция Сирияда ок атууну токтотуу туурасында Кошмо Штаттар менен Россия кол койгон келишим менен таанышууну каалайт, ал жерде кимдер бутага алынышы туурасында башаламандык жүз бербешти үчүн Франция келишимди ачыктоону каалайт», деди...». (DW арабий сайты, 2016-жыл, 15-сентябрь).

Көрүнүп тургандай, европалыктар келишимде кооптуу беренелер камтылган деп Американы да, Россияны да кыйын абалга салмакчы болушту! А түгүл, бул нерсе Россияга таасир кылып ал өз «терисин» куткарууга аракет кылып калды! Себеби, Россия Америка-Россия келишимин БУУ чүмбөтү менен камсыздоо үчүн Коопсуздук Кеңешинин шашылыш жыйынын өткөрүүнү талап кылды. «Орус тышкы иштер министрлигинин расмий өкүлү Захарова Москванын бул маанилүү талабынын максатын билдирип: «Келишим бир нече документтен турат, сүйлөшүү убагында аларга таянып, алар туурасында келишилди... Орус тарабы сүйлөшүүлөр башталышында жана алардын негизинде, корутунду келишимге жетишилгенден кийин Америка тарабына бул документтерди басып чыгарууну сунуштап гана калбастан, ушуга чакырды, бул келишимдер бал ачуунун ордуна айланып калбашы үчүн мунун зарылдыгын орус тарабы баса белгиледи...», деди». (Арабий 21, 2016-жыл, 16-сентябрь). Бирок, Коопсуздук Кеңешинин 2016-жылы 19-сентябрдагы чукул жыйыны Америка келишимдин беренелерин маалымдоодон катуу баш тарткандыгы себептүү бекер кылынды. Табигый болгондой, Россия жалгыз өзү бул документтерди маалымдай албайт. Себеби, ал Сирияда Америка ыраазылыгы менен аракет кылып жатат!

Бул экинчи нерсе Американы бул ыңгайсыз абалдан чыгуу үчүн бир аз «олжо» менен чектелүүгө мажбур кылды! Америка сулх келишимин кайра түзүп чыгуу пикирине келди. Ошондон кийин келишимде кыйын абалга салып койгон беренелер болбойт. Себеби, Обама сулхтан чечимден аз нерсеге алып келе турган кандайдыр бир нерсе менен да чектелет, ал режим менен оппозицияны жолуктуруу үмүтүндө!

7 – Америка туш болгон ушул эки нерсе себептүү «сулх түзүүчүнүн тыным алуусу» деген пикирге келди. Бул «тыным алуу» учурунда

Америка катуу бомбалоо амалияттарын дагы да көбөйтмөкчү. Ушул аркылуу топторго жана адамдарга таасир өткөрүп аларды – ушул «дем алуу» учурунда даярдаган оңдолгон сулх келишими боюнча режим менен оппозициянын ортосунда боло турган жаңы жолугушууга – баш ийүүгө мажбур кылмакчы! Сулхту бир канча убакыт ушул таризде токтотуп турууну актап көрсөтүү үчүн, сулхту токтотуунун, Россия жана Сирия режими менен келишип бомбалоону бир нече эсе күчөтүүнүн артында Америка турат деген күмөндү алыстатуу үчүн Америка ушул чараларды көрдү:

а) Россия «Сирияда муътадил оппозиция менен «террорчуларды» бөлүү кыйын экенин» кабардар кылды. (Хадас каналы, 2016-жыл, 19-сентябрь).

б) Америка Сирия режимин жана анын артында турган Россияны сулх бүткөнүн жана бомбалоо дагы башталганын жарыя кылууга мажбур кылды. Бул жөнүндө түрдүү маалымат каражаттары кабар таратты: «Сирия режими күчтөрү дүйшөмбү күнү сулх бүткөнүн жарыялады, бул сулх америкалыктар жана орустар жардамында жети күнгө созулду, сулхтун жаңыдан башталышы жөнүндө эч кандай ыктымал көрсөтүлбөдү...». (Ал-Жазира, 2016-жыл, 19-сентябрь).

в) Америка Россия менен жасалма келишпестикти пайда кылды жана эки тарап сулхтун жокко чыгышынын артында турат деп бири-бирин айыптай баштады: «Америка мамлекеттик департаменти «Россия менен түзүлгөн акыркы келишимде көрсөтүлгөн ок атууну токтотуу жөнүндөгү келишимдерди мындай одоно бузуулар шартында Кошмо Штаттар Сирия иши боюнча Россия менен келечекте боло турган бардык алакаларды кайра карап чыгат» деп билдирди». (Ал-Жазира нет, 2016-жыл, 20-сентябрь). «... Россия менен Америка бири-бирин бир нече күндөн бери келишимдин ишке ашуусуна тоскоолдук болууда деп айыптап келүүдө. Москванын пикиринде, Вашингтон сулхтагы милдеттенмелерин, айрыкча, оппозиция топтору жана Жабхату Фатхиш Шам согушкерлери турган региондорду аныктоо туурасындагы милдеттенмелерин аткарбаган. Ал эми, Вашингтон курчоодогу региондорго жардамдар киргизилбесе Россия менен аскерий кызматташтыкты токтотуу менен коркутту...». (Халиж онлайн, 2016-жыл, 24-сентябрь).

г) Америка Пентагон менен мамлекеттик департамент ортосунда келишпестикти чыгарды. Пентагон – кудум сулх бир күндө түзүлүп, андан кабарсыз калгандай – сулхтун шарттарына каршылык билдирди! Акыйкатта болсо, сүйлөшүүлөр алардын көз алдында өткөн. Ошондуктан, эгер Пентагон каршылык билдире турган болсо сулх бүткөндөн кийин эмес, мурдараак каршылык билдирмек. Мындан

тышкары 2016-жылы 12-сентябрда киргизилген сулх мөөнөтү 2016-жылы 14-сентябрда Пентагондун ыраазылыгы менен создуктурулган! «... Сирияда сулхту дагы 48 саатка узартуу жөнүндө келишим жарыя кылынгандан кийин «Арабийянын» Вашингтондогу кабарчысы Пентагон бул узартууну шаршемби күнү алкыштады деп билдирди... Америка жана Россия тышкы иштер министрлери шаршемби күнү Сирияда ок атууну токтотуу дагы 48 саатка узартылганын жарыя кылышкан. Бул сулх күчкө кирген биринчи күнүнөн баштап күзөтүлгөн бузууларга карабастан ушунча саатка узартылды...». (Арабийя, 2016-жыл, 15-сентябрь).

8 – Ошентип, Сирияда ок атууну токтотуу алты күндөн кийин т.а. Америка менен Россия тарабынан киргизилгенинен бир апта да өтпөй расмий түрдө 2016-жылы 19-сентябрь күнү жокко чыкты. Бул келишим жети күнгө созулуп берсе Америка менен Россия Сириядагы козголоңчуларды «терроризмге каршы согуш» деген шылтоо менен бирге бомбалашы күтүлүп жаткан. Бирок, сулх жокко чыкты. Бул нерсени Америка атайын кылган жок! Америка «сулх түзүүчүнүн тыным алышын» жана дагы да көбүрөөк бомбалоолорду баштады. Ошол эле учурда, Америка мурунку сулхка өзгөртүүлөрдү киргизип, келечектеги сулхка айлантууда. Ушул аркылуу Америка Обаманын доору бүтүшүнөн мурун Сирия режими менен оппозицияны бир жайга чогулткан жолугушууну өткөрүүнү ойлоп жатат...

Учурдагы абал мына ушундай, Америка жана анын союздаштары, зордукчул жүгүртөктөрү аракет кылып жаткан нерселер мына ушулар. Бирок, вакиъ мындай: Сирия кризиси Обаманын тамагына, анын малайларынын жана жүгүртөктөрүнүн тамагына сайылган тикен эмес, тикен дарак болду. Мурун Обама азыркыдан да күчтүрөөк, убагы да азыркыдан кеңирээк болушуна карабастан, Ак Үйдө туш келген кыйынчылыктар жөнүндө сүйлөгөн сөзүндө «Сириядагы согуш жана Сирия кризиси жөнүндө өткөрүлгөн жыйындар аны «карытканын» айткан. «Обама 4-август күнү Америка коргоо министрлигинде улуттук коопсуздук кеңеши жана аскерий командачылар менен өткөргөн жыйындан кийин басма сөз конференциясында «Башымдагы ак чачтардан эң чоң бөлүгү Сирия иши боюнча өткөрүлгөн жыйындар себептүү агарганына толук ишенем...» деди». (Русиял Явм, 2016-жыл, 5-август). Обама мурун ушундай деген болсо, азыр мындан да өтүп «Кара Үйүнөн» «Сирия мени өлтүрдү» деп кетет... Ал мындайга ылайык. Сирияда азыр эл аралык күрөш жок. Себеби, Америка эл аралык жактан кожоюн болуп алып Россияны ишке салууда жана Европаны алыстатууда. Америка регионалдык жактан да кожоюн болуп алган. Себеби, Түркия, Саудия, Иран сыяктуу активдүү мамлекеттер Американын малайлары. Америка Сирия режимине жана кээ бир

топторго да кожоюн... Бирок, ошого карабастан Америка ушунча союздаштары, малайлары жана жүгүрткөтөрү менен Сирия туурасындагы өзүнүн пландарын азырга чейин ишке ашыра албады. Акыйкатта болсо козголоң башталганынан беш жылдан ашуун убакыт өттү. Ошого карабастан, Америка Сирия калкы менен күрөшүп жатат. Ошондуктан, Обаманын «жинденип» жатканына таң калуунун кажети жок. Себеби, ал өзүнүн максаттарын ишке ашыра албады. Ал тургай, анын Сирияга түрк аскерлери менен кошо киргизген атайын дивизиясы да Сирияда орношо албай качып кетти. Бул дивизияны каралап кыйкырган үндөр Обаманы кыжырдантты. Бул үндөр кимдерден чыгып жатат... ал Америка машыгуудан өткөргөн жана Америкага моюн сундук деген топтордон чыгууда!

Булардын баары Сирия калкынын жүрөгүндө исламий туйгулар согуп, аларга калыс күчтөр таасир өткөрүп жатканынан улам болууда. Бул калыс күчтөр Сирия калкынын аң-сезимин жогорулатууда, көздөрүн ачууда, аларды малайларга, саткындарга жана алардын мусулман өлкөлөрүнө көз алайткан ач көз колонизатор мамлекеттерден турган кожоюндарына каршы турууга үндөөдө. Ошондой болгон соң, эми алардын жүрөктөрүндө исламий пикирлер да согуп, аракетке келтирсе жана аларга бир калыс исламий жетекчилик башчы болсо өзгөрүү кандай болушун элестеткиле. Бир калыс исламий жетекчилик Расулуллах ﷺдин Табароний «Муъжамул Кабир»де Салама ибн Нуфайлдан накл кылган хадистеги:

«عَفْرُ دَارِ الْإِسْلَامِ بِالشَّامِ»

«Ислам диярынын борбору – Шам» деген сөздөрүн жүзөгө чыгарат. Мына ошондон кийин Ислам мамлекети, рошид Халифалык, акыйкат жана адилет Халифалыгы жаркырап нур чачат. Халифалык мусулмандарды дагы дүйнө саййиддерине айлантат. Натыйжада Ислам жана мусулмандар азиз, куфр жана анын калкы кор болот. Бул болсо Аллахка таптакыр кыйын эмес.

﴿وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۖ بِنَصْرِ اللَّهِ ۚ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

«Ошол күндө момундар Аллах нусрат бергени себептүү кубанышат. (Аллах) Өзү каалаган кишиге нусрат берет. Ал кудурет жана ырайымдуу, даанышман» [30:4-5]

23-зул-хиджа, 1437-х.

25-сентябрь, 2016-м.

Сирия кризисиндеги эл аралык роль

Суроо: Олланд Орусиянын Алеппого абадан урган соккусун «аскерий кылмыш» деп атады. Муну Олланд Парижде 19-октябрда Путиндин катышуусуз Орус ортодоксал диний-маданий борборунун ачылыш аземинде айтты. Буга чейин Кремлдин пресс секретары Песков ушул айдын 19уна белгиленген Путиндин Францияга болгон расмий сапары болбой калгандыгы тууралуу билдирүү берген. Бул билдирүү Франция президенти Путинди тосуп алууда экиленип жаткандыгын жарыя кылгандан кийин эле болду. Бул жарыяга чейин болсо, Орусия Франциянын Сирия тууралуу долбооруна veto койгондон кийин, эки өлкө алакасында чыңалуу жүз берген эле. Булардын себеби эмнеде? Алардын Орусиянын Европа менен болгон алакасына таасири кандай? Бул окуялар Сирия кризисине аралашып жаткан эл аралык мамлекеттердин орундары өзгөрүшүнө себеб болобу? Тактап айтканда, Европанын ролу жогорулап, Орусиянын ролунун төмөндөшү күтүлөбү? Аллах ыраазы болсун.

Жооп:

Биринчиден: Орусиянын Сирия кризисинде эл аралык вазыйпа аткаруу милдети Обама администрациясы аркылуу болду. Тактап айтканда, Орусияга Сирия кризисинде эл аралык вазыйпа аткаруу милдетин Америка берди. Сирия кризисин талкуулоодо Американын үстөмдүк кылгандыгын кээ бир орус расмийлери моюндарына алышууда. Орусиянын Сириядагы кан төгүү иштеринин артында Америка турат. Ошондой эле, Сирия маселесинен Европаны алыстатуунун, айрыкча, Британия менен Францияны алыстатуунун артында Америка турат. Орусия Сирияда Америка берген вазыйпаны аткаруу аркылуу эл аралык майданда Орусиянын ролун кайтарып алам деп ишенген. Бирок, Америка башка эл аралык маселелерге Орусияны аралаштырууну четке кагууда, бул Орусияга күтүлбөгөн окуя болду. Жада калса, Орусия үчүн маанилүү болгон Украина маселесинде да – Америка менен Орусиянын Сирия кризиси жаатындагы кызматташуусу – Украина маселесин чечүүдө Орусия кызыкчылыгы үчүн болбойт деп карады. Сирия өзүнчө бир, Украина өзүнчө бир маселе деп карады.

Мына ушундайча Орусия Сирия маселесине аралашуу жана аскерин алдыңкы сапка коюу аркылуу эл аралык майданда көрүндү. Вашингтондогу айрым саясатчылар Орусияны мындай эл аралык маселеге аралаштырууну айыптап чыкканына карабастан, Америка Орусияны Сирия маселесине аралаштырды. Америка тышкы иштер министирлигинин дипломатиялык кеңешинде, Сирия маселесин эчкимди аралаштырбай жалгыз чечүү, тактап айтканда, Орусияны аралаштырбай

чечүү Америка администрациясынан талап кылынган. Бирок, Орусияны Сирия маселесинде колдонуу саясаты Вашингтондо өз күчүндө болчу. Американын бул саясаты, тактап айтканда, Америка Орусияны Сирия маселесине аралаштыруу аркылуу эл аралык майданга чыгаруусу Батыш Европаны каттуу кыжырлантты.

Экинчиден: Орусия Сирия маселесине аралашуу ага улуулуугун кайтарат деп о.э. Кери менен Лавровдун Сирия жаатындагы жолугушуулары аркылуу өзүнүн эл аралык майдандагы позициясын күчөтүп алам деп ойлоду. Ошондуктан, ал Сирия маселесинен Европаны алыстатууда Америка менен бүтүндөй тил бириктирүүлөргө барды. Ал Америка Сирия маселесин экөөнүн ортосуна чектеп койгонуна кубанды. А түгүл, Америка кожоюндук кылган аймакта Вашингтондун көрсөтмөсү менен рол ойноп жатканына курсант болду. Бирок, эл аралык аренада (эл көзүнө) Орусия өзүнчөдөй болуп көрүндү. Америка болсо, Европадагы ири мамлекеттер менен Сирия жаатында кызматташпай койду. Европа мамлекеттери Орусия Американын артынан изме-из барбайт деп күткөн. Ал тургай, Орусия Американын эл аралык майдандагы таасири төмөндөшүнө салым кошот деп күтүшкөн. Мына ушундайча Орусиянын Америка менен бүтүндөй келишүүлөргө баруусу Европанын ачуусун келтирди.

Үчүнчүдөн: Европаны Сирия маселесинен алыстатууда жана Сирия маселесин Америка менен Орусия ортосуна чектеп койууда Америка негизги ролду ойноду. Бирок, Европа акыркы мезгилде Американын бул тосмосун жарып өтө турган ыңгайлуу учурду тапты. Ушул учурдан пайдаланып, Сирия маселесине аралашууну көздөдү. Ал төмөнкүчө:

1 – Өткөн айларда Америка Сирия маселесинде ийгиликке жетүү үчүн катуу аракет кылды. Анткени, бул ийгилик жакында кете турган Обаманын тарыхына жазылып калышы керек эле. О.э. бул нерсе Америка президенттигине ат салышып жаткан демократ Хиллари Клинтондун шайлоо кампаниясына да колдоо болуп калмак. Ошентип, Америка менен Орусия ортосунда көптөгөн келишимдер болду жана Орусиянын Халаб (Алеппо) шаарын үстөккө-босток бомбалап кыргын кылуусу да Америка менен келишүү аркылуу болду. Америка менен Орусиянынын акыркы келишими 9-сентябрда ок атышууну токтотуу тууралуу келишими болду.

2 – Сирия эли бул келишимди четке какты. Тактап айтканда, Америка планын четке кагышты. Жада калса өлүм астында жаткандар да бул келишимди четке кагышты. Мындай иш-аракеттер Эрдоган «Ефрат калканы» алкагында киргизген Америка куралдуу күчтөрү менен кызматташууну четке кагууга чейин жетип барды. Ошондон соң, Америка Сирия элине таасир этүү жана каршылык кыймылдары Америка планын аз да болсо кабыл алуулары үчүн Халаб шаарын аёосуз бомбалатты. Эгер

Обама бул планын ишке ашыра алганда, анын акыркы мөөнөтү ийгиликтүү болду деп анын тарыхына жазылып калмак. Бирок, ушул эле учурда, Америка өзүн оппозиция менен биргедей кылып жана Орусиянын кыргынына каршы экендей кылып көрсөтүүсү Америка менен Орусия ортосунда чыңалууну жаратты. Чыңалуу Американын Орусия менен мындан ары Сирия маселеси жаатында кызматташпай тургандыгы тууралуу билдирүү берүүсүнө чейин жетип барды.

3 – Нью-Йорктогу 20-22-сентябрдагы БУУ башкы ассамблеясынын жолугушуусунда Америка менен Орусия ортосундагы сөз атышуу туу чокусуна чыкты. Бул Америка Сирия маселесинде жаңы көйгөйгө туш болгондугун билдирер эле. Тактап айтканда, Керри менен Лавровдун жөнгө салуусу оңунан чыкпай калды. Бул абалды Европа Американын тосмосун жарып өтүү үчүн ыңгайлуу учур деп билди. Европа өлкөлөрү БУУ башкы ассамблеясынын жыйынында Керри менен Лавровдун Сирия кризисин жөнгө салуудагы аракеттери ийгиликсиз аяктаганын кубаныч менен кабыл алышты. Алар учурдан пайдаланып, Сирия кризисин чечүүдө Америка тараптан туруп белгилүү бир рол ойноп калууну колго алышты. Кийин Американын Орусияны Сирия маселесинен алыстатуу үмүтүн ишке ашыруу үчүн Орусия менен пикир келишпестиктерди кеңейтти. Мына ушул жаатта Европа менен Орусия ортосунда чыңалуу пайда болду.

Төртүнчү: Учурдан пайдаланып, Америка тосмосун жарып өтүү жана Сирия маселесине аралашуу үчүн Европанын билдирүүлөрдү бериши табигый. Муну Франция баштады:

1 – Американын мындан ары Сирия маселесинде Орусия менен кызматташпашын айтышы Францияга дем берди. Франция Коопсуздук Кеңешинде согушту токтотуу долбоорун жарыя кылды. Франция өз долбооруна орус тарапты канаатандырыш үчүн 5-6-октябрь күндөрү Франция тышкы иштер министри Эйрону Москвага жөнөттү. Франция долбоору Халабды абадан чабуулга алууну токтотууну талап кылат эле. Бул болсо, Сирия элин тизе бүктүрүү үчүн Америка менен Орусия ортосунда келишилген бомбалоону күчөтүү келишимине тескери келет болчу. Ошондуктан, Франция ТИМинин Орусияга болгон иш сапары Орусия үчүн ыңгайсыз абалды жаратты. Бир тараптан Франция долбоору иштерди создуктурат десе, дагы бир тараптан аны четке кагуудан кооптонду. Франция өз долбоорун ишке ашыруу үчүн аркетин токтоткон жок. Франция ТИМи Франция долбоору коопсуздук кеңешинде Америка колдоосуна ээ болушу үчүн, Москвадан кийин Вашингтонго кетти.

2 – Орусия 8-октябрда коопсуздук кеңешинде veto койуу менен Франция аракетин жокко чыгарды. Ушундан улам, Европа мамлекеттери менен Орусия ортосунда чыңалуу пайда болду. Европа мамлекеттери

Орусияны Европанын Сирия маселесине аралашуусуна тоскоолдук жараткан бир тосмо деп билди. Америка Сирияда Орусияга берген вазыйпасын аткарууга Орусия бекем турганын көргөндөн кийин, Европа оюнчулары Сирия маселесине киришиши үчүн, өзүнүн Европага койгон тосмосунан жылчык ачып койду.

3 – Франция менен Орусия ортосундагы чыңалуу Путиндин Парижге жасачу расмий сапары алдында күчөп кетти. Бул сапар Парижде орус ортодоксал чиркөөсүнүн диний-маданий борборунун ачылыш аземине катышуу үчүн деп белгиленген болчу жана азем алкагында Олланд менен Путиндин жолугушуусу да болору келишилген эле. Бирок, чыңалуунун айынан эки өлкө ортосундагы маанай сууй түштү. Франция президенти 10-октябрда Путинди тосуп алууда экиленип жаткандыгын жар салды. Ошол маалда расмий Кремль адаттагыдай эле Путиндин визитине карата даярдыктар болуп жатканын билдиришкен эле. Мына ушундайча Орусия ыңгайсыз абалда калды. Анткени, Олланд Путиндин Парижге болгон иш сапарында аны менен диний борбордун ачылышына катышпай тургандыгын жана Путин менен боло турган жолугушуусунда Сирия маселеси жөнүндө гана талкуулашарын билдирди. (Русиял Явм, 2016-жыл, 11-октябрь). Орусиянын буга ачуусу келди. 11-октябрда расмий Кремль Путиндин Парижге белгиленген иш сапары болбой калгандыгы тууралуу билдирүү берди. Мына ушундай көрүнүштө Орусия менен Франция ортосунда чыңалуу жогорку чекке жетти.

4 – Франция эскалация кылууну уланта берди. Франция жергиликтүү гезиттеринин бири: Франсуа Олланд «Мен Орусия Сирия режимин колдоп жана оппозицияга каршы күрөшүп жаткандыгы себептүү Орусияга болгон кысымды жеңилдетпейм. Бирок, согуш тууралуу талкуу кылуу үчүн Путин менен жолугушууга даярмын», - деген билдирүүсүн басып чыкты.

5 – Франция президенти жана Германия канцлери Меркель 20-октябрда, Орусия жана Сирия режиминин Халаб шаарына абадан урган соккусун катуу айыпташты. Бул билдирүүнү алар Франция, Германия жана Орусиянын Берлиндеги жолугушуусунан кийинки пресс-конференцияда айтышты. Олланд абадан жасалган бул чабуулдарды «аскерий кылмыш» деп атады. Меркель болсо Орусия жана Сирия режиминин Халаб шаарына абадан жасаган чабуулдарын «адамзатка жат» деп атады.

Мына ушул себебтер Орусия менен Франция ортосундагы алакалардын чыңалуусун келтирип чыгарды. Эми Сирия маселесинде Франция да, Орусия да саясий жаатта жакшы болуп кете алышпайт. Тактап айтканда, эки өлкөнүн ортосундагы чыңалуу барган сайын күчөп бара берет.

Бешинчиден: Франция менен Орусия ортосундагы чыңалуунун таасирине келсек, ал мындай:

1 – Орусия менен Франция ортосундагы чыңалуу бүткүл Европа менен Орусия ортосундагы алакаларга толук таасир этет. Айрыкча, таасирге ээ Европа мамлекеттеринин алакаларына. Британиядан Германияга чейинки... Франциянын коопсуздук кеңешине койгон долбоору ЕБдин долбоору катары түшүнүлөт. Анын ичинде мүчөлүктөн ажырай элек Британия да бар. Балким, Британия өз саясатын көп иштерде Франция менен биргеликте алып барат. Франция адаттагы аңдап жетпестен туруп аракеттенген сыпаты менен ЕБдин найза учуна айланган. Ал эми Британиянын болсо, айрыкча, эл аралык саясатта өзүнө таандык куйтулук ыкмасы бар. Бул ыкма анын Франция менен Орусия ортосундагы чыңалуудан теziенен пайдаланып кеткендигинен да көрүнүп турат. Тактап айтканда, Франция менен Орусия ортосундагы чыңалууну Британия менен Орусия ортосунда чыңалууга айлантагы. Коопсуздук кеңешинде добуш берүүнүн артынан эле Британия өкүлү Орусия ветосун айыптап «Биз Орусиянын амалын билебиз – бул арсыздык» деди. Британия парламентинде Жонсон мындай деди: «Эгер Орусия азыркыдай жолун улантса, бул зор мамлекет коркунучтагы жана обочолонуп калган мамлекетке айланат». Ал Орусия элчиканасы алдында согушка каршы митингке чыгууга чакырык таштады. Ал дагы кошумчалап мындай деди: «Бардык далилдер бул үрөй учурган жаман иштер (гуманитардык жардам кербенин бомбалоо иштери) үчүн Орусия жоопкер экендигин көргөзүп турат». Кийинки күнү буга жооп катары Орусия коргоо министирлиги: «Жонсон башкаларга карата кытмыр душмандыгын койнуна каткан психикалык жактан оорукчан адам», - деди. Орусия коргоо министирлигинин пресс катчысы Игорь Конашенков болсо: «Жонсондун айткандары – кээ бир Британ жетекчилери Жонсондун тили менен айткысы келип жаткан, Орусияга каршы душмандык истерикасы», - деди. Ушундан кийин, биз жогоруда айтып өткөндөй, Европа жетекчилери билдирүүлөрдү беришти. (Олланд «аскерий кылмыш» деди. Меркель Орусия жана Сирия режиминин аба соккуларын «инсанийлик эмес» деди. Би-Би-Си Арабий, 2016-жыл, 20-октябрь).

Тактап айтканда, Орусия менен ЕБдин ортосундагы чыңалуу барган сайын кеңейип баратат. Сирия себебтүү Орусияга карата жаңы санкцияларды киргизүү талабы Европада бийик үн менен чыга баштады. Мына ушундайча Франция, Британия жана башка Европа өлкөрү Орусия жана анын саясатынан жүз үйрүшүп, аны менен болгон алакаларын чыңалта башташты. Мунун баарында алар Сирия кризисин №1 эл аралык маселе кылып, алар дагы Сирия маселесин чечүүгө

катышып калууну көздөп жатышат. Бул мамлекеттердин тилеги мусулмандарга жакшылык алып келүү эмес. Европа мамлекеттеринин максаты Орусиянын мусулмандарга каршы Сирияда кан төгүп жатканын токтотуу же ага каршы чыгуу эмес. Алар алты жылдан бери Сирияда төгүлгөн кандар дарыя болуп акканына деле кошкөңүл карап келишкен. Булардын максаты – ири державалар биримдиги катары Сирия кризисинин чечимине катышып калуу гана.

2 – Орусия жана Франция алакалары чыналуусуна ылайык ЕБде окуялар ылдамдай баштады. Франция, Британия ЕБди Орусиянын Сириядагы аба чабуулдарын каралоого жана Москвага каршы кошумча санкцияларды киргизүүгө чакыра башташты. Франция ТИМи Жон Марк Эйро мындай деди: «Орусияга каршы кысым катуу жана күчтүү болушу зарыл». ЕБдин бирдиктүү позициясына ишара кылып, Халаб шаарынын жай тургундарын кыргын кылууну токтотуп калуу мүмкүн экендигин айтты. Дагы кошумчалап: «20 сириялык, 12 орусиялык ж.б. у.с. дагы 200 адамды, алардын ичинде үч ирандык да бар – булардын Сириядагы согушта ролдору бар экендиги үчүн, Британия менен Франция алардын өздөрүнө кирүүсүнө тыйуу салууну караштырып жатат» деди. Ошондой эле, финансылык санкциялар эч бир токтоосуз эле ишке киргизилди. «Россия сегодня» кабар агенттиги Британиянын эки банкы эч бир токтоосуз жана себепин түшүндүрбөстөн эле, ага тийиштүү бардык акцияларды тоңдуруп салгандыгын жарыя кылды. («Россия сегодня» редактор Маргарита Симоньяндын твиттерддеги сөзүн басып чыкты: «Биздин Британиядагы бардык акцияларыбызды тоңдуруп салышты! Токтом кайра каралбайт».) («2016 10 20 Брюсселде Европа жетекчилери Орусия менен алакаларын талкуулашат жана Орусиянын Сириядагы аракеттери үчүн санкцияларды киргизүү да каралат». (Рейтер Арабий, 2016-жыл, 19-октябрь).

3 – Эгер Франция менен Орусиянын алакалары дагы да чыңала берсе, Орусия менен Европа өлкөлөрүнүн ортосундагы алакалар да чыңалып бара берет. Анын кесепеттери Украинада, тактап айтканда, Чыгыш Европада көрүнө баштайт. Европа өлкөлөрү Орусияга санкцияларды киргизе баштайт. Орусия менен Европа ортосунда чыңалуунун күчөшүнө көптөгөн себептер бар. Ал бир эле Сирия маселесине чектелбейт. Эгер Орусия Европа менен болгон алакасында тезирээк акыл калчап иш алып барбаса, ал Европа менен болгон алакасында чоң зыянга учурайт. Сирия кризисинде Орусия эл аралык алакаларында толук кандуу акыл калчап иш кыла албады. Ушул эле учурда, Орусиянын Халаб шаарын бомбалоо кылмышын бүткүл аалам каралап жатат. Бул Орусиянын саясий жактан төмөн түшүп кетүүсүнө себеп болот. Орусия Америка менен болгон алакасына курсант болуп жатат. Орусия Америка менен Сирия

жаатындагы алакасындагы пайда болгон чыналуунун акыйкатын билбей жатат. Бул чыңалуу абалында да, 15-октябрда Америка ТИМи Керри Лавров менен Лозаннада жолугушуу өткөрдү. Бул жолугушуу чүмбөтөлүп, ага кээ бир малайларды да кошуп койушту. Анткени, Америка бир аз мурдараак мындан ары Орусия менен Сирия маселеси тууралуу талкуулашпбай тургандыгын билдирген эле. Лекин, Россия менен жолугушуп, бирок бул жолугушууга Европаны келтирбеди!

Орусия өзү түшүп калган кыйын абалды сезе баштады. Америка аны жырткычтарча кыргын кылуучунун символу кылып көрсөтүп койду. Европа Америка менен Орусия ортосунда пайда болгон чыңалуудан пайдаланууда. Орусиянын жапайы кыргынына каршылыкты күчөтө баштады. Орусия Европанын бул кысымын жумшартуу максатында аны менен тынчтык темасы тууралуу сүйлөшө баштады. Орусия «гуманитардык тынчтык» жарыялады. Бул тынчтыкта Халаб шаарын бомбалоо токтотулат. Орусиянын билдиришинче, 2016 10 20 баштап жергиликтүү убакыт менен таң эртеден тартып асрга чейин сегиз саат аралыгында бомбалоо токтотулат. Бул билдирүү Халабды бомбалоодо 14 кишиден турган бир үй-бүлө өлгөндүгү тууралуу кабар менен тушма-туш чыкты. Мына ушундайча Путин мурдараакта Олланд менен Сирия маселесин талкуулоону четке каккандан кийин, эми кайра Сирия маселесин европалыктар менен бирге кароого макул болду. Франция президенти Олланд, Орусия президенти Путин жана Германия канцлери Меркел Берлинде Сирия маселесин карап чыгуу үчүн «иштиктүү жолугушуу» өткөрүшөрүн Франция жетекчилиги билдирди.

Мына ушундайча Орусия менен Франция ортосундагы пайда болгон чыңалуу Европа өлкөлөрүндө көрүндү. Анын кесепетинен Орусия кыйын абалга кептелип калды. Орусия мурдараак Олланд менен талкуулашуудан баш тартып, Парижге болгон сапарын токтотуп койгон. Эми болсо бул абалды жайгаруу үчүн Сирия маселесин ЕБдин башчылары менен талкуулоого кайрадан макул болду.

Алтынчы: Бул окуялар Сирия маселесине аралашып жаткан жергиликтүү жана эл аралык мамлекеттердин орду өзгөрүшүнө алып келеби дегенге келсек, келечекте андай өзгөрүү болушу күтүлбөйт, абал мурдагыдай эле өзгөрүүсүз калат. Мурдагы оюнчулар өз орундарында эле калышат. Тактап айтканда, Америка жана анын өкүлдөрү Орусия, Иран, Түркия жана Саудия. Ал эми Европа болсо, анын үлүшү чеке жылытарлык болбойт. Буга далил, Европа Орусияга каршы абалды курчутуп, Сирия маселесинде бир орунга ээ болуп калыш максатында Америкага жакындоо аракетин кылганына карабастан, Америка 15-октябрдагы Лозанна жоолугушуусуна Европаны чакырбай, Орусияны чакырды. Конференцияда Америка менен алакаларды токтотуу

чыналуусунун келип чыгышына карабастан, Орусия Америка тарапта турду! Европанын буга кыжырданганын көрүп, Америка аны ыраазы кылуу максатында, 16-октябрда, башка тарапты чакырбастан, Европаны жолугушууга чакырды. Алар менен кең-кесири талкуу кылды жана жолугушуу кандай башталган болсо ошондой бойдон тарады.

Ошондуктан, келечекте Сирия кризисин чечүүдөгү эл аралык роль Америка жана анын өкүлү Орусияга, андан кийин малай агенттерге (Иран, Туркия, Саудия) чектелип турат деген пикир басымдуурак.

Бул жергиликтүү жана эл аралык тараптан алып караганда. Алар айла-амал, тил бириктирүүлөрдү кылып жатышат. Бирок, Шам жана Шамдан башка жерлерде Аллах жана Анын расулу үчүн жанын сайып койгон чыныгы ыхластуу эркектер бар. Алардын Шамда бекем тургандыгы себебтүү, Америка, Орусия жана башка малай акимдер эч качан өз максаттарына жетише алышпайт, пландарын да ишке ашыра алышпайт. Балким, алардын абалы Аллах Куранда эстеткендей, өздөрүнөн мурунку коомдордун абалындай болот.

﴿قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهَ بُنْيَانُهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ

السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَنَّهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ﴾

«Алардан мурункулар да айла-амал кылышты. Аллах алардын өздөрүнүн үйлөрүнүн пайдубалынан алды. Алардын үстүнө шыптары кулап түштү, азап аларга өздөрү сезбеген тараптан келди» [16:26]

19-мухаррам, 1438-х.

20-октябрь, 2016-м.

Сирия жана Халаб шаарынын айланасындагы окуялар

Суроо: Түркия Сирия кризисин чечүүдө Америкача жөнгө салуу сүйлөшүүлөрүн кайра жандантуу үчүн Орусия менен тыгыз байланышууну күчөттү. “БИ БИ СИ” маалымат кызматы 2016 12 02 мындай кабар басып чыкты: (Мавлуд Чавуш уулу мындай деди: “Түркия Сирия кризисин жөнгө салуу боюнча Орусия менен кеңешет.” Түркия мамбашы Эрдоган Орусия мамбашы Путин менен өткөн жумада кеминде үч жолу телефон аркылуу Сирия кризисин жөнгө салуу боюнча сүйлөштү. Ушул эле маселе үстүндө Чавуш уулу Сергей Лавров менен Түркияда жолугушуу өткөрдү.) Ушул эле учурда, Орусия Халаб шаарына жапайы үстөккө-босток чабуулун улантып жатты. Коргоо кеңешинде көтөрүлгөн, Халаб шаарында бир аз күнгө ок атышууну токтотуу тууралуу резолюция долбооруна Орусия veto койду. Орусиянын мындай жырткычтык чабуулуна карабай, Түркияны Орусия менен сүйлөшүүлөргө түртүп жаткан нерсе эмне? Азыркы мезгилдеги Сирия жана Халаб шаарындагы жүрүп жаткан окуялардын акыйкаты эмне? Аллах сизден ыраазы болсун.

Жооб: жооб түшүнүктүү болушу үчүн төмөнкү нерселерге токтолобуз:

Биринчиден: акыркы эки ай аралыгында Америка Орусия менен биргеликте Сирия жаатында кризиске кептелип калганы анык болду. Анткени, Европа Орусиянын Халаб шаарына абадан жасаган жырткыч чабуулун катуу сынга алды. Ошондой эле, Сирия ичкерисинде да Американы кабыл албай, аны четке кагуу туу чокусуна жетти. Сириядагы куралдуу жамааттар, Түркиянын “Ефрат калканы” аталышындагы аскерий иш чарасында, Америка куралдуу күчтөрүнүн кызматкерлери өздөрүнүн арасында болушун четке кагышты. Ушул учурдан тартып, Америка Сириядагы козголоңчуларды тизе бүктүрү жана аларды сүйлөшүүлөргө макул кыла турган кээ бир ийгиликтерге жетиш үчүн аскерий чабуулду күчөтүүнү лаазым деп билди. Ошол мезгилден бери Америка өзүнүн айла амалын төмөнкү багыттарга каратты:

1 – Көбүрөөк талкалоого кудуреттүү аскерий бөлүктөрдү жиберүүнү тездетүүсүн Орусияга жүктөдү. 2016 11 01 Орусиянын учактарды тартып жүрүүчү “Кузнецов” кемеси Сирия жээгине келди жана ракеталарды тартып жүрүүчү крейсерлердин бир бөлүгү да кошо келди. Сирия үстүнөн, тактап айтканда, Халаб шаарын бутага алууну тактоо иштерин тезинен баштады. Буга кошумча, Орусия Сириядагы “Humaimam” аэропортунда өзүнүн согуштук тик учактарын жана согуштук техникаларын көбөйттү.

2 – Халаб аймагына Иран топторун көбүрөөк тартты.

3 – Түркия, Саудия ж.б. мамлекеттер аркылуу Сириядагы кээ бир чоң согуштук фронтторду суздаштыруу аракетин көрдү. Бул мамлекеттер Сириядагы согушуп жаткан жамааттарга каражат берүү аркылуу таасир өткөрүп келишет. Бул жамааттар ортосунда өз ара келишпестиктерди күчөтүү жана козголоңчуларды жана алардын үй-бүлөлөрүн Идлибге ташыган автобустардын саны көбөйдү. Ушунун баары Сирия режими Халаб шаарындагы суздашкан фронттор үстүнөн өз күчтөрүн күчөтүүгө жол ачып берүү үчүн ишке салынды. Буга кошумча, бул мамлекеттер Халабдын ичинде фитна козгоону да ишке салышты. Курчоодогу козголоңчулар арасында кагылышуулар жүз берди. Бирок, Аллага шүгүр, анын жалыны көпкө узабастан өчтү.

4 – Буга утурай, Эрдогандын “Ефрат калканы” аскерий иш чарасы да токтобостон улантылды. Түркия Сириядагы Түркияга ыктаган куралчан жамааттардын көп бөлүгүн Jarablos салгылашуусунан кийин Ал-Бааб согушуна тартууга күчтүү аракет кылды. Мунун баары Халаб шаарын курчоодон чыгаруу жана аны куткаруу үчүн чындап каршылык көргөзүп жаткан фронтторду алысыратууга каратылган эле... (салгылашуу жүрүп жаткан майдандын отчетунда Сирия оппозициясы Халаб шаарынын чыгышындагы өзү ээлик кылып турган аймактын үч бөлүгүнөн кол жуугандыгы тууралуу маалымат берилди. Бул жоготуу “Ефрат калканы” аталышындагы Түркия куралдуу күчтөрүнүн “ИГИЛ” жана Күрд козголоңчуларына каршы аскерий иш чараларына жардам берүү үчүн Сирия оппозициялык күчтөрүнүн көп бөлүгүн Халабдан чыгарып кеткендиги себептүү болду. Сириядагы адам укутарын коргоо борборунун жетекчиси Рами Абдурахмаан “Sky News Арабияга” берген маегинде: “ Анкара “ИГИЛ” жана “Күрд” жикчилдеринин көзөмөлү өзүнүн чек арасына чейин жайылып кетишинен коркуп, аларга каршы согуш алып барыш үчүн “Ефрат калканы” аталышындагы аскерий иш чарасына “Жайшул хурдун” согушкерлерин да кошуп алуу аракетин көрдү. Анкаранын буйругу “Жайшул хурдун” согушкерлеринин арасына чейин кирип барды. Рами Абдурахман дагы кошумчалап: Түркиянын кийлигишүүсү Сирия оппозициясынын жеңилишинин негизги себеби. Анткени, ал өзүнө ыктаган жамааттардын, “Жайшул хурдун” согушкерлерин өз кызыкчылгындагы согуштарга пайдаланды. Бул болсо Сирия режими жана анын союздаштарына каршы Сирия оппозициясы Халаб шаарында согуш алып барып жаткан аймактарда фронттордун алсыроосуна себеп болду.” (Sky News Арабия 2016 11 28).

Экинчиден, мына ушундай көрүнүштө Халаб шаарынын козголоңчуларына каршы катуу кысым өткөрүлдү. Халаб шаарындагы Сирия оппозициясы жайгашкан аймактан анын көп согушкерлерин чыгарып кетүү аркылуу жана шаардын башка аймактарын коркууга

салуу, козголоңчуларды тар аймактарга камалоого алуу, ушуга эле улай үстөкө-босток бамбалоого алуу аркылуу катуу кысым өткөрүлдү. Буга удаалаш эл аралык мамлекеттердин ок атышууну токтотууга болгон чакырыктары чыкты. Америка бул жаңы жаралган абалдардын негизинде кечиктирилбестен, Сирия кризисин саясий жол аркылуу чечүү мүмкүнчүлүгүн кайра жандантуунун ыңгайлуу учуру деп билди. Буга төмөнкү нерелер далалат кылат:

1 – Америка Халабдын чыгышындагы негизги аймактарды колго алуу Сирия козголоңуна чекит койууга жетиштүү эмес деп билди. Сириянын башка аймактарынан козголоңчуларды тазалоо кыялый иш экенин да түшүндү. Ошондой эле, узакка созулуп кеткен Сирия козголоңу коркунучтуу Исламий абалды жаратты деп түшүндү. Ошондуктан, Америка бул Исламий абалды жок кылууга шашты. Бул исламий абалды жок кылуу үчүн аскерий амалияттарга караганда саясат жана ачылып берилген коридор ыңгайлуу деп билди. Анткени, Америка өлтүрүү, талкалоо, кыргын-сүргүн кылуу аркылуу Сирия элин тизе бүктүрүүдөн үмүтүн үздү. Америка Сирия козголоңу башталгандан бери Сирия кризисин өз планы негизиндеги саясий чечим аркылуу чечүүчү ыңгайлуу учурду издеп келет.

2 – Обаманын администрациясы ак үйдү 2017 01 20 таштап чыгып кетет. Ал дагы эле Сирия маселесинде ийгиликке жетишип чыгып кетем деп кыялданып жатат. Ошондуктан, Сирия режиминин аскерлери Халабдын чыгыш аймактарына кирип барганда, Орусия мындай деп билдирүү берди: “Америка мамкатчысы Керри Халабда келишимге жетишүү үчүн аябай катуу аракет кылды.” (Путиндин жардамчысы Юрий Ушаков 28-ноябрда мындай деди: “ эгер Керринин аракети тууралуу сурай турган болсоңор, ал өтө катуу аракет болду”. Дагы кошучалап мындай деди: “биз бул аракетти адаттан тышкары аракет деп айтсак да болот. Америка жана Орусия тышкы иштер министирлеринин ортосундагы байма- бай телефон сүйлөшүүлөрүндө баардык маселелерден мурда Сирия маселеси болду.” (“Россия сегодня” 2016 11 28).

3 – Америка өз ордуна саясий роль ойноп берүүсүн Түркияга тапшырды. Тактап айтканда, Керри-Лавровдун ордуна Түркия-Орусия деген саясий ролду берди. Бул саясий рол Халабдын чыгышындагы аймактардан Сирия оппозициялык күчтөрүн чыгарып кетүүгө болгон Түркиянын аракетинде анык көрүнүп турат. Ошондой эле, Түркия аткаминээрлери менен Орусия жетекчилеринин ортосундагы байма-бай жоолугушуулардын көбөйүшү жана Түрк жетекчилеринин Ливан, Иранга болгон зыяраттары... ушуну түшүндүрүп турат. Түркиянын бул байма-бай жолугушуу жана зыяраттары төмөнкүдөй болду:

а) «2016 11 26 Иран мамбашы Хасан Роухани Тегеранда Түркиянын ТИМи Мавлуд Чавуш уулу менен Сирия маселесин жана аймакка тиешелүү башка документтер тууралуу талкуулашты. Буга кошумча, эки өлкө ортосундагы башка алакалар да талкууланды. Иран Ислам Республикасынын “Ирна”кабар агенттиги: Түркия ТИМи бул маселе боюнча Иран тышкы иштер министри Жавад Зариф менен да талкуулашарын билдирди...” (“Алжазира нет” 2016 11 26).

б) “Анадолу” кабар агенттиги буларды билдирди: Түркия ТИМи Чавуш уулу Рияд менен Халаб шаарында тез арада ок атышууну токтотуу, ага гумжардам киргизүү зарылдыгы жана Сириядагы чыр-чатака саясий чечим табуу жолдору тууралуу талкуулашты. (“ Алжазира нет” 2016 11 30).

в) 2016 11 30 Лавров Түркияга зыярат кылды. Орусия ТИМи Лавров “Орусия менен Түркия ортосундагы Сирия жаатындагы аскерий, саясий, дипломатиялык деңгээлдеги жетишилген келишимдер аткарылуу алкагында турат.” деп билдирди (“Россия сегодня” 2016 12 01) Лавров дагы кошумчалап: Орусия менен Түркия Сирия кризисин мүмкүн болушунча тез арада чечүү жаатында дагы кызматашат...- деди. (“Алжазира нет” 2016 12 01).

г) Түркия мамбашы Эрдоган Сирия маселеси тууралуу Орусия мамбашы Путин менен өткөн аптада бери эле дегенде үч жолу талкуулашты (“БИ БИ СИ” 2016 12 02).

д) Түркия ТИМи Чавуш уулу Сергей Лавров менен бирге Түркиянын Алания шаарында пресс-конференция берген учурунда мындай деди: “бул трагедияга чек койуу үчүн ок атышууну токтотуу зарылчылыгы тууралуу келиштик”. (“БИ БИ СИ” 2016 12 01) дагы айтты: Түркия Асаддын союздаштары Орусия, Иран, Ливан менен Сирия кризисине чечим табуу үчүн кызматашуу алып барат. (“БИ БИ СИ” 2016 12 02).

е) “Sputnik” кабар агенти опозициялык коалициянын мүчөсү Самир Нашардын 1-декабрдагы сөзүн басып чыкты. “Үч күндөн бери Түркия аракети менен жолугушуулар уюштурулду. Бул жолугушуу өтө этияттык менен өткөрүлдү. Жолугушууга Туркия таасир өткөрө ала турган куралдуу жамааттар келди. Бирок, бул жолугушууда эч кандай чеке жылыта турган жыйынтыкка жетишилген жок”. (“Россия сегодня” 2016 12 10) “Financial Times” гезити 1-декабрда буларды басып чыкты: “Сирия оппозициясынын жетекчилери Түркия жетекчилиги астында Орусия жооптуулары менен Халаб шаарында ок атышууну токтотуу тууралуу жашыруун сүйлөшүүлөрдү өткөрүштү”. Газета дагы кошумчалап: “Сириянын түндүгүндөгү оппозициянын төрт мүчөсү Түркия Орусия жооптуулары менен Анкарада сүйлөшүүлөрдү өткөрүп

жатат деп билдиришти.” (БИ БИ СИ 2016 12 01) “Ахраруш-Шам Исламий” кыймылы “Исламий фронт” катары Орусиянын жооптуулары менен Халаб шаарында тынчтыкка жетишүү үчүн сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө. Ошондой эле “Фатхуш-Шам” согушкерлерин “Кастелло” жолу аркылуу чыгарууну ишке ашырууну жана Халабдын чыгышындагы оору, жарадарларды БУУ көзөмөлү астында шаардан чыгарып кеткенге жол ачууну да караштырышты. “Мудун”булагы буларга токтолгон: “Фатхуш-Шамдын” чыгып кетүүсү Түркия планы боюнча ишке ашырылат. Анкара курчоодо калган аймактарга гумжардам жеткирүүнү өз моюнуна алат”. (“Мудун” 2016 12 03).

ё) Ал эми Түркиянын мындай аракеттерине Американын ыраазылыгы болсо, Америка ТИМнин Түркиянын бул сүйлөшүүлөрдү алып баруусун колдоп-кубатташында көрүнүп турат. Америка ТИМнин расмий өкүлү Марк Тонер 1-декабрдагы пресс-брифингде мындай деди: “ Биз Орусия Сирия козголоңчулары менен сүйлөшүүлөрдү өткөрө турган отчетту көрдүк.” Дагы кошумчалап: “ биздин буга карата жообубуз, биз Сирия элинин, айрыкча, Халаб шаарынын кыйынчылыгын жеңилдете турган ар бир аракетти кош колдоп кубаттайбыз”. (“Россия сегодня”). Сирияда жүз берип жаткан окуялардын артында Америка турат. Айрыкча, ал Сириядагы кризисти жөнгө салууда Орусия менен келишип алган. 3- декабрда Орусия ТИМи Лавров Халабдагы чыр-чатакты жөнгө салуу тууралуу Америка ТИМи Керри берген сунуштар “Орусия өзү туура көргөн позицияга дал келет” деди. (“Россия сегодня” 2016 12 03) Лавров пресс-конференцияда мындай деди: “ Орусия менен Америка Женевада - кинчи күнү кечинде, же үчүнчү күнү эртең менен чыгарып кетүү (оппозициялык күчтөрдү Халабдын чыгышы) иши тууралуу талкуулашат”. Дагы кошумчалап: “Америка ТИМи Керри чыгарып кетүүнүн жүрүшү жана убактысы тууралуу сунуштарын берди.” (“Даарул Хаят” 2016 12 05) “Орусия тарап 5-декабрдан баштап кеңешүүлөрдү өткөргөнгө даяр экендигин билдирди. Бирок Вашингтон эксперттердин жоолугушуусун бир азга кечиктирип турууну талап кылды. Бул кеңешүүлөрдүн башталышы экинчи күнү кечинде же үчүнчү күнү эртең менен башталышы күтүлүп жатат” (“Россия сегодня” 2016 12 05) Түркиянын акыркы мезгилдеги тынымсыз аракеттери жана анын Орусия менен байма-бай жоолугушууларды өткөрүүсүнүн артында Америка турат. Америка Түркияны кадамга кадам түртүп жатат... Америка Орусияга кеңеш, сунуштарды берүү аркылуу сүйлөшүүлөрдү өткөрүп жатат. Обаманын администрациясы дагы деле болсо ийгилик менен ак үйдөн чыгып кетебиз деп жан үрөп жатышат. Жалгыз Халаб шаарында ийгиликке жетишүү менен болсо дагы....

Үчүнчүдөн: Американын согушуп жаткан жамааттарды сүйлөшүүлөрдү өткөрүү үчүн столго отургузуу жана саясий чечимге жетүү мүмкүнчүлүгү канчалык деңгээлде экендиги төмөнкү нерселерде көрүнөт:

1 – Сирия ичкерисинде Сирия кризисин тынтчык жолу менен чечилүүсүн четке каккан көз караш күн санап өсүүдө. Сирия эли эл аралык мамлекеттер Түркия, араб мамлекеттери, Орусия, Америка Сирия козголоңуна каршы тил бириктирип жатканын күмөндөнбөстөн ойгоолук менен сезип калышты... Сирия ичиндеги ушул көз караш Сирия ичинде согушуп жаткан жамааттар сырттан жардам алуу аркылуу сырттагылардын сөзүн сүйлөп калуусу бир кыйла таасирлентип, аларды өзүнүн жүрүш-турушун оңдоого мажбур кылды. Бул нерселер элдешүү, келишүү жана фронтторду суздаштыруу иштеринде анык көрүндү. Ошондой эле, кызыл сызыктан өтүп кетүү, "Альмог" жана "Моим" (Америка башчылыгындагы координациялоочу жана инструкция берүүчү штаб квартиралар. Биринчиси Иорданияда, экинчиси Түркияда жайгашкан) штаб квартиралары берген координация, инструкцияларды лаазым тутпоо иштеринде да ачык байкалды. Сириянын ичиндеги бул жалпы элдик маанай жана жамааттарга жасалган басым мурдараак Халабдын чыгышынан Сирия режимин жана анын союздаштарын кууп чыгууга эле каратылган болсо, азыр бул жалпы элдик маанай күн санап күчөп, өлкөнү өз кучагына алып жайылууда жана тынчык сүйлөшүүлөрүн алып барабыз деген жамааттарды кыянатчы катары каралап, алардын жеткечилерин жолдон чыгууларын талап кылышууда. Халаб шаарына каратылган ушундай жапайы аскерий иш-чаралардын жүрүүсүнө карабастан, бир күчкө айлануу максатында, Халабдын ичиндеги жамааттар маселени өздөрү чечүүгө жана Халабдын армиясын негиздөөгө демилге көтөрүштү. Бул демилге чоң кооп-коркунч алдындагы сырткы күчтөрдөн кол үзүүгө болгон эң жакшы кадамдардан. (Сирия оппозициялык коалициянын мүчөсү Самир Нашар Орусия жана Түркия Сириядагы сугушуп жаткан жамааттар менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүсүндө эч кандай натыйжага жетишилбегендиги тууралуу сөз козгоду. Самир негизги токтомду Халабдын ичинде курчоого калган козголоңчулар кабыл алышарына токтолуп, мындай деди: “бул жолугушуулар эч кандай жыйынтык бербеди. Анткени, Халабдын ичинде курчоодо калган козголоңчулар шаардын сыртындагы жетекчилеринин токтомуна карабастан, өз алдынча токтом кабыл алышты. Ошондуктан, шаардын ичинде курчоодо калган козголоңчулардын токтому өтүмдүү болуп калды” (“Россия сегодня” 2016 12 01) Халабдын ичиндеги куралдуу жамааттар шаардын сыртындагы коркутуу, кыянатчылык сүйлөшүүлөргө көңүл бурушпады жана кол куушуруп отуруп

беришпеди. (Орусия Америка менен Сирия оппозициясынын күчтөрүн Халабдан чыгарып кетүү тууралуу сүйлөшүүлөр баштоого даярдык көрүлүп жатканын билдиргенден кийин, Сирия оппозициясынын жооптуусу: Сирия оппозициясынын жетекчилери Халабдын чыгышын эч качан Сирия өкмөттүк күчтөрүнө бербешин айтты. (“Reuters” маалымат булагынын негизинде. “Аль-хуррат” 2016 12 03).

2 – Мына ушундай көрүнүштө каптап келген чоң кооп-коркунуч астында кол куушуруп моюн сунбастан, саясий чечимдерге макул болбостон, козголоңдун башаты “Халаб” шаарын кылып алуу менен Сирия эли ойгонду. Балким, араб мамлекеттери жана Түркияга ыктаган куралчан жамааттарды өз жүрүштөрүн оңдоого катуу басым кылышты. Анткени, ушул жамааттар сыртан акча алуу менен козголоңдун өз жолу менен кетишине катуу тоскоолдук жаратып жатышкан эле... Мына ушундайча жакшы менен жаман ажыралды... Жаманы – бул Түркия, араб мамлекеттери ж.б. малекеттердеги төрөлөрүнүн сөзүнө кулак салуу жана саясий чечим катары Америка малайларынын тил биритирүүлөрүнүн негизинде козголоңду алар даярдап койгон орго салып берүү. Ал эми жакшысы – бул кайраттуулукту бекем тутуп, бир гана Аллага тизе бүгүү, мына ушул жакшысы. Ушул жакшылык Орусия, Түркия, Араб мамлекеттеринин, Американын айла-амалдарын сапырылган чаңга айлантат.

Ушул жапайы аскерий чабуулдар жана Халабдын легендага айланган кайраттуу каршылыгы жергиликтүү эле жамандыктын бетин ачкан жок. Балким, айрыкча, Иран, Саудия, Түркиянын чыныгы жаман жүзүн ачты. Иран Американын планы негизиндеги Орусия кылган жапайы кыргындардан ашса ашты, кем калбады. Саудия болсо согушуп жаткан кээ бир жамааттарга акча берүү менен аларды кыянатчы сүйлөшүүлөргө түрттү. Түркия болсо Американын планын ишке ашыруу үчүн адаштыруу, чалгытууну курал кылып алды. Ал үнүн бийик көтөрүп, Халабды жардамсыз таштабайм деди, бирок, бүткүл дүйнө коз алдында аны жардамсыз таштады. Бул эле эмес, анын бир буту Халабда баткакка сайылып турса дагы, Халабды коргобостон, бутун андан алыс алып кетти! Кийин ал экинчи жолу Хама болбойт деп үнүн бийик көтөрүп кыйкырды, бирок экинчи, үчүнчүлөрү болду, ал былк этпестен чээнинде жатты! Бул позиция аны кыжалатка салганда, кайрадан ал үнүн көтөрүп кыйкырууга белсенип, Эрдоган “Ефрат калканы” аскерий иш чарасындагы көздөлгөн максат – Асадды кетируүгө каратылган” деди. (Түркия мамбашы Эрдоган 29-ноябрда Стамбулда Куддуска арналган симпозиумда сүйлөгөн сөзүндө мындай деди: “Сирияга “Жайшул Хур” менен биргеликте кирдик”, дагы кошучалап: “эмнеге кирдик? Сириялыктарды терордук мамлекет менен коркууга салып жаткан тогут

Асаддын бийлигине чек койуу үчүн кирдик. Биз мындан башка максат менен кирген жокпуз” – деди. (“Россия сегодня” 2016 11 29) Бирок анын үнүнүн жаңырыгы өчө электе, Халабды эртели-кеч бомбалоого алып жаткан Орусияны ыраазы кылуу максатында ал сөзүнөн кайтып башканы сүйлөдү! (Түркия мамбашы Эрдоган мындай деди: Түркия куралдуу күчтөрүнүн жетекчилиги менен үзгүлтүксүз алып барылып жаткан “Ефрат калканы” аскерий иш-чарасы бир адамдын же бир өлкөнүн өзүнө каратылган эмес“. 24- августтан бери уланып жаткан бул аскерий иш-чара террористтик организацияларга каршы күрөшүүгө каратылган”. (TRT арабия 2016 12 01) Орусия Эрдогандын Асадды кетирүү деген сөзүн мааниси жок сөз катары баалады. Орусиянын ТИМи 1-декабрда комментарий берип мындай деди: “Москва ишин эки өлкө ортосунда жетишилген жана аткарылып жаткан келишимдер негизинде алып барат. Көп жолу айтыла берген бир тараптуу билдирүүлөрдүн негизинде иш алып барбайт”. (Россия сегодня 2016 12 01) 2016 12 07 Ыйлыдырым Москвага болгон зыяратында “Интерфакс” орус маалымат агенттигине берген маегинде: “Ефрат калканы” аскерий иш-чарасы тууралуу мындай деди: “анын Халаб шаарынын айланасында болуп жаткан окуяларга тиешеси жок жана Сирия бийлигин өзгөртүүгө эч кандай алакасы да жок”. (“Холиж онлайн” 2016 12 07).

Төртүнчүдөн, ушундайча Америка Орусиянын Сирияда жапайы кыргын алып баруусунда аны менен шайкеш иш алып барды. Ошондой эле, Түркия жетекчилигиндеги “Ефрат калканы” аскерий иш-чарасынын жана анын алкагына кошуу үчүн оппозициялык күчтөрдүн согушкерлерин Халабдан чыгарып кетип, Халаб фронтторунун алсырашына алып келгендиги артында да Америка турду. Орусия менен Сирияда согушуп жаткан жамааттар ортосундагы күмөндүү сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү артында да Америка турду. Кийин Иран жана башка малайлардын Сирия козголоңуна каршы үйүлүшүнүн артында турду. Америка Рияд конференциясында Сирия оппозициясына курал берүүдөн тыйып койуунун артында турду. 2016 12 07 эч бети кызарбастан Америка конгресси “жаңы шайланган Трамптын администрациясына жерден жана абадан тик учакка каршы колдонулуучу ракетаны Сирия оппозициясына берүүнү макулдаган мыйзам долбоорун жактырды”... “Вашингтон пост” гезити буга токтолду: “бул мыйзам долбоорунда бул куралды жеткирүү иш чарасында кээ бир чектөөлөр да каралган”. (“Аль-арабия” 2016 12 07) Бул мыйзам долбоору Халаб талкаланып бүтөйүн деп калганда кабыл алынды. Анын ишке ашып кетүүсү да арсар. Ал ишке ашкан күндө да, колго илинбеген курал болуп кала берет! Ал курал Ислам жана мусулмандар душманынын уруксаты менен гана атыла турган болот. Карышкырдан козуга жакшылык барбы? Кийин бул

мыйзам долбоору азыр эмес, балким шайлана электен мурун Сирия оппозициясына курал берейм деген Трамптын башкаруу мезгили башталганда берилерине токтом кылышты! Бул деген адаштыруунун үстүнө адаштыруу болуп саналат...

Халаб бардык талкалоолорго карабастан, ал кайрадан ойгонот. Бүтүндөй Шам жергеси жана анын кашкасы болгон Халаб аларды кыргын-сүргүн кылып жаткан Америка, Орусия, жана анын малайларынын тамактарына сайылган канжар болуп калат. Алар өздөрү кыялданган жеңишке эч качан жетише алышпайт. Алар өлкөгө кире алышпайт, бир гана аны бүтүндөй талкалоо менен гана кире алышат, бирок, бул дегени женилген жеңиш... Алар бир да козголоңчуну кайтара алышпайт, болгону аны шейит кетирүү менен гана кайтара алышат. Бул дегени жеңилген жеңиш... Алар ракеталарды, бомбаларды, танкаларды жана миндеген аскерлерди жүздөгөн козголоңчуларга каршы койушту. Бирок ошондой болушуна карабастан, аларга бетме-бет келе албай, абадан, деңизден, ракеталар менен аткылап бомбалоодон башкасын кыла алышпады. Бул дегени, чыныгы эркектердин алдындагы коркктордун “жеңиши”...

Америка жана Орусия, алардын союздаштары, малайлары – кресттүүлөр жана монгол-татарлардын Ирак, Шам жерлеринде кылган – жапайы кыргын жолу менен жүрүүнү каалашууда. Алардын тагдыры эмне болгондугуна көңүл бурушпады. Мусулмандар аларды өз жерлеринен ит куугандай кууп чыгышкан эле жана кайрадан ойгонушуп, Ислам жана мусулмандардын улуулугун кайтарып алышкан. Халифатын күчтөндүрүшүп, Ираклийдин шаары Константинополду фатх кылышып, Исламбуга (Стамбул) айлантышты. Москвага жакын кирип барышты. Вена дарбазаларын кагышты. Азыркы эл аралык мамлекеттердин күнү бүтүп калганын – эртеңди көрө ала турган адам кыйырдан көрүп турат.

(وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ)

«Залим кимселер жакында кандай акыбетке карап бара жатышканын билип алышат»

[26:227]

8-робиул-аввал, 1438-х.

7-декабрь, 2016-м.

Халабдагы окуялардын акыйкаты кандай жана аны жардамсыз таштап, ага кыянатчылык кылынышынын себебдери эмнеде

Суроо: Халабдагы 2016-жылы 26-ноябрдагы салгылашуудан эки жума өтпөстөн, жайкын тургундарды жана согушкерлерди Халабдан чыгаруу иш чарасы башталды. Андан кийин бир жумага жетип жетпестен, Халабдын чыгыш бөлүгүнөн тургундарды жана козголоңчуларды үй-бүлөлөрү менен кошо чыгаруу иштери башталды. «Бейрут-Амман», «Reuters» маалымат агенттиктери берген маалымат боюнча, миңдеген адамдар Халабдын чыгышындагы аянтка чогулушуп, «кызыл крест» уюмунун дем алыш күнкү чыгарып кетүүнү кайра жандантуу демилгеси аркылуу, аларды оппозиция көзөмөлдөгөн аймакка чыгарып кетүүлөрү үчүн автобустарды күтүп турушат. Чогулгандардын айтымында, Халабдын борбордук аянтында 15 миңден ашуун адам чогулган. Алардын көпчүлүгү оппозиция көзөмөлдөп турган аймактагы козголоңчулардын үй-бүлөлөрү жана жайкын тургундар. Ошондой эле, азыраак сандагы козголоңчулар да бар. Уюштуруучулар ар бир үй-бүлөгө автобуска түшүүгө уруксат бере турган номер берген... («Reuters» эл аралык араб кызматы, 2016 12 18.). Халабдын чыгыш аймагын каршылык кылбастан Сирия режимине жөн эле берүүгө кайсы себеб шаштырды? Эске сала кетсек, мурунку отчеттордо Халаб режимге каршы бери дегенде бир жыл күрөшө турган мүмкүнчүлүгү бардыгы тууралуу айтылган эле? Козголоңчулардын алсызданышына эмне себеб болду, же буга кыянатчылардын тил бириктирүүлөрү себеб болдубу? Рахмат.

Жооб: Халаб Орусия, Иран жана анын малайлары аркылуу – Америка планын аткаруу негизинде – эң жапайы кыргынга кабылды. Тоо чыдагыс мындай жапайы кыргынга Халаб кайраттуулук менен каршылык көргөздү. Халаб өзүнүн оору экендигине карабай, узакка каршылык көргөзүүгө дарамети бар болчу. Бирок, Түркия Орусия менен тил бириктирип, Түркияга ыктаган куралдуу жамааттар Халабды жардамсыз таштап чыгып кетүүлөрү үчүн, Түркия аларга басым өткөрүү жана аларды чыгып кетүүгө көндүрүү аркылуу Түркиянын Халаб маселесине кийлигишүүсүн Америка Түркияга буюрду. Мына ушул иш аркылуу Халабды «берип коюу» көрүнүшүндөгү туруксуздук келип чыкты. Американын бул планы боюнча, Түркия Орусия менен шайкеш иш алып барып, Асаддын күчтөрү Халабдын чыгышына жеңил кирүүсүнө жол ачып берүү Түркияга милдеттендирилген. Мына ушундай көрүнүштө Халаб кулады. Ал режимдин күчтүүлүгүнөн кулаган жок. Тескерисинче, ал Америка көрсөтмөсү менен, Түркия-Орусия кызматташтыгында, Америка планын ишке ашыруучу кыянатчы тил бириктирүү аркылуу

кулады. Путин бул ишке Эрдогандын шерик экендигин ачык айтты. Аны ачыктап эле койбостон, пресс-конференцияда коомчулук алдында шермендесин чыгарды. Путин пресс-конференцияда Халабдагы иш-чара Эрдоган Санкт-Петербургда иш сапары менен келгенде жетишилген келишимдин негизинде ишке ашырылгандыгын айтты: Орусия президенти Путин Халабдын чыгышындагы куралдуу жамааттарды чыгаруу иш чарасы – Эрдогандын август айындагы иш сапарында жетишилген келишимдин негизинде – ишке ашканын билдирүү аркылуу саясий бомбаны жардырды. Путин жума күнү Токиодо Жапон премьер-министр Синдзо Абе менен пресс-конференция берүү учурунда мындай деди: «Баарынан мурун жайкын тургундарды коргоо максатында, куралдарын таштай турган согушкерлерди Халабдан чыгаруу иш-чарасына Түркиянын катышуусу Түркия менен келишилген». Дагы кошумчалап: «Мен көрүп жаткан Халабдагы окуялар Түркия президенти Эрдоган Санкт-Петербургда келгенде жетишилген келишимдин дал өзү», - деди. (Elaf, 12.16.2016, Sputnik Новости, 2016/12).

Жообду Путиндин билдирүүсү менен да бүтүрүп койсок жетиштүү болмок, бирок Халаб кантип козголоңдун кашкасына айлангандыгы тууралуу кененирээк токтолобуз. Кызыл сызык болуп турган баатыр Халаб кантип Түркиянын кыянатчылдыгы менен кан аккан сызыкка айлангандыгына токтолобуз. Ошондой эле, Түркияга ыктаган куралдуу жамааттар – Аллах жана Анын расулуна кыянаттык кылган кыянатчы мамлекеттер сунган ит жеминдей жемге алданып – Халабды эң маанилүү күндөрдө жардамсыз таштап, анын артынан канжар сайганына токтолобуз. Бул иштер төмөнкү нерселер менен ачык болот.

Биринчиден: Халабдагы жана анын айланасындагы козголоңчулардын күчү аз убакыттын ичинде алсыроосу мүмкүн эмес болчу! Эки жума аралыгында 2016.11.26. режим күчтөрү Халабдын эң чоң ройону «Напано»дон кирип барышты. Кийин дагы алга жылып, «Alsakhur» аймагын колго алышты. Режимдин күчтөрү күтүлбөгөн абалда жеңил-желпи алга жыла берди. Ал эч кандай каршылыкка учурабастан, тактап айтканда, Эрдоган аралашпай койгондо жолукчу каршылыкка жолукпастан, алга жылды. Эки күндүк тыныгуудан кийин, режимдин күчтөрү түштүк тарапты көздөй бет алышты жана «Шейха Саид» аймагын басып алышты. Ушул эле маалда, абадан да, кургактыктан да эң жапайы чабуул кылынды. Тирүүлөй өрттөштү. Ушунун баары Халабдан чыгып кетүүнү четке каккан козголоңчулардын жүрөгүнө коркуу салуу үчүн жана аларды тез арада Халабдан чыгып кетүүгө мажбур кылуу үчүн кылынды. Халабга карата аскерий иш-чара башталышынан тартып Түркия Орусия менен Сирия жаатында тыгыз кызматташтык алып барды. (2016.12.02. Би Би Синин маалыматында,

Мавлуд Чавуш уулу мындай деди: «Түркия – Асаддын союздаштары Орусия, Иран жана Ливан менен – Сирия кризисинде чечимге жетүү максатында кеңешүүлөрдү алып барат». Түркия мамбашы Эрдоган Путин менен Сирия жаатында бери дегенде үч жолу телефон аркылуу талкуулашты. Анын арасында Чавуш уулу Сергей Лавров менен ушул эле маселени талкулоо максатында Түркияда жоолугушту). Түркиянын ушул аракетинин баары Вашингтондон толук көрсөтмө алгандан кийин, Халабдагы кыргынды баскычма-баскыч алып баруу максатында кылынды. Түркия, Орусия жана аларды жандоочулары Американын бул планын аткарууга киришишти.

Экинчиден: Түрк жооптуулары келишимди аткаруу аралыгында таң каларлык билдирүүлөрдү берди. Мурдатан Халабдан «террористтерди» кууп чыгуу боюнча эч сөз айтпаган Түркиянын эми сөз айта башташы адаттан тыш көрүнүш болду. Алгач, Түркия ТИМи Чавуш уулу Сириянын түндүгүндөгү аймакта кагылышууларды токтотууну талап кылды. Ошондой эле «Фатхуш-Шам», «Жабхатун-Нусра» жамааттарын тезинен Халабдан чыгып кетүүгө чакырды. («Аль-жазира нет», 2016.10.27.). Түркиянын бул билдирүүсү, Америка жетектеген Лозаннадагы Сирия боюнча жыйындан кийин болду. Ушул убакыт аралыгында, Америка абдан назик роль ойноп жаткан Түркия менен биргеликте майдан жаратууга киришти. Кийинки күнү Түркия билдирүүлөрдү катуу түрдө берүүгө өттү. 2016.10.17. «Press Association» маалымат кызматынын маалыматына караганда, Түркия ТИМи Чавуш уулу мындай деди: «Халабды «Жабхатун-Нусра» террористтеринен тазалоо зарыл, ошондой эле, Сирия оппозициясы алардан кол үзүүлөрү да лаазым». Түркия бул билдирүүсүн Америка, Орусия, Иран, Ирак, Мисир, Түркия, Саудия, Катар, Иорданиянын ТИМдери жана Сирия боюнча БУУнун атайын өкүлү Стефан ди Мистура Швецариянын Лозанна шаарындагы жоолугушууларынан бир күн өткөндөн кийин берди. Түркия «Жабхатун-Нусраны» БУУ алдында биринчи жолу террористтик жамаат катары баалады. Ал эми, Түркия-Орусия ортосундагы келишимди Түрк басылмалары басып чыгышты. 2016.10.31. түрк гезити «Йени Safak» мындай маалымат таратты: «Түркия жана Орусия ортосундагы Сирия жаатындагы жаңы долбоор боюнча өз ара түшүнүүлөргө жетишилди. Ал долбоордун негизинде, Халаб, Латакия, Идлиб, Хасаке, Дейр-аз-Зор аймактары, бул аймактардын демографиялык түзүлүшүн эске алуу менен, Сирияда согуш баштала элек абалына кайтат». Кийин Эрдоган Орусия менен жетишилген келишимде келген «Халабды берүү» планын ишке ашырууга шашыла киришти...

Үчүнчүдөн: Америка аз убакытка парда артына кирди. Сирия майданында Эрдоган жана анын айланасындагылардын жылдызы жана

баштады. Халабга чабуул башталганда, кылмышкер Орусия менен Сирия оппозициясы ортосунда сүйлөшүүлөр жүрүп жатканын Түркия капыстан жарыя кылды. Сүйлөшүүгө «Ахраруш-Шам», «Жайшул-мужаахидин», «Файлакуш-Шам», «Жабхатуш-Шамия» жамааттары катышты. («Түрк пресс», 2016.12.08.). Сирия оппозициясынын бул делегациясы Эрдогандын Вашингтондо даярдалган кылтагына түшүп калышты. Мына ушул сүйлөшүүлөр Орусия менен Түркияга Халаб майданына жол ачты. Орусия «Фатхуш-Шамдын» Халабдан чыгып кетүүсүн талап кылды. Орусия бул талабын мурдатан билдирип келе жатканына карабастан, муну Халабга карата кургактыктан чабуул башталганда билдирди. Ошондой эле Анкарада Түрк жооптууларына ушул иш менен алектенүүнү сунуштады. Сирия оппозициясына Түркия тараптан «террорчулар» менен байланышпоо талап кылынган кат келди. Сүйлөшүүлөр Халабга карата кыргын, чабуулдарды улантуу менен коркутуп жүргүзүлдү. Кийинки күнү Орусия Халабдан бүтүндөй согушкерлердин чыгышын талап кылды. Куралдуу оппозиция тараптан сүйлөшүүлөргө катышып жаткандар Орусиянын талабы Түркиянын да талабы экендигине анык түшүнүп жетишти. Оппозиция Халабдан чыгып кетүүлөрү үчүн аларга карата катуу басым өткөрүлдү. Тактап айтканда, шаарды режимге жана анын союздаштарына тапшырып берүүлөрү үчүн катуу кысымга алынды. Анкарадагы куралдуу оппозициянын өкүлдөрү Орусия, Иран жана режимдин кыргын-сүргүнү аркылуу коркутулуп, Халабды «тапшыруу» талаб кылынып жатканы Халабдын ичиндеги козголоңчуларга анык болгондой кийин... Халабдын ичиндеги козголоңчулар Халабды таштап чыгып кетпейбиз деп, Анкарадагы куралдуу оппозициянын делегаттарына билдиришти. Кийин Халаб армиясын түзүү демилгеси көтөрүлдү.

Төртүнчүдөн: Орусия Түркияда Орусия жана Түркия менен сүйлөшүүлөргө катышкан козголоңчулардын бир бөлүгү Түркиянын кысымына моюн сунгандыктары тууралуу маалымат тарата баштады. Тактап айтканда, сүйлөшүүлөргө катышкан козголоңчулардын аскерий же саясий жетекчилери болобу, айырмасыз, Түркиянын кысымына моюн сунушту деген маалымат таратты. 2016.12.06. Орусиянын «Россия сегодня» каналынын тараткан маалыматында Сергей Рудской мындай деди: «3500 умеренный оппозициянын согушкерлери куралдарын таштап моюн сунушту. Алардын 3 миңине ырайым берилди». Орусия салгылашуу учурунда, Түркия таасир өткөрө ала турган Халабдагы козголоңчуларды чыгаруу иштери эртелеп башталгандыгы жана алар өздөрү турган аймактарды режимдин аскерлерине, ошондой эле, режимдин союздашы болгон Күрд куралдуу жамааттарына бошотуп бере баштагандыктары тууралуу маалымат тарата баштады. Мына ушундайча,

Халабдагы бул жамааттар Түркиянын Халабды жардамсыз таштоо талабына жооб беришти. Алар сүйлөшүүлөргө катышып жаткан делегаттар аркылуу, Түркия, Саудия, Катардын ит жеминдей жемине алданган аскерий, саясий жетекчилери аркылуу Түркиянын кысымына моюн сунушту. Бул жамааттар согушпастан Халабды жардамсыз таштап койушу себебинен, тактап айтканда, алар Халабдан чыгып кетүүнү четке кагып ал аймакта калып калган жамааттарды жардамсыз таштап койушу себебинен, мейли, алар Халабдан чыгып кетиштиби же жокпу, айырмасыз, Халабды «тапшыруу» иши жүзөгө ашты. Эгер мындай кыянатчылык болбогондо, Сирия түндүгүндө Америка тамагына тыгылып турган, козголоңдун чеби болгон Халабды режимдин күчтөрү мындай тездикте алуусу мүмкүн эмес болчу. Аскерий талдоочулардын айтымында, Халабдын дагы бир жыл толук режимдин күчтөрүнө каршылык көргөзүү мүмкүнчүлүгү бар болчу. Ошондой эле «Азия Ньюс» 2016.12.07. оппозиция жетекчилеринин электрондук барактарынан жылжып чыккан маалыматты таратты. «Козголоңго кыянатчылык» деп сыпатталып келген маалыматта, куралдуу жамааттардын кээ бир жетекчилери Вашингтонго моюн сунуу жана Халабды үчүнчү күнү эртең менен бошотуп берүү тууралуу сүйлөшүүлөрдү жүргүзгөндүктөрү айтылган. Ошондой эле ал баракта: «Орусия менен Америка ортосундагы келишим Халабды режимге жана Иранга бошотуп берүүгө аларды мажбур кылгандыгы да айтылган».

Бешинчиден: Түркия Халабдагы аскерий чабуулдарга катарлаш эле Аль-Баб шаарында «ИГИЛ»ге каршы согуш алып барды. Эрдогандын мунусу Халабды «тапшыруу» үчүн дагы бир ыкма эле. Анткени, «ИГИЛ»ге каршы согушуу үчүн Халабдагы оппозиция согушкерлерин Аль-Бабга алып баруу муктаждыгы жаралды деген Эрдоган үчүн актануу мүмкүндүгү жаралмак. Халабдагы кызуу салгылаш жана андагы мусулмандарды коргоо Эрдоган үчүн эч кандай баага арзыбады. Балким, ал дүйнө жана акыретте акыбети кандай болоруна карабастан, Америка планын аткарууга аябай ынтызарлык менен иш алып барды. Түркия Халабдагы өзү таасир өткөрө ала турган жамааттарды «Ефрат калканы» алкагында, Аль-Баб шаарына «ИГИЛ»ге каршы согушуу үчүн баруулары үчүн катуу кысымга алды. Ошондуктан, Халабдын чыгыш фронтторунда алсыроо жүз берди. 2016.12.08. Халабдын түндүгүндөгү «Шейх Саид» аймагын коргоп жаткан козголоңчуларды жардамсыз таштап койуу абалы туу чокусуна жетти. Анткени, бул аймактагы козголоңчулар катуу каршылык көргөзгөндүктөн, эки жумадан бери режим күчтөрү жана союздаштары бул аймакка кире албай жатышкан. Бирок, Түркия өзү таасир өткөрө ала турган жамааттарды Аль-Бабга чыгарып кетүүсү себебдүү, козголоңчулар көзөмөлдөп турган аймактар алсырады.

Козголоңчулар көзөмөлдөп турган аймактар түндүк-батыштан Салахидин жана Сакхур аймактарына кысылып, башка аймактардан качып келген жайкын тургундар да ошол аймакка тыгылып калды. Ошол эле маалда, коркутуу максатында, Түркия Халабдан козголоңчуларды жана жайкын тургундарды чыгаруу тууралуу Орусия менен келишимге жетишилгендигин жарыя кылды. Сирия оппозициясынын маалымат булагы – курчоодо калган Халаб шаарынын чыгыш бөлүгүндөгү козголоңчуларды жана жайкын тургундарды чыгарып кетүү үчүн ок атышууну токтотуу тууралуу – режим менен келишимге жетишилгендигин жана ал келишим үчүнчү күнү эртең менен күчүнө кирээрин билдирди. Франция маалымат агенттиги «Нуриддин Зангий» жамаатынын жооптууларынын сөзүн басып чыкты: «Келишим Орусия жана Түркия демилгеси менен жүргүзүлдү. Аны аткаруу келерки сааттарда күчүнө кирет». Түркия ТИМи Чавуш уулу: «Түркия Халабда ок атышууну токтотуу үчүн Орусия менен тыгыз иш алып барат, айрыкча, жайкын тургундардын чыгып кетүүсүнө жол ачылып берилет» деди. («Ахбаару аль-аан», 2016.12.13.). Бул адаттан тыш көрүнүш болду. Келишимге жетишип-жетишилбей туруп, ал тез арада т.а. таңкы беш-алтынын ортосунда күчүнө кирди. Мындан максат, козголоңчуларга башка жолдорду ойлонууга мүмкүндүк бербестен, алардагы жеңилүү сезими тарай электе аткарып калууга шашылышты. Ушунун баары Түркиянын «жайкын тургундарды тезирээк куткарып калуу зарыл» деген чүмбөтү астында ишке ашты.

Алтынчыдан: Түркия таасири астындагы жамааттар – мусулман адам эч бир кабыл албай тургандай кыянатчылык менен – Халабдан чыга баштады. Орусия буга маашырланды. Орусия генштабы 16-декебрь күнү мындай билдирүү берди: «Халабдын чыгышында Сириянын умеренный оппозициясын террорчулардан бөлүү толук ишке ашты». Мындан бир күн мурун Орусиянын координациялоо борбору «Humaimat центр» Сириядагы келишим тууралуу минтип жарыялаган: «Халабдын чыгышынан согушкерлерди жана алардын үй-бүлөлөрүн чыгаруу иш чарасы аяктады». Орусия коргоо министри мындай деди: «Сирия армиясы экстремисттердин очогун талкалады». («Россия сегодня», 2016.12.16.). Ушул жерден Түркия өз таасири астындагы жамааттарды чыгарышы жана Халабда аз сандагы ыкластуу козголоңчуларды, жайкын тургундарды калтырышы менен – Түркиянын Сирия козголоңуна каршы тил бириктирүүсүнүн бети ачыла баштады. Себеби, ал аз сандагы козголоңчуларды Орусия, Иран жана анын союздаштары менен жекеме-жеке калтырып, аларды түп тамырынан жок кылууну максат кылышты. Анткени, Түркия ТИМинин жана Орусия координациялоо борборунун билдирүүлөрү боюнча, алар «террористер»

деп саналышат эле. Орусия бул билдирүүлөргө удаалаш, козголоңчулардын бир тайпасын, алар менен бирге жайкын тургундар көп экенине карабастан, туткундоо же жок кылуу үчүн, бир бурчка камалоого алды. Түркия алып чыгып кетүү иши токтоп калганына карабастан, алып чыгып кетүү иши жүрүп жатат деп билдирүү берип жатты. Анткени, Түркия Халабдан чыгып кеткен өз таасири астындагы жааматтар алдында өзүн оңтойсуз сезгендиктен ушундай билдирүү берип жатты. Ушул жамааттар Түркиянын чыгып кетүү талабына кыңк этпей моюн сунушту. Азыр алар Түркия-Эрдогандын, тактап айтканда, Америка менен Орусиянын умеренный оппозицияны «террористтерден» бөлүү деген планы алкагындагы Эрдогандын тузагына түшүп калгандыктарын сезишти. Мына ушундайча Халабда жаңы кырдаал пайда кылынды. Бул кырдаалдын негизинде ыкластуу козголоңчуларды жекелентип, бутага алуу жеңил болмок. Ошентип, Америка, Орусия, ошондой эле, Эрдоган Америка планы ишке ашканына маашырланышты. Халаб окуясын аягына чыгаруучу жыйын тээ алыскы Казакстанда болору белгиленди!

Жетинчи: Ошентип, Америка Обама администрациясынын аз убакты калганына байланыштуу бир азыраак мезгилге парда артына кирди жана Түркиянын ийине жеткире роль ойноп бергенине маашырланды. Ал сүйүнүчүн жашыра албай Эрдогандын бул ишине ыраазылыгын да билдирди: Түркия президенти Эрдоган төртүнчү күнү Сирия, Ирак жаатында Америка президенти менен телефон аркылуу талкуулашкандыгын жана Түркия Халабдан жайкын тургундарды чыгарып кетүүнү көзөмөлдөй тургандыгын айтты. («Reuters», 2016.12.15.).

Обама Халабдан жайкын тургундарды жана оппозицияны чыгарып кетүү үчүн ок атышууну токтотууга ортомчулук кылгандыгына карата Эрдоганга ыраазылык билдирди. («АКШ мамдеп сайты «Twitter», 2016.12.16.).

2016.12.15. Америка ТИМнин Халабдагы чыгарып кетүү иш чарасы тууралуу берген баяндамасында, Американын «макулдашылган тыныгуу» аралыгында мындай чоң ийгиликке жетишилгендигине аябай ыраазы экендиги ачык байкалат. Керри мындай деди: «Биз азыркы Халабдын дайыма душмандашкан абалда калуусун каалабайбыз. Согушту токтотуунун бир гана жолу – бул сүйлөшүүлөрдү алып баруу. Оппозиция сүйлөшүүлөрдү кайра жандантууга кызыкдар экендигин билдирди». («АКШ мамдеп сайты «Twitter», 2016.12.16.).

«Аль-Кабас» гезити жогорку денгээлдеги расмий булакка таянуу менен мындай маалымат таратты: Өткөн жумада Парижде Халаб жана бүтүндөй Сирия жаатындагы кырдаал тууралуу тышкы иштер

министирлер деңгээлиндеги жыйналыш болду. Жыйналышта Америка ТИМи Керри мындай деди: «Орусия, Сирия режими жана анын союздаштарына толук түрдө моюн сунууларын Сирия куралдуу-саясий оппозициясынан талап кылуу иши качып кутулгус болчу». «Аль-Кабас» ошол эле булакка таянуу менен: Керри жыйналыш маалында Халабдан бардык согушкерлердин чыгып кетүүсүн жана Сирия оппозициясы эч кандай шарт койбостон сүйлөшүүлөр столуна отурушун талап кылды, деп таркатты. Ушул эле булак дагы кошумчалайт: Катышуучулар Асадга жана анын союздаштарына басым жасай турган жолдор тууралуу Керриден сурашканда, Керринин жообу аларды таң калтырды. Керри тайсалдабастан мындай деди: «Президент Обама «ИГИЛ»ге каршы күрөшүүгө гана чечим кылган». («Аль-Кабас» газетасынын сайты, 2016.12.13.).

Сегизинчиден: Мына ушул кандуу театрды, кандуу планды – Америка ыраазылыгы үчүн – Эрдоган ишке ашырып берди. Халаб шаарындагы бул кандуу трагедиянын негизги себеби, Халабдагы куралдуу жамааттардын жетекчилери дүйнө жана акыретти үчүн эч нерсеге арзыбас, Түркия, Саудия ж.б. тарабынан берилген акчага ыраазы болушуп, кыянаттык менен Халабды «тапшырып» койуулары болду. Мына ушул акчалар бул жамааттардын жетекчилеринин моюнуна салынган кишен болду. Алар мурда «эч качан элди сатып кетпейбиз» дешкен эле. Мына эми Түркия, Саудиянын кул базарында сатылып кетишти. Сооданын алгачкы бөлүгү бүтөрү менен эле, тентиреп селсаяктык кылып калышты. Ошондой эле, алар Халабды кыргынга салган соодаларынын акыбетин да көрүштү. Мындан эскертме алуучу барбы? Саясий максатта берилген акчаны кабыл алуу, бул өзүн-өзү өлүмгө түртүүнүн дал өзү экендигин билбеген да жан барбы?

Ал эми Американын «макулдашылган тыныгуу» аталышындагы планы аягына чыкканы менен, Халабдагы кандуу театрдын андан аркы тагдыры мурдагысынан айырмасы жок кордук менен улантыла турган болду. Анын калган тагдыры Казакстандын борбору Астанада чечилишине токтоп калышты. Орусиянын БУУдагы атайын өкүлү Чуркин мындай деди: «Халабды бошоткондон кийин Сириядагы негизги маселе согуш амалдарын толук токтотуу жана Сирия жаатында тараптар ортосунда сүйлөшүүлөрдү кайра жандантуу». («Россия сегодня», 2016.12.16.). Путин 2016.12.15. «Россия сегодня» каналына берген маегинде, Эрдоган менен келишип, Сирия режими жана куралдуу жамааттардын өкүлдөрүнө сүйлөшүү өткөрүүнү сунушташкандыктарын билдирди. Ошондой эле 2016.12.16. «Түрк пресс» баяндамасында: Орусия мамбашы Путин Казакстандын борбору Астанада Сирия жаатында согушту токтотуу тууралуу талкууну Эрдоганга сунуштарын

билдирди. Путин Жапонияга иш сапары менен барардан бир аз мурун, Сирия жаатында БУУ ортомчулугу менен Женевада жетишилген келишимдин аткарылышына аракет кыларын билдирди. Орусия президенти Сирия жаатындагы келерки кадам – бүткүл Сирия боюнча согушту токтотуу кадамы болоруна ишара кылды. Путин Сириядагы жаңжалды токтотуу үчүн жаңы сүйлөшүүлөрдү баштоо тууралуу Эрдоган менен келишкендигин билдирди.

Мына ушул жол Халабды тапшыруу жана режимди күчөтүү жолу болду. Ал жол Америка планы алкагында, Түркия-Эрдоган жана Түркия таасири астындагы куралчан оппозиция салган жол болду. Эгер куралчан жамааттардын жетекчилери жүрөгүндө ыхластуулук калбаган болсо, анда алар Сирия маселесинин мындан аркы тагдырын талкуулоо үчүн жана өздөрү үчүн бериле турган ит жеминен үмүт кылып, Астанага барышат. Ал эми алардын жүрөгүндө ыхластуулук калган болсо, анда алар Эрдогандын кемесинен тезирээк түшүп калып, эл аларды түкүрүп таштай электе, эл менен бирге болуулары ваажиб. Ал эми бул жамааттардагы ыхластуулар өздөрүнүн жетекчилерин бул иштен кайтаруулары лаазым же аларды жетекчиликтен кетируүлөрү зарыл. Эгер андай кылышпаса, моюнунан акчага байланган куралчан жамааттардын жетекчилери Аллах жана Анын расулуна жооб бербестен, миллиондогон доллар үчүн Америка жана Орусияга үмөт козголонун сатып жиберишет. Аллах жаман менен жакшыны айырмалаш үчүн, Ислам диярынын борбору болгон Шам жергесиндеги Сирия элине ушундай сыноону жазыптыр.

(لِيُمَيِّزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلُهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ)

«Аллах жаманды жакшыдан ажыратат, жамандарды биринин үстүнө бирин миништирип, бардыгын тозокко таштайт. Мына ошолор чыныгы зыян тартуучулар» [8:37]

Тогузунчудан: Сөз акырында, биз Эрдоганды жана аны менен биргеликте Аллахтын душмандарын ыраазы кылуу үчүн Халабга каршы тил бириктирип, аны жардамсыз таштагандарды эскертип Пайгамбар ﷺдин хадисин келтиребиз. Ибн Хибаан сахихинде, Касимден риваят кылынган, момундардын энеси Айша رضي الله عنهاдан келген хадисти эске салабыз: Пайгамбар ﷺ айтты:

«مَنْ أَرْضَى اللَّهَ يَسْخَطِ النَّاسَ كَفَاهُ اللَّهُ، وَمَنْ أَسْخَطَ اللَّهَ يَرْضَا النَّاسَ وَكُلُّهُ إِلَى النَّاسِ»

«Ким Аллахтын ыраазылыгы үчүн адамдарды нааразы кылса, Аллах ага Өзү жетиштүү. Ким адамдардын ыраазылыгы үчүн Аллахты нааразы кылса, анда Аллах аны адамдарга таштап койот».

Мына анын да чет жакасы көрүнүп калды. Адамдар Эрдоган тууралуу ачууланып сүйлөп жатышат. Досу Путин да пресс-конференцияда

коомчулук алдында анын шермендесин чыгарып таштады. Биз жогоруда айтып өткөндөрүбүздү дагы кайталап өтсөк ашыкча болбос.

Путин бул ишке Эрдогандын шерик экендигин ачык айтты. Аны ачыктап эле койбостон, пресс-конференцияда коомчулук алдында шермендесин чыгарды. Путин пресс-конференцияда Халабдагы иш-чара Эрдоган Санкт-Петербургуга иш сапары менен келгенде жетишилген келишимдин негизинде ишке ашырылгандыгын айтты: Орусия президенти Путин Халабдын чыгышындагы куралдуу жамааттарды чыгаруу иш чарасы – Эрдогандын август айындагы иш сапарында жетишилген келишимдин негизинде – ишке ашканын билдирүү аркылуу саясий бомбаны жардырды. Путин жума күнү Токиодо Жапон премьер-министр Синдзо Абе менен пресс-конференция берүү учурунда мындай деди: «Баарынан мурун жайкын тургундарды коргоо максатында, куралдарын таштаган согушкерлерди Халабдан чыгаруу иш-чарасына Түркиянын катышуусу Түркия менен келишилген». Дагы кошумчалап: «Мен көрүп жаткан Халабдагы окуялар Түркия президенти Эрдоган Санкт-Петербургуга келгенде жетишилген келишимдин дал өзү», - деди. (Elaf, 12.16.2016, Sputnik Новости, 2016/12).

Бул шерменделик – Аллах Ислам жана мусулмандарга душмандык кылып кылмыштуу иштерди жасаган же ага жардамдашкан адамга даярдап койгон – жан чыдагыс азаптын бир кыпыны.

(سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ)

«Кылмышкер адамдарга кылган айла-амалдары үчүн Аллахтын алдынан кордук жана жан чыдагыс азап жетет» [6:124]

Ал эми, Сириядагы бул кылмышты кылып жаткандарга биз мурда айтып өткөнүбүздү дагы кайталайбыз: Халаб бүлгүнгө учурашына карабастан, кайрадан ойгонот. Бүтүндөй Шам жергеси, анын кашкасы болгон Халаб Америка, Орусия, жана алардын малайлары, союздаштарынын тамактарына сайылган канжар болуп калат. Алар өздөрү ойлоп жаткан жеңишке жетишпейт. Алар бул шаарга кире алышпайт, бир гана аны бүтүндөй талкалоо менен кирет, бул дегени кыялый жеңиш... Бир дагы козголоңчуну кайтара алышпайт, бир гана шейит кетирүү менен кайтарышат, бул дегени жеңилген жеңиш... Алар ракеталарды, бомбаларды, тик учактарды, танкаларды жана миндеген аскерлерди жүздөгөн козголоңчуларга каршы койушту. Бирок ошондой болгонуна карабастан, аларга бетме-бет келе албай, тик учактар менен бомбалоого, ракеталар менен аткылоого таянышты. Бул дегени, чыныгы эркектерге бетме-бет келип согушуудан качкан коркоктордун жеңиши... Америка, Орусия жана алардын малайлары, союздаштары Ирак, Шам жергесинде жапайы кыргын кылган кресттүүлөр жана монгол-татарлар жолунан жүрүүнү каалап жатышат. Бирок, алардын тагдырлары кандай

болуп бүткөнүнө назар салышпады. Ошондо мусулмандар кайрадан ойгонуп, аларды өз жерлеринен ит куугандай кууп чыгышкан. Ислам жана мусулмандарын улуулугун кайтарып алышкан. Халифатын күчтөндүрүп, Ираклийдин шаары Константинополду «Стамбулга» айландырышкан. Москвага жакын кирип барышкан жана Вена дарбазаларын кагышкан. Бул мамлекеттердин ичер суусу аз калганын эртеңди көрө ала турган адам көрүп турат.

﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾

«Залимдер кандай акыбетке карай бара жатышканын билип алышат» [26:227]

19-робиул-аввал, 1438-х.

18-декабрь, 2016-м.

Россия менен АКШнын Сириядагы акыркы аракеттери

Суроо: биз билгенибиздей, Орусия Сирияда оппозиция менен саясий чечимге жетишүү абалын жаратуу жана режимди сактап туруу максатында Америка менен келишкен же анын буйругу аркылуу Сирия маселесине аралашкан. Бирок, Америка Орусиянын Сирия режими менен оппозициясынын ортосун жакындаштырууга болгон аракеттерине, тагыраагы, Астана жана Сочидеги жолугушууларына сыртын салып койду. Америка бул жолугушууларга Иордания сыяктуу байкоочу катары гана катышып койду. Муну кандай түшүнсө болот. Рахмат.

Жооб: мунун түшүндүрмөсүн эки ооз сөз менен эле айтып койсо болот: Американын текебердиги жана Орусиянын саясий аңкоолугу.

Анын баяны төмөнкүдөй:

1 – Туура, Орусия Сирияга Американын макулдугу же анын бир кызыкчылыгын ишке ашыруу үчүн кирген. Бул боюнча 2015.10.11 суроо-жоопто да айтып өткөнбүз: «Бул жердеги шайкешсиздик Америка өзүн Сирия козголоңчулары менен бирге кылып көргөзүп жатат. Ошондуктан, аларга каршы ачык түрдө согуш алып баруусу оор. Козголоңчулар Сирия бийлигине бир топ зыян жеткирип коюшту. Американын Башардын ордун баса турган орун басары али даяр боло элек. Ошондуктан, козголоңчулар менен ачык согуш оюнун Орусия алып баруусу Америка үчүн маанилүү. Орусиянын Сириядагы ролу Сирия бийлигин ачыктан ачык колдоо жана козголоңчуларга каршы согуш алып баруу болуп эсептелет. Орусиянын козголоңчуларга каршы согуш алып баруусу Америка үчүн актана турган жүйө жаратат. Сирия бийлиги Американын буйругу менен Орусиядан жардам суроого даяр. Бул иш жүзөгө ашты. Орусия Америка кызыкчылыгы үчүн өзүнө берилген бул ыплас согуш оюнун ойноп берүүгө макул болду». 2015.11.18. суроо-жоопто Сириядагы акыркы кырдаал аталышындагы темада бул маселеге дагы кененирээк токтолгонбуз: «а). 2015-жылдын 30-сентябрында Орусия Сирияга аскерий аралашууну баштады. Мындан мурда 29-сентябрда Обама менен Путин 90 мүнөткө созулган жолугушуусу болуп өткөн. Жолугушуунун биринчи алкагы Украина кризиси болду. Жолугушуунун калган бөлүгүндө эки мамлекет башчысы Сириядагы абалга терең токтолушту. Бул жолугушуунун жыйынтыгы тез арада эле билинди. 30-сентябрда Путиндин Орусия аба күчтөрүн Сирияга киргизүүгө болгон талабын Орусиянын Мамдумасы канааттандырды. («Россия сегодня», 2015.09.30). б) Ал тургай, Орусиянын аба күчтөрү сокку уруп жаткан жерлердин көпчүлүгү Америка менен келишилген жерлер болду. «CNN» кабар агенттигинин 2015.10.04. маалыматында: «Орусия куралдуу күчтөрүнүн генштабынын жетекчиси Андрей Картаполов 2015.10.03

мындай деди: «Орусиянын аба күчтөрү бутага алып жаткан аймактар Москвага Америка аскерий жетекчилиги тарабынан мурдатан даярдалып берилген террористтик аймактар»..».

Мына ушундайча Америка Сирияда Америка чечими кабыл алына турган ыңгайлуу шарт жаратып бериши үчүн Орусияны Сирияга киризди. Америка Орусияны Сирияда иш тизгинин өз колуна алышы үчүн киргизген жок. Балким өзүнүн кызыкчылыгына кызмат кылдырыш үчүн киргизди. Бирок, Орусиянын саясий сокурдугу Сирияда Сирия бийлигин кулап калуудан сакташ үчүн жапайы кыргын кылууга түрттү. Кийин болсо Сирияда саясий чечимге жетүүнү жетектейм деп ойлоого түрттү. Ал Американын ага бут тосуп жатканын да сезген жок. Тескерисинче, ал дагы эле Американын кызыкчылыгына кызмат кылууда. Орусия Сирияда жапайы кыргын кылуу аркылуу Американын Сирия бийлигин кулап калуудан сактоо талабын да аткарып берди.

2 – Орусия мына ушул күмөндүү оюнунун негизинде Астана жана Сочиге Сириянын куралдуу жамааттарынын өкүлдөрүн чакырып долбоорлорду сунуштады. Орусия бул аракети аркылуу Америка менен биргеликте бир роль ойноп калуу максатында бул жолугушууларга катышуусу үчүн Американы да чакырды. Песков мындай деди: «Акыркы учурларда Сирия кризисин жөнгө салуу жаатында алга жылуулар бар. Бирок, бул сапаттык жаңы баскычка жетишүү биргелешкен аракетти талап кылат. Мунун баары Орусия менен АКШ ортосунда белгилүү бир деңгээлде биргелешип иш алып барууну талап кылат». («Orient news», 2017.11.04). Орусия 2017-жылдын 10-ноябрында Вьетнамдагы «АРЕС» саммитинде Путин менен Трамптын жогорку деңгээлдеги жолугушуусу болуусуна үмүттөндү. Эки өлкө башчылары жолугушуусун бир нече жолу ачык түрдө өткөрүүнү да талап кылды. Орусия менен АКШ Сирия жаатындагы алакаларында бир мунасага келип алуу муктаждыгы бар экендигине ишара кылган билдирүү менен да чыгышты. Орусия саммит өтүп жаткан учурда эки өлкө башчысынын жогорку деңгээлдеги жолугушуусу болушуна чакырык таштоосун улантты. Бирок, Америка бул чакырыкка жооп бербеди. Болгону жолугушуу деңгээлинде болбосо да, жолугушуу болгондой түр жаратуу менен эки өлкө башчынын эки тараптуу баяндама чыгаруусуна макул болду. Баяндама болсо эки тараптын эксперттери тарабынан даярдалган. Бул нерсе Америка Орусияны төмөн санашына карата чакырык болду.

3 – Орусия ошол эле маалда Америкасыз Сирия жаатында саясий чечимге жетүүгө кудуретсиз экендигин түшүнүп турат. Ошондуктан, жооп алып калуу үмүтүндө чакырык артынан чакырыкты Америкага жолдоп жатат. Бирок, жооптун ордуна жогоруда айтып өткөнүбүздөй Американын теңине албаган мамилесине тушукту.

Анткени Орусия Сирия маселесин жөнгө салуу чечимин ишке ашырууга ашыгып жатат. Орусия президенти Путин 2017-жылдын 20-ноябрында жолугушуу өткөрүү максатында Сочиге Башарды чакырды. Кийин 21-ноябрда Башар менен болгон жолугушуунун талкуусу тууралуу Трампка телефон аркылуу кабар берди. «Путин экинчи күнү Америка мамбашы Трамп менен телефон аркылуу байланышты. Анда Сирия маселеси жана Башар менен жолугушуунун жыйынтыгы тууралуу сөз болду...». («Россия сегодня», 2017.11.21).

Мына ушундайча Орусия Сирияда жөнгө салуу чечимин ишке ашырууга өтө ашыгып жатат. Ал адатынча Сирия маселесин чечүүдө Америка менен жанма-жан жүрүп өзүн улуу күч катары санап жатат. Ошондуктан, ал саясий чечимди пайдалануу менен өзүн көрсөтүп, абалдан чыгып кетүүгө өтө дилгирленип жатканын көрүп жатабыз. Саясий чечим айрыкча Сирияда аскерий соккуларды ишке ашыруу аркылуу экономикасынын каны сорулуп жаткан Орусиянын жоготуусуна чек коёт... Ушул көрүнүштөрдүн баары Орусияны Сирия маселесин жөнгө салуу чечимин ишке ашырууга жетекчилик кылып жаткандай түр жараткан демилгелерди колго алууга түрттү. Башарды өзүнө чакырды. Кийин Эрдоган менен Роуханини чакырды. Кийин Сирия кризисинен чыгуу максатында «Сирия калкынын бардык спектри» аталышындагы жолугушууга чакырууну пландады. Ал саясий чечимге тезирээк жетүү үчүн Американын аны менен кызматташышын кайра-кайра суранды. Орусия куралдуу күчтөрүн Сириядан чыгарып кетүү ниетин да билдирди. «Орусиянын куралдуу күчтөрүнүн генштабынын башчысы Валерий Герасимов Орусиянын Сириядагы куралдуу күчтөрүн «ири көлөмдө» азайтуу мүмкүн экендигин айтты. Бул иш ушул жылдын аягына чейин башталарын да айтып өттү...». («Евроныус», 2017.11.23). Бирок, ушуларга карабастан Америка Орусиянын талаптарына жооп берүүнү кечендетти.

4 – Мына ушул Американын Сирия жаатында Орусия менен жүргүзүп жаткан оюну. Башкача айтканда, Америка аны менен Сирия жаатында мунасага келүү үчүн Орусиянын талаптарына этибар бербей аны Сирия сазына жалгыз таштап койду. Бир аз гана малайлары аркылуу анын талаптарына жооп беримиш болду. Ушул себептерден улам, Орусия Сирияда саясий чечимге жетүүнү жетектөөгө болгон аракети ийгиликсиз болуусу анык. Анткени, ал Сирияда АКШнын баткагына тыгылып калган. Американын Сирия жаатында Орусияга унчукпай коюшу аны шыктандырып жиберди. Айрыкча, Орусиянын Сирия козголоңчуларына жана исламий күчтөргө каршы колдонулуп жаткан бирден бир күч катары саналып жатышы Орусияны шыктандырды. Орусия Москвада, Сочиде, Астанада жолугушууларды өткөрүп жаткандыгына карабастан

Сирия маселесин жөнгө салуу чечимин жетектөөгө чамасы жетпейт. Анткени, Орусиянын Сирия маселесин чечүүгө болгон демилгелеринин баардыгы Америка менен шериктеш иштөөгө барып такалат. Качан Сирия маселесин жөнгө салуу элементтери бышып жетилгенде Америка өзү БУУ же аймактагы малай мамлекеттери аркылуу Сирияга чечимди таңуулоо үчүн иш тизгинин колуна алат.

5 – Мыну ушундайча Сириядагы Америка менен Орусия аракеттери ийгиликсиздик менен аякташы Аллахтын жардамы менен тагдырланган. Эгер, куралдуу жамааттар өзгөчө аймактагы Америкага малай мамлекеттер Түркия, Саудия менен болгон байланыштарын үзө турган болушса, Сирия режимине каршы калыс, акыйкаттык жана Аллахтын арканын бекем кармоо менен күрөш алып барышса, мына ошол учурда Аллахтын жардамы менен Сирия, Америка жана Орусиянын үмүттөрү үзүлүп, Исламий күчтөр каапырлардын таш талканын чыгаруучуга айланат. Мына ошол учурда гана Сирия Америка менен Орусия кызыкчылык талашып күрөшө турган аймак эмес, артын карабай качкан аймакка айланат. Бул иш Аллахка жеңил.

21-робиул-аввал, 1439-х.

9-декабрь, 2017-м.

Түркиянын Афринге болгон «Зайтун бутагы» аталышындагы аскерий жүрүшүнүн артында эмне турат?

Суроо: Эрдогандын Сирияда «Евфрат калканы» аталышындагы аскерий иш аракетинен кийин Халабды Башар бийлигинин колуна тапшырып берген эле. Кийин анын Сириядагы аракети басаңдай түшкөн. Бирок, акыркы мезгилде 2018.01.20 Сирия жергесинде «Зайтун бутагы» аталышындагы аскерий жүрүшүн кайрадан баштады. Бул аскерий иш-чарада абадан жана кургактыктан чабуул коюлду. Түркиянын генштабы 2018.01.21 мындай деп билдирди: «Ишемби күнү башталган «Зайтун бутагы» аталышындагы аскерий жүрүш план боюнча туруктуу уланууда. Кургактыктан чабуул коюу жекшемби күнү эртең менен башталды». («Turk Press», 2018.01.21). Бул аскерий жүрүш токтобостон уланууда. «Зайтун бутагы» аталышындагы аскерий жүрүштүн артында эмне турат? Аллах сизге изгилик берсин.

Жооб:

1 – Буга анализ жасоодон мурда зарыл болгон ишке назар салуубуз لازым. Антени, бул иш азыркы учурда Түркия саясатынын борбордук огун түзөт жана Түркия саясаты ушул иштин айланасында жүргүзүлөт. Анын натыйжасында Эрдогандын аракети, билдирүүлөрү да ачык-айкын түшүнүлөт. Маалым болгондой, Түркия-Эрдоган Америкага малайлык кылууда. Эрдоган бул иш аракеттерди бийлик күрсүсүн сактап калуу үчүн Америкага кызмат кылууда. Анткени, аны Америка бийликке алып келген эле. Буга далалат кылып турган нерсе Түркиянын өкмөтүн колдоочу «Сабах» гезитинин 2017.04.18 чыккан макаласында айтылат: «Америка президенти Түркия президенти Эрдоган менен өткөн түнү телефон аркылуу байланышты. Сүйлөшүүдө Трамп Эрдоганды президенттик башкарууга өтүү үчүн конституцияга өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча референдумдун жыйынтыгы менен куттуктап мындай деди: «Бул референдумду жасоодо жакшы кампания алып барылды. Мен биздин достугубузга өтө маани берем. Биз биргеликте чече турган өтө маанилүү иштер бар». Мына ушундайча Эрдогандын Сириядагы саясаты Америка кызыкчылын ишке ашырууга каратылган. Ошондой эле Башардын бийлигин чыңдоо жана Башар режими үчүн маанилүү болгон аймактардан козголоңчуларды чыгаруу үчүн аларга кысым өткөрүүгө багытталган. Халабды жардамсыз таштап Башар бийлигин ал жерде орношуп алышына өбөлгө түзүп берүү ишинин изи али өчө элек. Эрдоган «Евфрат калканы» аталышындагы аскерий жүрүш уюштуруп Халабдагы козголоңчулардын негизги бөлүгүн сыртка алып чыгып кеткен эле. Ошол маалда Башардын күчтөрү Халабга карата борборлошкон чабуулга өтүп жаткан. Чындыгында бул учурда «Евфрат калканы» аталышындагы

аскерий жүрүш Американын батасы менен дээрлик аягына чыгып калган. Түркия 2016-жылы Жароблис аймагына Американын көргөзмөсү менен кирип барган. Американын мурунку вице-президенти Жозеф Байден Анкарага иш сапары менен келип 2016.08.24 Түркия аскерлеринин Сирия аймагына киришин колдогон билдирүүсүн берди. Ошондой эле «Күрд элдик кошуунун» Түркиянын «Евфрат калканы» кошуунуна бетме-бет келбестен аймактан чыгып кетүүсүн талап кылды. 2016-жылдын 25-сентябрында келген суроо-жоопто буга токтолуп өткөнбүз. Анда мындай делген: «Американын планы ийгиликтүү ишке ашышы үчүн, Халабды кайрадан камоого алуусу зарыл. Халабды камоого алуу үчүн Америка иши эки октун негизинде алып барылат. Биринчиси, Сирия түндүгүнө Түркия аскерлерин киргизүү жана аскерий жүрүштү Жароблис аймагынан баштоо. Түркия «Евфрат калканы» аталышындагы аскерий жүрүшү менен Халабдын түштүгүндөгү өзүнө ыктаган козголоңчуларды ИШИМ менен согушуу үчүн Жароблис аймагына алып чыгат. Тактап айтканда, Халабдын согуштук фронтторунун күчтөрүн алсыратуу жана козголоңчулардын ич ара кагылышууларын жандандантуу. Ошондой эле Халабдагы козголоңчуларды мүмкүн болушунча согуштук фронттон оолактатуу иш чарасы». Мына ушундай жол менен Эрдоган өзүнө ыктаган козголоңчуларды Аль Баб аймагына алып чыгып кетти жана Халабды жардамсыз таштады. Ал жерде аз гана көлөмдөгү согуштук фронт калды. Калган ири көлөмдөгү согуштук фронт Эрдогандын «Евфрат калканы» аталышындагы чакырыгына жооп берип Халабдан чыгып кетишти. Эрдоган бул кыянаттыгын кайрадан кайталап жатат.

2 – Бул кыянаттык аракеттер уланууда. Тагыраагы, Идлибдеги маанилүү аймактарды Башар бийлигинин көзөмөлүнө өткөрүп берүү мүмкүнчүлүктөрүн жаратуу аракеттери уланууда. Кийин болсо Түркия Америка менен макулдашып өзүнө лаббей деген куралдуу жамааттарды, Башардын күчтөрү Идлибге карай сойлоп келе жаткан бир убакта Афринге чогулта баштады. Түркия калп эле кабагына каар жаадырып Америкага ыктай турган жаңы куралдуу блоку пайда кылуу аракетине каршылык көргөзүп жаткандай көрүнүп, Америка менен Түркия ортосунда келишпестик бардай түр жаратуу амалын жасоодо! Маалым болгондой, Америка Түркия аркылуу Сириядагы өзүнө ыктаган жамааттарды куралдандырды. Анын ичинде Күрд элдик кошууну да бар. Алардын көпчүлүгү Америкага ыктаган «Сирия демократиялык куралдуу күчтөрүнүн» ичине кирет. Эрдоган Американын бул аскерий иш-чараларын жүзөгө ашыруу үчүн Инжирлик базасын ачып берген... Мына ушундайча Эрдоган Халабга Башардын күчтөрү жеңил кирүүлөрү үчүн «Евфрат калканы» маселесин кайра-кайра козгоду. Эми болсо Башардын күчтөрү Идлибге жеңил желпи кирип келүүсү үчүн «Зайтун бутагы»

аскерий жүрүшүн ишке салды. Башардын күчтөрү Идлибге карай кадам таштады. Абу-Дахура аэропортун курчоого алды. Эрдоган болсо Афринде согуш уюштуруу менен алек! Бул аскерий иш-чарада Сириянын 25 миң оппозициялык күчтөрү катышууда. «Файлак Шам» куралдуу жамаатынын жетекчиси Ясир Абду Рахиим мындай деп тастыктады: «Сириянын эркин аскерлеринин» 25 миң аскери Африндеги Түркиянын аскерий жүрүшүнө катышууда...». («Россия сегодня», 2018.01.23). Мунун баары Американын макулдугу менен ишке ашты. Түркиянын ТИМи Мевлюд Чавуш уулу 2018-жылдын 15-январында Канадада Американын коргоо министри Жеймс Мэттис менен Сирия кризисин жана чек арадагы коопсуздук маселесин талкуулады. Ошондой эле 2018-жылдын 16-январы кечинде Канаданын Ванкувер шаарында Корея жарым аралындагы коопсуздук маселеси тууралуу эл аралык министрлер жыйынынын алкагында Америка ТИМи Тиллерсон менен жолугушту. Чавуш уулу мындай деди: «Америка коргоо министри Мэттис Сириянын түндүгүндө жаңы аскерий блоку түзүү тууралуу таралып жаткан маалыматка ишенбөөгө чакырды. Ошондой эле ишти өз көзөмөлүнө алаарына жана биз менен байланышта болооруна басым жасады». («Анадолу» агенттиги, 2018.01.17).

3 – Африндеги «Зайтун бутагы» аскерий иш чарасы тууралуу чыгып жаткан Американын билдирүүлөрү муну тастыктап жатат. Ошону менен эле Түрк аскерлери менен «Сирия эркин аскерлеринин» жүрүшү АКШнын ыраазылыгы жана каалоосу менен ишке ашып жатат. О.э бул аракеттерге Американын макулдугу менен Сирияга кирген Орусиянын ыраазылыгы да бар.

– Жума күнү кечинде Афринде Түркиянын аскерий жүрүшү башталгыч этапта болсо да күчтүү түс алгандай башталды. Африндеги белгилүү аймактарга карата артиллериялык аткылоону күчөттү. Бейшемби түнү жана жума күнү жогорку темпте аткылашты. Ошол эле маалда Африндеги жана анын айланасындагы Орус куралдуу күчтөрү чыга баштады. Бул тууралуу Түркия коргоо министри Нуреддин Канekli: «Кургактыктан чабуул башталды» деп билдирүү берди. Бул тууралуу «Аль жазира» телканалы менен «Аль арабий жадид» маалымат кызматы Түркия маалымат булагына таянуу менен кабар таратты: «Түркия менен Москванын мунасага келүүсүнүн натыйжасында шаарды башкаруу Түркия тарапка өттү». Түркия өкмөтү «Евфрат калканы» аймагына кирген жерлердин көпчүлүк бөлүгүн кайра калыбына келтирүү кепилдигин мойнуна алат. Ошондой эле, Сочи конференциясы ийгиликтүү болушу үчүн Сирия оппозициясы конференцияларга келишине кысым өткөрүү ишин дагы Түркия кепилидигине алат. Ошол эле маалда Орусия, Түркия шаарды башкарууну колго алгандан кийин

кайра аны Сирия бийлигине өткөрүп беришин жана шаарда бир да оппозициялык күч калбашын катуу талап кылды. Ошондой эле Сирия бийлиги Идлибдин калган аймактарын да басып алышына мүмкүндүк берүүсүн талап кылды. Түркиянын коргоо министри Нуреддин Канекли телеканалда берген маегинде мындай деди: «Билебиз, Орусия Сирия бийлигин жогорку деңгээлде колдоого алат...». Түркиянын бул аскерий иш-чарадан күткөн нерсеси тууралуу «Арабий жаид» мындай баяндады. «Бул аскерий иш чара беш-алты ай уланышы күтүлүп жатат». Булак дагы минтип кошумчалады: «Дипломатиялык каналалдар Вашингтон менен байланышта». («аль арабий жаид», 2018.01.20).

– Орусиянын ТИМи чыгарган баяндамада: «Январдын жыйырмасында Түркия куралдуу күчтөрү Сириянын түндүк-батышындагы Африн аймагына кирди. Москва бул иш-чарадан тынчсызданып жатат. Москва кырдаалга тыкыр көз салат». Дагы минтип кошумчалады: «Орусия Сириядагы жаңжалды чечүүдө өз позициясында калат. Сириянын бүтүндүгүн жана анын бийлигин колдойт». («РИА», 2018.01.20).

– Америка Түркиянын аскерий аракети белгилүү аймактарга чектелип калуусун каалап жатат. Аныгыраагы жарандардын өмүрүн сактоо максатында «сабырдуулук» менен иш алып баруусун каалады. Америка мамлекеттик департаментинин пресс-катчысы Хизер мындай деди: «Жарандарга залака тийип калуудан сактоо максатында Түркияны аскерий жүрүштө белгилүү бир аймактарда сабырдуулук менен иш алып барууга чакырдык». Жекшемби күнү Американын коргоо министри Жеймс Мэттис Түркия аскерий иш-чарасын баштоодон мурда Вашингтонго кабар бергенин тастыктады. Вашингтон Анкара менен кырдаалдын жүрүшүнө жараша байланышып тураарын билдирди: «Орусиянын ТИМи Лавров жана Американын ТИМи Тиллерсон Сириянын түндүгүндө туруктуулукту сактоо максатында анын жол жоболорун талкуулашты. Түркиянын ТИМи Америка ТИМи менен аскерий иш-чара тууралуу талкуулашты. Бирок эмне тууралуу эки тараптуу талкуу болгондугу ачыкталган жок». («Би-Би-Си арабий», 2018.01.22).

– Американын ТИМи Тиллерсон мындай деди: «Анкара коопсуздук муктаждыктарын канааттандыруу максатында Сириянын түндүк-батышында коопсуз аймак түзүү тууралуу Америка Түркия менен сүйлөшүү өткөрүүгө ниеттенип жатат». Америка куралдуу күчтөрүнүн генштаб жетекчиси генерал Жозеф Фотил Түркия Афринде аскерий иш-чара баштоодон мурда Вашингтонго кабарлагандыгын тастыктады. Ал шаар Америка аскерий иш-чарасынын алкагына кирбегендигин да ишаара кылды... Американын коргоо министри: «Түркияны кырдаалды

курчутуп жибербөөгө чакырып, аймакта Түркиянын коопсуздуктуна залал келип калышынан да эскертти». («Россия сегодня», 2018.01.23).

– Америка куралдуу күчтөрүнүн борбордук командачылыгы Түркия Сириядагы Африн шаарында аскерий жүрүшү тууралуу алдын ала аларга кабар бергендигин билдирди. Ошол эле маалда Африн шаары Америка аскерий иш-чарасынын алкагына кирбестигин да баса белгиледи. Борбордук командачылыктын жетекчиси Генерал Жозеф дагы кошумчалап: «Америка Түркиянын аймактагы аскерий жүрүштөрүнө өзгөчө деле көңүл бурбайт»,- деди. («Куддус пресс», 2018.01.21).

– Америка ТИМи Тиллерсон мындай деди. «Анкара коопсуздук муктаждыктарын канааттандыруу максатында Сириянын түндүк-батышында коопсуз аймак түзүү тууралуу Америка менен сүйлөшүү өткөрүүгө ниеттенип жатат». Американын бул билдирүүсү Түркия куралдуу күчтөрү менен Сирия эркин аскерлер күчтөрү Сириянын Африн аймагында «Зайтун бутагы» аталышындагы аскерий жүрүш баштагандан үч күндөн кийин болду. Америка ТИМи дагы кошумчалап: «Биз Түрк жооптуулары жана аймактагы кээ бир күчтөр менен биргеликте кырдаалды тынчтандыруу, Анкаранын коопсуздук көйгөйлөрүн канааттандыруу тууралуу талкуулашабыз». («Түрк пресс», 2018.01.23).

– Америка ТИМи Тиллерсон Американын «чек араны коргоо» максатында 30 миң адамдан турган аскердик блок түзүү ниети Анкаранын кыжырын келтиргендигин билдирди. Ал Америка учагынын бортунда журналисттерге комментарий берип мындай деди: «Америка Сирия чек арасында эч кандай аскерий блок түзүүгө чечим кыла элек». «Анадолу» агенттиги Тиллерсон Түркиянын Сирия менен чектеш аймагында аскердик блок түзүү тууралуу түшүндүрмө бергендигин кошумчалады. Ушул эле жаатта Хизер мындай деди: «Биз жериликтүү күчтөр жана Түркия менен кызматташуу тууралуу ой бөлүштүк. Жергиликтүүлөр ИШИМ жок кылган коопсуздукту кайра калыбына келтирүүчү негизги күч». («Orient Net», 2018.01.19).

– Өткөн экинчи күнү Пентагондун пресс-катчысы Эрик Баон мындай деди: «Сириянын чек арасындагы аскердик блок түзүү планынан Түркия кооптонуп жаткандыгын Америка жакшы түшүнөт». Бул маселе Түркия жооптуулары менен талкууланышын билдирген Баон суроолорго жооп берип жатып Америка Түркия жана НАТО менен дайым тыгыз байланышта деп жооп берди. «Анадолу» агенттигинин кабарчысы Эрик Баон суроолорго жооп берип жатканда «болжолдонгон чек ара коопсуздук күчтөрү» тууралуу да жооп бергенин билдирди. Ал эми төртүнчү күнү Американын ТИМи Тиллерсон Американын Сирия чек арасында коопсуздук күчтөрүн түзүү тууралуу аракетине карата жооп берип жатып Америка Сирия чек арасында эч кандай коопсуздук

күчтөрүн түзүүгө ниеттенбей турганын билдирди: «Бул иш туура эмес иштелип чыккан жана кээ бир адамдар тарабынан туура эмес айтылган. Чек арада эч кандай аскердик блок түзүлбөйт». («Йени шафак арабий», 2018.01.17).

Жогоруда айтылып өткөн билдирүүлөрдө ачык көрүнүп тургандай, «Зайтун бутагы» аскерий иш-чарасы – бул Түркиянын Америка жана Орусия менен макулдашуусу аркылуу кылып жаткан Түркиянын аскерий жүрүшү. Америка башталышында Сирия чек арасында 30 миң адамдан турган коопсуздук күчүн түзүү ниетин билдирүүсү – Түркиянын Афринде аскерий амалиятарды баштоосун актоочу фактор болуп калды. Кийин Америка Сирия чек арасында коопсуздук күчтөрүн түзүү ниети жоктугу тууралуу ачык билдирүүлөрдү бере баштады. Анткени анын максаты ишке ашты – Түркия Афринге согуш отун тутантып оппозициялык күчтөрдүн көпчүлүк бөлүгүн Идлибден ал жакка тартты жана Идлибге Башардын күчтөрү кирип келишине жол ачты!

4 – Мына ошондуктан, Түркиянын Сириядагы аракеттери Америка долбоорлорун ишке ашырууга каратылган. Ошондой эле Сирияда Башардын илманий бийлигин чыңдоого каратылган. Эрдогандын Америкага, Башарга каршы куу сүрөөнү адамдарды алдоо үчүн гана болуп жатат. Ал буга окшогон билдирүүлөрүн мурдатан бери берип келет. Биз экинчи Хаманын болуусуна мүмкүндүк бербейбиз деди. Бирок, Башар режимине Хамага окшогон ондогон шаарларды тапшырды. Ошондой эле натыйжа чыгарбаган жасалма аракеттер да адамдарды алдоого каратылган. Трамптын Куддушту Израилдин борбору кылган чечимине каршы сүйлөгөн сөздөрү, аракеттеринин баардыгы адамдарды акыйкаттан алыстатуу жана алдоо үчүн гана. Эгер, Эрдоган Америка Куддушту «Израиль» үчүн борбор кылып бере турган болсо «Израиль» менен алакасын үзө тургандыгын да билдирип жиберди. Бирок коопсуздугу Америка тарабынан камсыздалган «Израиль» менен да, Куддушту «Израилге» борбор кылып чечим чыгарган Америка менен да алакасын үзгөн жок. Тескерисинче, Америка долбоору болгон Палестинанын 80% жеринен баш тарта турган эки мамлекет чечимин колдоого чакырды. Чыгыш Куддушту Палестинанын борбору кылып белгилөөгө чакырды. Ошентип ал Сириядагы иштерин дагы деле улантып жатат. Балким кыянатчылдыгын дагы да көбөйттү. Үмөттүн душманы болгон Орусиянын, Американын, Сирия режиминин турумдарын күчтөп жатат. Халабды тапшыруу менен болобу, же Америкага база ачып берүү менен болобу, же Түркия аба майданын Орусия учактарына ачып берүү мененби, же Астана сыяктуу жыйналыштарга Сирия оппозициясын тартуу мененби, же куралдуу жамааттарга кысым кылуу мененби, же аларды башка аймакка чыгарып,

Халаб, Идлиб сыяктуу маанилүү шаарларды Сирия режимине бошотуп берүү мененби айырмасыз, Америка кызыкчылыгын ишке ашырып берип, малайлык кылууда. Эми болсо «Зайтун бутагы» аталышы астында Идлибди Сирия режимине бошотуп берүү аракетин көрүүдө!

Сөз акырында биз баардык куралдуу жамааттарга кайрылуу жасайбыз! Эрдогандын аракеттерине алданып калбагыла! Идлибди режимге бошотуп бербегиле! Халабда кандай абалда калганыңарды эстен чыгарбагыла! Халабды бомбалоо астында калтырган Түркияны ээрчип кеткендей Идлибди бомбалоо астында Түркияны ээрчибегиле! Бухарий риваятында келген хадисти эстегиле! Абу Хурайра رضي الله عنه дан риваят кылынган хадисте Пайгамбар ﷺ айтты:

«لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ»

«Момун бир ийинден эки жолу чактырбайт». Оо момундар! Эми кайра-кайра чактырууга жол барбы?

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾

«Албетте, бул нерседе кимде уга турган кулак, туя турган жүрөк болсо эскертме-үлгү бар» [50:37]

6-жумадул-аввал, 1439-х.

24-январь, 2018-м.

Американын Сириядагы ракета соккусунун акыйкаты

Суроо: 11-апрелде Путин, Эрдоган жана Роуханилердин жолугушуусу тууралуу чыккан суроо-жоопто бул үчөө Сирияда илманий бийликти сактап калуу менен Америка кызыкчылыгын ишке ашырууга кызмат кылышат деп келген эле. Кийин Путин Сирияда Америка кызыкчылыгына кызмат кылууга толук макулдук кылуу менен иш алып барып жаткандыгы айтылган... Американын кечээ түнү Сирияга ракеталык сокку беришин кандай түшүнсө болот. Анткени ал жерде Тартус менен Хамимде Путиндин куралдуу күчтөрү жайгашкан эле. Путин Сирияда өз куралдуу күчтөрүнө сокку урулуп жатса анан ал кантип Америка менен тил бириктирип иш алып бармак эле? Кийин кызыкчылыктары ар түрдүү болгон Америка, Британия жана Франция ортосунда коалицияны кандай түшүнсө болот? Ушуларды жаркындаштырып берүүңүздү өтүнөм.

Жооб:

1 – Алгач суроодогу кээ бир нерселерге тактоо киргизип кетели. Америка Сирияда Орусиянын турумдарына сокку урган жок. Бул 2018-жылдын 14-апрелинде Орусия коргоо министринин берген билдирүүсүндө ачык көрүнүп турат. Америка болгону ага жакыныраак жерлерге сокку урду. Орусия болсо буга каршы аракет кылбады. Орусия өзүн Сирияда кожоюн сезгенине карабастан Америкага каршы бир да аскерий аракет кыла алган жок!

2 – Американын бул соккусу Орусияга карата тарбия берүү ирээтинде болду. Ал соккулардын көбү Сирия режиминин химиялык курал жарактарды колдонгону үчүн болду. 14-апрелдин таңында ондон ашык турумдарга сокку урулду. Аскерий серепчилердин маалымат каражаттарына берген коментарийлеринде бул соккулардын аз гана бөлүгү химиялык курал өндүргөн заводдорго же изилдөө алып барган жерлерге урулду. Көпчүлүгү болсо аскерий турумдарга тийген.

3 – Ал эми бул соккулардын Орусияга карата тарбия берүү ирээтинде болгонуна келсек. Орусия Сирияда Америка кызыкчылыгы үчүн кызмат кылганына карабастан кээ бир иштерди колго алууга умтула баштады. Ал Сирияда Америка таасирин бекемдей турган, ага кызмат кыла турган сызыктан чыгып, кожоюн катары тизгинди колго алууга умтула баштады. Ал үчүн Сирияда Американын ордун басуу эмес ага кызмат кылуу сызыгы гана бар болчу. Орусиянын Сириядагы куралдуу күчтөрү жайгашкан турумдарга жакын аралыкка Американын сокку уруусу Орусияны мурунку ордуна кайтарып коюу үчүн болду (Орусия эгер Американын кадамдары жаза тая турган болсо анын Сирияда кылган иштерин пайдалануу менен өзүн таасирдүү, кубаттуу кылып көргөзүүгө

аракеттенген) . Америка Орусияга күч менен бетме-бет туруп аны кемсинтти. Орусиянын Америкадагы элчиси Американын бул соккусун Орусияга эле эмес балким Путиндин өзүнө да кемсинтүү катары санады.

4 – Ал эми эмне үчүн соккунун, Орусияны кемсинтүүгө каратылганына келсек.

Трампп сокку урганга чейин бир нече күн мурун эле каарданып жаткан. Ал Сирия режимин аскерий турумдарды бошотуусун талап кылган кат да жолдогон. Ошондуктан ал жүздөн ашуун ракета аркылуу материалдык чыгашага учурата турган сокку урду. Бул соккулардын натыйжасына келе турган болсок. Мындай кемсинтүүгө Сирия режими башынан эле адаттанып калган. (Ким өзүн кор тутса аны кордоо жеңил болот). Мындай абалга малай акимдер адаттанып алган. Кожоюндары кызыкчылыктары талап кылган учурда аларга каршы мындай сокку берүүнү олуттуу нерсе катары деле көрүшпөйт. Буга окшогон нерселер тарых барактарында толтура... Америка мындай нерсени өткөн жылы хан Шейхан окуясынан кийин да кылган. Малай үчүн мындай иш жаңылык эмес. Балким алар буга адаттанып, көнүп да калган. Ал мындай соккулардан кийин да жеңиш майрамын майрамдап коюшу мүмкүн. Бул жерде маани бере турган нерсе соккулардын натыйжасы Орусия үчүн болду. Ал көптөгөн кемелерин алып чыгып кетти. Сокку берилиши мүмкүн болгон орундардан тез арада кээ бир турумдарын бошотуп качты. Анткени соккулар анын турумдарына жакын аралыктарга жасалган. Ал өзүн Сириядагы иш тизгинин колго алган күч катары санап жатканына карабастан кээ бир турумдарын бошотту. Орусия коргоо министри билдиргендей, бул соккуларга каршы абадан коргонуу түзүмүн ишке сала албады.

5 – Бүгүн эртең менен Орусия жооптуларынын биринин билдирүүсүндө: Орусия бул сокку тууралуу коргоо кеңешине арыз менен кайрыларын жарыя кылды. Ал иш жүзүндө кайрылды. БУУнун убакысы менен саат 15де Коопсуздук кеңеши токтом кабыл алды. Башкача айтканда алсыз өлкөлөрдүн өзүнө карата душмандыкка каршы айла амал катары иштеткен арыздануу болду. Орусияга карата иш жүзүндө душмандык кылынды. Анын базалары бутага алынбаса да ага жакын аймактарга сокку уруу аркылуу душмандык кылынды. Анткени ал Сирияда кожоюндукка умтула башатаган эле. СССР учурундагы улуулук сезимдери аны кытыгылап жаткан эле... Жогоруда айтып өткөнүбүздөй бул соккулар аны өз сызыгына кайтарып коюуга каратылды. Ал бул соккуларга каршы аскерий жооп берүүгө даай албады... Мына ушундан Сирияда баш оту менен аракет кылып жаткан Орусиянын саясий сокурдугу канчалык экендиги көрүнүп турат. Маселе ал жерде Орусияга орун бир гана Америка колу аркылуу бериле тургандыгын түшүнө албай

жаткандыгында. Орусия узак жылдар бою болгон Мисрдеги окуялардан да үлгү ала албады. Мисрден аларды Саадат чыгарган жок. Анткени ал жерден Американын таасири күчтүү эле. Америка аларды чыгарганын Орустар аңдашкан жок. Орусия бул саясий сокурдугун Сирияда дагы кайталап жатат. Алар башка бирөөнүн кызыкчылыгы үчүн Ислам жана мусулмандарга карата жапайы кыргынды ишке ашырууда. Орусия жана анын артындагы Америка кылып жаткан мындай жапайы кыргындарды мусулмандар эч качан унутушпайт. Күндөр айланып туруучу. Бул күндөрдүн тескериси да эртең келип калат.

6 – Ал эми суроодо келген Америка, Британия жана Франция коалициясына келсек. Бул коалициянын көрүнүшү гана бар. Башкача айтканда тең тайлаша турган мамлекеттер арасындагы коалиция эмес. Балким ал Америка каалоосу менен түзүлгөн коалиция. Мындай коалицияны Америка терроризмге каршы күрөшүү жүйөсү менен Ирак жана Сирияда буга чейин да түзгөн. Тактап айтканда, Америка Британия менен Франция коалицияга катышуусуна макул болду. Муну биз мурунку суроо-жооптордо кеңири баяндаганбыз.

7 – Тилекке каршы эң кейиштүү нерсе дүйнөдөгү колонизатор мамлекеттер биздин өлкөлөрүбүздө сайрандап өз каалагандарын кылып жатканы. Биздин өлкөлөрдүн тагдырын өзүбүз эмес алар белгилеп жаткандыгы. Бизди бириктирип, улуулугубузга кайтара турган мамлекетибиздин жоктугу. Биздин Исламий мамлекетибиз болгондо - Америка жер ортолук деңизине кирүү үчүн Алжирдеги Усманий мамлекетке салык төлөп киргендей, салык төлөп кире тургандыгын албетте айттырбай түшүнмөк. Франция Сулайман конунийге өз падышасын туткундан куткарып алуу үчүн берген акчасы эсине келмек. Ошондой эле Британиянын Пайгамбар с.а.в.ды жамандап театр коюу ниетин Усманий мамлекет билип, Британияга карата жихадды жарыялай тургандыгын укканда Усманий мамлекеттин Британиядагы элчиси аркылуу кечирим сурап кайрылгандыгы эсине түшмөк. Ал мезгилде Усманий мамлекет а түгүл, эң алсыз абалында эле. Ошондуктан ал кечирим суроо менен чектелип калган. Эгер Усманий мамлекет мурункудай күчтүү абалында болгондо иш башкача болмок.

Күрөө тамыры согуп жаткан ар бир мусулман Аллахтын өкүмүн турмушка кайтарып, аны менен жашоо аракет кылышы важиб. Аллахтын өкүмдөрү болсо Пайгамбарлык жолундагы туура Халифалыкты тикелөө аркылуу гана болот. Андыктан, Үммөт Хизб ут Тахрир менен биргеликте бардык күчүн жумшап амал кылуусу шарт. Мына ошондо гана Колонизатор каапырлар кор болуп ислам жана мусулмандар улуу боло алышат.

﴿وَيَوْمَئِذٍ يَقَرِّحُ الْمُؤْمِنُونَ * يَنْصُرُ اللَّهُ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

«Ал күнү момундар Аллахтын нусраты менен шаттанышат. Аллах кимге кааласа жардам берет. Ал ырайымдуу жана улуу» [30:4-5]

27-ражаб, 1439-х.

14-апрель, 2018-м.

Сириядагы акыркы кырдаал

Суроо: Сирия режими көп жылдардан бери кире албай келген Дараа аймагына тез арада эле кирип келиши андан мурда Кунайтаро, Гута, Халабды тез арада алышы азыр болса Идлибге карай бет алышы, көп нерселерди тактап, изилдеп билүүгө далалат кылабы? Биз Американын ролун анын Сирия козголоңун манипуляция кылышын, колдоого алып жаткан тараптардын ролун жана алардын манипуляция кылышын билебиз. Ошондой эле Түркиянын Сирия маселесине реалдуу катышуу ролун азайтуу же Сирияда Орусиянын иш алып баруусун кыскартууга Американын кепил мамлекеттер менен биргеликте макулдашып иш алып барганына күбө болдук. Бул жерде эмнелер болду жана эмнелер жүз бергени жатат? Бул мамлекеттер Сирия козголоңунда ушундай абалда шекилде рол ойношуна эмне түрткү берип жатат? Сирия козголоңунун ролу кандай болду? Мындан кийин кандай болот?

Жооп:

1. Сирия козголоңу 2011-жылы башталгандан кийин Америка малайы Башар Асад тактыдан кулай турган коркунуч жаралды. Бул козголоңдо Ислам терең жайылды. Исламий абал аймакты бүтүндөй ислам тарапка өзгөртүп жиберүү корунучун жаратты. Сирия козголоңу бул окуяларды эки негизги бурчтан пайда кылды. Бул эки бурчтун көзгө көрүнүктүүсү Америка жана Европа ээлик кыла албаган күчтүү жергиликтүү күч болду. Экинчиси болсо дүйнөгө жана Сирияга үстөмдүк кылып жатан Америка бул козголоңду жөнгө сала албай алысыздык кылды. Бул нерсе мужизага окшош абал жаратты! Сириядагы күрөш эл аралык күрөш эмес. Балким Америка жана анын союздаштары, малайлары бир тарап болгон жана анын каршысында Сирия эли бир тарап болгон күрөш болду. Мисалы, Европанын Йемендегидей Сирияда таасири жок. Балким Америка ал жерде толук көзөмөл кылып турган. Күрөш Америка жана анын союздаштары малайлары менен Сирия элиндеги ыкластуу ыймандуулардын ортосунда жүрдү. Ошого карабастан Сирия козголоңу Американын жаткан ордунан козгоп, ага уйку бербеди. Ал тургай Американын мурунку мамбашы бул маселе анын чачын агартканын айтып мындай деди: “Менин чачымдын көп бөлүгүн Сирия маселеси тууралуу болгон жолугушуулар агартты деп ишенимдүү айта алам” (Бүгүнкү пикир кабар агенттиги 2016. 08. 05)

2. Америка бул аймакта Сирия козголоңун иштен чыгарып жогорку Америка кызыкчылыгын ишке ашыруу үчүн эки түрдүү жолду ишке салды:

А. Биринчи жол: Дамасктагы Американын малай режими кулап калбашы үчүн баардык аскерий жана акчалай жардамды камсыз кылып

берүү. Ошол себептүү Иранды жана анын жикчилдерин Башар тарапта болуп согуш алып баруулары үчүн Сирияга киргизди. Ушул эле жолдун негизинде Орусияны киргизди. Орусия мамбашы Путин 2015-жылдын сентябрында Америка мамбашы Обама менен Нью Йоркто жолушуусунан кийин Сирияга аскерий жактан кийлигише тургандыгын жарыялады. Америка Сирия режиминин козголоңчуларга каршы түрдүү куралдарды колдонуп, жада калса химиялык куралды колдонуп жапайы кыргын кылып жатканын эл аралык коомдор, институттар тарабынан айыптоого алынышын тосуп койду. Америка режимди химиялык курал колдонуудан коркутумуш болуп жатты. Бирок режим химиялык куралды колдонгон учурда ал коркутумуш болуп жаткандыгын ишке ашырган жок. Анткени ал режимдин кулап калышынан коопсурап жаткан эле. Бул ушундайча болду. 2013-жылдын 21-августунда Сирия режими Гутада химиялык куралды колдонгон учурда, режим каршы сокку берүү үчүн согуштук кемелерин жөнөттү. Бирок бул учурда Башардын ордун баса турган орун басар даяр боло элек болгондуктан, режимдин өзүнө зыян берип калышынан кооптонуп кайра артка кайрып алды. Анткени боштукту толтуруу максатында түзгөн Сирия улуттук коалициясы кудуретсиз экендигин билди. Айрыкча анын Америка жана анын малайлары менен болгон алакалары ачыкка чыгып калды. Ошондуктан Америка согуштук кемелерин кайра артка кайрып алды. Американын бул артка кайрып алуусу, Сирия режими өз элине карата жапайы кыргын кылып химиялык куралды колдонгонуна карабастан аны коргоого алып жаткандыгы ар бир аң сезимдүү адамга маалым... Ошого карабастан Сирия козголоңу бекем туруп, ал тургай бир канча жерлерди азат кылып алды.

Б. Экинчи жол болсо коркунучтуу. Ал козголоңду өзүнө имерип алуу жолу болду. Америка козголоң менен бирге экендигин жар салуу менен козголоңду алып барып жаткан кээ бир жамааттарды алдай баштады. Америка өзүн бул жамааттарга жарыя кылып, өзүн согуш алып барбагандай кылып көргөздү. Эгер алар тереңдеп түшүнүшкөндө башка нерсеге тобокел кылып жаткандыктарын билишет эле. Биз 2015. 10. 11 чыккан суроо-жоопто да буга токтолуп өткөнбүз. Анда мындай келген: “Америка алып келген чоң кырсыктын башаты бул Америка өзүн Сирия козголоңчуларына каршы согуш алып барбагандай кылып көргөзгөнү. Анткени аларга каршы ачык согуш алып баруу ага оордук кылмак. Козголоңчулар режимге каршы сезилээрлик зыян жеткиришкен эле. Башардын ордун баса турган орун басар да даяр боло элек. Мына ушул учурга келип, Орусия маанилүү кандуу ролду ойноп берүүгө макул болду. Анын ролу режимди колдоп, козголоңчуларга каршы ачык түрдө согуш алып баруу болду. Орусиянын козголоңчуларга каршы согуш алып

баруусу өзү үчүн негиздүү эле. Сирия режими Америка буйругу менен Орусиядан жардам сурады... Орусия Сирияда Америка кызыкчылыгына кызмат кылып берүү үчүн бул кандуу ролду аткарышка макул болду...”

Мына ушундайча Америка Сирия оппозициясын курал-жарак акча менен камсыз кылаарын жар салып жатты. Бирок анын бул айтканы кекиртектен нары өткөн жок. Анткени Америка Түркия же Иордания жолу менен кандай гана курал жарак болбосун анын козголоңчулардын колуна тийип калуусунан тосуп жатты. Болгону ал өзү козголоңчулар менен бирге экендигин тастыктап туруу максатында кээ бир учурда ок өткөрбөгөн жилеттерди жөнөттү. Жардамы кээ бир адамдарга гана тие турган аскерий машыгууларды колдоп жаткандыгын да жар салып жатты. Ал машыгууларда кээ бир учурда бештен эле киши катышты. Американын бул максатынын артында козголоңчу жамааттарды өзүнө карай имерүүнү максат кылды. Америка мындай кадамдарынын да эртеби кечпи ачылып калышын билген. Ошондуктан, аймактагы айрыкча Түркия жана Салмандын учурунда Саудияга окшогон малайларынын жардамынан пайдаланды. Ушул эки өлкө Сирия козголоңун колго алууга милдеттендирилген. Алар козголоңчу жамааттардын жетекчилигин колго алууга жана пайда болгон исламий абалды ээритип жок кылууга милдеттендирилишкен. Бул эки мамлекет бул милдетти аткаруу үчүн өздөрүнүн чалгын кызматын, дүжүр чалдарды жана арзыбас акчалай жардамды ишке салышты. Ошондой эле бул эки мамлекет козголоңчу жамааттарды максатынан кайтаруу үчүн аларга турак жай, бейкуттукту маалымат каражаттарын жана ууланган акчаларды сунушташты.

3. Анткени, ошол маалда Сирия козголоңу исламий максатына бекем туруп, өз бекемдигин көргөзүп жаткан. Ошондуктан, Американын таасирин киргизүү үчүн бул каражаттарды колдонуу зарыл иштерден эле. Кээ бир булактардын маалыматында Сириядагы айрым жамааттар миллиарддаган доллар алган. Түркия менен Саудия Сириядагы козголоңчу жамааттарга үлкөн акчалай колдоо көрсөттү. Ошондой эле, маалыматтык жана коопсуздук жактан камсыз кылды. Бул мамлекеттердин чалгын кызматтары Сириядагы аскерий оппозициялык жамааттар менен кызматташты. Натыйжада, алардын ичине Америка таасири сызылып кирди. Ал тургай бул эки мамлекет айрыкча акчалай жана маалымат каражаттары менен камсыз кылуу аркылуу бул жамааттардын кадыр баркын көтөрүп, ошонун негизинде аларды жетектей башташты! Америка Сирия козголоңун максатынан кайтарып, изинен чыгарыш үчүн бул аймактагы малайларын жана бар мүмкүнчүлүгүн толук пайдаланды. Америка бул максатын ишке ашырыш үчүн анын жана эл аралык коалициянын Сириядагы негизги максаты бул терроризм менен күрөшүү экендигин жар салып жатты.

Башкача айтканда, Сириядагы козголоңчу жамааттар менен каршы күрөшүү негизги максат болду. Америка 2014-жылдан бери Сирия согушуна сүңгүп киргенден баштап анын бомбалоолору өзү “террорист” деп атаган жамааттарга каратылган. Ал эч кандай Башардын күчтөрүнө карата сокку урган жок. Орусияны да өз катарына тартып алды. Сириядагы куралдуу жамааттардын көпчүлүк жетекчилери булардын айткандарына ишеништи жана “Аль Мума-Мока” чалгын кабинетинде алар менен биргеликте аскерий иш чараларын иштеп чыга башташты. Балким “терроризмге каршы күрөш” деген аталышка кенедей жабышып, ич ара согуштарды келтирип чыгарышты жана бейкүнөө кандын төгүлүшүнө забын болушту. Бул нерсе Сириядагы фронт эки ажырымга бөлүнүшүнө себеп болду. “Режимди кулатуу” деген негизги фронттон “терроризмге каршы күрөш” фронтуна өтүп, Америкачыл фронт пайда болду. Жамааттар негизги фронттон алыстап, Америкачыл фронт тарабында согуш жүргүзүүлөрү үчүн эл аралык жана Түркия, Саудия тараптан да кысымга кабылышты. Түркия жамааттарды ушул багытка салуу максатында “Ефрат калканы” аталышындагы операция менен кийлигишти. Ошентип, Түркия тили өтө турган жамааттарды ИГИЛге каршы күрөшүү шылтоосу менен Халабдан чыгарып кетти. Халабды Орусия, Иран, Сирия режиминин колуна тапшырды. Иш ушундайча болду. Орусия, Иран, Башардын күчтөрү 2016-жылдын аяк ченинде Түркиянын мусулмандарга карата карасанатай жардамы аркылуу Халабы ээлешти. Түркиянын тили өтө турган жамааттар Халабдагы согуш талаасын таштап өтө коркунучтуу көрүнүп жаткан “терроризмге” каршы күрөш аталышы менен Америкачыл фронттун катарында сүңгүй башташты. Миллиарддардын даамын татып калган жамаат жетекчилеринин таасири өздөрүнүн жамааттарына да өтө күчтүү тийди. Бул болсо Американын көптөн күткөн Сирия козголоңун изинен чыгаруу үмүтүнө май тамызды. Ошондуктан, Америка Сирия козголоңун биртоло жок кылуу иш планын баштады. Америка малайлары көптөгөн аскерий жамааттардын жетекчилерин тоок жеминдей акча менен өздөрүнө тарта алганын көргөндөн кийин планды ишке ашыруу мүмкүн деп карай баштады. Кийин Эрдоган Евфрат калканы операциясын кайра кайталап, Башардын күчтөрү Идлибге кириши үчүн “Зайтун бутагы” операциясын ишке салды. Сирия режиминин күчтөрү Идлибге карай бет алып Абу-Даху аэропортун курчоого алганда Эрдоган Афринде согуш отун тутантты. “Файлаки Шам” аскерий топтун жетекчиси Ясир Абду Рахиимдин эсеби боюнча бул согушка оппозициялык күчтөрдүн 25 миңдейи катышты. “Сирия азат аскерлеринин” 25 миңдей куралдуу адамдары Түркиянын Африндеги аскерий иш-чарасына катышты”. (Россия сегодня 2018. 01. 23) Мунун баары Американын көз алдында

жана анын макулдугу менен жүзөгө ашты. Түркиянын ТИМи Мевлуд Чавуш уулу 15-январда Канадада Сирия кризиси жана чек ара коопсуздук бөлүктөрүнүн маселеси тууралуу Америка коргоо министри Жеймс Матис менен сүйлөштү. (Анадолу агенттиги 2018. 01. 17) Американын билдирүүлөрү тастыктап тургандай, зайтун бутагы Африн темасы жана Сирия азат аскерлеринин Түркия куралдуу күчтөрү менен биргеликте кыймылдашынын баардыгы толук түрдө Америка ыраазылыгы, ошондой эле Орусия менен тил бириктирүү аркылуу болгондугун тастыктап турат. Ал билдирүүлөрдүн бирин Американын борбордук аскерий жетекчилиги таркатты. “Түркия Африн шаарындагы аскерий иш-чара тууралуу бизге маалымдады” (Куддус пресс 2018. 01. 21)

4. Халабды тапшырып берүүдөн кийин Американын Сирия жаатындагы саясаты төмөнкү негизде кетти:

А. Сирия майданын басандатуу. Бул жааттагы көзгө уруна турган кадам Астана жолу болду. Түркия бул жолго карата өзүнүн тили өтө турган жамааттарды тартты. Бул сүйлөшүүлөрдө Башар, Орусия, Иран, Түркия жана Сириядагы Түркия таасир кыла ала турган жамааттардын өкүлдөрү катышкан согушту токтотуу алкагында сүйлөшүүлөр болду. Бул сүйлөшүүлөр бир аймактан экинчи аймакка көчүп коно турган “эскалацияны токтотуу” келишими айланасындагы сүйлөшүүлөр эле. Түштүк жамааттары башында Астана сүйлөшүүлөрүнө катышкан жок. Бирок акыркыларында катыша башташты. Дээрлик эки жылга созулган бул сүйлөшүүлөрдө Түркия өзүн Орусия, Иран тарабында келишимге жетүү кепилдиги катары көргөздү. Сүйлөшүүлөрдүн биринчи жылы Сирия козголоңу өзүнүн бекемдигин көргөзүп, согушту токтотууга болгон кандай гана аракет болбосун аны четке кагып келди. Обама администрациясынын кол жеткис максатына айланып калды. Бирок 2016-жылдын аяк ченинде бул администрациянын мөөнөтү бүтүп Трамп администрациясынын мөөнөтү башталганда бул максат ишке ашууга жүздөндү. Ушул учурга келип Америка Сирия майданын мээлүүн абалга өткөрүп, Башарды аскерий жак менен бийликтен түздөн-түз алуу чечиминен акырындык менен баш тартып, Сирия майданын сүйлөшүүлөргө ачык калтырды. Сүйлөшүүлөрдө Башар бийлигинин мыйзамдуулугу баса белгилене баштады. Ошондуктан эч бир токтомо Башарды кетирүүгө ишарат кылган нерсе көрсөтүлбөдү. Америка өзү көзөмөл кылган БУУну, коопсуздук кеңешин пайдаланды. Өзүнүн БУУдагы өкүлдөрүн Кофе Аннан Лахдар Ибрахим жана Ди Мистураны жиберүү аркылуу Женевада Сирия режими менен оппозицияны бириктирүү үчүн конференция өткөрдү. 2012-жылдын 30-июнунда Женева 1 конференциясы өткөрүлдү. Ушунун баары режимди сактап калууну көздөдү. Ошондой эле 2015-жылы Вена 1,2 конференциялары

болуп өттү. Вена-2 конференциясында Сирияны светтик мамлекет катары сактап калуу негизги маселе катары көтөрүлдү. Эл аралык токтомдор жана Америка өзү даярдаган токтомдор чыкты. Бул токтомдор 2015. 12. 18 коргоо кеңеши тарабынан бир добуштан кабыл алынды. Бул токтомдор Женева, Вена конференцияларында Сирияга байланыштуу кабыл алынган токтомдордун кыскача жыйындысы болду. Баардык токтомдордун кыскача мазмуну 2254-токтомуна камтылды. Бул токтом Сирияда саясий чечимге жетүүнү камтыган токтом болду. Баардык эл аралык мамлекеттер, ал тургай Сириядагы эл аралык мамлекеттердин таасири өтө турган куралдуу жамааттар да ушул токтомдун ишке ашышына чакыра башташты. Бул токтом Башарды бийликтен кетируүгө чакырган токтом эмес! Балким Америка анын бийлигин коргоп сактап калууга чакырган токтом. Халабды тапшырганга чейин абал ушундай болду. Андан кийин Сириядагы куралдуу жамааттарга фронт ачууга уруксат бербей турган милдеттемелер коюлду. Андан кийин бул милдеттемелерди аткарууга жана согушту токтотууга карата бул жамааттарга кысымдар ишке салынды. “Эскалацияны токтотуу” иши Сирия режими жана Орусия менен Иранга калтырылды. Алар аймактарды биринин артынан бирин ала башташты. Ал эми үчүнчү кепил болуп жаткан Түркия бул “эскалацияны токтотуу” иши бузулуп жатканына этибар да каратпады. Сирия режими 2017-жылдын башында эскалацияны токтотуу тууралуу келишилген келишимдин сыясы кургай электе Барада өрөнүнө сокку урду. Бул иштер “эскалацияны токтотуу” кепили болуп жаткан ушул мамлекеттин көз алдында болуп жатты. Балким кепил болуп жаткан Түркиянын абалы Сирия режими Чыгыш Гутада согуш отун тутантканда Түркиянын чалгын кызматы “терроризмге каршы күрөш” шылтоосу менен ага катышканга чейин жетип барды. Түркиянын расмий өкүлү Ибрахим Каллан үчүнчү күнү TRT каналына пресс-конференция берип мындай деди: “Түркия Гутада экстремисттик жамааттардын болуусун каалабайт.” (Reuters 2018. 03. 15) Бул нерсе Орусия, Иран Гутаны жапайы бомбалоого алганда, Түркия аларды актап жаткандыгын түшүндүрөт.

Б. Америка саясатынын “Терроризмге каршы күрөш” аталышындагы саясат менен алектениши: Трамп ИГИЛди аягына чыгаруу чечимин кабыл алганда жана Масулда согуштун созулуусу улангандан кийин Америка төрт багытта иш алып барды.

Биринчи багыт: ИГИЛди Раккадан чыгаруу үчүн Америка тарабынан колдоого алынып жаткан Күрд жамааттарын Америка жетектеди. Ошондой эле ИГИЛ менен күрөш алып баруу үчүн Сириянын чыгышындагы жамааттарды да жетектеди. Сириянын түндүгүндө Күрддөр негизги күчкө айлана баштады. Айрыкча Күрддөр жашаган

жерлерде. Күрд күчтөрүнүн ичинен көрүнүктүүсү Сириянын демократиялык күчтөрү. Алар Американын жардамы менен ИГИЛ ээлеген маанилүү аймактарды кайтарып алды. Евфраттын чыгышын бүтүндөй ээлешти. Башкача айтканда Сирия аймагынын 28%ын ээлешти. Алар нефти-газ, суу, жана эгинзарга бай аймактарды ээлешти. Кобаниден баштап Ракка, Бухмаля, Дейр аз Зурга чейин ээледі. Америка Күрддөрдү мындай кадамга түртүшү Сирия режимине кооп туудуруш үчүн эмес аны сактап калууга багытталган. Күрд күчтөрү Америка буйругуна жараша аракетке келет жана Сирия режимине каршы багыт албайт. Акыркы учурларда массалык маалымат каражаттары тарабынан бирдиктүү Сирия демократиялык Күрд күчтөрү ээлеген аймактардагы элдин коопсуздугун сактоону Америка буйругу негизинде Сирия режими көзөмөлүнө өткөрүп берүү тууралуу маалыматтар байма-бай берилди. Келишим кылуу Дамаск жана Камишлиде болду. Күрд улуттук кеңешинин лидери Фуад Алико: Күрд демократиялык партиясы (PYD) манилүү себептерден улам, Сирия режими менен жарыя кылынбаган келишим түздү. Ал келишимдин негизинде Күрд күчтөрү ээлеп турган аймактар Ал Нашва, Хасаке, Ефратын чыгыш тарабы Сирия режимине өткөрүлдү. ([Http://arabee1.com](http://arabee1.com) 2018. 07. 16) Герополис сайты булактын атын атабастан маалымат чыгарды: Өткөн алтынчы күнү “Кусд күчтөрүнүн Манбиж аскерий кеңешинин өкүлдөрү жана Асад күчтөрүнүн өкүлдөрү Халаб шаарындагы штаб квартирасында жолугушуу өткөрдү. Бул жолугушуу алкагында Манбиж шаарын жана шаардын чыгышындагы шейиттер дамбасы аймактарынын коопсуздугу толугу менен режимге өткөрүп берилди.” (www.qasioun-news.com 2018. 07. 11) Сириянын түндүгүндөгү Күрд жамааттарынын жетекчилери толугу менен Америка карамагында. Эгер Америка аларды кайрадан Башардын режими астына кайтара турган болсо деле алар ага каршы чыгышпайт. Буга ишарат кыла турган нерсе: 2018. 06. 07 рабиюл явм гезитинин сайтында көрүнүктүү Күрд жетекчилеринин бири Салих Муслим режим менен мүмкүн боло турган сүйлөшүү тууралуу мындай деди: “Биздин эшигибиз баардык тараптарга ачык акыркы учурларда Асаддын сөзүндөгү өзгөрүүлөрдү байкадык. Эки ай мурда ал бизди террористтер дечү эле. Азыр болсо сүйлөшүүлөр тууралуу сүйлөп калды. Бул алга жылуу... баардык тарап ушундай кызыкчылыктарга карап пикирлесе биз дагы пикирлейбиз”. Сирия режиминин ТИМи Валид аль-Муаллем 2017. 09. 27 Лондондогу араб гезитиндеги маалыматта: “Сириялык Күрддөр Сирия демократиялык республикасынын ичинде өз алдынча башкаруусу бар аймак болуусун каалап жатышат. Бул сүйлөшүүлөрдү өткөрүүнү талап кыла турган маселе”. Сирия режими жана күрддөр Америка картасы болуп саналат булар саясий чечимге жетүүгө эч кандай тоскоолдук жаратышпайт.

Америка эмнени кааласа ага лаббай деп жооп беришет. Алар 2011-жылдан мурунку абалында калышса деле же Сирия мамлекетинин ичинде өз алдынча башкарууга жетишсе деле айырмасы жок Америка жетегинде кала беришет.

Экинчи багыт: Түркия Халабдын түндүгүндө 2016. 08. 24. Евфрат калканы аталышында аскерий операция баштады. Андан кийин 2018. 01. 20 Зайтун бутагы аскерий иш чарасын алып барды. Режимдин Халабга, Идлибдин түштүгүнө жеңил киришине жол ачты. Түркия өз таасириндеги жамааттарды Сирия режими менен болгон согуштан буруп Евфрат калканы, Зайтун бутагы аталышындагы аскерий иш чаралар менен алектенти. Натыйжада Халабды, Идлибдин түштүгүн режимге тапшырып берди. Түркия буга чейин деле ал тургай азыркы күндө деле Америка ишарасы менен иш алып барат. Кийин Идлибде башка рол ойноду. Идлибге 2017. 10. 07 аскер күчтөрүн чалгындоо этибарында киргизди. Кийин ал жерге күчтөрүн жайгаштырып Иран, Орусия менен биргеликте эскалацияны токтотуу келишими алкагында ал жерге көзөмөл пункттарын жайгаштырды. Эрдоган бул кадамын Америка мамбашы Трамп менен 2017. 09. 21 Нью Йоркто жоолугушкандан кийин кылды. Трамп ошол күнү мындай деди: “Эрдоган мага дос болуп калды.” (Анадолу 2017. 09. 21) Ал экөөнүн ортосунда Сирия маселеси жаатында сүйлөшүүлөр орчундуу болду. Трамп Түркиянын Идлибге киришине макулдук берди. “Түркия аскерлери Идлиб аймагында Астана келишими негизинде абалды курчутууну токтотуу максатында чалгындоо иштерин алып бара баштады. (Скай ньюс арабия 2017. 10. 09) 2018. 05. 13 Анаб Балади сайтындагы маалыматта: “Түркия Идлиб аймагындагы баштаган иш чарасын толуктап жатат. Ал жерде эки багытта иш алып барып жатат. Биринчиси Астана келишими негизинде чыңалууну азайтуу максатында көзөмөл пункттарын жайгаштыруу. Экинчиси: Исламий жамааттар менен бир түшүнүктө болбогон аскерий организация түзүү. Сайт дагы кошумчалап, бул жылдын башталышынан бери Түркия Идлибдин чыгышына Жебел-Идлиб көзөмөл пункттарын жайгаштырды. Идлибдин батыш тарабына жайгаштырылбай чыгышына эле чектелип калганы суроо жаратат. Жамааттар Түркия тараптан бир гана жолу жардам алышкан. Түркиянын мындай аракеттерине карабастан Орусиянын Идлибге карата аба соккулары бүгүнкү күндүн тикенектүү маселеси бойдон калууда. Орусиянын аба күчтөрү Идлибдин айланасында жана анын түндүк аймактарын бомбалап, Идлибдин баарына угула турган жогорку даражадагы ракета менен аткылоодо”.

Ал эми Үчүнчү багыт: Америка эл аралык коалицияга катышып жаткан Саудияны аракетке келтирди. Саудия Америка жетекчилигинде Сирияга кургактык күчтөрүн жиберүүгө даяр экендигин жар салды.

Саудия бийлиги да Түркия бийлиги сыяктуу эле Сирия мусулмандарына карата кыянатчы рол ойноду. Саудия Сириядагы кээ бир куралдуу жамааттарды ууланган акча каражаты менен өзүнө тартты жана аларды таш атымчалык калган Дамаскты көздөй алга жылуусунан тосту. Саудия Сирия козголоңчуларын Сирия режими менен сүйлөшүүлөргө барууга көндүрдү. Ал ууланган акчасына сугарылган Сириянын кээ бир куралдуу жамааттарын 2015. 12. 11 Эр Риядга 1-сүйлөшүүгө чакырды. 2017. 11. 24 Эр Рияд – 2 конференциясынын баянаты чыкты. Америка планы негизинде Женева, Вена сүйлөшүүлөрүндө Сирия режими менен козголоңчулардан эки тараптуу делегаттарды түзүүгө жетишти. Саудия бийлиги дагы деле Америка кызматын кылууга даяр. Шахзада Салмандын баласы кожоюну Америка мамбашы менен жолугушкандан кийин Америка ага кандай көргөзмө бергендигин ачыктап 2018. 04. 06. Американын Тайм журналына берген маегинде мындай деди: “Азыркы кырдаалга жараша Башар бийликте калат деп мен ишенимдүү айта алам. Башар согушсуз бийликтен кете албайт деп айта алам. Бирок ал согушту кимдир бирөө башташына мен ишенбейм”.

Ал эми Төртүнчү багыт болсо: Түркия “эскалацияны токтотууга” кепил болуп бергенден кийин Башардын, Ирандын, Орусиянын куралдуу күчтөрү маанилүү аймактарга чабуул кылышы. Алар Палмир, Дейр аз Зурга чейин кирип барышты. Ушунун баары Түркия менен Саудиянын козголоңчу жамааттарга кылган таасиринин жыйынтыгы болду. Бул экөө тил өтө турган жамааттарды тогуттарга каршы тургандын ордуна “терроризмге” каршы күрөш аталышы менен башка нерселер менен алек кылып турушту. Мына ушундайча Сирия режими бир топ алга жылып алды жана жеңилүү алдында турган абалын бир топ оңдоп да алды. Женева, Астана сүйлөшүү айлампаларында сүйлөшүүлөрдөн чыгып кетүүгө чакыра турган чөйрө да жарала баштады. Кыйрашына жүздөнө баштаган куралдуу жамааттар аларга кысым кылып жаткан мамлекеттерден маселени тынчтык жолу аркылуу чечилишин талап кыла башташты.

В. Ташбишке сала турган тараптарды алыстатуу: Америка Европаны Сирия маселесинен алыстаткандан сырткары бул маселени эл аралык тараптан Орусия менен өзүнүн ортосуна гана чектеп койду. Ошону менен бирге Орусия бул жерде Америкадан өзүнчө бир тарап болуп эсептелбейт. Бирок Америка Сирия маселеси жаатында Орусияны Башардын жанына жанма-жан коюп, эл аралык жактан аны сүйлөшүүчү катары пайдаланып келүүдө. Европа мамлекеттерин бул маселеге аралаштырбай тосуп койду. Ушуну менен бирге эле Америка жергиликтүү тараптардын “Катар менен Иорданиянын” ташбишке салышын чектөөгө шашты. Катарга карата Америка Саудия менен

Мисирди каршы койду. 2017-жылдын жарымында Сириядагы “Терроризмди” каржылап жатат деген шылтоо менен Катарга карата санкцияларды киргизди. Мына ушундайча Катар бийлиги аймактагы Америка малайлары тарабынан коркунуч алдында калды. Сирия маселесинде анын аралашуусун ооздуктап койду. Ошентип, Сирия маселесинде ташбишке сала турган негизги оюнчунун ролу бүттү. Ал эми Иордания, анын чалгын кызматы Сириянын түштүгүндөгү жамааттар менен тыгыз алакада болуп келген. Муну ал Сирияда Британиянын таасирин киргизип калуу кызыкчылыгы үчүн ишке ашырган... Америка буга чек коюу үчүн Сириянын түштүгүндө “эскалацияны токтотуу” айлакерлиги астында Орусия менен сүйлөшүүлөрдү өткөрүү демилгесин көтөрдү. Мына ушундайча Сирия режими Сириянын түштүгүн көзөмөлдөй ала турган абал жарала баштады. Анын натыйжасында ал жерде таасир өткөрүү ишин алып барып жаткан Иорданиянын ролу иштен чыкканга жүздөнүп калды.

5. Американын жана анын Түркия, Саудия кийин аларга келип кошулган Мисир сыяктуу малай мамлекеттеринин ички көйгөйлөргө карата саясаты: Америка бир эле убакта жогоруда айтылып өтүлгөн Сирия маселесинде негизги иш планды өзү жалгыз алып барып жатат. Куралдуу жамааттар менен аскерий жактан күрөш алып баруу эшигин Орусия, Иран Башардын күч түзүмдөрүнө ачык калтырды. Сирия оппозициясынын Америка ага карата жардам көргөзөт деген кандай гана үмүтү болбосун аны жокко чыгарып жатты. Сирия режими Дараа жана Сирия түштүгүндөгү аймактарга Орусиянын аба учактары жардамы аркылуу чабуул кыла баштаганда Америка 2018. 06. 23 Сирия оппозициясына карата Иорданиядагы элчиси аркылуу кат жолдооду. Анда мындай деди: “Биз силерди өзүңөрдүн, жамаатыңардын жана элиңердин кызыкчылыгына жараша токтомо кабыл алышыңарды түшүнөбүз. Бирок токтомо кабыл алганда биз тараптан аскерий жардам болушуна сүйөнбөстөн кабыл алышыңар зарыл” (Инаб баладий сайты 2018. 06. 23) Башкача айтканда, Америка өзү менен кызматташып жаткан жамааттарга карата ал тараптан жардам болот деген үмүттөрүн үздү! Кээ бир массалык маалымат каражаттары аларды Америка алдап койгонун эми гана түшүнүштү! Алар уйкудан эми гана ойгонду! деген маалыматтар чыкты.

Мына ушундайча Америка Сирия режими, Иран жана Орусия аркылуу Сирияда куралдуу жамааттарды биртоло жок кылуу үчүн ушундай негиздеги саясатты алып барып жатат. Ал бул ишти ишке ашырууда кандай гана тоскоолдук болбосун анын баарынын алдын алды. Бирок Түркия, Саудия аралашуусунан кийин болду. Мурда Американын куралдуу жамааттарды колдоп кубаттоосу бир гана билдирүүлөргө

чектелип келген же малай катары кызмат кылып берүүлөрү үчүн жамаат жетекчилерине берилген акча каражаты болгон. Америка жамааттарды курал-жарак менен жардам бергени бир аз гана көлөмдө болду. Башкача айтканда, согушуу үчүн эмес коргонуу үчүн ок өткөргүс жлеттер сыяктуу гана нерселер берилген. Мунун баары мурда Сирия козголоңун Америка алар менен бирге экендигине канааттандыруу үчүн болгон. Ал эми азыр болсо Башардын тараза ташы аскерий жактан оорлой баштаганда Американын бул сөздөрүнүн доору бүттү. Сирия козголоңун колдоп кубаттай турган билдирүүлөрүнүн да доору бүттү. Америка үчүн бул эшик жабылды. Ошону менен бирге Түркия жана Саудиянын да Сирия козголоңчуларынын колдомуш болуп жаткан доорлору аягына чыкты.

6. Ал эми саясий сүйлөшүүлөрдүн жүрүшүнө келсек: Америк муну Сирия козголоңун иштен чыгарып Башардын бутуна турушуна чейин артка сүрүп келди. Ошондуктан ал саясий абалдын бышып жетилишине абал жаратыш үчүн өз малайларын ишке салды. Ошол үчүн жылдарга созулган саясий сүйлөшүүлөрдө Америка малайлары Түркия, Саудия Сирия оппозициясы үчүн жолугушуу конференцияларын уюштурду жана саясий аренада бир жетекчиликти кетирип жаңысын пайда кылып жатышты. Мунун баары Сирия режими бутуна туруп алышы жана Америка саясий чечимге Орусиянын ролу менен же анын ролусуз деле жетип алышы үчүн шарт жаратуу алкагында кылынды... Бирок Халабда кийин Каламун, Ваади Барадийде, кийин Чыгыш Гутада жана Дамасктын айланасындагы кагылышууларда Башар жана анын союздаштары аскерий ийгиликке жетишти. Кийин Хамаа, Химса, бүгүн болсо Дараада кийин Идлибде аскерий жетишкендиктерге жакындап калды. Ушул аскерий жетишкендиктер Америка саясий чечимин ишке ашыруу жакындап калгандыгына ишаара кылат. Бирок бул Идлибден кийин ишке ашырууга такалып турат. Алар бул нерсеге даярадынып жаткандыгы да байкалып жатат. 2018. 07. 17 Орусия менен Түркия ортосунда Foа, Zabadani келишимин толуктап акыркы келишимди түзүштү. Келишимде куралдуу жамааттардын курчоосунда турган Фуа жана Кафриядагы режимге ыктаган жашоочуларды Идлиб аймагынан чыгаруу көргөзүлгөн. Мунун баары эгер Сирия режими бул аймакка чабуул кыла турган болсо козголоңчулардын колунда эч кандай басым кыла турган рычаг болбошу жана жайкын тургундардын кыргынга учурабашы үчүн кылынды... Мындан кийин Американын саясий чечимин ишке ашырууга эч кандай тоскоолдук калбайт. Бир гана Идлиб жана Халабдын батыш бөлүгү калат. Бул аймак маанилүү аймактар. Мында козголоңчулардын негизги жетекчилери топтолгон. Бирок бул жердеги куралдуу жамааттардын көбүндө Түркиянын таасири күчтүү. Басымдуу көз караш Түркия бул жамааттарга карата оор куралдарды режимге тапшырып берип, аны

менен келишим кылуусуна басым кылат. Бул эки аймак Орусия, Иран жана Башардын күчтөрү согуш алып баруусуна коркунуч жарата турган аймак. Эгер Сирия козголоңунан аскерий кубатты жок кыла албаса, анда Америка саясий чечимди даярдоо алкагында эле калып калат. Басымдуу көз караш Америка Башарды “өткөөл” өкмөт учурунда саясий чечимдин бир бөлүгү катары колдонот. Бул учурда Сирия оппозициясын тазалап алат. Кийин Америка таасирин Сирияда сактап калууда Башардай малайлык кыла ала турган жаңы малайды бийликке алып келет. Ошондой эле Палестинаны басып алган жөөт мамлекетчесинин да коопсуздугун сактап берет. Жөөттүн коопсуздугун сактоо үчүн Сирияда Башардай малайлык кыла ала турган малай керек болот. Нетеньяху 2018 07. 12. Москвадан кетээрдin алдында журналисттерге берген маегинде: “Кырк жылдан ашуун убакыттан бери Асад бийлиги менен биздин эч кандай чатагыбыз жок. Алар бизге каршы Жавлан дөңсөөсү тараптан бир ок да атышпады. Биз Башардын бийликте калышына эч кандай каршылыгыбыз жок. Бирок биз өз чек арабызды коргоого аракет кылабыз” (Еврей гаареци 2018. 07. 12)

7. Саясий чечимден кийин Сирия режими ээлик кылган аскерий кубат Сирияны толук түрдө көзөмөлдөөгө алсыздык кылат. Башардын армиясы Америка, Орусия, Иран же башка тараптардан аягы үзүлбөгөн оор куралдар аркылуу колдоого алынып жатанына карабастан, ал чаалыгып-чарчап калды. Бирок адам күчү негизги көйгөй бойдон калды. Ошондуктан келечекте күтүлө турган нерсе, тактап айтканда Америка саясий чечимди ишке ашыруу үчүн ушул аскердик күчтү пайда кылууга урунат. Ал үчүн Америка төмөнкү эки иштин бирин же экөөнү тең ишке ашырууга аракет кылат:

А. Америка Иран жана анын партиясынын, ошондой эле Ооган, Пакистан жикчилдерине таянууну улантат. Бул нерсе алардын Сирияда калып жергиликтүү болуп жашоолорун талап кылат. Бул нерсеге кээ бир кабарлар ишаара кылып турат. 2018. 04. 30 DW кабар агенттигинин эксперттеринин бири 40 миңге жакын жикчилдер Сирияда калып кылышы тууралуу билдирди. “Менин оюмча бул жикчилдер Сирияда калышат... биз көрүп тургандай Дамасктын айланасында Сайеда жана Зейнаб аймактарында шиа жикчилдерин отурукташтыруу иштерине күбө болдук. Иран шиа элдик массаны жаратыш максатында алардын бул жерде калып калышына жардам көргөзүп аракет кылат деп толук ишенимдүү айта алам”.

Сирия режими басып алган аймактардан аскерлерди алууга мажбурлап жатканына карабастан алардын ага берилип кызмат кылышы шек жаратат. Ошондуктан, ал козголоң башталгандан баштап аны менен бирге согушуп жүргөн бул жикчилдерге таянууга мажбур болот.

Б. “Тынчтыкты сактоо” негизинде аймактык күчкө таянуу. Бул жаатта Мисир, Саудия, Түркия күчтөрүн пайдаланат. Бул сөз жаңыдан пайда болгон сөз эмес. 2016. 04. 08 Америка гезитинен аль жазира каналы көчүрүп баскан маалыматта: “Американын National Interest журналы Сирияда жылдап созулган согушка ишара кылып, согуш сазына тыгылып калган өлкө согуштун аягына чыкканына карабастан тынчтык күчтөрүнө муктаж. Башардын Сирияда аскерий ийгиликке жетишкендигине карабастан, Сирияга сырткы күчтөрдү киргизүүгө болгон Американын каалосу муну менен эле бүтүп калган жок. (2018. 04. 17 аль жазира). Американын Wall Street журналынан алынган маалыматка караганда, Трамптын администрациясы Сириянын чыгыш түндүгүндө ИГИЛ жеңилгенден кийин ал жерде тынчтыкты сактоо үчүн Америка куралдуу күчтөрүнүн ордуна араб мамлекеттеринин күчтөрүн киргизүүнү пландап жатат. Американын коопсуздук боюнча кеңешчиси Жон Болтон Мисир чалгын кызматынын мүдүрү Аббас менен байланышып, Каирдин бул жааттагы пикири кандай экенин билүү үчүн аны менен сүйлөштү. Журнал дагы кошумчалап, бул эл аралык күчтү акчалай жактан каржылоо үчүн Булуң мамлекеттери менен да байланышты. Администрация жооптуулары араб мамлекеттери Трамптын айрыкча акча каражатын берүү талабына жооп берет деп күтүп жатышат”.

8. Мына ушул вакый Американын азыркы учурда Сирияда алып барып жаткан саясатынын вакыйы. Муну пикирлеп көрүүдөн төмөнкү нерсе айкын болот. Сирия режими – Сирия режиминин же Американын же Орусия, Ирандын же козголоңчу жамааттарга карата таасири бар Түркия, Саудиянын куралдуу күчтөрү менен сакталып калган жок. Балким мунун эң негизги себеби бул козголоңчу жамааттардын көпчүлүгү Америкага ишеним артып, аны жакын тутуп кыянатчылык иштерди кылгандыктарында. Алар Америка душман экенидигин унутуп аны дос тутушту... Ошондой эле анын малайлары Түркия, Саудия бийлигине ишеним артууда. Алар Евфрат калканы фронтуна катышып, Халабды жардамсыз таштап койгондуктарын да эстен чыгарышты. Андан кийин Зайтун бутагы фронтуна согушкерлерди жиберүү менен Идлибдин түндүгүн Орусия жана Сирия режимине жем кылып жардамсыз таштап койгондуктарын да унутуп жатышат... Ал эми Саудия болсо Сирия режимин кулатуунун ордуна аны менен сүйлөшүүлөрдү өткөрүү үчүн өзү даярдаган козголоңчу жамааттарды эсинен чыгарып койду. Мына ошол сүйлөшүүлөргө даярдаган Саудиянын шахзаадасы парда артында эмне катылганын ачыктап, Башардын бийликте калуусу абалга туура келет деп жар салды... Андан да аянычтуусу, Орусия аларга карата жапайы кыргын алып барып жатканына карабастан, аны менен сүйлөшүүлөрдү өткөрүп, оор жана орто куралдарын ага тапшырып

жатышат! Бул кандай гана ачуу көрүнүш! Танкаларды, артиллерияларды Орусияга тапшырып берүү кордук көрүнүшү эмеспи... Бул болуп жаткан жана болуп өткөн окуялардын бир гана себеби бар: Алар узак жылдар режимге каршы согушуп, бир топ аймактарды ээлеп алышты. Бирок саналуу гана күндөрдө Түркия менен тил бириктирип, Халабды жардамсыз таштап чыгып кетишти. Андан көп өтпөй эле Сириянын түндүгүнөн айрыкча, Даарадан Саудия менен тил бириктирүү себептүү ал жерден да чыгып, аны жардасыз калтырышты. Бул эки абалда тең алардын кампалары Сирия режиминен олжолоп алган оор аскерий техникалар менен толтура эле. Бул абал чындыгында капа кыла турган абал. Алар жылдап Иран Орусия жана Сирия режими тараптан үстөккө босток чабуулуна карабастан козголоңдун максатына бекем турушуп, саналуу гана күндөрдө тил бириктирүү аркылуу өздөрү ээлеп турган жерди согушпастан өткөрүп берип коюу кандай гана өкүнүчтүү... Балким оор жана орто куралдарын кошо өткөрүп берип өз мекенинен чыгып кетүү барып турган өкүнүч эмеспи!!! Бул жүз берип жаткан окуяларга саресеп салган адам мунун негизги себеби куралдуу козголоңчу жамааттардын ислам жана мусулмандардын душмандарына ишеним арткандыктары болгонун көрөт. Ошондой эле ислам душмандарынын малайлары мейли алар козголоңчу жамааттардын билинип билинбеген малай жетекчилери болбосун айырмасы жок. Мейли алар билип билбей саткындык кылышкандыктарынын да айырмасы жок. Бул көрүнүш өтө ачуу, аянычтуу окуя болду. Кимдир бирөө сурады анын сурай турган да акысы бар. Хизб ут Тахрир ушунчалык даражада ушул окуялардын алды артын көрүп саясий аң сезимге ээ болуп туруп эмне үчүн бул куралдуу жамааттарга насыят кылып аларга жол көргөзө алган жок? Мен бул суроо берүүчүгө мындай демекчимин: Биз аларга тилибиз тешилгиче насыят кылып, баардык далилдерди да көргөздүк... Аларга таманыбыз тешилгиче барып насыят кылып туура багытты ачыктап бердик. Биздин аларга насыят кылып туура багытты көргөзүп берүү үчүн кайра-кайра бара бергенибизден аларды кээ бири бизди да өздөрүнөн деп ойлой башташты!!! Эгер бул суроо суроочу биздин бул жааттагы суроо-жоопторго баш бакса, биздин бул жааттагы күчүбүздүн барынча аракет кылганыбызды көрөт эле. Балким күчүбүздүн жетишинен сырткары да аракет кылганыбызды андайт эле. Бирок бул козголоңчу жамааттардын көпчүлүгүнүн жетекчилери такыбалык кылышпады. Балким аларды биз кыянатчы мамлекеттер тарабынан ууланган акчаны алуудан эскерткен учурбузда мындай дешти: “Андай болсо биз акчаны кайдан алабыз? Хизб ут Тахрир бизге акча бербейт да”. Алар кыянатчы жана каапырлардан акча алуу менен өз напсилерин зыйнаттандырышты. Эгер бул акчаны ала турган болсоңор силер алардын алдына күрөөгө айланып каласыңар

десек: Алар жок деп жооп беришти! Алар колундагы нерсени жоготушту дагы деле ойгоно алышпай тентиреп жүрүшөт... Силер режимден жетиштүү көптөгөн оор куралдарды олжолоп алдыңар, эмне үчүн силер эми бул кыянатчы мамлекеттерден оор курал бер деп аларга жалдырап кол созуп жатасыңар? деп сурасак. Биз кайдан курал алабыз Хизб ут Тахрир бизге курал бербейт да? дешти. Эгер бул куралдарды алардан алсаңар алардын алдында күрөөгө айланып каласыңар десек. Биз душмандар менен согушуу үчүн душмандардан курал алып жатабыз дешти! Кийин убакыт өткөндөн кийин алар куралга ушунчалык муктаж болуп турганда аларга курал берилбеши айкын болду. Балким тил бириктирүү аркылуу куралдарын өздөрү тапшырып берип коюшту... Мына ушундайча биз аларга насыят кылдык. Бирок алар насыят кылуучуралардын насыятын кабыл алышкан жок. 2018. 04. 05 чыккан суроо-жоопто кээ бир мисалдарды келтирип өткөнбүз:

“Хизб бул жамааттарга карата болуп жаткан жана болуп өткөн окуялардын акыбети тууралуу насыят кылууда эч бир күчүн аяган жок. Бирок алар акча, курал-жарак берүүчүлөрдүн атынан жүрүүнү эп көрүшүп актанышты. Хизб аларга бул нерсени кылып бере албайт. Балким аларга бир гана насыят кылуудан башка эч нерсе кыла албайт... дешти. Дагы кошумчалап кылыч менен уруп жатса насыят жардам береби? дешти. Балким алар кылыч көтөрүүчүнүн колунда экендигин жана анын эки мизи бар экендигин түшүнө алышпады. Эгер ал кылыч аң сезимдүү көрөгөч адамдын колунда болсо каршылашына карата иштеген негизги курал болуп аны коргойт жана жеңүү үчүн негизги курал болуп саналат. Бирок ал алданып кылмышкер колдоп кубаттоочулардан жардам сурап, алардын артынан чуркап жүргөндүн колунда болсо каршылашына сунулуудан мурун өзүнө каршы иштей турган курал болуп калат..!

Биз биздин насыяттарды четке кагып келген бул жамааттарга карата мындай демекчибиз: Алар бул насыяттарды согуш алып барууда эч нерсеге жарабай турган нерсе катары карашты. Балким арабы, түркү же персине карабастан мусулмандарга карата карасантайлык кылып жаткан тараптардан акча, курал-жарак алууну каалашты. Балким алардын кээ бири кылмышкер душмандардан Америка, Орусиядан жардам алууну артык көрүштү. Алар мындай ууланган акча каражаттарын алуу аларды Шам үчүн күрөштөн тоспойт деп да билишти... Буларга карата мындай дейбиз: Мына силер кылган ишиңер айткан сөзүңөрдүн акыбетин көрүп жатасыңар. Балким туулуп өскөн жериңерден куулуп, качкын болуп калдыңар”.

9. Сөз аягында мындай демекчибиз: Идлибден башка эч бир аймак калган жок. Эрдогандын капчыгында ал азыр аракетке келбей жатканына карабастан Идлибди колдон чыгара турган дагы бир “калкандар”,

“бутактар” болушу чындыктан алыс эмес... Ошондуктан Эрдоганга алданып Идлибди режимге берип койбогула... Халабда кандай болгонун эстен чыгарбагыла. Пайгамбар с.а.в дын хадисин эстеттебиз. Абу Хурайра р.а айтат: Пайгамбар с.а.в. айтты “Момун бир ийинден эки жолу чактырбайт”. Кантип анан кайра-кайра чактыруу мүмкүн болсун.

“Албетте мында туя турган жүрөк ээси болгон, өзү күбө болуп жаткан абалда уга турган кулак үчүн эскертме-үлгү бар”. (Кааф 37)

Корутунду: Биз жогоруда айтып өткөндөн төмөнкү нерсени баса белгилейбиз: Күндөр айланып туруучу. Бул үмөт мындан ачуу окуялардын да күбөсү болгон. Крестүүлөр, монгол татарлардын күндөрүнө тушукту. Кийин ойгонуп, аларды түп тамыры менен жулуп салды. Кайрадан ааламды жетектеди... Туура ал учурда Ислам өкүмү ишке ашып турган. Халифат алсыз болсо да бар болуп турган. Үмөттү душмандарга каршы бириктирип акыйкатты акыйкат кылып, батылды жок кылууга аракет кылды. Анын натыйжасында душмандарды мурду менен жер сүздүрүп, кайрадан ойгонуп, ааламды жетектеди. Бүгүн болсо Ислам өкүмү жок, Халифат да жок. Мындай болгон соң мусулмандарды душмандарга каршы согушууга ким бириктирет? деген суроо жаралат. Ооба бул азыркы вакыйдын көрүнүшү. Бирок Халифалыкты тикелөөгө болгон аракет Аллахтын жардамы менен тынымсыз уланууда. Бул дүйнө жүзүндөгү мусулмандардын негизги талабы да болуп калды. Алар бул үчүн ишинде, сөзүндө да аракет кылып жатышат. 1342-хижрий 26, 27, 28 Халифалыкты жок кылууга болгон кылмыштуу мусулмандардын тарыхындагы кара күндүн тагын кетирүүгө аракет кылып жатышат. Аллах тагдырлап койгон Халифалык таңын кайрадан атышына жан үрөп иш алып барышууда. Аллахка бул иш кыйын эмес. Мына ошондо гана заалим кыянатчы кылмышкерлер кайда бара турган жерин билип алышат. Мусулмандар Аллахтын рахматынан үмүт үзбөшү керек. Шам Шам боюнча калат. Ал Ислам коргонунун өзөгү. Наъим бин Хамаад фатан китебинде Касиир бин Мурратадан риваят кылат. Пайгамбар с.а.в. айтты: “Ислам коргонунун өзөгү Шам”

Хизб Аллахтын жардамы Пайгамбарларга гана эмес калыс, чынчыл момундарга да болушуна бекем ишенет. Акыретте эле эмес, бул дүйнөдө да жардам беришине кадыржам.

“Албетте биз элчилерибизге жана ыйман келтиргендерге бул дүйнөдө да күбөлөр тура турган кыяматта да жардам беребиз” (Гаафир 51).

Мына ошол күнү момундар Аллахтын жардам менен шаттанышат. Кылмышкер тогуттарга бул дүйнөдө кордук жана акыретте азап жетет. Улуу Аллах өч алуучу жаббаар.

9-июль, 2018-м.

Сирия майданындагы акыркы кырдаал

Суроо: Ефраттын чыгышына чабуул кылуу боюнча Эрдогандын билдирүүлөрү байма-бай чыкты. Кийин чабуулду артка сүрдү. Кийин кайрадан чабуул кылуу тууралуу билдирүүлөрдү берди... кийин күрддөр Манбиджи коргоону Сирия режиминен талаб кылганда аскерий амалияттарды координациялоо үчүн Орусияга кайрылды. Ал арада Трамп Ефраттын чыгышынан Америка куралдуу күчтөрүн чыгарып кетүү тууралуу билдирүү берди... кийин боштукту толтуруу тууралуу сөздөр жүрдү.... суроо: Эрдоган Ефраттын чыгышына чабуул кылуу иш аракетинде экиленип жатканынын артында эмне турат? Эрдоган бул билдирүүнү Америка менен бир ымалага келишүү аркылуу кылып жатабы же ымалага келишпестен эле Эрдоган менен Трампын ортосундагы саясий карама-каршылыктарбы? Кийин Американын Сириядан аскерин чыгарып кетишке эмне түрткү болду? Узун суроо бергениме үзүр сурайм. Аллах ыраазы болсун.

Жооб: Эрдогандын Ефраттын чыгышына чабуул кылуу планын жарыялагандан баштап жана Трампын Америка аскерлерин Сириядан чыгарып кетүү билдирүүсүн бергенден ушул күнгө чейинки кырдаал төмөнкүчө:

Биринчи: Эрдогандын саясаты Америка саясатына шайкеш алып барылат. Андан кылча да тайбайт. Балким кадамга кадам Америка саясаты негизинде алып барылат. Ал төмөндөгүдөй:

1 – 2018.12.07. Американын Сириядагы элчиси Жеймс Жеффри Анкара келип түрк жооптуулары менен жоолугушту. Американын этаптуу планын, айрыкча Манбидж жана Идлиб жаатындагы Америка планын чийип берди. Жеффри Манбидж айланасында тыгыз кызматташуу Сирияда тынчтыкты калыбына келтирүүдө көрүнүктүү мисал болуп калгандыгын баса белгиледи. Ал: «Америка менен Түркия тыгыз кызматташтык алып бармайын бул жерде акыркы чечимге жетүү мүмкүн эмес», - деди. Ал күрд куралдуу жамааттары менен кызматташуу тууралуу мындай деди: «ИШИМге каршы Сирия демократиялык куралдуу күчтөрү менен кызматташ болуубуз тактикалык убактылуу экендигин дайым баса белгилеп айтып келебиз». (RT Online, 2018.12.08.). Бул иш сапардан төрт күндөн кийин Эрдоган Ефраттын чыгышына болгон жаңы планын жарыялады. Теле аркылуу берилген маалыматта Түрк мамбашы Эрдоган «Элди коргоо биримдиги» көзөмөлгө алган аймакка шилтеме кылып мындай деди: «Биз аз күндөрдө Ефраттын чыгышынан террорист-сепаратисттерди кууп чыгара турган аскерий иш чараны баштайбыз». (Би-би-си, 2018.12.12.).

2 – Түркия Ефраттын чыгышында жаңы аскерий иш чарасын баштоо тууралуу берген билдирүүсүнөн бир аздан кийин эле бул билдирүүгө каршы мүнөздөгү Америка билдирүүсү чыкты. Пентагон басма сөз катчысы Шон Робертсон мындай деди: «Ефраттын түндүк-чыгышында бир тараптуу аскерий иш-чара алып баруу, айрыкча ал жерлерде же ага жакын аймактарды Америка аскерлери бар болуп калышы мүмкүндүгү себептүү бул иш-чара өтө кооп туудурат». Дагы кошумчалап айтты: «Мындай түрдөгү кандай гана иш аракет болбосун, ал биз үчүн кабыл алынгыс». (Халиж жаид сайты, 2018.12.13.). АКШ сенатындагы көрүнүктүү республикачылар жана Пентагон тараптан Түркиянын позициясына каршы билдирүү чыкканда Түркия Вашингтондон чыккан карама-каршы эки билдирүү ортосунда эки анжы болуп калды. Ошондуктан, Түркия Вашингтондон акыркы чечим чыккычакты планын токтотту! Түркия мамбашы Эрдоган 2018.12.17. борбордук провинция Коньяда сүйлөгөн сөзүндө Түркия Сирияда кайсы убакта болбосун аскерий иш-чараны жүзөгө чыгарууга даярдыгын билдирип мындай деди: «Биз Ефраттын чыгышында аскерий амалияттарды баштоону расмий түрдө жарыялаганбыз», дагы кошумчалап айтты: «Бул тууралуу Трамп мырза менен да талкууладык, ал муну макул көрдү» (Рейтер, 2018.12.17.).

3 – 2018.12.19. Америка мамбашы күтүлбөгөн түрдө Америка куралдуу күчтөрү Сириядан чыгарыла тургандыгы тууралуу билдирүү берди. Ал аны ИШИМди жок кылгандыгынын ийгилиги негизинде көрсөттү. Трамп мындай деди: «ИШИМге каршы тарыхый жеңишке жетишкенибизден кийин биздин улуу жигиттерибизди өлкөсүнө кайтаруу убакыты келди». (Россия сегодня, 2018.12.30.). бул чыгарып кетүү менен Америка Ефраттын чыгышын Түркияга бошотуп бергендей болду. Эрдогандын планына кайрадан жан киргизилди. Ушул эле булактын маалыматтына ылайык «Түркия өлкөнүн түштүгүндөгү Сирия менен чектеш аймактардагы куралдуу күчтөрүн күчтөө максатында кошумча күчтөрдү жиберди».

4 – Трамп Сириядан Америка куралдуу күчтөрүн чыгарып кетүү тууралуу берген билдирүүсүнөн кийин Америка борбору Вашингтондо Америка саясатчылары арасында катуу каршылык бороону башталды. Республикачылар арасындагы көрүнүктүү саясатчылар каршы болушту. Ал тургай, күтүлбөгөн түрдө Америка коргоо министиринин кызматтан кетүүсүнө алып келди. «Америка коргоо министери Жеймс Метис кызматтан кетүү тууралуу арызын берди, ал арызында Трамп менен саясат жаатында күчтүү келишпестиктер болгондугун кыйытты». (Би-би-си, 2018.12.21.). Вашингтондогу орун алган бул жарака менен бирге эле Түркия мамбашы Эрдоган Стамбулда мындай деди: «Өткөн жумада

Ефраттын чыгышына аскерий иш-чараны баштайлы деп токтом кылганбыз. Телефон аркылуу мамбашы Трамп менен да байланыштык. Дипломаттар жана коопсуздук кызматкерлери ортосунда да байланышуулар болду. АКШ бул жаатта өз баянатын чыгарды. Ошонун негизинде бир аз күтүүгө туура келди». Дагы кошумчалап айтты: «Ефраттын чыгышында Америка куралдуу күчтөрү чыгып кетишинин натыйжасы көрүнгүчөктү «Күрд куралдуу жамааттарына» каршы аскерий операцияны токтото турууну ылайык көрдүк». (Рейтер, 2018.12.22.).

Ушундан көрүнүп тургандай, Түркиянын Ефраттын чыгышындагы аскерий операциясы эки күндөн кийин кайрадан жаңы күтө туруу этабына кирди. Анткени, ал Вашингтондон келген бороон менен кошо айланат. Аны ишке киргизет же токтотуп коёт. Чабуул кылуу билдирүүсү жана анын токтотулуп туруусу Жефринин иш сапарына жана ал сапардын артындагы иштерге чектелген. Башкача айтканда, Түркия анын ролун бирде көтөрүп, бирде түшүрүп турган Вашингтонсуз Сирияда өз алдынча саясат алып барбайт. Түркия бийлиги көп учурда Түркия кызыкчылыгына караганда Америка кызыкчылыгын көбүрөөк коргойт. «Ефрат калканы», «Зайтун бутагы» аскерий амалияттары менен кандай гана Америка кызыкчылыгына кызмат кылып берди. Ошондой эле ал Америка кызыл сызыгын өзүнө бекем лаазым тутат. «Ефрат калканы» аскерий операциясында Манбижге жакындай түшкөндө андан өзүн алыс кармагандагы иши муну ачык-айкын көргөзүп турат!

Экинчи: Трамптын Америка аскерлерин Сириядан чыгарып кетүү токтомуна түрткү болгон жагдайлар. Аны төмөндөгү нерселерден көрүү мүмкүн:

1 – Американын Ооганстан жана Ирактагы аскерий кийлигишүүсү оңунан чыкпай калгандан кийин. Мурунку Америка мамбашы Обаманы бул жаатта Америка күчтөрү аз өлчөмдө же такыр эле катышпай турган жаңы ыкмаларды иштеп чыгууга түртү. Согуштарда союздаштардын күчтөрүн колдонууга басым жасай баштады. Сирияда согуш башталгандан бери Америка аймакта Асадга каршы Сирия козголоңунун үнүн басууга Түркия, Иран, Булуң кызматташтык өлкөлөрү, ошондой эле ЕБти пайдаланды. Булар да жетишсиз боло баштаганда АКШ Женева келишими аркылуу дипломаттык жол менен чечилиши үчүн Орусиядан ачык эле жардам сурады. Ошону менен биргеликте эле Америка Сирия майданында аскерий жагын сактап турду.

Трамп бийликке келгенден кийин бул маселеге кунт койду. 2018.12.19. аскерлерди чыгарып кетүүгө токтом кылынды. Трамп өзүнүн токтомун коргой баштады. 2018.12.20. твиттерде мындай деп жазды: «2016-жылдагы шайлоо компаниясы учурунда Сириядан чыгуу убадасы

берилген эле, ошонун өтөөсүнө чыгып жатабыз. АКШ Сирияда башка мамлекеттер Орусия, Иран менен эч кандай акысыз иш алып барып жатат. Башкалар согуша турган убакыт келди. Орусия, Иран жана башкалар – ИШИМге каршы жергиликтүү душмандар. Биз алардын амалияттарын алып барабыз. Үйгө кайтып калыбына келтирүү убагы келди». Трамптын твиттердеги макаласы расмий гезит аркылуу жарыяланган маалыматта айтылат: «Сирияда 3 ай калууну пландаганбыз. Ал мындан 7 жыл мурун болгон. Ал жерден эч качан чыгып кете алган жокпуз. Мен мамбашчы болгон учурда ИГИЛдин мыкаачылыгы күчөп турган учуру болчу. Мына ал эң жаман жеңилүү менен жеңилди. Анын калган калдыктары менен жеңил күрөштү Түркия сыяктуу мамлекеттер уланта турган жана биз үйгө кайта турган убакыт келди». (Россия сегодня, 2018.12.22.).

Ошол эле маалда Трамп Орусия, Иран, Сирия режимине жана Эрдоганга 2018.09.17. Сочиде Идлиб маселеси боюнча жетишилген келишимдин негизинде Америкага үлкөн кызмат көргөзгөндүктөрү үчүн аларга ырахмат айты. Негизи, бул келишимди Трамп талап кылган эле, алар анын талабына жооп беришти. Америка Сирияда Сирия режимин кулатпастан Исламдын бийликке келип калышынын алдын алуу максатында күрөшүп жаткандай, Орусия, Иран жана анын Ливандагы жамааты, Түркия, Саудия жана алардын жамааттары да ошол максатта Сирияда согуш алып барып жаткандыктарын Америка жакшы билет. Алар бул жаатта ачык да, жабык да келишимдерди кылышты. Астанада, Сочиде жана БУУнун коргоо кеңешиндеги Сирияга байланыштуу токтомдор, айрыкча Америка сунуш кылган 2254-токтому баардык тарап макулдап ишке ашыра турган токтом болуп калды. 2018.07.29. суроо-жообто мындай дегенбиз: «Американын планы: «Тынчтыкты сактоо» үчүн аймактык күчкө таянуу, Мисир, Саудия жана Түркия күчтөрү ушул максаттын негизинде ишке тартылат. Бул жаңы пайда боло калган план эмес.... Американын Сирия маселесин чечүүдө сырттан күчтөрдү алып келүү боюнча элестетүүсү аягына чыга элек... Трампын администрациясы Сириянын түндүк-чыгышында ИШИМ жеңилгенден кийин Америка куралдуу күчтөрүнүн ордун Араб коалициялык күчтөрү ээлеп калышын пландап жатат». Трамп муну акыркы билдирүүсүндө ачык эле жарыялады.

2 – Трамп пайда зыян менен чен өлчөм кылган соодагердик негизде пикирлейт. Ал Америка казынасынан Америка армиясына кетип жаткан чыгымдарды азайтууну каалап жатат. Ошону менен бирге, Саудия жана Эмират Күрд армиясынын чыгымдарынын жана аларды куралдантуу жаатында чоң чыгымдарды төлөштү. Ошондой эле эл аралык коалициянын чыгымдарын төлөөгө да катышышты. «Саудия менен

Эмират Сирия ичиндеги маанилүү жумшак күчкө айланышты. Медия булактардын отчетунда Эр-Риядын Түркия чек арасындагы Сирия күрддөрүн колдоого алгандыгы берилген». (Мисир арабия, 2018.12.04.). Ошондой эле Саудия 2018.12.14. Америка жетектеп жаткан эл аралык коалициянын чыгымдарын төлөгөн суммасын жарыя кылды. Американын басма-сөз катчысы Хизер Науэрт мындай деди: «Жаңы каржылоодо Саудия 100 миллион доллар бөлдү, ошол эле маалда Эмират 50 миллион доллар бөлүүнү убада кылды». (Халиж онлайн, 2018.12.17.). Ошону менен бирге, Трамп армиясынын баардык чыгымдарын, алардын көчүп конгон жана курал жарактарынын чыгымдарын да адатынча пайдага негизделген соодагеринче чыгаша деп эсептеп, аны жабууну каалап жатат. Кийин бул ролду башкалар аткарышын каалоодо. Бул нерсе анын билдирүүлөрүндө ачык эле айтылып жатат. 2018.12.20. Рейтер маалымат агентиги Сириядан чыгып кетүү токтому чыккандын артынан эле жарыяланган маалыматта, Трамп дагы кошумчалап айтты: «Америка Ортоңку Чыгышта коопсуздук кызматчысы болуп калмак беле? Баалап баркына жетпеген миллиондорду коргойбуз деп триллиондогон долларларды коротуп, кымбат өмүрлөрдү берип жатабыз. Көпчүлүк учурда биз эмне кылып жатабыз? Ал жерде түбөлүк калып калууну каалап жатабызбы? Башкалар согуша турган учур келди». Ушулардын баардыгана көрүнүп тургандай, Америка согушун башкалар кылып берүүсүн каалап жатат. Америка чыгашасын башкалар төлөп, Америка кымбат баалуу жандарынын оордуна башкалар жандарын берүүсүн каалап жатат!

3 – Трамп тараптарды саясий чечимге жетүүгө аракетке келтирүүнү каалап жатат. Ошондой эле Америка азыркы кырдаалга жараша аз дегенде аскерий аракетке таянбай, саясий чечимге жетүүнү каалап жатат. Бул нерсе Орусия жана Сирия режими Идлибке чабуул кылышын токтотуп койгонунда ачык көрүндү. Анткени, ал өз планын ылайык саясий чечимге жетүү кырдаалын жаратууну каалады. Бул боюнча 2018.09.22. чыккан суроо-жоопто токтолуп өткөнбүз: «Орусия Американын бул саясатын түшүндү... Ошондуктан, ал өз жолунда кризиске чек коюу үчүн Идлибге карата чабуулун ишке ашыра албай калды. Анткени, Түркия Америка түрткүсү менен бул чабуулга каршы чыкты, Иран болсо унчукпады... Мына ушундайча 2018.09.07. Орусия планын негизинде Орусия жолундагы кризиске чек коюу үчүн Идлибге чабуул коюу келишимине жетишүү ийгиликсиз аяктады. Мындан көп өтпөстөн Эрдоган менен Путин чабуул кылуунун ордуна куралсыз аймак түзүү келишимине жетишишти. Бул Америка тарабынан мактоого алынды. 2018.09.18. Новости кабар агентинин маалыматында АКШ Мамлекеттик департаментинин жооптуусу мындай деди: «Орусия менен

Түркия Сирия режими жана анын союздаштарынын Идлибге каршы чабуулун токтото турган маанилүү кадамдарды кылышкандыгы менен кубаттайбыз». Мына ушундайча Орусия Идлибди бомбалай турган максатынан кайтты жана Жер Ортолук деңизинде стартта турган кемелерин кайтарып алып кетти. Америка дагы эле түздөн-түз же Түркия аркылуу кыйыр түрдө аскерий чечимден мурда саясий чечимге жетүүгө кызыкдар. Бирок, Америка Идлибде аскерий чечимден мурда саясий чечимге жетүү умтулуусундагы максат Орусиянын Сириядагы базаларына карата кысым шантажы катары пайдаланууну, кийин оппозиция саясий чечим алкагында Орусия базалары темасын көтөрүшү максатында аракет кылып жатат... Башкача айтканда, Түркия жана анын артындагы Америка Идлибге карата Орусиянын чабуулун алдын алуулары, Идлибге Сирия режиминин кол салышын тосуу же жарандардын коргоо максатында эмес, балким биринчи кезекте Америка кызыкчылыгы үчүн кылынды. Америка биринчи кезекте кырдаалды колго алып, кийин Орусияны өзүнө карата ийкемге келтирип алуусу, андан кийин гана Идлибдеги куралдуу болобу же куралсыз жарандардын бейкүнөө кандарынын төгүлүшү алар үчүн жеңил болуп калат. Алардын мындай бейкүнөө кан төгүшү Сириянын ар түрдүү аймактарда ишке ашырган ыплас иштери айтып турат. Алардын буга окшогон кылмыштары баардык тараптан баштарынан ашып түштү...». (цитата бүттү). Мына ушундайча Трамптын чыгып кетүү токтомуна кабыл алышына караганда тараптар бул максатка жакындап калгандыгынан кабар берет. Ал Түркияны алдады. Түркия Америка чыгып кеткенден кийин боштукту толтуруп калам деп ойлоп жатат. Ошондой эле Түркияны ал жерге киргизүү менен күрддөргө коркунуч киргизди. Күрддөр Түркия коркунучунан коргонуш үчүн Сирия режиминен жардам сураганга шашат. Дал ушул нерсени Сирия режими каалап жатат. Күрддөрдүн Түркия коркунучу каршысына Сирия режими Манбажиге куралдуу күчтөрүн жиберди... Анткени, Орусия Сирия режимин колдойт, ошол эле маалда Түркия менен келишимге жетишкен. Ошондуктан, Түркия Манбажде Сирия режими менен согушуп кетиши кыйынчылыкты жаратат. Бир гана аймакта жаңы жагдайлар жүз берип кетсе гана кагылышуулар жүз бериши ыктымал. Мына ушундай Трамп тараптардын астына тандоо калтырбады, бир гана Америка каалоосуна ылайык жөнгө салуу сүйлөшүүлөрүн баштоо тандоосун гана калтырды. Бул боюнча кээ бир тараптар ачык эле айта башташты, кээ бири болсо кыйыр түрдө айта башташты:

а) Орусиянын басма-сөз катчысы: «Вашингтондун Сириядан күчтөрүн чыгарып кетүү токтому кырдаалды толук жөнгө салууга

жетишишине салым кошот. Сириядан чыгып кетүү убактысы так эместигине ишаара кылды». (Спутник арабия, 2018.12.26.).

б) «Мудун» булагынын маалыматында: «Эки күн мурду Манбижди көзөмөлдөө жараяны жарыялангандан кийин ал Түркия талабы менен токотулду. Түркия, Орусия жана Америка сүйлөшүүлөрүн дагы улантуу максатында муну артка жылдырылды». (Мудун, 2018.12.27.).

Ушундан көрүнүп тургандай, Трамп өзү жарыялаган Америка күчтөрүн чыгарып кетүү темасы арты менен тараптарды жөнгө салуу сүйлөшүүлөрүнө тарта алды. Башкача айтканда, тараптар Сирия кризисин чечүүдө бир гана Америка сунуштаган негизде кете турган болуп калышты.

4 – Кийин шайлоо темасы да Трамп баш катыра турган маселелерден. Траптын «биринчи кезекте Америка» аталышы астындагы кампания алкагында сыртта согушууга каршы жеке позициясы бар. Анткени, ушул ураан ага шайлоодо ийгилик алып келгенге шарт жараткан. Кийин Сириядан, Ооганстандан Америка күчтөрүн чыгарып кетүү Трапмка 2020-жылда боло турган шайлоодо ийгилик алып келиши күтүлөт. Ошондуктан, ал Сириядагы 2000 Америка күчтөрүн чыгарып кетүүгө ынтызар болду. (The Guardian, 2018.12.19.). Ооганстандан 7000 (NPR, 2018 12 21) Америка аскерин алып чыгып кеткенден кийин анын Америка эли алдында кадыр баркынын көтөрүлүшү 2020-жылкы шайлоодо кайрадан мамбашы катары шайланышына ийгилик бериши күтүлөт.

Үчүнчү: мына ушундайча Трамп айларды талап кыла турган Америка күчтөрүн Сириядан чыгарып кетүү токтому аркылуу малайларын жана жолдоочуларына карата баш оору жаратты. Ал тургай, ал ишке ашышы жай калыпта кетип жаткан учурда алардын баш оорусу болду. Эгер, толук ишке аша турган кандай болот. Болуп өткөн жана болуп жаткан окуяларга көз чаптырылса, Трамп малайларын жана жолдоочуларын кол жоолук катары пайдаланары көрүнүп турат. Эгер, алар акыл жүргүзүшсө андан безип кетишмек бирок алар акыл жүргүзүшпөйт! Ал аларды өз планын аткартуу максатында алдап, кемсинтүү аркылуу аларды пайдаланды. Американын мындай алдоо жана кемсинтүүсүнөн Орусия жана Европа кур калган жок:

1 – Американын ыктыярчы балдары күрддөр Америка аларга Сириядан бөлүнүп чыгып, өзүнчө мамлекет тикелешине шарт жаратып, аларды куралдандырып машыгуудан өткөрүп, аларды өз коргоосуна алат деп ойлошту. Аларга убада кылынган мамлекет жолунда алар Америка эмнени кааласа, аны аткарып бере турганга айланышты! Ошондуктан, алар Сирияда Америка каалаган кандай гана согуш болбосун, сап алдында болушту! Алардын бул аракеттерин ошол убакта Америка коргоо министри Эштон Картер Сирия демократиялык күчтөрүн

мактоого алды. Бул Сирия демократиялык күчтөр деп аталышы Америка тарабынан түзүлгөн күрд куралдуу жамааттарынына карата чүмбөт ролун аткарды. Картер мындай деди: «Алар (ИШИМге) каршы күрөшүүдө күжүрмөндүк менен күрөшүп бизге карата эң жакшы өнөктөш болушту. Биз да буга ыраазыбыз. Биз алардын аймактык татаал ролун эске алуу менен муну дагы улантууга кызыкдарбыз». (Hurriyet Daily News, 2016.03.18.). Мына ушундайча күрддөр Америка аларды ачык да, көмүскө да аларды колдоого алып турат деп ойлошту. Американын Сирия боюнча ыйгарым укуктуу өкүлү Жеймс Жефринин билдирүүсүнө назар салышпады. Ал куралдуу күрд жамааттары менен кызматташтык тууралуу айтып мындай деди: «Биз ИШИМге каршы Сирия демократиялык күчтөрүн колдоого алып жатканыбыз тактикалык убактылуу экендигин ар дайым айтып келебиз». (RT Online, 2018.12.18.). Тескерисинче, алар мындан ибрат алышкан жок, ошондуктан Америка аларды өздөрүнүн кызыкчылыгы үчүн эмес, өз кызыкчылыгына пайдаланышы жеңил болду. Качан Америка күчтөрүн Сириядан чыгарып кетүү Америка кызыкчылыгына дал келген учурда алардын артын Түркия коркунучу астында ачык калтырды. Америка күрддөрдүн кызыкчылыгын этибарга да албастан, өз кызыкчылыгы негизинде Америка күчтөрүн Сириядан чыгарып кетүүгө токтом кылды... Бул нерсе күрддөрдү түрк коркунучунан коргошу үчүн Сирия режиминен жардам сурап барышына түртү. Мына ушул нерсенин өзүн тактап айтканда Америка күрддөрдүн суранычы менен Сирия режими Сириянын түндүгүнө кирип барышын калаап жатканынын дал өзү эле. «Сирия түндүгүнүн көп бөлүгүнө көзөмөл кылып жаткан күрд жетекчилери Америка күчтөрүн Сириядан чыгарып кетүү токтомуна кыжаалат болушуп, Орусия менен Дамаскты түрк коркунучунан коргошу үчүн чек араны коргоого чакырышты. Бир топ жылдардан бери күрд куралдуу жамааттары көзөмөлүндө турган чек араны коргоо үчүн күрддөр Сирия режими күчтөрүн кайтып келишине чакырышы Трамптын күтүлбөгөн түрдө Америка күчтөрүн Сириядан чыгарып кетүү токтомун чыгарышы күрддөрдү бир топ бушаймандыкка салганы көрүнүп турат». (9 спутник арабий, 2018.12.27.). Сирия демократиялуу күчтөрү күтүлбөгөн түрдө Америка күчтөрүн Сириядан чыгарып кетүү токтому тууралуу мындай деди: «Бул арттан бычак уруу жана миңдеген согушкерлердин канына кыянаттык кылуу». Сирия адам укуктары боюнча байкоочу ишенимдүү булакка таянуу менен: Сирия демократиялык күчтөрүнүн жетекчилиги «Америка күчтөрүн Сириядан чыгарып кетүү Сирия демократиялык күчтөрүнө жана Күрд элин коргоо биримдигине карата артынан канжар менен сайгандай эле болдугун билдирди. Булар өткөн акыркы жылдар аралыгында Ефраттын чыгышындагы жана Манбиж менен биргеликте

ИШИМ көзөмөлдөгөн бир топ аймактарга өз көзөмөлүн орнотушкан эле. (Al-Tahrir News, 2018.12.19.).

2 – Ошондой эле Түркия да кыйын, оңтойсуз абалда калды. Ал Америка чыгып кеткенден кийин боштукту толуга деп ойлоп жатат. Айрыкча, Америка күчтөрүн чыгарып кетүү токтому Эрдоган менен Трамптын телефон аркылуу сүйлөшкөндөн кийин жарыяланды. Россия сегодня маалымат булагы 2018.12.19.: «Америка жооптуусу Америка мамбашы Трамп Түркия мамбашы Эрдоган менен акыркы жолу сүйлөшкөнүн натыйжасынан кийин Америка күчтөрүн Сириядан чыгарып кетүү токтомун кабыл алгандыгын билдирди. Бул жооптуу Рейтер агенттигине берген маегинде буларга токтолду: «Токтом өткөн жумада Трамп менен Эрдоган телефон аркылуу сүйлөшүүсүнөн кийин кабыл алынды. Дагы мындай деди: Болуп жаткан баардык нерсе ушул телефон аркылуу сүйлөшүүдө жетишилген келишимин негизинде ишке ашырылып жатат». Трамп менен Эрдогандын телефон аркылуу сүйлөшүүсүн Түркия Анатолия агенттиги да басып чыкты. Түркия мамбашы мындай деди: «Трамп бизден ИШИМди жок кыла аласыңарбы? деп сурады «Биз аларды жок кылдык, бул ишти келечекте да улантуубуз мүмкүн... бизге материалдык-техникалык колдоо көргөзүүнөр гана жетиштүү... акырында «америкалыктар» чыгарып кетүүлөрүн башташты. Азыр болсо биздин максат, биз алар менен дипломатиялык алакаларыбызды туура негизде улантуу...». Мына ушундайча Түркия боштукту толтуруп калам деп ойлоп жатат... Бирок, күрдөрдүн талабы менен Сирия режиминин күчтөрү Манбиджи көздөй жылды! «Сирия режиминин күчтөрү танктар, жол тандабастар, оор артиллерия жана пулеметтордун жана «кусд», ошондой эле 40 миң аскердин коштоосун менен Аль-Ялни, түндүк-чыгыш Аль-Арима аймагына кирди. Бул Сирия режими «кусд» менен келишим кылып жайгаша турган биринчи аймак, ошондой эле бул биргелешкен күч Жайшул хур менен түрк аскерлери көзөмөлдөгөн пунктуларды да көзөмөлгө алат». (Мудун сайты, 2018.12.27.).

Кийин 2018.12.29. маселени талкулоо үчүн Түркия коргоо, тышкы иштер министирлери жана штаб жетекчисинен турган Түркия делегаттары барышты. Бирок, Орусиянын кээ бир жооптуулары Түркияга карата чагымчыл мүнөздөгү билдирүүлөрдү берди. Орусия ТИМинин басма-сөз катчысы Мария Захарова 2018.12.27. мындай деди: «Негизинен америкалыктар чыгып кеткен аймактарды Сирия режими өз көзөмүлүнө алыш керек», дагы кошумчалап айтты: «Албетте, негизги суроо пайда болот. Америкалыктар чыгып кеткенден кийин аймакты ким көзөмөлдөп калат? Маалым болгондой, эл аралык мыйзамга жараша ал аймактарды Сирия өкмөтү күчтөрү көзөмөлгө алышы керек. Биз түрк кесиптештерибиз

менен Сирия жаатында мейли тышкы саясат же терроризмге каршы күрөшүү багытында болбосун, конкреттүү саясатты иштеп чыгуу жана аны ишке ашыруу алкагында тыгыз кызматташтык алып барабыз». (Мудун сайты, 2018.12.27.). Көрүнүктүү республикачыл сенатор Линдси Грэм мындай деди: «Трамп Америка аскерлери Сириядан чыгарылып кеткенден кийин Түркия Элди коргоо биримдиги менен кагылышууларга барбайт деген бекем ишенимде. Трамп НАТОдогу союздашы Түркияга өз кызыкчылыгын коргоп калышы үчүн бейтарап аймак түзүүнү баса белгиледи. Түрия Элди коргоо биримдигин күрд сеператисттик кыймылынын бир бөлүгү катары санайт жана ага каршы чабуул кылуу коркунучун жаратат». (PostArabic, 2018.12.31.).

Кийин «Сириядагы жарашуу үчүн орус-тескөө борбору» катары иш алып барган Орусия армиясы кайтып келди. «Арима шаары жана Манбиж аймагынан алар бир аз мурда эле чыгып кеткен эле». (Мудун сайты, 2018.12.27.). Ушунун баары боштукту толтурам дем үмүт артып жаткан Түркиянын үмүттүн таш каптырды!

3 – Ал тургай салыштырмалуу күчтүү саналган Орусияны да Америка бир кризистен экинчи кризиске алып кирди... Орусия 2015.09.29. Обама менен Путиндин жоолугушуусунан кийин аскерий жактан Сирия маселесине аралаша баштаган күндөн Сирия кризисине батып калганын билет. Путин аскерий жактан Сирия маселесине аралашканынын акысына Крым себептүү киргизилген санкциялар алынып салынат деп үмүт арткан эле. Бирок, санкциялары алынган жок. Кийин Орусия бул кризистен биротоло чыгып кетүү үчүн Идлибге карай аскерий чабуулга даярдык көрдү. Орусия Идлиб маселесин аскерий жактан чечип алса, андан кийин узак убакытка созулган саясий чечимге жетүү учурунда Сириядан аскерий жактан чыгып кетүүсүнө зыян жетпейт деген үмүттө эле. Бирок, Америка буга тоскоолдук кылып биринчи саясий чечимге жетүүнү алдыга койду. Бул боюнча 2018.09.22. чыккан суроо-жообдо токтолуп өткөнбүз: «Мына ушундайча Орусия Идлибди бомбалай турган максатынан кайтты жана Жер Ортолук деңизинде старта турган кемелерин кайтарып алып кетти. Америка дагы эле түздөн-түз же Түркия аркылуу кыйыр түрдө аскерий чечимден мурда саясий чечимге жетүүгө кызыкдар. Бирок, Америка Идлибде аскерий чечимден мурда саясий чечимге жетүү умтулуусундагы максат, Орусиянын Сириядагы базаларына карата кысым шантажы катары пайдаланууну, кийин оппозиция саясий чечим алкагында Орусия базалары темасын көтөрүшү максатында аракет кылып жатат».

Кийин андан да жаманы Трампын аскерлерди чыгарып кетүү токтому болду. Кийин Ефратын чыгышындагы күрд аймактарында жана Манбиж аймагында Орусия Түркия менен Сирия режими ортосунда түшүп калды!

Орусия Сирия режимин колдоого алат жана Орусия менен Түркия ортосунда келишим бар. Түркия аскерлери менен Сирия режиминин күчтөрү бири-бирине жакын жайгашышты, Орусия болсо алардын ортосунда эгер кагылышуулар жүз берип кетсе Орусия кандай айла кылат... Мына ушундайча Америка Орусияны бир кризистен экинчи кризиске кептеди!

4 – Ал эми, Европа болсо алардын арасында эл аралык коалицияга мүчө болгондор бар. Америка Сириядан армиясын чыгарып кетиши менен алар да кыйын абалда калышат, алар ал жерде өздөрү да калып кала алышпайт. Ошол эле маалда, алар Америка сак саламат аларды алыстан күзөтүп турбастан Сирияда калып Сирия кыйынчылыгын тартышын да каалап жатышат. Ошондуктан, чыгарып кетүү токтомуна «каршы чыгышты», Британия өкмөт башынын басма-сөз катчысы мындай деди: «ИШИМге каршы эл аралык коалиция бир топ ийгиликтерди жарата алды, бирок ошентсе да алдыда дагы көптөгөн иштер бар. Биз эстен чыгарбашыбыз керек, ИШИМ аймакка ээ болбой туруп деле коркунуч жарат. ИШИМ дагы деле чоң коркунуч боюнча калууда». (Евроныйс, 2018.12.19.). Башкача айтканда, Трамптын чыгарып кетүү токтомунда бетине кармап жаткан далилин (ИШИМди жок кылдык) жокко чыгарды. Ошондой эле Франция мамбашы да муну айыптады. Эммануэль Макарон Америка мамбашы Трамптын Сириядан армиясын чыгарып кетүү токтомун айыптап мындай деди: «Союздаш ишенимдүү болушу керек», Чаддын борбору Нджаменден туруп сүйлөгөн сөзүндө мындай деди: «Трамптын Сириядан армиясын чыгырып кетүү токтому менен абдан өкүндүрдү. Союздаш жанма жан туруп согушушу керек», дагы кошумчалап айтты: «Франция куралдуу жихадий жамаатар менен согуш алып барууда Чад менен жанма жан туруп согуш алып барып жатат». (Би-би-си, 2018.12.23.).

Төртүнчү: өкүндүрө турган нерсе колонизатор капырлар биздин көйгөйүбүздү көзөмөлдөп токтом чыгарып жаткандыктары. Ал токтомду мусулман өлкөлөрүнүн акимдери Аллахтан жана Анын Пайгамбары ﷺ дан эч уялбастан ал токтомдорду ишке ашырып берип жаткандыктары. Балким, аларга акыйкат баян кылынган сайын өз кожоюндарын дагы көбүрөөк ыраазы кылып өз мансабдарын сактап калуу үчүн ал акыйкаттан дагы да узакташууда. Алар өздөрүнөн мурдагы малай акимдердин тагдырлары кандай болгонуна назар салышпады, ал малайлардын доору бүткөн соң кожоюндары түкүрүп койушкан эле. Алар ошол өз кожоюндарынын колунда эки дүйнө бактысыздыгын табышты.

﴿وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾

«Алар (башкаларды) андан (хактан) кайтарышат жана өзүлөрү да андан четтешет. Алар сезбестен өзүлөрүн гана жок кылышты» [6:26]

Эки дүйнө бактысыздыгына тушуккан мындан бөлөк адам барбы!

23-робиус-саний, 1440-х.

30-декабрь, 2018-м.

Түркия, жөөт түзүмү жана Сириядагы базалар тууралуу

Суроо: “Түрк пресс” 2025-жылдын 14-апрелинде жөөт вужудунун Сирия аймагындагы “Т4” аэропортунда түрк аба базасын курууга каршылык билдиргенин жарыялады. Анда келишинче, каршылык себептеринин бири аскерий себеп. Түркиянын Сирияда болушу “Израил” аба күчтөрүнүн Сириянын үстүндө жүрүү эркиндигин чектейт жана Тель-Авив учурда каалабаган коопсуздук координациясын таңуулайт. “The Wall Street Journal” 2025-жылдын 12-апрелинде өзүнүн веб-сайтында Трамп өткөн аптада Нетаньяху менен жолугушуусунда ортомчулук кылууга даяр экенин билдиргенин кабарлады. Ал эки тарап тең акыл-эстүү болсо, талаш-тартыштарды чече аларына ишенерин баса белгиледи. Бул жөөт мамлекети Түркия-Сирия келишимине карабастан Түркиянын Сирияда аскерий барлыгына тоскоол боло алат дегенди билдиреби? Американын бул маселеде Трамптын ортомчулукка даярдыгын түшүндүргөн ролу барбы?

Жооп: жооп ачык болушу үчүн бир аз артка кайрылып, төмөнкү маселелерди карап чыгабыз:

Биринчиси: Нетаньяхунун Венгрияга сапары учурунда Трамп аны Америкага келүүгө чакырды. Бул өзгөчө чакыруу болду:

1. Нетаньяху Венгрияга 2025-жылдын 2-апрелинен баштап төрт күнгө созулган иш сапары менен болду. Бул анын өткөн жылы Эл аралык кылмыш соту аны камакка алуу ордерин чыгаргандан берки Европа өлкөсүнө жасаган биринчи сапары.

2. АКШнын президенти Трамп Будапешттеги жолугушуусунда Нетаньяху менен Орбанга (Венгрия премьер-министри) адаттан тыш телефон чалып, Нетаньяхуга Ак үйгө чакыруу жөнөттү. Трамп “Air Force One” бортундагы журналисттер менен болгон сүйлөшүүсүндө бейшемби күнү Нетаньяху менен телефон аркылуу сүйлөшүп, алар эл аралык саясий маселелерди талкуулашканын. Ошондой эле, “Израил”дин премьер-министри жакында АКШга барышы мүмкүндүгүн билдирди. “Израил”дин расмий өкүлү Axios басылмасына Трамптын Нетаньяхуга Ак үйгө расмий чакыруу жибергенин тастыктады. Бирок жолугушуунун датасы азырынча белгилене элек. Ал эми америкалык расмий өкүл визит жакынкы бир нече жуманын ичинде болушу мүмкүн экенин билдирди. (Каир жаңылыктары, 04. 4.2025).

3. Бул шашылыш чакыруу яхудий вужудун таң калтырды, өзгөчө Ак үй жөөттөрдүн майрамдарынан кийин чакыруудан баш тарткандан кийин: “Израил”дин премьер-министри Биньямин Нетаньяхунун кеңсеси АКШ президенти Дональд Трамп менен Нетаньяхунун жолугушуусу эки жумадан кийин жөөттөрдүн майрамынан кийин эмес, эртең, дүйшөмбү

күнү болушун талап кылганына тынчсызданууда. Кечээ Нетаньяхунун кеңсеси тарабынан жасалган билдирүүдө АКШнын президенти Дональд Трамптын чакыруусу менен Вашингтонго бара турганы айтылды. Анда бажы, барымтага алынган аскерлерди кайтаруу аракеттери, “Израил”-Түркия алакалары, Иран коркунучу жана Эл аралык кылмыш сотуна каршы күрөш маселелери талкууланат. Нетаньяхунун кеңсесинде Ак үй жыйынды эртең өткөрүүнү талап кылганына тынчсыздануу күч алууда. Бүгүн, жекшемби күнү 12 каналы кабарлагандай, Трамп “Израил” күтпөгөн тема же темалар менен Нетаньяхуну таң калтырышы мүмкүн. (Араб 48, 06.4.2025).

4. Нетаньяху Венгриядан чыгып, “Израил”ге кайтпай түз Вашингтонго багыт алышы дагы мунун бир белгиси!

Экинчиси: Бул токтоосуз чаранын баары иштин шашылыш экенин көрсөтүп турат. Жолугушуу үчүн жарыяланган талкуу темаларды карап чыксак, кеминде бир нерсе бул шашылыш чакыруунун негизги себеби болгонун көрсөтөт. Бул Сириядагы кырдаал, ал төмөнкү себептерден улам болушу мүмкүн:

1. АКШ президенти Трамптын Нетаньяху менен 2025-жылдын 7-апрелиндеги жолугушуудан кийин өткөрүлүшү пландалган пресс-конференцияны Ак үй жокко чыгарды. Кийин аз сандагы журналисттердин алдында жасаган билдирүүлөрүн карап чыксак, Трамптын Сирия майданы жана Түркия менен болгон карым-катнаштары тууралуу билдирүүлөрү жана Түркиянын президенти Эрдоган менен болгон мамилеси абдан позитивдүү болгонун көрөбүз. Ал мындай деди: “Түркиянын президенти Режеп Тайып Эрдоганга куттуктоомду жеткирдим. Башкалар эки миң жылдан бери жасай албаган нерсени жасадың. Сен Сирияны, анын тарыхый аттары кандай болсо да... өз агенттерин аркылуу алдың”. Трамп сөзүн мындай деп улантты: “Эрдоган жок, жок, жок. Сирияны алган мен эмесмин”, – деди. Мен ага: “Бул сен болчусуң, бирок, муну моюнга алышың шарт эмес”, – дедим. Ал: “Ооба, балким, мен алгандырмын” деди. Трамп: “Эрдоган абдан катаал жана акылдуу адам жана буга чейин эч ким жасай албаган нерсени ишке ашырды. Анын жеңишин кабыл алыш керек”, – деп кошумчалады. Трамп коногу Беньямин Нетаньяхуга кайрылып: “Түркия менен кандайдыр бир көйгөйүңүз болсо, өтүнүчүңүздө акылга сыярлык болсоңуз, мен аны чече алам деп ойлойм. Акылдуу болушуңуз керек... Баарыбыз эстүү болушубуз керек”, – деди. (Turk Press, 8-апрель, 2025-жыл). Трамп жөөт вужудун Түркиянын Сириядагы маселелеринде акылга сыярлык болууга чакырды.

2. Яхудий вужудунун Американын бул талабына моюн сунуудан башка аргасы жок. “Израил”дин премьер-министри Биньямин Нетаньяху

Тель-Авив Сириянын ага каршы чабуул жасоо үчүн база катары колдонулушуна уруксат бербестигин баса белгилеп, Түркия менен мамилеси достук мамиледе болгонун, бирок акыркы кездери начарлап кеткенин белгиледи. АКШнын президенти Дональд Трамп менен жолугушкандан кийин ал: “Биз Сириядагы абалды да талкууладык. Түркия менен достук мамилебиз бар болчу, начарлап кетти”, - деди. Ал кошумчалап, “Биз башкалардын, анын ичинде Түркиянын Сирияны “Израил”ге кол салуу үчүн база катары колдонушун көргүбүз келбейт. Биз бул чыр-чатакты кантип болтурбоо керектиги жөнүндө сүйлөштүк, менимче, бул үчүн Америка Кошмо Штаттарынын президентинен башка жакшы борбор жок” (Аль-Кудс Аль-Араби 08.04.2025).

3. Яхудий вужуду Сириянын аэропортторуна катуу абадан соккуларды урду, RTV телеканалы 2025-жылдын 4-февралында Сириянын Тышкы иштер министрлигинин билдирүүсүнөн мындай деп кабарлады: ““Израил” күчтөрү 30 мүнөттүн ичинде өлкө боюнча беш башка аймакка абадан сокку урду. Натыйжада Хама аскердик аэропорту дээрлик толугу менен талкаланып, ондогон карапайым адамдар жана аскерлер жараат алды. Сириянын Тышкы иштер министрлиги “бул негизсиз эскалация Сирияны туруксуздаштыруу жана анын элинин азап-кайгысын узартуу үчүн атайын жасалган аракет” деп эсептейт. Сириянын борбордук бөлүгүндө жайгашкан бул аэропорттор Түркия Сириянын жаңы өкмөтү менен келишимдин алкагында базаларды түзүүнү пландап жаткан жерлер. “Израил”дин тышкы иштер министри Түркияны Сирияда “терс ролду” ойноп жатат деп айыптап, Сириядагы өткөөл мезгилдин башчысын эскертти. Ахмед Аль-Шарья анын өлкөсүнө “ким душмандык күчтөрдүн” киришине уруксат берсе, “өтө оор бааны” төлөй турганын айтты. Анкара учурда Шарья өкмөтү менен биргелешкен коргонуу келишими боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп жатат. Маалыматтарда Түркия Сириянын Т4 жана Алеппо аба базаларына учак жана абадан коргонуу системаларын жайгаштырууга даярданып жатканы белгиленди. Кээ бир талдоочулар “Израил”дин Хама аэропортуна ушул аптада урган катуу соккуларын жана Т4 базасынын чет жакаларын бутага алган анча күчтүү эмес рейддерин буга байланыштырышты. Бул Түркия өзүнүн жабдыктарынын бир бөлүгүн ал жакка көчүргөн болушу мүмкүн экенин көрсөтүп турат. (BBC, 05.4.2025). Хама аэропортуна жөөт вужудунун соккусунун натыйжасында 3 түрк инженеринин өлгөнү тууралуу кабар тарады. Сириянын аскерий булактары өткөн шаршемби күнү “Израил”дин Хама аскердик аэропортун бомбалоосунан үч түрк инженери каза болгонун ачыкка чыгарды. Инженерлердин Хама аэропортуна Түркия тарабынан алып келинген абадан коргонуу

системалары менен катар техникалык жабдууларды орнотуу үстүндө иштеп жатканын белгиледи. (Erem News, 4.04.2025).

4. Түркия жөөт вужудунун акыркы кездеги соккуларынан улам, өзгөчө Сириянын аэропортторуна карата соккусуна катуу кыжырданганы көрүнүп турат. Ал шашылыш түрдө Сирияда жөөт вужудун чектеп коюу үчүн Америка менен байланышты. Өзгөчө Түркия Сирияда Америка менен макулдашылган миссияны аткарып жатат. Ошондуктан, Трамп жөөт вужудунун премьер-министрин Вашингтонго шашылыш түрдө чакырып, Түркия менен болгон маселелерди акыл эстүү чечүүнү талап кылды.

Үчүнчүсү: Бул жолугушууда маселенин эң актуалдуу болгондугун көрсөтүп турган башка да көптөгөн билдирүүлөр бар:

1. Түркиянын Тышкы иштер министри мындай деди: “Кошмо Штаттар “Израил”дин премьер-министри Биньямин Нетаньяхуну кайра калыбына келтирип, ал үчүн структура иштеп чыгышы керек”. (Anadolu агенттиги, 9-апрель, 2025-жыл.)

2. Жөөт вужуду менен Түркиянын ортосунда дароо түз сүйлөшүүлөр жарыяланды. 2025-жылдын 9-апрелинде RT каналы Түркиянын Тышкы иштер министринин сөзүн келтирди: “Хакан Фидан өз билдирүүлөрүндө Сириядагы “түшүнбөстүктөрдүн” алдын алуу үчүн “Израил” менен түз байланыш түзүп жатканын айтты. Фидан “Израил” Сириядагы жаңы башкаруу үчүн “эч нерсе калтырбоо” стратегиясын иштеп чыкканын белгиледи. Түркиянын Тышкы иштер министри “Израил”дин Сириянын аймагын оккупациялоосун жана анын инфраструктурасын бомбалоону токтотуу зарылдыгын белгиледи. Ал Түркияга коңшу мамлекеттеги туруксуздуктун ага таасир этээрин жана зыянын тийгизээrine көңүл буруп, Анкара “бул тууралуу унчукпай тура албасын” эскертти. Региондогу эч бир өлкө менен, анын ичинде “Израил” менен да эч кандай кагылышууга же тирешүүгө барууга ниетибиз жок. Биз Сириянын жаңы администрациясы менен коопсуздук тармагында жана терроризм менен күрөшүүдө кызматташып жатабыз”.

3. Reuters агенттиги өткөн аптада “Израил” аба соккулары менен объекттерди бутага алганга чейин Түркиянын аскерий топтору пландалган биргелешкен коргонуу келишиминин алкагында түрк күчтөрүн жайгаштыруу үчүн Сириядагы кеминде үч аба базасын текшергенин кабарлады. Фидан шаршемби күнү CNN Turk телеканалына берген маегинде: «Сирияда белгилүү операцияларды аткарып жатканыбызда, учактары ошол аймакта учуп жаткан “Израил” менен кагылышууну болтурбоо үчүн механизм болушу керек. Америка Кошмо Штаттары менен Орусиянын механизмдерине окшош. (Аль Арабия, 10. 04. 2025).

4. Сириялык булак “Көз карандысыз Арабияга” берген билдирүүсүндө: “Чындыгында келишим тууралуу сөз болуп жатат. Бул келишим жаңжалсыз келишим, жаңжалдашуу келишими эмес. Анткени, Сирияда Түркия менен “Израил”дин ортосунда кагылышуу жок. Башкача айтканда, келишим Сириянын аба мейкиндигинде израилдик учак бар болсо, анын бет алган багыты кабарланууга тийиш. (Көз карандысыз Арабия, 09.4.2025). Сирияда алардын ортосунда кагылышууларды болтурбоо үчүн Орусия менен Түркиянын мурунку келишимине окшош нерсе керек!

5. Булардын баары түрк расмий өкүлдөрүнүн билдирүүлөрүнөн көрүнүп турат, 2025-жылдын 13-апрелинде “Аш-шаркул-Авсат” кабарлагандай, Түркия чыңалууну басаңдатуу механизминде жетишүү жана Сирия аймагында инциденттерди же кагылышууларды болтурбоо үчүн “Израил” менен техникалык сүйлөшүүлөрүн улантарын ырастады. Түркиянын Тышкы иштер министри анын өлкөсү Сирияда стабилдүүлүккө жетишүүгө, ар кандай провокацияларга жол бербөөгө умтулуп жатканын жана Сириянын ичиндеги кайсы бир өлкө менен эч кандай чыр-чатакка барбоого аракет кылып жатканын айтты. Өткөн шаршемби күнү Азербайжандын борбору Бакуда эки делегация (түрк жана Израил) Сирияда акыркы эки жумада курчуп кеткен чыңалуудан кийин инциденттерди же кагылышууларды болтурбоо жолдорун талкуулоо үчүн жыйын өткөрдү. (Аш-шаркул-Авсат 13. 04. 2025).

6. “Al Jazeera” өзүнүн веб-сайтында 2025-жылдын 14-апрелинде италиялык “Inside Over” сайты тарабынан жарыяланган жазуучу Андреа Мураторенин отчетун билдирди. Түркия мурунку бийлик менен көп жылдык тирешүүдөн кийин.. АКШнын жаңы администрациясы үчүн Жакынкы Чыгыштагы жана дүйнөдөгү көптөгөн ысык маселелерди чечүү үчүн көпүрө катары чечүүчү ролду ойнойт. Жазуучу өз баяндамасында, АКШ президенти Дональд Трамп Түркиянын президенти Режеп Тайып Эрдогандын инсандыгына жана саясий кыраакылыгына суктанаарын бир нече жолу ырастаганын айтты. Трамп экинчи мөөнөтүнүн башталышынан бери, ал бир катар маселелерди чечүү үчүн анын жардамын сурагысы келгендигин көрсөтүп, ачык сүйлөшүү сигналдарын жөнөттү... (Al Jazeera 14. 4. 2025).

Булардын баары Американын душман яхудий вужудуна жана түрк режимине союздаш катары мамиле кылып, алардын ортосундагы абалды өз кызыкчылыгына кызмат кыла тургандай башкарып жатканын көрсөтүүдө!

Төртүнчүсү: Америка Кошмо Штаттары мусулман өлкөлөрүн каалагандай башкара баштаганы өкүнүчтүү. Мубарек жерди, Исра жана Мираж жерин, Палестинаны басып алган яхудий вужудуна аймакта

артыкчылык берилүүдө. Мусулман өлкөлөрүнүн башкаруучулары толугу менен Америкага көз каранды. Жада калса Халифалыктын акыркы мезгилинде Усманий мамлекет алсырап калган учурунда да жөөттөр миллиондогон алтын акчаны төлөп, куттуу жерде бир орунга ээ болгусу келгенде, Халифа ага катуу жооп кайтарып мындай деген: “Палестина менин мүлкүм эмес, ал Ислам үмөттүнө таандык. Элим бул жер үчүн күрөшүп, каны менен сугарган. Демек, яхудийлер миллиондорун сактап калсын, эгер Халифалык бир күнү ыдырап кетсе, анда алар Палестинаны бекер эле алышат”. Иш чындыгында ушундай болду!

Усманий Халифалык кулагандыктан, Сирия режими макул болгондугуна карабай яхудий вужуду Түкиянын Сирияда аскерий базасы болушуна тоскоол болууда...! Халифалык кулагандан кийинки мусулмандардын абалы ушундай... Бул өтө оор иш!

Мусулмандардын күчү жана даңкы алардын Халифалыгында. Калкка калп айтпаган Хизб-ут-Тахрир, мусулман өлкөлөрүндөгү күч-кубат ээлерин Халифалыкты тикелөө менен жер жүзүндөгү исламий жашоону кайра баштоодо ага колдоо көрсөтүүгө чакырат. Ошондо гана мусулмандардын даңкы кайтып келет.

﴿يُؤْمِنُذِيْفَرْخُ الْمُؤْمِنُونَ *بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

“Ошол күнү момундар Аллахтын нусраты менен кубанышат. Ал кимди кааласа жеңишке жеткирет жана Ал Улуу, Мээримдүү”.

18-шаввал, 1446-х.

16-апрель, 2025-м.

Сувейдадагы окуялар

Суроо: Axios АКШнын Сирия боюнча атайын өкүлү Томас Барактын ортомчулугу менен өткөн “Израил”дин стратегиялык пландоо министри Рон Дермер жана Сирия Тышкы иштер министри Асад Аль-Шейбанинин Парижде жогорку деңгээлдеги жолугушуусу тууралуу билдирди. (Аксиос: 25-июль, 2025-жыл. Акыркы бир нече күндө, 2025-жылдын 12-июлунан бери, Сириянын түштүгүндөгү друздар көп жашаган Сувейда провинциясында баш аламандыктын тездешине күбө болдук. Яхудий вужуду Сириядагы агрессиясын жана чабуулдарын улантуудан тышкары алардын иштерине кийлигишкенин жарыя кылды. Дамасктагы президенттик сарайдын айланасына, Коргоо министрлигине жана Башкы штабына чабуул жасалды... Суроо туулат: Сувейдада болуп жаткан окуялардын артында кандай чындык жатат? Сувейда аймагы жана жалпысынан Сириянын түштүгү үчүн яхудий вужудунун планы кандай жана Америка анын пландарын колдойбу? Мунун баары Сирия режими менен жөөт түзүмүнүн ортосундагы нормалдашуу сүйлөшүүлөрүнө, өзгөчө Азербайжанда болгон жолугушууларга кандай тиешеси бар? Парижде айтылган жолугушуулардын чындыгы кандай? Аллах сизге жакшылыктарды берсин.

Жооп: жогорудагы суроолорго жоопту тактоо үчүн биз төмөнкү маселелерди карап чыгабыз:

Друздарга келсек, алардын Сириядагы саны 700 миңге жакын деп болжолдонууда, алар Сириянын түштүгүндөгү аймактарда, өзгөчө Ас-Сувейда губернаторлугунда жашашат. Алардын 250 000ге жакын бөлүгү Ливанда жашашса, 140 000ге жакын бөлүгү Палестинанын түндүгүндө жана Голан дөңсөөлөрүндө жашашат. Жөөт вужуду оккупацияланган аймактардын тургундарына жарандык берип, алардын бир бөлүгүн өз армиясынын катарына кошкон. Андан соң яхудий вужуду аларды Сирияга кийлигишүү үчүн шылтоо катары колдонду. Былтыр февралдын аягынан бери борбор Дамасктын жанындагы Жарамана жана Сахная шаарларында жөөттөр аларды козгоп келет. 2025-жылдын 12-июлунда башталган Сувейдадагы акыркы окуяларда жөөт вужуду друздарды колдой турганын жана аларды пайдалануу аракетин ачык билдирди. Друз бандалары Сувейда губернаторлугунда жашаган бедуин мусулмандарына каршы зомбулук аракеттерин жасап, жүздөгөн кишини өлтүрүштү. Жөөт вужудунун премьер-министри Нетаньяху 2025-жылдын 17-июлунда жөөт сыналгысы жана башка маалымат каражаттары тараткан сөзүндө мындай деп жарыялады: “Биз так саясатты орноттук. Биринчиси, Дамасктын түштүгүндөгү Голан дөңсөөлөрүнөн Жабал ад-Друз аймагына чейинки аймакты демилитаризациялоо

(куралсыздандыруу). Экинчиси, Жабал ад-Друз аймагындагы друздарды коргоо”. Жөөттөрдүн коргоо министри Израил Катц 2025-жылдын 16-июлунда Х платформасында Сирияга коркутууларды жөнөтүп, мындай деди: “Дамаскка берилген белгилер аяктады, эми азаптуу соккулар келет. Армия Сувейдада друздарга кол салган күчтөрдү толугу менен чегингенге чейин жок кылуу үчүн күч менен операциясын улантат”. Жөөт армиясынын басма сөз катчысы Х платформасында : “Армия Сирия режиминин аскердик буталарына сокку уруусун улантууда. Бир аз мурда Дамаск аймагындагы Сириянын Башкы штабына чабуул кылды”. Ошол эле күнү “Израил” армиясынын радиосу кечээ түндөн бери Сирияда болжол менен 160 бутага кол салганын жарыялады. Алардын көбү Сувейдада “Сириянын коопсуздук күчтөрүнө жана бедуиндерге каршы”, кээ бирлери борбор Дамаскка карата болду. Дамасктагы президенттик сарай, Коргоо министрлиги жана Башкы штаб бутага алынган.

Ушундайча, яхудий вужуду максаттарын жана саясатын ачык жарыялоодо жана Сирияга карата бул саясатын ишке ашыруу үчүн друздарды пайдаланып жатканын, анын иштерин Сирия режимине эмес, өзүнө тиешелүү кылып, бул аймакты Сириядан ачык түрдө тартып алып, анын үстүнөн үстөмдүк кылуучу күчкө айланууда. Белгилей кетсек, ал Башар Асаддын тушунда Сирияда чабуулдарын улантып келген, бирок ал друздарды шылтоо кылбай, тескерисинче, Ирандын кийлигишүүсүн жана анын тарапкерлерин шылтоо кылган. Сирия режимине жана куралдуу топтору менен режимге колдоо көрсөткөн Иранга таандык көптөгөн аскерий позицияларга сокку урду. Ал Дамасктагы консулдукка чабуул жасап, бир нече ирандык аскер башчыларын өлтүргөн. Башар Асад качкан күнү, 2024-жылдын 8-декабрда, жөөт вужуду бир нече күн бою интенсивдүү (тынымсыз) рейддерди жүргүзүп, Сириянын жүздөгөн аскерий объектилерине сокку урду. Эч кандай жооп же каршылык көрбөгөн соң ач көздүккө батып, алдыга жылып, Сириянын жаңы жерлерин басып алганга чейин чабуулдарын улантты. Ал борбор Дамаск тарапка болжол менен 25 километрге чейин кирип барып, Хермон тоосун басып алып, 1974-жылы кол салуу жана ок атышпоо келишимин бузган. Жөөт вужуду Сириянын түштүгүндө азчылыктарга, өзгөчө друздарга ойноп, коопсуз, демилитаризацияланган буфердик аймак түзүүнү каалайт.

Бул окуялардан кийин Сириянын президенти Ахмед аш-Шарья 2025-жылдын 17-июлунда эртең менен Сириянын телекөрсөтүүлөрү жана башка араб телеканалдары аркылуу сүйлөгөн сөзүндө: “Биз Израил менен согушуу же друз шейхтерине макулдашууга уруксат берүү ортосундагы тандоо алдында турганбыз, ошондуктан биз мекенди коргоону чечтик”. Ал мындай деди: “Америка, Араб жана Түркиянын ортомчулугу

болбогондо “Израил” Сувейдадагы ок атышпоо келишимин бузууга аракет кылган”. Ал 19.07.2025 күнү экинчи сөз сүйлөдү, аны Сириянын маалымат агенттиги кабарлады жана сыналгыдан көрсөттү. Ал мындай деди: “Сирия мамлекети кыйынчылыкка карабай кырдаалды тынчыта алды, бирок Израилдин кийлигишүүсү Дамасктын түштүгүндөгү жана өкмөттүк мекемелердин ачыктан ачык бомбаланышынын натыйжасында өлкөгө, анын туруктуулугуна коркунуч туудурган кооптуу фазага түрттү. Бул окуялардан кийин абалды тынчтандыруу үчүн Америка жана Араб ортомчулуктары кийлигишти”. Ал ага жол таап берет деп башка мамлекеттердин, өзгөчө яхудий вужудуна демөөрчү болуп, колдоо көрсөтүп жаткан Американын кийлигишүүсүнө үмүттөнүүдө!

Ошондон кийин окуялар курчуп, Хикматул Хижри Сувейданын ичин көзөмөлдөөнү күчөткөндөн кийин, анын яхудийлер менен мамилелери ачыкка чыга баштады. “Мазхаб ичиндеги саптарды жакындатып, шейиттердин үй-бүлөлөрүн соороткула” деген темалар менен Аль-Жарбу, Аль-Балаус, Аль-Ханави сыяктуу өзүн колдобогон үндөрдү жок кыла баштады. Хикмат аль-Хижринин фракциясы Сувейдадагы эң чоң жана башка фракцияларга үстөмдүк кылганы менен, аль-Жарбу жана аль-Балаус сыяктуу оппозицияны Сирия ичинде улантуу талабында кетенчиктей турган болуп калды. Тескерисинче, анын майданда салмагы жок, анткени Хикмат аль-Хижри тирешүүлөрдү тутанткан, ал Дамаск менен түзүлгөн келишимдерден баш тарткан жана анын кыймылы Сувейдага гана үстөмдүк кылган. Ал Жарбу жана Ханавинин билдирүүлөрүн эске албастан, друз коомунун руханий жетекчилигинин атынан билдирүүлөрдү чыгарат. Ал жөөт вужуду менен түздөн-түз байланышта экенин ачыкка чыгарып жөөт вужудуна ондогон друз зыяратчыларын жиберген. Хикмат аль-Хижри друздардын руханий жетекчилигинин атынан билдирүү жасап, мындай деди: “Биз эркин дүйнөгө жана анын бардык таасирдүү державаларына кайрылабыз жана Улуу даражалуу президент Дональд Трампка, премьер-министр Беньямин Нетаньяхуга, Сауд Арабиянын мураскор принци Мухаммед бин Салманга, Иорданиянын Улуу даражалуу Королу Абдалла IIге жана бул дүйнөдө үнү жана таасири бар бардык адамдарга кайрылуубузду жолдойбуз... Сувейданы куткарып калгыла”. (Анадолу агенттиги, 17-июль, 2025-жыл). Жөөт вужуду Сириянын ичиндеги салгылашууларга катышуу үчүн өз чек арасын друздарга ачкан. RT 2025-жылдын 19-июлунда билдиргенине караганда, друз коомчулугунун 2000дей мүчөсү, анын ичинде жөөт армиясында кызмат өтөгөн жоокерлер бир күндө Сириядагы согушка катышуу ниетин билдиришкен.

Белгилей кетсек, Яхудий вужуду өзүнө жана курал-жарактарына каршы жасаган бардык аскерий соккуларга каршы, Сириянын түштүгүнө

кирип, мамлекет жоктой калкты өлтүрүп, камакка алууларды уюштурду. Дамаск өкмөтү шалаакылыгы жана аракетсиздигинен тышкары, өзүн Сувейда жана Сириянын түштүгүндөгү окуялардын чынжырында эң алсыз позицияны карманды. Сириянын мындай аракетсиздигинин баары Эрдогандын кеңешине негизделген, ал АКШ президентинин Дамасктын Ибрахим келишимдерине кошулуу өтүнүчүн колдой турганын жарыялаган (Ашарк аль-Авсат, 7/6/2025). Эрдоган Азербайжанда Шарья өкмөтү жөөт вужуду менен байланышышына демөөрчү болгон. Ошентип, Ахмад аш-Шарьянын өкмөтү Сувейда кризисинин өтө алсыз звеносу болуп калды. Бул аймактагы кагылышууну токтотуу үчүн кийлигишип, армиянын Башкы штабына жетип, президенттик сарайга жакындаган яхудий вужудунун бомбалоосу астында маскара болуп андан чегинди. Андан соң Америка кийлигишип, коопсуздук күчтөрү кайтып келиши үчүн араб жана түрк ортомчулугу деп аталган нерсе менен ортомчулук кылды, бул жолу армиядан эмес, ички иштер министрлигинен, башкача айтканда, жеңил куралдар менен аралашты. Ошондо бул өкмөттүк күчтөр Сувейдага кирбегени белгилүү болду. Тескерисинче, анын милдети араб урууларынын Сувейдага чабуулун улантуусуна бөгөт коюу, башкача айтканда, провинциянын четинде токтоп, ага кирбешин камсыздады. Жөөттөр ушуну талап кылган. Башкача айтканда, уруулардын Сувейдага кол салуусуна бөгөт коюуну талап кылган. Ар бир келишимде козголоңчу Хикмат аль-Хижри аны бузуп, жаңы шарттарды талап кылып, өкмөттү дагы бир жаңы келишим түзүүгө мажбурлаган. Бул акыркы келишим бир жумадагы төртүнчүсү болду. Ахмед аш-Шабаа өкмөтү сүйлөшүү жолу менен куралдуу урууларды Сувейдага кирбизбестен чыгарып, андан кийин Сувейдада жашаган урууларды анын сыртына көчүрдү. Ал Сувейдадан жүздөгөн мусулман үй-бүлөлөрдү Дараадагы баш калкалоочу жайларга көчүрдү. Бул Хикмат аль-Хижри да жасап жаткан нерсе. Жума күнү кагылышуулар- друздардын лидери Хикмат Аль-Хижри менен байланышы бар топ сунниттердин бир катар бедуйн урууларын көчүрүп, аларга каршы мыйзам бузууларды жасагандан кийин кайра- жанданды. (Анадолу агенттиги, 21.07.2025.) Сириянын жаңы өкмөтү Сириянын башкаруусун Америка буйругандай кабыл алаарын жана анын жолун Американын Түркиядагы элчиси жана Сириядагы ыйгарым укуктуу өкүлү Том Барак түзөрүн иш жүзүндө көрсөттү!

Сириядагы окуялар Америкада Трамп бийликке келгенден кийин күчөгөн болсо да, ал бүгүн башталбаган план боюнча жүргүзүп жатканы ачык. АКШ президенти Дональд Трамп “Израилдин” премьер-министри Биньямин Нетаньяхуну Ак үйдөгү жолугушууда Түркиянын президенти Режеп Тайып Эрдоган менен “көйгөйлөрүн чечүүгө” жана “акылдуу иш-

аракет кылууга” чакырды. Нетаньяху менен жолугушууда журналисттерге берген сөзүндө Трамп түрк президенти менен жакшы мамилеси тууралуу айтып, мындай деди: "Эрдоган деген киши менен жакшы мамиледемин. Мен аны сүйөм, ал да мени сүйөт. Бул маалымат каражаттарынын кыжырын кайнатып жатат". Ал Нетаньяхуга “Эрдоганды жакшы көрөм” деп айтканын, аны менен көйгөйлөрү болсо аны чечүү керектигин айтып, “Израил Түркия менен кандайдыр бир көйгөйдү чечүү үчүн акылга сыярлык иш-аракет кылышы керек” деп баса белгиледи. (Аль-Жазира, 8-апрель, 2025-жыл). Андан кийин, шаршемби күнү Трамп Эр-Риядда Сириянын убактылуу президенти Ахмед аш-Шарья менен 25 жылдан бери мындай жолугушуу биринчи болду, ал Дамаскка каршы санкцияларды алып салуу чечимин жарыялаган күндүн эртеси, бул кадамды кубаттады жана муну "өзөктүү бурулуш" деп эсептеди. Ак үйдүн өкүлү Трамп Сириянын президентин “Израил” менен Авраам келишимине кол коюуга чакырганын билдирди. (Франция 24, 14-май, 2025-жыл) Бул жолугушуу менен Сирияга каршы санкциялар жоюлду жана Нетаньяхуга Сириядагы аракеттерин Түркия менен координациялоо талабы коюлду. Ошентип, президент Трамп жана анын администрациясы Сирияга үстөмдүк кылуу үчүн аракет кылууда.

Американын Сириядагы планы бир малайды башкасы менен алмаштыруучу негизги принципке таянганы белгилүү болду. Ушул себептен Америка Башардын режимин кулатып, ага караштуу жаңы режимди куруу үчүн Түркияга жашыл жарык берди. Сириянын жаңы президенти Ахмад аш-Шараа бул алмаштырууну, анын ичинде Ислам менен өкүм жүргүзүүнү таштап, Башардын жолдоочуларын жоопкерчиликке тартуудан баш тартты. Анын улуттук жарашуу менен алмаштырууну кабыл алганын көрсөткөн бардык билдирүүлөрүнө карабастан, көшөгө артында жөөт вужуду менен сүйлөшүүлөрдү баштады. Андан кийин Азербайжанда 2025-жыл 12-июлда көшөгөсүз сүйлөшүүлөргө барды. Андан кийин Париж жолугушуулары башталды. (Axios Парижде “Израилдин” стратегиялык пландоо министри Рон Дермер менен Сирия Тышкы иштер министри Асад Аш-Шейбанинин ортосунда АКШнын Сирия боюнча атайын өкүлү Томас Барактын арачылыгы менен Парижде жогорку деңгээлдеги жолугушуу болгонун билдирди. Болжол менен төрт саатка созулган бул сүйлөшүүлөр чейрек кылымдан бери эки өлкөнүн ортосундагы биринчи жолугушуу болду. Алар Сириянын түштүгүндөгү чыңалууну басандатуу жана коопсуздукту орнотуу, ок атышпоо маселесине көңүл бурушту. Сириянын Адам укуктары боюнча обсерваториясы Сирия менен “Израилдин” ортосунда АКШнын ортомчулугу менен жетишилген келишим өлкөнүн түштүгүндө, өзгөчө 12-июлдан бери коркунучтуу күчөгөн Сувейда

губернаторлугунда ок атышпоого байланыштуу жети негизги жобо камтылганын ачыктады. Обсерваториянын билдиргенине караганда, келишимде Сувейданын бардык документин АКШнын администрациясына өткөрүп берүү каралган. Келишимде ошондой эле кызмат көрсөтүү үчүн Сувейда тургундарынан жергиликтүү кеңештердин түзүлүшү, түздөн-түз АКШга отчет бере турган мыйзам бузууларды документтештирүү боюнча комитеттин түзүлүшү жана Дараа жана Кунейтра губернаторлуктарынын куралсыздануусу, ал жерде оор куралдарга ээ болууга жол бербестен жергиликтүү коопсуздук комитеттеринин түзүлүшү да каралган. (Axios-Eye of Libya, 25-июль, 2025-жыл). Булардын баары Америка Сириянын түштүгүн яхудий вужуду үчүн коопсуз жана буфердик аймак болушун каалап жатканын жана режим жөөт вужуду менен нормалдашуусу үчүн бул абалга моюн сунмайынча жөөт вужуду ага кайра-кайра кол салууларынан ыраазы экенин тастыктайт. Азербайжанда жана Парижде өткөрүлгөн жолугушуулар бул жолдогу ырааттуу кадамдар. ЖМКнын маалыматына караганда, талкууланып жаткан эң көрүнүктүү маселелерге төмөнкүлөр кирет: Сириянын түштүгүндө 1979-жылы Египет режими түзгөн тынчтык келишими боюнча Египет менен яхудий вужудунун ортосунда Синайдагыдай, Сириянын түштүгүндө жөөт вужудунун кызыкчылыгы үчүн коопсуздук буфердик зонанын түзүлүшү. Бул дагы эле күчүндө болуп, Египет калкынын геноцидге дуушар болгон Газадагы бир туугандарын колдоо үчүн иш-аракеттерге баруусуна тоскоол болууда.

Сириянын Шамдагы абалы чындыгында кейиштүү, бул тууралуу Расуллулла А Табарани риваят кылган асыл хадисинде айткан... عَنْ سَلْمَةَ بْنِ نُفَيْلٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «عُفِّرَ دَارُ الْإِسْلَامِ بِالشَّامِ» Салама ибн Нуфайлдан риваят, ал айтты: Аллахтын Элчиси саллаллаху алейхи уа саллам айтты: “Дарул Исламдын пайдубалы Шамда”.

Ал учурда Исламдан алыс бир режим тарабынан башкарылат жана анын акими Америкага малайлык кылууда жана яхудий вужудуна каршы согушпай, ага моюн сунуу үчүн өзүн таштоодо. Тескерисинче, аны менен тынчтык келишимдерин түзүүгө умтулуп, бул вужуд жана анын колдоочусу болгон Американы ыраазы кылган иштерди кылат. Ал тургай Хизб-ут-Тахрир жигиттерин, Хиддаяттуу Халифалыктын жактоочуларын абакта кармап жатат. Ал, Аллахтын душмандарын ыраазы кылуу анын режимин сактап калат деген элес менен халифалыктын душманы болгон Америка менен яхудийлерди ыраазы кылуу үчүн аларды камактан бошоткон жок! Ал Аллахтын Элчиси, саллаллаху алейхи уа салламдын, Ибн Хиббан Урва риваят кылган “Сахихте” Айша энебизден риваят кылган сөзүн унуткан же унуткандай түр көрсөттү:

قال رسول الله ﷺ: «مَنْ التَّمَسَّ رِضَا اللَّهِ بِسَخَطِ النَّاسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَأَرْضَى النَّاسَ عَنْهُ، وَمَنْ التَّمَسَّ رِضَا النَّاسِ بِسَخَطِ اللَّهِ سَخَطَ اللَّهُ عَلَيْهِ، وَأَسَخَطَ عَلَيْهِ النَّاسَ»

Аллахтын Элчиси саллаллаху алейхи уа саллам айтты: "Ким адамдарды нааразы кылуу менен Алланын ыраазычылыгын издесе, Аллах андан ыраазы болот жана андан адамдарды да ыраазы кылат. Ким Аллахты нааразы кылуу менен адамдардын ыраазычылыгын издесе, Аллах Таала ага ачууланып, адамдарды да ага каардантат".

وأخرجه الترمذي في سننه بلفظ «مَنْ التَّمَسَّ رِضَا اللَّهِ بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَاهُ اللَّهُ مُؤَنَّةَ النَّاسِ وَمَنْ التَّمَسَّ رِضَا النَّاسِ بِسَخَطِ اللَّهِ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ»

Ат-Тирмизи аны “Сунанына”: “Ким адамдарды нааразы кылуу менен Аллахтын ыраазычылыгын издесе, Аллах ага адамдардын оорчулугунан жетиштүү болот. Ал эми ким Аллахты нааразы кылуу менен адамдардын ыраазычылыгын көздөсө, Аллах аны адамдарга калтырат” деген сөз менен риваят кылган.

Бирок, биз жашап жаткан бул зулум режимдерден кийин Халифалык кайра келет деп ишенебиз. Ахмад өзүнүн «Муснадында» Хузайфадан риваят кылат, ал айтты: Аллахтын Элчиси саллаллаху алейхи уа саллам айтты:

ثُمَّ تَكُونُ مُلْكًا جَبْرِيَّةً فَتَكُونُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَكُونَ، ثُمَّ يَرْفَعُهَا إِذَا شَاءَ أَنْ يَرْفَعَهَا، ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَى مِنْهَاجِ النَّبِيِّ. ثُمَّ سَكَتَ

.. кийин мажбурлоочу залым падышалык болот, Аллах кааласа ошончолук болот, анан каалаганда аны жок кылат, анан пайгамбарлык минхажы негизиндеги халифалык болот, анан унчукпай калды”.

Ат-Таялиси да Муснадына риваят кылган .. Анан Ислам жана мусулмандар урматталат, каапырлар жана заалимдер кор болот.. Жана момундар кубанышат!

{وَأُخْرَى تُجْبَوْنَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِيرٌ الْمُؤْمِنِينَ}

“...Жана дагы бир силер жакшы көргөн нерсе: Аллахдан келген жеңиш жана жакынкы фатх. Момундарга сүйүнчүлө”.

1-сафар, 1447-х.

26-июль, 2025-м.

Ирандын ядролук программасы

Суроо: Ирандын ядролук программасынын проблемасы кайра-кайра чайнала берип, сагыз болуп кетти. Бул проблема туурасында кээде сүйлөшүү алып барылат, кийин бул сүйлөшүү жокко чыгат. Кийин коопсуздук кеңешине өткөрүлүп, токтоп чыгарылат. Иран бул токтомду аткарбай, ага бир же эки ай кайдыгер карайт. Ошодон кийин баш катчы Ирандын бул токтомго амал кылбаганын тан алат. Андан кийин, дагы бир токтоп чыгарылат, Иран ага дагы кайдыгер карайт. Ошентип, иштер ушундай көрүнүштө бирдей улана берет.

Ирандын ядролук программасы проблемасы кандай пайда болгон өзү? Азыр бул проблема боюнча эмне иштер жүрүп жатат? Бул проблеманы Америка же (Израилдин) чабуулу аркылуу чечүү канчалык деңгээлде мүмкүн? Кала берсе, бул проблема менен Түндүк Кореянын ядролук проблемасынын ортосунда бирер байланыш барбы өзү?

Жооп: маалым болгондой, ядролук куралдардын таркалышына жол бербөө жөнүндөгү келишим (NPT) 1968-жылы пайда болду. Иран ага 1970-жылы кол койду. Шахтын өкүмдарлык доорунда Иран айрым Европа (Германия жана Франция) компаниялары жардамында өз ядролук аракетин баштады.

Хумайний Ирандын ядролук программасын 1979-жылы токтотуп койду. Ошондон кийин 1995-жылы Рафсанжаний доорунда бул программа боюнча иштер кайра жанданды. Мындай абал Хотамий жетекчилигиндеги «реформаторлордун» доорунда 1998-2005-жылдары улантылды. Ушул негизде 2003-жылдын жаз айында, Ирак басып алынгандан кийин, чет элдеги ирандык оппозиционерлер Ирандын тынч максаттарда болбогон ядролук иштер алып барып жатканы, бул иштерди Иран эл аралык атом энергиясы агенттигинин (IAEA) инспекторлорунан жашырып жатканы жөнүндө жар салышты. Дагы ушуга карата атом энергиясы агенттигинин директору Барадей ядролук программа жөнүндө отчет даярдап, аны агенттикке тапшырды.

Мына ушундан Ирандын ядролук программасына тиешелүү проблема жөнүндө дүрбөлөң, доо жана четке кагуулар, Европа үчтүгү (Британия, Франция, Германия) менен сүйлөшүүлөр башталды. Мунун артынан 2003-жылы 25-октябрда Иран Хотамий доорунда кошумча протокол деп аталган нерсеге кол койду. Бул протокол агенттик тарабынан күтүүсүз, капилеттен тинтүү-текшерүү өткөрүлүшүнө уруксат берер эле. Мындан максат, «Иран текшерүү убагын билсе, эң назик иштерди инспектор-текшерүүчүлөрдөн жашырууга үлгүрөт» деген айыптоолорго чек коюу эле.

Ошого карабастан жана Иран кээ бир учурларда сүйлөшүүгө киришүү үчүн уранды байытуу иштерин токтотуп койгонуна карабастан, иштер барган сайын чиелешип бара берди, Ирандын атом энергиясынан тынч максаттарда пайдалануу укугун кепилдей турган бирер натыйжага жетишилбеди. Ошондуктан, Иран уранды байытуу иштерин улантышын кайра баштап жиберди.

Иштер ушундай көрүнүштө улантылып, тоголоктолгон кар сыяктуу чоңоё берди. Кийин кызып кайнап, бул «кардын» айрым бөлүктөрү эрип, көлөмү кичирее баштады. Кийин иш дагы кескин түс алып кетти. Акыры 2006-жылы 23-декабрда Коопсуздук кеңешинин 1737-номерлүү токтому чыкты. Бул токтом уранды байытууну токтотууга чакырды. Бирок, Иран тынч максаттарда байытуу туурасында эл аралык конвенцияда көрсөтүлгөн укугунан баш тартууну четке какты. Ошондон кийин Коопсуздук кеңеши дагы топтолуп, 2007-жылы 24-мартта 1747-номердеги дагы бир токтомду чыгарды жана Иранга уранды байытууну токтотушу үчүн т.а. ядролук энергиядан тынч максаттарда пайдалануудагы укугунан баш тартышы үчүн эки ай убакыт берди. Ал эми, Ирандын уранды тынч максаттарда байытышына каршы чыгып жаткан мына ошол мамлекеттердин өзү уранды аскерий максаттарда жана ядролук курал-жарактар иштеп чыгаруу үчүн байытышат. Америка болсо атом куралын Экинчи дүйнөлүк согушта иш жүзүндө ишке салган.

Сүйлөшүүлөрдө этибарды тарта турган нерсе, Европа Иран менен анын ядролук программасы туурасында сүйлөшүү алып баруу менен убара, алек. Америка болсо алыстан күзөтүп турат, күзөтүп гана калбастан, балким, көп абалдарда бул сүйлөшүүлөрдү жокко чыгарып жатат:

Мисалы, Европа «үчтүгү» Иран менен сүйлөшүү алып барууга жана бул проблеманын чечимин табууга көңүл буруп, ушуну менен убара болуп турган бир убакта, негизги фактор болгон Америка, ал тургай, сырттан өзүн Европа сунуш кылып жаткан чечимдерди колдоп-кубаттап жаткандай кылып көрсөтсө да, негизи чечимге жетишүү мөөнөтүн аркага сүрүүгө аракет кылууда. Ошондуктан, америкалык жооптуулар (расмийлер) Европа-Иран сүйлөшүүлөрү качан келишүүгө жакындашып калса, кескиндикти жүзөгө келтирүү үчүн бардык варианттар ачыктыгы жөнүндөгү коркутуу жашырынган билдирүүлөрдү бере башташат.

Мисалы, Европа союзу тышкы саясатынын жогорку өкүлү Салона 2007-жылы 25-апрелде Ларижоний менен учурашкандан кийин эле, Вашингтонду Тегеран менен бардык темалар туурасында, ошолордун катарында ядролук ишке тиешелүү нерселер туурасында байлануу каналын ачууга чакырып, ирандыктардын, ошолордун катарында алардын жогорку жетекчилигинин бул диалогго даяр экендиктерин

кошумчалады. Салона Ларижоний менен болгон жолугушууда эки тарап тең үмүттөнүп чыгышына алып келүүчү орточо чечимдерди сунуш кылган эле. Бирок, Вашингтон шаша-буша «Тегеран менен түздөн-түз сүйлөшүүлөр алып баруу үчүн уранды канча өлчөмдө байытылгандыгын түшүндүрүп бериши шарт» деп билдирүү берди. Ал эми, Вашингтон байытылган уран өлчөмү тынч максаттарда пайдалануу чегарасынан өтпөгөндүгүн т.а. абдан көп болсо 5%дан өтпөгөндүгүн абдан жакшы билет. Ядролук энергиядан аскерий максаттарда пайдаланууга мүмкүн болуу үчүн болсо уранды эң жогору даражада, 97%дын айланасында байытышы керек болот. Бул болсо Америка Ирандын жакынкы келечекте ядролук куралга ээ болушунан коркуп жатканы жөнүндө жарыя кылган шылтоосу болбогур шылтоо экендигин көрсөтүп турат. Булардын баары Кошмо штаттар бул проблеманы чечимсиз асылып турушун каалап жатканына далалат кылат. Америка өз кызыкчылыгын көздөп бул проблемадан төмөнкүдөй көрүнүштө пайдаланмакчы:

1. Ирандын ядролук проблемасынан Булуңдагы мамлекеттерди коркууга салуучу «мокочо» катары пайдалануу. Бул болсо Америкага «Булуң мамлекеттерин Ирандын капыстан чабуул коркунучунан коргоо» деген шылтоо менен өз аскерий базаларын сактап калуу жана кыргын кылуучу самолёттору, миноносец кемелеринин тынымсыз ызгып, учуп, сүзүп жүрүү мүмкүнчүлүгүн берет! Негизи, бул проблема Америкага өнөр жайдын жан тамыры болгон нефтиге бай кендер үстүнөн өз өкүмдарлыгын сактап калышы үчүн керек. Себеби, бул региондогу нефть кудуктарында анык эсептөөлөргө караганда 357 миллиард баррел чийки нефть бар. Ал эми, бул кудуктардагы ыктымал болгон запастарга келсек, бул нефть казыналарынын бул сандан көп эсе артыктыгында эч шек жок. Адис булактардын кошумча кылышынча, Саудиядагы нефть кудуктарынын бир өзүндө 160 миллиард баррел нефть бар. Мындай өлчөмдөгү нефть кеминде элүү жылга жетет. Бул эми эгер нефть казып алуунун азыркы жогору даражасы сакталып калса т.а. күнүнө 13 миллион баррелден ашык казып алынса, мына ошончо мөөнөткө жетет.

Белгилүү болгондой, дүйнөдөгү нефть казып алуучу эң чоң мамлекеттердин үчөөсү Булуң регионунда жайгашкан, алар Саудия, Ирак жана Иран. Эми эгер алардын катарына Кувейт, Эмираттар жана Булуңдагы башка мамлекеттерди кошо турган болсок, анда Булуңдун эки жээгинде жайгашкан бул мамлекеттер тобу дүйнө экономикасы же өнөр жайы үчүн маанилүү жашоо тамырын түзүшүндө эч күмөн жок. Ошондуктан, ири Батыш мамлекеттеринин жана алардагы нефть компанияларынын бул региондогу мына ошол үлкөн нефть казыналарын талашып, өз ара күрөшүп жатканына, бул регионго армияларды жана

эксперттерди жиберип жатканына, анда аскерий базалар жана малайларды ар тарапка «эгип» жаткандыгына таң калбаса да болот.

2. Чыгыш Европада, азырынча Польша, Чехия...да ядролук чабуулга каршы коргонуу калканынын тармагын куруу. Белгилүү болгондой, Россия ракета куралдарына ээ мамлекет болуп, ал Америкага зыян жеткире алышы мүмкүн. Америка «Иран жана Түндүк Корея тарабынан берилиши ыктымал болгон ракета соккусу коркунучуна каршы туруу» максатында, ракета чабуулуна каршы радарларды орнотуу ниетинде экендигин жарыя кылган эле! Ошондо Россия бул шылтоону четке кагуучу жообун берип, Иран же Корея Кошмо штаттарга жетип бара ала турган баллистикалык ракеталарга ээ эместигин айтты!

Россия ракеталарды жайгаштыруу өзүнө каршы каратылганын жана Иранды шылтоолоо болбогон нерсе экендигин түшүндү. Ошондуктан, Россия тышкы иштер министри Сергей Лавров 2007-жылы 4-апрелде өзүнүн мамлекети Американын Европада ракетадан коргоо «чатырын» куруу жөнүндөгү долбооруна Россия жана бүткүл Европага кооп туудурат деген этибарда карашын маалым кылды. Ал Европаны бул долбоорго каршы тукурууга урунуп, Европаны да тилге алып өткөн эле. Лавров Европаны мындан эскертүүнү 2007-жылы 11-апрелде дагы кайталады.

21-апрелде болсо, Польшанын бир гезити бир расмий булактын Буш июнь айында Варшавага Польша жерлеринде ракетага каршы коргонуу системасын орнотуу жөнүндө сүйлөшүү алып баруу үчүн келет деген сөздөрдү басып чыкты. О.э. Буштун Чехияга дал ушул максатта сапар кылышы да күтүлүүдө.

Европалыктардын ракетага каршы Америка радарларын орнотуу программасынын жарыя кылынышына каршы катый, толук позицияны ээлебегендиктерине каршы жооп катары, Путин 2007-жылы 26-апрелде өзүнүн мамлекети Европада адаттагы, жөнөкөй курал-жарактарды кыскартуу жөнүндөгү келишимге амал кылууну токтоторун маалым кылды. Ушул убакыттын өзүндө Райс «Москванын ракетадан коргонуу тармагы таасиринен коркушу – болбогур коркуу» экенин айтты!

Ошентип, Америка бул проблемадан өз кызыкчылыгы үчүн пайдаланууда. Себеби, ал Иран тарабынан ядролук аскерий коркунуч жакынкы келечекте күтүлбөшүн жана колдонгон аз гана жаза чаралары да бул мөөнөттү дагы да көбүрөөк артка сүрүп жиберишин абдан жакшы түшүнөт. Ошондуктан, демек, күчтүүрөөк ыктымал ушул, Америка Ирандын ядролук проблемасын чече турган чечимге жетишилбеши үчүн бүткүл күч-аракетин сарптайт, балким, качан орточо чечимдерге жакындашса – жогоруда айтып өткөнүбүздөй – аларга тосук коюуга урунат.

Эми, бул ядролук проблеманы Америка чабуулу менен чечүү ыктымалына келсек, Кошмо штаттарда демократтар партиясынын жеңишинен кийин жана Иракта өлгөн Америкалык аскерлердин кепиндери саны барган сайын ашып бара жатканынан кийин жүзөгө келген ички абал, шарттар..., регионалдык шарттар (Американын Иран жана Афганистанда кыйын абалга түшүп калгандыгы) о.э. эл аралык майдандагы шарттар, себеби, дүйнө жүзү боюнча бул чабуулга каршылык билдирилүүдө, кала берсе, Ирандын Булуңдагы Америка кызыкчылыктарына зыян жеткирүүгө кудуреттүү болуп кетиши – булардын баары Иранга каршы аскерий чабуул ыктымалын абдан азайтып жиберет. Америка расмийлеринин билдирүүлөрү да ушуну көрсөтүп турат:

2007-жылы 29-январда Буш мындай деди: «Америка кызыкчылыктарын Иранга кылынган чабуул менен гана коргоого болот деп ким да айта алат».

2007-жылы 3-февралда болсо коргоо министри мындай деди: «Биз Иран менен согушууну пландаштырып жаткан жокпуз».

2007-жылы 5-апрелде Америка армиясынын борбордук командачылыгынын жаңы командачысы адмирал Вильям Фалон (ал Жон Абу Зайддын ордун ээледі) «жакынкы күндөрдө Иранга бериле турган сокку» жөнүндөгү суроого жооп берип жатып, мындай деди: «Бизге Ирактагы проблемалардын өзү жетиштүү». Ал муну Египет президенти менен Шармуш-Шайхта учурашкандан кийин айтты.

2007-жылы 17-апрелде болсо Америка деңиз күчтөрүнүн операцияларына башчылык кылуучу Майкл Молин Кошмо штатта Иранга чабуул кылуу планы жоктугун айтып, Американын Булуң регионундагы колдоп-кубаттоолору бул региондо тынчтыкты сактоого каратылганын баса белгиледи.

Ушуга караганда, демек, жакынкы келечектеги жергиликтүү, регионалдык жана эл аралык маалыматтар Американын Иранга чабуул кылуу ыктымалын азайтат. Биз жакынкы келечектеги деп жатабыз. Себеби, эл аралык майдандагы вакыйлыктын өсүп-өнүгүшү алака жана кызыкчылыктар жагынан дайым бирдей турбай, тескерисинче, өзгөрүп турат. Ал эми мунун натыйжасында жаңы окуялар жүз берет.

Бирок, бул жерде ой жүгүртүү керек болгон төмөндөгү үч фактор бар:

Биринчи фактор: Жөөт мамлекети Иранга аскерий чабуул кылынышына кызыкдар. Себеби, ал ар кандай Исламий өлкөнүн ядролук потенциалга ээ болушу жөөт вужудуна кооп туудурушун жакшы билет. Ал эми, жөөт мамлекетинин өзү мындай чабуул кылышынын – Ирандын аскерий потенциалын этибарга алганда – натыйжалары кепилденбеген. Мындан тышкары, Иран жөөт вужудуна абдан чоң зыян жеткириши

мүмкүн. Ошондуктан, жөөттөр неоконсерваторлордун диний жактан жөөттөргө жакындыгынан пайдаланып, Американы мындай чабуулга үндөө үчүн бар күчтөрүн сарпташууда. Жөөттөр Америка коргоо министринин 2007-жылы 18-апрелде басып алынган Палестинага жасаган сапарында, Американы Иранга каршы аскерий операция өткөрүү зарылдыгына ишендирүүгө урунушту. Бирок, өздөрү каалаган натыйжага жетише алышпады. (Израиль) басма сөзү бул ишке Гетс 2007-жылы 19-апрелде өз сапарын аяктагандан кийин токтолуп өттү. Мисалы, «Маореф» гезитинин жазышынча, (Израиль) коопсуздук аппаратынын жетекчилери министр Гетс жана анын жардамчылары менен бирге катышкан кеңейтилген учурашуу чагында (Израиль) расмийлери Ортоңку Чыгыш регионундагы абалга тиешелүү кең маалыматтарды сунуш кылышкан. О.э. (Израиль) коопсуздук аппаратынын жетекчилери Иранда жүрүп жаткан нерселер жөнүндөгү жашыруун маалыматтарды да сунуш кылышкан. (Израил) коопсуздук аппараты жетекчилери АКШ коргоо министринен Иранда болуп жаткан окуялар жөнүндө канааттандырыллык жооп беришин талап кылышты. Бирок, Гетс башкача мааниде түшүнүлбөй турган түрдө Кошмо штаттар Иран ядролук программасынын проблемасын дагы эле дипломатиялык жолдор менен чечүү тарапкери экендигин анык-тунук кылып айтты жана Американын Иранга каршы аскерий операция өткөрүшүнүн мүмүндүгүнө эч кандай шилтеме жасаган жок.

Ошол гезиттин дагы жазышынча, (Израиль) расмийлери министр Гетстен Кошмо штаттардын Иранга карата ниеттери жөнүндө көбүрөөк маалыматтарга жетишүүгө катуу урунушту. Себеби, (Израиль) бул иш жаатында өз стратегиясын белгилеп алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек. Бирок, Америка министри (израилдиктердин) талаптарына токтолууну бүтүндөй четке какты жана Америка кеңсесинин Иранды ядролук программасынан баш тартууга мажбурлоо максатында ага басым өткөрүү үчүн дагы эле дипломатиялык жолдор тарапкери экендигин (Израиль) расмийлеринин алдында кайра-кайра кайталады.

Экинчи фактор: Британия абалдын кескиндешинен, Американы Ирак баткагына дагы да көбүрөөк батыруудан жана Американы Иран менен конфронтацияга тукурууга кызыкдар. Бул нерсе Британиянын көпчүлүк иштеринен көрүнөт. Мисалы, Британия Ирактагы армиясынын санын кыскартарын жарыя кылды. Ал эми, Америка коопсуздукту көзөмөлгө алуу үчүн кошумча күчтөргө муктаж экендигин жарыя кылган эле...

Бирок, ишти Иран менен куралдуу кагылышуу даражасына чейин жетип, анда Американы катышууга мажбурлоо үчүн кескиндештирүүгө дагы да аныгыраак далалат кыла турган нерсе, Британия деңизчилери жана алардын Шаттул Арабдагы Иран территориялык сууларынын

чегарасын бузуп өтүүсү болду. Бул чегараны качан бузуп өтүштү деңиз. 2007-жылы 23-апрелде т.а. Коопсуздук кеңешинде Иранга каршы жаза-чараларды колдонуу жөнүндө талкуу-тартышуулар кызып жаткан бир убакта жана Коопсуздук кеңешинин жаза чараларды күчөтүү туурасындагы 1747-номердеги токтому чыга турган түнү бузуп өтүштү. Бул окуя Ирандагы абалдын кызуу түс алышынын чокусунга чыккан убагына туура келди. Себеби, Иран өз куралдуу күчтөрүн согуш сафарбарлык абалына келтирди. Муну Ирандын барган сайын күчөп бараткан манёврларынан анык көрүүгө болот. Ушуну менен бирге, Шаттул Араб Британия деңиз күчтөрү адашып кала турган анчалык узун, кең деңиз эмес экени маалым. Айрыкча, британ аскелери бул сууларда болжол менен төрт жылдан бери сакчылык кылып келишкени эсепке алынса, алардын адашып калышы таптакыр мүмкүн эмес. Британия ирандыктар британ аскерлеринин мындай шартта суу чегараларын атайын бузуп өтүшүнө унчукпай калбашын жакшы билет эле. Ошондой да болду. Себеби, он беш британ аскери колго алынды.

Кескиндик барган сайын күчөп жатты. Ал тургай, Блэр 2007-жылы 3-апрелде эгер британ деңиз аскерлери 48 саат (эки күн) ичинде коюп жиберилбесе, Британия кескин чараларды көрөт деп коркутту. Ал өз билдирүүсүндө мындай деди: «Келерки эки күн чечүүчү күн болот. Мында проблеманы чечүү үчүн эки багыт бойлоп аракет кылынат: Биринчиси, маселени сүйлөшүү жолу менен чечүүгө урунуп көрүлөт. Экинчиси, болсо эгер сүйлөшүү аркылуу аскерлерди азат кылуунун аргасы болбосо, анда кескинирээк токтомдорду кабыл алышыбызга туура келет». Максат болсо, провокация кылып, Иранды тукуруу экендиги анык эле. О.э. эгер куралдуу кагылышуу жүз бергидей болсо, Американын согушка кириши мүмкүн эле, натыйжада, согуш үрөй учургандай көрүнүшкө айланат эле. Блэр өзүнүн ошол билдирүүсү Ахмадийнажатка таасир кылып, аны кызуулантып жиберилин жакшы билчү, себеби, анын кызуу кандуу экендиги ага маалым эле.

Бирок, иш Британия каалаганынан башкача болду. Себеби, Ахмадийнажат британ аскерлерин кечирди жана аларды азат кылды. Ал, жада калса, расмий түрдө кечирим суралышын да күтпөй, 2007-жылы 4-апрелде басма сөз конференциясында алардын азат кылынганын жарыя кылды т.а. эки күндүк мөөнөт бүтпөй туруп, аларды азат кылып жиберди. Ошентип, кырдаал Блэр күткөндөн башкача көрүнүштө аяктады. Муну Блэрдин өзү да 2007-жылы 5-апрелде, ошол деңизчи аскерлер Тегарандан Лондондогу Хитроу аэропортуна келген убакта берген интервьюсунда айтты. Ал ошол интервьюсунда мындай деди: «Алардын азат кылынышы күтүлгөндөн көрө абдан тез, эч бир келишүүсүз ишке ашты». Ошондуктан, демек, экинчи фактор согуш чыгарууда кудум биринчи

фактор ийгиликсиз болгондой, иш бербей жок болду. Аскерлердин азат кылынышында Американын негизги фигура болгондугу ыктымалдан алыс эмес.

Үчүнчү факторго келсек, республикачылар партиясынын рейтингин – республикачылардан турган Америка кеңсесинин Ирак менен Афганистанда кризиске түшүп калгандыгы себептүү – түшүп кетти. Бул болсо республикачылар партиясынын келерки президенттик шайлоодо жеңип чыгышы ыктымалын күчсүз кылып коёт. Ушул себептен улам, республикачылар кеңсеси республикачылар партиясынын шайлоодо жеңип чыгуу мүмкүнчүлүгүн жакшыртуу үчүн чектелген, үйрөнүп чыгылган «согуштарга» кирүү менен өзүн коркунуч астында калтырышы мүмкүн.

Мына ушул үч фактор үстүнөн ой жүгүртүлүшү керек. Ушуну менен бирге, айтып өткөнүбүздөй, жакынкы келечекте проблеманы аскерий жол менен чечүү ыктымалдан алыстыгы күчтүүрөөк.

Эми, Иран ядролук проблемасы менен Түндүк Корея ядролук проблемасынын ортосунда бирер байланыш бар же жоктугуна келсек... бул жерде эч кандай байланыш жок. Себеби, Түндүк Корея иш жүзүндө ядролук мамлекет болуп, ядролук курал-жарактарды иштеп чыгарат. Иран болсо эми баштоо алдында турат. Себеби, ал азыр тынчтык максаттарда пайдалануу үчүн уранды байытууга урунуп жатат.

Бирок, бул жерде башкача түрдөгү байланыш бар. Ал да болсо, «чечүүгө тоскоолдук». Себеби, Америка Түндүк Корея жаатында да проблеманын Кытай жанында асылып кала беришин каалайт. Ушул себептен улам, ал бул проблеманы талкуулоого Кореяга коңшулаш болгон мамлекеттерди кошту (алтылык жыйынында талкуулана турган болду) жана аны экилик ортосунда талкууланышына ыраазылык бербеди. Американын мындан максаты, бул проблеманы ушул региондо курч-кескин абалда катыруу. Себеби, Түндүк Кореяга түздөн-түз көбүрөөк алакадар болгон мамлекет Кытай. Ошондуктан, Америка бул проблема Кытайдын боорун өйүп, кескин болуп кала беришин каалады.

Анын проблема болуп кала бериши проблеманын чечилбешин түшүндүрөт. Демек, бул проблема бар болуп кала бериши үчүн, Түндүк Корея ядролук мамлекет да, ядролук эмес мамлекет да болбой, туруксуз болуп тура берет. Ошондуктан, качан Кытай проблеманы чечүүгө жетишүү үчүн күч-кайрат сарптаса, ал эми, Америка чечим каршысына тосуктарды коюу үчүн шылтоо издеп жатканына күбө болосуңар. Мисалы, Корея Америка тарабынан бериле турган белгилүү бир жардамдардын акысына ишканалардын бирин демонтаж кылууну (бузуп таштоо) башташы жөнүндө бир келишүүгө жетишейин дегенде, Америка Макаодогу банктардын бириндеги Түндүк Корея каражаттарын тоңдуруп

коюуну козгоду жана ошол каражаттардын Түндүк Кореяга тапшырылышына тоскоолдук кылды. Тигил келишүүдө көрсөтүлгөн демонтаж мөөнөтү 2007-жылы 13-апрелде өтүп кетти жана каражаттар тапшырылбады... Ошентип, проблема дагы кескиндешип кетти. Түндүк Корея болсо тоңдуруп коюлган ошол каражаттарды албастан туруп демонтажды таптакыр баштабоо чечиминде катуу туруп алды.

Бул каражаттар 25 миллион доллар экендигине т.а. Түндүк Кореянын ядро реакторлорун (Янгбйон реакторлорун) демонтаж кылуу жөнүндөгү келишимге салыштырмалуу эч нерсеге арзыбастыгына карабастан, бирок, бул каражаттардын тапшырылышына Америка тарабынан тосук коюу көрүнүшү алиге чейин улантылууда. Бул болсо Россия тышкы иштер министринин орунбасарын 2007-жылы 16-апрелде «Кошмо штаттар Макао банкында Бйонг Янг каражаттарынын берилишине тоскоолдук кылуу аркылуу Түндүк Кореянын ядролук программасына тиешелүү кризистин чечилишине тоскоолдук кылууда» деп билдирүү берүүгө мажбур кылды.

2007-жылы 26-апрелде болсо Түндүк Кореянын ядролук ишине тиешелүү сүйлөшүүлөрдө катышып жаткан Түштүк Корея өкүлү Макаодогу «Дельта Игйю» банкындагы тоңдуруп коюлган каражаттардын маселеси келерки аптада чечилишин күтүп жаткандыгын айтты!

Ушуга караганда, Иран менен Кореянын ядролук проблемасы ортосунда Американын ар кандай чечимге мүмкүн болушунча алыс убакытка созула турган тосук коюшу жагынан байланышы бар деп айтууга болот.

13-робиус-саний, 1428-х.

30-апрель, 2007-м.

Ирандагы шайлоо

Суроо: 2009-жылы 12-июнда Иран республикасынын президенттигине шайлоо болуп өттү. Учурдагы президент Махмуд Ахмадий Нажад 62,6% добуш менен жеңип чыкты. Анын атаандашы Мир Хусайн Мусавий 33,7% добуш алган, деп расмий жарыя кылынды. Башка талапкерлер болсо, абадан аз добуш алышкан. Натыйжада, Мусавий жана анын тарапкерлери шайлоо натыйжаларына шектенүү билдиришти. 2009-жылы 15-июнда Мусавийдин тарапкерлери Тегеранда уруксат албастан наарызылык демонстрацияларын жана жүрүшдөр уюштурду. Коопсуздук күчтөрү демонстрацияга чыккандарды таркатып жибергенде тартипсиздик жана зомбулуктар күч алып, мунун натыйжасында 7 киши өлүп, 29 киши жараланды, деп жарыя кылынды ...

Ко-ош, бул окуялар Иранда эл аралык күрөш жүз бергенден кабар береби же ал борбордук күчтөрдүн ортосунда кызмат үстүнөндөгү ички күрөшпү? Бул окуяларда Америка менен Европанын ролу барбы?

Жооп:

1 – Шайлоо натыйжалары жарыя кылынышы менен Иранда болуп жаткан окуялар этибарды тарта турган даражадагы иштерден саналат. Себеби, Ирандагы саясий режимдин абалы, учурдагы режим мекемелеринин табияты, диний жетекчиликтин кең укуктары жана республика президентинин чектелген укуктары ушулардын баары күчөп бара жаткан мындай окуялардын жүз беришине этибар каратса арзый турган ишке айландырат.

2 – Режим мекемелеринен ушундай бир билдирүүлөр чыкты дейсиң, алар режимдин окуялар кызуу түс алганын жана алар жөнөкөй эмесин түшүндүрөт, а түгүл дустурду (конституция) коргоо кеңеши нааразылык катышуучуларын ыраазы кылуу үчүн кандайдыр бир жан берүүнү (уступка) сунуш кылды. Мисалы, 2009-жылы 16-июнда дустурду коргоо кеңеши Ахмадий Нажаддын атаандаштары сунуш кылып жаткан шайлоолорго тиешелүү арыздарды жана шайлоону бекер кылып, жаңы шайлоо өткөрүү талабын карап чыкты. Натыйжада, ушул кеңештин атынан сүйлөөчү Аббас Али: «Мыйзам боюнча шайлоону бекер кылып, жаңы шайлоо өткөрүү мүмкүн эмес. Бирок, иш ушуну талап кылса талкуу темасы болгон шайлоо бюллетендеринин айрымдарын кайрадан санап чыгуу мүмкүн», деп билдирүү берди (ал-Жазира, 2009-жыл, 16-июнь). О.э. режимдин абалдын мындай кызуу түс алганын түшүнүп жетиши 2009-жылы 16-июнда Ахмадий Нажад тарапкерлерин да Ахмадий Нажадды колдоп-кубаттоо жана бир күн мурун Мусавийдин нааразылык демонстрацияларында катышкандар тарабынан жүз берген тартипсиздик,

зомбулук окуяларын каралоо үчүн көп сандагы демонстрацияларды өткөрүүгө үндөгөн.

3 – Шайлоодо уттурган атаандаштардын, эң оболу Мусавийдин шайлоодо жасалмалаштыруу жана «катуу мыйзам бузуулар» жүз берди, деген билдирүүлөрү о.э. шайлоо натыйжаларын тан албастыгы көчөдө максаттуу аракеттерди күчөттү. Мисалы, нааразылык демонстрациялары уюштурулду. Анын арасында «Мандаса» деп сыпатталгандар тарабынан тартипсиздик жана зомбулук иштери жүз берди. Алар курал-жарактарды колго алып, коопсуздук борборун ээлөөгө аракет кылды, деп жарыяланды...

4 – Бирок, эң маанилүүсү бул окуялардан европалыктар пайдаланып калышты. Мисалы, Франция президенти Саркози: «Жасалмалаштыруу көлөмү зомбулук окуяларына ылайыктуу болгон», деп билдирүү берди. Британиянын премьер-министри Браун: «Иран жетекчилигинен катуу чаралар көрүүдөн тыйылуу жана шайлоо калыбындагы мыйзамдуу арыздарга жооп берүү талап кылынган», деп билдирүү жасады (ал-Жазира, 2009-жыл, 16-июнь). Франция тышкы иштер министри Бернар Кушнер болсо: «Иранда болуп жаткан иштер терең, абдан маанилүү аракет болуп, толкундап козголгонун айгинелейт. Франция мунун каршысында башын кумга тыгып олтурушу мүмкүн эмес», деди (ал-Хаят, 2009-жыл, 18-июнь). Бернар Кушнер «Франция Нажаддын мыйзамдуу президент болгонун моюнга алабы же жокпу?», деген суроо үч жолу кайра-кайра берилишине карабастан, ага жооп берүүдөн өзүн алып качты. Катууколдук, Ирандагы нааразылыктар жана шайлоо натыйжаларына күмөн менен кароо маселесин козгоо жаатында Германия, Италия о.э. Европанын башка мамлекеттери да Франция менен Британиянын артынан барды. О.э. алардын массалык маалымат каражаттары, телевидение, радио жана гезиттери да катууколдукту каралады, шайлоо натыйжаларына күмөн менен карады жана Нажаддын мыйзамдуу президент болгондугун моюнга албоого чакырды. 2009-жылы 16-июнда Британиянын «Таймс» гезити да муну ачык талап кылып чыкты. Нажадды «Башы бейиште го, бирок буттары балчыкта жашай турган айылдык дабдыр», деп жаман сыпаттар менен сыпаттады. Иран Франция менен Британияга нааразылык билдирди. Балким, ушул эки мамлекеттин Тегерандагы элчиканаларынын алдында нааразылык аракетке келди. Париждеги Иран элчиканасы да өз билдирүүсүндө «Иранды шашкалак, жоопкерчиликсиз деп сыпаттаган жана франциялык жооптуулардын Ирандын иштерине аралашууга далалат кылуучу билдирүүлөргө» каршы нааразылык билдирди (Америка үнүн радиосу, 2009-жыл, 16-июнда).

5 – Булардын баары европалыктар Мусавий жана анын жамааты шайлоо натыйжаларына билдирген нааразылыктарынан пайдаланып калуу үчүн убакыт тапканын, демонстрацияга чыккандардын арасына кирип, тартипсиздик, зомбулук, жалын жагуу иштерин аткаруу үчүн айрым жаштар жана студенттерди козгоп, мунун натыйжасында алар Иран коопсуздук күртөрүн өздөрү менен аралашып кетип, режимге каршы иш кылууга урунуп козголоң келтирип чыгаруу үчүн өз малайларын аракетке келтиргенин көрсөтүүдө. Европалыктар кудум ал желде төңкөрүш болду, деп иштерди ашыра көрсөтүүгө урунууда. Мусавий мындай иштер кылынбасын, 2009-жылы 16-июнда боло турган жүрүштөр жана нааразылык демонстрациялары бекер кылынсын, деген чакырыгына карабастан, жүрүш жана демонстрациялар улана берди. 2009-жылы 17-июнда Ал-Жазиранын кабарчысы Мухаммад ал-Бахроний кабар беришинче, Абал Мусавийдин колунан чыгып кетип, Мусавийдин белгилүү хизбий уюму болбой калган. Ошентип, булардын баардыгы бул иштерди башкарып жаткан башка күчтөр бар экендигин көрсөтүүдө. «Сафхатул олам Эроний» 2009-жылы 16-июнь санында «Иран булактарында зомбулук иштерин демонстрациячылар арасына кирип алгандар кылган», деп келтирилген.

6 – Шайлоого карата Америка билдирген мамилелерге келсек, алар оң болду. Мисалы, Америка президенти Обама: «Иранды ким башкарышын белгилей турган кишилерге келсек, бул ирандыктардын иши. Биз Ирандын эгемендүүлүгүн урматтайбыз. Биз Кошмо Штаттар Иранда проблема болушун каалабайбыз», деди. (Америка өкмөтүнүн гезити, 2009-жыл, 14-июнь). Америка тышкы иштер министри Хиллари Клинтон: «Кошмо Штаттар Иран шайлоосуна түшүндүрмө берүүдөн өзүн тыйды. Иран калкынын каалоосу аткарылат деп үмүт кылабыз», дейт (Америка CNN, 2009-жыл, 14-июнь). Ак Үйдүн атынан сүйлөөчү Роберт Гейс: «Ушул шайлоодон, айрыкча Иран жаштары арасында пайда болгон кайрат тобу жана жандуу тартышуулардан Ак Үй таң калды», дейт (Америка CNN, 2009-жыл, 14-июнь). «Вашингтон Пост» америкалык адистер ортосунда сурамжылоо өткөркөнүн, ага ылайык Ахмадий Нажад атаандашы Хусайн Мусавий үстүнөн эки эсе үстөмдүк менен утуп чыкканын жарыя кылган. (Сафхатул олам Эроний, 2009-жыл, 16-июнь). БУУнун башкы катчысы Ги Мун: «Иран калкынын жетекчилигин толук урматтоо керек», деп билдирүү берди. (ал-Жазира, 2009-жыл, 16-июнь). Анык болгондой, америкалык жооптуулардын билдирүүлөрү, аракеттери, массалык маалымат каражаттары, басма сөздөрүнүн, алар менен бирге БУУ башкы катчысынын билдирүүлөрүндө Америка Ахмадий Нажаддын экинчи президенттик доорго калышына ыраазы экендигин түшүндүрөт. Ал тургай, Обама: «Ахмадий Нажад менен анын

атаандашы Хусайн Мусавий ортосунда саясат жаатында да келишпестиктер бар», деди (Рейтер, 2009-жыл, 16-июнь).

7 – Ушуну эстетип өтүү керек, Иран Нажаддын өткөн төрт жылдык биринчи президенттик доорунда көрүнүп турган маанилүү эки теманы Афганистан менен Ирак темасында Америка менен келишкен. Келишип эле калбастан, балким Ирандын жооптуулары, эң оболу Ахмадий Нажад аны менен бирге. Мисалы, ал өткөн жылы 2008-жылы 26-сентябрда БУУ жыйынына катышуу үчүн Нью-Йоркко келгенде «Нью Йорк Таймс» гезитине берген интервьюсунда: «Иран Афганистанга таандык иштерде Кошмо Штаттарга жардам колун сунган... О.э. мамлекетибиз Иракка кайрадан туруктуулук жана тынчтык алып келүүдө Америкага жардамдар берген», дейт. Өткөн жылы Иран президенти Ахмадий Нажад ушул эки мамлекет – Афганистан менен Ирак Америка найзаларынын астында турганда, Америка тарабынан ушул мамлекеттердин жана алардын калкы кыйратылып, басып алынган абалда сапар кылган. Бул болсо, Ирандын жана президентинин Американын ушул эки мамлекетти басып алганына ыраазы экендигин жана муну иш жүзүндө моюнга алганын о.э. Америка тарабынан ушул эки мамлекетке орнотулган малайларын да моюнга алганын көрсөтөт. Балким, Иран Карзай менен Маликийге т.а. Америка тарабынан ушул эки мамлекетке орнотулган малайларына жардам берип жатканын ачык айтууда. Азыркы учурда Нажаддын турушу Хатамий жана Мусавий сыяктуу реформаторлор деп аталган кишилерге караганда Америкага көбүрөөк кызмат кылат. Себеби, ал жана анын неоконсервативдүү деп аталган агымы шиа маселесине этибар каратканы же алардын айланасында ушундай чөйрөлөр бар экендиги үчүн Америкага көбүрөөк кызмат кылат. Себеби, бул нерсе регион мамлекеттери алдында, айрыкча Булуңдабы, Булуңдан башка жердеби Англияга байланыштуу болгон мамлекеттерде кооп-коркунуч туудурат. Ал тургай, Марокко бир нече ай мурун Иранды шиалыкты колдоп-кубаттап жаткандыкта жана ал жерде тартипсиздиктер келтирип чыгарып жаткандыкта айыптап, Иран менен дипломатиялык алакасын үздү. Иордания акими Абдулла экинчи Ирандын шиа жарым ай наамы астындагы коркунучу жөнүндө сүйлөгөн. Булардын баары Америка бул мамлекеттерди Ирандан коргоо үчүн региондо калууга шылтоо катары, аларды Ирандын шиалаштырышынан коркутуу аркылуу Американын ушул мамлекеттерге жеке аким болушуна кызмат кылат! Ошол эле учурда, Америка Иран шиалыкты таркатып жаткан имиш деген нерсеге сокку берүү менен, демек, мындан улам мазхабчылык жана тайпачылык чыр-чатактарын козгоо аркылуу мусулмандар арасында бөлүнүүнү ишке ашырууда.

8 – Шайлоодон кийин болуп өткөн тартипсиздиктерге, нааразылык демонстрацияларына жана жүрүштөргө карата Американын мамилелерине келсек, Обама: «Шайлоо боюнча мен терең тынчсызданууда экендигимди мурун айткан элем», деди. Ал бул сөзгө оңдоо киргизип: «Америка-Иран алакаларынын тарыхына назар таштасак Америка президентинин Иран шайлоосуна аралашуусу пайдалуу эмес», дейт. Ал: «Иран калкынын өз каалоолорун көрсөтө алышы үчүн тынчтык кадамдарын коюга» үмүт билдирет (Эй. Эф. Би., 2009-жыл, 16-июнь). Ал тургай, анын орунбасары Жозеф Байден бул натыйжа көп суроолорду ортого таштайт дешине карабастан, «Кошмо Штаттар корутунду өкүм чыгаруу үчүн жетиштүү далилдерге ээ эмес», деп кошумчалап, «Кошмо Штаттар Иран менен сүйлөшүүгө даяр», дейт (Британия радиосу, 2009-жыл, 16-июнь). Демек, бул билдирүүлөр Иранды айыптаган абалда жана ага карата жумшак мазмунда айтылууда. Айрымдары Америка массалык каражаттарын, айрыкча окуяларды жарытууда керек болсо Америка саясатына кызмат кыла турган даражада иш кылган Си.Эн.Эн., Фокс Ньюс сыяктуу эң чоң массалык маалымат каражаттарын Иранда жүз берип жаткан окуяларга карата унчукпай жөн тургандыкта айыптады. Батышты Европа маалымат каражаттары эң биринчи Британия телерадио жана электрондук компаниясы Ирандагы окуяларга карата чоң жана ашыра айтылган айлакердикке жетекчилик кылууда. «Иран тышкы иштер министрлиги Батыш массалык маалымат каражаттарын тартипсиздик иштерин алып барып жаткан кимселердин атынан сүйлөп жаткандыкта айыптаган» (аш-Шаркул Авсат, 2009-жыл, 18-июнь).

9 – Ушул нерселер Америка менен Европа ортосундагы эл аралык күрөштүн издери Иранда көрүнүп турганынан далалат берүүдө. Себеби, Европа мамлекеттери, эң биринчи Франция менен Британия өз малайларына айла иштетүү жана адамдарды козгоо аркылуу Ирандагы абалды изден чыгаруу үчүн бардык саясий жана информациялык каражаттарды ишке салып мүмкүнчүлүгү болушунча нааразылыктар келтирип чыгаруу үстүндө иштөөдө, Ирандагы режимди кулатып өз малайларын алып келүүгө умтулууда. Азыркы убакта бул нерсенин жеңишке жетиши ыктымалдан алыс. Себеби, абал Американын таасиринде бара жаткандардын колунда турат. Алар реформаторлор болобу же неоконсервативдерби айырмасы жок. О.э. Иран майданында иштөө үчүн европалыктардын ачык-айкын күчтөрү жок. Алардын малайлары ушул окуяларда пайда болгону сыяктуу бекинип жүрүп убакытты канимет билишет.

Бул нерсе Европа жана Американын билдирген мамилелеринде ачык көрүнүп турат. Себеби, Европа болуп жаткан окуялардан абдан катуу

таасирленген. Анын иш алып барууларында жана билдирүүлөрүндө кескиндик ачык көрүнүп турат. Америка болсо, жүз берип жаткан окуяларга карата тынч, кадыржам турат. Ошол эле учурда, Ирандагы абал Американын каалоосуна каршы кеткенде, же Ирандагы режим Американын агымына каршы аракет кылганда, же Ирандагы өзгөртүү Америка үчүн пайдалуу болгондо Иран режимине каршы, анын жетекчилигине каршы, айрыкча Ахмадий Нажадка каршы дүйнөнү бутка тургузмок, Европа мамлекеттери сыяктуу провокация толкунун чыгармак. Иштерди ашыра көрсөтүп, жалган ойлоп тапкан жана ушул тармакта чебер уста массалык маалымат каражаттары бир ирмем болсо да жөн турбаган болор эле. Себеби, алар Саддамга каршы ушундай жол карманышып, жада калса Иракты басып алышып, жексен кылышты, Талибанга каршы да ушундай жол тутушуп, Афганистанды басып алышып, ал жерди да жексен кылышты. Ушул эки мусулман мамлекеттин миллиондогон калкын кырып таштады.

10 – Эл аралык күрөштүн издери анык көрүнүп турган болсо да, бирок ички борбордук күчтөрдүн күрөшү да көзгө ташталып турат. Шайлоо натыйжалары жарыя кылынышы менен Мусавий агымы тарабынан жана анын артында турган Рафсанжаний, Хатамий, Натик Нурий сыяктуу адамдар тарабынан түшүнүлгөн нерсе төмөнкүдөй: Рафсанжаний мурунку шайлоолордо Ахмадий Нажадка уткурганы сыяктуу алар өз жеңилүүлөрүн батыра албады. Натыйжада, шайлоону кайрадан өткөрүү үчүн тополоң чыгармакчы болушту. Мисалы, реформатор деп аталган агым, эң биринчи Рафсанжаний, Хатамий жана ушул шайлоодо алардын өкүлдөрү болгон Мусавий менен неоконсервативдүү, деп аталган агым, эң биринчи Ахмадий Нажад жана аны колдоп-кубаттап жаткан Иран республикасынын диний жетекчиси Али Хамейни жана алардан башка шиа уламалары ортосундагы күрөш жетекчилик, кызыкчылык жана айрым ички өзгөртүүлөр, деп аталган нерсени пайда кылуунун үстүндөгү ички күрөш. Алар ортосундагы күрөш күч алып, эң жогору чокуга чыкканы көрүнүп турат. Ал тургай, «Ахмадий Нажад Рафсанжаний менен мурунку ички иштер министри Натик Нурийди Жамал согушунда Талха менен Зубайрдын Имам Алийге каршы чыккан ролуна окшотту жана ал экөөсүн саясий майдандан тамыры менен жок кылууну талап кылды» (Лондондун ал-Хаят гезити, 2009-жыл, 18-июнь). Бирок, бул экөөсү т.а. ушул эки агым сөздөн пайдалануу сыяктуу айрым ыкмаларды эсепке албаганда тышкы саясатта бирдей. Ушул себепке ылайык, Обама «Нажад менен Мусавийдин арасында чоң айырма жок. Алардын арасындагы айырма абдан аз», деди. 2009-жылы 16-июнда Республика диний жетекчиси Али Хамейни чыгарган билдирүүдө Нажадды колдоп-кубаттаганын билдирип,

шайлоодон кийин аны куттуктап жеңишке жетишкени менен аны алкыштап, калкты анын айланасына тоштолушун талап кылды. Анын мамлекетке өнүгүүнү жана өнүктүрүүнү алып келиши, улуттук коопсуздук, турмуштук нерселерди камсыздап жатканын айтып өттү. Кийин сөзүн мындай деп улантты: «Шек-күмөн жок, бул да илахий бир тандоо, андагы ийгилик Алла Тааланын рахматын тартат» (Сафхатул олам Эроний, 2009-жыл, 18-июнь). О.э. аны шуъро кеңешинин башчысы Али Ларжани жана казылык өкмөтүнүн башчысы Хашимий Шахрудий да колдоп-кубаттап, куттуктады. Ошентип, булардын баары Нажаддын бийлигин бекемдейт жана анын мыйзамдуу шайланганын далилдейт. Каршылыктар жана нааразылыктарды чечүү катары айрым шайлоо кутуларын кайрадан карап чыгуу ыктымалы да бар. Бирок, бул натыйжаны өзгөртө албайт. Ошондой болсо да, борбордук күчтөрдүн ички күрөшү ушундай бир жол тапты дейсиз, ал тургай жөн турганда да аны бекитүү оңой болбойт.

25-жумадус-саний, 1430-х.

18-июнь, 2009-м.

Ирандын уранды байытуудагы позициясын өзгөртүшүнүн маңызы

Суроо: Иранды уранды байытуудагы позициясын өзгөртүүгө эмне мажбур кылды? Негизи, ал бир канча жылдардан бери уранды бир да чет мамлекетте эмес, Иранда гана байытылышына катуу аракет кылып келе жаткан эле. Ал эми, бүгүн Женева жолугушуусунан, өзгөчө Женева жолугушуусунун соңундагы Америка менен Иран ортосунда эки тараптуу жолугушуудан кийин, эмне үчүн Ирандын жооптуулары мурун четке кагып келишкен нерсеге ыраазы болушканын айтып жатышат? Ушуну кенен жарытып берсептер, Алла ыраазы болсун.

Жооп: Ирандын күтүлбөгөндө жана мурунтан эч кандай эскертүүсүз беш жылдан бери уранды байытуу туурасындагы бекем позициясын өзгөртүшү, т.а. биринчи жолу чет элде уранды байытууга ыраазы болушу Иран ядро саясатындагы драматикалык (аянычтуу) чегинүү болуп эсептелет. Бул чегинүүгө Иранга каршы чыныгы аскерий чара колдонуу зарылдыгы туурасында Европа жана жөөттөрдүн Америкага өткөргөн басымдарынын таасир кылганы себеп болду. Америка бул басымдан кутулуу үчүн Иранга таасир өткөрүүдөн, мындай каршылык бороонунан өзүн четке алып, уранды Ирандан тышта байытууга мажбур кылуудан башка чарасы калбады. Муну менен Америка Европа жана жөөттөрдүн катуу басымынан оңой кутулуп кетти.

Жалилийдин Женевада Бернес менен жолугушканы о.э. отуз жылдан көбүрөөк убакыт өткөндөн кийин Муттакийдин Вашингтонго жасаган сапары Ирандын бекем позициясын өзгөртүшүндө маанилүү роль ойнойт. Мындай өзгөрүүнүн натыйжасында европалыктарды окуянын жаңы жараянын кабыл алып, Иранга каршы согушуу же ушуга ишарат кылуу менен коркутуунун ордуна, келерки жылдары Иран менен сүйлөшүүлөр алып баруу сыяктуу жаңы саясатка кайтууга көндүрүлдү. Муну менен европалыктар Иранга жана Американын ал жердеги саясатына каршы иштетип жаткан басым өткөрүү аргументинен куру калышты.

Иандын күтүлбөгөндө өз позициясынан чегиниши себептүү Америка да өз колундагы куралды таштады. Кээде бул куралды европалыктар да Ортоңку Чыгыш регионунда америкалыктар менен болгон катуу атаандашууда ишке салышкан эле.

16-шаввал, 1430-х.

4-октябрь, 2009-м.

Ирандын чет элде урандын байытылышына макул болушу

Суроо: эмне үчүн Иран уранды байытууну чет элде, Түркияда алып барууга дагы ыраазы болуп, муну менен Бразилия жана Түркия менен келишимге кол койду, бул эмнени түшүндүрөт?

Жооп: соңку убактарда Ирандын ядролук программасы себептүү ага катуу санкциялар колдонуу үчүн Европа басымдары күчөп кетти. Бул басымдар Британияда жаңы өкмөт кубатка келиши менен дагы да күчөп, а түгүл, бул өкмөт Иранга каршы аскерий аракет өткөрүү менен да коркутту. Табигый түрдө, Британия бийлиги жалгыз аскерий аракетке күчү жетпейт, аныгы, ал Американы Иран проблемасы менен алек кылып коюуну максат кылууда. Британия тышкы иштер министри Уильям Хейг кызматка олтургандан кийин Британия тышкы иштер министри катары биринчи сапарында АКШга барып, ал жерде «Кошмо Штаттар менен болгон мамилелерди бекемдөө максатында Британия тышкы иштер министри катарындагы биринчи сапары үчүн Вашингтонду тандаганын» баса белгиледи. («Шаркул-Авсат», 2010-жыл, 15-май). Уильям мурун Британиянын төмөнкү палатасынын бир тобунун мүчөлөрү тарабынан чыгарылган отчет эки мамлекет ортосундагы мамилелерди күмөн астына коюп жатканына шилтеме кылды. Муну менен ал ушул мамилелер абдан маанилүү болуп, алар Британия үчүн өтө зарыл экенин баса белгилөөдө.

Уильям Хейг Иранга катуу басым өткөрүүгө чечим кылып, Американын позициясынан ыраазы экенин билдирип, «Британия бийлиги Европа Союзун Иранга карата токтомдорду жана катуу чараларды көрүүгө көндүрүүгө аракет кылып жатканын» айтты. Ал кошумчалап мындай дейт: «Биз Иран ядролук программасы туурасында бириккен күчтүү миссияны жөнөтүүгө жана Коопсуздук Кеңешинин токтомун колдонууга келишип алдык. Ошондон кийин Бириккен Королдук Европа Союзунун мындай токтомду ишке ашырууга кескин аракет кылып жатканын баса белгилөөдө негизги роль ойнойт». («Шаркул-Авсат», 2010-жыл, 15-май).

Уильям Хейг аскерий аракетке эл аралык мыйзамдуулук түсүн жаратууга карай таштала турган биринчи кадам катары Иранга санкция колдонууну күчөтүүнү талап кылып: «Биз келечекте аскерий аракетти колдонууну четке чыгарбасак да, бирок буга чакырбайбыз», - деди. («Шаркул-Авсат», 2010-жыл, 15-май). Бул болсо, Иранга каршы өз ара келишилген басым эле эмес, тескерисинче, Британиянын позициясы да. Чындыгында, президенттик шайлоодон кийин Иранда тартипсиздиктер жүз бергенде Британиянын Иран режимин изинен чыгарып, аны кулатып таштамакчы болуп жатканы о.э. – бул тармакта «Израиль» басымынан тышкары – Франция жана Германия кызматташтыгында Европа

коомчулугунда Иранга каршы пикирди жаратууга урунуп жатканы ачык көзгө урунган. Натыйжада, Америка Иран менен келишип алып, Бразилия президенти менен Түркия премьер-министрине Иранга барууну жана аны менен уранды өз ара кызматташтыкта байытуу үчүн келишимге кол коюуну, арийне, «Израиль», Европа, өзгөчө, Британия менен Франция тарабынан алга сүрүлүп жаткан коркутуулар жана санкциялар көлөмүн азайтуу вазыйпасын жүктөдү. Чындыгында да ошондой болду: Иран Түркия менен Бразилия тарабынан «түзүлгөн» кезектеги келишимге кол койду. Келишимде айтылышынча, Иран Түркияга 1200 кг. 5,3% төмөн байытылган уранды берет, Түркия болсо, Иранга Тегерандагы тынчтык жолунда изилденип жаткан реакторга жетиштүү көлөмдөгү 120 кг. 20% жогору байытылган уранды берет. Түпкүлүгүндө, бул келишим атом энергетика агенттиги (МАГАТЭ) тарабынан сунуш кылынган. Максат, болжол менен бир жыл мурун Иран менен Германия жана Коопсуздук Кеңешинин туруктуу мүчөлөрү болгон беш чоң мамлекеттин ортосундагы сүйлөшүүлөрдүн тунгуюк көчөгө кирип калган абалынан чыгуу болуп эсептелет. Ошондо, кепилдик жана ишеним себептүү ошол келишим жокко чыккан эле.

Эми, бул келишимге кепилдик жана ишенимге байланыштуу төмөнкү негизги эки бөлүм кошулду:

- 1) Уранды байытуу жараяны Түркияда, т.а. бейтарап жерде болсун;
- 2) Бул келишимди колдонууга байланыштуу сүйлөшүүлөр Америка, Франция жана эл аралык атом энергетикасынын агенттигинен турган тобуруз ортосунда бузулгудай болсо, Түркия Ирандын төмөн байытылган уранын Иранга кайтарып берүүгө мажбур.

Бул келишимди кылдаттык менен көңүл буруп карап чыга турган болсок, бул келишимди көзөмөлдөөгө Бразилия менен Түркияны үгүттөгөн Америка экенинин күбөсү болобуз. Мисалы, «Franse 24» веб сайтынын кабарына ылайык, «Кошмо Штаттар, Россия жана Франция Бразилия президенти Луланын Тегеранга расмий сапар жасоого чакырып, бул сапарды санкциялардан кутулуу үчүн ыңгайлуу учур деп баалады». «Ал-Мисрий» гезити да ушул кабарды 2010-жылы 18-майда аты көрсөтүлбөгөн бир булактан алып кабар тараткан.

Бул келишимдин тарыхы Иран тышкы иштер министри Манучехр Муттакий ядро таркатылышына чек коюу келишиминин колдонулушун күзөтүү убагында Эл аралык Коопсуздук Кеңешинин он беш мүчөсүнө, анын ичинен, беш чоң мамлекеттин жетекчилери о.э. ушул Кеңештин убактылуу мүчөсү болгон Түркия жана Бразилияны чакырган кечеден башталды.

Кечеде Американын БУУнун тушундагы делегациясынан Алехандро Вольф о.э. Коопсуздук Кеңешинин мүчөсү болгон бардык он беш мамлекеттин элчилери деңгелиндеги же андан төмөн өкүлдөр катышты.

Маалымат каражаттарында айтылышынча, америкалык бир жооптуу кеченин башталышынан мурун мындай деген: «Кошмо Штаттар бул кечени Ирандын өз милдетин өтөй алышын Коопсуздук Кеңешине далилдеп бериши үчүн Иранга берилген кезектеги мүмкүнчүлүк деп эсептейт».

Шек-күмөнсүз, бул келишимдин ийгиликтүү болушу ушуну түшүндүрөт, бул келишим аркылуу Европанын соңку убакытта Кошмо Штаттар, Кытай, Россия жана Германия менен бирге даярдалып жаткан санкцияларынан Иран куткарылып, келечекте бирер келишпөөчүлүк жаралганда ушул санкциялардын колдонулушунан мурун Иранга кеминде үч ай убакыт берилди.

Бразилия жана Түркиянын мындай аракеттери Американын көрсөтмөсү негизинде болуп жатканына эч кандай күмөн жок. Буга далил болсо, дүйнөдөгү сегизинчи экономикалык кубат эсептелген Бразилия өзүнүн экономикалык өсүшүн улантуу үчүн Америкага муктаж болуп, ал бир нече ай мурун Америка менен аскерий коргонуу келишимине кол койду.

Түркияга келсек, премьер-министр Эрдоган бул келишим беренелерин ишке ашыруу маселесинде түздөн-түз Америка менен келишишин билдирди. Кийин дагы ал ушул иш Вашингтон менен келишилген абалда болгонун айтты. Дал ушундай билдирүүнү Бразилия да берди!

Американын зарыл кезде Бразилия жана Түркияга таянышы – бир тараптан, анын Европа жана жөөт мамлекети каалап жаткан Иранга бериле турган санкциядан качышына жардам берсе, экинчи тараптан, ал Коопсуздук Кеңешинин туруктуу мүчөлөрүнүн эсебине анын убактылуу эки мүчөсүнөн пайдаланат.

Кыскасы, Бразилия менен Түркиянын эки жаңы тараптар катары Иран ядролук программасына кошулушу Американын Иранды күтүлүп жаткан соккудан же катуу санкциялардан сактап калышына жардам берет. Себеби, ушул келишимге кол коюлушуна Бразилия менен Түркиянын кириши Иранга каршы эл аралык коомчулуктун ушул маселедеги биримдигин ачыктан-ачык бузат.

О.э. бул келишим ушундай бир бири-бирине байланган калыпта даярдалган, аны ишке ашыруу үчүн кандайдыр бир келишимдер зарыл болот. Бул болсо, Иранга эл аралык коомчулуктун, өзгөчө, Европанын басымдарынан демин ырастاپ алышына мүмкүнчүлүк берет о.э. келишим тез арада келечекте ишке ашышы же ашпасына карабастан,

Иранга карата басымдар аста секин төмөндөшөт. Ошону менен бирге, аскерий чабуул же иш жүзүндөгү таасирге ээ санкцияларды колдонуу үчүн Европа жана жөөт мамлекетинин Америкага болгон басымдары да басаңдайт.

4-жумадус-саний, 1431-х.

18-май, 2010-м.

Ирандагы кырдаал

Суроо: 2012-жылы 15-январь күнү Ирандын «ОПЕК» уюмундагы өкүлү Мухаммад Али Хатибий Ирандын базарларга нефть жеткирип беришине Европа Союзу тарабынан санкциялар колдонула турган болсо, Ирандын ордуна нефть жеткирип берүү акыбетинен Булуң мамлекеттерин эскертти. Ирандын «Шарк» гезитине ылайык, Мухаммад Хатибий Ирандын ордуна нефть жеткирип берүүнүн акыбети кандай болорун алдын ала айтуу кыйын экендигин кошумчалаган!

Ошол эле күнү Иран тышкы иштер министрлигинин өкүлү Рамин Мехманпараст Кошмо Штаттар Хурмуз (Ормуз) кысыгы боюнча Иранга нота тапшырганын билдирди. Бул жөнүндө Ирандын расмий маалымат агенттиги кабар таратты. Мындан мурун т.а. 2011-жылы 28-декабрда Иран өзүнө каршы эл аралык жаза-чаралары күчөтүлүшүнө жооп катары Хурмуз кысыгын тосуп коюу менен коркуткан жана бул региондо деңиз күчтөрүнүн машыгууларын өткөрөрүн жарыя кылган. Иран ар кандай аралыкка учуучу ракеталардын түрлөрүн учуруу боюнча ийгиликтүү сыноолорду өткөргөнүн да жарыялады.

Ирандын Хурмуз кысыгын тосуу жөнүндөгү ниети олуттуубу? Иран өзүнө каршы олутуу согуш башталышынан коркуп жатабы? Согуш болсо, кайсыл тараптан болот? Дүйнөдөгү учурдагы шарт мындай согушка жол береби?

Жооп: бул суроого жооп берүү үчүн төмөнкү жагдайларды карап чыгабыз:

1 – Иран вице-президенти Мухаммад Риза Рахимий Хурмуз кысыгын тосуп коюу менен коркутуп мындай деди: «Иран нефтисине каршы санкциялар киргизилсе Хурмуз кысыгы аркылуу бир тамчы нефть да өтпөйт» (Ирандын «Ирна» агенттиги, 2011-жыл, 27-декабрь). Иран Ыңкылабы Сакчыларынын башкы командачысынын орунбасары генерал Хусайн Саламий болсо: «Иран өзүнүн турмуштук кызыкчылыктарын коргоо үчүн кескин аракет кылат» - деп коркутту. Эгер, Иран өзүнө каршы санкция колдонулса, согушка даяр экендигин көрсөтүү үчүн бул региондо 2011-жылы 31-декабрда деңиз күчтөрүнүн машыгууларын өткөрдү. Иран деңиз күчтөрүнүн командачысы адмирал Хабибуллах Сайярий коркутуу басымын жумшартып: «Бул кысыкты тосуп коюу Иран куралдуу күчтөрү үчүн абдан оңой, ирандыктар айткандай, бир култур суу ичүүдөн да жеңил, бирок, биз азыр аны тосуп коюуга муктаждык көрбөй жатабыз» - деди (Ирандын «Пресс» телевидениеси, 2011-жыл, 28-декабрь). Анын бул сөздөрү Иран өзүнө каршы согуш жана чабуул кылынбаса, өзүнө каршы жаза-чаралар колдонулушунун өзү менен гана

Хурмуз кысыгын тосуп коюуга азыр кадам коймокчу эмес деген маанини билдирет.

2 – Отчёттордо көрсөтүлгөндөй, дүйнөгө деңиз аркылуу жеткирип бериле турган нефтинин 30-40%ы ушул кысык аркылуу өтөт. Бул кысыктын туурасы 50 км.ге жетет. Андан күнүнө 20-30 нефть танкери өтөт жана андан өткөн нефть көлөмү күнүнө болжол менен 19 миллион баррелди түзөт. Бул кысык тарыхта маанилүү бир стратегиялык чекит болуп келген жана Европанын колонизатор мамлекеттери бул кысыкты талашып бири-бири менен күрөшкөн. «Улуу» Британия доорунда бул кысыкты Британия Индияга алып бара турган негизги жол деп эсептеген, англис таажысынын бермети деп эсептеген. Британия Иранда жана Булуңдун калган мамлекеттеринде өз таасирин орноткондон кийин, бул кысык үстүнөн да өз көзөмөлүн орнотту. Мындай абал жаңы кылымда Американын ролуна кезек келгенге чейин созулду. Америка өткөн кылымдын жетимишинчи жылдарынан тарта Британиянын ордун ээлөөгө аракет кылып, бул кысыкты өзүнүн улуттук коопсуздугунун бир бөлүгү деп эсептеди жана Бешинчи флотун 1993-жылы Бахрейн менен түзүлгөн кызматташтык келишиминин чүмбөтү астында Бахрейнге жайгаштырды. Америка аскерий кемелери Булуң сууларында ушул кысык аркылуу ээн эркин шүмшүндөп кезе баштады. Демек, Иран аны оңойлук менен тосуп коё албайт. Американын Европага каршы тымызын макулдугу менен гана тосуп коё алат. Иран өткөн кылымдын сексенинчи жылдары, Саддам Хусейн доорунда Ирак менен согушканда бул кысыкты тосуп коюу менен коркуткан, бирок, тосуп койбогон. Учурда болсо тосуп коюу жөнүндөгү ушунча коркутуулардан кийин Иран деңиз күчтөрүнүн командачысы сыпалык менен жогоруда айтылган билдирүүнү берди.

3 – Ирандын ушундай коркутууларынан кийин Америка Мамлекеттик департаментинин өкүлү Виктория Нуланд айым мындай деди: «Биз соңку кездерде Ирандын акылга сыйгыс кадамдарын көрдүк, бул болсо, бизди Иран өзүнө каршы колдонуп жаткан эл аралык жаза-чаралар оор экенин жана басымдар күчөп жатканын болуп көрбөгөндөй сезе баштады деген ишенимге алып келет. Бул болсо, Ирандын ичинде да сындоолор күчөшүнө алып келди. Ошондуктан, эл аралык жаза-чаралар үмүт кылынган жемиштерин бере баштады деп айтышыбыз мүмкүн, кескиндик болсо, барган сайын күчөп жатат...» (ал-Арабийя, 2011-жыл, 30-декабрь). Демек, Америка Ирандын ядролук программасына каршы колдонулган жаза-чаралар жетиштүү деп эсептемекчи. Америка ушул аркылуу яхудийлерди тизгиндеп, алардын Иранга каршы аскерий чабуул жасоо жөнүндөгү коркутууларын ишке ашыруусуна жол бермекчи эмес. Себеби, америкалыктар бир нече жылдардан бери яхудий мамлекет

тарабынан Иранга ар кандай сокку берилишине каршы чыгып келе жатат. Ушул себептен улам, америкалыктар Иранга ядролук программасына каршы жазалар колдонулушунун өзү жетиштүү экенин көп жолу айтып келишкен. Ошондуктан, Америка Мамлекеттик департаментинин өкүлү «жаза-чаралары күтүлгөн жемишти бере баштады» деди. Бир нече айдан бери Америка коргоо министри Леон Панетта да Иранды ядролук программасын токтотуу үчүн жаза-чаралар жетиштүү экенин, бул жаза-чаралар жалгыз вариант экенин байма-бай айткан. Ошондуктан, Америка яхудий мамлекеттен АКШ менен өз ара келишпестен Иранга каршы эч кандай иш кылбоону талап кылды. Бул болсо, Америка тарабынан тизгинди өз колунда туруктуу кармап турууга каратылган аракет болуп саналат.

4 – Көрүнүп тургандай, Америка соңку кездерде яхудий мамлекет Ирандын ядролук имараттарына аскерий сокку берүү ниетинде деген пикирге келди. Бул жерде яхудий мамлекеттин сокку беришин колдогон Британиянын олуттуу аракеттери да бар. Мына ушул нерсе Американы жаза-чараларды күчөтүүгө аракет кылууга мажбур кылды. Бул жаза-чаралар Иран борбордук банкы менен мамиле кылууга тыюу салууга жетти. Себеби, бир Америка жооптуусу 2012-жылы 13-январда Иранды ядролук программасынан баш тартууга мажбур кылуу үчүн өткөн айда киргизилген жаңы Америка жаза-чараларынан максат Ирандын борбордук банкынын ишин майтаруу экенин айтты. Бул нерсе ушул банктын эл аралык банктар менен мамиле кылышын орчундуу абалга алып келет. Америка муну менен чечим жалаң жаза-чараларда жана аларды күчөтүүдө экендигин көрсөтмөкчү. Максат, яхудий мамлекеттин сокку беришине о.э. европалыктардын, эң оболу, британиялыктардын бул маселеде роль ойношуна жол бербөө.

5 – Бул жерде Европа Иранга аскерий сокку берүү тарапкери экенин көрсөтүп турган бир нече иштер бар. Европа яхудий мамлекетти сокку берүүгө тукуруп эле калбастан, яхудий мамлекетти бул иш үчүн зарыл болгон нерселер менен да камсыздап жатат. Европа бул жаатта яхудийлердин артында турат. Мисалы, Франция эки жыл мурун Иранга каршы тыңчылык кылуу үчүн бул регионго спутник учурду жана азырга чейин яхудий мамлекетти Ирандын аскерий позициялары, ядролук имараттары жана иш-аракеттерине тиешелүү сүрөттөр жана маалыматтар менен камсыздап келүүдө. Германия болсо, яхудий мамлекетти ракеталар менен куралданган эң заманбап суу астында жүрүүчү кемелер менен камсыздады. Британия да бул жаатта яхудий мамлекет менен бекем аскерий кызматташтык кылып жатат. Британия коргоо министри Филипп Хэммонд Иранды «кысыкты тосуп коюу үчүн божомолдогу ар кандай аракеттердин акыбетинен» эскертип коркутту. Британия маалымат

каражаттары болсо, абалды курчутууга жана коомчулуктун пикирин Иранга каршы коюуга тынымсыз аракет кылууда. Мисалы, «Гардиан» гезити 2011-жылы 3-ноябрда мындай деп жазып чыкты: «Британия күчтөрү Иранга каршы аскерий операцияны ишке ашыруу үчүн ыкчам согуштук даярдык абалына өткөрүлдү, буга Ирандын ядролук программасынан тынчсыздануулар себеп болууда». Британиялыктар акыркы айларда яхудий мамлекет менен дагы да тыгыз байланыш алып барууда. Мисалы, Американын «Ю.Пи.Эй» агенттиги 2011-жылы 2-ноябрда мындай кабар таратты: «Иранга каршы Израиль аскерий чабуулду жөнүндө кеп-сөз күч алып жатканда Британиянын башкы штабынын жетекчиси генерал Дэвид Ричард Израилге жашыруун түрдө сапар жасады, бул сапар үч күнгө созулду. Ошол эле учурда, Израиль коргоо министри Эхуд Барак 2011-жылы 2-ноябрда Британияга жол алган». Британиянын «Daily Mail» гезити болсо 2011-жылы 10-ноябрда өзүнүн электрондук сайтындагы бир отчетто «Британия өкмөтүндөгү жооптуулар өкмөттө Израиль кечиктирбестен тез арада Иран ядролук имараттарын бутага алууга аракет кылат деген бирдей пикир бар экенин баса белгилешүүдө» деп жазып чыкты. «Израиль» маалымат каражаттары болсо, 2011-жылы ноябрь айында сионист мамлекеттин аскерий аба күчтөрү НАТОнун Италиядагы базаларынын биринде аба манёврларын өткөргөнү, бул манёврларда келечектеги көпкө созулган чабуулда катышуусу мүмкүн болгон бардык аскерий аба күчтөрү катышканы жөнүндө кабар таратты.

6 – Учурга келип «Израилдин» Иран ядролук имараттарына сокку берүү жөнүндөгү коркутуусу күчөдү. Мисалы, Американын «Уолл Стрит Журнал» гезити 2012-жылы 14-январда мындай деп жазып чыккан: Вашингтон Израилдин Ирандагы ядролук имараттарга каршы божомолдогу аскерий чабуулунан тынчсызданууда. Бул нерсе Америка жооптууларын ушул чабуулду четке кагуусуна жана израилдик жооптууларды анын акыбеттеринен эскертүү жөнүндөгү каттарды жолдошуна мажбур кылды. Гезит бул маселе жөнүндөгү бир отчетту көрсөтүп, мындай деп жазган: Америка президенти Барак Обама, коргоо министри Леон Панетта жана башка ири америкалык жооптуулар соңку кезде Израил жетекчилерине бир катар кайрылууларды жолдоп, аларды божомолдогу бул чабуулдун жаман акыбеттеринен эскертишти жана Американын Тегеранга каршы жаза-чараларды колдонуу үчүн кошумча убакыт берүүдөгү позициясын билдиришти. Кошумча убакыт берилсе, бул жаза-чаралар өз жемишин берет, мына ошондо Иран ядролук курал иштеп чыгарууну токтотот.

7 – Америка Иранга таасир кыла турган жаза-чараларга басым жасоодо жана аскерий чара пайда бербешин айтып жатат. Америка,

айрыкча, азыр, 2012-жылда т.а. Америка президенттигине шайлоо өткөрүлө турган жылы абдан басым жасоодо. Ал эми, яхудий мамлекет менен европалыктар Иранга каршы аскерий чабуул жасоо үчүн Америкадагы ушул президенттик шайлоодон пайдаланып калышмакчы. Себеби, Обаманын азыркы жетекчилиги экинчи жолу утушка жетүү үчүн ушул шайлоо менен алек болот жана бул жетекчилик яхудийлердин жана башкалардын добушына ээ болууга аракет кылат. Себеби, мындай чабуул жасалганда Америка кыйын абалда калат, ошондуктан, бул чабуул шайлоо жараянында жүз берсе, мындай абал Американы ушул чабуулду колдоого мажбур кылат. О.э. бул региондо Америка үчүн абал чаташып кетет, бул болсо, европалыктарга, айрыкча, бул регионду мурун колония кылган англистерге регионго аралашуу жана Булуң регионунда таасирдүү роль ойноо мүмкүнчүлүгүн берет. Мына ошондо европалыктар Американын бул региондогу таасирине зыян жеткирүүгө, Ирандагы абалды туруксуз кылууга аракет кылышат. Европалыктар Иранда кандайдыр бир деңгээлде таасирге ээ болууга ушундай таризде чөйрө даярдашат. Алар өз таасирин 1979-жылы өздөрүнүн малайы шах Мухаммад Риза Пехлави кулап, Иран ыңкылабы жүз бергенден кийин жоготушкан.

8 – Ошондуктан, Америка саясаты жаза-чаралар максатка толук жеткирет деген пикирге жан үрөп басым жасоодон турат. Ошон үчүн, Америка яхудий мамлекет Европанын колдоосу менен азыркы шайлоо жылында абдан умтулуп жаткан бул согуштун талабы жакындашкан сайын Иранга жаза-чара колдонуунун өзү жетиштүү деген пикирди катуу баса белгилөөдө. АКШ өткөн жылдын соңунда күтүлгөн чабуулдун убагы жылдын аягына туура келери жөнүндө маалымат тараганда колундагы мүмкүнчүлүктү жоготтуу көрүнөт. «al.mashhad.com» сайтында 2011-жылы 10-ноябрда мындай кабар таркалды: «Британия тышкы иштер министрлигиндеги ысымы айтылбаган бир жооптуунун маалым кылышынча, Израиль соккусу рождество майрамы кирип келиши менен же 2012-жылдын алдында болору туурасында Британия министрлерине билдирилген». Ушуга карабастан, европалыктар жана яхудий мамлекет Америкадагы шайлоо жылынан пайдаланып Америка жетекчилигинде «карталарды» чаташтырып жиберүүгө дагы көп жолу урунушу ыктымалдан алыс эмес. Америка алардын убакыттан пайдаланып калуусу жол бербөө жана кылдаттык менен иш тизгинин өз колунда кармап калышы да күтүлгөн иш. Ошондуктан, Европа яхудий мамлекеттин шайлоо жылында Иранга аскерий чабуул жасашын канчалык колдоп, Обама яхудийлердин добушун алууда кыйын абалга салып коюуга урунган сайын, Обама жаза-чараларды канчалык күчөтүп, яхудийлерге пайдалуу чечим – Иранга аскерий чабуул жасоо эмес,

тескерисинче, жаза-чара экендигин түшүндүрмөкчү болуп жатат! Обама яхудийлердин добушуна ээ болуу үчүн жаза-чараларды күчөтүү менен яхудийлердин кызыкчылыктары үчүн аракет кылып жатканын түшүндүрмөкчү болуп жатат.

9 – Эми, Ирандын «Эгер, Булуң мамлекеттери Европанын Иран нефтисин импорт кылбоо жөнүндөгү жаза-чараларынын натыйжасында жүзөгө келе турган жетишпестиктин ордун толтура турган болушса, жоопкерчилик ушул Булуң мамлекеттеринин мойнуна түшөт» деген эскертүүсүнө келсек, бул билдирүү нефть базарында кескиндикти жаратуу үчүн Хурмуз кысыгын тосуп коюу жөнүндөгү билдирүүлөр алкагындагы билдирүү болот. Себеби, мына ошондо баалар көтөрүлөт жана бул, Европага таасир кылат. Айрыкча, Европа азыр экономикалык кризисте турган соң, бул, ага таасир кылат... Натыйжада, Европа яхудий мамлекеттин Иранга каршы аскерий аракетин колдоону уланта албайт.

10 – Эми, Обаманын ирандык жооптууларга жолдогон нотасына келсек, нотанын мазмуну белгилүү болбосо да, бирок, бул нота Америка тарабынан Иранды кескин абалды жумшартуу жөнүндөгү «эскертүү» талабы болушу ыктымалдан алыс эмес. Бул Хурмуз кысыгын тосуп коюу туурасындагы билдирүүлөр аркылуу болобу же нефть жеткирип берүүдөгү жетишпестик ордун толтуруу акыбеттеринин жоопкерчилигин мойнуна жүктөлүшүндө Булуң мамлекеттерине коркунуч туудуруучу билдирүүлөр аркылуу болобу, мунун айырмасы жок. Максат, европалыктар жана яхудийлер ушул шайлоо жылында Иранга каршы аскерий кийлигишүү үчүн пайдаланып калышына үндөп жаткан карамүртөздүктү азайтуу. Соңку күндөрдө Кошмо Штаттар жана Иран айрым бир кадамдарды таштаганын туюнткан белгилер көрүнүп калды. Бул кадамдар Иран менен Америка ортосундагы кескиндикти басаңдатат. Мисалы, Иран ушул айда БУУнун ядролук куралдар тармагындагы (МАГАТЭ) инспекторлорун кабыл алууга ыраазы болду. Ал эми, Вашингтон ушул региондо ирандык деңизчилерди эки жолу куткарып калды» («Уолл Стрит Жорнал» гезити, 2012-жыл, 14-январь).

11 – Булуң региону, андагы өлкөлөр, суулар, Хурмуз кысыгы Америка коопсуздугунун бир бөлүгү жана анын турмуштук, стратегиялык кызыкчылыктарынын бир маанилүү бөлүгү болуп калганы дилге оор өтө ызаланткан иш. Негизи, Булуң региону – нукура Исламий регион. «Араб» булуңу же «Перс» булуңу деп аталып жаткан бул булуң о.э. Умман (Оман) булуңу Хурмуз кысыгы сыяктуу исламий болуп саналат. Мусулмандар бул региондордун баарын португалиялыктардан тартып голланддар, француздар, англистер...ге чейинки европалыктардын баскынчылыгынан коргошкон. Эми, америкалыктар келип, бул

региондорго өз үстөмдүгүн бекемдөөгө жана байлыктарын талап, ташып кетүүгө аракет кылышууда.

Бул эл аралык күрөштө региондогу акимдердин жүгүртөк курал болуп кызмат кылып жатышканы андан да жанды кейитет. Бул жүгүртөктөр ушул күрөштүн максатына жетүүнү жеңилдетүүдө. Ушуга карабастан, Аллахтын уруксаты менен бул узакка созулбайт, бул Үммөт о.э. Булуң региону да ойгонот. Мына ошондо Үммөт бир мамлекетте, рошид Халифалыкта бир үммөт болуп биригет. Халифалык ушул капыр мамлекеттердин мусулман өлкөлөрүнө созулган чеңгелдерин кесип таштайт. Эртеңки күн күтүүчү үчүн жакын.

Тыянак:

1 – Европа, өзгөчө, англистер менен яхудий мамлекет Ирандын ядродук имараттарына аскерий сокку берүүдө Обаманын шайлоо жарышынан пайдаланып калышмакчы. Себеби, бул жылы Америкада президенттик шайлоо өтөт. Мында, эгер Обама бул аскерий соккуга каршы чыга турган болсо, анда, ал кыйын абалга түшүп калат. Себеби, Обама яхудийлердин добушуна муктаж.

2 – Обама үчүн Иран маанилүү. Ошондуктан, ал Иранга аскерий сокку берилишин каалабайт. Эгер, Иран Хурмуз кысыгы үчүн Америка тарабынан сызылган «кызыл сызыктардан» өтүп кетсе гана ага сокку берилиши мүмкүн. Муну коргоо министри Леон Панетта 2012-жылы 8-январда ачык айткан. Ошол эле учурда, Обама үчүн яхудий мамлекет да маанилүү. Анткени, Обама яхудийлердин добушунан куру жалак калууну каалабайт. Ошондуктан, ал жаза-чаралар Иран яхудий мамлекетти тынчсыздантып жаткан ядро куралына ээ болушуна жол бербөөнүн эң жакшы жолу деп көрсөтүүгө жана аскерий сокку пайда бербейт, тескерисинче, бүткүл регионго зыян алып келет, бул болсо, Америка жана Батыш кызыкчылыктарына таасир кылат деп уктурууга урунууда.

Ушуга ылайык, демек, Обама аскерий кийлигишүү жакындашкан сайын этибарды жаза-чараларды күчөтүүгө каратууда. Ал тургай, бул жаза-чараларды колдонууну Ирандын борбордук банкына чейин жеткирип, Ирандын ядролук куралга ээ болуу үчүн жасап жаткан аракеттерине каршы күчтүү курал аскерий аракет эмес, мына ушул жазалар деп баса белгилөөдө. Ошондуктан, бул маселени Америкадагы шайлоо жылында кабыл алуу жана четке кагуу уланышы күтүлөт: Европа менен яхудий мамлекет Ирандын ядролук имараттарына аскерий чабуул жасоо үчүн учурдан пайдаланып калууга абдан урунуп жатышкан болсо, Америка жаза-чаралар жана аларды күчөйтүү пайдалуу чечим деп көрсөтүп, аскерий кийлигишүүгө жол бербөөгө жан үрөп аракет кылууда ж.б.у.с..

3 – Ал эми, Обаманын Иранга жолдогон нотасы – бул нотанын мазмуну маалым болбосо да – бирок, ал Ирандын Хурмуз Булуңун тосуп коюу жөнүндөгү билдирүүлөрү жана Булуң мамлекеттерине коркутуп жаткан билдирүүлөрүнүн натыйжасында жүзөгө келген кескиндикти басаңдатуу үчүн Иранга жолдогон «эскертүү» талабы болушу божомолдон алыс эмес. Максат, аскерий аракетти актаган ар кандай аргументти жоюу.

4 – Батыш мамлекеттеринин исламий регионубуз үстүндө күрөшүп жатканы жана бул региондо өздөрү менен жанаша турган жүгүртөк куралдарды таап жатышканы өкүнүчтүү. Пакиза исламий өлкөлөрүбүзгө созулган чеңгелдерди кесип таштай турган рошид Халифалык мамлекетти тикелөөнүн ордуна бул жүгүртөктөр Батышка мына ушинтип кызмат кылышууда. Ушуга карабастан, бул караңгылык жана бул залымдер алыска барбайт. Анткени, Ислам Аллахтын уруксаты менен кадам таштап кирип келүүдө, Халифалык кирип келүүдө.

﴿وَلَتَعْلَمَنَّ نَبَاهُ بَعْدَ حَيْثُ﴾

«Албетте, силер анын кабарын (бир аз) убактан соң билип аласыңар»

[38:88]

22-сафар, 1433-х.

16-январь, 2012-м.

Ирандын саясаты

Суроо: Америка саясатына карата Ирандын реалдуу абалы эмнеден турат? Башкача айтканда Ирандын бул региондогу окуялар боюнча Америкадан көз карандысыз долбоору барды? Ирандын бул региондо өз рисалатын т.а. жаъфарий мазхабды жаюу милдети бар деп айтышыбыз мүмкүнбү? Акыркысы, Американын Иран ядролук программасына карата чыныгы мамилеси кандай?

Жооп: буларга жооп берүү үчүн Иран режиминин вакиъсин, Иранда революция жүз берип республика жарыя кылынгандан бери бул режим жүргүзүп келе жаткан саясатты жана булардын баарысынын Америка менен болгон байланышын карап чыгышыбызга туура келет:

1 – Американын Иран революциясында роль ойногону башынан эле анык болчу. Себеби, Хумайний Францияда «Neauphle-le-Château»до болгон кезинде ага Ак үй өкүлдөрү келип, Хумайний Америка менен кызматташтык кылуу туурасында келишим түзгөн. Бул жөнүндө жана ал жерде болгон жолугушуулар жөнүндө ошол убакта Америка гезиттери жазган... Муну кийинчерээк, аныгы 2000-жылы 1-декабрда Иран республикасынын биринчи президенти Абу Хасан Бану Садр «ал-Жазира» телеканалы менен болгон маекте маалымдап, Ак үй өкүлдөрү Франциядагы Хумайний турган «Neauphle-le-Château»го келишкенин, аларды Яздий, Базарган, Мусавий, Ардибайлий күтүп алышканын айткан... Ал жерде эки тарап ортосунда көп жолугушуулар болуп өткөн. Алардын эң белгилүүсү Париж четинде өткөрүлгөн октябрь жолугушуусу. Анда Рейган жана Буш тобу менен Хумайний тобу ортосунда келишимдерге кол коюлган. Хумайний Америка менен кызматташтык кылууга даяр экенин айткан, бул үчүн Американын Иран ички иштерине аралашпашын шарт кылып койгон. Ошондон кийин Хумайний 1979-жылы 1-февралда француз самолётунда Иранга кайтты, бул самолёт Тегеранга конду. Америка Шахпурга басым өткөрүп, аны Хумайнийге бийликти өз ыктыяры менен тапшырууга мажбур кылды жана Иран армиясынын командачыларын коркутуп, эгер алар Хумайнийге тоскоолдук кыла турган болсо акыбети жаман болушу жөнүндө эскертти. Ошондон кийин Хумайний муршидге т.а. акимге айланды жана башка Исламий өлкөлөрдөгү конституцияларга окшогон капиталисттик Батыш түзүмдөрүнө ылайык конституция даярдалды. Иран конституциясында Батыш конституцияларына окшош жактар бар. Мисалы, республикалык башкаруу, министрликтердин бөлүштүрүлүшү, парламент иши, бийлик бутактарынын бөлүнүшү, алардын укуктары, булардын баары капиталисттик түзүмдөргө ылайык келет. Ал эми, бул конституцияда көрсөтүлгөн «Ирандын расмий дини – Ислам жана

иснаашарий жаъфарий мазхаб» деген сөздөрүнө келсек, бул, Исламий өлкөлөрдөгү көптөгөн конституцияларда орун алган сөздөр болуп, алар мамлекеттин Ислам негизине курулганын же анын рисалаты Ислам экенин түшүндүрбөйт. Тескерисинче, алар болгону ырасымдарга, айт-майрамдарга, адамдарга карата алардын итикаддары жана ибадаттары туурасында кандай иш тутуу керектигине жана алардын турмушундагы кээ бир иштерге тиешелүү сөздөр гана. Иран конституциясында бул дин же бул мазхаб мамлекеттин рисалаты же тышкы саясаттан көздөлгөн максаты деп көрсөтүлбөгөн. Белгилүү болгондой, Ирандын тышкы саясаты мекенчил жана улуттук саясатка негизделген. Бул саясат азыркы эл аралык системага ылайык абалда жүрөт. Бул саясат капитализм түзүмү негизине курулган эл аралык жана регионалдык уюмдарга мүчө болуудан турат. Буга мисал кылып Ирандын БУУга жана Исламий кызматташтык уюмуна мүчө экендигин келтирүү мүмкүн. Ирандын эч бир эл аралык алакалары Ислам негизине курулбаган. Демек, Иран мамлекетинин Исламдан келип чыккан өзүнө таандык рисалаты же белгилүү бир долбоору бар экени байкалбайт, тескерисинче Иран режиминин вакиъси улуттук жана мекенчилдик түстө экендиги күзөтүлөт. Бул түс Иран саясатын чагылдырып турат. Бул саясат режимди, мамлекет түзүмүн жана анын жерлерин сактап калуудан турат. Биз революциянын башында Хумайний менен байланышып ага Америка менен кызматташтык кылбашы жөнүндө насаат кылган элек, Исламий конституцияны жарыя кылышы жөнүндө насаат кылып бул конституцияны ага баян кылганбыз жана муну ага өзүбүз жиберген катта баса белгилеген элек. Ошол катта Иран конституциясы Исламга тескери экенин кеңири баян кылганбыз. Бирок, Хумайний бул насаатты кабыл албады жана Исламга тескери болгон конституцияга амал кылууну, капиталисттик Батыш өлчөөсүндөгү республикалык түзүм боюнча иш жүргүзүүнү уланта берди.

2 – Режимдин расмий мазхабы катары белгиленген мазхаб маселесине келсек, Иран аны көтөрүп чыга турган бир рисалат жана долбоор катары белгилебеди. Иран өз түзүмүн бул мазхаб негизине курбады жана өз конституциясын ушул мазхаб негизинде иштеп чыкпады. Иран конституциясындагы беренелер бул мазхабдан алынбаган, тескерисинче, башкаруу түзүмүнө, тышкы саясатка, армия жана коопсуздук күчтөрүнө тиешелүү негизги беренелер капитализм түзүмүнөн алынган. Ошондуктан, Иран режимин Саудия режимине окшойт. Себеби, Саудия режимин да Хижаз өлкөсүндө жана Наждда кеңири жайылган ханбалий мазхабынан өз кызыкчылыктарына жетишүү жолунда чүмбөт катары пайдаланып келүүдө. Бирок, Иран мазхабчылыктан өзүнө тарапкерлерди же өзү менен кызматташтык

кылууга даяр кимселерди арттыруу үчүн да пайдаланып, мындай кимселердин арасында тарапкечтик, мазхабчылык отун алоолонтууда. Муну менен Иран аларды жаффарий мазхабга же шиалыкка кызмат кылуу жолунда эмес, өзүнүн мекенчил, улуттук кызыкчылыктары жолунда ишке салышы оңой блот. Буга далил ушул, Иран өзүнүн улуттук кызыкчылыктары талап кылса гана шиаларга же жаффарий мазхабга жардам берет, болбосо жардам бербейт. Эгер, илманийлик анын кызыкчылыктарына кызмат кылса Исламды, шиалыкты жана мазхабды четке ыргытат. Ошондуктан, Иран Ирак режимин жана Сирия режимин колдоп-кубаттоодо. Негизи, бул режимдер илманий жана Америкага көз каранды режимдер. Саудия Арабстанынын чыгыш региондорунда негизинен шиалар жашап жатканы үчүн жана бул региондордо нефть талаалары бар экени үчүн Иран бир нече учурларда ал жерлердеги интифазаларды Саудияны алсыратуу үчүн колдоп-кубаттады. Иран Бахрейнде да ушуга окшогон саясатты ишке салды. Бул болсо, Саудияны Бахрейнге өз күчтөрүн жиберүүгө мажбур кылды...

Эгер, мазхабчылык Ирандын улуттук кызыкчылыктарына тескери келип калса, мазхабга көңүл буруп отурбайт. Мисалы, Азербайжан 1989-жылдын аягында Советтер Союзунун чеңгелинен азат болмокчу болду, адамдар Иран менен биригүү үчүн Иран менен Азербайжан чектешкен чегараларды бузушту. Ошондуктан, 1990-жылдын башында азербайжандар Бакуга кирип келген орус баскынчылары тарабынан кыргын кылынды. Орустар ал жерде өздөрүнө баш ийбеген бир режим пайда болушуна жол бербөө үчүн жана өздөрүнүн эски коммунисттерден турган малайларын бийликке алып келүү үчүн ушул кыргынды ишке ашырышты. Ошондой болсо да Иран Азербайжан калкына бул орус чабуулуна каршы турууда жардам бербеди. Акыйкатта болсо, ал жердеги орустардын зулумунан жана коммунисттердин чеңгелинен азат болмокчу болушкан мусулмандардын акы-укуктары тебеленген эле. Белгилүү болгондой, Азербайжан калкынын чоң бөлүгү Иран расмий мазхабына баш ийген мусулмандар. Ошого карабастан, Иран Азербайжанга армяндар менен каршы турууда да жардам бербеди. Орустар армяндарга 1994-жылы Азербайжандын 20% жерин басып алышында жардам беришти, армяндар миллиондон көз азербайжанды өз жерлеринен көчүп кетүүгө мажбур кылышты. Бул каргашалуу абал дагы эле токтобой келе жатат. Бул да жетпегендей Иран Азербайжан зыянына Армения менен болгон алакаларын дагы да өнүктүрдү! Иран муну менен эле чектелбеди, Ливандагы Мишел Авн агымы, Набих Берри кыймылы жана башка илманий кыймылдар сыяктуу Исламга эч бир тиешеси болбогон агымдарды да колдоп-кубаттады. Акыйкатта болсо, бул агымдар Американы ээрчип жүргөн кыймылдар.

3 – Иран бул региондо ишке ашырган бардык саясий иштер Америка долбоорлоруна ылайык жана шайкеш ишке ашырылды:

а) Мисалы, Ливанда Иран өз мазхабынын тарапкерлеринен өзүнүн хизбин түздү жана аны куралдантты. Натыйжада, бул хизб Ливанда Ливан армиясынан бөлөк бир атайын армияга айланып калды. Ливан режими бул хизбди жана анын куралданышын моюнга алды. Белгилүү болгондой, Ливан режими илманий режим болуп, ал Америка саясатына баш ийет. Ливан режими бул хизбден башка хизбдердин курал көтөрүп жүрүшүнө уруксат бербеди жана башка тан албады. Ливандагы Иран хизби Америкага көз каранды болгон Сирия режимин кудум Иран сыяктуу колдоп-кубаттады. Америка Ливан режими Иран хизбинин Сирияга Башар Асаддын илманий режимин колдоо үчүн аралашуусуна уруксат беришине тоскоолдук кылбады. Тескерисинче, Американын тымызын ыраазылыгы менен болду. Америка бул хизбдин Сирияга Ливан армиясынын тоскоолдугусуз аралашуусуна тымызын ыраазылык берди.

б) Америка Иракты басып алганда каршылыкка туш келди. Америка муну күтпөгөн эле. Ошондуктан, Америка Иранды Иракка – ал жердеги анын мазхабына ээрчигендерге таасир өткөрүп, баскынчыга каршы аракет кылышына жол бербөө үчүн – киргизди. Ирандын Америкага жасаган кызматты ушуну менен гана чектелип калбады, ал өз мазхабынын ээрчүүчүлөрүн каршылык кыймылына каршы тура турган, баскынчыга о.э. бул баскынчы Иракта орноткон режимге мыйзамдуу түс бере турган кимселерге да айлантты. Айрыкча, 2005-жылдан кийин ушундай болду. Ошол жылы Америка Иранды колдоочу партиялар коалициясынын бийликке келишине жол ачып берди. Ибрахим Жаъфарий башчылыгындагы, кийин болсо Маликий башчылыгындагы өкмөт бийлик башына келди. Бул өкмөттөр Америка тарабынан түзүлгөн жана Америкага көз каранды өкмөттөр. Иран колдоп жаткан Маликий өкмөтү баскынчы Америка Ирактан расмий түрдө чыгып кеткенден кийин да Америка тасирин сактап калуу үчүн Америка менен коопсуздук жана стратегиялык келишимдерге кол койду. Бул болсо Америка Ирандын аткарып жаткан ролунан ыраазы экенине далалат кылат. Иран жооптуулары Америкага Иракты басып алышында жана Иракта Америка таасирин бекемдөөнү камсыздоодо жардам беришкенин моюнга алышты. Иран Иракта Америка бул өлкөнү басып алгандан кийин эле өз элчилигин ачты. Жаъфарий шайланышы менен эле ошол убактагы Иран тышкы иштер министри Камал Харразий 2005-жылы Багдадга келди. Акыйкатта болсо, ал убакта баскынчылык чокусуна чыккан эле. Америка да, Иран да баскынчыга каршы алып барылып жаткан каршылык кыймылынын аракеттерин «Иракта терроризмди каралоо» деген шылтоо астында

каралап чыкты. ЖаъфариЙ Иранга барып бир нече чалгындоо маалыматтары менен айырбаштоо келишимдерине, анын катарында, чегара өтүү жолдорун көзөмөлдөө жана коопсуздугун бекемдөө, Басраны Иран электр тармагына байлоо, Басра меен Абадан ортосунда нефть түтүктөрүн жаткырууга тиешелүү эки мамлекет разведкалары ортосундагы кызматташтык келишимдерине кол койду. Иран президенти Нажад болсо 2008-жылдын башында Иракка келди. Анын бул сапары түздөн-түз баскынчынын найзалары астында өттү. Көбүнчө Ахмади Нажад өзүнүн Америкага жана яхудий мамлекетине каршы кеп-сөздөрү менен ызы-чуу көтөрүп келген болсо да, бирок, булар курулай кеп-сөз болуудан ары өтпөдү. Ошол эле учурда, Нажад Иран президенттери арасында Америка сызган сызык бойлоп аракет кылууга эң жакын турган президент болду, муну Нажаддын Америка баскынчылыгы астындагы Иракка жасаган сапарларынан күзөтүү мүмкүн. Нажад президенттик мансабын четтешинен эки апта мурун дагы Иракка барып Америкага көз каранды болгон жана Ирактагы Америка таасирин коргоп келе жаткан Маликий режимин колдоп-кубатташын дагы бир ирет баса белгиледи. Нажад 2010-жылы Америка баскынчылыгы астында эзилип жаткан Афганистанга сапар жасады жана баскынчы Американын кызматкери Карзай режимине колдоо көрсөттү.

в) Иран Яманда да ушундай аракет кылды. Себеби, ал жерде хувсийлер жамаатын өзүнө оодуруп, аларды куралдантты. Хувсийлер англистер малайы Али Салих режимине каршы көтөрүлүштү. Иран Ямандагы Американын башка малайлары – сепаратисттерден турган түштүк илманий кыймылдын жетекчилерин да колдоп келүүдө. Мындан максат Яман түштүгүндө Америкага малай болгон бир илманий режимди пайда кылуу.

г) Ирандын Сирия режими менен болгон алакасына келсек, бул алака эски алака болуп, ал өткөн кылымдын сексенинчи жылдарынын башында жалындаган биринчи интифазадан бери уланып келүүдө. Ошол убакта Иран Сирия режими Сирия калкы болгон мусулмандарды репрессия кылышын колдоп-кубаттады. Мындан Сирия режимин Асад үй-бүлөсү башчылыгындагы бул режимди колдоп жаткан Америка долбоору алкагында сактап калуу көздөлгөн. Акыйкатта болсо, Иран бул режимдин улутчул, баасчы илманий режим экенин, согуш алып барган Саддам режиминин эгизи экенин, Исламга эч кандай алакасы жок экенин, тескерисинче, Ислам жана анын калкына каршы согуш алып барып жаткан режим экенин жакшы билген. Иран бул режимдин Америкага көз каранды экенин абдан жакшы түшүнөт эле. Ошого карабастан, Иран мусулмандардын акы-укуктарын коргободу, тескерисинче, мусулмандарга каршы күрөш алып барды, кылмышкер куфр режимине

жардам берди жана дагы эле ушундай кылып келүүдө. Иран режими Сирия жетекчилиги менен бекем алакаларды сактап келүүдө. Бул алакалар аскерий, экономикалык жана саясий алакаларды өз ичине камтыйт. Иран Асад режимин колдоп-кубаттоо үчүн ага көптөгөн курал-жарактарды жеткирип берди, Сирияда энергия запастары жоктугун эсепке алып бул режимге төмөн бааларда нефть жана газды жеткирип берди. Асад режими кулоого жакын турганда Ирандын Сирия интифазасына аралашуусунда өзгөчө саясий алакаларын күзөтүү мүмкүн. Ошондуктан, эгер Иран Ыңкылап Сакчылары Күчтөрүн, Иран хизби күчтөрүн жана Иранга көз каранды Маликийдин куралдуу топторун жиберүү аркылуу аралашпаганда Башар жана анын режими албетте кулаган болот эле. Кусайр жана Химстеги кыргындар, бүгүн болсо Гута жана башка жайлардагы химиялык кыргындар мына ушул аралашууга күбөлүк берүүчү далилдер.

д) Афганистанда да Иран баскынчы Американы колдоп-кубаттады. Америкага кызмат кылуу үчүн Америка иштеп чыккан конституцияны жана Карзай башчылыгында түзүлгөн өкмөттү колдоп-кубаттады. Америка Талибанды жеңе албаганда Иран мамлекеттин түндүгүндө коопсуздугун камсыздоону өз мойнуна алды. Ошондуктан Иран республикасынын мурунку президенти Рафсанжаний: «Эгер биздин күчтөрүбүз Талибанга каршы согушта жардам бербегенде америкалыктар афган баткагына албетте батышмак», - деген. (Шаркул Авсат гезити, 2002-жыл, 9-февраль). Ирандын мурунку президенти Хатамийдин укуктук жана парламент иштери боюнча орун басары Мухаммад Али Абтахий болсо 2004-жылы 13-январда Эмирликтердин Абу Даби шаарында өткөрүлгөн «Булун жана келечектеги коркунучтар» конференциясында ушуларды айткан: «Эгер, Иран жардам бербегенде Кабул жана Багдад мынчалык оңой кулабайт эле. Биз мунун акысына «сыйлыкка» ээ болдук жана бизди карасанатайлык огуна кошушту!» (Ислам онлайн.нет, 2004-жыл, 13-январь). Президент Ахмади Нажад да дал ушул сөздөрдү БУУ жыйынына катышуу үчүн Нью-Йоркко барганда, 2008-жылы 26-сентябрда «Нью-Йорк таймс» гезити менен болгон маскте айтып мындай деген: «Иран Афганистанда Кошмо Штаттарга жардам колун созду, мунун натыйжасы болсо Америка президенти бизге каршы түздөн-түз аскерий чабуул кылуу жөнүндө коркутууларды жолдоду. Биздин мамлекетибиз Иракка тынчтык жана туруктуулукту орнотууда да Америкага жардам көрсөттү».

4 – Эми, Иран ядролук программасы маселесине келсек, бул маселе көп жылдардан бери бир орундан жыдбай келүүдө. Яхудий мамлекети ушул жылдар аралыгында Европанын колдоп-кубаттоосу жана тукуруусу менен бул программага сокку бериши туурасында көп жолу коркуткан

болсо да, бирок, Америка яхудий мамлекетинин бул коркутуусуна каршы туруп, муну ишке ашырышына тоскоолдук кылды. Америка бүгүнкү күнгө чейин яхудий мамлекетинин бул максатына тоскоолдук кылып келүүдө... Мисалы, Америка башкы штаб башчысы генерал Мартин Демпси 2013-жылы 12-августта ушул максатта яхудий мамлекетине келди. Кувейттин «Куна» маалымат агенттиги 2013-жылы 12-августта яхудий мамлекети армиясынын радиосунун төмөндөгү сөздөрүн келтирди: «Демпсинин бул сапары Америка аскерий аба күчтөрүнүн командачысы Марк Уэлштин Израилге жасаган дал ушуга окшош бир апталык сапарынан бир нече күн кийинкиге туура келүүдө, эки тарап бул сапарда сүйлөшүүлөр табияты жөнүндө сүйлөп берүүдөн бүтүндөй баш тарты, Уэлштин сапары Америка тарабынын талабы менен жашыруун бойдон калды, бул абал региондо кескиндик күчөгөн шартта жана Израилдин Иранга сокку берүү туурасындагы коркунучтары артынан жүз берүүдө». «Куна» маалымат агенттиги ушуларды кошумча кылды: «Талдоочулардын эсептешинче, Америка армиясынын командачысы израилдиктерди Иранга каршы жакынкы келечекте драматикалык чечимдерди кабыл алууну токтотуу зарылдыгына, Хасан Руханий Иран президенти болуп тикеленгенден кийин дипломатияга убакыт берүү зарыл экендигине ишендирүүгө урунуп көрөт». Америка яхудий мамлекети Саддам доорунда (1981-жылы) курулган Ирак ядролук реакторлоруна сокку беришине жол берген. Бирок, Америка яхудий мамлекетин уранды байытуу башталып, байытуу көрсөткүчү 20%га жеткен Ирандын ядролук реакторлоруна сокку берүүдөн тыйды. Бул болсо Иран режимин сактап калуу Америка кызыкчылыктарына кызмат кылышына далалат кылат. Себеби, Иран режими бул региондо Америка кызыкчылыктары үчүн аракет кылууда. Америка Булуң мамлекеттериндеги таасирин бекемдөө үчүн Иран режимин ушул мамлекеттерди коркута турган бир «мокочо» бойдон калтырууну каалайт. Америка бул режимди Исламий дүйнөдөгү өзүнүн таасирин сактап калууга кызмат кылдырууга аракет кылууда.

Бир аз артка кайта турган болсок, ядролук программа боюнча сүйлөшүүлөр 2003-жылы башталгандан бери төмөнкүдөй нукта экенине күбө болобуз: Америка Иран ядролук имараттарына каршы эч кандай иш жүзүндө чаралар колдонбостон жалаң санкцияларды колдонууга жан үрөп Европа Союзунун пландарын жокко чыгарып, яхудий мамлекетинин ачуусун келтирди. Ар сапар сүйлөшүүлөрдө Америка бул маселенин чечими катары кошумча санкцияларды сунуш кылып, ар кандай аскерий иш-чарага каршы турду. Америка «Израилди» тынчтандыруу үчүн бир нече жолу аралашты. Демек, Америка Иран режими кулабай турушун жана ядролук маселе ядролук бомбага ээ болуу

даражасына жетпестен, ошол эле учурда, бул маселе толук чечилбестен тынчсыздануу жарата беришин каалайт. Жогоруда айтып өткөнүбүздөй, Америка бул маселе Булуң мамлекеттерин коркууга салуучу бир «мокочо» болуп кала беришин каалайт. Себеби, ошондо Америка күчтөрү Булунда тура беришине о.э. Америка бул маселеден пайдаланып Түркияда жана Борбордук Европада «Иран ядролук куралына жооп кайтаруу жана андан коргоо» деген шылтоо менен ракетага каршы калкан орнотушуна даяр шылтоо табылат! Кала берсе, бул нерсе коргоо министрлигинин бюджетин көбөйтүүнү актоодо да ыңгайлуу болот.

5 – Эми, Америка менен Иран ортосундагы үстүртөн душмандыкка келсек, муну төмөндөгүдөй түшүнүү мүмкүн:

а) Иранда революциядан мурун жана кийин Америкага каршы чөйрө кескиндешип, коомдук пикири күч алган эле. Коомчулук Американы Иран калкынын башына түшкөн каргашалардан жоопкер деп билип, Американы шахты колдоп-кубаттоодо айыптап, эң чоң шайтан деп атачу. Ошондуктан, Иран акимдери эки тарап ортосунда сүйлөшүүлөр түздөн-түз башталганын жана ошондон кийин дипломатиялык алакалар кайра жолго коюлганын ачык жарыя кыла алышпады. Айрыкча, Америка Хумайний менен Парижде алакалар орноткону, Америка Иран армиясына Хумайний революциясына каршы аралашпоо туурасында басып өткөргөнү... булардын баары сыр болбой калган. Ошондуктан, Иран режимине Америка менен кескиндешүү окуялары керек болуп калды. Себеби, мына ошондо америкалыктар менен диалог столуна олтурууга актоолор табылат эле. Ошондуктан, 1979-жылы 4-октябрдагы Америка элчилигиндегилерди күрөөгө алуу окуясы жана анын артынан Иран менен Америка ортосундагы дипломатиялык алакалардын үзүлүшүнөн көздөлгөн максат Хумайний позициясын күчөтүп, анын каршылаштарына сокку берүү жана эки тарап ортосундагы алакалар акыйкатын жашыруу болгон. Кийинчерээк кээ бир Америка булактары бул окуялар Америка уюштурган бир сахна болгонун айтты. Хасан Бану Садр да ал-Жазира менен болгон сүйлөшүүдө жогорудагы окуяларга ишарат кылып: «Бул окуялар америкалыктар менен келишип, алардын планы негизинде болгон», - деди. Хасан Бану Садр мындан мурун буга Хумайнийди көндүргөнүн да айтып өттү. Эки тарап (т.а. Иран жана Америка) 1981-жылы 20-январда Алжир келишими деп аталган нерсеге кол койду жана бул келишим боюнча күрөөгө алынгандар азат кылынды. Бул окуя Америка президенти Рейган президенттик мансабына отурган күнү жүз берген. Америка эки тарап бири-бирин урматташы, бири-биринин иштерине аралашпоо жана үчүнчү тарапты өкүл кылуу аркылуу эки мамлекет кызыкчылыктарын сактоо милдетин алуу жөнүндөгү келишим иштелип чыккандан кийин

Хумайний башчылыгындагы жаңы режимди тымызын моюнга алды. Ошондон кийин Ирандын тоңдуруп коюлган каражаттарынан жаңы режим талап кылган 12 миллиард доллар кайтарылып берилди.

б) Ирандагы акимдер бул алакаларды кайра жолго коюу үчүн чөйрөнү даярдоого көп убакыттан бери аракет кылып келишти. Муну менен бирге, кудум эки мамлекет ортосундагы бул абалды сактап калуу экөөсүнө пайда бере тургандай эки мамлекет ортосунда жашыруун алакалар жана кызматташтык улана берди, азыр да уланууда. Муну Иран жооптуулары өздөрү маалымдашкан.... Иран тышынан өзүн кудум Америкага душман кылып көрсөтүп, аны менен болуп жаткан мамилелерин жашырууда, Америка колонизаторлук долбоорлору алкагында бара жатканын, мына ушул долбоорлорду ишке ашырууга жардам берүүчү бир фактор болуп калганын жашырууда. Америка да тышынан өзүн кудум Иранга душман кылып, кудум ага каршы аракет кылып жаткандай көрсөтүп европалыктарды жана яхудийлерди тыйып турат, бул региондогу өзүнүн кызыкчылыктарына жетишүү үчүн Америка жана Батыштагы Иранга каршы коомчулукту алдоодо. Республика жарыя кылынгандан кийин мансаптарды ээлеген айрым акимдер ирандыктар тарабынан Америкага малайлыкта айыпталган. Мисалы, республика президенти Бани Садр ушинтип айыпталган. Натыйжада, ал Америка менен алакага каршы турган күчтү агым бар экени үчүн кулатылган. Бирок, республика президенти Рафсанжанийдин Америка менен болгон Иран-гейт жана Иран-контра сыяктуу алакалары ачыкталып калган болсо да ал кулатылбады. Себеби, бул убакка келип тигидей агым жок болуп калган эле. Ошондон бери республиканын бир нече президенттери байма-бай алмашты, аларды кээде реформаторлор жана муътадилдер деп, кээде болсо консерваторлор жана катуу адамдар деп аталды. Бирок, Иран саясатында эч бир өзгөрүү күзөтүлбөдү. Кээде катуу, кээде болсо жумшак кайрылууларына карабастан, эч бир өзгөрүү күзөтүлбөдү. Кескин билдирүүлөр курулай кеп-сөз болуп кала берди, иш жүзүндөгү аракетке айланбады, ошондуктан, бул кескин кайрылуулар менен аракеттер бири-биринен айырмаланган бойдон кала берди. Американын Иранга карата позициясы да өзгөрбөдү. Кээде Иранды «карасанатайлык огу» мамлекеттеринин тизмесине киргизген республикачылар тарабынан айтылган кескин билдирүүлөргө карабастан жана демократтар тарабынан мелүүн билдирүүлөр айтылганына карабастан Америка Иранга каршы эч кандай кескин жана олуттуу кадамдарды таштабады. Ошондуктан, Ирандын жаңы президенти Руханий өкмөттү түзүп: «Бийлик тышкы саясатта коркунучка жол бербөө жана кескиндиктерди жоюу жолун карманат», - деди. (Рейтер, 2013-жыл, 12-август). Руханий «Мухаммад Жавад Зарифти тышкы иштер министри

кызматына тандады, ал Ирандын БУУдагы мурунку өкүлү болуп, Кошмо Штаттарда билим алган, Вашингтон менен Тегеран ортосундагы алакалардын төмөндөшүн жоюуга каратылган жашыруун сүйлөшүүлөрдүн бир нече раундунда негизги катышуучу болгон». (Рейтер, 2013-жыл, 12-август). Руханий шайлангандан кийин дагы да ачык-айкын таризде мындай деди: «Биз Иран менен Кошмо Штаттар ортосунда дагы да кескиндешүү болушун көрүүнү каалабайбыз, бизге даанышмандык ар эки мамлекет келечек жөнүндө көбүрөөк ойлошу керектигин, өтмүштөгү маселелердин чечимдерин табуу үчүн жана ишти кайра оңдоо үчүн диалогго олтуруу зарылдыгын даанышмандык баса белгилөөдө». (Рейтер, 2013-жыл, 17-июнь). Анын бул сөздөрүнө жооп катары Америка президенти Обама мындай деди: «Кошмо Штаттар Ирандын ядролук программасы жаатындагы эл аралык коомчулук тынчсыздануусу менен толук мамиледе боло турган дипломатиялык чечимге жетишүү максатында Иран бийлиги менен түздөн-түз сүйлөшүүлөргө киришүүгө ар дайым даяр». (жогорудагы булак). Бул болсо, Иран Америка менен жашыруун аракет кылуу баскычына чек коюу жана аны менен ачык-ашкере аракет кылуу баскычын баштоо каалоосунда экенин, бирок, бул баскыч Иранды кудум бул региондо таасирдүү мамлекет кылып көрсөтө турган, ошондуктан, аны бул регион маселелеринде шерик кылуу зарыл деп көрсөтө турган башкача көрүнүштө болушун каалап жатканын түшүндүрөт.

6 – Жогоруда айтып өткөндөрүбүзгө ылайык ушул корутундуга келебиз:

Иран режимдин расмий мазхабы катары белгиленген мазхаб маселесине келсек, Иран аны көтөрүп чыга турган бир рисалат жана долбоор катары белгилебеди. Анткени, Иран өз режимин бул мазхаб негизине курган жок, конституциясын ушул мазхаб негизинде иштеп чыкпады, бул конституциянын беренелери бул мазхабдан алынбады, тескерисинче, башкаруу түзүмүнө, тышкы саясатка, армия жана коопсуздук күчтөрүнө тиешелүү негизги беренелер капитализм түзүмүнөн алынган. Ошондуктан, Иран Саудия режимине окшойт. Себеби, Саудия режими да өзүнүн кызыкчылыктарына жетишүү үчүн Хижаз жана Наждда кеңири жайылган ханбалий мазхабынан бир чүмбөт катары пайдаланууда.

Ирандын тышкы саясаты жөнүндө айта турган болсок, бул саясат Американын ушул региондогу о.э. Чоң Ортоңку Чыгыш жана Исламий өлкөлөрдөгү кызыкчылыктарына ылайык келет. Мисалы, Тегеран баскынчы Американын акыркы он жыл же ушуга жакын убакытта Иран жана Афганистанда орношуп алышында Вашингтонго жардам берди. О.э. Иран өзүнүн Ливандагы хизби аркылуу Ливандагы саясий жараянды

түзүп чыкты. Акыркы убактарда Асадды колдоп-кубаттап Американын Сириядагы өкүмдарлыгын сактап калууга жардам берди. Демек, Иран Афганистан, Сирия, Ливан жана Иракта Америка кызыкчылыктарына кызмат кылууга аракет кылууда. Бул региондон тышкары жөнүндө айта турган болсок, Америка Ирандын иш-аракетинен пайдаланып, өзүнүн ракетага каршы калкан программасын таңуулоого жана Булуң кызматташтык кеңеши мамлекеттерин теңдик негизинде болбогон келишимдерге байлап алууга о.э. Булуң мамлекеттерин Ирандан коркутуп миллиард-миллиард долларларга курал-жарак сатып алууга мажбур кылууга жетишти деп айтуу мүмкүн!

Демек, Иран Америка менен бирге аракет кылууда. Ал өзүнүн бул аракетинин маанисин жакшы түшүнөт, өзүнүн чегин да жакшы билет, ошондуктан, бул чектен чыкпайт. Иран Нажад доорунда болгондой алдап адаштыруу же акыйкатты жашыруу максатында кескин кайрылууларды билдирсе да, бирок, Америка сызып койгон чектен чыкпайт. Нажад доорунда Иран Афганистанда, Ирак жана Сирияда Америкага чоң кызмат кылганы күзөтүлдү. Ошондуктан, Америка Иран режимин өзүнүн кызыкчылыктарына чоң кызмат кыла турган кызматкер деп билет. Ушул себептен улам, Америкадагы чечим чыгаруучу чөйрөлөр бул режимди өзгөртүүнү талап кылуучу себеп бар деп билишпейт. Муну 2008-жылы 12-декабрда Роберт Гейтс Америка менен Иран ортосундагы алакаларга, бул алакалар кайсыл негизде болушу керектигине багышталган Бахрейнде өткөрүлгөн эл аралык коопсуздук конференциясында мындай деп ачык айткан: «Ирандагы режимди өзгөртүүгө эч ким аракет кылып жаткан жок... Биз үчүн маанилүүсү, саясаттар жана иш жүргүзүүлөрдө өзгөрүү болушу, ошондо Иран туруксуздук жана зомбулук булагы болуунун ордуна региондогу мамлекеттердин жакшы кошунасына айланат».

16-шаввал, 1434-х.

21-август, 2013-м.

Иран ядролук программасы жөнүндөгү келишим

Суроо: 2013-жылы 24-ноябрда Иран менен «5+1» тобу ортосунда ядролук программа жөнүндөгү келишимге кол коюлгандан тартып бул келишим туурасында байма-бай эл аралык жана регионалдык позициялар билдирилди, саясий билдирүүлөр берилди. Бул позициялар жана билдирүүлөрдө аралаш жана бири-бирине тескери көз караштар көрүнүп турат... Мисалы, Иран бул окуяны өзү үчүн бир жеңиш жана уранды байытуу укугу эл аралык майданда моюнга алынды деп эсептеп жаткан болсо, Америка бул келишимде Ирандын уранды байытуу укугу моюнга алынганын четке кагууда жана бул келишим яхудий мамлекетинин коопсуздугун дагы да көбүрөөк бекемдешин о.э. Ирандын ядролук мамлекетке айланышына жол бербөөгө алып келишин айтууда. Яхудий мамлекети болсо бул келишимди жаман жана бир тарыхый каталык деп эсептөөдө... Бул нерсе ушул келишимдин акыйкатын аңдап билишимде – башкаларда да болсо керек – баш аламандыкты жаратты... Ошондуктан, суроо төмөндөгүдөй: бул келишимдин акыйкаты кандай жана ага карата билдирилген позициялар эмнени түшүндүрөт? Бул келишимдин Ирандын региондогу ролуна, мисалы Сирияда болуп жаткан окуялар сыяктуу жараяндарга алакасы барбы? Обама эмне себептен бул келишимди макулдоо жана коргоодо мынчалык кызуу аракет кылып жатат? Мен, ал тургай, саясатчылардын биринин «Обама бул келишимге Ирандан көрө көбүрөөк кызыкдар көрүнөт» деп айтканын уктым. Ушуларды ачыктап берсеңиз. Аллах сизди жакшылык менен сыйласын.

Жооп: оболу, бул келишимде жетишилген нерселерди түрдүү маалымат каражаттарында басылып чыккан маалыматтар боюнча карап чыгабыз:

1 – Ирандын бул келишим боюнча алган милдеттери:

а) Иран уранды 5%дан ашкан даражада байытууну токтотуу жана бул көрсөткүчтөн аша турган даражада байытуу үчүн зарыл болгон техникалык элементтерди бузуу милдетин алды. Иран өзүнүн 20% байытылган уран запасын 5%дан төмөн даражага чейин азайтуу же аны башка эч кандай байытуу процессине ылайык келбей турган түргө өзгөртүү милдетин алды... Иран өзүнүн уран запасын көбөйтүүгө тиешелүү ар кандай алга жылууну 3,5% көрсөткүчтө токтотуу милдетин да алды. Мында ушул келишимде айтылган алты айдын аягында бул көлөм башталышындагы даражадан ашпайт жана уранды 3,5%да байытуудан ашыкча боло турган ар кандай көлөм оксидге айлантылат.

б) Иран ар кандай байытууну илгерилетип күчөтүүнү токтотуу, ар кандай түрдөгү кошумча центрифугаларды орнотпоо жана уранды байытуу үчүн жаңы муундагы ар кандай центрифугаларды орнотпоо

жана колдонбоо милдетин алды. Натанзда орнотулган центрифугалардын жарымын жана Фордодо орнотулган центрифугалардын төрттөн үчүн иштен чыгаруу милдетин алды. Ошондо, уранды байытууда бул центрифугалардан пайдалануу мүмкүн болбой калат. Иран центрифугаларды иштеп чыгарууну кыскартып, зарыл болгон техникалык жабдууларга чектелүү милдетин да алды, колдон чыгарып зыян көрө турган техникалык жабдуулардын ордун толтуруу үчүн зарыл болгон техникалык жабдууларга гана чектеле турган болду. Натыйжада, Иран алты ай ичинде кошумча центрифугаларды сактап туруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болбой калат.

в) Иран Арак реакторун ишке түшүрбөө, плутонийди бөлүп алуудагы өнүгүүнү токтотуу, ал үчүн ар кандай кошумча компоненттерди түзбөө, ага эч кандай жанылгы же оор сууну өткөрбөө милдеттерин алды. Келишимде колдонулуп бүткөн жанылгыдан плутонийди бөлүп алууга тыюу салуу, узак убакыт ичинде Арак реактору жөнүндө зарыл маалыматтарды берүү да көрсөтүлгөн. Бул болсо, ушул реактор жөнүндө мурун мүмкүн болбогон маанилүү жана кеңири маалыматтарды алуу мүмкүнчүлүгүн берет.

г) Инспекторлордун Арак реакторуна кириши үчүн дагы да көбүрөөк мүмкүнчүлүктөрдү берүү, Ирандын Эл аралык атом агенттиги менен түзгөн кепилдиктерди берүү келишиминин кошумча протоколу боюнча талап кылынган маанилүү маалыматтарды берүү. Иран Атом агенттиги инспекторлорунун «Натанз» жана «Фордо» реакторуна дээрлик ар күнү киришине уруксат берүү милдетин да алды, бул инспекторлор ушул эки реактордо байытуу жөнүндөгү нерселер туурасында толук көзөмөлдөө камераларын карап чыгышына уруксат берилет... Иран Эл аралык атом агенттиги центрифугалар менен таанышып чыгышына, уран кендерине жана уранды кайра иштетүү станцияларына киришине жол берүү милдетин да алды.

д) Иран келишимдин аткарылышы көзөмөлдөнүшү үчүн жана жаралышы мүмкүн болгон ар кандай проблеманы чечүү үчүн «5+1» мамлекеттери менен бирге комитет түзүү милдетин да алды. Бул комитет Ирандын ядролук программасы жөнүндөгү мурунку жана азыркы тынчсызданууларды, алардын катарында, Иран программасынын божомолдогу аскерий көлөмүнө жана Ирандын Парчиндеги аскерий объектидеги иш-аракети жөнүндөгү кабатырларды жөнгө салууда кызматташтык кылууга да аракет кылат.

2 – Ирандын ушул келишим боюнча жетишкен нерселери:

а) Иран тышкы иштер министри Мухаммад Жавад Зариф анын мамлекети уранды байытууну алты ай мөөнөткө 20% даражага чейин токтотуп турушун, ушуну менен бирге байытуу программасынын башка

бөлүктөрүндө иш улантылышын билдирди. Министр ири күчтөр алты ай ичинде кошумча санкцияларды колдонбоо милдетин алганын, Ирандын нефть-химия жана автомашина өнөр-жайларына, баалуу металлдар соодасы жана камсыздандыруу тармактарына каршы киргизилген санкциялардан тышкары, нефтини сатууга тыюу салуу тармагындагы айрым санкциялар да токтотулушун көрсөтүп өттү.

б) Рейтер агенттиги 2013-жылы 24-ноябрда ачыктаган кабарга ылайык, Ак үй бул убактылуу келишим жөнүндө тараткан документте көрсөтүлүшүнчө, Иранга каршы колдонулган санкциялар ядролук программанын айрым тараптары токтотулушунун акысына жеңилдештирилет. Документте Иран автомашина өнөр жайына жана Иран нефть-химия экспортуна карата колдонулган айрым санкцияларды токтотуу менен Иран алтын жана баалуу металлдар соодасынан 1,5 миллиард долларга жете турган кирешелерге ээ болушу мүмкүндүгү көрсөтүлгөн. О.э. Иран нефтисин азыркы абдан төмөн даражасында көбүрөөк сатып алууга уруксат берилет жана эгер Иран өз милдеттерин аткара турган болсо, нефтини 4,2 миллиард долларга сатууга уруксат берилет. Ак үйдүн баса белгилешинче, бул келишим Иранга каршы колдонулган санкцияларды соода айырбаштоо формасында 7 миллиард долларга жеңилдештирет.

в) Женевадагы сүйлөшүүлөрдө катышкан делегаттардын айтымында, бул келишим Тегеранга каршы киргизилген санкцияларды соода көрүнүшүндө 7 миллиард долларга жеңилдетүү акысына Иран ядролук программасынын кыскартылышын талап кылат.

3 – Иран муну ийгилик деп кабылдады. Иран алий муршиди (жогорку лидери) Али Хаманай бул келишимди мактап мындай деди: «Ядролук сүйлөшүүлөрдө катышкан топко бул утуш үчүн ыраазычылык билдирүү керек, бул ийгиликтин себеби Аллахтын колдоосуна, дуба жана калктын колдоп-кубаттоосуна да барып такалат». (Иран «Фарс» агенттиги – 2013-жыл, 25-ноябрь). Руханий 2013-жылы 26-ноябрь Иран телевидениесине интервью берип Иран укуктарынан бир бөлүгү болгон уран байытуу укугу сакталып кала беришин айтты. Ал кошумчалап: «Уранды байытуу бүгүн уланууда жана эртең да уланат, ал эч качан токтоп калбайт, анткени, бул, кызыл сызык», - деди. Ошол интервьюда Иран президенти өз мамлекетинин ядролук программасы туурасында толук бир келишимге жетишүүгө үмүтү бар экенин билдирди. Ал бул жаатта алыс жолду басып өтүүгө туура келишин, бул жолду калктын көмөгү жана колдоп-кубаттоосу менен гана басып өтүү мүмкүн экенин айтты. Иран тышкы иштер министри Мухаммад Жавад 2013-жылы 25-ноябрда интервью берип өзүнүн мамлекети уранды байытууну

улантышын айтып, Тегеран бул жаатта америкалыктар менен сүйлөшүүлөрдү алып барышын кошумчалады.

4 – Бул, чынында эле ийгиликпи? Бул келишимдин шарттарын күзөткөн адам Иран өзүнүн ядролук программасы жаатында чоң жан берүүлөргө барганын жана байытууну токтотуп, 20% байытылган уранды 5%дан да төмөн даражага түшүрүү же аны мурунку абалында калтырбай турган көрүнүшкө айлантуу жөнүндөгү Батыштын каалоосун кабыл алганын көрөт. Иран 5%дан ашык байытпоо жана оор сууларды иштеп чыгара турган реакторлордо иштерин улантпоо милдетин, ядролук курал-жарактар өнөр жайы үчүн зарыл болгон плутонийди иштеп чыгарбоо милдетин, жаңы центрифугаларды орнотпоо милдетин, ядролук объектилер ар дайым эл аралык көзөмөл астында болушу үчүн инспекторлорго ар күнү эшиктерди ачып коюу жана жасалган бардык иштердин тасмаларын жеткирип туруу милдетин алды... Ошондой болгон соң, муну кантип ийгилик деп эсептөө мүмкүн?! Иран жооптуулары бул келишимди ийгилик жана чоң жеңиш деп эсептеши Ирандын жан берүүлөрүн жана Америкага көз каранды экенин жашыруудан башка нерсе эмес. Мындан аларга каршы чыга турган ар кандай үндү бууп, Америка менен ачык-ашкере алакалар орнотууга чөйрө даярдоо көздөлгөн.

Ирандын бул жан берүүлөрү анын көз карандысыз суверенитетке ээ экендиги жана көз карандысыздыгы урматталып жатканы жөнүндө жар салып сөздөрүнө тескери. Болбосо, кантип буга жол бериши мүмкүн? Кантип, өзүн ар дайым көзөмөл астына коюшу мүмкүн? Дал ушундай абал Саддам доорунда Иракта да болгон. Ошондо массалык кыргын куралдарын издөө үчүн баскынчы Американын зомбулугу менен Ирак өзүнүн объектилерин күндөлүк көзөмөл астына койгон! Азыр болсо Иран менен да дал ушул абал жүз берип жатат. Иран муну менен өзүнүн ядролук кубатынын өнүгүшүнө тоскоолдук коюуда. Айрыкча, Иран яхудий мамлекети өз кубатын тынымсыз өнүктүрүп жатканын билип туруп ушундай кадам таштаган соң, өзүнүн кубатынын өнүгүшүнө тоскоолдук койгон болот... Туура ой жүгүрткөн ар бир адам бул нерселер ийгилик эместигин, мамлекет уран байытууну 20%га жеткиргенден кийин 3,5% - 5% байытууга кайтышы жана 20% байытылган уранды жок кылууга аракет кылышы таптакыр ийгилик эместигин жакшы түшүнөт. Бул таптакыр ийгилик эмес. Тескерисинче, ал Америка Иран менен биргеликте саясат кулуарларында пландаштырган бир иш. Андан Америка-Иран алакаларын көмүскөдөн ачыкка чыгаруу көздөлгөн. Себеби, мына ошондо Иран өзүнө сызып берилген ролду бул региондо эч кандай санкцияларсыз беймарал аткарат... Көптөгөн адамдар Иран Америкага малайлык кылып жатканын түшүнүп калды. Айрыкча, Сирия

окуяларынан кийин бул нерсе ачык-айкын болуп калды. Түпкүлүгүндө, бул малайлык республика жарыя кылынган күндөн башталган. Бирок, Иран менен Америка ортосундагы кызматташтык бардык маселелерде, айрыкча Ирак жана Афганистан темасында жашыруун болду. Муну Ирандын мурунку жооптуулары да моюнга алган.

Азыркы тышкы иштер министри Жавад Зариф 2001-жылы Ирандын Америкадагы дипломатиялык өкүлү болгон. Ошол убакта ал өз өкмөтүнөн Америка Афганистанды басып алышында Америка менен кызматташтык кылууну талап кылган. Ошондуктан, аны айрым ирандыктар Америка малайы деп айыпташкан. Азыр болсо, Иран Америка менен мамиле кылууда ачык-ашкере жолду карманып, Америка пландарын ачык-ашкере аткармакчы болуп жатат, Америка колдоп-кубаттаган бир регионалдык ролду алууну каалап жатат. Америка өзүнө көз каранды Сирия режиминин курамын сактап кала турган дагы бир малайын тапканга чейин Ирандын Башар Асад режимин колдоп-кубаттоодогу алкыштады.

5 – Кол коюлган бул келишимдин артында Америка турат. Америка 2013-жылы 24-ноябрда бул келишим жарыя кылынышынан бир нече ай мурун Ирандагы бийлик менен жашыруун жолугушуу өткөргөн. Себеби, Америка Европанын Америка-Иран келишимине тоскоолдук коюуну каалап жатканын жакшы түшүнөт. Ошондуктан, бул келишим европалыктар андан кабардар болушунан мурун «бышырып» даярдап алынды. Мисалы, Франциянын «Le Monde» гезити 2013-жылы 24-ноябрда: «Ири Америка жана Иран жооптуулары бир нече ай ичинде эки жактуу жашыруун сүйлөшүүлөрдү алып барышты, бул сүйлөшүүлөр Ирандын ядролук программасы боюнча 2013-жылы 24-ноябрда жетишилген принципиялдуу келишимде маанилүү роль ойноду», деген кабарды таратты. Гезит бул кабарды «Ассошиэйтед Пресс» агенттиги Америка жооптууларына таянып жазган маалыматтарга ылайык таратты. «Ассошиэйтед Пресс» агенттиги АКШ жашыруун жолугушууларды өткөргөнүн сегиз өткөндөн кийин т.а. 2013-жылы сентябрдын аягында Обама Руханий менен байланышкандан кийин союздаштарына, «5+1» тобундагы башка мүчөлөргө жана «Израилге» кабардар кылганын баса белгилейт. Француз гезитинин жазышынча, бул жолугушуулар Амманда өткөрүлгөн... Америка жетекчилигиндеги үч жооптуунун «Ассошиэйтед Пресс» агенттигине баса белгилешинче, мына ушул жашыруун сүйлөшүүлөр Ирандын ядролук программасы боюнча Женевада ишемби күнү жетишилген бул келишимдин негиздерин түзгөн.

6 – Ошондуктан, Обама бул келишимдин түзүлүшүнө этибарды тарта турган таризде көңүл бурду. Жада калса, ал Конгресстеги ар кандай каршылыкка каршы туруп, яхудий мамлекетин бул келишим алардын

коопсуздугун коргойт деп тынчтандырып, анын түзүлүшүн тездештире турган болду. Булардын бардыгы анын кеп-сөздөрүнөн анык көрүнүп турат:

Обама Иран менен ачык-ашкере жакындашуу саясатын актап мындай деди: «Дипломатия каршысында эшикти жаап коё албайбыз, дүйнө проблемаларын тынч жол менен чечүүнү ыктымалдан алыс санай албайбыз». Ал дагы мындай деди: «Иран бул учурдан пайдаланып эл аралык коомчулукка кошулууга чечим кылса узак жылдардан бери мамлекеттерибиз ортосунда келе жаткан күмөндөргө чек коюуну башташыбыз мүмкүн». (Ал-Жазира – 2013-жыл, 26-ноябрь). Обама бул келишим жөнүндө сүйлөп мындай деди: «Иран менен биргеликте алып барган бул ишибиз алдыга жылуу жана мансабымды ээлегенимден бери эң маанилүү иш болуп эсептелет... Бүгүнкү жарыя болсо чоң ийгиликке жетишүүгө карай ташталган биринчи кадам гана». (Эн-би-си ньюс, Дүйнөлүк кабарлар – 2013-жыл, 23-ноябрь). Обама 2013-жылы, 25-ноябрда Сан-Францискодогу бир акцияда төмөндөгүлөрдү айтты: «Чоң коркунучтар дале сакталып турат, бирок, дипломатиялык вариантка каршы тура албайбыз, дүйнө кабылып жаткан проблемаларды дипломатиялык жол менен чечүүнү божомолдон алыс деп эсептейбиз». Ал минтип кошумчалады: «Дипломатия каршысында эшикти жаап коё албайбыз, дүйнө проблемаларын тынч жол менен чечүүнү ыктымалдан алыс деп эсептей албайбыз». Ал «келерки айларда Иран ядролук программасы коркунучун толук чечүү максатында дипломатиялык аракеттерди улантууга» ишарат кылды... Обама 2013-жылы 24-ноябрда бул келишим Иран ядролук программасы маселесин толук чечүүгө карай бир маанилүү кадам эсептелишин айтып: «Бул келишим Тегеранга ядролук бомбаны иштеп чыгуу жолун жаап коёт», - деди. Обама өзүнүн мамлекети, эгер Иран алты ай ичинде келишим шарттарын аткарбай турган болсо Иранга каршы санкцияларды жеңилдетүүнү токтотуп коюшун да айтты.

Керри да бул келишим Ирандын ядролук курал-жаракка карай умтулушун орчундатышын айтты. Ал он жылдан бери токтобой келе жаткан ядролук проблема туурасында тартышууну жараткан көптөгөн маселелердин бири жөнүндө сүйлөп, бул келишим Ирандын уранды байытуудагы «укугун» таптакыр кепилдебешин айтты. Ал яхудий мамлекетин тынчтандыруу үчүн минтип кошумчалады: «Бул келишим дүйнөнү дагы да тынч, Израиль жана региондогу шериктерибиздин коопсуздугун дагы да көбүрөөк камсыздайт». (АФП – 2013-жыл, 24-ноябрь).

Ак үй Конгресстин яхудий лоббисине жан тарткан мүчөлөрүнүн таасирине каршы туруу үчүн тездик менен аракетке киришти. Мисалы,

Ак үй «оор салмактуу» Скоукрофт жана Бзежинскийден мындай чараларды токтотуу үчүн конгресске басым өткөрүүнү талап кылды. Натыйжада, бул экөөсү өздөрү жолдогон катта сенаттагы көпчүлүк фракция лидери Гарри Ридден Иран менен алып барылып жаткан сүйлөшүүнү – Америка улуттук кызыкчылыктары бар болгону үчүн – колдоп-кубаттоону талап кылышты. Ошол катта төмөндөгүлөр жазылган: «... Бул сүйлөшүү Кошмо Штаттар, Израиль жана региондогу башка шериктерибиздин улуттук коопсуздугун бекемдейт». Катта Иранга каршы жаңы санкцияларды колдонуу акыбетинен эскертилип мындай делген: «Азыр, ушул мурун болуп көрбөгөн сүйлөшүүлөр шартында кошумча санкцияларды колдонуу ирандыктарга Кошмо Штаттар Ирандагы азыркы бийлик менен эч кандай келишим түзүүгө даяр эмес, деп баса белгилөөнү түшүндүрөт». Катта дагы мындай делген: «Биз бардык америкалыктарды жана Конгрессти Иран менен алып барылып жаткан кыйын сүйлөшүүлөрдө президент менен бирге бекем турууга чакырабыз». (Скоукрофт, Бзежинский... «Стратегиялык сакафат онлайн фонду» – 2013-жыл, 20-ноябрь). Булардын баарынан Америка бул маселе кудум өзүнүн тагдырий маселесиндей иш жүргүзгөнү анык көрүнүп турат!

7 – Европа бул келишимге тоскоол болууга урунушу, кийин ага ыраазылык беришине келсек, Америка Европанын Америка-Иран келишимин каалабашын жакшы түшүнгөн. Себеби, Иран Америкага малай экенин Европа жакшы билет. Санкцияларды жеңилдетүү болсо Америка Иранга дагы бир ролду сызып берип жатканын түшүндүрөт. Иран Американын региондогу кызыкчылыктарына кызмат кылуу үчүн ушул ролду аткарат. Бул болсо, Ирандан чектөөлөрдү алып таштоону талап кылат, себеби, Иран мына ошондо беймарал, оңой аракет кыла турган болот. Ошондуктан, Франция 2013-жылы 15-октябрда өткөрүлгөн биринчи раундда келишимди чаташтырууга урунду, Британия болсо адаттагыдай парда артынан аракет жасады. Бирок, Америка бул келишимди түзүүгө олуттуу аракет кылды, натыйжада, Европа ыраазылык берүүгө мажбур болду.

Ошентип, европалыктар бул келишимге тоскоолдук коё алышпады. Себеби, алар Америка бул келишимдин «пайдубалын» эбак эле тургузганын, «устундарын» тикелеп, «кыштарын» даярдап үлгүргөнүн түшүнүп жетти... Ошондуктан, ага ыраазылык беришти. Алар бул келишимден эл аралык майданда пайдаланып калмакчы экендиги көрүнүп турат, айрыкча, бул келишим Ирандын ядролук курал иштеп чыгарууга карай умтулушуна чынында да чек койгон соң, алар бул келишимден пайдаланып калышмакчы. Себеби, бул келишим Иранга уранды 3,5% - 5%дан ашык байытууга тыюу салат. Ирандын аракет

кылып 20% байыткан ураны жок кылынат. Ядролук реакторлор болсо ар күнү көзөмөл астында болот. Ошондуктан, Британия тышкы иштер министри Уильям Хейг 2013-жылы 24-ноябрда өзүнүн твиттердеги бетинде бул келишимди мактап мындай деди: «Бул келишим маанилүү бир иш-чара болду, ал Иран менен боло турган биринчи маанилүү жана кызыктыруучу баскычты чагылдырат жана ирандын ядролук программасы боюнча иштерди алты айга чейин тоңдуруп коёт, анын айрым бөлүктөрүн мурунку баскычтарына кайтарат». Франция президенти Франсуа Олланд бул келишимге мындай баа берди: «Ал Батыштын Иран менен нормалдуу алакалар орнотушуна карай туура жолду кармануудагы маанилүү бир кадам болуп эсептелет жана бул келишим Франциянын уран запастары, аны байытуу, жаңы объектилерди ишке түшүрүүнү токтотуу жана эл аралык көзөмөл тармагында койгон талаптарын урматтайт». (АФП – 2013-жыл, 24-ноябрь).

8 – Эми, яхудий мамлекетинин позициясы калды... Яхудий мамлекетинин бул келишимди жаман деп эсептеген позициясы жаңылык да, таң кала турган нерсе да эмес. Себеби, Палестинаны басып алган бул баскынчы мамлекет пайда болгондон тартып өзү үчүн бир саясатты белгилеп пландаштырып койгон. «Израиль» бул региондо ядролук кубат гана эмес, ал тургай, ар кандай таасирдүү материалдык кубаттын пайда болушуна каршы туруу саясаты. Яхудий мамлекети мындай кубат Иран сыяктуу ири мамлекетте гана эмес, жада калса, бир кичине мамлекетте пайда болушуна да каршы турат. Мисалы, яхудий мамлекети Иорданияны куралдантууга каршылык кылат. Негизи, ал Иорданияны өзүнүн стратегиялык шериги деп эсептейт. Бирок, ошого карабастан аны куралдантууга каршы турат! Ливандын «Ахбар» агенттиги 2006-жылы 13-мартта «Викиликстин» (WikiLeaks) бир документин таратты. Ошол документте элчи Ричард Жонс яхудий мамлекети Америкадан 2006-жылы февралда региондогу мамлекеттердин курал-жарактарын чектөөгө карата жасаган талаптары жөнүндө сөз кылынган. Анда Иордания жөнүндө мындай делген: «... Иброний (яхудий) мамлекет Иорданияны «стратегиялык шерик» деп билет... Ошого карабастан, географиялык жакындыкты жана ыктымал тутулуп жаткан стратегиялык өзгөрүүлөрдү этибарга алып Израиль өзүнүн армиясы менен Иордания армиясы ортосунда сыпатта айырманын азайышын көтөрө албайт, Израиль Иорданиянын «Сам» ракеталары же Израилдин аба мейкиндигин бүтүндөй курчап ала турган башка ар кандай системалар менен куралдануу коркунучуна чыдап тура албайт...». Яхудий мамлекетинин региондогу кичине жана чоң мамлекеттерге карата алып барган саясаты мына ушундай. Жада калса, «Израиль» Палестина администрациясы менен бул администрация үчүн бир мамлекетче куруу туурасында алып

барып жаткан сүйлөшүүлөрдө, эгер, бул мамлекетче жарала турган болсо, ал куралсыз болушун да шарт кылууда... Ошондуктан, яхудий мамлекети Ирандын тынч ядролук мамлекет болушуна да, аскерий ядролук мамлекет даражасына жетишине да карап тура албайт, Ирандагы, региондогу ар кандай мамлекеттеги тынч максаттарда болсун, башка максаттарда болсун, ар кандай ядролук кубатты жок кылууну жана бул кубатта ал алдыңкылардан болууну каалайт. Ошондуктан, яхудий мамлекети Саддам доорунда Ирактын ядролук объектилерине Американын «жашыл жарык» бериши менен чабуул кылды. Яхудий мамлекети Ирандагы ядролук объектилерге да чабуул кылууга көп жолу даярданды жана Америка аны мындан тыйып келди... Ошондуктан, Шам тогуту химиялык куралдарды жок кылууга макулдук бергенде яхудий мамлекетинин кубанычы койнуна батпай калганын көрдүк...

Яхудий мамлекети эч кандай кубатка ээ эместигин, анын кубаты:

«إِلَّا يَحْبِلُ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٌ مِّنَ النَّاسِ»

«Аллахтын жана адамдардын арканы менен гана болушун» [3:112]

жакшы билет. Алар Аллахтын арканын эбак эле үзүп коюшкан... Ал эми, адамдар арканы яхудий мамлекети пайда болгондон тартып Британия тарабынан созулду, Франция аны азыктандырды жана Америка аны кучагына алды. Муну менен яхудий мамлекети өзүнүн саясатында Америкага жабышып калды. Ушуга ылайык, яхудий мамлекетинин алдыдагы алты ай ичинде Иранга азыркы убактылуу келишимде коюлган чектөөлөрдөн да көбүрөөк чектөөлөр коюлушун кепилдеген келишимди жолго коюу максатында Америкадагы яхудий лоббисине таасир өткөрүү үчүн болгон күчүн жумшоосу күтүлөт... Бирок, бардык абалдарда да Америка өзүнүн кызыкчылыктарын яхудий мамлекетинен үстөм коёт. Ал тургай, Америка яхудий мамлекетинин коопсуздугун белгилейт жана бул мамлекет өз коопсуздугун Америкага жүктөй албайт. Айрыкча, Обама азыр акыркы шайланган доорунда турган соң, демек, яхудий лоббисинин ага карата таасири бир далай азыраак болот.

Ошону менен бирге, яхудий мамлекети өзүнүн тирүү калышы Американын жардамына байланыштуу деп билет. Себеби, Америка регион мамлекеттерин ядролук куралдануудан тыйып, яхудий мамлекетинин болсо аскерий ядролук өнөр жайга ээ болушуна жол ачып келүүдө. Азыркы келишим да яхудий мамлекетин тынчтандыруучу айрым нерселерди өз ичине камтыган. Мисалы, «Израиль» разведка министри Ювал Штайниц яхудий «2» радиосуна интервью берип мындай деди: «Ири мамлекеттер акыркы сааттарда бул келишимге оңдоп түзөтүүлөр киргизилгенде Израилдин каалоосуна ылайык шарттар коюлушун катуу талап кылышты». Яхудий мамлекети келишимге

кошумча шарттар жана санкцияларды киргизип алуу үмүтүндө Америкага таасир өткөрүү урунат. «Израиль» финансы министри 2013-жылы 24-ноябрда «Израиль» армиясынын радиосуна берген интервьюда мындай деди: «Израиль алты айдан кийин жакшыраак акыркы келишимге жетишүү үчүн Кошмо Штаттар жана дүйнөдөгү башка күчтөр менен кызматташтык кылышы зарыл». Ал минтип кошумчалады: «Бул келишим жаман болсо да, бирок, биз америкалыктар жана башкалар менен кызматташтыкта иш алып барышыбыз керек, ошондо акыркы келишимге Иран ядролук долбоорун бүтүндөй жок кылуу киргизилет». Булардын баарынан айкын болгондой, яхудий мамлекети Американын колдоосу менен региондо ядролук куралга жеке өзү ээлик кылууну, региондогу башка ар кандай мамлекетти ар кандай өнүккөн кубатка ээ болуудан эле эмес, жада калса, бул мамлекеттерди ядролук энергия иштеп чыгаруудагы ар кандай илимий теориялык мүмкүнчүлүктөргө ээ болуудан да тыйып коюуну каалоодо... Мусулман өлкөлөрүндөгү режимдердин саткындыгы өкүнтөт. Бул мамлекеттер ядролук куралга ээ болуу жөнүндө талкуу кылуу тиякта турсун, ал тургай, тынч максаттарда да ядролук энергия иштеп чыгаруу жөнүндө илимий талкуу кылуудан да коркот. Яхудий мамлекети ядролук куралдарды жашыруун эмес, ачык-ашкере иштеп чыгарып жатат, чыгарып эле калбастан, региондо бул нерсеге аракет кылган мамлекетке каршы чыгууда.

Ошондуктан, яхудий мамлекетинин премьер-министри Нетаньяхунун: «Бул келишим – тарыхый ката жана Иранга каалаган нерсесин: санкциялардын бир бөлүгүн алып таштоо жана ядролук программасынан негизги бөлүгүн сактап калуу мүмкүнчүлүгүн берген жаман келишим» (АФП – 2013-жыл, 24-ноябрь) деген сөзүн жогоруда «яхудий мамлекети бул региондо өзүнөн башка бирер салмактуу кубат болушун каалабайт жана ал Ирандын ядролук кубатын бүтүндөй жок кылууну каалайт» деп айтылган мазмунда түшүнсө болот.

9 – Белгилүү болгондой, Ирандын ядролук программасы бир нече жылдардан бери талкууланып келе келе жаткан. Америка азыр эмне үчүн бул келишимдин түзүлүшүнө мынчалык кызыкдар болуп калды? Эмнеге Обама азыркы учурга келип Ирандын ядролук программасы боюнча келишим түзүүгө болуп көрбөгөндөй аракет кылууда? Жада калса, ал: «Иран менен биргеликте алып барган ишибиз мансабымды ээлегенимден берки эң маанилүү жана сезилерлик өнүгүү болуп эсептелет», дегенге чейин барды. Мунун жообу мындай: акыркы үч жыл ичинде региондо жаңы шарттар пайда болду. Бул жаңы шарт – Сирияда Халифалык аты менен кеңири жайылган коомдук пикир чөйрөсү. Бул жаңы абал «араб жазы» козголоңдорунда күзөтүлбөгөн. Себеби, «араб жазы» козголоңдору өз-өзүнөн башталган болсо да, бирок, алардагы ураандар

илманийликке жакын болду же илманийлик менен «америкача муътадил ислам» деген нерсенин аралашмасы болду! Мунун акыбетинде Америка жана Батыш бул козголоңдорго кирип алууга жана аларды багыттоого жетишти... Ал эми, Сириядагы аракеттенүүлөрдө исламий туйгулар үстөм болду. Бул туйгулардан көбү «Үммөт дагы Халифалык болушун каалайт» деп айтылып жаткан туура исламий пикирлер жана түшүнүктөр менен шайкеш келди... Сириядагы барган сайын күчөп бара жаткан бул исламий чөйрө Батышты, өзгөчө Американы дагы да кыйын абалга салып койду. Анткени, бул колонизаторлор Халифалык кандай улуу жана кубаттуу экенин абдан жакшы билишет, Халифалык жүзөгө келе турган болсо башка күчтөр – жок болуп кетишпесе – арзыбас болуп калышын өтө жакшы билишет... Кала берсе, бул жерде колонизаторлорду дагы да кыйын абалга салып жаткан дагы бир фактор бар. Ал да болсо, Америка кризистерге батып жатканы. Бул абал Американын Сириядагы убакыт өткөн сайын өсүп жактан исламий чөйрөнү жок кылууга болгон түздөнтүз таасир күчүн күчсүздөнтөт. Ошондуктан, Америка бул региондо жардам бере турган дагы бир саткынды издөөдө, бул саткындар ушул улуу исламий чөйрөгө каршы турууда Американын алдыңкы фронту болушат.

Американын ичиндеги кризиске келсек, Америка дале кыйналып жаткан экономикалык кризиске кошумча демократтар жана республикачылар бардык негизги маселелерде бири-бири менен келише албай жатышат. Натыйжада, жергиликтүү партиялык саясат Америка улуттук кызыкчылыгынын ордун ээлеп алды жана адамдар иштерин башкаруудан да маанилүү нерсеге айланды. Бир канча күзөтүүчүлөр «бул эки негизги партиянын ортосундагы карыз потологун көтөрүү жана Обаманын саламаттыкты сактоого тиешелүү долбоору боюнча келишпөөчүлүктөрү Америка саясий системасынын жамандашканына далил» деген пикир билдиришти. Франк Фогел «Хаффингтон Пост»ко мындай деп жазды: «Америка саясий системасы кулап барууда, Конгресс болсо эл ишеничин жоготууда, себеби, ага ишеним бирдиргендердин саны «Гэллап» борбору өткөргөн акыркы сурамжылоого ылайык 10%га төмөндөгөн. Коммерциялык коомдук пикир тарабынан өткөрүлгөн сурамжылоодо америкалык ири бизнесмендердин 85%ы Америка азап тартып жаткан негизги проблемаларга шайлоо кампанияларын акча менен камсыздоо системасы себеп деп билишет жана 42%ы бул система бүтүндөй ийгиликсиз болуп кыйрады деп эсептешет». (Хаффингтон Пост – 2013-жыл, 26-июль).

Ал эми, Американын тышкы саясий абалы – дүйнөнүн бардык региондорундагы өкүмдарлыгына карабастан – ичкеридеги абалга караганда жаман жана кооптуураак. Эммануэл Воллерштейн Америка

таасири дүйнөнүн бардык тараптарында артка кеткенине түшүндүрмө берип мындай деди: «Адамдардын баары болбосо да, көпчүлүгү Кошмо Штаттардын кубаты, деңгээли жана таасири бир далай артка кеткенин сезишүүдө, Америкадагы адамдар бул нерсени көңүлдөнбөстөн кабылдашууда». (Кошмо Штаттар артка кетишинин акыбеттери, ал-Жазира каналы – 2013-жыл, 2-ноябрь). Бзежинский 2010-жылы Монреалда эл аралык алакалар кеңешинде мындай деген: «Дүйнөдөгү ири күчтөр, эскилери да, жаңылары да жаңы абалга бетме-бет келишти, алардын аскерий күчтөрү болуп көрбөгөндөй кубаттуу болушкан, бирок, ошого карабастан, алардын дүйнөгө өкүмдарлыгын орнотуу кубаты эң төмөн тарыхый деңгээлде турат...». Мындан тышкары Америка Афганистанда жана дүйнөнүн башка региондорунда да кыйын абалга түшүп калды...

Бул проблемалар Американы муунтуп, анын түздөн-түз таасир күчүнө жолто болууда... Себеби, анын малайлары – чет элде даярдаган куурчактар да, ичкеридеги Башар жана анын жүгүртөктөрү сыяктуулары да – акыркы үч жыл ичинде Сирияда бекем орношо алышпады. Тескерисинче, Халифалык чакырыктары бул малайлардын кулактарына, көздөрү жана жүрөктөрүнө чагынгандай тийүүдө... Ушулардан улам, Америка Сирия тегерегиндеги регион мамлекеттери Халифалыкты турмуш жана коом үчүн түзүм катары кабыл алган ар кандай жаңы башкарууга каршы турууда алдыңкы фронт болуусун каалайт. Американын көзү эки мамлекетке түшүп, экөөсүнө вазыйпаларды буюрду. Алар Американын ээрчүүчүлөрү болгон – Түркия жана Иран. Түркия жөнүндө айта турган болсок, анын аракеттерине эч кандай чектөөлөр коюлбаган. Иран болсо, ага коюлган санкциялар себептүү эл аралык жана регионалдык майдандагы таасирдүү аракети чектелип калууда. Натыйжада, ал дээрлик изоляция абалында калган. Иран Халифалыкка каршы Түркияга караганда күчтүүрөөк иш алып барат, себеби, Иран акимдеринин түшүнүктөрү боюнча Халифалык четке кагыла турган нерсе. Ушул нерсе аларды Халифалыкка каршы активдүү күрөш алып барууга үндөөдө. Түрктөрдө болсо, Халифалык мурас болуп эсептелет. Бул болсо, Түркиядагы режимди Халифалыкка каршы күрөштө алдоо жолун карманууга мажбур кылат... Ошентип, жаңы план бул эки мамлекеттин ролун ушул таризде күчөтүүнү талап кылат. Ошондон келип чыгып Америка бул маселени өзүнүн тагдырий маселеси катары кабыл алды. Бул тагдырий маселе болсо Ирандын аракеттерин жеңилдетүү үчүн андан чектөөлөрдү алып таштоону талап кылат. Ошондуктан, Обама ушул максатта т.а. Сириядагы Халифалыкты тикелөө үчүн болуп жаткан исламий аракеттенүүлөргө каршы туруу үчүн Иран карата колдонулган санкцияларды алып таштоо аракеттерин

баштады. Максат, Ирандын ядролук куралга ээ болуу иштеринен чектөөлөрдү алып таштоо эмес. Тескерисинче, тынч максаттарда ядролук энергияга ээ болууга чектөөлөр коюлган, бул чектөөлөр Ирандын байытылган уранын 20%дан 3,5%га төмөндөтөт. Мындан тышкары анын реакторлору көзөмөл астында болуп, бир катар шарттар жүктөлдү... Ушуга ылайык, Ирандын ядролук тармакта аракетин күчөтүү үчүн эмес, тескерисинче, анын аракеттерин жеңилдетүү, Халифалыкка каршы аракетин күчөтүү үчүн гана санкциялар кандайдыр бир деңгээлде бекер кылынды!

Ошентип, Обама бул ядролук келишимди өзүнүн президенттик доорундагы эң чоң иштердин бири деп эсептеди. Мына ошондо Обама Сириядагы Халифалык үчүн болуп жаткан аракетке каршы турууда Түркия жана Иранды беймарал ишке сала алат. Бул, Сирия ичинде кылмыш аракеттерди жасоо менен ишке ашырылабы же Женева жана башка жайдагы кыянатчыл саясий иштер менен ишке ашырылабы, мунун айырмасы жок... Максат мурунку малайдын ордуна дагы бир малай башкарууну орнотуу жана Халифалык үчүн болуп жаткан аракетти кыйратуу... Обама муну ишке ашыра алса, бул анын президенттик доорундагы эң күчтүү иштеринин бири болот. Ошондуктан, анын: «Иран менен биргеликте алып барган ишибиз мансабымды ээлегенимден берки эң маанилүү жана сезилерлик өнүгүү болуп эсептелет...» деген сөздөрүнө таң калуунун кажети жок. Албетте, эгер Обама муну ишке ашыра алса... Мүмкүн, ал өзүнүн көз карашы боюнча ушул эки мамлекетти ишке салып буга жетише алдым деп ойлоп жаткандыр. Бул эки мамлекет Обама бул келишимди кандай шашылыш түзүүгө аракет кылган болсо, алар да ошондой таризде шашып өз ара жолугушууларды жана сапарларды уюштура баштады! 2013-жылы 24-ноябрда келишим түзүлгөнүнөн үч күн гана өтүп Түркия менен Иран ортосундагы мурунку кескиндик жоюлду жана Түркия тышкы иштер министри Тегеранга сапар жасады. Сүйлөшүүлөр негизинен Сирия иши жаатындагы эки мамлекеттин ортосундагы кызматташтык жана Женева конференциясы жөнүндө болду. Жашыруун тарабы болсо дагы да чоңураак... Кана эми, бул эки мамлекет жакшылык жана таквалык үстүндө кызматташтык кылып жатышкан болсо. Анда биз аларга жакшылык тилеп албетте дуба кылмакпыз. Бирок, алар Сирияда Халифалыктын тикеленишине каршы турууда кызматташтык кылууга келишип алышты. Алар төгүлгөн ушунча пакиза кандардан жана берилген ушунча үлкөн курмандардан кийин да залым, адилетсиз илманий башкарууну кайра тикелөөгө аракет кылып жатышат. Бул үчүн аларга ушул дүйнөдө кордук, Акыретте болсо тозок азабы болот. Анткени, Аллах Субханаху күнөө жана душмандык

үстүндө эмес, жакшылык жана таквалык жолунда кызматташтык кылууга буюрган.

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ

شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

«Жакшылык жана таквалык жолунда көмөктөш болгула, күнөө жана чектен ашуу жолунда көмөктөш болбогула! Аллахтан корккула! Албетте, Аллахтын азабы катуу» [5:2]

Кана эми, бул малайлар муну түшүнүп жетип, нажат табышса. Акылдуу адам насаат алып нажат табат.

10 – Сөзүбүздүн соңунда жүрөгү бар же күбө болгон абалда кулак салган ар бир кишиге ушуларды эске салабыз:

а) Биз Түркия жана Иран акимдерине ушуну эске салабыз, алар Америкага малай болуп, Сириядагы Халифалыкты тикелөө үчүн аракет кылып жаткандарга каршы тургандыктан бул дүйнө кордугун жана акырет азабын гана алышат. Алар Батышты, өзгөчө Американы ыраазы кылууга канчалык урунушпасын Америка алардан эч качан ыраазы болбойт.

﴿وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۚ قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ

أَهْدَىٰ ۚ وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۚ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا

نَصِيرٍ﴾

«Яхудий жана насранийлер сен алардын динине кирмейинче эч качан сага ыраазы болушпайт. Айткын, Аллахтын жолу гана чыныгы жол. Ант болсун, эгер сага келген чыныгы билимден кийин алардын көңүлү каалаган нерселерге ээрчип кетсең, Аллах тарабынан сага дос да, жардамчы да болбойт» [2:120]

Ибн Жаъд өзүнүн муснадында Айша رضي الله عنها дан риваят кылган хадисте Расулуллах ﷺ мындай деди:

﴿مَنْ أَرْضَى النَّاسَ بِسَخَطِ اللَّهِ، وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ، وَمَنْ أَسْخَطَ النَّاسَ بِرِضَا اللَّهِ كَفَأَهُ اللَّهُ النَّاسَ﴾

«Кимде-ким Аллахты кардантып адамдарды ыраазы кыла турган болсо Аллах аны ошол адамдарга тапшырып коёт. Кимде-ким Аллахты ыраазы кылып адамдарды каардантса Аллах аны адамдардан коргоого кифая кылат». Силер – шек-күмөнсүз – Аллахты каардантып адамдарды ыраазы кылган кимселердин тагдыры эмне болгонун көрүп турасыңар. Акылдуу киши өзгөнүн абалынан ибрат алат.

б) Биз Түркия акимдерине Халифалык Роббинин фарзы экенин жана бүткүл Түркияны кылымдар бою нурдантип келген Халифалык доорлорун эске салмакчыбыз. Алар Халифалык аскерлери, Фатих, Салим, Конуний, Абдулхамид... аскерлери болушкан. Бүгүн ошол нур доор Түркия акимдерин Халифалыкты жардамсыз таштап койбоого карай тартышы керек. Ошондуктан, Түркия акимдери Шамда же башка ар кандай жайда Халифалыкка каршы турбашы зарыл. Халифалык үчүн аракет кылып жаткандарга жардам берүүгө батына албай жаткан болсо, эч болбогондо ага каршы турбашы керек... Жакшы акыбет таквадарларга таандык.

в) Биз Иран акимдерине – Халифалыкты Роббинин фарзы деп билишпесе да, Халифалык айтылганда аларды ойун зулум кылган бирер халифа ээлеп алса да – ушуну эске салабыз, Үмөт уландары Абу Бакр, Умар, Усман жана Али – алардан Аллах ыраазы болсун жана аларды ыраазы кылсын – жетекчилик кылган жана аскерлеринен болгон пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалыкка, рошид Халифалыкка аракет кылып жатат... Ошондуктан, эгер Иран акимдери Халифалыкка каршы турса, жогоруда аттары айтылган үч халифага байъат берген жана аларга калыс жардамчы болгон Али нун сийратына каршы турушкан болот. Ошондой болгон соң, Али нун сийраты боюнча жүргүлө, Шамда же башка ар кандай жайда Халифалыкка каршы туруп Халифалыкты жардамсыз таштап койбогула. Халифалык үчүн аракет кылып жаткандарга жардам берүүгө батына албасаңар, эч болбогондо ага каршы турбагыла... Жакшы акыбет таквадарларга таандык.

г) Түркия жана Иран акимдерин эске салуу менен баштаганыбыздай, Халифалык Аллах Субханахунун убадасы экенин эске салуу менен жыйынтыктайбыз.

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا

اَسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾

«Аллах силерден ыйман келтирген жана жакшы амалдар кылган заттарга, кудум мурунку өткөн (итикаддуу) заттарды (жер жүзүнө) халифа кылгандай, аларды да жер жүзүндө халифа кылууну убада кылды» [24:55]

Халифалык – Расулуллах дын башараты экенин эске салуу менен жыйынтыктабыз. Ахмад жана Тиялисий Хузайфа ибн Ямандан мындай дегенин риваят кылды: Расулуллах айтты:

«...ثُمَّ تَكُونُ جَبْرِيَّةً، فَتَكُونُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَكُونَ، ثُمَّ يَرْفَعُهَا إِذَا شَاءَ أَنْ يَرْفَعَهَا، ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَىٰ مِنْهَاجِ النَّبُوَّةِ»

«Кийин жабыр көрсөтүүчү падышалык болот жана ал Аллах каалаганча турат. Кийин Аллах Өзү каалаганда аны көтөрөт. Кийин пайгамбарлык минхажы негизинде Халифалык болот». Ошондуктан, Халифалык эртеби-кечпи албетте тикеленет. Ким ага көмөктөшсө жана жардам берсе Аллах неъмат берген кишилердин катарынан болот, кимде-ким ага каршы турса, Аллахка эч кандай зыян жеткире албайт, тескерисинче, бул дүйнөдө кордукка, акыретте болсо азапка кабылат. Булардын эч бири Халифалыктын тикеленишин бир саатка да, жарым саатка да артка сүрө албайт...

﴿إِنَّ اللَّهَ بَلِغُ أَمْرِهِ ۖ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾

«Албетте, Аллах Өзү (каалаган) ишине жетүүчү Зат»

[65:3]

27-мухаррам, 1435-х.

30-ноябрь, 2013-м.

Иран менен анын ядролук программасы туурасында түзүлгөн алкактык келишим

Суроо: 2015-жыл, 2-апрель кечинде Швейцариянын Лозанна шаарында «5+1» мамлекеттери менен Иран ортосунда анын ядролук программасы туурасында алкактык келишимге кол коюу үчүн жолугушуулар болуп өттү жана акырында 2015-жыл, 30-июнда келишимге кол коюла турган болду. Этибарды тарта турган нерсе, мына ушул тараптар ортосундагы ортоктош билдирүү окуп угузулгандан кийин Америка президенти Обама Ак үйдө журналисттер алдында сөз сүйлөп, бул келишимдин тарыхый келишим болгонун билдирди. Бул келишимдин артында эмнелер турат? Аллах сизге береке берсин.

Жооп: жооп анык-тунук болушу үчүн төмөнкү тафсилаттарды көрүп чыгабыз:

1 – Келишимге кол коюлары менен Америка президенти Ак үйдүн алдында ушул келишим туурасындагы билдирүү менен чыгып: «Биз Иран менен анын ядролук программасы туурасында тарыхый пикирлештикке жетиштик, бул келишим күчүнө кирсе ал Тегерандын ядролук куралга ээ болушуна тоскоолдук кылат», - деди. Обама дагы: «Биз Ирандын ядролук программа боюнча алдыга жылышын токтотууга тиешелүү келишимге жетиштик», - деди. Ал дагы кошумчалап: «Тегеран өз мойнуна алган милдеттерин аткарды жана бул иш боюнча текшерүү жүргүзүү үчүн кеңири жол ачып койду», - деди. Обама келишимди «Биздин негизги максаттарыбызга жооп бере турган жакшы келишим» деп атап: «Иран ядролук объектилерди текшерүүгө тиешелүү көзөмөл тартип-чараларын кабыл алды, илгери мындай көзөмөл болбогон эле, Иран үчүн уранды байытуу эшиктери жабыла турган болду о.э. байытылган уран запасынын чоң бөлүгү жана центрифугалар үчтөн эки бөлүккө азая турган болду», - деди. Ал дагы: «Ирандын заманбап ядролук куралга ээ болушуна таптакыр жол берилбейт, мунун акысына биз өзүбүз киргизген жана Коопсуздук Кеңеши киргизген жаза-чараларын баскычма-баскыч жеңилдетип барабыз», - деди. Обама «Сүйлөшүүлөр майда тафсилаттар боюнча келишимге жетишүү үчүн июнга чейин уланат» деп көрсөтүп өтүп «Ядролук объекттерди текшере турган инспекторлор Иран ядролук курулуштарын текшерүү жаатындагы мурда болуп көрбөгөн таасирге ээ болушат» деп баса белгиледи. Ал дагы: «Иран калкы жөнүндө айта турган болсом, биз ортоктош кызыкчылыктар үчүн аракет кылууга даярбыз», - деди (Американын Сава радиосу 2015-жыл, 2-апрель)... Америка президентинин бул сөздөрү Америка администрациясынын бул келишимге жетишүүнү канчалык катуу каалаганын жана бул келишим Америка кызыкчылыгына кызмат

кылышын көрсөтүп турат. Америка өзү каалаган нерсеге жетишти. Ошондуктан, башкалардын бул келишимге каршы чыгуу туурасында эч кандай далили калбады. Себеби, Обама конгресстеги республикачылардын жана яхудий вужудунун премьер-министри Нетаньяхунун бул келишимге каршы чыгуу позициясына дуушар болгон эле. Обама кошумча кылып, Иран менен ортоктош кызыкчылыктар деген аталыш астында кызматташууну каалай тургандыгын т.а. Иранды Американын бул региондогу долбоорлорун ишке ашыруу үчүн кызмат кылдырышын айтты айтты. Ошондуктан, Обама Ирандын яхудий вужудунун коркутуулары о.э. Европадагы үчтүк т.а. Британия, Франция жана Германиянын куйтулугу менен алек болуп калышын каалабай жатат. О.э. Иран үчүн жаңы проблемалар пайда болушун жана анын жаза-чаралар астында онтоп жата беришин да каалабай жатат.

2 – «Иран төмөнкү даражада байытылган 10 тонна уран запасын 15 жылга чейинки мөөнөттө 3,67 % катышта 300 килограммга чейин азайтууга ыраазы болду. Иран уран байытыла турган жаңы ядролук курулмаларды 15 жылга чейин курбастык милдетин да алды. Иран центрифугалардын үчтөн эки бөлүгүн азайтууга ыраазы болду. Ошондо келишим боюнча центрифугалар учурдагы 19 миңден 6014кө түшүп калат, алардан 5060да уран 10 жылга чейин байытыла турган болот. Нетенз курулмасы Ирандагы (төмөнкү даражада) уран байытыла турган жападан-жалгыз курулма болот. Иран Фордо курулмасында уранды 15 жылга чейин таптакыр байытпайт, тескерисинче, анда ядрофизикалык изилдөөлөрдү гана жүргүзөт. Иран уранды байытууга жана ядролук изилдөөлөргө тиешелүү планды эл аралык атом агенттигине сунуштоо милдетин да алды. Бул план Ирандын ядролук бомбага ээ болбостугун 10 жылга чейин кепилдейт. Бул келишим эл аралык инспекторлорго уран кендерин жана уран оксиди даярдала турган жерлерди 25 жылга чейин көзөмөл кылуу укугун берет, бул эл аралык инспекторлор 20 жылга чейин центрифугаларды жана уран контейнерлерин туруктуу көзөмөл кылуу укугуна ээ болот о.э. центрифугаларды иштеп чыгаруу токтотуп коюлат» (Жакынкы Чыгыш 2015-жыл, 3-апрель). Иран президенти Хасан Роухани мындай деп билдирди: «Иран өз мойнуна алган бардык милдеттенмелерди аткарат, болгону, ал үчүн башка тарап да өз милдеттерине амал кылышы шарт». («Аалам Иранийя баракчасы» 2015-жыл, 3-апрель). Иран тышкы иштер министри Жавад Зариф болсо мындай деди: «Жаза-чаралардын алып ташталышы алдыга ташталган негизги кадам болот, чындыгында биз эч ким каалабаган багытты токтоттук, ал ядролук курал жайылышына жол бербестик операциясына карата же башка ар кандай тарапка карата бир жагымсыз багыт эле». (Американын Сава радиосу 2015-жыл, 2-апрель). Булардан Иран уранды

байытууну күчөтүү тармагындагы ишмердүүлүгүн токтотууга ыраазы болгону жана бул байытуу ядролук курал иштеп чыгаруу мүмкүн болбой турган эң төмөнкү даражада болушун кабыл алганы көрүнүп турат. Чындыгында Иран центрифугалар санын үчтөн экиге азайтты жана бул центрифугалар 25 жылга чейин эл аралык көзөмөл астында болуп кала берет. Иран президентинин айтымында, Иран бул милдеттенмелерге мына ушул мөөнөт ичинде катуу амал кылат. Иран үчүн маанилүүсү өзүнөн жаза-чаралардын алып ташталышы. Ошондуктан, Жавад Зариф мындай деди: «Иранга каршы киргизилген жаза-чаралары ири күчтөр менен келишип алынган иш-чаралар колдонулган кезде аяктайт». Ошентип, Иран бул региондо Америка тарабынан сызып берилген ролду ойномокчу жана өзүнүн бул региондогу улуттук кызыкчылыктарын ишке ашырмакчы. Себеби, Ирандын кээ бир жооптуулары Иран империясын тикелөө арзуусу бар экендигин ачык айта башташты. Ошондуктан, Иран өзүнүн ядролук программасын курмандыкка чалды!

3 – «5+1» тобундагы калган мамлекеттерге келсек, алардын ролу экинчи даражалуу экендиги анык болуп калды. Себеби, иш жүзүндө сүйлөшүүлөр көбүрөөк Америка менен Иран ортосунда гана болушу сыр болбой калды. Бул жаатта башка мамлекеттердин ролу болсо көбүрөөк көрөрман болуп тура берүүгө жакын болот. Себеби, далилдер Американын Иран менен келишимди алда качан эле бышыктап алганын көрсөтүп турат. Болгону топтогу калган мамлекеттер күзөтүп бара турган болгон кадамдарды иштеп чыгуу операциясы маселеси гана калды. Ошондуктан, эгерде алар өздөрүнө жакпай турган нерсени көрүшсө «ачууланышат» жана өздөрүн басып тынчтануу үчүн чыгып кетишет, андан соң келишимге кол коюу үчүн кайтып келишет же өздөрүнүн ордуна өздөрүнөн төмөнкүрөөк жооптууларды калтырышат! Бул абал мына шу мамлекеттер министрлеринин позициясында ачык көрүндү... Мисалы, Лавров Тажикстанга барган кезде «Бул кырдаал адаттагыдай эмес, болуп көрбөгөн кырдаал...» деди жана «Азыркы баскычтын маани-маңызы бир саясий алкактык келишимди иштеп чыгуудан турат жана бул анын (келишимдин) бардык курамдык бөлүктөрүнөн анык түшүнүктүү болуп калды» деп көрсөтүп өттү. Россия тышкы иштер министрлигинин расмий өкүлү Александр Лукашевич болсо мындай деп билдирди: «Россия өзүнүн тышкы иштер министри Сергей Лавровдун Лозаннага кайтып барышына зарылдык бар деп билбейт, учурда сүйлөшүүлөрдө катышып жаткандар кыла турган иш – принципалдуу келишимдердин майда-чүйдөлөрүн аныктоо...». («Русиял Явм», «Новости России» 2015-жыл, 2-апрель). Орустардын сөздөрүнөн, келишим алдын ала даярдап коюлганы жана аягына жеткени, болгону ага кол коюу гана калганы көрүнүп турат. Ошондуктан, орустар тышкы иштер министри келишимге

кол коюу үчүн барышы зарыл деп билишпеди. Лавров «бул иш адаттагыдай эмес» деп айтуу менен Американын тышкы иштер министрине ишара кылды. Себеби, ирандыктар менен жана эң оболу алардын тышкы иштер министри Жавад Зариф менен бир нече апталар бою жекеме-жеке көрүнүштө эң көп жолугушкан адам Америка тышкы иштер министри болду... Ал бул жолугушууларды 2015-жыл, 26-марттан баштап акыркы аптада тынымсыз өткөрдү. Мындай абал өткөн айдын аягында кол коюу убагы келгенге чейин уланды. Ошондон кийин топтогу калган мамлекеттердин тышкы иштер министрлери кол коюуга катышуу үчүн чакырылышты! Бирок, алар бардык нерсе алда качан эле даярдап коюлганын жана Америка келишимге кандай болсо ошондой бойдон эч бир өзгөртүүсүз кол коюуну катуу туруп талап кылып жатканын көрүшкөндөн кийин кол коюудан бир күн мурда жыйындарды таштап кетишти. Мисалы, Франция тышкы иштер министри аркадагы эшиктен ачууланган абалда чыгып кеткен болсо, немис тышкы иштер министри Прибалтика республикаларына сапар кыла турган болуп калды. Орус тышкы иштер министри болсо, азыр гана айтып өткөнүбүздөй, жыйынга кайтып барбады т.а. өзүнүн ордуна орун басарын калтырды. Кытайдын тышкы иштер министри болсо кудум бул иш таптакыр кызыктырбай тургандай карманды. Британия тышкы иштер министри өзүн токтоо кармап жыйынды таштап кетпеди, ачууланганын да, ыраазы болгонун да билдирбеди т.а. англистердин адаттагы ыпыластыгы боюнча иш кылып, эмне болушун күтө турган болду... Бирок, акыры келишимге кол коюу ырасымына баары кайтып келишти. Бирок, алар кадыр-баркын сактап калуу үчүн Америка даярдап койгон келишимди талкуулай башташты. Талкуу эки күнгө созулду, ошондон кийин келишимге дээрлик эч кандай өзгөртүү киргизе алдышпастан, ага кол коюшту! Россия тышкы иштер министри бул келишим Америка менен Иран ортосунда бир күн мурда даярдап коюлганын, ошондуктан, азыр ага кол коюу болгону бир саясий расмийлик экендигин, ошондуктан, өзүнүн Лозаннага барышына эч кандай негизди көрбөй жатканын айтты. Натыйжада келишимге анын ордуна орун басары кол койду. Ошентип, демек келишимдеги башкы рол Америка менен Ирандыкы болду...

4 – Азыр конгрессте көпчүлүктү түзүп турган республикачылар бул келишимге нааразы экендиктерин билдиришти. Мунун себеби, оппозициядагы партиянын эсеп-китептери жана жакындап келе жаткан шайлоолордогу максаттар. Обама администрациясы республикачылардын каршылыгына карабастан бул келишимге кол койду. Бул администрация тышкы саясатта утуштарга жетишүү үчүн о.э. өзүнүн бул региондогу долбоорлору жана пландарын ишке ашырууда Иранды ишке сала алуу үчүн бул келишимге кол койду. АКШ өкүлдөр палатасынын спикери Жон

Бейнер: «Чечкиндүү келишим нормалары Ак үй белгилеген негизги максаттар менен салыштырганда тынчсыздандыруучу айырманы чагылдырып турат», - деди. Ал дагы: «Конгресс жаза-чаралар алып ташталышынан мурда ар кандай келишим тафсилаттарын толук көрүп чыгуу укугуна ээ болушу керек, 2015-жыл, 3-апрель бейшемби күнү жарыя кылынган алкактык келишим Обаманын принципалдуу максаттарынан тайылууну чагылдырып турат», - деди. («AFP» 2015-жыл, 3-апрель). Обама администрациясына келишимди палатанын этибарына сунуштоо жана мына ошондон кийин ага добуш берүү милдетин жүктөй турган сунушка ушул айдын 14дө конгресстеги тышкы иштер комиссиясынын добуш бериши жөнүндө токтом кылынды. Бирок, Обама администрациясы муну четке кагууда жана мындай келишимди түзүү аткаруу бийлигинин ыйгарым укуктары экендигин, ошондуктан конгресстин бул маселеге аралашуусу болуп көрбөгөндөй окуяны пайда кылышын айтууда.

5 – Яхудий вужудунун позициясы жөнүндө айта турган болсок, Нетаньяху мындай деп билдирди: «Ирандын ядролук программасы туурасындагы бул алкактык келишим Израилдин сакталып калышына коркунуч туудурат» («AFP» 2015-жыл, 3-апрель). Белгилүү болгондой, Нетаньяху Лозаннада келишимге жетишилгени жарыя кылынышынан бир аз мурда, ар кандай келишимде «Ирандын ядролук кудуретинде чоң азаюу болушу» көрсөтүлгөн болушун талап кылып, мындай деген эле: «Эң жакшы келишим ядролук инфраструктураны азайта турган келишим, эң жакшы келишим Тегерандын ядролук программасы натыйжасында киргизилген жаза-чараларын алып таштоону Ирандын позициясынын өзгөрүшүнө байланыштуу кылып коё турган келишим». («Рейтер» 2015-жыл, 1-апрель). Чындыгында анын бул каалоосу Лозанна келишиминде ишке ашты. Нетаньяху күйтулук позициясын карманды. Себеби, ал Америкадан кошумча жардамдарды жана яхудий вужудун коргоо туурасындагы убадаларды алууну көздөдү. О.э. ал шайлоолордогу максаттарына жетишүү максатында (ал шайлоолордо утуп чыкты) бул тема жаатында өзү ээлеген позициясын баса белгилөө о.э. 2016-жылы Америкадагы президенттик шайлоодо бийликке келиши күтүлүп жаткан республикачылар менен өзүнүн алакаларын күчөтүүнү да көздөдү. Нетаньяху ушундай максатта республикачылар сунушу менен конгрессте сөз сүйлөө үчүн Америкага барып, Иран менен түзүлгөн келишимдин кооп-коркунучтары жөнүндө сөз сүйлөдү. Акыйкатта болсо, бул келишим Ирандын ядролук курал иштеп чыгаруу кудуретин азайтышын ал өтө жакшы билет, ал Ирандын бул региондо Америка тарабынан сызып берилген ролду ойноп жатканын да, бул рол яхудий вужудуна пайда алып келишин да өтө жакшы билет. Себеби, Иран яхудий

вужудунун Жолондогу коопсуздугун камсыздап жаткан, регионду ички согуштар менен алек кылып турган жана Исламий Үммөттүн биримдигине, Үммөттүн долбоору болгон Халифалыктын тикеленишине тоскоолдук кылып жаткан Сирия режимин коргоп жатат. Обама Нетаньяху менен телефон аркылуу байланышып, яхудийлер мамлекетин коргоо милдетине Кошмо Штаттар катуу амал кылышын баса белгиледи... Обама өзүнүн коопсуздук кеңешчилеринен «эки мамлекет ортосундагы коопсуздук кызматташтыгын күчөтүү жолдорун талкуулашуу үчүн Израилдин жаңы өкмөтү менен кызуу сүйлөшүүлөр жүргүзүлүшүн» талап кылды («АФР» 2015-жыл, 3-апрель).

Булардын бардыгынан төмөнкүлөр анык көрүнүп турат:

а) Иран менен түзүлгөн бул келишимди даярдап, «бышырган» Американын өзү. 2013-жыл, 24-октябрдагы Женева келишимин даярдап, «бышырган» да Американын өзү. Башка беш мамлекетке бул келишимди – ага тез кол коюлушу үчүн – окуп чыгуу гана калды. Бирок, ага кол коюу башка мамлекеттерге – бул мамлекеттер өз аброюн сактап калышы үчүн – берилген талкуу кылуу мүмкүнчүлүгү себептүү эки күнгө кечикти... Мына ошондон кийин бул мамлекеттер келишимге ыраазылык берип ага кол коюшту.

б) Американын максаты, Ирандан басымдарды жана жаза-чараларын жеңилдетүү, же бул жаза-чараларын бүтүндөй алып таштоо. Себеби, ошондо Америка Ирандын бул региондогу кызматынан пайдалануу мүмкүнчүлүгүнө ээ болот жана Иран өзүнө Америка тарабынан сызып берилген ролду ойной алат. Ошондуктан да, Обама администрациясы өзүнүн бүтүндөй таасирин ишке салды жана бүтүндөй этибарын ушул келишимдин ийгиликтүү ишке ашуусуна жана тышкы саясатта ийгиликке жетүүгө каратты. Ошондуктан, Америка президенти бул келишимди тарыхый пикирлештик деп баалады.

в) Обама администрациясы каршысында конгресстеги республикачылар тоскоолдугу калууда. Республикачылар шайлоолордо жеңип чыгуу максатында Обаманын демократ администрациясынын ийгиликтүү болуп көрүнүшүнө жол бербестикке аракет кылып жатышат жана президентти өз өкүмдөрүнө моюн сундурууну каалап жатышат. Күрөш эки тарап ортосунда уланышы көрүнүп турат. Обама администрациясынын Иранга каршы киргизилген жаза-чаралардын кээ бирлерин алып таштоого жетишүүсү күтүлүүдө. Бирок, кээ бир тоскоолдуктар бар болуп, бул тоскоолдуктар бул администрациянын жаза-чараларды алып ташташына мүмкүнчүлүк бербейт, аларды конгресстин ыраазылыгы менен гана алып таштоого болот. Ошондуктан, Иранга каршы жаза-чаралардын кээ бирлери башка бир мөөнөткө чейин асылган абалда кала бериши ыктымалдан алыс эмес.

г) Яхудий вужудунун премьер-министри Нетаньяху ээлеген позиция куйтулук позициясы болуп эсептелет. Ал Америкадан кошумча жардамдарды жана яхудий вужудун коргоо туурасындагы убадаларды алуу о.э. шайлоодогу максаттарына жетишүү максатында (ал шайлоолордо жеңип чыкты) бул маселе жаатындагы мурунку позициясын баса белгилөө о.э. 2016-жылда Америкадагы президенттик шайлоодо бийликке келиши күтүлүп жаткан республикачылар менен өзүнүн алакаларын күчөтүү үчүн ушул позицияны карманды. Себеби, яхудийлер мамлекети өзүнүн Америкага жалбарышын үзүп коюуга батынбайт.

д) Иран жөнүндө айта турган болсок, ал өзүнүн уранды байытууну күчөтүү туурасындагы программасынан баш тартты жана бул байытуу эң төмөн даражага түшүрүлгөн болушун кабыл алды, мунун натыйжасында андан ядролук курал иштеп чыгаруу мүмкүн болбой калат. Иран центрифугалардын санын үчтөн экиге азайтты, калганы да 25 жылга чейин эл аралык көзөмөл астында болот. Иран буга, анын президенти айткандай, мына ушул мөөнөт ичинде катуу амал кылат. Иран үчүн маанилүүсү өзүнөн жаза-чаралардын алып ташталышы жана өзүнө Америка тарабынан «ортоктош кызыкчылыктар» деген шылтоо менен сызып берилген ролду ойношу үчүн регионго кирип баруу о.э. Америка менен биргеликте аракет кылып, өзүнүн региондогу ролун ишке ашыруу. Эгерде Ирандагы өкмөт окуяларды аң-сезимдүү түрдө жакшы түшүнгөндө, анда тикенден түшүм алууну үмүттөнүп болбостугун жана эң чоң шайтандан (Америкадан) бирер жакшылыкты күтүүгө болбостугун албетте түшүнгөн болор эле. Лозаннадагы ядролук келишим ушуну айтып турат.

16-жумадус-саний, 1436-х.

5-апрель, 2015-м.

Ирандын региондогу ролу

Суроо: ассаламу алайкум ва рохматуллохи ва барокатух, урматтуу шайх, сизди Аллах коргоосу жана баанегинде сактасын. Мындай суроо бермекчимин: Эмне үчүн АКШ Ирандын түрдүү аскерий мүмкүнчүлүктөрү мынчалык тез өнүгүшүнө жол коюп берди. Себеби, Иран учурда Ирак, Сирия, Булуң жана жалпысынан алганда жалындап жаткан региондогу окуялардын жүрүшүнө таасир көрсөтүүчү ролдорду ойноо жагынан региондогу эң маанилүү мамлекеттердин бирине айланып калды? Америка ченгелинен чыгып бара жаткан бул ролду ченгелден чыгарбастыкка америкалыктар саясаты эмнеден турат? Аллах сизге жакшылыкты тартууласын...

Жооп:

1 – Иран региондо ченгелден чыгып кетүүчү ролду ойноп жатат деген сөз орунсуз. Себеби, Иран региондогу бардык маселелерде Америка менен бирге аракет кылып жатат... Иран Американын бул региондогу саясатында борбордук орунду ээлей турган мамлекет. Америка Иракта, Сирияда, Яманда, Афганистанда, Ливанда жана башка өлкөлөрдө ага таянууда... Ирандын иштерине тереңирээк назар таштаган адам муну анык көрөт. Кала берсе, Ирандын бир нече жетекчилери анын Америка менен кызматташуусу Америкага Афганистан жана Иракты басып алуу мүмкүнчүлүгүн бергенин айтышкан... Башка маселелерде да ушундай.

2 – Биз хижрий 1434-жылы 14-шаввал, миладий 2013-жыл, 21-августта «Ирандын Америка сасатына карата вакиъси?» деген аталыштагы суроого жоопту чыгарып, анда Ирандын Америка менен алакасынын түпкү мааниси жана Ирандын Америка менен региондогу маселелердеги кызматташтыгын кеңири баян кылган элек. Ошондуктан, ошол жоопто келген нерселерден кабардар болуу үчүн ага кайрылышыңыз мүмкүн, мен сизге төмөндө ошонун кээ бир жерлерин келтиремин:

(– бул региондо Иран ишке ашырган бардык саясий иштер Америка долбоорлоруна ылайык жана шайкеш абалда ишке ашырылды:

– Мисалы, Ливанда Иран өз мазхабынын тарапкерлеринен өзүнүн хизбин түздү жана аны куралдантты. Натыйжада, бул хизб Ливанда Ливан армиясынан бөлөк атайын бир армияга айланып калды. Ливан режими бул хизбди жана анын куралданышын моюнга алды. Белгилүү болгондой, Ливан режими илманий режим болуп, ал Америка саясатына баш ийет. Ливан режими бул хизбден башка хизбдердин курал көтөрүп жүрүшүнө уруксат бербеди жана башка тан албады. Ливандагы Иран хизби Америкага көз каранды болгон Сирия режимин кудум Иран

сыяктуу колдоп-кубаттады. Ливан режими Иран хизбинин Сирияга Башар Асаддын илманий режимин колдоо үчүн аралашуусуна уруксат берди. Бул ишке болсо Америка тоскоолдук кылбады. Тескерисинче, Американын тымызын ыраазылыгы менен болду. Америка бул хизбдин Ливан армиясынын тоскоолдугусуз Сирияга аралашуусуна тымызын ыраазылык берди.

– Америка Иракты басып алганда каршылыкка туш келди. Америка муну күтпөгөн эле. Ошондуктан, Америка Иранды Иракка – ал жердеги анын мазхабына ээрчигендерге таасир өткөрүп, баскынчыга каршы аракет кылышына жол бербөө үчүн – киргизди. Ирандын Америкага жасаган кызматы ушуну менен гана чектелип калбады, ал өз мазхабынын ээрчүүчүлөрүн каршылык кыймылына каршы тура турган, баскынчыга о.э. бул баскынчы Иракта орноткон режимге мыйзамдуу түс бере турган кимселерге да айлантты. Айрыкча, 2005-жылдан кийин ушундай болду. Ошол жылы Америка Иранды колдоочу партиялар коалициясынын бийликке келишине жол ачып берди. Ибрахим Жаъфари башчылыгындагы, кийин болсо Маликий башчылыгындагы өкмөт бийлик башына келди. Бул өкмөттөр Америка тарабынан түзүлгөн жана Америкага көз каранды өкмөттөр. Иран колдоп жаткан Маликий өкмөтү баскынчы Америка Ирактан расмий түрдө чыгып кеткенден кийин да Америка тасирин сактап калуу үчүн Америка менен коопсуздук жана стратегиялык келишимдерге кол койду. Бул болсо Америка Ирандын аткарып жаткан ролунан ыраазы экенине далалат кылат. Иран жооптуулары Америкага Иракты басып алышында жана Иракта Америка таасирин бекемдөөнү камсыздоодо жардам беришкенин моюнга алышты. Иран Иракта Америка бул өлкөнү басып алгандан кийин эле өз элчилигин ачты. Жаъфари шайланышы менен эле ошол убактагы Иран тышкы иштер министри Камал Харразий 2005-жылы Багдадга келди. Акыйкатта болсо, ал убакта баскынчылык чокусуна чыккан эле. Америка да, Иран да баскынчыга каршы алып барылып жаткан каршылык кыймылынын аракеттерин «Иракта терроризмди каралоо» деген шылтоо астында каралап чыкты. Жаъфари Иранга барып бир нече чалгындоо маалыматтары менен айырбаштоо келишимдерине, анын катарында, чегара өтүү жолдорун көзөмөлдөө жана коопсуздугун бекемдөө, Басраны Иран электр тармагына байлоо, Басра менен Абадан ортосунда нефть түтүктөрүн жаткырууга тиешелүү эки мамлекет разведкалары ортосундагы кызматташтык келишимдерине кол койду....

– Ирандын Сирия режими менен болгон алакасына келсек, бул алака эски алака болуп, ал өткөн кылымдын сексенинчи жылдарынын башында жалындаган биринчи интифазадан бери уланып келүүдө. Ошол убакта Иран Сирия режими Сирия калкы болгон мусулмандарды

репрессия кылышын колдоп-кубаттады. Мындан Сирия режимин Асад үй-бүлөсү башчылыгындагы бул режимди колдоп жаткан Америка долбоору алкагында сактап калуу көздөлгөн. Акыйкатта болсо, Иран бул режимдин улутчул, баасчы илманий режим экенин, согуш алып барган Саддам режиминин эгизи экенин, Исламга эч кандай алакасы жок экенин, тескерисинче, Ислам жана анын калкына каршы согуш алып барып жаткан режим экенин жакшы билген. Иран бул режимдин Америкага көз каранды экенин абдан жакшы түшүнөт эле. Ошого карабастан, Иран мусулмандардын акы-укуктарын коргободу, тескерисинче, мусулмандарга каршы күрөш алып барды, кылмышкер куфр режимине жардам берди жана дагы эле ошентип келүүдө. Иран режими Сирия жетекчилиги менен бекем алакаларды сактап келүүдө. Бул алакалар аскерий, экономикалык жана саясий алакаларды өз ичине камтыйт. Иран Асад режимин колдоп-кубаттоо үчүн ага көптөгөн курал-жарактарды жеткирип берди, Сирияда энергия запастары жоктугун эсепке алып бул режимге төмөн бааларда нефть жана газды жеткирип берди. Асад режими кулоого жакын турганда Ирандын Сирия интифазасына аралашуусунда өзгөчө саясий алакаларын күзөтүү мүмкүн. Ошондуктан, эгер Иран Ыңкылап Сакчылары Күчтөрүн, Иран хизби күчтөрүн жана Иранга көз каранды Маликийдин куралдуу топторун жиберүү аркылуу аралашпаганда, Башар жана анын режими албетте кулаган болот эле. Кусайр жана Химстеги кыргындар, бүгүн болсо Гута жана башка жайлардагы химиялык кыргындар мына ушул аралашууга күбөлүк берүүчү далилдер.

– Афганистанда да Иран баскынчы Американы колдоп-кубаттады. Америкага кызмат кылуу үчүн Америка иштеп чыккан конституцияны жана Карзай башчылыгында түзүлгөн өкмөттү колдоп-кубаттады. Америка Талибанды жеңе албаганда Иран мамлекеттин түндүгүндө коопсуздугун камсыздоону өз мойнуна алды. Ошондуктан Иран республикасынын мурунку президенти Рафсанжаний: «Эгер биздин күчтөрүбүз Талибанга каршы согушта жардам бербегенде америкалыктар афган баткагына албетте батышмак», - деген. (Шаркул Авсат гезити, 2002-жыл, 9-февраль). Ирандын мурунку президенти Хатамийдин укуктук жана парламент иштери боюнча орун басары Мухаммад Али Абтахий болсо 2004-жылы 13-январда Эмирликтердин Абу Даби шаарында өткөрүлгөн «Булун жана келечектеги коркунучтар» конференциясында ушуларды айткан: «Эгер, Иран жардам бербегенде Кабул жана Багдад мынчалык оңой кулабайт эле. Биз мунун акысына «сыйлыкка» ээ болдук жана бизди карасанатайлык огуна кошушту!» (Ислам онлайн.нет, 2004-жыл, 13-январь). Президент Ахмади Нажад да дал ушул сөздөрдү БУУ жыйынына катышуу үчүн Нью-Йоркко барганда,

2008-жылы 26-сентябрда «Нью-Йорк таймс» гезити менен болгон маекте айтып мындай деген: «Иран Афганистанда Кошмо Штаттарга жардам колун созду, мунун натыйжасы болсо Америка президенти бизге каршы түздөн-түз аскерий чабуул кылуу жөнүндө коркутууларды жолдоду. Биздин мамлекетибиз Иракка тынчтык жана туруктуулукту орнотууда да Америкага жардам көрсөттү».) цитатанын аягы.

3 – Жогоруда айтылган бардык нерсеге ядролук программа боюнча сүйлөшүүлөр иши жетип барган нерсе жана Американын бул ишти жабууга катуу туруп урунуп жатканы далил боло алат, Американын мындан максаты Иран менен ашкере алакаларды жакшыртуу. Себеби, ошондо Иран Америка ушул региондо сызып берген ролду мурункудай чүмбөттөп, жашырып отурбастан аткара алат. Иран бул ролду «ортоктош кызыкчылыктар» деген шылтоо менен аткарат! Америка президенти Ак үйдүн алдында Иран менен түзүлгөн акыркы ядролук келишим боюнча сүйлөгөн сөзүндө бул келишимди «Биздин негизги максаттарыбызга жооп бере турган жакшы келишим» деп атады, Обама «Иран калкына келсек, биз ортоктош кызыкчылыктар үчүн кызматташууга даярбыз» деди (Американын «Сава» радиосу, 2015-жыл, 2-апрель)... Демек Америка президентинин сөздөрүндө анын Иран менен ортоктош кызыкчылык деген чүмбөт астында кызматташууну каалап жатканы анык көрүнүп турат! Эң чоң шайтан менен ортоктош кызыкчылык – бул Американын бул региондогу пландарын ишке ашыруу. Мындан башка кандай ортоктош кызыкчылык болушу мүмкүн?

4 – Яман окуяларында да Америка менен Иран, Хусийлер ортосунда бири-бирине ылайык пландар болду жана болууда! Хусийлердин Иран менен алакада экендигине далил келтирүүгө муктаждык жок, себеби, бул алака ачык-айкын... Американын Хусийлерди колдоп-кубаттап жатканына келсек, көзү жана пикири бар ар бир адам муну анык билип турат. Себеби, Америка Яманда бардыгына белгилүү болгон акмактарча кекирейиши менен т.а. курал күчү жана зомбулук менен иш жүргүзүүдө. Ошондуктан, Хусийлер Санъаны жана башка жерлерди басып алышты, алар адамдарды «элдик козголоң жана элдик комитеттер...» деген чүмбөт астында камакка таштап жана өлтүрүп жатышат. Америка Хусийлердин бул иш-аракеттерин саясий жана коопсуздук жактан колдоп-кубаттап келе жатат. Саясий жактан Америка Хусийлерди ал-Каида сыяктуу террорчулар деп эсептебеди, тескерисинче, аларды бир саясий кыймыл деп эсептеп жатат! Мисалы, Америка элчиси Мэтью Тьюллер 2014-жыл, 18-сентябрда өткөргөн маалымат конференциясында мындай деди: «Биз саясий иш-чараларда катышкан мына ушул жамааттарды бири-биринен айырмалайбыз, мисалы Хусийлер кыймылы улуттук диалог конференциясында катышты жана мунун натыйжасында көптөгөн оң

натыйжаларга жетишилди, Хусийлердин өз саясий позициялары жана мыйзамдуу умтулуулары бар... Ушуга ылайык биз Хусий жана анын аракетинин башка саясий жамааттар жана партиялар ишке ашырып жаткан иштердин өзүн ишке ашыруусун колдоп-кубаттайбыз» (Пресса күзөтүүчүлөрүнүн сайты). Коопсуздук жагынан болсо, Хусийлер Санъага кирген кезде армия жана полиция аларга каршылык көрсөттү жана 2014-жыл, 9-сентябрда Хусийлерден жети адамды өлтүрдү. Мунун натыйжасында «тараза ташы» Ходийдин пайдасына ооп кетейин деп калды, бирок, Америка шашылыш түрдө БУУнун өкүлү, түпкүлүгүндө болсо Америка өкүлү болгон ибн Умарды жиберди. Бул малай өкүл Ходийге басым өткөрдү, сүйлөшүүгө чакырып маселени дагы кайрадан көтөрдү. Америка Хусийлерге сүйлөшүүлөр учурунда аракетти күчөтүү туурасында «жашыл чырак» жагып берди. Мунун натыйжасында малай өкүл ибн Умар көрүнүшүндө Ходийге өткөрүлгөн жана Америка басымдары менен кубаттанган Хусийлер кырдаалды курчутушту.

5 – Кала берсе, акыркы окуялар бул колдоп-кубаттоону тастыктап жатат. Мен сизге бул маселе туурасында 2015-жыл, 27-марттагы баракчабызда келген кээ бир нерселерди келтирип өтөмүн: (... Америка Хусийлерге – алар Яман үстүнөн өз көзөмөлүн күч менен орното алышы үчүн – Иран аркылуу түрдүү курал-жарак жана техникалар менен жардам берди. Себеби, Америка Ямандагы саясий чөйрөнүн негизги көпчүлүгү англистердин куурчактары экендигин жакшы билет... Ошентип, Хусийлер Яман үстүнөн өкүмдар болууга жетише турган күчүбүз бар деп ойлошту. Ошондуктан, алар президентти – өздөрү каалаган мыйзамдарды чыгартып алуу үчүн – курчоого алышты, президент буга башында ыраазылык бергендей болду. Бирок, муну аткарууну кечиктирди, акыры Хусийлер аны мажбурый үй камагына алышты. Ошондон кийин президент алардын чеңгелинен качып чыкты жана Адаंगा кетти. Хусийлер аны куугунтуктады. Ал алардан экинчи жолу качып кутулду... Америка өзүнүн малайларына айланган Хусийлердин кыйын абалга түшүп мамлекет бойлоп жайылып кетишкенин түшүндү. Себеби, алар өз өкүмдарлыктарын да орното алышпады жана өздөрүнүн «уя»ларында өздөрү ээ болгон мурдагы күч-кубатка да кайрадан ээ боло алышпады. Ошондуктан, Америка аларды чектелген аскерий операция жолу менен куткаруу пикирине келди. Америка ушул аркылуу бир ок менен эки коёнду атып алмакчы. Ушундай максатта Америка Хусийлерди чабуулга учураган жабырлануучу кылып көрсөтүү жолуна өттү. Себеби, адамдар зээнинде Хусийлердин карасанатайлыгы орношуп калды. Америка жалгыз өзү ишке ашыра албай жаткан ишке карата орточо чечимге жетишүү үчүн сүйлөшүүгө байланыштуу басымдуу чөйрө жаратмакчы... Бул абал жүз берген жана жүз берип жаткан

иштерди күзөтүү аркылуу анык көрүнүүдө. Мисалы, Саудия мына ушул аскерий операциядан мурда Америка менен кеңешти. Активдүү аскерий ролду аткарып жаткандар Американын малайлары, айрыкча Саудия падышасы Салман жана Мисирдин президенти Сиси ушундай малай. Булуң мамлекеттери, Иордания жана Магриб болсо Британиянын Америка менен атаандашуу боюнча адаттагы саясий ролго жакыныраак. Британия өзүн көрсөтүү үчүн, өткөрүлө турган сүйлөшүүлөрдө «олжодон» үлүшкө ээ болуп калуу үчүн жана таасир деген «таттуу»ну бөлүшүү үчүн Америка менен ушундай атаандашат... Басым өткөрүүчү аскерий операциялар кээде сүйлөшүүлөргө жол ачууда ийгиликтүү болсо да, бирок алар башка кездерде зыянга да алып барат. Мунун натыйжасында иштер дагы туруксуз болуп кетет жана Яман мунун жалынында күйүп бактысыз болот. Акыйкатта болсо, Яман жакында эле – малайлар жана колонизатор кафирлердин ыпылас кадамдары анын пакиза топурагын баса элегинде – бактылуу эле). Аягы.

Жүз берип жаткан окуялар жараянын жана анын натыйжаларын көңүл коюп кеңири күзөтсөк, Американын иштер жараянына өз өкүмүн өткөрүп жатканы белгилүү болот. Мисалы, Саудия жан үрөп куралдуу чабуул уюштуруп жатат, мунун төлөмүн болсо мусулмандар төлөп жатышат, курман болуп жаткандардын өтө көпчүлүгү карапайым жарандар, алардан аз эле бөлүгү Хусийлер... Иран болсо аралашпай узактан күзөтүүнү улантууда, акыйкатта болсо Хусийлердин башына түшүп жаткан «Бекемдик бороону» бомбаларынын добуштары угулуп турат!

Бул болсо, аракеттер «маэстро»су Хусийлерди өлтүрбөстөн аларды куткара турган, аларды бир четке сүрүп койбостон аларга бир салмактуу үлүштү бере турган чечимдерге жетишүү үчүн «агымды» тартипке салып турганына далалат кылат... Саудия муну түшүнүп турат, ошондуктан ал өзүнүн Бекемдик бороону жана арзуусун ушул «агым» боюнча жүргүзүүдө... Иран да муну түшүнүп турат, ошондуктан аскерий жактан аралашпай ушул «агым» боюнча күзөтүп турат! Күзөтүп эле калбастан, балким, Иран Яманга «жардам» алып бара жаткан кемелерин – алар Яман портторуна жетип бара элегинде – текшерилишине ыраазылык берди. Себеби, Америка ушуну каалады, натыйжада Иран Американын каалоосуна баш ийди! Ошентип, демек Саудия өзүнүн «Бекемдик жана үмүт бороонун» Америка көрсөтмөлөрү боюнча тартипке салып жаткан болсо Иран да кудум ушундай кылууда. Себеби, экөө (Саудия жана Иран) да биз баян кылып өткөн бул «кызуу» операциялардан негизги максат эмне экендигин жакшы билет. Бул малайлар мына азыр суук чечимдерден мурда боло турган «кызуу» тынчтыкты көздөй багытталышууда!

6 – Тыянак ушул, Иран Америка саясаты чеңгелинен «качып чыгып бара жаткан» жок, тескерисинче Иран бул чеңгелден чыкпайт, булардын

бардыгы эң чоң шайтан менен ортоктош кызыкчылык деген шылтоо астында ишке ашырылууда!

15-шаъбан, 1436-х.

2-июнь, 2015-м.

Иран менен Батыш ортосундагы ядролук келишим

Суроо: Коопсуздук Кеңеши 2015-жылы 20-июль күнү Иран менен «5+1» мамлекеттер тобу ортосунда Австриянын Вена шаарында 2015-жылы 14-июль күнү кол коюлган ядролук келишимди тастыктады. 2015-жылы 2-апрелде Швецариянын Лозанна шаарында кол коюлган алкактык келишимге ылайык, бул келишимге кол коюу 2015-жылдын 30-июнуна белгиленген эле. Бирок, кол коюу эки жолу узартылды. Бул келишим эмнелерди камтыйт? Анын натыйжалары кандай жана региондогу абалга кандай таасири кылат? Бул келишим кимдин кызыкчылыгына кызмат кылат? Аллах сиздерди жакшылык менен сыйласын.

Жооп: жооп анык болуш үчүн таасир өткөргөн мамлекеттердин билдирүүлөрүн жана позицияларын карап чыгуу зарыл:

1 – Бул келишимге Венада кол коюулары менен эле Америка президенти телевидениеде кайрылуу жасап мындай деди: «Бул келишим Ирандын ядролук куралга ээ болушунун ар кандай жолун тосот... Себеби, келишимде Иранда орнотулган центрифугалардын үчтөн эки бөлүгүн алып салуу, аларды эл аралык көзөмөл астында сактоо жана байытылган урандын 98%ын жок кылуу көрсөтүлгөн. О.э. эгер бул келишимдин аткарылбай жатканы жүз берсе, санкцияларды кайрадан колдонуу жана зарыл болгон учурда кайда болбосун жана ар убакта объектилерди туруктуу текшерүүдөн өткөрүү үчүн эл аралык агенттигине кирүү укугун берүү көрсөтүлгөн». («Би-Би-Си», 2015-жыл, 14-июль).

Америка мамлекет катчысы Жон Керри мындай деди: «Иран менен түзүлгөн ядролук келишим бир нече баскычтарда ишке ашат, бул, Коопсуздук Кеңеши тарабынан аны тастыктоо жөнүндө резолюция чыккандан тартып 90 күндөн кийин башталат, (келишимдеги) айрым бөлүмдөрдүн күчкө кириши 15 жылга созулат, башка бөлүмдөр болсо, 25 жылга чейин күчүндө кала берет». («Русиял Явм», 2015-жыл, 14-июль).

Ар дайым Американын пикирин айгинелеп келген БУУнун башкы катчысы бир билдирүүдө мындай деди: «Үмүт кылып анык ишенемин, бул келишим Ортонку Чыгыштагы маанилүү коопсуздук проблемаларында бири-бирин дагы да көбүрөөк түшүнүүгө жана өз ара кызматташтыкка алып келет». Ал минтип кошумчалады: «Ошентип, бул келишим региондогу жана бул региондон тыштагы тынчтык жана туруктуулукка маанилүү салым кошуусу мүмкүн». («Элаф», 2015-жыл, 14-июль).

2 – Ал эми, Европа алтылык тобундагы ортоктош үч тармагы: т.а. Франция, Британия жана Германия о.э. бүткүл Европа бул келишимди колдоп-кубаттады. Европа алакалары боюнча жооптуу Могерини мындай билдирди: «Бул келишим, шек-күмөнсүз, тарыхый окуя жана жакшы

келишим, себеби, анда Ирандын ядролук программасы тынч максаттарда болушу жана башка бир катар иш-чаралар көрсөтүлгөн, бул иш-чаралардын бири – Иран ядролук куралга ээ болушуна мүмкүнчүлүк берген изилдөөлөрдү өткөрүүгө же программаларды өнүктүрүүгө аракет кылбастыгы, бул акыры эмес, тескерисинче, Иран менен эл аралык тараптардын ортосундагы кызматташтык баскычынын башталышы». («Рusiaл явм», 2015-жыл, 14-июль).

Француз президенти Иран менен ири мамлекеттер ортосунда түзүлгөн бул ядролук келишимди алкыштады. Француз президенти телевидениеде улуттук майрамга байланыштуу сүйлөгөн сөзүндө мындай деди: «Биз кол койгон бул келишим абдан маанилүү, дүйнө алга карай кадам таштайт»... Британия тышкы иштер министри Филип Хаммонд да үчтүк кол койгон бул «тарыхый келишимди» мактап: «Ал Иран менен кошуна мамлекеттер жана эл аралык үй-бүлө ортосундагы алакаларда маанилүү өзгөрүү жасайт...», - деди. («Элаф», 2015-жылы 14-июль). Германия тышкы иштер министри Франк Вальтер Штайнмайер болсо мындай деди: «Бул келишим Ортонку Чыгышта тынчтык орнотулушуна салым кошот... бул, жоопкерчиликти келишим, ошон үчүн Израиль бул келишимге этибар берип, сындабашы керек». («Эй-Ар-Ди» немис телевидениеси, 2015-жыл, 14-июль).

3 – Ал эми, Россия менен Кытай эч кандай шарт койбоду, Батыш койгон ушул шарттарга каршы да чыкпады жана болгон бардык нерсеге ыраазылык билдирди:

Россия жөнүндө айтсак, орус президенти Путин – Россиянын карманган позициясы үчүн Россияга бир аз этибар берилиши үчүн – жыйынтыктоочу келишимге кол коюлары менен эле Америка президенти менен телефон аркылуу байланышып, өз «кубанычын» билдирди. Себеби, Россия Американы колдогон позицияда турду. Америка Иранга жана анын ядролук программасына байланыштуу бардык нерседе Россиянын макулдугун алган. Анткени, Америка мамлекеттик катчысы Керри Россияга келип, президент Путин жана кесиптеши Лавров менен 2015-жылы 12-майда Сочиде өткөргөн жолугушууда ядролук келишим жөнүндө өтүп жаткан сүйлөшүүлөргө ишара кылып мындай деген: «Бул маселедеги Москва менен Вашингтон ортосунда тилектештик – жыйынтыктоочу келишимге кол коюунун ачкычы». Ошондуктан, орус президенти Путин Ирандын ядролук программасы жөнүндө түзүлгөн бул келишимди алкыштап: «Эл аралык үй-бүлө узак жылдарга созулган сүйлөшүүлөрдөн кийин кол коюлган бул келишимди «зор кубаныч» менен күтүп алды», - деди. Өз кезегинде орус тышкы иштер министри Лавров: «Россия бул келишимди ишке ашыруу үчүн таштала турган

амалий кадамдарга өз салымын кошот», - деп убада берди. («Элаф», 2015-жыл, 14-июль).

Ал эми, Кытай өкүлү: «Бардык тараптар бул ядролук келишимди ишке ашырууда оң жактуу рух менен куралданышы керек», - деп, Иран менен түзүлгөн бул келишимди биринчи он жылдыкта ишке ашыруу чоң мааниге ээ экенин көрсөтүп өттү. («Вифак» сайты, 2015-жыл, 20-июль). «Обама Кытай президентине Иран менен болгон сүйлөшүүлөрдө ойногон ролу үчүн ыраазычылык билдирди». («Арабийя» спутникалык каналы, 2015-жыл, 21-июль).

4 – Иранга келсек, анын бул келишим жөнүндөгү кубанычы чексиз болду! Иран эң чоң жана кичине шайтанды «унутту», аныгы, өзүн унуткандай көрсөттү. Себеби, Иран телевидениеси Америка президенти Обаманын келишимге кол коюлгандан кийин сүйлөгөн сөзүн түз эфирде көрсөттү. Бул, Иран телевидениеси 36 жыл ичинде Америка президентинин сөзүн түз эфирде көрсөткөн экинчи окуя. Белгилүү болгондой, эки мамлекет ортосундагы дипломатиялык алакалар 1980-жылдан тартып үзүлгөн эле! Обамадан кийин Иран президенти бир нече мүнөт сөз сүйлөп, бул келишимди Иран менен Батыш ортосундагы өз ара ишенимди тургузуунун «башталгыч чекити» деп атады. Ал мындай деди: «Эгер, бул келишим туура ишке ашырылса, ортобуздагы ишенимсиздикти даражама-даража жок кылуубуз мүмкүн...». («Элаф» сайты 2015-жыл, 14-июль).

5 – Ошентип, сүйлөшүү алып барган бардык эл аралык тараптар (5+1) бул келишимди «тарыхый окуя» деп эсептеп, Американы ээрчишти. Бирок, эки тарап (Америкадагы республикачылар партиясы менен яхудий вужуду) бул келишим Америка кызыкчылыгына каршы келгени үчүн эмес, тескерисинче, өздөрүнүн карөзгөй максаттарын ойлоп бул келишимге каршы чыгышты...

Республикачылар партиясы бул келишим Америка кызыкчылыктарына кызмат кылышын абдан жакшы билет. Бирок, бул партия өз адатынча демократтар партиясына – Америка кызыкчылыктарына аябай мыкты кызмат кылган бул турмуштук маанилүү долбоор ишара кылынып – ийгиликке жетишине жол бербөө үчүн жан үрөп күрөшөт, айрыкча, шайлоолор жакындашып калганы үчүн мына ушундай катуу күрөш алып барат. Бул жаңылык эмес, себеби, Иранда америкалыктар барымтага алынган окуя жакшы эсибизде, бул проблема 1979-жылы 11-апрелден тартып 1981-жылдын 20-январына чейин созулган эле. Ошондо республикачылар – бул проблема республикачылар доорунда гана чечилиши үчүн – Американын ошол убактагы демократ президенти Картердин барымтага алынган америкалыктарды азат кылып, бул проблеманы чечүүдөгү бардык

аракеттерин онунан чыгарбоо үчүн болгон күч-аракеттерин жумшашкан. Кийин ошондой болуп чыкты т.а. республикачылар партиясындагы белгилүү жооптуулар Хумайний бийлигиндеги белгилүү жооптуулар менен байланышып, Картер доорунда ушул барымтага алынган америкалыктарды азат кылуудагы бардык иш-аракеттерди кыйратууга жана бул азат кылууну Америкадагы президенттик шайлоодон кийин Рейгандын президенттик дооруна чейин кечиктирүүгө келишип алышты. Мунун акысына Иранга Америка курал-жарактары берилип, Ирандын банктардагы аманат акчалары тоңдурулбай турган болду... Ошентип, Рейган 1981-жылы 20-январда президенттик антын берери менен эле Ирандагы ошол барымтага алынган америкалыктар жыйырма мүнөт ичинде азат кылынып, бир нече саат ичинде эле Вашингтонго жеткирилди. Ошондон кийин Рейган тарапкерлери бул «керемет» жөнүндө жана бул проблема Рейган президенттик кызматка келиши менен эле чечилгени жөнүндө жар сала башташты!

Азыр да дал ушундай болууда, себеби, бул эки партия ортосунда шайлоо алдындагы күрөш башталды. Түпкүлүгүндө, Иран менен түзүлгөн бул келишим Америка кызыкчылыктарына тескери келбейт, эки партия тең бул ядролук келишим Америка үчүн жеңиш болгонун абдан жакшы түшүнүшөт. Бирок, республикачылар, айрыкча, президенттик шайлоо жакындашып калганда бул турмуштук маанилүү долбоор демократтарга ишара кылынып, алар утушка жетишүүсүн таптакыр каалашпайт. Ошондуктан, республикачылар бул келишимге каршы чыгышты. Белгилүү болгондой, республикачылар көп орундарды ээлеп үстөм болуп алган конгресс бул келишимдин кол коюлушуна каршы чыкты. Себеби, конгресстин 2016-жылы ноябрь айында өтө турган президенттик шайлоого карата партиялык пландары бар. Ошондуктан, республикачылар партиясы азыр демократтар партиясына таандык болгон Обама башчылыгындагы администрация жаркыраган утушка жетишип көзгө көрүнүшүнө жол бербөөгө жан үрөп аракет кылып жатат. Себеби, демократтар партиясы бул утуш аркылуу президенттик шайлоодо жеңип чыгышы мүмкүн. Обама да муну өтө жакшы түшүнөт, ошондуктан, ал, эгер республикачылар акырына чейин каршы чыгып, бул келишимди конгрессте бекер кыла турган болсо, veto укугунан пайдалануу менен коркутту...

Ал эми, яхудий вужуду, шек-күмөнсүз, ал да мындай келишим жети уктап түшүнө кирбегенин абдан жакшы түшүнөт. Себеби, бул келишим яхудий вужудун бул региондо эч бир талашсыз ядролук куралга ээ жалгыз зордукчулга айлантат... Бирок, ошого карабастан, яхудий вужуду бул келишимге каршы чыкты. Мунун артында үч нерсе турат, биринчиси: яхудий вужуду президенттик шайлоодо республикачылар партиясынын

жеңип чыгышын күтүүдө. Ошон үчүн, яхудийлер республикачылар партиясынын колдоп-кубаттоосуна жетишүү үчүн шайлоо алдындагы кампанияда бул партияны колдоодо. Экинчиси: яхудий вужуду Обаманын «Израилди» ыраазы кылууга аракет кылышын күтүүдө. Себеби, демократтар яхудий лоббисинин добуштарына муктаж, демек, келишимге каршы чыгуу – «шантаждын» каражаты болууда... Үчүнчүсү жана ал эң маанилүүсү: яхудий вужуду Ирандагы жана башка мусулман өлкөлөрүндөгү акимдер – Үммөт акы-укуктарын жана курал-жарактарын кайдыгерлик менен колдон чыгарышканы үчүн – бийликте узак турбашын жакшы түшүнөт. Кала берсе, Исламий Үммөт өз динине кайта турган жана аалымдары анын турмуштук маанилүү өнөр жайын кайрадан тургуза турган күн да алыс эмес! Яхудий вужуду ушуларды жакшы түшүнгөндүктөн, бул келишим жетиштүү эмес деп айтууда. Анын максаты – Ирандагы жана башка мусулман өлкөлөрүндөгү ядролук куралга тыюу салынгандан кийин ушул өлкөлөрдөгү ядролук тармактын аалымдарын да куугунтуктоо үчүн басымдарды даярдоо...

Ушул себептерге ылайык, яхудий вужуду бул келишимге каршы экенин билдирди. Түпкүлүгүндө, яхудий вужуду республикачылар жана демократтар бул мамлекеттин тынчтыгын жана коопсуздугун сактоо милдетин ар дайым өз мойнуна алып келишин, бул мамлекет өзүнүн тынчтыгын сактоо үчүн Америка кучагына кирүүдөн баш тарта албашын абдан жакшы билет. Себеби, яхудийлер үчүн Аллахтын арканысыз (колдоосусуз) жана адамдардын колдоосусуз эч бир таяныч жок. Алар Аллахтын арканын үзүшкөнүнө өтө көп болду, ошондуктан, алар адамдар тарабынан узатылган арканга бекем жабышып алышкан. Алардын тынчтыгы чет элдик (тышкы) факторго байланыштуу болуп калган. Ошондуктан, мындай келишим (Ирандын ядролук келишими) алардын тынчтыгын сактоодогу таяныч-негиз болуп эсептелет. Демек, яхудийлер түпкүлүгүндө бул келишимге каршы чыккан жок. Ошондуктан, АКШ коргоо министри Картер – Нетаньяху Обамага каршы чыгып жаткан учурда – яхудий мамлекетине сапар менен келгенде чоң ыраазылык менен күтүп алынып, ал мындай деди: «Израиль шек-күмөнсүз Ортоңку Чыгыштагы саясатыбыздын бир таянычы, ошондуктан, биз Тегерандын ядролук куралга ээ болушуна эч качан жол бербейбиз жана бул региондогу союздаштарыбыздын тынчтыгын сактоого жана коргоого милдеттүүбүз» (Басып алынган Куддус, «qudsnet» маалымат агенттиги, 2015-жыл, 20-июль).

6 – Бул билдирүүлөрдөн жана позициялардан ушул нерселер айкын болуп жатат:

а) Америка жетекчилиги бул келишимге кол коюлушун абдан каалаган! Себеби, Америка жетекчилиги бул келишимге карата Ирандын,

же Европанын, же башка бир мамлекеттин эмес, кудум өзүнүн тагдырий маселесиндей мамиледе болду... Ошондуктан, Америка президенти сүйлөшүүлөрдү түздөн-түз байланышуу жана бул келишимдин түзүлүшүнө өтө чоң маани берүү менен башкарып турду о.э. мамлекеттик катчысын мурунку байланыштардан тышкары, үч апта аралыгында ушул келишимди түзүү менен алек кылды. Бул болсо, келишим Америка үчүн, анын кызыкчылыктары үчүн жана Обама жетекчилигинин кызыкчылыктары үчүн чоң мааниге ээ экенине далалат кылат. Себеби, бул келишим Иранды ондогон жылдарга кишендеди жана ядролук куралды иштеп чыгуудан алыстатты. Америка президенти жана башка америкалык жооптуулар Ирандын региондогу стратегиялык ролу маанилүү экени, ошондуктан, аны менен кызматташууга даяр экендиктери жөнүндө (негизи, алар Иран менен кызматташууну иш жүзүндө эбак эле баштап жиберешкен) мурун да билдирүүлөрдү беришкен. Иран жооптуулары да билдирүүлөр берип, Америка менен Ирак жана Афганистанда кызматташтык кылышканын, «терроризм жана экстремизмге» каршы күрөштө да Америка менен кызматташууга даяр экенин жарыялашкан. Америка Иран жана анын Хизбинин Сириядагы жырткычтыктарына тымызын макулдук бергени да байкалды. Яманда да дал ушундай, анткени, Америка Яманда Иранга – Хусийлерге курал-жарак жана аскерий техника менен жардам берип, Яманда бир ролду ойношу үчүн – маанилүү бир ролду берди. Себеби, ошондо гана Америка Яманда өз таасирин орното алат... Ошондуктан, бул келишимди айтылган билдирүүлөргө жана Ирандын Америка тарабынан белгиленген жогорудагы ролуна байлай турган болсок, булардын баары Америка бул келишим аркылуу Иранга иштерди жеңилдетип берүү максатын көздөп жатканын көрсөтүүдө. Иранга карата колдонулган санкцияларды бекер кылуу жана аны менен ашкере алакаларды орнотуу менен Ирандын иштери жеңилдейт. Себеби, ошондо Иран Американын ишин жеңилдетип бере турган, Американы эзип турган оор жүктөрдү жеңилдете турган жана анын бул региондогу мамлекеттер жана калктар үстүндөгү оюндарын чүмбөттөй турган ролду ойноону улантуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болот. Натыйжада, Ирак, Сирия жана Яманда болгондой, Иран Америка саясатын ишке ашырып берет. Бирок, эми бул малайлык мурункудай жаап жашырылган калың парда артында эмес, тескерисинче, сөлөкөт көрүнгөн жука парда артында, жада калса, эч кандай пардасыз ашкере болот!

б) Башка тараптан болсо, Европанын үч мамлекети сүйлөшүүлөрдөн четке чыгып калганы байкалды! Ошондуктан, болгон сүйлөшүүлөрдү Америка менен Иран бирге даярдаган иш-чаралар десе болот. Бул иш-чаралар санкцияларды бекер кылууну, ядролук

келишимди жана Иранды Американын региондогу долбоорлоруна кызмат кылууга кызыктырууну камтыды. Шек-күмөнсүз, Европа муну жана мындан да көбүрөөк жашыруун жолугушуулар болгонун, а түгүл, бүтүндөй ашкере жолугушуулар болгонун жакшы билет эле. Европа америкалык жана ирандык өкүлдөр ортосунда «жетим көпөлөк» сыңары учуп жүрдү... Ошентип, Европага Америка даярдап койгон келишимге негизделиши анык болуп калды. Ошондуктан, Европа, өзгөчө Франция каршылык билдирүүдөн баш тартты жана келишимге кол коюлду... Европа Америка даярдаган бул келишимден, айрыкча, санкциялардын бекер кылынышынан бирер нерсеге ээ болуп алууга умтулду. Ошон үчүн, ушул Европа мамлекеттери Иран майданына ач көздүк менен жутунушту. Британия Тегеранда өз элчилигин ачышын билдирген болсо, Франция өзүнүн тышкы иштер министри Тегеранга жол алышын жарыялады... Ал эми, көп убактан бери Ирандагы келерки пландарды жана долбоорлорду түзүп келген немис компаниялары болсо Иранга карай тезинен аракеттенүүгө шайланды, муну немис маалымат каражаттарынан даана байкоо мүмкүн. Кудум немистер бул келишимге кол коюлушуна алдын ала ишенишкендей жана Иран ядролук программадан баш тартышын билишкендей аракет кылып келишкен эле. Себеби, алар Иран Американын бир гана ишарасы менен чөгөлөөгө даяр экенин билишкен... Ошентип, финансылык кризистен кыйналып жаткан европалыктар алдында Иранда инвестицияларды жана долбоорлорду колго алып, олжолорго ээ болуу үчүн Иранга карай аракеттенүүдөн башка жол калбады. Себеби, алар Америка менен Иран ортосунда ядролук келишим түзүлүшүнө тоскоолдук кыла албашын же Америка таасирин өзгөртө албашын түшүнүштү. Ошондуктан, алардын алдында Ирандагы инвестициялар жана долбоорлор аркылуу олжолорго ээ болуудан башка жол калбады. Анткени, европалыктар бул инвестициялар жана долбоорлор аркылуу Иран ичинде узак убакыт иш алып барып, Америка таасири жанында Европа таасирин же бул таасирдин бир аз бөлүгүн кайра тургузуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу мүмкүн...

в) Россия менен Кытайга келсек, алар Иранда өз таасирин орнотууга кудуретсиз... Ошондуктан, Америка санкцияларды бекер кылуу менен аларга Иран менен соода алакаларын орнотушун жеңилдетип берүүдөн башка үлүш жок. Орустар менен кытайлыктарга ошонун өзү жетиштүү. Айтып өткөнүбүздөй, Обама алар менен телефон аркылуу байланышып, бул келишимге каршы чыкпаганы үчүн аларга ыраазылык билдиргенин кошумчаласак, анда, бул ыраазылыктын өзү алардын назарында өтө жакшы нерсе эсептелет!

г) Ал эми, Иран санкцияларды бекер кылуу жана коомчулукка кудум жеңип чыккандай болуп көрүнүү менен гана алек болду. Ал

тургай, Ислам жана мусулмандар үчүн азиздик-кубат болгон курал Ирандан тартып алынса да, а түгүл, мунун акысына Иран Американын региондогу пландарын мурункудан да ылдам аткара турган болсо да, Иран бар болгону санкцияларды бекер кылуу жана коомчулукка кудум жеңип чыккандай болуп көрүнүү менен гана алек! Ошондуктан, Иран кубанычын жашырган жок. Иран бул келишим санкцияларды бекер кылат деп жар салып, расмий чөйрөлөрдө тарабынан да, калк тарабынан да колдоп-кубатталганын билдирди. Бирок, Иран мунун акысына Америкага дагы да көбүрөөк малайлык кылышы жөнүндө ооз ачышпады... Мисалы, Иран президенти Хасан Руханий келишимге кол коюлары менен эле Иран телевидениеси аркылуу кайрылуу жасады. Бирок, ал Америка президентинин кайрылуусу бүтүшүн күтүп турду! Ошондон кийин Руханий келишимди мактап, бул келишим Иран каалоолорун жүзөгө чыгарып бергенин айтып мындай деди: «Иранга каршы киргизилген бардык санкциялар бул келишим күчкө кирген күндөн тартып жок болот...».

Иран санкциялардын бекер кылынышы акысына ушундай бир жан берүүлөргө барды дейсиң, Ислам ураанын көтөрүп чыккан режим тиякта турсун, ал тургай, эч бир көз карандысыз режим бул жан берүүлөрдү таптакыр кабыл албайт. Себеби, бул жан берүүлөргө терең назар салган, ал жөнүндө пикир жүргүзгөн ар кандай акыл ээси бул жан берүүлөр коркунучунан үрөйү учат. «Русиял Явм» сайты 2015-жылы 14-июлда келишим жарыялангандан кийин анын эң маанилүү бөлүмдөрүн басып чыкты, алардын айрымдары ушулар:

Иран ядролук программасын узак мөөнөткө чейин чектөө, аны менен бирге, уранды 3,67% көрсөткүчтө байытуу... центрифугаларды үчтөн эки көлөмгө т.а. 5060 центрифугага азайтуу... байытылган урандын 98%ынан баш тартуу... атом күйүүчү майын импорттоп алып келбөө, оор суу менен иштеген реакторлорду курбоо, 15 жылга чейин ядролук курулмалардан бири-бирине техникалык жабдыктарды көчүрбөө... эл аралык атом агенттигинин текшерүүчүлөрүнө – Тегеран менен кеңешилгенден кийин – шектүү ар кандай объектиге, алардын катарында, аскерий объектилерге да киришине уруксат берүү... кошумча 5 жылга чейин курал-жарактарды жана 8 жылга чейин баллистикалык ракеталарды четтен импорттоп алып келүүгө каршы киргизилген тыюу салууну өзгөрүүсүз күчүндө калтыруу... Ирандын тоңдуруп коюлган миллиарддаган доллар акчаларын азат кылуу... Европа жана Кошмо Штаттар тарабынан Иранга карата киргизилген санкцияларды бекер кылуу...

Сайт кошумчалашынча, Иран эл аралык атом агенттиги менен «Жол картасына» да кол койду, анда мындай делет:

Ядролук тармакта Иранга карата киргизилген чектөөлөрдү 8 жылга чейин өзгөрүүсүз калтыруу... Иран 15 жылга чейин ядролук күйүүчү май боюнча илимий изденүүлөрдү алып барбайт... Ирандагы төмөн даражада байытылган уран запасы 15 жыл ичинде 300 килограммдан ашпашы керек... Иран 15-октябрга чейин эл аралык атом агенттиги менен өткөрө турган диалогдо божомолдогу аскерий багыт түсүндөгү маселелер жөнүндө түшүндүрмө берүүгө милдеттүү.

Ирандын «Фарс» агенттиги 2015-жылы 14-июлда мындай деп билдирди: «Келишим долбоорунда Ирандын бардык объектилери, алардын катарында, аскерий объектилер да текшерүүдөн өткөрүлүшү жана Парчин аскерий объектиси да каралып чыгышы көрсөтүлгөн».

Андан тышкары Обаманын келишимден кийинки кайрылуусунда мындай делген: «... эгер бул келишимдин аткарылбай жатканы жүз берсе, санкцияларды кайрадан колдонуу...».

Бул жан берүүлөрдү дыккат карап чыккан чыккан адам – айтып өткөнүбүздөй – үрөйү учушу анык... Андан да таң калычтуусу, Иран режими бул жан берүүлөрдү жеңиш деп жар салып жатат! Албетте, жаңылышкан адамдар болот. Бирок, алар каталарын моюнга алышып, аны оңдошот же аны оңдоого аракет кылышат. Мындай адамдардын жаңылыштыгын, катасын оңдоого аракет кылышын түшүнүү мүмкүн. Бирок, адамдар Үммөттүн тагдыры туурасында билип туруп, атайын үрөй учурган балекек кадамдарды ташташы кырсыктуу караңгылыктан башка нерсе эмес. Ирандагы кээ бир аң-сезимдүү кишилер тарабынан көрүнө баштаган нур-жарыктык бул караңгылыкты бир аз азайтышы мүмкүн. Бул аң-сезимдүү кишилер режимдин бул жасалма жеңиш жөнүндө жар салышына алданышпады, тескерисинче, алар бул нерсе жеңилүү экенин көрө алышты. Ирандагы «Ража» сайты бул келишимдин шаңдуу белгиленгенин сындап мындай деди: «Ал (т.а. келишим) жеңиш эмес, тескерисинче, кыйратуучу жеңилүү, себеби, ал Ирандын ядролук технологиясынын чоң бөлүгүн жаап койдун». («Элаф» сайты, 14-июль). Ал тургай, Хаманай да жеңиш жөнүндө жар салуу куралы зыян келтирүүчү курал экенин түшүндү. Ал муну айрыкча Иран телевидениеси Обама кайрылуусун Иран президенти кайрылуусунан мурун эфирге бергенден кийин түшүндү! Ошондуктан, «ыңкылап жетекчиси» шашып бул зыянды оңдоого урунуп, Американы кекирейген деп атады жана анын саясаты Американын саясатынан айырмаланышын айтты, ошондуктан, Америка менен сүйлөшүү алып барбашын билдирди... бирок, качан?! Сүйлөшүүгө тойгондон кийинби?! Американын ядролук планы Иранга кыйратуучу сокку бергенден кийинби?!... Ал тургай, санкциялардын бекер кылынышы да, Иран режими бул жан берүүлөрдү актамакчы болуп жаткан акчалардын азат

кылынышы да жүйө боло албайт. Руханий өзүнүн кайрылууларында бул шылтоолорду байма-бай айтты: «Бул санкциялар Иран коомундагы көптөгөн проблемаларга себеп болгон». (2015-жыл, 23-июль). Ал муну келишим кол коюлгандан кийин Иран телевидениеси аркылуу кайрылуу жасаганда дагы бир ирет айтып мындай деди: «Бул санкциялар Иран калкында оор издерди калтырды», (2015-жыл, 14-июль). Булардын баары алдоо, себеби, санкциялардын белгилери корлорчо жан берүүлөр менен жок кылынбайт, тескерисинче, Ислам өкүмдөрүн чындан жана ыклас менен колдонуу аркылуу жок кылынат, айрыкча, эл мүлкү жана мамлекет мүлкү өкүмдөрү туурасындагы экономикалык түзүм жардамында жок кылынат, Аллахка берген убадасына бек турган кишилер ушул колдонууга башчылык кылуусу менен жок кылынат. Себеби, бул калыс кишилер Ирандагы, жер түбүндөгү жана үстүндөгү үлкөн байлыктардан туура пайдаланышат. Бул түзүм Аллах Субханахунун Китебинде жана Расулу ﷺдин сүннөтүндө жазылган, аны дили бар же өзү күбө болгон абалда акыйкатка кулак салган ар бир киши түшүнөт... Бул өкүмдөрдүн баары адамдарга жашоо тартуулап, аларды бул кыйын жашоодон куткарып бийиктерге көтөрөт, ошондо санкциялардын таасири өз ээсине сокку болот. Эми тоңдуруп коюлган акчалардын азат кылынышына келсек, эгер Иран ошонун акысына баш тарта турган курал-жарактарга кеткен каражаттарды эсептей турган болсок, айырма чоң эмес! Эгер, буга Үммөткө – аны маанилүү бир куралынан айрып – жеткирилип жаткан моралдык зыян кыйматын кошо турган болсок, абал кандай болот?!

Санкциялар корлорчо жан берүүлөр менен эмес, тескерисинче, жогоруда айтылган чечим менен жок кылынат...

إن في هذا لبلاغا لقوم عابدين

«Албетте мына ушул (Куръанда) ибадат кылуучу коум үчүн жетиштүү нерсе бар»

[21:106]

6-шаввал, 1436-х.
22-июль, 2015-м.

Күртстан жана Ирандагы саясий окуялар

Суроо: Иран 2018-жылы 6-январда Күртстан вилаяты Ирандагы нааразылык демонстрацияларынын артында турат деп айыптады. Эртеси Күртстан вилаяты бул айыптоону четке какты. Ушуну да айтуу зарыл, 2017-жылы 19-декабрь күнү Күртстан вилаятында, негизинен, Сулаймания регионунда ири демонстрациялар болуп өтүү жана бул демонстрацияларда Ирандын ролу бар деген кабарлар тарады. Андыктан, Сулаймания регионунун Ирандагы демонстрацияларга же бул экөөсүнүн бири-бирине алакасы болгон деп айта алабызбы? Башкача айтканда:

1 – Иранда жүз берген жана жүз берип жаткан окуялар менен Күртстан вилаятында жүз берген окуяларды бир аракет жана бул аракетке каршы реакция десе болобу?

2 – Бу экөөсү өз-өзүнөн келип чыккан аракетпи же тышкарынан аракетке келтирилгенби?

3 – Тышкарыдан аракетке келтирилген болсо, анда, ким аракеттендирген жана демонстрациялар аркылуу Иран менен Күртстан вилаятындагы режимдерди өзгөртүү көздөлгөнбү? Аллах сизден ыраазы болсун!

Жооп: эки окуяны бир аракет жана бул аракетке каршы реакция деп болбойт. Иран Арбилди айыптоосу да өз-өзүнөн болгон окуялардын натыйжасындагы сокур саясаттан (абдырап калуудан) башка нерсе эмес. Ирандагы окуялардын артында Арбил турбаганынын себеби ушул – азыр Арбил өз вужудуна коркунуч туудуруп жаткан кризис менен алек. Ал азыркы шартта Иран көчөлөрүндө демонстрация ишке ашырууга күчү жетпейт! Ирандын абдырап калганы бир нече тараптарды айыптаганынан да көрүнүп турат. Мисалы, Иран расмийлери чет элдик күчтөрдү айыптап чыкты. Жума күнү Ирандын БУУдагы өкүлү Гуламали Хушру: «Иран демонстранттар чет элден ачыктан-ачык көрсөтмөлөрдү алганы жөнүндөгү бекем далилдерге ээ», - деди. (Би-Би-Си арабий, 2018-жыл, 7-январь). Ошондуктан, Иран абдырап калгандыктан Арбилди айыптады. Мисалы, 2018-жылы 6-январь күнү Иран өкмөтүнүн координатор кеңешинин катчысы Мухсин Ризайи: «Ирандагы окуялардын сценарийи Ирак Күртстаны вилаяты Арбил тарабынан иштелип чыккан», - деп билдирүү берди...». (Русиял Явм, 2018-жыл, 7-январь). Жогоруда айтканыбыздай, Күртстан вилаяты бул айыптоону өз өкмөтүнүн басма сөз катчысы Свен Дзия аркылуу четке какты. Ошентип, бул маселе бир аракет жана бул аракетке каршы реакция эмес. Кала берсе, ар бир иштин өзүнүн максаты жана шарттары болот. Бирок, Иран жана Күртстандагы окуялар өз-өзүнөн башталды. Кийин окуялар агымына карап бул эки

өлкөдөгү максаттарына жетүүнү каалаган чет элдик факторлор ар тараптуу курчап алды:

Биринчи: Күртстан вилаятындагы окуялар

1 – Маалымат агенттиктеринин кабарына ылайык, 2017-жылы 19-декабрда Сулайманияда бир нече айдан бери маяналарын ала албай жаткан жумушчулардын жана окутуучулардын нааразылык демонстрациялары күчөдү. Кийин демонстрациялар бүткүл Сулаймания регионунда жайылып, башка региондорго, алардын катарында Арбилдин бир бөлүгүнө да жетти... Демонстрацияларга адамдардын бул даражада тез кошулуп кетиши – вилаяттын экономикалык иштери абдан оор абалда экенин көрсөтөт. Бул кризис – Багдад Киркук регионун өз көзөмөлүнө алышы акыбетинде, Күртстан вилаяты ири нефть ресурстарынан кур калышы артынан жүз берди. О.э. өзгөчө Багдад тарабынан вилаятка түрдүү басымдар да болду, мисалы, Арбил жана Сулаймания аэропорттору чет элдик рейстер үчүн жабылды. Бул болсо, чет элге сапар кылмакчы болгон жарандарга кыйынчылык туудуруп, аларды Багдаддагы эл аралык аэропорт аркылуу учууга мажбур кылды. Өз кезегинде, жергиликтүү өкмөттүн чиновниктеринин коррупцияда жана Күртстан вилаятынын байлыктарын талап-тоноодо айыпталышы окуяларды дагы да курчутту. Демонстрациялар – айрыкча, Масъуд Барзаний жана анын «Күртстан Демократиялык Партиясына» каршы болгон о.э. күрт партияларынын таасири жогору болгон региондордо – чөпкө түшкөн от сыяктуу заматта жайылып кетти. Жашоо шартынын дагы да оорлошуна алып келген нерселердин бири – күрт үй-бүлөлөрү жергиликтүү каршылык кыймылдарынан коркуп, Киркук... сыяктуу жерлерден Күртстан вилаятына көчүп келиши болду... Мына ушулардын баары бул нааразылык аракеттери өз-өзүнөн келип чыкканына далалат кылууда.

2 – Бу демонстрациялар, негизинен, Масъуд Барзанийге жана анын «Күртстан Демократиялык Партиясынын» өкүмдарлыгы астындагы Арбил өкмөтүнө каршы келип чыкты. Анткени, Масъуд Барзаний Күртстан президенттигинен бошотулган болсо да, агасынын баласы Ничерван Барзанийдин артына жашырынып иш кылууда. Демонстрациянын Арбил өкмөтүнө каршы багытталганын бир нече тараптардан түшүнүп алып мүмкүн:

а) Демонстрациялар биринчи Сулаймания регионунда башталды. Бул регионду англистердин малайы Масъуд Барзанийге каршы болгон кыймылдар жана партиялар көзөмөлдөйт. Демек, «Өзгөртүү кыймылынын» мекени – Сулаймания. О.э. Улуттук Союз партиясындагы Талабаний канатынын мекени да Сулаймания. Бул партиялар алардын

агымын толук көзөмөлдө кармап тура албаса да, демонстрацияларды чыгарууга жана уюштурууга кудуреттүү.

б) Ничервандын билдирүүсүнөн демонстрациялар анын өкмөтүнө каршы багытталганын түшүнсө болот. Күрт «Basnews» сайтына ылайык: «Күртстан вилаятынын премьер-министри Ничерван Барзаний вилайтка каршы эч ким элестете албай турган үлкөн тил бириктирүү орун алганын эскертти. Кийин «Вилайттын туруктуулугун бузууну жана демонстрацияларды нугунан чыгарып, зомбулук чыгарууну көздөгөн тараптар» бар экенин баса белгиледи. О.э. Ничерван Барзаний: «Күртстанда туруксуздук чыгарууга урунуп жаткан жашыруун «колдор» бар, биз анын алдын алууга аракет кылууну улантабыз», - деди. Ничерван Барзаний: «Бу аракеттер башаламандыкка карай бара жатат. Бирок, региондогу коопсуздук органдары мындай абалдарга кескин бөгөт коёт», - деп, ысымын ачыктабаган бул «колдорго» ишара кылды. Кийин: «Алдыбызда олуттуу коркунуч жана эч ким элестете албай турган жаман фитна турат. Себеби, Сулаймания регионунда жүз берген нерсе – коопсуздукту жана туруктуулукту бузуу аракети», - деп, адамдарды биригиип, мындай абалды жеңүүгө чакырды». (Basnews сайты, 2017-жыл, 21-декабрь). Премьер-министр муну менен референдумга Сулайманияда катуу каршылык кылган күрт партияларына, америкалыктарга, алардын борбор Багдаддагы жана Ирандагы тарапкерлери менен болгон алакаларга ишара кылууда. Барзаний өкмөтүнө каршы нааразылык демонстрацияларын уюштуруп жаткан партиялардын бири – «Өзгөртүү кыймылы». Ал «Күртстан Улуттук Союз» партиясынан бөлүнүп чыккандан кийин 2009-жылдагы шайлоолордун артынан өлкөдөгү экинчи саясий күчкө айланган. Каврон жетекчилигиндеги «Өзгөртүү кыймылы» менен «Жамаати Исламия» нааразылык демонстрациялары учурунда Арбил өкмөтүнөн чыгып кетти. «Жамаати Исламиядагы» жетекчилердин бири Ясин Хасан Ал-Жазирага берген интервьюсунда: «Демонстранттарга каршы ок атылгандан кийин Жамаати Исламия менен Өзгөртүү кыймылы мындай өкмөттөн бүтүндөй чыгууга токтомок кылды. Биз өкмөт дароо өзүн өзү таркатышын жана Улуттук Куткаруу өкмөтүн түзүүнү талап кылабыз», - деди. (Ал-Жазира нет, 2017-жыл, 21-декабрь). «Өзгөртүү кыймылынын» жетекчилеринин бири Ирак Күртстаны вилаяты парламентинин төрагасы Юсуф Мухаммад өкмөтүн демонстрацияларга карата позициясын күчсүздөнтүү максатында отставкага чыкканын жарыялады. Би-Би-Си 2017-жылы 26-декабрда мындай кабар таратты: «Ирак Күртстан вилаяты парламентинин төрагасы Юсуф Мухаммад өкмөткө нааразылык катары өз отставкасын жарыялады жана мыйзамдуу өкмөттү белгилүү бир кылмышкер чиновниктер тобу ээлеп алганын баса белгиледи. Юсуф

Мухаммад бул топту сындап: «Алар саясат, экономика, жер, байлыктар жана башка тармактарды монополия кылып алышкан, тескерисинче бул нерселерди вилайтта адилет менен бөлүштүрүшү керек эле», - деди. Анын айтымында, Кошмо Штаттардын позициясы референдумду четке каккан жана муну АКШ тышкы иштер министри Рекс Тиллерсон жолдогон каттан билип алуу мүмкүн. Тарыхта алтын учур болгон мындай позицияны вилайт өкмөтү зая кетирди». (Би-Би-Си, 2017-жыл, 26-декабрь). Бул жагдай Юсуф Мухаммад менен «Өзгөртүү кыймылынын» көз карандылыгын көрсөтөт.

3 – Демек, нааразылык демонстрациялары Масъуд Барзанийдин «Күртстан Демократиялык Партиясына» каршы партиялар көзөмөлдөгөн Сулаймания регионунда башталды, демонстрацияларда ушул партиялардын жетекчилери да катышты, алардын айрымдарын коопсуздук күчтөрү камакка алды, кийин бул партиялар Арбил өкмөтүн күчсүздөнтүү максатында андан чыгып кетишти жана бул өкмөттү таркатууну талап кылышты... Шайлоолор белгиленген убактан бир нече ай мурун парламент төрагасы отставкага чыкты о.э. Багдаддагы Ибадий өкмөтү ишке аралашуу менен коркутту... Булардын баары ушуга далалат кылат – башында демонстрациялар өз-өзүнөн табигый башталган болсо да, бирок экинчи бир абал Күртстан вилайтындагы максаттарга жетүү үчүн бул табигыйлыкты чет элдик үндөөлөр негизинде тизгиндеп алды.

Бу экинчи абал Күртстандагы Барзаний таасирине каршы болгон жергиликтүү жамааттардын басымы жана Арбилдеги Барзаний өкмөтүн кулатууга багытталган Багдад басымдары натыйжасында жаралды. Мындан тышкары, Түркияда, Иранда жана Багдадда Күртстандын бөлүнүп чыгышына байланыштуу референдумга жооптуу болгон адамдарды жазалоо керек деген кеп-сөздөр да тарады. Бул партиялардын жана режимдердин баары Америкага көз каранды экенин эсепке алсак, Трамп жетекчилигинин регионго карата саясатынан ушуларды күзөтүү мүмкүн: т.а. Трамп жетекчилиги «биринчи Америка» деген ураан негизинде аракет кылууда. Трамп жетекчилиги англистердин малайлары орун алган региондордо Американын саясаты таасирдүү болушу менен гана чектелбестен, кызыкчылыктары талап кылганда, аларды жазалоого, ал тургай жок кылууга да киришти. Мындай абалга Саудияда коррупцияга каршы кампания алкагында жана Салих өлтүрүлгөндөн кийин Санъада «Элдик Конгресс партиясынын» жетекчилерине байланышкан окуяларда күбө болуп турабыз. Ошондуктан, Америка өзүнүн жергиликтүү жана регионалдык малайларын Барзаний өкмөтүнө – аны кулатуу жана Арбил өкмөтүндөгү англистердин өкүмдарлыгына чекит коюу үчүн – басым өткөрүүгө үндөп жатат. Эгер, аны жакын арада кулата албаса, тынымсыз басымдар менен бул үчүн чөйрө даярдайт.

Күртстанда болгон жана болуп жаткан иштер жөнүндө күчтүүрөөк божомол ушул.

Экинчи: Иран окуялары

1 – Иранда 2017-жылы 28-декабрда башталган нааразылык демонстрациялары экономикалык кырдаал, адамдардын жашоо шарты, жогорку деңгээлдеги жумушсуздук, жакырчылык жана кымбатчылык себептүү чыкты. Отчётторго ылайык, бүгүн Иранда жумушсуздук деңгээли жогорулап кеткен. Иран ички иштер министри Абдуризо Рахмоний Фазлий 2017-жылы 1-октябрда берген басма сөз конференциясында мындай деди: «Учурда жумушсуздук көрсөткүчү 12%га жетти, өлкөнүн арабдар жашаган Ахваз, күрттөр жашаган Кирманшах жана Балужистан сыяктуу айрым шаарларда бул көрсөткүч 60%дан ашат. Илимий деңгээли бар адамдар жана университет бүтүрүүчүлөрү арасындагы жумушсуздук абдан жогору». (Арабийя, 2017-жылы 2-октябрь). Отчётторго ылайык, университет бүтүрүүчүлөрүнүн 21%ы жумушсуз жана ирандыктардын 15%ы жакырчылык деңгээлинен да төмөн шартта күн өткөрүшөт. Бул болсо, капиталисттик түзүмдү колдонгон башка бардык өлкөлөр сыяктуу эле Иранда да бул түзүмдүн колдонулушу өлкөдөгү катардагы инсандарга терс таасир кылганын түшүндүрөт. Мындан тышкары, байлык адилетсиз бөлүштүрүлүп, бир топ байлардын колунда чогулуп калган жана абдан көптөгөн инсандар андан куру калышкан... Жакырчылык маселеси таптакыр чечилбеген. Банктардын баары сүткордук негизинде иштейт. Эл аралык Валюта Фондунун саясатынын жана көрсөтмөлөрүнүн залым натыйжасы катары өлкөдө капиталисттик салыктар киргизилген. Соңку окуялардан мурун, 2017-жылы 18-декабрда Эл аралык Валюта Фондунун делегациясы Тегеранга келди. Бул делегация жыл сайын Иран өкмөтү менен кеңешүү жыйынын өткөрөт. Жыйында делегация төрагасы Катриона Пурфилд сөз сүйлөп, ирандык жооптууларга мындай деди: «Азыр бул жердеги кырдаалга ишенип болбойт, Иран финансы системасы коркунуч астында турат, мындай маалда өкмөт банктарды жана кредиттик мекемелерди капиталдаштыруу аракетин кайра карап чыгышы зарыл». Жана «Биринчи кезекте, тезинен активдердин сыпатын текшерүү, ушуга алакадар контрагент кредиттерди баалоо, банктарды капиталдаштыруу жана проблема жараткан карыздарды жоюу үчүн убакыт боюнча аракет планын иштеп чыгуу зарыл» экенин баса белгиледи. (Иран глобал, 2017-жыл, 19-декабрь). Шек-күмөнсүз, өкмөттүн бул талаптарды аткарышы кымбатчылыкты, жумушсуздукту жана жакырчылыкты чыгарды, адамдар абдан начар абалга кабылышты, кийин режимге каршы козголуп, түрдүү жолдор менен кыйынчылыкта жашап жатышканын билдиришти.

2 – Ирандагы нааразылык демонстрациялары мына ушундайча башталды. Өлкөнүн чыгышындагы Машхад шаарынан башталган бул демонстрацияларда «Жоголсун кымбатчылык» деген ураандар көтөрүлдү. Бирок, демонстрациялар Машхадга гана чектелип калбастан, тездик менен башка шаарларга да көчтү, бул шаар жана айылдардын саны 80ден ашты. Демонстрацияларда жетекчилердин коррупциясына, жумушсуздукка жана кембагалдар менен байлар ортосундагы айырманын кеңейишине кыжырданган миңдеген жаштар жана жумушчулар тайпасы катышты. Ирандагы «Айкындык жана адилет мониторинги» уюмунун идарий кеңешинин жетекчиси Ахмад Таваккалий 2017-жылы 30-декабрда «Фарс» маалымат агенттигине берген интервьюсунда мындай деди: «Бу нааразылык демонстрациялары үч фактор акыбетинде келип чыкты. Биринчи: Эл аралык Валюта Фондунун ырайымсыз экономикалык тартипке салуу саясатын кабыл алуу. Экинчи: өкмөт жана жооптуулардын экономикалык проблемаларды чечүүдөгү кудуретсиздиги. Үчүнчү: өкмөт ачык-айкындуулуктан жана кабыл алган токтомдоруна жооп берүүдөн качышы». Эгер, буга Ирандын Ливан, Сирия жана Яман сыяктуу өлкөлөрдөгү согушкерлерине жана агенттерине сарпталып жаткан чет элдик каражаттарды кошсок, бул проблеманы ого бетер орчундатып, ирандыктардын мойнуна кошумча жүк болгону жана бул нерселер нааразылык демонстрацияларын өткөрүүгө адамдарды мажбур кылганы маалым болот. Ал тургай, алар режимди өз калкына кыянат кылды деп айыпташты. «Көпчүлүк ирандыктар өкмөттүн Газадагы Хамаска, Ливандагы Хизбуллага, Сириядагы Асад режимине жана Ямандагы Хусийлерге жардам берип жатканын туура эмес деп гана калбастан, ал тургай кыянаттык деп эсептешет». (Арабий 21, 2018-жыл, 1-январь). Булардан Ирандагы демонстрациялар экономикалык фактор себептүү өз-өзүнөн табигый башталганы ачык-айкын көрүнүп турат. Бирок режим буга күч менен жооп берди, акыбетте өлгөндөр, жараат алгандар болду. «Айрым отчеттордо 28-декабрда демонстрациялар башталгандан кийин камакка алынгандардын саны 1700дөн ашканы айтылууда». (Би-Би-Си арабий, 2018-жыл, 7-январь).

3 – Белгилүү болгондой, эгер ар кандай нааразылык демонстрациясы туура чечилбестен кечигип кетсе, айрыкча, күч менен чечилсе өзүнүн артынан саясий нааразылык демонстрацияларын алып келет. Ошондой да болду. Экономикалык ураандардын артынан режим жана жетекчилерге каршы саясий ураандар да көтөрүлдү. Демонстранттар режимди сындап, аны региондогу согуштарга аралашкандыкта жана бул согуштарга миллиарддаган долларларды сарптап жаткандыкта айыпташты. Бул нааразылык демонстрацияларында режимге каршы саясий тенденциялар,

режим структурасына жана жетекчилерине каршы чыгуу чөйрөсү өкүмдар болду. Мына ошондо Европа менен Америка бул окуялардан пайдаланууга киришти. Европа маалымат каражаттары, өзгөчө, Британия радио-телевидениеси сыяктуу англис тилиндеги маалымат каражаттары Ирандагы демонстрацияларга үндөй башташты. Өз кезегинде, Франция президенти Макрон «Хаят» гезитинин Ирандагы окуялар жөнүндөгү суроосуна минтип жооп берди: «Бу демонстрациялар Иран жарандык коомунун ачык-айкындуулугун көрсөтүүдө. Бул нерсе мени президент Руханий менен телефон аркылуу байланышууга үндөдү. Мен ага зомбулуктан сактануу жана жарандарга сөз эркиндигин камсыздоо зарылдыгын эске салдым. Биз Иран демонстранттардын талаптарын аткаруу аркылуу зарыл болгон ачык-айкындуулукту көрсөтүшүн күтөбүз. Мына ошондо гана иштер жараянына баа бере алабыз. Франция тышкы иштер министри Ле Дриандын белгиленген Иран сапарына, андан кийин өзүмдүн сапарыма даярдык көрүп, Иранды туруктуу диалогго чакырамын». (Хаят, 2018-жыл, 4-январь).

4 – АКШнын аралашканына токтоп өтөбүз. Президент Трамп Твиттер баракчасында жазууну баштады. Ал 2018-жылы 1-январда мындай деди: «Улуу Иран калкы жылдар бою репрессия астында жашады. Ал азык-түлүктү жана эркиндикти арзуу кылат. Иран байлыктары талап-тонолууда, адам укуктары бузулууда, өзгөртүүнүн убагы келди. Обама жетекчилиги кол койгон үрөй учурган келишимге карабастан, Иран ар тармакта ийгиликсиздикке учуроодо». Ак үй басма сөз катчысы: «Трамп жетекчилиги Иран режими миндеген демонстранттарды камакка алганын көрсөткөн макалалар алдында абдан кабатырланууда», - деп билдирүү берди. Жана: «Биз Иран диктаторлору өз жарандарынын негизги укуктарын тебелешине таптакыр жөн карап турбайбыз, бул режим ар бир мыйзам бузууга албетте жооп берет», - деп кошумчалады. (Ирак, 2018-жыл, 10-январь). Ушул таризде Дональд Трамп жетекчилигинде көптөгөн америкалык жооптуулар ирандык демонстранттарды биринчи күндөн баштап ачыктан-ачык колдоп-кубатташты. «АКШнын БУУдагы өкүлү Никки Хейли жума күнү Коопсуздук Кеңешинде Вашингтон ирандык демонстранттар тарабында турганын баса белгилеп: «Алар өзүлөрү үчүн эркиндик, үй-бүлөлөрү үчүн жыргалчылык жана улуту үчүн сый-урмат талап кылышууда», - деди. Вашингтон Коопсуздук Кеңешинин ыкчам жыйынына чакырышы Кеңештин башка мүчөлөрүн жана Россиянынын кыжырын келтирди. Россия өкүлү Ирандагы нааразылык демонстрацияларын «анын ички иши» деп баалады». (Би-Би-Си арабий, 2018-жыл, 7-декабрь). Вашингтон Коопсуздук Кеңешинин жыйынын чакырышы Америка Ирандагы демонстрациялар толкунун тизгиндеп алганына далалат кылат. Ал эми,

ыкчам чакырыгы Коопсуздук Кеңешинин мүчөлөрү үчүн күтүлбөгөн нерсе болду. «Би-Би-Си кабарчысы Барбара Плеттин сөзүнө ылайык, Ирандагы нааразылык демонстрацияларын талкуулоо үчүн Хейли ыкчам Коопсуздук Кеңешинин жыйынын чакырышы Кеңеш мүчөлөрү үчүн күтүлбөгөн нерсе болду. АКШ Россиянын жыйынга карата нааразылыгына каршы басым өткөрүүгө мажбур болду. Кошмо Штаттардын өкүлү Вашингтон ирандык демонстранттар тарабында турганын баса белгилеп: «Алар өзүлөрү үчүн эркиндик, үй-бүлөлөрү үчүн жыргалчылык жана улуту үчүн сый-урмат талап кылышууда», - деди». (Би-Би-Си арабий, 2018-жыл, 6-январь).

5 – Ушул жерде өз-өзүнөн суроо туулат: Америка Ирандагы демонстрацияларды колдоп-кубаттап жатканы – Иран режимин кулатууга аракет кылып жатканын түшүндүрөбү? Же ал жердеги демонстрацияларды тизгиндеп алуу аркылуу башка бирер максатты көздөп жатабы? Буга минтип жооп беребиз:

Америка Ирандагы аракеттерди колдоп-кубаттап жатканы режимди кулатууга багытталган деген сөз чындыктан алыс. Хаят гезитинин 2018-жылдын 4-январдагы санында АКШ тышкы иштер министринин Ирак жана Иран маселелери боюнча жардамчысынын: «... Биз демонстранттарды коргоо жана укуктарын урматтоо жөнүндө гана айтып жатабыз, жана режим көптөгөн тармактарда, айрыкча, демонстранттарга карата иш-аракеттерин өзгөртүүнү каалайбыз, АКШ жетекчилиги Иран режиминде эмес, режимдин иш-аракетинде өзгөрүү болушун каалайт», - деген сөздөрү басылып чыкты. Ооба, биз үчүн Американын Иран режимине карата ролу маалым. 2013-жылдын 21-августтагы суроо-жоопто мындай дегенбиз: «Американын Иран ыңкылабындагы ролу башынан эле анык болчу... Ирандын региондогу бардык саясий аракеттери Америка долбооруна ылайык келет жана аны менен шайкеш алып барылат». О.э. 2017-жылдын 23-февралдагы суроо-жоопто мындай дегенбиз: «Ошентип, Ирандын региондогу ролу – мыкты түзүлгөн Америка саясаты жана кырдаалга карап Америка саясатынын талаптарына ылайык бул роль кыскарып-кеңейип турат». Демек, Американын Ирандагы нааразылык демонстрацияларын ачык колдоп-кубаттап жатканы ал жердеги режимди кулатууга багытталган эмес.

6 – Анда, эмне себептен Америка демонстрациялар толкунуна кудум жоготкон нерсесин тапкандай бекем жабышып алды? Мунун эки себеби бар:

Биринчи: коомчулуктун этибарын Палестина жана Трамптын Куддус туурасындагы билдирүүсүнөн буруп, Иран маселеси менен алек кылып коюу. Ошондо Иран региондогу биринчи душманга айланат... Кийин

бардык этибар Иранга каратылып, Палестинаны басып алган яхудийлер вужуду калып кетет.

Экинчи: «Кошмо Штаттар Иранга каршы турат, анын коркунучунан башкаларды коргоодо» деген жүйө менен Американын региондогу малайларын сактап калуу үчүн шылтоо ойлоп табуу. Анткени муминдерге эң катуу душмандык кылган яхудий мамлекетине Куддусту борбор кылып берүү жөнүндөгү Трамптын билдирүүсү – 2017-жылдын 7-декабрдагы баракчабызда айтканыбыздай – Америка малайларынын абийирлерин жаап турган калган каткан чүмбөтүн ачып, шерменделерин чыгарды. Куддус мусулмандардын жүрөгүндө. Тигил малайлар Трамптын билдирүүсүнө сүкүт кылып, кайра дагы ага малайлык кылууну жана достошууну улатуусу болсо эң жаман шерменделик. Андыктан, Трамптын Иранга каршы билдирүүлөрү кудум чөгүп бара жаткан адам чөпкө асылгандай, акимдер да – Трамптын Куддус жөнүндө берген билдирүүлөрүнө карабастан – Америкага малай болуп калууларын актоо үчүн шылтоо болду. Бул нерсе алар Америка эң чоң душман Иранга каршы турат деген сөздөрүнөн көрүнүп турат. Мындай шылтоо – эң жийиркеничтүү күнөө.

﴿قَاتِلْهُمْ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾

«Аларга Аллахтын наалаты болсун, кандай гана адашууда» [9:30]

Иранда болгон жана болуп жаткан нааразылык демонстрациялары, тышкы билдирүүлөр, өзгөчө Америка билдирүүлөрү туурасындагы көбүрөөк божомол мына ушундай.

7 – Сөзүбүздүн акырында ушуну айтабыз, колонизатор кафир мамлекеттердин исламий өлкөлөрдүн тагдыры менен ойношуусуна бирден-бир себепчилер – ушул рувайбиза акимдер. Алар ушул кафир мамлекеттердин буйругун кабыл алып, Ислам жана мусулмандардын душмандары менен достошууда. Имам Ахмад өзүнүн «Муснад»ында Абу Хурайра رضي الله عنه дан риваят кылган хадисте Расулуллах ﷺ минтип эскерткен: «إِنَّهَا سِتَابِي عَلَى النَّاسِ سِنُونَ خِدَاعَةٍ يُصَدَّقُ فِيهَا الْكَاذِبُ وَيُكَذَّبُ فِيهَا الصَّادِقُ وَيُؤْتَمَنُ فِيهَا الْخَائِنُ وَيُخَوَّنُ فِيهَا الْأَمِينُ وَيَنْطِقُ فِيهَا الرُّؤْيُضَةُ قِيلَ وَمَا الرُّؤْيُضَةُ قَالَ السَّفِيهَةُ يَتَكَلَّمُ فِي أَمْرِ الْعَامَةِ»

«Албетте, инсандарга алдамчы жылдар келет. Ал жылдарда жалганчы чынчылга, чынчыл болсо жалганчыга чыгарылат, кыянатчыга аманат тапшырылат, аманаткөй кыянатчыга чыгарылат. Ал жылдарда рувайбиза сөз сүйлөйт. Рувайбиза ким? деп сурашты. Ошондо Расулуллах: Жалпы элдин иши жөнүндө сүйлөгөн паскеч адам, деди». Хаким да бул риваятты «Мустадрак»та риваят кылган.

Демек, Умматтын мусибаты – акимдер. Бирок, Уммат инсандар үчүн чыгарылган эң жакшы Уммат. Андыктан – Аллахтын уруксаты менен – бул рувайбиза жабыр көрсөтүүчү акимдердин зулумуна Уммат узакка сүкүт кылып турбайт. Расулуллах ﷺ мындай жабыр көрсөтүүчү залим

падышалык заманынан кийин рошид Халифалыктын кайтышын башарат кылган. Имам Ахмад жана Таялисий «Муснад»ында Хузайфа ибн Ямандан мындай риваят кылат:

«ثُمَّ تَكُونُ مُلْكًا جَبْرِيَّةً، فَتَكُونُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَكُونَ، ثُمَّ يَرْفَعُهَا إِذَا شَاءَ أَنْ يَرْفَعَهَا. ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَى مِنْهَاجِ النَّبُوَّةِ»

«Кийин жабыр көрсөтүүчү залим падышалык болот жана ал Аллах каалаганча турат. Кийин Аллах Өзү каалаганда аны көтөрөт. Кийин пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот».

(وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا)

«Алар: «Ал качан болот?» деп (сурашат). «Балким жакында болоор», деп айткын!»

[17:51]

24-робиус-саний, 1439-х.

11-январь, 2018-м.

Трамптын Иран менен болгон өзөктүк келишимден бир тараптуу чыгып кетиши

Суроо: маалым болгондой Американын эл аралык саясаттагы стратегиясы Американын президенти тарабынан эмес, балким андагы башкаруу институттары тарабынан белгиленет. Анан Американын Иран менен өзөктүк келишимин түзүп аны жеңиш деп аташы, кийин Трамптын ал келишимден бир тараптуу чыгып аны да жеңиш деп жар салып жатканын кандай түшүнүүгө болот? Ушуну ачыктап берсеңиз. Сизге Аллах ыраазы болсун!

Жооп:

Ооба Американын эл аралык саясатынын стратегиясы Американын президенти тарабынан эмес, андагы башкаруу институттары тарабынан белгиленет. Мамлекет башчы токтомду кабыл алуу жаатында эле көрүнбөсө стратегияны белгилөө башкаруу институттары тарабынан аныкталат. Бирок суроодо маанилүү нерсе айтылбай калган. Ал маанилүү нерсе жооптун негизги критерийи. Ал маанилүү нерсе Америкадагы башкаруу институттарынын алдындагы негизги максат – бул Америка кызыкчылыгы. Эгер өзөктүк келишимге кол коюуну абал талап кылып, аны башкаруу институттары макулдаса, Америка президенти да аны макулдайт. Эгер Америка кызыкчылыгына жараша өзөктүк келишимден чыгууну абал талап кылса ал башкаруу институттары тарабынан макул көрүлсө, президент тарабынан да ал макул көрүлөт. Мунун баяны төмөнкүчө:

1. Америка Сирияда Башардын орун басарын тапканга чейин аны бийликте сактап турууда Ирандын ролу маанилүү болгон. Америка Сирияда элдик көтөрүлүштөрдөн коркту. Ал аракеттерде Ислам ураандары жана Ислам менен жашоо чакырыктары басымдуу. Башардын бийлиги кулап Ислам бийлиги орноп калышынан анын натыйжасында бул аймактагы бүткүл таасиренен ажырап калышынан коркту. Айрыкча 2015-жылдары элдик аракеттер абдан күчтүү түс алды... Мына ушундайча Ирандын ролун пайдаланмакчы болду. Иран өз ролун толук аткарууга мүмкүнчүлүк жаратып берүү үчүн өзөктүк келишим түзүү аркылуу андан санкцияларды алууну өтүндү. Анткени Американын кызыкчылыгы өзөктүк келишимге кол коюу жана Иранга карата коюлган санкцияларды алууну талап кылган эле. Бул өзөктүк келишимдин баардык тарабы Иран үчүн кордук жана кемсинтүүнү камтыган. Буга Америка президенти Барак Обама 2015-жылдын 7-июлунда өзөктүк келишим тууралуу айткан сөздөн өткөн жетиштүү далил жок. Обама телеканалдардын бирине берген маегинде мындай деди: “Бул келишим Ирандын өзөктүк куралга ээ боло турган бардык жолдорду бууйт.

Келишимдин негизинде эл аралык көзөмөлдөн жашырылган Ирандын борбордук өзөктүк жабдуусунун үч бөлүгү иштен чыгарылат. Байытылган урандын 98%ы жок кылынат. Эгер келишим бузулса тез аранын ичинде санкциялар кайра өз күчүнө киргизилет. Эл аралык көзөмөл күчтөрү кайсы учурда болбосун зарылчылык туулган учурда Ирандын өзөктүк энергиясын текшерип туурууга эшиги ачык болуусу шарт”. (“Би-би-си” 2015.07.14)

2015-жылдын 22-июлунда чыккан суроо жоопто Иран менен өзөктүк келишим түзүү аркылуу Американын көздөгөн максатын айтып өткөнбүз. Анда мындай дегенбиз: “Америка бул келишимдин аркасында Иранга карата санкцияларды алып салууну, Ирандын аймакта Американын кызыкчылыгына дайым кызмат кылып беришин, анын иштерин жеңилдетүүнү, аны менен ачык түрдө түзмө-түз алакаларды орнотууну каалады. Америка бул келишимдин аркасы менен өзүнүн иштерин жеңилдетүүнү жана аймактагы мамлекеттер менен оор жүктү тең бөлүшүүнү да көздөдү. Иран аймакта Американын саясий кызыкчылыгын Сирия, Ирак жана Йеменде ишке ашырып берди. Бирок Иран Американын кызыкчылыгына кызмат кылууда жука парда артында же пардасы жок эле иш кылды! Иран иш жүзүндө Сирия, Ирак жана Йемен майданында Америка кызыкчылыгы үчүн кылмыштуу рол аткарып берди. Иран бул ролун жалган, жийиркеничтүү, көтөрүлүшчү кыймылдары астында ишке ашырды”.

Мына ушул Американын өзөктүк келишимди түзүүдөгү максаты болгон эле. Иран аймакта Америка кызыкчылыгын ишке ашырып берүүсү үчүн санкцияларды алып салуу менен Ирандын экономикалык абалын жеңилдетүүнү, анын натыйжасында Иран Америка кызыкчылыгына кызмат кылуусу жеңил болушун максат кылган. Америка ушул негизде Ирандан санкцияларды алып салууга кадыржам болду. Айрыкча Сириядагы кырдаал Башардын бийлигинин алсыздыгы себептүү Америка көзөмөлүнөн чыгып кетүү коркунучу туулуп жаткан эле. Ошондуктан Иран аркылуу Башардын бийлигин колдоп кубаттоону эп көрдү. Ошол үчүн Ирандан санцияларды алып салууга кадыржам болду. 2015-жылы Башардын абалы өтө начарлап калган. Америка Иранга Сирияда активдүү рол жаратып берүү менен 14-июлда өзөктүк келишимин түздү. Кийин Америка аны менен эле чектелип калган жок. 30-сентябрда Обама менен Путин жолугушкандан кийин Орусия да Сирияга аскерий жактан кирди. Башардын бийлигин кулап калуудан сактоо максатында Америка Башардын орун басарын тапкычакты Орусиянын аскерий жактан Сирия маселесине аралашуусуна уруксат берди.

2. Бирок азыркы күндө Американын көз карашы өзгөрдү. Башардын тараза ташы оорлой баштады. Бул абал Трамп администрациясынын алдында башка көз карашты пайда кылды. Айрыкча Сирия жана Иракта азаттык үчүн күрөшүп жаткандарга каршы түзмө түз же кыйыр түрдө жүргүзгөн иштеринде жаңы көз караш пайда болду. Америка бул жерде Иранга белгилүү бир ролду берүүгө муктаждык сезбей калды. Бул кырдаалдын карааны – Обама доорунун акыркы учурларында эле көрүнө баштаган. Анткени, Орусия, Иран жана Башардын куралдуу күчтөрүнө караганда Түркия, Саудия бийликтери Сирия козголоңундагы кылган кызматтары Америка кызыкчылыгы үчүн пайдалуу болду. Түркия менен Саудия Сирия майданында Иран кыла албаган иштерди түрдүү ыкмалар менен Башардын куралдуу күчтөрү жеңишке жетиши үчүн шарттарды жаратып берди...

Мына ушундайча Америка Ирандын ролун толуктоочу рол катары гана ишке салды. Бул нерсе Астана келишимдеринде да ачык көрүндү. Кийин козголоңду изинен чыгаруу үчүн эскалация кылууну токтотуу аталышы астында иш алып барды. Американын Иран өзөктүк келишиминен бир тараптуу чыгуу себептеринин бири ушул болду. Тактап айтканда, Америка кызыкчылыгы жаңы шарттардын негизинде аймакта Ирандын ролун азайтуу үчүн келишимден бир тараптуу чыгууну жарыя кылды. Ушул үчүн Трамп Иран өзөктүк келишиминен чыгууну каалап жатканын көргөздү. Анын ою боюнча бул келишим Ирандын өзөктүк куралга ээлик кылуусуна салым кошуп жатат. Ошондуктан Трамп 8-майда Иран менен болгон өзөктүк келишиминен чыгуусун жарыялап жатып мындай деди: “Келишимдин улануусу жакынкы аралыкта Ортоңку Чыгышта өзөктүк куралга ээ болуу жарышына алып барат. Иран өзөктүк куралга ээ болуусунан да коркучтуурак эч нерсе кыла элек”.

Дагы кошумчалап, “Иран үчүн Америка жана анын союздаштары менен болгон келишимди аткаруу милдети бар эле. Бирок ал келишимди аткарбастан, уранды байытууну улантууда. Эгер Иран жаңы келишим түзүүгө даяр болсо, ал да кудуреттүү жана даяр экендигин билдирди. Мен аймактагы жана ааламдагы жетекчилер менен кеңешүүмдүн натыйжасында бир чечимге келдим. Биз бул келишим аркылуу Ирандын өзөктүк куралга ээ болуусунан тосо албайбыз. Ошондуктан мен бул келишимден чыгуумду жарыялайм... Келишим Ирандын аймакка кооп салышына каршы бирер нерсе кыла алган жок. Аз убакыттан кийин Иранга карата санкцияларды кайра киргизүү документине кол коём”.

Трамп кийин Иранга санкция киргизүү үчүн документке кол койду. Ал мындай деди: “Мүчүлүштүктөр толо болгон Иран менен кылынган өзөктүк начар келишим аягына чыкты. Бул келишимдин шарттары кабыл

алынгыс. Биз келишимден чыктык. Бардыгын толук камтый турган чечим тууралуу кылдат изденүү жүргүзүшүбүз зарыл. Бул начар келишим Иран террордук бийлигине миллиондогон долларларды алып келди”. (“Спутник”, “Аль жазира” 2018. 05. 08)

Ушундан ачык көрүнүп тургандай, Трамп ачык айтпастан бүдөмүк билдирүү жасады. Ал Ирандын кудуретин коркунучтуу кылды. Анткени Трамп мындан келишимден чыгууну актоочу фактор катары пайдаланды. Ал келишимден чыгуунун чыныгы себебин ачык айтпады. Анткени азыркы күндөгү Американын кызыкчылыгы аймакта Ирандын ролун азайтуу жана мурунку чегине кайтарууну талап кылып жатат. Бирок Иран Америка андан эмнени талап кылса ошону лаббай деп аткарууга даяр...

Америка өзүнүн кызыкчылыгына жараша Иранга карата саясатын өзгөртүп, алмаштырып алып баруусу кайталанып турган көрүнүш. Мисалы, 2015-жылдын 30-сентябрында Обама менен Путин жолугушкандан кийин Сирияда Башардын бийлигин сактап калуу максатында Иран менен биргеликте Орусияны да Сирияга аскерий жактан аралашуусуна жол ачты. Качан Орусия Сирияда өз ролун пайдалануу аркылуу өзүн кожоюн сезе баштаганда Америка Орусияны тарбиялоо максатында Сириянын химиялык курал жарактарына карата бир нече ракета соккусун урду. Аскерий серепчилердин билдирүүсүнө ылайык бул ракета соккуларынын азыраак бөлүгү гана химия заводдоруна каршы урулду. Калган көп бөлүгү аскерий турумдарды бутага алды. Мына ушундайча, Америка саясий кызыкчылыгынын өзгөрүүсүнө жараша Ирандын ролу да өзгөрүп турат.

3. Бул жерде Америка каалап жаткан дагы бир кызыкчылык бар. Ал жөөт вужудунун Палестинаны жана Куддушту басып алып жаткан душмандыгынан эл аралык коомчулуктун назарын башка жакка буруу. Америка көптөн бери өз элчилигин Куддуска көчүрүүгө даярдык көрүп жаткан. Бирок эки мамлекет чечимин күтүү жана Куддушту бөлүү өз элчилигин көчүрүүнү тездетүүгө түрттү. Азыр болсо ал эки мамлекет чечиминен башка саясий чечимге жетүүгө баш урууда. Өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү менен кылым келишими аталышы астында башка саясий чечимди алга сүрүүгө бел байлады. Ушул нерсе Американын мурда эле токтом кылып койгон элчилигин Куддуска көчүрүүсүн талап кылды. Ошондуктан Америка ишке ашырууну каалап жаткан бул ишти жүзөгө ашырууну жеңилдетүү максатында Иранга карата дүйнөлүк коомчулуктун назарын бурду жана аны менен болгон келишимди көбүртүп жабыртып көтөрө баштады. Америка Иранды мокочо кылып көргөзүүнү 2017-жылы 21-майда 55 мусулман мамлекеттеринин рубайбиза акимдери менен өткөргөн самит учурунда эле баштаган. Ал муну Саудиянын жана башка режимдердин жөөт

вужуду менен түзгөн келишимди актоо максатында көтөргөн эле. Кийин Палестина көйгөйү жаатында атайын бир чечимди Америка жарыя кылган жок. Саудия бийлиги Америка жетеги менен жүрүп, Америка кызыкчылыгына макул болуу үчүн Палестина бийлигине басым кыла баштады. Башкача айтканда Трамп душмандыкты Исро жана Мираж жери болгон Палестинаны басып алып жаткан жөөт тарапка эмес, Иран тарапка каратты. Саудия Трампын артынан жүрүп анын айтканын колдоого алып жатты... Ошондуктан Американын Иран менен болгон өзөктүк келишиминде Иранды кемсинтүү, теңсинбөө камтылып турса да бул келишим Иранга ири көлөмдөгү пайда алып келип, аны кубаттуу кылып жатат деп көбүртүп жабыртып көрсөттү.

Америка аймакта жөөттүн ордуна Ирандан өткөн душман жок деген пикирди жаратууну көздөдү. Мисалы, Ирандагы акыркы митингдер учурунда көтөрүлүшчүлөргө шыкак берип турду. Америка аймактагы Ирандын ролу Америка сызып берген саясаттын негизинде жүрүп жатканын билип турса да митинчилерге шыкак берди. Американын Ирандагы митинчилерге шыкак берүүсү Иран бийлигин алмаштырууну максат кылганын түшүндүрбөйт. Мында башка максат көздөлдү. Бул тууралуу 2018-жылдын 11-январындагы суроо-жоопто баяндап өткөнбүз. Анда мындай келген:

“Эмне үчүн Америка элдик толкундоолорго эргешти? Ал андан өз максатын таптыбы? Бул иш эки нерседе көрүнөт. Биринчиси: Палестинадан бүткүл дүйнө коомчулугунун көңүлүн башка жакка бурууда. Трампын Кудус боюнча билдирүүсү. Аймакты Иран маселеси менен алектентүү. Иранды аймакта биринчи душманга айлантуу. Бүткүл көңүл Иранга каратылган мезгилде Палестина жерлерин басып алып жаткан баскынчы жөөткө карата көңүл буруу азаят. Экинчи: Аймактагы Америкага малай акимдер Ирандын коркунучунан аларды Америка коргоп тургандыгы үчүн малай болуп турууларын актоочу фактор катары көрсөтүүнү көздөдү. Трампын Кудусту жөөттөрдүн борбору кылып жарыялоосу, Америка малайларынын куйругуна тепкендей эле болду. Куддус бул мусулмандардын жүрөгүнүн түпкүрүндө жайгашкан. Трапмтын Куддусту жөөттөрдүн борбору кылып жарыялоосуна малай акимдердин унчукпай үн катпай туруусу, алардын Америкага болгон малайлыгын улантуусу жана аны дос тутуулары булар үчүн шерменделик жана эң чоң күнөөлөрдөн... Трампын Куддуска карата билдирүүсүнө карабастан аймактагы Америкага малай акимдерге Трапмтын Иранга каршы билдирүүлөрдү көбүртүп жабыртып берүүсү ага малайлык кылууларын улантуулары үчүн ыңгайлуу болду... Алар Трамп Иранга каршы туруп жатат деген сөздөрү аркылуу муну тастыкташты! Малай акимдердин мындай актануулары күнөөдөн да жаманыраак.

“Аллах аларды наалаттайт. Алар кандай гана адашууда” (Мунаафк: 4).

4. Иран менен болгон өзөктүк келишимде Американын тараза ташы оор болуп саналат. Европа аны Америка ыңгайында кабыл алды. Европа бул келишимдин бир тарабына гана чектелди. Башкача айтканда, Европа аргасыз абалда үйүндөгү олжого каниет кылып калды. Бул боюнча 2015-жылы 22-июлда чыккан суроо-жоопто Европанын кырдаалын баяндап өткөнбүз. Анда мындай деп келет:

“Мына ушундайча Европанын алдында эч нерсе калбады. Алар Американын Иран менен түзгөн өзөктүк келишимине тоскоолдук кыла алышпасын дагы ага таасир бере алышпасын дагы түшүнүштү. Алардын алдында бир гана Иран тарапка бет алуу калды. Алар үлүшкө ээ болуп калуулары үчүн долбоорлор инвестицияларды жаткыруу аркылуу иштемокчи. Анткени алар финансы кыйынчылыгын тартып турган мезгил. Алар бул долбоорлор аркылуу Америка таасири жаатында жанма-жан туруп, Иран ичинде иш алып барууларына мүмкүнчүлүк жаратышмакчы. Европа ушул жаатта иш алып барды. Келишим түзүлгөндөн кийин Иран менен Европа ортосунда ири соода ишке салына баштады. Европанын Америка менен болгон соодасы Ирандан санкциялар алына элекке караганда басаңдай түштү. Мына ушул нерсе Европаны маңдай талаштыра турган сокку катары, Трамптын Иран өзөктүк келишиминен чыгып кетүүсүнө үчүнчү себеп болду. Айрыкча соода жаатында Трамп 7-майда твиттердеги баракчасында, Иран өзөктүк келишиминен чыгууну 12 майдан 8 майга жылдыргандыгын жазды. Анын бул мөөнөттү алдыга жылдыруусунун себеби Европанын Трампты бул келишимден чыкпоого үндөп аракет кылгандыктары болду. “Араб жадид” сайты “Xius” сайтынан көчүрүп баскан маалыматында: Американын мамлекеттик катчысы Майк Помпео 4-майда Франия, Германия, Британиянын Тышкы иштер министрлерине Трамптын өзөктүк келишимден чыгуу чечимин билдирди. Ал мурунку айда келишимге өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу өз ара түшүнүшүү жөнүндө сүйлөшүүлөрдү да четке какты. Алардын кеңешине сыртын салды. Ушундан көрүнүп тургандай, Американын каалоосу бул маселеде бөлөк. Ал Европаны бул маселеден мүмкүн болушунча алыстатууну каалап жатат.

5. Европа эгер келишим жокко чыгарылса ал соода жаатында жана саясий жактан да зыян тартарын түшүндү. Ошондуктан алар өзөктүк келишимден чыкпоого көндүрүү үчүн Трамп менен болгон жолугушууларда бар мүмкүнчүлүгүн жумшады. Макрон Америкага иш сапары менен барды. Трампты бул чечимден кайтарууга урунуп көрдү. Бирок ийгиликсиз болду. Анын артынан Германиянын канцлери Меркел

өз кадамдарын жасады. Ал Америкага карата бираз чегинүүлөрдү сунуштады. Бирок Америка аны кабылдабады. Европанын позициясы алсыз болду. Кийин Британия аракетке келди. Ал Макрон, Меркел менен байланышты. Алар Иран өзөктүк келишиминин улануусуна кызыктар экендиктерин билдиришти. Кийин Британиянын ТИМи Жонсон Америкага иш сапары менен барды. Ал өзөктүк келишим бар болгондуктан дүйнө коопсуз деп билдирди. Британия бул жаатта катуу аракет кылды. Трамп келишимден чыгуу мөөнөтүн 12-майдан 8-майга жылдырды. Европанын билдирүүлөрүнө аракеттерине көңүл да бурбады. Европалыктарды бул маселе жаатында теңине да албады. Анткени Америкадагы башкаруу институттары ушул себептин негизинде келишимден чыгуу Америка кызыкчылыгына дал келет деп билишти.

6. Ал эми каяша иретиндеги аракеттер төмөнкүчө болду:

А. Европа бул маселеге өтө тынчсызданды. Германия канцлери Меркел мындай деди: “Америка президенти Трамптын келишимди жокко чыгаруу токтому бушаймандыкка, өкүнүчкө алып бара турган нерсе. Биз бул келишимди зарыл деп билебиз. Биз Ирандын бул келишимде калышына зарыл болгон баардык нерселерди кылабыз. Германия бул чечимди Британия жана Франция менен өз ара кызматташуу аркылуу кабыл алды. Чечимге алып баруучу жол шериктеш сүйлөшүүлөр аркылуу гана болот. Европа тышкы саясатта жана коопсуздукта жоопкерчиликтүү иштерди алышы керек. Германия Тегеран өзөктүк келишимди аткаруусуна зарыл болгон иштерди камсыздоо жаатында күч аракетин жумшайт. Тегеран азыркы күнгө чейин келишимди аткарып келе жатат. Бул келишимди дагы да кеңейтип иш алып баруу зарылчылыгы бар”. (“Рейтерс” 2018. 05. 09.)

Ал Европанын Америка алдында ийгиликсиздикке учурап калгандыгына нааразылыгын билдирди. Келишимдин жокко чыгуусуна тынчсызданды. Биз жогоруда айтып өткөнүбүздөй Европа Трамптын бул келишимди жокко чыгаруусунан кайтаруу үчүн бир нече аракеттерди кылды. Алар кайра сүйлөшүүлөрдү өткөрүү аркылуу жаңы келишимге жетүүнү да сунушташты. Бирок Америка алардын сунуштарын кабыл албады. Балким келишимди жокко чыгаруу мөөнөтүн алга жылдырып аларды таң калтырды. Мына ушундайча Европа Америка алдында алсыздыгын көргөздү.

Кийин май айынын экинчи аптасында Американын келишимден чыгып кеткендигин айыптаган Европанын билдирүүлөрү жаай баштады. Ал билдирүүлөрдүн арасында Американын тең тайлашуу билдирүүлөрү да чыкты. ЕБнын Тышкы иштер жана коопсуздук боюнча координатору Федерика Могерини мындай деди: “Өткөн түнү жарык көргөн кайра санкцияларды киргизүү тууралуу Трамптын жарлыгына биз аябай

тынчсызданып жатабыз. ЕБ келишимдин сакталуусуна кызыкдар. Биз бул келишимдин сакталуусун камсыздоо максатында эл аралык коомчулук менен кызматташабыз”. (“Рейтерс” 2018. 05. 08)

Франция ТИМи Жан-Ив Лаудриан Трамптын чечимине комментарий берип мындай деди: “Келишим өлгөн жок. Германия, Франция, Британия жана Ирандын ТИМдери 14-майда башка жагдайларды караштыруу боюнча жолугушуу өткөрөт... Ирандын баллистикалык ракетасы боюнча долбоору жана башка көйгөйлөр жаатында талкуу болот... Ошол эле маалда өзөктүк келишим өз күчүндө калышы зарыл. Эл аралык өзөктүк энергия агенттиги Ирандын өзөктүк келишимди урматтап жатканына күбө болуп жатканын баса белгилейм” (“Аль жазира 2018. 05. 09.)

Британия, Франция, Германия бир позицияда экендиктерин билдирип шериктеш баянат чыгарды. Анда мындай деп айтылды: “Келишимдин сакталуусун лаазым тутабыз. Иран менен болгон эл аралык келишимге байланышкан экономикалык пайдалардын үзгүлтүккө учурабай өз нугунда кетиши үчүн бардык тараптар менен иш алып барабыз”. (“Аль жазира 2018. 05. 09)

Британия ТИМи Жонсон өлкө парламентинин алдында мындай деди: “Вашингтондун өзөктүк келишимден чыгуу токтому биздин позициябызды өзгөртпөйт. Биздин келишимден чыгуу оюбуз жок. АКШны коопсуздук кызыкчылыгыбыз үчүн башка тараптын келишимди улантуусуна жолтоо болбоого чакырам”. (“Гардиан 2018. 05. 09) Европанын бул позициясы анын Америка менен тең тайлашып жаткандыгына далалат кылып жатат.

Дагы бир тараптан Европанын кээ бир билдирүүлөрүндө чегинүүлөр, жалтактап жаткандыктарын көрүүгө болот. Меркелдин партиясынын эл аралык саясат боюнча жетекчиси Норберт Ройтген мындай деди: “Америкасыз өзөктүк келишимдин сакталып калуусу өтө эле оор иш. ЕБнын компаниялары Иран тарап менен кылып жаткан соодасы Американын санкциялары алдында калды. Анын баасын чыгара турган орун басар жок. Ошондуктан бул зыян тартып жаткан компаниялар мүмкүн болушунча тез арада инвестицияларын кайтарып алуулары же биротоло өлкөдөн чыгып кетүүлөрү керек”. (“Der Spiegel” 2018. 05. 09)

Франциянын ТИМи Ле Драйн 9-майда “RTL” телеканалына мындай деди: “Келишимде Иран экономикалык кызыкчылыгы үчүн өзөктүк долбоорун токтотууга макул болгон. Европалыктар келишимди сактап калууга кызыктар... Франция бийлиги Иранда иш алып барып жаткан Франциянын компаниялары менен аларды Америка санкцияларынан сактап, коргоп калуу жаатында талкуу кылуу үчүн жыйын өткөрөт”. Мына ушундайча Европалыктар экономикалык кызыкчылыктары үчүн тынчсызданып бушаймандыкка түшүп жатышат.

Б. Ал эми Ирандын позициясы ал белгилүү бир чекте кадыржам. Ошондой эле Европа жакка да ийилип кетпеди. Иран президенти Хасан Роухани Трамптын токтомуна карата мындай деди: “Бул жекече согуш жана экономикалык кысым. Биз Трамптын Иран элине каршы жекече согушуна жана экономикалык кысымына карата анын жеңүүсүнө мүмкүнчүлүк бербейбиз. Биз Америкасыз эле өзөктүк келишимдин сакталып калышын лаазым тутабыз. Иран апта аралыгында калган башка тараптар менен келишимди жакшыртуу жаатында иш алып баруубузду баса белгилейм. Келерки жумаларда башка союздаштарыбыз менен өзөктүк келишимди жакшыртуу жаатында талкууларды алып барабыз. Иш жалпысынан биздин кызыкчылыкка дал келүүсү керек. Эгер ушундай болсо биз келишимди улантабыз. Эгер келишим кагаз бетинде эле калып Иран элинин кызыкчылыгына дал келбесе, анда биздин алдыбызда айдан ачык жолубуз бар”. (“Иран расмий телеканалы” 2018. 05. 09)

Иран шуро межлисинин жетекчиси Али Лариджани мындай деди: “Европа Американын кысымдарына кулак салды. 2012-2015-жылдардагы санкциялардын кайра салынышы менен Европа өлкөдөгү көптөгөн компанияларын чыгарып кетти. Алардын келишимди сактап калуу тууралуу билдирүүлөрүнө биз көп эле ишеним арта бербейбиз керек. Бирок иш төркүнү жакынкы апталарда Иран саясий тынчтык жолу аркылуу аракет кылып жаткандыгы бүткүл дүйнөгө айкын болот”. (“Дойче велле” 2018. 05. 09) Иран Европалыктардын позициясына жана туруктуулугуна ишеним арткан жок. Ал өз кызыкчылыгына камсанап жатат. Эгер санкциялар ишке кирсе ал зыян тарта баштайт.

В. Ал эми Орусия болсо Трамптын келишимден чыгуусуна каршы Европалыктар менен бир позицияда болгон жок. Ал өз позициясын өз алдынча билдирди. Орусия ТИМи Лавров мындай деди: “Орусия Трамптын чечимине өтө тынчсызданып жатат. Толук ишке ашырылып жаткан келишимди жокко чыгарууга эч кандай негиз жок болчу. Москва Иран өзөктүк келишими тууралуу башка тараптар менен кызматташууга даяр. Ошондой эле ал Иран менен болгон алаканы өнүктүрөт”. (“Аль жазира нет” 2018. 05. 09) Ал Москва башка тараптар менен кызматташууга даяр деп уялыңкы айтты. Башкача айтканда Европа менен байланышкан жок. Европа Орусиясыз эле Иран тарап менен сүйлөшүүлөрдү өткөрүүгө токтомо кылды. Орусия оңтойсуз абалда калды. Ал бул маселеде Америка менен да бирге жүрө албады. Анткени ал Иран жаатында жүргүзгөн саясий кызыкчылыгына дал келбейт. Ошондой эле Европалыктар менен да бирге жүрө албады. Анткени алар менен Орусиянын ортосунда алакалар чыңалуу деңгээлинде. Ал тургай Америка Европаны изоляция кылууда да Орусияны колдоно алган жок.

Г. Ал эми Кытайдын позициясына келсек, Ортоңку Чыгыш боюнча атайын өкүлү Юнг Сяошен мындай деди: “Иран өзөктүк келишиминдеги бардык шериктеш тараптар аны сактоолору лаазым. Талаш тартышты сүйлөшүүлөр аркылуу чечүү зарыл. Кытай мамлекети келишимге кол койгон бардык тараптап менен кызматташууга даяр”. (“Синьхуа” 2018. 05. 09) Кытай бул билдирүүсү менен тигил же бул жакка тартпады. Балким Америка Европа ортосундагы карама-каршы позицияны жакындаштырууга аракет кылды. Кытай эл аралык саясатта Америкага карата позициясынын алсыз болушу Кытай үчүн маанилүү эмес. Ал Америка менен болгон соода алакасы тууралуу пикирлейт.

Корутундулап айтканда: Трамп Иран менен болгон эл аралык өзөктүк келишими Ирандын кызыкчылыгына дал келгендиги же ага карата пайда алып келип жаткандыгы үчүн келишимден чыккан жок. Балким, акыйкатта Иран өзөктүк келишими Обама учурунда эле Иранга карата теңсинбегендикти камтыган келишим экени маалым болгон. Ошондуктан Трамп Иран өзөктүк келишиминен жогоруда айтып өткөн үч негизде Америка кызыкчылыгы талап кылгандыгы үчүн чыкты.

А. Ирандын аймактагы ролу 2015-жылдагыдай зарылчылыкты туудурбай калды.

Б. Америка Иранды аймакта, айрыкча Саудияга карата душмандыкты көбүртүп жабыртып көргөзүү аркылуу Иранды жөөт вужудунун ордуна мокочо көрсөтүүнү максат кылды. Башкача айтканда, аймакта Ирандан да өткөн душман мамлекет жок деген пикирди пайда кылууну көздөдү.

В. Европага тарбия берүү. Айрыкча соода жаатында Европа келишимди пайдалануу аркылуу Иранга ири соода иштерин алып барып жаткан. Бул болсо Европанын Америка менен болгон соодасынын солгундашына алып келген.

Америка, Батыш булар жана булардан мурунку мушриктер да эч бир келишимдин өтөөсүнө чыккан эмес. Балким алар ар жолку келишим убадаларды бузуп келишкен. Аларда кайдагы Исламдагы убада шертке бекем туруп аткаруу өкүмдөрү болмок эле. Аллах Таала айтат: “Эй ыйман келтиргендер! Келишимдерди өтөөсүнө чыккыла” (Мааида: 1).

Азыркы учурда каапыр колонизаторлор зордук зомбулук, бузукулук, адамдык насилди жок кылып зулум кылуунун чегинен ашышты. Ошондуктан бүткүл дүйнө жүзүндөгү адамзат азыркы күндө Ислам мамлекетине муктаж болгондой башка нерсеге мукаж эмес. Ислам Халифалыгы адамдар арасында адилетүүлүктү, коопсуздукту, тынчтыкты камсыз кылуу менен келишим убада шерттин өтөөсүнө чыгат. Келгиле эй мусулмандар! Аны тикелейли... аны менен гана улуулукка кайтабыз. Пайгамбар с.а.в. Халифаны үмөттүн коргоочусу

экендигин сыпаттап мындай дейт: “Имам калкан анын артында туруп согушулат жана аны менен коргонулат”. (Муслим риваяты).

13-май, 2018-м.

Америка менен Иран ортосундагы кескиндик

Суроо: капыстан, Америка Фарс булуңундагы күчтөрүнө жана кызыкчылыктарына Иран жана аны ээрчиген жамааттар кооп туудуруп жатканын жарыялады. Андан кийин аскерий даярдык деңгээлин күчөтүп, бир учак ташыган кемеси менен бир нече аскерий кемелерин сапарбар кылды. Жада калса, аскерий деңиз ооруканасын да жиберди. Бул болсо, Булуңда кагылышуу жүз бериши ыктымалынын күчөтүүдө. Бул окуялар Америка Ирандын нефть экспортуна сокку берүү максатында Ирандан нефть импорттогон мамлекеттерге жеңилдик берүү саясатын бекер кылган учурда болууда. Иран да Булуң мамлекеттеринин нефть экспортун токтотуп коюу үчүн Хурмуз кысыгын жабуу менен коркутту. Региондо кескиндик дагы эле өкүм сүрүүдө! Ошондой болгон соң, регион АКШ баштай турган бирер согуштун киришүүсү болобу? Же мындан башка нерсе көздөлгөнбү? Аллах ажрыңызды берсин!

Жооб: маселе жаркын болушу үчүн ушуларды баян кылабыз:

Ооба, чынында региондо кескиндик күчөп жатканы байкалууда. Айтылышынча, Америка ал жерге өзүнүн аскерий деңиз флотунун бир бөлүгүн, «Линкольн» учак ташыган кемесин жөнөттү. Бул АКШнын бортуна 90 учакты сыйдыра алган эң күчтүү учак ташыган кемеси болуп эсептелет. О.э. Америка өзүнүн Булуңдагы базаларына «Boeing B-52» тибиндеги бомбалоочу учактар тобун да жөнөтүп, региондогу күчтөрүнүн сергектигин бекемдеди. Андан тышкары, АКШ Багдаддагы элчилигинен экинчи даражагы дипломаттарын чыгарып кетти. Эске салсак, булардын баары Иранга каршы коркутуулардын тушунда тезинин ишке ашырылды: «Кошмо Штаттар Иранга «анык чакырык» билдирип коюу максатында Жакынкы Чыгыш регионуна өзүнүн учак ташыган кемесин жөнөттү. АКШ президентинин улуттук коопсуздук боюнча кеңешчиси Жон Болтон анын мамлекети «улам күчөп бара жаткан жана тынчсыздануу жаратып жаткан бир катар коркунучтарга жооп» катары аракет кылып жатканын баса белгиледи». «Рейтер» маалымат агенттиги ысымын ашкере кылбаган америкалык расмийге таянып кабарлашынча, АКШ күчтөрүнө каршы ыктымалдуу чабуулдар жасалышы жөнүндө кабарлар тарашы артынан Булуңга аскерий кеме жөнөтүлгөн. Болтон өз бидирүүсүндө: «Кошмо Штаттар «Авраам Линкольн» учак ташыган кемеси менен бомбалоочу учактарды Борбордук командачылыктын аймагына жайгаштырды. Бул амалдардан АКШнын же союздаштарыбыздын кызыкчылыгына зыян жеткире турган ар кандай чабуул кескин күч менен каршы алынышын Иранга билдирип коюу көздөлгөн», — деди. («Би-Би-Си», 2019-жыл, 6-май). Учак ташыган кеме 2019-жылы 9-май күнү Сувайш каналына кирип, 2019-жылы 14-май күнү

Араб деңизинин сууларына жетти. Массалык маалымат каражаттары Кошмо Штаттар «регионго 120 миң аскер жөнөтүүгө камданып жатканын, АКШ коргоо министринин милдетин аткарган Патрик Шэнахан бул планды Трампка сунуштаган болсо да, бирок, АКШ президенти макул болбогонун» кабарлашты. («RT» «Нью-Йорк Таймс» гезитине шилтеме кылып, 2019-жыл, 14-май). Булардын баары Ирандын ыктымалдуу кокрунучунун тушунда жүз берди: «CNN каналы 7-май күнү өз булактарына таянып жарыялаган кабарга ылайык, АКШ өкмөтү Иран Булундагы өзүнүн кемелерине кыска аралыкка учкан баллистикалык ракеталарды жайгаштырууга токтом кылганын тастыктаган разведка маалыматтарын алган». («RT», 2019-жыл, 14-май).

Америка кырдаалды билдирүүлөр менен гана курчутпастан, мындан да чоңураак нерсе менен курчутуусуна үндөгөн нерсе бар. Кеп ушунда, Бириккен Араб Амирликтеринин Фужайра портунун жанында төрт соода кемесине зыян жеткирилди, Саудиянын маанилүү нефть тармактарына чабуул кылынды:

а) «Бүгүн жекшемби күнү Бириккен Араб Амирликтеринин тышкы иштер министрлиги маалымдаган кабарга ылайык, төрт соода кемеси Бириккен Араб Амирликтеринин регионалдык суулары жанында кол салууга учурады, адамдар набыт болгон жок. Бул окуялар АКШнын Иранга карата басымдары күчөгөн учурда болууда. Андан мурун Иран президенти Руханий анын мамлекети оор кырдаалга туш келип жатканын айткан». («Мидл Ист онлайн», 2019-жыл, 12-май).

б) «Шейшемби күнү Ямандагы «Ансаруллах» (Хусийлер) жамааты учкучсуз башкарылган учактардын жардамында Саудиянын маанилүү объектилерине чабуул кылганын кабарлады. «Масира» каналы кабарлагандай, «Ансаруллах» жамаатындагы бир аскерий «жети учкучсуз башкарылган учактар Саудиянын маанилүү объектилерине чабуул кылганын» тастыктаган. Ушул булак: «Бул кеңири көлөмдүү аскерий амалият элибизге каршы тынымсыз жасалып жаткан агрессияга жана блокадага жооп катары ишке ашырылды», — деди. Кийин ал: «Эгер, агрессия жана залимдик блокада улана берсе, Ансаруллах жамааты мындай кескин соккуларды дагы да көбүрөөк ишке ашырууга даяр», — деп кошумчалады. («Спутник» агенттиги, 2019-жыл, 14-май). Ушул эки окуялар менен АКШнын билдирүүлөрү Булунда таасирлүү коркунучка айланды. О.э. Американын Булундагы абалды курчутуусу мурдагы бул сыяктуу абалдардан айырмаланды.

Булун регионундагы бул кескиндик ал жерде согуш эшик каккылап жатканынан кабар берсе да, бирок, эки тарап (АКШ жана Иран) берген билдирүүлөр башка нерсени т.а. согуштун ыктымалы алыс экенин көрсөтүүдө! Ал билдирүүлөр:

«Бейшемби күнү Ак үйдө өткөрүлгөн басма сөз жыйынында Кошмо Штаттар Иранга согушууну көздөп жатабы, деген суроого Трамп: «Мен Иран согушпайт деген үмүттөмүн», — деп жооб берди. («RT», 2019-жыл, 16-май).

«Бейшемби күнү АКШ Өкүлдөр палатасынын спикери Нэнси Пелоси: «Жакынкы Чыгышта кескиндик улам курчуп бара жатканда Трамп администрациясы Иранга каршы согуш ачуу үчүн Конгресстен ыйгарым укук албады», — деди. Пелоси журналисттерге өлкө администрациясы бейшемби күнү сегиздик жыйыны деп аталып жаткан ири расмийлердин жабык жыйынында Иран туурасында жооб беришин маалыдады». («Рейтер», 2019-жыл, 16-май).

«Нью-Йорк Таймс гезити бейшемби күнү АКШ администрациясындагы ысымы аталбаган расмийге таянып кабарлашынча, президент Дональд Трамп коргоо министринин милдетин аткарган Патрик Шэнаханга Иранга каршы согушка кирүүнү каалабашын маалымдаган. Гезитте президент бул пикирин Шэнаханга шаршемби күнү кечинде маалымдаганы айтылат». («Рейтер», 2019-жыл, 16-май).

«Иран Жогорку руханийи Аяттулла Али Хуманайи Кошмо Штаттар менен эч качан согуш болбошун баса белгиледи. Ал өкмөттүн басма сөз кызматы тараткан билдирүүдө, социалдык тармактагы Твиттер баракчасында: «Биз согушууга аракет кылып жатканыбыз жок, алар да буга аракет кылышкан эмес», деди». («Би-Би-Си», 2019-жыл, 14-май).

«АКШ коргоо министринин милдетин аткарган Патрик басма сөз конференциясында АКШ администрациясы Булуңга аскерлерди жайгаштыруудан Иранга каршы согушка кирүүнү эмес, аны тыйып коюуну көздөп жатат, биз согушуу даражасына бара тургандардан эмеспиз, деди». («Франс-24», 2019-жыл, 22-май).

АКШ менен Иран тарабынан айтылган бул билдирүүлөр массалык маалымат каражаттары чуу көтөргөн АКШ менен Иран ортосундагы согуш жөнүндө чоң күмөн жаратат. Бул күмөнгө себеп болгон биринчи кезектеги билдирүү Иран руханийинин билдирүүсү болду. Ал өз калкын Иран да, америкалыктар да согушка аракет кылбай жатат деп тынчтандырды. Бул билдирүүлөргө таянып айтсак, Иранды ойрон кылуу же Булуңдагы АКШ кемелерин ойрон кылуу менен жүзөгө келе турган согуш ыктымалдан алыс. Аскерий амалияттар жүз берген учурда да, бул кагылышуу эки тараптын аброюн сактап калуу, көтөрүү үчүн гана кылынат. Андан тышкары, америкалык расмийлер Америка Ирандагы режимди өзгөртүүнү каалабайт деген мазмунда бир нече билдирүүлөрдү беришти. Мисалы, АКШ президентинин улуттук коопсуздук боюнча кеңешчиси Жон Болтон: «Биз саясатыбызды Ирандагы режимди

өзгөртүүгө эмес, аны өз аракетин ондоп алууга мажбурлоого багыттаганбыз», — деди. («Дастур» сайты, 2018-жыл 3-октябрь).

Анда, региондогу абалдын курчусунун себептери кандай? Мунун жообу ушул, вакийге кылдат назар салынса, ал себептер үчөө экени аныкталат:

Биринчи себеп: дүйнөлүк нефть базарлары. Нефть маселесинде Американын бүгүнкү абалы он жыл мурдагы абалынан айырмаланат. Кеп ушунда, анын сланец нефтин казып алуу технологиясынын каражаты жогорулап кетти. Ал нефть импорттогон мамлекет болушуна карабастан, өз нефтин экспорттоого уруксат берди. Кытай АКШ менен болгон соодасатыктагы дефицит маселесин андан нефть импорттоону көбөйтүү менен чече турган болду. Ошол эле учурда, Америка Фарс Булуңу мамлекеттериндеги, айрыкча, Саудиядагы акимдерден арзан нефть импорттоону улантууда. Саудиянын нефть акчалары Америкада топтолуп турат, өзү болсо, аларды чыгарып ала албай, карызга батып жатат, фонддору да суверендүү эмес. Балким, анын фондунан Америка гана пайда көрүп жатат. Ушул вакийликке таянып, Америка Иранга басым кылуу аркылуу анын нефть экспортуна бөгөт коюп дүйнөдөгү нефть баасын көтөрүп алмакчы жана мындан өзү да пайда көрөт деп айтуу мүмкүн. Нефть баасынын көтөрүлүшү сланец нефтин казып алуу каражаттарына барабар болот. Эл аралык Энергия Агенттиги нефть жеткирип берүү божомолундагы баш аламандык дагы да курчуп жатканы жөнүндө сөз кылууда. О.э. ал Иран жана Венесуэланын нефть экспортунун төмөндөшүнүн ордун Америка толтурууга кудуреттүү экенин айтууда: «Шаршемби күнү Эл аралык Энергия Агенттиги бул жылы дүйнөлүк базар ОПЕКтен бир аз эле көбүрөөк көлөмдө нефть талап кылышын баса белгиледи. Себеби, АКШ нефть өндүрүүнү кайра жолго коюшу Иран жана Венесуэла экспорттору азайган көлөмдүн ордун толтурат». («Рейтер», 2019-жыл, 15-май). «Ушул аптада АКШ энергия мекемеси Америкага караштуу жети негизги сланец нефть казып алуу станциясы июнь айында күнүнө 8.49 миллион баррель нефть өндүрүү менен рекорд даражага жетишин маалымдады». («Рейтер», 2019-жыл, 17-май). Демек, АКШ нефть компаниялары Булуңдагы кескиндиктин тушунда мүмкүн болушунча нефть өндүрүүнү көбөйтүүдө жана санкциялар аркылуу Ирандын нефть өндүрүшүн артка кетүүгө мажбур кылышууда.

Маанилүүсү, нефть танкерлерине жана объектилерине чабуул жасалып, Америка кырдаалды курчутуп жатканда нефть баасы жогорулоодо: «Дүйнө боюнча нефть жеткирип берүүгө зыян жеткирип жаткан Жакынкы Чыгыштагы кескиндик дагы да курчуйт деген божомолдордун тушунда шаршемби күнү нефть фьючерстери

жогорулады. Өз кезегинде, бул күтүлбөгөндө Америка чийки нефть запастарынын көтөрүлүүсүнө себеп болду. Brent маркасындагы чийки нефть фьючерстери¹ 53 центке же 0.7 пайызга көтөрүлүп, бир баррель нефть 71.77 долларга чыкты. Американын WTI чийки нефти фьючерстеринин бир баррели 62.02 доллар болуп, 24 центке же 0.4 пайызга көтөрүлдү. Шейшемби күнү Саудия учкучсуз башкарылган учактар эки нефть объектилерине сокку бергенин маалымдаганда нефть баасы кыйла жогорулады. Бул сокку Бириккен Араб Амирликтеринин жанындагы нефть танкерлерине чабуул жасалган амалияттан эки күн өтүп жүз берди». («Рейтер», 2019-жыл, 15-май).

Булардан ачык-айкын маалым болуп жаткандай, Америка Иран менен мамилени курчутуу аркылуу нефть баасын жогорулатып пайда көрүүдө. Америка эми өзүнүн нефть өндүрүү көлөмүн көбөйтүүгө кудуреттүү. Нефть баалары улам көтөрүлгөн сайын АКШ компаниялары тезинен Америкадагы нефтини болуп көрбөгөн көдөмдө өндүрүүгө киришет. Шек-күмөнсүз, Америка бул кескиндик анын нефть компаниялары үчүн пайдалуу деп эсептейт. Трамп администрациясында бардык нерсе соода-садык пайдасы менен өлчөнөт.

Экинчи себеп: Иран менен кайра ядролук келишим түзүү Иран базарындагы АКШ компанияларына өтө чоң киреше алып келет.

Окуяларды күзөтүп жаткан кишиге сыр болбогондой, Америка Иран менен ачык оюн алып барууда жана бул оюндан өзүнүн программасын жана региондогу таасирин камтыган жаңы ядролук келишимге кол коюуну көздөйт. АКШ мамлекет катчысы Помпео Иракка сапар кылып, премьер-министр Абдулмахдий менен жолугушту. Жолугушуудан кабардар булактын айтымында, «Помпеонун сөздөрү бүтүндөй күтүүсүз болгон, а түгүл анын сөзүнө Абдулмахдий да таң калып калган. Күтүлбөгөндө Помпео Абдулмахдийге Иран үчүн кат берип, катты Иранга жеткирүүнү талап кылган. Катта Кошмо Штаттардын согуштун чыгышын каалабай жатканы, ал Ирандан кайра ядролук келишимди түзүүнү гана каалап жатканы айтылган». («Нун пост» сайты «Middle East Eye» сайтына шилтеме кылып, 2019-жыл, 15-май). Трамп да бул максатты жашырбай жатат: «АКШ президенти улам курчуп бара жаткан кризисти чечүү үчүн Иран жетекчилери менен жолугушмакчы экенин билдирди. Анын администрациясы телефон номурун швейцариялыктарга берди, качан ирандыктар сүйлөшүүнү баштоону кааласа, ушул нумур менен байланышуулары мүмкүн, деди». АКШ президенти ушуларды айтты: «Ирандыктар мага байланышка чыгышы жетиштүү... Кийин бир столго олтуруп, адилеттүү келишимге кол коюшубуз мүмкүн. Биз Иранга зыян жетишин каалабайбыз», «Мен аларды күчтүү жана улуу болушун, улуу экономика ээлерине айланууларын каалайм. Бирок, алар

байланышка чыгуулары керек. Байланышка чыгышса, биз алар менен сүйлөшүүгө даярбыз». Ак үй Ирандын Вашингтон менен сүйлөшүү ниети болсо деп, швейцариялыктарга өз телефон номурун берди. Мунун себеби, швейцариялыктар АКШ менен Иран дипломатиялык мамилелерине ортомчулук кылышат». («CNN Арабий», 2019-жыл, 11-май). «РТ» 2019-жылы 15-май күнү АКШ жетекчиси Трамптын: «Мен Иран жакында сүйлөшүүгө олтурушуна терең ишенемин», — дегенин кабарлады. Дал ушул мазмунда Ирандын Реформачыларга жакын «Интихаб» сайты шейшемби күнү Оман тышкы иштер министри Юсуф ибн Алавийдин борбор Тегеранга жасаган сапарына токтолуп, 2019-жылы 21-май күнкү билдирүүсүндө: «Алавийдин сапарынан максат – АКШ менен Иран ортосунда ортомчулук кылуу, АКШнын Багдадагы элчиканасы бутага алынган окуяны, региондогу башка окуяларды талкуулоо», — деди. Сайт: «Омандык министр Юсуф Алавий Тегеранга жасаган күтүүсүз сапары учурунда АКШ президенти Дональд Трамптын катын ала келди», — деп кошумчалады, бирок каттын деталдарын ачыктаган жок.

Үчүнчү себеп: бул эң маанилүүсү, АКШ-Араб коалициясын түзүп, ага яхудий вужудун кошуу.

Американын регионалдык саясатынын жана регионалдык позициясынын артында турган максаттарга терең назар салсак, Американы Иран менен мамилелерди курчутууга үндөгөн себептердин эң маанилүүсү расмий түрдө жогорудагы коалицияны түзүү экенин көрөбүз. Т.а. алар «Израилдин» ыйык Фалестин жерин басып алышына каршы мусулмандардын душмандыгын, бул вужудду түп-тамыры менен кулатып, Фалестинди кайра Ислам диярына кошуу маселесин Иран менен болгон региондогу мазхабчылык күрөшүнө өзгөртүшмөкчү! Башкача айтканда, бул вужудду регионго синдирмекчи. Бул, Америка менен Британия ондогон жылдардан бери ишке ашыра албай келген маселе болуп, Америка бүгүн муну саткын акимдердин, өзгөчө Булуңдагы жетекчилердин жардамында ишке ашырууга үмүт кылып жатат. Бул акимдер «Иран коркунучу» деген америкача шылтоону жүйө кармап яхудий вужуду менен мамилелерди нормалдаштырууга урунуп жатышат.

Бул нерсе яхудий вужудунун позициясынан ачык көрүнүп калды. Булуңда кескин абал жүзөгө келери менен яхудий вужудунун премьер-министри Нетаньяху АКШ элчиси Фридман бирге туруп мындай деди: «Көптөгөн араб жана исламий өлкөлөрдөн турган кошуналарыбыз менен биздин ортобузда жаңы мамилелер өнүгүүдө». Нетаньяху дагы: «Биз Иран коркунучуна чекит коюу үчүн бириктик», — деди. Кийин ал: ««Израиль» мамлекети, региондун башка мамлекеттери, жалпысынан, дүйнөдө тынчтык болушун каалаган бардык мамлекеттер Иран

коркунучуна каршы Кошмо Штаттар тарабында турушу шарт», — деп кошумчалады. «О.э. ал «Израиль» күч-кубатын бекемдөө жана АКШ менен болгон маанилүү коалицияны улантуу зарыл экенин баса белгиледи». («РТ», 2019-жыл, 14-май). Яхудий вужуду араб жана «исламий» өлкөлөр менен биргеликте Иран коркунучуна каршы Кошмо Штаттар тарабында турушу ушуну көрсөтөт, демек, Америка-Иран ортосундагы кескиндиктен АКШ жетектеген Иранга каршы регионалдык коалиция түзүү жана ага яхудий вужудун кошуу көздөлгөн. Муну менен бирге, кескиндикти курчутуу жана кескин билдирүүлөр, Фужайра жана Арамко объектилеринде алып барылган айрым аскерий амалияттар НАТОнун регионалдык сценарийи болуп, бул сценарий даде уланууда. Сценарийдин киришүүсү катары 2019-жылы 6-апрель күнү Рязда АКШ-Араб жолугушуусу болуп өттү жана жолугушууга Катар катышты. Бул жолугушуудан маалымат каражаттары «Араб НАТОсу» деп жатышкан «Жакынкы Чыгыш стратегиялык коалициясын» түзүүгө чөйрө даярдоо көздөлгөн. Саудия маалымат агенттигинин кабарына ылайык, жолугушуу «Сауд Арабия, Америка Кошмо Штаттары, Бириккен Араб Амириликтери, Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Иорданиядан турган мамлекеттердин жогорку даражадагы кызматташуусу» алкагында болуп өттү. Кабарда айтылышында, жолугушуу «бул коалицияны түзүүгө карай ташталган маанилүү кадам эсептелип, ал региондо жана дүйнөдө коопсуздукту жана туруктуулукту бекемдөөнү максат кылат». («РТ», 2019-жылы, 10-апрель). Демек, ушул аскерий коалицияны түзүү амалияты өтө кызуу уланууда. Яхудий вужуду арабий жана «исламий» мамлекеттер менен Иранга каршы кызматташып жатканынан кубанычта. Бул кубаныч, Америка ушул акимдер менен алып барып жаткан кызматташууга яхудий вужудунун да кошулуусун түшүндүрөт. Бул жөнүндө жарыяланбады. Чамасы, бул нерсе Америка тынчтык планын ишке ашыргандан кийин жарыя кылынат көрүнөт. Тынчтык планынын негизги пунктунда Булуң акимдеринин яхуд вужуду менен алакаларды нормалдаштыруусу айтылган.

Корунтуду:

АКШ жана Иран ортосунда кескиндикти пайда кылып, абалды курчутуу бул эки мамлекеттин ортосунда чоң согуш чыгышын түшүндүрбөйт. Балким, бул нерседен жогорудагы үч себепти ишке ашыруу көздөлгөнүнүн ыктымалы күчтүү. Бирок, эки мамлекет өз аброюн сактоо үчүн кыска убакыт чабуулдар болушунун ыктымалы да жок эмес. Себеби, кандай болбосун, эки мамлекет кескин аракеттерди кылышты, опузалаган, күчтүү жана кескин билдирүүлөрдү беришти, багыттарын өзгөртүштү!

Маселенин өкүнткөн жери – Америка өз билдирүүлөрү жана коркутуулары менен максатын жашырбай жатат, ал эми, өлкөлөрүбүздөгү, айрыкча, Булуңдагы акимдер Американын текебердигин, региондогу зомбулугун актап жатышат, кудум сокур, дүлөй жана дудук сымал сүкүт кылып турушат. Муну менен алар бул дүйнө жана акыреттерин текке кетиришет. Аллах хак айтат:

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا

«Кимде-ким, бул дүйнөдө сокур болсо, демек, ал акыретте да сокур жана бүтүндөй жолдон адашуучу» [17:72]

19-рамазан, 1440-х.

24-май, 2019-м.

¹ Келишим түзүү убагында кардар сатып алуу милдетин алган финансылык келишим. Мында сатуучу материалдык активди (материалдык товарды же финансылык каражатты) белгиленген мөөнөттө белгиленген баада сатуусу шарт.

Ядрочу окумуштуу Фахризаданын өлтүрүлүшү

Суроо: 2020-жылы 6-декабрда «France 24» телеканалында Ирандын Ислам ыңкылабынын сакчылары корпусунун Аскерий-деңиз күчтөрүнүн командачысы генерал Али Фадвий «ядрочу окумуштуу Мухсин Фахризада киши колдуу болгону» туурасында кабарлады. Генерал айтышынча, кол салууда өнүккөн камера жана жасалма интеллект жардамында аралыктан башкарылган пулемёттон Фахризаданын жүзүнө 13 ок атылган. Андан мурун 2020-жылы 2-декабрда Ирандын Шуро кеңешинин (парламент) ишин көзөмөлдөгөн Конституция сакчыларынын кеңеши уранды байытууну 20%га көбөйтүү жөнүндөгү мыйзам долбоорун макулдаган, бул мыйзам долбоору Мухсин Фахризада киши колдуу болгондон кийин парламент тарабынан жактырылган эле. Бул мыйзам долбоору президент Руханийдин өкмөтү менен парламент ортосунда талашка себеп болду. Президент Руханийдин өкмөтү мыйзам долбооруна каршы чыкса, парламент анын тогуз беренеси менен кабыл алды! Суроо: эмнеге булар талашып жатышат, алар көрүнүктүү ядрочу окумуштуу Фахризаданы өлтүргөндөрдүн артында тургандардан өч алуу үчүн баары биригишсе болбойт беле, айрыкча, Иран бул кол салуунун артында (израиль) турганын жарыялаган соң? Же Иран режими Касим Сулайманийдин маселеси унутулгандай, бул окумуштуунун да маселеси батыраак унутулушу үчүн атайылап бул талаш-тартышты жаратып жатабы?

Жооб: жооб ачыкталышы үчүн ушуларды айтып өтөбүз:

Биринчи: 2020-жылы 27-ноябрь күнү Иран Коргоо министрлигинин илимий кызматкери ядрочу окумуштуу Мухсин Фахризаданын өлтүрүлүшүн, бул амалиятты аткаруунун услубун жана жайын этибар алганда ал Иран режимине олуттуу чакырык болуп эсептелет. Бул кол салуунун мааниси 2020-жылы январда генерал-лейтенант Касим Сулайманиге жасалган кол салуудан кем эмес. Баса белгилесек, «айрым дипломаттар Фахризаданы Иран бомбасынын атасы деп аташат». («Би-Би-Си», 2020-жыл, 27-ноябрь).

Бир тараптан, Мухсин Фахризада Ирандын ядролук жана ракеталык программасында негизги фигура саналса, экинчи тараптан, кол салуу Ирандын ичинде жана борбор калаанын жака белинде жасалды, Касим Сулайманий менен болгондой Иракта болгон жок. О.э. амалият машинага бомба жайгаштыруу, пулемёттон ок атуу менен ишке ашырылышы бардык ченемдер боюнча Иран үчүн олуттуу проблема болуп эсептелет. Ирандагы окумуштуулардын өлтүрүлүшү уланып, Иран ар дайым бул кол салууларда яхудий вужудун айыптап, аларга керек болгон учурда жана керек болгон жерде жооб кайтаруу менен коркутуп, адаттагыдай эч

кандай жооб кылбай жаткан болсо да, бирок бүгүнкү күндө эл аралык абал, айрыкча, бүгүн АКШдагы шайлоолор натыйжасында карама-каршылыктар жүзөгө келип, Американын ичинде чыңалуу жана бөлүнүүлөрдү жараткан кырдаал бул жараянга болуп көрбөгөндөй көлөкө салууда.

Экинчи: Иран бул кол салууну уюштурду деп дароо эле яхудий вужудун айыптады. Бул амалият баскынчы яхудий вужудунун Ирандын стратегиялык ядролук жана ракеталык потенциалын күчсүздөнтүү аракеттерине кирет. Яхудий вужуду жооп кайтарылышынан этият болуу үчүн адаттагыдай бул амалиятка катыштыгы бар экенин четке кагышы мүмкүн эле. Бирок, бул сапар алар андай кылышкан жок. Тескерисинче, яхудийлер өзүлөрү бул кол салуунун артында турганына ишарат кылган билдирүүлөрдү беришти. Албетте, яхудий вужуду Трамптын администрациясынын ыраазылыгысыз мындай нерсеге бара албайт. АКШ администрациясы кеминде бул кол салууга макул болгон! Буга далилдер бар:

1 – АКШ президенти Дональд Трамп Твиттердеги өзүнүн баракчасында башка интернет колдонуучулардын бир канча кабарларын жарыялады. «АКШ президенти Дональд Трамп Твиттердеги баракчасында «New York Times» гезитинин Фахризаданын өлтүрүлгөндүгү жөнүндөгү материалын жарыялады. О.э. Трамп Твиттердеги баракчасында (израилдик) журналист Йоси Мельмандын кабарын жарыялады. Кабарда бул окумуштуу Ирандын жашыруун аскерий программасынын жетекчиси болгону, бир нече жылдан бери (израилдин) «Моссад» разведка кызматы тарабынан изделип келгени, анын өлтүрүлүшү Иранга карата маанилүү психологиялык жана профессионалдык сокку болгону айтылат». («RT», 2020-жыл, 27-ноябрь). Мына ушундайча Трамп Иранды кандайдыр бир жооб кайтарууга тукуруп жаткандай болууда!

2 – 2020-жылы 28-ноябрда «Ал-Жазира» каналы жана сайты тараткан кабарга ылайык, яхудий вужудунун премьер-министри Нетаньяху адаттан тыш билдирүү берип, Фахризаданын өлтүрүлүшүнө анын мамлекети жообгер экендиги жөнүндө ишарат кылды. «(израиль) премьер-министри Биньямин Нетаньяху видео жарыялап, акыркы апта ичинде өзүнүн «жетишкендиктери» жөнүндө адаттан тыш көрүнүштө баян кылды. Таң калычтуусу, Нетаньяху бул видеодо жетишкендиктеринин айрымдарын гана ачыкташын, баарын ачыкка чыгарбастыгын, анткени аны кыла албастыгын айткан». Т.а. яхудий вужуду кол салууну жашырбады жана четке какпады, тескерисинче, катыштыгы бар экенине ишарат кылууда, андан тышкары, бүткүл

дүйнөдөгү (израиль) элчиликтеринде жогорку даярдык абалын жарыялады.

3 – АКШ опузалоо жана коркутуу өңүтүндө өзүнүн «USS Nimitz» авианосецин 2020-жылы 27-ноябрда т.а. Иран окумуштуусу өлтүрүлгөн күнү башка бир нече аскерий кемелер менен биргеликте Фарс булуңуна жөнөткөнүн билдирди. Окумуштууга кол салынардын алдында АКШнын «B-52» бомбалоочу учагы Фарс булуңуна жөнөтүлгөн. Окумуштуу өлтүрүлгөндөн кийин Трамп бирер нерсе боло турган болсо кыйратуучу жооб кайтаруу менен коркутту. ««Вашингтон пост» гезити АКШнын расмийлерине шилтеме кылып, президент Дональд Трамп эгер Иракта бирер америкалык аскер өлтүрүлө турган болсо, бат жана «кыйратуучу» өч алуу менен коркутканын маалым кылды. Президенттин коркутуулары жума күнү Иран борбору Тегерандын жанында ирандык ядрочу окумуштуу Мухсин Фахризада өлтүрүлгөн бир убакка туура келди». («Хурра», 2020-жыл, 28-ноябрь).

Үчүнчү: булардын баары ушуну түшүндүрүүдө – Трамп администрациясы менен яхудий вужуду АКШдагы өткөөл доордо, айрыкча, Иран жаңы «шайланган» президент Байденден жакшылык күтүп жатканда Иран эч кандай натыйжалуу жооб кылбастыгын түшүнүп турушат! Баса белгилөө зарыл, АКШнын жалпы саясатында Трамп менен Байден бири-биринен анчейин деле айырмаланбастыгы, услуб жана ыкмаларда гана айырмаланышы маалым. Башкача айтканда бул эки адам үчүн Американын кызыкчылыктары малай мамлекеттердин кызыкчылыгынан да, АКШ саясатынан чыкпаган мамлекеттердин кызыкчылыгыдан да жогору турат. Америка саясаты жөнүндө ой жүгүрткөн ар кандай киши муну байкайт. Ошентип, Иран Фахризаданын өлтүрүлгөндүгүнө жооб кайтаруудан качып, аскерий жооб кайтарууну талаб кылып жаткан коомдук пикирди башка тарапка буруп чалгытуу үчүн негизги этибарды башка маселелерге бурат:

1 – Иран ядролук жана ракеталык программадагы эң маанилүү окумуштууну өлтүргөн тарап яхудий вужуду экенин билгенине карабастан, бул окуя – өлкөнү «башаламандыкка» салууга каратылган тузак деп билдирүү берүүдө. Маселен, Иран президенти Руханийдин маалымат катчысы яхудийлер жана алардын артында турган Трамп «бизди башаламандыкка чөктүрүшмөкчү, бирок, билип коюшсун, биз алардын айлам-амалынын бетин ачыктык, алар ыплас ниеттерин таптакыр ишке ашыра алышпайт» деп билдирди. («France 24», 2020-жыл, 29-ноябрь). Иран ядрочу окумуштууну ким өлтүргөнүн, ушуга чейин окумуштууларды ким өлтүрүп келгенин, Сирия жана Иракта ирандык аскерлерди ким өлтүрүп жатканын билет, бирок Иран режими татыктуу жооб берүүнүн ордуна Байдендин бийликке келишине калган күндөрдү

санап жатат! «Чоң шайтанга» каршы тургандыгы менен мактанган жана «Америкага өлүм, (израилге) өлүм» деген ураанды көтөрүп чыккан Ирандын турпаты ушундай. Трамп администрациясы Ирандын Америкага каршы душмандыгы жалган экенин ачыкка чыгарууда. 2020-жылдын башында Америка Ислам ыңкылаб сакчыларынын корпусуна кирген «Куддус» бөлүгүнүн командачысы Касим Сулайманийди ашкер түрдө өлтүрдү, кийин Ирандын каршылыгына карабастан Казимийди Ирактын премьер-министри кылды, Ирандын Сирия жана башка жерлерде Америкага көрсөткөн үлкөн кызматтарына көз жумду!

2 – Иран коомчулукту этибарын окумуштуунун өлтүрүлүшүнө аскерий жооп кайтаруудан чалгытууда – бул уранды 20%га байытууга бурууда. Белгилүү болгондой, Иран өкмөтү мурун ядролук келишимден кийин уранды байытууну 20%дан 3.67%га төмөндөтүүгө мажбур болгон. Уранды байытуу ансыз да ишке ашуусу керек эле, бирок, ал өкмөт менен башка мамлекеттик органдар ортосунда талашка себеп болбошу керек эле. Мына ушинтип Иран жетекчилиги коомчулукту окумуштуунун өлтүрүлүшүнө аскерий жооп кайтаруудан чалгытууда. Мындан улам, уранды байытууну өкмөт – жамандык деп, ал эми, парламент – жакшылык деген оюн пайда болду!

«Бүгүн, шаршемби күнү Иран президенти Хасан Руханий өкмөт жыйынында АКШнын санкцияларына каршы күрөшүү жана ирандык белгилүү окумуштуу Мухсин Фахризаданын өлтүрүлгөнүнө жооп кайтаруу жөнүндөгү мыйзам долбооруна макул болбоду. Бул мыйзам долбоорун, кече, шейшемби күнү консерваторлор өкүмдарлык кылган Иран парламенти кабылдаган. Иран телевидениеси кабарлашынча, Руханий парламенттин токтомун «зыяндуу» деп эсептеген. Иран «консерваторлор» парламенти кабыл алган токтомдор арасында эң маанилүүсү уранды байытууну 20%га жогорулатуу жана Атом энергиясы боюнча эл аралык агенттиктин Кошумча протоколун бекер кылуу болду. Белгилүү болгондой, Иран ядролук келишим түзүлөрдөн мурун уранды 20%га чейин байыткан, келишим түзүлгөн соң уранды байытууну 3.67%га чейин төмөндөтүү милдетин алган». («Арабий Жадид», 2020-жыл, 2-декабрь). Ошондой эле «Иран парламентин көзөмөлдөгөн Конституция сакчыларынын кеңеши уранды байытууну 20%га жогорулатуу жөнүндөгү мыйзам долбоорун макулдады. Бул мыйзам долбоору ядрочу окумуштуу Мухсин Фахризада өлтүрүлгөндөн кийин парламент тарабынан кабыл алынган. Бул мыйзам долбоору Ирандын жетекчилигиндеги элита арасында талаш-тартышууга себеп болду, Иран президенти Хасан Руханий өкмөтү бул долбоорго каршы экенин билдирди». («RT», 2020-жыл, 2-декабрь).

Төртүнчү: ушуну көңүлдөн качырбоо зарыл, булардын баары Трамп администрациясы Иран менен болгон мамилени бузганын түшүндүрбөйт. Трамп администрациясы Иранды дагы да көбүрөөк акараттоону жана итаат кылдырууну каалап жатат. Америка тур десе – туруп, олтур десе – олтургудай кылып Иранды толук итаат кылдырууну каалоодо т.а. АКШ администрациясы өзгөрөбү же өзгөрбөйбү, Америка саясатынын алкагында Америка кызыкчылыктарын жана администрациясынын калоолорун толук аткаруусун каалап жатат. Мурун Касим Сулайманий өлтүрүлгөндө Иран опузалап, Американын Ирактагы «Айнул асад» базасына «кабайлап» сокку берген, кудум эки тарап алдын ала келишип алгандай. Ошону менен опузалоолор да токтоду! Иран өз жарандары үчүн өч алууга кудуреттүү болсо да, аны кылбай жатат. Мисалы, «Кудс арабий» гезити 2020-жылдын 24-ноябрында Британиядагы «Middle East Eye» веб-сайтына таянып кабарлашынча, Иран Ирактагы иранчыл күчтөргө басым кылып, Ирактагы америкалыктарга чабуул кылууну токтотууну буйруган. «Ирандын «Куддус» күчтөрүнүн командачысы Исмаил Каний өткөн аптада Багдаддагы жашыл зонадагы АКШ элчилигине ракета соккулары берилгенден 24 саат өтүп келди. Ал Ирактагы согуштук топторду Америка объектилерин аткылоону токтотууну буйруду».

Бешинчи: яхудий вужудунун чабуулдарын жана Американын макулдоосун, курчуп бара жаткан чыңалууну жана окуяларды кылдат күзөткөн киши ушуларды байкайт:

1 – Яхудий вужуду менен жакындашуу үчүн АКШ элчилигин Куддуска көчүргөн, яхудий вужудунун Сириядагы Жулан бийиктигин аннексия кылганын моюнга алган, «Кылым келишимин» жарыялаган Трампын администрациясы Ирандын ядролук программасы яхудий вужудуна коркунуч туудурат, аны жок кылуу же чектөө шарт деген жыйынтыкка келди. Ошондуктан, Трампын администрациясы бул жаатта мурунку администрацияларга караганда батыраак аракет кылды. Баса белгилөө зарыл, Республикачылар партиясынын таянычы болгон ак түстөгү америкалыктар арасындагы консервативдүү евангелисттердин калың катмары яхудий вужудунун коопсуздугун максималдуу даражада камсыздоо жаатындагы АКШнын саясатын колдошот, жада калса, бул нерсени саясаттан да жогору турган диний-идеологиялык маселе деп карашат.

2 – Америка ичинде бөлүнүү күчөп, кескин тус алгандан кийин Трамп администрациясы Иран менен болгон кырдаалды чыңалтып, жаңы шайланган демократ президент Байденге Жакынкы Чыгышта тоскоолдуктарды жаратууга урунууда. Трамп эртең АКШ президенттигине олтура турган Байденди нефть региондорундагы кескин

күрөштөр баткагына салып коюуну көздөөдө. Бул максат АКШ нефть-энергетика жана курал өндүргөн компаниялардын стратегиялык көз караштарынан келип чыккан. Алардын АКШ саясатына карата таасири улам күчөп барууда.

3 – Америкадагы президенттик шайлоонун натыйжасында (толук жыйынтыктала элек болсо да) Трамптын шайлоо алдындагы кампаниясын колдогон АКШнын нефть-энергетика жана курал өндүргөн компаниялары:

- чамасы, уттурушту. Себеби, Америка Климат боюнча Париж келишимине кайтышы мүмкүн болууда, бул келишим бул компаниялар үчүн чоң зыян болот. Ошондуктан АКШнын ушул келишимге кайтышы коронавирус пандемиясы доорунда бул компанияларга нефть баасы жаатында терс таасир кылышы мүмкүн. Коронавирус пандемиясы 2021-жылдын акырына чейин созулары божомол кылынууда. Мындан тышкары, жаңы президент Байден бирер жолун таап Ирандын ядролук келишимине кайтышы мүмкүн, бул жогорудагы компаниялардын кирешелерине терс таасир кылат.

- Мына ушундай кооп-коркунучтардын тушунда бул компаниялар Трамптын калган мөөнөтүнөн пайдаланып калууга аракет кылышууда. Айрыкча, Кошмо Штаттардагы соттор Трамптын шайлоодо бурмалоо болду дегендерин четке кагып, анын шайлоо натыйжаларын бекер кылуу мүмкүнчүлүгүн азайтышты. Ошондуктан, бул компаниялар нефтинин баасын жогорулатуу жана курал боюнча келишимдерди көбөйтүү үчүн Трамптын администрациясын Фарс булуңундагы кырдаалды курчутууга түртүшүүдө.

Алтынчы: Фарс булуңунда кырдаалдын курчушу жооп соккусун башка тарапка бурушу мүмкүн, Иран яхудий вужудунун ордуна Саудия жана Амирликтерге сокку бериши мүмкүн. Бул үчүн актануу-шылтоо оңой, анткени бул мамлекеттер яхудийлер менен мамилелерди жашыруун да, ашкере да нормалдаштырып жатышат. Иран Фахризаданын өлтүрүлүшүнө каршы жооб кайтарууда ар дайым «мунафыктар» т.а. Саудия, Амирликтер жана Бахрайн жөнүндө айтат. Жада калса, яхудий вужуду Фахризаданы өлтүрүү жообгердигин өз мойнуна алганына ишарат кылып жатканына карабастан, Иран Тегерандын жанында жасалган чабуулду саудиялыктар жасашты жана Саудия разведкасы Ирандын ичинде мына ушундай «яхудийче амалиятты» пландап, каржылады деши да мүмкүн. Өзгөчө, яхудий вужудунун премьер-министри 2020-жылы 23-ноябрда жашыруун түрдө Саудияга сапар кылып, ал жерде Ибн Салман жана АКШ Мамлекеттик катчысы Помпео менен жолукканы туурасында кабарлар тарады,

булардын баары Фахризаданы өлтүрүү амалиятын Саудияга байланыштырууну жеңилдетет.

О.э. Фахризаданын өлтүрүлүшүнө жооб Амирликке багытталышы да мүмкүн, маселен, «Ал Жазира» Британиядагы «Middle East Eye» веб-сайтына шилтеме кылып мындай кабар таратты: «Иран Фахризаданын өлтүрүлгөнүнө жооб иретинде Амирликтерге аскерий сокку берүү менен коркутту. Бул веб-сайт ысымын атабаган Амирликтердеги булакка таянып кабарлашынча, Тегеран түздөн-түз Абу-Даби канзадасы Мухаммад ибн Зайидге телефон кылып, Фахризаданын өлтүрүлгөнүнө жооб иретинде анын мамлекетине сокку берерин билдирген...». О.э. Иран Фахризаданын өлтүрүлгөнүнө жооб катары Хусийлерди ракеталар жана учкучсуз самолёттор менен колдоп Саудиядагы нефть объектилерине сокку бериши да мүмкүн. Негизи, бул мурунтандан бар болуп келген, аны дагы да күчөтүү ашыкча жообгердикти талаб кылбайт. Эгер Иран ушундай жолду карманганда, ал чыныгы канкорду жоопко тартууну талаб кылып жаткан өз элин алдамак!

Жетинчи: ошентип, мусулмандардын окумуштуулары, өзгөчө, Ирандагы ядрочу физик окумуштуулар биринин артынан бири өлтүрүлүүдө жана буга эч кандай чара көрүлбөй жатат! Мындай абал мубарек Фалестиндин баскынчысы ыплас яхудий вужудун ирандык мусулман окумуштууларды тынымсыз өлтүрүүгө кайраттандырууда! Өкүнүчтүүсү, мусулман өлкөлөрүндөгү акимдер намысты сатып кордукту алышты, колонизатор кафирлердин жуундукору же алардын саясатынан чыкпоону тандашууда. Аларга чабуул кылынганда, алар сүкүт кылышууда, ыйык нерселери тебеленгенде, каршы чыгышпай жатат. Мусулман дүйнөсү Халифалыктын кулатылышы артынан ушундай абалга туш болду. Мусулмандарды акаратка да унчукпаган, а түгүл, мусулманды өлтүрүп жатса да, үн катпаган рувайбиза акимдер башкарууда!

Халифалык кайра тикеленмейинче мусулмандардын баркы-даңкы кайтпайт. Халифалык заманында румдуктар тарабынан акаратталган бир гана аялга жардам берүү үчүн халифа бүткүл армияны аракетке келтирген. Мусулман акимдери бул дүйнө жана анын лаззаттарына маани бербей, Аллах Азза ва Жалланын ыраазылыгына умтулганда гана мусулмандар өз намысын жана даңкын кайтарышат. Азыркы акимдер кулап бүтүндөй жоголушат, кудум эч качан болушпагандай, алар менен кошо жабыр көрсөтүүчү залымдик доор да бүтөт. Мусулмандар Аллахтан нусрат жана жардам алып өздөрүнүн улуу мамлекетин, экинчи рошид Халифалык мамлекетин тикелешет. Мына ошондо мамлекетибиз яхудий вужудун жок кылат, Америка жана башка колонизатор кафир мамлекеттердин мусулман региондорундагы таасирине балта чабат.

Ошондо мечиттерибиздин мунараларынан Аллах Тааланын ушул сөзү жаңырат:

﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾

«Айткын: Акыйкат келди жана батыл жок болду. Анткени батыл жоголуучу»

[17:81]

﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا﴾

«Алар: «Ал качан болот?» деп сурашат. Айткын: «Балким жакында болоор!»

[17:51]

22-робиуссаний, 1442-х.

7-декабрь, 2020-м.

Байдендин Жакынкы Чыгыш сапары жана ядролук маселе

Суроо: «АКШ президенти Жо Байден (израиль), Батыш Жээк жана Сауд Арабияга расмий сапарларын жасоо үчүн бүгүн шаршемби күнү борбор Вашингтондон чыгып кетти...». («Ал-Арабия нет», 2022-жыл, 13-июль). «Youm7» сайтынын 2022-жылы 10-июлдагы кабарында айтылат: «АКШ президенти Жо Байден Американын региондогу алакалары үчүн дагы да келечектүү доорду баштоо максатында келерки аптада Жакынкы Чыгышка сапар кыларын айтты». «Шаркул Авсат» да 2022-жылы 5-июль күнү өз сайтында ушул кабарды таратты: «АКШ Мамлекеттик департаментинин маалымат катчысы Нед Прайстын айтымында, Иран акыркы аптада жана айларда 2015-жылдагы ядролук келишимдин алкагынан тышкары бир нече ирет талаптарды койгон. «Рейтер» маалымат агенттигинин кабарына ылайык, Нед Прайс учурда Иран менен сүйлөшүүлөрдүн башка баскычы пландаштырылбаганын баса белгиледи». Суроо төмөнкүдөй: Бул нерсе Америка ядролук келишимден баш тартканын түшүндүрөбү? Байдендин сапары азыркы учурда уюштурулуп жатканынан эмне көздөлгөн? Бул сапардын ядролук келишимге тиешеси барбы же андан башка нерсе көздөлгөнбү? Иран ядролук мамлекетке айланышы мүмкүнбү?

Аллах Таала сизге жана сиз себептүү береке берип, нусрат жана фатхтары менен сыйласын.

Жооп: суроо эки бөлүктөн турат экен. Биринчиси, Иран менен түзүлгөн ядролук келишим маселеси. Экинчиси, Байдендин сапары. Бул суроолордун жообу төмөнкүдөй:

Биринчи: ядролук келишим:

1 – Ирандын ядролук маселеси жергиликтүү, регионалдык жана эл аралык көлөмдөрү менен АКШнын Иранга карата саясатынын маанилүү бөлүгү болуп эсептелет. Т.а. бул маселе Американын стратегиясында регионалдык жана эл аралык көлөмгө ээ маселе болуп турушу үчүн башка маселелер менен биргеликте алып барылат. Ушул себептен улам, АКШнын 2015-жылы келишимге кол койгондон тартып, 2018-жылы ал келишимден чыгып кетиши жана бүгүнкү күнгө келип кайра келишимге кайтуу үстүндө сүйлөшүү жүргүзүүгө чейинки абалына карасак, анын саясатындагы өзгөрүүлөргө карап кээде оң, кээде сол тарапка ооп жатканын көрөбүз. Кошмо Штаттардын Иран ядролук программасы боюнча стратегиялык көз караштарын дыкат карап чыксак, Американын саясаты бул маселени чечүүдөн көрө көбүрөөк аны башкарып турууга жакындыгын көрөбүз! Американын ядролук маселе жөнүндөгү мындай көз карашы анын исламий региондогу регионалдык жана эл аралык стратегиясынан таптакыр ажырабайт.

2 – Моюнга алуу зарыл болгон объективдү акыйкат ушул – Иран тышкы саясаттагы көпчүлүк маселелерде парда артында Америка менен келишип иш жүргүзүп, анын саясатынан четке чыкпайт. Америка 2003-жылы Иракка бастырып кириши алардын ортосундагы мындай келишимди толук ачыкка чыгарды. Анткени, ошондо Америка менен Иран таасири Иракта жанаша турду. «Мамлекет» уюмуна каршы АКШ жетекчилигинде Сирияга аралашкан эл аралык коалиция да Ирандын Сириядагы бир да объектилерине жана согушкерлерине сокку бербеди. Америка Шам козголоңун токтотуу үчүн бир тараптан аларды козголоңго каршы согушка таштап койгон болсо, башка тараптан, «терроризмге» каршы күрөштү шылтоолоп, өз учактарынын жардамында козголоңчуларга сокку берип келди. Мындай шайкештик бир гана өз ара ролдорду бөлүшүп алган мамлекеттер ортосунда жүз берет. Америка жана Ирандын ролу Сириядагы Америка малайы Башар Асадды коргоо болгон. Мындан тышкары, АКШнын Афганистанга бастырып кириши да АКШ менен Ирандын ортосундагы өз ара шайкештикти ачыктайт. Иран тарабынан берилген кээ бир билдирүүлөр көрсөтүп тургандай, Иран Афганистандын басып алынышына шарт жаратуу менен Америкага кызмат көрсөтүп келген!

3 – 1988-жылы Ирак-Иран согушу аяктап, Ирак ири аскерий күч катары көрүнгөн соң, Иран өз жеңилүүсүн жашыруу үчүн 1989-жылы өзүнүн ракета жана ядролук программасын ишке ашырууга киришти. АКШ ядролук изилдөөлөр жаатында Иранга элүүнчү жылдардан бери жардам берип келет. Бул изилдөөлөр Хаманей ыңкылабынан кийин токтоп калды. Бирок, 1989-жылы кайрадан башталды. 1990-1991-жылдарда АКШ армиясы Ирак аскерий кубатын жок кылып, аны Кувейттен чыгарып жиберип, кийин ага каршы санкция колдонуп, текшерүү кампанияларын башташы артынан Ирандын кубатын көрсөтүү үчүн регионалдык боштук пайда болду. Советтер Союзу кулап, суук согуш аяктагандан кийинки Америка саясаты бүткүл дүйнө бойлоп жайылган аскерий базаларда турганын актоо үчүн кыялдагы душманды издөөгө негизделип келет. Мына, Иран ушул нерсеге шылтоо жана негиз катары кызмат кылууда. Америка өзүнүн көпчүлүк саясатын Ирандын коркунучу менен актап келүүдө. Ал тургай, Америка Польша жана Румынияга ракетадан коргоо системаларын жайгаштырууда Ирандын ракета коркунучун шылтоолоп жатканына Россия да таң калды!

4 – Ошентип, Ирандын ядролук программасы жана уранды байытуу үчүн миңдеген центрифугалардын орнотулушу Европа жана Фарс булуңу мамлекеттери үчүн коркунуч сигналынын жаңырышына себеп болду. Жакшыраак үйрөнүп чыксак, алар Америка саясаты үчүн бир нече жактан зарыл болгонун көрөбүз:

а) Америка жетекчилерге өз коргоосун сунушташы үчүн нефть булактары жайгашкан Булуң мамлекеттерине Иран коркунучун пайда кылды. Мисалы, АКШнын мурунку президенти Трамп Америка Саудияны коргоп жатат деп мактанган. Эгер, Америка коргобосо, Саудия эки апта да бийликте тура албашын айтып, шантаж жана мафия усулунда андан акча талап кыла баштады.

б) Эл аралык масштабда Кошмо Штаттар стратегиялык жактан Россияны блокада кылууну күчөтүп, Россия чегаралары жанында өзүнүн ракетадан коргоо системаларын жайгаштырууну баштады. Булардын баары түрдүү шылтоолор менен, алардын катарында, Европа мамлекеттерин Иран ракеталарынан коргоо деген шылтоо негизинде ишке ашырылды.

5 – Европанын күчөп бара жаткан коркуулары менен бирге эл аралык күчтөр Ирандын ядролук программасын аскерий эмес, тынчтык жол менен көзөмөлгө алуу максатында 2006-жылдан бери Иран менен сүйлөшүүлөрдү башташкан. Беш эл аралык ядролук мамлекет жана Германияны өз ичине алган 5+1 тобунун түзүлүшүнүн себеби да ушунда. Америка бул эл аралык күчтөрдүн бири болсо да, бирок, Иран менен ядролук сүйлөшүүлөр Американын түздөн-түз катышуусусуз алып барылды. Себеби, Америка 2015-жылга чейин 9 жыл уланган бул сүйлөшүүлөрдө Иран ядролук программасын чектөөгө олуттуу карабады. Ошондуктан, Россия жана Кытайга кошумча Европа мамлекеттери өткөрүп келген катар-катар жыйындар натыйжасыз алып барылган бул сүйлөшүүлөрдүн алкагында ишке ашырылганын көрөбүз. Түпкүлүгүндө, бул сүйлөшүүлөр Ирандын кубатын жана кооп-коркунучтарын көрсөтүүгө жардам берди.

6 – Кала берсе, Америкадагы ички бөлүнүү Ирандын ядролук программасына таасир кылды. Трамп администрациясынын доору Америкадагы бөлүнүүлөр эң коопту чекитке жеткен учур болуп эсептелет. Ошондо Трамп андан мурунку президент Обаманын Иран ядролук программасына тиешелүү саясатын катуу сындаган. Ал 2018-жылы ядролук келишимди бекер кылуудан тышкары, Иранга каршы катаал санкцияларды колдонуп, яхудий вужудунун Иранга көбүрөөк зыян жеткиришине жол ачып берди. Себеби, Трамп «ковбойлордой» текебердик менен аракет кылган адам. Ал эми, 2020-жылы январь айынын башында Ыңкылап гвардиясындагы Кудс күчтөрүнүн командачысы Касим Сулайманийди өлтүрүп, Иранды дагы да акаараттады. Себеби, Трамп администрациясы Обама администрациясынан айырмаланып, Нетаньяху жетектеген яхудий вужуду менен бир пикирде эле. Ошондуктан, яхудий вужуду – «Натанз» станциясын ойрон кылуу сыяктуу түздөн-түз ядролук объектилерге сокку

берүү болобу же ирандык ядрочу окумуштуулардын жана адистердин өмүрүнө кол салууга кошумча Ирандан жашыруун документтерди уурдоо сыяктуу түздөн-түз зыян жеткирүү болобу, айырмасыз – Ирандагы буталарга сокку берип келди.

7 – Демократтар акыркы шайлоолордон мурун, бийликке келе электе Иран режиминин белгилүү адамдары, өзгөчө, ошол убактагы тышкы иштер министри Жавад Зариф менен байланышып, 2020-жылдагы президенттик шайлоодо демократтар партиясынын жеңишке жетиши ядролук келишимге кайтууну түшүндүрөт деп аларда үмүт ойготуп келишти. Белгилүү болгондой, ядролук келишимге кайтуу Демократтардан талапкер Байдендин шайлоо кампаниясында болгон. Ошентип, Байден Америкадагы ички бөлүнүүгө байланыштуу мотивдер себептүү Иран менен түзүлгөн ядролук келишимге кайтуу жоопкерчилигин өз мойнуна алды. Чынында, президент Байден 2021-жылдын башында өз милдетин аткарууга киришкенден көп өтпөй Америка Иран менен ядролук сүйлөшүүлөргө кайтты. Бирок, сүйлөшүүлөр өз ордунда жылбай туруп калды. Себеби, Американын Иран менен түзүлгөн ядролук келишимге кайтышы АКШ стратегиясынын талаптарынан болбой калды. Тескерисинче, АКШ стратегиясы кайра Иран коркунучун көрсөтүүнү талап кылып жатат. Мындан тышкары, Конгресстеги республикачыл өкүлдөр Иран менен болгон жаңы келишимди Конгрессте добушка коюуну талап кылышты. Алар Конгрессте үстөмдүккө жетишсе, келишимди кайра бекер кылууларын айтып коркутушту. Бул болсо, сүйлөшүүлөр процессин татаалдаштырып жиберди. Мына арадан бир жарым жыл өтсө да, Байден администрациясы Иран менен түзүлгөн ядролук келишимге кайта албай жатат.

8 – Кийин, Украинадагы согуш ядролук келишимге көлөкө салды. Байден администрациясы Россия газына альтернатива катары Европага газ жана нефть жеткирип берүү милдетин өз мойнуна алган. Анткени, АКШнын НАТО союзу алкагында Батышка жетекчилик кылышы да ушуну талап кылат. Ошондо, Байден администрациясы өз карталарын Иранга каршы санкцияларды бекер кыла турган о.э. Венесуэла жана Саудия менен бирге анын нефтисин да эл аралык базарларга алып чыга турган түрдө аралаштырууга зарылдык сезе баштады. Ошондуктан, 2022-жылы март айында, Россия Украинага бастырып киргенден көп өтпөй Иран менен тезирээк ядролук келишим түзүү жолдорун издөөгө киришти. Байден администрациясы мурунку президент Трамп терроризм тизмесине киргизген Ыңкылап гвардиясын бул тизмеден чыгаруу туурасындагы Ирандын талаптарын аткарууга даяр эле. Ушул себептен улам, Украина согушунан кийинки АКШ саясатындагы өзгөрүүлөрдүн

бир бөлүгү катары Американын ядролук келишимге кайтышына өтө жакын калган. Бирок, 5+1 тобундагы Россия Иран менен жүргүзгөн соода алакаларын ага каршы колдонулган Батыш санкцияларынан чыгарууну шарттап койгон соң, Америка келишим түзүүдөн баш тартты. Эгер, Россия өз шарттарын талап кыла турган болсо, ядролук келишим – ноябрь айында АКШда өтө турган аралык Конгресс шайлоолору аяктаганга чейин – жакынкы айлар ичинде түзүлбөйт көрүнөт. Анткени, учурда Байден негизги көңүлүн Иран менен боло турган ядролук келишимге караганда, арадагы шайлоолорго каратып жатканы байкалууда.

Экинчи: Байдендин Жакынкы Чыгыш сапары:

Байдендин регионго сапарын күзөткөн киши анын сапары арадагы Конгресс шайлоолоруна даярдык көрүү үчүн ишке ашырылганын байкайт. Ал тургай, бул сапар тышынан караганда башка максаттар көздөлгөндөй болуп көрүнсө да, бирок, ал Байден жана анын партиясынын арадагы шайлоолордогу үлүшүн көбөйтүүгө каратылган! Байден республикачылар партиясы менен болгон мамиледе ички кризисти башынан өткөрүүдө. Бул айрыкча, этибарга ээ эки маселеде өз тастыгын табат. Биринчиси, Байден Трамп кылгандай эмес, басым жана кошумча санкциялар кодонбостон, Иран менен ядролук келишим түзүүгө болгон кызыгуусу жана каалоосунан республикачылар партиясынан пайдаланып жатканы. Экинчиси, Байденде яхудий вужуду менен мамилелерди күчөтүп, бекемдөөгө болгон Трамптагы кызыгуунун жоктугу. Бул эки маселе арадагы Конгресс шайлоолоруна таасир өткөргөндүктөн Байден 2022-жылы ноябрь айында өтө турган арадагы шайлоолорго чейин аларды чечүүгө аракет кылууда:

- Биринчи маселени чечүү үчүн ушундай иш жасалды: Байдендин бул сапарынан мурун АКШ мамлекеттик департаментинин маалымат катчысы Нед Прайстын «... Учурда Иран менен сүйлөшүүлөрдүн башка баскычы пландаштырылбаган...» деген билдирүүсү жарыяланды. Анын бул билдирүүсү 2022-жылы 5-июль күнү «Шаркул Авсатта» жарыяланды. Мындан тышкары, Байден да түздөн-түз ядролук келишимдин раунду аяктаганын билдирген же республикачылар партиясы ага жана анын партиясына каршы бул нерседен пайдаланып калбашы үчүн арадагы шайлоолор аяктаганга чейин келишимдин кечиктирилишин түшүндүргөн билдирүүлөрдү бере баштады.

- Байден экинчи маселени чечүү үчүн яхудий вужудуна болуп көрбөгөн жардам бөлдү. Т.а. Тель-Авивге 4 миллиард доллардан көбүрөөк деп бааланган тарыхтагы эң чоң жардам пакетин сунуштады. Мындан тышкары, яхудий вужуду менен мамилелерди тезирээк нормалдаштыруу үчүн жасалып жаткан аракеттер бар. Булардын

баарынан яхудий вужудун Трамп жана анын партиясы колдоп-кубаттагандан да көбүрөөк колдоп-кубаттоо аркылуу шайлоолордо яхудий лоббисинин добушун алуу максат кылынган... Ушул себептен улам, Байден регионго, өзгөчө, яхудий вужудуна болгон сапарды 2022-жылы июль айында ишке ашырышы жана аларды колдоп-кубатташын билдириши ушул шайлоолордо яхудий лоббисинин добушун алууга мүмкүнчүлүк берет... Мындан тышкары, ал региондогу малайларын жана тарапкерлерин колдоп-кубатташын көрсөтүү менен өз аброюн көтөрүүгө аракет кылууда! Айрыкча, Сауд Арабиядан жана Фарс булуңу мамлекеттеринен келе турган энергия Байдендин шайлоодогу үлүшүн көбөйтөт. Төмөндөгү пикирлер муну тастыктап турат:

а) «Ак үй баса белгилешинче, АКШ президенти Жо Байден шаршемби күнү баштала турган Жакынкы Чыгыш сапары аркылуу стратегиялык мааниси дагы да чоңоюп жаткан региондо Американын ролун күчөтүүнү каалайт. АКШнын Улуттук коопсуздук боюнча кеңешчиси Жейк Салливан дүйшөмбү күнү Ак үйдө өткөн маалымат конференциясында Байдендин президенттик доорундагы биринчи сапары эсептелген о.э. (израиль), Батыш Жээк жана Сауд Арабияны өз ичине алган бул сапардын максаттарын кыскача баян кылып өттү. О.э. ал сапар учурунда Байден Мисир, Иордания, Ирак, Булуң Кызматташтык Кеңеши мамлекеттеринин жетекчилери менен жолугушарын баса белгиледи. Яхудий вужуду менен мамилелерди нормалдаштыруу маселесинде Салливан АКШ администрациясынын каалоосу (израиль) менен дагы да көбүрөөк араб мамлекеттери ортосунда мамилелерди жакшыртуу экенине ишара кылып, мамилелердин нормалдашуусунун ар кандай көрүнүшү жакшы натыйжа болуп эсептелет деп баса белгиледи.

Байден нефтинин баасы 100 доллардан жогору болгондуктан Фарс булуңу мамлекеттерин нефть өндүрүнү көбөйтүүгө чакырган. Анткени, Россия-Украина согушу себептүү энергия жана азык-түлүк коопсуздугуна байланыштуу дүйнөлүк тынчсыздануулар күчөп жаткан учурда нефть бааларынын жогору болушу инфляциянын жогорулашына салым кошту». («Ал-Жазира», 2022-жыл, 11-июль).

б) «Ал-Жазира» «Вашингтон Пост» гезитинен алып, өзүнүн веб-сайтында 2022-жылы 10-июлда жарыялаган макалада мындай делет: «... АКШ президенти Жо Байден региондогу Америка ролунун дагы да келечектүү доорун баштоо үчүн келерки аптада Жакынкы Чыгышка сапар кыларын айтты. «Вашингтон Пост» жарыялаган макалада АКШ президенти баса белгилешинче, регион жетекчилеринин Саудиядагы Жидда шаарында өтө турган жолугушуусу – ал айткандай – дагы да туруктуу Жакынкы Чыгышты түзүү мүмкүнчүлүгүнөн кабар берет. Байден ал (израилден) Жиддага сапар кылган биринчи Америка

президенти экенин да баса белгилеп өткөн... (израиль) менен болгон мамилелер жөнүндө болсо, анын администрациясы Тель-Авивге 4 миллиард доллардан көбүрөөк деп бааланган тарыхтагы эң чоң жардам пакетин берерине ишара кылган».

в) «Шаркул Авсат» өзүнүн веб-сайтында 2022-жылы 5-июлда төмөндөгүлөрдү жарыялады: «Вашингтон. «Шаркул Авсат онлайн». АКШ Мамлекеттик департаментинин маалымат катчысы Нед Прайстын айтымында, Иран акыркы аптада жана айларда 2015-жылдагы ядролук келишимдин алкагынан тышкары бир нече ирет талаптарды койгон. Ал кошумчалашынча, жаңы талаптар Тегеранда олуттуулук жок экендигин көрсөттү. Ядролук келишимди куткаруу боюнча туңгуюктан чыгууга каратылган Тегеран менен Вашингтон ортосундагы кыйыр түрдөгү сүйлөшүүлөр өткөн аптада Катар борбору Дохада күтүлгөн ийгиликтерге жеткирбей аяктаган. «Рейтер» маалымат агенттигинин кабарына ылайык, Нед Прайс учурда Иран менен сүйлөшүүлөрдүн башка баскычы пландаштырылбаганын баса белгилеген...».

г) «Youm7» сайты 2022-жылы 5-майда берген кабарында мындай делет: «Арадагы Конгресс шайлоолору жакындашып жатканда АКШ президенти Жо Байден жана Демократтар партиясы түрдүү проблемаларга туш келүүдө. Бул проблемалар АКШ администрациясын силкитинткен удаалаш келген кризистерден кийин жүзөгө келди. АКШ Москвага улам-улам колдонулган экономикалык санкцияларга карабастан, болжол менен 3 айдан бери Россияны Украина аймагындагы согуштан кайтара албады. Булар менен бирге инфляция дүйнөлүк деңгээлде күчөшү о.э. энергия камсыздоосу үзгүлтүккө учурашы АКШ Федералдык Резервдик Системасын пайыздык ставкаларды акыркы 22 жылдагы эң чоң көбөйүү эсептелген 0,5 пайызга көтөрүүгө үндөдү. Серепчилер жана АКШ массалык маалымат каражаттарынын айтымында, арадагы шайлоолор Байден президенттигинин алгачкы эки жылындагы ийгилик же ийгиликсиздигин белгилеп бере турган референдум катары болот».

Ошентип, Байден ушундай учурда т.а. арадагы шайлоолор алдында регионго жасаган сапарынан көздөлгөн негизги максат, биз башында айтканыбыздай төмөнкүдөй: «Байдендин регионго сапарын күзөткөн киши анын сапары арадагы Конгресс шайлоолоруна даярдык көрүү үчүн ишке ашырылганын байкайт. Ал тургай, бул сапардан тышынан караганда башка максаттар көздөлгөндөй болуп көрүнсө да, бирок, ал Байден жана анын партиясынын арадагы шайлоолордогу үлүшүн көбөйтүүгө каратылган!».

Үчүнчү: корутундулап эки нерсени баса белгилемекчибиз:

1 – Улуу деп аталган бул мамлекеттердин да кээде өз партиялары жана курамдык бөлүктөрү ортосунда кескин кагылышууларды келтирип чыгара турган алсыз жерлери бар. Бирок, өкүнүчтүүсү, алар өз проблемаларына биздин өлкөлөрүбүздө жана биздин эсебибизден чечим таап жатышат! Мына, Байден биздин өлкөлөргө сапар кылууда. Ал өз сапарын мубарек жерибиз болгон Фалестинди басып алган жана бизге эң катуу душмандык кылган яхудий вужудунан баштады. Байден ал жерден туура Хижаз өлкөсүнө жол алды. Ал жердеги өкүмдарлар Байденди итааткөйлүк, кубануу менен күтүп алышты. Байден болсо, «ал (израилден) Жиддага сапар кылган биринчи Америка президенти экенин... Тель-Авивге 4 миллиард доллардан көбүрөөк деп бааланган тарыхтагы эң чоң жардам пакетин берерин айтып» мактанды. Ушуга карабастан, Аль-Сауд өкүмдарлары эч нерседен уялбай жатышат. Алар ал тургай аз гана уятты да билишпейт! Кийин Байден Булуң мамлекеттеринин өкүмдарлары менен жолушуп, алар менен Америкадагы инфляцияны төмөндөтүү үчүн энергия өндүрүүнүн көлөмүн көбөйтүүнү талкуулады. Ошондон кийин Мисир, Ирак, Иордания режиминин өкүмдарлары жана Фалестин администрациясы менен жолугушуп, яхудийлер менен болгон мамилелерди нормалдаштыруу маселесин талкуулады жана «нормалдашуунун ар кандай көрүнүшү жакшы» экенин баса белгиледи. Ошентип, Байден бул өкүмдарлардын баштапкы милдети яхудий вужудун жок кылуу үчүн жихад кылуу эмес, тескерисинче аны менен мамилелерди нормалдаштыруу болушун көздөп жатат! Алар болсо Аллахтан, Анын Расулунан жана момундардан коркпой, Байденди алкышташууда! Аллах Таала:

(هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُوهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ)

«Алар душмандар. Демек, алардан этият болгун! Аларды Аллах наалаттайт! Алар кандай гана адашууда!» [63:4]

деп айткандай бул өкүмдарлар Америка жана яхудий вужудун душман деп билүүнүн ордуна, алар менен мамилелерди нормалдаштырууда жана аларга таазим кылышууда!

2 – Эми «Иран ядролук мамлекетке айланышы мүмкүнбү» деген акыркы суроого келсек, ооба, эгер ал өзүнүн тышкы саясатында – жогоруда айтылгандай – Америка менен келишип иш алып барбаса, ядролук мамлекетке жана маанилүү күчкө айланышы мүмкүн... Бирок, эгер Иран Американын орбитасында айлануу (анын таасири алкагында болуу) үчүн АКШнын саясатына байланса, анда ядролук мамлекетке айлана албайт. Акыйкатта болсо, Иран дагы эле Американын таасири алкагында калууда. Ирандын элитасы дагы эле өздөрүн АКШ саясатына байлап, таптакыр андан ажырабай жатат. Иран ядролук келишимди өзү

көзөмөлдөөнүн ордуна, аны Вена сүйлөшүүлөрүнө т.а. Америка ыраазылыгына байлап койду. Мисалы, «Иран тышкы иштер министрлигинин маалымат катчысы Саид Хатибзада маалымат конференциясында ушуларды билдирди: «Эгер, эртең Венада келишим түзүлсө, Иран тарабынан көрүлгөн бардык аракеттер техникалык жактан артка кайтарылышы мүмкүн». («Independent Arabic», 2022-жыл, 13-июнь). Ошондуктан, Иранда түпкү өзгөрүүлөр жүз бериши күмөн. Иран ички жана тышкы саясатында Ислам менен өкүм жүргүзүп, Америка менен болгон мамилелерин бүтүндөй жана кайтарып болгус таризде үзсө гана түпкү өзгөрүү жүз бериши мүмкүн... Биз бул сөздөрдү Ирандын азыркы саясатчылары түпкү өзгөрүүнү ишке ашырышы ыктымалдан алыс деп эсептегенибиз үчүн айтып жатабыз. Бирок:

﴿مَعِزَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾

«Жараткандан (Кыямат Күнүндө) кечирим болор деп жана балким (алар да) Аллахтан коркушаар, деп (насыят кылуудабыз)» [7:164]

15-зулхижжа, 1443-х.

14-июль, 2022-м.

АКШ-Иран сүйлөшүүлөрү

Суроо: АКШ-Иран сүйлөшүүлөрүнө Оман султандыгы ортомчу болуп жатканын бейшемби күнү билдирди. Италиянын борбор шаары Римде ишембиге белгиленген төртүнчү сүйлөшүүлөр айлампасы жаңы дата белгиленбестен, “логистикалык себептерден” улам кийинкиге жылдырылды. (Шарк аль-Авсат, 2025-жыл, 1-май). АКШ менен Ирандын ортосундагы кыйыр сүйлөшүүлөр 2025-жылдын 12-апрелинде Омандын борбору Маскатта Омандын тышкы иштер министри Бадр Аль Бусаиди ортомчулугу менен башталган. Экинчи айлампасы 2025-жылдын 19-апрелинде Оман Султанатынын Римдеги элчилигинде министр Аль Бусаидинин ортомчулугу менен өткөрүлдү. Үчүнчү айлампа 2025-жылдын 26-апрелинде, ишемби күнү, ошол эле Омандын арачылыгы астында Оман Султанатында өттү. Суроо туулат: 2015-жылы 14-июлда кол коюлган келишимден 2018-жылы бир тараптуу чыгып кеткенине карабастан эмне үчүн Трамп азыр Иран менен өзөктүк келишимге кайрадан кол коюуну көздөп жатат? Анда эмне үчүн сүйлөшүүлөрдүн төртүнчү айлампасы кийинкиге жылдырылды? Логистикалык себептер эмнени билдирет? Бул кийинкиге калтыруу сүйлөшүүлөрдүн бүтүшүн билдиреби?

Жооп:

Биринчиден, 2015-жылы Иран менен Батыш өлкөлөрүнүн ортосунда өзөктүк келишим түзүлгөндө кандай жагдайлар түзүлгөнүн карап чыгышыбыз керек. Андан кийин, 2018-жылы Трамптын келишимден чыгышынын себебине жана ошол кездеги жагдайларга кайрылсак, андан кийин, АКШ менен Ирандын ортосундагы сүйлөшүүлөрдөгү акыркы окуяларды карайбыз:

1. 2015-жылы АКШны Иран менен өзөктүк келишим түзүүгө түрткөн факторлор:

Биз 2015-жылдын 22-июлунда АКШ Иран менен өзөктүк курал боюнча келишимге кол койгону тууралуу суроого жооп берип жатып мындай дегенбиз:

«...Америка президенти сүйлөшүүлөрдү алыстан, түз байланышта жана бул келишимди түзүүгө чоң кызыгуу менен башкарып жатат. Ал эми анын Тышкы иштер министри буга чейинки байланыштардан тышкары, үч жума катары менен аны менен алек болду. Бул келишимдин Америка үчүн маанисин, анын кызыкчылыктарын жана Обама администрациясынын кызыкчылыктарын көрсөткөн нерсе, келишим Иранды чектеди... Ар кандай өзөктүк курал жасоодон алыстатты. Муну АКШ президентинин жана башка америкалык расмий өкүлдөрдүн Ирандын аймактагы стратегиялык ролунун маанилүүлүгү жана аны

менен иштешүүгө даярдыгы тууралуу мурунку билдирүүлөр менен байланыштырсак, чындыгында аны менен иш жүзүндө иштешип жатканы айкын болот. Ошондой эле, ирандык аткаминерлер Ирак менен Ооганстанда жана терроризм, экстремизм менен күрөшүүдө Америка менен кызматташууга даяр экендиктерин жарыялады. Мындан көрүнүп тургандай, Америка Иран жана анын партиясынын (хизбуллонун) Сирияда кылып жаткан иштерин кыйыр түрдө жактырууда... Булардын баары Американын бул келишимдин артында турган максатты Иран үчүн санкцияларды алып салуу жана аны менен коомдук байланыштарды түзүү аркылуу маселелерди жеңилдетүү экенин жана Американын ишин, жүктөрүн жеңилдете турган аймактагы өлкөлөр жана элдер менен алакаларын жаап-жашыра турган ролду уланта ала турганына ишарат кылууда. Иран чындыгында Ирак, Сирия жана Йеменде Америка саясатын ишке ашырууда. Бирок Америка кызыкчылыгын ишке ашыруу мурункудай көрүнүштү жаап турган көшөгөнүн артында эмес, ал тунук көшөгө артында же көшөгөсүз болуп жатат...

Ошондуктан Обама Ирандын Сириядагы ролун активдештирүү үчүн 2015-жылдын 14-июлунда Иран менен өзөктүк келишим түздү.

2. 2018-жылы Трамп администрациясы 2015-жылы Иран менен кол коюлган ядролук келишимди жокко чыгарууга түрткөн факторлор:

А) Вашингтон аймактагы окуяларга Сауд Арабия менен Түркияны күч менен аралаштырды, анткени Түркия аймакта активдүү. Түркия 2016-жылы “Евфрат калканы” операциясын баштаган. 2018-жылдын март айында Сауд Арабиянын аймактагы ролуна кошумча кылуу максатында “Зайтун бутагы” операциясы башталган. Ошондуктан, Ирандын Сирияда чоң ролуна муктаждык жок болчу жана аны азайтууга туура келди. Трамп Ирандын аймактагы ролун азайтып, аны негизги оюнчудан экинчи же кошумча ролго айлантагы.

Б) Европа өлкөлөрү да 2015-жылкы өзөктүк келишимге катышкан жана эң чоң пайда тапкан. Бирок Трамп Обаманын тушунда кол коюлган келишимден Европанын пайда көрүшүн каалабагандыктан, аны жокко чыгарган. Ошентип, Трамп Иран менен болгон өзөктүк келишимден чыкканын жарыялады. Анткени Ирандын аймактагы ролун азайтуу максатында жаңы шарттарды даярдоо үчүн келишимден чыгуу Американын кызыкчылыгында болчу.

3. Трампты 2018-жылы жокко чыгарган өзөктүк келишимге 2025-жылы кайтып келүүгө түрткү болгон факторлор:

2025-жылдын 20-январында Трампын инаугурациясынан кийинки окуяларды эске алганда, Америка Кошмо Штаттарын өзөктүк келишимге кайтууга түрткү болгон мотивдер айкын болот:

А) Иран менен өзөктүк сүйлөшүүлөрдү кайра баштоону Трамптын администрациясы демилгелегени анык. Трамп 7-мартта Оман ортомчулугу аркылуу Тегеранга кат жолдоп, анда жаңы келишимге жетишүү үчүн сүйлөшүүлөргө кайтып келүүнү ачык каалагандыгын билдирген. АКШнын президенти Дональд Трамп Fox Business Network телеканалына берген маегинде 6-мартта Ирандын жогорку лидери Али Хаменеиге кат жөнөткөнүн билдирди. Анда ал Тегеран менен макулдашууга жетишүүнү каалаганын айткан. Трамп жекшемби күнү эфирге чыга турган интервьюсунда мындай деп кошумчалады: “Башка вариант – бул чара көрүлүшү лаазым, анткени Иран өзөктүк куралга ээ болбошу керек”, – деди ал. Хаменеиге жиберген катынын тексти тууралуу Трамп: “Мен ага сүйлөшүүлөрдү жүргүзөсүн деп үмүттөнөм деп айттым, анткени бул Иран үчүн бир топ жакшы болот”, – деди. (Iran International, 07.03.2025).

Б) 2018-жылы Трамп өзөктүк келишимди жокко чыгарды, анткени 2015-жылы беш туруктуу мүчө менен Германиянын ортосунда кол коюлган келишимден негизги кирешелер европалыктарга өттү. Ошондуктан Трамп Европа өлкөлөрүн Иран менен өзөктүк сүйлөшүүлөргө катыштырбай койду. 2015-жылы болуп өткөн окуялардан айырмаланып, алар менен кеңешпей, Оманда болгон сүйлөшүүлөрдү билдирбеди. Бул Европанын Иран менен өзөктүк сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү аракетине бөгөт коюу максатында болду. Европалык дипломаттар Reuters агенттигине Иран менен жаңы жолугушуу өткөрүүнү көздөп жатышканын айтышты. Бирок бул аракеттер Тегеран ушул айдын башында АКШнын президенти Дональд Трамптын администрациясы менен өзөктүк программасы боюнча кыйыр сүйлөшүүлөрдү баштаганда токтоп калгандай. Америка Оман Султанатындагы өзөктүк сүйлөшүүлөр тууралуу Трамп жарыялаганга чейин Европа өлкөлөрүнө маалымат берген эмес... (Ашарк, 24.04.2025). А түгүл, Трамп администрациясынан колдоо алган оңчул премьер-министр Мелони жетектеген Италия да кабарсыз калган. Экинчи айлампанын орду катары каралган бул тандоо НАТОнун шылтоосу аркылуу Америка менен кагылышуу жана каршылыкка чыккан Европа өлкөлөрүнө, өзгөчө Британия, Франция жана Германияга карата ишара болду.

В) Америка Кошмо Штаттары өзүнүн бардык көңүлүн жана ресурстарын Кытай менен глобалдык атаандаштыкка бурууга ниеттенүүдө. Ошондуктан, ал өзүнө көйгөй жараткан, алагды кылган ар кандай элементтерден арылууга умтулат. Орусия менен жүрүп жаткан сүйлөшүүлөрдү да ушул эле логика менен түшүндүрсө болот. Ал Украина кризиси аркылуу Орусияны сүйлөшүү үстөлүнө азгыруу

максатын көздөйт. Ал аркылуу аны Кытайдан бөлүп, кытай-орус огун алсыратууну максат кылган. Ошентип, Трамп Кытайды ороп алууну стратегиялык артыкчылык катары белгиледи.

Г) Яхудий вужудунун Ирандын өзөктүк куралга ээ болушуна тоскоол болуу шылтоосу менен ага кол салуу каалоосу. Белгилүү болгондой, жөөт вужуду 2024-жылдын октябрында Иранга кол салган. Иран АКШ менен “Израилди” алдын ала кабарлагандан кийин өзүнүн күчүн көрсөтүү үчүн ракеталык чабуулдарды жасоо менен жооп берди. Азыр АКШ Кытайга басым жасап жатып, мындай чабуулдарга алаксыгысы келбейт. Ошондуктан Иран менен өзөктүк келишим түзүүнү каалап жатат. Бул аркылуу яхудий вужудунун коопсуздугун камсыздайт жана кол салуу шылтоосун жок кылат. Иран менен өзөктүк келишим түзүлгөндөн кийин Ак үйдөгү яхудий вужудунун эң көп колдоочусу болгон Трамп кагылышуу шылтоосун алып салат жана алардын аргументтерин жок кылат. Ошол эле маалда, ал Американын экономикалык кызыкчылыктарын жана Кытайга каршы турууну өзүнүн приоритеттеринин алдыңкы сабына койду. Бул анын көңүлүн башка нерсеге бурулбай, ага тоскоолдук кылган нерселерден толугу менен арылууну жана багытын Кытайга бурууга мүмкүндүк берет. Ошентип, Трамп Иран менен бул сүйлөшүүлөрдү Ирандын өзөктүк мүмкүнчүлүктөрүн чектеп, аны Европа өлкөлөрүнөн обочолонтуу үчүн келишим түзүү үчүн баштады.

4. Төртүнчү айлампа эмне үчүн жылдырылды дегенге келсек, маалымат каражаттарында айтылгандай логистикалык себептерден улам болду.

Википедияда айтылгандай, “логистика” сөзүнүн мааниси: “каржылоо жана камсыз кылуу искусствосу”. Логистика – бул товарлардын, энергиянын жана маалыматтын агымын башкаруу искусствосу жана илими. Кыязы, АКШ менен Ирандын ортосунда жүрүп жаткан сүйлөшүүлөрдүн максаты, АКШ санкция киргизгенден кийин кырдаалды тынчтандыруу жана жаңы жагдай жаратуу болуп саналат. Ирандын расмий өкүлү Reuters агенттигине Иран-Америка сүйлөшүүлөрү Американын жүрүм-турумуна жараша башка убакта болоорун айтты. Вашингтондун Тегеранга каршы санкцияларынын өзөктүк талашты чечүүнү көздөгөн дипломатиялык процесске жардам бербегенине ишара кылды. Бул Вашингтон Ирандын мунай жана мунай химиясынын мыйзамсыз соодасына катыштыгы бар деп айыптаган ишканаларга жаңы санкцияларды киргизгенден кийин болду. Кошмо Штаттар шаршемби күнү Ирандын мунай жана мунай химиясынын мыйзамсыз соодасына катышы бар деп айыптаган ишканаларга санкция киргизди. Бул Вашингтондун Иранга кысымын күчөтүү аракетинин алкагында

жасалууда (Аш-Шарк, 01.5.2025). Бул санкциялар сүйлөшүүлөр айлампалары өтүп жаткан учурга туш келди. Ирандын Тышкы иштер министрлигинин басма сөз катчысы Исмаил Багайи: “Тегеран АКШ менен жыйынтыктарга жетишүүгө багытталган сүйлөшүүлөргө олуттуу жана чечкиндүү катышууну улантат”,- деди. (Ашаркуль-Авсат, 1-май, 2025-жыл). Ошондуктан, сүйлөшүүлөрдү кийинкиге жылдыруу эки тараптын сүйлөшүүлөрүнүн токтотулушуна алып келиши күмөн. Тескерисинче, уланып жаткан сүйлөшүүлөрдүн жүрүшүнө АКШ санкциялар аркылуу жаңы жагдай пайда кылуу максатында убактылуу жылдырылууда.

5. Мусулман өлкөлөрүнүн акимдери Американын мусулмандардын күчүн, курал-жарактарын жана өнөр жайын аныктоого кийлигишүүсүнө макул болушу таң калычтуу! Бул акимдер Исламда күчтү даярдоо душманды жеңүү, коркутуу жана сестентүү экенин түшүнүшпөйт. Эгер душман эмнеге ээлик кылса ошондой нерсеге ээлик кылуу керек экендигин аңдашпайт.

Бул биз үчүн толук жеңилүү! Америка өз казынасын өзөктүк куралга толтуруп, а түгүл Хиросима менен Нагасакиде ондогон жылдар мурда колдонгондо, Иран Америкага анын күчүнө, ракеталарына жана өзөктүк куралына кийлигишүүгө кантип уруксат бере алат? Америка Ирандын өзөктүк куралга ээ болушуна жол бербей турганын ачык жарыялайт. Ирандын жана башка мусулман акимдери Америкага катуу үн менен: Башкалардан өзөктүк куралга ээ болбоону талап кылаардан мурун өзөктүк куралынды жок кыл. Башкалардан алардын ракеталарын жок кылууну талап кылаардан мурун, өз ракеталарынды жок кыл деши керек эле. Ал эми душмандардын оор курал-жарактары бар жана мусулмандардан аларга ээ болбоону талап кылуусуна келсек, бул сөз, эгер алар акыл жүгүртө турган болсо- кемсинтүү, текебердик, өзүм билемдикти билдирген сөз.

Аллах Таала муну Өз Китебинде ачык-айкын билдирген:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ

“Аллахтын душманын, өзүнөрдүн душманыңарды жана алардан башка силер билбеген Аллах билген башкаларды коркута турган, колунардан келген бардык күчтү даярдагыла. Аллах жолунда эмне сарптасаңар, силерге толук кайтарылып берилет жана силерге зулум кылынбайт”.

Конституция долбоорунун 256-бетинде мындай деп айтылат: 69-берене:

“Армия Ислам армиясы катары миссиясын аткара ала турган курал-жарактарга, жабдууларга, жабдыктарга жана күчкө ээ болушу керек.

Аллах Тааланын: ﴿ثُرْهُيُونَ﴾ “Силер коркутасыңар” деген сөзү – даярдыкка себеп, иллет. Ал эми душманды, мунафыктарды коркута турган шарый себеп, иллет ишке ашмайынча даярдык толук болбойт. Душманды коркутуу үчүн армияны курал-жарак, техника, жабдык жана башка жабдуулар менен камсыз кылуу амалияты ушундан келип чыгат. Андан да маанилүүсү, армия үчүн Ислам даъватын жайылтуу үчүн жихад миссиясын аткара алуусу...

Булардын баары мусулмандардын күч-кубаты душмандыкынан үстөм болуусу үчүн бардык күч-аракетин жумшоосу керектигин көрсөтөт. Анын жүрөгүнө коркунуч туудуруу үчүн биздин күчүбүз душман үчүн үрөй учуруларлык болушу керек. Мунун баары душманды коркууга сала турган биздин курал-жарактарыбызды күчүбүздү чектей турган жана тоскоол болгон душман менен сүйлөшүүгө туура келбешин билдирет.

Биз Аллах Тааладан үмөткө калп айтпаган, Хизб-ут-Тахрирге Ислам мамлекетин, Туура жолдогу Халифалык мамлекетин тикелөө үчүн тезирээк мүмкүнчүлүк беришин сурайбыз. Анан ал мурункудай эле душмандын үрөйүн учурат, бүткүл дүйнөгө жакшылыктарды таратып, каапырлардын айла-амалдарын кайра аларга бурат:

﴿وَيَوْمَئِذٍ يُفْرِخُ الْمُؤْمِنُونَ * يَنْصُرُ اللَّهُ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

“Ал күнү момундар Аллахтын жеңиши менен кубанышат. Ал кимди кааласа жеңишке жеткирет жана Ал Улуу, Мээримдүү”.

4-Зулкаада, 1446-х.

2-май, 2025-м.

Яхудий түзүмүнүн Иранга кол салуусу жана анын кесепеттери

Суроо: “Арабия” сайты 2025-жылдын 27-июнунда төмөнкүлөрдү жарыялады:

«Дональд Трамптын администрациясы Иранга жарандык максаттар үчүн энергия өндүрүүгө багытталган өзөктүк программа куруу үчүн 30 миллиард долларга чейин жардам берүү мүмкүнчүлүгүн талкуулады. Бул тууралуу 4 ишенимдүү булак маалымдады... Булактардын айтымында, бул талкуулар ок атууну токтотуу боюнча макулдашууга жетишилгенден кийин ушул жумада да уланган... Трамп администрациясынын кызматкерлери бир нече сунуштарды көтөрүп чыкканын, алар баштапкы жана өркүндөтүлгөн сунуштар экенин, бирок бир гана өзгөргөс шарт бар экенин билдиришти. Ал шарт «Ирандын уран байытууну толугу менен токтотуусу».

Мындан сырткары, Трамп Иран менен яхудий түзүмүнүн ортосунда сунуш кылган ок атышууну токтотуу келишими күчүнө киргенин жарыялады. Нетаньяху Трамптын сунушуна макул болгонун билдирди... Рейтер агенттиги ирандык жогорку даражалуу бир кызматкердин айтканына таянып: «Тегеран Катар ортомчулугу жана Америка сунуш менен ок атышууну токтотууга макул болду» деп жазды. (Аль-Жазира, 2025-жылдын 24-июну).

Булардын баары 2025-жылдын 22-июнунда Трамптын күчтөрү Ирандын өзөктүк объектерине чабуул жасагандан кийин жана 2025-жылдын 13-июнунан бери яхудий түзүмү Иранга масштабдуу жана капыстан кол салуу жүргүзгөндөн кийин болду. Суроо мындай: Яхудий түзүмү бул кокустан кол салууну эмне үчүн жасады? Ал мындай иштерди Америка буйрук кылмайынча жасабайт го? Андан тышкары, Иран Америка багытында жүрүп жатса, эмне үчүн Америка Ирандын өзөктүк объектерин бомбалады?

Жооп: жоопту так түшүнүү үчүн төмөнкү маселелерди карап чыгалы:

Ооба, Ирандын өзөктүк программасы яхудий түзүмү үчүн олуттуу жана коркунучтуу күч болуп эсептелет. Ошондуктан алар бул коркунучту ар кандай жол менен жок кылууну каалайт. Ошондуктан, 2018-жылы президент Трамп 2015-жылдагы келишимден чыккандан кийин, яхудий түзүмү кубанып колдогон. Яхудий түзүмүнүн позициясы так болгон. Алар Ливия үлгүсүн гана кабыл алышат, башкача айтканда, Иран өзүнүн өзөктүк программасынан толугу менен баш тартуусун каалайт. Ушул максатта яхудий түзүмү Иран ичинде тынчыларын күчөттү. Кол салуунун биринчи эле күнүндө Иран ичинде чоң сандагы агенттер иштеп жатканы, алар яхудий түзүмүнүн чалгындоо кызматы «Моссад» менен акча үчүн кызматташып жатканы ачыкка чыкты. Алар

учкучсуз учактардын тетиктерин сырттан алып келип, Иран ичиндеги чакан устаканаларда чогултуп, андан соң аларды Иран режиминдеги жетекчилердин үйлөрүнө чейин багыттап аткылады. Бул көрүнүш Ливандагы Иран партиясынын (Хизбулла) лидерлерин яхудий түзүмү жок кылган окуяларга окшош.

Америка болсо, Ирандын өзөктүк долбооруна каршы күрөшүүдө яхудий түзүмүнүн негизги колдоочусу, ал тургай бул иштердин кыймылдаткыч күчү болду. Бирок Трамп бул багытта эки жолду сунуш кылды: сүйлөшүү жолу жана аскердик жол. Ошентип, 2025-жылдын апрель айында Америка менен Иран Маскатка (Оман) сүйлөшүүлөргө багыт алды. Трамптын администрациясы бул сүйлөшүүлөрдү мактап, Иран тарап чоң берилүүлөргө барып жатканын билдирип, жаңы өзөктүк келишим өтө жакын калганын айтышты. Трамп бул келишимди бүтүрүү үчүн эки ай мөөнөт белгилеген.

Яхудий түзүмүнүн жооптуу өкүлдөрү аймактагы америкалык өкүл Уиткофф жана Иран менен сүйлөшүүлөрдөгү башкы ортомчу менен жолугуп турушкан. Алар дээрлик ар бир ирандык делегация менен жолугушудан мурун америкалык ортомчудан сүйлөшүүлөрдүн жүрүшү тууралуу маалымат алып турушкан.

Трампын администрациясы өз ичиндеги катаал багыттагы бир катар таасирдүү адамдардын пикирлерин кабыл алган, бул пикирлер яхудий түзүмүнүн позициясына толук дал келген. Бул процесс менен катар эле Европада да катаал пикирлер чыга баштаган. Европалык мамлекеттерди кыжырланткан нерсе — Америка Иран менен жалгыз сүйлөшүп жаткандыгы эле, башкача айтканда, Америка Иран менен кандайдыр бир келишим түзүлсө, анын негизги пайдасын өзү алмак. Айрыкча Иран Трампын администрациясын шилекейин агызып, азгырып жаткан, себеби Иранда америкалык компаниялар ири көлөмдө инвестиция салып, жүздөгөн миллиард долларга пайда алып келе турган мунай-газ келишимдери, авиакомпаниялар жана башка көптөгөн тармактар жөнүндө сөз болгон.

Бул катаал пикирлерди Эл аралык атомдук энергия агенттигинин катаал баяндамасы да күчтөндүрдү: «Жакынкы 20 жылда биринчи жолу Эл аралык атомдук энергия агенттигинин башкаруучулар кеңеши 2025-жылдын 12-июнунда (бейшемби күнү) Ирандын өзөктүк куралдарды жайылтпоого байланыштуу милдеттенмелерин бузганын жарыялады...» (Deutsche Welle, Германия, 12.6.2025). Мунун алдында Ирандын жогорку жетекчиси уран байытууну токтотуудан баш тарткан эле. «Хаменеи мындай деген: “Сүйлөшүүлөр жүрүп жаткандыктан, мен экинчи тарапка эскертким келет. Америка тарап, бул түз эмес сүйлөшүүлөргө катышып, талкууларды жүргүзүп жаткан тарап, куру сөз сүйлөбөсүн. Алардын

“Иранга уран байытууга жол бербейбиз” дегени чоң ката, Иран эч кимдин уруксатын күтпөйт...”. Ошондой эле Трамптын Жакынкы Чыгыш боюнча атайын өкүлү Уиткофф жекшемби күнү мындай деген: “Вашингтон Тегеран менен мүмкүн болгон келишимде уран байытуунун эч кандай деңгээлин кабыл албайт”. Ал “Эй Би Си Ньюс” агенттигине берген интервьюсунда мындай деп кошумчалады: “Биздин оюбузча, келишим эч кандай уран байытууну камтыбашы керек, биз бир пайыздык деңгээлде да уруксат бере албайбыз». (Иран Интернэшнл гезити, 20.5.2025).

Иран уран байытууну токтотуудан баш тартканы жана Америка аны токтотууга катаал талап койгону себептүү, Америка менен Ирандын сүйлөшүүлөрү туңгуюкка кептелди. Расмий түрдө сүйлөшүүлөр токтотулганы жарыяланбаса да, 2025-жылдын 12-июнунда Эл аралык атомдук энергия агенттигинин баяндамасы чыккан соң, яхудий түзүмү Америка менен түн ичинде пландарын тез арада ишке ашырууга киришти. 2025-жылдын 13-июнунда күтүлбөгөн кол салуу болуп, Ирандын Натанз аймагындагы өзөктүк объектине сокку урулду. Бул объект Ирандын эң чоң уран байытуучу заводу болуп эсептелет жана анда 14 миң центрифуга бар. Ошондой эле, Иран армиясынын жана Иран революциясынын сакчылар корпусунун жетекчилерин, өзөктүк илимпоздорун жок кылуу боюнча бир катар чабуулдар ишке ашты. Ракета атуу платформаларына да чабуул жасалды.

Яхудий түзүмү Нетаньяхунун айтканына ылайык, бул кол салууларын «Иран өзөктүк куралды изилдөө жана өнүктүрүүнү улантты» (RT, 14.6.2025) деген жүйө менен актоого аракет кылганына карабастан, бул жүйөлөрдү Ирандын көптөгөн билдирүүлөрү жокко чыгарат. Анткени Иран «өзөктүк курал өндүрүүнү пландабагандыгын» жана өзүнүн өзөктүк программасынын тынчтык мүнөзүн текшерүү үчүн «эл аралык көзөмөлдүн каалаган деңгээлин» кабыл аларын бир нече жолу билдирген. Бирок бир нерсе анык, яхудий түзүмү Американын «жашыл жарыкты» жагуусун күтүп турган жана бул жашыл жарыкты көргөндө дароо кол салууну баштаган.

Демек, акыл-эстүү адам яхудий түзүмү мындай кол салууну Америкадан «жашыл жарык» албай туруп жасашы мүмкүн деп ойлой албайт. Бул таптакыр мүмкүн эмес. Америка Кошмо Штаттарынын яхудий түзүмүндөгү элчиси Майк Хакаби бейшемби күнү мындай деген: «Мен “Израилди” Америкадан “жашыл жарык” албай туруп Иранга кол салат деп ойлобойм...» (Arab 48, 12.06.2025).

Трамп менен Нетаньяхунун ортосунда 40 мүнөт созулган телефон сүйлөшүүдөн кийин бир израилдик расмий адам «Таймс оф Израил» гезитине жума күнү билдиргендей, Тель-Авив менен Вашингтон «кеңири

маалыматтык жана коопсуздук боюнча адаштыруу кампаниясын» жүргүзүшкөн. Бул кампанияга Дональд Трамп да активдүү катышкан. Анын максаты, Ирандын өзөктүк объекттерине чабуул жакын арада болбойт деп ишендирүү болгон. Ошондой эле, ошол учурда израилдик маалымат каражаттарына «Трамп Нетаньяхуну Иранга кол салбоого чакырды» деген шек жараткан маалыматтар атайылап таратылган. Бул «адаштыруу операциясынын бир бөлүгү» экени айтылган. («Аль-Жазира Нет», 13.06.2025).

Буга кошумча, кол салуудан мурун Америка яхудий түзүмүнө атайын курал-жарактарды берип, алар кол салууда колдонулган. Медиа отчетторго ылайык, “АКШ өткөн шейшемби күнү жашыруун түрдө болжол менен 300 даана AGM-114 Хеллфайр ракеталарын “Израилге” жөнөткөн. Бул тууралуу америкалык расмий өкүлдөр билдиришкен. «Иерусалим Пост» гезитинин маалыматына ылайык, Вашингтон Ирандын өзөктүк жана аскердик объекттерине жума күнү таңга маал кол салуу планы жөнүндө алдын ала кабардар болгон. Ошондой эле, америкалык аба коргонуу системалары Иран тарабынан чабуулга жооп иретинде атылган 150дөн ашуун баллистикалык ракеталарды тосууга жардам берген. Бир америкалык жогорку даражалуу коргонуу өкүлү Хеллфайр ракеталары “Израил” үчүн пайдалуу болгонун, “Израилдин” аба күчтөрү 100дөн ашуун учакты колдонуп, Иран революциясынын сакчылар корпусунун жогорку офицерлерине, өзөктүк илимпоздорго жана Исфахан менен Тегерандын айланасындагы башкаруу борборлоруна сокку урганын билдирген” («RT», 14.06.2025).

Ошентип, Трампын администрациясы Иран менен сүйлөшүүлөр жүргүзүп жатып, аны адаштыруу аркылуу яхудий түзүмүнүн кол салуусун натыйжалуу жана күтүлбөгөндөй болуусун көздөдү. Американын билдирүүлөрү дал ушул ниетти көрсөтүп турат. Башкача айтканда, Америка яхудий түзүмүнүн бул кол салуусун Иранды өзөктүк сүйлөшүүлөрдө кошумча жеңилүүгө мажбурлоо үчүн колдонгусу келди. Бул болсо, кол салуу Америка сүйлөшүү стратегиясынын бир куралы экенин билдирет. Муну менен бирге, Америка яхудий түзүмүнүн кол салуусун ачык коргоп, аны «өзүн-өзү коргоо» деп атап, курал-жарак менен камсыздап, америкалык учактарды жана абадан коргонуу системаларын колдонуп Ирандын жооп чабуулдарын тосууга жардам берди. Бул аракеттер чындыгында түздөн-түз болбосо да, «жарым-жартылай» Американын кол салуусуна тете. Трамп жекшемби күнү Канададагы «Чоң жетилик» саммитине бара жатып журналисттерге берген билдирүүсүндө: «Кээ бир салгылашуулар келишимге жеткиче качып кутулгус» деп айткан («Arab48», 16.6.2025). «ABC» телеканалына

берген маегинде болсо, Трамп АКШ Израилге жардам берип, Ирандын өзөктүк программасын жок кылууга катыша аларын айткан.

Америка согушту Иранды баш ийдирүүчү курал катары колдонууда. Трамптын жогорудагы «келишимге жеткиче кээ бир салгылашуулар качып кутулгус» деген сөзү, бул пикирди ырастайт. Муну Трампын кол салууга берген баасы дагы ачык көрсөтөт. Ал: «Израилдин Иранга кол салуусу эң сонун иш. Мен аларга мүмкүнчүлүк бергем, бирок алар аны пайдаланган жок жана абдан катуу сокку алышты, келечекте дагы соккулар болот», — деди («ABC», 13.6.2025). Трамп дагы мындай деген: «Ирандыктар сүйлөшүүнү каалашат, бирок муну мурда эле кылышы керек болчу. Менде 60 күн бар болчу, аларда да 60 күн бар эле, 61-күнү мен “келишим жок” деп айттым» («CNN», 16.6.2025).

Бул билдирүүлөрдөн так көрүнүп турат. Кол салууга уруксат берген Америка. Ал тургай, алар түздөн-түз тапшырма да беришкен. Трамп «Труз Сошиал» платформасында мындай деп жазган: “Иран өзүнүн өзөктүк программасы боюнча келишимге кол коюшу керек болчу, мен алардан дал ушул нерсени талап кылгам... Кыскача айтканда, Иран өзөктүк куралга ээ боло албайт. Муну мен кайра-кайра айттым” («RT», 16.6.2025). Ошондой эле, яхудий түзүмүнүн бир өкүлү Фордонун жер алдындагы бекем корголгон объекттин бомбалоого Америка катышканын айтып: «Америка Иранга каршы согуштук операцияга кошулушу мүмкүн. Трамп Нетаньяху менен болгон сүйлөшүүдө зарыл болсо, муну жасай турганын билдирген» («Al Arabiya», 15.6.2025).

2025-жылдын 22-июнунда, жекшемби күнү таңга маал Трамп мындай деп жарыялады: «Америка Ирандын үч өзөктүк объекттин бутага алды, америкалык сокку ийгиликтүү болду». Ал Фордоу, Натанз жана Исфахандагы өзөктүк объекттерге сокку урулганын, Иранды тынчтык орнотууга жана согушту токтотууга чакырганын айтты.

Америка Коргоо министри Берт Хигесит мындай деп кошумчалады: «Америкалык сокку Ирандын өзөктүк амбициясын токтотту» («BBC», 22.6.2025). Андан кийин («CNN» каналы дүйшөмбү күнү кечинде кабарлагандай), Иран Катардагы америкалык «Аль-Удейд» аскер базасына кыска жана орто аралыктагы баллистикалык ракеталар менен сокку урду. Ошондой эле, базадагы америкалык учактар өткөн аптанын аягында эле башка жерге чыгарылганы маалымдалды. «Reuters» агенттигинин маалыматы боюнча: «Иран Америкага жана Дохага чабуулдар башталаардан бир нече саат мурда кабарлаган» («Sky News Arabia», 23.6.2025).

Трамп дүйшөмбү күнү мындай деди: «Бизди алдын ала кабардар кылгандыгы үчүн Иранга ыраазычылык билдирем, бул жаракаттардын жана курмандыктардын алдын алды» («Sky News», 24.6.2025).

Америка менен яхудий түзүмүнүн бул кол салууларынан, Ирандын жоопторунан кийин чоң материалдык чыгымдар болуп, адамдар курман болду. Иран Саламаттыкты сактоо министрлигинин өкүлү билдиргендей, Израилдин соккулары башталган күндөн тартып 610 киши шейит болуп, 4746 киши жаракат алды. Ал эми Израилдин Саламаттыкты сактоо министрлигинин маалыматына ылайык, 13-июндан бери өлгөндөрдүн саны 28 адамга жетти. («BBC News», 25.6.2025).

Бул чабуулдардан кийин, Трамп согушту баштоодо яхудий түзүмүн түртүп, өзү да катышып, эми кайра ок атууну токтотууну жарыялады. Яхудий түзүмү жана Иран макул болушту. Трамп эки тараптын согушун өзү башкарып жаткандай, анан өзү токтотуп жаткандай көрүндү! «Трамп Иран менен яхудий түзүмүнүн ортосунда ок атууну токтотуу келишиминин күчүнө киргенин жарыялады...» «Reuters» агенттигинин маалыматына ылайык, Нетаньяху Трамптын сунушуна макул болгонун айтты. Ал эми ирандык жогорку расмий адам «Тегеран ок атууну токтотууга Катар ортомчулугу жана Америка сунушу аркылуу макул болду» деп билдирген («Al Jazeera», 24.6.2025).

Бул согуш Трамп тарабынан башталып, анан токтотулганы — анын максаты Ирандын өзөктүк жана ракеталык куралдарын натыйжасыз абалга келтирүү болгонун көрсөтөт. Трамп НАТОнун Гаагадагы саммитине кетээр алдында журналисттерге мындай деди: «Ирандын өзөктүк мүмкүнчүлүктөрү бүттү, эми алар эч качан өзөктүк программасын калыбына келтире албайт. Израил эми Иранга кол салбайт... Ок атууну токтотуу келишими күчүндө» («Al Jazeera», 24.6.2025).

Ал эми Ирандын Америка орбитасында айланышы жөнүндө айтсак, ооба, Иран Америка таасири астындагы мамлекет. Иран өзүнүн кызыкчылыктарын, Американын кызыкчылыктарын камсыз кылуу аркылуу ишке ашырууга аракет кылат. Ошондуктан, Иран Америкага Афганистанды жана Иракты басып алуу жана бул өлкөлөрдө баскынчылыгын бекемдөөдө жардам берген. Ошондой эле, Сирияда Америка менен кызматташып, анын агенти Башар Асадды коргогон. Ошондой эле Йеменде жана Ливанда да ушундай эле ролду ойногон. Мунун баары аркылуу мейли Америка орбитасында болсо да, Иран бул өлкөлөрдө өз кызыкчылыктарын ишке ашырууну жана аймакта ири регионалдык держава болууну каалаган! Бирок алар эске албай койгон нерсе, Америка өзүнө кызмат кылган өлкөдөн кызыкчылыктары бүткөндө же анын ролун жана күчүн азайткысы келгенде, ага дипломатиялык басым жасап, зарыл болсо аскердик жолго да өтөт. Мына ушул акыркы чабуулдарда Иранга дал ушундай аскерий басым колдонулду. Бул аркылуу Америка «орбитасындагы» өлкөнүн багытын

көзөмөлдөп турат. Демек, бул кол салуу Американын буйругу, яхудий түзүмүнүн аткаруусу жана Американын колдоосу менен ишке ашты. Мунун максаты өзгөчө аскерий жетекчиликти, өзөктүк секторду жана акыркы мезгилде яхудий түзүмү менен Америка каалабаган мамиле орнотууга аракет кылган кеңешчилерди тазалоо болду. Америка мындайларга көңүл да бурбайт, анткени акырында алар Американын жасап берген чечимин кабыл алат деп билет!

Бул багыт Американын согуштан кийин жарыялай баштаган планы аркылуу ачык көрүнүп калды. Максат, Ирандын аскерий өзөктүк куралын жок кылуу: «Дональд Трамптын администрациясы Иранга жарандык максаттар үчүн энергетика өндүрүүгө багытталган өзөктүк программа куруу үчүн 30 миллиард долларга чейин жардам берүү мүмкүнчүлүгүн талкуулады, ошондой эле санкцияларды жеңилдетүү жана камактагы миллиарддаган иран акчаларын бошотуу маселесин да карап жатат. Мунун баары Тегерандын сүйлөшүү үстөлүнө кайтып келишине түрткү берүү үчүн жасалган аракеттердин бир бөлүгү» («CNN», АКШ). Булактардын айтымында, АКШ жана Жакынкы Чыгыштагы негизги тараптар акыркы эки жумада Иран жана Израил ортосундагы чабуулдар учурунда да Иран менен жашыруун сүйлөшүүлөрдү жүргүзүшкөн. Бул сүйлөшүүлөр ушул аптада ок атууну токтотуу келишимине жетишилгенден кийин да уланган. Трамптын администрациясынын өкүлдөрү бир нече сунуштарды бергенин ырасташкан, алар баштапкы жана өркүндөтүлгөн сунуштар болуп, бирок бир гана өзгөрбөс шарт бар: «Иран уран байытууну толугу менен токтотушу керек» («Al Arabiya», 27.6.2025).

Үмөттүн башкы балээге туш болушунун себеби, алардын башкаруучулары.

Иран өзүнө кол салуу коркунучу туулганда, өзүн коргоо үчүн алдын ала чабуул жасабайт. Чынында, чабуул яхудий түзүмүнө каршы коргонуу үчүн эң жакшы жол. Бирок Иран унчукпай туруп, анын объекттери кыйрап, илимпоздору өлтүрүлгөндөн кийин гана жооп кайтара баштады. Америкага болгон мамиле да ушундай. Андан кийин Трамп ок атууну токтотууну жарыялайт, яхудий түзүмү жана Иран макул болушат... Андан кийин Америка кайрадан сүйлөшүүлөрдү баштап, сунуштарын коюп жатат жана «Ирандын уран байытуусун толугу менен токтотуу» бул өзгөрбөс, сүйлөшүүгө жатпаган шарт экенин айтып жатат!

Биз бул согуштун жыйынтыгында яхудий түзүмү менен кандайдыр бир тынчтык келишимге же Ирандын куралсыздануусуна алып келүү коркунучунан сактануу керек экенин эскертебиз. Ал эми мусулмандардын башка башкаруучулары, айрыкча яхудий түзүмүнүн айланасындагылар, душмандын учактары алардын үстүнөн учуп,

мусулмандардын жерлерин бомбалап кайра коопсуз кайтып жатканына карабай, бир да ок атышпады! Алар Америкага толугу менен баш ийишет, орунсуз олтурууну жүйөлөп, чек араларды ыйыкташат. Алар мусулмандардын жерлери — алыс болсун, жакын болсун — баары бир экенин, алардын коопсуздугу жана согушу бир экенин унутушту же атайылап унутумуш болуп жатышат!

Мусулмандарды бир үмөт болгондон кийин, аларды мазхабдары бөлбөшү керек. Бул башкаруучулар азыркы абалдары менен кулап, жок болот. Алар Америкага момундук көрсөтүү менен кутулуп кетем деп ойлошот, бирок түшүнүшпөйт. Америка аларды бирден бөлүп алып, яхудий түзүмүнө коркунуч жаратчу куралдарын тартып алат. Бул Сирияда да болгон. Америка яхудий түзүмүнө анын аскерий объекттерин кыйратууга уруксат берген. Иранда да ушундай кылууда. Ошентип, аларды дүйнөдө да, акыретте да кордук күтөт:

﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾

«Жакында мындай кылмышкерлерге кылып өткөн айла-амалдары себептүү Алла алдында кордук жана катуу азап жетет». (Анъам сүрөсү, 124-аят). Алар түшүнүшөбү? Же болбосо:

﴿صُمٌّ بُكْمٌ عُمًى فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾

“(Алар) дүлөй, дудук, сокур, демек алар туура жолго кайтышпайт”. (Бакара сүрөсү, 18-аят).

Эй мусулмандар!

Силер башкаруучуларыңардын силерди кантип кор кылып, каапыр колонизаторлорго кантип баш ийдиргенин көрүп, угуп жатасыңар. Жада калса яхудийлер да аларга кордук жана кемсинүү таңуулап, мубарак жерлерди ээлеп жатышат! Силер жакшы билесинер. Силердин урмат-сыйыңар жана күч-кубатыңар Исламда, Ислам мамлекетинде, Халифалыкта. Силерди артында туруп согуша турган, коргонууга боло турган, адилеттүү халифа жетектеши керек. Ин ша Аллах, бул чыныгы момундардын колу менен ишке ашат жана Пайгамбарыбыз ﷺ айткан сөз ишке ашат: «لَتَقَاتِلَنَّ الْيَهُودَ فَاتَّقُوا اللَّهَ».

«Албетте, силер яхудийлер менен согушасыңар жана аларды өлтүрөсүңөр...».

Ошондо жер Алланын улук жана даанышман жардамы менен нурданат. Алла Таала айткан:

﴿وَيَوْمَئِذٍ يُفْرِخُ الْمُوْمِنُوْنَ * يَبْصُرُ اللّٰهُ يَبْصُرُ مَنْ يَّشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ﴾

«Ошол күндө момундар Алла (румдуктарды) жеңишке ээ кылгандыгы себептүү шаттанышат. (Алла) Өзү каалаган кишисин үстөм кылат. Ал кудурет жана ырайым ээси». (Рум сүрөсү, 4-5-аяттар).

3-мухаррам, 1447-х.

28-июнь, 2025-м.

Ирактагы шайлоолор

Суроо: Ирактагы коопсуздуктун сезилерлик даражада туруктуу эместигине жана Мусулмандар уламаларынын комитети сыяктуу таасир күчүнө ээ катмарлардын бойкот жарыялашына карабай, Америка администрациясы менен Ирак өкмөтүнүн келерки айдын акырында шайлоолор өткөрүүгө мынчалык катуу турушунун себеби эмнеде? Ирактагы эң маанилүү катмарлар катышпаган шайлоолор Америка ойлогон натыйжаларды т.а. элдин эркин көрсөтүшү мүмкүнбү?

Жооп: Америка абдан жийиркеничтүү жана коркунучтуу оюнду аткарууда. Канчалык зордук-зомбулук жана жырткычтыктарды кылса да, баары бир Ирак каршылыгын өчүрө албай турганын, атүгүл, аны азайта албай турганын түшүнүп жетти. Себеби, ирактыктар Американы колонизатор, баскынчы капыр мамлекет деп билишсе, Ирактын убактылуу өкмөтүн болсо Американын малайы, куурчагы деп билишет.

Америка өзүнүн жаман оюнда «эгер Ирак калкы бир-бири менен кагылышып кетсе согуш машакатынан кутуламын, ички согуш күч алып кеткенде алар мага куткаруучу катары карашат» деп ойлогон эле.

Ушуга карай, шайлоолор аркылуу «мыйзамдуу» болуп көрүнө турган өкмөттү пайда кылуу максатында, шайлоолордун өткөрүлүшүнө катуу турду. Мындай абалда шиалар жеңип чыгып, суннийлердин негизги бөлүгү сыртта калат. Суннийлер менен кагылышканда коопсуздукту камсыздоо шиалардын мойнуна түшөт. Бул болсо баскынчы күчтөрдүн жүгүн бир кыйла жеңилдетет да, ал абалды алыстан туруп күзөтө турган болуп калат. Мурун салгылашуу өзү менен Ирак калкынын ортосунда т.а. баскынчы менен баскынчылык астында калгандардын ортосунда болуп жаткан болсо, эми бул кагылышуу баскынчылык астында калган эки тайпанын ортосуна көчөт.

Америка, баскынчы күчтөр менен анын астына түшүп калгандардын ортосундагы согушту – баскынчы астындагы эки тайпанын, «мыйзамдуу шайланган» өкмөт менен ага каршы чыгуучулардын ортосундагы согушка – көчүрмөкчү экендигин төмөндөгүлөр көрсөтүп турат:

1. Ирактагы коопсуздук туруксуз, бул баарыга белгилүү жана ал жасалма үч бурчтук деп аталган нерседе да анык көрүнүп турат. Алар шайлоолорду бойкот кылбаган тагдырда да, ага беймарал бара алышпайт, белгилүү бир көрүнүштө шайлоо үгүттөрүн жүргүзө алышпайт.

2. Суннийлер «баскынчылар Иракта турганда бул шайлоолордун мааниси жок» деп билгендиктен, алардын аймактарындагы көпчүлүктүн пикири шайлоого катышпоо. Муну Мусулмандар уламаларынын комитети да жарыя кылды. Ал тургай, ушул аймактардагы баскынчылар

таасири астында шайлоону макул деп тапкандар да аны кечиктирүүгө урунуп, ушуну талап кылышты.

3. Шиалар аймактарындагы көпчүлүктүн пикири болсо, шайлоолорду макулдоо эле эмес, балким, дилгирлик менен адам топтоодон турат. Муну Нажафтагы шиалардын диний жетекчилери да жарыя кылган. Бул аймактарда жүргүзүлүп жаткан үгүт иштеринин өзү да буга күбө. Даярдык ушунчалык даражада деп кой, атүгүл, мамлекеттин сыртында жашап жаткан шиалар да, мисалы, Ирандагылар да ушул шайлоого катышууга чакырылууда. Кабарларда айтылышынан, Иран тарабынан да ушул шайлоолорго катышууга катуу аракеттер бар экен.

Ушул факторлордон көрүнүп тургандай, шайлоонун натыйжалары Ирактагы мусулмандардын – суннийлер менен шиалардын ортосунда коркунучтуу бөлүнүүнү, чоң жараканы пайда кылат. Күрддөр аймагын айтпаса да болот, алардыкы да өздөрүнө таандык өзгөчө көрүнүшкө ээ.

4. Булардан тышкары, америкалык жооптуулардын өздөрү да «шайлоолор өткөрүлгөндөн кийин Иракта жарандык согуш башталып кетиши мүмкүн» дешкен. Маселен, Америка башкы штаб башкармалыгынын башчысы Майерс «жарандар согушу башталып кетиши мүмкүн» деп билдирүү берген.

Жогорудагылардан көрүнүп тургандай, шайлоолор боюнча шиалар менен суннийлер пикиринин ортосунда чоң айырма бар экендигин да; Америкага берилгендиги менен таанылган о.э. баскынчылардын таасири астында шайлоо өткөзүүнү макулдаган саясий күчтөрдүн – абалдын турукташуусу үчүн, кала берсе, мусулмандар алдында өз абройлорун сактап калуу максатында – шайлоолор бир нече айга кечиктирилсин деген талаптарын да Америка эсепке албай, шайлоонун өз убактысында өткөрүлүшүнө катуу туруп алганы, атургай, өз жооптууларынын шайлоолордон кийин жарандык согуш башталып кетиши мүмкүн деген сөздөрүн да көзгө илбей койгону – булардын баары жооптун башында айткан сөздөрүбүздү кубаттап турат. Т.а. Американын өз сөзүндө катуу туруп алышынан көздөгөн максаты – карама-каршылык мурун (сунний жана шиалардан турган) мусулмандар менен баскынчылардын ортосунда болгон болсо, эми шайлоолордон кийин ошол карама-каршылыкты көпчүлүгү мусулман шиалардан турган «мыйзамдуу» өкмөт менен мусулман суннийлерден турган каршылык кыймылынын ортосуна буруу, натыйжада, бул иши менен өзүнүн да, калган баскынчы күчтөрдүн да жүгүн жеңилдетүү.

Арийне, бул шайлоолор баскынчылардын таасири астында болуп жаткандыгынан жана шариятка тескери экендигинен сырткары, баскынчы күчтөр менен согушуу биякта калып кетип, ички согуштардын башталып кетүү коркунучун алып келет.

3-зулкада, 1425-х.

15-декабрь, 2004-м.

Конгресс кабыл алган Ирак жөнүндөгү мыйзам

Суроо: Америка конгрессинин көпчүлүк 75 макул жана 23 каршы добуш менен Иракты үч майда мамлекетчеге (күрт, шиа жана сунний мамлекетчелерге) бөлүп жиберүү жөнүндөгү (мажбурлуу эмес) мыйзамды тастыктаганы жарыя кылынды.

Эми ушундай бир суроо туулат. Кантип конгресс абдан көпчүлүк добуш менен бул мыйзамды тастыктап, ошол эле учурда, ал мажбурий болбошу мүмкүн? Анда эмнеге мындай мыйзам кабыл алынды?

Жооп: саясий иштер бир канча көрүнүштөргө ээ болуп, эгер аларды чебердик менен колдонсо, аскерий иштер аркылуу жетише албаган натыйжаларга алып келет.

О.э. жеке кожоюн болууга жана таасирин орнотууга умтулган ири мамлекеттер саясий иштерди жөн эле көңүл ачуу үчүн кылбайт. Тескерисинче, мындай иштерден – мейли, көзгө көрүнбөсө да – бирер карасанатай максат көздөлөт.

Кала берсе, бул жерде дагы бир иш бар, ал саясий иштин өз максаттарын жашырып, душманга бул максаттарга каршы зарыл чараларды көрүү мүмкүнчүлүгүн бербей, аны кабарсыз калтыруу сыяктуу үлкөн кудуретке ээ болушу.

Бул нерсени жакшылап түшүнүп алсак, демек, мына ошол мамлекеттердин саясий иштерин түшүнүп алуу мүмкүн болот.

Кээде мындай мамлекеттер бирер кабарды акырын гана, жар салбастан таркатып коюшат. Бул кабарды басып чыккандарды куугунтуктоолору да мүмкүн. Негизи, ага бул кабарды жеткиргендер ушул мамлекеттердин өзү болот... Мунун баарынан көздөлгөн максат, мына ошол кабарга кандай реакция билдирилишин байкап көрүү. Ошондон кийин билдирилген мамилеге карай иш алып барылат.

Бул мажбурий эмес мыйзам да ошондой нерсе. Себеби, конгресстин бирер мыйзамды талкуулашы, аны кабыл алуу же четке сүрүү жаатында дүрбөлөң көтөрүлүшү, андан кийин добушка коюлуп, көп добуш алышы – булардын баары ушул мыйзамдан кандайдыр бир максат көздөлсө гана болот. Мейли, ак үй мунун тескерисин көрсөтүүгө урунса да, бирок, андан бирер максат көздөлгөн болот.

Эми бул мыйзамдан көздөлгөн максатка келсек, азыр Америка Иракты бөлүп жиберүү маселесин өз күн тартибине киргизүү мүмкүнчүлүгүн үйрөнүп чыгып жатат. Анткени, бул оңой иш эмес. Тескерисинче, анын жергиликтүү, регионалдык жана эл аралык тоскоолдуктары бар. Ошондуктан, Америка бул «мажбурий эмес» мыйзам аркылуу «тамыр кармап көрмөкчү» о.э. бөлүп таштоо идеясына кандай реакция болушун билмекчи. Ушул максатты көздөп, бул идеяга добуш берилиши үчүн аны

конгресске сунуш кылып, аны теориялык талкуудан практикалык талкууга көчүрдү.

Ооба, ошондой, алар азыр бул идеяга кандай мамилелер билдирилишин күтүп турушат жана бул идея жергиликтүү сунний менен шиа мусулмандарына кандай таасир көрсөтүшүн көрүшмөкчү. О.э алар анын регионалдык жактан боло турган таасирди да т.а. Түркиянын күрттөр үчүн өзүнчө мамлекетче тикеленишине кандай мамиле билдирилишин о.э. Ирактын айланасындагы мамлекеттер да өз баштарына ушундай бөлүп таштоонун түшүшүнөн коркуп, буга кандай мамиле билдиришери да көрүшмөкчү. Алар эл аралык майданда мындай идеяга кандай мамиле билдирилишин, анын кабыл алынышын же алынбашын да көрүшмөкчү. Себеби, экинчи дүйнөлүк согуштан кийин иштелип чыккан чегаралар картасын өзгөртпөө дээрлик эл аралык нормага кирип калган.

Ушуга карай, Америка кийинки кадамды таштоо жөнүндө т.а. мажбурий эмес мыйзамды мажбурий мыйзамга айлантуу жөнүндө ойлоп көрөт!

Ошондуктан, эгер мусулмандар бул маселе боюнча туруктуу позицияны ээлебесе, мансап күрсүлөрүнөн башка кам-кайгысы болбогон, ал тургай, өлкө жана адамдар өлүп кетсе да, өз мансабынан башканы ойлобогон бул малай акимдерди өзгөртпөсө, эгер мусулмандар алда качан эле майдалап ташталган өлкөлөрүнүн андан ары да майдаланышы канчалык кооптуу экенин түшүнүп жетишпесе, анда алардын тирүүлөй өлтүрүүгө ыраазы болгону ушул...

Мусулмандар Америка жана анын табакташтарынын пландарын жокко чыгарууга кудуреттүү. Мында эч кандай шек-күмөн жок. Анткени, алардын өлкөлөрү эр жүрөк азаматтарга да, мал-дүйнөгө да бай. Мындан да негизгиси, алардын колунда Алланын Китеби жана Расулунун Сүннөтү бар, улуу Ислам бар. Ислам аларга башкаруу үчүн Халифалык түзүмүн парз кылды. Анткени, бул түзүм – мусулмандардын бардык проблемалары үчүн чечим жана дабаа. Халифалык түзүмү, Алланын уруксаты менен, мусулмандарды – капыр аскерлердин Ислам өлкөлөрүн тепселешине жол коймок турсун, балким, Исламды жаюу жана караңгылыкты жок кылуу үчүн – бул капырларды өз уясына киргизип жиберүүгө да кудуреттүү болгон адамдарга айлантууга кепил.

Сөзүбүздүн аягында айтарыбыз, бул мажбурий эмес мыйзам дагы бир зор коркунуч болуп саналат жана учкундан пайда боло турган бир чоң оттон дарек берет.

15-рамазан, 1428-х.

27-сентябрь, 2007-м.

Америка күчтөрү Ирактан чыгабы?

Суроо: 2011-жылы 31-декабрь күнү Ирак премьер-министри Нурий Маликий Иракта Америка күчтөрүнүн чыгышына байланыштуу майрам өткөрүүнү жарыя кылды. Мындан мурун 2011-жылы 12-декабрда ал Америкага эки күндүк сапар жасап, Америка Ирактан чыгышынан артынан Ирактагы абалды тартиптештирүүнү үйрөнүү үчүн президент Обама жана анын Ирак иштери боюнча орунбасары Байден, АКШнын мамлекеттик катчысы Клинтон айым менен жолугушту. 2011-жылы 15-декабрда Америка коргоо министри Леон Панетта Америка күчтөрүнүн Ирактагы аракети соңуна чыкканына байланыштуу Багдад аэродромунда майрам уюштуруу аркылуу ушул чечимди аткаарын жарыялап, майрамда Америка байрагы түшүрүлүп, ордуна Ирак байрагы көтөрүлдү.

Ко-ош, бул майрамдар эмнени түшүндүрөт? Америка чынында эле Ирактан толугу менен чыгып кеттиби? Америка өз максаттарын ишке ашыра албадыбы же өзү каалагандай, дүйнөдө чоң кубатка ээ жалгыз мамлекет катары Иракты ойрон кылып, таасирин орнотууга жетиштиби? Америка армиясынын чыгып кетиши Обама үчүн президенттик шайлоодо пайдасы барбы?

Жооп: албетте, баскынчылыктын токтогонун майрамдоо улуу нерсе. Аллах Субханаху мусулман өлкөлөрүндө капырлардын таасири орнотулушун арам кылган:

﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾

«Аллах эч качан капырлар үчүн момундар үстүнөн таасир орнотушуна жол бербейт» [4:141]

Бирок, бул майрам качан баскынчылык тамыры, бутагы жана жалбырактары менен чыгып кетсе гана, таасири, пикир жана мыйзамдары чыгып кетсе гана, америкалыктарды улуулаган чиновниктер жана малайлар жоголсо гана майрам болот. Мына ошондо мусулмандар кубаныч жана нусрат даамын татып майрамдашат:

﴿وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۖ بِنَصْرِ اللَّهِ﴾

«Ошол күндө момундар Аллахтын нусраты себептүү шаттанышат» [30:4-5]

Бирок, баскынчылыктын көрүнүшү жана пландары калып, болгону аты гана өзгөрсө, анда, майрам нусрат жана кубаныч даамын жоготот.

Жоопту түшүндүрмөлөп берүү үчүн төмөнкүлөргө көңүлүнүздөрдү бурабыз:

1 – Белгилүү болгондой, Америка Обама жетекчилиги бийликке келеринен мурун Ирактан чыгууну пландаштырган. Иракка бастырып кирген Буштун мурунку жетекчилиги 2008-жылы 17-ноябрда Иракта өз таасирин туруктуу сактап калуу үчүн зордук менен коопсуздук келишимин ишке салды. Бул келишимдин 24-беренесинин 1-бөлүмүндө Америка күчтөрү Ирактан 2011-жылдын аягында чыгып кетиши белгиленген. Жаңы жетекчилик бул келишимди ишке ашыруу үчүн келди. Америка күчтөрүн Ирактан чыгаруу Обаманын убадасы болгон, бул убада Обамага шайлоодо ийгиликке жетишине салым кошту. Түпкүлүгүндө, бул коопсуздук келишимин Обама түзбөгөн болсо да, ал ушул келишимден пайдаланып алды. Келерки президенттик шайлоодо экинчи жолу өз талапкерлигин көрсөтүү үчүн армияны Ирактан чыгаруу жөнүндөгү убадамды аткардым деп, муну өзүнүн алдыдагы президенттик шайлоо кампаниясынын ийгилиги катары тартууламакчы.

2 – Жогорудагы суроону терең караган адам Америка Ирактан бүтүндөй чыгып кетпегенин, түздөн-түз аскерий формада гана чыгып кеткенин көрөт. АКШ Ирак күчтөрүнө көмөк көрсөткөн машыктыруучулар жана жардамчылар, Ирак күчтөрүнө билим берген инструкторлор, элчиликтин кызматкерлери деген ар кандай шылтоолор менен Америка күчтөрүн калтырды. Маалымат каражаттарына ылайык, бул адамдардын баары АКШнын Ирактагы төрт базасында жайгашкан.

Бүткүл Ирак калкы бул аскерий күчтөргө каршы экенинен улам, Америка бул күчтөрдү элчиликтин кызматкерлери жана машыктыруучулар деген чүмбөт астында калтырууну чечти. Жада калса, парламенттеги айрым күчтөр бул токтомго (Америка армиясын Иракта калтырууга) добуш бербешин да жарыялады. Ошондуктан, Америка миңдеген элчиликтин кызматкерлери жана Америка консулдугу менен келишим түзгөн жумушчуларга кошумча, машыктыруу шылтоосу астында жүздөгөн аскерийлерден турган 16000 күчтү калтыруу үстүндө Нурий Маликий жана анын өкмөтү менен тил бириктирди! Бул туурасында 2011-жылы 13-декабрда Франция басма сөзүндө да мындай делет: «Кол тийгистик маселеси келишим түзүү аркылуу чечилди, ага ылайык, Кошмо Штаттардын Багдаддагы элчилиги дүйнөдө эң чоң элчикана болгонун, анын кызматкерлеринин саны 16 миң экенине күбө болдук». Т.а. америкалыктар башка наам астында дипломатиялык кол тийгистик астында өз адамдарын калтырып, өз каалоосун жүзөгө чыгарышты, аскерийлерди чыгаруу планын ишке ашырышты, бирок, жарандык кийимдеги абдан көп америкалыктарды калтырышты. Чындыгында, америкалыктар менен Нурий Маликий жана анын Ирактагы малайлары ушул негизде тил бириктиришкени маалым. Бул нерсе бир нече жылдан бери пландаштырылып келе жаткан. Ошондо,

Америка Багдадда мына ушундай көлөмдөгү кызматкерлерди өзүнө батырган дүйнөдөгү эң чоң элчилик курууга чечим кылган. Ушул себептен улам, бул элчилик тынчылыктын өтө чоң уясы болушу менен бирге, Америка базасы болуп саналат. Ал ошол жерде парда артында туруп Ирак иштерин башкарып эле калбастан, баскынчылык башталгандан тартып бүгүнкү күнгө чейин ишке ашырып келгендей, тил бириктирүүлөрдү түзөт, калк арасында фитналарды жана бөлүнүүлөрдү чыгарат. Мындан тышкары, жүздөгөн аскерийлер жана келишим негизинде иштегендер калат т.а. алар машыктыруучулар жана эксперттер деген маска астында Ирактын төрт базасын башкарып турушат!

3 – Америка Иракта өз өкүмдарлыгын жана таасирин орнотуу, атаандаш болуп жаткан Батыш мамлекеттеринин таасирине сокку берүү, бул өлкөнү региондогу өз базасына айлантуу максатында Иракты басып алган. О.э. Ирак байлыктарын талап-тоноо, өзүнүн түзүмүн жана жашоо образын мажбурлап тыгыштыруу, күч-кубатын сындыруу, Ирак Үммөттү бириктирип, Үммөттүн Кудуреттүү жана Даанышман Роббисинин башкаруусун тикелөөдө күчтүү борборлошуу базага айланышына чек коюу максатында басып алды. Ошондуктан, ал жерде дүйнөдөгү эң чоң элчилигинде көп сандагы кызматкерлерди жана келишим негизиндеги жумушчуларды калтырды, Иракты коопсуздук, стратегиялык кызматташтык сыяктуу бир нече тармактардагы келишимдер менен байлап алды. Бул туурасында Америка президентинин орунбасары Жозеф Байден Багдадга сапар жасаганда мындай деди: «Мындан үч жыл мурун эки мамлекет өз ара стратегиялык кызматташтык алкагында келишим түзүшкөн, анда эки мамлекет узак мөөнөттүү кызматташтык жана достук алакаларын орнотууга кызыкдар экени баса белгиленген. Бул келишим дагы улантылат жана өлкөлөрүбүздүн өз ара пайдалуу алакалары негизинде курулат» («ал-Жазира», 2011-жыл, 12-декабрь). Обама Маликий менен биргеликте берген басма сөз конференциясында да ушундай сөздөрдү айтты: «Жада калса, акыркы аскер чыгып кетсе да Кошмо Штаттар Багдаддын туруктуу жана ишенимдүү шериктеши болуп калат». Бул келишимдин 17-беренесинин 1-бөлүмүндө мындай делет: «Иракка каршы бирер ички жана тышкы коркунуч жаралганда же анын суверенитети, саясий көз карандысыздыгы жана жерлери, суулары, аба мейкиндигинин бузулушуна себеп болгон же болбосо демократиялык режими жана өнөр-жай маселелерине коркунуч туудуруучу бирер душмандык аракети ишке ашса, Ирак бийлигинин талабына негизделип эки тарап дароо стратегиялык кызматташтыкка киришишет. Ал эми, АКШ бул түрдөгү коркунучтарды жоюу үчүн эки мамлекеттин келишимдерине ылайык, дипломатиялык жана аскерий иш-чараларды же кандайдыр бир башка чараны көрөт». Бул берене малай ар кандай өкмөт Америка менен

тир бириктирип, бул өкмөт Америка менен өз ара келишип «жардам керек» десе, АКШнын аскерий жактан аралашуусу жеңилдейт!

4 – Америка Иракты ойрондуга айланта, аны ондогон жылга дагы артта калган жана күчсүз абалга кайтарды, жүз миңдеген калкын өлтүрдү жана жарадар кылды, миллиондогонун качкынга айланта, калк арасында фитна, бөлүнүүнү чыгарды, өлкөнү бөлүнүүгө алып барчу жана ар бир регион өз эгемендүүлүгүн жарыя кылуу укугун кепилдөөчү зыянкеч куфр конституциясын белгилеп берди... малай абалда калышы үчүн Иракты көптөгөн проблемаларга кириптер кылды, Иракты Америкага көз каранды кылган келишимдерди түздү, бул көз карандылыкты коргоочу, Иракта Американын таасирин жана өкүмдарлыгын колдоочу малайларды жаратты. Обама төмөнкү сөзү менен Америкага болгон көз карандылыкты жана малайлыкты кызматташтык сөзү менен туюнтту: «Биз мамлекеттерибиз ортосунда жаңы кызматташтыкты куруп жатабыз о.э. согушту чекит коюлбаган кармаш менен, бирок, ирак мекенине карай талпынуу менен аяктап жатабыз» («AFP», 2011-жыл, 15-декабрь).

5 – Тыянак ушул, Америка каршылык аракетинин күчтүү жана эсинен кеткис соккуларына туш келген болсо да, ал жердеги максатын жүзөгө чыгарып алгандан кийин жана Америкага ээрчиген бийлик системасын киргизгенден кийин, туруктуулукка жана өлкөнүн бүтүндүгүнө зыян жеткирген ыплас конституцияны кабыл алдыргандан кийин, коопсуздук о.э. өлкөнү америкалыктардын колуна тапшырып койгон келишимдерди түзгөндөн кийин Ирактан чыгып кетүүнү жарыялады. Өз бийлигине коркунуч жаралганын көргөн малайлар, эми, Америкага жүгүрүп барат! Кийин Иракта кандай түрдө болбосун, Америка таасирин коргоп туруу үчүн 16 миң америкалыкты камтыган жана тынчылыктын үлкөн уясы эсептелген жарым аскерий база куруп алгандан кийин гана о.э. машыктыруучулар жана эксперттер чүмбөтү астында Ирактын төрт базасына жайгашып алгандан кийин гана Ирактан чыгып кетүүнү жарыя кылып жатат! Ар-Рафидайн жеринде Американын тамырына балта чабылмайын, аскер күчтөрүн алып чыгуу толугу менен ишке ашты деп саналбайт!

6 – Ушулардын бардыгына карабастан, Америка Иракта Роббиси менен азиз, дини менен күчтүү, адилет жана калыс башкаруудан башкасына ыраазы болбогон эр кишилер бар экенин көрдү. Мына ушундай адилет башкаруу жүзөгө келсе, Америка ыңгайсыз абалда түшөт жана ал качып калуу жолун издеп калат. Бул – Аллахка таптакыр кыйын эмес.

7-сафар, 1433-х.

1-январь, 2012-м.

Американын Ирактагы саясаты

Суроо: ассаламу алайкум ва рохматуллохи ва барокатух Иракта жүз берип жаткан окуялар – бул Американын иши болуп, ал өзүнүн бөлүп таштоо планын аягына чыгаруу үчүн кылып жатабы, же болбосо, Европанын Американы алсыратуу үчүн болгон оюнубу, же өз-өзүнөн болгон аракеттерби? Бизге түшүндүрүп берсеңиз, Аллах сиздерге ажру-азиймдерди атаа этсин.

Жооп: ва алайкум ассалам ва рохматуллохи ва барокатух, Америка 1991-жылы Ирак түндүгүндөгү “Курдистан аймагына” аба көзөмөлүн орноткондон бери, анын саясаты Ирак бүтүндүгүн талкалап таштоону талап кылууда. Ошол убактан бери Ирак Курдистаны жарым мамлекетке айланган. Америка 2003-жылы Иракты басып алгандан кийин өзү менен бирге танк үстүндө малайларын да алып келди. Ал малайлар тайпачылык жана мазхабчылык менен сугарылышкан эле... Андан соң Ирактын америкалык акими Бреммер башкарууда бөлүштүрүү уругун иштеп чыкты. Аймактар... андан кийин болсо анын үстүнө мамлекеттин чачырап кетиши купуя сиңдирилген дустур (конституция) пайда кылынды. Натыйжада, мамлекеттин президенти курд, парламент төрагасы сунний, премьер-министр шиа болду... Ошентип, Ирактагы абал аймактар атынан бөлүнүүгө даяр болуп калды.

Американын Ирактагы малайлары буларды ишке ашырууну өз моюндарына алышты!

Мындагы Үммөт милдети мындай, ал биримдик фарз экендигин жана бир бүтүн Үммөт экендигин түшүнүүсү керек. Анын бир гана мамлекети жана бир гана акими болушу важиб. Бул Иракта эле эмес, бардык мусулмандар өлкөсүндө болушу керек. Ал мамлекет “Укоб” байрагы, Расулуллах САВдын байрагы, рошид Халифалык байрагы астында турмакчы, биз анын тез арада кайтып келишин Аллах Субханаху ва Таааладан суранып калабыз. Аллах күчтүү жана азиз Зат

21-ражаб, 1434-х.

22-май, 2013-м.

Ирак майданындагы саясий жараяндар

Суроо: маалымат агенттиктери акыркы күндөрдө Америка самолёттору Ирак түндүгүндө ИШИМ (Ирак жана Шам Ислам Мамлекети) уюмунун кээ бир объектилерине абадан чабуулдарды ишке ашырганы жөнүндө кабар таркатты... Обама жана кээ бир америкалык жооптуулардын «бул иш инсанийлик үндөөлөрүнө ылайык жана массалык кыргын жүз беришинен тынчсызданып ишке ашырылды» деген сөздөрү о.э. ушул сыяктуу кеп-сөздөр пайда болду. Акыйкатта болсо, Сирияда мындан да катуураак жана ырайымсызыраак кыргындар болду, бирок, Америка аралашпады. Ал тургай, Ирактын өзүндө да Анбар жана Фаллужа кыргындары болду, ошондо да Америка аралашпады. Бул болсо, төмөкүнү түшүндүрөт, инсанийлик үндөөлөрү жана ушул сыяктуу даабалар Америка самолётторунун Ирак түндүгүндө чабуулдарды ишке ашырышын актоочу ишенимдүү себеп эмес. Муну окуяларды күзөтүүдөн түшүнүп алууга болот... Суроо төмөнкүдөй: Эгерде бул түшүнүк туура болсо жана тиги даабалар бул чабуулдардын негизги себеби болбосо... анда, эгерде мүмкүн болсо, сиздин жүз берген окуяларга тиешелүү саясий талдооңузга ылайык өзүңүз көрүп жаткан чыныгы себепти баян кылып беришиңизди суранамын. Аллах сиздерге жакшылыкты тартууласын.

Жооп:

1 – Ооба ушундай, сиздин «инсанийлик үндөөлөрү чыныгы себеп эмес» деген талдооңуз туура. Анткени, Американын иштерин жана аралашууларын күзөтүп турган адам инсанийлик үндөөлөрү Америкадан өтө эле алыста экендигин көрөт. Муну Американын Ирак жана Афганистанда кылган кылмыштары айтып турат... Муну Абу Гурейб жана Гуантанамо камактарындагы кыйноолор айтып турат... Муну Американын Мьянма менен болгон алакалары айтып турат. Мьянмадагы мусулмандарга каршы ишке ашырылган ушунча кыргындар, кырсыктар жана массалык кыргындарга карабастан, Америка Мьянма өкмөтүнө зыян жеткире турган чара бул жакта турсун, ал тургай, бул өкмөттүн тынчын ала турган чараны да колдонбоду... Тескерисинче, Америка Мьянма менен экономикалык алакаларын ого бетер күчөттү... Американын бул жааттагы кылмыштарын эсептеп чыгуу үчүн том-том барактар керек болот.

2 – Америка Иракты 2003-жылы басып алгандан бери Иракты бөлүнүп кетүүгө даярдоодо. Ушундай максатта Бреммер тайпачылык, мазхабчылык негизинде иштеп чыккан конституция тайпалар жана мазхабдарга үлүштөрүн бере турган болду... Бул үлүштөрдү республика президентине, парламент төрагасына жана премьер-министрге бөлүп берди. Премьер-министр аткаруу бийлигине ээ болгондуктан жана

Бреммер аны мазхабчылык негизиндеги мансап кылып койгондуктан, демек премьер-министрлик мансабы башка катмарларга карата карасанатай жана фитнес козгоочу мансап болду... Абал ушунчалык даражага чейин жетип барды дейсиз, натыйжада Ирак чындыгында эле түндүк чыгыштагы күрттөргө, батыш жана түндүктөгү суннийлерге жана түштүктөгү шиаларга бөлүнүп калды. Багдад болсо ушул бөлүнүүлөр ортосунда болуп калды...

3 — Конституция долбоорунун өзү да региондордон турган федералдык башкаруу болушун жана региондордун ыйгарым-укуктары күчтүү болушун айтып турат. Демек, Америка Иракты үч регионго бөлүп таштоо үчүн шарттарды даярдоого жетишти. Ар бир регион өз проблемаларын өзү чечип гана калбастан, балким чатакташкан башка регионго чыгып отурбастан өзүнүн ичинде да өз ара жаңжалдаша турган болот. Америка мына ушундай жолду карманды. Америка 2011-жылы Ирактан аскерий күчтөрүн алып чыгып кеткенден кийин Иракта тартипти сактап тура турган коопсуздук келишимин даярдаган болсо да, бирок, коопсуздукту Иракты бөлүп таштоону камсыздоо мазмунунда, өзү түшүнө турган көрүнүштө белгиледи. Мына ошол келишим боюнча региондорду борбор менен бир алсыз байламта байланыштырып тура турган болду. Америка бул келишимди келечекте, эгерде колунан келсе, Иракты бүтүндөй бөлүп таштоо жолунда ташталган кадамдар катары иштеп чыкты. Демек, Америка коопсуздукту мына ушундай түшүнөт т.а. регион катмарларынын өзүнө-өзү карасанатайлык кылышы гана эмес, балким бир региондун башкасына карасанатайлык кылышы да деп түшүнөт.

4 — Ошондуктан, эгерде суннийлердин проблемалары өздөрүнүн региону алкагында гана калса, же күрттөрдүн проблемалары өздөрүнүн региону алкагында гана калса, же шиалардын проблемалары өздөрүнүн региону алкагында гана калса, Багдад болсо үч регионго карай кеткен жана үчөөнү алсыз байламта менен байланыштырып туруучу жол болуп кала берсе, анда бул жерде коопсуздукка зыян жетти деген нерсе болбойт, арийне Американын аралашуусуна шылтоо калбайт... Ушуга ылайык, демек эгерде бир регион башкасына кол салса, анда муну Америка коопсуздукка зыян жетүү деп билет да, ошол коопсуздук келишимин шылтоо кылып дароо аралашат. О.э. эгерде бирер регион борбор Багдадга кол салса Америка муну да коопсуздукка зыян жетиши деп эсептейт да дароо аралашат... Америка Ирак менен түзүлгөн коопсуздук келишими боюнча жалаң күрттөр үчүн өз алдынча бир регион болгон кезде да ушундай кылды... Мына ошондон кийин Америка акыркы жылдарда калган региондорду: суннийлер жана шиалар регионун да иш жүзүндө даярдай баштады... Бул болсо, суннийлер менен шиалар ортосунда бири-

бирине катуу жек көрүүнү ойготуучу көрүнүштө душмандыкты пайда кылуу үчүн өзүнчө бир ыпылас даярдыкты талап кылат эле. Ушундай максатта Америка куурчагы болгон Малики мазхабчылык фитнасы менен өзгөчө айырмаланып турду. Ал башкаларга карасанатайлык кылып алардын каарын козгоду. Натыйжада региондорго бөлүп таштоо үчүн шарт пайда болду. Малики бул ролду ийгиликтүү аткарды. Анткени, Малики суннийлер менен күрттөр ортосуна душмандык уругун септи. Натыйжада, Ирактын бөлүнүп кетиши көптөгөн адамдардын талабына айланып калды... Малики бул душмандыкты пайда кылууга жана региондорго бөлүнүп кетүү үчүн чөйрө даярдоого жетишти. Ал Америка Маликиге жүктөгөн негизги милдет болчу. Ушул жийиркеничтүү милдетти ишке ашырышы үчүн Америка Маликини премьер-министр кылып койгон эле... Ошондуктан, Америка өз каалоосуна жетишкен окшойт. Анткени, Малики Ирактагы адамдар ортосунда душмандык чөйрөсүн даярдоого жетишти жана анын ролу аяктады. Ошондуктан, бир аз оор басырык өкмөткө муктаждык пайда болду. Бул өкмөт душмандык чөйрөдөн пайдаланып, региондор же аймактардын ишин аларды өз жерлеринде иш жүргүзө турган кылып коё турган көрүнүштө тартипке салат, бул аймактар борбор менен федерация деп аталып жаткан бир мамлекет сымал нерседе алсыз байламта менен байланышып турат... Ошентип, Маликинин ролу аяктады жана өзүнүн кожоюну Америка тарабынан, ал тургай, Иран тарабынан да айдала турган, каралана турган болуп калды. Малики бул куугунтукту күтпөгөн окшойт. Анткени, ал Америкага жана анын кызыкчылыктарына ушунча кызмат кылгандан кийин о.э. Иран жана анын талаптарына ушунча кызмат кылгандан кийин айдалып кетишин күтпөгөн эле. Ошондуктан, ал ызасынан күйүп-жанып ачууланды... Эгерде ал акылдуу болгондо, анда ал үчүн булар күтүлбөгөн иш болбойт эле. Анткени, малайлар өз ролун толук аткарып болгондон кийин алар жолдун четине ыргытылат. Кээ бирлерин кожоюндары ташсыз жолго ыргытып аларга «сый-урмат» көрсөтүшсө, кээ бирлерин таштары оркоюп чыгып турган жана денелеринин тамтыгын чыгара турган таштак жолго ыргытышат...!

5 – Жогоруда айтылгандарга ылайык, демек Америка суннийлер регионунда уруулар, ИШИМ, баасчылар жана накшбандийлер ортосунда жүз берген кандуу окуяларды коопсуздукка зыян жетүү деп эсептебеди. Ушунча кыргыздарга карабастан, аларды мындай деп эсептебеди. Ырасында бул кыргыздар жаңжал жана өз ара кырды-бычак согуштар бир региондун ичинде жүз берген соң, Америка аларды мындай деп эсептебейт... Америка ИШИМдин 2014-жыл, 10-июнда Мосулга чейин, же Тикритке чейин, же башка жерлерге чейин жетип келишинде да эч кандай коопсуздукка зыян жетүүнү, массалык кыргызды жана

инсанийликке карасанатайлыкты көрбөдү... Анткени, бул өз ара кырды-бычак согуштар бир региондо болду... Бирок, Америка ИШИМдин жана башка сунний жамааттардын Багдадга жакындашып калганын жана ага болгон коркунучун коопсуздукка зыян жетүү деп эсептеди. Ошондуктан, ал Багдаддагы элчиканасына коопсуздук боюнча эксперттерди жиберди. Муну Псаки 2014-жыл 16-июнь күнү айтты. Багдаддагы Америка элчиканасы фитналар уясы катары дүйнөдөгү эң чоң элчикана болуп эсептелет. Бул фитналар «ашканасында» адамзатка карасанатайлык кылуу үчүн ыпылас ыкмалар жана булганыч каражаттар «бышырылат»... Ошондон кийин Америка 2014-жыл, 31-июнда Багдадга кошумча 300 аскерди о.э. бир топ вертолёт жана учкучсуз самолётторду жиберди. Пентагон америкалык аскерлерди Багдад аэропортуна коопсуздук имараттарына жайгаштырууга токтомо кылды. Пентагондун расмий сүйлөөчүсү адмирал Жон Кирби Ирак борбору Багдаддагы Америка элчиканасы, анын инфраструктуралары жана Багдад эл аралык аэропортуна коопсуздугун жакшылап камсыздоо үчүн 200гө жакын аскер Иракка келгендигин о.э. кошумча 100 аскер «коопсуздук жана камсыздоо жардамын көрсөтүү үчүн» Багдадга жолго чыгышы тууралуу чечим кабыл алынгандыгын айтты... Булардын бардыгы мына ошол уюмдардын Багдадга жетип келишине бөгөт коюу үчүн кылынган коркутуучу ишаралар болду. Ошондуктан, бул уюмдар артка чегинип, Багдадга каршы чабуулдар токтоду... Акыйкатта болсо, Малики жана анын күчтөрү ушундай бир алсыз абалда эле дейсиң, мына ошол уюмдардын Багдадга жетип келип максаттарына жетишүүсү өтө эле оңой болуп калган болчу. Бирок, бул уюмдар Американын коркутуучу ишараларын олуттуу кабыл алышып, артка чегиништи...!

6 – Ошентип, демек Американын Ирактагы окуялар жүз беришин тартипке салууга тиешелүү тартип-эрежелерин бузуу Американын назарында адамдык укуктарды бузуу, массалык кыргындан тынчсыздануу орду жана «кызыл сызыктардан» өтүп кетүүчү коопсуздукка зыян жетүү болуп эсептелет... Бирок, Америка ишке ашырып жаткан кыргындар, ал дарыя кылып агызып жаткан кандар, адамзат, бак-дарак жана тоо-таштарды кыйроого учуратышы – ырасында бул кыргындар жана кылмыштар Америка кызыкчылыктарын жүзөгө чыгарып жаткан соң о.э. анын жийиркеничтүү пландарын ишке ашырып жаткан соң – буга кирбейт... Ушуга ылайык, демек ИШИМдин суннийлер регионуна кол салышы жана Курдистан регионуна коркунуч туудура турган көрүнүштө жакындашып келгени Американын назарында коопсуздукка зыян жетүү, адам укуктарын бузуу жана массалык кыргын болду. Муну Обама «Нью-Йорк таймс»тын ал менен 2014-жыл, 9-августта болгон маекте ага Ирак түндүгүнө самолёттор чабуулдары

менен аскерий аралашуу жөнүндө берген суроосуна жооп берип жатып айтты. Обама: «Каршында массалык кыргын жүз бериши мүмкүндүгүнөн тынчсыздана турган жана биздин ал жерде бар болуп турушубузду каалабай турган кандайдыр бир мамлекет пайда боло турган шарт пайда болсо... демек, мындай кылуу сага зарыл болуп калат», – деди. Обама муну Сирияда жардыруучу бочкалар менен ишке ашырылып жаткан катуу жана ырайымсыз кыргындар жүз берип жаткан бир мезгилде айтууда... Ошого карабастан, Обама Сириядагы бул кыргындарга тынчсызданбай жатат, аларды массалык кыргындар деп эсептебей жатат! Ошондуктан, Обама Сирия тогутунун кыргындарына каршы аралашпады... Бирок, ал Ирак түндүгүндө коркунуч Курдистан регионуна жакындап калганы үчүн дароо аралашты. Ошондуктан, анын 2014-жыл, 8-августтагы кайрылуусу аралашуу жөнүндө болду, анын орунбасары Байден болсо Барзаний менен байланышып ага Америка аны колдоп-кубаттай тургандыгын билдирди. Мына ошондон кийин 2014-жыл, 9-август күнүнөн баштап Америка чабуулдары ишке ашты...

7 – Американын аралашуусуна негизги себеби, ИШИМ тарабынан Курдистан регионуна каршы ар кандай чабуулдарга жол бербестик. Американын Иракты эч кайсы регион башкасын басып албастан, борбор менен алсыз байламта байлап тура турган үч регионго бөлүп таштоого тиешелүү саясаты ушуну талап кылат. Демек, Америка Ирактын кандай гана формада болбосун дагы бир бүтүн мамлекет болушун каалабайт. Тескерисинче, Америка Ирактын региондорго бөлүнгөн абалда кала беришин каалайт. Бул бөлүнүү акыры Америка пландары боюнча мыйзамдуу бөлүнүүгө алып барат. Ошол эле убакта Америка бул региондордогу ички чатакты Америка аралашуусуна уруксат берүүчү коопсуздук келишимине тескери келе турган коопсуздукка зыян жетүү деп билбейт...

Чыныгы себеп мына ушундай. Мында эч кандай инсанийлик үндөөсү же массалык кыргындан тынчсыздануу деген нерсе жок... Анткени, Америка башчылыгындагы капиталисттик мамлекеттер кандайдыр инсаний же ахлакий факторго кыпындай да маани беришпейт. Тескерисинче, бул мамлекеттер назарындагы негизги маселе, ал тургай эгинзарлар тебеленип жана урук-тукум кырылып кетсе да өздөрүнүн фитналарын күчөтүү жана жийиркеничтүү пландарын үгүттөө болуп эсептелет... Колонизатор кафирлердин чыныгы кебетеси мына ушундай, алар момун туурасында убадага да, милдетке да бапаа кылышпайт. Тескерисинче, алардын колу кайда барса канга малынат. Бул колдор алардын зыянына күбөлүк берет. Алардын кылмыштарынан алардын өзүнө кыйроо болот.

8 – Сөзүбүздүн аягында айтарыбыз, кылымдар бою дүйнөгө жетекчи болуп келген Исламий Үммөттүн тогут, рувайбиза акимдер зомбулугу астына түшүп калганын көрүшүбүз өтө ызалуу. Бул рувайбизалар Үммөттүн мойнуна минип алып аны колонизатор кафирлер менен алардын малайлары өз фитналарын жана жийиркеничтүү пландарын ишке ашыра турган бир майданга айландырышты... Бул Үммөт токсон жылдан ашыгыраак убакыт мурда өз халифалыгы кулатылышына сүкүт сактап тура бергенден баштап анын үстүнө катуу мусибаттар жана балээлер жаады. Халифалыгы кулашынын натыйжасында бул Үммөттүн коргоочу калканы жана көркөм башкаруусу жок болуп кетти. Натыйжада анын башына мусибаттар жаады... Бирок, биз бул Үммөттө күбөсү болуп турган мына бул таасирдүү ойгонуу ушул ызаны жеңилдете турган нерсе болуп эсептелет. Анткени, Үммөт бүгүн күчтүү аракетке келүүдө жана салабат менен жанданууда... Кала берсе, бул ызаны, инша Аллах, жок кыла турган нерсе даъватты жеткирип жаткан мына ушул пакиза адамдардын бар экендиги. Алар күн-түн дебестен даъватты жеткиришүүдө. Алар Пайгамбарлык минхажы негизиндеги рошид Халифалыкты тикелеп Исламий турмушту дагы кайрадан баштоо үчүн Аллахтын уруксаты менен пакиза, такыбалуу Хизбдин курамында иш алып барышууда. Халифалык тикеленсе Үммөт Аллах Субханахунун уруксаты менен дагы кайрадан мурдагы азиздик жана саййиддик абалына кайтат о.э. акылуу көрүнүштө адамдар үчүн чыгарылган эң жакшы Үммөт болот. Бул болсо, Аллахка кыйын эмес...

«Албетте, силер анын кабарын (аз гана) убакыттан кийин билип аласыңар» [38:88]

16-шаввал, 1435-х.

12-август, 2014-м.

Мосулду кайтарып алуу согушунун артында эмне турат?!

Суроо: 2016-жылдын 17-октябрында Мосулду кайтарып алуу согушу башталганы жарыя кылынды. Мындан максат эмне?

Мындан мурун Америкалык жооптуулардын Мосулду кайтарып алуу согушу бир канча жылдардан кийин башталары тууралуу билдирген билдирүүлөрүн кандай түшүнсөк болот? ИГИЛдин кн Мосулдан чыгарылгандан кийин бүтөбү? Эмне үчүн Ирак өкмөтү менен Түркия ортосунда кайым айтышуулар болуп жатат? Эмне үчүн Түркия Ирактагы согушка катышууга бекем туруп алды?

Жооп:

1. «»Жүрүп жаткан окуяларга көз салып караган адам,учурдагы иштер Иракты: Күрдистан, сунний, шиа кылып бөлүп салуу саясатын толуктоочу иш-чараларэкенин көрөт. Күрдистан аймагынын пайда болушубуга жаркын мисал. Америка бул саясатын бүгүн эле, же Иракты басып алганда эле баштай калган жок. Балким,Иракты басып алуудан мурда 1991-жылы Ирак түндүгүндө аба мейкиндигинде учууга тыйуу салгандан тартып баштаган. Ошондо мамлекет көрүнүшүндө Күрдистан аймагын пайда кылган эле! 2003-жылы Америка Иракты басып алганда, Ирак губернатору Бремер койгон система тайпачылык, мазхабчылык негизинде койулган. Бремер 2003-жылы июлда Ирак өкмөтүнүн межлиси аталышындагы кеңеш түздү. Август айында 25 мүчөдөн турган конституциялык комитет түздү. Конституциялык комитет баш мыйзамды «федерация»га ылайыктап түзүп чыгышты. Кийин январ айында бул баш мыйзамга добуш берүү болду. 2005-жылы бул конситутциялык жараянга мыйзамдуу түс бериш үчүн убактылуу башкаруу мыйзамын киргизишти. Күчтөп добуш бердирүүлөргө карабастан, тургундардын 58% пайызы гана добуш берүүгө катышты. Бул баш мыйзамдагы беренелерден:

2005-жылы кабыл алынган Ирак баш мыйзамынын биринчи беренесинде: «Ирак федеративдик мамлекет», 116-беренесинде: «Ирак федеративдик республикасынын түзүмү борбордук жана федералдык аймактардан, провинциялардан жана шаарлардан түзүлөт». 117-берененин биринчи пунктунда: «бул баш мыйзам күчүнө киргенден тартып Күрдистан аймагын жана анын бийлигин федералдык аймак деп тааныйт» деп белгиленген. Эгер бул аймактын ыйгарым укуктарына назар салынса, Иракты жакынкы күндөрү бөлүп салуу ишке ашарын аңдап жетebиз. Айрыкча, 119-беренедө «башка аймактар да пайда болуу мүмкүнчүлүгү бар» деп келет... Мына ушундайча Америка Ирактын ушул баш мыйзамы аркылуу аны бөлүп салуу үрөөнүн сепкен.

2. Америка Иракты бөлө турган баш мыйзамды кабыл алдырууда ийгиликти сизди. Өз малайларын мүмкүн болушунча массалык пикир жаратууга милдетендирди. Бирок, алар ийгикке жетише албады. Аймактарды сунний-шиа деп бөлүшүнө карабастан, ал аймактарда чыныгы бөлүнү жок. Шиа-сунний кылып атама берилиши бул аймактар үчүн жат көрүнүш болду. Америка бөлүнү абалын жаратууда Маликийге сүйөндү. Ал Исламга жана мусулмандарга каршы ашынган душмандыгы бар адам эле. Аны 2006-жылы 20-майда өкмөт башчы кылды. Анын негизги максаты – шиалар менен суннийлер ортосунда күчтүү душмандыкты пайда кылуу болчу! Маликий бир мазхабга артыкчылык берип, башкаларын өгөйлөй баштады. Анын натыйжасында, абал аймак-аймактарга бөлүнүүгө шартташа баштады. Ал бул ишти аткарууда ийгиликке жетишти. Маликий суннийлер менен күрдөр ортосунда душмандыкты пайда кылды. Мына ошондон кийин, аймак-аймактарга бөлүнүү көпчүлүк адамдардын талабына айланды. Мына ушундай аймак-аймактарга бөлүп жиберүү Американын Маликийди өкмөт башына алып келгендеги биринчи талабы болчу. Мына ошондуктан, аны дагы бир мөөнөткө 2014-жылы 18-сентябрда өкмөт башчылыгында калтырды. Анын бийликтеги мезгили тарыхта кара тамгалар менен жазылып калды. 2011-жылы Америка аскерий көрүнүштө Ирактан чыгып кеткенине карабастан, анын коопсуздук жана саясий чөйрөсү Иракта кала берди жана ал жерде фитна бышып жетилди. Маликийдин иши түшүм бере баштады. Текебердик жана зулум кылуу Американын негизги сыпаттарынан. Ал фитна өчүп баратканда аны кайра козгоп, жаңылап турду. Куралдуу шиа кыймылын пайда кылуу үчүн мазхабчылык чыңалуусун кайра-кайра курчутту.

Америка Маликий аркылуу суннийлерди өгөйлөп, ар бир ыңгайлуу учур келгенде жек көрүүчүлүк, зулум, митаамдык аркылуу мусулмандар ортосунда жарака пайда кылды... Адамдар зулумду токтотууну талап кылышса, аны көңүл сыртында калтырды. Тактап айтканда, суннийлерге кылынган зулумдарга көз жумду. 2012-жылы суннийлер зулумду токтотууну, айрыкча, түрмдөгү аялдарды бошотуу жана түндөлөрү баш аламандык кылууну токтотуу талаптары менен тынч жүрүштөрдү кылышты. Алар бийликти кулатуу талаптары менен чыгышкан жок. Бирок Маликий өкмөтү «террористтерге кызмат кыла турган талаптар» деп, ал талаптарды четке какты. Суннийлер федералдык аймак болуп бөлүнүүнү талап кылууларына түртүү үчүн, тынч жүрүштөрдү күч менен бастыра баштады. Муну Маликий өз ыктыяры менен кылган жок, балким, Американын ыраазылыгы жана көрсөтмөсү менен кылды. Ушул эле учурда, кээ бир шиа кыймылдары түштүк тараптан өзүнчө бир шиа аймагы болуп бөлүнүүнү талап кыла башташты. Шиалардын мындай

аракети Анбар аймагында шиалардын бул аракетине каршы тынчтык жүрүштөрү болгонго чейин уланды. Иш ушуга эле чектелип калбады, кошуна мамлекеттер да мазхабчылык маселелерин козгоодо бири-бири менен жарышты. Ушунун баары – Иракты бир бүтүн мамлекет кылбай, аны бөлүп жиберүү, элдерди бири-бирине кырдыруу жана ар бир тарап өздөрүнчө аймактарга бөлүнүүнү күнү-түнү талап кылуулары үчүн – Америка тарабынан кылынган саясаттын негизинде болду!

3. Ушул алкак негизинде, ИГИЛ Мосулду өзүнүн кадам койо турган жери кылып алмакчы болду. Америка ИГИЛди Мосулга киргизсе, суннийлер менен шиалар ортосунда жарака дагы тереңдеп, Американын шиа менен сунийлерди бөлүү максатына кызмат кылат деп ойлоду. Маликий Мосулга куралдарды калтырып, армиясын чыгарып кете баштады жана банктагы акчаларды да калтырды. Иш мына ушундай болду... 2014-жылы июнь айында Мосулду ИГИЛ басып алганын жарыя кылды... Ирак армиясы согушпастан, Мосулду ИГИЛге белек катары берип койду деген маалыматтар байма-бай чыкты. Ирак офицерлери, коопсуздук кызматкерлери, аскерлери саны жагынан да, курал-жарак жагынан да үстөмдүк кылганына карабастан, куралдарын, кийимдерин, банктагы акчаларды таштай качышты. Көпчүлүк эл мындан күмөндөнө баштады, бул жердебир максат үчүн тил бириктирүү болуп, Мосулду белеке берип койушту деген күмөн саноолор күчөдү. Бул шек-күмөн ушунчалык деңгээлде күчтүү болду дейсиң, Маликий аны тан алып, фейсбуктагы баракчасына «Мосул тил бириктирүүгө тушукту» деп жазды. Ал өзү бул ишке аралашкан болсо да, бирок аны өзүнөн алыс кылууга аракет кылды. Негизи, ал ошол кезде өкмөт башчы жана аскерлердин башкы командачысы болчу, ал түздөн-түз бул ишке жооптуу адам эле! Мосулдагыдай эле окуя Рамадиде да кайталанды. Ал жерден да армияны алып чыгып кетти. Рамади окуясы каршылыксыз алынган алтын тайпа аталып калды. Бул окуялар боюнча Маликийди жана жетекчилерди тергеп-тескөө талап кылына баштады. Бирок, окуялар жаап-жашырылып, пардалар тартылды... Анткени аскерлерди алып чыгып кетүүгө Маликийдин колу малынып калган эле. Америка ошол үчүн бул теманы унутта калтыруу аракетин көрдү. Аскерлерди алып чыгып кетүү ИГИЛдин Мосулга кирүүсүн жеңилдетмек о.э. ИГИЛ сунний болгондуктан жана шиа куралдуу кыймылдары бар болгондуктан, Америка каалагандай, шиа-сунний согуштары келип чыкмак жана анын натыйжасында Ирактын федерацияларга бөлүнүүсү жеңилдемек... Ошол үчүн ИГИЛдин Мосулга кириши учун армияны алып чыгып кетүүнү буюрду. Бул эле эмес, ИГИЛ Мосулга кирип жатканда, Америка аны бомбалоону четке какты. 2014-жылы 13-июнда Обама «Ирак жетекчилери тарабынан саясий план сунушталбагандыгы

себебтүү, Вашингтон аскерий амалияттарга катышпайт» деп билдирүү берди. Бирок буга чейин эле Америка менен Ирак ортосунда коопсуздук жаатында келишимдер бар болчу. Ошондой эле, Ирак өкмөтү Мосул окуясы башталгандан тартып эле жардам талап кыла баштаган. Ирак коргоо министри Зебари Жидда шаарында 2014-жылы 18-июнда «Багдад Вашингтондон жоочуларга каршы абадан сокку урууну талап кылды» – деди. Муну Американын штаб жетекчилеринин бири генерал Демпси Конгресс отурумунда тастыктады. Америка согушка аралашууну атайын кечендетти. Анткени, Америка планы: абалды чыңалтып, шиа-суннийлер ортосунда айыгышкан каршылыкты пайда кылуу аркылуу, Күрдистан сыяктуу, шиа жана сунний кылып Иракты федерацияга бөлүп жибере турган абал жаратуу болчу. Андан кийин, анан ИГИЛди Мосулдан айдап чыгуу каралган...

Аң-сезимдүү саясатчылар муну андай алышат. Бул жерде «Ирак Явм» сайты чыгарган бир кабарды эске сала кетебиз. Дипломатиялык булак: жогорку деңгээлдеги дипломатка Американын ИГИЛди бир жаңсыл кылууга байланыштуу шарты тууралуу кабар сызып кирген. Анда мындай деп келген «ИГИЛди бир жаңсыл кылып, Иракты андан тазалоо жана Багдаддагы экинчи даражалуу бийликтерди жок кылуу, айрыкча Иран көрсөтмөлөрү менен иштеген жикчилдердин тагдырын чечүүдөгү бирден бир шарт– Багдадга баш ийген үч федеративдик аймактын түптөлүшү». Ушул эле булак: «Вашингтон Ирактагы жаңы федерация бийлигин Коопсуздук Кеңешинин колдоп-кубаттоосу менен коргоого алууга убада берет».

Мына ушундайча Америка Маликийдин мазхабпарастыгы менен жана суннийлерди жек көрүп аны өгөйлөшү аркылуу сунний-шиа ортосунда айыгышкан душмандык пайда кылды. Анын максаты: мунун артынан Иракты борбор менен алсыз байланышкан федеративдик аймактарга бөлүп талкалоо болду. Андыктан, бөлүп жиберүүнү жеңилдетүү үчүн ИГИЛди пайдаланып, анын Мосулга киришин жеңилдети. Ошондой эле, Халифатты жаман көргөзүш үчүн да ИГИЛди пайдаланды. ИГИЛ Мосулга кириши менен карапайым калкты кыргын-сүргүн кылды, Америка ИГИЛдин бул аракетин Халифатка байламакчы болду. Бирок, Аллах алардын ишин оңунан чыгарган жок. Элдер Багдадийдин халифаты жалган экенине көздөрү жетти. Аллах тикелөөнү буюрган Пайгамбар ﷺ башарат кылганчыныгы Халифалыктын кайтып келиши анык акыйкат экенин билишти. Адамдар ага тынчтык-амандык үчүн көчүп барышат. Ал Халифалык өз элине эле жакшылык нурун чачпастан, бүткүл ааламга чачат.

4. Ал эми Түркиянын Ирактын түндүгүнө жүрүшүнүн максатына келсек, Түркия суннийлерге «дем берүү» иши менен, ошондой эле, Иран

да шиаларга «дем берүү» иши менен – булар Ирактын тезирээк бөлүнүшүнө салым кошушууда! Түркиянын Иракка кириши сунний-шиа ортосундагы жараканы дагы тереңдетиши үчүн, ал өзүн суннийлерди коргоочудай кылып көргөзүп жатат. Ошол эле учурда, Иран да өзүн шиаларды коргоочудай кылып көргөзүүдө. Ушунун баары бир максат үчүн болууда, ал максат – Иракты аймактарга бөлүп жиберүүнү жеңилдетүү.

Ал эми Түркиянын бул согушка катышууга катуу туруп алышы, Эрдоган менен Абадийдин бул тема боюнча кайым айтышуулары жана Эрдогандын Ирак өкмөтүнүн Түрк куралдуу күчтөрүн Мосулдун түндүк чыгышынан Ba'shiqah лагеринен чыгарып кетүү талбын четке кагуусу – бул иштер Эрдогандын да, Ирак өкмөтүнүн да колунда эмес, балким ал Америка саясатына ылайык кылынып жаткан иштер. Эрдоган Абадий менен кайым айтышып, өзүн сунийлери коргоочудайкылып көргөзүүдө жана анын артынан Американын «федерация» долбоору ишке ашышына шыкак берип койууда. Ошондой эле, Абадий дагы Ирак жеринде жайнап жүргөн башка толгон-токой мамлекеттердин куралдуу күчтөрүн эмес, бир гана Түрк куралдуу күчтөрүн чыгарып кетүүсүн талап кылып, шиаларга жакшы көрүнүүдө. Бул эки иш тең суннийлер менен шиалар ортосундагы жараканы дагы тереңдетип, Американын Иракты бөлүп жиберүү максатын ишке ашыруу үчүн кылынууда. Түркия менен Ирак өкмөтүнүн ортосундагы кайым айтышуунун улануусу же токтоосунун айырмасы жок, булар бир гана Америка планын ишке ашыруу үчүн болгон иштер. Ирак өкмөтү азыр эле Түркия күчтөрүн чыгарып кетүүнү талап кылып калган жок. Өткөн жылдын аягында да талап кылган. Бул маселе боюнча Араб Лигасы жыйынга чогулган жана Ирак өкмөтүнүн бул демилгесин колдоого алып, Түркия күчтөрүн чыгырып кетүүгө токтоп кабыл алыш үчүн бул маселени Коопсуздук Кеңешине чейин көтөргөн. Бирок бул жел аргы сымал, эч кандай күчкө ээ болбостон, токтоп калган. Мына ушундайча Түркия күчтөрүнүн Иракта калышы Американын «федерация» максатын ишке ашыруу үчүн гана. Бул иш жашыруун деле эмес. Эрдоган түндүк аймагы сыяктуу Мосулду да өзүнчө аймак кылуу талабын билдирген. Күрдистандын өзүнчө аймак болушуна макул болуп, ал эми Мосулдун өзүнчө аймак болушуна каршы чыгып жаткандарды Эрдоган айыптаган эле. Эрдоган Мосулга байланыштуу Beştepe ге берген маегинде: «Алар, Ирактын түндүгүндө өзүнчө аймак болушуна «макул» деп добуш бергендер, ошондой эле маселе болгон Мосулдун өзүнчө аймак болушуна «макул» деп добуш бербегендер» деген.

5. Ал эми Мосулга болгон чабуул азыр башталганына жана Американын мурда берген билдирүүлөрүнө тескери иш кылуусуна келсек, ал төмөндөгүндөй:

Америка ИГИЛди Мосулдан чыгарып, аны менен согуша турган убакыт келе элек деп билген. Обама бул ишти өзүнүн мөөнөтүндө бүткөрүүгө шашкан эмес. Балким кээ бир Америкалык жооптуулар бул иш көптөгөн жылдарды талап кылат деп билдирүү беришкен. Бирок кээ бир иштер болуп кетип, Обама бул ишти аягына чыгарууга шашты. Обама өзүнүн мөөнөтүн жаман абалда эмес, кийин эсте кала тургандай бир ийгилик менен аякташына ынтызар болду. Ал бул ийгиликти Сирияда Ирандын жикчилдеринин жардамы жана орустардын үстөккө-босток бамбалоого алуусу менен кылмакчы болду. Бирок көрүнүп тургандай, Сирия элинин каармандыгы, бекемдиги Обаманын бул каалосу ишке ашышына жолтоо болду. Айрыкча, Халаб шаарынын каармандыгы. Анан ал Иракка карады. Мосулда бир ийгиликке жетем деп үмүт артты! Шашылыш түрдө Мосулду карай бет алды, артындагы Хавиджа сыяктуу буктурманы да карбастан Мосулга шашты. The Wall Street журналы: «Ирак күчтөрү ИГИЛ көзөмөлдөп турган Киркук провинциясында жайгашкан Хавиджа сыяктуу буктурмага карабастан, Мосулду карай бет алды. Бул иш Ирактын бөлөк аймактарына ИГИЛдин сокуу берүү мүмкүнчүлүгүн жаратат». Журналдын докладында: Ирак куралдуу күчтөрүнүн жетекчилери зарыл болгон Багдад менен экинчи чоң шаар Мосулдун ортосунда жайгашкан Хавиджаны кайтарып албастан, Мосулга бет алышты. Киркуктагы шиа командирлерини бири Maitham al-Zaidi «Хавиджа Ирактын түндүк тарабынан бычак» дагы айтты: өкмөт эл аралык мамлекеттердин кысымы менен Хавиджадан мурда Мосулду кайтарып алуу согушун баштап шашылып жатат, - делет. (Аль-жазира 2016-жыл, 28-октябрь)

Мына ушундайча 2016-жылы 17-октябрда Мосулду кайтарып алуу согушу башталды. Бул аскерий иш чарага 140 миң Ирак аскери, Пешмерга күчтөрү, улуттук жана кландык күчтөр катышууда. Американын коргоо министринин пресс катчысы Питер Кук: «Вашингтон жетектеген эл аралык коалиция күчтөрү Мосулду кайтарып алууда Ирак жана Пешмерга күчтөрүнө толук түрдө жардам берип колдоо көргөзөт», - деди. Жана дагы мындай деди: «Мосулду кайтарып алуу согушунда Америка күчтөрү арткы сызыкта болот жана Ирак, Пешмерга күчтөрүнө материалдык-техникалык жардамдарды көргөзүп турат». (Рейтерс 2016-жыл, 17-октябрь). Америка сентябр айында Абадийдин талабы артынан эле Ирактагы аскерлерин 4400гө чейин көбөйтөрүн жар салган. Согуш Америкадагы шайлоо кампаниясы учурунда да, кийин да уланат. Обаманын өз мөөнөтүн ийгилик менен

аякташы жана Америка тарыхындагы демократтар үчүн ийгилик менен жазылып калуусу Обама үчүн зарыл. Бирок, Мосулду кайтарып алууга болгон согуш ички чыр-чатактардын көптүгү жана Түркия-Иран күчтөрүнүн талаш-тартыштары себептүү жеңил болбойт. Бул чатактар Мосулду кайтарып алуу согушун кечендетет. Бирок, бул чыр-чатактарга таасир бере турган фактор бар, ал – Америка. Ошондуктан, бул чыр-чатактар согушту узакка кечендетпейт. Балким, Америка саясаты талап кылган чекке чейин гана...

6. Америка Европага да роль берди, бирок өз алдынча эмес. Аларга коалициянын бир бөлүгү катары этибар берди. Айрыкча, Франция менен Британияга карата. Алар коалицияда Америка саясатынын жетекчилигинде иш алып барышат. Америка муну алар бул согуштан узакта калгандыгы себептүү Американын (Иракты федерацияга бөлүү) максаттарына тоскоолдук жаратпашы үчүн кылды. Адаттагыдай эле, Франция ИГИЛдин Франциядагы чабуулдарын бетке кармап, өзүн көргөзүп калууга аракет жасады. Парижде 2016-жылы 20 –октябрда «Мосул шаарынын келечектеги саясаты» аттуу конференция уюштурду. Ага жыйырмадан ашык мамлекеттердин ТИМдерин жана жарандарды коргоо уюмдарын чакырды. Акыркы конференцияга 2016-жылы 25-октябрда ИГИЛге каршы коалициядагы мамлекеттердин коргоо министирлерин чакырды. Бул жоолугушуунун артынан эле Америка коргоо министри Эштон Картер Америка коалицияны жетектээрине этибар каратып, мындай деди: «Талкуулар ИГИЛдин Ракка шаарын көзөмөлдөөсүн биротоло бүтүрүү алкагында болду. Коалициянын планды кандайча тез арада ишке ашырышы жана коалицияга кирген өлкөлөрдү ИГИЛдин чабуулдарынан кантип коргоо керектиги толук чечилди». (аль-Жазира 2016жыл, 26-октябрь) Бул билдирүүдөгү «коалицияга кирген өлкөлөрдү ИГИЛдин чабуулунан коргоо» дегени – Америка коалицияны жетектейт дегенге толук ишара.

7. Ал эми ИГИЛ Мосулдан куулушу менен анын күнү бүтөбү дегенге келсек, мындай болушу күтүлбөйт. ИГИЛ ит урушуна өтөт. Шаардын сыртынан, бул же тиги жерден чабуул кыла берет. Рамадиден чыгарылды, бирок анын чет жакаларында кала берди. Ошол сыяктуу эле, Мосулдан чыгарылганы менен, 2014-жылдан мурункудай жана азыркыдай эле, иш жүзүндө анын чет жакаларында жүрө берет. Шаардын чет жакаларында, айылдарда, тоолуу аймактарда жана түздүктөрдө куралдуу чабуулдарды уюштура берет. ИГИЛде саясий аң-сезим болбогондуктан, өзүнө ылайык көргөн иштерди улантат берет жана колонизатор каапыр мамлекетер аны куурчак катары пайдалана берет. Эгер ал муну түшүнүп жетпесе...

8. Ал эми Американын Иракты үч федерацияга бөлүп жиберүү планынан кайтары күтүлбөйт. Балким, ал Иракка байланыштуу мамлекеттик саясат болуп калат. 2006-жылы Конгресс Иракты үч федерацияга (күрд, сунний, шиа) бөлүү долбоорунун токтомун кабыл алган. Бирок, токтомго мамлекет башчы зарылдык катары этибар берген эмес. Буш «кырдаал бул токтомду аткарууга жооп бербейт» деп билдирүү берген. 2009-жылы Обаманын орун басары болгон сенатор Жозеф Байден бул долбоорду алга сүрдү. Байден долбоордун аткаруу иштерин бейрасмий жол менен алга сүрүп, Ирак «дело»сун Обамага берди. Америка Ирак долбоорун ушул негизде түздү. Учурдагы жана келечектеги иш-чаралар ушул долбоорду ишке ашырууга карай бет алат. Мосулду кайтарып алуунун артынан эле, бул аймакты сунний деген этибар менен, башкаруу иштерин ушул негизде калыптандырат. Бирок бул аймак өтө кыйынчылыкты туудурат, лекин, шиа аймактары өтө кыйынчылык туудурбайт. Бирок ошого карабастан, бул долбоорду ишке ашыруу арзанга турбайт. Иракта Аллах үчүн калыс жана Расуллуроо ﷺ үчүн садакадамдар бар. Алар өз өлкөсү бөлүнүп кетишине жол бербейт. Алар улуу Аллахтын жардамы менен бул долбоордун ишке ашпашына бекем турушат.

9. Корутундулап айтканда, эй Ирак эли, биз силерге мурда кайрылганыбыздай эле, азыр да кайрылабыз. Ислам силерди кылымдар бою бириктирип келди. Анын туусу алдында узак кылымдар күн кечирдинер. Аны менен улуу, бийик болдуңар, аны менен жакшылыктарды бөлүштүңөр. Жамандыкка каршы анын менен бирге күрөштүңөр. Силердин жеринер баатырлардын жери. Кодисия, Бувайб, Хаарун, Муьтасим, Салахидин жана башка фатхчылардын жери. Албетте, Ирак өз эли менен, бирдиктүү болсо күчтүү болот. Чачыранды болсо күчсүз болот. Эгер күрддөр өз алдынча болуу менен улуулукка жетебиз деп ойлошсо, бул эч канчалык алыска барбайт, бир аздан кийин ал өздөрүнүн башына түшкөн каран күн болот. Суннийлер Ирактын түндүгү жана батышы өздөрү үчүн аймак болуп бир федерация болушу аларга бакубат жошоо алып келет деп ойлошсо, алар үчүн бул аларга көпкө узабайт. Бир аз убакыттан кийин өздөрүнө кайткан бактысыздык болот. Эгер шиалар Ирактын түштүгү алар үчүн өзүнчө федерация аймагы болушу аларга күчтүүлүктү алып келет деп ойлошсо, бул аларга көпкө барбайт. Бир аздан соң бул да аларга кордук болуп кайтат.

Эй Рофийд элдери, тайпачлык-мазхабчылыкты ыргытып салгыла

«دَعُوْهَا فَإِنَّهَا مُتَّبِعَةٌ»

«Аны таштагыла, ал сасык». Бул хадисти Бухари Жаабир дан риваят кылган... Мазхабчылык, тайпачылык аталыштарын таштагыла, Аллах атаган ысымдарды бекем кармагыла.

﴿هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ﴾

«Ал силерди мусулман деп атады»

[22:78]

Ага кайткыла жана Анын арканын бекем кармагыла. Аны менен гана улуулукка жетишесиңер. Эгер антпесеңер, силерге бардык тараптан кордук жетет.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾

«Бул – кимде сезе турган жүрөк, угатурган кулак болсо – эскертме»

[50:37]

29-мухаррам, 1438-х.

30-октябрь, 2016-м.

Күрдстан аймагын өз алдынча мамлекет кылуу боюнча референдум өткөрүүнүн артында эмне турат?

Суроо: Барзани Күрдстанды бөлүү тууралуу референдум өткөрүүгө аймактык жана эл аралык мамлекеттердин макулдугу жок болгондугуна карабастан референдум өткөрүүгө эмне үчүн көшөрүп жатат? Азыркы кырдаалда референдум өткөрүү күрддөрдүн өздөрү үчүн зыяндуу эмеспи? Эгер референдум өткөрүлүп ага көпчүлүгү макул деп добуш берсе аймакта Күрдстан өз алдынча мамлекети пайда болуу мүмкүнчүлүгү барбы? Аллах сизди жакшылык менен сыйласын.

Жооб: эгер аким өз өлкөсүнүн кызыкчылыгына каршы иш тутса, анда ал малай деген сөз бар. Барзанинин бул токтомду кабыл алышына сырткы мамлекет өз кызыкчылыгы үчүн түздөн-түз таасир бергендиги ачык көрүнүп турат. Анын баяны төмөнкүдөй:

1 – Аң-сезимдүү кандай гана саясатчы болбосун азыркы кырдаалда күрддөр үчүн өзүнчө мамлекет куруу өтө татаал иш экендигин аңдап билет. Жада калса, азыркы эл аралык кырдаалда Күрдстан мамлекетин түзүүгө аракет кылуу күрддөрдүн өздөрүнө зыян жеткирет. Саясий жактан зыян гана эмес, материалдык жактан зыян жеткирүүсү турган иш. Маселе Ирак аймагында Күрдстан мамлекетин тикелөө эле эмес, эгер иш ушундай болгондо бул ишти жүзөгө чыгаруу мурдатан эле колго алынмак. Америка Иракты басып алган күндөн баштап анда тикелеген режими – Бремер баш мыйзамы аталышы менен белгилүү болгон түзүм. Ирактагы тикеленген бул түзүм борборго байланышып-байланышпаган федералдык негиздеги түзүм болуп саналат. Ирактагы бул федералдык түзүмдө Күрдстан башкаруу, тескөө жаатында борбордук бийлик Багдадга караганда күчтүү ыйгарым укуктарга ээ болуп калган!

Баскынчы каапыр мамлекеттер басып алган мусулман өлкөлөрүн бөлүп жиберүү үрөөнүн кошо ала жүрөт. Алар бул үрөөнүн себүүдө ыңгайлуу учурду гана күтүп турушат. Ушунун баары алардын Ислам жана мусулмандарга болгон кек душмандыгы себептүү... Биз бул маселе боюнча 2014-жылы 12-августтагы суроо-жообто да айтып өткөнбүз. Анда мындай келген: «Америка 2003-жылы Иракты басып алгандан бери Иракты бөлүп жиберүү аракетин алып барууда. Бремер баш мыйзамы да мазхабчылык, тайпачылык негизинде иштелип чыккан. Ал баш мыйзамда республика президенти, парламент спикери жана өкмөт башы болуп бийлик бөлүштүрүлүүсү каралган. Анткени өкмөт башы аткаруу бийлигине ээ. Себеби Бремер бийликтин бул ыйгарым укуктарын бөлүштүрүүдө тараптар бири-бирине карата интрига кылууга түртө турган мазхабчылык, тайпачылык негизде иштеп чыккан... Бул баш мыйзамдын өзүндө федералдык аймактарга бөлүп башкаруу жана күчтүү

аймактык ыйгарым укуктар да каралган. Ошондуктан Америка Иракты аймактарга бөлүп жиберүү кырдаалын жаратууда ийгиликке жетишти» (цитата бүттү). БУУга мүчө болуу, өз элчиликтеринин болуусу, же ушул сыяктуу расмий көрүнүштөрү жок болсо дагы белгилүү бир аймакка ээ болуу амалий жактан мамлекет катары болуп саналат. Ал эми Күрдстан аймагынын амалий жагы болсо ал Ирак мамлекетинин ичиндеги борбордук бийликтен бөлүнүп калган мамлекет болуп саналат. Ирак бирдиктүү бир мамлекет көрүнүшүнөн ажырап калды!

Ошондуктан амалий жактан Күрдстан аймагы Ирактын ичинде ага өзүнчө мамлекет болуусуна муктаж эмес. Жогоруда айтып өткөнүбүздөй бул жердеги маселе Ирактын ичинде сырткы Күрдстан аймактары менен алакасы жок өзүнчө Күрдстан мамлекетин тикелөө эмес. Маселе андай эмес. Балким күрддөр үчүн кандай гана мамлекет тикелинип берилбесин, ал аймакта Күрдстан аймагына гана чектелип калбаган күрддөрдүн чоң толкунун пайда кылат. Ошондуктан мунун кесепти үлкөн болот.

Айрыкча Американын Түркия, Иран жана Сириядагы малайлары үчүн. Ошондуктан кандай гана саясатчы болбосун азыркы эл аралык жана жергиликтүү кырдаалда күрддөр үчүн Түркияда болсун, же Иракта болсун, же Сирияда болсун, айырмасыз, мамлекет тикелеп берүү өтө опурталдуу экендигин айдан ачык билет. Мен күрд саясатчылары, алардын ичиндеги Барзани бул нерсени түшүнө албай жатат дебейм, балким, жогоруда айтып өткөнүбүздөй азыркы кырдаалда күрд мамлекетин тикелөө пикирин көтөрүү аркылуу аймакта иштерди чаташтыруу менен айрыкча Күрдстан аймагында көзөмөлдөн чыгып кете турган кыймылдарды пайда кылууга каратылышы мүмкүн. Жогоруда айтылып өткөндөй, бул нерсе күрддөрдүн өздөрүнө саясий жактан гана эмес, материалдык жактан да чоң жоготууларды алып келет. Ушуга негизделип Барзанийдин бул токтому азыркы кырдаалда өз өлкөсүнө карата кыянаттык болуп саналат. Бул болсо акимдин өз өлкөсүнө каршы иш тутуусу жактан болду.

2 – Ал эми, Барзанийдин мындай токтомду кабыл алышынын артында кайсы мамлекет турду деген суроого келсек, Барзанийдин бул токтому ошол мамлекеттин кызыкчылыгы үчүн болгон. Буга далаалат кылган нерселер айдан ачык эле. Ал кайсы мамлекет экендигин да сөөмөй менен көргөзүп койуу да оорчулук жаратпайт. Барзани Ирактан бөлүнүү тууралуу референдум өткөрүүнү өз алдынча жарыялоосу мүмкүн эмес. Анткени ал аймактагы Америка малайларынын чок ортосунда. Барзани аймактагы эл аралык жана жергиликтүү Америка малайларына каршы бетме-бет келүүгө кудурети жетпейт. Бирок, Барзанинин мындай токтомду кабыл алышына шыкак берип турган башка чоң мамлекет бар. Күрдстан аймагы аймактагы Америка малай

күчтөрүнө каршы турууга өтө эле алсыздык кылат, айрыкча Америка Иракты толук көзөмөлгө алып турганда. Жогоруда айтылгандай эле Барзанийдин бул токтомду кабыл алышынын артында Британия турганын идирек кылуу кыйынчылык жаратпайт.

Барзанийдин ата теги Усманий мамлекеттин акыркы мезгилинен бери эле Британия менен байланышып келген. Барзаний бул байланышты атасы Мустафа Мула Барзанийден, андан мурда агасы Ахмад Барзанийден, андан мурунку Абду Салам Барзанийден (ал 1909-1914-жылдары Британия жардамы менен Усманий мамлекетке каршы күрд куралдуу козголоңун жетектеген) мына ушул байланышты мурас кылып алган. Барзанийдин ата теги Британия менен өтө тыгыз байланган... Эгер биз референдум өткөрүү позициясын карай турган болсок, Британиянын позициясы (анын адатынча алдоо ыкмасы менен болсо да) референдум өткөрүү чечимин колдоп жатканын көрүүгө болот.

Мисалы: Барзани 2017-жылы 24-августта Иракта Британия аны колдоого алып жаткандыгын көрсөтүү үчүн Британиянын элчиси Фрэнк Бейкер менен жоолукту. Күрд гезетасы «Roudao» 2017-жылы 24-августта бул жоолугушуу тууралуу басып чыкты: «Барзанийдин Британия элчиси менен жоолугушуусунда Британия элчиси Британия Күрдстан элинин укуктарын түшүнөөрүн билдирди. Ошондой эле Барзаниге референдум өткөрүү тууралуу Британиянын позициясын да маалымдады». Дипломатиялык тил менен айтканда «укуктарын түшүнүү» колдоо маанисин түшүндүрөт. Ошондой эле позициясын маалымдоо да аны колдоого алгандыгын түшүндүрөт. Башкача айтканда Британиянын позициясы Барзанийдин референдум өткөрүү чечимин колдойт. Ал тургай, колдоого гана албастан, аймактагы Америка малай мамлекеттеринин каршылыгына карабастан аны өткөрүүнү да талап кылат.

Дагы бир мисал: «Күрдстандын тышкы алакалары боюнча жоопту адам Фалаах Мустафа «24-Күрдстан» кабар агентигине берген маалыматында: «Британия референдум өткөрүүгө жана күрд умтулууларына каршы эмес» деди. Мустафа бул сөзүн Британиянын Ортоңку Чыгыш жана Түндүк Африка иштери боюнча жоопту министри Алистер Берт күрд жооптуулары менен Эрбилде жоолугушуу өткөргөндөн кийин айтты. Британиянын Ортоңку Чыгыш жана Түндүк Африка иштери боюнча жооптуу министри Алистер Берт экинчи күнү күрд жооптуулары менен көптөгөн документтерди талкууга алуу үчүн Эрбилге келди. Күрддөр Ирактан бөлүнүп өз алдынча мамлекет болуу үчүн 25-сентябрда референдум өткөрүүгө умтулуп жатышат...» («Күрдстан-24», Эрбил, 2017-жыл 5-сентябрь).

Мына ушундайча Барзанинин референдум өткөрүү тууралуу токтомунун артында Британия турат...

3 – Ал эми Британия референдум өткөрүү токтомунун артынан кандай кызыкчылыкка жете турганына келсек, ал чынжырчаланып кетет. Трамп шайлоодо жеңишке жетишкенден кийин Британия өкмөт башы Мей Трампты куттуктоо үчүн 2017-жылы 26-январда Вашингтонго эртелеп жетип баруусу... Ошол эле маалда Трамп жана Мей бири-бирин мактоого алуусу... Бирок экөөнүн тең максаттары ар башка болду. Трамп болсо ЕБди убакытты созбостон чачыратып жиберүү үчүн Британиядан болгон күч аракетин жумшоосун каалады.

Ошол эле учурда ЕБди чачыратып жиберүү кырдаалын пайда кылуу үчүн Британия болгон күч аракетин жумшашын да көздөдү. Айрыкча Франция менен Нидерланды шайлоо босогосунда турганда... Ал эми Мей болсо ЕБден чыгып кетүүдө өзгөчөлүктөргө ээ болуп калуу жана ЕБдин мамлекеттерине кысым кылууда пайдаланыш үчүн Трамп менен соода келишимин түзүүнү каалады. Трамп менен Мей жоолугушуу алкагында ар бири өз максаттарын жүзөөгө ашырууга умтулушту. Мей англистердин адатынча айла-амалдар менен максатын жашырууга аракет кылды. Бирок Трампын дипломатиясынын тайкылыгынан Мейдин максаттарын ачыка чыгарып салды.

Мына ушундайча Франция менен Нидерландда ЕБди колдогондор жеңишке жетишти, буга кошумча Германияда да адамдар ЕБди катуу колдоого алып ага өзгөчө көңүл бөлдү. Трамп Британиянын Америка менен түзгөн соода келишими Трамп каалгандай ЕБди чачыратып жеберүүгө Британияны анча көңүл бурдурбагандыгын түшүндү. Ушуну баары Трампы буулуктурду. Британияны Катарды «блокада кылуу» аркылуу сокту! Бул тууралуу 2017-жылы 23-июлда чыккан суроо-жоопто да айтып өткөнбүз. Анда мындай келген: «Ал эми Британия, Британиянын өкмөт башы Тереза Мей 2017-жылы 26-январда Вашингтонго иш сапары менен эртелеп барды. Анын максаты ЕБдин калган мамлекеттерин да ЕБден чыгууга шыкак берүү үчүн Америка менен соода келишимин түзүү болду. Британия ушундай көрүнүштө Америка менен жылуу алакага өтө баштады. Ал Трампын администрациясын көп жолу мактоого алды. Бирок Франция менен Нидерландда ЕБди колдогондор жеңишке жетишип Американын ЕБди чачыратуу каалосу жемириле баштаганда Трамп Британияга көзүнүн кыйыгы менен карай баштады.

Анткени Трамп Британияны ЕБди чачыратуу жолун жетектөөсүн каалаган. Лондон Brexit Парижде, Амстердамда кайталанбагандыгын көргөндөн кийин Америка Британияны шок кыла турган эл аралык майданда анын кызыкчылыктарына сокку бере баштады. Америка

Ливияда Британия кызыкчылыгына көңүл бурбастан малайы Сиси Хафтарды колдоого алууну күчтөөсүн талап кылды. Америка Араб өлкөлөрү арасында Британия үчүн найзанын учу ролун ойноп берген Катарды аймактагы араб өлкөлөрү аркылуу бойкотко алуу менен Британияны шок кыла турган сокку урду...» (цитата бүттү). Жогорудагылардын баардыгы Трамтын шабайын суутту жана ал Саудияга тез арада иш сапары менен барып ал жакта саммит уюштурду. Кийин саммитте жетишилген чечим алкагында, Британияга найза учу ролун ойной турган Катарды аймактагы араб өлкөлөрү аркылуу камалоого алдыруу менен Британиянын эл аралык кызыкчылыгына сокку урду.

4 – Ошондуктан Британия аймакта Американын кызыкчылыгына каршы ташбиш жарата турган бирээр бир иш кылуусу зарыл болуп калды. Ошол себептен Америка жана анын малайларын кыжырын келтире турган референдум өткөрүүгө Барзани чакыра баштады. Ошол эле маалда Британия аймакта Америка кызыкчылыгына каршы күчтүү деле ташбиш жарата албайт. Анын Америкага ачыктан ачык каршы чыгууга кудурети жетпейт. Болгону Американын кыжырына тийүүгө гана кудурети жетет. Айрыкча Күрдстанда референдум өткөрүү деген сыяктуу ыңгайлуу учурда гана. Британия Барзани белгилүү чекте гана иш аракет кылуусуна ынтызар. Анткени аймактагы азыркы кырдаал куралдуу кагылышуулардын кесепетинен Америка үчүн кайнап турган маалы, ошондой эле анын малайлары Түркия, Иран, Сирия үчүн дагы... Ушул себептен Барзани референдум өткөрүүгө көшөрүп жатат. Британия референдум Күрдстан аймагында күрддөрдүн өз алдынча мамлекетин тикелеп берет деп ишендирип койгон. Британия адатынча айла-амал, алдоо менен алек, анткени ал өзүнүн кызыкчылыгына карата күрддөрдүн кызыкчылыгын бир тыйынга да теңебейт. Британия өз тарыхында күрддөргө бул сыяктуу мамиле кылгандыгы толтура! 2009-жылы 1-апрелде чыккан суроо-жообто мындай деген элек: «1919-жылы Британия Махмуд Хафидке эгер Сулайманиядагы Усман протекторатына чабуул койсо, анын айырбашына Күрд мамлекетин текелеп берүүнү убада кылган. Алар ага чабуул койушуп диндеш туугандары Усманийлердин бир бөлүгүн өлтүрүп, бир бөлүгүн кууп чыгышкан. Кийин Британия убадасын аткарбай койду. Текерисинче, Махмуд Хафидди колониясы Индияга кууп жиберди. Ошондой эле Британия 1920-жылы Халифа Махмуд Вахиддиндин кыжырын келтирүү максатында Усманий мамлекет менен болгон Sèvres келишимин аткарылуусуна катуу турду. Ал келишимде Күрд мамлекетин тикелелөө пункту бар болчу. Анткени сүйлөшүү делегатын Халифа Вахиддин жетектеп барган. Британия Халифалыкты кулатып Мустафа Камалды республика президенти кылып

дайындагандан кийин, 1924-жылы Лозаннада Мустафа Камал менен келишим кылды. Британия келишимде Күрд мамлекетин тикелөөнү четке какты. Анткени анын максаты ишке ашкан болчу. Анын максаты Халифалыкты кулатуу эле. Ошондуктан Күрд мамлекетин тикелөө сыяктуу иштерге таянуудан баш тарты.

Британия аймакта күрддөрдүн улутчулдук сезимдерин козгоо аркылуу аларды Исламий мамлекетке каршы тукуруп козголоң кылууларын максат кылган. Качан ал өз максатына жеткенден кийин аким жана жетекчи деп дайындаган малайларынын үстүнөн шылдындап, күлүп аларга кудум кулдары сыяктуу мамиле кылат...» (цитата бүттү). Мына ушундайча Британия адатынча дайыма алдоо жана айла-амал иштетүүнүн үстүндө жүрөт...

5 – Мына ушундайча Барзани Күрд мамлекетин тикелөө максатында 2017-жылы 25-сентябрда референдум өткөрүүгө көшөрө баштады! Ал референдум өткөрүүгө каршы болгон аймактык эл аралык позицияга көңүл бурбады. Ал тургай референдумга каршы болгон кээ бир күрд жетекчилерине да этибар бербеди. Тескерисинче, ал мындай деп билдирүү бере баштады: «Күрдстан аймагы Эрбилди мындай кадамдан кайтарууга болгон аймактык жана эл аралык аракеттерге карабастан – ушул жылдын 25-сентябрына белгиленген Ирактан бөлүнүү үчүн өткөрүлө турган референдумдун убактысын жылдыруу же аны өткөрбөй койуу жана Ирактын борбордук бийлиги референдумду жана анын натыйжасын моюнга албастыгын, четке каккан чечимин шаршембиде кайрадан жаңылап чыгарды».

Күрдстандын жогорку палатасы Масъуд Барзанийдин жетекчилиги менен референдум боюнча Күрд делегатынын жакынкы аралыкта Багдадка барганынын натыйжасы тууралуу талкуу өткөрдү. Ошондой эле мурда күнкү Барзанийдин Матис менен жоолугушуусунун жыйынтыктары тууралуу дагы. Барзанийдин кеңешчиси мындай деди: «Бул жерде президент Масъуд Барзанийдин референдум 2017-жылы 25-сентябрга белгиленген күнүнөн бир мүнөт да кечиктирилбеши тууралуу тастыгы бар». («Арабия нет», Дубай, 2017-жыл 24-август).

Бул дегени аймактык жана эл аралык позиция референдумга каршы экендигин ачыктан-ачык билип туруп кылынып жаткан иш экендигин түшүндүрөт:

а) Барзани 2017-жылы 7-июнда Ирак аймагында өз алдынча Күрд мамлекетин тикелөө тууралуу 25-сентябрда референдум өткөрөрүн жарыялагандан бери Америка буга каршылыгын билдирген. Америка буга каршы Америка мамбашынын эл аралык коалициядагы өкүлү Берт МакГак аркылуу жооп берди. «Азыркы кырдаалда референдум өткөрүү туруксуздуктарды келтирип чыгарат. Биз 25-сентябрда референдум

өткөрүү зарыл деп билбейбиз. Анткени мындай тез арадагы тартипте референдум өткөрүү айрыкча талаштуу аймактарда көңүл бурарлык туруксуздуктарды келтирип чыгарат». («AFP», 2017-жыл 8-июнь)

Жакында эле Америка тышкы иштер министри Рекс Тиллерсон 2017-жылы 11-августтагы Күрдстан мамбашы Масъуд Барзаний менен телефон аркылуу сүйлөшүүсүндө Вашингтон референдумдун мөөнөтүн жылдырууга, Багдад менен сүйлөшүүлөрдү өткөрүүгө кызыктар экендигин билдирди... Америка коргоо министри Жейм Матисти 2017-жылы 22-августта Ирак өкмөт башы Ал Абади менен жоолугушуу үчүн, кийин Эрбилге барып Барзани менен жоолугушуу үчүн, андан кийин Түркия бул аймактагы активдүү колун иштетиши үчүн Анкарага барышы максатында Багдадга жиберди...

б) Ошондой эле аймактагы Америкага малай мамлекеттер да референдумга каршылыктарын билдирди... Ирак өкмөт башынын пресс-секретары Саада аль-Хадити мындай деди: «Иракта кандай гана позиция же кадам болбосун, башмыйзамдын негизинде гана болушу шарт... Ирактын келечегине байланыштуу кандай гана чечим болбосун ал анын баш мыйзамында каралган. Ал толук түрдөгү суверенедүү демократиялык федералдык мамлекет. Кандай токтом болбосун баш мыйзамдын алкагында болуусу зарыл... Кайсы бир тарап Ирактын башка бир тарабын бөлүү тагдырын белгилей албайт». («ал хуроту Америка», 2017-жыл 9-июнь).

Түркия референдум өткөрүү тууралуу жарыя чыккан күндөн баштап ага каршылыгын билдирди. Түркиянын ТИМи Күрдстан аймагынын референдум өткөрүү тууралуу жарыясы чыккан күнү эле ага каршы билдирүүсүн чыгарды: «Бул токтом барып турган чоң катачылык, анткени ал Ирактын бүтүндүгүнө жана тынчтыгына доо кетирет». («ал хуроту Америка», 2017-жыл 9-июнь). Эрдоган Жейм Матис менен жоолугушкандан кийин мындай билдирүү берди: «Референдум өткөрүү чечими ката чечим». («Жазира», 2017-жыл 17-август).

Ошондой эле Иран референдум өткөрүү жарыялангандан бир аз кийин 2017-жылы 11-июнда өз позициясын билдирди, Ирактагы Күрдстан аймагында 25-сентябрда референдум өткөрүү планына караманча каршы экендигин, жана Тегеран Ирактын бир бүтүндүгүн гана колдой тургандыгын билдирген.

Ирандын ТИМинин пресс-секретары Бахром Косимий мындай деди: «Улуттук жана мыйзам ченеминен ыраак өз алдынча токтомдор Ирак коопсуздугуна көбүрөөк залал келтирет». (2017-жыл 15-июнь, «afkarhura.com»). «afkarhura.com» сайты 2017-жылы 7-августта Иран шура межлисинин төрагасынын билдирүүсүн таратты. Андай мындай делет: «Иран шура межлисинин эл аралык иштер боюнча өкүлү Амиир

Абдул Лахян Ирактын Күрдстан аймагында референдум өткөрүү жаңы кризисти келтирип чыгарат деди...».

Андан тышкары Күрдстан аймагында Америка малайлары бар Горан (өзгөрүү) Күрд кыймылы, Улуттук биримдик партиясы, Талабааний партиясы. Горан Барзанинин референдум өткөрүү чечимине каршы турду. Горан кыймылынын Күрдстан парламентиндеги мүчөсү Саид Хошьяр Абдулла мындай деди: «Өзгөрүү кыймылы өз пикиринде эле калды. Анткени референдум өткөрүү убактысы ката белгиленген. Бул күн тартибиндеги маселе Барзанин жеке жана партиялык маселеси гана». Ал дагы тастыктап: «Күрдстан демократиялык партиясы оюнчу эмес, пешка» деди. («Elaf», 2017-жыл 5-август). Ошондой эле Талабани партиясынын мүчөсү референдумду четке кагып мындай деди: «Бийлик күрсүсү күрддөрдүн добушуна жана ийиндерине келди. Ал алардын бир тамчы канына да, курбанчылыктарына да тең келбейт. Алар кыялдарындагы өз мамлекетин тикелөөгө зыян жеткириште «Маъсумга» жол беришпейт. Алар референдум күнү ага (маъсумга) каршы жооп беришет». Күрдстан демократиялык партиясынын баянатында, Маъсумдун билдирүүсүнө каршы билдирүү берди: «Бул референдум өткөрүүгө тоскоолдук кылып жаткан дүйнө мамлекеттерине болгон өтө жаман коркунучтуу кабар». («Elaf», 2017-жыл 5-август).

Ушундай көрүнүштөгү аймактык жана эл аралык каршылыктарга карабастан Барзани референду өткөрүүгө көшөрдү. Балким референдумду бир мүнөткө да кечиктирбеши тууралуу билдирүү бере баштады. Ушунун баары биз жогоруда баяндап өткөнүбүздөй референдум өткөрүү маселеси боюнча Барзаниге Британиянын берген түрткүсү аркылуу болду.

6 – Эми референдум маселесине жана ага таасир бере турган тараптарды карап чыкканыбыздан кийин... ушуга негизделип бул маселеге карата күтүлүп жаткан басымдуу көз карашыбызды баяндайбыз:

а) Баардык абалдарды эске алганда мамлекеттер моюнга ала турган өз алдынча Күрд мамлекетин тикелөө күтүлө турган нерсе эмес. Анткени, Американын Ирак боюнча долбоору Ирак аймактарга бөлүнгөн жана аймактар менен борбордун байланышы алсыз абалда болгон федерациялык мамлекет болуусун көздөйт. Ал расмий тараптан алганда Ирак федералдык мамлекети болуп кала берет... Мына ушул 2003-жылдан Америка Иракты басып алгандан берки Ирак боюнча долбоору болуп саналат. Башкача айтканда Иракта бөлүү үрөнүн сээп, бирок аны расмий түрдө жарыялабастан ыңгайлуу учурда жарыялоону пландаган. Американын Ирактагы акими Бремер Ирактын баш мыйзамын аймак аймактарга бөлө турган федералдык негизде иштеп чыккан. Тактап

айтканда бир бүтүн, күчтүү борборлошкон бийлик негизинде эмес, чачыранды негизде иштелип чыккан. Анын оордуна бийликтер бөлүшүлгөн борбордук бийликке баш ийип-ийбеген федералдык мамлекет негизинде түзүлгөн. Иракта борбордук бийликке караганда аймактагы бийликтердин ыйгарым укуктары күчтүү! Башкача айтканда ылайыктуу учур келгенде Иракты бөлүп жиберүү жана Ирак расмий түрдө мамлекетчелерге бөлүнүп кетиши Америкага жеңил болушу үчүн ушундай кылынган. Ал эми, азыркы учурдагы Американын Ирак боюнча долбоору Ирак борбордук бийликке баш ийип-ийбеген федералдык мамлекет бойдон калуусу зарыл...

2014-жылы 12-августтагы суроо-жоопто мындай деген элек: «Америка 2003-жылы Иракты басып алгандан бери Иракты бөлүп жиберүү аракети үстүндө. Бремер баш мыйзамы да мазхабчылык, тайпачылык негизинде иштелип чыккан. Ал баш мыйзамда республика президенти, парламент спикери жана өкмөт башы болуп бийлик бөлүштүрүлүүсү каралган. Анткени өкмөт башы аткаруу бийлигине ээ. Анткени Бремер бийликтин бул ыйгарым укуктарын бөлүштүрүүдө тараптар бири-бирине карата интрига кылууга түртө турган мазхабчылык, тайпачылык негизде иштеп чыккан... Бул баш мыйзамда федералдык аймактарга бөлүп башкаруу жана күчтүү аймактык ыйгарым укуктар да каралган. Ошондуктан Америка Иракты аймактарга бөлүп жиберүү кырдаалын жаратууда ийгиликке жетишти» (цитата бүттү). Ушуга негизделип Американын учурдагы Ирак боюнча саясаты Ирак мамлекетчелерге бөлүнүшүн каалабайт. Ал Ирак расмий эмес, амалий жактан мамлекетчелерге бөлүнгөн федералдык мамлекет болуп калуусун каалайт.

Ошондуктан Америка азыркы учурда Ирак мыйзамдуу расмий түрдө мамлекетчелерге бөлүнүүсүн четке какты. Америка жакынкы келечекте Ирак Бремер негиздеген борбордук бийликке караганда аймактык бийлиги күчтүү болгон федералдык мамлекет болуп калуусун гана каалайт.

б) Референдум жарыясы бул Катар кризисинен бир аз дем алып алуу үчүн Британиянын буйругу менен болду. Ошондуктан, Америка Британия менен Катар кризисинде бир аз жумшарууга же сөзгө келсе референдум өтпөй калышы мүмкүн же натыйжасыз аяктайт.

в) Америка эгер кааласа референдумду өткөрбөй койууга деле кудурети жетет, анткени ал Иракты толук көзөмөлдөй алат. Америка өзү каршылык кылабы же Күрдстан аймагындагы ага малай Күрд кыймылдарын ишке салабы, мунун айырмасы жок. Же Барзаниге каршы Түркияны, Иранды ишке салуу менен кылышы, ал тургай материалдык күчтү иштетүү аркылуу кысым кылышы да толук мүмкүн. 1979-жылы

Иран республикасы негизделген күндөн баштап биринчи жолу Иран генштабынын башчысы Мухаммад Бакери Түркияга иш сапары менен келди. Бул иш сапар 2017-жылы 15-августта башталып үч күнгө созулду. Түркиянын расмий «Анадолу» кабар агентиги билдиришинче, Түркия мамбашы Эрдоган Бакерини президенттик комплексте тосуп алды. Жоолугушуу 50 мүнөткө созулду, бул нерсе ушул маселенин зарыл экендигине далаалат кылып турат. Иран генштабынын башчысы Бакерини Ирандын кургактык күчтөрүнүн командачысы жана чек ара кызматынын командачысы ошондой эле жогорку даражалуу Иран аскер жетекчилери коштоп жүрдү. Ирандын расмий «Ирна» кабар агентигинин билдиришинче, Иран ТИМинин пресс-секретары Бахром Касими Иран генштабынын башчысы Бакеринин Түркия болгон иш сапарын жана ал жакта жогорку даражалуу жетекчилер менен жоолугушуусун «эки өлкө ортосундагы алаканы кошумча карым-катнаш кадамы болгон секирик» деп сыпатады. («Мехер» Иран кабар агентиги, 2017-жыл 21-август). Мындай иш сапардын алкагында референдумга тоскоолдук кылуу же аны болтурбай койуу үчүн Күрдстан аймагында маддий күчтүү иштетүү да акыйкаттан алыс эмес... 2017-жылы 23-августта башкача айтканда Иран генштабынын башчысынын Түркияга болгон зыяратынын аркасынан эле Америка коргоо министри Анкарага иш сапары менен баруусу да бул позицияны кубаттап турат.

г) Эгер Америка «В» пунктунда айтылып өткөн иш чараларды ишке ашырууда катуу тоскоолдуктардан чочулса, анда референдумдун өтүшүн жайына койот, бирок эч кандай жыйынтыксыз аякташына же өз алдынча болуп кетүүгө жол бербей турган мүнөздө кылдырат.

7 – Сөзүбүздүн акырында ушуну айтабыз: кейиштүүсү, мусулмандардын жашоосунан мусулмандарды, арабы, ажамы, баарын бириктирип улуу кылып турган Ислам байламтасын алыстатууда каапыр колонизаторлор ийгиликке жетишти. Анын оордуна сасыган улутчулдук байламтасын киргизип койдү. Анын натыйжасында мусулмандар бөлүнүп-жарылып кетишти. Бири-биринин канын төгө турган болуп калышты. Алардын ортосундагы бир туугандык жоголду!

Үмөттү топ-топторго бөлүп, бириктирбей жаткан нерсе – бул улутчулдук. Бул улутчулдук Ислам мамлекеттинин кулатылышына да курал болуп берген. Каапыр колонизаторлор бул куралды Үмөттүн калган каткан барлыгына каршы дагы эле иштегип келишүүдө... Мусулман өлкөлөрү ири өлкөлөрдүн күрөш жүргүзө турган жана мусулмандардын бей күнө каны төгүлө турган майданы болуп калды. Алар бир тууганчылыкты унутуп бири-бирин моюнуна чаба тургандарга айланды! Мунун баарын Ислам арам кылган. Ислам

мусулмандардын бирдиктүү болушун фарз кылган. Алардын бир туугандыгы тууралуу Аллах Курани Каримде мындай дейт:

﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ۚ وَادْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهِمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ ءَايَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾

«Бардыгыңар Аллахтын арканына (Куръанга) байлангыла жана бөлүнбөгүлө! О.э Аллахтын силерге берген нийматын эстегиле: бири-бириңерге душман болгон убагыңарда дилдериңерди достоштуруп койду эле, силер Анын нийматы себептүү бир тууган болуп калдыңар. Тозоктон болгон бир чуңкурдун жакасында турган элеңер, силерди андан куткарды. Акыйкат жолду табышыңар үчүн Аллах силерге Өз аяттарын мына ушундай баян кылат» [3:103]

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾

«Албетте момундар ага-инилер»

[49:10]

Ошондой эле Ислам улутчулдук, мекенчилдик, уруучулуктун баардыгын арам кылган. Амр бин Динаари (Аллах андан ыраазы болсун) айтты: «Жаабир бин Абдуллох айтып жатканын уктум: айтты: Биз бир казатта болдук мухаажирлерден болгон бир киши ансарлардан болгон бир кишини тээп жиберди, ал «эй ансарлар» деп кыйкырды. Мухаажир болсо «эй мухаажирлер» деп кыйкырды, Аллахтын элчиси мындан кабар таап, айтты: «Бул эмне?» айтышты: «Мухаажирлерден бир киши ансарлардан болгон бир кишини тээп жиберди, ансар болсо эй ансарийлер деп кыйкырды. Мухаажир болсо эй мухаажирлер деп кыйкырды». Пайгамбар ﷺ айтты:

﴿دَعَوْهَا، فَإِنَّهَا مُنْتِنَةٌ﴾

«Улутчулдукту таштагыла, ал сасык». (Бухаари риваяты). Аби Мижлаз Жундуб бин Абдуллох Бажалийден риваят кылат. Пайгамбар ﷺ айтты:

﴿مَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عُمِّيَّةٍ، يَدْعُو عَصَبِيَّةً، أَوْ يَنْصُرُ عَصَبِيَّةً، فَقَتْلُهُ جَاهِلِيَّةٌ﴾

«Кимде-ким улутчулдук туусунун алдында өлтүрүлсө жана ага чакырса же ага жардам берсе анын өлүмү жахилият өлүм». Муслим риваяты.

Мусулмандар жүздөгөн жылдар бою дин менен, улуу Роббиси менен күчтүү, Ислам бир тууганчылыгы менен бирдиктүү болуп жашап келишкен. Пайгамбар ﷺ-дын сахаабалары, Абу Бакр Умар, Усман, Али. Салман Фарсий, Билал Хабаший... Ислам менен бир тууган болуп Аллах

жолунда жихад кылышкан. Араб Умар (Аллах андан ыраазы болсун) Кудусту фатх кылып кирип барган. Солаахидин Күрдий Куддушту крестүүлөрдөн азат кылган. Абдул Хамид Түркий Куддушту жөөт ыпластыгынан сактаган. Мусулмандар мына ушундайча дин менен улуу болушкан. Кимде уга турган кулак, туя турган жүрөк болсо мусулмандар ушундай дини менен улуу болушу ваажиб.

﴿إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَبِيدٍ﴾

«Албетте мында (Куръанда) аабид коум үчүн же жеткиликтүү үлгү бар» [21:106]

18-зул-хиджа, 1438-х.

9-сентябрь, 2017-м.

Ирак, Ливан жана Ирандагы элдик толкундоолор

Суроо: 2019-жылы 5-ноябрдагы баракчада айтылгандай, Ирак, Ливан жана Ирандагы элдик толкундоолор капыстан башталгандыгын билебиз. Абал дагы эле ошондойбу? Айтылып өткөн бул үч өлкөдө Америка таасири күчтүү эсептелет, ошондуктан, бул өлкөлөрдөгү элдик толкундоолор арасында Европанын ролу барбы? Бул өлкөлөрдөгү абал ушундай кала береби же Америка адатынча бул мамлекеттердин бийлигиндеги малайларын алмаштыруу аркылуу же Мисир жана Суданда кылгандай армия аркылуу бийликти алмаштырып, бул толкундоолорду басабы? Аллах ыраазы болсун.

Жооб: бул суроолорго жооб түшүнүктүү болушу үчүн төмөнкү иштерге терең назар салып чыгуу керек:

Биринчи: элдик толкундоолордун келип чыгышы жана ага себеп болгон түрткүлөр:

Ооба, бул айтылып өткөн үч өлкөдө элдик толкундоолор капыстан башталды. Анын келип чыгышына себеп болгон түрткүлөр кыскача төмөнкүдөй:

1 – Ирактагы толкундоолор:

Иракта элдик толкундоолор 2019-жылы октябр айынын башында башталып күчтүү түс алды. Митинг иш таштоолор менен коштолуп, Багдадагы көпүрөлөрдү жана башка негизги жолдорду жабууга чейин жетип барды. Бул элдик толкундоолор өлкөдөгү экономикалык начар абалга жана бийлик бутактарынын корупцияга өтө малынып кеткендигине, ошондой эле, жумушсуздуктун күч алышына каршы чыгуудан башталды. Элдин кыйынчылыкка карата сабыры түгөнүп, жашоодон кыйналгандыгы негизинде толкундоолор өз-өзүнөн келип чыкты... Ирак бийлиги бийликке келген 16 жылдан бери электр энергия маселесин жолго коё алган жок. Ошондой эле, эбегейсиз мунай байлыгына ээ болуп туруп жаштарга, бүтүрүүчүлөргө жумуш ордун камсыздай албай, элдин жашоо шартын жакшыртууга жакшы шарт түзө алган жок. Ошонун натыйжасында, элдик толкундоолор жүз берип 350гө жакын адам мерт кетти, миңдегендери жаракат алды жана камака алынды. Өкмөттө шериктеш иш алып барып жаткан иранчыл партиянын кеңселери өрттөлдү. Кийин 2019-жылы 4-ноябрда Кербаладагы Ирандын консулдугуна өрт койулуп, адамдар аларды өлкөдөн чыгып кетүүлөрүн талап кылып таш менен ургулашты. Кийин 2019-жылы 27-ноябрда Нажафдагы Ирандын консулдугу өрттөлдү. Ирак өкмөтүн эсинен тандырып жаткан бул элдик толкундоолор элдин көпчүлүгү жайгашкан түштүк тараптагы шаарларда: Багдад, Кербала, Нажаф жана Насирия шаарларында кеңири жайылды. Бул аймактар калктын басымдуу бөлүгү

жашаган аймак катары саналат. Бул толкундоолордун олуттуу таасири натыйжасында Абдул Махди бийликке жармашуусун уланта албай 2019-жылы 30-ноябрда кызматтан кетүүгө аргасыз болду. Парламент 2019-жылы 1-декабрда анын кызматтан кетүүсүн кабыл алды.

2 – Ливандагы толкундоолор:

Ливан экономикасы дээрлик кыйрай турган чекке жетип калды! «Ливандын жалпы карызы 85.32 миллиард долларга жетти». («Арабий жаид», 15.03.19). Мындай эбегейсиз көлөмдөгү карызга Ливан мамлекетинин жылдык кирешесинин жарымындай пайыз төлөнөт. «Ливан мамлекетинин сырткы карызы анын ИДПсына карата катышы 152 пайызды түзөт. Карызга карата бериле турган үстөк пайыз өлкөнүн жалпы кирешесинин жарымына барабар». («Би-Би-Си», 28.10.19). Бул кылмыштуу капиталистик түзүмдү колдонунун натыйжасынан келип чыккан натыйжалар. «Ливанда 35 жашка чейинки жаштар арасында жумушсуздук 37 пайызга чейин жетти...». («Би-Би-Си», 26.11.19). Ливандагы саясий чөйрө өз элине карата ушундай экономикалык кыйроону мурастап берип, ага кошумча «WhatsApp»га салык киргизгенден кийин Ливан көчөлөрүнө эл толкуп чыкты. Ливандын түштүгүндө өкмөттүк өкүлчүлүктөрдүн кеңселери өрттөлдү, Бейрутта, Набатиде, Тиреде селдей агылган жүрүштөр болду. Кийин тез аранын ичинде эле элдин талабы өкмөттүн кызматтан кетүүсүн талап кылууга өзгөрдү. Ал тургай, Ливандагы саясий чөйрө бүтүндөй алмашуусун жана коопсуздук кызматтынын да менталитетин өзгөртүүнү талап кылган талаптар коюлду. Ливандагы Ирандын Хизбалла партиясынын жактоочулары 2019-жылы 24-25-октябрь күндөрү митингчилерди камоого алуу менен коркутууга алды... Кийин Ливандагы Ирандын Хизбалла партиясынын жактоочулары жана «Амал» кыймылы дагы Бейрутка кайтышты!

3 – Ирандагы толкундоолор:

Иран да өзүнүн кошуна мамлекеттериндеги (Ирак, Ливан, Сирия) кырдаалдан тышкары калган жок. Андагы саясий чөйрөнүн өлкөнү башкарууну камкордук көз караш менен кароосу жетишсиз болгондуктан революциялык гвардия өлкөнүн бүтүндөй ири экономикалык тармактарына көзөмөл кылышына жол ачкан. Өлкөнүн экономикалык абалы борбордо жана аймактарда жарылуу чегинде эле. Өзөктүк программа жана өзөктүк ракета менен сыймыктанып жаткан Иран режими бензиндин таңкыстыгы себебтүү элдин митингдерге чыгышынан кыжаалатка түштү! Бензиндин таңкыстыгы мунайды кайра иштетүүчү заводдордун аздыгы себебдүү келип чыкты. Мындай заводдорду куруу элине камкордук менен караган мамлекет үчүн кыйынчылыкты жаратпай турган иштерден... Кийин 2017-жылга

салыштырмалуу Иранда бензин керектөө 40 пайызга өскөндүгүнө карабастан, Хормузан аймагындагы мунай кайра иштетүү заводун иштетүүдөн баш тартуу да буга кошумча болду. Сыртта бензиндин баасы жогору болгондуктан, бензиндин көпчүлүк бөлүгү да контрабандисттердин жолу менен тышка чыгыралып кетүүдө, мамлекет мындай иштердин алдын алуусу да түккө турбаган иштерден эле. Бул көрүнүш өзүнүн ири кирешеси «мунай» саналган өлкө үчүн мамлекетти башкара албай жаткандыгынын дагы бир көрүнүшү болуп саналат! Кийин Иран бензиндин баасын 300%га көтөрдү. Анын натыйжасында, 2019-жылы 15-ноябрда Тегеранда жана ондогон шаарларда митингдер башталды. Митинг күчтүү түс алып банктар өрттөлүп коопсуздук кызматтынын кеңселери, коопсуздук кызматкерлери элдин талоосунда калды, өкмөт нааразылык акциясынын катышуучулары бири-бири менен байланышпоолору үчүн интернет кызматын өчүрдү. Иран режими нааразылык акциясын басуу үчүн репрессиялык зордук-зомбулук жолунун жеткен чегин колдонду. «Иран коопсуздук күчтөрү митингчилерге каршы репрессиялык компаниясын улантып жатат. 23-ноябрда Иран оппозициясы баса белгилешинче: 300дөн ашуун адам мерт кетип, алардын 99унун аты аталды, 4000 ашуун адам жаракат алды. 10 миңден ашуун адам камака алынды. Ошондой эле, революциялык гвардия эмканалардан өлгөндөрдү белгисиз тарапка алып кетип жаткандыгына да ишаара кылды». («Индепендент арабий», 24.11.19).

Экинчи: нааразылык акциясы Европанын аралашуусуз уланып жатабы?

Европа митингдерден пайдаланууга аракет кылды... Бирок, бул аты аталган үч өлкөдөгү Американын таасирин жарып кире алган жок. Анын баяны төмөнкүдөй:

1 – Европанын Ирактагы аракети:

Жогоруда айтып өткөнүбүздөй, Ирактагы, айрыкча, анын түштүгүндөгү митингдер күчтүү түс алып, калк жыш жайгашкан аймактарга кеңири жайылды. Ошондуктан, Европа, өзгөчө, Британия бул кырдаалдан пайдалануусу ыктымалдан алыс эмес. Британиянын Ирактагы митингдерге кийлигишип жаткандыгына түзмө-түз ишаара жок болгондугуна карабастан, Иран бул нерсени эске алды, балким, аны түзмө-түз эле кийлигишип жатат деген кыяздагы жума хутбасы Али Мухаммад Карма тарабынан Тегеранда жума күнү айтылды. Ал Ирактагы нааразылык акциясына катышкандарды сыпаттап мындай деди: «Алар «англис шиалары», - дагы кошумчалап: «Биз англис шиалары деп жаткан бузуку топтор Ирак элинин арасына кирип алган». («Иран итернейшнал», 01.11.19). Ал минтип айтуу аркылуу Иран жооптууларын Британиянын элдик кыймылдардын арасына кирип кетүүсүн алдын алып калууга

карата чакыруусу болду. Мындан тышкары, Иран нааразылык акциясына катышып жаткандарды Британиянын агенти катары доомат кылуу менен да коркутууга алды. Айрыкча, Британия өз позициясын билдирип, митингчилерди колдой турган түрдөгү билдирүүлөрдү берип жаткан учурда. «Британиянын элчиси өзүнүн Твиттердеги расмий баракчасында мындай деди: «Тынчтык митингдерин өткөрүү – Ирак элинин укугу»; «Митингчилерге каршы күч колдонуу кабыл алгыс иш»; «Нааразылык акциясы учурунда мерт кеткендердин жакындарына жана жаракат алгандарга көңүл айтабыз»». («Спутник Россия», 05.11.19). Бул позиция Британия мамкатчысы Эндрю Моррисон 2019-жылы 27-октябрда «Ал айн ахбария» сайтына берген билдирүүдөгү позициянын дал өзү.

2 – Европанын Ливандагы аракетин:

Маалым болгондой, Ливанда америкачыл жана европачыл күчтөрдүн өз-өзүнчө таасири бар. Америкачыл күчтөр Аун жана Барри аркылуу түздөн-түз же Ирандын Хизбалласы аркылуу кыйыр түрдө таасир кылат. Булар материалдык тараптан да күчтүү болуп эсептелет. Ал эми, Европаны (Британия жана Францияны) ээрчиген Жагжаг жана Жанбулат сыяктуу европачыл күчтөр тигилерге салыштырмалуу чабал. Харири болсо, өтө эле алсыз, анткени, ал бир бутун Европага, экинчи бутун америкачыл Саудияга коюп, эки ортодо ойнойт. Алар чечим чыгара турган күчкө ээ эмес. Алар болгону башка тарапты чаташтыра турган иштерди алып барышат. Мисалы, Ливан өкмөтүндөгү төрт министир 2019-жылы 19-октябрда митингчилер өкмөттүн кызматтан кетүүсүн талап кылганда, алар өкмөт курамынан чыгып кетишти. Өкмөт башы Саъд Харири 2019-жылы 18-октябрда 72 саат ичинде кризистен чыгып кетүүнү жарыя кылды. Кийин ал 2019-жылы 29-октябрда өлкө башчынын жана Ливанды коопсуздук жактан көзөмөл кылып турган Хизбалланын каалоосуна каршы негизде өзүнүн кызматтан кеткендигин жарыялады.

Кийин Франция тышкы иштер жаатындагы Жакынкы Чыгыш жана Түндүк Африка боюнча департаментинин директору Кристофа Варнону Ливанга жиберди. «Ал Франия мамбашы Эммануэл Макрондондун катын Ливан мамбашы Аунга алып келди. Франция өкмөтү Ливандагы кырдаалга кызыкдар экендигин жана бул кырдаалда Ливанга колдоо көргөзүүгө даяр экендигин билдирди». («Арабия», 13.11.19). Франциянын делегаты Ливандагы америкачыл күчтөр тарабынан кабыл алынган жок. Улуттук расмий маалымат агенти Ливан ТИМи Басилдин Франция делегатына айткан билдирүүсүнөн цитата келтирди: «Ливандагы кризистен эч бир сырткы күчтөр пайдаланбастыгы зарыл».

Ошондой эле, Британия өзүнүн делегаты Ричард Мурду жиберди, ал Аун менен жолугуп мындай деди: «Британия узак убактан бери Ливанды ар дайым колдоого алып келген шериктерден. Мисалы, өткөн жылы

Ливандын көз карандысыздыгын жана туруктуу өнүгүшүн колдоо үчүн 200 миллион доллар көлөмүндө инвестиция берди». Ал кошумчалап мындай деди: «Тынчтык митингине чыккандардын укуктарын сыйлоону улантуу зарыл. Башкача айтканда, тынчтык митингине чыккандарды кайсы бир тарапка күч колдонуусу же коркутууга алуусу кабыл алгыс иштерден». («Индепендент арабия», 25.11.19).

3 – Европанын Ирандагы аракети:

Иран режими адатынча Иранга карата сырттан душмандык кылынып, тил бириктирүүлөр болуп, коркунуч жаралып жатат деген түр жаратууга аракет кылды. «Иран революциялык гвардиясынын жетекчиси генерал-майор Хусейн Салами Тегеранда бийликчил митингчилердин алдында сүйлөгөн сөзүндө, эгер, Америка, Британия, Саудия жана «Израиль» Иранга карата кызыл сызыктан өтүп кетишсе, аларга карата «тукум курут» кыла турган катаал чараларды колдонуу менен коркутууга алып мындай деди: «Мен Америка, «Израиль», Саудия жана Британияга карата мындай дейм, силер бизди майданда кандай экенибизди көрдүңөр. Бизге биринер да жооп кайтара албадыңар. Биздин кол чабууларыбызды баардыгы угушту». Ал кошумчалап мындай деди: «Силер биздин кызыл сызыктан өтпөгүлө, эгер, өтө турган болсоңор, анда, биз силерди тукум курут кылабыз». («RT», 25.11.19). Иран режими нааразылык акциясына чыгып жаткандар мамлекеттеги көйгөйдүн чечилбей жаткандыгы себебдүү эмес, балким, сырткы күчтөрдүн түрткүсү менен чыгып жатышат деген түр жаратууга аракеттенди! Көрүнүп тургандай, нааразылык акциясына чыгып жаткандар сырткы түрткүлөрдөн эмес, балким, ички көйгөйлөр чечилбегендиктен өздөрүнүн кан жанын аябай нааразылык акцияларына чыгышкандыгы көрүнүп турат! Бирок, Иран режими бул элдик толкундоолор сырткы күчтөрдүн түрткүсү себебдүү жаралып жатат деген түр жаратууга аракеттенди. Ал тургай, жогоруда айтып өткөнүбүздөй, Тегерандагы жума хутбаларында Ирактагы нааразылык акцияларына катышып жаткан шиаларды «ангилис шиалары» катары баалаган хутбалар айтылды!

Ирандагы нааразылык акциялары биринчи болуп жаткан акциялар эмес жана акыркылары да эмес. Иран же Сирия да болсун, бул элдик толкундоолор ички кризистен келип чыккан элдик толкундоолор болуп эсептелет. Бул толкундоолордун келип чыгышында эл аралык күчтөрдүн колуна ишаара кылган белгилер жок. Эл Уммат иштерин камкордук менен башкаруу саясатын билбеген тогут акимдерге каршы күрөш алып барууда.

Үчүнчү: Америка бул аты аталган үч өлкөдөгү малайларын бийликтен кетиреби же жокпу дегенге келсек, анын баяны төмөнкүдөй:

1 – Бул үч мамлекетте таасир күчүнө Америка ээ. Ал эми, Европа (Британия жана Франция) бул таасир талашууда Америкага шериктеш боло алышкан жок.

2 – Качан Умнат Ислам негизинде өзгөрүүнү талап кылып чыкканда гана чыныгы өзгөрүү жүз берет, ага чейин бул үч өлкөдөгү акимдер – Америка аларды бийликтен кетирип, башкасын алып келеби же ордунда калтырабы, айырмасы жок – Америка саясатына баш ийген боюнча кала берет.

3 – Капиталист колонизатор кафир мамлекеттер өздөрүнүн кызыкчылыгына кызмат кыла турган малай акимдердин бийликте олтурушун каалайт. Эгер, ал малайларынын бийликтеги мөөнөтүндө элдик толкундоолор жүз берсе, бул кризистен чыгууга ал малай акимдерине мөөнөт берет. Эгер, ал малай акимдери бул мөөнөттө ушул кризистен чыгуу жолдорун таба албай, кожоюна кызмат кылууну уланта албай калса, аны бийликтен кетирип, ордуна башка малайды алып келет. Бул демократия аталышындагы адатка айланган алдоо көрүнүшү. Бул дегени бийликтен куулган малайга караганда жаңы бийликке келген малай аким бир аз ак карга көрүнүшүндө болуп, элдин демин басат. Мындай көрүнүш, эгер, кризис таатаал эмес болсо, маселе ушундай жол менен чечилет. Ал эми, кризис татаал боло турган болсо, анда, адатка айланган 2011-жылдагы Мисир же 2019-жылдагы Судандагы сыяктуу «аскерий» жол аркылуу ишке ашырылат.

Төртүнчү: бул үч өлкөдөгү кырдаалга жараша кандай өзгөрүү күтүлүшүнүн баяны төмөнкүдөй:

1 – Иран: Америка ачык түрдө эле Ирандагы режимдин өзгөрүүсүн каалабагандыгын билдирип келет. Башкача айтканда, нааразылык акцияларында канчалаган адамдардын набыт болушуна карабастан, Америка Иран режими анын кызыкчылыгына кызмат кылат деп билет! Иран режими Ирандагы мусулмандардын каны төгүп жаткан маалда эле Америка жооптуулары Иран режимин сактап калуу тууралуу билдирүүлөрүн берип жатышты. «Ак үйдүн белгилүү жооптууларынын бири Америка Иран режиминин өзгөрүүсүн каалабай тургандыгын билдирди». («Арабия нет», 17.11.19). Ушуга негизделип, өткөн жылдагы нааразылык акциялары сыяктуу эле 2019-жылы ноябрда башталган нааразылык акциялары себепдүү Ирандагы режим өзгөрүп кетиши күтүлбөйт.

2 – Ливан: жогоруда айтып өткөнүбүздөй, Ливанда америкачыл да, европачыл да күчтөр бар. Орточо чечимге ылайык, күчтүү тарап күчсүз тараптан үстөм келет. Каршылаш эки тарап техносаясий өкмөт же технократиялык өкмөт түзөт. Күтүлө турган нерсе – Америка Ливан өкмөтүндөгү балансты өзгөртөт, анын натыйжасында, америкачыл

күчтөр басымдуу болуп европачыл күчтөр ага шериктеш болушат. Бирок, бул азырынча гана. Кийин көчөнү тынчтандырышат.

3 – Ирак: Америка парда артынан Иракты түзмө-түз башкарат. Анын Багдадагы консулдугундагы кызматчылардын саны 16 миңге чамалуу. Булар Ирактын баардык министирлерин жана мунай, коопсуздук жаатына көзөмөл кылып турушат. Бул элчилик Американын дүйнө жүзүндөгү эң чоң элчиканасы болуп эсептелет. Иракта Американын көптөгөн базалары бар, алардын белгилүүсү Анбар аймагындагы Айнул Асад базасы... Өткөн айдын акыркы жумаларында Америка делегаттары ат тезегин кургатпай Иракка каттай турган болушту. Американын вице-президенти Пенс күтүлбөгөн иш сапары менен 2019-жылы 23-ноябрда Айнул Асад базасына келди. Американын вице-президентинин иш сапарынан бир жума өтө электе эле Американын Биргелешкен аскер штабдарынын командачысы Марк Милли 2019-жылы 27-ноябрда Багдадга иш сапары менен келди. Бул, Америка жетекчилги Ирактагы абалга өтө кызыкдар болуп жатканына ишаара кылат. Ирак Американын сезимталдуу жери, анткени, ал аны басып алып, аны өнүгүүгө алып барам деп жар салган. Ал Иракты туруксуздукка жана кризистерге кептеди. Азыр Ирак биринин артынан бири ээрчиген кризистерге кептелди. Эгер, кырдаал жакынкы аралыктарда турукташпаса, анда, Америка адатынча Мисир жана Суданда кылгандай, өкмөт курамына көчөдөгүлөрдү да катыштырып «аскерий» жол аркылуу өзгөрүү жасоого аракет кылат. Маалым болгондой, Ирактагы терроризмге каршы күрөшкөн коопсуздук күчтөрү Америка тарабынан түзүлгөн жаңы аскерий жабдуулар менен жабдылган ири аскерий күч катары саналат. Бул аскерий күч нааразылык акциясына чыккандарды күч менен бастыруу саясатынан өзүн алыс тутту. Тахрир аянтына чыккан митингчилер бул аскерий күчтүү жемкордука малынган саясатчылардан алыс катары баалап жатышкандыктары да көзгө урунду. Митингчилер бул аскерий түзүмдүн мурунку жетекчиси Абдул Ваххаб Саадинин сүрөттөрүн көтөрүп чыгышты. Ошондуктан, бул аскерий түзүм маселени чечүүдө роль ойношу митингчилер тарабынан кабыл алынышы күтүлөт.... Бул бир тараптан, башка тараптан болсо, Америка Багдадда уюштурган аскерий жыйналыштарга катышуу үчүн өзүнүн Багдаддагы элчиканасындагы кызматчылардан тышкары делегаттарын жөнөттү. Ушунун баары Америка зарыл болгондо ишке салууну пландап жаткан иштерден саналат...

Абдул Махди кызматтан кетип, анын ордуна башка бирөө келиши таасир бербейт жана маселени да чечпейт. Балким убактылуу болот. Башкача айтканда, жара айыкканга чейин ачык бойдон калат!

Бул үч өлкөдөгү жалпы элдик толкундоолордун өзүнө упай алып келе турган жери жана зыян алып келе турган жери бар. Өзүнө упай алып келе турган жери – бул толкундоолор сырткы күчтөрдүн түрткүсү себебдүү эмес, ички көйгөйлөр себебдүү эл өзү толкуп чыкты жана дагы эле көбүрөөк бөлүгү ушул негизде бара жатат. Ал эми, өзүнө зыян алып келе турган тарабы – азыркыга чейин бул элдик толкундоолор Аллахка жана Анын Расулуна чынчыл болгон, жолду нурданта турган Ислам өкүмүнө, Халифалыкка чакырган туура негиздеги жетекчиликти өзүнө жетекчи кылып албай жаткандыгы... Эгер, бул элдик кыймылдар ыкластуу жетекчиликсиз ишин уланта берсе, хидаятсыз жолдун негизинде барат, жибин чыйратып кайра жандырып жиберген аялдай, бул элдик толкундоолордун аракети, курбанчылыктары текке кетет! Аллах туура жолго хидаяттоочу.

6-робиус-саний, 1441-х.

4-декабрь, 2019-м.

Палестина-(Израиль), Сирия-(Израиль) алакалары

Суроо: акыркы кездерде Палестина-(Израил), Сирия-(Израил) согуштарынын токтотулушу тууралуу ар кыл сөздөр чыгып, Газадан бир тараптуу чыгып кетүү жөнүндөгү сөзгө сиңип кетти. Бул сөздөр Египет жана (Израил)деги чечим үчүн түзүлгөн жана алиге чейин парда артынан кылдат үйрөнүлүп жаткан пландар жаатындагы жарым расмий жана басма сөзгө тиешелүү кептер менен кагылышып калды.

Ушул сөздөр кысман (кандайдыр бир деңгээлде) болсо да туурабы? Таасир күчүнө ээ тараптардын Египет менен (Израил) ортосунда түзүлгөн Кемп Дэвид жана Иордания менен (Израил) ортосунда түзүлгөн Водий Араба келишимдери сыяктуу сүйлөшүүлөргө киришүүлөрү олуттуубу? Кысман туура болгон күндө да бирер натыйжага алып барабы же алар да мурункуларына окшоп өзүнөн-өзү жоголуп, дагы өзүнөн-өзү өчүп кете турган сөздөрбү?

Жооп: Буштун экинчи президенттик доорунда Палестина жана Сириянын (Израил) менен болгон проблемаларын чечүүчү сүйлөшүүлөргө киришүү жаатында олуттуу аракет кылып жатканынын ыктымалы бар.

Төмөндөгү көрсөткүчтөр ушуну көрсөтүп жатат:

Биринчи: Жакынкы Чыгыш проблемасына карата Американын багыты Сирия менен алып барыла турган сүйлөшүүлөр чечилбей туруп, Палестинанын жөөт вужуду менен алып барыла турган сүйлөшүүлөрү чечилбей тургандыгына каратылган эле. Ушуга ылайык, Клинтон Палестинанын жөөт менен боло турган проблемаларын сүйлөшүүлөр аркылуу чечүүгө олуттуу киришип, оболу Сирия-(Израил) тараптарын бир жайга топтоду. Сүйлөшүү алып баруучу Палестина жана Сирия тараптары жөөт вужудун – 1967-жылдан кийин басып алынган жерлерден чыгып кетүү шартына ылайык – 1967-жылдан мурунку Палестинада тан алууга о.э. анын коопсуздугун камсыздап, аймактык бүтүндүгүн сактоого, аны менен мамилелерди толук нормалдуу абалга келтирүүгө даяр экенин билдиришти. Бирок, (Израил)деги коомчулук пикири о.э. жөөттөрдүн этибарлуу саясатчыларынын көпчүлүгү – 1948-жылкы Палестинага ээликтери тан алынышынын жана алар менен боло турган мамиленин толук нормалдуу абалга коюлушунун акысына – 1967-жылы басып алынган жерлерден чыгып кетүү пикирин четке кагышты. Алар 1948-жылкы Палестинага болгон ээликтеринин да, 1967-жылы басып алынган Палестинадагы жана Жолон дөңсөөсүндөгү жайлардын да өздөрүнүкү болушун каалашууда. Ал эми, Палестина жана Сирия тараптарына келсек, Арафат менен Хофиз Асад, 1948-жылкы Палестинаны кечип жиберүү пикирин, бардык күч жана зордук-

зомбулукту ишке салуу аркылуу палестиналыктар менен сириялыктарды мажбурлап кабыл алдырууга көнүшкөн эле.

Ушуга карай, сөйлөшүүлөр натыйжа бербестен токтоп калды.

Экинчи: Клинтондун доору бүтүп, бийлик башына Буштун келиши менен 11-сентябрь окуялары жүз берип, Буштун биринчи маселеси Афганистан менен Иракка каршы жырткычтарча чабуул уюштуруу болуп калды. Ошондуктан, Буш тарабынан Жакынкы Чыгыш проблемасын чечүү боюнча бир олуттуу иш күзөтүлбөдү. Өкүлдөрдүн каттоолору да жалаң гана Буштун Афганистан менен Ирактагы кылмыштуу аракеттерин жайпап көрсөтүү боюнча жалпы мамилелерге байланыштуу болду. Ал тургай, Буштун өзү жарыя кылган Чоң Жакынкы Чыгыш долбоорунун аткарылышына да биринчи президенттик доорунда олуттуу киришүү көздө тутулбаган эле.

Үчүнчү: Буштун экинчи президенттик мөөнөтүндө төмөндөгү нерселер жүз берди:

1. Махмуд Аббас башчылыгындагы жаңы Палестина жетекчилиги вужудга келди. Ал киши интифаданын аскерийлешүүсүнө каршы экендиги менен таанымал эле. Ушу бүгүн, 2004-жылы 15-декабрда берген билдирүүсүндө, ал Палестина калкынан куралдуу интифаданы токтотууну талап кылды. Анын бул ишине Буш ыраазычылык билдирди. Анын Палестина администрациясындагы иштерине Америка, жөөт, албетте, табийгый түрдө, Европа да ыраазы болууда. Анткени, «Жөөт элинин азап-укубатына чек коёмун!» деген билдирүү ээсинин 1948-жылкы Палестинадан да көбүрөөк нерселерди кечип жиберүүгө даяр экендигине эч күмөн жок.

Төртүнчү: Терре Род Ларсендин (ноябрь айында) Дамаскта Асад жана Фарук Шарафа (Сирия тышкы иштер министри) менен баарлашкандан кийинки өткөзгөн маалымат конференциясындагы билдирүүсү. Анын сөзүнө караганда, ага Сирия президенти «Израилдиктерге кол сунууга жана мурун коюлган шарттарды койбогон абалда сүйлөшүү столуна барууга даяр» экенин айткан.

Мубарактын Асад менен болгон Шармуш-Шайхтагы эки саатка созулган жолугушуусунан кийин, Египет президентинин атынан сүйлөөчү Мажид Абдулфаттахтын берген билдирүүсү көңүл бурууга арзырлык. Анын айтымына караганда, Сирия мурун коюлган шарттарды койбогон абалда (Израил) менен сүйлөшүүлөрдү баштоого даяр экенин билдирген о.э. ал «Сирия Рабиндин берген убадасын кармап туруп албайт» деген.

Булар Сириянын азыркы жетекчилиги сүйлөшүүлөргө карата жаңы багыт жолдомокчу экендигин көрсөтөт. Негизи, Сирия мурун жөөт менен

алып барыла турган сүйлөшүүнү нөлдөн эмес, келип токтогон чекиттен баштоого катуу турар эле, Шарон болсо муну четке кагар эле.

Сирия президентинин сүйлөшүүнү нөлдөн баштоого ыраазы болушу, түпкүлүгүндө, анын Жолондун алда канча бөлүгүнөн кечип жиберүүгө даяр экенин билдирет. Бул акыйкатты бекитип, маалымат министринин: «Мурун коюлган шарттарды койбогон абалда сүйлөшүү өткөрүүгө ыраазы болушубуз бул нөлдөн башталат дегени эмес. Себеби, биз сүйлөшүүлөрдү келип калган чекитинен алып барабыз деп эсептейбиз, бул болсо мурун коюлган шарттар эмес, тескерисинче, нерселердин табигый агымы өзү ушундай болот», - деген сөз оюну эч нерсени өзгөртпөйт.

Сирия бул ишке алдын ала шарт даярдап койгон эле т.а. коалицион партиялардын атынан жана өз коргоосу астындагы «Улуттук өнүгүү фронту»нун атынан – фронттун уставында келтирилген «Сионисттик мамлекет менен келишим да түзүлбөйт, сүйлөшүү да жүргүзүлбөйт» деген беренени – бекер кылуучу токтом чыгарган эле.

Сионист вужуддун башчысы Сирия президентинин сунулган колун кысып, куттуктап, «муну кабыл албай коюшубуз мүмкүн эмес» деди. (Израил) разведкасы делегациясынын башчысы Аарон Зееви да: «1-декабрда «Дамасктан чыгып жаткан кеп жана ишараларга көз жумбаш керек», - деди. Кала берсе, Шарон: «Мен Сирия менен сүйлөшүүлөр алып барууга даярмын, бирок, бир катар шарттарым бар(!)», - деди. Т.а. Сирия шарттардан кечкен болсо, эми жөөт мамлекети бир катар шарттарды коёт. Ушуга карабастан, бул нерсе арабтар менен сүйлөшүү алып баруудагы жөөттөрдүн адатына ылайык, Шарон Сирияны алдаганды таштаганын билдирбейт.

Бешинчи: Америка президенти Буштун Мушарраф менен баарлашкандан кийин, 4-декабрда өткөзгөн маалымат жыйынында «(Израил) менен тынч-таттуу жашоо максатында Палестина мамлекетин тикелөө - экинчи президенттик мөөнөтүмдө администрациянын биринчи иштеринин арасынан орун алат» деп берген билдирүүсү болду.

Ошондой эле, Американын жаңы администрациясында мамлекеттик катчы болуп дайындалган Кандализа Райстын мына бул сөзү келтирилген: «Америка администрациясы Жакынкы Чыгыш регионуна аралашуу даражасын көтөрүп, тынчтык процессине жана келерки айдын тогузунчу күнүндө өткөрүлүшү белгиленген Палестина шайлоолоруна көңүлүн бурду».

Кала берсе, «Нью Йорк таймс» 2004-жылы 2-декабрдагы санында, чоң Буштун доорунда Американын мамлекеттик катчысы болуп иштеген Жеймс Бейкердин азыркы президентти Жакынкы Чыгыштагы тынчтык

жараянына дагы да көбүрөөк аралашууга чакырып жолдогон катын басып чыкты.

Бул көрсөткүчтөр Американын Палестина, Сирия жана (Израил) тараптарын чечүүчү сүйлөшүүлөргө топтоо үчүн олуттуу киришкенине о.э. Палестина жана Сирия багытындагы сүйлөшүүлөр, Америка сүйлөшүү алып баруучуларга сызып берген күн тартибине ылайык, бири-бири менен бирге же жакын болушу керектигине далалат кылат.

Бул орунда Европа союзунун, айрыкча, Британия менен Франциянын позициясын айтып өтпөдүк. Себеби, Европа тарабы бул сүйлөшүүлөргө тоскоолдук кылбайт. Анын үстүнө, алар Америка ыраазы боло электе сүйлөшүү жараянын кыймылга келтире албайт. Дагы, алар Америка сунуш кылып жаткан долбоорлорду тезинен өздөштүрүп, кийин ошол долбоорлордон келип чыгып өз кызыкчылыктарын жүзөгө ашырууга жалгыз же биргелешип умтулат. Жол картасында да, мажбурияттан азат кылуу планында да ушундай абал жүз берген эле.

Болочок чечим болсо жарыяланды, алардан төмөнкүлөрдү көрсөтүп өтүү жетиштүү:

а. Батыш жээк менен Газа секторуна карата:

- Жол картасы, ал аткарылган күндө да, Палестина өкмөтүнө Батыш жээк менен Газа секторунун 42%ин гана берет. Ал болсо, толук суверенитетке ээ болбогон, жарым куралсыздандырылган мамлекет болот.

- О.э. Газа сектору менен Батыш жээктин ага тие турган бөлүгү 25%ке кыскарышы да мүмкүн.

- Акыры келип, Буш аны да өткөн апрелде, Шаронго жиберген ыйгарым укуктар көрсөтүлгөн сөзүндө чектеп койду:

1. Жөөт мамлекетинин жөөттүк көрүнүшүн сактап калуу максатында, палестиналык качкындарды кайтып келүү укугунан айыруу;

2. Батыш жээктеги негизги жөөт турак жайларынын жөөт мамлекетинин колунда турушу;

3. 1967-жылкы аймактарга, анын ичинде Куддуска да кайтпастан, кырдаалга карай иш тутуу.

Америка «бул негиздер жол картасына да, 242-номерлүү токтомго окшогон эл аралык токтомдорго да тескери келбейт, себеби, англиялыктардын текстинде да 1967-жылы басып алынган жерлердин кайтарылышы эмес, бүтүндөй жердин кайтарылышы көрсөтүп өтүлгөн» деп дааба кылды.

б. Жолонго карата болсо:

- Сирия президентинин мурунку шарттарды койбогон абалда т.а. мурунку сүйлөшүүлөр келип токтогон чекитке кайтпастан сүйлөшүүлөр

баштоого ыраазымын деши Сирия Жолондун бир бөлүгүн (Изрил)дин башкаруусу астында калтырууга даяр экенин билдирет.

Американын пландары мына ушундай, Сириянын да, Палестинанын да бул жетекчилеринин 1967-жылы басып алынган жерлердин айрымдарынан кечип кетүүгө ыраазы болуулары таң калычтуу эмес. 1948-жылкы Палестинадан кечип, ошол жердеги жөөт вужудун таанууга даярданып тан алышкан соң, мындай кимселерден 1967-жылы басып алынган жайларды аста-секин кечип жиберүүнү күтсө болот. Бир жолу кечип жиберген кимсе дагы-дагы кечип жибере берет, бир метрден кечкен кимсе километрлерден да кечип кете берет.

Кор кимсе кордуктан качмак беле,

Оорууну кайдан сезмек өлүк дене.

Булар бар болгону саткын акимдер, алар мусулмандардын эр-каалоосун көрсөтпөйт, алар мусулмандардын атынан сүйлөө укугуна да, Исламдын жана мусулмандардын жерлерин кечип жиберүү укугуна да ээ эмес. Мусулмандар бүткүл Палестина менен Жолондун ордуна башка бир жердин берилишин эч качан кабыл алышпайт, мусулмандардын бир карыш жеринде болсун, жөөт вужудун эч качан тан алышпайт. Палестина бүтүн бойдон Ислам диярына кайтарылып, жөөт вужуду Алланын уруксаты менен жок кылынат. Бул иштерди ыймандарында бекем турган момундар ишке ашырат. Анткени, жөөт менен согушуп, Алланын уруксаты менен, момундардын жеңишке жетеринде эч кандай күмөн жок. Жөөт менен сүйлөшүүлөр алып барып, аларга ийилүүчүлөр бул дүйнөдө шерменделикке, Алланын уруксаты менен тикеленчү Халифалык мамлекети тарабынан катуу жазага, акыретте болсо каардуу азапка кириптер болушат.

وَلْعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ □ □ □ □

- «Эгер билишсе, акырет азабы шек-күмөнсүз дагы да чоңураак». [68:33]

3-зулкада, 1425-х.

15-декабрь, 2004-м.

Палестинада яхудий турак-жайларынын кеңейтилиши

Суроо: Шарон жана (Израилдеги) башка жооптуулар, айрыкча, Куддус айланасындагы турак жайларды кеңейтүү жана Зоффага кошуу жөнүндө баянат берип жатат. Махмуд Аббас болсо, мындан кайтаруу үчүн Американы жөөттөргө басым өткөзүүгө чакырып жатат. Ошондон кийин айрым Америкалык чиновниктер турак жайларды кеңейтүү «Жол картасы»на туура келбейт деп жатышат. Буш Папанын таазиясында Шарон менен турак жайлар маселесинде «Жол картасы»на баш ийиши туурасында сүйлөшөрүн айтып баянат бергенин унутпагандыр. Ко-ош, Америка чындап эле турак жайлардын кеңейишин токтотуу үчүн жөөт мамлекетине басым өткөзөбү?

Жооп: Шарондун турак жайларды кеңейтүү жөнүндөгү билдирүүсү олуттуу, ал бар күчү менен ушуга аракет кылып жатат жана бул сөз анын оозунан түшпөй жатат. Анын акыркы билдирүүсү 2005-жылы 4-апрелде тышкы иштер министри жана коопсуздук комитети мүчөлөрү алдында болуп, анда (Израилдин) «Маолиз Адимум» турак жайын Куддустун бир бөлүгү катары кошуп алып, географиялык байланууну кепилдөөгө катуу турушун кайрадан баса белгилеген эле. Мындан тышкары, «Рейтер» агенттиги 21-мартта министрликтер башчылыгындагы аты маалым болбогон (Израиль) чиновниги тилинен ушундай кабар берет: «Биз Куддустун чыгышындагы Маолих Адумимде, түштүгүндөгү Гуш Ациюнда, Зоффа түндүгүндөгү Арьилде курулушту улантабыз. Себеби, булар (Израиль) жерлери болуп, эч качан өкмөткө (т.а. Палестинага) өтпөйт». Ал: «Алар өз-өзүнчө эле курулуп калган турак жайлар эмес, толук мыйзамдуулукка ээ болгон турак жайлар» деген сөздү да кошуп койду. Белгилүү болгондой, Шарон Газадан чыгып кетүүнү сунуш кылганда, Зоффа турак жайларын, айрыкча, Куддустун тегерегин кошуп алууну көздөгөн эле. Бул ишти өткөн жылы Буш менен учурашкан учурда талкуулап, ага өз планын көрсөткөн эле. Буш ыраазы болуп, ага ошол ишти убада да кылган эле жана бул иш кийинчерээк «Буш убадасы» деп аталды. Анын тафсилаты төмөнкүчө:

1. Ар кандай тыянактоочу чечимде калктын вокийын этибарга алуу, аныгыраак кылып айтканда, келечекте ар кандай чечимде жөөт турак жайларынын өз абалында калышы жана жөөт мамлекетине кошулушу, эмигранттардын Палестина-48ге кайтпоосу, Палестинанын жөөт мамлекети болуп калышы көздө тутулган. Мунун мааниси, эмигранттардын Палестина-48ге кайтпашынын өзүн эле эмес, 1948-жылы Палестинада калган палестиналыктардын маселесин чечүүнү келерки баскычтарга байлоо.

2. Буш жана анын мекемесиндеги жооптуулардын турак жайлар жөнүндөгү билдирүүлөрүнө келсек, алар Америка тарабынан эч кандай кескин каршылыкты билдирбей турган мазмундагы сөздөр болушу менен бирге, өкмөт жана араб акимдерин шылдың кылуу үчүн кылынган жалпы мамилелер билдирүүлөрү болушунан нарыга өтпөйт. Алар муну жакшы билишет.

Мисалы, Американын тышкы иштер министри Райс 2005-жылы 1-апрелде «Вашингтон пост» гезитине ушундай билдирүү берди: «Өкмөт турак жайлаштырууну тондуруу туурасындагы иштерди жылдыруу үчүн колдонулушу керек болгон пландар айланасында сүйлөшүүлөр алып барды. Бул маселе чие бойдон калып жатат. Бир да күн анык токтомого келе алганыбыз жок». О.э. Райс Буштун өткөн жылкы позициясын кубаттап тыянактоочу чечим сүйлөшүүлөрүндө азыркы учурдагы турак жайларды этибарга алуу керектигине басым жасап өттү.

Американын Тел-Авивдеги элчиси 2005-жылы 25-мартта билдирүү жасап: «Кошмо штаттардын ар кандай тыянактоочу чечимде (Израилдин) Зоффадагы ири турак жай лагерлерин кошуп алуу жөнүндөгү талабын колдоп-кубатташы керектигин» баса белгиледи. Муну менен өткөн жылкы «Буш убадасы» деп аталган келишүүлөрдү өзгөртүүнү четке какты. Белгилүү болгондой, Буш өткөн жылы (Израиль) акыркы чегараларды палестиналыктар менен келишилген абалда жөөттөрдүн басып алынган жерлердеги демографиялык абалын этибарга алган абалда белгилениши керектигине чакырган эле. Мунун мааниси, жалпы саны 240 миң жаран жашай турган батыш Зоффадагы негизги турак жайларды сактап калуу.

3. Махмуд Аббастын Бушту жөөттөргө басым өткөзүүгө чакырышы жергиликтүү бир «эрдик» болуп, анын Буш үчүн да, Шарон үчүн да бир тыйынчалык мааниси жок. Анткени, өзүн кордоп, үмөткө кыянат кылып, башкаларга таазим кыла турган нусканы эч ким, ал тургай, андан пайдаланып жаткандар да урматтабайт. Ал жөөттөргө бардык нерсени берип бүттү. Жөөттөр коопсуздугун коргоого жана аларга каршы туруучулардан куралдарын тартып алууга келишим түздү. Бу да жетпегендей, «жөөттөрдүн азарланышына» боору ооруп, чыгуулар кылды. Али деле жөөттөрдүн тынчын буза турган ар кандай ишке чек коюу үчүн жөөттөр өкүлү катары күрөшүп келе жатат.

Анын Палестина-48деги жөөт (мамлекетин) тан алуучулардын алдыңкыларынын бири экендигин, Осло планын түзгөндөр ичинде бар экендигин, жөөт саясатчылары менен кайра-кайра жолугушуулар өткөзүп, шектүү келишимдер түзгөнүн айтпай эле коёлу. Анткени, бул иштер Махмуд Аббас жана ага окшогондордун каны-жанына сиңип кеткендиктен, алар бул иштерден уялбай турган болуп калышкан.

Зоффадагы бир да шаардын үстүнөн толук өкүмдарлыкты колго албай туруп жөөт коопсуздугун коргоону өзүнүн эң биринчи даражалуу иши деп билген мындай адамдын чакырык-кайрылууларына Буш да, жөөттөр да эч кандай этибар бербешти табигый.

Ал жөөттөр жетише албаган ийгиликке жетишти. Палестина уюмдарын жөөттөр менен согушпоого мажбурлай алды. Палестина азаттыгы уюмуна тиешелүү уюмдарды гана айтып жатканыбыз жок. Анткени, алар жөөттөр менен согушпашы өз-өзүнөн маалым. (Израилди) тан ала турган уюмдун аны менен согуш кылбашы анык. Бирок, Абу Мозан Ослону тан албай турган, «азаттык уюму»на караштуу болбогон Хамас, Жихад сыяктуу уюмдарды да, кийинчерээк өзү кандайдыр бир мөөнөт менен чектелбеген, бардыгы үчүн ачык деп баа берген «тынчтануу» аттуу планына мажбурлай алды.

Палестина – ыйык Ислам жери. Анын чечими ар бир карыш жерин жөөттөрдөн тазалап, биротоло Ислам диярына кайтаруу. Бүгүнкү күндө жөөт (мамлекетин) жок кылып, Палестинаны толук бойдон Ислам диярына кайтаруу мүмкүнчүлүгү жок болгон соң, аны фатх кылган Умарлар, кресттүүлөр ыпластыгынан тазалаган Салахиддиндер, көздүн карегиндей асыраган Абдулхамиддер жетишип чыгып, аны жөөттөрдөн азат кылганга чейин, эң кеминде бул (мамлекет) тан алынбай турушу керек.

Эл аралык абалдарды, жергиликтүү жана регионалдык мүмкүнчүлүктөрдү шылтоо кылып жөөт вужудунун тан алынышын актоо Аллага, Пайгамбарына жана момундарга кыянат болуп саналат.

30-сафар, 1426-х.

9-апрель, 2005-м.

Буштун Палестинага карата аракети

Суроо: Буш 2005-жылы 20-октябрда Вашингтондо Махмуд Аббас менен өткөзүлгөн басма сөз конференциясында Жакынкы Чыгыштагы тынчтык процесси өзүнүн президенттик доорунда ишке ашышы күтүлбөөсү жөнүндө билдирүү жасады. Бул билдирүү Махмуд Аббастын беш ай ичинде Бушка жолугуу үчүн кылган экинчи визити учурунда болуп өттү. Мурдараак, ал өзүнүн экинчи президенттик доорунда тынчтык процессинин ишке ашышы жөнүндөгү сөзүн көп кайталар эле. Мисалы, 2004-жылы 4-декабрда жасаган билдирүү сыяктуу. Коош, бул иш (Жакынкы Чыгыш проблемасы) Америка администрациясынын этибарынан четте калып, өзү түшүп калган Ирак баткагы анын негизги ишине айланып калдыбы? Жөөттөрдүн турак жай курууларын токтотуу, бийликти топторго бөлүп таштоо, дубал жана качкындар...жөнүндөгү Буш берген билдирүүлөрдүн таасир күчү кеттиби?

Жооп: Буштун Иракка кылган жырткычтарча кол салуусу жана кылмыштарынын чектен чыгып кетиши региондо кескиндүү түрдө өч алуу пикирин ойготту. Америка менен малай акимдер оор абалда калышты. Америка мусулмандарды дагы да көбүрөөк өлтүрүүнү күчөткөндөн күчөтүп бара жатат. Мына бул акимдер болсо, Америкага дагы эле ийилүүлөөрүн токтотпой келишүүдө. Ошондуктан, Буш өз этибарын Палестина маселесине караткандай көрсөтүп, палестиналыктарга (Израилдин) жанынан бир мамлекет куруп бермекчилиги жөнүндө билдирүү жасады. Анын 2004-жылы 4-декабрдагы билдирүүсү ушул жөнүндө эле. Дал ушул убакытта Буш бул мамлекеттердин башка мамлекеттердей сыпаттарга ээ болгон толук суверен мамлекет болушу жөнүндө эч нерсе деген жок. Бийлик буга кубанып, бул региондогу акимдердин, айрыкча Египет акиминин негизги кеп-сөзүнө айланып калды. Бирок, Буш жана анын кеңсеси администрациясынын региондун Америкага каршы өч алуусун жеңилдетүү үчүн берген билдирүүлөрү – жамаатчылык алакаларынан нарыга өткөн жок. Ушул этибар менен, Буш бийликке мамлекет тикелеп берүү үчүн жөөттөргө басым өткөзмөкчү болуп жатат. Бул мамлекет кандай болушунун болсо эч кандай мааниси жок!

Башынан эле ачык көрүнүп турат, Американын региондогу олуттуу аракеттери Ирактагы аскердик иш-чаралар проблемасына каратылган. Анын кошуунунда жоготуулардын саны көбөйүп бара жатат. Бул бир тараптан. Экинчи тараптан, жөөткө карата Палестинадагы абалдарды жумшатуу لازым. Ушуну менен жөөт мамлекети тынч жана күчтүү абалында калсын. Бул нерсе жөөт мамлекетинин неоконсерваторлук карашына туура келет. Ошондуктан да, Америка администрациясы

өзүнүн Ирактагы кылмыштары, жөөттүн болсо Палестинадагы кылмыштарын өзүн коргоо жана «терроризмге каршы күрөш» деп өзүн актап кайра-кайра билдирүүлөр берүүдө.

Буш администрациясынын (неоконсерваторлордун) Палестинадагы азырга чейин болгон жана эми боло турган бардык аракеттери ушундан нарыга өтө албайт. Алар Шармуш-Шейх сүйлөшүүлөрү болобу, чыгып кетүү маселеси болобу, дубал же турак жай куруу жөнүндөгү билдирүүлөр болобу, айырмасы жок. Баары регион калкына карата коомчулуктун мамилелери болсо, башка жактан жөөт мамлекети коопсуздугу үчүн олуттуу аракет.

Ошентип, Буштун «тынчтык процесси» өзүнүн президенттик доорунда аягына жетиши күтүлбөйт деп берген билдирүүсүн – жарыя кылабы, кылбайбы – иштердин ушундай болушу анык эле. Палестинадагы иштер ушуну көрсөтүп турат. Анткени, жөөт мамлекети Газа жана Батыш кыргакты жерден да, абадан да, деңизден да курчап алып жатат. Бул иште адам өлтүрүү жана куугунтуктоо ыкмаларын колдонуп жатат. Газадан чыгып кетишти, бир аз өткөндөн кийин ага кайрадан бастырып келишти, Жанин жана Тулкармды Палестина бийлигине тапшырышты, кийин болсо токтоосуз дагы ага бастырып киришип жатат.

Жөөт негизги этибарын кордоого каратат. Бийлик макул болуп багынган сайын анын үстүнө чыгып тепкилей берет. Кече эле бийликтин премьер министри Курайи жөөт аны 2005-жыл 23-октябрда Рамалла жакынындагы постто токтотуп, 45 мүнөт кармап турганынан даттанган эле. Жөөттөр Палестина бийлиги алардын алдына жөрмөлөп эмес, балким, сүйрөлүп келишин каалашат.

Мындан тышкары, алар Газага ал тургай, Египет тарабындагы (Рафах жолуна) карата да кысым көрсөтүп, анын ачылышына уруксат берүү үчүн аны кеңири укуктарга ээ болгон үчүнчү күч (Европа) корукташын, кирген-чыкканды сүрөткө алып, эң биринчи (Израилге) жиберилин, жөөт тизмелеринде турган калкка гана андан өтүүгө уруксат кылынышын, бул тизмеде болбогондор жана товарлар болсо, жөөт менен Египет ортосундагы (Кайрам Шайлум) коридорунан өтүүлөрү лазымдыгын шарт кылышат. Мындан да беш беттер кордоочу шарттары да бар, аларды Палестина айланасындагы, ал тургай, узактагы, Булуң жана башка жайлардагы малай араб акимдерине да коюшат.

Булардын баары көрүнүп турган иштер. Баарына белгилүү болгондой, бийлик да бир канча сүйлөшүү алып барбасын, ар канча тиленип жалбарбасын, жөөт мамлекети ага суверенитеттин сары чакасын да бербейт.

Эми Буш билдирүүлөрүнүн таасир күчүнө келсек, ал Палестина бийлиги жана араб акимдерине карата баягыдай турат, алар аны аткарып жатышат же аткарууга аракет кылып жатышат. Мисалы, Буш алардан Палестинада терроризмге каршы күрөштү талап кылган эле. Акимдер жана бийлик болсо, байма-бай Газа, Батыш аскердик кыргак, Эгипет жана Иорданияда топтолушуп, кандай кылып болбосун жөөт коопсуздугун сактоо чараларын көрүшүүдө жана бул иштерди «тынчтыкты сактоо» деп аташууда. Жөөттөр болсо алардын бул жыйындарын тоготпостон, каалаганча зордукчулук менен баскынчылык кылышууда.

Буш билдирүүлөрүнүн жөөткө карата таасир күчүнө келсек, аларга кайсы жактандыгына карап жандашылууда. Жөөт кайсы билдирүүлөрдү Палестина бийлиги менен болгон коомчулук мамилелери катарына киргизсе, аларды тоготпой да жатат, аларды аткарбай да жатат. Бул иш Буш администрациясы менен келишилип ишке ашырылып жатат. Кайсы бир билдирүүгө Америка этибар берип жаткан болсо, ага амал кылып жатат.

Мисалы, Буш 2005-жылы 20-октябрда болуп өткөн Махмуд Аббастын Вашингтонго кылган сапары учурунда басма сөз конференциясында мындай билдирүү жасады: «Жөөт мамлекети өзүнүн турак жай куруу ишин токтотушу керек». Мунун үстүнө президент: «Жөөт мамлекети тынчтык процессине тоскоолдук кыла турган жана палестиналыктарды дагы да кыйнай турган ар кандай иштери үчүн жоопкерчиликке тартылат (?)» деген сөздү да айтты. Жөөт мамлекети бул билдирүүнүн амалий эмес, жөн эле бийлик үстүнөн күлүү үчүн айтылган формалдуулук экендигин билип, аны аткарбай коё калды.

Буш 2004-жылы 14-апрелде массалык маалымат каражаттары алдында Шарон менен бирге туруп сүйлөгөн сөздүн мазмуну төмөнкүчө:

«Ар кандай жыйынтыктоочу чечимде ошол жерде жашап жаткан калкты этибарга алуу, т.а. Батыш жээктеги турак жайларды өз абалында калтыруу (ойлонбостон курулганы мындан сырткары!) Жана аларды жөөт мамлекетине кошуу, о.э. Израил мамлекети болуп калышы үчүн 1948-жылкы качкындарды Палестинага кайтарбоо». Кийинчерээк бул сөз Буштун убадасы деп аталды. Ал олуттуу болгону үчүн жөөттөр аны аткарышты.

Буш администрациясындагы башка жооптуулардын билдирүүлөрү да мына ушул мааниде. Мисалы, Тел-Авивдеги Америка элчисинин 2005-жылы 25-мартта берген Батыш жээктеги ири турак жай лагерлердин биригишине Американын кошулушу жөнүндөгү билдирүүсү, мамлекет катчысы Райстын 2005-жылдын 1-апрелиндеги Буштун өткөн жылкы убадасын эстетип, жыйынтыктоочу чечим сүйлөшүүлөрүндө азыркы

учурдагы Батыш жээк турак жайларын этибарга алуу لازымдыгына ишара кылуучу билдирүүсү ушулар катарына кирет.

Дубал маселесине келсек, Буш бул ишти улантуулары үчүн жөөттөргө кеңдик жаратып берген жана өз сөзүндө бул саясий дубал эмес, коопсуздук дубалы деген эле!

Ушуга караганда, жөөттөр Буштун олуттуу билдирүүсүн аткарышат, жөн эле формалдуулук үчүн берген билдирүүлөрүн болсо аткарышпайт. Эмне болгондо да, Американын олуттуу буйругун аткарбоого алардын кудурети жетпейт. Анткени, алар Алланын арканын кармоону жоготушкандан бери өздөрүнө таандык деңгээлин жоготушкан. Алар болгону кайсыдыр махлуктардын «аркан»дарына асылып гана өздөрүнүн бар экендигин билдире алышат. Мисалы:

Америка (Израилге) F-35 тибиндеги Американын жаңы самолёту долбоорунда катышууга тыюу салды. Ар кандай келишим Америка администрациясынын ыраазылыгы менен болушу сыяктуу Америка администрациясынын шарттары толук болгондо гана (Израил) ага катышышы мүмкүн. Мына ушул шарттарга туура келбегени себептүү, Америка басым өткөзүп, (Израилди) Венесуэла менен болгон курал келишимин муздатып коюуга мажбур кылды. (Израил) 2000-жылы өтө заманбап Авакс радары менен жабдууланган самолёттор келишимин бекер кылганы үчүн Кытайга 350 миллион доллар компенсация төлөгөн эле. Анткени, Америка бул келишимди четке каккан эле.

Экинчи булуң согушунда Америка жөөткө Ирак ракеталарына жооп кайтарбоону буюрду. Жөөт бул буйрукка моюн сунду. Кыскасы, Америка тарабынан жөөткө олуутту басым өткөзүлсө, анын моюн сунбай ылажысы жок.

Палестина проблемасын Буш да, анын малайлары болгон акимдер менен бийлик да, жөөт менен сүйлөшүү алып бара турган кыянатчылар да чече албайт. Палестинаны Алла жолунда согуш кыла турган, Кудай үчүн боло турган иште жаман атты кылуучунун жаман атты кылышынан коркпой турган кошуунду башкаруучу калыс мамлекет гана куткара алат. Мына ошондо баскынчы жөөт вужуду жок болуп, бүткүл Палестина толук бойдон, Ислам диярына кошулат. Алланын уруксаты менен ушундай болушу турган иш.

7-шаввал, 1426-х.

9-ноябрь, 2005-м.

АКШнын Палестинага карата саясаты

Суроо: Жорж Буш эртең шаршемби күнү Жакынкы Чыгышка сапарын баштайт. Ал бул сапарын 2008-жылы 9-январда Палестинадан баштап, кийин Кувейт, Бахрейн, Эмираттар, Саудияга, кийин 16-январда Египетке өтөт, ошондон кийин Вашингтонго кайтат.

Бул сапар менен бир убакта үгүт кампаниясы, айрыкча, Аббас режими тарабынан ушундай кампания алып барылууда. Бул режимдин айтымында, Буш бул режимге жөөт мамлекети менен бир катарда өз суверенитети жана бийлигине ээ болгон бир мамлекетти вужудга келтирип берүү үчүн келе жаткан имиш. Мындай сөздөр канчалык деңгээлде туура?

Жооп: Буштун бул сапары кандай шарттарда өтүп жатканын күзөткөн адам төмөнкүлөргө күбө болот:

1 – Бул сапар АКШдагы шайлоо жылында болуп өтүүдө. Мындай жылы Америка президентинин эл аралык токтондорду кабыл алуудагы кудурети төмөнкү деңгээлде болот. Ошондуктан да Британия эл аралык саясатта Америкага карата түздөн-түз атаандаш ролун ойногон кезде, Америкага каршы окуялаларды келтирип чыгарат. Мисалы, өткөн кылымдын элүүнчү жана алтымышынчы жылдарында Америка президенттиги үчүн шайлоо жылында ушундай кылган. Себеби президенттер жана алардын партиялары көбүрөөк шайлоо максаттары менен убара болуп калат. Ушул себептен улам, бирер Америка президенти шайлоолор жылында эл аралык саясат жаатында маанилүү токтон кабыл алууга кемден-кем жетишкен.

2 – Бул сапар жөөт мамлекети Кошмо Штаттардын Иран ядролук проблемасына карата аскерий жактан сууп калганына, айрыкча Америка разведкасынын Иранды ядролук куралга ээ болууга аракет кылбай жатат деп актаган отчётунан кийин, мына ушундай сууп калганына тынчсызданып калган бир шартта өтүүдө. Бул иш (т.а. Ирандын ядролук программасы) жөөт мамлекетинин көңүл борборунда турат. Ошондуктан жөөттөр, «Едиот Ахронот» гезити кабар кылгандай, Израиль коопсуздук жана саясий аппараты ортосунда 2008-жылы 6-январда болуп өткөн «жашыруун» талкуулардан кийин, Буштун сапарына болжолдоп, Ирандын ядролук маселесине тиешелүү бир өзүнчө иш даярдап коюшкан. Чындыгында жөөт мамлекети «Иран ядролук куралга ээ болмокчу» деген сөзү боюнча эл аралык чөйрө, өзгөчө Америка чөйрөсүн курчутуу жаатында катуу мээнет сарптады. Ошол эле учурда, Кошмо Штаттар Иранга карата аскерий эскалацияны каалабайт. Себеби абалды Иран менен биргеликте саясий иш аркылуу тартипке келтирүү Америка үчүн маанилүү. Буга себеп Ирандын Афганистан маселесинде Америкага

карата карманган оң позициясы. О.э. Ирак жаатында байма-бай сүйлөшүүлөр алып баруу баскычтары үчүн да бул зарыл.

Чындыгында жөөттөр айтылып өткөн отчёттон кийин Америка бул отчётто Иранга карата аскерий эскалацияга жол бербөө үчүн бир ылайыктуу жол тапканын түшүнүп жетишти. Бул болсо жөөт мамлекетин тынчсыздандырып койду жана Кошмо Штаттардагы жөөт лоббисинде буга каршы мамилени келтирип чыгарды. Буштун «маанилүүсү, регион калкы Иранга карата бардык варианттар дагы деле каралып чыгып жатканын түшүнүп жетиши» деп аскерий вариантка шилтеме жасаган акыркы билдирүүсү да жөөттөр тынчсыздануусун баса албады. Бирок Буш ошондон кийин «лекин мен бул проблеманы дипломатиялык жол менен чечишибиз мүмкүндүгүнө ишенемин» деп кошумчалап да койду.

3 – Буштун бул сапары демократтар партиясы Буш жана республикачылар партиясынын тышкы саясатта ийгиликсиздикке учураганына каршы катуу «шайлоо алды согушу» жарыя кылган жана бул партия «Америка эң маанилүү болгон Жакынкы Чыгыш регионунда (анткени бул регион бай нефть кендерине ээ) жаман көрүнүп калды» деп айтып жаткан бир шартка туура келип калды. Мындан тышкары, анын бул сапары демократтар партиясы Буш жетекчилигинин Америка аскерлерин чыр-чатактуу региондордо коркунучка дуушар кылып жатканы жана аларга маани бербей жатканы жөнүндө дүрбөлөң көтөрүп жаткан бир убакытка да туура келди.

Буштун басып алынган Палестинага, Булуңга кийин Египетке жасай турган сапары мына ушул учурга туура келди:

Анын басып алынган Палестинага т.а. жөөт мамлекетине жасай турган сапарына келсек, Буш жөөт мамлекетинин ошол разведка отчёту натыйжасында жүзөгө келген тынчсызданууну жоймокчу жана жөөттөргө Америка Ирандын ядро куралына ээ болушуна эч качан жол бербей туурасында убадалар жана кепилдик бермекчи о.э. жөөттөрдү эң заманбап куралдар жана финансылык жардамдар менен камсыздамакчы. Буга кошумча түрдө, Буш Батыш Жээкте жөөт мамлекетинин тынчын бузган ар кандай аракетке каршы Аббас режимин ишке салып, жөөттөр коопсуздугун камсыздамакчы. Кала берсе, Буш Мубаракка Хамас менен Газада абалды тынчтандыруу боюнча сүйлөшүүлөр алып баруу о.э. туткундагы Шалет маселесин талкуулоо вазыйпасын да жүктөмөкчү.

Муну менен болсо Буш жөөттөрдүн Иран ядролук куралы жаатындагы коркуусун басып, аларды тынчтандырат жана Жээкте Аббас режимин жөөт мамлекетинин тынчын буза турган ар кандай аракетке жол койбоо үчүн ишке салып, Газада болсо Египетти ал жердеги абалды тынч абалга келтирүү жана Шалет маселесинде Хамас менен сүйлөшүүлөр алып

баруу аркылуу жөөттөр коопсуздугун камсыздоо кызматтарын өтөп берет.

Булардын баары шайлоо алдындагы абал жаатында Кошмо Штаттардагы жөөт лоббисине өз таасирин өткөрөт.

Анын Булуңга жасай турган сапарына келсек, мындан максат демократтар партиясы көтөрүп жаткан дүрбөлөңдү басуу. Анткени Буш аларга Америка бул региондо достук абалда кабыл алынат, аны бул жерде – демократтар «айтышып жаткандай» – жаман көрүшпөйт деп көрсөтмөкчү. Мындан тышкары, Буш ушул мамлекеттердеги Америка аскерлерин да барып көрөт жана өзүнүн аларга маани берип жатканын көрсөтөт. Анын Иракка барышы – мейли, ал жерге барышы анын сапар тизмесинде жарыяланбаган болсо да – ал жердеги аскерлер менен учурашышы ыктымалдан алыс эмес.

Египетке жасай турган сапарына келсек, ал Буш үчүн сапардын көңүлдөгүдөй аякташы болот. Себеби Мубарак Американын бул региондогу кызыкчылыктарын коруктоочу ишенимдүү кызматкери, ал «араб чүмбөтүн» жамынган жүгүртөк жана Америка таасирин сыгып чыгарууга урунган Европанын ар кандай таасирин алыска ыргытуу же ага чек коюу вазыйпасын аткаруучу бир саясий пружина болуп эсептелет.

Палестина режими адамдарга Буштун бул сапары аларга жакшылык алып келет, аларга саясий вужуд, мамлекет, чегаралар жана суверенитетти вужудга келтирип берет деп уктурууга аракет кылууда. Режимдин бул абалы кудум суу ичмекчи болуп бармагын сууга малып, бирок суу иче албаган кимсенин абалына окшойт! Негизи, Буш Махмуд Аббаска суверенитет жана бийликти вужудга келтирип берүү үчүн эмес, тескерисинче жөөттөргө материалдык жана коопсуздук кызматтарын көрсөтүп, аларды ыраазы кылуу үчүн келди. Жада калса туракжайларды бошотуп коюу туурасында жар салып, ооз көптүрүп, дүрбөлөң көтөрүп айтылып жаткан кеп-сөздөр да жалаң гана алдоо. Анткени жөөт туракжайларындагы үйлөр ар тарапка чачылып жаткан аракеттенүүчү үйлөр болуп, алар мына ушул максат үчүн т.а. Палестина режиминин корлорчо багынышына бартер кылуу үчүн курулган. Жада калса жөөттөрдүн өздөрү да бул үйлөрдү мыйзамсыз, башаламан туракжай очогу деп аташат!

Эми Буштун Палестинаны басып алган жөөт мамлекетинин жанында Палестина режими үчүн бир мамлекетче куруп берүү боюнча жарыя кылган демилгесине келсек, Буштун өзү да шайлоолор жылы өзүнүн бул демилгени ишке ашыруу үчүн ыңгайлуу жыл эмесин түшүнө баштады. Себеби ал өзүнүн сапары алдында: «Жада калса Израиль жана Палестина жетекчилери ушул жылдын аягында бирер тынчтык келишимине жетишпеген тагдырда да, Палестина мамлекетине карай таштала турган

кең кадамдарды белгилей алышыбызга толук ишенемин» деп билдирүү берди. Белгилүү болгондой, кең кадамдар дегени жөөттөр менен корлорчо сүйлөшүү алып барууну, жан берүү артынан дагы жан берүүнү улантууну түшүндүрөт. Акыры барып бул кең кадамдар жан берүүлөргө толуп кеткен кең көчөлөргө айланып калат.

Буш Палестинага жөөттөрдү тынчтандыруу, алардын коопсуздугун камсыздоо, өзү менен жөөттөр бөлүнбөс достор экенин, айтылып жаткан ошол Иран ядролук куралына каршы өзү жана жөөттөр бир сызыкта экенин айтып, жөөттөрдү бейгам кылуу үчүн келет.

Ал Булуңга өзүнүн шайлоо кампаниясында демократтар партиясынын «Америка жетекчилигин эң маанилүү болгон бул региондо жаман көрүшөт» деген пикирлерин маанисиз кылып көрсөтүү үчүн келет. Буш өз сапарын «Буш жетекчилиги жана республикачылар партиясы канчалык абройго ээ экенин» көрсөтүп коюу үчүн региондогу эң чоң араб мамлекети Египетте аяктайт!

Буш республикачылар партиясынын шайлоо кампаниясын биздин өлкөлөрүбүздөн: куттуу Палестина, зор маанилүү Булуң жана Мисир Кинона...дан баштап жатат. Чындыгында биздин өлкөлөрүбүз колонизатор мамлекеттердин тышкы саясаты алкагына эле эмес, балким ички саясаты алкагына да кирип калды! Эгер өлкөлөрүбүздөгү акимдер динин дүйнө матаасына, а түгүл башкалардын пайдасы үчүн сатып жиберипегенде, башыбызга мынчалык кордук түшмөк эмес. Бул акимдердин «өнөрлөрү» өздөрүнүн башына көрүнсүн!

Палестинаны бул акимдер кайтара албайт о.э. Палестина режиминин Бушту күтүп алуу үчүн ашыгып чыгуулары да, жөөттөр менен сүйлөшүү алып баруу үчүн учуп жүгүрүүлөрү да Палестинаны Ислам дияры кучагына кайтара албайт. Тескерисинче аны чегаралар аралык жихад кылууга атылып чыгуучу кошуундун жеңиштүү жүрүштөрү гана кучагыбызга кайтарат.

Палестинаны Алла Субханахундан эки жакшы акыбеттин бирин сурай турган мужахид, садык аким гана кучагыбызга кайтарат.

Палестинаны артында туруп согушула турган жана корголо турган калкан болгон халифа гана кучагыбызга кайтарат.

Палестинаны азиз, каримдин өкүм жүргүзүшү, пайгамбарлык минхажы негизинде туура жолду тутуучу Халифалык гана кучагыбызга кайтарат.

Палестина кучагыбызга мына ушундайча кайтарылат. Палестинаны, бүткүл Палестинаны кайтарып алууга жеткирүүчү туура жол мына ушул.

﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ﴾

- «Шек-күмөнсүз ушул нерселер дал чындыктын өзү!»

[56:95]

30-зул-хиджа, 1428-х.

8-январь, 2008-м.

Жөөт мамлекети жана анын Америка менен тыгыз байланыштуулугу

Суроо: жөөт өкмөт башчысы Нетаньяху 2015-жылы 3-мартта Америка конгрессинде сүйлөгөн сөзүндө: Ирандын уранды байытуу программасы алкагындагы Америка-Иран мамилесине ачык каршы экендигин баса белгиледи. Ошондой эле анын мындай билдирүүсү адаттагы протоколго дал келген жок. Негизи, протокол боюнча Обаманын жана анын конгресстеги демократиялык партиясынын уруксаты зарыл эле. Кээ бир серепчилер мындай билдирүү Обамага жакпашын айтып чыгышты. Америка менен Израил ортосундагы болуп жаткан мындай чыңалуу душмандык абалга жетти деп түшүүнүгө болобу? Же бул окуялар Израил жана Америкада боло турган шайлоолорго байланыштуубу? Бул эки тараптагы шайлоолордун натыйжаларынан кандай жыйынтык күтсө болот? Аллах сизге жакшылык ыроолосун

Жооп: жооб ачык айкын болушу үчүн төмөнкүгө назар салабыз:

1 – Жөөт өз алдынча мамлекет болушу үчүн Аллахтан же адамдардан жардам болушу зарыл. Аллах таала айтты:

﴿ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةُ أَيُّنَ مَا تُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلِ مِنَ النَّاسِ﴾

«Аларга (жөөттөргө) кайда болушпасын кордук жазылып коюлду, илла Аллахтын жиби (жардамы) жана адамдардын жиби (жардамы) аркылуу гана (бул кордуктан чыга алышат)» [3:112]

Аллахтын жардамы болсо алардын пайгамбарларынын доору өткөндөн кийин токтогон. Жөөт өз мамлекетинин жашоосун башка бир мамлекеттин камкордугу астында гана уланта алат. Мындай абал менен алар кылымдар бою жашап келишкен. Азыркы доордо алар Британиянын колтугуна кирди. Британия аларга Палестинаны басып алып өз мамлекетин курууда чоң жардам берди. Эми болсо Американын коюнуна киришке ашыгууда. Ошондуктан Америка менен Израилдин ортосундагы абал канчалык чыңалбасын, анын Америка менен душмандушуусу чындыктан алыс.

2 – Жөөт ири мамлекеттерге кызмат кылып, өз кызыкчылыктарын ишке ашыруу үчүн алардын аркасынан желип-жүгүрөт. Жөөт партияларынын – бийликтеги Лейбористик партия болобу, же Америкага кызмат кылуу үчүн эмес, өз кызыкчылыгына жетүү үчүн Америкага ыктап жаткан Ликуд партиясы болобу – мындай позицияда алар айырмаланышпайт. Алар мындай позицияны карманууда мусулман акимдеринен бүтүндөй айырмаланышат. Мусулман акимдери өз мамлекетинин кызыкчылыгын көздөбөйт. Балким, Батыш кызыкчылыгын ишке ашырууга жана бийликке жетүү үчүн гана умтулушат.

3 – Жөөт өкмөт башчысы Рабин Ицхактын башкаруу мезгилинде, Рабин жөөт мамлекетинин кызыкчылыгын ошол учурдагы Американын мамлекет башчысы Клинтондун берген чечимдерине ылайык ишке ашырууну туура көрдү. (Рабин 1992-жылы өкмөт башчы, Клинтон 1993-жылы президент болгон). Кийин 1995-жылы жөөттөр башкача иш тутушту. Лейбористтик партия Американын демократиялык партиясына ыктаса, Ликуд партиясы Американын республика партиясына ыктады. Ошондо мындай абал эки мамлекеттеги бийлик өкүлдөрүнүн ортосунда да саясий чыңалууну жараткан.

4 – Капиталисттик демократия тузүмү менен жашаган мамлекеттерде шайлоо мезгили бири- биринин абийирин төгүүчү учур болот. Шайлоо кампаниясында партиялар бири-бирин жамандоодо бардык ыкмаларды ишке сала берет. Жөөт мамлекети ушул жылдын 17-мартында кезексиз шайлоо өткөрөт. Америкада болсо келээрки 2016-жылдын ноябрында шайлоо болот. Ошондуктан эки тарап тең мүмкүнчүлүктөн пайдаланып калууга ынтызар. Учурда Ликуд партиясы Республикачылар партиясы менен; Лейбористтер партиясы Демократтар партиясы менен алакаларын чыңдоого бар күчтөрүн сарпташууда.

5 – Нетаньяхунун Америкага ыктап, өз мамлекетинин кызыкчылыгына жетүүдөгү негизги жолу – АКШнын Республикачылар партиясынын саясатына жакын. Жогоруда баяндалгандай, Нетаньяхунун ыкмалары Обама менен анын Демократтар партиясынын саясатына каршы келүүдө. Мындай пикир келишпестик Обама бийлике келгенден бери эле башталган. Ошондой эле Обама бийликке келген учурда, Нетаньяху да бийлике келген. Ошол мезгилден баштап экөөнүн ортосунда, айрыкча, Палестина маселеси жана Ирандын атомдук программасы жаатында пикир келишпестик башталган. Ошондуктан, Нетаньяху бул эки маселеде мүмкүн болушунча Жөөт мамлекетинин кызыкчылыгы корголушу үчүн, Обама администрациясына Америкадагы жөөт лоббилери аркылуу басым өткөрүүдө.

6 – Бул пикир келишпестик эки нерсени ачык көрсөтүп турат. Биринчиси, партиялар ортосундагы алакалар; экинчиси Обама менен Нетаньяхунун ортосундагы чыңалуу. Т.а. саясий абал менен биргеликте көз караштардын дал келбөөсү. Нетаньяхунун каалоосу күчтүүрөк, биринчиден, ал бул региондогу саясий абалды жөөттүн кызыкчылыгына ылайык жөнгө салыш үчүн аскерий кубатка ээ болушту көздөөдө. Экинчиден, бул региондогу саясий абалды анын жалгыз өзүнүн саясатынын негизинде жүргүзүүнү каалоодо. Нетаньяхунун мындай позициясы Америкадагы неоконсерваторлордун арасында да кеңири таралган. Кийин Нетаньяху өзүн Буш администрациясындагы неоконсерваторлор жана Республика партиясынын мүчөөлөрү менен

бирге экендигине ишара кылды. Мурунку жөөт өкмөт башчысы Эхуд Барактын кеңешчиси болуп иштеген Даниил Леви Нетаньяхунун саясий көз карашы тууралуу мындай деген: «Нетаньяхунун ар дайым Америкага ыктарына күмөн жок, анткени ал саясий таалимди алардан алган» (Обама менен Нетаньяху шахсий тараптан эле ар башка эмес, балким, көз караштарында да карама-каршы. СНН 2-каналы 2015-март) Ошондуктан Нетаньяху муну абдан жакшы түшүнөт жана Республикачылар партиясы аны колдорун да билет.

Ал эми Обама бүтүндөй реалист. Саясий көз караш жагынан Республикачыларга үстөм болушу үчүн, неоконсерваторлорго каршы иш алып барат. Ал саясатта күчтүү пикир жана кубаттуу дипломатия саясаттарын айкалыштыра иш алып барат. Карыз берүү жана башка айла амалдарды ишке салуу сыяктуу. Мындай ыкмаларды ал учурдагы саясий абалды Америка кызыкчылыгына бурууда зарыл деп билет. Буга кошумча, реалисттер, абал мүмкүнчүлүк берсе дагы, бир тараптуулукка алып бара турган ыкмаларды колдонуудан сактанышат. Ошондуктан, алар Америка пландарын ишке ашыра турган коалиция, союздар аркылуу саясий иштерди кылууда.

7 – Бирок буга окшогон кайчы пикирлерге карабастан, Республикачылар жана Демократтар экөө тең жөөт мамлекетинин коопсуздугун камсыз кылууда ат салышат. Республикачылар партиясы күч жагынан жөөт мамлекетин колдоп кубаттайт. Жөөт мамлекети кандай гана кылмыш кылбасын, Республика партиясы муну өтө үлкөн көлөмдө колдоп-кубаттап турат. Кичи Буштун мезгилинде жөөт мамлекетин колдоп-кубаттоо абдан жогорку деңгээлге жеткен. Ошону менен эле бирге, Обама да жардамын азайткан жок. Муну Нетаньяху конгрессте сүйлөгөн сөзүндө да айтып өттү. Обама ага ыраазылык билдирди. Нетаньяху билдирүүсүндө мындай деди: «Биз Обаманын Израил үчүн көргөзгөн жардамын баалайбыз, ошондой эле, өткөн жайдагы аскерий иштерибизде ракетадан коргонуу үчүн берген жардамына ыраазылык билдиребиз. Обаманын мындай жардамына дайым ыраазымын о.э. Израиль мамлекети да ыраазылык билдирет. Ушуну менен бирге, жардам көргөзгөнү үчүн конгресске да чоң ыраазылык билдирем, айрыкча ракетадан коргонуу үчүн берилген аскерий жардамга жана «темир купол» үчүн дагы». Шайлоо жакындаган сайын чоң күчкө ээ болгон жөөт лоббилеринин добушуна ээ болуу шылтоосу менен, мындай билдирүүлөр байма-бай айтылууда.

8 – Жогорудан белгилүү болгондой, Обама менен Нетаньяхунун тирешүүсү бул Америкага болгон душмандыкты, же аны менен болгон алаканы үзүүнү билдирбейт. Болгону, бул Ликуд партиясынын республикачылар жана демократтар менен болгон ар тараптуу

алакаларынын натыйжасы болуп саналат. Жакында бул эки өлкөдө боло турган шайлоо учурунда мындай пикир келишпестиктердин болуусу турган иш. Нетаньяху Израиль элиндеги рай амма (жалпы пикир) – бул Ирандын атомдук куралга ээ болуусунан кооптонуу экендигин айдан-ачык билет. Ошондуктан, ал Обаманын атом маселеси жаатында Иранга жумшактык кылып жаткан мамилесинен пайдаланды. Ошондой эле, Нетаньяху Израил коомчулугу астында өзүн аларды атом коркунучунан коргоочу адамдай кылып көргөздү. Кийин Нетаньяху өздөрүндөгү шайлоолор жаатында Обама менен сүйлөшүүлөр алып баруу үчүн, оппозициядагы Республикачылардын саясатынан да пайдаланды. Мындай абал жөөттөрдө Ликуд партиясы, ал эми АКШда Республикачылар партиясы шайлоолордо ийгиликке жетишүүсүнө өбөлгө жаратат. Ушуга каршы, мындан бир ай мурун, 2015-жылы 7-февралда, Мюнхендеги конференцияда, шайлоо иштери алкагында Демократтар Байден жана Керринин Израиль лейбористтер партиясынын лидери Герцог менен жоолугушуулары болуп өткөн (Ицхак Герцог Израилде боло турган шайлоодо Нетаньяхунун негизги каршылашы болуп саналат). Бул эки жоолугушуу күн тартибинен сырткары уюштурулган. Ошондо Герцог Нетаньяхунун Мюнхен конференциясында сүйлөгөн сөзүн сынга алып мындай деген: «Нетаньяхунун кайрылуусу ара төрөлгөн бала сыяктуу, анын шайлоо жыйынтыгына этибар берүүсү Израилдин коопсуздугуна жана анын Америка менен болгон алакаларына коркунуч келтирет». Ушуга улай, Байдендин кеңсеси мындай билдирүү жасаган: «Жакында вице-президент өлкөнүн сыртында болот. 3-мартта боло турган Нетаньяхунун конгрессте Иран тууралуу сүйлөгөн сөзүнө катышпайт».

Корутунду:

а) Жогоруда баяндагандай, Обама менен Нетаньяхунун карама-каршылыктары ыкмаларда гана болууда. Келээрки шайлоодо экөө бири-биринин каршылаштарын колдойт. Мына ушул өңүттө, Нетаньяху ак үйдүн жана конгрестеги демократтардын макулдугусуз эле республикачылардын түз чакыруусу менен конгреске барып сүйлөдү. Ошондуктан, Нетаньяхунун бул иш сапары эки мамлекет башчынын жана эки партиянын ортосунда чыңалууну жаратты. Ошондой эле, бул чыңалууга эки өлкөдө боло турган шайлоо да кошумча болду. Сионист Нетаньяху 2015-жылы 3-мартта конгреске келип сүйлөө үчүн, Республика партиясынан спикер Жон Байнер тарабынан чакырылган. Бул адаттан тышкаркы иш. Анткени аны Обама чакырткан эмес. Маалымат булактары байма-бай чагылдырып жаткан Нетаньяху өкмөтү менен Обама администрациясынын ортосундагы чыңалуунун ачыкка чыгышына мына ушул түрткү болду. Обама администрациясы

Нетаньяхунун бул иш сапарын сынга алды. Обама Нетаньяху менен жолукпагандыгын билдирди. Нетаньяху Вашингтонго барган учурда, Керри өлкөнүн тышында иш сапары менен жүрдү. Келээрки жылдагы боло турган президенттик шайлоодо Республика партиясы жөөт лоббилеринин добушуна ээ болуу менен шайлоодо ийгиликке жетишүүнү көздөөдө деген маанайда, Обама администрациясы менен конгресстин ортосунда маалымат күрөшү күчөдү.

б) Нетаньяху конгресте Обама-Иран сүйлөшүүлөрүн айыптады. Обаманын Иран менен түзө турган келишимин туура эмес сыпаттады. Нетаньяху мындай деди: «Бардык мамлекеттер Ирандын атомдук кубатка ээ болбошуна келишишкен, бирок, маалым болгондой, бул келишим аткарылбай жатат». Ал дагы буларды кошумчалады: «Мен Обаманы жана ак үйдү сыйлайм, бирок, буга окшогон тагдыр чечүүчү маселеде, Израилдин келечектеги жашоосуна кооп туудурган мындай коркунучка каршы турууда колумдан келген бардык ишти кылам», - деди. Ал дагы: «Иранга сунушталып жаткан азыркы сунуш келечекте Израилге чоң коркунуч алып келет», - деп айтты. (2015 2 10 CNN). Мына ушулардын бардыгы жана Нетаньяхунун өзүн Израилдин коргоочусу катары көргөзүүсү шайлоодо пайдасын берет. Айрыкча Америкадагы келээрки шайлоодо Республикачылар ийгиликке жетиши мүмкүн деген анализдер басымдуу болушу жана Ликуд партиясынын Республика партиясына өтө эле ыктагандыгы Нетаньяхуну ушуга түртү. Нетаньяхунун Ирандын атомдук кубатка ээ болуусуна жол бербөө максатынан тышкары, анын өкмөтү Ирандын атомдук программасына сокку берүүгө көп жылдан бери даярданып келет. 2011-жылдын аяк ченинде Еврапа Американы туюкка такаш үчүн Израилди Ирандын атомдук долбооруна сокку урууга шыктандырды. Франция Израилди Ирандын атомдук станцияларынын космостон алынган сүрөттөрү менен камсыздады. Германия акыркы үлгүдөгү суу астындагы кемелер менен камсыздады. Британия аскерий тынчылык маалыматтары менен камсыздады. Британ аскерий жетекчилиги Израилди ушул сокку берүүгө даярдаш үчүн ал жерде үч күндүк иш сапары менен болду. Италия болсо Израилдин тик учактарына алыскы аралыкта абадан күйүүчү май менен камсыздоо машыгуусун өз аба мейкиндигинде өткөрүүгө уруксат берди. Америка Израилге кысым өткөрүп, аскерий эскалацияга жол бербөө үчүн Иранга коюлган санкциялар жетиштүү экендиги жана Обаманын бул жаата кылган саясаты пайдалуураак экендиги менен Израилди ынандырып, аны «ооздуктады». Нетаньяху шайлоого карата Республикачылар эшелонуна эргешкенге чейин Израил Американын бул кысымына моюн сунуп келген.

в) Ал эми шайлоонун жыйынтыгы кандай болбосун, Израил баары бир Америкага ыктайт. Обама менен Нетаньяхунун пикир келишпестигин Америка кызыкчылыгына зыян жеткирет деп жаткан оппозициядагы лейбористтик партия дагы Американын жардамысыз Израил чоң зыянга учурайт деп билет. О.э. алар да Обаманын Израилдин коопсуздугу тууралуу кабатырланган билдирүүлөрүн ачыкка чыгарууга аракет кылышууда. Обаманын Иран атомдук маселеси боюнча алып барып жаткан саясатын стратегиялык кадам деп билдиришүүдө. Муну менен алар Америкадагы жөөт лоббилеринен колдоо табууну, ушуну менен бирге, Израилдеги шайлоодо ийгиликке жетишүүнү көздөшүүдө. Нетаньяхунун Америкадагы келерки шайлоодо жеңишке жетиши күтүлүп жаткан Республикачылар тарабына өтүшү жана өзүн Израилдин коргоочусу катары көргөзүүдөгү максаты, Америкадагы жөөт лоббилеринин колдоосуна ээ болуу жана Израилдеги шайлоодо утушка жетүү. Лейбористтер жана Ликуд партияларынан күтүлгөн нерсе, булар кээ бир нерселерде гана бири-бирине жандаша алышат. Обаманын Лейбористтерди колдошу жана Республикачылардын Ликуд партиясын колдошу – буларды тең салмактуулукка алып келет. Лекин, Обама мамлекет башчы катары өз мүмкүнчүлүгүнөн пайдаланып, лейбористер менен күчтүү алака кылса, ошондо гана Нетаньяхунун шайлоодогу ийгилигине таасир эте алат. Бирок Обама иштеткендей эле күчтү Нетаньяху да ишке салышы мүмкүн. Аtnкени, Обама келээрки президенттик шайлоодо талапкерлигин койо албайт. Бул нерсе Нетаньяху менен анын атаандашы Герцогдун ортосундагы шанс тең салмакташкандыгын түшүндүрөт. Экөөнүн бирөөсү гана өкмөттү түзүүсү өтө оор иш, андыктан күчсүз коалиция түзүү зарылчылыгы келип чыгат. Аtnкени бул эки чоң партия биригип кете албайт. Ошондуктан бири көпчүлүктү, бири азчылыкты түзүп, коалиция куруу менен иштөгөө мажбур болот. Ошондуктан келээрки Израил өкмөтү күчсүз өкмөт болот, качан бул эки партия биригип иш кылмайынча абал ушундай болот. Ал эми Америкадагы шайлоодо Республикачылар жеңишке жетет деген пикир басымдуу. Аtnкени өткөн жылдагы парламенттик шайлоодо Республикачылар конгресте көпчүлүк оорунду ээлеген. О.э. Обаманын эл аралык кризисти, Американын ички жана тышкы көйгөйлөрүн чечүүдө чеке жылытарлык иш кылбагандыгы мындай пикирге негиз болуп берүүдө.

г) Ал эми Израилдин Америка менен касташуусу, биз жогоруда айтып өткөндөй, чындыктан алыс. Израил ар дайым Американын колтугунда калууга аракет кылат. Адамдардын жардамысыз Израилге жашоо жок. Ал азыркы учурда Американын колтугунда. Бирок бул жип, Аллахтын уруксаты менен, жакынкы күндөрү үзүлөт. Америка менен

Израил басып алган Палестинадагы бул жип бир күнү келип Израилдин кайгысына айланганына мамлекеттер күбө болушат. Бул иш Аллахтын жардамы аркылуу, Ислам кубаты жана анын мамлекетинин көлөкөсүндө албетте ишке ашат.

﴿وَلَتَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ﴾

«Анын кабарын бир аз убакытан кийин албетте билесиңер» [38:88]

17-жумадул-аввал, 1436-х.

8-март, 2015-м.

Американын Палестина жана Иран маселелерине карата саясаты

Суроо: Өткөн 2017-жылы 5-февралдагы суроо-жообто, Сирия жаатында Түркия ролун күчөтүү жолу менен Халабды Сирия режимине тапшыртып берүүдө Обаманын жетишкен «ийгилигин» Трамп пайдаланары тууралуу ачык-айкын келди. Ошондой эле, Сирия жаатында Орусиянын ролун кыскартышы тууралуу дагы жана Британияга белгилүү бир өлчөмдө роль бериши тууралуу да баяндалды... Бирок эки көйгөй тууралуу сөз козголбоду. Трамп бул эки маселе боюнча «демдүү» билдирүүлөрдү бергенине карабастан, бул эки маселе тууралуу сөз болбоду. Америка президенти Трамп 2017-жылы 15-февралда жөөт өкмөт башы менен бирге берген пресс-конференциясында эки мамлекет ортосундагы (Жөөт-Палестина) «эки мамлекет» чечими мындан ары уланбастыгы тууралуу айтты. Америка бул чечимден баш тарттыбы? Ошондой эле, Трамп 2017-жылы 20-январда мансабына келгенден бери Иранга карата билдирүүлөрү катуу түс алды. Иран аймакта Америка кызыкчылыгын ишке ашырып берүү ролун ойноп бергенден кийин Иранга карата саясатын өзгөртмөкчү болуп жатабы?

Жооб: Аллахтын жардамы менен, бул эки маселе боюнча басымдуу көз карашты баяндап бериш үчүн төмөнкүлөргө токтолобуз:

Биринчиден, Палестина маселеси же алар атагандай «Ортоңку Чыгыш көйгөйү»:

1 – Америка президенти Трамп түз эфир аркылуу берген, кийин массалык маалымат каражаттары байма-бай чагылдырган билдирүү мындай: «Америка президенти Дональд Трамп Ортоңку Чыгыш боюнча Америка алып бара турган саясатты жаңы негизде алып барарын белгиледи. Ал «эки мамлекет» чечими Палестина жана Израиль көйгөйүн чечүүчү жалгыз жол эместигин айтты. Эгер бул чечим тынчтыкты кепилдей албай турган болсо, башка да ыхтыярлар бар экендигине көңүл бурдурду. Республикачыларданбы же демократтарданбы, айырмасы жок, мурунку Америка президенттери эки мамлекет чечимин алга сүрүп келишкендигине да токтолду». («Франция» сайты, 2017.02.16.) Ал айтты: «Эки мамлекет чечимин жана бир мамлекет чечимин карагыла... Эгер Израиль жана Палестина өздөрү ылайык көргөн чечим менен кубанычка жете алышса, мен да ал чечимге кубанычта боломун. Эки чечим тең мени ынандырат». («ал-Жазира» сайты, 2017.02.16.). «Бир мамлекет» чечимин Америка биринчи жолу Трампын тили менен оозго алды. Трамп анын кандай чечим экендигин ачыктабады. Жөөт мамлекетинин ичинде Палестинага өзгөчө макам берген чечимби? Же светтик мамлекет түзүп, жөөт администрациясына Палестина шериктеш катыша турган чечимби? Бул чечим 1939-жылы

Британия Ливан сыйгасында чыгарган «ак китепте» келген Британия сунушуна окшош. Маалым болгондой, «эки мамлекет» чечими 1959-жылы Америка президенти Эйзенхауердин учурунда Америка сунуштаган чечим. Бул чечим аркылуу Америка эл аралык коомчулук деген аталыш менен Британиянын «бир мамлекет» чечимине сокку урган эле. Кандай болгондо да, Американын бул билдирүүлөрү жана бул билдирүүлөрдүн жандооч далилдери терең идирек кылынса, Америка «эки мамлекет» чечиминен кайткан жок. Американын БУУ алдындагы өкүлү Никки Хили мындай деп айтты: «Биринчиден, бардыгынан мурда, биз «эки мамлекет» чечимин колдойбуз. Кимдир бирөө Америка эки мамлекет чечимин колдобойт десе, ал жаңылышат. Биз эки мамлекет чечимин колдойбуз. Бирок сандыктын тышкарысын да пикирлеп жатабыз. Бул эки тарапты тегерек столго отургузуу үчүн талап кылынган иш. Эки тараптын келишимге жетиши үчүн, биз буга мухтажбыз». («Reuters», 2017.02.16.). Ушул нерсе Трамп эки мамлекет чечиминен баш тартпагандыгын көргөзүп турат. Биз жогоруда айтып өткөн мезгилден бери, Америка бул эки мамлекет чечимин тандаган жана ал Америка саясаты болуп эсептелет. Болгону, Америка кысым өткөрүү үчүн ыкмаларды өзгөртүүнү каалап жатат. Анын БУУдагы өкүлү эки мамлекет чечимин колдой тургандыгын тастыктады. Бирок, сандыктан тышкарысын да пикирлеп жатышкандыктарын эстетип өттү. Же Жөөт жакка көбүрөөк тартуу үчүн, эки мамлекет чечимине карата ондоолорду киргизүүнү каалап жатканына көңүл бурдурду. Американын БУУдагы элчиси сандыктын тышкарысын да пикирлеп жатышкандыктарын айтты. Тагыраагы, амалияттарды сандыкка салыштырды. Америка эки мамлекет чечимин ишке ашыруу үчүн, эки тараптын ишин сандыктын ичине жыйнап жаткандай түр көргөздү. Америка учурда эки мамлекет чечимине байланыштуу сүйлөшүүчүлөрдү, айрыкча, жөөт тарапты тартуу максатында, кээ бир иштерге алымча-кошумча кылып, ыкманы өзгөртүүнү каалап жатат. 2016.11.18. суроо-жообто Трампын жеңишке жетишкенден кийинки Америка саясатынын негизги багыттары өзгөрбөсү, болгону, ыкмалар өзгөрөрү тууралуу айтып өткөнбүз. Анда мындай дегенбиз: «Трампын учурунда, мурунку Америка президенти учурунда белгиленген негизги саясий көйгөйлөргө карата Америка саясатынын өзгөрүшү күтүлбөйт. Болгону, ыкмалар гана өзгөрүүсү күтүлөт. Америка саясаты андагы ар түрдүү башкаруу институттары тарбынан белгиленет. Бирок, алардын ыйгарым укуктары көбөйүп же азайып турат. Мисалы, президент жана анын администрациясы, Пентагон, Конгресс, Улуттук коопсуздук кеңеши жана коопсуздук чөйрөлөрү. Мына ушулар ыкмалар өзгөрүүсү менен, ошол эле маалда, Американын

саясий планы өзгөрбөстөн туруп ишке ашуусун сактап турганга маанилүү таасир өткөрүшөт... ».

2 – Палестина өкмөтү бул билдирүүлөрдөн улам шокко түшүп калды. Алардын ичинен жөөттөр менен узак убактан бери сүйлөшүүлөрдү өткөрүп келе жаткан жана Палестинаны боштондукка чыгаруу комитетинин төрагасы Арикат мындай деди: «Биз эки мамлекет чечиминин ойрон болушун тамаша деп билбейбиз. Балким, бул жөөт тарапка да, Палестина тарапка да балээ» («Huffington Post», 2017.02.16.). Арикат дагы мындай деди: «Эки мамлекет чечимин алмаштыра турган чечим бул мусулмандарга, христиандарга жана жөөттөрдүн бардыгына бирдей карай турган демократиялуу бир мамлекет түзүү чечими». («ал-Жазира», 2017.02.16.). Палестина өкмөтү жана анын куйруктары колонизатор кафир сунуштаган чечимден башка чечим билишпейт. Эгер Америка чечими болгон эки мамлекет чечими ишке ашпай калса, анда Британия сунуштаган илгерки чечимге кайтуу же жөөт бийлиги астындагы мамлекетчеги кайтуу чечиминен башка чечим билишпейт. Бул жерде Америка Палестина бийлигине жана анын куйруктарына өз планын тааныштырбагандыгы көрүнүп турат. Анткени, булардын Америка астында кыйматы жок. Себеби, Америка булардын анын планын кабыл алып, моюн сунуп чегинүүлөргө барарын билет. Ким өзүнүн 80% жеринен чегинүүлөргө барды, ким душманын коргоо максатында өз элине каршы согушту? Ал эч бир баага татыбай турган бийлик, балким ал, ким ага нан көргөзүп койсо, тилин салаңдатып анын артынан ээрчиген ит сыяктуу бийлик!

3 – Ал эми «Израилдин» позициясына келсек, «Израилдин» өкмөт башчысы Нетаньяху Америка президентин «Израилди» колдоого алгандыгы үчүн мактады. Бирок Трамп менен бирге берген пресс конференцияда эки мамлекет чечими долбоору тууралуу эч нерсе айтпады. Мындан көрүнүп тургандай, ал Трампын билдирүүсүнө анчейин ыраазы эмес. Бул жерде Нетаньяху бир иштер талап кылып, бирок, ал иштерге жооб ала албагандай жана ыраазы болбогондой. Лекин ал иштерге киришпестикти ылайык көрдү. Анткени, жөөттөрдүн Трампка ишеним артып жаткан үмүтүнө доо кетип албаш үчүн ал иштерге киришпестикти макул көрдү. Көрүнүп тургандай, Нетаньяхунун талаптарына жооп болгон жок жана ал аны ачыкка чыгарууну каалабады. «Голлан көйгөйүн» козгогону тууралуу Нетаньяхунан суралганда, ал «ооба» деп жооб берди. Америка мамбашы ага кандай жооб кайтарганы тууралуу суралганда, Нетаньяху «аны айтпайм, менин талабым ага күтүүсүз болду» деди жана анын майда-баратын ачыктабады. («Reuters» арабия, 2017.02.16.). Трамп шайлоо кампаниясы учурунда Америка элчиканасын Тель-Авивден Кудуска көчүрүү тууралуу берген убадасы тууралуу

сүйлөшүүлөрүндө да Нетаньяху ыраазы боло албады. Трамп дем алыш күнү мындай деди: «Нетаньяху менен телефон аркылуу сүйлөшүү жакшы маанайда өттү» - деди. Трамптын бул билдирүүсү – Ак үй Трамптын шайлоо кампаниясы учурунда Америка элчиканасын Тель-Авивден Кудуска көчүрүү тууралуу берген убадасын ишке ашыруу максатында өткөрүлгөн сүйлөшүүлөрдүн «биринчи этабы» экендигин – билдиргендин артынан эле болду. Ак үйдүн басма сөз катчысы Шон Спайсер мындай деди: «Бул теманы талкуулоодо алгачкы этаптабыз» дагы айтты: «Жакынкы аралыкта элчиликте көчүрүү тууралуу билдирүү деле жок. Бул кадам араб ааламын дүрбөлөңгө сала турган кадам» («Sky News» арабия, 2017.02.22.). Нетаньяху жөөт вужудуна кооп-коркунуч жаратып жаткан Исламга каршы күрөшүүгө басым жасоону ылайык көрдү. «Израиль өкмөт башчысы Нетаньяху Вашингтон менен биргеликте «Ислам экстремизмине» каршы күрөшүүгө жана аны жок кылууга даяр экендигин билдирди». («Халиж онлайн», 2017.02.15.). Алар Улуу Аллах тарабынан түшүрүлгөн Исламга каршы күрөшүү үчүн «Ислам экстремизмин» шылтоо катары беттерине кармап жатышат. Ислам бул Ислам, аны менен Үммөт эле эмес, бүткүл адамзат бакубат жашоого жетет. Ал акыйкат.

﴿فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الْضَّلَالُ فَأَنَّى تُصِرُّونَ﴾

«Акыйкаттан башка адашуу гана бар, каякка карай баратасыңар деги?!» [10:32]

Экинчи: Иран темасы

Ооба, Трамп администрациясы Иран менен болгон алаканы чыңалтып жатат. Бул ачык эле көрүнүп турат. Американын Иранга карата жаңы мындай коркутуу кысымынын алды-артын идирек кылыш үчүн, Американын Иранга карата саясатына, анын Трампка чейин жана андан кийин кандай түс алып жатканына назар салуу менен, анын кайтарапка бурулуп жатканы анык болот:

- Американын Трампка чейин Иранга карата жүргүзгөн саясаты:

1 – Америка Иракка каршы согушунда жана аны басып алуусунда Иранды өзүнө толугу менен кызмат кылдырды. Ирактын батыш жана түндүк провинцияларында Ирандын таасири жокко эсе эле, Америка бул провинциялардагы Иранга ыктаган жамааттарга каршы согуш алып барбады. Иран Америка менен Ирак жаатында бардык тараптан тил бириктирүүлөр аркылуу иш алып барды. Бул көзү сокур адамга да дайын. Ошондой эле, Йеменде да Иран хувсийлерди колдоду. Хувсийлер Американын эл аралык эммисарлары (мурунку Жамал бин Умар жана учурдагы Валаду Шайх) аркылуу Йемен өкмөтүндө отурукташып калууга аракет кылышты. Америка ТИМи Керри акыркы мөөнөттөрүндө

«чоң шайтан Америкага өлүм» деген ураандарды көтөргөн Иран менен жыйын өткөргөнү сыяктуу эле, хувсийлерди чогулутуп жыйын өткөрдү. Иран Йеменде Америка кызыкчылыгын ишке ашыруу ролун ойнойт. Ал эми Сирияда болсо Иран өзү жана Хизбулла жамааты аркылуу айдан ачык эле Америка кызыкчылыгы үчүн роль ойноп жатат. Американын эл аралык коалициясы Сирия козголоңун бомбалоого алды. Ал тургай ИГИЛге эле чектелип калбай, көптөгөн топтордун жетекчилерин жок кылды. Ушунун баары терроризмге каршы күрөшүү шыктоосу астында кылынды. Америка ошол эле маалда террористтик аскерий жамаат болгон Ирандын Хизбулла жамаатын бомбалабады. Ирандын Сириядагы ролу Америка саясатынын бир бөлүгү. Кийин 2015-жылы июль айында Америка эл аралык күчтөр менен биргеликте, Иран өзөктүк келишимин түздү, ага Обама кол койду. Америка муну менен, айрыкча «араб жазы» революцияларынан кийин, Иран аймакта анын кызыкчылыгын ишке ашырып бериши үчүн, Иранга карата киргизилген санкцияларды жеңилдетүүнү каалады. Американын бул саясатында – Иран нефтисин сатуу аркылуу Сирия, Йемен, Ливанда Америка талаптары ишке ашышын кепилдөөсү үчүн – Иранга нефтисин сатууга жол ачып берүү каралган. Ушундайча 1979-жылкы Иран революциясынан бери Американын Иранга карата билдирүүлөрү жана Ирандын Америкага карата «чоң шайтан» деген душмандык билдирүүлөрү шамал учурган камгакка окшоп калды. Ал эми иш жүзүндө, Америка менен Иран толук түрдө тил бириктирүү аркылуу иш алып барат. Бул саясат сөз үстүндө эмес, иш үстүндө кылынып жатат.

2 – Обама администрациясы – өзүнөн мурдагы Америка администрацияларына салыштырмалуу – Иран революциясынан кийин, Иранды курчап турган аймактарга Ирандын колун көбүрөөк создурган администрация болуп калды. Ал тургай Сирия, Йемен, Ливан жана Иракта «Ирандын ролу» деген аталыш да пайда болду. Америка Ирандын ролу үчүн анын оозун бош койо беришиндеги түрткүлөрдүн ичинде мурункулары жана кийинки жаңылары бар. Алар төмөнкүчө:

а) Мурунку түрткүлөргө келсек:

Америка Булуң мамлекеттеринин нефти ресурстарына үстөмдүк кылганга чейин, бул аймакка кооп-коркунуч жаратуу милдетин Иранга жүктөө. Америка Булуң мамлекеттерине кадам койуп алуу үчүн, Иран ролунан пайдалануу түрткүсү болду. Бирок, Америка үчүн Иран ролу түрткүсүнөн бөлөк, Ирак Кувейтке 1990-жылы бастырып кирүүсү себептүү, Америкага бул аймактагы мунай ресурстарына ээлик кылып калуу себептери көбөйдү. Америка бул кагылышуудан пайдаланып, Булуң мамлекеттеринин көпчүлүгүндө өзүнүн аскерий базаларын жайгаштырып алды. Ошондуктан, Американын Булуң

мамлекеттериндеги мунайга ээлик кылуу үчүн Иран коркунучун пайдалануусу убактылуу өчүп калды. Анткени, ага Америка мухтаж болбой калды.

2003-жылы кичүү Буштун учурунда жаңы неоконсерваторлордун бийликке келишинен кийин, Америка Ирандын ролу түрткүсүн пайдаланууну кайрадан жандантты. Бирок бул жолкусунда тайпачылыкты козгоо аркылуу пайдаланмакчы болду. Америка Сайкс – Пико чек араларын жаңыдан Америка планы негизинде, мамлекеттерди тайпачылык негизде бөлүүнү баштады. Америка Ортоңку Чыгыштын жаңы жол картасы тууралуу сүйлөй баштады. Американын кан менен жазылган Ортоңку Чыгыш жол картасы негизинде Иран жаңы чек араларды пайда кылуу максатында, тайпачылык жамааттарын колдоого ала баштады. Тайпачылык чек аралары Иракта айдан ачык көрүнө баштады. Кийин Йеменде, Сирияда, Саудияда, Бахрейнде, Ливанда, Ооганстанда жана Пакистанда көрүнө баштады. Кийин Иран «азчылыкты коргоо» ураанын көтөрө баштады. Тактап айтканда, Ирандын бул кадамы Америка кыйкырып жаткан азчылыкты коргоо саясаты негизинде болду. Мына ушундайча Ирандын ролу кескин түрдө пайда болду.

б) Ал эми жаңы пайда болгон түрткүгө келсек:

Ал «араб жазы». Америка араб жазы себебтүү жаңы кооп-коркунучка кептелди. Араб жазы толкундоолору Тунисте, Йеменде, Мисирде, Ливияда жана Сирияда күтүүсүздөн болду. Америка өз таасирине коркунуч жараткан бул элдик толкундоолор алдында өз таасирин сактап калууга даяр эмес болчу. Америка өз таасирин сактап калуу үчүн аскерлерин да ишке салуусу мүмкүн эмес эле, анткени, Америка коомчулугу Ирак мүшкүлүн баштан кечирип жаткан болчу. Ошондой эле, аймакта анын таасирин толук сактап калууга кудуреттүү жергиликтүү күч да жок болчу. Американын аймактагы Сирия жана Мисирдеги таасирдүү малайлары элдик тоолкундоолор алдында калган эле. Ошондуктан, Америка мындай өзгөчө кырдаалда жаңы түрткүнү тез арада бышып жетилтүү үчүн Иранга көбүрөөк таянууга мажбур болду. Иран айрыкча Сирия козголоңун басууга эт-бети менен кетти. Тороблис жана Сидондогу окуялардан кийин толкундоо жана козголоңдордун алдын алуу үчүн Ливандагы Хизбулла жамаатын күчтөдү. Йемен жана Бахрейнде Британия таасирине каршы Америка таасирин сактап калуу максатында, ал жактагы өзүнө ыктаган жамааттарды колдоосун күчтөдү. Ушунун баары козголоңдорго каршы кылынды. Американын бул жаңы түрткүсү Иранга карата тайпачылык негизде жаңы роль жаратып берди. Ирандын аткара турган бул ролу аймакка карата чоң кооп-коркунуч салды. Американын бул саясаты Америка жана Иран ортосунда ачыктан ачык жакындашууну пайда кылды. Өзөктүк келишиминен кийин,

массалык маалымат каражаттары Америкадан Иранга тик учак менен Ирандын Америкадагы тондурулган акчасы жеткириле тургандыгы тууралуу айта башташты. Ошондой эле «Боинг» компаниясы менен соода келишимдери тууралуу да айтыла баштады. Америка жооптуулары Иран менен алаканы жеңилдетүү максатында, Европа банктары менен жыйын өткөрүштү. Бул банктардын Америка санкциялары коркунучан кооптонбостуктарын да билдиришти...

1. 2015-жылы Британия малайы Абдулла өлгөндөн кийин, Салмандын Саудия бийлигине келиши менен Саудия Америка кучагына өттү. 2014-жылы Сиси Мисир бийлигине келди. Ушуну менен Америка аймактагы таасирин кайрадан чыңап алды. Америка үчүн Ирансыз эле аймактагы таасирин сактап калуу мүмкүнчүлүктөрү көбөйдү. Бул бир тараптан. Ал эми башка тараптан болсо, Америка Ирандын алсыздыгын байкады. Анткени, Иран өзү жана ага ыктаган бардык жамааттары аркылуу Сирия козголоңун изден чыгара албады. Америка Сирияга Орусияны тартууга өттү. Бирок Орусия Ирандын ордун баса албады. Болгону, Орусия Иранга таяныч эле болду. Ушунун баары Америка үчүн саясатындагы тактикаларын өзгөртүү боюнча пикирлөөгө жол ачты. Жалгыз эле Иранга сүйөнүү эффективдүү иш бербеди.

Обаманын мөөнөтү аяктарына аз калганда, Сирия козголоңунун ачкычтары Түркияга топтолду. Америка «Иран-Орусияны» оюндан алып салуу саясатын жана Түркияга Сирия козголоңунун ачкычтары топтолуусу аркылуу Сирия козголоңун изден чыгарып жиберүү саясатын ортоктош алып барууга өттү. Кийин Сирия оппозициясын Эр-Риядда үйрөтүү үчүн Саудия ролун ишке салууга өттү.

Мына ушундайча Ирандын аймактагы ролу – Америка тарабынан атайын ишке салынган Америка саясаты. Американын Иранга карата роль берүү саясаты кырдаалга жараша бирде күчөп, бирда азайып турат. 1979-жылдан бери Америка «Ислам революциясы» аталышын берип, Иранды аймактагы мамлекеттерге каршы коркунуч катары пайдаланып келди. Кийин неоконсерваторлор бийликке келгенден кийин, бул коркунучту «тайпачылык негиздеги» коркунучка айландырды. Кийин араб жазы толкундоолору башталышы менен «аймактагы негизги ролду ойноочу» катары пайдаланды. Бирок кийин Мисир, Саудия сыяктуу өлкөлөрдө Америка малайлары бийликке келген соң жана Түркияны өз кызыкчылыгына толук иштете алуу мүмкүнчүлүгү жаралгандан кийин, Америка Иранга мухтаж болбогон абалда жаңыча роль берүүгө өттү.

Эске сала кете турган нерсе, Америка Иран жана Иранга окшогон башка малайларынын ролун өзү каалаган учурда кыскартып же күчөтүп койо берет. Ошондой эле, Иранга окшогон бул мамлекеттердин ролу чыныгы таасирге ээ эмес. Анткени, Америка бул ролдорду өз

кызыкчылыгына жараша каалаган учурда берет жана каалаган учурда тартып алып койот. Мисалы, Иран өзүнүн урап калган инфраструктурасын ондоштун ордуна, казынасындагы каражатын Сирия жаатындагы иш-чараларга жумшап жатат. Качан Америка Иранга мухтаждыгы бүткөндө, анын ролун тартып алып койорун Иран айдан ачык билет! Ошондой эле, Америка Йеменде Саудия ролун өстүрүп барууда. Американын мындай кылышы – малай Иранга Йемендеги өзүнө ыктаган жикчилдеринин алдында оңтойсуздук жаратты. Анткени, Саудия Йеменде өз тарапкерлерине түздөн-түз аскерий колдоо көргөзө баштады. Ошол эле маалда, Иран Саудиянын Йемен жаатында үстөмдүк ролун ойношуна моюн сунду. Иран хувсийлерге кичине кемелер менен курал жеткирип берүүгө гана чектелип калды. Кийин Түркиянын Сириядагы ролу да өз кызыл чегинен артка кетиши күтүлөт. Балким, анын билдирүүлөрү жана позициясы да өзгөрөт, анткени, Америка бул акимдерге көңүл бурбайт. Америка аларды кабагым кашым дебестен каалаган учурунда пайдаланат жана каалаган учурунда таштап койот. Тактап айтканда, Америка бул мамлекеттерге карата өз кызыкчылыгын ишке ашыруу максатында өзү каалаган учурда роль берип, иши бүткөндөн кийин ал ролду тартып алуусун уланта берет.

Американын Трамптын учурунда Иранга карата жүргүзө турган саясаты:

Америка бул жаатта аймактагы Ирандан бөлөк мамлекеттерге роль берүүсүн күчөтөт. Алар Түркия жана Саудия, Ирандын ролун кыскартат. Ушул негизде Трамп Ак үйгө келди. Америка мурунку саясий ыкмасынын негизинде Иран ролуна тийишпестен, аймакта үч мамлекет өздөрүнө берилген ролду Америка кызыкчылыгы үчүн аткарып кете берүүлөрү мүмкүн болчу. Бирок Трамп Иранды шантажга салуу аркылуу мафиялык жол менен экономикалык жактан пайдаланууну каалап жатат. Ошондуктан, ал Иран менен болгон алаканы чыңалтты. Твиттер аркылуу да чабуул кылды. Ал Иранды терроризмдин уясы деп сыпаттады. Америка жана анын союздаштарына коркунуч жаратат деди. Иран менен болгон алакада агрессия көргөзө баштады. Ирандын 2017-жылы 3-февралдагы ракета сыноосу үчүн анын 25 ишкерине карата санкция киргизди. Аны менен болгон өзөктүк келишимди туура эмес деп, андан Америка бир тараптуу чыгып кетери ыктымалдуулугу менен да коркутту. Ошондуктан, зээндерге Трамп Иран менен болгон Америка саясаты жаатында чоң өзгөртүүлөргө барат го деген ой жаралып калды. Ошол себептүү Трамптын Иран жаатында кандай саясат алып барарына төмөндө токтолуп өтөбүз:

1 – Республикачылардын алып бара турган саясаты өз күчүн жана зордукчулугун көргөзүүгө таянат. Бул саясат Трамптын тышкы саясатты

алып баруусунда ачык көрүнүп турат. Алардын бири Иран жаатындагы алакасында.

2 – Ооба, бул жерде Америка Иран жаатында жаңы маселе негизинде иш алып бара баштады. Бул маселенин артында Трамп Американын көптөгөн экономикалык маселелерин чечүүнү убада кылган. Дүйнөдөгү өлкөлөрдүн коопсуздугун Америка камсыз кылып жаткандыгы үчүн акы төлөөлөрүн Трамп алардан ачыктан ачык талаб кылды. Трамптын бул талабы Жапонияны, Кореяны, Европа өлкөлөрүн, жеңил-желпи жем болгон бай Булуң мамлекеттерин өз ичине алды. Жогоруда айтылып өткөндөй, Булуң аймагына карата Ирандын ролун жана коркунучун пайдаланууга болгон Американын мурунку жана жаңы түрткүсү олуттуу түс алды. Иранды шантаж кылуу аркылуу Булуң мамлекеттерине коркунуч жаратуу Обама мезгилинде эле башталган. Трамп болсо бул маселени экономикалык жаатта пайдаланууну каалап жатат. Трамп Иранга кысым кылуу аркылуу анын Булуң аймагындагы ролун чектеп, анын акысына мунайга бай Булуң мамлекеттеринен олчойгон салык алууну каалап жатат. Ирандын коркунучунан силерди коргоп жатам деген таризде, алардан салык алууну каалап жатат. Ошондуктан Американын бул кысымы алдында Иран өз ракетасын сыноодон өткөрдү. Ирандын бул кадамы Америка менен тил бириктирүү аркылуу болгондугу да чындыктан алыс эмес жана анын ракета сыноосу Американын Иранга карата кысым кылуу мезгилине туура келүүсү да ушуну түшүндүрүп турат. Тактап айтканда, Иран чындыгында эле Булуң мамлекеттерине коркунуч жаратып жаткандай түр жаратуу. Иран бул аракетинен өзү пайда таппайт, балким пайда табуучу – Иран коркунучунан коргоп жаткандыгы үчүн акы талап кылып жаткан Америка болуп саналат. Трамптын шайлоо кампаниясы учурунда берген билдирүүлөрү ушуну канкуулап турат. «Жаңыча пикирлөөгө» ишара кылган Трамптын ал билдирүүлөрү төмөнкүчө:

– 2015.08.19. «CNN» арабий маалымат агенттигинин маалыматында мындай делет: «Трамп Саудиядан аны жоголуп кетиштен сактап турган Америкага акы төлөшүн талап кылды». Ал айтты: «Саудия жакынкы аралыкта чоң туңгуюка кептелет жана биздин жардамыбызга мухтаж болот. Эгер биз болбогондо Саудия азыркыдай абалда калмак эмес».

– 2016.08.19. «CNN» арабий маалымат агенттигинин маалыматында келет: Трамп айтты: «Жапонияны коргоп жатабыз, Германияны коргоп жатабыз, Түштүк Кореяны коргоп жатабыз, Саудияны коргоп жатабыз жана башка көптөгөн өлкөлөрдү коргоп жатабыз. Алар мунун акысына бизге эч нерсе төлөшпөйт. Бирок алар мунун акысына бизге акы төлөөлөрү зарыл, анткени биз аларга эбегейсиз

кызмат көргөзүп, ресурстарыбыздан кол жууп жатабыз. Менин айткан нерселеримдин бардыгынын чындыгы бар, эгер алар өз үлүштөрүн адилеттүүлүк менен төлөшпөсө... анда алар өздөрүн өздөрү коргоого мажбур болушат же биздин жардамыбызга мухтаж болушат. Биз 20 триллион карызы бар мамлекетпиз, алар бизге жардам берүүлөрү милдет». Трамп дагы: «Соода келишимдери тууралуу сүйлөшүүлөрдү өткөрүүгө кудуреттүү» экендигин баса белгиледи. Ал «Сиз Жапония жана Саудия менен сүйлөшүүгө кудуреттүү болушуңуз керек» деген суроого комментарий берип мындай деди: «Силер биз Саудияны коргогондугубуз үчүн ал акы төлөп жатат деп ойлоп жатасыңарбы? Биз аларды коргойбуз, бирок алар бизге эч нерсе төлөшпөйт».

– 2017.01.26. «ал-Жазира» сайтында мындай келген: «Америка президенти Американын 2003-жылы Иракка киргендигине жана аны кийин Иранга тапшыргандыгына ишара кылып «Америка Иракка кирип катчылык кылды» деди. Америка Ирактан чыгып кетпестен, анын нефтисине көзөмөл кылып кала бериши туура болмогуна да ишара кылды. 2017.01.24. «Reuters» арабия сайты «Трамп Американын борбордук чалгындоо кызматы жооптууларынын алдында сүйлөгөн сөзүндө «Америка 2003-жылкы согуштун чыгымдарын жабуу үчүн, Ирак нефтисин колго алуусу туура болмок» экендигине ишара кылды» деп жазды.

3 – Ушулардын бардыгы Трапмтын келишим түзүүгө болгон умтулуусу канчалык деңгээлде экендигин көргөзүп турат. Тактап айтканда, Ирандын коркунучунан коргогондугу үчүн анын акысына акы төлөө шартын коюп келишим түзүү каалоосу. Башкача айтканда, бул мамлекеттердин акимдери өз бийликтерин сактап турушу үчүн Америкага акы төлөөлөрү керек. Америка бул акимдердин берген акылары үчүн алардын бийлигин сактап турмакчы. Трапмтын мафия жолу аркылуу каражаттарды тартуу каалоосун көптөгөн далилдер тастыктап турат. Трамп Американын өлкөлөрдөн олчойгон салыктарды жыйнап алышын көтөрүп жаткан жалгыз америкалык эмес. Америка конгресси 2016-жылы «Хуста» мыйзам долбоорун кабыл алды. Тактап айтканда, ал Обама бийлиги учурунда кабыл алынды. Бул мыйзамдын негизинде «тероризм» амалияттарына тиешеси бар деген жүйө менен Саудия жана Булуң мамлекеттеринин акчаларын камап койуу мүмкүнчүлүгү пайда болду. Анткени Америка экономикалык кыйын кырдаалды башынан кечирип жатат. Ал бюджетин бардык тарбынан кыскартууга мажбур болду. Анын эбегейсиз карызы, ошондой эле, Кытайдын экономикалык жактан өсүп чыгуусу ага оңтойсуздук жаратты. Ал дайыма чоң чечимди издеп келет. Кичүү Буш Американын экономикалык кыйынчылыгын Иракты басып алып анын мунайын

пайдалануу менен чечмекчи болду. Бирок Ирактын каршылыгы аны бул нерседен тосуп койду. Ирак согушуна 3 трилион доллар жумшады. Обама Американын экономикасына акча тартуу үчүн Британиянын салык баш калкасы аралдарына сокку урду. Кийин «хуста» мыйзамы аркылуу «тероризмди» каржылайт деген жүйө менен, акчаларды өзүндө камап калып пайдаланууга өттү. Азыр болсо Трамп өлкөлөрдү коргоп жатабыз деген жүйө менен алардан олчойгон салыктарды алуу аркылуу Американын экономикалык кыйынчылыгын чечүүнү көздөөдө. Трамп сегиз жыл аралыгында Американын 20 триллиондук карыз көйгөйүн чечем деп олчойгон убадаларга чөмүлүп алган!

4 – Трамптын Американы «кайрадан улуулугуна кайтарам» деген урааны Американын түздөн-түз кийлигишүүлөрдү кылышын талап кылат. Обама алып барган бирөөлөрдүн артына туруп иш кылуу саясатын толук жойот. Тактап айтканда, бирөөлөрдүн артынан иш кылбай, өзү түздөн-түз иш алып барат. Ошондой эле, Трамп администрациясы Сирияда Орусиянын ролун кыскартып, Американын өзү түздөн-түз иш алып барышын камсыздоо үчүн Сирияда коопсуздук аймак түзүүнү баштады. Ошондой эле, Ирандын Сириядагы аткарып жаткан эбегейсиз ролун да башка ролго алмаштырууну карай баштады. Ошондуктан, Трамптын администрациясы экономикалык максатына жеткенден кийин, Ирандын ролун кыскартуу үстүндө катуу пикир жүргүзүп жатат. Америка Иранга Түркия жана Саудиянын ролун толуктоочу гана бир роль берүүнү караштырып жатат. Тактап айтканда, Иранга Сирияда өзгөчө роль ойноо берилбейт. Балким, ага биринчи кезекте Түркиянын, андан кийин Саудиянын ролун толуктап туруучу гана бир роль берилет. Ирандын ролу Америка кызыкчылыгына кызмат кыла берет.

5 – Мына ушундайча Американын Ирандын ролун өзгөртүүдөгү билдирүүлөрүнүн көбү иш жүзүндө эмес, сөз жүзүндө гана калат. Учурдагы Вашингтондон Иранга карата айтылып жаткан билдирүүлөрдүн көпчүлүк бөлүгү сөз жүзүндө гана калат. Мисалы, «Иран президенти Хасан Руханий Иран революциясынын 38 жылдыгын белгилөө жыйынында сүйлөгөн сөзүндө: «Ирандыктар Америка санкциялары үчүн ага татыктуу жооб берет жана америкалыктар өкүнөт» - деди. Руханий ирандыктардын революцияны эстеп бүт өлкө боюнча чогулгандыктары улуттук биримдиктин кубатын көргөзөрүн жана бул чогулуу Ак үй жетекчилеринин берген ката билдирүүлөрүнө каршы ачык жооб болоруна ишара кылды. («Россия сегодня», 2017.02.10.). Америка президенти Трамп буга жооб катары «сак бол» деди. «Америка президенти Трамп жума күнү Ирандын президенти Руханийдин «кайсы бир шахс ирандыктарга коркунуч жаратса, ал өкүнөт» деген билдирүүсүнө каршы жооб катары «сак бол, өзүңө жакшы болот» деди.

(«Reuters», 2017.02.10.). Буга окшогон билдирүүлөр Америка-Иран өзөктүк келишиминдеги күрөш алкагына кирет. Ал эми чыныгы абалда болсо, Америка планын аткаруу үчүн Иран аны менен бүтүндөй жардамдашуу алкагында иш алып барат. Могерини 9-февралда Трамп администрациясынын жооптуулары менен жоолугушуусунан кийин, журналисттерге берген маегинде: «Бул жолугушуу алкагында мен алардын Иран менен болгон өзөктүк келишимди толук аткарууга ынтызар экендиктеринен хабардар болдум» деди. («Россия сегодня», 2017.02.10.). Ал эми Американын Иранга карата киргизген жаңы санкциялары өтө эле тар чөйрөдө болду. Американын билдирүүлөрү Ирандын ролун кайрадан карап чыгууга каратылган болсо дагы, Америка аны өз саясатына ылайык караштырат. Иранды кандай кылып экономикалык жана саясий жактан Американын жогорку кызыкчылыктарына кызмат кылдырууну караштырат. Ирандын ролун кайра карап чыгуу жалгыз Трампка эле тийиштүү эмес. Балким демократтар кандидаты Хилари Клинтонго да тийиштүү. Ал шайлоо кампаниясы учурунда Ирандын ролун кайра карап чыгууга чакырык салган. Ал Иранга карата «ишеним жана ишке ашыруу» саясатын «туура эмес саясат» деп сыфаттады. Ал бул саясаттын ордуна Иранга карата «ишеним жок» саясат алып бармагын белгиледи. Өзөктүк келишим боюнча бирер нерсе бузулса, Иранга карата кайрадан санкцияларды киргизерин убада кылды. Балким өзөктүк келишим бузулса, Иранга каршы аскерий күчтү да колдонорун убада кылган. («Шаркул авсад», 2016.03.22.). Тактап айтканда, Трамптын Иран ролун кайрадан карап чыгуу саясаты Американын мамлекеттик саясаты болуп саналат. Бирок жогоруда айтып өткөнүбүздөй, Ирандын ролу экономикалык жана саясий жактан Америка кызыкчылыгына кызмат кыла тургандай кылып кайра карап чыгуу каралган.

Корунтулап айтканда, эске сала кетчү нерсе, Америка бузуку «баалуулуктары» жана чириген цивилизациясынын натыйжасында ичинен урап бара жатат. Ошондой болсо да, ал мусулман өлкөлөрүндө каалагандай шапар тээп жатат жана өздөрүн акимдербиз дегендер анын кызыкчылыгын ишке ашырууда ат салышып жатышат! Өкүндүрө турган нерсе, мусулман өлкөлөрү колонизатор каапырлардын пландарын ишке ашыра турган майданга айлангандыгы. Мунун бир гана себеби бар, муну биз дайыма кайталап айтып келебиз, ал себеб: аны менен коргонулуп, анын артында туруп жихад кылына турган туура жолдогу Халифалыктын жоктугу. Абу Хурайра رضي الله عنهдан риваят кылынат, Пайгамбар ﷺ айтты:

«إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ، يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ، وَيُنْفَى بِهِ»

«Имам – калкан, анын артында туруп согуш кылынат жана аны менен коргонулат». (Муслим риваяты). Аллахты жана Анын Расулун сүйгөн ар

бир мусулманга бул маселе тагдыр чечүүчү маселе болушу керек. Халифалыкты тикелөө жолунда Аллах үчүн ыhlas менен амал кылуусу милдет. Мына ошондо Пайгамбар ﷺдын хадисинде кушкабар берген башарат жүзөгө чыгат. Ахмад жана Таяласий риваяты: Пайгамбар ﷺ айтты:

«...ثُمَّ تَكُونُ جَبْرِيَّةً، فَتَكُونُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَكُونَ، ثُمَّ يَرْفَعُهَا إِذَا شَاءَ أَنْ يَرْفَعَهَا، ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَىٰ مِنْهَاجِ النَّبُوَّةِ»

«... кийин залым падышалык болот, ал Аллах каалганча болот жана Аллах аны каалаганда көтөрөт. Кийин Пайгамбарлык жолундагы Халифалык болот...». Мына ошондо мусулмандар өз улуулуктарына кайтат. Колонизатор каапырлар кор болгон абалда мусулман өлкөлөрүнөн чыгып кетет, эгер аларга чыгып кете турган жер калган болсо.

﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾

«Бйман келтиргендерди билиш үчүн жана алардан шахиддерди тандап алуу үчүн бул күндөрдү биз адамдар арасында айландырып турабыз. Аллах заалимдерди сүйбөйт» [3:140]

26-жумадул-аввал, 1438-х.

23-февраль, 2017-м.

Хамас кыймылы жаңы декларацияны жарыялашынын себептери жана көз карашы

Суроо: Хамас кыймылы 2017-жылы 1-май күнү Доха шаарында «улуттук, ортоктош мунасанын формуласы» деген этибарда 1967-жылдагы чегара негизинде Палестина мамлекетин курууну кабыл алышын жарыялады. О.э. ал «Израилди жексен кылуу» сөзүн алып салды жана Ихванул Муслиминден бөлүнгөнүн маалым кылды... Менин суроом эки бөлүктөн турат:

Хамас кыймылы жаңы декларацияны жарыялашы Американын жаңы жетекчилиги айтып жаткан жана сүйлөшүүлөр аркылуу аныктала турган чечимдерге байланыштуубу? Же Хамастын бул «ыңкылаптык» аракеттери Америка саясатына кирбеген план негизиндеги Европа таасири менен болуудабы?

Жооп: «Хамас кыймылынын жалпы саясаты жана негиздери жөнүндөгү декларация» деп аталган жаңы декларацияны жарыя кылынышына түрткөн себептер жана көз карашы, Америкага жана Европага кандай байланышканын түшүнүү үчүн ушуларды айтып өтөбүз:

Биринчиден Палестина Азаттык уюму басып алынган жерлерден баш тартуусу жана Хамас анын изинен ээрчиши:

1 – Палестинанын жасалма өкүлү болгон Палестина Азаттык уюму 1967-жылы басып алынган аймакта мамлекеттин тикеленишине ыраазы болуп, 1948-жылдагы чегарадан баш тартты. Бирок, яхудийлер 1967-жылы басып алынган Палестина жерлерин палестиналыктарга таандык экенин моюнга алуунун ордуна, Палестина Азаттык уюмун моюнга алды. Яхудий мамлекети жана Батыш Ослодогу кооптуу келишимдер аркылуу Палестина Азаттык уюмунун базасында «Палестина автономиясын» курууга шашылышты. Ошентип Палестина бийлиги яхудий вужудунун коопсуздугун коргогон кызматкерге айланды о.э. тынчтыкты орнотууну шылтоолоп, Палестина жерлеринен байма-бай баш тарткан саткынга айланышты. Америка жана Европа яхудий вужуду канчалык кичине болбосун, мунасага баруудан баш тартышы «тынчтык» деген нерсени жүзөгө чыгаруу алдындагы негизги тоскоолдук экенин жакшы билет... Анткени, Палестина Азаттык уюму үлкөн аймактан баш тартты, ал дагы «Палестина мамлекетин» жарыялоо алдында чоң чегинүүлөргө барууга даяр. Жада калса, ал эч кандай бийлик жана куралга ээ болбогон, аты гана мамлекет болушуна ыраазы. Бирок, яхудий вужуду чоң нерсени каалайт, анткени ал бир жолу корксо, андан ары да коркушун жакшы билет...

2 – Хамас кыймылы Палестина Азаттык уюму 1967-жылы басып алынган чегара негизинде кичине мамлекет болушунун акысына яхудий мамлекетинин пайдасына чегинишине каршы билдирүүлөрдү берүүнү

токтотподу. Бул болсо Палестина автономиясын Осло келишимдерине кол коюлгандан кийин болуп өткөн сүйлөшүүлөрдө алсыз абалга салды. Хамасты Палестина Азаттык уюмунун изинен ээрчиткен ыплас план – баскынчынын көзөмөлү астында бийликке келүү, кийин аны менен алакаларды орнотуу жана 1967-жылдагы чегаранын алкагында мамлекет куруу жөнүндө сүйлөшүүлөрдү өткөрүү болду. Бул болсо, табигый түрдө, яхудий вужудун моюнга алууга алып келет. Анткени Азаттык уюму Палестина калкын чөгөлөтүү жана яхудий вужудун моюнга алууга мажбурлоо үчүн түзүлгөн Америка жетекчилигиндеги Батыш долбоорун моюнга алды. О.э. ал Хамасты баскынчынын көзөмөлү астындагы бийликке алып келүү фитнасында Батышка шерик болду... Азаттык уюму бул иштерге кээде парда артынан жана кээде түздөн-түз катышты. Анткени, ал баскынчынын көзөмөлү астындагы бийлик Хамасты Фатх жана Азаттык уюмун алып барган нерсеге алып барышын билген... Ошентип, Хамас кыймылы 2006-жылдагы шайлоолордо жеңип чыкты. Башка топтор болсо, аны менен улуттук биримдик өкмөтүн түзүүдөн баш тартты. Анткени, бул нерсе баскынчынын колу астындагы бийликке алып келмек. Ошол эле учурда, Катар мамлекети Хамас кыймылы менен алакаларды бекемдеп, аны колдоп-кубатташын жарыялады. Ошондуктан, Хамас кыймылы Газа сектору үстүнөн толук өкүмдарлык орнотууну колго алды...

Хамас кыймылы Газа секторунда жалгыз калып тузакка түштү. Анткени, яхудий вужуду Хамас кыймылын «террорчу» уюм деп айыптап, Газа секторунда жашаган миллиондогон кишилерге (социалдык) кызмат көрсөтүүдөн баш тартты. Ал эми, Мисирде бийликке Сисий келген соң, Газаны блокадага алууну дагы да күчөттү. Ошентип Газа сектору жана андагы Хамас бийлиги эки от т.а. Сисий режими менен яхудий вужуду ортосунда калды. Рамаллахтагы бийлик да ушул жүзүктү («Израилди» курчап турган Мисир, Сирия, Ливан, Иордания мамлекеттерин) толуктады. Ошентип, Хамас жада калса өзүнүн бийлиги астындагы адамдардын негизги талаптарын да камсыздай албай калды...

Хамас кыймылы Катар мамлекетинин насаатын угуп баскынчынын көзөмөлү астындагы Газадагы бийликке өзүн түрттү. Акыбетте Хамас эки тандоонун астында калды: кыйроо жана Газаны Аббастын бийлигине кайтаруу (бирок Хамас буга көнбөйт) же Катардын насаатын алып, яхудий вужудуна карата позицияны жумшартуу, аны менен алакаларды орнотуу жана 1967-жылдагы чегаранын алкагында кичине бир мамлекетти курууга ыраазы болуу. Ар кандай аң-сезимдүү адам билет, баскынчынын көзөмөлүндө бийликке келүү – баскынчы менен алакада болуу, аны менен сүйлөшүүлөрдү өткөрүү жана аны колдоп-кубаттоо дегени. О.э. бул, 1967-жылдагы чегаранын алкагында Палестина

мамлекетин куруу аркылуу каршылык кыймылынын максаттарын кичирейтүү жана канча зарыл болсо, ошончо баш тартуу дегени... Албетте, мында билбестик үзүргө өтпөйт.

3 – Хамас кыймылынын жетекчилери берип жаткан бардык билдирүүлөр ушуну тастыктап турат, алар декларация жарыя кылуудан эл аралык коомчулук бул декларацияны жакшы кабыл алышын, Хамасты Газа секторундагы бийликте калтырышын жана Палестина проблемасын чечүүдө негизги фигура айланышына ыраазы болушун көздөдө. Башкача айтканда, Хамас Палестина проблемасын сүйлөшүүлөр аркылуу чечилишине тоскоолдук кылып жатат деген сөздөргө чекит коюу. Ушул билдирүүлөрдүн айрымдарын көрсөтүп өтөбүз:

а) Халид Машгаль: «Бул саясий декларация реформаларды колдойт, Хамас кыймылынын иш-аракетин, пикирлерин жана көз карашын туюнтат. Бул саясий декларацияны даярдоого төрт жыл мурун чечим кылынган, иштеп чыгуу жараяны эки жыл мурун башталды...». (Нун пост, 2017-жыл, 1-май).

Машгаль дагы мындай деди: «Хамас жаңы багытты тандады, ал баалуулуктар жана укуктарга зыян жеткирбеген өнүгүү жана ийкемдүү багыт...». (Арабия нет, 2017-жыл, 1-май). Ал басма сөз конференциясында мындай деди: «Биз Хамастын саясий иштерин жана пикирлерин айгинелеген саясий декларацияны иштеп чыгууга жетиштик... Биз согушка эмес, баскынчылыктан азат болууга аракет кылабыз... Иш жараянынын акырында эл аралык мыйзам таануучулар менен пикирлерин алуу үчүн 9 саат кеңештик. Хамас да каршылык кыймылын улантып, дагы да пикирий жана саясий жактан өнүгүп жаткан жана жаңыланып жаткан кыймыл экенин көрсөтүүдө... (Маан, 2017-жыл, 2-май).

б) Бул декларациянын ички аймак жана тышкы тараптан кыймылга кандай мааниси бар деген суроого Ашраф Бархум минтип жооп берди: «Бул декларация ийкемдүүлүк, өнүгүү, жаркын пикир жана үлкөн өзгөрүүлөр жөнүндө изденип жаткан кыймылдагы жаңы муунга көп нерсе берет. Ал коом менен мамиле кылууда жаңы кең мейкиндик ачат, душманга каршы күрөшүү табиятын аныктайт, башкалар менен мамиле кылуу услубдарын жана дүйнөгө кеңейүүнү жолго коёт». Ал кошумчалап мындай деди: «Силер Хамаска кулак салгыла, анын душмандарын жана атаандаштарын тыңдап, аны менен боло турган мамиледе адашып калбагыла...». (Нун пост, 2017-жыл, 2-май).

4 – Декларациянын беренелери да ушуну көрсөтүүдө:

– Сегизинчи беренедө келишинче: «Хамас кыймылы Ислам дини жашоонун бардык тармагын өз ичине алышын, ар кандай заман жана мекенге ылайык келишин, орто жана мелүүн рухка ээ экенин билет. О.э.

ал Ислам дини көлөкөсүндө башка дин жана шариат өкүлдөрү тынч жана коопсуздукта жашаган тынчтык жана боорукен дин деп ишенет. Палестина ынтымакта жашоо, боорукендик жана маданий жаратмандыкта башкаларга үлгү болуп келген жана ошондой болуп калат». Бул жердеги башка диндер менен ынтымакта жашоо жана боорукендик деген сөздөрдөн яхудийлер назарга алынган. Башкача айтканда, эски барактарды жаап, ынтымакта жашоо жана боорукендик жаатында жаңы барактарды ачуу. Бул болсо, үлкөн жеңилүүдөн кабар берүүдө жана декларация жарыя кылуудан максат Палестина проблемасын чечүүдө Хамас моюнга алынышы жана декларация жакшы кабыл алынышы үчүн Америка жана Европага бул декларацияны чырайлуу кылып көрсөтүү көздөлгөн...

– 34-беренде: «Палестиналык аялдардын учурдагы жана келечектеги жашоону, саясий түзүмдү куруудагы ролу» жөнүндө жазылган. Бул беренде аял кишинин мартабасын көтөрүү жана аял укуктарынын чыныгы талаптары жөнүндө эч нерсе жазылбаган. Анда исламий хазаратка чабуул кылуу куралы болгон «аял укугу» деген Батыш түшүнүктөрүнө жакындашуу орун алган. Батыш Ирак, Сирия жана Палестинадагы мусулман аялдарды өлтүрбөөнү талап кылбайт, аял өз өмүрүн коргошун анын укугу деп карабайт. Батыш исламий хазаратка сокку берген аял эркиндиги түшүнүгүн кабыл алууну талап кылат.

5 – Ушул билдирүүлөрдөн жана декларация текстеринен декларацияны жарыя кылуудагы чыныгы максат көрүнүп турат. Декларация Хамас Батыш сындап жаткан исламий мафкурадан алыс, прогматисттик дүйнө карашка ээ экенин көрсөтүүдө. Хамас муну менен ал тынч чечимдин тарапкери экени жөнүндө күмөн калтырбоону каалоодо. Башкача айтканда, Хамас сүйлөшүүлөргө жол алганын жана бул сүйлөшүүлөрдү «улуттук, ортоктош мунасанын формуласы» деген ураан астында сактоону көздөп жатканын билдирүүдө. Декларация Палестина автономиясы менен яхудий вужуду ортосунда сүйлөшүүлөр өткөрүлүшүнүн ыктымалы жаралган учурда жарыя кылынууда. О.э. Махмуд Аббас 2017-жылы 2-майда Вашингтонго сапар кылган болсо, декларация 2017-жылы 1-майда жарыя кылынууда... Ал эми, декларациядагы Ислам жана яхудий вужудун моюнга албоо жөнүндөгү курулай сөздөр эч нерсеге арзыбайт. Анткени, 1967-жылдагы чегара алкагында Палестина мамлекетин куруу менен яхудий вужудун моюнга албоону кантип түшүнүү мүмкүн. Хамас 1967-жылдагы чегара алкагында мамлекет курулушуна ыраазы болгонун жарыя кылышы жана муну «улуттук, ортоктош мунасанын формуласы» деп аташы чегинүүнүн башталышы болуп эсептелет.

Бу көрүнүш Азаттык уюму шилтеген кадамдары жана чегинүүлөрү себептүү яхудий вужудунун коопсуздук кызматкерине айланып калганын эске салууда... Ушул сыяктуу Газадагы Хамас бийлиги 2006-жылдагы шайлоолордо жеңип чыгып, бийликке келгенден тартып бир канча чегинүүлөргө жол койду. Халид Машъал 2009-жылы 25-июнда Дамаскта 1967-жылдагы чегара алкагында мамлекеттин курулушуна ыраазы экенин жарыялаганда, биз 2009-жылы 26-июнда «Хамас бийлиги Фатх бийлигин изме-из ээрчип бара жатат» деп аталган билдирүү чыгарып: «Фатх кыймылы алтымышынчы жылдарда түзүлүп, Палестинаны дарыядан деңизге чейин азат кылуу үчүн күрөшүүгө бел байлаганын жарыялады. Бирок, акыбетте ал дарыяны да, деңизди да, алардын ортосундагы жерлерди да колдон чыгарды. Фатх бийлиги Палестинанын үлкөн аймагында турган яхудий вужудун моюнга алды жана Палестинанын калган бир аз гана бөлүгүндө бир мамлекетче куруу боюнча Америка жетекчилигинде яхудий вужуду менен сүйлөшүүлөргө киришти...» дегенбиз.

Ушул сүйлөшүүлөрдөн көптөгөн жылдар өтсө да, жада калса бүгүнкү күнгө чейин Фатх бийлиги эч нерсеге жетишпеди... Фатх түзүлгөндөн жыйырма жыл өтүп, Хамас пайда болду, кийин ал да Фатхтын жолун ээрчиди. Хамас дарыядан деңизге чейин Палестинаны азат кылуу үчүн күрөшөрүн жарыялады. Кийин Фатх яхудий мамлекетин моюнга алып жатканын, 1967-жылдагы аймакты талап кылып жатканын жана Американын кучагына жүгүрүп жатканын сындай баштады... Бирок, убакыт өтүп, Хамас бийлиги Палестинанын үлкөн аймагында яхудий мамлекети болушуна жана 1967-жылдагы чегара алкагында Палестина мамлекети курулушуна ыраазы болду. Кийин ушул нерсени жүзөгө чыгаруу жөнүндө сүйлөшүү өткөрүү үчүн Америкага кол сунду... Халид Машъал 2009-жылы 25-июнда Дамаскта мындай деди: «Хамас 1967-жылдагы чегара алкагында мамлекеттин курулушун каалайт жана ушул максатта Америка менен сүйлөшүү өткөрүү үчүн колун сунат». Ошентип аста секин чегинүү Халид Машъал Хамастын азыркы декларациясында айткан кыска мөөнөттөн мурун башталды. Анткени Машъал декларацияда: «Бул саясий декларация реформаларды колдойт, Хамас кыймылынын иш-аракетин, пикирлерин жана көз карашын туюнтат. Бул саясий декларацияны даярдоого төрт жыл мурун чечим кылынган, иштеп чыгуу жараяны эки жыл мурун башталды...» деди. (Нун пост, 2017-жыл, 1-май).

Ооба, чегинүү мурунураак башталган, бул жердеги айырма ушул: Машъал ошол кезде чегинүүнүн бир бөлүгүн айткан болсо, кийин ага калган бөлүгүн кошту. Машъал мурун 1967-жылдагы чегара жөнүндө сүйлөп, яхудий мамлекетин жок кылууну айтып, Ихванул Муслимин

менен алаканы үзбөгөн болсо... Азыр секин аста чегинип, бул эки максатынан да баш тартты! Ортодогу айырма ушул: мурун курулай сөздөрдү сүйлөгөн болсо, азыр саясий декларацияны жарыя кылууда!

Экинчиден: Хамас декларациясы жана анын Американын чечим жөнүндөгү долбооруна байланышы:

1 – Араб өлкөлөрүндөгү, өзгөчө Сириядагы кырдаал, Америка жана Түндүк Корея ортосундагы кескиндик акыбетинде Палестина проблемасы Америка жетекчилиги үчүн экинчи даражадагы маселе болуп турат. Ошондуктан, Америка бул проблеманы чечүүгө шашылбай жатат... Ал азыр Палестина маселеси чечиминин келечегин дыкат күзөтүүдө жана арабдар, өзгөчө палестиналыктар менен яхудий вужуду ортосунда сүйлөшүүлөрдү баштоо мүмкүнчүлүгүн үйрөнүүдө.

Муну BBC радиосунун 2017-жылы 11-марттагы кабары да тастыктайт: «Рейтер маалымат агенттиги. Палестина жетекчисинин басма сөз катчысы Набил Абу Радина айтышынча, Трамп Махмуд Аббаска сүйлөшүүлөргө кайтуу жөнүндө баш катырып жатканын жана чыныгы тынчтыкка алып бара турган тынчтык амалияттарын ишке ашырууга бел байлаганын айткан». Трамп Аббас менен өткөргөн басма сөз жыйынында мындай деди: «Эмне зарыл болсо, кыламын... Эки тараптын ортосунда ортомчу, жолдоочу жана судья болууну каалаймын, биз жакында бул иштерди ийгиликтүү бүтүрөбүз...». (Рusia Явм, 2017-жыл, 4-май). Башкача айтканда, Америка азыр Палестина проблемасы жөнүндө анык бир планды сунуштабайт. Анткени, ал эки маселе т.а. Сирия жана Түндүк Корея маселесине жаатында – согуш кылабы же жарашабы – белгилүү бир ийгиликке жетишпей туруп, Палестина маселеси тууралуу сүйлөшүү өткөрүшү жана тынчтык амалияттарына киришүүсү анык эмес. Трамп азыр күзөтүү, үйрөнүү жана Палестинада жаңжалдашып жаткан тараптар жөнүндө курулай сөздөрдү айтуу баскычында турат... О.э. Трамп бул эки тарап алар каалаган же яхудий вужуду каалап жаткан чечимге келишүүсү үчүн түздөн-түз жолугушууларды өткөрүшүн каалоодо!

Ошондуктан алардан түздөн-түз жолугушуу өткөрүүнү талап кылды. «АКШнын БУУдагы өкүлү Никки Хейли шейшемби күнү Палестина өкүлү Рияз Мансур менен жолугушту. Жолугушуу бүткөн соң, ал «Твиттер» аркылуу: «Палестиналыктар натыйжага жетишүү үчүн АКШга кайрылуунун ордуна израилдиктер менен түздөн-түз сүйлөшүү өткөрүшү керек...» деди». (BBC радиосу, 2017-жыл, 11-март).

2 – Американын бүгүнкү жетекчилиги яхудий вужудун мурункулардан көрө көбүрөөк колдоодо. Анткени, Америка Ортоңку Чыгыш бардык тараптан учурдагы абалга каршы козголоңдор жарылган регионго айланганын көрүп турат. Америка бүгүн исламий дүйнөдөгү

малай режимдер аркылуу козголоңдорду бастырууга күчү жетип турган болсо да, эртең муну кыла албайт. Анткени, бул режимдер күндөн-күнгө алсыздашып барууда, жада калса айрымдары кулоо астында турат.

Ушулардын натыйжасында араб мамлекеттериндеги режимдер күчсүздөнгөн соң Америка стратегиясындагы яхудий вужудунун мааниси абдан күчөдү, ал Америка кызыкчылыктарына кызмат кылууда биринчи орунда турат. Ошондуктан, Трамп жетекчилиги эки мамлекетти куруудан баш тартып, бир мамлекетти куруу жана Америка элчилигин Куддуска көчүрүү маселесиндеги аракеттери таң каларлык болуп көрүнүшү мүмкүн. Америка бул жерде кандайдыр бир айла-амал кылып жаткан болсо да, бул, Америка козголоңдор каршысында өзүнүн кызыкчылыктарына кооп-коркунучту сезип жатканын көрсөтүүдө. Ошондуктан, Америка региондогу малайлары кулаган соң, анын кызыкчылыктарын яхудий вужуду гана коргой алат деген күмөндө, этибарын аны колдоп-кубаттоого каратууда...

3 – Президент Трамп яхудий вужудуна ушундай маани берип, колдоп жатканы үчүн палестиналыктардан фитнаны токтотууну талап кылды. Трамп үчүнчү майда Аббас менен биринчи жолу жолугушканда эле палестиналык жетекчилерди «израилдиктерге каршы фитнага каршы турууда бир сөздө болууга чакырды...». (Рейтер, 2017-жыл, 4-май).

Мындан тышкары, Трамп эгер палестиналыктар эки мамлекет болушун каалашса, аларга дагы кошумча шарттарды жүктөөдө. Монитор сайты 2017-жылы 2-майда кабарлашынча: «Палестиналык сүйлөшүүчүлөрдү көбүрөөк тынчсыздантып жаткан нерсе – тынчтык сүйлөшүүлөрүн кайра жандантуу үчүн Америка коюп жаткан шарттар. Бул шарттарды Америка элчиси Жейсон Гринблатт март айында Палестина жана араб жетекчилери менен жолугушканда сунуштаган. Ал шарттар тогуз беренеден туруп, Америка аларды эки мамлекетти куруунун тарапкерлеринен талап кылды. Бул шарттарда Палестина коопсуздук кызматын реформалоо, коопсуздук жаатында «Израиль» менен толук кызматташуу, Газага акча которууларды токтотуу, палестиналыктар терроризмге каршы амалда күрөшүп жатышканын көрсөтүшү керектиги камтылган.

Үчүнчүдөн: Европанын бул декларацияга карата мамилеси жана Европа Америкадан көз карандысыз кадам шилтей алдыбы?

Европа мамлекеттери азыр Америкадан бөлөк өзүнчө долбоорду ишке ашыра турган деңгээлде эмес. Британия малайы болгон Катар бул иште активдүү роль ойногон болсо да, бирок, бул Европа палестиналыктар проблемасын Америкадан көз карандысыз чечүүгө кудуреттүү дегени эмес... Ошондуктан, яхудий вужудун моюнга алуу жана аны менен сүйлөшүү өткөрүү – Америка жана Европанын ортоктош талабы...

Британия Европа Союзунан чыгууга багыт алгандан кийин, палестиналыктардын проблемасын чечүү үчүн Америка менен бирге болууга жана ага тоскоолдук кылбоого болуп көрбөгөндөй даяр. Трамп жетекчилиги да Британиянын айрым кызыкчылыктарын моюнга алат жана ага олжодон бирер нерсе берүүгө даяр. Анткени, бүгүн Америка жана Европа үлкөн исламий коркунучтун астында турат. О.э. экөөсү бул коркунуч козголоңдор жалындаган исламий араб регионунда пайда болушун жана регион Батыш өкүмдарлыгынан чыгып кетиши мүмкүндүгүн көрүп турушат.

Төртүнчүдөн: Биз ар дайым айтып келген нерсени дагы кайталап айтабыз:

Фатх жана Хамас кыймылдары Палестинада эки мамлекет курулушун моюнга алышы яхудий вужудун шарый жактан алганда мыйзамдуу вужудга айлантпайт. Анткени Фатх жана Хамас Ислам жана мусулмандар дегени эмес, тескерисинче алар жолдон адашкан кербендин арзыбас бир бөлүгү. Палестина болсо мубарек исламий жер болуп, Исламий Үммөттүн мүлкү. Аллах Таала улуу окуя т.а. Исро түнү Аксаны Байтул Харамга байлагандан бери Палестина жери Үммөттүн зээнинен жана жүрөгүнөн орун алган.

﴿سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا

الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾

«(Аллах) бир түнү, Өз пендесин — ага аят-мужизаларынан көрсөтүү үчүн Масжидул Харамдан Биз айланасын берекелүү кылып койгон Масжидул Аксага сейил кылдырган аруу Зат. Чындыгында, Ал угуучу, көрүүчү Зат» [17:1]

Палестина проблемасы эки мамлекет куруу жөнүндө сүйлөшүүлөрдү өткөрүү жана яхудий вужуду менен сүйлөшүүлөрдү өткөрүү менен Америкага кол сунуу аркылуу чечилбейт. Яхудий вужуду жада калса 1967-жылы басып алган аймактардан бүтүндөй чыгып кетсе да проблема чечилбейт. Ислам назарында 1948-жылы басып алынган аймактар да, 1967-жылы басып алынган аймактар да бирдей. Бул мубарек жер Исламий Халифалык доорунда Ислам шейиттеринин канына бөлөнгөн. Палестина жеринде шейит каны тамбаган жана мужахид аты баспаган жер калбаган.

Палестина Исро окуясынан бери мусулмандардын мойнундагы аманат, эч бир мусулман бул аманатка кыянаттык кылууга акысы жок.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَتَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

«Эй момундар, Аллахка жана Анын пайгамбарына кыянаттык кылбагыла жана силерге ишенип тапшырылган аманатка билип туруп кыянаттык кылбагыла!» [8:27]

15-шаъбан, 1438-х.

12-май, 2017-м.

Нетаньяхунун Лондонго болгон кызыктай жана өзгөчө сапарынын артында эмне турат

Суроо: Нетеньяху 2019-жылы 12-сентябрда «Израилде» шайлоолор кызуусуна эки жумадан аз убакыт калганда Москвага иш сапары менен барды. Андан мурда 2019-жылы 5-сентябрда тез аранын ичинде Лондонго иш сапары менен барган. Анын алкагында «Брексит» менен баш оорутуп жаткан Британия өкмөт башы Жонсон менен жоолугушкан. Бул учурда Жонсон Британиянын ЕБден келишимсиз чыгып кетүү маселеси долбоорунда Британия парламенти тарабынан колдоо таппай арты-артынан ийгиликсиздикке учурап жаткан болчу... Бул иш сапарлардан көрүнүп тургандай, Нетеньяху бир нерсеге шашып жаткандай! Нетеньяхунун бул кызыктай жана өзгөчө иш сапарларынын артында эмне турат? Бул, шайлоо себебтеринен уламбы же башка максаттар үчүн кылындыбы?

Жооб: кырдаалга карала турган болсо, бул иш сапарлардан максат шайлоо эмес, Нетеньяхунун эл аралык иш сапарлары ага шайлоолордо ийгиликке жетишине өбөлгө жаратса да, эл аралык жана аймактык кырдаалга карата бул иш сапарлардагы максат шайлоо эмес. Муну ачык-айкын түшүнүү үчүн төмөндөгү нерселерге токтолуп өтөбүз:

Биринчиден: бул иш сапарлардын сүрөттөлүшү кызыктай жана өзгөчө деп так сүрөттөлгөн. «Израилдин» өкмөт башы Нетеньяху Британияны ЕБден 2019-жылы 31-октябрда келишим менен же келишимсиз эле чыгарып кетем деген убадасын өтөөсүнөн чыгара албай Британия парламенти тарабынан колдоо алууда арты-артынан ийгиликсиздикке учурап жаткан Британия өкмөт башы Жонсон менен жолугушту. Анын «Брекситтен» тышкары эл аралык маселелер менен баш катырууга чамасы жок, анын парламентеги кээ бир партиялаштары ага каршы чыгып жатышат. Парламент Брюссель менен келишүүгө добуш берет жана андан мөөнөттү дагы үч айга артка жылдырууну талап кылууда. Британиянын Лордор палатасы Парламенттин токтомун тез арада бекетип берүүгө даяр. Аны иштен кетүүсүн талап кылган чакырыктар да чыга баштады... Нетеньяхунун кызыктай жана өзгөчө бул иш сапары Британияда иш жүзүндө ушундай кырдаал болуп жатканда орун алды. Бирок, маанилүү жана артка жылдыруу мүмкүн болбой турган иш болбогондо, бул иш сапар орун алмак эмес... Бул кызыктай иш сапардагы күңүрт дагы башка маселе бар, ал – Нетаньяху Лондондо Америка жооптуулары менен менен жолугушканы. «Брекситтен» кийин Британия менен Америка алакалары кандай болоорун, ошондой эле Британияда Кытайдын Huawei компаниясы 5G байланышын куруусу алкагында «Кытай таасири коркунучун» талкулоо максатында Американын вице-

президенти Пенстин Британияга боло турган иш сапары 2019-жылы 14-августка пландалган. Анын убактысы да белгиленбеген жана Америка вице-президентин Америка коргоо министри коштоп баруусу да айтылган эмес. Ошондой эле, Америка жооптуулары Лондондо «Израиль» өкмөт башы менен жолугары пландалган эмес. Ак үйдүн бул билирүүлөрүн 2019-жылы 14-августта «Аль-Ватан» гезити басып чыкты. «Би Би Си» билдиргендей Нетеньяху Америка коргоо министри менен жолугушту... Америка коргоо министри менен вице-президенти экөө тең Лондондо болгондугуна карабастан, Нетеньяху Америка коргоо министри менен жолугушканын бардык маалымат булактары ачыкташты, бирок анын вице-президент менен жолугушканы эч бир маалымат булагы тарабынан айтылбады. Бул нерсе Нетеньяху аны менен жашыруун жолугушкандыгын айгинелеп турат. Американын тышкы саясаттындагы пландары ачыкталбастыгы үчүн Пенстин бул жолугушуусу жашыруун болгондой!

Экинчиден: бул кокустан болгон иш сапар бири-бирине байланышкан окуялар ортосунда орун алды:

1. Америка башка өлкөлөрдүн кемелерин коргоого алууну токтотту. Америка мамбашы Трамп «Америка Ормуз кысыгында деңиз кемелерин эч бир компенсациясыз бекер коргоого алып келүүдө» деп, «дүйнө өлкөлөрүн, айрыкча Кытай жана Жапониядан өз кемелерин өздөрү коргоого алуусун талап кылып нааразылыгын билдирди...». («TRT арбий», 29.07.19). Ошондой эле, Америка ТИМи Майк Помпео Британияга «өз кемелерин коргоону өз колуна алуусун» билдиргенин айтты. («Анадолу», 22.07.19). Муну менен Америка Иранга башка кемелерди кармоосуна шарт жаратып берди.

2. Британия эли 2016 жылы «Брекситке» добуш бергенден бери жана аны ишке ашуусу бүдөмүктү жаратып, Британия саясатындагы белгисиздикке карабастан, Британия саясатчылары маал-маалы менен ЕБдин чектөөлөрүнөн чыгып кетүү жана Британияны эркин көрсөтүү аракетин көрүшүүдө. Ошондуктан, Британия Иран-Америка алакаларындагы чыңалуудан, Американын өзөктүк келишиминен чыгып кетүүсүнөн, жана Фарс булуңундагы кемелердин соккуга учурашынан пайдаланды. Британия ЕБдин багытына каршы иш алып барып 2019-жылы 4-июнда Гибралтарда Иран мунай тарткан кемесин кармап алды. Башкача айтканда, ЕБ Иран менен мамилесин жакшыртууга аракет кылып, өзөктүк келишимде Америка саясаты менен бирге эместигин көрсөтүп, Европа-Иран соода-сатыгын жакшыртуу, финансы алакаларын күчтөө аракетин көрүп жаткан учурда Британия ЕБдин бул багытына каршы иш тутуп, Иран менен чыңалуу абалын жаратты. Британия Американы Иран менен согушууга түрткөндөй болду. Айрыкча,

Британия менен Ирандын ортосундагы чыңалуу тереңдей баштаганда Британия 2019-жылы 5-августта Ирандан анын «Грация 1» кемеси ЕБдин санкциялары алдында турган Сирияга бет албай турган кепилдигин алгандан кийин аны кое берди. «RT News» 2019-жылы 6-сентябрда Лондондогу «Жакынкы Чыгыш» сайтынан алып берген маалыматында: Бир топ көз буюмчулуктан кийин Ирандын кемеси «Адриан Дария 1» болуп кубулуп Грецияга, кийин Түркияга, андан кийин Сирия жетти. Ирандын танкери Сирияга бет алышы менен Британияга берген кепилдиги менен аны бетине чапкандай эле болду. Ал тургай, Иран Британиянын «Stilo Ambro» танкерин азыркы күнгө чейин кармап бошотпой турат! Муну менен Британия экинчи жолу жаакка жегендей болду. Ошондой эле, Британиянын деңиз флотуна таандык «HMS Montrose» Ирандын Ислам революциясынын сакчылар корпусу (ИРСК) тарабынан көптөгөн кысымдарган тушуккан. Британия аскерий кемесинин командири Уилл Кингдин айтуусунда, «Британия кемеси Фарс булуңунда суусунда дээрлик күн сайын ИРСК тарабынан кысымга тушугууда». («Индепендент арабий», 03.09.19).

3. «Израиль» өзгөчө Сирияда жана Иракта Ирандын турумдарын бомбалоого алуусу:

А. Сирия козголоңунун жылдары «Израиль» Сириянын ичинде Ирандын турумдарын бомбалоого алды. Иран «Израилдин» бул соккуларына каршы жооб кылган жок. «Израиль» бул соккуларын дагы да улантып, Ирандын Ливандагы партиясынын («Хизбалланын») Сириядагы базаларын бутага алды. Иран Сириянын ичинде «Израилдин» сокку урганын четке какты. Кудум «Израиль» сириялыктарды же Ливандагы анын партиясындагы кишилерди өлтүрүүсү аны кызыктырбагандай түр жаратты. Иран «Израилдин» бул соккуларында Иран жараны өлгөн жок деген негизди бетке кармамыш этти. Акырында «Израиль» Сирия ичинде Иран аскерлерине карата маанилүү сокку ургандыгын жарыялады. ««Израилдин» аскерий өкүлү 2019-жылы 24-августа «Израиль» учактары Дамасктын жанында «Израилге» карата учкучсуз башкарылган учактарды учурууну пландап жаткан Иран куралдуу күчтөрүнө сокку ургандыгын билдирди». Армия өкүлүнүн билдирүүсүндө «Аскерий соккулар акыркы күндөрү «Израилге» карата Сирия ичинен сокку урууну пландап жаткан Файлак Кудус жана шиа жалданма аскерлеринин турумдарын бутага алган». Аскерий өкүл журналистерге берген маегинде, шиа күчтөрү «Израилге» карата «учкучсуз башкарылган учактарды» учурууну даярдап жаткан деди. («Deutsche Welle», 24.08.19). «Израиль» түздөн-түз Иран күчтөрүнө карата мындай аскерий соккуларды узатуусу менен ага карата чакырык таштады, эгер, Иран буга каршы жооб берсе, Иран менен «Израилдин»

ортосунда согуш чыгат. Бирок, «Израиль» соккулары натыйжасында Иран жарандары курман болгондугуна карабастан, Иран добуш чыгарбады. «Сирия абсерваториясы Дамасктын жанында «Израиль» соккуларынан улам, Хизбалланын эки мүчөсү жана бир ирандык набыт болгондугун билдирди». («Арабий нет», 25.08.19). Бирок, Америка аны кошо тартып кете турган Иранды тосуп, аны «Израиль» менен согушуусунан кайтарып турат. Иран болсо, аба соккулары натыйжасында ирандыктардын набыт болгонун четке какты...

Б. Ал эми, Иракта 2019-жылдын августунан бери «Израиль» Ирандын курал-жарак кампаларын жана аскерий базалардагы эксперттерин бутага алды. Бул «Израиль» тарабынан Иранга каршы чоң эскалация кылгандык болуп саналат. Мисалы, 2019-жылы 12-августта Ирактын түштүгүндөгү «Сакр» базасына болгон чабуул өткөн апталардагы үчүнчү чабуул болуп эсептелет. «Израиль» элдик күчтөрдүн-жалданмалардын дагы бир бөлүгү болгон Салахидиндеги «Шухада» лагерин бомбалоого алды. «Израиль» Ирандын курал-жарак кампаларын жана эксперттерин түздөн-түз бутага алды. ««Франс Пресс» агентиги Салахидиндеги полиция кызматкеринин сөзүн жарыялады: бомбалоого алынган жерлерди карап чыкканда ал жерде өлгөндөр болуп, эки ирандык аскерий инженер жарадар болду». («Араб 48», 12.08.19). Кийин «Израиль» 2019-жылы 25-августта Ирактын Каим шаарынын жака белиндеги аскерий лагерге жана аскерий унааларга чабуул кылды. Ирак кырдаалды жайгаруу максатында азыраак курмандыктар болгонун айтты. Иран курмандыктар болгонун айткан жок. Бирок, ачык-айкын көрүнүп тургандай, «Израиль» Иракта жана Сирияда Иранга карата ачыктан-ачык чакырык таштап жатат.

Үчүнчүдөн: жогоруда айтылып өткөндөрдөн ушуларды корутундулоого болот:

1. Британия Фарс булуңундагы кемелери Иран тараптан кысымга алынуусу жана танкери кармалып туруусу аркылуу Ирандан басмырланып калды. Ушунун баары Британияны Иран менен согушууга түртүүдө. Британия буга Американы кошо тартып, ага шерик болуп Ирандан өч алгысы келип жатат. Ошондуктан, Британия Иранга каршы тишин кайрай баштады. Ошондой эле, ал Америка коргоо министиринин билдирүүсүндөгү Иранга карата оптимисттик маанайды четке какты. «Америка коргоо министери Эспер Лондондогу Королдук Бириккен институтта мындай деди: «Иран акырындык менен биз сүйлөшө ала турган кырдаалга жакындап келе жаткандай. Иш мындан ары да ушундай таризде уланат деп ойлойбуз». Анын артынан эле пресс-конференцияда бул билдирүү эмнеге таянары тууралуу суралганда Эспер мындай деди: «Чоң жетилик саммитинен кийинки ирандыктар берген комментарийлерге негизделди». («Reuters», 06.09.19). Британия

Американын Иранга карата бул жакшы маанайын кыйытып болсо да четке какты. «Британиянын коргоо министри жума күнү Эспер менен бирге пресс-конференция берген учурда, эгер, Иран менен келишимге жетүү мүмкүн болсо, Британия, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү үчүн Америкага ар дайым жардам берерин айтты, бирок, баса белгилеп Иранга карата сөз жана иш-аракети негизинде өкүм чыгаруу зарыл экендигин билдирди». («Reuters», 06.09.19). Мына ушундайча Британия Иран менен болгон алакаларында чыңалуунун туу чокусунда турат. Ушуга негизделип Британиянын Иранга каршы согуш отун тутантууга мүмкүнчүлүктөрү бар. Британия «Израиль» менен ушул максатта бирге кадам шилтөөдө. Ал тургай, 2019-жылы 22-июлда Фарс булуңунда Британия танкерин Иран кармап алгандан кийин «Израиль» 24-августта Сирияда, 25-августта Иракта, Ливанда Ирандын аскерий турумдарына каршы соккуларын күчөттү. «Израиль» бул аскерий амалияттарын Британия менен шайкеш алып баргандай болду. Ошондуктан, Британия «Израилди» аймакта Иранга каршы согуш алып барууга түртүп, аны аскерий жактан каржылай турганы менен азгырып жатат деп айтуу да туура негизде.

2. «Израиль» Ирандын кубатынан коркот. «Израиль» бул согушка Американы да тартып, аны менен шериктеш аракет алып барууну калап жатат. Бирок, «Израиль» Америка Иранга каршы согушууну каалбастыгын, Иранга карата жумшак позициясын көрдү. Андан тышкары, Америка Иранды Фарс булуңунда аскерий жактан коркутууга алып, абалды чыңалтуудан эки максатты көздөп жатат: кемелерин коркунучка кептеп Европаны кыжаалатка салуу, кийин Иран аркылуу басмырлоо, аларды, айрыкча, Британияны өзүнүн саясатына ээрчитүү. Кэинчи максат: Фарс булуңундагы мамлекеттерди Иран коркунучунан коргоо шантажы менен алардан акча сыгуу. Фарс булуңунда чыңалуу жаратуу аркылуу Америка Иранга каршы согушууну каалап жаткан жок, балким, Американын Иранга карата мамилеси башка негизге курулган. Иран 2019-жылы 20-июнда Американын учкучсуз башкарылган учагын атып түшүрдү, Америка буга сабырдуулук менен мамиле кылып, абалды жайгарып койгондугу Америка Иранга каршы согушуу ниетинде эмес экенин тастыктап турат. Кийин АКШ Иран каршы согуш жана Иран бийлигин кулатуу да жок деп бир нече билдирүүлөрдү берди. Андан тышкары, ар дайым Иран менен чыңалуу күчөп баштаганда Америка Иран менен сүйлөшүү өткөрүү зарылдыгын айтат. Жогоруда айтылып өткөндөй, Америка коргоо министри Эспер Лондондогу Королдук Бириккен институтта мындай деди: «Иран акырындык менен биз сүйлөшө ала турган кырдаалга жакындап келе жаткандай. Иш мындан ары да ушундай таризде уланат деп ойлойбуз». («Reuters2, 06.09.19).

Мындан да жаркыныраагы, массалык маалымат каражаттарында Трамп менен Рухани Нью-Йоркто БУУнун Башкы Ассамблеясынын отуруму алкагында жолугушуп, сакциялар жана алакалар тууралуу талкуулашары күтүлүп жаткандыгын билдиришти. Ал тургай, кээ бир маалымат булактары муну келишим деп да атап жиберешти! «Америка менен Иран ортосунда келишим болуу ыктымалдуулугу Нетеньяхуну Москвага барууга түрттү. Маалымат булагы Америка менен Иран ортосундагы келишим «Ислам республикасы» өзөктүк долбоорун ишке ашыруусуна өбөлгө түзөөрүнө жана ага карата киргизилген санкциялардын алынып салуулары Нетеньяхуну тынчсызданып жаткандыгына ишаара кылды. Булак дагы мындай деди: ««Израиль» өкмөт башчысын өзгөчө тынчсыздантып жаткан нерсе – келечекте Иран ушул келишимдин негизинде Сирияга кирип келиши». («Ал араб», 09.09.19). Ушул нерсе Нетеньяхуну Орусиянын позициясын билүү үчүн Сочиге баруусуна түрттү. Эгер, Иран менен тирешүү жүз берсе, Орусиянын позициясы кандай болот, анткени, анын Иран менен келишимдери бар. «Нетеньяху Путин менен жолугуу үчүн Сочиге жөнөп кетер алдында мындай деди: «Бул сапар өтө маанилүү. Биз «Израиль» коопсуздугун кепилдөө максатында жана Ирандын бизге каршы коркунучуна каршы бир катар аянттарда 360 градус даражада иштерди алып барабыз. Биз Иранга каршы иш алып барабыз...»». («Шаркул Авсат», 12.09.19).

3. Америка Британиянын «Израилди» Иранга каршы согушууга түртүп жаткан саясатынын кооптуулугун түшүндү. Бул согуштун запкысы Иранга эле чектелип калбастан, «Израилди» да өз кучагына алат, Америка «Израиль» согушуп жатса карап тура албайт... Америка 24-августта Сириядагы, 25-августта Ирак жана Ливандагы «Израилдин» аскерий амалияттарынан кийин бул нерсеге олуттуу карай баштады. Көрүнүп тургандай, Америка бул иш-аракеттерди ийгиликсиздикке учуратуу аракетин баштады. Америка «Израиль» өкмөт башчысынын Лондонго болгон иш сапарын билгенден кийин, ал негизинен аскерий пландоо менен алек болорун түшүндү. Себеби, Нетеньяхуну Улуттук коопсуздук кызматынын башчысы Меир Бен-Шабат, аскерий деңиз күчтөрүнүн командири Амикам Норкин, армия жетекчиси генерал-майор Аарон Халева коштоп барган. Британия менен аскерий план алып баруу – Британия «Израилге» Кипрдеги «Акротири» жана «Диклиа» аскердик базасынан пайдаланууга уруксат берерин же Британия күчтөрү бул эки базадан жашыруун түрдө «Израиль» күчтөрүнө жардам берерин билдирет. Британиянын – Ирандын ага карата кылыктары үчүн – мындай кадамга барышы акыйкаттан алыс эмес. Америка муну билгенден кийин Нетеньяхунун бул иш сапарын ийгиликсиздикке учуратуу аракетин көрдү. Америка Нетеньяху менен жолугушуу жана «Израилдин»

коопсузудугу үчүн эмне зарылдыктар бар экендигин билүү, ошондой эле Ирандын коркунучунан кооптонуп жаткандыгын да угуу максатында өзүнүн коргоо министрин Лондонго жиберди. «Израилди», кандай коркунуч болбосун, коргоого алары менен тынчтандырып, Британия менен аскерий пландоо иш-аракетинен кайтаруу максатында Америка ушул кадамдарды ишке салды.

Төртүнчүдөн: Нетеньяхунун Британия болгон иш сапарындагы максат Американы да катышууга аргасыз кылып Иранга каршы аскерий эскалация кылуу амалияттарын карап чыгуу үчүн баргандыгы басымдуулук кылат. Британия Кипрдеги аскерий базаларына таянуу аркылуу же ушул сыяктуу нерселер менен «Израилди» азгырууну дагы улантуусу күтүлөт... Британия өзүнүн таасири астындагы, айрыкча, Иордания, БАЭ сыяктуу өлкөлөргө зарыл каражаттарды берүү аркылуу ишин улантат. Мунун каршысында Америка аймакта Иранды жана анын тарапкерлерин күчтүү чатак чыгып кетишине алып барбай турган деңгээлде жооп кайтарууга мажбурлоону улантат т.а. бул ондогон жылдардан бери «каршылык көрсөтүү огу» алектенип келген нерсе: «Биз талап кылынган орунда жана саатта жооп беребиз». Мындан тышкары, Америка 2012-жылдагыдай «Израиль» армиясындагы таасири аркылуу согушту токтотуу аракетин да кылат. «Израиль» маалымат каражаттарынын маалыматына ылайык, 2012-жылы «Израиль» Иранга сокку уруу үчүн ага тыңчылык кылган, ал эми, Америка «Израилдин» Иранга каршы планын билүү жана андан кайтаруу үчүн ага тыңчылык кылган. Бүгүн да дал ушундай көрүнүш. Эгер, Америка Британия тутантууну каалап жаткан согушту токтотууда басымдуу тарапты ээлей албай калса, анда, Британия бир тараптан «Израилди» каражаттар жана колдоо менен Иранга каршы азгырып, экинчи тараптан Иранды согушка түртүп, кырдаал жарылуу чегинде турат. Америка абал туруктуу болушу үчүн ушул эки тарап менен иш алып баруу аракетине түшөт!

Ал эми, Нетаньяхунун Орусияга болгон сапарынын максаты Британияга болгон сапарынын максатынан айырмаланат. Биринчи сапарда Нетаньяхунун Британия менен Иранга каршы шайкеш аракеттерди алып баруусу жана бул аракетке Американы да тартуу максат кылынган. Ал эми, Орусияга болгон иш сапарда Ирандын Сирияда болуусу жана анын ракетасы тууралуу Орусиянын позициясын билүү максат кылынган. Ошондой эле, «Израиль» Иранды Сириядан чыгаруу, же, кеминде, Ирандын баллистикалык ракеталарын «Израилге» жете албай турган аралыкта Фалестин чек арасынан алыс жайгаштыруу үчүн Орусиянын Иранга «жумшак» басым жасоосун көздөп жатат. Орусияны Иранга каршы койуу көздөлгөн эмес. Иранга каршы Орусия менен «Израилдин» ортосунда координация болуусу күтүлбөйт.

Бешинчи: сөз акырында, мусулман өлкөлөрүндөгү рубайбиза акимдер колонизатор кафирлерге мүмкүнчүлүк берип жатышат, алар мусулман акимдеринен уруксат сурап да олтурушпайт. Колонизаторлор мусулмандардын маселелерине аралашууда, мусулмандардын кызыкчылыктарын көз жаздымда калтырып, өз кызыкчылыктарын ишке ашыра турган пландарды түзүшүүдө. Ал эми, мусулман өлкөлөрүндөгү ыкластуу мусулмандар акыйкатка чакырган, мусулмандардын көйгөйлөрүнүн акыйкат чечими болгон шарий чечимди ишке ашыра турган, Исламий жашоону кайра тикелей турган Халифалыкты тикелөө үчүн партия же жамааттарды түзүшсө, алар мыйзамыз саналып куугунтукка алынып, түрмөгө ташталып азапталып жатышат.

«Өзгөлөргө марттык, өзгө жаттык кылган мезгил».

Бирок, албетте Аллахтын жардамы менен акыйкат келип, батыл жок болот.

﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾

«Жакында залым кимселер кандай акыбетке карап бара жатышканын билип алышат»[26:227]

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾

«Албетте мында (билгич) жүрөк ээси болгон же өзү күбө болуп жаткан абалда кулак салган киши үчүн эскертме-үлгүлөр бар» [50:37]

14-мухаррам, 1441-х.

13-сентябрь, 2019-м.

Газадагы согуштан кийин Америка менен жөөт вужудунун пландары жана чечим

Суроо: кылмышкер Батыш жана Американын колдоосу менен яхудий вужудунун Газа калкына каршы кыргыны беш айдан бери уланып жатат. Курмандыктардын саны жүз миңден ашык шейит жана жарадарларга жетти. Имараттардын көбү талкаланды. Газа согушунан кийин маселени чечүү долбоорлору жана Америка баштаган колонизатор мамлекеттердин пландары боюнча саясий талкуулар күчөдү. Бул пландардан жана чечимдерден эмне күтүлөт? Батыш жээктин ошол бойдон калышы жана Газанын аскерий басып алынуусу күтүлүп жатабы? Же Батыш жээк ушул абалда калып, Газа эл аралык жана араб башкаруусу алдына берилеби? Же Батыш жээги сыяктуу Газа да өзүн-өзү башкарып калабы? Туура чечим кандай болот?

Жооп: жогорудагы суроолорго жооп берүүдөн мурун, биз төмөнкүлөрдү карап чыгабыз:

Биринчиси: Мубарак Палестинага байланыштуу айрым маанилүү темаларга токтолобуз:

1-Белгилүү болгондой, Британия тышкы иштер министри Бельфурдун 1917-жылдын 2-ноябрында Лорд Ротшильдге жазган катындагы Бельфур декларациясында британ өкмөтү Палестинада жөөттөрдүн улуттук мекен түзүлүшүнө колдоо көрсөткөнү маалым. Бул убада айрым араб жана түрк жетекчилеринин кыянаты себептүү Биринчи дүйнөлүк согушта жеңилген Усманий Халифалыктын соңку күндөрү берилген. Мындан бир нече жыл мурун, Британия колдогон сионисттик журналдын өкүлү Герцл 1901-жылы 18-майда Усманий Халифага өтүнүч менен кайрылып, ошол кездеги мамлекет башынан өткөрүп жаткан финансылык кризисти өз кызыкчылыгына пайдаланууга аракет кылган. Тагыраагы, Халифалыктын тышкы карызын жабуу үчүн чоң суммадагы акча сунуштаган. Мунун каршылыгында Палестинадан жер берүүнү сураган... Бирок Халифа АбдулХамид Герцлге ачууланып, таасирдүү жана даанышмандык менен жооп кайтарган: “Мен Палестина жеринен бир карыш да сата албайм. Анткени ал менин укугумдагы мүлк эмес. Тескерисинче, Ислам үмөттүнүн мүлкү. Мусулмандар бул жерлерди каны менен алган. Еврейлер миллиондорун өздөрүнө сактасын. Эгер бир күнү Халифалык ыдыраса, ошондо Палестинаны бекер эле алышыңар мүмкүн. Бирок, мен тирүүмдө денебиздин майдаланышына жол бербейм...” Халифа кыраакы жана көрөгөч эле. Чындыгында анын көз карашы өз тастыгын тапты. Халифалык ыдыргандан кийин Палестина яхудийлерге бекер берилди!

Палестинанын басып алынышы ушундай башталды. Халифа АбдулХамиддин (Аллах аны ырайымына алсын) айткан сөзү ишке ашты. Арабдардан жана түрктөрдөн чыккан кыянатчылардын колу менен Англия башында турган Батыш тарабынан (хижрий - 1342, миладий - 1924-жылы) Халифалык кулатылды. Мамлекеттин кулашы артынан Палестинада мутант бир жөөт вужуду (барган сайын кеңейген) иш жүзүндө курула баштады.

2-Америка Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин иш жүзүндө эл аралык майданга чыкты.

1947-жылы ноябрда Палестинанын бөлүнүшү боюнча Коопсуздук Кеңешинде №181 резолюциянын чыгышына активдүү салым кошту. Америка яхудий сионизмин түптөөдө Британия жана Европа менен атаандаша баштады. Байден еврейлердин Ханукка майрамына байланыштуу Ак үйдө өткөн иш-чарада сүйлөгөн сөзүндө мындай деди: “Сионист болуу үчүн жөөт болуу шарт эмес, мен да бир сионистмин” (Шарк аль-Авсат, 12.12.2023). “Аксо бороону” операциясынын артынан 2023-жылдын 18-октябрында Тель-Авивге барган Байден ал жердеги расмий өкүлдөр менен болгон жолугушууда мындай деди: “(Израиль) жөөттөр үчүн кайрадан коопсуз жер болушу керек. Эгерде (Израил) жок болсо, кайрадан аны орнотууга мажбур болмокпуз”. Ал АКШ Конгрессинен ушул аптада (Израилге) болуп көрбөгөндөй жардам пакетин сурай турганын айтып мындай деди: “Биз бүгүн да, эртең да, эч качан эч нерсе кылбай карап турбайбыз”... (Аль-Жазира 19.10.2023). Бул болсо согуш Американыкы экенин, яхудий вужуду тышкы колдоосуз, өзгөчө чектелбеген Американын колдоосусуз согушту уланта албашын ачык көрсөтүп турат. Анткени, яхудийлер табиятынан согушка өз алдынча туруштук бере албаган бир вужуд. Алар өзүнүн ийгиликсиздигин өз колу менен жасап жатат. Алар согуш калкы эмес. Күчтүү жана Кудуреттүү Алла айткандай, адамдардын жардамсыз согушууга кудурети жетпейт.

{ضَرَبَتْ عَلَيْهِمُ الدَّلَّةُ أَيْنَ مَا تُقْفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ}

“Алланын арканынан жана адамдардын арканынан башканы карманган чакта, алар кайда барбасын кордук жазылды” (Аали Имран: 112).

Алар Аллахтын арканынан эбак эле үзүлүшкөн. Алар карманган Америка менен Европанын арканы менен мусулман өлкөлөрүндөгү чыккынчы малай акимдердин арканы калды. Бул акимдер мусулмандарга карата болуп жаткан ырайымсыз баскынчылыкты шал абалда карап турушат. Алардын эң жакшысы шейиттерди жана жаракат алгандарды саноо менен убара! Байдендин сөздөрүнөн Америка жөөт вужудун өзүнүн негизги таянычы катары көрүп жатканын, ал аркылуу Ислам

үммөтүнүн биримдигине жана Халифалыктын тикеленишине тоскоол болуу үчүн пайдаланып жатканын да билдирет.

3-Яхудий вужуду Газадан 2005-жылы 15-августта чыгып кеткенден бери бир нече ырайымсыз кол салууларды уюштурду.

2023-жылдын 7-октябрында душмандын мурдун сындырган “Аксо бороону” операциясында мужахиддер алардын чептерине кирип барып, жүздөгөн жоокерлерин өлтүрүп, 1200гө жакынын туткунга алды. Натыйжада, душман Газага болуп көрбөгөндөй жапайы чабуулун улантты жана ал 5 айдан ашык убакыттан бери уланууда. Имараттарынын көпчүлүгүн талкалап, ооруканаларды бутага алды жана бейтаптарды өлтүрүүдө. Мусулмандарды тирүүлөй оор машиналар менен сүрдүрүп, Газа эли баш калкалаган мектептерди талкалады. Көпчүлүгү жаш балдардан жана аялдардан турган шейиттердин саны 31 миңден, жарадарлардын саны 70 миңден ашты. Душмандар муджахиддерге басым өткөрүү үчүн жардам, тамак-аш, суу жана негизги товарлардын калкка жетүүсүн токтотуп, алар камактагы туткундарды бошотушу үчүн ачка калтыруу саясатын жүргүздү. Бул согуш ачык эле кыргын салуучу согуш болду. Ал бул кылмыштарды кылууда Америка жана Европанын колдоосуна таянды. Батыш лидерлери жөөттөрдүн Газага каршы жүргүзүп жаткан кыргын салуу согушунда колдоосун көрсөтүү үчүн Тел-Авивге агылып келишти.

4-Араб жана Ислам өлкөлөрүндөгү режимдердин сүкүт сактоосу да аларды шыктандырды.

Айрымдары армияларды Газа калкын колдоо үчүн мобилизациялоонун ордуна, мужахиддердин чабуулун айыптап, эч нерсе болбогондой яхудий вужуду менен мамилелерин улантышты. Аны менен алакаларын мурда жана кийин нормалдаштыргандар келишим жана макулдашууларды жокко чыгарышкан да жок. Мисалы, Египет режими менен “Кэмп-Дэвид”, Иордания режими менен “Вади Араба” сыяктуу келишимдер жокко чыгарылган жок. А түгүл, минималдуу согуш абалын да жасашкан жок. Тескерисинче, Түркиянын транспорт министри Абдулкадир Оралоглу 2024-жылдын 11-январында мойнуна алгандай, жөөт вужуду менен болгон соода алакаларга жөөт вужудунун ырайымсыз кыргындары таасир эткен эмес. Анын айтымында, 2023-жылдын 7-октябрынан 31-декабрына чейин 701 кеме түрк портторунан (Израилге) жөнөтүлдү. Бул күнүнө орточо эсеп менен 8 кеме товар экспорт кылынганын билдирет” (Al Jazeera 11.01.20240. Бул өлкөлөрдүн кээ бирлери жөөт вужудунун Газага каршы агрессиясына жооп берүү бул жакта турсун, өз аскерлерине колдоо көрсөтүү үчүн яхудий вужудуна согуш жарыялоого да батына албады. Маселен, яхудий вужуду

Сириядагы Иран базаларын бутага алып, көптөгөн аскерлерин өлтүрдү. Бирок, Иран ага согуш ача алган жок!

5-Америка жөөт вужудунун бардык баскынчы аракеттерин колдоп, коргоо менен бирге эки мамлекет чечимине көңүл бура баштады.

Бирок, Америка өзүнүн моралдык деңгээли бар сыяктуу аны жоготуп алуудан корккондой көрүнмөкчү болуп жатат! Байден: "6-октябрдагы окуяга кайра кайтуу мүмкүн эмес. Бул "Хамас" (израилге) каршы чабуулду мындан ары кыла албашын камсыз кылууну билдирет. Ошондой эле, кризис аяктаганда, андан кийин эмне болушу керектиги тууралуу көз карашты билдирет. Биздин көз карашыбызда, эки мамлекет чечими ишке ашуусу керек жана бардык тараптар ушунун айланасында биригиши зарыл" (CNN American веб-сайты 25.10.2023). Ал 2023-жылдын 12-декабрындагы билдирүүсүндө: "Биз (Израилди) колдогонубуздан улам эл аралык майданда Американын моралдык көрсөткүчүн жоготуу коркунучу бар", - деди (Al Jazeera 12.12.2023). Бирок ал Американын учурдагы саясатын баса белгилеп: "(израилди) эч качан таштабайбыз жана аны коргоо критикалык маанилүү", - деди. Ошондой эле, кандай гана кырдаал болбосун (израилге) курал-жарак колдоосу улана турганын, темир купол коргоосуз калбай турганын кошумчалады. (MSNBC Channel American, 09.03.2024). Мына ушундайча, Нетаньяхунун Байдендин шайлоодогу атаандашы Трамп менен алакасы жакындыгына карабай, Америка жөөт вужудун колдоп-кубаттоодо.

6-Америка айрыкча, Саудиянын яхудий вужудун таанып, аны менен нормалдашуусун камсыздоо менен эки мамлекет чечимин кабыл алдырууга аракет кылууда.

Саудиянын тышкы иштер министри Файсал бин Фархан Аль Сауд Давосто өткөн конференцияда мындай деди: "Палестина кризиси чечилсе, Сауд Арабиясы (Израиль) менен тынчтык мамилелерин түзүшү мүмкүн..." (Independent, 20.01.2024). Буга чейин Сауд режиминин мураскор ханзаадасы Бин Салман 2023-жылдын 21-сентябрында американын "Fox News" телеканалына берген маегинде: "Биз күн сайын (Израиль) менен мамилени нормалдаштырууга жакындап баратабыз" - деген. 2023-жылдын 26-сентябрында Палестина автономиясынын президенти Махмуд Аббас Рамалладагы штаб-квартирасында жөөттөрдүн байкоочу пункту аркылуу Батыш Жээкке келген Сауд Арабиянын элчиси Наиф Аль-Судайрини Палестинадагы атайын ыйгарым укуктуу элчи жана Иерусалимдеги башкы консул деген шылтоо менен кабыл алды. Башкача айтканда, аны жөөт вужуду менен нормалдашуунун башталышы катары кабыл алды!

Экинчиси: Газа согушу аяктагандан кийин Американын жана яхудий вужудунун пландарынан күтүлө турган нерселерге келсек, мунун жообу төмөнкүдөй:

1-Эки мамлекет чечиминин алкагында Газа тилкесин Палестина башкаруусуна өткөрүп берүү.

Бул чечимди Америка иш жүзүндө эмес, сөз менен талап кылууда, башкача айтканда, сөз оюнун кылып жатат. Байден Палестинанын эгемендүү мамлекет болушун эмес, куралсызданышын каалап жатат. АКШнын президенти Жо Байден жума күнү (Израиль) премьер-министри Биньямин Нетаньяху менен болгон телефон сүйлөшүүсүндө, эки мамлекет чечим маселесин талкуулаганын жана ал бул чечимге каршы эместигин билдирди. Ал журналисттердин суроолоруна жооп берип жатып: “Эки мамлекет чечиминин түрдүү модели бар. Бириккен Улуттар Уюмуна мүчө болуп, өз куралдуу күчтөрү жок болгон бир нече өлкө бар”, - деди (Al Jazeera 04.01.2024). Башкача айтканда, Байден куралдуу күчтөрү жок бир катар өлкөлөр тууралуу айтты! Бирок, яхудий вужуду Американын бул планына да макул эмес. “Анадолу” агенттиги уюштурган пресс-конференцияда Нетаньяху, Тель-Авив “Бир тараптуу Палестина мамлекетинин курулушун кескин түрдө четке кагаарын” баса белгиледи... (Анадолу, 18.02.2024).

Кандай болгон күндө да Америка администрациясы сунуш кылган эки мамлекет чечими Америкадан олуттуу буйрук болмоюнча ишке ашырылышы мүмкүн эмес. Байдендин администрациясы Нетаньяхуга жана анын өкмөтүнө АКШда боло турган президенттик шайлоодон улам басым көрсөтө албай жатат. Анткени ал шайлоодо яхудийлердин добушуна жана шайлоо өнөктүгү үчүн яхудий лоббилеринин акчасына муктаж. Айрыкча анын атаандашы Трамп яхудий вужудунун күчтүү колдоочусу болгондуктан, буга батына албай жатат. Европа менен Британияга келсек, алар Американын артынан ээрчишти.

Мусулман өлкөлөрүндөгү акимдердин эки мамлекет чечимин талап кылышына келсек, алар күнкарама, аскерлеринен куру калган б.а. өзүн өзү башкарууга окшогон Америка чечимин колдогон чыккынчылар!

2-Яхудий вужудунун Газа тилкесин кайрадан басып алуусу.

Улуттук коопсуздук министри Бен Гвир менен экономика министри Смотрич бул планды өзгөчө колдогондордун арасында. Бул эки ашынган оңчул министрлер баскынчы аскерлер менен бирге жөөт жарандары да Газанын ичинде болушун жана муну аймакты көзөмөлгө алуунун бирден-бир жолу катары сыпатташууда. Нетаньяхунун оңчул коалициясындагы кичине бир улутчул партияны жетектеген Бен Гвир конференцияда сүйлөгөн сөзүндө ушундай деди: “Эгер кайрадан 7-октябрдагыдай окуя болушун каалабасаңар, анда аймакты көзөмөлгө алуу үчүн үйгө (Газага)

кайтуу керек (Reuters, 29.01.2024). Бирок Америка да, жөөт коомчулугу да бул пикирди колдобойт. АКШнын мамлекеттик катчысы Энтони Блинкен шаршемби күнү жасаган билдирүүдө: “(Израил) азыр Хамаска каршы жүргүзүп жаткан согуш аяктагандан кийин Газа тилкесин кайрадан басып албашы керек”, - деди. Ал согуштун артынан кандайдыр бир өткөөл мезгилге муктаждык бар экенин кошумчалап, “Биз кайрадан басып алууну туура көрбөйбүз жана (Израил) лидерлеринен угушумча, алардын Газаны кайра басып алуу ниети жок”, - деди (Аль-Хура, 08.11.2023). Себеби, Газанын аскерий жактан кайра басып алынышы яхудий вужудуна оор жоготууларды алып келет, аскердик жана экономикалык чыгымдарга туш болот.

3-Хамастын Газадагы көзөмөлүн улантуусу.

Америка, Европа жана жөөт вужуду Хамастын Газада бийликте калышын каалабайт. Анткени, Хамастын калышы 7-октябрдагы чабуулдардын кайталанышына алып келишин жакшы билишет. Блинкен бул тууралуу Токиодо журналисттер менен болгон маалымат жыйынында мындай деген: “Хамас Газаны башкарууну уланта албайт. Анткени, бул 7-октябрдагы окуянын кайталанышына гана жол ачат (<https://www.state.gov>, 08.11.2023). Ал эми Галант, “Хамас согуштан кийин Газа тилкесин көзөмөлдөбөйт жана Тель-Авив аймакты эл аралык коалиция аркылуу башкарууга даярданууда”, - деди (Анадолу, 18.12.2023).

4-Газа тилкесиндеги коопсуздукту яхудий вужудунун армиясынан эл аралык коалицияга өткөрүп берүү.

Медиадагы кабарлар, айрыкча кээ бир америкалык саясатчылар Газада араб жана башка өлкөлөрдөн түзүлгөн эл аралык коалиция иш алып барышын талкуулап жатат... “Wall Street Journal” гезитинин жазышынча, (израил) менен тынчтык же нормалдашуу келишимине кол койгон араб өлкөлөрү Газага коопсуздук күчтөрүн киргизүүсү үчүн дипломатиялык аракеттер жүрүп жатат. Бирок, бул айрым өлкөлөрдүн же уюмдардын административдик жоопкерчилик жана коопсуздукту көзөмөлдөөсүн талап кылат”. Газета айрым араб коңшу өлкөлөрдүн көз карандысыз Палестина мамлекетин курууда узак мөөнөттүү максатка зыян жеткиришинен корккондуктан, башкарууда рол аткаруу маселесинде ыргылжың болуп жатканын кошумчалады... (Аль-Хура, 11.03.2023). Андан кийин талкуу кайталанып, “Russia Today” бул теманы 2023-жылдын 4-декабрында кайрадан төмөнкүчө жарыялады: “Вашингтон Газа тилкесиндеги коопсуздукту (Израиль) армиясынан айрым араб өлкөлөрүнөн түзүлгөн эл аралык коалицияга өткөрүп берүүнү колдойт. Бирок, (Израил) Бириккен Улуттар Уюмунун тынчтык орнотуучу күчтөрүн согуш аймагына киргизүү сценарийине макул эмес.

Анткени, бул уюмдун (Израилдин) кызыкчылыктарын коргоосуна ишенбейт”.

5-Газадагы жарандык башкарууну Батыш жээкке кошпостон, палестиналыктарга өткөрүп берүү. Бирок Батыш жээктегидей эле коопсуздуктан яхудий вужудунун жооптуу болуусу.

“Аль-Жазира” 2024-жылдын 27-февралында жарыялаган кабарына ылайык, 23-февралда жөөт вужудунун премьер-министри Биньямин Нетаньяху Газа боюнча “Эртеңки күн” планын Коопсуздук жана саясий иштер боюнча министрлер кеңешине сунуштады. Нетаньяхунун өкмөт мүчөлөрүнө сунуштаган планында Газа тилкесинин келечегине байланыштуу көптөгөн деталдар камтылган. Ага ылайык, коопсуздук тармагында (израил) Газа тилкесинин бардык аймактарында чектөөсүз аскерий жана коопсуздук аракеттерин жасоого укуктуу болот. Газада 1948-жылы басып алынган аймак менен Палестина чек арасын бойлой коопсуздук тилкеси курулат. А түгүл, Газа куралсыздандырылып, коомдук коопсуздукту сактоо үчүн талап кылынгандан башка бардык аскердик мүмкүнчүлүктөр чектелет...”.

6-Жогоруда айтылып өтүлгөн Америка жана яхудийлердин пландары карап чыгылса, ишке ашырыла турган эң ыктымалдуу иш 5-пунктта айтылган нерсе экени көрүнөт.

Башкача айтканда, Газа Батыш жээк менен бириктирилбейт. Болгону, коопсуздук жана аскерий чектөөлөрү окшош болот. Ал эми, “израил” болсо Газанын бардык аймактарында чектөөсүз аскерий жана коопсуздук аракеттерине ээ болот. Айрыкча, жөөттөр ушул эле планды Батыш Жээкте ишке ашырып келе жатат. Нетаньяхунун бул планды америкалык аткаминерлерге сунуштаганы жана аны алар жактырганы кабарланган. “Нетаньяху даярдаган план Американын Жакынкы Чыгыштагы туруктуу планына дал келгендиги маанилүү. План боюнча Вашингтон менен тыгыз байланышта болгон (израилдин) согуш кабинетинин мүчөсү, стратегиялык иштер министри Рон Дермер аркылуу Америка менен кеңешилген” (NTV, 31.01.2024). Башкача айтканда, Америка Нетаньяхунун планы менен алдын ала кабардар болгон.

Байдендин эки мамлекет чечими жөнүндөгү билдирүүлөрү да мындан көп айырмаланбайт. Байден журналисттерге берген билдирүүсүндө, 1-пунктта айтылгандай, Бириккен Улуттар Уюмуна мүчө болгон бир нече өлкөнүн өз куралдуу күчтөрү жок экенин, бул эки мамлекет чечимине өрнөк боло турган моделдердин бири экенин айткан (Al Jazeera. 04.01.2024). Башкача айтканда, Байден куралдуу күчтөрү жок моделдеги мамлекетке ишара кылды! 2-пунктта айтылгандай, согуштун артынан кандайдыр бир өткөөл мезгилге муктаждык болушу мүмкүн”... (Аль-

Хура, 08.11.2023). Башкача айтканда, эки мамлекет чечими алдында өткөөл мезгил болушуна Американын эч кандай каршылыгы жок.

Үчүнчүсү: Ишке ашуусу керек болгон туура шарый чечим:

1-Жогорудагылардан маалым болгондой, Америка менен яхудий вужудунун планы боюнча Батыш Жээк жана Газа аймагы куралсыздандырылып, ал жердеги коопсуздук көзөмөлү яхудийлерге таандык болушу керек.

Бул жерде Америка каалагандай баскычма-баскыч Батыш жээк менен Газаны бириктирген бир мамлекеттин аты менен болобу же яхудий вужуду каалагандай баштан аяк Газа Батыш жээктен ажыратылган абалда аскерий күчсүз калтыруу аркылуу болобу, айырмасыз, коопсуздукту экөөндө тең жөөт вужуду камсыз кылуусу керек. Башкача айтканда, Америка каалагандай өткөөл мезгилде Батыш Жээк Газадан бөлүнгөн абалда болуп, кийин Газа куралсыздандырылгандан кийин Батыш Жээкке аскерий күчсүз абалда кошулушунда же Газа өзүнчө абалда куралсыздандырылышында айырма жок. Мындан көрүнүп тургандай, Америка менен яхудийлердин планы – бул уу жана Аллахка, Анын элчисине жана момундарга карата кыянаттык... Яхудий вужуду менен Американын муну пландап жатканы таң калычтуу эмес. Анткени алар Ислам жана мусулмандарга душман. Бирок, таң калычтуусу, мусулман өлкөлөрүндөгү жетекчилердин, өзгөчө Палестинага коңшу болгон мамлекеттердеги акимдердин эч кимисинин Газаны, анын калкын, Аксону жана анын айланасын коргоо үчүн аракет кылбашы. Алар яхудий вужудун түп тамырынан жок кылуу, андан соң Палестинаны толугу менен азат кылуу үчүн армияларды аракетке келтире албады. Мусулман армиялары ыйык жерибизди басып алып, элин андан кууп чыгарган душманга каршы согушуусу жана аларды мусулман калкты кууп чыккандай ыйык жерлерибизден кууп чыгууга татыктуу эмеспи? Алла Таала айтат:

﴿وَأَقْتُلُوهُمْ حَتَّى تَقْتُلُوهُمْ وَآخِرُ جُوهْمُ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ﴾

“Аларды кайсы жерден тапсаңар, өлтүргүлө жана алар силерди кууп чыккан жерден кууп чыгаргыла” (Бакара: 191). Кантип эле бийликтегилер муну түшүнбөй жатат?! А бирок каапыр колонизаторлордун, өзгөчө Американын буйруктарына итааттары бекем. Алар кыйшык күрсүлөрүн сактап калуу үчүн анын эч бир буйругун артка кайтарбай жатышат.

﴿قَاتِلْهُمْ اللَّهُ أَمْرٌ يُؤَفِّكُونَ﴾

“Аллах аларды (мунаафыктарды) жок кылсын (Ислам дининин далили ачык болуп, сыпаттары ачык болуп калгандан кийин, аларга зыян жана азаптан башка эч нерсе пайда бербеген куфрга) кантип жүз бурушат!” (Мунаафык: 4).

2-Бул согуш эки маанилүү нерсени ачыкка чыгарды: биринчиси, Аллах өз китебинде айткан жөөттөрдүн алсыздыгы жана ыпластыгы.

﴿حُزِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةُ أُنَئِنْ مَا تُقْفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ﴾

“Алланын жиби менен адамдардан болгон жиптердин бирин карманбаса, алар кайда барбасын кордук жазылды” (Аали Имран: 112).

Пайгамбарларынан кийин Аллахтын жибин үзүшкөн жөөттөр үчүн Америка жана анын тарапташтарынын жибинен башка нерсе калган жок. Жөөттөр согушчан же жеңүүчү калк эмес.

Экинчиси, мусулман өлкөлөрүндөгү акимдердин кыянаттыгы. Алар эмне болуп жатканын күзөтүү менен гана чектелишти. Алардын эң даанышманы шейиттер менен жаракат алгандарды саноо менен алек.

﴿صُمُّ بَكْمٌ عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾

“Алар (мунаафыктар) акыйкатты укпайт. Акыйкатты сүйлөбөйт жана көрбөйт. (акыйкатты билип туруп кайтып кетишкенден кийин) акыйкатка кайтышпайт” (Бакара: 18).

Бул эки маанилүү нерсе мусулман армияларындагы күч ээлеринен болгон ишенимдүү, ыкластуу, калыс адамдарды Палестинаны басып алган яхудийлерге каршы согушуу тууралуу Аллахтын өкүмүн ишке ашыруу үчүн жалпы мобилизация жарыялоого түртүшү керек.

﴿وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ﴾

“Куфрга каршы күрөшүүдө алсыз болбогула эгер силер кыйналып жатсаңар, алар да силер сыяктуу азап чегип жатышат. Силер алар үмүт кылбаган нерсени (Аллахтын ыраазылыгын бейишти) Аллахтан үмүт кылып жатасыңар” (Ниса: 104).

Качан Алланын буйруктарына амал кылынса, жөөт вужуду жок болууга мажбур. Анткени, алар Аллах Тааланын алдында согушта жеңишке жетүүгө татыксыз. Кийин Аллахтын убадасы орундалат.

﴿فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا﴾

“Анан (Бани Израил жер жүзүндө бузгунчулук кылуусу тууралуу) экинчи убаданын учуру келгенде, жүзүнөрдү жер карата турган жана мечитке (Куддуска) биринчи киргендей киришиңер үчүн жана текебердик менен (курган үй-жай, эгин талааларыңарды өзүнөр талкалашыңар үчүн (душманыңарды силерге үстөм кылабыз) (Исро: 7).

Демек, Газадагы бир туугандарыңарга жардам колуңарды сунгула. Эгер мусулман өлкөлөрүндөгү ыплас режимдер силерге каршы турса, анда аларды түп тамыры менен сууруп салгыла... Алардын ордуна Аллахтын өкүмүн, Аллахтын Элчиси (саллаллаху алейхи уа саллам) куш кабар кылган Халифалыкты тикелегиле.

ثُمَّ تَكُونُ مُلْكًا جَبْرِيَّةً فَتَكُونُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَكُونَ، ثُمَّ يَرْفَعُهَا إِذَا شَاءَ أَنْ يَرْفَعَهَا، ثُمَّ تَكُونُ خَلَافَةً»
«مسند الإمام أحمد
عَلَى مِنْهَا جِ النَّبِيُّ، ثُمَّ سَكَتَ»

“Андан кийин жабыр көрсөтүүчү падышалык болот. Ал Аллах каалаганча болот, анан аны көтөрүүнү каалаганда аны көтөрөт. Анан пайгамбарлык минхажы негизинде халифалык болот. Анан унчукпай калды” (Имам Ахмад, Муснад).

Ошондо, халифа, анын жардамчылары жана эң жогорку чинден эң төмөнкү чинге чейинки Ислам аскерлери биринчи жеңиштен экинчи жеңишке карай такбирлер менен жүрүшөт. Үммөт да алар менен бирге такбир айтышат. Роббиси менен күчтүү, дини менен үстөм болушат. Натыйжада, Ислам жерине эч бир душман өз таасирин, мамлекеттик көрүнүштү пайда кылууга батына албайт.

﴿يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ * بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

“Ошол күнү момундар Аллах жардам бергени себептүү шаттанышат. Ал кимге кааласа жардам берет. Ал улуу күч Эси жана абдан Мээримдүү” (Рум: 5).

12-рамазан, 1445-х.

22-март, 2024-м.

Газадагы геноцид согушка тиешелүү сүйлөшүүлөрдөн эмне күтүлөт?

Суроо: яхудийлердин Газага каршы кол салуусунан он айдан ашуун убакыт өтсө да, кыргындар геноцид көрүнүшүндө уланууда. Согушту токтотуу боюнча сүйлөшүүлөр алып барылып, келишимдер түзүлүүдө. Бирок, яхудийлер – “Арабия” телеканалынын 2024-жылдын 3-сентябрдагы кабарына ылайык – булардын бардыгын четке кагып, ал тургай, Мисир тарабынан кызыл сызык деп эсептелген «Салахиддин коридорун» бошотуудан да баш тартышууда. Байден администрациясы бул сүйлөшүүлөргө демөөрчүлүк кылгандай, кыргындарга да демөөрчүлүк кылууда. Кыргындар уланып жатканда сүйлөшүүлөр аркылуу чечимге жетүү мүмкүн деген нерсени алга сүрүлүүдө! Суроо мындай: бул геноцид согушка тиешелүү сүйлөшүүлөрдөн кандай натыйжа күтүлөт? Американын бул кол салууну колдоп-кубаттоодогу ролу кандай? Америка “эки мамлекет” чечими деп жарыялап жаткан нерседе олуттуубу? Кантип бул кол салууну токтотуу жана Фалестинди өз калкына кайтаруу мүмкүн? Суроом узарып кеткени үчүн үзүр сураймын.

Жооп: бул суроолордун жооптору ачык-айкын болушу үчүн ушуларды карап чыгабыз:

Биринчи: геноцид согуш туурасындагы сүйлөшүүлөр, бул сүйлөшүүлөрдөн күтүлүп жаткан натыйжалар жана сүйлөшүүлөрдөгү Американын ролу:

1 – Биз 2024-жылдын 22-мартындагы суроо-жооп баракчабызда мындай дегенбиз: «... Бул согуш ачык эле геноцид согуш болду. Ал бул кылмыштарды кылууда Америка жана Европанын колдоосуна таянды. Батыш лидерлери яхудийлердин Газага каршы жүргүзүп жаткан геноцид согушунда колдоо көрсөтүү үчүн Тель-Авивге агылып келишти. Араб жана Ислам өлкөлөрүндөгү режимдердин сүкүт сактоосу да аларды шыктандырды. Айрымдары армияларды Газа калкын колдоо үчүн мобилизациялоонун ордуна мужахиддердин чабуулун айыптап, эч нерсе болбогондой яхудий вужуду менен мамилелерин улантышты. Аны менен алакаларын мурда жана кийин нормалдаштыргандар келишим жана макулдашууларды жокко чыгарышкан да жок. Мисалы, Мисир режими менен “Кэмп-Дэвид”, Иордания режими менен “Вади Араба” сыяктуу келишимдер жокко чыгарылган жок. А түгүл, минималдуу согуш абалын да жасашкан жок...». (цитата бүттү). Ушул таризде Нетаняху 2024-жылы 1-апрелде Дамасктагы Иран элчилигинин комплексиндеги консулдук имаратка абадан сокку берип, дагы да ырайымсыз иш-аракеттерди жасоого батынды. Яхудий вужуду муну менен да канааттанган жок, Иран

жана анын хизбин дагы да кемсинтүүнү каалады. О.э. ал 30-июлда кечкурун Ливан борбору Бейрутта Иран хизбинин жогору мартабадагы жетекчилеринин бири Фуад Шукрду бутага алган аба чабуулун ишке ашырды... Эртеси күнү, 31-июлда Иран борбору Тегерандын борборунда Хамас жетекчиси Исмаил Ханиянын өмүрүнө кол салуу операциясын жасады... Бул кылмыштарды жасап жаткан яхудий вужуду аны шайтандын васвасасына салып коё турган эч кандай кескин реакцияны көрбөдү!

2 – Америка демилге көрсөтүп, АКШ расмийлери исламий өлкөлөрдүн, өзгөчө, Фалестиндин айланасындагы өлкөлөрдүн өкүмдарлары Газага жардам берүү үчүн армияларды аракетке келтирүүлөрүнө жол бербестен, яхудий вужуду Фалестин калкын кыргын кылуусун жеңилдетүү үчүн бир нече сапарларды уюштурду... Натыйжада, 2024-жылы 31-майда Байдендин пайдасыз демилгеси ортого салынып, 2024-жылы 10-июнда АКШ жетекчилигинде Коопсуздук Кеңешинин резолюциясы кабыл алынды... Андан кийин Америка тараптарды сүйлөшүүлөр, өзгөртүү жана алмаштыруу үстүндө чогултуп, сапарлар менен алек кылды. Максат – согушту кеңейтпөөнү шылтоолоп мусулман өлкөлөрүндөгү рувайбиза өкүмдарларды Газага жардам берүүдөн чалгытып, алардын көз алдында кыргындарды улантуу болду! Ошол эле учурда, Америка яхудий вужудунун кол салууларын шексиз колдоп-кубаттоону, кыргындарды актоону жана аларды мурда да, мындан кийин да бардык түрдөгү куралдар менен камсыздоону улантууда. Америка 2024-жылы 13-августта яхудий вужудун болжол менен 20 миллиард долларлык кыргын куралдары менен камсыздоого макул экенин билдирди. Яхудий вужудунун премьер-министри Нетаняху арзуу кылган жеңишке мас болуп, бул нерсени анын мунасасыз позициясын толук колдоо деп эсептеп, Американын жардамдарды же курал-жарак жеткирүүнү токтотпошуна ишенди.

3 – Ошондой да болду. Байден мамлекеттик катчы Блинкенди Мисирге жиберди. Бул сапар Газага каршы яхудий агрессиясы башталгандан бери Блинкендин тогузунчу сапары болуп эсептелет. Эртеси күнү, 2024-жылы 19-августта Блинкен яхудий премьер-министри Нетаняху менен жолугушуп, калп эле: «Кошмо Штаттар “израиль” Газаны узак мөөнөткө басып алышына макул эместигин көптөн бери айтып келет», - деди. Бул ар тарапка багыттаса эп келген сөз. Аткени, бул мөөнөттүн узак-кыскалыгы белгисиз! Ал калп айтууну улантып, мындай деди: «Дохада Катар жана Мисир менен башталган сүйлөшүүлөр өткөн аптада токтотулгандан кийин Нетаняху эки тараптын ортосундагы айырмачылыктарды азайтууну камтыган Америка сунушун кабыл алып, бул сунушту кабыл алышы үчүн Хамаска басым өткөрүүнү талап

кылды». (“Рейтер”, 2024-жыл, 19-август). 2024-жылы 20-августта «Нью-Йорк Таймс» гезити сүйлөшүүлөр жараянынан кабардар расмийлерге таянып, ушуларды жарыялады: «Американын жаңы сунушу “израиль” күчтөрүнө Газа менен Мисир чегарасындагы Филадельфия коридорунун бир бөлүгүндө патрулдук кызматты улантуу мүмкүнчүлүгүн берет».

4 – Ак үй АКШ президенти Байдендин 2024-жылы 21-августта кечкурун Нетаньяху менен телефон аркылуу сүйлөшкөнүн билдирди: «Байден менен Нетаньяху Ирандын бардык коркутууларына о.э. Хамас, Хизбуллах жана Хусийлерден турган анын прокси террорчу топторуна каршы “израилди” колдоп-кубаттоо жаатындагы Американын иш-аракеттерин, АКШнын коргоо боюнча аскерий жайгашуусун улантуу маселесин талкуулашты». (“Монте-Карло”, 2024-жыл, 22-август). Бул телефон сүйлөшүүдөн мурун америкалык бир расмий яхудий вужудунун өз армиясынын бир бөлүгүн Мисир менен Газанын ортосундагы Филадельфия коридорунда кармап туруу жөнүндөгү талабын басаңдатуу үчүн Байден Нетаньяхуга басым кылышы күтүлүп жатат деген. Белгилүү болгондой, Салахиддин өткөрүү пункту деп аталган бул коридордон Нетаньяху өз күчтөрүн алып чыгууну четке кагып келүүдө. Филадельфия коридору Мисир менен Газанын чегарасы бойлой жайгашып, узундугу болжол менен 14 километрди, кеңдиги болсо кээ бир бөлүктөрүндө 100 метрди түзөт. Мисир яхудий вужудунун бул коридорду көзөмөлдөшү 1979-жылы АКШ ортомчулугунда Мисир менен “израиль” ортосунда түзүлгөн каргашалуу «Кэмп-Дэвид» келишимин бузуу деп эсептейт жана өткөн май айында көзөмөлдү колго алган яхудий вужудун ал жерден чыгууга чакырып келет. Американын бул позициясы себептүү Нетаньяху Кошмо Штаттар иш жүзүндө эч нерсе кылбай, жалаң гана сөздө манёвр кылып жатканын түшүнүп жетти. Акыйкатта болсо, Кошмо Штаттар яхудий вужуду үстүнөн үлкөн таасирге ээ. Себеби, бул вужуд Американын жардамдарына, экономикалык жана аскерий жардамдарына таянып келет. Эгер, Америка ага басым өткөрүүдө олуттуу болгондо яхудий вужуду унчукпай аткармак.

5 – 2024-жылы 24-августта Каирде сүйлөшүүлөр башталды. Анда АКШ Борбордук Разведка Башкармалыгынын төрагасы Уильям Бёрнс, Катар премьер-министри жана учурда тышкы иштер министри Мухаммад Абдурахман Ал саний, яхудий вужудунун делегациясы о.э. сүйлөшүү өткөрүлүп жаткан Мисир делегациясы катышты. Хамас делегациясы ал жерде болгон болсо да, бирок, сүйлөшүүгө түздөн-түз катышкан жок. Нетаньяхунун кежирдиги жана «Салахиддин коридорунан» чыгуудан баш тарткандыгы себептүү расмий делегациялар 2024-жылы 25-августта эч кандай келишимсиз Каирден кетишти. 2024-жылы 25-августта «Анадолу» агенттиги Хамастын өз ысымын

ачыктабаган жогору мартабадагы расмийинин ушул цитатасын жарыялады: «Хамас АКШ президенти Байден жарыялаган жана БУУнун Коопсуздук Кеңеши тарабынан жактырылган ок атууну токтотуу сунушун колдойт». Ал «Хамас 2-июлда келишилген маселелерди ишке ашырууга даяр...» экенин баса белгиледи. Бирок, Нетаняху АКШдагы президенттик шайлоонун натыйжасын көрмөйүнчө ар кандай келишимди кечиктирип жатат. Ал яхудий вужудун шексиз колдоп-кубаттоодо Байден администрациясынан жана демократтардан үстөм болгон жана алар менен атаандашып келе жаткан республикачылар менен сүйлөшүү жүргүзүп келүүдө. Нетаняху Вашингтонго барганда 2024-жылы 26-июлда Трамп менен жолугушуп, андан жана Конгресстеги республикачылардан толук колдоо алды. 53 мүнөт сөз сүйлөгөн Нетаняхуну Конгресстегилер тынымсыз алкыштап турушту. Нетаняху толук колдоону убада кылган жана “эки мамлекет” чечиминен баш тарткан Трампын бийликке келишине тобокелчилик кылууда. Анткени, Трамп яхудий вужуду менен мамилелерди нормалдаштыруу боюнча Саудия режимине көрсөтмө бериши күтүлүп жатат. Бул болсо башка режимдерди да ушундай жолду карманууга үндөйт. Ошондуктан, Нетаняху АКШдагы шайлоонун натыйжалары белгилүү болгонго чейин тобокелчилик кылууну улантышы күтүлөт.

6 – Нетаняху шайлоонун натыйжасы чыкканга чейин сүйлөшүүлөрдү артка сүрүп жатканын жана койгон шарттарынан баш тартпай жатканын басма сөз конференциясындагы сөздөрү баса белгилеп турат. «Арабия» телеканалы 2024-жылы 3-сентябрда Нетаняхунун ушул сөздөрүн жарыялады: «Биз бул согушта алдыбызга төрт максатты койгонбуз: Хамасты жок кылуу, уурдалган бардык адамдарыбызды кайтаруу, Газанын “израилге” коркунуч туудурбашын камсыздоо жана түндүктөгү калкты өз үйлөрүнө коопсуз кайтаруу». Ал: «Бул максаттардын үчөөсү бир жайдан т.а. Филадельфия коридорунан өтөт», - деди. О.э. ал бул коридор «Хамас үчүн кислород жана курал-жарак булагы» экенин баса белгилеп: «Ушул себептен улам “израилдиктер” бул аймакты көзөмөлдөөгө мажбур», - деп кошумчалады...».

Экинчи: Америка “эки мамлекет” чечиминде олуттуубу деген суроого жооп бербиз:

1 – Американын “эки мамлекет” чечими долбоору боюнча ортого салып жаткан нерсеси – негизи Америка мусулман өлкөлөрүндөгү ага малай өкүмдарларды ушул долбоорго чакырышы үчүн бир жайга чогултуп келет – алдоо жана сөз оюнуна башка нерсе эмес. Себеби, ал Фалестин калкына чыныгы мамлекет эмес, автономияга окшогон же андан да кичине нерсени сунуштап жатат! «АКШ президенти Жо Байден жума күнү журналисттер алдында сүйлөгөн сөзүндө Бириккен Улуттар

Уюмундагы бир нече мамлекеттер өзүнүн куралдуу күчтөрүнө ээ эместигин баса белгилеп, “эки мамлекет” чечиминин түрдүү моделдери бар экенин айтты». (“Ал-Жазира”, 2024-жыл, 4-январь). Т.а. Байден куралдуу күчтөрү болбогон мамлекеттин моделин назарга алып жатат! Башка мамлекеттердей суверендүү мамлекет маселесине келсек, муну яхудий вужуду четке кагып келүүдө. “Ал-Жазира” 2024-жылы 18-июлда ушуларды жарыялады: «Кече, шаршемби күнү “израиль” кнессети ассамблеянын тарыхында биринчи ирет Фалестин мамлекетинин тикеленишин четке каккан токтомду кабыл алды». Анткени, Америка яхудийлерден таптакыр баш тартпашын, себеби, яхудий вужуду АКШнын эркеси болуп, Ислам жана мусулмандарга каршы күрөшүү үчүн исламий өлкөлөрдүн борборунда жайгашкан анын алдыңкы аскерий базасы экенин, АКШ президенти Байден да аларга тилектеш болуп, өзүн сионист деп эсептешин, ал яхудий вужудун коргоого чакырган диний ишенимге ээ экенин, тышкы иштер министри т.а. башкаруудагы таасирдүү адамдардын жана АКШ саясатын ишке ашырган расмийлердин бири Блинкен да тышкы иштер министри болушунан сырткары оболу яхудий болгону үчүн яхудий вужудун коргошун айтканын, президенттикке тарапкер вице-президент Камала Харриске келсек, Байден яхудийлер менен жолугушканда АКШ администрациясынын яхудий вужудун жана яхудийлерди колдоо даражасын көрсөтүү үчүн Харристин жолдошун яхудий деп тааныштырганын, эгер вице-президент бийликке келсе яхудийлерди жана яхудий вужудун колдоп-кубаттоо саясатын улантарын жана башка нерселерди яхудийлер түшүнүп турушат. Эгер Трамп жеңип чыкса яхудийлерди жана яхудий вужудун демократтарга караганда көбүрөөк колдоп-кубаттайт. Ошондуктан, яхудий вужуду ушул бардык колдоп-кубаттоолорго таянып, зулум кылмыштарын улантууда...

2 – Бул жерде “эки мамлекет” чечимине байланышкан дагы бир маанилүү тарапка айкындуулук киргизүү керек:

а) Фалестин мубарек жер жана Ислам топурагы экендиги, Аллах Таала:

﴿سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ﴾

«(Аллах) бир түнү Өз пендесин Масжидул Харамдан Биз айланасын берекелүү кылган Масжидул Аксага сейил кылдырган аруу Зат» [17:1]

деп айткандай, берекелүү кылып койгон Акса мечитинин жери экендиги өзгөргүс акыйкат. Тигил өкүмдарлар чакырып жаткан “эки мамлекет” чечими Аллахка, Анын Расулуна жана момундарга кыянаттык болуп эсептелет. Себеби, Ислам дияры өз эли жана душман тарабынан бөлүнүп алынышы кабыл алгыс... Ошондой болгон соң, бул исламий

өлкөдө яхудийлердин бийликке ээ болушу мүмкүн эмес. Бул жерде “эки мамлекет” чечимине орун жок. Тескерисинче, бул жер – Умар Фарук розияллаху анху тарабынан фатх кылынып, рошид халифалар тарабынан корголгон жер. Ал Салахиддин Айюбий азат кылган, Абдулхамид яхудийлерден сактап калган жер. О.э. Фалестин Аллахтын садык аскерлеринин аракеттери менен түпкү абалына кайтат.

б) “Эки мамлекет” чечими жөнүндөгү шарый өкүм мына ушундай. Ал тургай, бул чечим фалестиндиктерге 1967-жылдагы чегара боюнча Фалестиндин бир бөлүгүндө т.а. Фалестиндин болжол менен 20 % жеринде эгемен мамлекет куруп, калган 80 %ынан баш тартууну түшүндүргөн тагдырда да, жогоруда айтканыбыздай, бул чоң күнөө о.э. Аллахка, Расулуна, момундарга кыянат кылуу болуп саналат. Ко-ош, сунушталып жаткан чечим автономия же андан да аз нерсе болсочу?! Шек-күмөнсүз, бул – кыянаттык үстүнө кыянат. Бул чоң кылмыш болуп, аны жасаган адам бул дүйнөдө шерменделикке жана кордукка, Акыретте болсо катуу азапка туш болот...

{سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرُمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ}

«Жакында мындай кылмышкерлерге жасап өткөн айла-амалдарды себептүү Аллах алдынан кордук жана катуу азап жетет»

[6:124]

Үчүнчү: бул кол салууну токтотуу жана Фалестиндин өз элине толук кайтаруу маселесине келсек:

1 – Бул маселе Исламда анык белгилүү. Эгер кафирлер исламий өлкөлөрдүн бирине кол салып, басып алса жана калкын кууп чыгарса, андай душманга каршы согушуу, анын артындагыларды да коркутуп коё турган катуу согуш менен аны жок кылуу, өлкөнү толук жана эч кандай кемчиликсиз исламий мамлекет катары өз калкына кайтаруу важиб болот. Аллах Субханаху айтат:

{وَأَقْتُلُوهُمْ حَتَّى تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرَجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوهُمْ}

«Аларды тапкан жериңерде өлтүргүлө жана силерди (кууп) чыгарган жайдан аларды да кууп чыккыла!» [2:191]

{فَإِذَا تَقَاتَلْتُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَدْكُرُونَ}

«Демек, эгер аларды согушта тапсаң, аларды жок кылуу менен артындагы адамдарды коркутуп койгун! Балким, сабак алышаар» [8:57]

Ал тургай, исламий жерлердин бирине басып албастан чабуул кылынса да, кол салууну токтотуу важиб болот:

{فَمَنْ أَعَدَّى عَلَيْكُمْ فَأَعِدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعَدَّى عَلَيْكُمْ وَأَقْتُلُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ}

«Демек, ким силерге кол салса, силер да алардын кол салуусуна жараша кол салгыла! Аллахтан корккула! Билип койгула, Аллах Андан коркуучулар менен бирге» [2:194]

Демек, басып алынган исламий өлкөлөрдү өз калкына кайтаруу, кол салууну токтотуу – акыл жүргүзгөн кишилер талаша турган нерсе эмес. Себеби, бул нерсе Аллах Субханахунун Китебинде, Расулу ﷺдин сүннөтүндө жана сахабалар розияллоху анхумдардын ижмасында ачык-айкын баян кылынган... Кала берсе яхудий вужуду жалгыз өзү каршы тура албайт. Себеби, яхудийлер – эгер адамдардын убада-шертинде болушпаса – согуша албай турган коом. Бул жөнүндө кудуреттүү Зат айтат:

﴿ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلِيلَةُ أَيْنَ مَا تُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾

«Эгер, Аллахтын жана адамдардын коргоосунда болушпаса (арканын кармашпаса) аларга кайда болушпасын, кордук жазылып коюлду»
[3:112]

Яхудийлер Аллахтын арканын үзүшкөн. Учурда Америка жана Европанын, алардын исламий өлкөлөрдөгү саткын өкүмдарлардан турган малайларынын арканын гана карап турушат! Бул өкүмдарлар яхудийлердин жырткыч кол салуулары алдында унчукпай турушат, алардын арасындагы эң түзүгү делгени шахид жана жарадар болгондордун санын саноо менен убара.

2 – Яхудий вужуду согуша турган жана жеңишке жете турган калк эмес. Тескерисинче, Аллах Субханаху ва Таала Өзүнүн аятында аларды минтип сыпаттаган:

﴿لَئِنْ يَضُرُّوكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُؤْلَوْكُمْ الْأَذْيَارُ ثُمَّ لَا يَنْصُرُونَ﴾

«Алар силерге азар берүүдөн башка эч кандай зыян жеткире алышпайт. Эгер, силер менен согушса артына карап качышат. Кийин аларга (эч ким тарабынан) жардам берилбейт» [3:111]

Көрүп турганыңардай, яхудийлерге каршы согушуп жаткан ыймандуу жаш жигиттердин саны жана курал-жарактары яхудийлерден аз болушуна карабастан, яхудий вужуду ушул күнгө чейин жеңишке жетпеди. Ошондуктан, элестеткиле, мусулман кошуундар аракетке келсе кандай болот? Бүткүл мусулман кошуундары эмес, Фалестиндин айланасындагы эле кошуундар же ал тургай алардын айрымдары аракетке келсе бул вужуд көккө сапырылып жок болот эле... Ошон үчүн проблема мусулман өлкөлөрүндөгү режимдерде. Бул режимдердин өкүмдарлары Ислам жана мусулмандардын душмандары болгон колонизатор кафирлерге садык. Алар яхудийлердин Фалестинди басып алганын, жырткыч кылмыштарын жана түрдүү кыргындарын көрүп, угуп турушат, бирок, көрбөй жана укпай жаткандай болушат:

﴿صُمُّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾

«(Алар) дүлөй, дудук, сокур, демек (жолдоруна) кайтышпайт»
[2:18]

Шек-күмөнсүз, мусулмандардын мусибаты мына ушул өкүмдарларда. Себеби, дал ушулар армиялар Газадагы боордошторуна нусрат-жардам берүүсүнө ушул күнгө чейин тоскоолдук кылып келишти. Шахиддердин саны 41 миңге, жарадар болгондор болсо 95 миңге жетти... Негизи, өкүмдарлар бул кылмыштарды күзөтүп жатышат. Алардын арасындагы эң түзүгү – яхудийлерге жакын болушса да, бирок, өздөрүн бейтарап кылып көрсөтүп, шахиддерди өлүктөр катары санашканы, жарадарлардын санын көрсөтүшкөнү болду!

Төртүнчү: сөзүмдү ойгоо жүрөк ээси болгон же чын дилден кулак салган кишиге эки нерсени эскертүү менен бүтүрмөкчүмүн:

1 – 2024-жылдын 22-мартындагы суроо-жооп баракчабызда мындай дегенбиз: «Белгилүү болгондой, Британия тышкы иштер министри Бельфурдун 1917-жылдын 2-ноябрында Лорд Ротшильдге жазган катындагы Бельфур декларациясында британ өкмөтү Палестинада яхудийлердин улуттук мекен түзүлүшүнө колдоо көрсөткөнү маалым. Бул убада айрым араб жана түрк жетекчилеринин кыянаты себептүү Биринчи дүйнөлүк согушта жеңилген Усманий Халифалыктын соңку күндөрү берилген. Мындан бир нече жыл мурун, Британия колдогон сионисттик журналдын өкүлү Герцл 1901-жылы 18-майда Усманий Халифага өтүнүч менен кайрылып, ошол кездеги мамлекет башынан өткөрүп жаткан финансылык кризисти өз кызыкчылыгына пайдаланууга аракет кылган. Тагыраагы, Халифалыктын тышкы карызын жабуу үчүн чоң суммадагы акча сунуштаган. Мунун акысына Палестинадан жер берүүнү сураган... Бирок Халифа Абдулхамид Герцлге ачууланып, таасирдүү жана даанышмандык менен жооп кайтарган: “Мен Палестина жеринен бир карыш да сата албайм. Анткени ал менин укугумдагы мүлк эмес. Тескерисинче, Ислам Умматынын мүлкү. Мусулмандар бул жерлерди каны менен алган. Яхудийлер миллиондорун өздөрүнө сактасын. Эгер бир күнү Халифалык ыдыраса, ошондо Палестинаны бекер эле алышыңар мүмкүн. Бирок, мен тирүүмдө денебиздин майдаланышына жол бербейм...”». (цитата бүттү). Чындыгында халифа көрөгөч, акылдуу жана алысты көрө билген киши болгон. Араб жана түрк саткындары Британия менен тил бириктирип хижрий 1342-жылы, миладий 1924-жылы Халифалыктын бекер кылынышы Фалестинди яхудийлерге бекерге берүүгө алып келди! Чынында Абдулхамид рохимахуллахтын божомолу жүз берип, Халифалыктын бекер кылынышы Фалестинде жийиркеничтүү яхудий вужудунун пайда болушунун амалий башталышы болду.

2 – Бүгүн исламий өлкөлөрдөгү малай өкүмдарлар колонизатор кафирди ээрчип, Ислам жерин жана Аллах айланасын берекелүү кылган Акса мечити жери болгон Фалестинге кыянаттык кылышууда, бул

рувайбизалар жок болот. Аллахтын уруксаты менен, Ислам мамлекети, рошид Халифалык мамлекети кайра тикеленип, яхудийлерге каршы согуш алып барылат о.э. алардын баскынчылыгына Аллахтын уруксаты менен чекит коюлат. Имам Ахмад өзүнүн муснадында Хузайфадан чыгарган хадисте содикул масдук Расуллуллах ﷺ айтты:

«...ثُمَّ تَكُونُ خَلَافَةً عَلَىٰ مِنْهَا جَ النَّبِوةِ»

«... Кийин Пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот».

Бухарий Абдуллах ибн Умар розияллаху анхудан риваят кылган хадисте:

«تُعَاتِلُكُمُ الْيَهُودُ فَتُسَلِّطُونَ عَلَيْهِمْ»

«Яхудийлер силерге каршы согушат. Андан кийин Аллах силерди алардын үстүнөн жешишке жеткирет», - деп айтылган.

Имам Муслим лафзы Ибн Умарга таандык жана Набий ﷺ дан чыгарган хадисте мындай делет:

«لَنُعَاتِلَنَّ الْيَهُودَ فَلَنَقْتُلَنَّاهُمْ»

«Силер яхудийлерге каршы согушуп, аларды өлтүрөсүнөр. Ошондон кийин бүткүл жер жүзү Аллахтын нусраты себептүү жаркырайт:

﴿وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ * بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

«Ошол күндө момундар Аллахтын нусраты себептүү шаттанышат. (Аллох) Өзү каалаган кишиге нусрат берет. Ал Зат кудуреттүү жана ырайымдуу» [30:3-4]

1-робиулаввал, 1446-х.

4-сентябрь, 2024-м.

Газа элинин көчүрүлүшү тууралуу

Суроо: “Аль-Жазира” 2025-жылдын 26-январында өзүнүн сайтына төмөнкү кабарды жарыялады: “израилдин Газа тилкесиндеги согушунан кийин гуманитардык кризис келип чыккандыктан, АКШнын президенти Дональд Трамп Газадагы палестиналык качкындарды көбүрөөк кабыл алуу үчүн Иордания, Египет жана башка араб өлкөлөрүнө кысым көрсөтөөрүн айтты. Бул убактылуу же узак мөөнөттүү сунушпу деген суроого Трамп: “Экөөсүнүн бири болушу мүмкүн” деп жооп берди. Бул Трамптын Иордания менен Египеттин атка минерлери мындай жер которууга макул эместигин мурда билдиргендиктен, аларды тумчуктуруп, уятка калтыуусун билдиреби? Же Трамп Газа тилкесин яхудий вужудуна кошуу үчүн аймакты калктан бошотууну пландап жатканын билдиреби? Айрыкча, араб акимдери баш болгон мусулман акимдери Газадагы кыргындарга карата мүрзөдөй унчукпай, жүздөрүн кыймылдатпай, үнсүз турушат. Бул Американын саясатында өзгөрүү бар дегенди билдиреби же ыкмасын алмаштырып жатабы?

Жооб: жогорудагы суроолорго жоопту тактоо үчүн биз төмөнкү маселелерди карап чыгабыз:

1 – Трамп өзүнүн максаттарын жашырбайт. Ал мурдагы президент Байденден айырмаланып, кыла турган иштерин ачык айтып жатат. Мисалы, Байден адамдарды Америка Палестинада эки мамлекет чечимин ишке ашыруу үчүн иштеп жатканына ишендирди. Бирок бул жөн гана мааниси жок сөздөр эле. “Аль-Жазира” өзүнүн веб-сайтында 2024-жылдын 4-январында жарыялаган: “АКШ президенти Жо Байден жума күнү эки мамлекет чечиминин бир катар моделдери бар экенин айтып, Бириккен Улуттар Уюмунда бир нече өлкөнүн өз куралдуу күчтөрү жок экенин белгиледи...” (Al Jazeera 04.01.2024). Башкача айтканда, Байден Палестинаны куралдуу күчтөрү жок типтеги мамлекет катары айтып жатат! Бирок, Трамп шайлоо өнөктүгү учурунда өзүнүн аракетин ачык айтты: “Мен Жакынкы Чыгыштын картасын караганымда израилди абдан кичинекей бир жер катары көрөм. Чынында, мен кенен мейкиндикти алуунун жолу барбы деп ойлоп атам. Анкени ал өтө кичинекей...”. (Sky News 19.08.2024). Демек, ал Батыш жээктеги калктуу конуштарды мыйзамдаштыруу жана ал жерлерди басып алуу, жаңы конуштарды куруу аркылуу яхудий вужудунун кеңейүүсүн каалайт.

2 – Американын яхудий вужудуна бул көз карашты колдогон элчини дайындашы да муну тастыктайт. Жаңы элчи Майк Хакабини Трамп өзүнүн “Truth Social” аккаунтунда 2024-жылдын 13-ноябрында мындай сыпаттаган: “Ал израилди жана израил элин сүйөт. Ал эми, израил эли аны жакшы көрөт. Майк Жакынкы Чыгышка тынчтык орнотуу үчүн

талыкпай эмгектенет”. Майк Хакаби жөөт вужудун колдогон билдирүүлөрү менен белгилүү болгон. “Би-Би-Си” 2024-жылы 13-ноябрда 12-каналга шилтеме берип, Хакабинин 2015-жылы жасаган билдирүүлөрүн жарыялаган: “израилдин Батыш жээкти аннексиялоо талабы АКШнын Манхэттенге болгон дооматынан күчтүүрөөк”. Анын социалдык тармактарда 2017-жылы жарыялаган видеокроликтери бар, анда ал мындай дейт: “Батыш жээк деген нерсе жок. Жөөт жана Самария конуштар деген нерсе жок. Алар жамааттар, алар кварталдар, алар шаарлар, басып алуу деген нерсе жок”.

3 – Бул элчи 2024 жылдын 15-ноябрында жөөтөрдүн 7-каналына берген маегинде билдирүүлөрүн жаңылады: “Мен ишенбеген нерсени айта албайм. Мен эч качан Батыш жээк деген терминди колдонууга даяр эмесмин. Андай нерсе жок. Мен Жөөт менен Самария жөнүндө айтып жатам. Мен элдерге эч кандай басып алуу (окупация) жок деп айтып жатам. Трамп төрт жыл президент болуп турганда тарыхта андан өткөн израилди колдогон президент болгон эмес экенин унутпагыла. Иерусалимди борбор катары таануудан тарта АКШнын элчилигин Тель-Авивден Иерусалимге көчүрүү жана Голан дөңсөөлөрүн израил мамлекетинин мыйзамдуу менчиги ктаары таанууга чейинки бардык нерселер Трампын башкаруу мезгилинде болгон. Ошондой эле, ал эки мамлекет чечимин ишке ашырууга аракет кылбайт. Анткени ал ишке ашпай турган нерсе. Мен эки мамлекет чечимин мыйзамдуу деп эсептебейм. Бул менин көп жылдан бери ээлеген позициям. Трамп макул болгон жана аны улантат деп күткөн позиция”. Бул билдирүүлөр аркылуу Трампын Палестина маселесине карата саясатынын өзгөчөлүктөрү көрүнөт. Бул Батыш жээктеги калктуу пункттардагы оккупацияны мыйзамдаштыруу болуп саналат.

4 – Бул Трамп администрациясынын Палестина маселеси боюнча көлөмү кандай болбосун, мамлекетти түзүү үчүн атайын жаңы долбоору жок экенин билдирет. Маселе Американын яхудий вужудундагы элчисинин билдирүүлөрүндө айтылгандай, Батыш жээкте жөөт вужудунун мыйзамдуулугун Американын расмий таануусуна карай баратат. Ал бул маселеде Трамп аны колдогонун, башкача айтканда, бул маселе боюнча карманган позициясы үчүн аны мактап жатканында көрүнүп турат. Бул Трамп Байдендин администрациясы учурунда Америка мыйзам бузууларды жасаган жөөт отурукташууларына каршы салынган санкцияларды алып салганынан да тастыкталып турат. Палестина бийлигинин коопсуздугун координациялоо деген шылтоо менен анын жөөт түзүмүнө кызмат кыла бериши үчүн ага автономияда калуу укугу берилүүдө. Трамп айтып жаткан тынчтык, Батыш жээкте басып алынган жана конуштарды курган жерлеринде жөөт вужудунун

кабыл алынышы. Ал эми бийликтегилер айрым муниципалдык кызматтарды көрсөтүп, салык эсебинен жашаш үчүн алардан салык алып, элди чарчатуу.

5 – Шайтан тарапкерлерине үмүт бергендей, Трамп да аймактын акимдерин алдап, аларга үмүт берүү үчүн тынчтык орнотууга кудуреттүү экенин жана каалаган нерсесине жетүү жөндөмүн көрсөтүүгө аракет кылды. “Аль-Жазира” 2025-жылдын 23-январында жарыялагандай: “АКШнын президенти Дональд Трампын администрациясы 4 күндө мурдагы президент Жо Байдендин администрациясы 4 жылда жасабаган көп нерсеге жетишти. Анын жетекчилиги болбогондо Газада ок атышпоо келишими ушул жумада түзүлмөк эмес. Ошондой эле Сауд Арабиясы АКШга 600 миллиард доллар инвестиция салат. Бирок ал аны бир триллион долларга чейин жеткирүүнү талап кылат. Бирок, Трамп бул келишимге жөөт вужуду үчүн “белектер салынган баштыкты” да тиркеген”, - деп жазды еврей гезити. “Yedioth Ahronoth” 2025-жылдын 14-январында: “израил зарыл деп эсептесе ок атышпоону токтотууга укуктуу, Ак үй Байдендин администрациясы кылмыштуу иш-аракеттерди жасаган кээ бир жөөт отурукташуучуларына карата салган мурунку санкцияларын жокко чыгарат. Ал израилге каршы тергөө же куугунтуктоолорду баштаган БУУнун эки сотуна каршы эл аралык кампанияны баштайт. Айрыкча, Нетаньяхуга жана анын коргоо министри Галантка каршы козголгон согуш кылмыштарын жана адамзатка каршы кылмыштарды жасаган деген айыптарга каршы”, - деп жазды.

6 – Ошентип, Трамп өзүнүн биринчи жана азыркы шартында яхудийлердин кызыкчылыктарын кабыл алууда. Жада калса Америка жана башка ири мамлекеттер тарабынан кабыл алынган эл аралык резолюцияларга каршы турат. Айрыкча, резолюцияларды бузган жөөттөрдүн кызыкчылыгы үчүн Трамп аларды жокко чыгарды. Маселен, Батыш жээкке жөөттөрдүн отурукташуу укугу жок, ал жер оккупацияланган жер деп эсептеген БУУнун резолюцияларын жокко чыгарды. Тескерисинче, андан 1967-жылдын 4-июнундагы чек арага чейин чегиниши керек экенин айтты. Ал ошондой эле, Чыгыш Иерусалимди Палестинанын оккупацияланган жери катары караган БУУнун резолюцияларын жокко чыгарды. Буга кошумча, Голан дөңсөөлөрүн Сириянын оккупацияланган аймагы катары кабыл алган чечимдерин жокко чыгарды. Ал жөөт вужудунун Иерусалим менен Голан дөңсөөлөрүн аннексиялоо чечимин мыйзамдуу деп тааныды. Бул анын Иордан дарыясынын Батыш жээгинде жөөттөр басып алган конуштардын мыйзамдуулугун таанып, дагы көп конуштарды курууга же кеңейтүүгө уруксат берерин билдирет. Бул нерсе ал Байдендин тушунда санкция салынган отурукташкандарды кечиргенде башталды.

7 – Трамп, яхудий вужудун тикелөө үчүн анын Палестинаны басып алуусун мыйзамдаштыруу үчүн аймактагы калган өлкөлөрдү бул вужуд менен алака түзүүгө жана нормалдашууга мажбурлоо планын улантат. Бул өлкөлөрдүн бири Сауд Арабиясы. Сауд Арабиясы менен жөөт вужудунун нормалдашуу планына катуу ээрчиген мураскор ханзааданын Трамп менен күчтүү байланышы бар. Сауд режиминин Трамп башында турган Республикалык администрацияга толук баш ийүүсүн ар бир кыраакы адам түшүнөт. 2025-жылы 23-январда Трамп: “Сауд Арабиясы Американын экономикасына 600 миллиард доллар инвестиция салат, мен аны 1 триллион долларга жеткирүүнү суранам” деп жарыялады... (Аль-Хурра Америка 23.01.2025). Ал бул маселе Саудиянын мураскор ханзаадасы Салман менен 2025-жылдын 22-январь кечинде телефон аркылуу сүйлөшүүсүндө чечилгенин айтты. Башкача айтканда, бир эле телефон чалуу менен Сауд Арабиянын де-факто башкаруучусу Америка президентинин Америка экономикасын жүздөгөн миллиард доллар менен колдоо өтүнүчүн дароо аткарды. Бул Сауд режиминин Трампын тушунда Американын суроо-талаптарына канчалык деңгээлде баш ийүүгө даяр экенин көрсөтүп турат. Демек, Ибн Салман кийинки телефон чалууда яхудий вужуду менен алакаларды нормалдаштырууну сурашына даяр тураарын жарыялайт.

8 – Ким Трампын яхудий вужудуна колдоо көрсөтүү иш-аракеттерине назар салса, Трампын Газа тилкесин калкынан бошотуу жана аны яхудийлерге кошуу жөнүндөгү суроодо айтылган сөздөрүн көрөт. Айрыкча бул убактылуу же узак мөөнөттүү сунушпу деп суралганда, Трамп: “Экөөнүн бири болушу мүмкүн” деп жооп берди... (Al Jazeera 26.01.2025). Ким муну карап чыкса, бул Трамп үчүн кадимки көрүнүшкө айлангандыгын көрөт. Суроонун: “Бул Трампын Иордания менен Египеттин атка минерлери мындай жер которууга макул эместигин мурда билдиргендиктен, аларды түмчүктүрүп, уятка калтыуусун билдиреби?” деген бөлүгүнө келсек, Трамп аларды муунтабы же жокпу айырмасыз, ал буга чейин ачык-айкын билдирүүлөрдү жасаган. Ал мурун мындай деген: “Мен Жакынкы Чыгыштын картасын караганымда израилди абдан кичинекей бир жер катары көрөм. Чынында, мен кенен мейкиндикти алуунун жолу барбы дедим? Анкени ал өтө кичинекей...” (Sky News 19.08.2024). Анын мурунку билдирүүсү жөөт вужудун кеңейтүү жөнүндө болгон. Ал эми азыркы билдирүүсү кеңейтүүнүн жолдорунун бири жөнүндө болууда. Трамп, өзгөчө Египет менен Иордани акимдери буга чейин мажбурлап көчүрүүнү четке какканы үчүн аларга чөйрө даярдагысы келип жаткандай. Башкача айтканда, бул малай акимдер Трампын билдирүүсүн ишке ашыруу үчүн элге басым жасап, аларды өз өлкөлөрүнөн сүрүп чыгарып, жерди жөөт вужудуна бошотуп

бере алабы деген нерсени билиш үчүн тамырын тартып көрүүдө. Же адамдар эки режимге каршы туруп, Аллахка, Анын Элчисине жана момундарга кыянаттык болгон бул кадамга баруусуна бөгөт коюшса, бул долбоорду Трамп ылайыктуу деп эсептеген башка учурга жылдырат.

9 – Мусулман өлкөлөрүндөгү, өзгөчө Палестинанын тегерегиндеги акимдер Аллахтан, Анын элчисинен жана момундардан уялбай турганын билебиз. Трамптын буйругун ишке ашыруу алар үчүн баарынан маанилүү. Ошентсе да Трамп яхудийлерге берилгендигин, Ислам менен мусулмандарга душмандыгын жашырбайт. Бирок алар Трампты шайлоодогу жеңиши жана Америка Кошмо Штаттарынын президенттиги менен куттуктаганга ашыгууда. А түгүл, аны куттукташ үчүн жарышышты:

а) “RT - Arab World News” 2024-жылдын 6-ноябрында Саудиянын басма сөз агенттигине шилтеме берип жазышынча, Саудиянын падышасы Трампты куттуктап, “бардык тармактарда чыңдоого жана өнүктүрүүгө умтулуп жаткан эки дос өлкөнүн жана элдин ортосундагы айырмаланган тарыхый тыгыз мамилелерди” жогору баалады. Аталган медиа Түркия президентинин куттуктоосун да жарыялады. Ал X платформасы аркылуу: “Президенттик шайлоодо жеңген досум Дональд Трампты куттуктайм. Түрк-Америка карым-катнаштары бекемделет деп үмүттөнөбүз”, - деди.

б) 2024-жылдын 6-ноябрында “Al Jazeera” Египет президентинин куттуктоосун жарыялады: “Мен АКШнын шайланган президенти Дональд Трампты чын жүрөктөн куттуктайм. Египет менен Америка Кошмо Штаттарынын жана алардын дос элдеринин ортосундагы стратегиялык өнөктөштүк мамилелерди чыңдоого байланыштуу...”. Анын артынан Иорданиянын падышасы: “Биз Иордания менен Америка Кошмо Штаттарынын ортосундагы көптөн бери келе жаткан өнөктөштүктү бекемдөө үчүн сиздер менен кайрадан иштешүүнү чыдамсыздык менен күтөбүз”, - деди. Ошондой эле Пакистандын премьер-министри твиттерде: “Шайланган президент Дональд Трампты тарыхый экинчи мөөнөтү менен куттуктайм! Мен Пакистан менен Америка Кошмо Штаттарынын ортосундагы өнөктөштүктү бекемдөө жана кеңейтүү үчүн келген администрация менен тыгыз кызматташууну чыдамсыздык менен күтөм”, деп жазды.

в) Сириянын жаңы администрациясынын башчысы Ахмед Аль-Шара да алардын жолун басып, 2025-жылдын 20-январында Фейсбук баракчасында мындай деп жазган: “Сирия Араб Республикасынын жетекчилигинин жана элинин атынан Дональд Трампты Америка Кошмо Штаттарынын президенти катары куттуктайм. Трамп Жакынкы Чыгышка

тынчтык алып келе турган жана аймакта стабилдүүлүктү калыбына келтире турган жөндөмдүү лидер экенине ишенебиз”.

Бул мусулман өлкөлөрдүн акимдери. Аллах аларды кор кылсын. Кандай гана жаман айла амал кылышат!

10 – Аллахтын Элчиси (саллаллаху алейхи уа саллам)дын үмөтүнүн чынчыл жана калыс адамдары Трамп жана анын тарапкерлеринин, малай акимдердин жасаган билдирүүлөрүн текке кетирерин билебиз. Мубарек жер Палестина элинин өз мекенине болгон ыктоосу айдан ачык. Алардын миңдегендери аба ырайынын оор шарттарында жана андан да оор жер шарттарында жөө басып жүрүшсө да, бирок алар жөөттөрдүн ырайымсыз баскынчылыгы менен талкаланган үйлөрүнө шашышканын көрүүгө болот. Ага жетүүнү чоң жеңиш деп эсептешет. Мунун баарын көргөн жана терең ойлонгон адам, Трамптын билдирүүлөрү жана анын Палестина жерин бошотуу айлакерлигинин кесепетин түшүнөт. Ал тургай анын айлакерлиги аймактагы малай акимдеринин амалдары менен аралашып кетсе дагы, мунун кесепети анык экенин түшүнөт:

﴿وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ﴾

«Алар түрдүү айла-амалдарды кылышты. Ал эми Алла алардын айла-амалдарын алар тоону козголтоор болсо дагы ишке ашыртпай койот»

[Ибромх: 46]

Ошондо куттуу жер өз элине кайтып келет. Бул рубайбизалардын баары жок болот жана Ислам мамлекети, Хиддаяттуу Халифалык кайтып келет Инша Аллах. Жөөттөр менен согушуу жана алардын басып алуусун жоюу толук ишке ашат инша Аллах. Акыйкатта (саллаллаху алейхи уа саллам) Имам Ахмаддын “Муснад” китебинде Хузайфадан риваят кылган хадисте айтат:

﴿لَمْ تَكُنْ خِلَافَةً عَلَىٰ مِنْهَاجِ النَّبِوةِ﴾

«... андан кийин пайгамбарлык жолунда халифалык болот».

Имам Бухари дагы Абдулла бин Умардан (Аллах алардан ыраазы болсун) риваят кылат: “Мен Аллахтын Элчиси (саллаллаху алейхи уа саллам) мындай дегенин уктым:

﴿تُقَاتِلُكُمْ الْيَهُودُ فَتُسَلِّطُونَ عَلَيْهِمْ...﴾

«Яхудийлер силер менен согушат. Силер алардын үстүнөн бийлик аласыңар (жеңишке жетесиңер)».

Имам Муслим дагы Ибн Умардан риваят кылган. Пайгамбар (саллаллаху алейхи уа саллам) айтты:

﴿لَتُقَاتِلَنَّ الْيَهُودَ فَاتَّقِئُلَّهُمْ...﴾

« Силер яхудийлер менен согушуп, аларды өлтүрөсүңөр...». Ошондо жер жүзү Кудуреттүү Аллахтын жеңиши менен жаркырайт.

11 – Биз мурун да айткандай, дагы кайталайбыз:

Бирок, Аллахтын мыйзамы биз кол куушуруп отурганда душманыбыз менен согушуу жана халифалыкты тикелөө үчүн асмандан периштелер бизге түшүүсүн буйруган эмес. Тескерисинче, Раббисине ыйман келтирген жана туура жолдо болгон мусулман аскерлерине, согушта сабырдуу, башчыларына такыбаа болуп, анын артында туруп душмандары менен согушкан адамдарга колдоо жана жеңишин сүйүнчүлөө үчүн периштелердин түшүшүн буйруган.

﴿بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فُورِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ﴾

«Ооба, эгер сабыр кылып, такыба болсоңор, Ал силерге дароо келип, Эгеңер силерге бирдей беш миң периште менен жардам кылат»

[Аали Имрон: 125]

Ошондо биз жакшы кабарга татыктуулардын катарында болобуз.

﴿نَصْرَ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحَ قَرِيبٍ وَبَشِيرَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

«Аллахтын жакынкы жеңиши менен момундарды сүйүнчүлө!»

[Саф: 13]

28-ражаб, 1446-х.

28-январь, 2025-м.

Ливандагы абал

Суроо: Ливандагы кээде күчөп, кээде басаңдап жаткан талаш-тартыштар эмне өзү? Өкмөттүн жактоочулары да, оппозиция да анык бир позицияны кармана албай жатат, толук бир чечимге келе албай жатат. Баянаттары да, маанилүү иштери да тынымсыз өзгөрүп турууда. Ал тургай, бардык жакты астын-үстүн кылып жиберген Харирий маселесин да шайлоолор темасы басып кетти. Өкмөттүн жактоочулары менен оппозиция саясатчыларынын кызыкчылыктары маселенин өзүнөн да көрө көбүрөөк көзгө уруна турган болуп калды. Бул нерсе жактоочулар менен оппозициячылар ортосундагы алакаларда жана сапарларда даана көрүнүп турат. Бардыгы анык бир позицияны ээлебестен, ордунда туруп тыбырчылап жатат. Эл аралык текшерүү комиссиясы Ливанда мамлекеттин жетекчилиги жана ыйгарым укуктары үстүнөн өзүнүн жетекчилик жана ыйгарым укуктарын да колго киргизди. Ушуга карабастан, жактоочулар да, оппозициячылар да эч нерсени сезбей жатат, эч нерсеге этибар бербей жатат. Муну кандай түшүндүрүүгө болот?

Жооп: бул ишти аң-сезимдүү адамга узак түшүндүрүп отуруунун кажети жок. Ал төмөндөгүдөй:

1. Ливанда болуп турган кырдаал Америка менен Европа (ачык айтканда Франция жана парда артындагы Британия) ортосундагы кызуу күрөш. Америка Тоиф сүйлөшүүлөрүнөн баштап бүгүнкү күнгө чейин улантылган Ливандагы таасирин Сирия кошууну чыгып кеткенден кийин да мурункудай сактап калууга жана улантууга урунуп жаткан болсо, Европа Америка таасирин чыгарып жиберип, анын ордун ээлөөнүн убактысы келди деп ойлоодо.

2. Бул талашып-тартышып жаткан мамлекеттердин Ливан ичкерисинде жүгүртөк «куурчак»тары бар болуп, алар колонизатор мамлекеттердин ичкеридеги кызыкчылыктарын туюнтат жана алардын пландарын ишке ашырат. Ошондуктан, бул «куурчак»тар позиция жана баянаттарын талашып жаткан мамлекеттердин токтомдоруна карата өзгөртүп турушат. Ушул себептен улам, алардын бүгүнкү позициясы кечегиден, ал тургай, бир нече саат мурункусунан айырмаланып турат. Алар өздөрүнүн эмес, башкалардын позицияларын туюнтуп жатат. Токтом чыгаруу бул «куурчактар»дын эмес, талашып жаткан мамлекеттердин колунда. Жактоочулар менен оппозициячылардын ошол эле байрак, ошол эле Тоиф, ошол эле эркиндик, ошол эле суверенитет даабасын көтөрүп чыгууларына карабастан, бирер чечимге келише албай жатышканынын, токтом чыгара албай жатышканынын сыры – мына ушул. Эгер Европа менен Америка ушул учурда бирер чечимге

келишишсе, бардык тараптар пикирлерин өзгөртүп, эч экиленбестен дароо ага кошулушары анык.

3. Өкмөттү жактоочулардын жана оппозициячылардын кызыкчылыктары менен шайлоо жаатындагы арамза ниеттери Харирий маселесин басып кетиши күтүлүп жаткан иш эле. Эмнеге дегенде, жактоочулар тарабы да, оппозиция тарабы да Харирий маселесине Ливанды талашып-тартышып жаткан мамлекеттердин жана алардын карамагындагылардын кызыкчылыктарын жүзөгө чыгаруу тешигинен карайт. Эгер бул мамлекеттер өз кызыкчылыктарын ишке ашыра алса, куду өтмүштөгү маселелерге окшоп, Харирийдин маселеси да унутулат. Кийин өздөрүнчө бир шылтоону издеп табышат да, ага талашып-тартышып жаткан колонизатор мамлекеттер ыраазы болушат, ички күчтөр болсо ага кол чаап турат.

4. Өкмөттү жактоочулар менен оппозициянын эл аралык текшерүү комиссиясынын коркунучтуулугун, анын Ливан үстүнөн мандат орнотуу үчүн түзүлгөндүгүн сезбей жатышканына себеп, өз жеке кызыкчылыктары менен алек болуп, Ливандын мандат астына кириши, же өз суверенитетин сактап калышы аларды кызыктырбагандыгы. Саясий тараптар – эки тарап тең т.а. өкмөт жактоочулары жана оппозиция кандай наам менен аталбасын, бул мандатка жан деп ыраазы болуп турушат.

Америка менен Европа ортосунда талашка түшүп турган Ливан ушул абалында кете берсе, колонизатор капырлардын оңой жута турган сугуму, ал эми, өз калкы жана аймагынын болсо, зыянкечи болуп кала берет. Андагы пробемалардын бирден-бир чечими – өз түпкүлүгүнө – Сирия диярларына кошулуп, баары биргеликте күчтүү-азиз, адилеттүү, туура жолдогу Халифалык мамлекетин тикелөөлөрү. Мына ошондо гана мусулман да, мусулман эместер да – бардык букаралар тынчтык, бейпилдик, ынсап-адилеттикке жетишет. Өкүм чыгарууда өнү-түсү, дини, жынысы ажыратылбайт, баарына тең каралат.

30-сафар, 1426-х.

9-апрель, 2005-м.

Ливанда эмне болуп жатат?

Анык элестетүү үчүн бир аз тарыхка кайрылалы:

1. Картер доорунан тартып 70-жылдардын акырында бул регион маселесине байланыштуу чечимдер Америка көзөмөлү астында олуттуу багыт ала баштады. Бул чечимдердин натыйжасында 1978-жылы кыянатчыл Кемп Дэвид келишими түзүлдү. Ошондон кийин Америка планы: «Сирия проблемасын Палестина проблемасынын чечиминен алдыңкы орунга коюу, жок дегенде, анын Палестина чечиминен артта калып кетпешине аракет кылуу» багытында жүрдү. Сексенинчи жылдарда, Картерден кийин бийликке келген Рейган да ишти ушул эле багытта улантты. Кийин бийлик башына чоң Буш келди, анда да иш ушул багыт боюнча кетти, алар «Жакынкы Чыгыш кризиси» деп аташкан проблемага чечим изделди. Ал Сирия жана Ливанды камтып ала турган чечим менен чечилмекчи болду. (Себеби, Америка 1975-жылы Сирия күчтөрү Ливанга кирип келгенден баштап, тээ Американын Ливандагы кызыкчылыктарын камсыздоо жана Европа (Франция жана Британия) таасиринин Ливанга кирип келишине жол койбоо үчүн, «Таиф келишими»нен кийин, Ливанда чоң Буштун буйругу менен аким дайындалганга чейин, Ливанды Сириянын колуна «күрөө» кылып койду). Мына ошондон кийин Америка бул маселе менен бир учурда Палестина маселесин да чечмекчи болду. Иордания маселесин чечүүгө келсек, Иордания Англия таасири астында болгондуктан, Британия бул маселе чечимин анын колуна тапшырып койбосун Америка абдан жакшы түшүндү. Ошондуктан, анын башка проблемалардан мурун же кийин чечилиши көп деле мааниге ээ болбоду.

2. 1991-жылы экинчи Булуң согушунан (Ирак Кувейттен кууп чыгарылгандан) кийин, чоң Буш доорунда Мадрид саммити өткөзүлдү. Анда араб мамлекеттери, Палестина азаттык уюму жана жөөт мамлекети тегерек столго жыйылып, сүйлөшүүлөр жүрдү... Мына ушул убакыт ичинде Европа (Британия) – Абу Аммар (Ясир Арафат) жана анын жардамчысы Абу Мозан (Махмуд Аббас) жетекчилигиндеги Палестина уюму менен жөөт мамлекети ортосунда – «Осло келишимин» даярдоого жетишти. Аны даярдоо Америка башчылыгындагы Мадрид саммитине ылайык түрдө жүргүзүлүп жаткан сүйлөшүүлөрдөн ыраакта алып барылды. Натыйжада, Америка «Осло келишимин» жана анын унинг Иордания менен жөөт мамлекетинин ортосунда түзүлгөн «Вадий Араба келишимин» куттуктоого мажбур болду.

Бирок, «Осло келишими» проблеманы чече албады. Ал Палестинада жөөттөр башкаруусу астындагы, шаар башкармалыгынан да кем укуктарга ээ болгон бир өкмөттү жүзөгө келтирүү үчүн ташталган

алгачкы кадам гана болду. Ал өкмөт эгер жөөт мамлекети ыраазылык бербесе, бир да нерсени чече албайт эле. Демек, Палестина өкмөтү жөөт мамлекети каалаган иштер жаатында жөөттөр өлкөсүндөгү жүктү жеңилдетүүдөн башка нерсе эмес болчу.

Европа Палестина маселесин Америкасыз чече албашы анык эле. Ошондуктан, иш кабыл алуу жана четке кагуу өңүтүндө улантылды. Америка Палестина темасын Сирия темасынан мурун же аны менен бирге чечүүнү каалабайт эле. Европа болсо, эгер колунан келсе, бул эки проблеманы бири-биринен бөлүп таштап, өз-өзүнчө чечүүнү каалайт эле. Американын да, Европанын да жөөт мамлекетинде өз адамдары бар. Алар өз кызыкчылыктарынан келип чыгып, Америка же Европа көз карашына канааттанышкан жана алардын ар бири өзү-үчүн пайдалуу деп билген чечимди өткөрүүгө жан үрөп умтулушат. Арабтар тобун болсо эч ким назарга илбейт. Себеби, араб режимдери колонизатор капырга малай. Ошондуктан, алар маселени чечүүдө олуттуу тоскоолдук боло албайт.

3. Чоң Буштан кийинки администрация т.а. Клинтон администрациясы келгенде, 1993-2000-жылдары Клинтон Сирия жана Палестина темасын чечүүгө олуттуу көңүл бурду. Ал Хафиз Асад (Сириянын ошол кездеги президенти) жана Рабин (жөөттөрдүн премьер-министри) менен жолугушту. Кийинчерээк «Рабиндин аманаты» деп аталып калган нерселер жаатында иш дээрлик чечилеин деп калган эле. Себеби, Сирия армиясынын аралашуусуна белгилүү бир чектөөлөрдү коюу менен Жолон дөңсөөлөрүн таштап, жөөттөрдүн бул дөңсөөлөрдөн чыгып кетиши жана Тибериянын эки тарабы о.э. Тибериянын чыгышындагы кичи жол жөөттөр колунда сакталып калышы жөнүндөгү келишим түзүлдү. Бирок, Рабинге кол салуу болуп, бул нерсе ишти токтотуп койду.

Ошондон кийин Клинтон Палестина проблемасын ага Сирия проблемасын кошпой чечүү үчүн аракет кылууга эч кандай тоскоолдук жок деп билди. «Рабин аманаты» деп аталган нерсени – (Израил) жетекчилиги Европа таасирине эмес, Америка көрсөтмөлөрүнө толук моюн сунган убакта гана – жаңыдан жандандыруу мүмкүн деп эсептеди Клинтон.

Бирок, Клинтондун Палестина темасы жаатындагы иш-аракети ийгиликсиз чыкты. Себеби, Америка долбоору «палестиналыктар үчүн дээрлик куралсыз, Куддустун бир бөлүгүндө гана административдик таасирге ээ болгон бир мамлекетче тикелеп берүү менен проблеманы чечүү мүмкүн» деп карайт эле. Бирок, жөөттөр ишти артка сүрдү, анткени, алар Батыш жээк менен Газа секторуна аз да болсо мамлекеттик статус берилишин каалашпас эле. Тескерисинче, алар бул жерлер өздөрүнүн өкүмдарлыгы астында калышын каалашар эле. Негизи,

жөөттөр палестиналыктар үчүн Куддустун эч бир бөлүгүндө эч кандай амалий өкүмдарлыкка ээ болбогон протекторат болушуна же сыртынан гана өкмөткө окшоп көрүнө турган мамлекетче болушуна каршылык кылышпайт. Анткени, андай болсо, Куддустагы аба, деңиз жана кургактыктагы амалий өкүмдарлык жөөт мамлекетиники болот.

Ошентип, Клинтондун аракети ийгиликсиздикке учурады жана анын президенттик доору аяктады.

4. Кичи Буш 2001-жылы бийликке келгенден кийин, бул региондогу проблемалар чечимдеринин башкы багытын тикелөөгө киришти т.а. Сирия маселесин Палестина маселесинен мурун же биргеликте чечүү алкагына киргизе баштады жана «Рабин аманатын» кайра жандандырууга киришти. Бирок, жөөттөр аларды Жолон дөңсөөлөрүнөн бүтүндөй алыстатып жибере турган эч кандай чечимди кабыл алышпады. Жөөттөр Сириянын Жолондо турган чектелген көлөмдөгү күчтөрү менен биргеликте, Синай аралындагы ишке окшоп Жолондон чыгып кетүүгө ыраазы болушпады. Ушуну менен бирге, жөөттөр Жолондон чыгып кетүүнү о.э. анын бир бөлүгүндө калып, «Вадий Араба келишими»не ылайык Сирияга ижара төлөп калууну да кабыл алышпады. Неоконсерваторлор саясаты жөөттөргө түздөн-түз басым өткөрүүнү талап кылбас эле. Ошондуктан, Америка администрациясы Палестина маселесин Сирия маселесинен (о.э. Ливан маселесинен, себеби, Сирия Ливанда иштерди өз колунда кармап турган эле) бөлүп чечүү боюнча Клинтон доорунда алып барылган бардык урунууларды токтотту. Жаңы администрациянын Сирияны (о.э. Ливанды) жана Палестина өкмөтүн өз ичине алган бир план иштеп чыгышын күтүп калышты.

5. Бирок, 2001-жылы сентябрь окуялары болуп, Афганистан жана Иракка каршы агрессия жүз бергенден кийин, Буш «терроризмге каршы күрөш» деп атаган нерсе биринчи маселеге айланып, Жакынкы Чыгыш кризиси деп аталган регоиндогу күрөш темасы кийинкиге сүрүлдү жана Буш бул кризисти чечүү үчүн олуттуу план иштеп чыгууну токтотуп, сентябр окуялары жана анын акыбеттерине байланыштуу проблемаларды чечүүгө киришти.

Ошентип, Палестина проблемасынын саясий чечимдери бир четке сүрүлүп, жөөт аскердик машинасынын жырткычтык кылмыштары менен Палестина калкынын колунан келишинче каршылык көрсөтүшүнүн ортосундагы аскердик тема гана калды. Жөөт мамлекети Буш администрациясындагы неоконсерваторлордун терроризм жана ага каршы күрөш деген толкунунда жан дили менен сүзө баштады! Палестина маселеси үчүн Америка иштеп чыгып жактан долбоор жана чечимдер жалпы мамилелер долбоорлоруна, алардын катарында үзүл-кесил чечимдер долбооруна окшош болуп калган эле. Мына ушул

чечимдер тээ «Жол картасы» 2003-жылы 30-апрелде расмий жарыя кылынганга чейин ушундай түрдө болду. Аларды Американын түздөн-түз башчылыгысыз аткаруу мүмкүн эместиги алардын беренелеринен анык көрүнүп турар эле. Аларды аткаруу болсо, Американын күн тартибине ылайык, тээ Афганистан жана Ирактагы фронт тынчыганга чейин кечиктирилген эле.

6. Мына ушул убакта Палестинада Махмуд Аббас бийлик башына келди. Ал өзгөрүлмө адам эле, ал буга чейин көп жолу түсүн өзгөрткөн. Ал мурун Арафаттын артынан сүйрөлүп, Ослодо Европа (Британия) багыты боюнча жүргөн болсо, азыркы учурга келип, Американын буйругун кыңк этпей аткара турган адамга айланды жана Сирия темасын кошпостон Палестина маселесин чечүүгө аракет кылып, күйүп-жанып жатканын жана өзүнөн талап кылынган ар кандай багынууларга даяр экенин билдирди. Бирок, жөөттөр Аббастын таасири Палестинада күчсүз экенин жана Исламий тенденция (багыт) эч кандай багынууга же жөөттөрдү тан алууга ыраазы болбошун жакшы түшүнүшөт эле.

Ошентип, Сирия темасына кошумча түрдө, Палестина маселесин чечүү үчүн дагы бир фактор кечиктирилип тура турган болду. Бул фактор Палестинадагы Исламий тенденциянын – кудум Махмуд Аббас жетекчилигиндеги башка тенденциялар ыраазы болгондой – багынууну жана жөөт мамлекетин тан алууну кабыл алышы эле. Бирок, бул тенденциянын багынуусуна жана тан алуусуна жетишүү оңой эмес эле. Себеби, Ислам өз жерлеринин бир карышынан баш тартууну да, Ислам жерлеринин бир карышы басып алынышын да катуу четке кагат. Ислам тан алуучу жана багынуучу кишини кыянатчы деп атайт. Мусулмандар массасы да, бардык Исламий кыймылдар да муну катуу тастыктап келди.

7. Ушуга карай, жөөттөр азыр Палестина маселесин үзүл-кесил чечүүнүн мезгили эместигин түшүнүп жетишти. Себеби, бул үчүн Америка планы боюнча Сирия проблемасын майданга киргизүү о.э. Палестинадагы Исламий багыттын кудум илманий багытка окшоп багынууга жана жөөт мамлекетин тан алууга ыраазы болушун күтүүү керек эле. Ошондуктан, Шарон 2004-жылы апрелде Буш менен Газа секторунан административдик жактан чыгып кетүү, бирок, ушуну менен бирге, амалий өкүмдарлык жөөттөрдүкү болуп калышы, жөөттөр каалаган убагында кирип-чыгуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу жана порттор, аэропорттор, жолдор...ду өз көзөмөлдөрүнө алышы туурасында келишип алды. Жөөттөр мындан Газа секторунда турган армияларына болуп жаткан басымды жеңилдетүү жана тээ Америка Ирак жана Афганистан баткагынан чыгып, Сирияны (о.э. Ливанды) жана Палестинаны майданга алып кирүүгө башчылык кылганга чейин ушуну менен бирге, Исламий багытты жөөт мамлекетин тан алууга,

Палестинанын 1948-жылы басып алынган бөлүгүнөн баш тартууга жана Палестинанын 1967-жылы белгиленген чегаралары туурасында сүйлөшүү алып барууга көндүрүү мүмкүн болгонго чейин аракетчен чечимдерди иштеп чыгуу максатын көздөштү.

8. Палестинада Америка көзөмөлүндө жана жөөттөр ыраазылыгы менен шайлоолор өткөзүлүп, «Хамас»тын бийликке келиши менен, (алардын назарында Исламий багыт өкүлү эсептелген) «Хамас»ты жөөт мамлекетин тан алууга жана бул мамлекет жанында Палестина мамлекетчеси пайда болушуна ыраазы болууга мажбурлоо үчүн кадамдар тездешип кетти. Иштер бир кабыл алынып, бир четке кагыла баштады. Мындай абал Палестинада эки мамлекет болушуна ыраазы болуу жөнүндө «туткундар документи» пайда болгонго чейин жана андан кийин Махмуд Аббас куралдуу топтор менен, эң маанилүүсү, Исмаил Ханийя жетекчилигиндеги «Хамас» тобу менен алып барылган сүйлөшүүлөргө чейин уланды. Мына ушул сүйлөшүүлөрдүн натыйжасында «Хамас» жана башка топтор ошол документке ыраазы болушту. Бир гана «Исламий жихад» ыраазы болбоду. Белгилүү болгондой, Исмаил Ханийя өтмүштө да саясий чечимдерге ыраазы болуп келген. Мисалы, ал 1996-жылы да шайлоолордо өз талапкерлигин койгон эле. Ошол убакта «Хамас»тын буга каршы чыгышына, балким, талапкер көрсөтүүнү арам деп билишине карабастан ушундай кылган эле. Бул болсо «Хамас»тын бир билдирүү чыгаруу менен талапкерлигин койгондугу үчүн Исмаил Ханийяга чабуул кылуусуна себеп болгон эле.

Эмнеси болсо да, эгер жөөт аскери туткунга алынбаганда, Махмуд Аббас жана Исмаил Ханийя тарабынан ошол документке ыраазылык берилгенин жарыя кылуу туурасында 2006-жылы 25-июнда басма сөз конференциясы өткөзүлүшүнө токтомо кылынган эле. Жөөт аскеринин туткунга алынышы, мейли, «Хамас» менен башка топтордун «туткундар документине» ыраазылык берүүлөрүн бекер кылбаган болсо да, бирок, бул окуянын мына ушул кыянатчыл конференцияны бекер кылууда пайдасы болду.

9. Ошондон кийин иштер тездешип кетти. Мындай абал 2006-жылдын 12-июлуна чейин уланды. Бул учурга келип «Хизбулла» жөөттөрдүн эки аскерин туткунга алды. Жөөттөрдүн буга каршы билдирген мамилеси өтө ырайымсыз болду. Ошондон кийин жөөт мамлекети «Хизбулла» тарабынан берилген какшаткыч соккуларга учурады жана мындан үрөйү учуп кетти. Себеби, жөөт мамлекети өз ичкерисинде жайгашкан шаар жана кыштактардын мындай ракеталар соккусуна учурашын таптакыр күтпөгөн эле.

Жөөт мамлекетине зыян жеткирилди, Ливанга чоң зыян жетти, ок атууну токтотуу жана башка жолдорду издөө туурасында эл аралык

майданда жана Европада талаптар пайда болду. Бирок, ушуларга карабастан, Америка ок атууну дароо токтотууга ыраазы болбойт, качан «ыңгайлуу шарттар» туулганда гана буга ыраазы болот. Ал бул нерседе катуу турат!

Ко-ош, Америка эмне үчүн катуу турат?

10. Биз буга анык жооп берүү үчүн төмөнкүлөрдү айтып өтөбүз:

Ирак жана Афганистандагы иштер Америка каалоосуна тескери багытта кетти. Себеби, ал баткакка батып калды. Бул баткактан чыгуу кыйла мүшкүл экени жана узакка созулушу, айрыкча, Ирактын Америкага каршы кызуу согуш алып барыла турган борборго айланып калганы, аны бул оор абалдан бир гана Иракка коңшу мамлекеттерди бул темага тартуу гана куткарышы мүмкүндүгү ага ачык-айкын болуп калды. Бул мамлекеттердин эң көзгө көрүнгөнү Иран менен Сирия болуп, бул мамлекеттерде Американын эсепке алына турган таасири бар. Бирок, бул эки мамлекетти бул ишке тартуу региондогу калган маселелерди кеңири камтуу менен чечпей туруп т.а. Жакынкы Чыгыш кризисин жойбой туруп, толук ишке ашпайт.

Американын эсеп-китептери боюнча, бул иш (т.а. кеңири камтуучу чечим) ага төмөнкү иштерди жүзөгө чыгарып бермекчи:

1) Убактылуу болсо да, адамдардын көңүлүн Ирак жана Афганистанда кылынып жаткан шерменделүү кылмыштардан алаксытуу о.э. агрессиядан көздөлгөн максаттарын ишке ашырууда ийгиликсиздикке учураганын жашыруу.

2) Иракты же анын чоң бөлүгүн Иранга «күрөө» кылып тапшыруу үчүн жол ачуу. 1975-жылы Ливанда дал ушундай болгон эле. Ошол убакта Ливан Америка көзөмөлү астында Сирияга тапшырылган эле. Ушуну менен Ирандын ядролук программасы деген проблема да бүтөт. Анткени, бул проблеманы чечүүгө тоскоолдук кылып жаткан жана Европаны аны менен алек кылып турган Американын өзү.

3) Сирияга Ирак менен чегаралаш «ысык» чекиттерди «муздатуу»да, келе жаткан жардамдарды, Сирияга качып өтүп жаткан ирактыктарды кармап калууда жардам берүү үчүн кеңири жол ачып берүү.

4) Сирия, анын артынан Палестина уюмдары жөөт мамлекетин тан алганын жарыя кылуу жана ошону менен бул региондогу чыр-чатакка үзүл-кесил чекит коюу аркылуу Палестина темасын оңой гана чечүү.

5) Ошондон кийин Американын бул региондогу өкүмдарлыгын, кызыкчылыктарын, айрыкча, нефтиге тийиштүү кызыкчылыктарын кепилдөө.

6) Мындан болсо, Американы бул региондо жакшы кылып көрсөтүүгө урунуу зарылдыгы, андан да негизгиси, келерки шайлоолордо оңой

жеңишке жетүү үчүн Буш менен республикачылар партиясынын Америкадагы рейтингин көтөрүү зарылдыгы келип чыгат.

Америка бул максаттардын жүзөгө чыгышына төмөндөгү иштер тоскоолдук кылууда деген тыянакка келди:

1) Европанын Америкага каршы турушу. Анткени, Европа (Франция жана Британия) ал-Харирийдин өлтүрүлүшүн Ливанда Америка менен таасир талашуу үчүн ыңгайлуу учур деп билди. Европа отуз жыл мурун кандайдыр бир деңгээлде, он беш жыл мурун болсо «Таиф келишими» себептүү бүтүндөй Ливандан четтетилген эле. Европанын бул региондогу иштер тизгини дагы Американын колуна түшүшүнө ыраазы болушу оңой эмес.

2) «Хизбулла» темасы. «Хизбулла» сексенинчи жылдардан мурунураактан баштап Иран жана Сирия тарабынан аскердик жактан жана даярдык жагынан колдоп-кубатталып келди. Бул эки мамлекет «Хизбулла»ны тээ маселе чечиминин убагы келип, «Хизбулла»нын ролу бүткөнгө чейин колдоп-кубатташмакчы эле. «Хизбулла» муну жакшы билген жок. Негизи, бул эки мамлекеттин, айрыкча, Сириянын Америка менен болгон мамилелериндеги пландары ачык эле көрүнүп турчу. Бирок, ошого карабай, «Хизбулла» бул эки мамлекет жөнүндө жакшы ойдо болду жана бул эки мамлекет аны калыс Алла ыраазылыгы үчүн жөөттөргө каршы согушта колдоп-кубаттоодо деп ойлоду! «Хизбулла» Сирия менен Ирандын колдоп-кубаттоосунан көздөлгөн максат – «Сирия Америка башчылыгында ишке ашырыла турган чечимди күтүп, Жолон дөңсөөсүн азат кылууга аракет кылбады, бул тууралуу чүрк этип ооз ачады, мунусу менен Сирия кыянат кылды» деген элести адамдар зээнинен өчүрүп таштоо экендигин, ошондуктан, Сирия жана анын артынан Иран ошол чечимдин убагы келиши менен «Хизбулла» кыймылын жөөттөргө каршы согушта жардамсыз таштап коюулары жана андан баш тартуулары мүмкүндүгүн ыктымалдан узак санады.

Негизгиси, «Хизбулла»нын кубаты артты. Жөөттөргө каршы алып барылып жаткан согушта анын сабына көптөгөн ыкластуу жаштар келип кошулду. Эми Сирия үчүн бул хизбди кайтадан саясий хизбге айланууга жана жөөттөргө каршы согушту токтотууга буюруу кыйын болуп калды. Айтып өткөнүбүздөй, чечимдин убагы келиши менен бул чечимдин жактоочулары «Хизбулла»нын ролу сакталып калышына ыраазы болушпайт. Ошондуктан, «Хизбулла» темасы бул чечимдин каршысында турган тоскоолдуктардын бири эсептелет.

3) Жөөт мамлекети темасы. Америка жакшы билет, жөөттөр аларга анык белгиленген чек аралар алкагында бул күчтүү мамлекет болушун кепилдей турган чечимге да ыраазы болушпайт жана өздөрүн курчап турган кошуна мамлекеттерди өз абалына коюуну такыр каалашпайт.

Палестинада, мейли, күчсүз болсо да, бирер мамлекет пайда болушуна ыраазы болушпасын айтпай эле коёлу. Анткени, жөөттөр жашап турганда, алардын дили жана акылында ыпылас кек жашырынып жатат. Алар ыңгайлуу учур келер замат Нилден Ефрат дарыясына чейин болгон бүткүл регионду колго киргизүү максаттарынан али баш тартышкан жок.

Ошондуктан, жөөттөр өздөрүнө жете турган зыянды жана аларга кооп сала турган коркунучту сезишпеген соң, а түгүл, Сирия, Ливан жана Палестинанын кадыр-баркын сактап калбай турган чечимге да ыраазы болушпайт.

Ошондуктан, жөөт мамлекети темасы чечим каршысында турган тускоолдуктардын бири болуп калды.

Америка жетекчилиги: Иран, Сирия, Ирак, жөөт мамлекети, Ливан жана Палестина бийлигин (Саудия, Египет жана Иордания тарабынан колдоп-кубаттоо менен) ишке тартып, бул регион кризиси үчүн кең көлөмдүү чечимди табууда өзү «Жаңы Жакынкы Чыгыш» деп аталган нерсе боюнча аракет кылышы ылазым, муну ушул проблемалардын баарысын талкуулай турган (экинчи Мадрид же ушуга окшош) бирер конференция өткөзүү аркылуу ишке ашыруу керек, - деген токтомго келди. Бул мамлекеттер ортосундагы проблемалар чечилгенден кийин болсо, Жакынкы Чыгыштагы башка кызыкдар мамлекеттерди да тартуу пландары иштелип чыгат. Америка бул планды жөөттөр агрессиясы учурунда билдирди. Анткени, Райс 2006-жылы 22-июлда, жөөттөрдүн Ливанга каршы агрессиясы Жаңы Жакынкы Чыгышты дүйнөгө келтирери тууралуу билдирүү жасады!

Эми тоскоолдуктарга келсек, алар Америка планы боюнча төмөндөгүчө жоготулат:

1) «Хизбулла» темасы:

«Хизбулла»ны жөөттөргө каршы таасирдүү жана күчтүү иштерге үндөп, (Израил) бул хизбге каршы үлкөн жооп соккуларын бергенден кийин, бул хизбден баш тартуу жана согушта ага жан тартпоо туурасында Сирия жана Иран менен келишип алуу.

2) Жөөт мамлекети темасы:

Америка жөөттөрдү «Хизбулла» кылып жаткан ар кандай ишке – мейли, кичинекей болсо да – ага каршы үлкөн жооп соккусун берүүгө үндөйт, ошондон кийин, тээ «Хизбулла» чоң жоготууга учураганча жана жөөт мамлекети да таасирдүү зыянга учураганга чейин ок атууну токтотууга тоскоолдук кылат.

3) Европа темасы:

Тээ эки тарап т.а. «Хизбулла» менен жөөт мамлекети ортосунда кагылышуу болуп, бул маселе Америка колуна келип түшкөнгө чейин,

европалыктардын Коопсуздук кеңешине сунуш кыла турган ар кандай долбоорлорун бекерге чыгаруу.

Жөөттөр болсо бул абалдан чыгаруучу ылайыктуу долбоор иштеп чыгуу үчүн Америкага кайрылышат.

«Хизбулла» жигиттерине келсек, алар эки укмуш акыбетке т.а. жеңишке же шейиттикке жетишүү үчүн чын ыклас менен согушат. Бирок, Америка Иран жана Сирия аркылуу ошол ылайыктуу долбоор боюнча өз өкүмүн өткөзөт, муну Иран жана Сириянын «Хизбулла»ны өздөрүнөн талап кылынган багытта кармап турушу менен ишке ашырат.

Ошентип, Америка согуштун тез токтотушуна ыраазылык бербейт. Ал буга, мамлекеттик катчы Райс 2006-жылы 19-июнда Вашингтондо Египеттин тышкы иштер министри менен жолугушкандан кийин берген билдирүүсүндө айткандай, «ыңгайлуу шарттар туулгандан(!)» кийин гана ыраазы болот.

11. Ливанда болуп жаткан окуялардын кыскача мазмуну ушундай. Андан (Израил)дин аскердик машинасына салыштырмалуу өтө аз курал-жарак жана даярдыкка ээ болгон бир кичине каршылык кыймылы жөөт мамлекетине кандай жарааттар жеткизип жатканы жана какшаткыч соккулар берип жатканы көрүнүп турат.

- Ошондой болгон соң, эгер Иран жана Сирия «Хизбулла»ны согуш майданында жалгыз таштап койбогондо иш кандай болмок? Бул нерсе (т.а. «Хизбулла»ны жалгыз таштап коюу) Иран жана Сирия жооптууларынын билдирүүлөрүндө анык көрүнүп калган эле. Мисалы, Иран тышкы иштер министрлиги «Тегеран Сирия калкы тарабында турат. Эгер Израил Сирияга чабуул кыла турган болсо, Израилге ушундай зыяндар жеткизилет деп кой, бул зыяндардын эсебине жетип болбойт», - деп билдирүү жасады. Бирок, бул министрлик Ливанга жана «Хизбулла»га каршы тынымсыз улантылып жаткан чабуул туурасында чурк этпеди. Сирия басма сөз министри да, кудум жөөттөр бомбалаган ал-Маснадагы жайлар Сирия жерлерине жакын жайгашпагандай: «Эгер Израил күчтөрү биздин жерлерибизге жакындаша турган болсо, Сирия жооп соккусун берет», - деп айтты!

- Эгер башка араб мамлекеттери бул агрессияны колдоп-кубаттап жаткан Америка буйругуна бой сунбай, дуба кылып отура бербей, жөөт мамлекетинин үстүнөн жеңишке жетишкенде, иш кандай болмок? Египет, Иордания жана Саудиядагы акимдер берген билдирүүлөр мына ушуга (т.а. Америкага кулдарча моюн сунууларына) далалат кылып турат.

- Окуяларды аң-сезимдүү түрдө түшүнүп алуу негизги иш болуп саналат. «Хизбулла»дагы күчсүз чекит – анын Иран жана Сирия жөнүндө жакшы ойдо болгондугу, бул эки мамлекеттин Америка басымы астында

экендигин түшүнүп жетпегендиги, ошондуктан, бул эки мамлекетке ишенгендиги. Эгер «Хизбулла» олуттуу аракет жолуна өтсө, бул эки мамлекет жөөттөрдүн жырткычтык кылмыштары улам көбөйүп бара жатканын көрүп-билип турса да, «Хизбулла»ны жалгыз таштап коюшат жана согушта ага жан тартышпайт.

- Үммөттөгү алсыз чекитти айтсак, Үммөт ооруунун түпкү себеби мына ушул малай акимдер экендигин түшүнүп жетпей жатат. Анткени, Үммөт нааразылык демонстрацияларында агрессияны каралап кыйкыруунун, бул агрессияны колдоп-кубаттап жаткандарды тактаажыларында калтыруунун ордуна, бул акимдерди ыргытып салуу үчүн белди бекем байлап, жөөттөргө каршы согушуу үчүн армияларды аракетке келтириши ылазым эле. Ошондо Үммөт кайрадан дагы адамдар үчүн чыгарылган эң жакшы Үммөткө айланып, анын армиясы жөөт мамлекетин жок кылуу жана Палестинаны Ислам диярына толук кайтаруу үчүн боло турган улуу чабуулда бул Үммөттүн алдынкы сабында барар эле.

- Бирок, али да убакыт өтүп кете элек. Анткени, Америка акимдерди көндүрүүгө жана бул сүйлөшүүлөр долбоору алдында турган бардык тоскоолдуктарды алып таштоого жетишкен күндө да, бул долбоор узакка созулары анык. Себеби, Америка «Жаңы Жакынкы Чыгыш» деп атаган бул долбоор – Американын бул долбоого болгон көз карашы туурасында сызылып чыккан маалыматтарга караганда – бул регионду саясий жана географиялык жактан кайта калыптандырып чыгууну талап кылат. Бул үчүн болсо узак убакыт керек болот. Америка муну жакшы түшүнөт. Америка үчүн негизги нерсе, өз көзөмөлү астында ушул регион мамлекеттерин өзү зарыл деп билген кең көлөмдүү багыттар боюнча анык белгиленген сүйлөшүүлөргө өткөзүү. Демек, Америка пландарын кыйратуу үчүн Үммөт алдында ыңгайлуу учур бар. Армиялар алдында да мына ушул акимдерди кулатып, Ислам улуулугун тикелеп, пайгамбарлык программасы негизиндеги Халифалык мамлекетин куруулары үчүн оңтойлөө учур туулуп турат. Өлтүрүлгөн, майып кылынган балдар, жесир калтырылган, кордолгон аялдар, аппак сакалдары канга боёлгон карыялар үчүн жөөттөрдөн жана алардын артында турган адамдардан өч алуу үчүн Үммөт жана анын армиялары ушундай кылышы керек. Ошондо жөөттөр момундардын кысымы астында үйлөрүн өз колдору менен бузушат жана Алла Субханаху момундардын көксөөсүн кандырат.

﴿وَيَوْمَئِذٍ يُفْرِخُ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ﴿بِئْصَرِ اللَّهِ﴾

– «Ошол күндө момундар Алла үстөм кылганы себептүү шаттанышат».

[30:4,5]

28-жумадус-соний, 1427-х.

24-июль, 2006-м.

Ливандагы күрөштүн маңызы

Суроо: акыркы убактарда Ливандагы эл аралык күрөш басандап, бир кыйла солгундай түшкөндүгү күзөтүлдү. Ко-ош, мунун себеби эмнеде? Бул Ливан үстүндө Америка-Франциянын таасир талашуу күрөшү аягына жеткенин жана Ливан проблемаларын чечүү үчүн өз ара келишүү жолуна өткөнүн түшүндүрөбү?

Жооп: жоопту жакшы түшүнүп алуу үчүн төмөнкү нерселерди айтып өтүү керек:

1 – Белгилүү болгондой, Америка көптөгөн жылдардан бери Ливанда беймарал ызгыды. Айрыкча, Тоиф бүтүмүнөн тартып жана Сирия армиясын Ливанга киргизгенден кийин мына ушундай ызгыды. Сирия ошентип Америкага Ливанда негизги оюнчу болуу кепилдигин берди.

2 – Мындай абал Харирийге кол салуу болгонго (т.а. ал өлтүрүлгөнгө) чейин улантылды. Европа, айрыкча, Франция Харирийдин өлүмүнөн абдан жемиштүү пайдаланды. Ширак бул окуяны жергиликтүү, регионалдык жана эл аралык коомчулуктун пикирин Америка, Сирия жана алардын бардык союздаштарына каршы каратып коюу үчүн аябай ыңгайлуу учур деп билди. Ширак кол салуу жүз берген убакта Ливан бийлиги өз колуна өттү деп билди. Чындыгында, Ширак абалды Американы кыйын абалга салып коё турган даражада өөрчүтүүгө жетишти. Натыйжада, Америка Сирияга өз армиясын алып чыгып кетүү жана бир канча убакытка караанын көрсөтпөй туруу туурасында жашыруун буйрук берүүгө мажбур болду. Бирок, Ширак Франциясы күрөштү уланта берди. Британия адаттагыдай Америка менен ачыктан-ачык кагылышпоо, бирок, аны «парда» артынан тынчсыздантып туруу саясатын жүргүзүп, «парда» артынан абалды курчутуп турду. Франция болсо Америкага катуу каршылык көрсөттү.

3 – Ошентип, Ливан жөнүндөгү Америка-Франция күрөшү улана берди. Эки тарап тең жан үрөп Ливандагы жергиликтүү «курал»дарын ишке салышты. Америка Ливанды өз чеңгелинен чыгарбай кармап калууну каалады. Европага, айрыкча, Ширак Франциясына болсо Ливанды мурункудай өз колониясына айлантуу арзуусу тынчтык бербеди. Ошондуктан, Франция кол салуу окуясын Америкага, Сирияга жана алардын Ливандагы союздаштарына каршы абалды курчутуу үчүн бир ыңгайлуу учур деп билди. Франция Ливанды кайра өз колониясына айлантуу үчүн бул кырдаалдан пайдаланмакчы болду.

4 – Бул күрөш 2007-жылдын баштарына чейин, аныгыраагы, Сарказий Францияга президент болуп шайланганга чейин улантылды. Белгилүү болгондой, Сарказий Америка досторунун бири жана ал мурунтан эле Америка менен саясий жакындашуунун тарапкери болуп келген. Ал, ал

тургай, демократтардан да неоконсерваторлорго, айрыкча, жөөттөргө жакыныраак. Себеби, анын энеси жөөт.

5 – Ширактын доорунда Американын Иракка бастырып кириши жаатында Франция Америкага каршы позицияда турган эле. Ал эми, Сарказий мына ошол каршылыктарды басууга уруна баштады. Ал Америка Иракка бастырып кирип бүттү, бул иш өтмүшкө айланды, ошондуктан, азыркы милдет бул баскынчылыкка каршылык билдирүү эмес, балким, анын вакыйын үйрөнүп чыгып, андан кийин бул маселени чечүү деп эсептей баштады.

6 – Эң негизгиси, Ливан жаатында Америка менен Франция ортосундагы күрөштүн басаңдашы болду. Франция жана Америка расмийлеринин өз ара сапарлары көбөйдү. Балким, француз расмийлери Вашингтонго көбүрөөк сапар жасай турган болуп калышты.

7 – Ошондон кийин Ливан жаатында Америка менен Франциянын өз ара саясий аракеттери башталды. Мындай аракеттер – бири экинчисин региондон бүтүндөй сүрүп чыгарууга караганда – көбүрөөк өз ара тил табышууга, «олжо»ну тең бөлүшүүгө жакыныраак болгон аракеттер эле.

8 – Ошондуктан, демек, азыр Америка менен Франция Ливан жаатында, Ширак доорундагыдай бири экинчисинин кызыкчылыктарын жокко чыгаруу жолун эмес, балким, өз ара тил табышып, бир чечимге келүү жолун издешүүдө деп айтууга болот. Бул чечим эки мамлекеттин таасир көлөмүн эсепке алып, айрым өзгөчө укуктарды берүү менен бирге, ар биринин кызыкчылыктарын сактап кала турган да чечим болушу керек.

9 – Демек, каршылаш тарап бир гана англичандар жана алардын Ливандагы жүгүртөктөрү болуп калууда. Алар Америка менен Франциянын өз ара тил табышуусуна зыян жеткириши мүмкүн.

10 – Ошентип, Ширак доорунда Ливан маселеси боюнча Америка менен Франциянын ортосундагы күрөш кызуу түс алган эле. Британия болсо, Франциянын тарабында туруп алып, бул күрөштү Америкага каршы күчөтүп турган болчу. Бирок, ал муну «парда» артынан жасаган.

Күрөш Франциянын Ливанга кайтып, Американы сүрүп чыгарышынын, же Франция жеңилип, Американын мурункудай Ливанда бекем орношуп алышынын үстүндө болгон. Т.а. күрөш компромиссти (өз ара келишүүнү) кабыл албай турган олуттуу күрөш эле. Ливанда же жалгыз Американын гана амалий таасири сакталып кала бериши керек болчу, же Франция аны сүрүп чыгарып, анын ордун ээлеши керек болчу. Ошондуктан, күрөш кызуу көрүнүштө болгон. Бул кызуулук эки тараптын о.э. Британиянын Ливандагы жүгүртөк «курал»дарынан көрүнүп турду.

Сарказий дооруна келип Америка-Франция күрөшү басаңдап, бул күрөш экөөсүнүн канчалык таасирге ээ экендигине карай кызыкчылыктарды өз ара бөлүштүрүү үстүндө боло турган болду. Т.а. күрөш Ширак доорундагыдай, «же Франция, же Америка» деген схема боюнча жүрбөй турган болду.

Ошондуктан, эгер Америка менен Франция Британия жана анын жүгүртөк малайларынын аралашууларынан о.э. алардын туруксуздукту келтирип чыгарышынан аман болушса, демек, экөөсү Ливан жаатында өз ара келишилген кандайдыр бир чечимге жетишүүлөрү мүмкүн.

Эми суроонун Америка менен Франция ортосундагы күрөштүн аягына жеткендиги жөнүндөгү экинчи бөлүгүнө келсек, иш андай эмес. Азырынча аягына жетти деп айтуу туура болсо да, бирок, мындай абал узакка созулбайт. Себеби, Америка акмактарча кекирейип, менменсингени, текеберденгени себептүү башка мамлекеттерди өзүнө теңөөгө же кызыкчылыктарды өз ара бөлүшүүгө таптакыр ыраазы болбойт. Тескерисинче, ал кайра жеке кожоюн болууга умтулуу жолуна өтөт. Бул болсо албетте Франциянын кыжырын кайнатып, күрөш кайрадан башталат.

Эгер азыр Америка Ирак, Афганистан жана башка жерлерде кыйын акыбалга түшүп калбаганда, Сарказий менен достук жана кызыкчылыктарды өз ара бөлүштүрүү алкагындагы мамиледе болмок эмес, тескерисинче, зордукчул мамлекеттердин адатына ылайык, ага дароо «курал» сунган болор эле.

Эми суроонун акыркы бөлүгүнө т.а. маселе өз ара тил табышууга карай бара жатат деп айтуу ыктымалына келсек, бул божомол Америка менен Франциянын Британия пландарынан жана айла-амалдарынан, тузактарынан канчалык деңгээлде кабардар болушуна карап туура болот. Бизге Британия бул жаатта абдан чебер болуп кеткендиги жана анын да Америка менен Франция сыяктуу Ливанда өзүнүн адамдары бар экендиги белгилүү.

11 – Тыянак:

Ширак доорунда Ливан маселеси боюнча Америка менен Франция ортосундагы күрөш кескин түс алган болсо, азыр Сарказийдин дооруна келип бул күрөш солгундады. Бул экөөсү чечим катары өз ара тил табышууга аракет кылышууда. Бул чечим экөөсүнүн кызыкчылыктарын сактап калышы керек. Ошону менен бирге, экөөсүнүн эл аралык майдандагы таасири да эсепке алынат.

Эгер экөөсү Британия менен анын Ливандагы малайлары койгон тузакка жана айла-амалдарга бөгөт коюуга жетишсе, анда экөөсү өз ара мамилелерди жумшартуу, келишүү жолун карманышат, мындай келишүүгө болгон абал алардын Ливандагы малайларынан көрүнөт.

Албетте, Британия Америка менен Франциянын ортосундагы күрөштү курчутууга кубаты жетпейт. Бирок, ошондой болсо да, бул кубаттын ыктымалы сакталып турат, ошондуктан, аны эсепке алуу керек.

15-рамазан, 1428-х.

27-сентябрь, 2007-м.

Ливандагы күрөш

Суроо: Ливандагы күрөш жаңы баскычка кирди деген кеп-сөздөр туурабы? Эгер туура болсо, жаңы баскыч башталышы үчүн Ливан «оюн» шарттарынан эмне өзгөргөн?

Жооп: Ливандын жаңы баскычка киргендиги туурасындагы сөздүн бир кыйла туура тарабы бар. Бул толук айкын болсун үчүн маселени башынан көрүп чыгабыз:

1 - Тоиф келишиминен баштап тээ Харирийдин өлтүрүлүшүнө чейин Америка Ливанда таасирге ээ болуп турду. Сирия кошууну Американын уруксаты менен Ливанга киргенден баштап, Сирия Ливанда Американын таасирин сактап турду.

2 - Харирий өлтүрүлгөндөн кийин Франция (Ширак) үчүн «алтындай учур» табылып калды жана Ливандагы таасирин кайра тикелөө үмүтү пайда болду. Кыскасы, Ширак окуяларды көбүртүп, Ливандагы малайларын аракетке келтирди. Ширак Америка, Сирия жана бул экөөнүн малайларына каршы коомчулук пикирин козгоого жетишип, натыйжада Америка Ливандан Сирия кошуунун чыгарып жиберүүгө көнүп, Сирия аны аткарды.

Бир тараптан Америка, Сирия жана бул экөөнүн малайлары менен, экинчи тараптан болсо, Франция жана анын малайлары ортосунда саясий күрөш кызуу уланды. Британия жана анын Ливандагы малайлары Америкага ачык душмандыгын билдирбеген абалда парда артынан Францияны колдоп-кубаттай баштады. Британиянын саясаты өзү ушундай. Америкага ачык душмандык кылбастан, бул ишин парда артынан аткарат.

3 - Саркази Францияда бийликке келгенге чейин абал мына ушундай уланды. Анткени, ал Америка жетекчилигине садакаты менен таанылган. Бул нерсе анын шайлоо алды кампаниясында да көзгө ташталды. Ошондуктан, Америка менен Франция (Ширак) ортосундагы кызуу күрөш токтоду да, анын ордун Америка жана анын малайлары менен Франция жана анын малайлары ортосунда спорттук мелдеш рухундагы мелдеш ээледі. Саркази Франция кызыкчылыктарын этибарга алып, Ливандагы чечим боюнча Америка менен «өз ара түшүнүшүүгө» үмүттөндү. Франциянын (Сарказинин) Ливанга барып келиши жана чечимге катуу киришүүсү жанданды.

4 - Ушул чечимге жетишүүнүн ыктымалы болгон эле. Бирок, Британия жана анын Ливандагы малайларынын көнбөстүгү ага тоскоолдук кылчу эле. Ал Америка менен Франция ортосунда иш чечилип, өзүнүн окуялардан четте калып кетишине ыраазы болбойт эле. Себеби, ал саясий куйтулугу менен айырмаланып турат. Ошондуктан,

кандайдыр чечимге келүү жакындашкан маалда Британия адамдары Ливанда пайда болуп ызы-чуу көтөрүшчү. Бирок, бул нерсе тараптарга – Францияга да, өкмөткө да, Америка, Сирия жана оппозицияга да – таасир кылбайт эле. Ошондуктан, ал спорттук рухтагы мелдешке окшоп калды. Бирде анысы, бирде болсо мунусу көтөрүлөт. Андан кийин болсо, кызуу маддий күрөшкө жетүү биякта турсун, кызуу саясий күрөшкө да көтөрүлбөстөн, анысы да, мунусу да тынчып калат.

5 - Мындай абалды Америка, Франция жана алардын малайлары Ливанда спорттук мелдеш абалында, Британия жана анын адамдары «ызы-чуу» абалында улантышты. Бирок, Франция менен Америка ортосундагы алака курчубады жана Британия «эки команда» ортосундагы «спорт оюнун» өзгөртүп жибере албады. Бул абал 2008-жылдын 27-мартына чейин т.а. Франция президенти Николя Саркази менен Британия премьер-министри Гордон Браун Америка ипотека (кыймылсыз мүлктү күрөөгө алуу) компаниялары кризиске учурашы жана бул кризис Европа компаниялары жана банктарына төлөнүшү керек болгон чоң көлөмдөгү карыздардын жок болуп кетишине себеп болгондон кийин жолугушканга чейин уланды.

Британия өзүнүн саясий куйтулугун ишке салып жана Сарказинин саясий боштугунан пайдаланып, Сарказинин жүрөгүндө – Европа компаниялары жана банктарынын башына түшкөн үлкөн зыян маселеси тууралуу –Америкага карата «каар ойгото» алды окшойт. Бул компания жана банктар Американын ипотека компаниялары кризисинин натыйжасында ушундай зыян көргөн эле. Бул болсо, Ливандагы алакаларда өз көрүнүшүн тапты. Айрыкча, Франция Американын чечимдерди артка сүрүп жатканын сезгенден кийин ушундай болду. Америка Францияга Ливан «пирогу»нан бир тиштем да бербестен Ливанда өз таасирин кайра дагы толук орнотуу үчүн шарт жаратуу максатында чечимдерди артка сүрө баштады.

Ошол убактан баштап Франция-Американын Ливан туурасындагы алакасы спорттук мелдештен өтүп кеткени күзөтүлдү. Британия иштери да Франциянын өкмөттөгү адамдары этибар бербей турган даражадагы жалаң «ызы-чуу» салуу гана болбой калды. Өкмөт Жанбулаттын ызы-чуулары өкмөт саясаты жана токтомдоруна таасир көрсөтпөй турган көлөмдө аларды кабыл алгандан кийин иштер өзгөрүп, олуттуу түс ала баштады.

6 - 2008-жылы апрель ичинде алакалар тармагы жана аэропорт камералары маселеси түтөгөндөн тутанган доорго т.а. Жанбулаттын басма сөз жыйынын өткөрүп, анын алакалар тармагы, аэропорт камералары жана аэропорт коопсуздугу башчысы маселесин козгоо доорун тандоо үчүн даярдык көрүү аракетине кирди.

7 - Өкмөт мурда ар кандай «ызы-чуулар» токтомдорго таасир көрсөтпөй турган мамиледе болгону сыяктуу Жанбулаттын козгошуна да ушундай мамиледе болуу ордуна бул жолу Британия менен Франция бири-бирине жакындашкандыктан ага жооп кайтарды. Өкмөт жыйын өткөрүп, тармак жана камералар токтомун о.э. аэропорт коопсуздугу жетекчиси токтомун кабыл алды.

8 - Жыйынтыктап айтканда, Британия алакалар тармагы жана аэропорт коопсуздугу директору маселесин козгогондон кийин Америка, Сирия жана оппозициянын каршылыгы – айрыкча, Америка шайлоо кампаниялары эң чокусунда турган бир убакта – таптакыр кызуу маддий түс албайт деген этибарда, бул тууралуу өзүн колдоп-кубатташы үчүн аста-секин Францияны өзүнө оодуруп алды. Кала берсе, проблема армияны оппозицияга каршы кылып коюуга алып келет, ошондон кийин, Франция жана Британия өкмөт тарапкерлери сезилерлик үлүшкө ээ боло турган чечимге жетишилет деген этибарда Британия Францияны өзүнө оодуруп алды.

9 - Франция менен Британия эсептен адашышты. Анткени, Америка, Сирия жана оппозиция сан жагынан да, даярдык жагынан да күчтүү линияларды өз колунда кармап турат. Даана саясатчы каршылыктын спорттук мелдеш алдында да, кызуу саясий күрөш алдында да токтоп калбастан, кызуу маддий күрөшкө өтүп кетишин жакшы билет. Муну Британиянын да түшүнүп турганы ыктымалдан алыс эмес. Бирок ал Америка, Франция жана алардын малайларынын ортосунда карталарды аралаштырып таштоо үчүн ишти козгоо ыктымалы күчтүүрөөк!

10 - Азыр бул окуялардын чечилип аякташы күтүлүүдө, бирок, ал көбүрөөк Ливанда Америка, Сирия жана оппозициянын пайдасына чечилсе керек. Таразанын ушул жагы оорураак, Европа жана тарапкерлер жагы болсо жеңилирээк келет. Жаңы Тоифтин аты жана мазмунун... же калыбы жана темасын өзгөртүпкү, же анын аты биринчи атына алакадар болуп, мисалы «Тоиф-2» деп аталган абалда калтырылып, темасын өзгөртүү аркылуу болобу, баары бир анын чечимдери оор келиши ыктымалдан алыс эмес!

11 - Ошондуктан, жаңы баскыч туурасындагы сөздүн туура жагы да бар.

5-жумадул-аввал, 1429-х.

9-май, 2008-м.

Ливандагы президенттик шайлоо жана Саудия менен Иран ортосундагы келишпестиктер

Суроо: Ливанда парламентте кворум жетиштүү болбогону үчүн өлкө президентин шайлоо кечигип жатат. Бул абал бир нече ирет кайталанды. Белгилүү болгондой, таасирдүү күчтөр: «Хизбуллах» жана анын тарапкерлери о.э. «Мустакбал» жамааты жана анын тарапкерлери. Бул экөөсүнүн артында Иран менен Саудия турат. Кворум жетиштүү болбой жатканын кандай түшүнсө болот? Деги, бул тарпатарды колдоп-кубаттап жаткан Иран менен Саудия Американын малайлары го? Ошондой болгон соң, эмне үчүн бул эки мамлекет кворумдун толук болбошуна аракет кылууда? Бул жерде башка нерсе да бар. Ал да болсо, Ливанда Иран менен Саудия ортосунда курч кескиндик байкалып жатат. Эки мамлекет тең Американын малайы го? Анда, мунун себеби эмнеде?

Жооп: ушул нерселерди карап чыксак жооп аныкталат:

1 – Ливан президентин шайлоо жана бул мамлекетте абалдын турукташуусу азыр Американы тынчсыздантып жаткан маселелерге кирбейт. Америка Ливан темасын Сириядагы абал менен байлап жатат. Себеби, Америка Сириядагы малайы Башардын ордуна башка малайды таба албаганы үчүн Ливан президентинин шайлоосун Ливандагы тайпалар «королдору» ортосундагы майнапсыз тартышууларга таштап койгон. Бирок, азыр Америка (Сирия жаатындагы) келишим жана сүйлөшүүлөр маселесинде кандайдыр бир деңгээлде ийгиликке жетишкенден кийин, айрыкча, бул кыянатчыл сүйлөшүүлөргө исламий деп аталып жаткан бир нече отряддарды тартууга жетишкенден кийин – эгер, иштер ушул абалда кетип, келишим жана сүйлөшүүлөр улана берсе – Ливан президентинин шайлоосу жакындаша берет. Т.а. Ливан президентинин шайланышы Америка Сирияда өзүнүн илманий долбоорун ишке ашыруусуна байланыштуу. Америка бул чечимди (долбоорду) ишке ашырууга канчалык жакындаша, Ливан президентин шайлоого да ошончолук жакындашат. Булардын баары Америка пландарына ылайык жүзөгө чыгарылат...

Корутунду: Америка келишим жана сүйлөшүүлөрдү улантууга жетишсе Ливан президентин шайлоо проблемасынын чечилиши жакындашат. Америка буга жетишмейин Ливандагы тайпалар ортосундагы майнапсыз, болбогур тартышуулар уланып, убакыт созула берет. Бул абал Ливандагы окуяларды күзөтүүдөн анык көрүнүп турат. Себеби, Харирий Тони Франги менен келишим түзүм жаткан болсо, анын катарлашы Самир Авн менен келишим түзүүдө! Ал эми, «Иран Хизби» Франгиге да, Авнга да дос болгону менен, бирок, ал четте турат! Эгер, бул хизб ушул экөөсүнүн бирине ыраазылык берсе, бул хизбдин таасири

себептүү ал шексиз шайланмак... Демек, ушул курулай тартышуулар президент маселесин толук чечүүнү кечиктирүүнү көздөйт.

2 – Эми, экөөсү тең Американын малайы экенине карабастан, Саудия менен Иран ортосунда орун алган келишпестик маселесине келсек, бул келишпестик – Америка Ливан жаатында уруксат берген экинчи даражадагы келишпестик. Себеби, Америка азыр Ливанда туруктуу чечим болушун каалабай жатат. Ошондуктан, Америка Саудия менен Ирандын өзүлөрүнүн ички кызыкчылыктарынан келип чыгып бири-бири менен атаандашуусуна жана тартышууларына жол берүүдө. Сиз Обама 2016-жылы 10-мартта «Атлантик» журналы менен өткөргөн маегин уккан же окуган болсоңуз керек. Ошол интервьюда Обама Саудия жана Иранга региондо ынтымакта жашоону кеңеш кылган: «Америка президенти Барак Обама «Саудия менен Иран ынтымакта жашоо жана кандайдыр бир даражада тынчтык орнотуу ролун табуу принцибин үйрөнүшү керек» деди». Обама кошумчалап мындай дейт: «Саудиялыктар менен ирандыктар ортосундагы – Сирия жана Ирактагы мандат талашуу согуштарын жана тартипсиздиктерди күч алдырган – атаандаштык бизден саудиялык досторубузга да, ирандык досторубузга да «силер ынтымакта жашоонун майнаптуу жолун табууга муктажсыңар» деп айтышыбызды талап кылууда». («Би-Би-Си», «Рейтер», 2016-жыл, 10-март). Көрүп турганыңыздай, Обама өзүн кудум бул эки мамлекетке – экөөсүнүн иштерин тартипке салган – жооптуудай тутуп, экөөсүнө региондо кандай иш жүргүзүү керектигин кеңеш кылууда. Бул болсо, Иран менен Саудиянын келишүүсү же келише албашы экөөсүнө Америка Ак Үйү сызып берген ролдорго ылайык болушун көрсөтөт! Эгер, Америка биринчи даражалуу саясий маселелер боюнча келишүүнү талап кылса, экөөсү дароо келишишет...

Окуялар саясий жактан күзөтүлсө, азыр Америка назарында биринчи даражалуу вазыйпа Сириядагы абал экендиги көрүнөт. Ошондуктан, Америка бүткүл этибарын Сирия боюнча келишим жана сүйлөшүүлөрдө чечимге жетишүүгө каратууда. Бул (Сирия) маселеде Иран, Саудия жана Түркия эч кандай келишпестиктерге барбай, тескерисинче өз ара келишип, ынтымакта аракет кылышат. Ошондуктан, бул тараптардын баары тынчтык келишимдерине жана сүйлөшүүлөргө жан үрөп үгүттөөгө аракет кылды... Америка Ливан маселеси жөнүндө чечимди табууга киришкенде да Саудия менен Иран ушул сызык боюнча биргеликте аракет кылат. Сиз Түркия менен Иран – экөөсүнүн ортосунда болуп өткөн курч кескиндиктерден кийин – өз ара кандай келишип, кантип бири-бири менен алака байлап калышканына күбө болуп жатсаңыз керек. Себеби, Америка Сирия жаатында келишим жана сүйлөшүүлөр уланышы үчүн

бул экөөсүнөн (Түркия жана Ирандан) биргеликте тынч аракет кылууну талап кылды.

Аллахтын уруксаты менен ушул жооп жетишерлик керек деп үмүт кыламын.

28-жумадус-саний, 1437-х.

6-апрель, 2016-м.

Ливандагы жаңы саясий өзгөрүүлөр

Суроо: “Al-Araby Al-Jadeed” сайтында 2025-жылдын 21-январында төмөнкү кабар жарыяланды: “Наваф Салам бүгүн кечинде, шейшемби күнү Баабда сарайында президент Жозеф Аун менен жолуккандан кийин, эч кандай ысымдарды же министрлердин түзүмүн сунуштаганын билдирбестен колунда кара файлды көтөрүп чыгып кетти...”. Белгилей кетсек, саясий пикир келишпестиктерден улам эки жылдан бери президенттик мансап бош калган эле. Кийин Ливан парламенти Аунду 2025-жылдын 9-январында өлкөнүн президенти кылып шайлады. Шайлангандан төрт күн өткөндөн кийин Аун Наваф Саламга Ливандын жаңы өкмөтүн түзүүнү тапшырды... (Al Jazeera 2025.01.20). Президенттик орун Ливанда эки жылдан ашык убакыт бош тургандан кийин армиянын кол башчысы Жозеф Аунду 2025-жылдын 9-январында шашылыш дайындоонун артында эмнелер турат? Андан кийин бир нече күн өтүп, Наваф Саламды премьер-министр кылуу боюнча 2025-жылдын 13-январында келишим түзүлдү? Мунун баары эмне үчүн шашылыш болуп кетти? Бул ылдамдык Ливандын ички жана тышкы жүзүн өзгөртүү үчүн иштер даярдалып жатканын билдиреби? Же бул аймакта болуп жаткан кадимки өзгөрүүбү?

Жооб: жогорудагы суроолорго жоопторду тактоо үчүн биз төмөндөгүлөрдү карап чыгабыз:

Биринчи: Региондогу жана дүйнөдөгү негизги саясий окуялар Ливанда да тез өзгөрүүгө алып келди. Анын артынан Аун Ливандын президенти болуп шайланды. Ал эми Наваф Салам өкмөт башчылыгына дайындалды. Муну тактоо үчүн төмөнкүлөргө токтолобуз:

1- Яхудий вужуду тарабынан Иран хизбинин лидерлери өлтүрүлүшүнөн көп өтпөй Ливанда президентти шайлоо жана бул кызматтагы боштукту толтуруу чакырыктары ок атышууну токтотуу келишиминен мурда пайда болду. Бул чакырыктарды согушта Газаны колдоону ачык четке каккан Самир Гегеанын тобу сыяктуу Иран партиясынын каршылаштары жетектеди. Бул согуштун натыйжасында пайда болгон кырдаалдан пайдалануу үчүн жана Американын элчиси Хокштейн менен катар Ливанды кыдырып жүргөн Европалык өкүлдөрдүн кеңеши аркылуу болду. Бул аракетте ок атышууну токтотууга көңүл бурулду. Иран тарап Ливан оппозициясынын бул чакырыктарын айыптады.

2- Ливанда акыркы эки жыл ичинде президентти шайлоо үчүн 12 сессия ийгиликсиз аяктаган. Ливандагы ар кандай саясий күчтөр армиянын командири Жозеф Аундун жаңы президент болушуна күтүүсүздөн макулдашып, кызматтагы бош орунга чекит коюшту. Иран

партиясы өзүнүн талапкери Сулейман Франжие экенин жарыялады (“Аль-Алам” каналы, 2025. 01.07). Франжие Ирандын огу жана кулаган Башар режиминин бир бөлүгү болуп эсептелет. Кийин Сулейман Франжие консенсус болгондугу үчүн талапкерлигин алып салганын жарыялады.

3- Иран огунун жактоочулары (анын партиясы жана “Амал” кыймылы) биринчи сессияда Жозеф Аунду шайлашкан жок. Добуштун үчтөн экисин (86 добуш) ала албагандыктан шайлоо өтпөй калды. Анан экинчи сессияда бул парламенттик блоктор менен жолугушуудан кийин алар ага добуш берип, 99 добуш алды. Ошентип, экинчи сессиядагы шайлоо Иран партиясы жана Амал кыймылынын добуштарысыз Жозеф Аун президенттикке ээ боло албастыгын көрсөтүү максатында болду. Бул Иран тарапкерлеринин таасири дагы деле бар экенин жана алар добуш берүүгө таасирин тийгизгенин көрсөтсө да, алардын шайлоого тоскоолдук кылуудан баш тартуулары артка чегинүүсүн билдирет.

4- 2025-жылдын 13-январында Ливандын жаңы премьер-министри Наваф Салам дайындалды. Ал саясий макулдашууга талапкер катары алдыга жылдырылды. Ал Иран партиясынын жана анын өнөктөштөрүнүн талапкери Нажиб Микати сыяктуу да, Иран партиясынын оппоненттери Самир Гегае тобунун талапкери Фуад Махзуми сыяктуу да эмес. Ошондуктан, Ливандын премьер-министри болуп Наваф Салам дайындалды.

5- Наваф Салам Ливандагы Иран партиясы жана аны менен союздаш күчтөр тарабынан четке кагылган талапкер болчу. Саад Харири отставкага кеткенден кийин 2019-жылы Иран партиясы аны четке кагып, ошол кезде “АКШнын талапкери” деп атаган жана Хасан Диаб ошол учурда дайындалган. Партия 2019-жылдын 4-августунда Бейрут портундагы жарылуудан кийин ошол эле жылы анын талапкерлигин кайра четке каккан.

6- Бул вариант Иран партиясы менен “Амал” кыймылынын кыжырын келтирди окшойт. “Ал-Жазира”нын кабарчысы 13.01.2025те Хизбулла парламенттик блогу Ливан өкмөт башчылыгына эч бир талапкерди көрсөтпөгөнүн билдирди. Хизбулла блогунун өкүлдөрү Ливандын президенти менен премьер-министрди дайындоо боюнча жолугушуусунан кийин партиянын өкүлү Мухаммад Хасан Раад өкүнүчүн билдирди. Ал айрымдар Хизбулланы оюндан чыгаруу жана аны жоюу боюнча иш алып барып жатканын айтты. Ал журналисттердин суроолоруна жооп берип жатып, “Республиканын президенти менен жолугушуубузда оң кадам таштадык, бирок сунган колду таба алган жокпуз”, - деп кошумчалады. Улуттук кызыкчылыкты ойлоп партиянын тынч жана акылмандык менен иш кылаарын баса белгиледи. Хизбуллага

жакын эсептелген булак Партия жана анын өнөктөшү, парламент спикери Набих Берри жетектеген “Амал” кыймылы Микатинин премьер-министрликке кайра дайындалышын колдой турганын билдирди. Ал Микатинин аты кайра аталышын "Саудиянын Ливандагы элчиси Язид бин Мухаммад бин Фахд Аль Фархан менен жетишилген келишимдин бир бөлүгү" деп түшүндүрдү. Бул өткөн бейшембиде “Хизбулла” менен “Амал”дын Аунду президент кылып шайлашына алып келди. Ушул эле мааниде “Би-Би-Си” 2025-жылдын 13-январында Иран партиясынын парламенттеги блогунун башчысына шилтеме жасап, Аундун аты аталышы "Саудиянын Ливандагы өкүлү менен жетишилген келишимдин бир бөлүгү. Бул “Хизбулла” менен “Амал”ды Аунду президент кылып шайлоого алып келди" деген билдирүүсүн чыгарды.

Экинчи: Ливанда иш ушундай түс алды. Парламент жаңы президентти шайлады жана жаңы премьер-министрди да дайындады. Кылдат текшерүүдөн кийин, биз төмөнкүлөрдү табабыз:

1- Американын Ливандагы жаңы саясий окуяларга толугу менен ыраазы экенин көрөбүз. Президент Байдендин билдирүүсүндө айтылгандай, бул нерсеге ал жооптуу экендиги көрүнөт: “Мен аны Ливандын президенти болуп шайланышы менен куттуктайм. Президент Аун чечкиндүү жетекчиликти камсыздайт. Анткени Ливан менен “израил” согуштук аракеттерди токтотууну толук ишке ашырат. Жүз миңдеген адамдар үйлөрүнө кайтып келишет жана Ливан калыбына келтирилип, кайра курулат. Президент Аун мага ишенет. Мен ал ушул мезгилде туура лидер экенине бекем ишенем”. (CNN Arabic, 09.01.2025.) Американын малайы Мухаммед бин Салман да аны Сауд Арабиядан куттуктады (аль-Хура, 09.01. 2025).

2- Ушундайча, Ливандагы жаңы саясий окуялардын эл аралык жаңжал менен байланышы жок. Себеби Ливан Иран огунун бир бөлүгү катары көрүнгөн Мишел Аундун президенттиги учурунда да Американын колунда болгон. Азыркы президент Жозеф Аун армиянын командачысы болуп, 2017-жылы Американын малайы Мишель Аун тарабынан дайындалган. Бул азыркы президент Жозеф Аун башынан эле Американын малайы экенин билдирет. Акыйкатта, Америка 2022-жылы президенттик мансаптын бош калышына чейин жана андан кийин Ливан армиясына аскерий жардам көрсөтүп келген. Башкача айтканда, анын армия командири Жозеф Аун менен жакын мамиледе болгон. Наваф Салам да бул алкактын сыртында боло албайт. Өмүрүн бою Франциянын, Американын университеттеринде жана эл аралык институттарында окутуу, билим берүү менен өткөргөн. Акыркы убакта Эл аралык соттун төрагасы болуп иштеген.

3- Ошентип, Америка бүгүн Ливандагы оюн эрежелерин өзгөртүүдө. Ал мурда өз таасирин Иранга, анын огуна жана Ливандагы ага караштуу күчтөр аркылуу кылып келсе, бүгүн бул иран күчтөрүн Ливандагы өз таасирин улантуу үчүн оюндан чыгарып жатат. Ливан Американын колунда болгон жана азыр да анын колунда. Бирок, Америка өзүнүн жүзүн жана формасын өзгөрттү.

4- Европалыктарга ыктаган күчтөр болсо, алардын оту Американын отунан бийик эмес экенин билишет. Франция беш мүчөлүү комитетке катышуу аркылуу 2023-жылы АКШ жана Сауд Арабия тарабынан сунушталган Жозеф Аундун президенттикке талапкерлигин четке каккан эле (Аль-Арабия Аль-Жадид, 22.09. 2023). Бирок ал акыры аны кабыл алууга аргасыз болду. Экинчи жагынан, европалыктар президентти аларга баш ийдирүү үчүн таасири жок эле. Парламентте эң чоң христиан блогуна ээ болгон Самир Гегеа Иран партиясы тарабынан анын талапкерлигине катуу каршылык болгондуктан, президенттикке ат салышуу каалоосун да билдире алган жок. Иран партиясынын билдирүүсүндө: “Самир Гегеадан башка эч бир атка veto болбойт. Анткени анын долбоору Ливан үчүн кыйратуучу” деп келген. (Шарк аль-Авсат. 06.01.2025). Ошондой эле Иран партиясы оппозициялык партиялар сунуштаган премьер-министрликке талапкер Фуад Махзуминин ысымын четке какты. (RT, 13.01.2025). Ошондуктан, европалыктар менен байланышы бар күчтөр Ливандагы үч башчылыктын бирин да колго ала алышпайт жана бул позициялар Американын жолдоочуларынын колунда калууда.

5- Бирок европалыктар Ливандагы жаңы саясий окуяларды кабыл алып, “Франция президенти Эммануэль Макрон Аунду Ливандын президенти болуп шайланышы менен куттуктады. Бул тууралуу “X” платформасындагы аккаунтуна жарыялады. Макрон бул шайлоолор “реформаларга жана Ливандын эгемендүүлүгүн жана гүлдөп-өнүгүшүн калыбына келтирүүгө жол ачат” деди. (Аль хурра, 10.01.2025). Француз президентинин айткандары европалык күчтөрдүн абалын жана алардын Ирандын Ливанга болгон таасири азайышына кубанычта экенин чагылдырып турат. Башкача айтканда, алар өздөрүнүн каалоолорунун бир бөлүгүнө жетишүү менен ыраазы болушуп, Ливанды Ирандан алыс жолго салууга ыраазы. Ал Президенттик мансап бош калгандан кийин түзүлгөн Ливандын иштерин кароо боюнча беш кишиден турган комитеттин курамында болууга канааттанат. Бул беш кишилик комитетте Франция Америка, Египет жана Сауд Арабиясы менен катарлаш отурат. Ал эми, Катар ал жерде Британиянын кызыкчылыгын коргойт.

Демек, Америка бүгүнкү күндө Ливандагы үстөмдүк кылуучу эл аралык оюнчу. Америка ал жерде жүздөрдү өзгөртүп, форманы өзгөртөт.

Ал эми европалыктар Ливанда Ирандын көлөкөсү алынышына канааттанышат.

Үчүнчү: Ливандын ички жана тышкы жүзүн өзгөртүүгө келсек, бул төмөнкү маселелерден ачык көрүнүп турат:

1- Ливандын ички саясатына келсек, Иран тараптын курал-жарактарына чектөөлөр күчөйт. Ливандагы мурунку президенттин билдирүүлөрү жана декларацияларында “каршылык көргөзүү” менен коштолгон сөздөр жаңы президенттин билдирүүлөрүндө жок:

а - Ливандагы жарандык согуштан кийин мурунку доорлорду мүнөздөгөн салттуу баяндамалардан айырмаланып, Аундун сөзү так билдирүүлөр менен коштолду. Эң негизгиси, ал Ливандын суверенитетин чындоонун негизги таянычы катары “мамлекеттик куралды монополиялоо укугун орнотуунун” зарылдыгын белгиледи. (Альхурра, 10.012025). Аун өз сөзүндө мындай деди: “Ливан мамлекети, дагы бир жолу айтам, Ливан мамлекети “израил”дин оккупациясынан кутулат. (CNN Arabic, 10. 01.2025).

б - Наваф Салам салттуу партияларга портфельдерди бөлүштүрүү, ошондой эле Хизбулла жана Амал кыймылынын шарттарына ылайык иш-аракеттерге байланыштуу маалымат каражаттарына чыгып кеткен маалыматтарга, айрыкча, аларга Финансы министрлигин берилгендигине жооп берип: “Эч кандай портфельди эч бир тарапка берүүгө милдеттендирбегенин, бирок Каржы портфели башка министрликтердин портфельдери сыяктуу эч бир партиянын монополиясы эмес” экенин билдирди. Ал 24 министрден турган өкмөткө ыктаганын баса белгиледи... (Аль-Араби Аль-Жадид, 2025-жыл 21- январь).

2- Сырткы таасирге келсек: Болуп жаткан нерселерди текшерип чыксак төмөнкүлөр анык болот:

а - Адаттан тышкары президент менен премьер-министрди тандоодо Ирандын эч кандай ролу болгон жок. Бул ролдун маңызы Ливандагы анын партиясынын позицияларына байланыштуу. Анткени, Иран партиясы жана анын союздаштары бул окуяларды үзгүлтүккө учуратышы мүмкүн болчу жана муну жасашкан жок. Төңкөрүш катары сыпатталган бул америкалык өзгөрүүлөр Ирандын тымызын макулдугу менен болуп жатат. Чындыгында, Ирандын Араб аймагындагы таасири азайып баратат жана Америка Сириядагы саясий чечимди Түркияга тапшырды. Америка Орусияны Сириядан толугу менен четтеткени сыяктуу эле, Иранды да андан чыгарды. Бул Американын аймактагы жаңы саясаты жана Ливанда да ушуну кылып жатат. Бул бир гана Байдендин администрациясынын саясаты эмес, кийинки келе турган администрация дагы ушундай эле көз карашта. Аны Сирия менен Ливанда тереңдетип, Иракка жайылтуу үчүн аракет кылат. Американын

бул саясаты яхудий вужуду каалаган нерсеге толугу менен дал келет. Бул Байден администрациясынын жөөт вужудуна Ливандагы ок атышууну токтотууга үндөгөндө берген убадаларынын бири болушу мүмкүн.

б - Ливандын жаңы президенти Америка аны Ливанда чоң өзгөрүүлөргө алып келүү үчүн ушул учурда дайындаганын түшүндү окшойт. Президент Аун инаугурациядагы (ант берүү аземи) сөзүнүн башында мындай деди: “Ардактуу өкүлдөр мени Ливан Республикасынын президенти кылып шайлап, сыйлашты. Бул мен үчүн эң чоң сыймык жана эң чоң жоопкерчилик. Мен Улуу Ливан мамлекетинин түзүлгөнүнүн биринчи жүз жылдыгынан кийин, союздар бузулуп, режимдер кулаган жана чек аралар өзгөрүшү мүмкүн болгон учурда Жакынкы Чыгышта болгон биринчи президент болдум” (Индепендент Арабия, 11.01.2025). Ушул эле булактын айтымында, ал өзүнүн биринчи чет өлкөгө визити катары Сауд Арабияга барат. Ливандын президенти Жозеф Аун ишемби күнү мураскер ханзаада Мухаммед бин Салман менен телефон аркылуу сүйлөшүү учурунда Сауд Арабияга чакыруу алгандан кийин, Саудия анын биринчи чет өлкөсү болорун айтты.

в - Булардын бардыгынан ачык көрүнүп тургадай, Америка бул жолу Ливан ишин Сауд Арабияга тапшырып жатат. Андан мурун бул рол Ирандын колунда болгон. Демек, Саудиянын Ливан иштеринде ролу чоң болот жана аны кайра калыбына келтирүүдө Американын колу буту болот. Айрыкча, Иранга Трамп администрациясы тарабынан жаңы соода жана каржылык кысымдар (санкциялар) болушу күтүлөт. Демек, Сауд Арабия Ливанда Ирандын ордун басат. Ошондой эле саясий жана каржылык жактан кайра куруу жана анын армиясын чыңдоо жана Иран партиясынын куралсыздануусун жеңилдетүү үчүн мамлекетти колдоодо анын ролу чоң болот. Андан соң, Ливанды жөөт түзүмү менен нормалдашууга сүйрөп чыгышы мүмкүн. Айрыкча АКШнын кийинки президенти Трамп Сауд Арабиясынын жөөт түзүмү менен нормалдашуусун тездетип жатат.

Төртүнчү: Аллах тарабынан убада кылынган нерсени ишке ашырмайынча, бул коркунучтуу абал Ливанда жана Ливандын тегерегинде улана берет. Ислам мамлекети тикеленип бул саясий күчтөрдүн баары Ливанда жана Ливандын тегерегинде буулмайынча бул абалдын уланганы уланган. Ошондо аны менен бирге жөөт вужуду да буулат. Асад режими Сириядан буулгандай, Шам жери да мурдагыдай бүткүл ислам үммөтүнүн согуп жаткан жүрөгүнө кайтып келет. Биз жашап жаткан бул жабыр көрсөтүүчү зулум бийликтен кийин Халифалык кайра кайтаарына терең ишенебиз. Имам Ахмад Хузайфадан риваят кылат: Расулунна ﷺ айтты:

ثُمَّ تَكُونُ مُلْكًا جَبْرِيَّةً فَتَكُونُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَكُونَ، ثُمَّ يَرْفَعُهَا إِذَا شَاءَ أَنْ يَرْفَعَهَا، ثُمَّ تَكُونُ خ...»
 لَافَةً عَلَى مِنْهَاجِ النَّبُوَّةِ. ثُمَّ سَكَتَ»

”... Андан кийин зулум көрсөтүүчү падышалык болот жана ал Аллах каалаганча турат. Кийин аны көтөрүүнү кааласа аны көтөрөт. Андан кийин пайгамбарлык жолунда халифалык болот. Анан унчукпай калды”. Халифалык кайда болбосун, Шамга жетип, ошол жерде отурукташат. Табароний Салама ибн Нуфайлдан мындай дегенин чыгарды: Расулуллах ﷺ айтты:

"عقر دار الإسلام بالشام"

“Дарул Ислам жүрөгү (борбору) Шамда болот”.

Ал яхудийлер менен согушуп, мубарек жерди басып алган коомду жок кылып, Палестинаны толугу менен Ислам жерине кайтарат. Күткөн таңдын атары бар. Бирок, Аллахтын мыйзамы биз кол куушуруп отурганда душманыбыз менен согушуу жана халифалыкты тикелөө үчүн асмандан периштелер бизге түшүүсүн буйруган эмес. Тескерисинче, Раббисине ыйман келтирген жана туура жолдо болгон мусулман аскерлерине, согушта сабырдуу, башчыларына такыбаа болуп, анын артында туруп душмандары менен согушкан адамдарга колдоо жана жеңишин сүйүнчүлөө үчүн периштелердин түшүшүн буйруган.

(نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِيرٌ الْمُؤْمِنِينَ)

“(Аллах) дагы башка силер жакшы көргөн (бир ниъматты да берет, ал) Аллах тарабынан болгон нусрат жана жакын фатх. (Эй Мухаммад), момундарга (ушул) кушкабарды жеткиргин!” [Саф-13]

23-ражаб, 1446-х.

23-январь, 2025-м.

Обаманын Саудияга сапары жана бул сапардын Сирияга карата боло турган акыбеттери

Суроо: Хаят сайты 2014-жыл, 8-март күнү француз маалымат агенттиги «АФП»га таянып төмөндөгү кабарды таркатты: «Сирия азат армиясынын жогорку аскерий кеңеши генерал Салим Идристин ордуна генерал Абдулилах Башир Наимийди башкы штаб башчысы кылып дайындоого ыраазылык берди...». Бул нерсе «жогорку аскерий кеңештин курамын толук түзүүнүн» алкагында жүзөгө чыкты. Бул толук түзүүдөн башкы штабдагы башка дайындоолор да орун алды... Бул окуялар менен бир убакта коалиция офистерин Түркия жаап коюшу жана бул офистердин Каирге көчүрүлүшү ыктымалы туурасындагы кабарлар да сызылып чыкты. Эми мындай суроо пайда болот: бул өзгөрүштөрдүн жана сызылып чыккан кабарлардын Обаманын сапарына, айрыкча анын ушул айдын акырларында Саудияга кыла турган сапарына – Саудиянын Сириядагы согуштук фронттордо, айрыкча түштүк фронтто ролу бар болгондуктан – алакасы барбы? Офистерди жаап коюудан максат эмне? Аллах сизге жакшылыкты тартуу кылсын.

Жооп: Обаманын ушул айдын аяк ченинде Саудияга кыла турган сапары о.э. генерал Салим Идристи кызматынан бошотуп анын ордуна генерал Абдулилах Баширдин дайындалышы, бул экөө Американын Сирия жаатындагы саясатына тиешелүү кеңири көлөмдүү пландардагы туташ аракет багыттары болуп эсептелет. Бирок, бул эки багыт ортосунда тафсилаттар жагынан айырма бар. Анткени, экөөнүн ар бири белгилүү бир карасанатай максаттарды жүзөгө чыгарып бере турган өзүнчө бир багыт болуп эсептелет. Муну ачыктап берүү үчүн төмөнкүлөрдү баян кылабыз:

Биринчи: Обаманын ушул айдын аяк ченинде регионго, айрыкча Саудияга кыла турган сапары туурасында:

1 – Америка тышкы иштер министрлигинин сайты IP Digital 2014-жыл, 21-январь күнү Ак үйдүн маалымат катчысы бюросу басып чыккан бир билдирүүгө таянып келтиришинче, маалымат катчысы ошол билдирүүдө президент Обаманын 24-25-мартта ядролук коопсуздук маселелерине арналган самитке катышуу үчүн Голландияда боло тургандыгын айткан. Самитте ядролук материалдар коопсуздугун камсыздоо жана ядролук терроризмге жол бербестик үчүн келечектеги кадамдарды таштоо боюнча чараларды көрүү маселелери талкуу кылынат... Обама Кошмо Штаттар менен Европа Союзу ортосундагы саммит жыйынында катышуу үчүн 26-мартта Брюсселге өтөт... Ал өз турнесин улантып 27-мартта Ватиканда папа Френсис менен жолугушат о.э. Италия президенти жана премьер-министри менен жолугушат. 2014-

жыл, 3-февралда т.а. он күндөн ашыгыраак убакыттан кийин Ак үй маалымат катчысы бюросу дагы бир билдирүү чыгарып анда мындай деп билдирди: «Мамлекеттерибиз ортосундагы тынымсыз кеңешүүлөрдүн бир бөлүгү катары президент Обама март айында Саудия королдугуна барат...». Билдирүүдө мындай деп кошумча кылынган: «Президент көптөн бери Саудия королу менен Кошмо Штаттар менен Саудия королдугу ортосундагы бекем алакаларды алакаларды талкуу кылууга умтулуп келет, мындан тышкары эки мамлекет ортосундагы Булуң коопсуздугуна тиешелүү ортоктош кызыкчылыктарды бекемдөө максатын көздөгөн учурдагы кызматташтык, регионалдык коопсуздук, Ортоңку Чыгышта тынчтык, күчөп бара жаткан экстремизмге каршы күрөшүү, өсүп-өнүгүүгө жана коопсуздукка тиешелүү маселелер да талкуу кылынат. Президенттин Саудия королдугуна кыла турган сапары анын Голландия, Бельгия жана Италия бойлоп кылуучу Европа турнесинен кийин болот». (IP Digital Америка тышкы иштер министрлигинин сайты 2014-жыл, 3-февраль).

Жогорудагылардан анык болгондой, Обаманын ушул айдын аягында Саудияга кыла турган сапары анын Италияга 2014-жыл, 27-мартта кыла турган сапарынан кийин болот.

2 – Американын Си-Эн-Эн сайты 2014-жыл, 3-февралда басып чыгышынча, бул сайт төмөнкүдөй мазмундагы бир билдирүүнү алган: «Америка президенти март айында Саудия королу менен Иран ядролук программасы боюнча жакында жетишилген келишим туурасында Вашингтон менен Рияд ортосундагы келишпестиктер шартында бир катар маселелерди талкуу кылмакчы». Бул сайт Ак үйдүн өкүлү Жей Карнинин бул жаатта айткан төмөнкү сөздөрүн да келтирди: «Биздин ортобузда көз караштар канчалык ар түрдүү болбосун, бул нерсе өтө маанилүү жана өтө бекем шериктик абалынан эч нерсени өзгөртпөйт».

Вашингтон Пост 3-февралда кабар таркатышынча, Ак үй өкүлү Жей Карни өзү өткөргөн маалымат жыйынында мындай деди: «Саудия Кошмо Штаттарга жакын дос, ортобузда кең көлөмдүү маселелерди камтып алган эки тараптуу терең, кеңири көлөмдүү алакалар бар, ошондуктан, президент бул сапарга чоң кызыгуу менен умтулууда. Анткени, ал өткөрө турган жолугушууларда мына ушул маселелердин бардыгы талкуу кылынат... Ортобузда болушу мүмкүн болгон келишпестиктер канчалык болбосун, бул нерсе мунун өтө маанилүү жана бекем шериктик деген акыйкатын өзгөртпөйт».

Американын «Wall Street Journal» гезити 2014-жыл, 1-февралда мындай деп жазды: Президент Обама кийинки айда Саудияга барып Саудия королу Абдуллах Абдулазиз менен жолугушмакчы. Ал эки мамлекет ортосундагы курчуп кеткен алакаларды жумшартмакчы. Бул

алакалар Америка администрациясы Ортоңку Чыгыш регионуна карата, аныгыраагы Ирандын ядролук программасына карата жүргүзгөн саясаттар себептүү о.э. бул мекеменин Сириядагы ички согушка аскерий аралашууга даяр эместиги себептүү курчуп кеткен эле. Гезит араб жооптууларынын биринин: Бул саммит өтө маанилүү болот жана андан максат Америка саясаты менен Саудия саясатын ылайыкташтырууга жетишүү, - деген сөздөрүн келтирди. Ошол жооптуу: Обаманын бул сапары өзгөчө «начарлаган алакага жана азайган ишенимге» тиешелүү, - деп кошумча кылды.

Бул болсо, бул жерде Американы Обаманын Европадагы үч регион бойлоп белгиленген сапары жөнүндөгү билдирүү чыккандан он күндөн көбүрөөк убакыттан кийин чыккан билдирүүдө бул сапар тартибине Саудияны да кошуп коюуга мажбур кылган иштер бар экендигин түшүндүрөт! Бул иштерди жана алардын факторлорун билүү үчүн төмөнкүлөрдү көрүп чыгабыз:

а) Америка Иран менен ядролук программа боюнча 2013-жыл, 24-ноябрдагы келишимден кийин жакындашты, бул келишим Ирандын региондогу колун дээрлик бошотуп жиберүү даражасына жетти. Кала берсе, Америка Сириядагы окуяларга карата ушундай бир позицияда турат дейсиң, бул позициядан Американын Башарды түздөн-түз жана кыйыр түрдө колдоп-кубаттап жатканы анык көрүнүп турат... Булардын бардыгы Саудияга таасирин тийгизди. Айрыкча, Ирандын региондогу колу бошотуп жиберилгендиги Саудияга таасирин тийгизди. Ирандын мазхаб тарабынан өзүнө алакасы бар ар бир мамлекетте мазхабчылык жагынан пайдаланышы белгилүү. Иран мына ушул мамлекетте башаламандыктарды келтирип чыгаруу үчүн мазхабчылыктан пайдаланат. Саудия Бахрейнде, Иракта, Сирияда, Ливанда жана Яманда... эмнелер болуп жатканын көрүп турат. Саудия Ирандын Саудиянын чыгыш регионундагы иш-аракеттеринен жана бул иш-аракеттердин башкаруу коопсуздугуна зыян жетишинде таасири болушунан тынчсызданууда... Булардын бардыгы Саудиянын тынчсыздануусуна жана эл аралык коомчулуктун иш жүргүзүшүнө нааразылык катары Коопсуздук Кеңешиндеги өзүнүн өкүлүн чакырып алышына алып барды. Мында Саудия табигый түрдө Кошмо Штаттарды бутага алды. Мындан тышкары, Саудиянын кээ бир жооптуулары Америка позицияларын сындаган билдирүүлөрдү да беришти.

б) Саудия Сириянын түштүк аймагындагы козголоңчуларга Иордания аркылуу курал-жарак жеткирип берүүдө. Бул болсо, Американын тынчын алууда. Айрыкча, Сирия түштүгүндөгү козголоңчуларга жеткирип берилүүчү курал-жарактарды көзөмөлдөө үчүн Иорданияда уюштурулган Америка координациялык пунктун

четтеп өтүп жаткан курал-жарактар Американы тынчсыздандырууда... Мисалы, француз гезити «Ле Фигаро» 2013-жыл, 28-октябрда журналист Жорж Мальбрюнонун бир отчёту басып чыкты. Анда айтылышынча, «Сирия азат армиясынын складдарына ар апта сайын 15 тонна курал-жарак келип түшүүдө». Отчётто «бул курал-жарактар Саудия самолётторунда Иордания түштүгүндөгү аэродромдорго жетип келишинен мурда Украина жана Болгариядагы “кара базарлардан” Саудия акчаларына сатып алынууда» деп көрсөтүп өтүлгөн. Отчётто «үстүбүздөгү жылдын биринчи алты айында Сирия президенти Асадга каршы чыгып жаткан оппозиционерлерге Иордания аркылуу алты жүз тонна курал-жарак жеткирип берилген» деп да көрсөтүп өтүлгөн... «Сафир» гезити болсо 2014-жыл, 21-февралда төмөнкү кабарды таркатты: «... Өткөн жылдын 29-январында Саудиянын курал-жарак жүктөлгөн үч аскерий самолёту Мифракка конду. Ошол курал-жарактар арасында «Лау» ракеталары, шифрдүү байланыш аппаратуралары, танктарга каршы ракеталар, жеңил курал-жарактар, бронетехникалар бар... Бир араб булагынын айтышынча, америкалыктар Кытайда иштеп чыгарылган ракеталар системасын Сирия куралдуу оппозициясына жеткирип берүү туурасында дагы деле экиленип жатышат...». Гезит дагы мындай деп жазды: «Айрым башка-башка Батыш жана араб коопсуздук булактарынын айтышынча, чыгыш Гутадагы согуштар маалында жана андан кийинки апталарда саудиялыктар Мифрак аэродрому аркылуу курал-жарак жүктөрүн жеткирип беришти, бул курал-жарактардын кээ бирлери Украинада сатып алынган. Ар апта 15 тонна курал-жарак жүктөлгөн кербендер чөл аркылуу өткөн жолдор менен Иордания-Сирия чегараларынан өтүп чыгыш Гутаны көздөй созулган региондогу саны 15тен ашкан борборлорго карай жолго түшүүдө». Курал-жарактардын жетип келгенине «Сафир» 2014-жыл, 6-февралда таркаткан кабар далалат кылып турат: «Дарадагы куралдуу отряддардын көпчүлүгү кечээ жыйын өткөрүп «Ярмук дивизиясы» байрагы астында биригүүгө токтом кылды, бул дивизия курамына 14 аскерий отряд жана полктор кирет. Алардын эң көрүнүктүүлөрү «Түштүк зирхи» «Баро ибн Малик» жана «Брондуу техникалар отряды». Гезит мындай деп кошумча кылды: «Куралдуу отряддардын биригүүсү алар Сирия түштүгүндө бүтүндөй Дара мухофазасы бойлоп чачылып кеткен беш аскерий операциялар пункттары командачылыгында «Женева хаврон» деген аталыш астында башташкан согуш менен бир мезгилге туура келди»...

Булардын бардыгы Американы тынчсыздандырууда, Америка түштүк фронттогу кээ бир козголоңчулар моюн сунуудан чыгып кетишинен чочулап жатат. Айрыкча, Саудияда англистерге көз каранды болгон жана алар сызган сызык боюнча жүрө турган күчтөр бар болгондуктан,

Америка мындан тынчсызданууда. Анткени, мына ушул күчтөр англис саясатында белгилүү болгондой, Америка пландарына проблема жаратышат... Булардын бардыгы Американы Саудиянын Сириядагы түштүк фронттогу аракеттеринен тынчсызданышына алып келди... Америка 2013-жыл, 13-январда Сирия азат армиясына көз каранды Сирия козголоңчулар фронтун пайда кылды. Анын негизги тармактары түштүктө. Бул Саудиянын Сирия түштүгүндөгү иш-аракеттерине каршы жооп катары болду. Бирок ошого карабастан, Америка Саудиянын түштүктөгү иш-аракеттерин, айрыкча, Иорданиядагы Америка көзөмөл координациялык пунктун четтеп өтүп жаткан иш-аракеттерин олуттуу эсепке алууда.

в) Кала берсе, бул жерде башка бир фактор да бар. Анткени, сауддар үй-бүлөсүнө учурда англистердин адамдарынын бири болгон падыша Абдуллах жана анын жардамчылары башчылык кылып жаткан болсо да, бирок, Саудияда Американын «эркетай» адамдары да бар. Америка өзүнүн ал жердеги адамдарын өстүрүп чыгаруу үчүн жана бийликти падыша Фахд заманында болгондой өз таасирине кайтаруу үчүн өзүнүн Саудияга душмандыгын ачык көрсөтпөй турууга мажбур. Ошол эле убакта Американын падыша үй-бүлөсүндөгү адамдары да Америка менен жакшы алакалар орнотулушуна кызыкдар...

3 – Ошентип, демек эки тарап тең келишпестиктерди жок кылууну каалап жатат! Жана бул каалоо эки тараптан болуп жаткан амалий иш-чараларга айланды. Бул иш-чаралар Обаманын ушул айдын акырларында кыла турган сапарына даярдык көрүү кадамдары түркүмүндөгү иштерден. Эки тарап көргөн иш-чаралар төмөнкүдөй болду:

а) Саудия жөнүндө айта турган болсок, ал «чет өлкөдө согушуп жаткандарды жана экстремистик агымдарга таандык кишилерди жазалоо» жөнүндө мыйзам чыгарды. (Иктисодийя, 2014-жыл, 3-февраль). Бул аркылуу Сириядагы согуш назарда тутулганы белгилүү. Бул мыйзам 2014-жыл, 3-февралда чыкты т.а. азыр гана айтып өткөнүбүздөй, Саудияны өз сапарынын катарына кошуп коюу жөнүндөгү Обаманын токтому менен бир убакытка туура келди! Булардын бардыгы Американы ыраазы кылуу үчүн болгон аракеттер болуп эсептелет... Мындан тышкары, амир Мухаммад ибн Найиф (ички иштер министри) Вашингтондо Америка Борбордук разведка башкармасы (ЦРУ) менен жана разведканын башка башчылары менен жолугушуп бир катар маселелерди, ошону менен бирге Сирия маселесин да талкуулашты... Мисалы, «Роъя» маалымат тармагы 2014-жыл, 24-февралда төмөнкү кабарды таркатты: «Улуттук коопсуздук боюнча кеңешчи Сьюзан Райс жана ички коопсуздук боюнча кеңешчи Лиза Монако өткөн шаршемби күнү Саудия ички иштер министри Мухаммад ибн Найиф менен

жолугушту, мына ошол жолугушуудан кийин Америка улуттук коопсуздук кеңешинин өкүлү Хайден тарабынан бир билдирүү чыкты, анда Хайден үч жооптуунун регионалдык маселелер боюнча өз ара пикир алмашкандыгын, бир топ маанилүү ортоктош маселелерде эки мамлекет ортосундагы кызматташтыкты күчөтүүгө олуттуу маани берүү керектигин баса белгилешкендигин билдирди».

Б) Америка болсо Керрини акыркы убакта: 2013-жыл, 3-ноябрда жана 2014-жылы январда Саудияга эки жолу жиберди. Бул сапарлар саудиялык жооптууларды Американын Иран жана Сирияга тиешелүү саясатынан тынчтандыруу үчүн болду. Керри Ирандын ядролук куралга ээ болушуна Америка жол койбостугун кайра-кайра баса белгиледи. Керри бул жолугушуудан бир аз мурда Саудия араб регионунда негизги ролду ойношун айткан эле. (Би-Би-Си түрк кызматы 2013-жыл, 6-ноябрь).

4 – Мына ушундан кийин өз ара мамилелерди жакшыртуу, эки тарап ортосундагы кескиндикти жумшартуу жана өз режимдеринин тагдырынан гана тынчсызданып жаткан сауддар үй-бүлөсүн тынчтандыруу үчүн Обаманын Саудияга кыла турган жана жогорку даражада болуп өтө турган сапары жүзөгө чыкты. Сауддарды, азыр айтып өткөнүбүздөй, жалаң гана таажы-тактыларынын тагдыры гана тынчын алууда, аларды Сирияда болуп жаткан окуялардын өздөрүнүн режимдерине таасирин тийгизе тургандары гана тынчсыздандырат, андан башкасы тынчсыздандырбайт. Ошондуктан да алар Сирия калкына жардам беришпеди, алар Американын Сирия режими темасын «Женева-1» жана «Женева-2» конференциясында чечишин каалашты. Сауддар бул эки конференцияны колдоп-кубатташты жана Сирия козголоңу коркунучтарынан ошону менен кутулмакчы болушту. Демек, сауддардын бүтүндөй кайгысы мусулмандардын канын сактап калуу жана Сириядагы мусулмандарга жардам берүү эмес, балким өз таажы-тактыларын сактап калуу...

Демек, Обаманын сапарынан максат Саудия менен курчуп кеткен абалды жумшартуу жана Саудияны Американын Иран менен жакындашуусу сауддар башкаруусуна зыян жеткиришине каратылбагандыгына ишендирүү. Америка сауддардын негизги кайгысы өздөрүнүн башкаруусуна зыян жетпестик жана өздөрүнүн таажы-тактылары бошоп калбастыгы экендигин жакшы билет. Сауддардын бүтүндөй кайгысы мына ушул. Аларды Сирияда ушунча адамдын кыргын кылынып жатканы жана ушунча адамдардын жарадар болуп жатканы аз болсо да тынчсыздандырбайт... Алар үчүн таажы-такты бардык нерседен бийик турат.

Обама өзүнүн бул регионго кыла турган сапары маалында башка жерлерге кирип өтүшүнүн да ыктымалы бар болсо да, бирок, анын Саудияга кыла турган сапары негизги сапар болушу күтүлүүдө... Обама сауддардын таажы-тактылары сакталып калышын, өзүнүн Иран, Ирак менен болгон алакасы, Сирия, Ливан, Ямандагы алакасы сауддар башкаруусуна каршы каратылбаганын, балким «терроризм»ге каршы каратылганын айтып, Саудия акимдерин тынчтандырууга аракет кылып көрмөкчү. Ал «терроризм»ге каршы күрөш тармагында саудиялыктарды Сириядагы согушка баруудан тыюу туурасындагы Саудиянын токтомдорун мактап көккө көтөрөт...

Экинчи: Эми Салим Идрисин мансабынан четтетилгени о.э. кээ бир офистер жаап коюлуп аларды Каирге көчүрүүгө токтоло турган болсок, бул иш көбүрөөк төмөнкүдөй:

1 – 2012-жылы 7-декабрда 260 менен 550 ортосундагы аскерий командачылар жана Сирия куралдуу оппозициясынын өкүлдөрү Түркияда чогулушкан. Жыйында Батыш жана араб мамлекеттеринин коопсуздук кызматкерлери да катышты. Анда АКШ активдүү ролду ойноду, Азат армиянын отуз командачысынан түзүлгөн жаңы аскерий кеңеш шайланды, генерал Салим Идрис Азат армиянын жаңы башчысы болуп шайланды жана ал жогорку аскерий кеңештин төрагасына да айланды. (SMC). (Ассошиэйтед Пресс, 2012-жыл, 12-июль).

2 – Вашингтон Пост 2013-жыл, 7-майда: «Барак Обама башчылыгындагы Америка администрациясы Салим Идрисен үмүттөнүүдө», - деп жазды. Гезит дагы: «Салим Идрис Америка администрациясынын жаңы стратегиясындагы тараза ташы болду, анткени анын жоопкерчиликтүү жана муьтадил позициялары администрациянын андан үмүттөнүшүнө алып келген фактор болду», - деп жазды. Гезит дагы: «Салим Идрис президент Обамага кат жиберип, Американын Сирияга аралашуудан эскертүүдөн турган өзүнүн позициясын түшүнгөндүгүн билдирди жана Америкадан финансылык жактан, керектүү жарак-жабдыктар менен камсыздоо жана машыгуудан өткөрүү жагынан колдоп-кубаттоону талап кылды о.э. өзүнүн жихадий жамааттарга каршы күрөшүүгө даяр экендигин билдирди», - деп жазды. Демек, мындай абалда Идристи Америкага маалымдабастан т.а. Американын буйругусуз отставкага чыгаруу мүмкүн эмес. Анткени, Идристи мансапка дайындаган жана анын Америкага кызмат кылышынан үмүттөнгөн ушул Америка болчу. Куурчак коалицияны пайда кылганы сыяктуу эле, куурчак аскерий кеңешти пайда кылган да ушул Америка.

3 – Салим Идрис козголоңчулар фронтторунун эч бирин өзү тарапка тарта албады, жан-үрөп аракет кылгандыгына карабастан ичкериде

өзүнүн фронтун да түзө албады, буларга жетишүү бул жакта турсун, ал Азат армия согушкерлеринин жана кээ бир аскерий отряддардын исламий согушкерлер саптарына кошулуп кетишине да тоскоолдук кыла албады. Мисалы, Рейтер 2013-жыл, 30-сентябрда бул кошулуу жөнүндө мындай деп жазды: «Исламчылар сабына кошулуу жалаң жеке адамдар көрүнүшүндө гана болбоду, тескерисинче кичине, бирок күчтүү топтордон турган бүтүндөй аскерий отряддар да алардын саптарына кошулду». Кала берсе, 2013-жылы декабрда чегарадагы өткөрмө жолу үстүнөн жана Батыш тарабынан колдоп-кубатталып жаткан Сирия азат армиясы складдарындагы курал-жарактар үстүнөн исламий фронттун көзөмөл орнотушу Америкага карата ишти дагы да чиелештирген нерсе болду... Американын «Тайм» журналы Америка жооптуулары Сирия азат армиясынын командачысы Салим Идристин Сириядан качып кеткенин тастыкташты деп жазды. Бул Америка журналы – өзүнүн электрондук сайтында 2013-жыл, 12-декабрда өзү келтирген отчет агымында – америкалык жооптуулардын «Идрис Сириядан Түркияга качып кетти, андан кийин Катарга сапар кылды» деген сөздөрүн келтирди. Салим Идристин иш жүргүзүүсү америкалыктарга жакпай калган окшойт. Америкалыктарды өздөрү Идриске беришкен жардамдары складдарына болгон чабуул окуясы тынчсыздандырып койгону көрүнүп турат. Америка бул куралдардын Америка менен бирге аракет кылууну жарыя кылбаган, коалицияны тан албаган жана Америка долбоорун кабыл алышын жарыя кылбаган козголоңчулар колуна жетип барбастыгын шарт кылып койгон эле.

4 – Салим Идриске келсек, аны – азыр гана айтып өткөнүбүздөй – Американын өзү дайындады, Америка Идристин Азат армияны Сирия ичкерисинде көңүлдү бура турган иш чаралар менен кадыр-баркка жеткиришине, мына ушул иш-чаралар аркылуу кээ бир топторду Азат армия сабына кошуусунан үмүттөндү... Бирок, Американын үмүтү жокко чыкты. Анткени, Идрис ичкеридеги топторду Азат армия сабына кошо албады, тескерисинче, бул армияны сактап калуу да анын колунан келбеди, анткени бир нече согушкерлер бул армияны таштап аскерий отряддарга кошулуп кетишти! Кала берсе, анын бул армиянын Америка камсыздаган курал-жарагын коргой албаганы маселени ого бетер чиелештирди. Анткени, курал-жарак складдарын башка отряддар ээлеп алды. Салим Идристин Катарга качкандыгы жөнүндө имиштер таркады. Бул болсо, Американы дагы да көбүрөөк тынчсыздандырды. Ошентип, демек Американын Салим Идрис аркылуу Азат армияны ичкериде бир маанилүү, этибардуу тамырларга ээ кылуу туурасындагы аракети жокко чыкты. Америка бул иштен үмүттөнгөн эле. Анткени, анын коалициядагы куурчактары чет өлкөдө. Америка Азат армия өзү ишке

ашыра турган таасирдүү иш-чаралар жардамында ичкериде бекем орношо алат деп ойлогон эле. Бирок, анын үмүтү – азыр гана айтып өткөнүбүздөй – жокко чыкты. Ошондуктан, Америка урук же уруу сыяктуу тек жагынан ичкериде тамырларга ээ болгон о.э. согуштук иш-чаралар жагынан да ичкериде тамырларга ээ болгон башка командачыны издөөгө токтомо кылды. Ошондо Американын назары Абдулилах Баширге түшүп аны 2014-жыл, 16-февралда Салим Идрисин ордуна дайындады жана аскерий кеңеш бул тууралуу бир токтомо да чыгарды. О.э. түндүктөгү Идлиб мухофазасынан полковник Хайсам Асифа Абдулилах Баширдин орунбасары болуп дайындалды. Вашингтон Баширдин түштүктө, Хайсамдын болсо түндүктө эки фронттун ичкеридеги базаларын пайда кылып эки фронт аракеттерин ылайыкташтырууну жакшырта алышынан үмүттөндү. Дайындалган мына ушул командачылар Жамал Маъруф башчылыгындагы Сирия козголоңчулары фронту менен биргеликте катуу аракет кылууга жаңыдан даярданышты. Вашингтон Баширдин түштүктөгү алакаларынан пайдалануудан да үмүттөндү. Америка ушул алакалар жардамында чет өлкөдөгү коалициянын ичкеридеги бекем таянычы боло турган жана ошол эле убакта Саудия тарабынан колдоп-кубатталып жаткан түштүктөгү козголоңчуларды кармап тура турган бир күчтү пайда кылмакчы болду.

Салим Идрис башында ачууланган мамиле билдирди. Ал коалиция төрагасы Жарбаны диктаторлукта айыптады жана фронттор командачылары о.э. аскерий кеңештер атынан бир билдирүү чыгарып, жогорку аскерий кеңеш токтомо туурасындагы жоопкерчиликти Жарбанын мойнуна жүктөдү. Ал мындай деди: «Уюмдардын командачылары Жарбага ишенишпейт, алар аны финансылык коррупцияда жана токтомого кол койгондорго пара бергендикте айыпташат». (АФП 2014-жыл, 17-февраль). Белгилүү болгондой, Жарба жана анын табакташтары Американын ыраазылыгысыз же буйругусуз эч кандай токтомду кабыл ала алышпайт!

Кандай болгондо да Идрис мына ушундан кийин тынчып калды. Ал айрыкча 2014-жыл, 6-мартта таркаган төмөнкү кабардан кийин тынчып калды: «Сирия коалициясынын төрагасы Ахмад Жарба, башкы штабдагы беш аскерий командачы, түштүк фронт козголоңчу командачысы жана Дарадагы аскерий козголоң кеңешинин төрагасы коргоо министри Ассад Мустафанын өз отставкасын коалиция төрагасына тапшырышын жана анын орунбасарларынын отставкага чыгарылган деп эсептөөнү бир добуштан макулдашты... Бул командачылар генерал Салим Идрисин башкы штаб башчылыгынан отставкага чыгышына жана коалиция башчысынын аскерий иштер боюнча кеңешчиси болуп дайындалышына

о.э. жогорку аскерий кеңеш курамын кеңейтип анын мүчөлөрүнүн санын көбөйтүүгө да келишип алышты».

2014-жыл, 6-марттагы бул кабар 2014-жыл, 8-мартта тастыкталды. Анткени, «Хаят» сайты 2014-жыл, 8-мартта француз маалымат агенттиги «АФП»га таянып төмөнкү кабарды таркатты: «Сирия азат армиясынын жогорку аскерий кеңеши генерал Абдулилах Башир Наимийдин генерал Салим Идрис ордуна башкы штаб башчысы болуп дайындалышын тастыктады...».

5 – «Сирия азат армия»сынын башкы штаб башчысы, парашютчулар дивизиясынын генералы Абдулилах Башир Наимий (Израиль) басып алган Жолон дөңсөөлөрү менен чектеш Кунайтира мухофазасындагы Рафид кыштагынан болуп, ал Сириядагы эң чоң уруулардын бири болуп эсептелген Наимий уруусунун кадыр-барктуу адамдарынан. Башир Сирия күчтөрүнөн 2012-жылдын июлунда бөлүнүп чыккан. Ал мына ошол убактан баштап Кунайтира мухофазасында «Азат армия» ядросун түзүүгө аракет кылып келди. Кийинчерээк ал бул мухофазадагы иш-чараларга башчылык кылуу, арийне ал жердеги аскерий кеңешке башчы болуу милдетин мойнуна алды. Ал иш-чаралар пунктун жеке өзү башкарды жана аскерий пландарды түздү. Бул пландар анын командачылыгы астында мухофазанын түштүк четинен 90 %дан көбүрөөгү үстүнөн көзөмөл орнотууга салымын кошту. Ошондуктан, коалиция төрагасы Ахмад Жарбанын аскерий кеңеш токтомуна комментарий берген билдирүүсүндө төмөнкүлөр келди: «Жогорку аскерий кеңештин генерал Абдулилах Баширди Сирия азат армиясы башкы штабы башчысы кызматына дайындоо жана полковник Хайсам Афисаны башкы штаб башчысынын орунбасары кылып дайындоо туурасындагы токтомун коалиция кубануу менен тосуп алды». (Ал-Жазира + агенттиктер).

Баширдин сыпаттары мына ушулар. Ал түштүктөгү уруунун өкүлү жана майдан командачысы. Американы аны ушул кызматка дайындоосуна мына ушул сыпаттар үндөдү. Америка ушул сыпаттар жардамында өзүнүн чет өлкөдөгү куурчактары үчүн ичкериде таяныч пайда кылууну үмүттөнүүдө... Инша Аллах, анын бул үмүтү да мурунку үмүттөрү сыяктуу, албетте жокко чыгат. Анткени Аллах Азиз, Хаким Зат.

Үчүнчү: Эми Түркиядагы кээ бир офистердин жабылышы жана аларды Каирге көчүрүүнүн талкуу кылынышына келсек:

Туура, бул тууралуу 2014-жыл, 12-февралда «Бардыгыбыз шерикпиз» сайтында кабарлар таркады. «Ортоңку Чыгыш панорамасы» сайтында да 2014-жыл, 5-февралда буга ишара кылынды.

Бирок, бул кабарлар көпкө созулбады, тескерисинче бул кабарлар дагы жок болду. Мисалы, Ортоңку Чыгыш гезитинде 2014-жыл, 25-

февралда төмөнкүлөр келди: «... Түркиядагы «Сирия коалициясынын» өкүлү Халид Хавха «Түрк өкмөтү коалициядан өз штабын Каирге көчүрүүнү талап кылгандыгы» жөнүндө «Ортоңку Чыгыш» таркаткан кабарды четке кагып «Кечээ ал Түркия тышкы иштер министрлигинин өкүлдөрү менен жолугушкандыгын, алар Түркия Сирия калкынын диктатурага каршы күрөшүн колдоп-кубаттоого байланыштуу принципиялдуу позициядан келип чыгып коалиция мүчөлөрүн алкыштай тургандыгын баса белгилешкенин» маалымдады».

Росна – Париж сайтында да 2014-жыл, 24-февралда төмөнкүлөр келди: «Сирия оппозициялык коалициясынын маалымат кеңешчиси Бахийя Мардини айымдын айтышынча, түрк өкмөтү коалициянын Түркиядагы офистерин жаап койгон жок. Мардининин Росна радиосу менен болгон атайын маекте баса белгилешинче, бул кабар Сирия режими Женева-2 өткөрүлүшүнөн мурда коалицияга каршы башталган кампаниянын алкагында пайда болгон, Сирия режимине караштуу сайттар бул кампанияны күчөтүшкөн. Мардини комментарий берип, коалиция өзүнүн офистерин Түркиянын Баржали регионунан Түркиянын Флоря регионунан көчүрдү, Сирия режими тарабынан жана Доиш тарабынан кол салуулар болушу туурасында түрк өкмөтүнөн алынган маалыматтардын натыйжасында ушундай болду, коопсуздук себептерине ылайык коалиция өз офистерин тынчыраак орундарга көчүрүүгө мажбур болду, мындан мурда офистер адамдар ызы-чуу боло турган региондо эле, - деди».

Көрүнүп тургандай, бул тема туурасындагы имиштердин таркалышына чындап эле негиз бар болгон. Бирок, офистер Түркиядагы бир орундан башкасына көчүрүлгөн. Мына ошондон кийин коалициянын Түркиядан бүтүндөй көчүп кетишине атайылап басым жасалган. Мындан максат коалиция менен улуттук кеңештин дагы биригүүсү керектиги туурасында, болбосо алардын Түркиядан Каирге көчүп кетишине туура келиши туурасында эскертүү болгон. Көчүп кетүү коалициядагылар үчүн коркунучтуу иш. Анткени, көчүп кетүү аларды Сириядан алыстатат. Бул болсо, алар үчүн өлүм дегени. Анткени, бул эски малайларды Каирге айдап, алардын ордуна Түркияда дагы бир коалицияны пайда кылуу дегени! Ошондуктан, бул кабарлар өз «түшүмүн» берди. Анткени, улуттук кеңеш коалиция менен дагы бирге тургандыгын жарыя кылды! Франс Пресс агенттиги 2014-жыл, 1-мартта: «Сирия улуттук кеңешинин башкы секретариаты өзүнүн 27-28-февралда Стамбулда болуп өткөн жыйынында улуттук кеңеш уюму өзүнүн бардык түзүмдөрү менен дагы кайрадан Сирия оппозициялык козголоңчу күчтөрү улуттук коалициясынын сабына кошулууга токтоом кылды», - деген кабарды таркатты.

Төртүнчү: Сиздин суроонуздагы үч чекитке жооп менимче ушундай. Биз бул теманы күзөтүп бара жатабыз. Эгерде кошумча түшүндүрүүнү жана айкындык киргизүүнү талап кыла турган нерсени тапсак, инша Аллах, баян кылабыз. Аллах Субханаху туура жолго хидаяттоочу Зат.

7-жумадул-аввал, 1435-х.

8-март, 2014-м.

Трампын Саудия жана басып алынган Палестинадагы сафарынын натыйжалары

Суроо: «Русиял Явм» сайты 2017-жылы 26-майда «Рейтер» агенттигинен көчүрүп, Америка сенаты Саудия менен түзүлгөн 460 миллиард долларлык келишимге каршы добуш берүүнү көздөп жатканын ачыктады: «Америка сенатынын мүчөсү Трамп Саудия менен түзгөн курал-жарак жөнүндөгү келишимди четке кагуу сунушу менен чыкты жана кеңештен ушул токтом үчүн добуш берүүнү талаб кылды...». Эмне үчүн конгресс Америка экономикасы кризисте турган учурда Американын жети уктаса түшүнө кирбеген мындай келишимди четке кагууда? Андан тышкары, Трамп сафары Саудияга чоң таасир кылды, Булуң мамлекеттеринин жетекчилери Саудияга чогулду, кийин Трамп Палестинага барды. Бул визит Палестина проблемасына алакадар саясий долбоорго ээ экенин түшүндүрөбү? Аллах сизге береке берсин.

Жооб: Конгресс мындай сунушу менен чыгуусу саясий соодалашуу болуп эсептелет. Күчтүүрөөк ыхтымал ушул: бул сунуш келишимдин мазмунуна таасир кылбайт, тескерисинче келишимди өркүндөтүшү мүмкүн. Анткени, келишим заводдорду жандантуу аркылуу Америка экономикасын өнүктүрөт жана үлкөн жумуш орундарын түзөт. Ошондуктан, Американын бардык партиялары ушуну көздөйт. Конгресстин келишимди четке кагышы же четке кагууга урунушунун акыйкатын жаркын түшүндүрүү үчүн төмөндөгүлөрдү көрсөтүп өтөбүз:

1 – Америка президенти Трамп Америкада маалымат каражаттарынын үгүтү күчөп турганда 2017-жылы 20-майда Саудия борбору Риязга барды. Араб каналдары бул сафарды Ислам дүйнөсү менен жарашуу сафары деп чыгышты. Трамп Сауддар менен жолугушуп Барак Обама жетише албаган жылуу мамилеге ээ болду. Анткени, Трамп Саудияны, анын королун жана жетекчилерин аябай мактады, алар мындай сөздөрдү мурунку президенттерден угушпаган болчу. Трамп оболу Саудия королу Салман менен жогорку даражада жолугушуу өткөрдү, кийин 2017-жылы 21-майда алты Булуң мамлекетинин король жана амирлери менен жолугушту. Ошол күнү эле 55 исламий өлкөлөрдүн жетекчилери менен жолугушту, бул жолугушуулар Трамп лекция өткөн көрүнүштө өттү. Мындан тышкары, Трамп менен ушул мамлекеттердин айрым жетекчилери ортосунда экинчи даражалуу жолугушуулар да болуп өттү... Бул жолугушуулардын натыйжасы катары, ушул мамлекеттер менен АКШ ортосунда «экстремизм жана терроризмге» каршы күрөшүү үчүн ишенимдүү шериктештик алкагында «экстремистик» фикирге каршы күрөшүү борборун ачууга келишилди. Бул үчүн Рияз борбор катары белгиленип, жолугушуунун корутунду

билдирүүсү «Рияз жарыясы» деп аталган билдирүүдө толук камтылды. Ошентип, Саудия Батыш «терроризм» деп, Трамп «радикал исламий терроризм» деп атаган нерсеге каршы күрөштү каржылай турган болду... О.э. «Рияз жарыясында» Рияз шаарында «Ортоңку Чыгыш стратегиялык союзун» түзүү ыктымалы жана «Бир канча мамлекеттер региондо жана дүйнөдө тынчтыкты жана коопсуздукту жүзөгө чыгаруу үчүн ушул союзга кошулушу, бул стратегиялык союз 2018-жылы түзүлүшү» жөнүндө айтылды.

2 – Трамп үчүн бул жыйындан да, «экстремизмге каршы күрөшүү» борборунан да, союздан да көрө Саудия менен түзүлгөн экономикалык келишим ийгиликтүү болду. Анткени, Америка экономикасы кризис жана соккулардан кийин дүйнөдө биринчи орунда турганына карабастан, жар жакасына келип калды. Кытай экономикасы токтобой өсүп жаткан учурда Америка үчүн үлкөн карыздарды жоюу жана экономиканы өстүрүү эң зарыл маселеге айланды. О.э. экономикага алакадар маселелер Америка жетекчилери үчүн биринчи даражалуу жана тышкы экономикалык саясаттагы маанилүү маселеге айланды. Америка президенти Трамп 2016-жылдагы президенттик шайлоодо америкалыктарга жумуш орундарын түзүү, Америка компанияларын Америкага кайтууга үндөө жана дүйнө мамлекеттерин Америка аларды коргоп жатканы үчүн финансылык «салык» төлөөгө мажбурлоо аркылуу Америка экономикасын бутка тургузуу сыяктуу ураандарды көтөрүп чыккан. Трамп пайдалуу келишимдерди түзүүдө жөндөмдүү капиталист болгондугу – республикачылар Трампты президенттикке талапкер кылып көрсөтүүгө үндөдү.

Трамп ушул саясатын улантып, Ангела Меркель 2017-жылы 17-мартта Вашингтонго сафар кылганда андан Америка Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин Германияны коргогондугунун акысына ашкере этпестен миллиарддаган долларларды берүүнү талаб кылды. О.э. 2017-жылы 28-мартта Түштүк Кореядан ушул мамлекетке Американын «ТНААД» ракеталары жайгаштырылышынын акысына миллиард доллар талаб кылды. Түндүк Корея ракета сыноолорун өткөрүп эки мамлекет ортосунда кескиндик күчөгөндөн кийин Америка армиясы ушул «ТНААД» ракеталарын жайгаштырган... Бирок, Германия Америка аскерлери ушул мамлекетте турганынын акысына карыз болуудан баш тарткандай, Түштүк Корея да «ТНААД» ракеталары орнотулушунун акысына акча төлөөдөн баш тартты. Ошентип, Американын эл аралык финансылык «салык» чогултуу аракети ийгиликсиздикке жүз тутту. Бирок, Америка бул жаатта Саудия жана Булуң мамлекеттери менен түзүлгөн келишимдерде ийгиликке жетти. Бул нерсени Трамп менен

Саудия ортосунда кол коюлган үлкөн баадагы келишимден көрүүгө болот.

Башкача айтканда, Американын «салык» чогултуудагы саясатынын ийгилиги Саудияда көрүндү. Анткени, Америка тарыхта эң үлкөн курал-жарак келишимине кол койду. «Ал-Жазиранын» Мубашир каналы 2017-жылы 20-майда мындай хабар таратты: «Саудия королу Салман менен Америка президенти Трамп ишемби күнү Саудия борбору Риязда бир канча келишимдерге кол коюшту. Ак үй Рияз менен 460 миллиард долларлык аскерий келишимдерди түзгөнүн маалымдады. Саудия соода министри Мажид Касабий Американын 23 гигант компаниясына Саудияга инвестиция жаткырууга урухсат бергенин айтты. «Ал-Жазиранын» Рияздагы хабарчылары маалымдашынча, Саудия менен Америка 460 миллиард долларлык коргоо келишимдерин түзүшкөн. Ошонун 110 миллиард доллары жакында ишке ашырыла турган аскерий келишим болуп, Вашингтон Саудияга зарыл болгон курал-жаракты жеткирип берет. Ал эми, калган 350 миллиарды он жыл ичинде ишке ашырылат».

Бу келишим өтө үлкөн болгондуктан Американын «Доу Жонс», «Стандард энд Пурс» жана «Насдак» сыяктуу негизги биржаларда акциялардын баалары жогорулап кетти. Бул келишимдерге назар салсак, Саудия мамлекеттин кирешесинен бир канча эсеге көп каражатты Американын курал-жарак өнөр жайына «куюп» жатканын көрөбүз. (Саудиянын 2016-жылдагы кирешеси 528 миллиард риялга т.а. 140 миллиард долларга барабар. Арабия нет, 2016-жыл, 22-декабрь). Ошентип, Трамп издеген финансылык каражатын Саудиядан тапты!

3 – Ал эми, конгресстин сунушу саясий соодалашуу болуп эсептелет. Күчтүүрөөк ыктымал ушул: бул сунуш келишимдин мазмунуна таасир кылбайт, тескерисинче келишимди өркүндөтүшү мүмкүн. Анткени, келишим заводдорду жандантуу аркылуу Америка экономикасын өнүктүрөт жана үлкөн жумуш орундарын түзөт. Ошондуктан, Американын бардык партиялары ушуну көздөйт. Бирок, жогоруда айтып өткөнүбүздөй, бул, саясий соодалашуу. Трамп Россия менен болгон байланышы жөнүндөгү жаңжалдарды, күйөө баласы жана туугандарына каршы маселелерди жабууга аракет кылды. Трамп булардын баарын ушул экономикалык келишимдер жана ушул чоң сандагы мамлекет жетекчилерин топтогон саясий иши аркылуу жапты. Анткени, Трампын сафары, жолугушуулары, Саудия менен түзгөн үлкөн курал-жарак келишимдери, бир канча мамлекеттерден келген мусулман падыша жана жетекчилери Трампын лекциясына чогулуусу жана Америкага итаат кылышы, бул нерселерди Америка басма сөзү кеңири ачыктаганы президент Трампы жана анын жетекчилигин жогорудагы жаңжалдардан

белгилүү бир убакытка чейин арылтты. О.э. Трампты жеңиш жана ийгилик ээси кылып көрсөттү. Бирок, Трамптын шерменделигинен жана саясий иштердеги алсыздыгынан тышкары, дагы бир канча проблемалары бар, азыркы учурда алар маанилүү эмес.

Мына ушундан чоң сандагы мусулман падыша жана жетекчилер Америка президентин күтүп алуу үчүн ыкчам чогулушканын жана мындай нерсе бул көлөмдө биринчи жолу болуп жатканын билип алуу мүмкүн. «Deutsche Welle» сайты 2017-жылы 19-майда мындай хабар таратты: «Саудия Америка президенти Дональд Трамп жана Риязга чакырылган 55 мамлекеттин жетекчилери катыша турган жолугушууга катуу даярдык көрүүдө. Америка президентинин Саудияга келиши басма сөздө кеңири маалымдалууда. Байкоочулардын айтымында, Саудия тарыхта биринчи жолу болуп жаткан мындай жолугушууга көптөгөн мусулман жана араб жетекчилерин чакыруу менен ушул визитке дүйнөнүн көңүлүн бурган». Ошондуктан, айрым конгресс мүчөлөрү, өзгөчө демократтар жогорудагы саясий соодалашууну башташты.

4 – Ал эми, Булуң акимдерине келсек, Америка алар Британияга малай экенин билсе да, аларды арбап өзүнө оодурууну каалайт. Америка муну алар менен курал-жарак келишимдерин түзүү жана аларды Иран коркунучунан коркутуп, ушул мамлекеттердин ички иштерине аралашуу аркылуу жүзөгө чыгарат... Трамп мындай деди: «Америка жетекчилигин жакшы күтүп алган Катар маанилүү стратегиялык шериктеш болуп эсептелет. Кувейт жана Бахрейн менен болгон узак мөөнөттү кызматташтыгыбыз региондогу коопсуздукту бекемдейт... Бириккен Араб Амирликтери жан дили менен согушка катышты жана интернетте алгылыксыз нерселер таратылышына каршы күрөшүүдө борбор ачуу үчүн Америкага урухсат берди. Бахрейн болсо терроризм жана экстремизмди жоюу үчүн аракет кылууда». («CNN», 2017-жыл, 21-май).

«Америка президенти Дональд Трамп АКШ менен Катар ортосунда курал-жарак боюнча жаңы келишим түзүү жөнүндө сөз кылды. «Ассошиэйтед Пресс» агенттиги хабарлашынча, Америка президенти Катар амири менен «аскерий курал-жарактарды» сатуу жөнүндө сүйлөшкөнүн айткан. Трамп менен Катар амири Шайх Тамим бүтүн Рияз шаарында жогорку даражадагы Ислам-Америка жолугушуусунан кийин, экинчи даражалуу сүйлөшүүлөрдү өткөрдү. Сүйлөшүүлөрдө Америка президенти: «Эч ким Америкадан жакшыраак курал-жарак иштеп чыгара албайт» деди жана келишимге ишара кылып: «Жакында Америкада жумуш орундары түзүлөт жана Катардын коопсуздук кубаты бекемделет» деди...». (Мисир, «Dot» каналы, 2017-жыл, 21-май).

Американын регион мамлекеттерин Иран коркунучунан коркутуу саясатынын максады – Америка бул акимдерге Иранга каршы

«жагымдуу» сөздөрдү айтып, алар менен курал-жарак, аскерий базалар жана жабдыктар туурасында келишим түзүү. Мында бардык чыгашаларды Булуң мамлекеттери көтөрөт, Америка болсо Иранга каршы эч бир чара көрбөйт. Тескерисинче, Обама доорунда Ямандагы Хусийлерди куралдантууда Иранга таянгандай, Сириядагы козголоңду бастырууда да Иранга таянат. О.э. Ирандын Ирак жана Ливандагы таасири сакталып турушуна жол ачат. Трамп Риязда сүйлөгөн сөзүндө Хизбулланы террорчу жамаат деп тилге алган болсо да, Хизбулланын Сирияга киришине жашыруун жолдорду ачып берген жана Жарад Арсалда аны менен бирге Сирия козголоңчуларына каршы согушкан Ливан армиясын мактаган.

Булуң акимдери Саудия акимдери сыяктуу эле Америка Иранды алардын тактыларын силкintүүгө багытташынан кооптонот. Ошондуктан, алар Америка Иран жана анын коркунучу жөнүндө сүйлөгөндө, амалда эч нерсе кылбаса да, анын каалоосун аткарышат. Трамп мындай деди: «Иран Ливандан тартып Ирак жана Яманга чейин жеткен региондо башаламандыкты жана ойрондулукту жайып жаткан экстремист жамааттарды, террорчуларды жана согушкерлерди куралдантууда жана акча менен камсыздоодо. О.э. мазхабчылык жана террор согуштарын күчөтүүдө. Иран бийлиги кыргын кылуу жөнүндө сүйлөп, Израилди жок кылуу, Америкага өлүм болушу, региондо лидер болушу жөнүндө коркутууда. Ирандын Сирия иштерине аралашуусу туруктуулукка зыян жеткирет. Анткени, Асад Ирандын жардамы менен болуп көрбөгөн кылмыштарды жасады...». («CNN», 2017-жыл, 21-май).

Мындан Америка кудум Иранды бул иштерге буйрубагандай жана Булуң акимдери бул нерселерди билбегендей болуп туюлат. Америка Иранды изоляция кылууга чакырып, бирок Иранга каршы эч бир чара көргөн жок. Трамп шайлоо кампаниясында Иранга каршы сүйлөгөн болсо да, Америка дале Иран менен түзүлгөн ядролук келишимин бузбаган... Америка булардын баарын Булуң мамлекеттерин Иран деген моководон коркутуу үчүн кылат жана ушул аркылуу алар менен курал-жарак, аскерий база жана жабдыктар тууралуу келишимдерди түзөт. Андан тышкары, жогоруда айтканыбыздай бардык чыгашаны Булуң мамлекеттерине милдеттендирет.

5 – Ал эми, яхудий вужуду менен болгон саясий долбоор, Трамп 2017-жылы 22-майда Саудиядан кийин Палестинага барганы жана ал жерге саясий чечим үчүн долбоор алып баргандыгы жөнүндөгү суроого келсек, бүгүн Америка Палестина проблемасы жөнүндө баш катырбайт, анткени бүгүн Америка жетекчилигинин башка маанилүү маселелери бар...

Биз 2017-жылы 12-майда чыгарган суроо-жообдо мындай дегенбиз: «Араб регионундагы, өзгөчө Сириядагы кырдаалдан жана Америка менен Түндүк Корея ортосундагы кескиндиктен улам Палестина проблемасы Американын азыркы жетекчилиги үчүн биринчи даражадагы проблема болбой турат. Ошондуктан, Америка бул проблемага карата шашылбай мамиле билдирүүдө... Палестина маселесинин келекчектеги чечими жөнүндө изденүүдө жана арабдар, өзгөчө палестиналыктар менен яхудий вужуду ортосунда сүйлөшүү баштоо мүмкүнчүлүктөрүн үйрөнүп жатат. Сөздөрүбүздү «BBC» 2017-жылы 13-мартта тараткан хабары тастыктайт: «Рейтер маалымат агенттиги Палестина жетекчилигинин өкүлү Нубайл Абу Радийнанын: Трамп Аббаска кайрадан сүйлөшүүлөрдү баштоо тууралуу изденип жатканы жөнүндө, «чыныгы тынчтыкка алып бара турган тынчтык амалияттарын» ишке ашыруу жөнүндө сүйлөдү деген сөздөрүн тараткан. О.э. Трамп Ак үйдө Аббас менен бирге өткөргөн басма сөз конференциясында: «Мен эмне зарыл болсо, ошону кыламын... Эки тарап ортосунда ортомчу, же жолдоочу, же судья болууга ыраазымын, биз бул жаатта жакында ийгиликке жетишебиз». («Русиял Явм», 2017-жыл, 4-май)». Башкача айтканда, азыр Сирия жана Түндүк Корея маселеси толук чечилмейин, Америка Палестина проблемасы жөнүндө белгилүү бир планды сунуштабайт.

Ошондуктан, Трамп сүйлөшүүлөрдү кайрадан жандантуу жана ал каалаган тынчтык жараянын баштоо тиякта турсун, ал азыр Палестина проблемасы жаатында эки тарапты үйрөнүү, изденүү жана курулай сөздөрдү айтуу баскычында турат... Америка өзү каалаган же яхудий вужуду каалап жаткан чечимге келүү үчүн алардын жолугушуусун каалайт, ошондуктан алардан сүйлөшүүлөрдү өткөрүүнү талаб кылууда. «АКШнын БУУдагы өкүлү Никки Хейли шейшемби күнү Палестина өкүлү Рияз Мансур менен биринчи жолу жолугушту. Жолугушуудан кийин «Твиттер» аркылуу: «Палестиналыктар натыйжага жетишүү үчүн БУУга кайрылуунун ордуна израилдиктер менен сүйлөшүү өткөрүшү керек» деген...». («BBC», 2017-жыл, 11-март).

6 – Корутунду катары ушуну айтабыз: бузгунчу баалуулуктары жана сасык хазараты себептүү Американын ичин курт кемирип жаткан болсо да, бирок, ал мусулман өлкөлөрүндө каалагандай шүмшүндөп жүргөнү жана өзүлөрүн аким деп эсептеп жаткандар анын кызыкчылыгына кызмат кылуу үчүн бир-бири менен мелдешип жатканы өкүндүрөт. Ал колу менен ишара кылса, а түгүл, көзүнүн кыйыгы менен карап койсо, 55 рувайбиза Ислам жана мусулмандарга карата үлкөн кылмыштарды кылып жаткан кафирге итаат кылуу жана достугун билдирүү үчүн бир-бири менен мелдешип жатканы өкүндүрөт... Андан тышкары, мусулмандардын байлыктары Америка экономикасын тургузуп,

америкалыктарды жандантып жатканы, алардын жумушсуздукун жоюп, байытып жатканы, ошол эле учурда, мусулман өлкөлөрүндө жумушсуздук болуп көрбөгөн чегине жеткени өкүндүрөт.

Малайлар – Аллахтын шариаты бардык мусулмандардын мүлкү деп белгилеген – бул байлыктарды ээлеринен тартып алууда. Малайлар бул байлыктарды мусулман өлкөлөрүндө ишке ашырып жаткан кыргыздарын дагы да күчөтүшү үчүн Трамптын колуна тапшырышууда. Мунун себеби анык, биз аны айтканбыз жана дагы кайталап айтабыз... Мунун себеби – артында туруп коргоно турган Халифанын жоктугу. Абу Хурайра риваят кылган хадисте Расулуллах ﷺ айтты:

«إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ، يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ، وَيُنْقَى بِهِ»

«Имам – калкан, анын артында туруп согуш кылынат жана аны менен коргонулат». (Имам Муслим). Аллах жана Расулун жакшы көргөн ар бир мусулмандын өмүр жана өлүм маселеси – Аллахка калыс жана Расулуна садык болуп олуттуу аракет кылуу. Рошид Халифалыкты тикелөө. Мына ошондо сахих хадисте келгендей жабыр көрсөтүүчү залим башкаруудан кийинки Расулуллахтын кушхабары жүзөгө чыгат. Расулуллах ﷺ айтты: «...ثُمَّ تَكُونُ جَبْرِيَّةً، فَتَكُونُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَكُونَ، ثُمَّ يَرْفَعُهَا إِذَا شَاءَ أَنْ يَرْفَعَهَا، ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَى مِنْهَاجِ النَّبِيِّ»

«Кийин жабыр көрсөтүүчү залим падышалык болот жана ал Аллах каалаганча турат. Кийин Аллах Өзү каалаган аны көтөрөт. Кийин пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот». (Ахмад жана Таялсий).

Ошондон кийин мусулмандар азиз жана колонизатор кафирлер кор болот.

Мубарак рамазан айынын биринчи күнү, 1438-х.
27-май, 2017-м.

Саудияда кандай окуялар жүз берүүдө, Американын бул окуяларда орду кандай?!

Суроо: 2017-жылдын 11-сентябрында «Мудун» маалымат сайты Саудияда жүрүп жаткан жемкордукка каршы күрөшүү кампаниясы аскерий чөйрөнү да камтыганын маалымдады. Саудияда жүрүп жаткан жемкордукка каршы күрөшүү кампаниясынын расмий жооптуусу, мурда коргоо министирлигинде иштеген, учурда эс алуудагы 14 офицер жана жарандык коргонуу башкы башкармалыгынын эки офицери паракордукка шектелип кармалгандыгын билдирди. («Аль мудун», 2017-жыл, 19-ноябрь). 2017-жылдын 4-ноябрында падыша Салман бин Абдул Азиз шахзаада Мухаммад бин Салмандын башчылыгында жемкордукка каршы комитет түзгөндөн бери камоолор жүз бере баштады. Бул камоолор ондогон мурунку министрлерди, ишкер лидерлерин өз ичине алды. О.э кармалгандардын жана алардын жакындарынын банктык эсептери тоңдурулду. «Reuters» маалымат агенттиги, паракордукту иликтөө комитети башкаруудагы Сауд үй-бүлөсүнүн эң көрүнүктүүлөрүнүн бири жана шахзаадалыктан алынган Мухаммад бин Наифтин жана анын жакындарынын банктык эсептерин тоңдургандыгын маалымдады. Мухаммад бин Наиф Салман өз баласы Мухаммад бин Салманды шахзаадалыкка дайындай электе шахзаадалык орунду ээлеп келген. Паракордукка каршы күрөшүү комитети тарабынан 11 амирдин иши токтотулду. («БИ-БИ-СИ» арабий, 2017-жыл, 8-ноябрь).

Мындай окуялар эмнени каңкуулайт? Бул окуяларда Американын орду кандай?

Жооб: жооб түшүнүктүү болушу үчүн Сауддар үй бүлөсүнө жана алардын чет жак менен болгон байланыштарына бир аз токтолобуз. Андан соң суроонун жообуна өтөбүз:

1 – Сауддар үй-бүлөсү колонизатор каапырлар менен Исламий мамлекет сыпатындагы Усманий мамлекетке каршы биринчи көтөрүлүш чыгаргандан баштап байланышта. 1788-жылы Саудия Британиянын тукуруусу менен Кувейтке жортуул жасады. 1803-1804-жылдары Мекке, Мадинага жортуул жасады жана аларды басып алды. 1810-жылы Дамаскка чабуул койду. Дамаск эли буга катуу каршылык көргөздү. Бирок, ага карабастан Халаб жана башка жерлерди басып алды. Алар өз амалдарында вахаб мазхабын колдонушту. Британия Сауддар үй-бүлөсүн Ислам мамлекетине каршы пайдалана алды. Кийин 1818-жылы Ислам мамлекети Сауддар үй-бүлөсү жетектеген каршылык көтөрүлүшүн Мисрдеги валийи Мухаммад бин Али аркылуу басып, бир жаңсыл кылды. Бирок, Британия 19-кылымдын аягында 1891-жылы Саударды кайрадан кыймылга келтирди. Бул жолкусунда дагы Ислам мамлекети алардын

көтөрүлүшүн басты. 1901-жылы Британия аларды кайрадан аракетке келтирди.

Сауддар үй-бүлөсүнүн Британия менен болгон байланышы ачыктан-ачык экени жашыруун эмес. Британия Усманий мамлекетинин алсыздыгынан жана анын Биринчи дүйнөлүк согушка катышуусунан пайдаланды. Ошондуктан, Британия Сауддар үй-бүлөсү Нажд, Хижаз элдерине үстөмдүгүн орнотконго чейин аларга колдоо көргөздү. Сауддар үй-бүлөсү Нажд жана Хижаз элдери менен узак убакыт согуш жүргүздү. Кийин аларга үстөмдүгүн орнотуп, Британиянын жардамы менен 1932-жылы ошол доордогу биринчи мамлекетүүлүгүн жарыя кылды.

Бирок, Америка бул жерлердеги нефти байлыктарын билгенден кийин, эбегейсиз байлыкка шилекейи ага баштады. Бул жерлерде өзүнүн саясий чөйрөсүн пайда кылуу жараянын баштады. Анын биринчи кадамдары падыша үй-бүлөсүнүн кээ бирлерин өзүнө тартуусу менен көрүндү. Айрыкча, Саудия мамлекетинин негиздөөчүсү Малик бин Абдул Азиз 1953-жылы өлгөндөн кийин тактынын мураскерлери арасынынан өзүнө кээ бирлерин тарта алды. Мына ушундайча бул жерде Британия-Америка күрөшү башталды.

2 – Азыр болсо Америка малайы Салман иш тизгинин колуна алды. Ал саясий чөйрөдөгү британиячыл адамдарды тазалоо иштерин баштады. Өзүнөн мурунку падыша Абдулла Британия малайы эле. Ал башкаруу чөйрөсүндө британиячыл адамдардын топтолушуна аракет кылды. Бирок, үй-бүлөлүк салттан улам, шахзаадалык мансапка Салман бин Абдул Азизди дайындоого мажбур болду. О.э башкаруучулардын үй-бүлөсүндө туруктуулук өкүм сүрүшү үчүн ушундай кадамга барды. Абдулла, бир тууганы Салман бин Абдул Азиз Американын малайы экендигин билген. Ошондуктан, Абдулла Британия таасирин сактап калуу максатында жаңы мансапты ишке киргизди, тагыраагы шахзаадалыкка валийлик мансабын киргизди. Өзүнүн бир тууганы Салманды шахзаадалык мансабына дайындады. Ал эми, кийинки бир тууганы Мукрин бин Абдул Азизди мансаптагы иштерди аткарууга дайындады. Башкача айтканда шахзаадага валийлик кылуу мансабы. Абдулла, Салман карыган жана оорулуу, ошондуктан иш тизгинин Салман өлгөнгө чейин Мукрин колго алат деп ойлогон. Салман өлгөндөн кийин үй бүлөлүк чынжыр негизинде Мукрин бийликти колго алат деп эсептеген. Мындай абал Шах Фахдин ооруп, Абдулла иш тизгинин колуна алганда жана 2005-жылы Шах Фахдин өлгөндөн кийин Абдулла бийликти колуна алган учурда болгон. Бирок, 2015-жылдын башында Абдулла өлгөндөн кийин Салман бийликти колуна алды. Бирок, абал Абдулла ойлогондой ишке ашкан жок. Салман «Мукринди» иштен алды жана анын ордуна «Мухаммад Наифти» шахзаадалык мансапка

дайындады. Шахзаадалык валий мансабына баласы «Мухаммадды» дайындады. Маанилүү кызматтардагы Абдулла дайындаган адамдардын көп бөлүгүн кызматтан алды. Салман 2017-жылдын 21-июнунда Мухаммад Наифти шахзаадалык кызматтан алганга чейин баласынын бийлигин чыңдап келди. Кийин баласын шахзаадалык мансабына дайындады жана шахзаадалыкка валийлик кылууга эч кимди дайындабады.

3 – 2015-жылы 25-январдагы суроо-жообдо: Абдулла өлгөндөн кийин Салман бийликке келсе мындай болот деген элек: «Бийликке жаңы келген падыша «Салман» коргоо жаатындагы адамдардан. Ошондуктан, мунун доорунда Американын таасири күчөй тургандыгы күтүлөт. Абдулла ушундай болоорун да билген. Ошол себептен Сауддар үй-бүлөсүндөгү өкүм сүргөн каада салтына кошумча каада кошту. Жаңы кызмат шахзаадалыкка валийлик кылуу кызматы болду. Анткени, Абдулла Салман Америка менен бирге жүрө тургандыгын билген. Ал тургай, аны шахзаадалыкка дайындабай турган учурда дагы ушундай болушун билген. Сауддардын салтына ылайык, падыша шахзаадалыкты дайындайт. Падыша Абдулла шахзаадалыкка валийди дайындады. Себеби, жаңы бийликке келген падыша менен шахзаадалыкты дайындай турган жөрөлгөнүн ортосун ажыратууну максат кылды. Башкача айтканда, америкачыл адамдар шахзааданы дайындабашы үчүн ушундай кылды. Падыша Абдулла ушул максатта шахзаадалыкка валийлик кызматка Мукринди дайындады. Салманды болсо шахзаадалыкка дайындады». Ушул эле суроо-жоопто «Маалым болгондой Мукрин Британия менен алакасы жакшы. Ал Британиянын Cranwell аймагындагы белгилүү мектептин бүтүрүүчүсү. Ал Абдулланун ишенимдүү адамдарынан. Балким ага жакындардан да болуп саналган. Абдулланын жаңы кызматты ишке киргизиши, башкача айтканда, шахзаадалыкка валийлик кылуу кызматы Салмандан кийин америкачыл чынжыр уланбашы үчүн болду. Падыша Абдулла бул жаңы кызматын мыйзам менен да күчтөндүрдү, тактап айтканда, шахзаадалыкка валийлик кызматын жокко чыгарууга тыюу салган мыйзам менен да бекемдеди».

Бирок, британиячылардын ойлогон ою ордуна чыкпай калды. Салман каада-салт, мыйзамды жана үрп-адатты бузуу менен Мукринди кызматтан алды. Анын ордуна убактылуу Наифти дайындады. Кийин болсо баласы Мухаммадды шахзаадалыкка дайындады. Андан соң бийлигин күчтөп алуусу үчүн эң зарыл кызматтардын ыйгарым укуктарын да ага берип койду.

4 – Ал эми, 2017-жылы 4-ноябрда падыша Салман өзүнүн баласы Мухаммаддын башчылыгында жемкордукка каршы күрөшүү комитетин түзүүсү жана анын артынан эле коопсуздук кызматынын 11 амирин,

учурда иштеп жаткан төрт министирди иштен алып камакка салуудан максаты паракордукка каршы күрөшүү эмес. Дароо паракордукка шектеп иштен алуу жана камакка салуунун артында, туруксуздук, ыңкылап жүз беришинин алдын алуу иш чарасы жатат. Ошондой эле камоолор муну менен токтоп калган жок. Ондогон мурунку министирлерди, бизнес лидерлерин камакка алышты. Алардын жана алардын жакындарынын банктык эсептерин да тоңдурду. Банктык эсептерди тоңдуруунун саны 1700гө чейин жетип барды. Банктык эсептерди тоңдуруу саат сайын өсүүдө («Reuters»). Банктык эсеби тоңдурулгандардын ичинде шахзаадалыктан кетирилген Мухаммад Наиф да бар. Ошондой эле анын жакындарынын да банктык эсептери тоңдурулду. «Саудия бийлиги кызмат ордуна кыянаттык менен пайдаланган деп шектелгендердин көпчүлүк бөлүгү кармалгандыгын билдирди жана камоолор үй-бүлө мүчөлөрүн, ишкерлерди, ошондой эле төмөнкү кызмат адистерин да өз ичине алгандыгын маалымдады» («Reuters»). Булардын баары, Саудия бийлиги ыңкылаптын алдын алуу максатында ушундай кадамдарга баргандыгын тастыктап турат. Паракордукка каршы күрөшүү кампаниясы мурунку падышанын жакындарын, балдарын да өз ичине алды. Мутаб бин Абдулла Британиянын аскерий академиясы «Сандхерстин» бүтүрүүчүсү. Британиянын бул академиясында жалаң гана өзүнө малайлык кыла тургандарды окутуп чыгарат. Британиянын бул академиясында Мутабдан мурда Булуң мамлекеттеринин жана Иорданиянын башчылары да окуп бүтүрүшкөн. Анын бир тууганы Турки бин Абдулла Британиянын аскерий илимдер стратегиясы боюнча Уэльс Университетинин магистр даражасына ээ. Салман бийликке келгенден кийин Туркини Эр Рияд амирлигинен алып салды. Ушундан көрүнүп тургандай, Америка паракордукка шектөө менен Британия малайларын тазалоо жолун тапкандай көрүнүүдө. Америка Салмандын жана анын баласы Мухаммаддын ушул ыкманы ишке салуусуна түрткү берди. Ошондуктан, учурда бийликтеги көптөгөн британиячыл адамдарды паракордукка шектөө менен тазалоо иши уланууда. Айрыкча, бул бийликтеги адамдардан мурункусу болобу же кийинкисиби айырмасы жок, баардыгынын колу паракордукка малынган. Алар адамдардын акысын жегендиктен, ири долбоорлорду мыйзамды бурмалоо менен өз жакындарына ыйгаргандыктан, башкалардын укуктарын тебелеп зулум кылгандыктан, кызматтарынан кыянаттык менен пайдалангандыктан, өздөрүнүн чөйрөсүнө ылайыктуу чечимдерди чыгарып жалпы элдин акысын жегендиктен таза эмес. Болбосо, Аллахтын шариятын ишке ашырбай колонизатор каапырлардын мыйзамын ишке ашыргандан да чоңураак жемкордук барбы?!

5 – Америка жемкордукка каршы күрөшүү кампаниясын жана аны ишке ашырып жаткандарды колдоого алгандыгын көрүп жатабыз. 2017-жылы 6-ноябрда Америка президенти өзүнүн «Twitter» баракчасында мындай деди: «Менин Саудия падышасы жана шахзаададан чоң ишенимим бар. Ал экөө эмнени ишке ашырып жаткандыктарын жакшы түшүнүшөт. Ал экөөнүн катуу мамилесине дуушар болуп жаткандар көптөгөн жылдар мамлекетти тоноп келишкен». «Сауд пресс» агенттигинин маалыматында: «Саудия падышасы 2017-жылы 5-ноябрда Америка президенти менен телефон аркылуу мамлекетте жүз берип жаткан саясий окуялар тууралуу сүйлөштү. Экөө эки мамлекет ортосундагы көп тараптуу кызматташтык тууралуу жана аны өнүктүрүү жөнүндө талкуулашты. Мындан тышкары эл аралык жана жергиликтүү кырдаал тууралуу да пикир алышты». 2017-жылы 4-ноябрда «Reuters» кабар агенттигинин маалыматында: «Трамп Саудия падышасы менен Саудиянын эң ири «Agamco» мунай компаниясын Нью-Йоркко киргизүү жана Эр Рияд компаниясынын акциясын Нью-Йорк биржасына коюшуна ыраазы экенин билдирди. Сауд падышасы Америка биржаларын пайдаланууну караштырарын билдирди». 2017-жылы 7-ноябрда «Reuters» агенттиги Америка ТИМинин пресс-секретары Хизер Нойерттин сөзүн басып чыкты: «Биз Саудия бийлиги жемкордукка шектелген атка минерлерди ачык айкындык менен акыйкат соттоосун жана жоопкерчиликке тартуусун колдоп-кубатоону уланта беребиз». Ушулардын баары – Америка өзүнө жакпаган, же ага малайлык кылууда шек күмөн жараткан, же британиячыл адамдарды, же Салман жана анын баласы мамлекетти америкалыктарга тез арада сатып жиберишине каршы болгон адамдарды жемкордукка шектөө менен камакка алуу кампаниясынын артында Америка тургандыгын айгинелейт.

6 – Бул – паракордукка каршы күрөшүү кампаниясы ачыктан-ачык саясат экендигин тастыктап турган нерсе. Паракордукка каршы күрөшүү комитети негизделээри менен ишин бийликтеги көрүнүктүү адамдарды камоо, алардын банктык эсептерин тондуруу менен баштады. Ошондой эле бул кампания падышанын жакындарын жана үй-бүлө мүчөлөрүн да камтыды... Бул нерсе паракордукка каршы күрөшүү кампаниясынын иши ачыктан-ачык саясат экендигин тастыктап турат. Мунун эч кандай паракордукка каршы күрөшүүгө алакасы жок. Болгону ал аталышы гана. Ал тургай, Салман жана анын баласы өздөрү паракордукка белчесинен батып, мамлекеттин каражатын самандай сапырып, Америкага 460 миллиард долларды белек кылышты. «Сауд Press» агенттиги ачыктаган маалыматта мындай делген: «Паракордукка каршы түзүлгөн бул комитеттин түзүлүүсүнө кээ бир өз көмөчүнө күл тарткан атка минерлер мамлекеттик каражаттарды кыянаттык менен пайдаланганы себеп

болгон. Алар мамлекеттик каражаттарды улуттук ар намыска, же динге, же адеп ахлак негиздерине карабастан өздөрүнө жымырып алышкан. Алар аманат кылып берилген бийлик жана кызмат орундарын өздөрүнүн көмүскө иштерин жаап жашырууга карата иштетишкен». 4-ноябрда мына ушундай тез арада уюштурулган паракордукка каршы күрөшүү комитети түзүлгөндүн артынан эле камоолор ишке ашырылды.

7 – 2017-жылы 5-ноябрда комитет түзүлгөндөн бир күндөн кийин эле Асир аймагынын губернаторунун орун басары Мансур бин Мукрин жана аны менен бирге болгон кээ бир жооптуу адамдар тик учактан кырсыкка учураганына байланыштуу набыт болгондугу жарыяланды. Бул окуяны тазалоо саясий оюну катары баалаган шектенүүлөр көбөйдү.

Анткени каза болгон адам Салман бийликке келээр замат шахзадалык кызматынан алынган Мукриндин баласы болгон. Бул болсо күмөндүн күчөшүнө май чачты. Акыркы учурда комитет тарабынан кармалгандардын саны жүздөн ашып кетти. Саудиянын башкы прокурору Сауд Муъжиб мындай деди: «Паракордукка шектелип 208 адам суракка алынды. Алардын жетөөсү далилдер жетишсиздиги үчүн коё берилди. Тергөө иштеринин алдын ала берген тыянагы боюнча, ондогон жылдар бою мамлекеттик кызматтарды кыянаттык менен пайдаланып, мамлекеттик каражаттардын мыйзамсыз жымырылган суммасы 100 миллиард долларга жетиши ыктымал» («Аль хаят», 2017-жыл, 9-ноябрь). Падыша үй-бүлө мүчөлөрүн жана таасирдүү бийлик адамдардын ондогон жылдар аралыгындагы иштерин текшерүүгө ала баштады. Ошондуктан, бул иш Салмандын баласынын кырдаалын өзгөртүп жибере турган бийликте таасирге ээ адамдарды тазалоого каратылганы ачыктан-ачык көрүнүп турат. Анткени, эгер Салмандын баласы тазалоо ишин кылбаса, айрыкча ал өлкөдө коомго жана бийликке жат көрүнүштө өзгөртүүлөрдү ишке ашыра баштагандыктан, тазалоо ишин кылбаса ага каршы ыңкылап жүз бериши ыктымал. Мындан тышкары, ал үй-бүлөлүк каада-салттын негизинде шахзаада болууга укугу жок.

8 – Мына ушундайча Саудияда паракорлукка каршы аталышындагы кампания ишин баштады. Бул иштер өлкөдөгү Британия куйругун кесип салууга, ыңкылап уюштурууга аракет кылгандардын ишин жокко чыгарууга, Салман жана анын баласына каршы чыккан тараптарга каратылган. Ошондой эле шахзаадага бийликтин өтүшүнө эч ким каршы чыкпастан коопсуз түрдө өтүүсүн камсыздоого абал жаратуу да каралган. Айрыкча, Салмандын баласы Америка кызыкчылыгына кызмат кылууда ички карама-каршылыкты жок кылууда өзүнүн жатындашы болсо да аябастан каршы күрөшүүнү мойнуна алган. Ошондой эле сырткы карама-каршылыкты жок кылуу, айрыкча Британиянын таасирин араб

жазирасында калтырбастан, жалгыз Америка кызыкчылыгына кызмат кылууга белсенген. Мына ушундайча кыянатчылык бир бүтүн нерсе:
(وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ)

«Аллах эч качан кыянатчылардын ишин оңдобойт» [12:52]

9 – Сөзүбүздүн акырында мусулман өлкөлөрүндөгү режимдерде жакшылыктын шооласы да жок экендиги күн өткөн сайын өз тастыгын таап жатканын айта кетели. Саудия режими болсун, же Иран режими ж.б.у.с мусулман өлкөлөрүндөгү режимдер болсун айырмасы жок, булардын баары түзүмдөрдүн ортомчулугу менен биздин байлыктарыбызды тоноо, өз көзөмүлүн орнотуу үчүн колонизатор каапырлар тарабынан таңууланган түзүмдөр. Мына ошондуктан зарыл иштердин эң зарылы колонизатор каапырларга таянган бул түзүмдөрдү шарияттын негизинде өзгөртүү болуп саналат:

(وَلَا تَرْكُؤُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ)

«Зулумдук жолун туткан адамдарга таянбагыла, антпесе, силерге тозок оту жетет, силер үчүн Аллахтан башка бир да дос жок, кийин (залымдерди ээрчип кетсеңер) силерге (Аллах тарабынан) нусрат берилбейт» [11:113]

Учурдагы түзүмдөрдү шарияттын негизинде өзгөртсөк гана паракорчулуктан жана колонизатор мамлекеттердин колониясынан, паракордугунан биротоло тазаланабыз. Мейли Америка, же Британия, же бул экөөнөн башкасы болсун айырмасы жок, каапырлар Ислам жана мусулмандарга каршы күрөшүүдө бирдиктүү турат. Кимде-ким мусулмандарга таңууланып жаткан бул илманий түзүмдү сактап калуу максатында колонизатор каапыр мамлекеттерге эргешсе, түзмө-түз же кыйыр түрдө алардын долбоорлорун ишке ашыруу үчүн алар менен союздаш болсо, анда ал чоң күнөөкөр болот.

(سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ)

«Жакында мындай кылмышкерлерге жасап өткөн айла-амалдарды себептүү Аллах алдынан кордук жана катуу азап жетет» [6:124]

Шарияттын негизинде гана өзгөртүү – биздин көйгөйлөрүбүздү чечет андан башкасы чече албайт. Башкача айтканда, учурдагы түзүмдөрдү кулатып, Пайгамбарлык жолундагы туура жолдогу Халифалыкты тикелөө гана биздин көйгөйлөрүбүздүн туура чечими... Ал тургай, бул ишти экиленип үмүтсүз болгондор ишке ашышын алыс санашып мүмкүн эмес дешсе да, калыс Аллах үчүн амал кылган жана акыйкатта Пайгамбар ﷺ га туура эргешкендер Аллахтын жардамы менен алысты жакын кылышат.

(وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ فُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِينًا)

«Али алар: Ал (күн) качан болот? деп (сурашат). Балким, жакында болоор, деп айткын!» [17:51]

Кийин Аллахтын убадасы өз тастыгын табат:

﴿وَيَوْمَئِذٍ يَقَرُّحُ الْمُؤْمِنُونَ * يَنْصُرُ اللَّهُ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

*«Ошол күндө момундар Аллахтын нусраты себептүү шаттанышат.
(Аллах) Өзү каалаган кишисин үстөм кылат. Ал кудурет жана ырайым
ээси»* [30:3-4]

2-робиул-аввал, 1439-х.

20-ноябрь, 2017-м.

Мураскер ханзада Мухаммад ибн Салмандын Британияга, Америкага жана Францияга жасаган расмий сапарлары

Суроо: Саудия мураскер ханзадасы Мухаммад ибн Салман 2018-жылдын 9-10-апрель күндөрү Францияга сапар жасады. Мындан мурун 10-мартка чейин үч күндүк сапары менен Британияда болду. Андан кийин Америкага сапар жасап, ал жакта 20-марттан 8-апрелге чейин болду. Мухаммад ибн Салман бул сапарларда өлкө башчылары менен жолугушту, мындан улам суроо туулат: бул сапарлардын артында эмне турат? Жолугушууларда ар кандай маселелер каралды, андыктан сапарларда жалпы маселе кандай? Ушул жагдайларды ачыктап бериңиз, Аллах сизге жакшылыгын берсин!

Жооп: бул сапарлардын ичинен Америкага болгон сапарга маани берүү керек. Анткени, Британияга болгон сапар – бул анын көңүлүн алуу сапары болду, себеби Мухаммад ибн Салман өзүнүн аракети менен Сауд Арабиядагы Британия малайларынын кызыкчылыгына зыян келтирген. Ал эми, Францияга болгон сапар – бул жөн гана өзүн көрсөтүү сапары болуп, ал үч держава мамлекетте: Америкада, Британияда жана Францияда болду деп көрсөтүү үчүн жасалды.

1. Британияга болгон сапар:

Мухаммад ибн Салмандын Британияга болгон сапары үч күнгө созулду: 7-10-март. Бул сапардын максаты Британиянын көңүлү алуу болду. Себеби, Мухаммад ибн Салман англистер Сауддар үй-бүлөсүнүн ичинде терең тамыр жайганын түшүнүп турат, ошондуктан англистер ага тоскоолдуктарды жарата алышат. Мындан улам, Мухаммад ибн Салман бул сапарда кандайдыр бир жарашуу чүйрөсүн жаратууга умтулду, күтүлгөндөй экономикалык келишимдер түзүлдү, алардын кирешелери эки тарап үчүн анчейин деле үлкөн эмес.

Муну корутунду билдирүүлөр тастыктап турат, аларга таянып бул сапар катардагы сапарлардан айырмаланбаганын, адаттагы келишимдер жана ортоктош билдирүүлөр менен чектелгенин айтууга болот. Бул сапардагы жалгыз өзгөчөлүк – бул кээ бир экономикалык азгыруулар.

Корутунду расмий билдирүүдө ушулар жарыяланды:

а) Жалпы адаттагы жайгайлар:

- Бириккен Королдук «САК Элес-2030» долбоорун о.э. Сауд Арабия Королдугунун экономикасын диверсификация кылууга багытталган экономикалык жана социалдык реформаларды колдорун тастыктады. 7-мартта стратегиялык өнөктөштүк боюнча жыл сайын өтчү Саудия-Британия кеңешинин биринчи жыйыны өткөрүлдү. Жыйында Саудия мураскер ханзадасы Мухаммад ибн Салман менен Британия премьер-министри Тереза Мэй бирге төрагалык кылышты. Бул кеңеш эки

тараптуу мамилелерди өнүктүрүү жана талкуулоо үчүн негизги механизм болушу керек. Саудия Бириккен Королдуктун билим берүү тармактарындагы: балдар бакчасынан тартып, башталгыч, орто жана жогорку билим берүү жаатындагы илимин жана тажрыйбасын жогору баалайт. О.э. Саудия Бириккен Королдуктагы кесиптик-техникалык даярдык алдыңкы тажрыйбага ээ экенин баса белгилейт. Саудия Британиянын саламаттыкты сактоо тармагындагы тажрыйбасынан да жакшы кабардар. Британия Саудиядагы экономикалык реформалар планынын бир бөлүгү катары «Saudi Aramco» компаниясынын интеграциясы маанилүү экенин баса белгилейт. Саудия Лондон ири глобалдуу финансылык борбор экенин ырастады. Лондон фондулук биржасы менен Саудия фондулук биржасы (Tadawul) фондулук базарларды өнүктүрүүгө салым кошуу үчүн кадрларды даярдоо жана потенциалды күчөтүү программасы жөнүндө келишим кабыл алууга макулдашышты. О.э. Саудия менен Британия коргонуу жана коопсуздук тармагындагы мамилелер о.э. бул эки тармактын жалпы улуттук коопсуздукка жана регионалдык туруктуулукка жетүүдөгү ролу маанилүү экенин баса белгилешти. Эки өлкө маалымат алмашуу о.э. террористтер жана экстремисттер алсыз тайпаларга кантип таасир кылып жатканын түшүнүү аркылуу терроризмге жана экстремизмге каршы күрөшүүсүн билдиришти. Эки мамлекеттин өкмөттөрү кызматташтык жана өнөктөштүк тармагындагы мамилелерди өнүктүрүү жөнүндө бир катар меморандумдарга кол коюшту. Ушул жаатта 48 даана «Eurofighter Турпоон» учактарын сатып алуу келишимине кол коюлду. Эки өлкө Иран региондо жакшы кошуначылык принцибин кармашы о.э. башка өлкөлөрдүн ички иштерине аралашпашы зарыл экенин баса белгилешти.

б) Маселени деталдуу чечпеген жалпы көрүнүштө, ачык-айкын көрсөтүлбөгөн кээ бир саясий жана коопсуздук жаатындагы маселелер жарыяланды:

- Эки өлкө төмөндөгү негизде Ямандагы кризистин саясий чечимине жетүү зарылдыгын баса белгилешти:

- Булундагы араб мамлекеттеринин кызматташуу кеңешинин демилгелери;

- Чечимди жүзөгө чыгаруу механизмдери;

- БУУнун Коопсуздук Кеңешинин №2216 резолюциясы.

Бул Ямандын аймактык бүтүндүгүн жана коопсуздугун камсыздайт. О.э. эки өлкө жакында дайындалган БУУнун атайын өкүлү британиялык Мартин Гриффитти колдорун билдиришти. Эки өлкө гуманитардык жардам көрсөтүү тоскоолдуксуз аткарылышы үчүн дүйнөлүк коомчулук хусийлерге басым өткөрүүсү керектигин макулдашышты. Бириккен Королдук Саудия араб коалициясынын аскерий кампаниясында эл

аралык гуманитардык укукту сактап жатканын колдоп-кубаттайт. Эки өлкө араб тынчтык демилгесине жана БУУ резолюцияларына негизделген «Эки калкка эки мамлекет» чечимин колдорун ырасташты.

в) Британиянын көңүлүн алууга багытталган экономикалык маселелер:

- Сауд Арабия жана Британия «Элес-2030» концепцияларын жүзөгө чыгарууда узак мөөнөттүү өнөктөштүк боюнча милдеттенмелерди алышты. Бул концепция көптөгөн тармактарды өз ичине камтыйт:

- Саудиянын көз карандысыз фонду (Public Investment Fund) Британиядагы өз ара инвестициялык мүмкүнчүлүктөрдү баалайт;

- эки тараптуу соода.

Он жыл ичинде бул мүмкүнчүлүктөрдүн жалпы көлөмү 100 млрд. долларды түзөрү күтүлүүдө. Саудиянын көз карандысыз фонду 30 млрд. доллар көлөмүндөгү тикелей инвестицияларга багыт алган.

- Эки мамлекет сапар учурунда келишилген жана көлөмү 2 млрд. доллардан ашары күтүлгөн үлкөн сандагы ири ишкер келишимдерди колдоп-кубатташты. Бул келишимдер эки өлкөдө жумуш орундарын жаратып, Саудия менен Британиянын кызматташуусун өнүктүрөт.

Булардан ачык-айкын көрүнүп тргандай, Мухаммад ибн Салман көңүл алууга жана тынчтандырууга багытталган максатынын чегинен чыккан жок. Бул сапарда жалпы сөздөр гана айтылды, кирешеси анчейин деле көп болбогон айрым бир экономикалык убадаларды эсепке албаганда, эч бир ачык-айкындуулук жок.

2. АКШга болгон сапар:

Ким Мухаммад ибн Салмандын Америкадагы сапарын күзөткөн болсо, Америка Мухаммад ибн Салмандан итааткөй кулду көрсөтүп жатканын байкайт. Ал аны кемсинтип жатса, ал жылмайып, ал андан акча өндүрүп жатса, ал берип жатат. Муну ачыктап өтөбүз:

- 2015-жылы 23-январда Абдуллах ибн Абдулазиз өлгөндөн кийин бийликке анын иниси Салман ибн Абдулазиз келди. Ал бийликке келери менен өзүнүн, өзүнөн кийин келе турган адамдын бийлигин бекемдөө аракетин күчөттү. Ушуга байланыштуу Салман ибн Абдулазиз так мурасынын тартибин өзгөртүп, англисчил эсептелген Мукрина ибн Абдулазизди мураскер ханзада макамынан ажыратты. Так мурасында экинчи адам болуп Мухаммад ибн Салман дайындалды. Салман ибн Абдулазиз анын баласы өз бийлгин бекемдеп алышы үчүн ага көптөгөн укуктарды берди. Мухаммад ибн Салман Америкага жан тартарын ачык көрсөтүп, Сауддар үй-бүлөсүндөгү өзүнүн атаандаштарын жана англисчил адамдарды кызматынан алды жана обочолонтту. Андан кийин Мухаммад ибн Салманды баалоо үчүн америкалыктарга керек болгон

экинчи кадам ташталып, Мухаммад ибн Салман менен таанышуу жана анын чынчылдыгын, берилгендигин аныктоо жүргүзүлдү. Дональд Трамптын инаугурациясынан кийин 2018-жылы 15-мартта Мухаммад ибн Салман Вашингтонго сапар жасады. Трамп Ак үйдө өзүнүн орун басары Майк Пенс жана улуттук коопсуздук боюнча президенттин кеңешчиси Герберт Макмастердин катышуусунда Мухаммад ибн Салманды кабыл алды. Мындай көрүнүш конок чоң мааниге ээ экенин билдирет. Трамп бул аркылуу Мухаммад ибн Салманды колдорун көрсөттү. 2017-жылдын 4-ноябрындагы үчүнчү кадам Мухаммад ибн Салмандын бийлигин бекемдөөгө каратылды, бул үчүн:

– Британия жана башка мамлекеттердин малайларынын канаты кыркылды;

– аларды Мухаммад ибн Салмандын баш ийдиришти;

– кемсинтишти;

– коррупцияга каршы күрөшүү шылтоосу астында жүздөгөн ханзадалардын, министрлердин, чиновниктердин жана бизнесмендердин эсебин тондуруу аркылуу мүлктөр конфискацияланды;

– өзүнүн Америкага берилгендигин бекемдөө;

– өзүнүн Америка менен болгон мамилелерин бекемдөө;

– Сауд Арабия Королдугунун тактысына олтуруу үчүн акыркы кадамды даярдоо, муну америкалыктар жакында болорун күтүшүүдө.

Чет элдеги сапар учурунда Мухаммад ибн Салманды король катары кабыл алышты:

– Мисир, 4-март 2018-жыл;

– Британия, 7-апрель 2018-жыл;

– АКШ.

Трамп Мухаммад ибн Салмандын өзгөчө макамын баса белгиледи: «Ак үйгө болгон акыркы сапарыңыздан кийин таң калычтуу нерселер жүз берди: мурун сиз мураскер ханзада элеңиз, эми сиз мураскер ханзададан да чоңуураак адамсыз» («Sputnik Arabic», 21-март, 2018-ж.).

• 2018-жылы 20-мартта Мухаммад ибн Салман Вашингтонго барары менен эле Дональд Трамп менен жолугушту, Трамп айтат: «Саудия мураскер ханзадасын тосуп алуу мен үчүн чоң сыймык. Биздин достугубуз бекем жана мамилелерибиз абдан жакын. Мен өткөн жылы Саудияга сапар жасаганымда сиз менен жолугушкам, ошондо королдук бизге 400 млрд. доллар берүүнү убадалаган. Бул мамилелер ири инвестициялар аркылуу бекемделет». Ал минтип кошумчалады: «Саудия – абдан бай өлкө, ал жумуш орундарын жаратуу көрүнүшүндө жана дүйнөдөгү мыкты аскерий техниканы сатып алуу аркылуу ушул байлыктын бир бөлүгүн АКШга берет деп үмүттөнөм». Мухаммад ибн Салман минтип жооп берди: «Эки өлкө ортосундагы достук негиздери

бекем... Байланыштар коопсуздук жана экономиканы камтыйт. Биз эки өлкө ортосундагы инвестициялык пландар үстүндө иштеп жатабыз, алар 200 млрд. долларды түзөт; а түгүл бул көлөм 400 млрд. долларга чейин жетиши мүмкүн» («CNN», 20-март, 2018-ж.).

Америка Саудияны талап-тоноп жатат, аманатка кыянатык кылган жана Умматка саткындык кылган малай акимдер аркылуу өлкө байлыктарын талап-тоноп жатат. Трамп жана америкалыктар Сауддар үй-бүлөсү аркылуу мусулман байлактарын талап-тоноону гана ойлошот. Бул үй-бүлө ушул нерселерди ачык эле айтып жатышпайбы:

- кафирлер менен дос экенин;
- алар менен союздаш экенин;
- алардын Ортоңку Чыгыштагы таасирин коргошун жана бул жааттагы алардын чыгашаларын төлөшүн;
- алардын экономикасына акчалай жардам беришин.

3) Трамп камералар алдында Америка аскерий техникаларынын сүрөтүн көрсөтүп, Саудия АКШдан эмнелерди сатып алганын айтты. О.э. ал келишимдерди жана куралдардын түрлөрүн санап, алардын баасы миллиарддаган долларга жетерин айтты: «Бул сумма силерге – жөн гана күкүмдөр... Бул келишимдер (Америкада) жаңы жумуш орундарын жаратат, алардын саны 40 миңге жетиши күтүлүүдө» («Sputnik Arabic», 21-март, 2018-ж.). Трамп бул сүрөткө жип байлап, аны Мухаммад ибн Салмандын мойнуна илип коюшу гана калды, кудум ага минтип жаткандай:

- биздин колдообуз силердин акчаңардын көлөмүнө байланыштуу;
- Саудия жерлерин бизге ачып бер;
- биз сага буйруган бардык нерсени эч бир каршылыксыз жүзөгө чыгар.

Мындай кылык-жорук Мухаммад ибн Салман үчүн кемсинтүү болду, бирок ал муну жылмаюу менен кабыл алды, кудум келесоодой. Ал эми, Трампын кылыгы анын акылсыздыгын жана сыйлабагандыгын көрсөтүүдө.

4) Мухаммад ибн Салман АКШга сапар жасаганда Мамдепартаменттин жана башка тармактардын көптөгөн адамдары менен жолугушту:

а) Ал АКШ коргоо министри Жеймс Мэттис, Штаб башчыларынын бирикме комитетинин төрагасы Жозеф Данфорд менен жолугушуу өткөрдү, Мухаммад ибн Салман алардын астында Америкага берилгендигин ырастады. Жолугушууда Мухаммад ибн Салман мындай деди: «Бул – эки мамлекет туш болгон биринчи чакырыктар эмес. Бүгүн региондо Иран режими тарабынан болобу, же террордук уюмдар тарабынан болобу, айырмасыз, биздин алдыбызда олуттуу чакырык

турат» («alweeam.com.sa», 24-март, 2018-ж.). АКШ коргоо министри Жеймс Мэттис айтты: «О.э. биз эң кыска убакыт ичинде Ямандагы жарандык согуштун чечимин табуу үчүн аракетинибизди күчөтүүбүз зарыл, бул маселеде биз силерди колдойбуз... Биз бул согушка чекит коюуга умтулуп жатабыз, жана бул – биздин максат. Биз Яман элине жакшы шарт жаратып, бул согушка чекит коёбуз о.э. жарым аралдагы өлкөлөрдүн коопсуздук маселесин чечебиз».

Яман меселеси – бул Америка түпкү максатына жете элек маселе. Саудия Америка максаттарын жүзөгө чыгаруудагы өзүнүн вазыйпасын аткарды, бирок оор абалга кирип калды, азыр Саудия андан чыга албай жатат. Яман маселесинин чечилиши жана Саудиянын бул согуштан аман чыгып алышы Мухаммад ибн Салмандын аброюн бекемдейт.

б) Мухаммад ибн Салман бир катар массалык маалымат каражаттары менен жолугушуп, Америкага бекем байланганын ырастаган бир катар билдирүүлөрдү берди:

- 2018-жылы 31-мартта Мухаммад ибн Салман «Time» журналына мындай деди: «Америка күчтөрү эгер узак мөөнөткө калууну каалабай жатса, анда кеминде орто мөөнөткө калуусу зарыл деп эсептейбиз... Американын Сирияда турушу жана анын союздаштарынын жардамы – Ирандын региондогу таасирин ооздуктоонун жалгыз жолу. Америка күчтөрүнүн Сирияда турушу Вашингтонго бул өлкөнүн келечеги жөнүндөгү ой-пикирди калыптандырууга мүмкүнчүлүк берет». Мухаммад ибн Салман: «Башар калат, бирок Башар өзүнүн кызыкчылыгы үчүн ирандыктарга каалаганын кылышына жол бербеш керек деп ойлоймун», – деп кошумчалады. Трамп аны менен макул болуп, 2018-жылы 3-апрелде мындай деди: «Мен биздин күчтөрдү үйлөрүнө кайтарууну каалайм. Биздин калкыбызды калыбына келтирүүнү баштоону каалайм. Биздин негизги аракетибиз – ИШИМди жок кылуу, биз бул вазыйпаны дээрлик жүзөгө чыгарып бүттүк. Биз жакын арада чечим кабыл алабыз. Биз союздаштарыбыз менен кеңешип, Америка күчтөрүнүн Сирияда турушунун чыгашасын төлөөнү Саудияга сунуштайбыз. Саудия биздин чечимибизге абдан кызыкдар. Мен айттым: макул, биздин калуубузду кааласаңар, анда силер төлөшүңөр керек» («AFP», 3-март, 2018-ж.).

Мына ушинтип, Трамп региондогу Америка таасирин бекемдөөгө умтулуп жаткан Саудия режимине карата шантаж саясатын улантууда.

- «The Atlantic» журналы: «Яхудийлер ата-бабаларынын жеринде өзүнүн улуттук мамлекетин курууга укуктуубу?», – деп суроо бергенде Мухаммад ибн Салман минтип жооп берди: «Негизи, ар бир калк ар кандай жерде тынч мамлекетте жашоого укуктуу деп ойлоймун.

Палестиналыктар жана «израилдиктер» өзүлөрүнүн жерине ээ болууга укуктуу» («alweeam.com.sa», 3-апрель, 2018-ж.).

Мухаммад ибн Салман Мубарак Палестинага карата саткындыгын жашырган жок!

- Көңүл ачуу тармагы үчүн үлкөн каражатты камтыган фонд түзүлдү. Көңүл ачуу тармагын өнүктүрүү фондунун башчысы Ахмад ибн Акил ал-Хатиб «фонд он жыл ичинде көңүл ачуу тармагына 240 млрд. риал (64 млрд. доллар) жаткырат» деп жарыялады. О.э. ал королдук түптөлгөндөн бери биринчи опера театры курула баштаганын айтты («alarabiya.net», 22-февраль, 2018-ж.).

- Мухаммад ибн Салман Вашингтонго жасаган сапарынын акыркы күнүндө «The Washington Post» гезити менен жолугушуп, ушул маселелер жөнүндө маек курду:

- Ямандагы согуш;
- Ортоңку Чыгыштагы тынчтык жараяны;
- Иран;
- өлкө ичиндеги реформалар;
- адам укуктары;
- пландар;
- Саудиянын өзөктүк курал жөнүндөгү үмүтү.

Мухаммад ибн Салман анын Америкадагы негизги вазыйпасы – америкалык инвесторлордун колдоосуна о.э. Саудиядагы реформалар үчүн технологиялык жана билим берүү жаатында колдоого жетишүү экенин билдирди. Ал аялдардын укугун сактоого байланыштуу аракеттер жөнүндө айтты. Мунун баары Мухаммад ибн Салман алдында Ортоңку Чыгыш регионунун бардык пландары ачылганын, ал бардык жараяндарга катышып жатканын, ал тургай, ал Америка пландарын жүзөгө чыгаруунун бардык ыкмаларын билерин, Яман маселесин кошпогондо, америкалыктарды жалтактап колдоп жатканын көрсөтүп турат. Яманда Трамптын Ортоңку Чыгышка карата өзүнүн пландары бар жана Палестина маселесине карата өзүнүн саясий чечими бар. Бул нерсе Трамп жакынкы айларда өзүнүн пландары жөнүндө айтарын жарыялагандан кийин ачык-айкын болуп калды. Бул сыяктуу билдирүүлөр 2018-жылы 6-декабрда Куддус «Израилдин» борбору деп жарыялангандан кийин айтылды. Мухаммад ибн Салман «Израилди» эмес, Иранды душман санап Иран маселесин көтөрдү. Түпкүлүгүндө Саудия «Израиль» менен келишим түзүүгө даярданууда. Саудиянын ички саясаты өлкөнү илманийлештирүүнү, Батыш маданиятын жана баалуулуктарын жаюуну көздөгөн Америка каалоосуна ылайык алып барылууда. О.э. Саудия өкмөтү америкалык инвесторлорго өлкөнүн экономикасын толук көзөмөлдөөгө мүмкүнчүлүк беришүүдө.

- 2018-жылы 29-мартта «arabi21.com» сайты «Independent» гезитине шилтеме жасап, гезит мураскер ханзада Мухаммад ибн Салман ири компаниялардын башчылары, саясатчылар, мунайчылар, технология, көңүл ачуу жана искусство тармагынын адистери менен жолугушканда анын программасы менен таанышканын кабарлады.

Мындан ачык-айкын көрүнүп тургандай, Мухаммад ибн Салмандын бардык жолугушуулары Америка коомдук пикири менен байланыш орнотууга багытталган. Ал «CBS» студиясында «60 мүнөт» көрсөтүүсүндө интервью берди. Баса белгилөө зарыл, бул акыркы он жылдыкта Саудия лидерлеринен алынган биринчи интервью. Бул интервьюда Мухаммад ибн Салман өзүн Саудияда зарыл болгон өзгөрүүлөрдү жасап жаткан кайраттуу, жаш реформатор катары көрсөттү. Бул реформалар диний полициянын ыйгарым укуктарын чектөөнү, аялдарга унаа башкарууга уруксат берүүнү камтыйт... О.э. «Independent» гезити 2018-жылы 27-мартта Мухаммад ибн Салман мурунку мамлекеттик ишмерлер: Генри Киссинжер, Билл Клинтон, Хиллари Клинтон жана башкалар менен жолугушканын маалымдады. О.э. мурунку президент Барак Обама, мурунку мамкатчы Жон Керри жана БРБнун (ЦРУ) мурунку башчысы Дэвид Петреус менен жолугушуу өткөрүлгөнү жарыяланды.

- Кошоматчылык. Мухаммад ибн Салман АКШдан Францияга сапар тартарда, Америкага бүтүндөй берилгендигин көрсөткөн кайрылуусун айтты: «Улуу даражалуу президент Дональд Трамп, АКШ президенти, сизге жакшылык каалайм! Мен жакшы маанайда достук мамиледеги өлкөңүздөн чыгып бара жатам, улуу даражалуу, жылуу тосуп алганыңызга жана меймандостугуңузга чоң ыраазычылыгымды билдиремин. Бул мүмкүнчүлүктөн пайдаланып, өлкөлөрүбүз ортосундагы тарыхый жана стратегиялык мамилелерибизге чоң маани беремин. Сапар учурунда болуп өткөн сүйлөшүүлөр бул мамилелерди тереңдетүүгө, ортобуздагы кызматташууну бекемдөөгө жана күчөтүүгө салым кошот деп баса белгилеп өтпөсөм болбойт. Улуу жаражалуу, сизге ден соолук, бакыт тилеймин, ал эми, АКШнын дос элине өнүгүү жана өркүндөө каалаймын!».

Бул сапар жөнүндөгү сөздү жыйынтыктап ушуну айтамын, ким Мухаммад ибн Салмандын Америкадагы сапарын күзөткөн болсо, Америка Мухаммад ибн Салмандан итааткөй кулду көрсөтүп жатканын байкайт. Ал аны кемсинтип жатса, ал жылмайып, ал андан акча өндүрүп жатса, ал берип жатат.

3. Франция болгон сапар:

- Францияга болгон сапар – бул жөн гана өзүн көрсөтүү сапары болуп, Мухаммад ибн Салман үч держава мамлекетте:

Америкада, Британияда жана Францияда болду деп көрсөтүү үчүн жасалды. Бул сапар чоң мааниге ээ болбогондуктан адатта эл аралык сапарларда камтылган дипломатиялык иш-чаралар болгон жок. Мисалы, Франция премьер-министри канцеляриясынын кызматкери Саудия мураскер ханзадасы дүйшөмбү күнгө белгиленген жаңы техногиялык компаниялардын чоң комплексине катышууну бекер кылганын билдирди. Бул технология тармагында Франция-Саудия мамилелеринин бекемдигин баса белгилөөгө багытталган болчу. Парижде чыкчу «La Tribune» гезити маалымдашынча, Эмманюэль Макрондун кыжырынан улам Мухаммад ибн Салмандын «Station F» стартап хабына жасай турган сапары бекер кылынышы мүмкүн. Себеби, өткөн аптада Мухаммад ибн Салман АКШнын Силикон өрөөнүндө технологиялык ири компанияларга барган, андан кийин Мухаммад ибн Салман стартап хабга баруу үчүн шарттарды койгон, бул нерсе Макронду аябай ачуулантты. 2018-жылы 9-апрелде «Arabworld» сайты ушуларды маалымдады: «Парижде чыкчу «La Tribune» гезити жарыялашынча, Мухаммад ибн Салман королдук менен коммерциялык келишимдерди түзүү үчүн француз компанияларына шарт койгону Франция президенти Эмманюэль Макронду кыжырдантты. Гезит маалымдашынча «Мухаммад ибн Салман Макронго француз компаниялары америкалык компаниялар сыяктуу королдук менен келишим түзүүдө жеңип чыгышы мүмкүндүгүн, бирок бул үчүн Франция Иран менен соода алакаларын токтотушу шарт экенин түшүндүрдү». Дал ушул нерсе Макрондун кыжырын келтирди».

○ Натыйжада стратегиялык кызматташтык деп жарыяланган нерсеге кол коюлбай, 2018-жылдын аягына чейин калтырылды. Эл аралык саясаттагы өзгөрүүлөр өтө бат болору белгилүү, ошондуктан келишим түзүү жөнүндөгү убадалар көп учурларда аткарылбайт, өзгөчө, эгер узакка созулуулар болсо. Франция президентине жакын булактар журналисттерге маалымдашынча, Макрон менен Мухаммад ибн Салман «ушул жылдын аягында даяр боло турган стратегиялык документти даярдоо үстүндө иш алып барышат. Бул документ келишимдерди түзүүгө алып келиши керек, бул үчүн Макрон жылдын аягында Сауд Арабияга сапар жасайт» («albayan.ae», 10-апрель, 2018-ж.). «Президент жана мураскер ханзада стратегиялык документ үстүндө иштешет, документ ушул жылдын аягында даяр болот. Андан кийин келишимдер түзүлөт: бул үчүн Макрон ушул жылдын аягына чейин Сауд Арабиягы сапар жасайт» («alarabiya.net», 9-апрель, 2018-ж.). «France 24» телеканалы дал ушундай кабар таратты.

○ Бул кабарлардан бөлөк, Франция президенти бул жөнүндө үмүт билдирип, натыйжалуу келишимдер түзүлүшү үчүн

протоколдор жөнүндө сүйлөшүүлөр жана талкуулар өткөрүү зарыл экенин айтты:

Франция президенти мындай билдирүү берди: «Жаңы кызматташтык учурдагы келишимдерден көрө – өзгөчө санариптик технологиялар жана энергиянын жаңыланма булактары тармагында – келечектеги инвестицияларга чоң көңүл бөлөт деп үмүтөнөбүз» («AFP», 5-апрель, 2018-ж.). «Мухаммад ибн Салмандын сапары бир нече тармакта 12 чакты протоколдук келишимдерге кол коюу менен аяктары күтүлүүдө. Париж Саудиянын түндүк-батышында жайгашкан Мадаин-Салих комплексин тейлөөдө, саламаттык, энергетика, тарснпорт жана башка тармактарда Эр-Риядга жардам берет. Мадаин-Салих комплекси ЮНЕСКОнун дүйнөлүк мурастар тизмесине киргизилген» («AFP», 8-апрель, 2018-ж.).

- Сапар учурунда маанилүү экономикалык келишимдер түзүлгөн жок, сапар эки күнгө гана созулду, бул жагдай Елисей сарайындагыларды оңтойсуз абалга салды. «Елисей сарайы мураскер ханзада АКШда үч аптада болуп, ал эми Францияда кыска убакыт гана болгонуна жооп берип, Франция Саудия мураскер ханзадасынын биринчи чет элдик сапарларынын катарына киргенин алкыштоо менен чектелди» («France 24»/«AFP», 8-апрель, 2018-ж.).

- Бул сапарды актоо мүмкүн эмес, себеби бул сапарда Мухаммад ибн Салмандын нафсине ылайык келген келишимдер түзүлдү. Мусулмандардын эки ыйык мечити жайгашкан жерде улуттук оркестр жана опера театрын түзүү жөнүндө келишимге кол коюлду. Франция маданият министри Франсуаз Ниссен оркестр жана опера театрын түзүүдө Париж Эр-Риядга жардам берерин билдирди. О.э. ал маданият жана маалымат министри Аввад Алаввад менен кеишимге кол койгондон кийин минтип кошумчалады: «Бүгүн Сауд Арабия өзүнүн опера теартын түзүүгө жардам берүү жөнүндө Париждин опера театры менен келишим түзүлдү». 2018-жылы 9-апрелде «Arabworld» сайты «© REUTERS/POOL» агенттигинен цитата келтирип ушуларды маалымдады: «Бул келишимге кол коюлардан мурун Мухаммад ибн Салман жекшемби күнү Пасханын бүтүшүнө багышталган музыка концертинде болду: «Мураскер ханзада Мухаммад ибн Салман классикалык авторлордун: Клод Дебюссун, Роберт Шумандын, Феликс Мендельсондун музыкасынан ырахат алуу үчүн жекшемби күнү (8-апрель, 2018-ж.) АКШдан келип Пасханын бүтүшүнө багышталган концертке катышты. Коцерт Марселден алыс эмес жайгашкан Экс-ан-Прованс шаарында өттү» («AFP», 8-апрель, 2018-ж.).

- Мына ушинтип, сапардын максаты келишимдер эмес, опера театры болгон, Аллахым андан сактасын! Бул нерсе дүйшөмбү күнү кечкурун (10-апрель, 2018-ж.) жыйынтыктоочу басма сөз жыйынында

ачык-айкын көрүнүп турду. Басма сөз жыйынында протокол жана келишимдерди түзүүдө опера театрын түзүү жөнүндөгү келишимдегидей толук түшүнүү болгон жок деп баса белгиленди! 2018-жылы 11-апрелде «aljazeera.net» сайты ушуларды жарыялады: «Саудия мураскер ханзадасы Мухаммад ибн Салман Франция менен Саудия компаниялары ортосунда көлөмү 18 млрд. доллардан ашкан 19 протоколго кол коюу менен Францияга болгон сапарын аяктады. Келишимдер мунай-химия, суу тазалоо сыяктуу өнөр жай тармагын, туризм, саламаттыкты сактоо, айыл чарба жана башка тармактарды камтыйт. Келишимдердин арасында маанилүүсү – «Saudi Aramco» компаниясы француз компаниялары менен 12 млрд. доллардан ашкан келишимге кол койгонун жарыялаганы болду. Ал компаниялардын катарына Ал-Жубайлдагы мунай-химия тилкесин биргелешип иштетүүнү көздөгөн «Total», «Technip», «Suez» компаниялары бар. Француз тобу дүйнөдө эң ири мунайды кайра иштетүүчү заводдорго ээ». 2018-жылы 11-апрелде «AFP» мындай кабар таратты: «Саудия мураскер ханзадасы Мухаммад ибн Салман Франция менен Саудия компаниялары ортосунда көлөмү 18 млрд. доллардан ашкан 19 протоколго кол коюу менен Францияга болгон сапарын аяктады. Келишимдер мунай-химия, суу тазалоо сыяктуу өнөр жай тармагын, туризм, саламаттыкты сактоо, айыл чарба жана башка тармактарды камтыйт. Бул эки өлкөнүн жумуш берүүчүлөрүнүн өкүлдөрү катышкан Франция-Саудия бизнес-форумунун билдирүүсүндө ачыкталган». Басма сөз жыйынында Макрон менен Мухаммад ибн Салман Иран, өзөктүк келишим, Сирия, Яман жана башка маселелер жөнүндө сүйлөштү, бул маселелер боюнча конкреттүү чечимдерди айтышкан жок.

4. Корутунду:

Мухаммад ибн Салмандын башкы сапары – АКШ болду. Англияга болгон сапар – бул анын көңүлүн алуу сапары болду, себеби Мухаммад ибн Салман өзүнүн аракети менен Сауд Арабиядагы Британия малайларынын кызыкчылыгына зыян келтирген. Ал эми, Францияга болгон сапар – бул жөн гана өзүн көрсөтүү сапары болуп, ал үч держава мамлекетте: Америкада, Британияда жана Францияда болду деп көрсөтүү үчүн жасалды.

14-ражаб, 1439-х.

11-апрель, 2018-м.

Саудия-Иран келишими

Суроо: 2023-жылдын 10-мартында Сауд Арабия, Иран жана Кытай тарабынан бирге жасалган билдирүүдө Иран менен Сауд Арабиянын ортосунда эки ай ичинде дипломатиялык алакаларды кайрадан баштоого жана элчиликтер менен өкүлчүлүктөрдү эки тараптуу ачуу тууралуу келишимге кол коюлганы айтылды. 19-мартта Сауд Арабия падышасы дипломатиялык алакаларды кайрадан калыбына келтирүү үчүн Иран президентин өлкөсүнө чакырды. Кытай бул жолугушууларга демөөрчүлүк кылып, уюштуруу иштерин алып барды. Америка келишимди жылуу кабыл алды жана ыраазылык менен каршылады. Яхудий вужуду болсо келишимден катуу тынчсызданганын билдирди. Кытай эмне үчүн мындай ролду аткарып жатат жана ким аны мындай ишке түртүүдө? Мында кандай кызыкчылыгы бар? Америка өзү эмне үчүн мындай ролду аткарган жок? Бул роль анын кызыкчылыгына каршы келеби? Же кандайдыр бир башка планына ылайык жасалдыбы? Яхудий вужуду эмне үчүн келишимге мынчалык тынчсызданууда? Аллах ажр-сообунузду берсин.

Жооп: жогорудагы суроолордун жообун берүү үчүн ушуларды карап чыгуу зарыл:

1 – 2023-жылдын 10-мартында Саудия кабар агенттиги (SPA) Сауд Арабия менен Ирандын бирге жасаган билдирүүсүн жарыялады. Кабарда “Иран менен Сауд Арабия эки ай ичинде дипломатиялык алакаларды кайрадан баштоого, элчиликтерди жана өкүлдүктөрдү ачууга келишкени” айтылды. Эки өлкө “мамлекеттердин эгемендигине урмат көрсөтүүгө, ички иштерге аралашпоого, 2001-жылы кол коюлган коопсуздук тармагында кызматташуу менен 1998-жылы кол коюлган экономика, соода, инвестиция, технология, билим берүү, маданият, спорт жана жаштар саясаты тармактарында кызматташуу боюнча жалпы келишимдерди ишке ашырууга токтолушту. Айрыкча, эки өлкөнүн тышкы иштер министрликтери атайын жыйын уюштуруп, элчилерди дайындоо жана эки өлкө ортосундагы алакаларды бекемдөө жолдорун талкуулоо маселесинде бир пикирге келишкени баса белгиленди.

Бирдиктүү кайрылууда “Сауд Арабия менен Иран 2021-2022-жылдарда эки тараптын ортосунда жүзөгө чыккан диалог турларын уюштурганы үчүн Ирак менен Оманга ыраазычылыктарын билдиришти”. Келишимди бекемдөө жана документтештирүү үчүн Ирандын президенттик администрациясынын саясий иштер боюнча жооптуу жардамчысы Мухаммад Жамшидий Твиттердеги кайрылуусунда: “Сауд Арабия падышасы Салман бин Абдулазиз Иран президенти Раисини Эр-Риядга чакырды жана Раиси кубаныч менен кабыл алды...”,- деди.

Ирандын Тышкы иштер министри Хусейин Амир Абдуллахян басма сөз жыйынында: “Акыркы он күн бою Швеция аркылуу байланыштык жана бул байланыштардын биринде Иран Тышкы иштер министрлигинин жыйынга катышууга даярдыгы айтылды. Жолугушуу үчүн үч жер сунушталды”, - деп билдирди. Абдуллахян келишимге жетишүү жолдорун баса белгилеп: “Иран менен Сауд Арабия Ирак борбору Багдадда беш, Оман борбору Маскатта үч жолу жолугушууга катышканын, артынан Кытай лидери сүйлөшүүлөрдү тездетүү үчүн демилге көтөрүп, анын натыйжасы ушундай болгонун”, - айтты. Яманга байланыштуу суроого жооп берип: “Яманды Яман калкынын маселеси катары карайбыз. Албетте, аймактын тынчтыкка багытталышы – Тегеран менен Эр-Рияддын ортосунда кол коюлган келишимдин бир бөлүгү”, - деди. (19.03.2023, Иран Тасним агенттиги). А бирок, “Wall Street Journal” америкалык жана саудиялык аткаминерлерге таянып, Кытай ортомчулугунда жасалган келишимдин бир бөлүгү катары Иран Ямандагы Хусийлерге жашыруун курал жеткирүүнү токтотууну кабыл алганын билдирди”. (19.03.2023, BBC). 11-мартта Ирандын расмий кабар агенттиги IRNA “келишим Яманда ок атышууну токтотууну, өлкө калкы менен диалогдун башталышын жана улуттук өкмөттүн курулуусун тездете турганын” билдирди. Мунун артынан Ямандын Тышкы иштер министри Ахмад Авад бин Мубарак “Саудия менен Ирандын ортосундагы келишим аймактагы алакаларды жаңы баскычка чыгарарына үмүттөнүшүн айтты”. (17.03.2023, Яман Тышкы иштер министрлигинин расмий сайты). Ушуга ылайык, сүйлөшүүлөр 2021-2022-жылдары Ирак менен Оманда башталган. Бирок, келишимге Пекинде кол коюлду!

2 – “Кытай мамлекет башчысы Си Цзиньпиндин демилгеси менен Пекинде Сауд Арабия менен Иран ортосунда сүйлөшүүлөр өттү. Ортодогу айырмачылыктарды бир туугандык алкагында диалог жана дипломатиялык жол менен чечүү үчүн Бириккен Улуттар Уюмунун жана Ислам Кызматташтык Уюмунун жоболору жана принциптерине, максаттарына ылайык белгилениши керектиги айтылды. Бул билдирүүдө Тегеран-Эр-Рияд алакаларын жөнгө салуу үчүн 6-10-мартта Пекинде Кытай аткаминерлеринин катышуусунда сүйлөшүүлөр башталып, Иран менен Саудиянын жогорку макамдагы кызматкерлери келишүүгө барганы белгиленди”. Кытайдын соода өнөктөштөрү арасында Саудия да, Иран да сап башында турат. Кытай 2022-жылдын декабрында Саудия менен стратегиялык келишимге кол койду. 2020-жылы Иран менен 25 жылдык соода жана стратегиялык кызматташтык тууралуу келишим түзгөн. Мындан улам, Кытай бул өлкөлөрдө таасири болуп, аларды келишим түзүүгө мажбурлаган деп ойлогондор болушу мүмкүн. Бирок,

бул абал андай эмес. Себеби, Кытайдын Жакынкы Чыгышта эч кандай таасири же кубаты болбогондой эле, эл аралык мамилелерде ортомчулук кылуу боюнча көп тажрыйбасы жок. Кытай Жакынкы Чыгышта алгачкы жолу эки өлкө ортосунда ортомчулук кылууда. Билдирүүлөрдө да Саудия менен Иран Кытайдан ортомчулук кылуусун суранганы көрүнүп турат! Бул эки өлкө ортосундагы сүйлөшүүлөр 2021-жылдын апрелинен бери уланып, бышып жетилген. Иран менен да, Саудия менен да жакшы алакада болгон АКШ малайы, Ирактын мурунку премьер-министри Мустафа Казимийдин учурунда Ирак эки өлкө ортосундагы алгачкы жолугушууларды өткөргөн. Кийин Оман да жолугушууларды уюштуруп келди. Мындан улам, келишим Ирак же Оманда жарыяланышы мүмкүн эле. Бирок, Кытайда жарыяланды!

3 – Мунун себебине келсек, көрүнүп тургандай АКШ Багдад менен Маскатта сүйлөшүүлөр бышып жетилгенден кийин төмөндөгү себептерден улам Кытайга келишимди жыйынтыктоо жана жарыялоо милдетин тапшырды:

а) Американын Иран менен расмий дипломатиялык алакасы жок, айрыкча, Ирандан ыраазы болгондой болуп көрүнүүнү каалабайт. Тескерисинче, Иранга душман катары көрүнүү Американын кызыкчылыгына туура келет. Ирандын жооптуулары моюнга алгандай, Ирандын АКШ жетегинде жүргөнүн жана көпчүлүк иштерде АКШга кызмат кылганын көрсөткүсү келбейт.

б) АКШ Кытайга эл аралык бир ишти кылдыруу менен сыйлап жаткандай көрүнүүдө. Муну менен Кытай өзүн эл аралык майданда таасирге ээ мамлекет катары сезүүсүн каалап жатат. Ушуну менен Америка Кытайды алдап, Орусияны Сирия жана башка маселелерде колдонгондой, Кытайды да белгилүү бир иштерде колдонмокчу.

в) АКШ Кытай эл аралык таасирге ээ мамлекет болууну кааласа Орусия менен эмес, АКШ менен кызматташуусу керектигине ишара кылууда. Америка муну Кытайга каршы курал катары колдонот. Кытай АКШнын саясатын бузууну каалаганда Америка аны эл аралык таасирин кесип коет, кудум Орусияны кылгандай, курчоого алат.

г) Сауд Арабия менен Иран Кытайдан келишим түзүүгө жана кол коюуга демилгечи болуусун суранышынын артында АКШ турат. АКШ муну менен Америка бул келишимдин түздөн-түз артында турбаганын, балким, анын артында Кытай турганын көрсөткүсү келет. Натыйжада, бир ок менен эки коён аткандай болот:

Биринчиси: (Израилдин) Сауд Арабия менен мамилени нормалдаштыруу жана Иранга кол салуу, орус-украин согушу менен алек болуп турган Американы америкалык яхудий лоббинин күчү менен яхудийлерди колдоп-кубаттоого мажбурлоо планына доо кетирүү.

Экинчиси: бул келишим АКШнын эмес, Кытайдын демилгеси менен ишке ашкандай көрсөтүү аркылуу алдыда боло турган шайлоодо яхудий лоббисинин Байденге каршы турушун алдын алуу. Себеби, бул келишим яхудий вужудун жүзүнө уруу жана тынчсыздануу себеби болуп эсептелет. Ошондуктан, келишимдин артында АКШ эмес, Кытай тургандай көрсөтүлүүдө! Бул болсо, яхудий лоббиси шайлоо кампаниясында Байденге каршы таасирдүү же эч болбогондо жигерсиз каршылык кылуусуна жол бербейт.

4 – Яхудий вужудунун келишимден тынсыздануусуна келсек, келишим анын пландарын бузууда. Келишимге кол коюлган күнү яхудий өкмөт башчысы Нетаняху Италия сапарында болуп, Саудия менен кызматташтыкты колдоп жаткан. Ошондуктан, Саудия-Иран келишими түзүлгөнүнө таң калганынан эсеңгиреп калды. Ушуга чейин келишимге байланыштуу эч кандай билдирүү жасабады. Бул дагы келишим анын жүзүнө урулган шапалак болгонун көрсөтүп турат. А түгүл, (израиль) Тышкы иштер министрлиги да келишим тууралуу билдирүү жасоодон карманууда... Яхудий серепчилер Саудия-Иран жакындашуусуна (израилге) каршы жасалган чабуул катары баа беришти, муну Саудия менен яхудий вужудунун кызматташтыгына каршы тоскоолдук катары көрүштү. Келишим (израиль) үчүн белги болуп, Иранга каршы чабуул кылуусуна уруксат берилбегенин билдирет. Яхудий вужудунун медиасы Саудия-Иран келишимин яхудийлерге каршы чабуул жана өкмөт башчы Нетаняхунун кызматташтык алкагын кеңейтүү амалдарына тоскоолдук катары чагылдырды... Кытай ортомчулугунда Эр-Рияд менен Тегерандын ортосундагы алаканын кайрадан калыптанышынын жолун ачкан келишимдин жарыяланышынын алдында Нетаняху Италия борбору Римде билдирүү жасады. Билдирүүдө ал Хижаз темир жолун куруу жана Транс-Иордания темир жол долбоору аркылуу Хайфаны Саудияга туташтыруу сыяктуу яхудий вужуду менен Эр-Рияддын ортосундагы алакаларды улантуу максатына жетүү аракеттерин ачыктаган”. (13.03.2023, Аль Жазира). Нетаняху өкмөтү Саудия менен кызматташуу аркылуу Иранга каршы душмандыкты күчөтүүгө жана провакация кылуу менен Иранга сокку урууга басым жасап жаткан. Бирок, Америка булардын баарын жокко чыгарды. АКШ расмийлеринин акыркы учурда (израилге) жасаган сапарларына ушул негизде баа берүү керек. Себеби, Нетаняху өкмөтү демократтардын өкүмдарлыгындагы Америка администрациясына каршы “көтөрүлүп” жаткан эле. Нетаняху Саудия менен алакалардын орнотулушун өзүнүн да, өкмөтүнүн да ийгилиги катары көрүп жаткан. Бул алаканын жөнгө салынышы яхудийлердин Фалестинге жана Иранга каршы душмандыктары үнсүз макулданганын билдирмек. Булардын баарын 2023-жылдын 10-мартында

чыккан “Америкалык жогорку мансаптагы аскер кызматкерлеринин яхудий вужудуна жасаган сапарларынын максаты” деген темадагы суроо-жоопто кеңири баяндаганбыз.

Ошондуктан, бул келишим Нетаняхуну тынчсыздандырды жана яхудий вужуду үчүн жамандык катары бааланды. Кнессеттин тышкы иштер жана коопсуздук комитетинин башчысы Юлий Эделстейн: “Иран менен Саудия өз ара алакаларын кайра тикелөөгө келишишти. Мунун (израиль) жана бардык эгемендүү өлкөлөр үчүн кесепети жаман болот”, - деди. (11.03.2023, Аль Жазира). Шексиз, Нетаняху түпкүрүндө бул келишимдин артында Америка турганын билет, бирок, яхудий вужуду Американын арканын кармабаса, бутка тура албаарын да жакшы билет. Нетаняхунун билдирүү жасабашынын, үнсүз калышынын себеби да ушунда. Ал ушул маселени талкуулоо үчүн Вашингтонго сапар кылууну кааласа да бир катар жолу четке кагылды. Нетаняхунун АКШ президенти Байден тарабынан бойкот кылынышы, ушуга чейин Ак үй тарабынан анын сапар кылуу сунушунун четке кагылышынын артында ага карата ушундай басым бар экенин айгинелеп турат. “Бенямин Нетаняху Ак үйгө конок болуу үчүн апталар бою аракет кылууда. Бирок, анын сапары Вашингтон тарабынан четке кагылды...”. (15.03.2023, Аль Мисрий Явм). Буга кошумча, яхудий министрлеринин бири Байдендин яхудий өкмөтүнүн сот реформасын айыптаган билдирүүсүнөн кийин ачуусун кармай албай: “АКШ туусундагы бир жылдыз эмеспиз”, - деди. Нетаняху өкмөтүнүн билдирүүсүндө министрлерге Байдендин кайрылуусуна комментарий бербөө талабы коюлган айтылды... Нетаняху (израиль) менен АКШнын союзу бекем экенин билдирди. (29.03.2023, Аль Жазира).

Мындан белгилүү болгондой, яхудийлер Саудия-Иран келишиминен тынчызданууда жана Байдендин Нетаняху менен жолугушуу сунушун четке кагуусуна яхудий вужуду үнсүз калууга аргасыз болууда.

5 – Америка болсо келишимди кубануу менен кабыл алды. Ак үйдүн маалымат катчысы Карин Жан-Пьер кайрылуусунда: “Саудия менен Ирандын ортосундагы дипломатиялык алакалардын кайрадан башталганына байланыштуу жаңылыктардан кабардарбыз. Жалпысынан Ямандагы согушту токтотууга жана Жакынкы Чыгыштагы чыңалууну басаңдаткан ар кандай аракетти жакшы кабыл алабыз. Бул маселе – президент Байдендин өткөн жай айларында аймакка жасаган сапарларындагы себептердин бири. Чыңалууну басаңдатуу жана дипломатия аркылуу маселени чечүү Байдендин өткөн жылдагы бул аймакка жасаган сапарларынын негизин түзөт. Ошондуктан, Жакынкы Чыгыштагы чыңалууну басаңдатуу башкы маселе жана муну кубануу менен кабыл алабыз”, - деди. (11.03.2023, CNN). АКШнын Улуттук Коопсуздук Кеңешинин өкүлү Жон Кирби: “Саудия, биз да аларды өз

байланыштарыбыз тууралуу кабардар кылганыбыздай, бизди бул жолугушуулардан кабардар кылды. Бирок, биз түздөн-түз катышкан жокпуз. Адамдар Кытайдын келишимдеги ортомчулугуна маани беришпей жатат. Айрыкча, Кытай бир эле кризиске ортомчулук кылды жана бул Вашингтондун Жакынкы Чыгыштагы чыңалууну басаңдатуу каалоосуна ылайык келет”, - деди. (11.03.2023, Аль Халиж онлайн, аль жазира). АКШнын бул расмий адамынын Американын келишимде эч кандай ролу болбогонун билдирүүсү менен АКШ Саудия аркылуу келишимден кабардар болушу жана Кытайдын ортомчулук кылышы Вашингтондун Жакынкы Чыгыштагы чыңалууну басаңдатуу каалоосуна ылайык келиши тууралуу билдирүүсүнө карама-каршы келет. Анын бул келишимдеги АКШнын ролун жашыруу аракети ушул карама-каршы пикир аркылуу тескерисинче ачыкка чыгып турат. 2023-жылдын 14-мартында АКШнын Улуттук коопсуздук кеңешчиси Жэйк Салливан сүйлөшүүлөр учурунда саудиялыктар менен түздөн-түз жана жакын байланышта болгонуна ишара кылып, Эр-Рияд акыркы өзгөрүүлөрдү Вашингтонго тез-тез кабардар кылып турганын билдирди. Салливан “Саудия менен Иран ортосундагы келишим Американын көз карашында жакшы жышаан болгонун жана Вашингтондун аймактагы чыңалууну азайтуу максатына ылайык болгонун, ал Кытайдын ортомчулугу менен ишке ашканын, анткени АКШ-Иран мамилелери америкалыктарга талашты чечүү үчүн ортомчулук кылууга мүмкүнчүлүк бере албастыгын билдирди”. (16.03.2023, Аль Халил онлайн). О.э 2023-жылдын 16-мартында Саудиянын “Аль Арабия” каналы өз булактарына таянып “Саудия Пекинде Иран менен келишимге кол койгонго чейин АКШ сыяктуу союздаштарын кабардар кылганын” билдирди... Буга кошумча, 17-мартта америкалык жооптуунун билдирүүсүн “Аль Халил Онлайн” сайты жарыялап, “Ирактагы жолугушууларда Эр-Рияддын келишимди тездетүүсүнө түрткү берген тарап АКШ болгонун айтты”. Чындыгында, айрым ирандык саясатчылар жана адистер бул оюндун маанисин түшүнүшкөн. 21-мартта Ирандын “Middle East News” сайты Ирандын борбордук “Fararu” сайтынын саясий илимдердин профессору жана тышкы иштер боюнча адис Махди Мотахрания менен болгон репортажды жарыялады. Махди: “Кытайдын Иран менен Сауд Арабияга ортомчулук кылуудагы акыркы кадамдары дүйнөлүк державалардын форумунун концепциясына байланыштуу... Мен аналитик катары, мисалы кытайлар Иран менен Сауд Арабиянын ортосундагы чыңалууну басаңдатуу максатында дүйнөлүк державалардын форумунун активдүү мүчөлөрү менен макулдашпай туруп, мындай бир тараптуу кадамга барышы мүмкүн деген ойду кабыл ала албайм”, - деди. Ал активдүү мүчө катары Американы назарга алууда. Анткени, Америка эл аралык

майданда активдүү роль аткарат жана Жакынкы Чыгышта негизги таасирге ээ.

Булардын баары келишим түзүү каалоосу жана Кытайды ортомчу катары ролду аткаруу талабы Америкага таандык экенин билдирет. Иран менен Саудиянын Кытайдан келишим түзүүгө демилгечи болуусун сурануусунун артында да Америка турганын билдирет.

6 – Демек, бул келишим аймактагы өлкөлөрдүн тизгиндерин колунда кармаган Америка сызган саясаттын алкагында ишке ашканы ачык көрүнүп турат. Качан Америка бул ага малай акимдердин өз ара келишпестиктерин жөнгө салууну каалаганда алар келишүүгө барып, аны аткарышат. Качан тескерисин каалаганда, бири-бирине кол салып, бул үчүн себептерди ойлоп табышат. Алардын Америкага мындай берилгендиги болбогондо региондогу Американын каалоолору ишке ашмак эмес. Америкадан кутулуунун жолу – бул режимдерди кулатып, Аллахты, Расулун жана момундарды ыраазы кыла турган мусулмандардын бир мамлекетин тикелөө. Бул – Пайгамбарлык жол менен боло турган Халифалык мамлекети. Халифалык Аллах Тааланын убадасы:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾

«Аллах силерден ыйман келтиргендерге жана жакшы амалдар кылгандарга, кудум илгери өткөн (ыйман-ишенимдүүлөрдү) халифа өкүмдар кылгандай, аларды да жер жүзүнө халифа кылууну убада кылды»

[Нур 55]

«ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَىٰ مِنْهَاجِ النَّبِيِّ»

«... Кийин Пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот». (Имам Ахмад риваяты).

Ибн Салман жана яхудийлер менен нормалдашуу

Суроо: “BBC News Arabic” өзүнүн веб-сайтында 2023-жылдын 21-сентябрында: “Саудиянын мураскер ханзаадасы шаршемби күнү үзүндүлөрү берилген америкалык “Fox News” телеканалына берген маегинде (Израиль) менен нормалдашуу жолунда "прогресс" жүрүп жатканын жарыялады. Ал: "Биз күн сайын (Израиль) менен мамилени нормалдаштырууга жакындап жатабыз", - деди. Ал дагы кошумчалап: "Президент Байден администрациясынын бул чекке жетүү үчүн колдоосу бар...", - деди. Яхудий делегациясы Сауд Арабияга ачык визит жасады: “(Израиль) бийлиги Бириккен Улуттар Уюмунун билим, илим жана маданият боюнча уюмунун (ЮНЕСКО) Эр-Рияддагы жыйынына катышуу үчүн Сауд Арабияда өкмөттүк делегациянын болушуна кубанычтуу экендигин билдирди. Бул, эки өлкөнүн ортосундагы нормалдашуу жолунда биринчи кадам деп эсептептеди”. (“Франс 24”, 09.11.2023). Сауд Арабия арабдардын чыккынчылык келишимдерине баш ийип, яхудий вужуду менен мамиле түзүүнү көздөп жатабы?

Жооб: жооп ачык болушу үчүн биз төмөнкү маселелерди карап чыгабыз:

Биринчиси: кабарларга ылайык, нормалдашуу процессинин тараптары яхудий вужуду, Сауд Арабия жана Америка болгон үч тарапка байланыштуу фактылар бар:

1- Яхудий вужудунун араб жана ислам аймагындагы кайсы бир өлкө менен нормалдашуусу яхудий вужудунун бар экендигин тастыктоо жана алардын каалоолоруна ылайык “түбөлүк” калуу үчүн чоң жетишкендик катары эсептелет. Ошондуктан, яхудий вужудунун бардык өкмөттөрү Ислам өлкөлөрүнө, өзгөчө араб өлкөлөрүнө кире ала турган кандайдыр бир жылчык табуу үчүн жарышууда.

2- Сауд Арабия яхудийлердин бүт Палестинаны бошотуу үчүн күрөшүп жатканын көрбөгөн аймактагы режимдердин бири экенин эске алганда, Сауд Арабия режими бир канча убакыттан бери яхудий вужуду менен кээ бир байланыштарды кылып келет, бирок жашыруун. Ошондуктан, Сауд Арабия негизи яхудий вужуду менен алака түзүүгө каршы эмес. Анын мурунку король Абдулла бин Абдулазиз 2002-жылы “Араб чыккынчылык демилгесин” баштаган жана Сауд Арабия аны карманганын ар дайым жарыялап келет.

3- Америка тараптан болсо, бардык Америка админстрициясы яхудий вужудун турукташтыруу, аймакка интеграциялоо жана анын аймакка жаттыгын жоюу үчүн яхудийлер менен араб кошуналары ортосунда ондогон жылдар бою «тынчтык» үчүн аракет кылып келе

жатышат. Бул иште Америкалык эки партия (Демократия жана Республика) келишпестикке барышпайт.

Экинчиден: нормалдашуучу үч тараптын нормалдашуусу мүмкүн болгон бул негизге карабастан, бул маселе олуттуу саясий татаалдыктар менен коштолгон:

1- Нетаньяху 2015-жылы Иран менен түзүлгөн өзөктүк келишимге ачык каршы чыгып, ага каршы АКШ Конгрессин шыкактоо аркылуу АКШнын ошол кездеги президенти Обаманын Ирандын өзөктүк маселеси боюнча саясатына каршы чыкты. Бул яхудийлердин Америка Демократиялык партиясы менен болгон мамилесинин бузулушуна алып келди. Президент Трамп жана анын Республикалык администрациясы 2017-жылдын башында Вашингтондо бийликке келгенде яхудий вужуду менен Вашингтондогу Республикалык администрациянын мамилеси кызуу күчөп, Америка администрациясы Куддусту яхудий вужудунун борбору катары таанып, Америка элчилигин ал жакка көчүргөн. Ошондой эле, яхудий вужудунун Голан дөңсөөлөрүн аннексиялоосун тааныган. 2021-жылдын башында Байден жетектеген жаңы демократиялык администрация бийликке кайтып келгенде Тель-Авив менен Вашингтондун мамилеси кайрадан салкындаган. Балким, Байдендин администрациясы жакында мамилени кайрадан жөнгө салганга чейин Нетаньяхуну Ак үйдө кабыл алуудан баш тартты. Нетаньяхунун шайлоо алдындагы убадаларынын арасында Сауд Арабия менен нормалдашуу да болгон. Жакында эле Нетаньяху менен Бин Салмандын ортосунда чыныгы байланыштар бар экени белгилүү болду. “(Израилдин) “Jerusalem Post” гезитинин 2023-жыл 22-майда чыккан санында айтылат: (Израилдин) премьер-министри Нетаньяху Саудиянын мураскер ханзаадасы менен акыркы жумаларда эки жолу телефон аркылуу сүйлөштү... Эр-Рияд Палестина маселесине байланыштуу (Израилге) талаптардын тизмесин берди...”. (“Arab Post”, 23.05.2023).

2- Трамп администрациясы Американын малайы Мухаммад бин Наифти Сауд Арабиядагы бийликтен кетирип, бийликти башка малай Мухаммад бин Салманга өткөрүп бергенден кийин Бин Салман жетектеген учурдагы Саудия режими Американын колуна эң баш ийген өкмөт катары болуп калды. Бул 2017-жылдын орто ченинде, башкача айтканда, Республикачыл Трамптын администрациясы Вашингтондо бийликти колго алгандан алты ай өткөндөн кийин болгон. Ошондуктан, Бин Салмандын режими Америкага абдан баш ийүүдө. Бирок, бул берилгендик биринчи кезекте республикачыларга жана Трамп жамаатына тиешелүү. Ушуга ылайык, Бин Салман режими Америкадагы Трамп тобунун көмүскө кубаттоосу менен Байденге далысын салды. Байдендин администрациясы да ушундай кылды, анткени Байден

Хашоггинин өлтүрүлүшү себебтүү Бин Салман менен кол алышпай турганын жарыялады.

3- Байдендин администрациясы Америкада 2021-жылы бүтүндөй Америкадагы саясий жашоого коркунуч келтирген, дагы деле коркунуч туудуруп жаткан америкалык бөлүнүүчүлүктүн фонунда бийликке келди. Эки карама-каршы тарап (Демократия жана Республика партиялары) эл аралык аренада жолдоочуларын жана малайларын бөлүп, Американын ички конфликтинде башка тарапка каршы бир тараптын кызыкчылыгы үчүн аларды колдонуу сыяктуу, алардын ортосундагы кеңири ички жана тышкы чыр-чатактар аренасына киришти. 2022-жылдагы Конгресске шайлоодо Америкадагы демократтарга сокку уруу үчүн Сауд Арабия Орусия менен мунай өндүрүүнү азайтканы тууралуу айтылган. Нетаньяху бийликке кайтып келгенден кийин яхудий вужуду Американын Иран менен өзөктүк келишимге кайтып келишине каршы чыккан катуу билдирүүлөрдү берди. Бул Республикалык партия менен Трамп тобунун кайра бийликке кайтып келүүсү үчүн пайда көрө турган нерселери. Ошондуктан, Байдендин администрациясы 2022-жылдын аягында Нетаньяху бийликке кайтып келгенден кийин Саудиянын яхудий вужуду менен нормалдашуусунун жиптери анын көзөмөлүнөн чыгып калганын түшүндү...

Үчүнчүсү: Американын демократиячыл администрициясы Сауд Арабия менен болгон мамилесин кайра карап чыгып, ага жылуу мамилесин жандандыра баштады. Ошондой эле, яхудий вужуду ичиндеги байланыштарды бекемдеди, бирок күчтүү позициядан. Мунун баары Сауд Арабия менен яхудий вужудунун ортосундагы нормалдашуу жиптерин республикачылардын колунан тартып алуу максатын көздөйт:

1- Мухаммад бин Салмандын өкмөтү Байден администрациясынын 2022-жылы мунай өндүрүүнү кыскартууну бир айга артка калтыруу өтүнүчүн четке каккандан кийин Байдендин администрациясы Трамп тобу менен Сауд Арабиянын ортосундагы мамиленин тереңдигин түшүндү, ошондуктан, дароо Сауд Арабияны сындаганын басаңдата баштады. Америкадагы республикачылар президент Байден Ибн Салман менен кол алышпоо талабына бекем туруп, аны менен муштум менен учурашуусун жана аны менен жеке жолугушудан баш тартып, тескерисинче, Сауд Арабиянын королу Салман жетектеген делегация менен жолуккандыгын шылдыңга алышты, күйүүчү майдын кымбатташына Байдендин саясаты жооптуу деп эсептешти.

2- АКШнын Улуттук коопсуздук боюнча кеңешчиси Жейк Салливан Сауд Арабияга барып, Сауд Арабиянын мураскер ханзаадасы Мухаммад бин Салман менен жылуу жолугушуу өткөрдү. Американын Сауд Арабиянын иштерине кийлигишүүсүн басаңдаткандан кийинки

жаңы этабы башталды. Бул Судандан америкалыктарды эвакуациялаганы, Йемендеги окуялар боюнча аны менен кеңешкени жана Америка саясатында чоң роль ойногону жана Индияны дүйнө менен байланыштыруу ролун бергени үчүн Саудияга карата ыраазычылык билдирүү менен көрсөтүлдү... (“Франс 24”, 05.08.2023).

3- Блинкендин Сауд Арабияга сапары: АКШнын мамлекеттик катчысы Блинкен эки стратегиялык өнөктөш болгон эки өлкөнүн координациясын жана өнөктөштүгүн баса белгиледи. Конференциянын жүрүшүндө эки министр Сириянын Араб Лигасына кайтып келишин, Судан кризисин жана (Израиль) менен нормалдашуу файлын талкуулашты... (“Франс 24”, 06.09.2023).

4- Иран-Сауд Арабия чыңалуусун жоюу. Бул тууралуу 2023-жылдын 1-апрелиндеги (Сауд Арабия-Иран консенсусу) суроо-жоопто кеңири айтылган. Сауд Арабия бул келишим анын режиминин туруктуулугу үчүн чоң мааниге ээ экенин билет. Америка бул келишим Кытайдын Сауд Арабия менен Иранды ымалаштыруу иштерине ылайык деп билдирди. Ошондой эле, 2023-жылдын 5-сентябрында Судан армиясы менен Ыкчам колдоо күчтөрү ортосундагы Жиддадагы элдешүү сүйлөшүүлөрүндө Сауд Арабияны катыштыруу аркылуу анын статусун көтөрдү.

5- 2023-жылдын 9-сентябрында Индияда өткөрүлгөн Чоң жыйырмалыктын саммитинде Сауд Арабия Байден системасынын негизги элементи болгондуктан, Индиядан чыгыштан батышка жүк ташуу линияларын Европага жеткирүүчү ортолук кургактык байланышы катары көрсөтүлдү. Бул кургактык коридору Индияны Сауд Арабия жана яхудий вужуду аркылуу Европа менен байланыштырат. Сауд Арабия Индия менен 100 миллиард долларга жакын инвестиция тартууну макулдашты. (“Al Jazeera Net”, 09.11.2023). Мунун баары Ибн Салман Республикачылар менен мамилесин үзбөсө дагы, Демократиялык башкаруу турган болсо да, Байден администрациясынын саясаттарына барган сайын аралашып бара жатканын көрсөтүп турат!

6- Байден админстрициясы Ибн Салман режими яхудий вужуду менен нормалдашуу боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүсүн сүйлөшүп жатканын айтты. Бул аркылуу Байден админстрициясы Саудия менен яхудий вужудунун ортосундагы тынчтык келишимин өзүнө таандык кылгысы келет. Америкадагы шайлоодо Республикалык партия менен Трамп тобун андан пайдалантпай, ал андан пайда көрөт. Башкача айтканда, Байден админстрициясы республикачылар жана Трамп тобуна карата мүмкүн болгон жоготууларын өз колундагы күч чекитине айландырат. Бул яхудий лоббисин Трамп менен республикачылардан алыстатуу үчүн колдонулушу керек, өзгөчө алдыдагы шайлоолордо.

7- Байдендин администрациясы Нетаньяху өкмөтү Сауд Арабия менен тынчтык келишимине жетиши үчүн шилекейин агызып жатат: Американын (Израилдеги) элчиси Томас Нидес Америка Кошмо Штаттары (Израиль) менен Сауд Арабиянын ортосундагы мамилелерди жөнгө салуу үчүн аракет кылып жатканын ачыктады. Америкалык эки аткаминер америкалык “Axios” сайтына Ак үй президент Жо Байден президенттик шайлоо өнөктүгү менен алек боло электе, жакынкы алты-жети ай ичинде Эр-Рияд менен Тель-Авивдин ортосунда келишим түзүүнү каалайт деп билдирди. (“Arabi Post”, 23.05.2023). Яхудий маалымат каражаттары да (Израиль) тышкы иштер министринин: “(Израиль) Сауд Арабия менен тынчтык келишимине жетишүүгө болуп көрбөгөндөй жакын”, - деп айтканын келтирди. (“BBC”, 22.08.2023).

8- Бирок, экинчи жактан Нетаньяху Байдендин администрациясы Сауд Арабия менен мамилени нормалдаштыруу маселесин тыкыр көзөмөлдөй баштаганын да билет. Бул багыттагы кадамды Байдендин администрациясы гана жасай аларын да түшүнөт. Ошондуктан, Нетаньяху 2023-жылдын 17-августунда Вашингтонго анын эң ишенимдүү министри башында турган делегациясын жөнөттү. Яхудий вужудунун стратегиялык иштер министри Рон Дермер Саудия документине түздөн-түз тиешеси бар америкалык аткаминерлер менен сүйлөштү, атап айтканда, Ак үйдүн улуттук коопсуздук боюнча кеңешчиси Жейк Салливан, АКШ президентинин Жакынкы Чыгыш боюнча биринчи кеңешчиси Бретт Макгурк жана президенттин энергетика боюнча улук кеңешчиси Амос Хокштейн, (Израиль) менен Королдуктун ортосундагы дипломатиялык аракеттерди жөнгө салууга багытталган үч америкалык аткаминер. (“BBC”, 22.08.2023). Ушундайча, Нетаньяху Сауд Арабия менен мамилени жөнгө салуу өтүнүчү менен Байденге кайрылды.

9- Ошентип акырында, 2023-жылы 20-сентябрда суроодо айтылган Ибн Салмандын билдирүүсү болду: “BBC News Arabic” өзүнүн веб-сайтында 2023-жылдын 21-сентябрында: Саудиянын мураскер ханзаадасы шаршемби күнү үзүндүлөрү берилген америкалык “Fox News” телеканалына берген маегинде (Израиль) менен нормалдашуу жолунда "прогресс" жүрүп жатканын жарыялады. Ал: "Биз күн сайын (Израиль) менен мамилени нормалдаштырууга жакындап жатабыз", - деди. Ал дагы кошумчалап: "Президент Байден администрациясынын бул чекке жетүү үчүн колдоосу бар... Биз үчүн Палестина маселеси абдан маанилүү. Биз бул бөлүгүн чечишибиз керек жана азырынча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп жатабыз. Биз анын кайда барарын көрүшүбүз керек. Палестиналыктардын жашоосу жеңил болгон жана (Израиль) Жакынкы Чыгышка интеграцияланган жерге жетет деп үмүттөнөбүз”, -

деди. Өз кезегинде, (Израилдин) тышкы иштер министри Эли Коэн бейшемби күнү (Израиль) менен Сауд Арабиянын ортосундагы мамилелерди орнотуу боюнча АКШнын ортомчулугу менен алкактык келишим келерки жылдын башына чейин түзүлүшү мүмкүн экенин билдирди...

Төртүнчүсү: булардын бардыгынан көрүнүп тургандай, Сауд Арабиянын де-факто башкаруучусу Ибн Салмандын өз иштерине көп көзөмөлү жок. Ал – аны Эр-Риядда бийликке алып келген республикачылар менен алардын демократиялык атаандаштарынын ортосундагы куурчак. Ал Саудиянын кызыкчылык үчүн эмес, булардын же тигилердин каалоолоруна жооп берет. Тескерисинче, араб жана мусулман акимдери кожоюндарына кызмат кылууда чек билбеген чыккынчылык жана кыянатчылык кылышты. Мусулман өлкөлөрүндөгү акимдер Палестина жана анын айланасы куттуу жер экенин унутуп коюшту.

﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ﴾

«Түнкүсүн Өз кулун Масжидил Харамдан Биз айланасын берекелүү кылган Акса мечитине алып барган аруу Зат». [Исро:1]

Палестинаны яхудийлерге нормалдаштыруу, моюн сунуу жана кулчулуктун алтын табагында тартуулоо үчүн эмес, аны яхудийлердин ыпластыгынан тазалоо жана азат кылуу үчүн мусулман армияларын аракетке келтирүү важиб! Кандай болгон күндө да Палестина Хиддаяттуу Халифаттын жетекчилигиндеги чыныгы мусулман кошуундарынын кылычтары астында кандай таза жана берекелүү болсо, ошол бойдон кайтып келет. Яхудийлердин тобу жана алардын жардамчылары жеңилип, артка качышат. Алардын жашырынганын ачып бере турган таштын артына жашырынгычакты алардын жүрөгү коркунуч каптайт.

وَصَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَتُقَاتِلَنَّ الْيَهُودَ فَلَتَقْتُلُنَّهُمْ حَتَّى يَقُولَ الْحَجَرُ يَا مُسْلِمُ هَذَا يَهُودِيٌّ فَتَعَالَ فَاقْتُلْهُ»

«وفي رواية أخرى «هَذَا يَهُودِيٌّ وَرَأْيِي»

Алланын Элчиси, саллаллаху алейхи уа саллам, акыйкатты айтты: «Силер яхудийлер менен согушасыңар. Таш: “Эй мусулман, бул яхудий, кел, аны өлтүр”, - дегенге чейин аларды өлтүрөсүңөр». Башка риваятта: «Бул менин артымдагы яхудий» деп келген. Ушул эле риваят менен Муслим Ибн Умардан риваят кылган. Балким, Кудай буюрса, буга аз калды.

﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ فُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا﴾

«Алар: «Качан?» дешет: «Балким, ага аз калды деп айт». [Исро:51]

Ошондо яхудийлер менен мамилесин оңдоп, нормалдашууга барып кылмыш кылгандарга уят жана оор азаптан башка эч нерсе болбойт.

﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرُمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾.

«Кылмыш кылгандар Аллахтын алдында кордукка жана катуу азапка туш болушат». [Анъам:124]

10-робиул аввал, 1445-х.

25-сентябрь, 2023-м.

Катар кризисин ким пайда кылды?

Суроо: Трамп 2017-жылдын 9-июнунда Ак үйдө Румыния президенти менен берген пресс-конференцияда мындай деди: «Саммиттин бардык катышуучулары терроризмди каржылоо, аскерий, маанавий жактан болобу айырмасы жок, аны колдоого алууну токтотууга келишишти. Тилекке каршы, Катар мамлекетинин терроризмди жогорку деңгээлде каржылап келүүсүнүн узун тарыхы бар. Саммиттин алкагында бардык өлкөлөр Катарга каршы туруу боюнча бир пикирге келиштик. Террористтерди каржылоого чек коюу биздин милдет. Тышкы иштер министри жана Америка армиясынын генералдары менен Катардын терроризмди каржылоосун токтотууга чакырган токтом кабыл алдым». («Седьмой день». 2017.06.09). Бул Саудия менен Катар ортосунда болуп жаткан кризисти Трамп кылып жаткандыгын билдиреби? Эгер ушул туура болсо, эмне үчүн Трамп Американын эң ири аскерий базасы жайгашкан Катарды мындай кризиске кептеп жатат? Кийин ММКлар Саудия менен Катар ортосунда жүз берген кризистин себебин Катардын Иран, Ихван, Хамас менен болгон алакасына байланыштырышты... Трампын билдирүүсү менен ММКлардын берген маалыматындагы шайкешсиздикти кандай түшүнөбүз? Бул кризис Катарды Булуң мамлекеттеринин биримдигинен чыгарууга же «куугунтуктоого» алып барабы?

Жооп: Биринчиден: Ооба кризисти Америка пайда кылды. Башкача айтканда, Америка президенти Трамп пайда кылды. Муну баяндоо үчүн суроонун аягынан баштайбыз: Айрымдар Булуң мамлекеттеринде жүз берген кризис ММКлар чагылдырып жаткандай Катар «Мусулман агайындар», «Хамас», Иран менен стратегиялык жактан кызматташуусу себептүү келип чыкты деп ойлоп жатышат... Кээ бирлери болсо кризистин акыйкаты тээ жетимишинчи жылдары БАЭ мамлекетин негиздөө учурунда Аль Хамад династиясы менен Аль Заид династиясы ортосундагы карама-каршылыктардан келип чыкты, ошондуктан, Саудия өзүнүн союздашы БАЭ тарапка туруп, Катарга басым кылып жатат дешет... Ошондой эле кээ бир жазмакерлер Катарды камоого алып, кризиске кептөө «Израилге» байланыштуу деп жазышты. Мисалы, Джейк Новак «CNBC» каналына мындай деди: «Көрүнүп тургандай, Саудия менен Катардын ортосунда жүз берген кризис Иран себептүү чыкты. Анткени, Саудия Ортоңку Чыгыштагы Ирандын таасирин азайтууга аябай кызыкдар. Бир аз терең назар салып карай турган болсок, Катар белгилүү бир учурда башка мамлекет «Израил» менен кызматташканы айкын болот» («Арабий 21». 2017.06.07). Бирок, бул кризиске тереңирээк назар салып карасак, жогоруда айтылып өткөн себептердин баары

акыйкаттан алыс экендиги ачыкталат. Ошондой эле, бул кризис жаңы эле пайда боло калбастан, Катар мурдатан бул абал менен алп урушуп келе жатат. Катардын Иран менен жакындашкандыгы белгилүү. Ошондой эле, анын Хамас менен болгон алакасы да айдан ачык. Катардын Палестинаны басып алган «Израиль», Саудия, БАЭ менен болгон алакалары да жашыруун эмес. Ал тургай, булардын ортосундагы алака уруулар ортосундагы алакадан да жакын болуп келген... Бул алакалардын баары кризистен мурда болгон жана кризистен кийин да уланып жатат. Андыктан, жогоруда айтылган нерселер кризистин чыныгы себеби эмес.

Экинчиден: Кризистин чыныгы себеби – башында айтылып өткөндөй – Америка, тагыраагы, Трамп. Муну төмөндө баяндап өтөбүз:

1. 21-кылымдын башталышы менен кичинекей Катар аймактагы Британия саясатынын негизги чордону болуп калды. Ошол себептен, «Аль жазира» телеканалы аймакта Америка жана анын малайларынын саясатына көйгөй жарата турган медиага айланды. Буга кошумча Катар саясий каржы булагы болуп калды. Бул саясий күчтөрдү өзүнө тарта турган саясий магнитке айланды... Катар ушул эки иш менен ири ийгиликке жетишти. Айрыкча, Палестина, Миср, Тунис, Ливиядагы «мутадил» (мээлүүн) деп аталаган Исламий кыймылдарды өзүнө тартуу жаатында ийгиликке жетишти. Америка жана анын малайларынын саясатына тоскоолдук жаратуу үчүн Катардын борбору Доха – бул исламий кыймылдардын жетекчилери чогулуп, план түзө турган борборго айланды... Британия адатынча сыртынан Америка менен бирге, ичинен болсо ага көйгөй жаратып турат. Катар Британиянын бул оюнун эң көркөм түстө ойноду. Ал 1991-жылы Американын борбордук командачылыгынын штаб-квартирасы (ЦРУ) катары саналган көптөтөгөн аскерий базаларды өз аймагына жайгаштырган. Бул базалар стратегиялык аба базасы катары роль ойногон. Бул аба базалардан Американын учактары Ооганстан, Ирак, Сирия, Йемендеги мусулмандарды кыргын кылуу үчүн көтөрүлүп турду. Ошол эле маалда Британия Катарды аймактагы өзүнүн негизги саясий чордону катары пайдаланууга урунуп келди. Ушул кылымдын башталышында Катар Британия сызып берген пландын негизинде кызмат кылып, бул роль гүлдөй баштады. Ошондуктан, Америка Катардын бул ролун кысымга ала баштады. Анын кысым кылуусу «Аль жазира» телеканалынын штаб-квартирасын бомбалоону караштыруусуна чейин жетип барды. 2005.11.22 «DW» кабар агенттигинин маалыматына ылайык, Кичүү Буш «Аль жазира» телеканалынын штаб-квартирасын бомбалоону талкууга алды. Британиянын «Daily Mirror» гезити Британия өкмөт башына караштуу «жашыруун» маалымат тууралуу басып чыкты. Маалыматта: «Америка президенти Жорж Буш 2004-жылы Катардагы «Аль жазира»

телеканалынын штаб-квартирасын бомбалоо тууралуу пикирлегени айтылат. («DW». 2005.11.22). Булуңдагы бул абал Саудияда Салман бийликке келгенге чейин уланды. Ал бийликке келиши менен Саудия Америка малайына айланды. Ошол учурдан баштап Обама администрациясы Катардын ролун Саудияга тапшырууну караштыра баштады. Бир тараптан Американын жаңы планы негизинде иш алып баруусун да караштырды... Ошондон кийин Америка малайы болгон Салмандын ролун күчөтүп, Катардын ролун бүтүндөй жок кыла турган карама-каршылыктар Катар менен Саудия ортосунда орун алды... Бул жылдын башында Америка президенти болуп Трамп келгенден баштап, Американын тышкы саясаты көптөгөн мамлекеттер менен катаал мүнөздө алып барыла баштады. Анын ичинде Катар дагы бар.

2. Трампын 2017-жылдын 21-20-майда Саудияга болгон иш-сапарында элүүдөн ашык өлкө башчылары жыйналды жана Катардын терроризмди каржылап жатканы тилге алынды. Катар Британиянын ишарасы менен Америка Саудиянын ролун күчөтүп, Булуң аймагында Катардын ролун жок кылууну, мунун натыйжасында Британия таасирине сокку берүүнү көздөп жатканын билди. Буга жооп катары Катардын эмири Эр-Рияддан кайтып келгенден кийин билдирүү берди. Катар кабар агенттиги 2017.05.23. Катар эмири Тамим Аль-Санинин билдирүүсүн басып чыкты: «Америка президентинин иш сапарына удаа эле Катарга терроризмди каржылап жатат деген куру доомат артылды... Биз бул куру дооматты бүтүндөй четке кагабыз... Ихванул муслимин жамаатын террористтик жамаат деп сыпаттоо менен бизди терроризмди каржылоого алып жатат деп куру доомат артууга эч кимдин укугу жок. Миср, БАЭ, Бахрейндин Катарга карата айтып жаткан дооматтарын артка кайтаруусун талап кылам... Биздин Америка менен болгон тыгыз кызматташтыгыбыз Америка президентинин аша чапкан билдирүүсү себептүү бузулбашы керек. Катардагы көптөгөн Америка базалары Катарды кошуна мамлекеттердин дымагынан коргоп эле калбастан, ал Булуң аймагында Американын аскерий жактан таасир өткөрүшүнө бирден бир өбөлгө түзүп берет. Катар эч бир терроризм, экстремизмди тааныбайт жана аны колдоого албайт. Ал Палестина элинин мыйзамдуу өкүлү болгон Хамас менен Израиль ортосунда тынчтыкты калыбына келтирүүдө, эки тарапты байма-бай байланыштыруу аркылуу иш жүзүнө ашырууга абдан кызыкдар. Катар бир убакта Америка жана Иран менен бекем алака орнотуу аркылуу ийгиликке жетишти. Иран аймакта таасирге ээ. Ошондуктан, аны бей капар калтыруу жана аны менен эскалацияга баруу туура эмес...». Катар эмиринин бул билдирүүсүндө көрүнүп тургандай, Катарга карата кризисти келтирип чыгаруунун артында, Катарды терроризмди каржылайт деген куру жалаа менен

Трамп тургандыгы айдан ачык. Трамп мусулман өлкөлөрүнүн башчылары менен саммит өткөрүп, анын артынан эле бул өлкөлөрдүн башчыларын Америка максаттарына карай жетектегенин көргөзүүгө ашыкты. Трамп бул өлкөлөрдүн кээ бир башчылары Катарды терроризмди колдоого алып жаткандыгына да ишаара кылып өттү. Мына ушундайча, Катар Трампка каршы жооп катары билдирүү берди. Ошондой эле Катар Трампка каршы козголгон соттук иш-чаранын натыйжасында, анын бийликтен кетишин каалап жатканын да ишара кылды.

3. Саудияга Ислам ааламынын 55 рувайбиза акимдердин жыйналышы, аймакта Американын кызыкчылыгын ишке ашырууга, Саудияны жетекчилик кылууга даярдап жатканын көрсөтүп турат. Бул Вашингтондун анык планы болчу. Америка бир тараптан Иран коркунучун шылтоо кылып, аймактагы бул өлкөлөрдүн нефтилерин өз карамагында калтырууну каалап жатат. Дагы бир тараптан Британия таасирин Булуң аймагынан сүрүп чыгаруу үчүн Булуң мамлекеттерин Саудия жетегине түртүүнү каалады. Башкача айтканда, Америка саясаты артында жүрүүлөрүн каалады. Ошондуктан, Саудия аймакта өзүнүн жетегине моюн толгогондорду кысымга ала баштады. Анын көзү алгач эле Катарга тигилди. Катарды кыйын абалга кептей турган учурду күттү. Ошондуктан, 2017.05.23 Катар кабар агенттиги тараткан маалыматка, тагыраагы, Катардын Саудия жана Америкага каршы берген билдирүүсүнө Саудия катуу жооп кайтарды. Катар кабар агенттиги хакердик чабуулга кабылгандыгын жүйө кармап кечирим сураганына да карабады. Саудия, Катар кабар агенттиги хакердик чабуулга кабылгандыгына эч кандай көңүл бурбады. Тескерисинче, Катарды Саудиянын саясатын жана Америка Салманга сызып берген ролун кабыл албай жатат деп түшүндү. Мына ошондуктан, Катар менен Саудия ортосунда кризис келип чыкты. Саудия айла амалын ишке салып Катар менен болгон алакасын үзөөрүн жарыя кылды. Башкача айтканда, Катар Саудиянын Булуң мамлекеттерине жетекчилик кылуусуна каршы чыгып жатат деген негизде аны кысымга алууга өттү. Саудиянын бул иш аракети Трамп администрациясынын позициясын чагылдырып турду. Саудия 2014.03.05. Катарга карата катуу кысым кылып, Катардан элчилерин алып чыгып кеткен. Катарга карата кысымды күчөтүү максатында аны блокада кылуу жараянын баштады. Саудиянын Америка жолунан барышы Катарды коркутуу менен коштолду. Катардын дипломаттарына 48 сааттын ичинде Саудиядан чыгып кетүүлөрүн талап кылды. Саудия Катарды коркууга салууда Америка жолу менен барды. Саудиянын бул кадамдарына Миср да Катардын жарандык тик учактарына карата уруксат сурамайын өз өлкөсүнө кирүүсүнө тыюу

салуу менен кошулду. Мына ушундайча, башка Булуң өлкөлөрү да Саудия менен бирге Катарга каршы турушту.

Катар өзүнө карата кылынып жаткан бул бойкот кылуу токтомунан кийин эсеңгиреп калды. Себеби, ал мындай болот деп күткөн эмес болчу. Катардын ТИМи Мухаммад бин Абду Рахман Ал Саани «Би Би Си» кабар агенттигине берген маегинде мындай деди: «Катарга карата кылынып жаткан бул бойкот үрөй учурган иш чара болду. Болуп өткөн окуя бул аймактагы үч мамлекет тарабынан Катарга каршы кылынды. Катарга жана анын элине карата бойкот кылынды...». Катар Америкага же анын Саудия сыяктуу малайларына теңеле албайт. Бирок, Саудиянын артынан шыкак берип турган ири мамлекет бар. Ошондуктан ал мындай ишти кылууга даай алды. Ал эми, Катар көмүскөдө же ачыктан ачык Британия саясаты негизинде жүрөт! Британиянын максаты, Булуң аймагында Америка таасирине жолтоо болуу жана анын планын иштен чыгаруу. Ошондуктан, ал өз малайы Катардын бул ишти кылуусуна шыкак берип турат. Британия Катарга карата мындай үрөй учурган каршы жооп болот деп күткөн эмес. Ал Катарга каршы аракет катуу таасир берүүчү чабуул болбостон, 2014-жылдагыдай элчилерди алып чыгып кетүү менен эле токойт деп ойлогон. Айрыкча Катар Американын ири базаларынын негизинде коргонгондуктан ушундай ойлогон. Ошондуктан Катардын эмири 2017.05.23. Катар кабар агенттигинде жасаган билдирүүсү өчүрүлүп, бул билдирүүсүн сайттын хакердик чабуулга кабылгандыгы менен байланыштырды. Анда мындай деп келген: «Американын Катардагы көптөгөн базалары Катарды коңшу мамлекеттердин дымагынан коргоого алып турат. Бирок, бул базалар Американын бул аймакта аскерий жактан таасир өткөрүүдөгү бирден бир таянычы болуп саналат». Башкача айтканда, Катар бул базаларга таянуу менен бирге Америка жана анын малайларынын аймактагы саясатын «Аль жазира» телеканалы аркылуу проблемага салууну улантып келген. Катар өзүнүн аймагында Америка үчүн ири базаларды ачып бергендигине таянуу менен Америка саясатына көйгөй жаратып турган. Америка буга карата унчукпай келген! Ошондуктан, Катар өзүнө карата кылынган бул жолкудай катуу иш чараларды күткөн эмес.

4. Азыркы кризистин чыныгы себеби бул Трамптын Салманга карата берген жаңы ролу. Саудия Булуң аймагын өзү көзөмөл кылып, Америка саясатын ишке ашырып берүүнү жана Британиянын кайсы бир малайы Америка саясатына маселе жаратышына жол бербөөнү максат кылган. Анткени, Британия Булуң аймагында Америка саясатына тоскоолдук жаратып, Британия кызыкчылыгын ишке ашырып берүү жол картасын Катарга тапшырган... Ошондуктан, Катарга карата болуп көрбөгөндөй катуу кысым кылынды. Бул кризисти келтирип чыгарууда Салмандын

артында шыкак берип турган Трамп болду. Алар муну жашырышкан деле жок. Балким, акырындык менен окуянын уланышына жараша ачып барышты. 2017.06.06. «Арабия нет» Америка администрациясынын жогорку жооптууларынын биринин «Reuters» агенттигиндеги сөзүн басып чыкты: «Катардын көптөгөн иш аракеттери Булуңдагы коңшуларын жана АКШны тынчсыздандырып келген». Ушул эле кабар агенттиги дүйшөмбү күнү Америка жооптуусунун сөзүн басып чыкты: «АКШ Булуң мамлекеттеринин ортосунда «туруктуу ажырым» болушун каалабайт». Бул билдирүү Булуң жана араб мамлекеттери Катарды Исламий жамааттар жана Иран менен тыгыз кызматташып жатат деген жүйө менен Катардан алакаларын үзүп койгондон кийин айтылды. Жооптуу адам мындай деп кошумчалады: «Катардын көптөгөн иш аракети Булуңдагы коңшуларын эле тынчсыздандырбастан АКШны да тынчсыздандырып жатканы талашсыз. Аларды туура жакка багыттоону калайбыз». 2017.06.06. «Би Би Си» кабар агенттигинин маалыматында, Америка президенти Трамптын Булуң мамлекеттерине болгон акыркы иш-сапары араб өлкөлөрүнүн Катар менен алакаларын үзүү токтомуна таасири бар экендигин билдирди. Трамп бул иш сапар алкагында расмий Доха «радикалдык идеологияга» колдоо көргөзүп жаткандыгы боюнча маалымат алгандыгын билдирди. Ал твиттердеги расмий баракчасында мындай деп жазды: «Ортоңку Чыгышка болгон акыркы расмий иш-сапардын алкагында, мындан ары радикал идеологияны каржылоону улантуу мүмкүн эмес экендигин айттым». Катар жетекчилерине ишара кылып мындай деп жазды: «Менин акыркы учурдагы Саудияга болгон иш сапарым жана ал жерде 50дөн ашык өлкө жетекчилери менен жоолугушуум өтө жакшы жыйынтыктарды берди. Алар экстремизмди каржылагандарга каршы катаал чаралар менен иш жүргүзө тургандыктарын айтышты. Бардык ишаралар Катарга каратылып жатты. Мүмкүн бул иш-чаралар терроризм коркунучун таратып жаткандарга чекит коёт». Кийин 2017-жылдын 9-июнунда берген Трамптын билдирүүсү, Саудиянын бул кризисти чыгаруусунун артында Америка тургандыгын айгинелеп койду. Трамп мындай деди: «Саммитке катышкандардын бардыгы терроризмди колдоого чек коё турган келишимди бир добуштан колдошту. Катар терроризмди каржылоосун тез арада токтотуусу зарыл. Саудиянын борбор калаасы Эр-Риядда болгон саммит терроризмдин жайылуусуна чек коё турган иш-чара болуп калаарына үмүттөнөм». Ал Ак үйдө Румыния президенти менен бирге берген пресс-конференцияда буга кошумчалап мындай деди: «Катар терроризмди каржылап келгендигинин узун тарыхы бар». («Sky News Арабия». 2017.06.09). Америка президенти Трамп, «Самиттин бардык катышуучулары терроризмди каржылоо, аскерий, маанавий жактан

болобу айырмасы жок, аны колдоого алууну токтотууга келишишти. Тилекке каршы, Катар мамлекетинин терроризмди жогорку деңгээлде каржылап келүүсүнүн узун тарыхы бар. Самиттин алкагында бардык өлкөлөр Катарга каршы туруу боюнча бир пикирге келиштик. Биз терроризмди каржылоону токтотуубуз зарыл. Мен ТИМ жана Америка армиясынын генералдары менен бирге Катардын терроризмди каржылоосун токтотууга чаккыра турган токтом кабыл алдым», - деди. («Седьмой день». 2017.06.09).

5. Ал эми «Катар кризиси» кайсы тарапка карай уланышына келсек, ал мындай: Катар – Саудия, Миср сыяктуу Америка малайлары болгон жана Британия жолу негизинде роль бөлүшүп калуу үчүн алар менен бирге жүрүп жаткан Бахрейн, БАЭ сыяктуу өлкөлөрдүн өзүнө каршы коюлган позициясынан шок абалда калды. 2017.04.09 суроо-жоопто айтылып өткөндөй: «... ушуну менен айкын болуп тургандай, Британия өз малайларына карата карама-каршы багытта ролдорду бөлүштүрүп берет. Бирок, натыйжада Британия кызыкчылыгы ишке ашат. Британия аймакта өз малайларын бир багытта койбойт...». Айтып өткөнүбүздөй, Катар эскалация мынчалык үрөй учурган деңгээлде болот деп күткөн эмес... Саудиянын кадамдары Катарды шок кыла турган деңгээлде болду. Катардын дипломаттарына Саудиядан чыгып кетүүлөрү үчүн 48 саат гана мөөнөт берди. Саудиянын Америка көргөзмөсү менен кылган кадамына Миср да келип кошулду. Ал Катардын жарандык учактары алдын ала эскертпестен туруп Мисрге кирүүсүнө тыюу салды. Мына ушундай көрүнүштө Саудиянын Катарга каршы кадамдарына башка өлкөлөр да кошулду.

6. Ал эми бул кризис Катардын Булуң мамлекеттеринин биримдигинен чыгып кетүүсүнө алып келеби дегенге суроого токтолсок, мындай абал «дартты күйгүзүү» аркылуу дабалоо керек болсо гана ишке ашуусу мүмкүн. Бирок, негизинен дартты башка жол менен дабалоо мүмкүнчүлүгү али да болсо бар... Америка менен алакасы болгон эл аралык күчтөр, башкача айтканда, Америка жана Британия экөө тең кызыкчылыктары ар түрдүү болгонуна карабастан, Катардын Булуң биримдигинде калуусуна кызыкдар. Америка жогоруда айтып өткөнүбүздөй Катар Саудия жетекчилиги астында болуусун каалап жатат. Тактап айтканда, Америка – Катар Америка кызыкчылыгына каршы маселе жаратпоосун жана андагы Америка базаларына карата кысым болбостон туруктуу сакталуусун каалап жатат. Америка Катардын артында Британия тургандыгын да абдан жашкы билет. Эгер Катар Булуң мамлекеттеринин биримдигинен чыгып кетсе, ар түрдү ыкмалар менен Американын андагы базаларына карата мүшкүлдөрдү келтирип чыгарышын да түшүнөт. Мына ушундайча, Америка Катарды

Саудия жетеги астында Америка кызыкчылыгын ишке ашырып, ошол эле маалда Булуң биримдигинде калуусун да каалап жатат...

Ал эми, Британия Катардын Булуң мамлекеттеринин биримдигинде калуусун каалайт. Анткени, Катар ушул биримдикте калуу менен «сырты жалтырак, ичи калтырак» абалда арттан сокку бере турган Британия кызыкчылыгын ишке ашырып берүүгө жарай алат. Ошондуктан, жогоруда айтып өткөнүбүздөй басымдуу көз караш Катар менен Булуң өлкөлөрүнүн ортосундагы алаканын үзүлүшүн дабалоо «дартты күйгүзүү» жолу менен болбой турганын көргөзүп турат. Муну төмөндөгү нерселерден билүүгө болот:

А) Трамптын 2017.06.09 берген билдирүүсү Катар үчүн орточо чечим калтырбагандыгын көргөзүп турат. Ал билдирүүсүндө: «Тилекке каршы, Катар мамлекетинин терроризмди жогорку деңгээлде каржылап келүүсүнүн узун тарыхы бар. Самиттин алкагында бардык өлкөлөр Катарга каршы туруу боюнча бир пикирге келиштик. Биз терроризмди каржылоону токтотуубуз зарыл. Мен ТИМ жана Америка армиясынын генералдары менен бирге Катардын терроризмди каржылоосун токтотууга чакырган токтом кабыл алдым», - деди. («Седьмой день». 2017.06.09). Маалым болгондой, Катар өз саясатын өзү белгилебейт, балким аны Британия белгилейт. Британиянын учурдагы саясаты Америкага ачык түрдө конфронтацияга барбайт. Айрыкча азыркы учурда, ал ЕБден чыгып Америкага сыртынан болсо да жандашууга урунуп жаткан учурунда бул мүмкүн эмес.

Б) Трамптын менталитеттик түшүнүгүндө капиталисттик түшүнүк басымдуулук кылат. Ал соодагер. Эгер, Катар Трампты азгыра турган каражат сунуштай алса, анда Трамп Катарга карата орточо чечимди кабыл алууну Саудияга буйруйт! Дүйнөлүк саясат институндагы («World Policy Institut») Америкалык эксперт Джонатан Кристал: «Саудия, Миср, БАЭ, Бахрейндин Катар менен алакасын үзүүгө таасир өткөрүп жаткан нерсе, Дональд Трамптын Ак үйдө турушу менен бирге акча болуп саналат. Катар менен Саудия ортосунда жүз берген дипломатиялык жана экономикалык кризистин Катар - Америка жана Саудия баштаган союздар менен акчалай кызматташуу аркылуу жайгара алышы мүмкүн», - деди. («Арабия 21». 2017.06.06). Башкача айтканда, басымдуу чечим бул Катардын акча бериши же анын толук моюн сунуусу болуп саналат! Биз айтып өткөндөй, басымдуу көз караш Катар өз саясатын өзү белгилебейт, аны Британия белгилейт. Эгер, Британия Катарды Булуң мамлекеттеринин биримдигинен чыгып кетүүсү Британия кызыкчылыгына дал келет деп билсе, анда аны андан чыгарат. Эгер дал келбейт деп билсе аны ал биримдикте калтырат!

7. Корутундулап айтканда, Катар менен алаканы үзүү бабында Америка малайлары Саудия, Миср жана аларга эргешкендерден жакшылык күтүүгө болбойт. Алар бүгүн, эртең кулай турган тактыларын сактап калуу максатында мусулмандарды, алардын өлкөлөрүн Ислам душмандарынын колдоруна салып берүүдө. Ошондой эле, Британия артынан тилин саландатып чуркап, мусулмандарга заарын чача турган, Британия кызыкчылыгын ишке ашырууга аракет кылып жаткан «шишиген арстандын кебетесин кийген» Катардан да жакшылык күтүүгө болбойт. Ал Американын эң ири базасын өз аймагында жайгашуусуна жол ачып берди. Ал базалардан Сирия, Ирактагы мусулман калкын бүлгүнгө салуу үчүн учактар асманга көтөрүлүүдө. Ал Хамас, Фатх менен жакындашып, алардын чегинүүлөргө баруусу үчүн «Израиль» менен тыгыз кызматташтык алып барды. Ошондой эле, Сирияда Сирия режими менен сүйлөшүүлөргө баруу үчүн Сириядагы кээ бир жамааттарды каржылады. Мына ушуну менен бирге, Катар өзүнүн ууланган акчасы менен Сириядагы кээ бир жамааттардын исламий пикирлерин өзгөртүп, чегинүүлөргө барууга азгырды... Ушунун баары ага карата Британия тарабынан сызылып берилген саясий ролдун негизинде ишке ашты. Ошондуктан, жамандын жакшыраагы деген жүйө менен жамандын жакшыраагын мактоо же ага эргешүү мүмкүн эмес. Анткени, Үмөттүн көйгөйү жамандын жакшыраагы таразасы менен чечилбейт. Тескерисинче, акыйкат жана батылды таразалай турган тараза менен чечилет. Үмөт Аллахка анын Расулу ﷺ га жана момундарга кыянаттык кыла турган баардык режимдерди четке кагуулары зарыл. Үмөт Ыкластуулар менен бирге бул түзүмдөрдү түп тамыры менен жок кылып, адилеттүүлүктү тарата турган Халифалыкты тикелөө жолунда бирге кызмат кылуусу зарыл. Халифалык мамлекети гана Ислам жана мусулмандардын улуулугун кайтарат жана аларды бакубат жашоодо жашоолорун камсыздайт. Мына ошондо гана, Трамп жана ага окшогон анын малай куйруктары өз жерлеринде кор болушат.

﴿وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِۦ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Аллах Өз ишинде үстөм, бирок муну көпчүлүгү билишпейт» [12:21]

16-рамазан, 1438-х.

11-июнь, 2017-м.

Эмираттын көз карандылыгы жана анын аймактагы кээ бир негизги маселелердеги позициясы

Суроо: маалым болгондой, Эмираттын позициясында кээ бир карама-каршылыктар жана проблемалар бар. Мисалы, Эмираттын позициясы менен Британия малайларынын позициясы ортосундагы карама-каршылыктар. Эмират бир аз мурдараак Абдул Мансур Хаадини суз кабыл алды. Ошондой эле, Аден аэропортунун коопсуздук кызматынын мүдүрүн кызматтан кетирүү тууралуу Хаадинин токтомун да четке какты. Дагы Тунис менен болгон алакасында чыңалуу жүз берди... Ошол эле учурда, Эмират Америка малайлары менен көңүл бурарлык деңгээлде ымала кылууда. Америка малайы болгон Салмандын жетекчилигиндеги «Бороондуу чечкиндүүлүк» аскерий иш-чарасына катышты. Кийин Ливиядагы Америка малайы болгон Хафтардын тарабында бекем турду. Кийин Мисир президенти Сисини чексиз колдоодо. Эмираттын Америка малайларына ыктап, Британия малайларынан оолактоосун кандай түшүнсө болот?

Жооб:

1 — 1971-жылдан кийин жети эмират биригип Бириккен Араб Эмираты болду. Абу-Дабинин эмири Зайд бин Султан аали Нахян Эмираттын мамбашы болду. 2004-жылы ал дүйнөдөн кайткандан кийин, анын улуу уулу Халифа бин Зайд аали Нахян 9 миллион жашоочусу бар Эмиратка президент болуп калды. Эмираттын түпкү жашоочулары анын жашоочуларынын 11% түзөт. Халифа Эмираттын аскерий кудуретин ашырууга көңүл бөлдү. Ал Батыш өлкөлөрүнөн аскерий куралдарды сатып алуу жана аскерлерди машыгуудан өткөрүү аркылуу аскерий жакты аракетке келтире баштады. Эмират келишим алкагында Америкадан 6.4 миллиард долларга «F-16E/F Desert Falcon» үлгүсүндөгү 80 учак сатып алды. Кийин Эмират «Apache» үлгүсүндөгү вертолет, «F-16» үлгүсүндөгү истребитель, брондолгон унаалар, ракеталар топтомун жана ок-дарыларды да сатып алды. Ушундан кийин Эмираттын ролу саясий иштерге, балким, аскерий иштерге да даяр болду! 2010-жылы Британия королевасы Эмиратка иш сапары менен барганда, Эмираттын бул ролу жогорку чекке жетти. «Британия королевасы Елизабет II кече кечинде Абу-Дабиге расмий иш сапары менен барды. Британиянын Эмираттагы элчиси Доминик Жереми «French Press» кабар агенттигине берген маегинде мындай деди: «Королева менен Эмират президентин бекем достук байлап турат». Эмираттын Лондондогу элчиси Абдур-Рахман Аль Ганет Mutaiwee бул иш сапарды эки өлкө ортосундагы эки тараптуу алакалардын жогорку чекке жеткендиги катары баалап: «Абдан маанилүү...» деди». (Шаркул Авсад гезити, 2010-жыл 25-ноябрь). Эмират

өз ролун ийине жеткире аткара баштады. Аймакта Британия кызыкчылыгын ишке ашырууда колонизаторлук коалицияга кошулуп алды. Британия коалициясы болобу, Америка коалициясы болобу, айырмасы жок кошулду.

Эмират коалицияга, Америка саясаты ичинде Британиянын тыңчысы болуу үчүн Британия жолу аркылуу кирди. Эмират мына ушундайча Британияга көз каранды болгондугуна карабастан, Америка көлөкөсү астында жүрө баштады жана анын малайы болгон араб коалициясына да кошулду. Саудия жетекчилигиндеги «борондуу чечкиндүүлүк» аскерий иш-чарасына да кошулду. Ал Саудиядан кийинки эле аскерий күч кубатка ээ. Ал бул аскерий иш-чарага 30 тик учагы менен катышты. Ал өзүн Американын союздашындай кылып көргөздү. Эмираттын Вашингтондогу элчиси Юсуф ал Атайба мындай деди: «Кичинекей спарта лакабы менен белгилүү Эмират Американын чыныгы күчтүү союздашы». (Вашингтон пост, 2014-жыл, 9-ноябрь). 2017-жылы 3-январда Вашингтон посттун Эмираттын «Al Dhafra» базасындагы корреспонденти мындай деди: «Американын тик участкары алты жумадан бери Сирия жана Иракка бомба таштоо үчүн Эмираттын «Al Dhafra» базасынан учуп жатат». Дагы кошумчалап мындай деди: «Көпчүлүк биле бербейт, «Al Dhafra» базасында 3500 Америка аскери жайгашкан жана ал «F-22» үлгүсүндөгү тик учак жайгашкан аймактагы жападан-жалгыз аскерий база». Гезит Американын Ортоңку Чыгыштагы аскерлеринин мурдагы жетекчиси Энтони Зиннинин цитатасын келтирди: «Бүгүнкү күндөгү араб ааламынын кайсы мамлекети болбосун, Эмират менен Америка ортосундагы алака өтө күчтүү». Мына ушундайча Эмират өзүн Американын күчтүү союздашы катары көргөздү. Акыйкатта болсо, Эмират Британия үчүн өзгөчө роль ойноп берет. Америка менен шериктеш катышкан согуштарга Британиянын ишарасы менен гана катышат. Британия жолу аркылуу өзүн Американы колдоп жаткандай түр көрсөтүп, парда артында Америкага карата ташбиш жаратат.

Эске сала кетчү нерсе, 1956-жылы Британия чыгыш Суэц согушунан жеңилгенден кийин, 1963-жылы Йемен согушунда катуу жеңилүүгө дуушар болду. 1968-жылы Булуңдан аскерий жактан чыгып кетүүгө токтом кылып, 1971-жылы ал токтомду ишке ашырды. Ушунун баары аны бул аймактарда мурдагыдай таасирге ээ болуп калып калышына жолтоо болду. Ошондуктан, ал колонизаторлук көрүнүшүн өзгөртүп, аскерий жактан чыгып кетүүнү жана саясий, коопсуздук, экономикалык жактан колонизаторлук кылып калууну абзел көрдү. Ал мындай көрүнүштөгү колонизаторлугун көпчүлүк колонияларында ишке ашырды. Ошол убактан бери, тактап айтканда, чыгыш Суэцтен толук түрдө аскерий жактан чыгып кеткенден бери, Британия Америкага ачык

түрдө бетме-бет туруу кудуретинен ажыраган. Анын Америкага карата саясаты – сыртынан Американы колдоого алымыш болот, а ичинен аны ташбишке салуу үчүн ролдорду малайларына бөлүштүрүп берет. Ал роль Америка жана анын малайларына өзүн дос катары көргөзүп, Америка планы негизинде жүргөндөй түр жаратат. Акыйкатта болсо, ал Британия жана анын малайларын дос тутат.

2 – Суроодо келген Эмираттын позициясын мындайча түшүнүүгө болот:

а) Амирликтердин Ямандагы ролу:

2015-жылдын мартында, Саудия жетекчилигиндеги Йеменге карата «бороондуу чечкиндүүлүк» аскерий иш-чарасына Эмират башынан баштап кошулду. Иш сыртынан карганда ыргактуу кетип жаткандай түр жаратты. Бирок, акыйкатта андай болгон жок. Саудия бул аскерий иш-чараны абадан бомбалоо менен гана чектелүүнү каалады. Ал эми Эмират согушка кургактыктан да аралаша баштады. Мындан көрүнүп тургандай, Эмират Йеменге ири кургактык күчтөрүн да киргизүүдө коалицияны пайдаланды. 2015-жылы 4-апрелде Саудия кургактык күчтөрдүн Йеменде болушун четке какты. 2015-жылы 21-апрелде «бороондуу чечкиндүүлүк» иш-чарасынын аягына чыккандыгын жарыялады. Кийин «үмүттүн кайра жаралуусу» аскерий иш-чарасын баштады. Ушунун баары саясий жөнгө салуу үчүн абадан гана сокку берүүнү каалап жаткан Саудия менен Эмираттын ортосундагы чыңалуу абалы болгондугун айгинелеп турат. Саудиянын «үмүттүн кайра жаралуусу» аскерий иш-чарасын баштоосу ушуга ишара кылып турат. Эмират болсо бир тараптан бул аскерий иш-чара аркылуу Йемендин шаарларында хувсийлерди толук жеңилүүгө учуратууну каалады. Ошол эле маалда, Саудия Хувсийлерге кысым кылуу аркылуу гана саясий жөнгө салууну каалады. Эмират кургактыктан согуш алып баруу менен Хувсийлерди жеңилүүгө дуушар кылып артка сүрүүнү каалады...

Саудия менен Эмираттын карама-каршылыгы бул эле эмес. Балким, бийликтен кулатылган Солих боюнча да позициялары карама-каршы. Саудия бийликтен кулатылган Солихке каршы болсо, Эмираттын аны колдошу тууралуу маалыматтар байма-бай чыгып жатты. Балким «бороондуу чечкиндүүлүк» аскерий иш-чарасындагы бир бомбалоодон аны куткарып калгандыгы тууралуу маалымат тарады. Мисир арабий сайты 2015-жылы 4-апрелде буга ишара кылган маалыматты таратты: Йемендин жогорку жооптуусу «Мисир арабий» сайтындагы билдирүүсүндө буларды ачыктады: «Бул жерде Абу-Даби Сананы бомбалоого алуудан бир саат мурун мурунку президент Абдулло Солихтин баласына бомбалоо тууралуу билдирип койгондугу себептүү, Саудия менен Эмираттын ортосунда карама-каршылыктар келип чыкты.

Эмираттын ою боюнча, чечимди демилгелөө үчүн Солихти сактап калуу зарыл. Эмираттын Солихти өлүмдөн куткарып калгандыгы тууралуу маалымат жылжып чыкты. Аны борбор калаа Санадан бомбалоодон бир саат мурун коопсуз жайга алып чыгып кеткендиги маалым болду». Эмираттын Солихти колдоого алгандыгына дагы бир ишара: Эмират Солихке санкция берүү тууралуу эл аралык токтомду этибарсыз калтырды. Эмират дагы деле Солихти өзүнүн союздашы катары санап, ага жана анын үй-бүлөсүнө акчалай, аскерий жактан жардам берип жаткандыгын айыптаган билдирүүлөр сайттар аркылуу байма-бай чагылдырылды. Ушунун баары Эмират иш жүзүндө Солих жана Хувсийлерге каршы сокку уруп жаткан Саудия жетегиндеги араб коалициясына шериктеш иш алып баруусу менен удаалаш эле, бул тарабын да ишке ашырып барды. Эмират катышып жаткан бул согуштун ачык урааны «өлкөгө мыйзамдуулукту орнотуу» жана «Хувсийлердин кандуу ыңкылабына чек койуу» алкагында болду. Эмираттын мындай алакасын 2015-жылы 22-октябрьда «Йемен Press» маалыматы тасдыктап турат: «Йемен Солихке жана Хувсийлерге каршы согушка катышып жатканына карабастан, бийликтен кулатылган президенттин баласы генерал Ахмед Али Солих Эмиратта турары жана өзгөчө коргоого алынганы кабарланды!».

Кийин БУУ президент Хаадини бийликтен кетируү талабын койгондо, Хаади өзү бороондун чордонунда калды. Тактап айтканда, Британия башка күч жана иш пландарды даярдай баштады. Эгер эл аралык жөнгө салуу Хаадини Йемендеги саясий аренадан алыстатып жиберсе, Хаадинин саясий аренадан алысташы Британиянын Йемендеги таасиринен алысташына себеб болбошу үчүн Британия башка иш пландарды даярдады. Бири кетсе экинчиси келгидей кылып. Хаади болсо, ошол саясий пландардын бири гана болчу. Мына ушундайча Британия Эмиратты Солихти колдоого ала тургандай кылды. Солих дагы, Хаади дагы Британия адамдарынан. Бирок, бул жердеги маселеде Британиянын айлакерлиги негизинде ролдорду бөлүштүрүп берүү каралган! Эмират менен Хаадинин ортосундагы карама-каршылык Британиянын ушул айлакер планынын алкагында гана орун алды. Кийин Хаади Абу-Дабиде суз кабыл алынды. Хаадинин Аден аэропортунун мүдүрү Салах аль-Амирди (Абу Каттан) кызматтан кетируүсүнө Эмират каршы чыкты. Тактап айтканда, Йемендеги Хаади жүргүзүп жаткан саясатка Эмират каршы чыкты, негизи, Хаади дагы Британия малайларынан, ошону менен бирге эле, Британия Эмиратка тапшырган ролдун негизинде Эмират ушундай кадамдарды кылды. Мына ушундайча Эмират өзүн Булуң демилгесинде макул болгон Хаади тарабында эместей кылып көргөздү. Ал өзүн Британиянын башка малайы Солих тарабында экендей кылып

көргөздү. Ушундайча Эмират Йеменде Америка кызыкчылыгы үчүн роль ойноп жаткан Саудия менен аралашып, Британия кызыкчылыгы үчүн роль ойноп берди.

б) Эмираттын Ливиядагы ролу:

Эмираттын Ливияда аткара турган ролу сызып берилген. Эмираттын Ливияда исламийлерге каршы алып барып жаткан кеңири саясатына назар салуу менен анын аткарып жаткан ролун жеңил эле түшүнүүгө болот. Бул саясатка Британиянын мурунку премьери Тони Блэр негиз салып жетектеген. Ошондой эле, Эмираттын БУУ өкүлү Леон менен болгон алакасында да жана Ливияны колдоп-кубаттоого алуусунда да Эмираттын бул ролу ачык эле көрүнүп турат. Эмират ушунун баарын Британиянын таасири күчөшүнө абал жаратуу максатында кылды. Башкача айтканда, Ливияда Британиянын Йемендегидей мүмкүнчүлүгү болушу үчүн, ага таасир абалдарын жаратып берүү. Анткени Британиянын Ливиядагы таасири Каддафи мезгилинде солгундап калган эле. Эмираттын Ливиядагы илманийлерди (светскийлерди) жана уруу башчыларын колдоого алуусу, ошондой эле, исламийлерге каршы иш алып баруусу, Катардын Ливияда колдоого алган күчтөрүнө карама-каршы койду. Катар «исламийлер» чөйрөсүндө Британия кызыкчылыгы үчүн иш алып барат. Эмират илманийлер жана уруу башчылар чөйрөсүндө Британия кызыкчылыгы үчүн иш алып барат. Эмират менен Катарга бөлүштүрүлгөн бул ролдорду Американын «Policy» журналы басып чыккан. 2014-жылы 28-августта тактап айтканда, Эмират Ливияда абадан сокку ургандан кийин «арабий» сайты ал журналдан көчүрүп басып чыкты: «Американын «Policy» журналында мындай келген: Ливияда таасир талашуучу аймактар аралык күрөшү 2011-жылы полковник Каддафинин режимине каршы күрөшүү мезгилинен башталган. Катар Исламга ыктаган согушкерлерди колдоого алат. Эмират уруу күчтөрүн, айрыкча, Ливиянын батышындагы «Zintan» урууларын колдоого алат». Американын бул журналы Эмираттын Ливиядагы иш алып барып жаткан адамдарынын аттарына чейин атап, алардын шермендесин чыгарды.

Ошондой эле, Эмират БУУнун Ливиядагы атайын өкүлү, Европага ыктаган испаниялык Бернардино Леон менен да тыгыз алака алып барды. Эмират Табрук парламентине жана Хафтардын жамаатына колдоо көргөзүү үчүн, Леон менен тыгыз иш алып барды. Гезиттер Леондун Эмират ТИМи менен жазышкан электрондук каттары тууралуу жылжып чыккан хабарларды жарыялап жибершти. Ошондой эле, Леондун Ливиядагы мансабынан түшкөндөн кийин эле, Эмиратта жогорку маяналуу жумушка орношкону да газеталарда кабарланды. Британияга ыктаган БУУнун Ливиядагы атайын өкүлү Леон менен Эмираттын

ортосундагы мындай тыгыз алака Эмираттын Ливияда аткарган ролуна Британия раазы экендигине ишаара кылып турат. Эмираттын бул ролу 2014-жылы августта Триполиде исламийлерге каршы абадан урган соккусунан кийин айдан-ачык көрүндү. 2014-жылы 4-августта Парламенттин биринчи отурумунан кийин эле, аны Табрукка көчүрүү учуруна туш келген Эмираттын абадан болгон бул чабуулун Америка биринчилерден болуп ачыкка чыгарды! Эске сала кетчү нерсе, Эмираттын илманийлерди колдоого алып, исламийлерге каршы күрөшүүсүнүн артында Британия турат. 2017-жылы 31-январда Мисир арабий сайты жана дагы бир тараптан Британиянын «Телеграф» газетасы буларды ачыктады: «Тони Блэр» консультациялык борбору Эмиратка насаат жана кеңеш бериши үчүн Эмират менен 35 миллион долларлык контракт түзгөндүгү маалым болду. Бул контракт «Тони Блэр» консультациялык борбору менен Эмират ТИМнин ортосундагы пландалган долбоордун алкагында болду». Ушундан көрүнүп тургандай, Британия малайларына сыртынан караганда бири-бирине карама-каршы келген ролдорду бөлүштүрүп берет. Бирок жыйынтыктап келгенде, баары Британия максады үчүн болот. Британия баардык малайларын бир тараптуу койбойт, айрыкча, Ливия сыяктуу өзүнүн иш пландары көп болгон өлкөлөрдө. Катар Хафтарга каршы турду жана Британияга ыктаган өкмөттү колдоого алды. Эмират Хафтарды колдоп жаткандай түр көргөзүп, аны аскерий күч-кубат менен колдоого алды.

в) Эмираттын Тунистеги ролу:

Тунис президенти Баажи Эс-Севси 2015-жылы ноябрда мындай деди: ... «Эмират туруксуздук кылуу ыкмаларын ишке салууну улантып жатат. Ал өзүн (жооп берип калуудан) коопсузmun деп ойлоп жатат. Эмират кооп-коркунучу жок эле күчтү пайда кылууга акчасы жетиштүү, анткени, ал Европа акчасына сүйөнөт». (Мидл Ист Эй, 2015-жыл 30-ноябрь). Эмират менен Тунистин ортосундагы алакада чыңалуу болгондой түр жаралгандыгына назар салынса, Британия жолу менен кетип жаткандыгы анык көрүнүп турат. Бул чыңалуу жасалма экендиги да ачык көрүнүп турат. Буга далил, Тунис президенти Баажи Эс-Севсинин Эмиратка иш сапары менен барышы. Эмират менен Тунистин ортосундагы алакада чыңалуу тууралуу сөз жүрүп жаткан учурда, Тунис Ливия жана Алжир менен болгон чек арасын бекемдеш үчүн, Франциядан аскерий техникаларды, курал-жарактарды сатып алууга Эмираттын жардамдашары тууралуу да маалымат таркалды. Франция президенти Олланд Тунис президенти Эс-Севси менен жолугушуусунан кийин берген пресс-конференцияда мындай деди: «Бул тармакта үч өлкө кызматташ иш алып барат». Муну Олланд 2015-жылы 7-апрелде Франция менен Тунистин ортосундагы курал сатып алуу тууралуу

келишим бар экендиги жөнүндөгү берилген суроого жооб берип жатып айтты. Тунистин ТИМи Тойиб Бакуш «Тунис Франция менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп жаткандыгын жана куралды сатып алууда жардамдашуу үчүн Эмират менен да сүйлөшүүлөрдү өткөрүп жаткандыгын» ачыктады. («Международная страница», 2015-жыл 7-апрель). Мына ушундайча, Эмират бир тараптан Тунистин курал сатып алуусуна жардамдашты. Экинчи тараптан аны менен болгон алакасында чыңалуу бардай кылып көргөздү. Ошондуктан, Тунис менен болгон алакасындагы чыңалуу чыныгы эмес, ал жасалма чыңалуу болду. Эмират Тунисте жана анын айланасында, айрыкча, Ливия жаатында Британия ролун ойноп жатат. Анткени, Тунис Хафтарга каршы, жана Тунисте түзүлүп кийин Триполиге көчкөн Ливиянын «Улуттук биримдик» өкмөтү тарабында турат. Эмираттын Тунис менен болгон алакасында чыңалуу бардай кылып көргөзүүсү Хафтарды алдоого каратылган. Тактап айтканда, англистердин айлакерлиги негизинде!

г) Эмираттын Сиси менен болгон ролу:

2013-жылдын ортосунда төңкөрүш негизинде келген Сисини Эмират жана Саудия кең көлөмдүү колдоого алышты. Ал учурда Саудияны Британия малайы Абдулла башкарып турган. Муну мындай түшүнүүгө болот: Британия Америка менен тарапташ болуп, аны менен бирге кадамдашты. Малайларынан да Америка малайлары менен тарапташ болууларын талаб кылды. Анкени, Америка малайларынын колу бул чөлкөмдө жогору эле. Аларга салыштырмалуу Британия малайларынын колу алсыз болчу. Британия өз малайларын Америка малайларына ачыктан-ачык душмандык сапта турууларына түрткөн жок. Бирок, айрым учурларда гана, мисалы, Катар Сисиге карата душмандык позицияда болду. Британия өзү Сиси менен душмандык позицияда болбоду. Британия Сисини тынчтандыра турган ишараларды берип жатты. Эмират аркылуу аны өзүнө жакындаштырды. Британиянын Сисиге карата бул позициясын Британиялык басылмалар жазып жатышты. Алардан 2014-жылы 25-июнда «жадид арабий» сайты «Financial Times» отчетун көчүрүп басып чыкты. Отчетто мындай келген: «Кээ бир инсайдерлер (айрым жашыруун маалыматка ээ адамдар) Тони Блэр ишке ашырган иштери тууралуу «Financial Times»ка билдирүү беришти. Тони Блэр «ихванул муслим» жамааты жана аларга жардам берген Булуң өлкөлөрүндөгү адамдар Мисирдин аскерий жеткекчилиги тарабынан терроризмге байланыштырылып жаткандыгы тууралуу отчет жазууну эксперттер тобуна тапшыргандыгы тууралуу билдиришти». Газета: «Тони Блэр» Мурсини бийликтен кулаткан Мисирдеги аскерий төңкөрүштү колдорун о.э. Мисирдеги төңкөрүштү сыпаттап «бул Мисир элинин үмүтүн актай турган амалият болду» дегенин да жазып чыкты.

Газета дагы буларга токтолгон: «Британиянын бул позициясы Эмираттын позициясы менен төп келет». Ошондуктан, Эмираттын Сиси менен жакындашып иш тутуусу Британиянын ага сызып берген саясатынын алкагында гана орун алды. Эмират бул сызыктан сыртка чыга албайт.

3 – Эскерте кетчү нерсе, 2016-жылы 12-январдагы суроо-жообдо: Бир чоң мамлекетке көз каранды же анын таасири астында жүргөн өлкөлөр ортосундагы күрөш чыныгы күрөш эмес. Анткени, ошол чоң мамлекет өзүнө көз каранды жана өзүнүн таасири астындагы өлкөлөрдүн тышкы саясатын жалпы түрдө сызып берет. Мына ушул сызылган саясаттын негизинде, алардын ортосунда күрөш жүрөт. Ал эми күрөшсүз улана турган карама-каршылыктар болсо таасир астындагы өлкөлөрдө ачык көрүнөт. Муну үч абалга бөлүп кароого болот. Биринчи абал: чоң мамлекеттин кызыкчылыгы үчүн ролдорду бөлүштүрүү бабында. Экинчи абал: карама-каршылык сырткы таасирден эмес, ички түркүлөрдөн келип чыгып, өздөрү таасири астында жүргөн чоң мамлекеттин сырткы саясатына таасир берүү бабында. Үчүнчү абал: бир малайды экинчи малайга караганда көбүрөөк колдоп-кубаттоо менен «тынч» турган абалга чыңалуу пайда кылуу, колдоп-кубаттоонун «максады» ишке ашкандан кийин, абалды кайра тынч абалына келтирүү бабында. Биринчи абал Британияга көз каранды Эмиратка дал келет. Башкача айтканда ролдорду бөлүштүрүү бабына. Эмират дагы, Катар дагы Британия сызып берген ролдорду ойношту.

4 – Корутундулап айтканда: Эмират башка Булуң мамлекеттери сыяктуу эле Британияга көз каранды жана анын сызып берген саясаты менен жүрөт. Бирок Саудия азыркы Салмандын учурунда Американын таасири астына кирген. Эмираттын – Йемен болобу, Ливия, Египетке карата болобу – кылып жаткан баардык саясаты Британия тарабынан ага сызылып берилген. Анын саясатындагы кээ бир карама-каршылыктар, мисалы, илманийлерди колдоп исламийлерге каршы иш тутуусу Британия тарабынан сызылып берилген кең көлөмдүү саясаттын алкагына кирет. Ал Катарга сызылып берилген саясаттан айырмаланып турат. Анткени Эмират Британияга өзгөчө саясатын аткарып берет. Башкача айтканда, Эмират аймакта Америка малайлары аркасында туруу менен Британия үчүн көптөгөн иштерди аткарып койду. Эмират ушул орундан туруп Британияга кызмат кылат. Ошону менен эле бирге, Катар болобу, Эмират болобу, же башка мусулман өлкөлөрү болобу, айырмасы жок, кафир колонизаторлордун кызыкчылыгы үчүн кызмат кылышат. Бул эң чоң күнөө жана кылмыш. Баары тең мындай кылмыштын арты менен дүйнө жана ахиретте жакшылыка жете алышпайт. Аллах Таала айтат:

﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾

«Жакында мындай кылмышкерлерге жасап өткөн айла-амалардары себебдүү Аллах алдынан кордук жана катуу азап жетет» [6:124]

12-ражаб, 1438-х.

9-апрель, 2017-м.

Бахрейн конференциясы жана «кылым келишими»

Суроо: Кушнер жетекчилгиндеги Бахрейн экономикалык конференциясы бүгүн аягына чыкты. Манамада өткөн бул конференциянын ачылыш сөзүндө Кушнер мындай деди: «Бахрейн семинары кылым келишими эле эмес, ал кылым мүмкүнчүлүгү». («Спутник арабий», 25.06.19). Ушул конференция «кылым келишиминин» бир бөлүгүбү? Же, Кушнер айткандай, ал өзүнчө долбоор болуп саналабы? Соңунда эмнеге келишимде эмнелер камтылганы жөнүндө ачыкталган жок? Же мунун айланасында жылжып кирүүлөр барбы? Анын ийгиликке ашып кетишине канчалык мүмкүнчүлүгү бар? Аллах ыраазы болсун.

Жооб: жооб түшүнүктүү болушу үчүн төмөнкү нерселерге назар салып чыгуу зарыл.

Биринчиден, Бахрейн конференциясы:

1 – «Кечээ кечинде Ак үй кийинки айдын акырында Бахрейндин борбор калаасы Манамада эконимикалык «семинар» уюштуруларын жана анын алкагында Трамптын Жакынкы Чыгыштагы тынчтык планы негизиндеги экономикалык бөлүгү жарыяланарын билдирди». («Жакынкы Чыгыш» сайты, 20.05.19).

2 – «2019-жылы 22-июнда, Бахрейн семинарынан мурда Кушнер тынчтык планынындагы экономикалык бөлүктүн майда баратын ачыктады: Трамптын тынчтык планы Фалестиндин жана кошуна араб мамлекеттеринин экономикасын өстүрүү үчүн суммасы 50 миллиард долларды түзө турган инвестициялык фонду түзүүнү камтый тургандыгын жана суммасы 5 миллиард долларга барабар болгон Батыш Жээк менен Газа тилкесин байланыштырган транспортук өткөөлдү курууну камтыгандыгын билдирди». («Франция 24», 24.06.19).

3 – «2019-жылы 25-июнда Вашингтон жана Манама тарабынан «Фалестин жеринде инвестиция көлөмүн өстүрүү максатында өнүгүү үчүн тынчтык» аталышындагы чакырык ташталып жаткан Бахрейн конференциясы болуп өттү». («Би Би Си арабий», 25.06.19).

4 – «Трамптын күйөө баласы жана кеңешчиси Жаред Кушнер Манамада «Бахрейн семинарынын» ачылышын жасады. Бул семинар Фалестинди өнүктүрүүгө арналган экономикалык форум болду. Кушнер Батыш Жээк жана Газа тилкесин экономикалык жактан өнүктүрүүгө арналган Америка планынын кээ бир 50 миллиард долларга барабар болгон майда баратын ачыктады. Мунун негизинде Фалестиндин ички дүң продукциясы эки эсеге өсүшүнө жана жумуш орундарынын пайда болуу мүмкүнчүлүгүнүн артышына ишаара кылды». («RT», 25.06.19).

5 – «Трампын кеңешчиси Жаред Кушнер мындай деди: «Вашингтон саясий чечим даяр болгондо, аны жарыялайт». Кушнер дагы кошумчалап: «Бахрейн конференциясы Жакынкы Чыгыштагы көйгөйдү экономикалык жактан чечүү мүмкүн экендигин көргөздү», - деди. Ал бул билдирүүсүн Бахрейндиң борбор калаасы Манамада болуп өткөн Бахрейн семинары аяктаган соң эле берди». («Ал-Алам ТВ» сайты, 26.06.19).

6 – «Конференциянын жыйынтоочу баянатында: «өнүгүү үчүн тынчтык» аталышындагы семинардын катышуучулары Фалестин экономикасын көтөрүү үчүн инвестиция тартууну күчөтүүгө чакырышты. Баяндаманын корутундусунда семинар «Фалестин элинин кызыкчылыгын көздөгөн экономиканы өнүктүрүү үчүн ири көлөмдөгү инвестиция тартуу оптимизмин жаратуу менен аятагандыгы белгиленди. Ошондой эле, семинардын аягындагы талкуулар Фалестин элинин кызыкчылыгын көздөгөн экономикалык өнүгүүнү жолго салуу мүмкүнчүлүктөрүн жаратууга токтолгондугу да белгиленди. Ошону менен бирге, талкуулардын жыйынтыгы аялдардын укуктук мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө, жумушсуздуктун жогору арымына кабылып жаткан жаштар менен маанилүү, натыйжалуу байланыштарды калыбына келтирүү аркылуу жумушчу күчүн өнүктүрүүгө токтолду. Кушнер сунуштап жаткан экономикалык пландын негизинде Фалестин жерине суммасы 28 миллиард долларлык инвестиция тартуу жана мындан башка да Фалестин качкындарын кабыл алып жаткан Иордания, Мисир, Ливанга да жалпы суммасы 22 миллиард долларлык инвестиция тартуу каралган». («Анадолу» агентиги, 27.06.19).

Мына ушундайча бул конференция «кылым келишимин» жарыяланган учурдан ары улантуу шартын жаратуу максатында өткөрүлдү. Башкача айтканда, бул аймактагы араб жана араб эмес жетекчилер Трампын келишими аркылуу өз өлкөлөрүнө кыянаттык кылуулары үчүн Трапмтын ыкмасындагы пара алуулары болуп саналат.... алар акыл жүргүзүшөбү?

Экинчиден, «кылым келишими» жана андан жылжып чыккан нерселер:

1 – Америка 1959-жылы Эйзенхауэр эки мамлекет долбоорун кабыл алгандан бери бул долбоорду ишке ашырууга бел байлаган. Абду Насыр мунун ишке ашырууга аракет кылды. Америка 1964-жылы ал аркылуу Ахмад Шакирий башында турган Фалестин азаттык кыймылын түздү. Кийин 1967-жылдагы жеңилүүдөн кийин Шакирий бул уюмдун жетекчилигинен кетти. 1968-жылы Британия өз малайы падыша Хусейндиң, Булуң мамлекеттеринин колдоосу менен, жана Британия долбоору катары саналган Фалестин илманий мамлекетин куруу долбооруна чакырык салган, Ясир Арафатты Фалестин азаттык уюмунун

жетекчилигине алып келүү менен өз долбоорун алга сүрөй баштады. Британия бул малайлары аркылуу 1965-жылы Фатх уюмун негиздеген. Бирок, Америка малайлары Мисирдеги Анвар Саадат, Сириядагы Хафиз Асаддын кысымы астында Британия долбоорун ишке ашыруудан баш тартты жана Америка долбоорун ишке ашырууну тандап алды. Ошондуктан, 1974-жылы бул уюм жалпы араб мамлекеттери тарабынан Фалестин элинин жападан жалгыз мыйзамдуу өкүлү катары тан алынды, ошондой эле, БУУ тарабынан да кабыл алынды жана ага өз өкүлүн киргизди. 1988-жылы Арафат расмий түрдө Фалестиндин 80% жерин басып алгандыгы менен биргеликте яхудий вужудун тан алды. Арафат бул тан алуусун Фалестин мамлекеттүүлүгүн жарыялап айткан билдирүүдө: «Фалестин жеринде эки эл үчүн эки мамлекет» деген сөзү менен билдирди. Ал 1993-жылы Ослодо келишимге кол койду жана Фалестин азаттык кыймылынын жетекчилиги астында Фалестин бийлигин түзүүнү, ошондой эле 1999-жылдын кирип келиши менен Фалестин мамлекетин тикелөө долбоорун жарыя кылды. Бирок, ошону менен биргеликте Америка бул долбоорун Клинтондун учурунда узак убакыт ишке ашыра алган жок. Кичүү Буш бийликке келгенден кийин 2002-жылы Араб лигасы Саудия демилеси аталышындагы Америка долбоорун ишке ашырууну тандады. Ал долбоордо, эгер яхудий вужуду өз жанында Фалестин мамлекетинин болуусун кабыл алган учурда, араб мамлекеттери яхудий вужудун тан алуулары каралган. Мунун артынан Америка 2003-жылы жол картасы долбоорун ишке салды. Бул долбоордо 2005-жылдын кириши менен Фалестин мамлекетин тикелөө жана Жакынкы Чыгыш төрттүгүн түзүү каралган. Бирок, бул мамлекетти тикелөө ишке ашкан жок. Эки мамлекет чечимин ишке ашыруунун оор жүгү 2009-2013-жылдары Американын экс-мамбашы Обамага жүктөлдү. Бирок, ал аны ишке ашырууда ийгиликсиздике учурады. Мына ушундайча Америка мамбашылары Фалестинде эки мамлекет чечимин ишке ашырууга урунушту, бирок аракеттери ийгиликсиздик менен аяктады. Кийин Трамп бийликке келди. Америка Фалестинде эки мамлекет чечимин ишке ашыра албастыгына көзү жетти. Ошондуктан, анын орун алмаштырууну же ага ондоп-түздөөлөрдү киргизүүнү ылайык көрдү. Конгресс 1995-жылы Куддусту Израилдин борбору катары тан алуу токтомун чыгарган. Бирок, бул токтомду ишке ашырууну Америка мамбашысына милдеттүү түрдө кылган эмес. Ал бул токтомду кайсы учурда ылайык көрсө, ошол учурдагы мамбашыга милдетендире тургандай кылып артка сүрүп келген.

2 – Трамп ант бергенден кийин ушул пландын негизинде жолун улады. Ал өз билдирүүсүндө «Израиль» менен Фалестин ортосундагы күрөштү аягына чыгарууда эки мамлекет чечими бирден бир жол эмес,

эгер тынчтыкка жеткире турган башка орун басар тандоолор бар болсо, аны кабыл аларына ишаара кылып мындай деди: «Биз эки мамлекет чечимин же «Израиль» менен Фалестин бир мамлекет чечимине кадыржам болушарын караштырып жатабыз. Алар кайсы чечимди артык көрүшсө, мен ага макулмун. Бизге эки чечим тең ылайык келет». («Ал-жазира», 16.02.17). Кийин Трамп ишке ашырып жаткан пландын ишааралары биринин артынан бири ишкек салына баштады. Трамп Америка элчиканасын Тель-Авивден Куддуска көчүрдү. Трамп муну 2017-жылы сентябрь айында ишке ашырды, башкача айтканда, Трамптын планы негизинде Куддус «Израилдин» бир бөлүгү катары саналышына макулдугун жарыя кылгандан кийин. Андан соң Трамп «Израиль» жана Фалестин ортосундагы күрөштү «акыркы келишим» же «кылым келишими» алкагында алга сүрүү тууралуу айтты. Андан кийин бардык иш Трамптын күйөө баласы жана кеңешчиси, ошондой эле Жейсон Гринбалттын кеңешчиси Жаред Кушнердин колуна өттү. Кушнер Жамкынкы Чыгыш жана «кылым келишимин» алга жылдыруу боюнча Америка мамбашынын ыйгарым укуктуу өкүлү болуп эсептелет. Кушнер 2019-жылы февралда Трамптын планына колдоо табуу үчүн көптөгөн өлкөлөргө иш сапары менен барды. Саудиянын ханзаадасы Мухаммад бин Салман менен жолукту, ошондой эле, 2019-жылы 27-апрелде Анкарада Эрдоган менен жолукту, кийин Бириккен Араб Эмираты, Бахрейн жана Омандын жетекчилери менен жолугушту. Анын бул иш сапарындагы негизге аракет аймактагы өлкөлөрдүн жетекчилеринин колдоосун табууга каратылды. Трамптын администрациясы 2018-жылы сентябрь айында Нью-Йоркто өтчү БУУнун жалпы жыйынында планды сунуштай тургандыгын убада кылды. Бирок, планды сунуштоо 2019-жылдын башталышына жылдырылды. Анын артка жылдырылышы «Израилдеги» шайлоолор 2019-жылдын май айына жылдырылгандыгы себебтүү болгондугу менен түшүндүрүлдү. Кийин рамазан айы кирип келди... Трамп планды рамазан айынан кийин 2019-жылы июнь айында жарыя кыла тургандыгын билдирди, азыр болсо, жарыя «Израилде» шайлоолор бүткөндөн кийин 2019-жылы ноябрь айына жылдырылды. Трамп Нетаньяху биринчи жана экинчи турдагы шайлоо айлампаларында ийгиликке жетише албагандыгына «кыжаалат» болду. Ошондуктан, Трамп келишимин жарыя кылууну дагы артка жылдырды. «Трамп Британияга иш сапары менен чыгуу учурунда Ак үй алдында журналистерге берген маегинде: «Нетаньяху өткөн үчүнчү күнү берилген мөөнөттүн акыркы мөөнөтүнө чейин өкмөт түзө албагандан кийин, «Израилде» сентябрь айында кайрадан шайлоолор өткөрүлөрү күтүлүп жаткан «Израилдеги» абалга токтолуп мындай деди: «Бул башаламандык» Биби шайланды. Азыр болсо, алар сентябрь айында

кайрадан жалпы шайлоолорду өткөрүүгө камданып жатышат. Бул күлкү келерлик. Биз буга кызыкдар эмеспиз». («Россия сегодня», 03.06.19).

Трамп планын ушундай көрүнүштө даярдады жана аны менен кубанып сүйүнүчүнө чек жок болуп жатат. Трамп өзүнөн мурунку мамбашылар эки мамлекет чечимин ишке ашыра албай ийгиликсиздикке учурагандыктарын «кылым келишими» аркылуу ишке ашырып ийгилик жарата алам деп ойлоду... Аллахтын жардамы менен, Трампын бул иши да эки мамлекет чечими сыяктуу ийгиликсиздикке учурайт.

Үчүнчүдөн, келишимде камтылган нерселер ачык-айкын болбошу жана андан жылжып чыккан нерселер:

1 – Фалестин мусулмандардын жүрөктөрүндө жана акылдарында маанилүү роль ойнорун Трамп унутуп же ага унутуруп жатышат. Мусулмандар Трампын бул келишимин эч качан кабыл алышпайт, тескерисинче аны четке кагышат. Ошого карабастан, Трамп экономикалык долбоору аркылуу, ит жеминдей миллиарддары менен Фалестин элин азгырып өз планына макул кыла алам деп ойлоп жатат. Ошондуктан, ал планынын майда баратын ачыктаган жок жана Фалестин эли Трампын келишимин кабыл алуулары үчүн абал жаратуу максатында Бахрейн конференциясын жолго салды!

2 – «Кылым келишиминен» жылжып чыккан нерселер. Ооба, бул жерде жылжып чыккан нерселер орун алды. Көрүнүп тургандай, бул жылжып чыгуулар максаттуу болгондугу жана «кылым келишимин» даярдоого жакындата турган нерселер экени көрүнүп турат. Бул жылжып чыккан нерселердин көпчүлүгүн «Израил Хайом» гезити 2019-жылы 27-майда жарыялады. Бул гезит Трампын шайлоо кампаниясын күчтүү колдоого алган жана Нетаньяхуга жакын санаалаш катар эсептелген Шелдону Адельсонго таандык. Бул жылжып чыгуулар:

- Келишим. Келишим үч тараптуу ишке ашат: «Израил» – Азаттык уюму, Хамас жана Батыш Жээк, Газа тилкесинде «Израиль» жарандары мекен кылып албаган жерлерде жаңы пайда боло турган жаңы Фалестин мамлекети ортосунда түзүлөт.

- Жерлерди бошотуу. «Израиль» тарабынан отурукташтырып алынган жерлер кандай болсо, ошондой калат жана бул отурукташуулар кеңейтилип бири-бири менен байланыштырылып «Израиль» колунда калат.

- Кудус. Кудус бөлүнбөйт. Ал «Израиль» жана Фалестин ортосунда шериктеш пайдаланылат. Андагы араб жашоочулар жаңы Фалестин аймагына көчүрүлөт. Яхудийлер көчүрүлбөйт. «Израиль» муниципалитети жаңы Фалестин билим берүүсүн кошпогондо Куддустун бардык аймагын өз ичине алып, анын жоопкерчилигин өзүнө

алат. Жаңы Фалестин (Кудустагы имараттарды, жерлерди, сууларды пайдаландыгы үчүн) «Израиль» муниципалитетине салык төлөйт.

- Газа. Мисир жаңы Фалестин үчүн фалестиндиктердин жашап калуусуна уруксат бербестен аэропорт, соода сатыктарын жүргүзүүлөрү үчүн ишканаларды курууга жерлерди берет.

- Аскер. Жаңы Фалестиндин өз армиясы болуусуна уруксат берилбейт. Курал-жарак бир гана коопсуздук кызматкерлерине берилет. Хамас бардык куралдарын тапшырат жана Хамастын ичиндеги жеке адамдар да куралдарын Мисирге өткөрүп берет. Хамастын адамдары мунун акысына араб мамлекеттеринен маяна алып турушат. Келишимден бир жыл өтүп Фалестин өкмөтүн түзүү үчүн шайлоолор өткөрүлөт. Шайлоолордон бир жылдан кийин бардык камактагылар үч жыл аралыгында акырындык менен чыгарылат.

- Беш жыл ичинде жаңы Фалестин үчүн деңиз портору жана аэропорттор курулат, ага чейин фалестиндиктер «Израилдин» портторун жана аэропортторун пайдаланат. Фалестин жана «Израиль» чек аралары достук мамлекеттери болуу үчүн ачык калтырылат... Батыш Жээкти жана Газаны бириктире турган бийиктиги 30 метрлик асма көпүрө курулат. Бул көпүрөнүн чыгымын 50% Кытай 10% Жапония, 10% Түштүк Корея, 10% Австралия, 10% Канада, 10% Европа жана Америка көтөрөт. Иордания өрөөнү «Израилдин» колунда калат, ошондой эле бүгүнкү күндөгүдөй 90 жолу төрт тараптуу жолго айландырылат жана анын бир тарабын «Израиль» көзөмөлдөйт. Калган Иордания менен Фалестинди байланыштырган эки бөлүгүнө фалестиндиктер ээлик кылат...

- Бул жылжып чыккан маалыматтар бейрасмий болгондугуна карабастан, алар Трамптын шайлоо кампаниясын күчтүү колдоого алган жана Нетаньяхуга жакын санаалаш катар эсептелген Шелдону Адельсонго таандык гезит аркылуу кабарланды. Ушулардан көрүнүп тургандай, келишимден жылжып чыккан бул нерселер Трамптын «ой толгоосун» чагылдырып турат. Мубарак жерге мындай деңгээлде кыянаттык кылууну кабыл алуу, кыянатчыл араб жана араб эмес мусулман акимдерине ордук кылуусу ачык көрүнүп турат. Алар эки мамлекет чечимин кабыл алышат, ал дагы кыянаттык. Анткени, бардык Фалестин жери исламий жер болуп саналат. Анын бир сөөм жери кемитилбестен өз ээлерине кайтарылып берилүүсү важиб. Эгер, мунун тескериси орун алса, анда ал кыянаттык болуп эсептелет. Фалестин жеринин басымдуу бөлүгү басып алынгандан кийин кандай эки мамлекет чечими болушу мүмкүн? Бирок, араб жана араб эмес мусулман акимдери бул чечимди кабыл алышып, бул кабыл алууларын, өздөрүнө уят катары саналып турса да Фалестиндин мамлекетче сөлөкөтү сакталып калышы менен өздөрүнүн кадамдарын акташат. Ал эми, Трамптын келишими

аларга эч нерсе калтырбады. Трамптын кеңешчиси Кушнер мындай деди: «Кылым келишими эки мамлекет чечимин камтыбайт, ошондой эле Кудус түбөлүк «Израилдин» борбору болуп калат». («Би Би Си», 02.05.19). Ал тургай 12% эле калган Батыш Жээктин жерлери «Израиль» күч түзүмү астында калып, ал жерлерге яхудийлерди «отурукташтыруу» ишери уланууда.

Төртүнчүдөн, Трамптын келишими ийгилик табышы же таба албашынын чеги... ал тургай, аны көтөрүп чыгып жатканы, Трамптын ийгиликке жете албашы да күтүлгөн нерсе... «Трамп өзү да Америка ТИМи Майк Помпео Американын Жакынкы Чыгышта тынчтык орнотуу планы ийгиликсиз болот деп айтканда чындык бардай деп айтты. «Вашингтон пост» Помпеонун Нью-Йоркто яхудий жетечилери менен жарыя кылынуусу көп жолу артка сүрүлүп жаткан Америка планы тууралуу сүйлөп жатып «келишим алга жыла албайт» деген цитатасын келтирди». («Израиль Таймз», 03.06.19).

Трамптын акылсыздыгы Фалестин сатылбастыгын жана сатылып алынбастыгын түшүнбөй жаткандыгында. Ал – мусулмандардын биринчи кибласы. Анын мечити Исламдагы үчүнчү чоң мечит жана Пайгамбар ﷺдын асманга көтөрүлгөн жери. Аллахтын жардамы менен аны мусулман армиясы азат кылат. Ал жерде Ислам байрагы желбирейт. Трамп бүгүнкү күнү ит жеминдей миллиарддарга өз напсилерин сатып Ислам жерлерине кыянаттык кылып жаткан рувайбиза акимдерди таап жаткан болсо, эртең яхудийлердин жана аларды колдоп-кубаттап жаткан колонизатор кафирлердин моюнуна кылыч чаба турган Халифалыктан башканы таппайт, ин шаа Аллах, андан соң крестүүлөрдөн Фалестинди азат кылгандай эле яхудийлерден жана аны колдоп-кубаттап жаткан колонизатор кафирлерден Фалестинни азат кылат. Эртеңдин таңы атышы абдан жакын. Бул иш Аллахтын жардамы менен албетте ишке ашат. Абу Хурайра رضي الله عنهдан айтты: Пайгамбар ﷺ айтты:

«لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ الْيَهُودَ فَيَقْتُلُهُمُ الْمُسْلِمُونَ»

«Мусулмандар яхудийлер менен согушуп, аларды өлтүрмөйүнчө кыямат болбойт». (Муслим риваяты)..

﴿وَلَتَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ﴾

«Анын кабарын бир аз убакыттан кийин албетте билесиңер» [38:88]

24-шаввал, 1440-х.

27-июнь, 2019-м.

Мьянмадагы саясий абал

Суроо: өтүнүч, бизге Мьянманын (Бирма) саясий абалы жөнүндө, бул мамлекеттеги мусулмандарды үрөй учурган таризде куугунтуктоо себептери жана бул окуяларга карата регионалдык жана эл аралык позициялар тууралуу бир аз маалымат берсеңиздер. Бул үчүн сизге ыраазычылык билдиребиз.

Жооп: бул үчүн төмөндөкүлөрдү баян кылуу зарыл:

1 – Калкы 50 миллиондон көп болгон бул мамлекетте мусулмандар калктын 20%ына жакынын түзүшөт, алар негизинен мамлекеттин борбору Рангун жана Мандлай шаарында о.э. Аракан (Ракхайнг) регионунда жашашат. Мамлекет калкынын 70%ы буддисттер, калгандары индуизм, насранийлик жана башка диндерге итикад кылат. Бирок, Бирма алардан өтө азын, болгону 4%ын моюнга алат, калгандарын чет элдиктер деп эсептейт, аларды кууп чыгарууга аракет кылып, аларга мамлекет жарандыгын бербейт, алардын эч биринин укугун тан албайт. Ошондуктан, мусулмандар буддисттердин чабуулдарына кабылышууда, мындай кырдал режимдин колдоосу менен болуп жатат, акыбетте, мусулмандар кыргын кылынып, көчүрүп жиберилүүдө.

2 – Тарыхчылардын айтымында, Ислам бул мамлекетке 778-жылы, халифа Харун ар-Рошид доорунда, Исламий Халифалык мамлекети бир нече кылымдар бою дүйнөдөгү эң улуу мамлекет болуп турган доордо кирип келген. Ошондон кийин Ислам Бирма бойлоп жайыла баштаган, адамдар Исламдын улуулугун, тууралыгын жана адилетин көрүп аны кабыл алышкан. Мусулмандар Аракан регионун үч жарым кылымдан ашуун, 1430-жылдан 1784-жылга чейин башкарышкан, 1784-жылы кафирлер бул өрөөнгө жапырылып келишип, аны буддисттер басып алган. Буддисттер чегинен чыгып бул региондо бузгунчулук жайышты, буддисттик жахилияттан улам кек-душмандык сакташканы жана фанатизми себептүү мусулмандарды, айрыкча, алардын уламаларын жана даъватчыларын кыргын кылышты, байлыктарын талап-тоношту, мечиттер жана медреселер сыяктуу ибадат кылуучу исламий архитектура жайларын ойрон кылышты.

3 – Бул регионду колония кылып алууда Британия менен Франциянын ортосунда күрөш жүрдү, 1824-жылы британиялыктар Бирманы басып алып аны өздөрүнүн колониясына айланташты, француздар болсо коңшу Лаосту басып алып аны өздөрүнүн колониясына айланташты. 1937-жылы Британия өзүнүн колониясы Бирманы «Британия Индиясы өкмөтүнөн» бөлүп алды. Натыйжада, Бирма Британиянын «Британия Бирмасы өкмөтү» деген наам астында өзүнчө башкарылган колонияга айланды, Британия Аракан регионун

буддисттердин зомбулугу астындагы жогорудагы өкмөткө караштуу кылып койдү.

4 – Экинчи дүйнөлүк согушта 1940-жылы бул колонияда «Отуз дос аскерий отряддары - бирма азаттык армиясы» деген кыймыл пайда болду, аны бирмалык отуз адам түздү, алар Японияда аскерий машыгуулардан өтүштү, алар британиялык баскынчыларды кууп чыгаруу вазыйпасын өз мойнуна алышты жана мамлекетке 1941-жылы япон башкынчылары менен бирге кирип келишти. Бирма Британия менен Япония ортосундагы карама-каршылык фронтторунун бири эле, мындай абал Япония экинчи дүйнөлүк согуштун аягында 1945-жылы жеңилгенге чейин созулду, бул доорго келип Британия Бирманы дагы өз колониясына айлантууга жетишти. 1942-жылы мусулмандар буддисттер тарабынан кыргын кылынды, акыбетте 100 миңге жакын мусулман курман болду, жүз миңдеген мусулмандар өлкөдөн кууп чыгарылды. 1948-жылы Британия Бирмага үстүртөн эгемендүүлүк берди. Британия мындан бир жыл мурун т.а. 1947-жылы ушул «эгемендүүлүккө» чөйрө жаратуу үчүн конференция өткөрүп ага мамлекеттеги бардык катмарларды жана тектерди чакырды, мусулмандарды болсо чакырбады. Ушул конференцияда Британия бир беренени иштеп чыкты, ага ылайык ар кандай топ же текке он жылдан кийин эгемендүүлүк укугу бериле турган болду. Бирок, Бирма өкмөтү аны аткарган жок, мусулмандарды куугунтуктоону уланта берди.

5 – 1962-жылы Бирмада генерал Не Вин башчылыгында аскерий төңкөрүш болду, бул генерал мыйзам жана түзүмдү тикелөө мамлекет кеңеши аттуу аскерий кеңешти түзүп, мамлекетти 1988-жылга чейин түздөн-түз өзү башкарды, бул кеңеш 1997-жылга чейин сакталып турду жана ага Не Вин кожоюн болуп келди. 1990-жылы шайлоолор болуп оппозициячыл демократиялык улуттук партия парламенттеги эң көп орунга ээ болуп калды. Бирок, аскерий өкмөт конституция иштелип чыкмайынча бийликти өткөрүп берүүнү моюнга албады. 1993-жылдан тартып жаңы конституцияны иштеп чыгуу үчүн тынымсыз жыйындар өткөрүлө баштады. Мына ушул төңкөрүштөн кийин мусулмандар зөөкүр буддист аскерий башкаруу тарабынан куугунга учурашты, бул бийлик 300 миңден көбүрөөк мусулманды Бангладешке мажбурдуу түрдө көчүрүп жиберди, мындан мурун, 1978-жылы жарым миллиондон ашуун мусулманды чет элге кууп чыгарган. Ошол мусулмандардын 40 миңден көбүрөөк кары-картаңдары, аялдары жана жаш балдары - БУУнун качкындарга жардам көрсөтүү агенттигинин маалыматтарына ылайык - башына түшкөн өтө оор шарттар себептүү курман болгон. Ал эми, 1988-жылы 150 миңден көбүрөөк мусулман чет элге мажбурдуу түрдө көчүрүлүп жиберилди. Мусулмандар 1990-жылдагы шайлоодо жеңишке

жетишип парламенттеги эң көп орунду ээлеген оппозициячыл партияны колдошкону үчүн алардан өч алуу максатында жарым миллиондон көбүрөөк мусулмандар өлкөдөн кууп жиберилди жана куугунтукталды. Бул мамлекеттин бийлиги мусулмандарды мамлекеттин түпкү калкы эмес, жат адамдар деп эсептей турган болду. Алардын перзенттерин таалим алууга жана отузга кирбей турмуш курууга тыюу салды, ал тургай, буддисттер мусулмандарга дагы 3 жылга чейин үйлөнбөөнү мажбурдуу кылып коюшту, максат мусулмандар санын азайтуу болчу. Бийлик тарабынан мусулмандарга каршы эң жийиркеничтүү нерселер ишке ашырылды, 1989-жылы бийлик мамлекеттин англистердин Бирма деген ысымын Мьянма деген ысымга өзгөрттү, бул ысымды кээ бир мамлекеттер моюнга алган болсо, айрым мамлекеттер тан албай дагы эле биринчи ысымын иштетип келишүүдө.

6 – Аскерийлер Бирманы башкарууну токтотушкан жок, аларды англисттер кээде түздөн-түз колдоп-кубаттаган болсо, башка убакта өз малайы Индия аркылуу колдоп келишти. Британия Бирма-Мьянма режимин - Россия жана Кытай бул режимди колдоп-кубаттоосу жана чыныгы жүзүн жашыруусу үчүн - тышынан коммунисттерге жакындашкандай кылып көрсөттү. Араб дүйнөсүндөгү көп режимдер дал ушундай жолду карманышкан, бул режимдер Америка же Британияга малай экенин жашыруу үчүн коммунисттерге, Россия жана Кытайга жакындашуу жолунда барышкан. Америка оболу Индиянын бул аскерий режимди колдоо жана кызматташтыкты күчөтүү сыяктуу позициясына каршы чыкты. Ошондуктан, Франс Пресс агенттиги 2012-жылы 28-майда индус премьер-министри Манмохан Сингхтин Бирмага жасаган сапарында Бирма президенти менен бир катар келишимдерге кол койгону жөнүндө кабар таратып мындай деп жазып чыкты: «Индия өткөн кылымдын токсонунчу жылдарында аскерий кеңешке айрыкча коопсуздук жана энергетика тармагында жакындашты. 2010-жылы Вашингтон Индиянын Бирмада адам укуктары тебеленип жатканына унчукпай турганын сындады. Ал тургай, өз изилдөөсүнүн бир бөлүгүн Индияда өткөргөн Су Чжи да – анын энеси ошол убакта элчи болгон – Индия өз мамлекети Бирмадагы аскерий кеңешти колдоп-кубаттап жатканына өкүнүч билдирген». 2007-жылы ноябрда маалымат агенттиктери Вашингтон Индия менен Кытайдын Бирмадагы аскерий кеңешти курал-жарак менен камсыздоону токтотконун алкыштаганы жөнүндө кабар таратты. Бирмадагы аскерий кеңеш Кытайга Бенгал булуңундагы жана Индия океанындагы өз портторунда аскерий жеңилдиктер берген. Бирма ушул жол менен Америка чабуул кылып жатканы үчүн Кытайдын колдоосуна жетишмекчи болгон, Кытай үчүн Бирмада Индия океанына чыгуу жолун табуу Кытай үчүн пайдалуу эле.

Кытай Бирма менен түндүк-чыгышта узундугу 2000 км.ге жеткен кургактык бойлоп чегаралаш, Индия да Бирма менен түндүк-батыштагы кургактык бойлоп чегарадаш. Британия түздөн-түз Индия бийлиги үстүнөн өз көзөмөлүн орноткон, Британия ал жерден үстүртөн чыгып кеткенден кийин Индия Бирмага өкүл катары болду, Бирма анын коргоосу астында калды, ошондуктан, аны бекем колдоп-кубаттоодо.

7 – Америка коомчулукту аскерийлер башкаруусуна каршы козгоду, коомчулуктун этибарын оппозиция төрагасы Аун Сан Су Чжи айымга – ал камактан 2010-жылы ноябрда азат кылынганга чейин – каратты, ошондон кийин Америка аскерий кеңешке басымдарды өткөрүүнү күчөттү жана бул кеңеш өзүн өзү таратып жиберип, бийликти аскерий эместерге тапшырышы үчүн ага каршы коомчулукту козгоду. Бирок, англисттер жана алар менен бирге индус өкмөтү да бул маселени англис айлакердиги менен чечишти жана кеңешке айла-амал ыкмалар менен жалпы шайлоолор өткөрүүгө чакырууну буюрушту... Ошондон кийин 2010-жылы шайлоолор өткөрүлүп, анда Бирдемдик жана Биримдик өнүгүүсү партиясы т.а. аскерийлер партиясы жеңип чыгып парламенттеги 80%га жакын орунду ээледі жана аскерий кеңеш өзүн өзү таратып жиберип бийликти аскерий болбогондорго тапшырды. Алар отставкадагы генералдар болуп, аларга 2011-жылы мартта бийликти өз колуна алган отставкадагы генерал Тейн Сейн башчылык кылат.

8 – Америка Бирма режимине – бул режимдин адамдары болгон отставкадагы генералдарды бийликтен алыстатуу үчүн – дагы эле басым өткөрүүдө жана оппозиция төрагасын бийликке алып келүүгө аракет кылууда. Америка аны жана анын улуттук демократиялык партиясын толугу менен колдоп-кубатташын билдирип жатат. Ошондуктан, оппозиция төрагасынын 2015-жылдагы шайлоолордо жеңип чыгышы ыктымалы бар экендиги туурасында алдын ала божомолдор таратышууда. Америка мамлекеттик катчысы Хиллари Клинтон 2011-жылы 1-декабрда Бирмага келип АКШ жыйырма жылдан бери биринчи жолу өз элчисин дайындаганын жана бул мамлекетте демократиялык реформалар өткөрүлүшүндө алдыга жылуу бар экенине байланыштуу Америка жаза-чараларды азайтышын билдирди. 2012-жылы 1-апрелде Бирмада 45 орунга шайлоолор өткөрүлүп, оппозиция төрагасы Аун Су Чжи айым башчылыгындагы улуттук демократиялык партия 43 орунду ээледі. Ушуга карабастан, Америка мамлекеттик катчысы: «Бирмада акыркы айлардагы алдыга жылуунун канча убакыт уланышы жөнүндө өкүм чыгарууга дале убакыт эрте, уланат бекен?» деди (АФП 2012-жыл, 2-апрель). Америка мамлекеттик катчысы ушул таризде Бирмадагы режимге басым өткөрмөкчү болду, ушул максатта ал демократиялык процесстин алга жылышына ишенүүдө күмөн билдирүүдө. Себеби,

аскерийлер жарандык кийимде мамлекетти башкарышууда, мамлекеттеги саясий көрүнүштө өз өкүмдарлыгын бекемдешүүдө. Себеби, шайлоолор жолу менен эмес, аскерийлер өткөн кылымдын токсонунчу жылдарында иштеп чыккан конституция боюнча парламенттеги орундардын төрттөн бири анык аскерийлердики болушу керек!

Ошентип, Америка Бирмадагы саясий абалдан ыраазы эмес, америкалыктар оппозиция төрагасынын азат кылынышы жана анын партиясы саясий аракетти башташы менен алга жылууга жетишкен болсо да, бирок, алар бул режимге басым өткөрүүнү улантышууда, алар дагы да көбүрөөк басым өткөрүү ниетинде мурунку алга жылуунун ырастыгына күмөн билдиришүүдө. Алар ушул жол аркылуу англистердин малайы болгон аскерийлерди бийликтен алыстатышмакчы.

9 – Бирок, Британия режимди колдоп-кубаттоо позициясында турат. Себеби, Британия тышкы иштер министри Уильям Хейг Бирмадагы жараяндарга оң баа берип мындай деди: «Бирма калкына эң чоң жардам көрсөтүүчү мамлекет катары эсептелген Бириккен Королдук Бирмадагы саясий процессти колдоп-кубаттоого даяр» (Ассошиэйтед Пресс, 2012-жыл, 3-апрель). Мына ушул шайлоолордон кийин Британия премьер-министри Дэвид Кэмерон Бирмага келди, ал 1962-жылдагы төңкөрүштөн бери Бирмага келген биринчи Батыш жетекчиси болуп эсептелет, ал Бирмадагы режимди мактап мындай деди: «Бул жерде азыр реформаларды өткөрүүгө бекем чечим кабыл алганын айтып жаткан бийлик бар, чындыгында бул бийлик бир катар иш-чараларды көрдү. Ишенемин, ушул жерге келишим үчүн бул эң ыңгайлуу убакыт, мен бул иш-чараларды алкыштаймын» (АФП, 2012-жыл, 13-апрель). Ал Бирма президенти Тейн Сейн менен жолугушту. Тейн Сейн мындай деди: «Биз сиздин Бирмада демократияны жана адам укуктарын колдоп-кубаттоо үчүн умтулуп жаткан күч-аракеттерибизди моюнга алганыңыздан бактылуубуз».

Ошентип, Британия Мьянмадагы саясий абалдан ыраазы, ошондуктан, аны колдоп жатат.

10 – 2012-жылы 3-июнда буддисттер мусулмандар бара жаткан автобуска чабуул кылып, 9 кишини өлтүрүштү. Ошондон кийин буддисттер менен мусулмандар ортосунда өлтүрүү, үйлөргө от коюу, көчүрүп жиберүү окуялары курчуду. Бул абал мусулмандар жашаган бир нече регионду камтып алды, он миңдеген мусулмандар үйлөрүнөн качып кете баштады, Бангладеш качып келген качкындарга жардам көрсөтүүдөн баш тартты. Тескерисинче, аларды артына кайтарып чегараларды жаап салды. Өткөн жылы да дал ушул кезде мусулмандар ушундай чабуулдарга кабылып мамлекеттен качып кетүүгө мажбур

кылынган. Ондогон жылдардан бери мусулмандар жыл сайын режим тарабынан колдоп-кубатталган буддисттердин ушундай кыргынына, куугунуна, өз жеринен кууп чыгаруусуна, үйлөрүн ойрон кылышына дуушар болуп келишүүдө. Батыштыктар жана алардын башчысы Америка болсо жаңы режимди оппозиция жетекчисин азат кылганы жана демократиялык өзгөрүү болгону менен куттукташууда, мусулмандар чабуулдарга кабылып жатканына болсо дээрлик көңүл бурбай жатышат. Мисалы, Бирмадагы Америка элчилиги билдирүү чыгарып, элчиликтин иштерин алып баруучу Майкл Торстондун жергиликтүү исламий уюмдар менен жана Аракандагы улуттук өнүгүү партиясы менен Янгондо маалмаалы менен жолугушуп турганын билдирди. Торстон мындай дейт: «Азыр, эң маанилүүсү бардык тараптар өзүн басууга бекем моюн сунушу, бул жерде дагы да көп диалог болушу зарыл, диалог болсо тынчтык болгондо гана болот». Ал дагы мындай деди: «Элчилик Мьянма өкмөтүн мыйзамдуу чаралар жана мыйзам үстөмдүгү менен текшерүү өткөрүүгө чакырат». (Ассошиэтед Пресс, 2012-жыл, 14-июнь). Т.а. Америка өлтүрүүгө жана куугунга кабылган адамдарга: силер тынчтыкты сакташыңар, диалог жолун карманышыңар жана мыйзамдуу чараларды урматташыңар керек деп айтууда! Буга себеп өлтүрүлүп жаткан жана куугунга учурап жаткан адамдар мусулмандар экендиги. Ал эми, 2007-жылы 20-сентябрда буддисттер демонстрация өткөрүп, бул демонстрацияны Бирмадагы аскерий режим бастырганда Америка дүйнөнү башына көтөрүп Бирмага каршы оор жаза-чараларын колдонгон. Мында Батыш мамлекеттери да Американы ээрчиген. Бул болсо, Американы мусулмандардын чабуулга учурап жатканы кыпындай да тынчсыздандырбашын, буга көңүл да бурбашын анык көрсөтүп турат. Американы жалаң өзүнүн кызыкчылыктарына жетишүү жана өз таасирин жаюу гана кызыктырат. Жалпысынан алганда, мындай жагдай – Ислам жана мусулмандарга душман болгон бүткүл Батыштын позициясы.

11 – Корутунду: Мурун аскерий кийимдеги генералдар башкарган, азыр болсо жарандык кийимдеги, дале англистердин малайы болуп келе жаткан отставкадагы генералдар башкарып жаткан Бирмадагы режимди англистер жашыруун жана ашкере, түздөн-түз жана Британиянын Индиядагы малайлары аркылуу кыйыр түрдө колдоп-кубаттоодо. О.э. англистер буддисттердин мусулмандарды кыргын жана репрессия кылышын да колдоп-кубатташууда, алар муну ушул күндөрдө гана эмес, ушул мамлекеттеги исламий башкарууга чек коюлгандан баштап колдоп-кубаттап келишүүдө.

Америка болсо Аун Су Чжи башчылыгындагы улуттук демократиялык партияны колдоп-кубаттоодо. Америка Аун Чжиге 1991-жылы Нобель тынчтык сыйлыгын алышын камсыздады. Анын атасы Аун

Сан британиялыктарга каршы күрөшүп 1947-жылы өлтүрүлгөн. Оппозиция жетекчиси аны өлтүрүүдө айыпталган жана анын атасы эгемендүүлүк каарманы деп эсептелген.

Бирмада Америка менен Британия ортосунда саясий күрөш болуп жатканына карабастан, экөөсү буддисттердин мусулмандарды репрессия кылышын бирдей колдоп-кубатташат. Батышты эч кандай инсаний туйгулар силкинтпейт, ошондуктан, куру жалпы билдирүүлөр менен гана чектелет... Бирок, эгер буддисттердин демонстрациясы бастырыла турган болсо же бирер оппозициячыл буддист камакка алына турган болсо Батыш дүрбөлөң көтөрүп нааразылык билдирет. Кытай болсо бул мамлекетте экономикалык жана стратегиялык кызыкчылыктарга жетишүү үчүн бул режимди колдоп-кубаттоодо. Бирок, Кытай бул мамлекетте таасирге ээ эмес.

Мусулман өлкөлөрүндөгү акимдер жөнүндө айта турган болсок, алар Америка жана Батышка көз каранды, ошондуктан, аракет кылбай унчукпай карап турушат. Ал тургай, Бирмага коңшулаш Бангладеш да жүздөгөн жылдардан бери катуу куугун жана жок кылынууга кабылып келе жаткан мусулман боордошторуна жардам бербей жатат. Жардам бербей жатканы жетишпегендей коргоо сурап качып келе жаткан мусулмандарга басым өткөрүп, алардын астында чегараларды жаап коюуда, бул акимдер Аллахтын:

﴿وَإِنْ أَسْتَصِرُّكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ النَّصْرُ﴾

«Эгер алар дин жолунда силерден жардам сурашса, жардам кылуу силердин мойнуңарда» [8:72]

деген буйругуна моюн сунуунун ордуна Америка жана башка Батыш мамлекеттеринин буйругуна моюн сунуп колонизаторлор ортосунда күрөш болуп жаткан башка региондорго аскерлерди – бул аскерлердин бешенеси жана желкесине БУУ күчтөрү деген алакат-белгилерди коюп – жиберешүүдө!

Демек, бул акимдерден жакшылык күтүп болбойт, тескерисинче, алардан жамандык гана күтүү мүмкүн. Ошондуктан, Халифалык жашоого кайтса гана бул өлкөдөгү мусулмандарга тынчтык кайтат. Мусулмандар халифа Харун ар-Рошид доорунан тартып үч жарым кылымдан көбүрөөк убакытта Халифалык көлөкөсүндө тынч жашап келишкен... Демек, Халифалык гана мусулмандарды тынч турмуш менен камсыздайт, бүткүл дүйнө бойлоп жакшылык жаят, Халифалык Аллахтын уруксаты менен жакында тикеленишин үмүт кылып калабыз.

Миладий 2012-ж.

Мьянмадагы аскерий төңкөрүш акыбеттери

Суроо: «БУУнун Мьянмадагы атайын өкүлү Кристин Шранер Бургенер видеоконференцияда билдиришинче, мамлекетте 1-февралда жүз берген аскерий төңкөрүштөн бери аптанын ушул шаршембиси «эң кандуу күн» болду жана «28 демонстрант өлтүрүлдү», Мьянма коопсуздук күчтөрү аскерий бийликке нааразылык билдирип чыккан демонстранттарга карата ок атты...». (Ал-Жазира нет, 2021-жыл, 3-март). Белгилүү болгондой, Мьянма (Бирма) армиясы 2021-жылы 1-февралда мамлекетте аскерий төңкөрүш жасады. Ошол күнү жаңы парламент өзүнүн биринчи жыйынын өткөрүшү керек эле. Төңкөрүштүн артынан республика президенти, премьер-министр, көптөгөн министрлер жана саясатчылар камакка алынды. Аскерий төңкөрүшкө АКШ кескин позициясын билдирди жана бийликтин тезинен кайра тикеленишин талап кылды. Ушул төңкөрүштүн артында эмне турат? Эмнеге АКШ мынчалык ачууланды? Төңкөрүш Мьянмадагы мазлум мусулмандарга кандай таасир кылат?

Жооп: жооп ачык-айкын болушу үчүн ушуларды айтып өтөбүз:

1 – Шайлоого бир апта калганда армия менен өкмөттүн ортосунда кайым айтышуу башталган. Армия башкы командачысы генерал Мин Аун Хлайн жеке маалымат каражаттарынын бирине берген интервьюсунда шайлоо комиссиясынын (UEC) ишенимдүүлүгү жана калыстыгы шектүү экенин баса белгилеген. Ал шайлоо комиссиясын добуш берүүдөн мурунку тартип-эрежелерди жана мыйзамдарды үлкөн масштабда бузду деп айыптады. Буга жооп иретинде өкмөттүн пресс катчысы армия командачысынын билдирүүлөрүн сындап, аларды негизсиз айыптоолор деди жана бул билдирүүлөр конституциядагы «Мамлекет кызматчылары, аскерийлер жана полиция кызматкерлери партиялык саясаттан сыртта болушу керек» деген көрсөтмөгө карама-каршы келип жатканын эскертти. О.э. армиянын «Эгер, Демократия үчүн Улуттук Лига бул жолку шайлоолордо дагы жеңип чыкса, армия кол куушуруп отурбайт...» деп ачык айтылган сөздөрү да сынга алынды. (Хадаф маалымат агенттиги, 2021-жыл, 11-январ). Бул нерселерден армия, эгер Улуттук Лига шайлоолордо утуп чыкса, алдын ала төңкөрүшкө даярдык көргөндүгү айкын болууда.

2 – Аун Сан Су Чжинин «Демократия үчүн Улуттук Лига» партиясы 2020-жылдын ноябрындагы шайлоолордо 83% добуш менен экинчи жолу жеңип чыкты. Бул жыйынтык 2015-жылдагы шайлоолордон кыйла көп, ал шайлоолордо 75% добуш менен жеңген эле. Ошондо армия түзгөн «Биримдик партиясы» парламенттеги жалпы 476 орундун болгону 33 орунун гана ээлеген. Ошондуктан, армия бул жолу кол куушуруп

отурбайбыз деп опузалап, 2008-жылы конституцияга киргизилген, Су Чжи жана анын мурунку өкмөтү тарабынан кабыл алынган беренеден пайдаланды. Белгилүү болгондой, бул берене парламенттеги орундардын 25%ын армия ээлеши жана коргоо, ички иштер, чегара кошуундары министрликтери түздөн-түз армияга моюн сунары айтылган. О.э. армия аралашууну зарыл деп билген учурда аралашуу укугуна ээ экени да белгиленген. Кече армия жаңы парламенттин жыйынына бир нече саат калганда конституциядагы ушул беренеден пайдаланды. Т.а. армия парламент жыйынынан жана шайлоо натыйжалары конституциялык тастыктан өтүшүнөн мурун аскерий төңкөрүш жасады. Андан кийин аскерий төңкөрүшкө каршы массалык нааразылыктар башталып, 2021-жылы 3-март шаршемби күнкү демонстрация демонстрациялардын эң айыгышканы болду: «БУУнун Мьянмадагы атайын өкүлү Кристин Шранер Бургенер видеоконференцияда билдиришинче, мамлекетте 1-февралда жүз берген аскерий төңкөрүштөн бери аптанын ушул шаршембиси «эң кандуу күн» болду жана «28 демонстрант өлтүрүлдү», Мьянма коопсуздук күчтөрү аскерий бийликке нааразылык билдирип чыккан демонстранттарга карата ок атты...». (Ал-Жазира нет, 2021-жыл, 3-март). Ага карабастан, нааразылык демонстрациялар бир аз басандаган болсо да, бирок токтободу.

3 – Армия башкы командачысы генерал Мин Аун Хлайн, Мьянма армиясынын дагы үч командачысы менен бирге 2019-жылдын декабрынан тарта АКШнын санкцияларынын тизмесине киргизилген. Аларга «адам укуктарын олуттуу түрдө бузуу» айыптоосу коюлган. Бул болсо, генерал өзүнүн келечеги жана тагдыры үчүн кабатырлануусуна себеп болду. Анткени, эгер ал пенсияга чыга турган болсо, өзүн коргой албай калат. Ал 2016-жылы армия башкы командачысы кызматынан бошотулушу керек эле. Бирок, ал өзүнүн жаңы мөөнөтүн узартууга жетишип, 2021-жылдын жайында пенсияга чыгууга убада берди. Ал пенсияга чыккандан кийин да англистердин малайы катары саясий роль ойноону каалап жатканы көрүнүп турат. Аны президенттикке талапкер кылып көрсөткөндөр да чыкты. Өкүмдар аскерий кеңештин жыйынынан соң, 2021-жылы 1-февралда армиянын расмий веб-сайтында жарыяланган төмөнкү сөздөр ушуга ишара кылынган: «Армия командачысы генерал Мин Аун Хлайн чыныгы плюралисттик демократиялык системаны ишке ашыруу менен шугулданууга убада берди». Бул болсо, анын президенттикке шилтеген кадамы болуп эсептелет.

4 – Ошентип, армия шайлоонун натыйжаларын моюнга албады. Анткени, шайлоонун натыйжалары армиянын 1962-жылдан бери келе жаткан бийликтеги өкүмдарлыгына коркунуч туудурат. Ошондуктан,

армия шайлоодо он миллион бурмалоо болгондугун баса белгилеп, Сан Су Чжи дайындаган шайлоо комиссиясын тил бириктирүүдө айыптады. Бирок, Сан Су Чжи бул айыптоолорго маани бербестен, жаңы парламенттин биринчи жыйынын өткөрүүгө аракет кылды. Натыйжада, армия командачысы өзгөчө кырдаал жарыя кылууга жана бийликти ээлөөгө уруксат берген конституциядагы беренени аткаруу менен коркутту. Жаңы парламенттин биринчи жыйынына бир нече саат калганда армия командачысы жыйынды кечиктирүүнү талап кылды. Бирок, ноябрда болуп өткөн, Сан Су Чжи партиясы жеңип чыккан шайлоолордон соң Сан Су Чжи жана анын партиясынын жетекчилери армиянын талабын аткаруудан баш тартышты. Ошондо армия алардын баш тартуусунан пайдаланып, бийликти ээлеп алды, кийин өзгөчө кырдаал жарыялады. Армия өкмөт кеңешчиси Аун Сан Су Чжи менен президент Вин Мьиндерди камакка алды. Аларды үй камагына алып, аларга кылмыш ишин козгоду.

5 – Маселе, түпкүлүгүндө шайлоолорду бурмалоо да, алардын ачык-айкын эместиги да эмес. Анткени, эки тарап тең өз партияларынын пайдасына шайлоо оюндарына баруудан кайра тартышпайт. Маселе саясий күрөштө. Бул күрөштү бир тарапта АКШ жана анын малайы Сан Су Чжи, экинчи тарапта Британия жана анын малайы болгон армия командачысы алып барууда. Америка Сан Су Чжини колдоп-кубаттап, бул аркылуу Мьянманы Кытайды басандатуу чекитине айлантууну көздөп жатат. Британияга келсек, ал Индия жарым аралын өзүнүн таасирине алып, Мьянма армиясын түзгөндөн бери Мьянманы өз колунда кармап келген. Ошондон бери Мьянмада армия түздөн-түз же кыйыр түрдө өкүмдарлык кылып келет. Бул абал Америка Су Чжи партиясын колдоп-кубаттап, анын партиясы 2015-жылы шайлоолордо чоң жеңишке жетишип, бийликти колго алганга чейин уланды. Бирок, армиянын 2008-жылдагы конституцияда көрсөтүлгөн укутары себептүү Су Чжи партиясынын бардык иш-аракеттери дээрлик армиянын көзөмөлүндө калды. 2020-жылдагы шайлоолордо бул партия 83% добуш менен жеңген, Британия мамлекетте Американын таасири орношуп калышынан кабатырланып, армияны төңкөрүш жасоого аракеттендирди жана ошондой да болду. Бул нерсе ушуну түшүндүрөт: Мьянмадагы окуялар АКШ-Британия ортосундагы саясий күрөштүн натыйжасында келип чыкты. Ал эми, шайлоолор үстүртөн көрүнгөн көрүнүштөн башка нерсе эмес. Түпкүлүгүндө, бул жерде күрөш болуп жатканы ар кандай акыл калчаган киши үчүн мурунтадан белгилүү эле. 2012-жылы 26-июнда жарыяланган суроо-жоопто мындай дегенбиз: «Мьянмадагы режим аскерий формадагы генералдар тарабынан түздөн-түз көзөмөл кылынат. Учурда аны жарандык кийимдеги отставкага чыккан генералдар

башкарышууда. Режим болсо дагы эле англистерге берилген бойдон калууда. Англистер бул режимди жашыруун жана ашкере, түздөн-түз жана кыйыр түрдө малайлары аркылуу колдоп-кубаттап келишти. Мусулмандарды кыргын кылуу, кыйноого салып өч алууда бутпарастарды колдоп-кубаттаган да ушул Англия болот. Бул кылмыштар бүгүн эле эмес, бул өлкөдө Ислам башкаруусу бүткөн күндөн бери уланып келүүдө. Америкага келсек, ал Аун Сан Су Чжи жетектеген «Демократия үчүн Улуттук Лига» партиясын колдоп-кубаттайт. Американын көмөгү менен 1991-жылы Тынчтык үчүн Нобель сыйлыгын алган бул аял Аун Сандын кызы болот. Ал эми, Аун Сан англистерге каршы болчу жана ал 1947-жылы өлтүрүлгөн. Ошентип, Америка Мьянмадагы кырдаалга ыраазы эмес...». (цитата бүттү).

6 – Ушундай таризде Американын реакциясы күчтүү болду. Ак үйдүн пресс катчысы Жен Псаки бул тууралуу мындай билдирүү берди: «Кошмо Штаттар Мьянмадагы акыркы шайлоолордун натыйжаларын өзгөртүүгө да, демократиялык өзгөрүүлөргө тоскоолдук кылган ар кандай аракеттерге да каршы. Эгер, ушул кадамдар бекер кылынбаса, АКШ жооптуу тараптарга чара көрөт». (Би-Би-Си жана Франс-Пресс, 2021-жыл, 1-январь). АКШ Мамлекет катчысы Энтони Блинкен «Мьянмадагы бардык мамлекеттик расмийлерди жана жарандык коомдун лидерлерин азат кылууга чакырып, аскерийлер мындай чараларды тезинен токтотушу керек деп баса белгиледи». (Би-Би-Си, 2021-жыл, 1-январь). Обама доорунда Чыгыш Азия маселелери боюнча мамлекеттик катчынын жардамчысы болгон жана Аун Сан Су Чжи менен жакшы мамилеге ээ Дэниел Рассел кезектеги бийликти басып алуу аракетин «региондогу демократияга каршы сокку» деп атады. (Франс-Пресс, 2021-жыл, 1-январь). Рейтер маалымат агенттиги 2021-жылы 2-февралда америкалык бир расмийдин сөздөрүн жарыялады. Ага ылайык, АКШнын Бириккен Аскерий штабыдын башчыларынын жетекчиси генерал Марк Милли Ак үйдүн талабы негизинде Мьянма армиясы менен алака орнотууга урунган, бирок, оңунан чыкпаган. Рейтер маалымат агенттигинин кабарында «Мьянма аскерий күчтөрү Кытай менен бекем алакага ээ. Бирок, АКШ аскерийлери менен болсо, анчалык алакага ээ эмес» делет. Мындан ачык-айкын маалым болгондой, Аун Сан Су Чжинин артында Америка турат. Американын Мьянмага мынчалык маани берип жатканынын себеби бул мамлекет Кытай менен чектешкендигинде. Ушул шарттардан улам, Америка Кытайды ар тараптуу курчап алмакчы. Ал Кытайдын жада калса регионго кеңейишин алдын алып, өз жеринде камалып калышын көздөдө. Ал эми, Америка Мьянмада Британия таасирине чекит коюуга, аны бардык региондордон, өзгөчө, Индия жарым аралынан жоготууга аракет кылууда.

7 – Ага карабастан, Британия өзүнүн саясий айла-амалдуулугун ишке салып, 1962-жылдагы биринчи аскерий төңкөрүштөн бери Мьянма армиясындагы малайларынын чыныгы жүзүн т.а. алар британиячыл экенин пардалоо үчүн аларга Кытайга достук билдирүүнү, ал жердеги коммунисттер жана Россия менен жакындашууну буйруду. Андан кийин Россия менен Кытай Мьянма режимин АКШга каршы колдоп-кубаттоого киришишти. Ошондуктан, жакында Су Чжи өкмөтүнө каршы аскерий төңкөрүш жасалганда Британия каршы реакцияларды азайтуу үчүн Коопсуздук Кеңешине аскерий төңкөрүштү каралоо жана бийликти кайра тикелөө жөнүндө резолюция долбоорун сунуштады. Британия армия жетектеген режимди ачык-айкын колдоп-кубаттап жаткан Кытайдын бул резолюцияга каршы чыгышын билген. Бул жөнүндө Британиянын Коопсуздук Кеңешиндеги туруктуу өкүлү Барбара Вудворд Кеңешке Британиянын резолюция долбоорун сунуштап, дипломатиялык жумшактык менен мындай деди: «Биз мүмкүн болушунча конструктивдүү талкуу алып баруунун жана бир катар иш-аракеттерди карап чыгуунун тарапкерибиз... О.э. элдин демократиялык умтулууларын урматтоого кайтууну каалайбыз...». (Арабий 21, 2021-жыл, 2-февраль). Чынында эле Британия 2021-жылы 2-февралда Коопсуздук Кеңешине резолюция долбоорун сунуштаганда Кытай каршылык кылды. Төңкөрүшчүлөрдү колдоп-кубаттаган позицияда турганын башынан эле ачык билдирип келе жаткан Кытай тышкы иштер министрлигинин пресс катчысы Ван Вэньбин аркылуу мындай деди: «Кытай – Мьянманын дос кошунасы. Биз Мьянмадагы бардык тараптар өз ара келишпестиктерин конституциялык жана мыйзамдуу негизде чечип алышат жана социалдык туруктуулукту сактап калышат деген үмүттөбүз. О.э. Мьянмада эмнелер болуп жатканын күзөтүп, кырдаалды дагы да терең түшүнүүгө аракет кылып жатабыз...». (Синьхуа маалымат агенттиги, 2021-жыл, 1-февраль). Россия аскерий төңкөрүштү каралабады. Россия тышкы иштер министрлиги мындай билдирүү берди: «Биз саясий сүйлөшүү кайра жолго коюлушу жана өлкөнүн туруктуу социалдык жана экономикалык өнүгүүсүн камсыздоо аркылуу кырдаалды учурдагы мыйзамга ылайык тынч жол менен чечүүнүн тарапкерибиз». (Новости, 2021-жыл, 1-февраль). Демек, Россия менен Кытай Мьянма армиясынын тарабында турушат. Британия өзүнүн айла-амалдуу оюнун ийгиликтүү ишке ашырды!

8 – Эми, Мьянмадагы мусулмандарга келсек, бүгүнкү аскерий төңкөрүштүн жетекчиси 2017-жылы мусулмандардын кыргын болушуна жана өлкөдөн көчүрүлүшүнө биринчи кезекте жоопкер кимсе, буга шек-күмөн жок. БУУ пресс катчысы Стефан Дюжаррик 2021-жылы 1-февралда мындай билдирүү берди: «Учурда Рахин (Аракан) вилаятында

600 миң тегерегинде рохинжа бар. Алардын 120 миңи лагерлерде «камакта» кармалгандай абалда калып, эркин аракеттене алышпайт. Саламаттыкты сактоо, таалим сыяктуу негизги кызмат көрсөтүүлөрдөн пайдалануу мүмкүнчүлүктөрү абдан чектелген. Ошондуктан бул кырдаалдагы окуялар аларга абдан жаман таасир кылышынан кабатырланып жатабыз». (Рейтер, 2021-жыл, 1-февраль). Ушуну баса белгилөө зарыл, мусулмандардын репрессия кылынышына бул эки мамлекет (АКШ, Британия) тең шерик, болгону услубдарында айырма бар. Биз 2012-жылы 26-июнда жарыялаган суроо-жоопто мындай дегенбиз: «Мьянмадагы Британия менен АКШнын ортосундагы күрөш саясий болсо да, бирок мусулмандарды репрессия кылууда бутпарастарды колдоп-кубаттоого эки тарап терең ыраазы. Буга карата Батыштын айткан инсанийлик туйгусу да козголбой жатат, жалаң гана курулай сөздөргө чектелүүдө». (цитата бүттү). Реалдуулукта да дал ушундай болду... Мьянма армиясы жана мусулмандарды жек көргөн бутпарастар 2017-жылы мусулмандарды жапырт репрессия кылып жатканда буга каршы АКШ айтарлык эч нерсе кылбады! Анын малайы Тынчтык үчүн Нобель сыйлыгынын ээси Су Чжи болсо, армиянын жүз миңдеген мусулманды бастырып, өлкөдөн кууп чыгуусун колдоп-кубаттады! Аракан вилаятынан көчүрүлгөн рохинжа мусулмандарынын саны 700 миңден ашты. Алардын жерлери жана мүлктөрү ээлеп алынды. Армия башкы командачысы генерал Мин Аун Хлайн Фейсбуктагы баракчасында 2017-жылы 19-сентябрда мусулмандарга карата өтө кыжырдантчу сөздөрдү жазып, алардын бул өлкөдө болушун жана акы-укуктарын бүтүндөй четке какты. Ал Британия менен Европанын колдоп-кубаттоосуна ишенгени үчүн, эл аралык реакциядан коркпогону үчүн ушундай сөздөрдү айтты. Ал өз баракчасында мындай деген: «Алар бизден аларды рохинжалар катары моюнга алуубузду талап кылышууда. Негизи, алар Мьянмада бир жамаат гана, бир күн да этникалык топ болушкан эмес». Ал рохинжаларды бенгалдар деп эсептеп, «Бенгалдар маселеси – өздөрүнүн улуттук маселеси. Бизге бул жаатта чындыкты ачып берүү үчүн биримдик керек», - деди. Армия баса белгилешинче, «Рахиндин түндүгүндө алып барылган амалияттар 25-августта полиция борборлоруна чабуул кылышкан рохинжа козголоңчуларын жок кылууга багытталган». (Би-Би-Си радиосу, 2017-жыл, 17-сентябрь). Би-Би-Си кошумчалашынча, «Армия башкы командачысы Хлайн өткөн жылы, 2016-жылы ноябрда Европага сапар кылган. Европа армиясынын командачылыгы Хлайнды конференцияга чакырып, аны алкыштоо менен күтүп алган. Италияда да, Белгияда да анын келишине каршы эч бир нааразылык демонстрация болбогон». Батыш жана анын Мьянмада күрөшүп жаткан эки мамлекети тең мусулмандарга каршы иш-

аракеттерге таптакыр кабатырланбайт. Өзүнүн колониялык доорунда башка региондордо мусулмандарды кыргын кылган да, Босня сыяктуу мамлекеттерде геноцид кылынышына көз жумуп турган да Батыш болот. О.э. Фалестинди басып алып, ал жерде абдан көп мусулмандарды өлтүрүп жаткан жана кууп чыгарып жаткан яхудий вужудун колдоп-кубаттоочу да Батыш болот. Яхудийлердин бул кылмыштары Батыштын көз жана кулактары алдында жасалууда. Бирок, Британия жана Америка, экөөсү тең Мьянмадагы мусулмандардын азап-кыйынчылыктарынан керек болгон учурда саясий максаттар үчүн пайдаланышат.

Эми, Американын айрым мьянмалык аскерийлерге, аскерий төңкөрүштүн жетекчилерине санкцияларды колдонуусуна келсек, алар англистерге малай болгону үчүн гана санкцияларды колдонууда, мусулмандарды репрессия кылышканы жана өлкөдөн кууп чыгышканы үчүн эмес. Андай болбосо, анда Америка санкцияларды Мьянма премьер-министри Аун Сан Су Чжиге да колдонушу керек эле. Анткени, бул аял ушул репрессияны колдоп-кубаттап, аны каралоодон же армияны жана бутпарастарды айыптоодон баш тартты. Ошондой болсо да, ал санкциялар тизмесине киргизилген жок.

9 – Ислам дүйнөсүндөгү режимдерге келсек, аларды мусулмандардын маселеси кабатырлантпайт. Ошондуктан, алар Мьянмадагы режимге эч кандай басым кылышпады. Азыр да бул режимдердин ал жердеги мусулмандарга жардам беришине үмүт жок. Алардын баары демократияга каршы болгон төңкөрүштү каралоо менен АКШ жана Батыштын саясатына ойноп беришүүдө, мусулмандардын маселеси алардын оюна да келген жок. Себеби, мусулмандардын калканы – халифа тикеленген жок! Расулүллах ﷺ мындай деген:

«الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتِلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُنْفَى بِهِ»

«Имам – калкан, анын артында туруп согуш кылынат, аны менен корголот». Эгер, мусулмандардын халифасы болгондо, ал «Оо Муътасим» деп жардамга чакырган бир рохинжа муслимасына да сүкүт кылбайт эле!

Бирок, бир аял эмес, дүйнөдө миңдеген мусулмандар өлтүрүлүүдө, журттарынан кууп чыгарылууда. Ушул себептен улам, Халифалык түзүмүн тикелөөгө олуттуу аракет кылуу фарздардын фарзына айланды. Аллахтын уруксаты менен, Халифалык тикеленген күндө жер планетасынын чар тарабындагы Мухаммаддын Умматын жардамсыз калтырбайт. Ал – Расулүллах ﷺ:

«ثُمَّ تَكُونُ خَلَافَةً عَلَىٰ مُنْهَاجِ النَّبِوَةِ»

«Кийин Пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот», деп башарат кылган түзүм ушул биз даъват кылып жаткан Пайгамбарлык минхажы негизиндеги рошид Халифалык.

﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا﴾

«Алар: «Ал качан болот?» деп сурашат. Айткын: «Балким жакында болоор!» [17:51]

21-ражаб, 1442-х.

6-март, 2021-м.

Бангладештин премьер-министринин отставкага кетип, өлкөдөн качып кетиши

Бангладештин премьер-министринин отставкага кетип, өлкөдөн качып кеттиши тууралуу

2024-жылдын 5-августунда Бангладештин премьер-министри отставкага кетип, өлкөдөн качып кеткени жарыяланган. Буга өткөн айдын башында мамлекеттик кызматтарда жумуш орундарына бөлүнгөн квота системасына байланыштуу нааразылык акциялары себеп болгон. Демонстранттар менен бийликчил партиянын жактоочулары кагылышып, нааразылык акциялары кандуу окуяга айланды. Армия бийликти колго алганын жарыялап, өлкөнүн президенти парламентти таратып, убактылуу өкмөт дайындалганы жарыяланды

Суроо: митингдер пландалганбы? Армиянын кийлигишүүсү келишим аркылуу болдубу? Өлкөдөгү ишке эл аралык күрөштүн тиешеси барбы?

Жооб: жогорудагы суроолорго жоопту тактоо үчүн биз төмөнкү маселелерди карап чыгабыз:

7 – Бангладеш Ислам жери болуп саналат. Он үчүнчү кылымдын алгачкы жылдарында, 1192-жылдын аягында Мухаммад аль-Гуринин жортуулу учурунда мусулмандар түндүк Индияны фатх кылышкан. Бангладеш калкынын саны боюнча дүйнөдө сегизинчи орунда турат. 171 миллионго жакын калкы бар. Түштүк Азияда Мьянма жана Индия менен чектешет. Калкынын 90%дан ашыгы мусулмандар жана өлкөнүн расмий дини Ислам. Британиянын “бөл жана башкар” саясатынын алкагында, Чыгыш Пакистанда жайгашкан Бангладеш Британиянын агенти Шейх Мужибур Рахман башында турган Авами Лигасы Британиянын колдоосу менен 1971-жылы Пакистандан бөлүп алган. Пакистан менен Бангладештин ортосундагы согуштан кийин Пакистандан көз карандысыздыгы жарыяланган.

8 – Бангладештин премьер-министри Хасина өлкөнүн эски колонизатору болгон Британияга малайлык кылууну атасы Бангладештин мурдагы премьер-министри Авами Лигасынын башчысы Мужибур Рахмандан мураска алган. 1975-жылы Мужибур Рахманга каршы төңкөрүш жасаган офицерлер төңкөрүш учурунда анын үй-бүлөсүн өлүм жазасына тартышкан. Ошол учурда кызы Хасина чет өлкөдө болгондуктан аман калган. Ал 1981-жылы өлкөсүнө кайтып келип, саясий ишмердүүлүк менен алектенүүгө уруксат алганга чейин Британияда жашаган. 1996-2001-жылдар аралыгында биринчи жолу өкмөттүн президенттик кызматына киришкен. Андан кийин 2009-жылдан бүгүнкү күнгө чейин өкмөттү жетектеген. Ал үстүбүздөгү жылдын башында өткөн шайлоону бурмалаган деп айыпталып, өзүнүн

Авами партиясы түзгөн парламентте басымдуу көпчүлүккө ээ болгон. Парламенттеги 300 орундун 233үн ээлеген. Андан тышкары, анын партиясы менен союздаш 9 депутат бар. Башка партиялар шайлоонун жыйынтыгын четке кагып, аны жасалма шайлоо деп эсептеп, Америка да аларды сындады. Бирок, Хасинанын режими анын жеңишин расмий түрдө жарыялады!

9 – Хасинанын башкаруусу учурунда Америка малайларына чабуул жасап, армияда, саясий чөйрөдө, соттордо жана башка борборлордо Британиянын таасирин бекемдөө үчүн иштеген. Ал оппозициялык партиянын лидери, 1977-жылы бийликке келген күйөөсү генерал Зиаур Рахмандан Америкага малайлыкты мурастаган Бангладештин Улуттук партиясынын башчысы Халида Зия менен атаандашкан. Зиаур Рахман 1981-жылы британиялык агенттер тарабынан өлтүрүлгөн. Анын жубайы Халида Зия өкмөттү эки мөөнөттө, 1991-1996-жылдар жана 2001-2006-жылдар аралыгында башкарган. Кийинчерээк ал коррупция жана кызмат абалынан кыянаттык менен пайдалануу кинеси менен айыпталып соттолгон. Ал жана камактагылар Хасина 2024-жылдын 5-августунда качып кеткен соң акыркы демонстрацияларда бошотулду. Ошондуктан, Бангладеште күчтүү таасирге ээ болгон мурдагы колонизатор Британия менен 1977-жылы бийликке келген Америка малайы генерал Зиаур Рахман аркылуу армия арасында таасирге ээ болгон жаңы колонизатор Америка орстосунда эл аралык күрөш бар. Америка ошондой эле саясий коомчулуктан, өзгөчө генерал Зиянын аялынан жана Бангладештин Улуттук партиясынан малайларды тапты. Бирок, Британия дагы деле басымдуу таасирге ээ.

10 – Хасина жана анын партиясы баштаган өкмөт илманий жана улутчул экендигин бетке кармап Исламды бийликке кайтарууну каалагандар менен күрөштү. Саясий жактан аларды Ислам жана анын бийликке кайтып келиши менен күрөшүп жаткан Батыш колонизатору колдоп-кубаттады. Туура жолдогу Халифалык мамлекетин тикелөө аркылуу Исламды жашоого жана бийликке кайтарууга чакырган Хизб-ут-Тахрир Исламий партиясына 2009-жылы 22-октябрда тыюу салынды. Белгилей кетсек, Хизб-ут-Тахрир – бул саясий партия. Анын принциби Ислам жана материалдык иштерди (курал колдонууну) өзүнүн тарыйкаты катары кабыл албайт. Тескерисинче, саясий жана пикирий күрөш менен алектенет. Хасина режими мындан башка дагы төрт исламий жамаатка тыюу салган. Хизб-ут-Тахрир жана башка жамааттардын көптөгөн жаштарын түрмөгө отургузуп, кээ бир ислам лидерлерин өлүм жазасына тартты. (Хасина Важд 2013-жылы Бангладештин көз карандысыздыгын четке каккан согуш кылмышкерлери деген шылтоо менен Жамаат-Исламиге каршы саясий

ликвидациясын баштаган. Мындан максат ислам тобунан кутулуу болгон. Исламий жамаат лидерлеринин арасында камакка алынган, өлүм жазасына тартылган же түрмөдө каза болгон эң көрүнүктүү инсандардын арасында жети чоң аалым бар. Алардын 5и дарга асылып өлтүрүлгөн, экөө өлүм жазасына кесилгенге чейин түрмөдө каза болгон...” (<https://alestiklal.net/> 06.08.2024). Хасина Исламга жана анын бийликке кайтып келишине жана мусулмандардын бир мамлекетте биригүүсүн талап кылгандарга карата катуу душмандык кылган. Ал 1971-жылы Британиянын жана анын Индиядагы агенттеринин колдоосу менен Чыгыш Пакистанды (Бангладешти) Батыш Пакистандан бөлүп, мамлекетке үлкөн чыккынчылык кылган атасы негиздеген секулярдык партияны жетектеп калды.

11 – Бангладеш тышкы саясий жана экономикалык күчтөргө байланып калгандыктан, төмөн жашоо кечирип, чечилгис экономикалык кризистерге кабылууда. Бангладештин 18 миллионго жакын жаштары жумушсуз. Университеттин бүтүрүүчүлөрү да жумушсуздардын катарын толукташат! Бангладештин 15 жаштан 24 жашка чейинки калкынын 40%дан ашыгы иштебейт жана билим албайт. 2024-жылдын 5-августунда британиялык “Би-Би-Си” маалымат кызматы Бангладештеги экономикалык абал тууралуу интервьюларды чыгарды. Лондон экономика мектебинин профессору Лутфи Сиддики: “Экономикалык жактан алганда Бангладеште режимдин өзгөрүшү качып кутулгус иш. Учурдагы окуя убакыттын иши. Хасинанын өкмөтү башкаруу укугунан жана бийлигинен ажырады жана бийликти сактап калуу үчүн да ресурстары түгөнөт. Бангладеш экономикалык кыйроонун босогосунда турат”, - деди. Белгилей кетсек, Хасина өкмөтү өлкөнүн экономикасын жана ресурстарын чет элдик компанияларга, өзгөчө британиялык, америкалык, кытайлык жана индиялык компанияларга күрөөгө койгон. Кытай Азия өнүктүрүү банкы аркылуу, Америка өзү үстөмдүк кылган Эл аралык Валюта Фонду жана Дүйнөлүк Банктын адилетсиз шарттары менен Бангладешти сүткор кредиттерге тушап алган. Бул Бангладештеги кырдаал курч, жарылуу алдында турганын билдирет.

12 – Бангладеш 2024-жылдын 1-июлунан бери жумуш менен камсыз кылуу системасына каршы студенттик нааразылык толкунуна күбө боло баштады. Нааразылык акцияларынын максаты мамлекеттик тармактардагы жумуш орундарынын 56%га жакынын бир ууч топторго бөлгөн квота системасын жоюу болду. Премьер-министр жана анын айланасындагылар мындан пайдаланып, өздөрүнүн жакындарын, жактоочуларын жумушка орноштуруп, оппозицияны андан куржалак калтырышкан. Жумуш квотасына 1971-жылы Британия жана анын Индиядагы агенттеринин колдоосу менен Бангладешти Пакистандан

бөлүү чыккынчылык согушуна атасы жана уулдары катышкандар гана кирген. Нааразылык акцияларына себеп болгон окуя ушул жумуш квотасынын бөлүштүрүлүүсү болуп калды. Студенттер жумушка орношуу башка жагдайларга эмес, адамдын эмгегине жараша болушун талап кылышты. Бул нааразылыктар аталган системанын жоюлушуна таасирин тийгизди. Ошондуктан Бангладештин Жогорку Соту 2024-жылдын 17-июлунда жумуш орундарына квоталарды кайра киргизүү чечими мыйзамсыз деп жарыялады. Бирок бул митингчилердин аракетин басууга жардам берген жок. 2024-жылдын 16-июлунда Хасина партиясынын студенттери Даккадагы демонстранттарды таяктар менен тосуп алып, бири-бирине таш ыргытышкандан кийин демонстрациялар өлүм менен коштолду.

13 – Бул нааразылык акцияларын токтотуу үчүн Хасинанын өкмөтү өлкө боюнча мектептерди жана университеттерди жабууга буйрук берди. Хасина студенттерди сабырдуулукка чакырган билдирүүлөрдү жасап, нааразылык акцияларындагы ар бир киши өлтүрүүгө, жазалоого убада берди. Бирок демонстранттар анын билдирүүлөрүн четке кагышып, өзгөчө аны бутага ала башташты жана "Диктатура жок!" деп ураан чакырышты. Алар Бангладеш мамлекеттик телерадио компаниясынын штаб-квартирасын жана башка ондогон өкмөттүк имараттарды өрттөштү. Өкмөт интернет кызматтарын өчүрдү. Нааразылык күчөгөндөн күчөп, каза болгондордун жана жарадарлардын саны күн сайын көбөйүп, күнү-түнү коменданттык саат жарыяланып, аскерлер жайгаштырылды. Полиция демонстранттарга көздөн жаш агызуучу газ жана ок атып, өлкө боюнча коменданттык саат жарыялады. Коопсуздукту сактоо үчүн армия күчтөрүн жайгаштырды. 2024-жылдын 19-июлунда 105 киши набыт болгону жарыяланды. Бул тууралуу премьер-министрдин басма сөз катчысы Наимул Ислам Хан билдирди. "Өкмөт коменданттык саат киргизүүнү жана жарандык бийликтерге жардам берүү үчүн армияны жайгаштырууну чечти..." (Agence France-Presse 2024.07.19). Нааразылык акцияларын басуу үчүн жаңылык каналдары жана уктуруулары, кээ бир уюлдук байланыш кызматтары токтотулду. Демонстранттар 2024-жылдын 19-июлунда имаратты өрттөш үчүн түрмөгө чабуул коюшуп, анын жүздөгөн туткундарын бошотушту. Бангладештеги нааразылык акцияларынан каза болгондордун жалпы саны 409га жеткенин “Франс Пресс” агенттиги полициянын, өкмөт өкүлдөрүнүн жана дарыгерлердин маалыматтарына таянып билдирди. Окуялар студенттердин көпчүлүгүн жумушсуз калтырган квота системасына каршы нааразылык акциялары менен өзүнөн өзү башталгандай. Нааразылык акциясы студенттер менен эле чектелбестен, аларга ар кыл катмардагы адамдар кошула башташты. Алардын саны 400 миңдей адамды түздү. Бул демонстрациялар

Хасинанын 15 жылдан берки авторитардык бийлигине болуп көрбөгөндөй коркунуч катары бааланды.

14 – Бангладеш армиясынын командири, генерал Вакр аз-Заман 2024-жылдын 5-августунда Хасинанын отставкага кетишинен жана качып кеткенден кийин толук жоопкерчиликти өзүнө ала турганын жана убактылуу өкмөт түзөөрүн жарыялады. Ал мамлекеттик телеканалдан: “Мен силерге бардык нааразычылыктар чечилет деп убада кылам. Өлкө абдан көп зыян тартты, экономикага зыян келтирилди, көптөгөн адамдар набыт болду. Зордук-зомбулукту токтотууга убакыт келди”, - деди. (AFP 2024 .08.05). Генерал Вакр аз-Заман жөө аскерлердин офицери болгон, ал өткөн жылдын июнь айында армиянын командири болуп дайындалган жана Хасина экөөнү байланыштырып турган алыскы туугандык мамилеси бар. Анын кеңсесинде кеңешчи болуп иштеген. Анын кайнатасы 1996-жылдан 2001-жылга чейин Хасинанын биринчи мөөнөтүндө армиянын командири болгон. Вакр ал-Заман Улуу Британияда аскердик билим алган жана Бангладеш Улуттук университетинде, Лондондогу Кингс колледжинде коргонуу боюнча магистр даражасына ээ. Бул Британия Бангладеште өз таасирин сактап калуу үчүн Британияга лоялдуу болгон жана Хасина режими менен бир типтеги Вакр аз-Замандын бийликке келишине буйрук бергендигин тастыктайт. Ал Хасинанын өмүрүн сактап калуу үчүн өлкөдөн кетиши керектигине да буйрук бергендигин билдирет. Ошондон кийин армия кырдаалды тынчтандыруу үчүн демонстранттарга жакындаганга аракет кылды. Демонстраттар бийликти басып алган соңку күнү армия нааразылык акцияларына уруксат берип, кырдаалды тынчтандыруу үчүн аларга каршы ок атууну токтоткон.

15 – Армия командири, генерал Вакр аз-Заман өлкөнү башкарууну колго алганын жарыялаганда, мүмкүн болушунча тез арада убактылуу өкмөттү түзүүнү убада кылды. Ал негизги оппозициялык партиялар жана жарандык коомдун өкүлдөрү менен сүйлөшүүлөрдү өткөрөрүн, бирок Хасинанын партиясы Авами Лигасы менен эмес экенин убада кылды. Американы ыраазы кылуу жана аны англиялык саясаттын карасанатайлыгынан кайтаруу үчүн Бангладештеги президент 2024-жылы 7-августта Нобель Тынчтык сыйлыгынын лауреаты Мухаммад Юнус өткөөл өкмөттү жетектей турганын жарыялады. Президенттин билдирүүсүндө: “Юнус башында турган өткөөл өкмөттү түзүү чечими республиканын президенти Мухаммад Шихаб ад-Дин, армиянын жогорку даражалуу офицерлери жана «Студенттер дискриминацияга каршы» тобунун жетекчилеринин жолугушуусунда кабыл алынды. Билдирүүдө: "Президент кризистен чыгуу үчүн элден жардам сурады. Кризистен чыгуу үчүн өткөөл өкмөттү тез түзүү керек ..." (Франс Пресс

агенттиги, 2024.08.87). Андан соң Европада жүргөн 84 жаштагы Мухаммед Юнус өткөөл өкмөткө төрагалык кылууга даяр экенин жарыялады. Ошентип, британиялыктар алардын агенти нааразылык акциялары күчөгөн учурда аскердик тик учак менен Индияга качып кеткенде, өздөрүн кулап калуудан жана таасирин сактап калуу үчүн ушундай аракет кылышты. Ал ишти армиянын командири көзөмөлгө алышы үчүн өкмөттү жана парламентти таратканын жарыялап, Мухаммед Юнус сыяктуу эски америкалык агент парламентке боло турган шайлоолорго жана жаңы шайланган өкмөт түзүлгөнгө чейин убактылуу өкмөттүн башчылыгына дайындалышына жол ачты. Ошентип, Хасинаны сүргүн кылуу менен митингчилердин оозун жапты жана Америкага ишенимдүү Мухаммад Юнусту дайындоо менен Американы ыраазы кылуу үчүн аракет кылышты. АКШнын мурдагы президенти Билл Клинтон аны Нобель сыйлыгына татыктуу деп баалаган: “Профессор Мухаммад Юнус 2006-жылы “Grameen Bank” менен биргеликте Нобель Тынчтык сыйлыгын алган. АКШ президенти Билл Клинтон Нобель сыйлыгын Мухаммед Юнуска ыйгарууну жактап, 2002-жылы сүйлөгөн сөзүндө президент Клинтон Юнусту эчак эле Нобель сыйлыгын ала турган адам деп атаган”. (Аудитория, шейшемби 2024.08.06). Белгилей кетсек, Хасина аны менен күрөшүп, Бенгал соту 2024-жылы 1-январь күнү борбор шаар Даккада эмгек мыйзамдарын бузган деген айып менен 6 айга эркинен ажыраткан. “Нобел Тынчтык сыйлыгынын лауреаты Мухаммад Юнус Бангладештин эмгек мыйзамдарын бузгандыгы үчүн соттолду”, - деп дүйшөмбү күнү прокурор Хуршид Алам Хан “Франс Пресс” агенттигине берген маегинде билдирген. Алам Хан “Франс Пресс” агенттигине Юнус жана анын кесиптештери эмгек мыйзамдары боюнча соттолуп, алты айга абакка кесилгенин түшүндүрүп, алар апелляцияга чейин күрөөгө бошотулганын билдирди. АКШнын мурдагы президенти Обама жана БУУнун мурдагы баш катчысы Пан Ги Мун баш болгон 160 эл аралык ишмер Юнуска каршы жүрүп жаткан соттук куугунтуктарды айыптап, анын коопсуздугу жана эркиндиги үчүн тынчсыздануусун билдирген биргелешкен ачык кат жарыялашты. (Шарк аль-Авсат, 2024-жыл, 1-январь).

Ошентип Британия карасантайлык саясаты аркылуу Мухаммад Юнусту Американы ыраазы кылуу үчүн убактылуу өкмөткө алып келди жана Хасинаны сүргүн кылуу менен нааразылыктарды токтото алды. Картайып калган Американын ишенимдүү адамын дайындоо менен Американы канааттандырды... Британия Хасина качканга чейинкидей, Бангладешти армия командири аркылуу көзөмөлдөп кала берүүдө!

16 – Ошондуктан, Бангладеште эл аралык күрөш дагы эле уланууда. Тигил же бул колонизатордун көз карашын кабыл алып, каапыр

колонизаторлордун кызыкчылыгына кызмат кылууну көздөгөн малайлар бул дүйнөдө да, акыретте да зыян тартуучулардан болушат. Бул дүйнөдөгү зыяны күнөөлөрү үчүн мойнуна шерменделик илинет. Ал эми акыретке келсек, ал азаптардын эң оору. Аллах Таала айтат:

﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾

«Кылмыш кылгандар айла амал кылгандары үчүн Алланын алдында кордук жана катуу азапка туш болушат» [Анъам: 124]

Эгер аң-сезимдүү болушса, ар бир өлкөдө, өзгөчө Ислам өлкөлөрүндө алар сыяктуу малайлардын башына түшкөн окуядан сабак алышмак. Алар же камалат, же өлтүрүлөт, же кор болуп өлкөдөн качып кетишет! Алар өздөрүнөн мурункулардан сабак алышпайт. Тескерисинче, өздөрүнүн адашууларында сокур бойдон калышат! Эгер алар акылдарына келишсе - Алар Роббисине кайрылып, Анын динин карманып, Анын динин бийик кыла турган мамлекетти тикелөө үчүн аракет кылгандарга колдоо көрсөтүшпөйт беле? Туура жолдогу Пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык мамлекетин Алланын Элчиси ﷺ Ахмад жана Ат-Таялиси риваят кылган хадисинде убада кылган:

﴿ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَىٰ مِنْهَا جِ النَّبِيِّ﴾

«Кийин Пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот». Аларда акыл болсо Пайгамбарыбыз ﷺ куш кабар кылган мамлекетти тикелөөгө колдоо көрсөтүшпөйт беле? Эгер алар түшүнүшсө, Роббисине кайтпайт беле?! Аллах Таала айтат:

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾

«Чындыгында, мында туя турган жүрөгү барлар жана күбө болуп туруп уккандар үчүн эскертүү бар» [Коф: 37]

11-сафар, 1446-х.

16-август, 2024-м.

Индонезиядагы саясий окуялар

Суроо: 2024-жылдын 20-октябрында мурдагы генерал Прабово Субианто (73 жашта) парламенттин алдында Индонезиянын жаңы президенти катары ант берди. Белгилүү болгондой, февраль айында президенттик шайлоо өтүп, анын жыйынтыгы 2024-жылдын 20-мартында жарыяланган эле. Америка аны куттуктоосун кечиктирген жок. Тышкы иштер министри Блинкен куттуктоосун жөнөтүп мындай деген: “Вашингтон Прабово менен тыгыз кызматташууну карап жатат” (Аль-Жазира, 20.03.2024). Прабово 2024-жылдын 1-апрелинде, инаугурациясына чейин эле Кытайга барууга шашылды. Башкача айтканда, ал шайлангандан кийин эле өз ыйгарым укуктарын ала элек кезде Кытайдын төрагасы Си менен жолугушуу өткөрдү. Жолугушууда ал мындай деди: “Индонезия менен Кытайдын ортосундагы тыгыз мамилелерди өнүктүрүүнү толугу менен колдойм жана мурдагы президент Жоконун Кытай менен жүргүзгөн достук саясатын улантууну каалайбыз” (Reuters, 01. 04.2024).

Эми суроо туулат, Американын бул шашылыш куттуктоолору жана Прабовонун Кытайга шашылыш визити Индонезиянын Америка жана Кытай менен болгон мамилеси үчүн кандайдыр бир мааниге ээби? Башкача айтканда, Индонезиянын Америкага карата саясатында өзгөрүү болобу? Анын Кытайга карата саясаты кандай уланат? Анан Газага каршы жөөттөрдүн агрессиясына карата анын саясаты кандай болот?

Жооб: жооб ачык болушу үчүн, биз төмөнкү маселелерди карап чыгабыз:

Биринчи: Америка саясаты жана Индонезия:

1- Америка 1949-жылы Индонезия Голландиянын колонизаторлугунан азат болгондон кийин ал жерде Голландиянын ордун ээлөө аракетин баштады. Бул жардам жана кредит берүү аркылуу ишке ашырыла турган болду. Бирок Индонезия мындан баш тартты. Анткени, алар муну Американын үстөмдүк кылуу жана таасирин кеңейтүү куралы экенин түшүнүшкөн. Ал Голландия колониясынан кутулуу үчүн Американын колониясы астына кирүүнү каалаган жок. Америка ага басым жасап, козголоңдорду жана баш аламандыктарды уюштурду. Кийин Индонезиянын президенти Ахмед Сукарно 1958-жылы Американын бул аракетине кол куушуруп, жардам жана кредиттерди кабыл алды. Америка өлкөгө киргенден кийин көбүрөөк малайларды издей баштады. Ал 1966-жылы Ахмед Сукарного каршы аскердик төңкөрүш жасаган Мухаммад Сухарто баштаган армиядан жаңы малайларын таба алды. Америка ага коммунисттерди жок кылууга жардам берип, анын таасирин күчөтүүгө аракет кылды. Андан кийин

1975-жылы Чыгыш Тиморду португалиялык колонизаторлордон тазалоого жардам берди. Бирок, Америка Чыгыш Тиморду Индонезиядан бөлгүсү келгенде, Сухарто анын талабын аткарууну кечендетти. Мындан улам, Америка ага экономикалык көйгөйлөрдү жаратты. Эл аралык Валюта Фонду жана Дүйнөлүк Банк сыяктуу каржылык куралдары аркылуу кырдаалды курчутту. Андан соң Сухарто 1998-жылы кызматтан кеткенин жарыялоого аргасыз болду. Анткени, АКШ студенттердин нааразылык акцияларын уюштуруп, баш аламандыктарды жаратты. Америка өзүнүн долбоорлорун ишке ашырууну кечендеткен же ыйгарым укуктары бүтүп калган малайын ыргыткандай эле, аны да таштандыга ыргытып жиберди!

2- Сухартодон кийин анын орун басары Юсуф Хабибие 1998-1999-жылдар аралыгында бир жылдан ашык өлкөнүн президенттигин аткарды. Ал Америка талабын орундатуу үчүн Чыгыш Тимордун өлкөдөн бөлүнүп чыгуусуна даярдык көрүп, референдум өткөрүүгө макулдук берди. Ал буга Чыгыш Тимордон талап кылбоо жана шайлоо системасын демократиялык жол менен кайра куруу аты астында убада берди. Андан кийин Абдур-Рахман Вахид 1999-2001-жылдар аралыгында эки жылдай бийликти аркалап, парламент тарабынан коррупцияга айыпталып кызматтан алынды. Анын ордуна Индонезиянын биринчи президенти Ахмед Сукарнонун кызы Мегавати Сукарнопутри дайындалып, 2001-2004-жылдары президент болуп иштеди. Анын тушунда 2002-жылы Чыгыш Тимор Индонезиядан бөлүнгөнүн жарыялап, өзүнөн мурункулардай эле чыккынчылык ишти улантты!

3- Жаңы түзөтүүлөргө ылайык өлкөдө президенттик шайлоо өткөрүлдү жана президент кайра шайланса эң көп дегенде эки мөөнөт иштей турган болду. Президенттик мөөнөттүн ар бири 5 жылга созулат. Юдойоно 2004-жылдан 2014-жылга чейин эки мөөнөткө президент болуп шайланды. 2014-жылы президенттик шайлоо өтүп, анда Жоко Видодо жеңишке жеткен. Андан кийин ал 2019-жылы экинчи жолу шайланып, анын мөөнөтү 2024-жылдын октябрында аяктады. Видодо Индонезиянын Америкага баш ийүүсүн улантууга кызыктар болгон. Америкага болгон акыркы иш сапарында президент Жо Байден менен 2023-жылдын 13-ноябрында жолугушту. Ал аны менен стратегиялык өнөктөштүктү бекемдөөгө жана Түштүк-Чыгыш Азия мамлекеттер Ассоциациясынын (“АСЕАН”) аброюн жогорулатууга макул болду. Америка бардыгы өз көзөмөлүндө болбогон көптөгөн өлкөлөрдү камтыган бул бирикмедеги чечимдерди көзөмөлдөөгө аракет кылууда. Бул максатка жетүү үчүн Индонезияны пайдаланып, Кытайга каршы турууга же ага таасир этүүгө аракет кылууда. Бул аркылуу Түштүк Кытай деңизинин аймагына Кытай өзүнүн гегемониясын таңуулоосуна жол бербөөнү максат кылат.

АКШнын мамлекеттик катчысы Блинкен 2024-жылдын 17-августунда Индонезиянын эгемендүүлүгүнө байланыштуу куттуктоо жөнөтүп, бул нерсеге ишара кылды. Ал мындай деди: “Биздин тарыхый мамилелерибиздеги жаңы тарыхый кадам президент Жоко Видодо жана АКШнын президенти Жо Байдендин ноябрда АКШда өткөн жолугушууда ташталды. Бул жолугушууда эки өлкө ортосундагы мамилелердин деңгээлин ар тараптуу стратегиялык өнөктөштүккө көтөрүү чечими кабыл алынды” (Youn7 17.08.2024).

4- Прабово Субианто (мурунку президент Мухаммад Сухартонун күйөө баласы) менен вице-президент катары ат салышкан Гибран (кызматтан кетип жаткан президент Жоко Видодонун уулу) 2024-жылы 14-февралда болгон шайлоонун биринчи айлампасында 58,58% добуш менен жеңишке жеткени жарыяланды. Белгилей кетсек, Гибран вице-президенттикке талапкер болууга укугу жок эле. Анткени ал 36 жашта. Мыйзам 40 жашка чыга элек адамдарга президент жана вице-президент сыяктуу жогорку кызматтарга талапкер болууга тыюу салат. Бирок президент Видодонун күйөө баласы үчүн Индонезиянын жогорку соту шайлоо алдында бул мыйзамга түзөтүү киргизди. Ага ылайык, мындай кызматтарга кырк жашка чыга электерге да талапкер болууга уруксат берилди. Президент Видодо да өз мөөнөтүн кантип узартуу жөнүндө ойлонуп жаткан. Бирок ал муну кыла алган жок. Ошондуктан, уулу Гибрандын вице-президент кылып дайындалышын шарт кылып, Прабовону колдоп келишим түздү. Мамлекеттик органдар - президент Видододон баштап армия, чалгындоо жана полицияга чейин - бардык мекемелер Прабовонун шайланышын колдоду. Америка адатынча буга каршы болгон жок. Армиядагы офицерлер аны Американын баласы деп аташат. Ал АКШнын Жоржия штатындагы Форт Беннингде жана АКШнын Түндүк Каролина штатындагы Форт Браггда машыгуудан өткөн. Анын жеңиши 2024-жылдын 3-мартында расмий жарыяланганда Америка куттуктоосун кечиктирген жок. Анын Тышкы иштер министри Блинкен куттуктоосун жөнөтүп, “Вашингтон Прабово менен тыгыз кызматташууну карап жатат” (Аль-Жазира, 20.03.2024) деди. Анын сөзү Америкага малайлыгын ырастап жана берилгендигин бекемдейт!

5- Прабовонун расмий түрдө дайындалгандан кийин ант берүү аземи болуп, андан кийин 2024-жылы 20-октябрда жаңы өкмөт түзүлгөнү жарыяланды. Шайлоолордо жеңишке жеткенден тартып президенттик кызматка киришкенге чейинки өткөөл мезгилде, Коргоо министри катары мурдагы кызматында калды. Бул мезгил аралыгында Америка Түштүк Кытай деңизинин ичинде жайгашкан Ява аралындагы Сидаварго аймагында Индонезия менен бирге аскерий машыгуу өткөрүп, массалык маневрлерди жасады. Машыгуу 2024-жылы 26-августта башталып эки

жумага созулду. Ага Япония, Таиланд, Британия, Сингапур, Франция, Канада жана Жаңы Зеландия катышты. Прабово көптөгөн чет элдик сапарларга чыкты. Анын ичинде Америкага барып, Пентагондо коргоо министри Остин менен жолугушту. АКШнын Индонезиядагы элчиси Камала Ширин Лахдхидр: “Американын Индонезиянын жаңы президенти менен болгон мамилеси ал 2019-жылы Коргоо министри кызматына киришкенге чейин эле түптөлгөн”, - деди (Аль-Жазира, 20.10.2024). Башкача айтканда, ал армияда офицер болуп турганда Американын базасында офицерлеринин колунан машыккан. Сухартонун доорунда армияны жетектеп турган...

“VOI - Индонезиянын үнү” веб-сайты 29.10.2024 башкача айтканда, Прабовонун инаугурациясынан бир нече күн өткөндөн кийин Индонезиянын Коргоо министри Шафри Шамсуддин жана АКШнын Индонезиядагы элчиси Камала Ширин Лахдхидр эки өлкөнүн ортосундагы коргонуу тармагындагы кызматташуу мүмкүнчүлүктөрүн талкуулашканын жазды. Анын ичинде деңиз коопсуздугу да бар. Индонезиянын Коргоо Министрлигинин башкы секретариатынын коомчулук менен байланыш бөлүмүнүн башчысы мындай деп билдирди: “Бригадир генерал Эдвин Адриан Суманта дүйшөмбү күнү АКШнын элчиси Индонезиянын Коргоо министрине деңиз коопсуздугу жаатында АКШнын кызматташуусун арттыруу каалоосун билдирди”. Ошондой эле Индонезиянын коргоо министрлигинин кеңсесинде болгон жолугушууда, АКШ элчиси өз өлкөсүнүн учурда Индонезияда жылына бир жолу өткөрүлүүчү “Super Garuda Shield” калкан машыгууларын улантуу каалоосун билдирди. Жолугушууда Шафри элчи Камалага сапары үчүн ыраазычылык билдирип, Индонезиянын эки өлкөнүн ортосунда түзүлгөн өнөктөштүктү бекемдөөгө умтулуусун баса белгиледи.

Жогоруда айтылгандарды эске алсак, Индонезиянын жаңы президенти Прабово 2024-жылы 20-марттагы шайлоодо жеңгенин жарыялагандан тартып 2024-жылы 20-октябрдагы инаугурациясына чейин жана андан кийин да өзүнөн мурункулардын жолу менен баратат. Ал тургай Америкага ого бетер берилип кетти. Бул Индонезияда Американын үстөмдүгү дагы да таасирдүү түс алганынан кабар берет!

Экинчи: Кытайдын Индонезия менен саясаты:

1- Прабово 2024-жылдын 1-апрелинде Кытайга шайланган президент катары иш сапары менен барды. Ал учурда ыйгарым укуктары күчүнө кире элек болсо да Кытайдын төрагасы Си менен жолугушуу өткөрдү. Ал: “Индонезия менен Кытайдын ортосундагы тыгыз мамилелерди өнүктүрүүнү толугу менен колдоорун жана мурунку президент Жоконун Кытай менен жүргүзүп жаткан достук саясатын улантууну кааларын” билдирди. Ал эми Си Цзиньпин: “Пекин Индонезия

менен болгон мамилелерине стратегиялык жана узак мөөнөттүү көз караш менен карайт жана ар тараптуу стратегиялык кызматташтыкты тереңдетүүгө даярданып жатат”, - деди. (Reuters, 01. 04.2024). Белгилей кетсек, Кытай Индонезияда соода жана инвестиция жаатында олуттуу таасирге ээ. Эки өлкө АСЕАНга мүчө. Ошондуктан, Индонезия Кытайга каршы позицияны карманбаганга аракет кылат. Ошол эле учурда жогоруда түшүндүргөнбүздөй Индонезия Американын саясатына баш ийүүсүн сактап келет.

2- Кувейт гезити 2024-жылы 11-сентябрда өзүнүн сайтында: “Индонезиянын президенти Прабово Субианто биринчи чет элдик сапарынын алкагында Кытайдын төрагасы Си Цзиньпин менен Бээжиндеги Элдик жыйындар залында жолугушуп, келишимге кол коюу аземинде аны менен кол алышып учурашты. Үч жума мурун кызматка киришкен Индонезиянын президенти Пекинде кытайлык кесиптеши Си Цзиньпин менен жолугушуу учурунда, Кытай Индонезиянын башкы соода өнөктөшү жана анын эң маанилүү чет элдик инвесторлорунун бири экенин белгилеп, Кытай менен тыгыз мамиледе болууга убада берди. 73 жаштагы мурдагы генерал Субианто Си менен жолугушуусунда мындай деди: “Индонезия Кытайды улуу держава катары гана эмес, улуу цивилизация катары карайт. Эки өлкө кылымдар бою тыгыз мамиледе. Ошондуктан, азыркы учурда геосаясий жана геэкономикалык кырдаалда Индонезия менен Кытайдын көптөгөн тармактарда абдан жакын өнөктөш болушу табигый нерсе. Си Субианто администрациясын колдоону убадалады жана алгач Кытайга келгени үчүн ыраазычылык билдирип мындай деди: “Индонезия эгемендүү өнүгүү жолуна түшөөрүнө, Ал мындан ары да улуттук гүлдөп-өнүгүүгө жана улуттук жаңыланууга жетүү жолунда жаңы ийгиликтерди жаратып, аймактык жана эл аралык деңгээлде маанилүү роль ойнооруна ишенем”. Кытай менен Индонезия негизги экономикалык өнөктөш катары эсептелет. Бирок эки өлкө Түштүк Кытай деңизиндеги суверендүүлүк укугу боюнча оозеки араздашууларга барышкан. Субианто АКШ президенти Жо Байдендин чакыруусу менен Пекинден кийин Перу, Бразилия жана Британияны камтыган эл аралык турдун алкагында, Вашингтонго да барат...”.

Текшерип чыгылса, Индонезия менен Кытайдын ортосундагы мамиле Американын Индонезиядагы саясий таасирине каршы келбеген алкакта соода жана инвестиция менен чектелгени айкын болот. Экөөнүн ортосундагы мамилеге соода аспектилери негиз болот. Эгер ал таасир талашууга, суверенитетке жана Түштүк Кытай деңизине өтсө, анда алардын арасында келишпестик чырга айланат!

Үчүнчү: Индонезиянын үмөт маселелерине карата саясаты:

1- Индонезия байыркы ислам өлкөсү экени белгилүү. Анын калкы хижрий биринчи кылымдан баштап исламды кабыл ала башташкан. Анын калкынын саны 300 миллионго жакын. Алардын басымдуу бөлүгүн мусулмандар түзүп, 90%га жетет. Анын аянты чоң жана 1,9 млн чарчы чакырымдан ашык. Ал кен байлыкка жана чийки сырьёго бай. Исламий конституция долбоору ишке ашырылса жана аң-сезимдүү саясий исламий жетекчилик анын өкүмдарлыгын колго алса, чоң мамлекетке айлануу мүмкүнчүлүгү бар.

2- Жаңы президенттин үмөт маселелерине карата тышкы саясатына келсек, мурунку президент сыяктуу эле, ал америкалык көз карашты кабыл алат. 2024-жылдын 1-июнунда Прабово Сингапурда өткөн Азиядагы эң ири коопсуздук форуму Шангри-Ла диалогунун саммитинде сүйлөгөн сөзүндө мындай деди: “АКШ президенти Жо Байдендин Газада ок атышпоо боюнча үч этаптуу сунушу туура багыттагы кадам болуп саналат”. Ал кошумчалап: “Муктаждык пайда болгондо жана Бириккен Улуттар Уюму суранганда, ок атышпоону сактоо жана көзөмөлдөө үчүн тынчтыкты сактоочу ири күчтөр менен катышууга, бардык тараптар жана бардык аспектилер үчүн коргоо жана коопсуздукту камсыз кылууга даярбыз. Ал Палестинадагы кырдаалды адилеттүү чечүүгө чакырып: “Жашоо укугу “израилге” гана таандык эмес, Палестина эли өз мекенине жана мамлекетине ээ болуп жана анын ичинде тынч жашоо укуктары бар”,- деди. (Reuters, 01.06.2024). Ал Газа калкына кыргын салган ырайымсыз душманды токтотуу үчүн жетиштүү күч жана курал-жарак жөнөтүп, ордуна туруп, аларга колдоо көрсөтүүсү керектигин билип туруп ушундай позицияда болду. Айрыкча бул душман балдарды, аялдарды, коргоосуз эркектерди жана үйлөр, мектептер, ооруканалар сыяктуу жарандык жайларды бутага алууда. Газанын элине карата Индонезиянын жардамы Индонезия ооруканаларын куруу гана болду. Америка колдогон жана чет өлкөлөрдөн үзгүлтүксүз келип жаткан өлтүрүүчү куралдар, жабдуулар жана жардамдар менен Ислам жана мусулмандардын душманы болгон яхудий вужуду ал ооруканаларды бүтүндөй кыйратты. Мунун баарына карабастан, жаңы президент Прабово Америка менен болгон мамилесин көбүрөөк бекемдеп, аны көбүрөөк карманып, аны менен болгон эски мамилеси жана аны колдогондугу үчүн анын талаптарын аткарууда.

Төртүнчү: Америкага лоялдуу болгон бул саясий менталитет Индонезияда өкүмдарлык кылуусу артынан өлкө ири мамлекет болуу мүмкүнчүлүгүн колдон чыгарып жатат. Эгер аны элинин акыйдасынан жана чыныгы дини Исламдан келип чыккан Ислам конституциясын ишке ашырган аң-сезимдүү жана калыс исламий саясий лидерлер башкарса, Индонезия ири держава болуу мүмкүнчүлүгүн колго алып, андан соң

Исламий өлкөлөрдү, өзгөчө Малайзия сыяктуу коңшуларын бириктирип, Пайгамбарлык минхажы негизиндеги туура жолдогу Халифалык мамлекетинин таянычы боло алмак.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾

“Оо, ыйман келтиргендер, качан Аллах жана Пайгамбар силерге жашоо бере турган нерсеге (жихадга) чакырса, ага жооп бергиле”

[Анфал:24]

9-жумадул аввал, 1446-х.

11-ноябрь, 2024-м.

Малайзиядагы шайлоо

Суроо: 2018-жылы 9-майда Малайзияда шайлоо болуп өттү. Шайлоо натыйжасында Нажиб (2009–2018-жылдары премьер-министр болгон) премьер-министрликтен бошоду жана премьер-министрликке Махатхир Мухаммад (1981–2003-жылдары жана 2018-жылы премьер-министр болду) кайтты. Белгилүү болгондой, Махатхир Мухаммаддын жашы токсондон ашкан. Ушул шайлоолордун артында белгилүү бир план тургандай туюлууда. Бул жерде тышкы факторлор барбы, же, айтылып жаткандай, бул жергиликтүү демократиялык оюнбу?

Жооб:

1 – Малайзия – Малакка жарым аралынын түштүк бөлүгүн жана Калимантан аралынын түндүк бөлүгүн өз ичине камтыйт. Бул аралдарды Түштүк Кытай деңизи бөлүп турат. Бул региондо миладий 13 кылымда мусулман соодагерлер аркылуу Ислам жайылган. Ал жерде Ислам катардагы адамдардын арасында жайылышынан мурун оболу акимдер жана элита өкүлдөрү Исламды кабыл алышкан. Монголдордун баскынчылыгы себептүү кургактык соода жолдору үзүлүп калгандан кийин – деңиз соода жолун күчөткөндүктөн – Малай аралында жайгашкан Малка султандыгынын аброю көтөрүлдү. Миладий 15 кылымда Султандык Кытай таасиринен чыгып көз карандысыздыкка жетишти жана бат эле Исламды кабыл алды. Ушул султандык кубатка жана абройго ээ болгондуктан региондо Ислам тез жайылды. Бирок, 1511-жылы регионду Португалия колонизаторлору басып алды. Анткени, парага сатылган адам португалдарга чептин дарбазасын ачып берген. Кийин 1641-жылы голландиялыктар келди. Британия бул жарым аралдагы колонизаторлукту 1786-жылы баштады. Британия колонизаторлукту соода келишимдерин түзүү жана портторду ижарага алуу о.э. өзүнүн стратегиясы аркылуу ишке ашырды. Британиянын стратегиясы жергиликтүү калк түрдүү тектерден түзүлгөндүгүнөн пайдаланып, аларды амалий акимдерге айлантуу, ошону менен бирге, сакталып калган султандарды шарттуу акимдер катары кармап турууга негизделген. Жарым аралдагы Малакка союзу 1957-жылы британиялыктардан расмий түрдө көз карандысыздыкка жетишти. Малакка союзу Калимантан жарым аралы жана Сингапур менен бириккенден кийин 1963-жылы Малайзия мамлекети түзүлдү. Бирок, 1965-жылы Малайзия парламентинде добуш берүү аркылуу Сингапур Малайзиядан бөлүнүп чыкты.

2 – Жада калса, эгемендүүлүктөн кийин да Малайзияда Британиянын саясий өкүмдарлыгы уланып келе жатканы анык. Мисалы:

а) Малайзия «Британия кызматташтыгына» жана «Кошулбоо» кыймылына мүчө болду. Малайзия бул кыймылга 2003-жылы кошулду. О.э. Малайзия Түштүк-Чыгыш Азия калктарынын робитасы жана Исламий конференция уюмунун негиздөөчү мүчөсү. Премьер-министр Тунку Абдуррахман (1963–1970) уюмдун биринчи башкы катчысы болгон.

б) Британия Чыгыш Сувайштан (Сингапурдагы аскерий базасынан) чыгыш кеткендан кийин 1971-жылы Бириккен Королдук, Австралия, Жаңы Зеландия, Малайзия жана Сингапур мамлекеттери ортосунда беш тараптуу коргоо келишимине кол коюлду. Ушуну айтып өтүү орундуу, 1971-жылы Австралияны либерал партия башкарган. Бул партия жыйырманчы кылымда британиялыктарга жан тарткан.

в) Премьер-министр Махатхир Мухаммад Америкага жан тарткан Азия-Тынч океаны экономикалык кызматташтык уюмун (АРЕС) түзүүгө каршы чыккан. Бул уюмду түзүү иштерин 1989-жылы Америкага берилген «Жумушчулар (лейбористтер) партиясынын» башчысы Роберт Хоук жетекчилигинде Австралия баштаган. 1993-жылы Кошмо Штаттардын Сизтл шаарында болуп өткөн АРЕС уюмунун саммитине Махатхир келбегендиктен лейбористтер партиясынын жетекчиси Хоук жана премьер-министр Пол Китинг аны «козголоңчу» деп аташкан.

г) Махатхир Мухаммад 1997-жылы АРЕС уюмуна альтернатива катары Америка жана Австралия кошулбаган Чыгыш Азия экономикалык коомун түзүүнү сунуштады. Бирок, бул идея ийгиликсиздикке учурады жана кийинчерээк ал Түштүк-Чыгыш Азия мамлекеттеринин кызматташтык саммитине өзгөртүлдү. Бул саммит Австралияны да өз ичине алды. Бирок, ал Британияга берилген премьер-министр Жон Говард башчылыгында болду. Ошону менен бирге, бул бирикмеден Америка четтетилди. Америка менен Россия 2011-жылда гана бул бирикмеге кошула алды.

3 – Британия Америка Малайзиянын мурунку премьер-министри Нажиб Раззакка кызыгып жатканын сизди жана ал Малайзиянын Британияга берилген мурунку өкмөттүн премьер-министри болушуна карабастан, анын Америка тарапка бурулуп кетишинен коркту. Британиянын тычсыздануусунун айрым белгилери:

а) Барак Обама 2014-жылы апрель айында Малайзияга сапар кылды жана ал болжол менен 50 жылдан бери Малайзияга сапар кылган биринчи Америка президенти болду. Обама Малайзия-Америка мамилелерин «ар тараптуу кызматташуу» деңгээлине көтөрүүгө чечим кылды жана бул Обама кабыл алган «Азия огу» саясатынын бир бөлүгү болду.

б) Нажиб менен Обама 2014-жылы декабрь айында Гавайиде достор катары бирге гольф ойношту... Обама 2015-жылы ноябрда Малайзияга экинчи жолу сапар жасады.

в) Нажиб Америка демилгеси болгон Тынч Океаны Кызматташтык союзун (TPP) түзүү демилгесин катуу колдоп-кубаттады жана бул союзга Америка да кошулуусун абдан талап кылды. Америка Трамп доорунда ТРРден чыгып кетти, ошондо Нажиб соода программасын улантуу үчүн Япония менен бирге иштеди. «Кошмо Штаттардын чыгып кетиши артынан бузулууга жакын калган ТРРде 11 мамлекет кайра кошулду жана мында Вьетнам менен Малайзия негизги ролду ойношту. Себеби, Кошмо Штаттар чыгып кеткенден кийин ТРР дээрлик кулоого жакын калган эле». ([https://asia.nikkei.com/Economy/Vietnam-and-Malaysia-play-vital-roles-in-making-TPP- 11-](https://asia.nikkei.com/Economy/Vietnam-and-Malaysia-play-vital-roles-in-making-TPP-11)).

4 – 2018-жылдагы шайлоолордун жакындашуусу менен чамасы Британия бийликке кайтуу үчүн оппозиция платформасынан пайдаланып жаткан анын эски кызматчысына жана «күйөрманына» кайра дагы жүздөнүп жаткан көрүнөт. Негизи, ошондой эле болду... Учурда, Малайзия Британия саясатына ээрчип Америка саясатынан алыстоосу жана Американын региондогу аралашуусуна чек коюу үчүн кайра иш-аракет башташы күтүлүүдө.

10-рамазан, 1439-х.

26-май, 2018-м.

2025-жыл...